MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

2

CRONICARI ȘI ISTORICI STRĂINI
SECOLELE XVI—XVIII

Texte alese

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MIHAI VITEAZUL
ÎN
CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

2

Cronicari și istorici străini. Secolele XVI—XVIII

Texte alese

Lucrare întocmită de:

ION ARDELEANU — GHEORGHE BONDOC
VASILE ARIMIA — MIRCEA MUŞAT
GHEORGHE BERCAN — VASILE ŞIMANDAN
VICTORIA ŢĂNDĂREANU

Colectivul de coordonare:

ION ARDELEANU — GHEORGHE BONDOC
VASILE ARIMIA — MIRCEA MUŞAT

Au mai colaborat:

IACOB MÂRZA — EMILIA POŞTĂRIŢĂ
ION SIMION — MARIA SOVEJA

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI • BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

2

CRONICARI ȘI ISTORICI STRĂINI. SECOLELE XVI-XVIII

Texte alese

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București, 1983

Михай Храбрый в европейском сознании

2

Зарубежные летописцы и историки, XVI — XVIII вв.

Michael the Brave in the European Consciousness

2

Foreign Chroniclers and Historians, 16th – 18th ct.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

R 79 717, Bucureşti, Calea Victoriei 125

CUPRINS

CUPRINS

Al doilea volum al lucrării *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, elaborate de Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România şi Direcţia Generală a Arhivelor Statului, readuce în circuitul larg de informare şi documentare aprecieri şi puncte de vedere ale unor istorici străini din secolele XVI-XVIII, referitoare la personalitatea marelui voievod român, la implicarea lui în politica vremii, la renumele pe care şi-l cîştigase. Deşi, în majoritatea lor, aceşti istorici, cronicari şi scriitori reprezent.. interese ale marilor puteri ale timpului, cu care Mihai Viteazul s-a confruntat direct, fie pe cîmpul de luptă, fie pe plan diplomatic, ei nu au putut ţine sub tăcere prestigiul deosebit al voievodului român datorat meritelor sale, marilor lui calităţi de strateg militar şi abil diplomat, eroismului pe cîmpul de luptă, dîrzeniei de care a dat dovadă înfruntînd nu numai Imperiul otoman, ci şi Casa de Austria ori Regatul polonez.

Succesele voievodului român se datoresc faptului că politica lui şi măsurile adoptate corespundeau intereselor poporului, sprijinului pe care l-a avut din partea maselor populare, legăturilor strînse şi permanente care au existat întotdeauna între locuitorii tuturor provinciilor româneşti despărţite secole de-a rîndul de vicisitudinile istoriei. „Este deosebit de semnificativ faptul că — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu în Expunerea prezentată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 1—2 iunie 1982 —, de la început, între cele trei principate s-au dezvoltat legături strînse. Într-o formă sau alta exista conştiinţa originii comune, dorinţa de unire într-un singur stat, realizat de altfel — este drept, pentru vreme scurtă — în timpul lui Mihai Viteazul. Unirea făurită sub domnia lui Mihai Viteazul exprima voinţa românilor de a-şi avea un stat unitar propriu, prevestind formarea statului naţional unitar român de mai tîrziu, în 1918"[1].

Volumul cuprinde aprecieri ale unor autori străini, unii contemporani cu Mihai Viteazul sau trăind şi scriind în perioada imediat următoare dispariţiei acestei personalităţi politice şi militare europene de la sfîrşitul secolului al XVI-lea. Au fost de asemenea selectate texte ale unor autori de mai tîrziu, ale căror judecăţi au fost formulate în baza documentelor şi a perspectivei istorice. Unele din lucrările incluse în volum sînt în prezent atît de rare încît au valoare de document.

Referindu-se la stările de lucruri din vremea lui Alexandru cel Rău, predecesor al lui Mihai Viteazul, istoricul francez Michel Baudier notează : „dările impuse poporului erau de nesuportat, cruzimea sa îl făcu odios tuturor, iar acţiunile lui însoţite de un fast neruşinat, de o înfumurare atît

---

[1] Nicolae Ceauşescu, *Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în ţara noastră, la problemele teoretice, ideologice şi activitatea politică, educativă a partidului, prezentată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român*, 1—2 iunie 1982, 1982, Edit. politică, Bucureşti, p. 12.

de trufaşă, de fudulă, încît oamenii de bine nu puteau ajunge la el. Mai mult încă, pentru a putea trăi după placul pasiunilor sale şi pentru ca turcii să nu se amestece în treburile lui, el le-a îngăduit să facă în ţara sa tot ce au socotit de cuviinţă. Astfel, încît bietul popor, bătut de vînturi pustiitoare din ambele direcţii, de trufia lui Alexandru şi de prăpădul mahomedanilor, nu mai ştia încotro să se îndrepte, iar nădejdea sa, ultima consolare a celor nenorociţi, era de a nu mai avea nici una"(p. 214)*.

În aceste condiţii, înscăunarea lui Mihai Viteazul ca domn al Ţării Româneşti era rezultatul unei legităţi istorice şi sociale obiective, trebuia să producă o schimbare calitativă a politicii interne şi externe, punea capăt unei domnii silnice în totală contradicţie cu interesele şi aspiraţiile poporului.

Istoricul german Ludewig Albrecht Gebhardi, referindu-se la condiţiile preluării puterii de către Mihai Viteazul, subliniază faptul că meritele sale îl făcuseră cunoscut cu mult înainte de înscăunare, că faima sa îl neliniştea şi îl speria pe voievodul Alexandru care hotărîse să-l suprime: „Faima bunelor sale calităţi ⟨ale lui Mihai Viteazul⟩ — scrie Gebhardi — s-a răspîndit în întreaga ţară şi a devenit în cele din urmă atît de puternică încît voievodului ⟨Alexandru⟩ a început să-i fie groază. De aceea voievodul ⟨Alexandru⟩, văzînd că ar putea să fie răsturnat uşor de el, hotărî să-l înlăture; deoarece însă aceasta nu se putea face uşor cu forţa publică, puse deci asasini făţarnici care trebuiau să-l prindă în secret sau să-l ucidă. Banul ⟨Mihai⟩ auzi de sentimentele şi de mînia lui şi, deoarece, cu toată simpatia poporului său, nu se simţea sigur la Craiova, a dispărut şi a călătorit, fără a fi observat, la Constantinopol, pentru ca în numele tuturor valahilor să stăruie pentru înlăturarea de la domnie a voievodului ⟨Alexandru⟩. În aceeaşi vreme, probabil, potrivit unei înţelegeri prealabile, au plecat la sultan şi boieri, precum şi alţi cîţiva valahi de vază şi şi-au unit plîngerile cu acelea ale banului; deoarece totodată şi diferiţi negustori turci, cărora voievodul ⟨Alexandru⟩ le răpise mărfurile, au cerut satisfacţie, scoaterea din domnie a lui Alexandru fu hotărîtă numaidecît" (p. 492).

La rîndul său, cronicarul silezian Baldasar Walther, care l-a cunoscut nemijlocit pe voievodul român, în jurul anului 1597, în lucrarea sa, *Scurtă descriere a faptelor de arme ale lui Mihai, domnul Moldovei, Munteniei sau Valahiei*, descrie cu admiraţie înaltele calităţi ale eroului cărţii sale, renumele pe care acesta şi-l dobîndise: „El era bine cunoscut tuturor prin strălucirea părintească şi prin prerogativele datorate naşterii sale, printr-o distinsă frumuseţe şi dreaptă purtare a trupului; astfel, încît, între alte virtuţi alese era plin de credinţă faţă de Dumnezeu, împodobit cu statornicie, îngăduinţă şi alte asemenea calităţi faţă de ceilalţi. Toţi cei buni se simţeau atraşi cu dragoste prin atîtea calităţi desăvîrşite, de o fire atît de generoasă şi care de la natură părea a fi chemată la fapte mari; nu mai puţin prin elocinţa cuvintelor sale, care oricînd se cerea, vorbirea sa ştia fără o pregătire prealabilă să curgă dulce şi înţeleaptă" (p. 268).

Richard Knolles, un alt contemporan al lui Mihai Viteazul, autor al primei istorii de amploare a Imperiului otoman alcătuită de un englez, inspirat probabil de lucrarea lui Baldasar Walther scrie: „Exista la Craiova [...] un nobil bărbat, Ion Mihai, fiul voievodului Petru, predecesorul menţionatului Alexandru, care era bine cunoscut în sînul poporului

* Trimiterile se fac la textele din volumul de faţă.

pentru onorabilitatea tatălui său, privilegiile naşterii sale, calităţile personale şi înălţimea staturii sale; la fel a fost, pentru zelul său faţă de religia creştină, pentru dragostea sa faţă de ţară, pentru amabilitatea sa faţă de egali şi gentileţea faţă de inferiori, pentru dreptatea conduitei sale, constanţa şi bunătatea sa către aceştia, nu mai puţin plină de milă, şi pentru alte virtuţi nobile ale gîndirii sale eroice şi a înclinării naturale pentru înfăptuiri în problemele mari, pentru înţelepciunea sa adîncă şi prevederea sa rapidă, pentru cuvîntul său dulce şi plăcut, evitarea oricărei afectări, foarte darnic către toţi oamenii buni, a cărui faimă sporea tot mai mult atît pentru onoarea casei sale cît şi pentru propriile sale virtuţi" (p. 88).

Comparîndu-l pe Mihai Viteazul cu predecesorul lui, Johann Filstich consemnează lapidar : „Pe cît de cufundat în beznă fu acest Alexandru, pe atît de strălucit fu urmaşul său, deseori pomenit în istoria Transilvaniei, Moldovei, Austriei şi a altor ţări, pentru desele sale războaie cu creştinii şi musulmanii. Numele său fu Mihai sau Mihail, om gata de faptă, aşa cum arată toată viaţa lui, fiindu-i încredinţată domnia într-o vreme de seamă, anume la anul 1612[2] pe cînd domnea în Turcia sultanul Murad, în Transilvania Sigismund Báthory, iar în Moldova Aron" (p. 377).

După cum este cunoscut, scurta dar glorioasa domnie a lui Mihai Viteazul s-a derulat într-un ritm deosebit de alert, care a readus în atenţia Europei cele trei provincii româneşti. Voievodul român se detaşează ca o puternică personalitate politică, diplomatică şi militară; ştie şi să cedeze şi să pretindă, condus fiind numai de interesele ţării sale. După 14 luni de la urcarea sa pe tronul Ţării Româneşti începe deschis războiul antiotoman, avîndu-i alături pe domnul Moldovei şi pe principele Transilvaniei. Încheie pe rînd tratate cu Sigismund Báthory, cu Aron Tiranul, cu împăratul Rudolf şi chiar cu Poarta, în vederea împlinirii visului cel mare al scuturării jugului străin şi al unirii celor trei provincii româneşti sub un singur sceptru.

Istoricii străini, contemporani lui, consemnează febril şi cel mai adesea elogios, în primul rînd, succesele voievodului român împotriva Imperiului otoman, principalul pericol pentru puterile europene care se dovedeau neputincioase în faţa expansiunii acestuia, expansiune oprită pentru puţină vreme în timpul lui Iancu de Hunedoara, care încercase şi izbutise parţial să coalizeze în front comun toate provinciile româneşti.

Primele luni de domnie au fost consacrate rînduirii treburilor dinăuntru, ameliorării — scrie Richard Knolles — a stării oprimate şi aproape desperate a acestei ţări, cîndva foarte înfloritoare, care „începe acum din nou să ridice capul şi să aspire la vechea libertate şi onoare", asigurării unui răgaz pentru organizarea oştirii; în acest scop a încercat o înţelegere cu creditorii ţării şi limitarea abuzurilor acestora.

Începuturile campaniei antiotomane sînt prezentate în mod similar atît de istoricul Richard Knolles, cît şi de Johann Filstich : „Voievodul ⟨Mihai⟩ — consemnează R. Knolles —, nu mai puţin mişcat, începu să se preocupe mai profund de propria sa stare. Şi cum era un bărbat de un înalt spirit şi nu mai puţin zel faţă de ţara sa, suferind să-şi vadă zilnic oprimaţi supuşii tot mai mult şi mai mult de turcii neruşinaţi, el convoacă (aşa cum promisese mai înainte transilvăneanului) o adunare a tuturor stărilor Valahiei, pentru a se sfătui cu ele ce ar fi mai bine de făcut pentru

[2] Corect, 1593.

a remedia un rău atît de mare, precum și pentru a preveni un rău și mai mare nu fără un motiv de teamă. ⟨La această adunare⟩ s-a căzut de acord, prin consimțămîntul tuturor, să se unească mai degrabă cu împăratul și alți principi creștini (așa cum o ceruseră adesea cu hotărîre), decît să îndure în continuare jugul greu al dominației turcești și al sclaviei" (p.89).

Primele acte de nesupunere ale lui Mihai Viteazul față de Poartă, declanșarea ofensivei antiotomane sînt consemnate cu indignare, în stilul specific documentelor turcești ale epocii, de către istoriograful Ibrahim Pecevi: „Rătăcitul de Mihai era însă un ghiaur nenorocit; el se pregătise și era pornit pentru răscoală. Cînd a primit această dojană din partea serdarului, el a ridicat numaidecît steagul răscoalei și i-a nimicit pe musulmanii care se găseau în Valahia" (p. 204).

Michel Baudier, de asemenea, contemporan evenimentelor relatate, scrie: „Mihai, numit domn al Valahiei și primit în țară, nu mai dă ascultare turcului, alcătuiește o coaliție ofensivă și defensivă împotriva lui cu domnul Moldovei, cazacii și polonezii. Și așa turcul, vrînd să ușureze pe valahi, a pus în țară un dușman" (p. 215).

Din 13 noiembrie 1594, cînd creditorii turci, adunați sub pretextul de a fi plătiți, sînt uciși din porunca domnitorului, începe lungul șir de ciocniri armate, unele locale, altele de amploare antrenînd mari forțe militare otomane.

Succesiunea rapidă a ciocnirilor armate, uimitoarea mobilitate a oștirilor lui Mihai Viteazul, una din componentele de bază ale strategiei sale, determină uneori confuzii în relatarea strict cronologică a desfășurării evenimentelor, în stabilirea exactă a locului de desfășurare a bătăliilor. Datorită sistemului de alianțe încheiat cu Aron vodă, domnul Moldovei, cu principele Transilvaniei, apoi cu împăratul Rudolf al II-lea, rapoartele oficiale germane și unii istorici — în special germani și maghiari — atribuie victoriile repurtate în campaniile antiotomane mai ales lui Sigismund Báthory.

Deosebit de edificatoare sînt sursele otomane, între care amintim cronicile lui Ibrahim Pecevi și ale lui Abdul Aziz efendi, cunoscut sub numele de Kara Celebi Zade. Stilul incisiv al cronicarilor turci din epocă, imprecațiile adresate voievodului român sînt cu atît mai firești cu cît în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea înfrîngerile de răsunet ale armatelor otomane nu se datorau marilor țări europene, ci unui popor al cărui voievod fusese înscăunat cu acceptul Porții și de la care se aștepta umplerea vistieriilor Istanbulului, secătuite de războaiele purtate atît în Europa, cît și în Asia, de răscoalele țărănești și ale micilor feudali din Asia Mică și Anatolia sub conducerea lui Kalender Oglu, Abdul Halim și Deli Hassan, de venalitatea și corupția marilor demnitari ai Porții și ai favoriților lor. După epoca glorioasă a lui Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, cele trei provincii românești ale vechii Dacii captează nu numai interesul istoricilor din țările vecine acestora, ci și pe acela al unor istorici din țări foarte îndepărtate pentru acele vremuri ca Anglia, Franța, Italia și chiar Spania.

Referindu-se la prestigiul cîștigat de țările române în perioada domniei lui Mihai Viteazul, Nicolae Iorga scrie: „Pe neamul său, [...] el l-a așezat în văzul popoarelor, ca element esențial de vitejie în conflictele vremii"[3].

[3] Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. 5, București, f.e., 1937, p. 364.

În acest sens stau mărturie însemnările unor istorici de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și din secolul al XVII-lea, care evidențiază deopotrivă marile calități de comandant de oști ale lui Mihai Viteazul, victoriile succesive repurtate, deosebita importanță economică a țărilor române pentru Imperiul otoman și, mai ales, element de primordială importanță, lupta unită a muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor sub același steag.

Ecoul internațional al luptei antiotomane, conduse de Mihai Viteazul, a cărui figură se înscrie în galeria marilor personalități politice și militare ale epocii, este evident relevat de istoricii vremii. Paolo Sartorio scria: „Voievodul însuflețind pe *valahii, transilvănenii și moldovenii săi* ⟨subl. ns.⟩ i-a înfruntat vitejește pe turci, atacîndu-i cu atîta elan încît, după multe ciocniri, au rămas învingători creștinii, iar turcii au fost înfrînți și împrăștiați, murind destul de mulți dintre ei, făcîndu-l prizonier pe Mustafa și puțin a lipsit ca și tînărul principe Bogdan să împărtășească aceeași soartă" ; (p. 233) ; iar Jacques Augustin de Thou preciza : „Iată, au trecut doi ani de zile de cînd se duce neîncetat lupta armată cu turcii și tătarii ; i-a înfrînt la Giurgiu așezat pe malul Dunării, i-a învins pe turcii de la București prădînd comorile nemăsurate ale conducătorului lor, a ocupat Cetatea de Floci, Hîrșova, Silistra, după ce într-o luptă încleștată le prădă și le aprinse" (p. 128).

Istoricul francez Michel Baudier arăta : „Sinan pașa cu o înfricoșătoare armată de turci trece Dunărea [. . .] pe calea lesnicioasă a unui pod pe care l-a construit în mod special ⟨spunea el⟩ pentru a recuceri Valahia care se desprinsese de ascultarea datorată stăpînului ei. Mihai, domnul acestei provincii, văzînd o armată atît de puternică îndreptată împotriva sa, ce trece cu îndrăzneală Dunărea, fără a avea mijloacele necesare pentru a o împiedica, se hotărăște, cu toate că forțele lui erau puține, să facă tot ce-i stă în puteri pentru apărarea provinciei sale" (p.216).

Ioannis Bisselius : „adunînd ⟨Mihai⟩, după cum spun unii, oaste numeroasă ori, după alții, nu mai mult de cinci mii militari cu totul, dar din cei mai aleși ai săi, trecu Teleajenul și Dîmbovița, apoi ajunse în Bulgaria cu deosebită iscusință, trecu victorios Dunărea și Silistra [. . .], Mihai sfărîmă după aceea și oștile turcești venite curînd în ajutorul celor dintîi, dar știind prea bine că fructul cel mai nobil al victoriei nu stă în petreceri leneșe, ci în rapida ei folosire, abia apucînd să-și steargă sabia de sîngele primei bătălii, Mihai năvăli asupra Nicopolului. Otomanii de aici neavînd destule forțe pentru a se împotrivi, Nicopolul fu ocupat de Mihai fără întîrziere [. . .]. Aceleași nenorociri lovesc apoi pe rînd, prin puterea învingătoare a valahului, Vidinul, Razgradul, Plevna și Florentina, apoi Rahova precum și celelalte tîrguri ale Bulgariei din jurul Nicopolului [. . .]. Flamurile învingătorilor de peste tot erau în situația ca prin lupte și supuneri fericite să se apropie acum chiar de Alba Regală" (p. 298).

Mathias Miles : „voievodul Valahiei, Mihai, care era un erou atît de eminent și un soldat cu fapte glorioase, nu a vrut să se abandoneze lîncezirii inutile, ci să realizeze și ceva demn de laudă, din care cauză a adunat o armată destul de mare din țara sa, și a transportat-o cu vasele, pe tăcute, peste Dunăre, în Turcia [. . .]. Mihai a socotit că este indicat ca războiul să-l transpună într-o țară străină, alta decît țara sa, alt teritoriu să fie ales ca teatru al războiului, căci deși el avea doar o mică forță, lăsată în țară, avangarda de pe Dunăre era suficientă pentru a ține dușmanul departe de Valahia. El a dispus să fie adunate 1 500 de bărci mici pe Dunăre

şi a trecut — aşa cum nimeni n-ar fi crezut — cu toţi oamenii din trupele sale dincolo, apărînd în faţa duşmanului, a celor doi paşi de la Nicopole, capitala acelei regiuni, pe o cîmpie netedă foarte bună pentru desfăşurarea unei bătălii" (p. 336).

Trecerea timpului nu estompează, ci dimpotrivă, decantînd, dă o nouă strălucire figurii voievodului român. Istoricul slovac Timon Samuel comentează, de pildă, lupta de la Călugăreni în acelaşi stil elogios al cronicarilor ce l-au precedat: „Sinan, voind să le aducă ⟨ţărilor române⟩ distrugere şi pieire, a trecut în ţară ⟨Valahia⟩, pe la cetatea Giurgiu, cu o armată de aproape două sute de mii de oameni.

Mihai, cu oastea adunată, temîndu-se de o luptă cu duşmanii în cîmp deschis, a hotărît să-i hărţuiască şi să-i obosească pe aceştia. În această regiune se află o pădurice de sălcii deasă, în care calea este oprită de multe rîuri şi mlaştini.

Mihai şi-a aşezat tabăra într-un loc potrivit din apropiere la capătul acestora. Nu a distrus podul din vecinătate, cu care să-i ispitească pe turci. Sinan, trecînd peste acesta cu douăsprezece mii dintre ostaşii cei mai bravi şi cei mai încercaţi, le porunceşte să se arunce în luptă; dar, nici în locul în care trebuia să se dea lupta, nu puteau încăpea prea mulţi. Valahii şi turcii, ţinîndu-şi piept deopotrivă, s-au îmbulzit, aşadar, şi s-au luptat toată ziua cu îndîrjire. Sinan îi îndemna cu înfocare pe ai săi să lupte, iar Mihai pe ai săi. Spre sfîrşitul zilei, atunci cînd creştinii nevătămaţi şi odihniţi au luat locul celor obosiţi, turcii au luat-o la fugă" (p. 363-364).

La aproape două secole de la desfăşurarea glorioasei campanii antiotomane, istoricul german Ludewig Albrecht Gebhardi descriind trecerea Dunării de către turci şi lupta de la Călugăreni, referindu-se la eroismul lui Mihai Viteazul, scrie : „Voievodul, ai cărui oameni cunoşteau potecile acestui loc periculos, a îndrăznit să pornească cu cei 16 000 de oameni pe care-i avea, înaintea zorilor zilei, şi să atace tabăra foarte avantajos instalată şi întărită a lui Sinan, în care erau peste 200 000 de oameni. Temeritatea sa n-a obţinut cel mai mare succes, deoarece otomanii îl respinseră şi îi capturară 11 tunuri. El se retrase cu prudenţă şi sub ochii primelor rînduri ale oamenilor săi, care luptau retrăgîndu-se, s-a năpustit brusc în armata duşmană, ucise cîţiva comandanţi şi se grăbi înapoi nevătămat cu cîteva semne ale biruinţei sale. Această dovadă de temeritate vitează a întărit curajul oamenilor săi şi le-a insuflat numaidecît forţe noi pentru a opri duşmanul la o distanţă de o jumătate de milă de tabăra turcească.

[...] Sinan a trebuit să se pună pe fugă, a fost călcat în picioare de oamenii săi şi împins de pe pod în fluviu, pierdu cîţiva dinţi şi abia scăpă de moarte. Voievodul îşi primi tunurile, o mare pradă şi steagul verde sau sfînt al lui Mahomed, despre care otomanii credeau că n-ar putea să-l piardă. Pe locul bătăliei s-au găsit peste 3 000 de turci ucişi" (p. 469).

Desprinderea ţărilor române de sub suzeranitatea Porţii, refuzul plăţii haraciului, victoriile de răsunet obţinute au avut repercusiuni directe asupra stării economice a Imperiului otoman, asupra planurilor de cucerire a Ungariei. Acelaşi Ludewig Albrecht Gebhardi trăgea concluzia că incursiunile lui Mihai Viteazul în sudul Dunării, mai ales temeritatea lui, „îl uimi pe sultanul Mehmed *şi-l făcu să abandoneze proiectul pe care-l făcuse de a supune Regatul ungar* ⟨subl. ns.⟩. Căci aceasta nu putea reuşi, dacă armatele care trebuiau s-o realizeze nu erau aprovizionate cu alimente din Transilvania, Moldova şi Valahia" (p. 494).

Cu aproape 200 de ani înaintea lui Ludewig Albrecht Gebhardi, Michel Baudier, pentru care Mihai Viteazul devenise un simbol al luptei antiotomane, deplîngea lipsa unității puterilor europene în vederea unor acțiuni concertate : „Și, dacă principii creștini ar fi fost strîns uniți laolaltă, am fi văzut încă multe alte înfrîngeri ale turcilor, care pot domni doar prin învrăjbirea acestora" (p. 217).

Subliniind importanța economică a Principatelor române pentru Imperiul otoman, Richard Knolles apreciază : „turcii constatară prin experiență cît de dăunătoare și periculoasă era pentru ei revolta celor trei țări, Transilvania, Moldova și Valahia, care aduceau zece milioane ducați anual în tezaurul marelui sultan ; pe lîngă faptul că aceste popoare deveneau acum dușmanele lor, dintre toate celelalte erau în stare să intercepteze în orice manieră aprovizionările ce trebuiau aduse pe uscat spre și de la Constantinopol, fie provizii alimentare fie alte mărfuri [...].

Numai țara Moldovei (înaintea acestor tulburări) îi trimitea lui anual un butoi de aur, două mii de cai pentru serviciu, zece mii de măsuri mari de cereale, cu tot atîta ovăz și o importantă cantitate de unt, miere și alte alimente ; celelalte două provincii plătind de asemenea tot pe atîta sau mai mult, ca tribut anual, din care el avu, spre marea lui descumpănire, datorită rebeliunii generale a acestor trei țări, o mare lipsă" (p. 90 ;93).

Aceeași idee este formulată și de Baldasar Walther, ca principală motivație pentru îndîrjirea cu care Poarta urmărea readucerea sub ascultare a țărilor române : „Cu atît mai mult cu cît nu mai putea suporta lipsa grînelor din Transilvania, din cele două Valahii, atît de folositoare și pentru purtarea războiului din Ungaria, căci numai domnul Moldovei de dincoace de munți dădea pe an cam o tonă de aur, 20 mii de oi, 2 mii de cai, 10 mii măsuri mari de grîu, tot atîtea orz, apoi unt mult, miere și altele și la fel erau îndatorați și ceilalți doi domni vecini" (p. 272).

Trecerea timpului, adîncirea cercetării istorice vădesc tot mai convingător că eroul campaniilor antiotomane de la sfîrșitul celui de-al XVI-lea secol avea un vis prea mare pentru a putea dăinui în condițiile politice ale vremii sale—refacerea vechii Dacii, ca stat centralizat feudal. Această viziune, deși controversată, pare cu atît mai firească cu cît ideea de întreg al celor trei provincii românești era evidentă în conștiința europeană a epocii.

„Dacia se împarte în trei — scrie istoricul german Joannis Bisselius. Una se cheamă Ripensia, de la malul ⟨ripa⟩ Dunării. A doua, așezată mai departe, se cheamă Mediteraneea. În fine, a treia poartă numele de Alpestris, din cauza munților de la care își trage numele și Dacia Transalpină".

Referindu-se la locuitorii celor „trei Dacii", Lazaro Soranzo afirmă : „Fără îndoială, transilvănenii sînt socotiți printre cei mai războinici oameni din Europa. Aceștia, împreună cu moldovenii și cu valahii, sînt vechii daci, atît de temuți de romani, care învinseseră armatele lui Domițian, romanii înșiși fiind forțați să plătească tribut sub același Domițian, sub Nerva și la începutul domniei lui Traian, pentru ca să nu treacă Dunărea cauzîndu-le pierderi" (p. 246).

Pentru atingerea scopului propus — independența și unitatea politică a românilor — Mihai Viteazul recurge atît la subtilitățile diplomației, cît și la puterea armelor. Tratatele încheiate cu principii Transilvaniei și cu împăratul n-au avut alt scop decît obținerea sprijinului militar necesar confruntării cu Imperiul otoman sau consolidarea unor poziții, iar scurtele

sale împăcări cu sultanul n-au fost altceva decît manevre diplomatice în scopul refacerii forţelor sau asigurării neutralităţii Istanbulului în momentul cînd oastea munteană acţiona în alte direcţii.

Datorită condiţiilor grele ale războiului, întîrzierilor ajutoarelor promise de împărat, a pericolului de a fi încercuit de duşmani, ce urmăreau, într-un fel sau altul, să-l înlăture din domnie, pentru Mihai Viteazul se contura, tot mai clar, necesitatea imperioasă a înfăptuirii unităţii politice a ţărilor române, doar într-o asemenea alternativă resursele lor umane şi materiale putînd face faţă cu succes tendinţelor expansioniste ale vecinilor: „Transilvania, Valahia şi Moldova — cum apreciază Richard Knolles — erau bastioanele cele mai sigure ale acestei părţi a creştinătăţii şi foarte expuse furiei inamicului comun" (p. 98).

Bătălia de la Şelimbăr ⟨18/28 octombrie 1599⟩, intrarea în Alba Iulia, jurămîntul de supunere al principalelor cetăţi transilvănene surprind şi uluiesc.

Cardinalul Andrei Báthory, care îl dispreţuia profund pe Mihai Viteazul, socotindu-l „un valah bun doar de a păzi cirezile de vite", trimisese anterior la Curtea din Tîrgovişte, pe unul din sfetnicii săi, Sennyei Pongrác, pe care voievodul „l-a primit cu amabilitate în prezenţa numeroşilor săi slujitori, în palatul din Tîrgovişte. Sennyei a cerut ca voievodul să nu-l lase pe cardinal să plutească în nesiguranţă şi, prin declararea sinceră a intenţiilor sale, să împrăştie zvonurile nemiloase, care s-au răspîndit nu numai în Transilvania, ci şi în afara Transilvaniei, pentru ca nu cumva transilvănenii, în situaţia neclară a ratificării tratatului încheiat cu germanii, să fie loviţi din partea acelora de la care s-ar cuveni mai puţin" (p. 164).

Istoricul maghiar, Ştefan Szamosközy, din a cărui cronică am reprodus fragmentul de mai sus, referindu-se la rezultatele misiunii lui Sennyei Pongrác, scrie că solul n-a putut observa nimic ce ar fi dovedit că voievodul român se pregătea de luptă. „Astfel, principele Andrei a renunţat să se mai zbuciume din cauza lui Mihai şi s-a dedat în parte la vînătoare, obişnuită pe timp de pace, în parte la alte distracţii" (p. 165).

Abilitatea diplomatică a lui Mihai Viteazul, apreciată de istoricul maghiar citat în cuvinte puţin măgulitoare, îl derutează şi pe experimentatul Toma Csomortányi, „acest nobil secui, hotărît şi înţelept", trimis de asemenea în solie de Andrei Báthory. [...] „Misiunea soliei lui Csomortányi era, pe de o parte, să i se dezvăluie în faţa lui ⟨sensul⟩ alianţei germane, pe de altă parte, să-l descoase cu orice chip în privinţa intenţiilor sale : din cuvintele, vorbirea, expresia feţei, clipirea ochilor lui — care toate ar putea împiedica simularea — din spusele şi acţiunile lui să deducă în ce scop a adunat o asemenea armată, ce vrea, ce plănuieşte. Deşi nici o parte a trupului nu este mai prielnică pentru a induce în eroare, ca fruntea, uşa sufletului, Csomortányi abia a putut să recunoască din fiecare semn intenţiile voievodului Mihai" (p. 162).

Cronicarul transilvănean Mathias Miles, născut cu 38 de ani după uciderea voievodului, subliniază, de asemenea, clarviziunea politică a lui Mihai Viteazul care îşi pregătise temeinic succesul în Transilvania. „[...] de fiecare dată ⟨Mihai⟩ i-a îndemnat prieteneşte, prin solii săi trimişi la cardinal, pe secui şi oraşele săseşti, să păstreze neîncălcată alianţa încheiată cu maiestatea sa imperială romană, căreia el îi este un vasal credincios" (p. 339). „Pentru ocuparea Transilvaniei — scrie Szamosközy — Mihai a folosit ca paravan numele împăratului Rudolf şi a putut astfel

chiar de la început să-i atragă uşor pe saşi, care erau şi ei adepţii acestui partid" (p. 166).

Cu toate sentimentele lui de admiraţie faţă de nobilimea maghiară conducătoare şi antipatia evidentă faţă de domnitorul român, Szamosközy recunoaşte: „Mihai, voievodul Valahiei, *acest om cu o inteligenţă ascuţită* [...] <subl. ns.>, folosindu-se de prilejul oferit de surprinzătoarea schimbare a principilor din Transilvania, a început să se gîndească cum ar putea să aducă pe transilvăneni sub suveranitatea lui şi să-i oblige [...] să accepte angajamentele încheiate anterior cu împăratul Rudolf şi întărite prin jurămînt" (p. 161).

Contactele premergătoare bătăliei de la Şelimbăr, între nunţiul papal Malaspina, trimis al lui Andrei Báthory, şi Mihai Viteazul, trufia nemăsurată a principelui maghiar, victoria strălucită a voievodului român, atitudinea lui Rudolf al II-lea sînt relatate aproape identic în numeroase izvoare străine, fie ele contemporane, fie mai tîrzii, dintre care amintim lucrările istoricilor: Paolo Sartorio, Ciro Spontoni, Joseph Barre, Johann Gradelehnus, Johann Filstich, precum şi *Cronica germană*, operă a unui anonim, apărută la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

Strălucita victorie de la Şelimbăr, proeminenta personalitate a lui Mihai Viteazul determină practic unificarea, sub acelaşi sceptru, a „Daciei" din nordul şi sudul Carpaţilor Meridionali. Alba Iulia îi face o primire triumfală. Apariţia voievodului român impresionează deopotrivă nobilimea, înaltul cler şi populaţia Transilvaniei. Demn de relevat este faptul că atît istoricii occidentali cît şi cei maghiari sau transilvăneni (de origine maghiară sau germană) configurează momentul respectiv în coordonate aproape identice, element ce atestă o dată în plus adeziunea majorităţii populaţiei la schimbarea politică determinată nu numai de victoria de la Şelimbăr, ci şi de curmarea stării de instabilitate din vremea Báthoreştilor, de pericolul iminent al încheierii unor înţelegeri cu Poarta, prin luarea puterii de către o personalitate eminentă, care îşi cîştigase prin propriile sale fapte stima şi respectul contemporanilor.

Istoricul flamand Hieronymus Ortelius, contemporan desfăşurării evenimentelor, subliniază, implicit, că înscăunarea lui Mihai Viteazul ca voievod al Transilvaniei nu a însemnat un act de forţă, ci, dimpotrivă, actul politic respectiv a întrunit acordul deplin al principalelor cetăţi transilvănene.

"După aceasta <victoria de la Şelimbăr> menţionatul voievod s-a îndreptat cu valahii săi spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa, distanţă de o milă, un cortegiu măreţ, cu conducerea şi locuitorii oraşului, primindu-l cu mare reverenţă şi însoţindu-l la Alba Iulia. Acolo, ca şi în toate oraşele au răsunat salve de bucurie ca semn special al victoriei" (p. 59).

Jacques Augustin de Thou consemnează că Alba Iulia l-a primit „cu mari aplauze", că „porţile Clujului şi ale Hustului[4] se deschiseră lui Mihai, la 1 noiembrie" (p.130). *Cronica ungaro-turcă* a luptelor duse împotriva Imperiului otoman, mai ales în Ungaria şi Transilvania, în perioada 1328—1685, relevă că „după victoria obţinută, s-a îndreptat spre Alba Iulia, unde a fost lăsat să intre numaidecît de către locuitori, prestîndu-i-se jurămînt în numele împăratului; ceea ce s-a întîmplat apoi, la scurtă vreme, în întreaga Transilvanie" (p. 451).

„Menţionatul voievod cu valahii săi — scrie Johann Gradelehnus — s-a îndreptat spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa conducerea şi

[4] Cetate în nordul Maramureşului.

locuitorii orașului, în cortegiu măreț, cale de o milă, primindu-l cu mare reverență și însoțindu-l la Alba Iulia. Acolo, ca și în toate orașele, ca semn al victoriei, s-au tras salve de bucurie" (p. 451).

Ecoul schimbării politice din Transilvania a fost cu atît mai puternic în rîndul populației românești, covîrșitor majoritare. Speranțele acesteia sînt încurajate și de unele acte ale domnitorului — așa cum scrie N. Iorga — „oriunde a găsit și în Ardeal un român într-o situație mai înaltă, a căutat să și-l alipească și să-l întrebuințeze. De aceea i-a plăcut de cei doi Kornis, cari nu i-au meritat prietenia. La Cluj a pus un jude român cu frumos nume popular. A respectat pe Vlădica Ioan, întinzîndu-i după putință drepturile, și dintr-un călugăr de la Tismana, Serghie, a făcut un vlădică pentru Maramureș. Față de românii din Ardeal și părțile vecine, care nu erau cu toții iobagi, cum se crede așa de ușor, umilindu-ne, ci se bucurau adesea de largi privilegii, pe care și le știau apăra, el s-a înfățișat cum fusese și a continuat să fie în țara sa ca un bogat domn de pămînt"[5].

În iulie 1600, dieta Transilvaniei acordă, la cererea lui Mihai Viteazul, unele înlesniri iobagilor și preoților români, ceea ce duce la ascuțirea conflictului dintre domnitor și nobilimea maghiară.

Scurta guvernare a lui Mihai în Transilvania determină noi urzeli politice atît ale nobilimii care nu putea concepe să fie condusă de „un valah" cît și ale majorității comisarilor imperiali. Împăratului Rudolf al II-lea i se prezentaseră mărturii menite să-l convingă că voievodul român urmărește să păstreze provincia numai pentru sine, să iasă de sub suzeranitatea Sfîntului Imperiu. Puternicul cancelar al Poloniei, Jan Zamoysky, în numele mai multor senatori ai regatului său propusese Casei de Austria — după cum relatează Gebhardi — „ca Transilvania, Valahia și Moldova, voievozii acestora nefiind suficient de puternici pentru a-și apăra țările, să primească soldați ai coroanei polone sau și mai mult, aceste state să fie cedate pentru a fi protejate de polonezi (p.499).

În același timp, Sigismund Báthory, care urmărea redobîndirea prin orice mijloace a Transilvaniei, la al cărei tron renunțase cu un an în urmă, „făurind noi planuri cu cancelarul regatului ⟨Poloniei⟩, Zamoyski, — scrie istoricul maghiar Johannes Tsetsi — au hotărît să răzbune uciderea cardinalului și să redobîndească țara. Aceasta nu s-ar fi putut însă face cu ușurință decît dacă s-ar fi pricinuit lui Mihai o nouă preocupare în interiorul Valahiei. Așadar, în timp ce Mihai zăbovea în Transilvania, Ieremia, principele Moldovei, ațîțat și ajutat de polonezi și de turci, dușmanii aceluia ⟨Mihai⟩ a intrat în Valahia și a pus în domnie pe fratele său, Simion. Atunci Mihai intră cu oaste în Valahia și-l alungă pe Simion" (p.401).

Pentru a pune capăt acestei conjurații, prin izgonirea lui Ieremia Movilă, aliat al Regatului polonez și al Imperiului otoman și, în același timp, pentru a redobîndi încrederea și sprijinul împăratului Rudolf al II-lea, Mihai Viteazul întreprinde în luna mai a anului 1600 o fulgerătoare campanie militară în Moldova. Bisselius notează că „Mihai, trecînd peste stîncile, repezișurile și pustietățile munților, le ieși cu atîta iuțeală înainte, încît el ajunse mai degrabă decît vestea venirii lui. Și, fără ca militarii osteniți de oboseala drumului să poată respira măcar, îndată se și repezi asupra Báthoreștilor pe cînd aceștia nici nu visau. Iar oștenii valahi nu luară această grabă în nume de rău, căci Mihai îi umpluse de încredere, că victoria e afară de orice îndoială" (p. 303-304).

---

[5] Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 363.

Demn de reținut este consensul opiniei istoricilor privind atitudinea favorabilă lui Mihai Viteazul a populației provinciei, care-l primea ca pe un izbăvitor din același neam. „Se întreceau supușii între ei — scrie, de pildă, Ciro Spontoni — să-i prezinte cheile fortărețelor și să fie primii care să-i jure credință" (p. 108).

Mihai Viteazul se impune ca o personalitate militară și politică, în primul rînd conducătorilor marilor puteri vecine care urmăreau, în aceeași măsură, supunerea și chiar desființarea politică a țărilor române. Chiar în condițiile cunoscutelor relații feudale ale epocii, Mihai Viteazul se afirmă cel mai ades nu ca un vasal docil și servil, ci ca un partener egal în discuții. După strălucita victorie de la Șelimbăr, ca urmare a abilității diplomatice a voievodului, însuși puternicul sultan Mehmed al III-lea trimise o delegație de înalți demnitari pentru a-i recîștiga alianța. Țările române își recăpătaseră faima în frontul antiotoman în numai cîțiva ani datorită, deopotrivă, spadei și iscusinței diplomatice a marelui lor conducător.

„Auzind Mehmed al III-lea — scrie Bisselius — că Mihai, prin virtutea sa militară, înfrînse pe cardinalul Báthory și ocupase toată Transilvania, începu a-l linguși mai mult decît s-ar cuveni pentru soarta și condiția sa. El trimise soli de la Constantinopol, care să-l felicite pe valahul învingător; prin cele mai blînde scrisori și cuvinte, îl invită la alianță cu turcii. Căpitanilor turci de la hotarele Valahiei și ale Moldovei, li s-a poruncit să se alăture lui Mihai, de îndată ce acesta s-ar arăta dispus spre o alianță cu turcii. Și, cu toate că Mihai, fie din sinceritate, fie din prefăcătorie, respingea ori mai bine amîna acestea și alte asemenea propuneri, Mehmed nu încetă să stăruiască. Căci el, sultanul Mehmed, de la înălțimea sa, prevedea mai bine cele ce aveau să urmeze, de cum le putea presimți Mihai. De aceea, chiar și după liniștirea tuturor tulburărilor din Transilvania, și după împăcarea cu Basta, îl solicita pe Mihai fără încetare. În acest scop, el trimise de la Poartă, pe cei mai experimentați și mai luminați oameni, cu cele mai alese daruri" (p. 303).

Raporturile cu împăratul Rudolf se deteriorează ca urmare a hotărîrii acestuia de a-i limita prerogativele prin trimiterea generalului Gheorghe Basta; tot mai insistent, curtea imperială — arată Ortelius — era informată că Mihai dorește ca „Maiestatea sa să-i atribuie ereditar această țară lui și fiului său și pe lîngă aceasta să-i predea, de asemenea, Oradea, Hust, Baia Mare și părțile exterioare ale Ungariei, care aparținuseră anterior Transilvaniei [...]. Apoi ca maiestatea sa să-i atribuie, de asemenea, toate moșiile și demnitățile pe care i le dăduse maiestatea sa lui Sigismund Báthory, precum și un ajutor important pentru cazul că ar dori să recruteze trupe. În al treilea rînd, ca maiestatea sa imperială romană, precum și toți ceilalți conducători creștini să se oblige ca în cazul că ar cădea prizonier la inamici să-l răscumpere și să-l elibereze. În cazul însă că ar fi alungat din Transilvania și Valahia, maiestatea sa imperială romană să-i dea anual un venit de 100 000 taleri pentru întreținere în Ungaria Superioară. Așa cum se așteaptă, maiestatea sa imperială romană, în calitate de foarte puternic stăpîn, nu-i va retrage acest ținut, ci, dimpotrivă, pentru serviciile sale credincioase, îi va dona și cealaltă parte ce ține de Transilvania pe care o stăpînește maiestatea sa, împreună cu o bucată de teren pînă la Tisa și i-o va supune lui. Dacă maiestatea sa ar consimți la diferitele lui cereri, el ar vrea încă anul acesta să se ridice cu numeroase trupe și să realizeze ceea ce nu s-a realizat și

nu s-a pomenit nici într-o sută de ani anteriori [. . .]. Cum voievodul nu era deloc mulţumit cu domnul Gheorghe Basta (pentru că acesta i-a scris maiestăţii imperiale că voievodul ⟨Mihai⟩ ar fi vrut să predea ţara Transilvaniei turcului) şi nici nu se putea uni cu el, el a cerut ca maiestatea sa imperială romană să binevoiască a numi în locul domnului Basta, în Ungaria Superioară, un alt general " (p. 62-63).

Conştient de valoarea deosebită a lui Mihai Viteazul în urma misiunii acestuia la Praga, împăratul Rudolf mediază o împăcare între el şi Gheorghe Basta în scopul îndepărtării lui Sigismund Báthory care revenise la domnie. Victoria de la Guruslău ascuţi şi mai mult animozitatea între cei doi comandanţi.

Revolta lui Mihai, în urma unei întrevederi furtunoase avute cu Gheorghe Basta, care se considera singur guvernator al Transilvaniei, exprimă starea de spirit a bărbatului înzestrat şi mîndru, care ştie că victoriile obţinute se datoresc, în primul rînd, capacităţii sale. Cuvintele lui Basta, scrie Bisselius, ,,atinseseră atît de amarnic inima superbului valah, încît nici nu fu în putinţă să se prefacă ori să-şi ascundă durerea inimii, nici amîna pentru un timp mai potrivit izbucnirea mîniei sale. Ci numaidecît începu să strige milităreşte: Cine dracu sînt acei Rudolfi şi cezari de care îmi vorbeşte unul ca Basta? Sau cine sînt aceşti Basta pe care mi-i trimite Rudolf drept monitori? La dracu şi la corbi cu aceşti de două ori inoportuni areopagiţi! Cum? În cele trei ţări ale Daciei, supuse cu primejdia vieţii mele, îngenuncheate prin vitejia mea, dobîndite prin victoriile mele, mai cutează încă cineva să-mi prescrie legile îndurării (cu voia Celui de Sus), ale înţelegerilor şi alianţelor? Ori să îngrădească stăpînirea mea şi dreptul meu de a duce tratative? Pieri Basta! Sau, dacă voieşti a domni, domneşte peste ai tăi, iar pe mine să mă laşi în pace, pentru că în treburile mele şi în ţările supuse cu braţul meu nu recunosc pe nimeni deasupra necum pe un Basta şi nici pe vreun Rudolf şi pe alţi cezari! Fiecare e Jupiter în cerul său, iar nu într-al altuia" (p. 304).

Uciderea mişelească a lui Mihai Viteazul din ordinul generalului Basta, atitudinea echivocă a Casei de Austria, care preferă să muşamalizeze crima, au fost înfierate atît de contemporani, cît şi de urmaşi.

,,Basta — scrie istoricul maghiar Nicolae Istvánffy — frămîntat de gînduri şi griji, tot plănuia cum să-l prindă ori să-l suprime; în cele din urmă, alungînd îndoiala din suflet, hotărî să pună mîna pe el cu forţa. Aşadar, chemînd doi conducători ai valonilor, le înfăţişă în taină ceea ce voia să facă, iar aceia, mergînd în 7 ale idelor lui septembrie [6] în cortul acestuia, îl iau pe neaşteptate în timp ce stătea de vorbă cu Ludovic Rákóczy, comandantul pedeştrilor unguri; îi spun că au să-i comunice ceva în numele lui Basta şi, în timp ce acela se străduia să asculte vorbele unuia, este străpuns fără veste de celălalt cu ascuţişul unei halebarde puternice prin pîntece şi intestine şi se prăbuşeşte pe dată" (p. 38).

Petthö Gergely apreciază: ,,*Nelegiuitul Basta l-a ucis cu viclenie şi pe neaşteptate pe săracul voievod Mihai, fără nici un motiv* ⟨subl. ns.⟩. Numai din invidie profundă l-a ucis pe acest domn renumit, celebru, de care se temea însuşi sultanul" (p. 186), iar Paul Piasecki subliniază: ,,Basta, nesuportînd pe un rival căruia i se atribuiau în mod deosebit victoriile din acele părţi, a pus la îndoială fiecare din faptele acestuia şi pretextînd că totdeauna i-ar fi rămas ascunse împăratului faptele lui Mihai

[6] 7 septembrie; în realitate, uciderea lui Mihai Viteazul a avut loc la 9/19 august 1601.

din Transilvania, trimițînd la 18 august cîțiva centurioni valoni și germani, a pus ca aceștia să-l omoare, în timp ce se odihnea în cortul său, după ce se înțeleseseră întîi cu garda acestuia" (p. 360).

Comentînd această odioasă crimă, Jacques Augustin de Thou scrie: „Mihai era pe atunci în vîrstă de 43 de ani, bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire, după chiar judecata inamicilor săi [...]. După ce uciseră pe Mihai, prădară îndată cu aviditate cortul lui și se răspîndi zvonul că s-ar fi găsit scrisori, care n-ar mai lăsa loc îndoielii despre mașinațiile lui ascunse cu turcii și despre trădările lui. Dar acestea au fost scorneli, nu atît pentru a-i liniști pe valahi [...] cît pentru a potoli invidia vecinilor și a altor principi pentru o faptă ca aceasta și pentru ca austriecii să nu pățească și acum, cu uciderea lui Mihai, ca mai înainte, cu uciderea cardinalului George și pierderea cardinalului Andrei, întărind acea credință infamă că ar fi o datină înnăscută și familiară de a cîștiga țări noi, adăugîndu-le celor vechi și întărindu-le cu ajutorul bărbaților celor mai de frunte pentru ca, apoi, să răsplătească binele cu răul și urîndu-i pe aceștia să caute ocazia să-i piardă" (p. 135).

Punctul de vedere al lui Jacques Augustin de Thou nu este singular. Referiri tot atît de sarcastice la atitudinea Casei de Austria față de această crimă fac și alți istorici ca Joseph Barre, Ludewig Albrecht Gebhardi, Johann Filstich, Georgius Pray etc.

Istoria Imperiului german și în special a revoluțiilor sale..., apărută la Paris, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea consemnează: „Casa de Austria n-a fost, se pare, supărată din cauza acestui asasinat dar motivele atitudinii sale ne sînt încă necunoscute. Rudolf scrise la toate curțile pentru a se justifica de moartea prințului Mihai și aruncă vina întregii mîrșăvii asupra unei trupe de soldați despre care pretindea că acesta din urmă i-ar fi insultat, în timp ce toată lumea știa că Basta era autorul morții sale și că împăratul nici măcar nu se gîndea să-l acuze de acest lucru" (p. 512).

Suprimarea lui Mihai s-a datorat în primul rînd faimei și prestigiului pe care și le dobîndise pe plan european, temerii nobilimii maghiare și germane din Transilvania, a Regatului polonez, și mai ales a Casei de Austria, că voievodul român se îndreaptă cu pași repezi spre refacerea vechii Dacii, spre constituirea unui stat centralizat puternic care ar fi modificat echilibrul de forțe existent, ar fi adus serioase daune de ordin economic și politic tuturor marilor puteri riverane. Această temere își avea sorgintea și în faptul că nu numai locuitorii țărilor române, ci și populația subjugată din sudul Dunării privea la el ca la singurul conducător apt să o conducă spre scuturarea robiei în care se găsea. Paul Piasecki afirmă: „locuitorii din Polonia înclinau spre el și doreau sosirea acestuia doritori fiind de lucruri înnoitoare [...]. Și se temeau nu de pierderea vreuneia sau alteia dintre provincii, ci de convertirea țării întregi, după cum se vedea din dovezi limpezi că Mihai, cu multele victorii obținute și în Transilvania și împotriva turcilor și foarte de curînd în Valahia și Moldova, se îndrepta spre un regat puternic" (p. 359).

Voievodul Principatelor române se impusese prin faptele sale ca un mare conducător și diplomat al epocii, realitate recunoscută chiar de istorici care neînțelegînd sau nevrînd să înțeleagă rosturile și speranțele poporului nostru, nu venit de aiurea, ci născut pe pămîntul stăpînit odinioară de vitejii lui strămoși daco-geți, încearcă să-i întunece portretul.

Istorici ca Ioannis Bisselius, de pildă, îl prezintă mai aproape de adevăr pe eroul asupra căruia a fost concentrată atenția Europei de la Istanbul la Paris, de la Roma și Florența la Viena și la Curtea poloneză. „Numele voievodului — scrie Ioannis Bisselius — cîștigă prin aceasta[7] o măreție și o faimă neînchipuite, răspîndindu-se în întreaga lume astfel, încît toți îl aveau pe buze nemaiîndoindu-se de strălucirea lui nici turcii, nici tătarii care tremurau cu toții de puterea armelor lui. Dar, din motive mai lesne de înțeles, Mihai se bucura de mare stimă la popoarele creștine, care ii sărbătoreau cu bucurie faptele și virtuțile" (p. 301—302).

Epoca lui Mihai Viteazul se înscrie în istoria poporului român care a trebuit să-și mențină existența luptînd secole de-a rîndul împotriva dominației sau a tendințelor de dominație a marilor imperii vecine. Cu toate aceste condiții deosebit de vitrege ale existenței sale, poporul român și-a păstrat unitatea de neam și de conștiință națională, masele populare, conducătorii celor trei principate au acționat întotdeauna pentru consolidarea independenței, pentru strîngerea și întărirea legăturilor și sentimentelor comune. Cu toate acestea, mai sînt istorici de rea-credință, care, în ciuda realității evidente, au afirmat și mai afirmă că, prin unirea celor trei provincii românești, Mihai Viteazul ar fi dus o politică de cucerire.

„Oare realizarea unirii pentru prima dată a tuturor țărilor române într-un singur stat — necesitate legică, obiectivă a istoriei — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — sau, dimpotrivă, dominația diferitelor imperii asupra teritoriilor românești a reprezentat o politică expansionistă, de cucerire? Istoria însăși a confirmat justețea și necesitatea obiectivă a actului săvîrșit de Mihai Viteazul prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor — , prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național român unitar. Iată de ce Mihai Viteazul rămîne o figură luminoasă, progresistă în cartea de aur a poporului român"[8].

Cu cît se adaugă informația documentară și se adîncește cercetarea științifică, puternica personalitate a lui Mihai Viteazul capătă o nouă strălucire. Alături de Mircea cel Bătrîn, de Ștefan cel Mare, de Iancu de Hunedoara, el este întruchiparea eroismului, izvor de putere, de încredere și de mîndrie națională pentru poporul român.

ION ARDELEANU
GHEORGHE BONDOC

---

[7] Înscăunarea ca voievod al Transilvaniei.

[8] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar Alba Iulia — 28 mai 1975*, în Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, 1975, Edit. politică, București, p. 692.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul al 2-lea al lucrării Mihai Viteazul în conștiința europeană *cuprinde texte alese din cronici, scriitori și istorici străini din secolele XVI–XVIII. Selecția a fost făcută din peste 140 de lucrări apărute în diferite țări ale Europei. În total au fost reținute 38 de titluri conform unor criterii generale stabilite, și anume: lucrările să provină din principalele țări care au avut în acea vreme interese bine conturate în concertul politic european; să fi avut o circulație relativ largă și să fi adus informații valoroase în spiritul obiectivității față de marea încleștare a neamului nostru pentru salvgardarea intereselor sale în timpul domniei lui Mihai Viteazul, față de personalitatea politică, militară și diplomatică a domnitorului român.*

În istoriografia românească a existat în permanență o preocupare constantă pentru personalitatea complexă a cunoscutului domnitor român. Istoricii români, încă din secolul trecut și pînă astăzi, au editat, tradus și comentat numeroase texte ale autorilor străini, pentru a releva și mai pregnant prestigiul politic de care s-a bucurat Mihai Viteazul în conștiința contemporanilor săi, precum și a posterității.

În volumul de față, autorii nu și-au propus să editeze și o bibliografie exhaustivă critică a temei tratate. Aceasta se va face la sfîrșitul celui de-al 4-lea volum. De această dată menționăm doar cîțiva istorici români care au făcut ample investigații în cercetarea epocii și ale căror lucrări consultate de către cei interesați pot fi de un real folos în înțelegerea punctelor de vedere variate expuse de către autorii cuprinși în prezenta culegere.

Așa, de pildă, Al. Papiu-Ilarian publică, la 1862, Tezaur de monumente istorice; *Nerva Hodoș,* Vitejiile lui Mihai-Vodă apreciate în Apus, 1595–1599. Docι.mente din vremurile acelea, *București, 1913. Carol Göllner în „Anuarul Institutului de istorie națională", Cluj, VIII, 1939–1942, publică studiul:* Faima lui Mihai Viteazul în Apus. Broșuri con emporane. *În „Revista istorică", XXV, 1939, revine cu un alt studiu:* Faima lui Mihai Viteazul în Germania. *Același autor ne relatează informații prețioase în* Turcica, *II, București, Baden-Baden, 1968; Cornelia Bodea, în* O tipăritură spaniolă din 1599 despre campaniile lui Mihai Viteazul la sudul Dunării, *în* Mihai Viteazul. Culegere de studii, *București, 1975; N. Edroiu,* Mihai Viteazul în lumina cronicilor din veacurile XVII–XVIII, *în „Revista de istorie", XXX, 1977; Constantin Rezachevici,* Luptele hatmanului J. Zamoyski cu Mihai Viteazul într-o tipăritură rară din biblioteca Zamoyski, *în „Revista de istorie", XXXII, 1977;* Despre sfîrșitul lui Mihai Viteazul în cronicile lui Gh. Șincai și Petthö Gergely, *în „Acta Musei Porolissensis", Zalău, IV, 1980 etc.*

Ordinea textelor în prezenta culegere este cronologică, în funcție de perioada cînd au trăit autorii: cei ale căror date, a nașterii și a morții, sînt incerte au fost trecuți la sfîrșitul secolului în care au trăit.

În măsura posibilităților, fiecare autor a fost prezentat în mod succint, cu menționarea funcțiilor deținute și a principalelor lucrări elaborate. Edițiile operelor folosite sînt descrise cu elementele bibliografice necesare.

Deoarece toate lucrările, fără excepție, sînt foarte rare și greu accesibile chiar specialiștilor, fiind dispersate în marile biblioteci ale țării, culegerea s-a realizat, publicîndu-se alături de textele originale și traducerea. În acest fel s-a dat posibilitatea confruntării textelor și accesul la studierea lor și în original de către cei care cunosc limbile străine respective.

Parantezele drepte în textul original și în traducere marchează omiterea pasajelor care nu au avut legătură cu tema lucrării etc. Parantezele rotunde din textele originale au fost menținute, ele fiind ale autorilor. Pentru cursivitatea lecturii textului tradus, ori de cîte ori a fost necesar s-au făcut precizări încadrate în paranteze unghiulare.

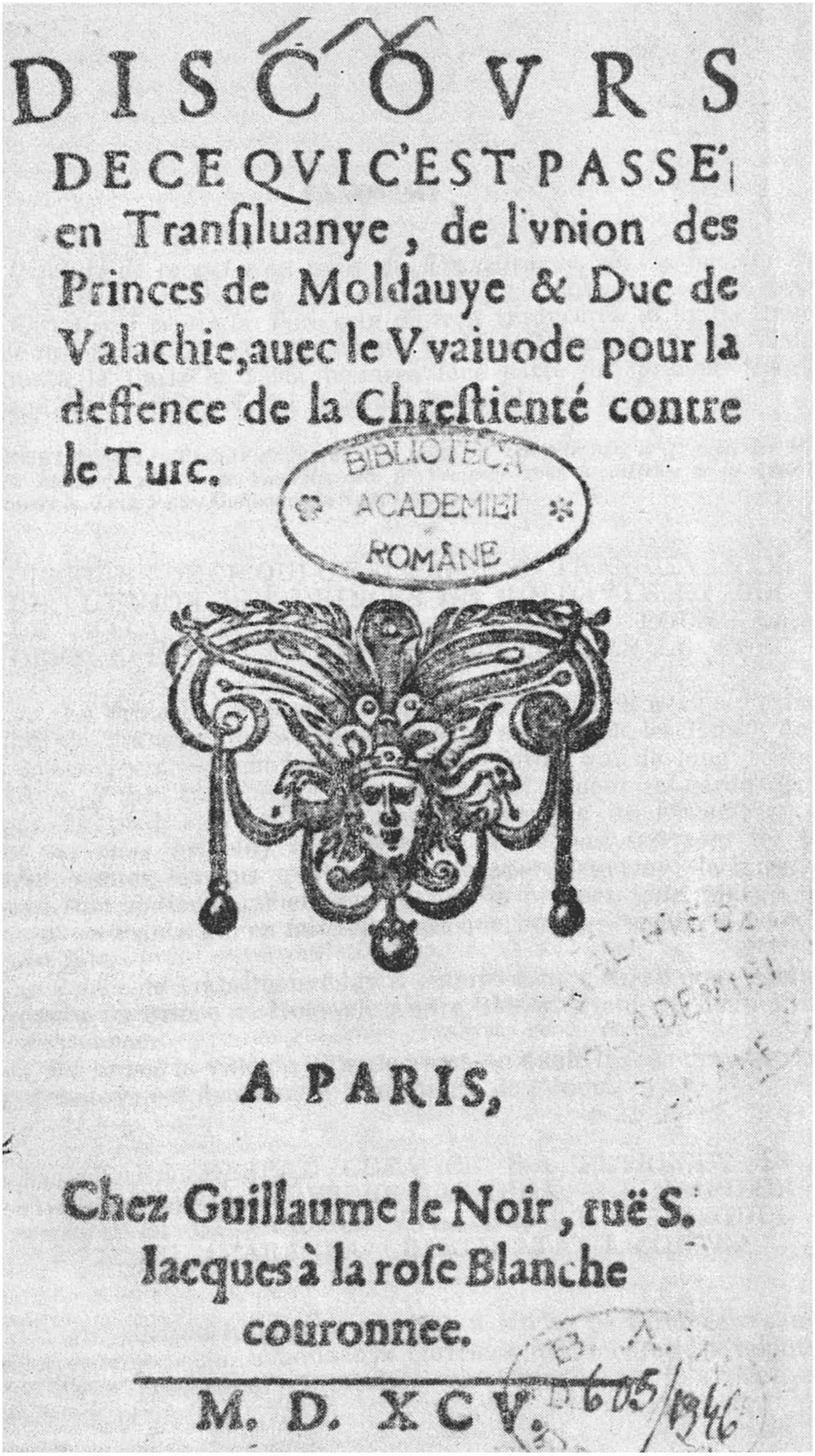
Cu toate greutățile întîmpinate datorită particularităților de epocă ale limbilor în care au fost elaborate textele originale, autorii ediției s-au străduit să prezinte traduceri cît mai fidele textului și cît mai adecvate sensurilor și topicii limbii române. Inadvertențele din texte, neclaritățile sau informațiile eronate au fost explicate sau corectate prin note numerotate cu cifre arabe sau steluțe la sfîrșitul fiecărei traduceri.

Numele proprii în textele traduse au fost uniformizate potrivit uzanțelor și normelor în vigoare, în timp ce în textele străine au fost lăsate în formele date de către autori.

Autorii au socotit util să întocmească și un Glosar *al cuvintelor turcești, precum și un* Indice de nume proprii *aflate în textele traduse.*

Volumul include, de asemenea, fotocopiile foilor de titlu ale operelor din prezenta culegere.

Pentru sprijinul acordat, colectivul redacțional mulțumește: Bibliotecii Academiei R.S. România, Bibliotecii Centrale Universitare Cluj-Napoca, Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu" — Iași, Bibliotecii județene Brașov, Bibliotecii județene „V. A. Urechia" — Galați, Bibliotecii județene Mureș, filialelor Arhivelor statului din Brașov și Sibiu, precum și prof. dr. Mihai Guboglu.

DISCOVRS

DE CE QVI C'EST PASSÉ en Transiluanye, de l'vnion des Princes de Moldauye & Duc de Valachie, auec le Vvaiuode pour la deffence de la Chrestienté contre le Turc.

A PARIS,

Chez Guillaume le Noir, ruë S. Iacques à la rose Blanche couronnee.

M. D. XCV.

[ANONIM]

Discours de ce qui c'est passé en Transilvanye, de l'union des Princes de Moldavye et Duc de Valachie, avec le Vvaiuode pour la deffence de la Chrestienté contre le Turc este de fapt traducerea în limba franceză a unui raport ceh „Tipărit în orașul vechi al Pragăi la Ulrich Walda". Imprimată la Paris în 1595, lucrarea face parte din primele tipărituri europene care conțin referiri la Mihai Viteazul.

Ediția folosită: *Discours de ce qui c'est passé en Transilvanye, de l'union des Princes de Moldavye et Duc de Valachie, avec le Vvaiuode pour la deffence de la Chrestienté contre le Turc*, Paris, Guillaume le Noir, 1595, p. 14-15.

DISCOURS DE CE QUI C'EST PASSÉ EN TRANSILVANYE, DE L'UNION DES PRINCES DE MOLDAVYE ET DUC DE VALACHIE, AVEC LE VVAIUODE POUR LA DEFFENCE DE LA CHRESTIENTÉ CONTRE LE TURC

... Le Prince de Valaquie qui à sa Cour a bon Rorest à l'exemple de celuy de Transiluanie a mesme desseing a assemblé les Estats de son pays, ayant premierement faict mourir les Turcs, qui de long temps y ont seance a fait trancher la teste a trois, il a pour sa garde dix mil hommes de pied, et vingt mil Cheuaulx l'homme de Cheual, a cinq thalers par mois, et celuy de pied trois, et les cent ont tous les jours un bœuf, toutes les fois qu'il se battent auec l'ennemy, le moys leur est payé tout entier combien que ce fust le premier jour. Mais tout le butin est au Prince qui en fait telle part que bon luy semble a ceux qui ont bien fait.

Le Prince de Transiluanye luy a enuoyé Albert Kirali pour commander : comme au Prince de Moldauie Audre Balsay, ayant ces deux Princes pour obeyssance.

Il ont bruslé la ville de Silistrie apres en auoir tiré de grandes richesses, le Chasteau est demeuré au Turc faute de Canon.

RELATARE DESPRE CEEA CE S-A PETRECUT ÎN TRANSILVANIA, DESPRE UNIREA PRINCIPILOR MOLDOVEI ȘI DUCELE VALAHIEI CU VOIEVODUL PENTRU APĂRAREA CREȘTINĂTĂȚII CONTRA TURCULUI

Prințul Valahiei [1], după ce mai întîi a omorît pe turcii care se așezaseră de mult timp acolo, a adunat la curtea sa din București pe deputații [2] țării și, după pilda celui ⟨prințului⟩ din Transilvania [3], a tăiat capul a trei dintre ei [4].

El are pentru paza sa zece mii de oameni pedeştri şi douăzeci de mii de călăreţi. Călăreţul e plătit cu cinci taleri pe lună, iar pedestrul trei taleri. Fiecare sută de ostaşi primeşte pentru hrană cîte un bou pe fiecare zi. De cîte ori se luptă cu duşmanul leafa le este plătită întreagă ca şi cînd ar începe luna. Dar, toată prada este a prinţului care împarte din ea cît crede de cuviinţă celor care au meritat.

Prinţul Transilvaniei [3] i-a trimis pe Albert Király drept comandant după care a trimis şi prinţului Moldovei pe Andrei Balş. Amîndoi trebuie să asculte de aceşti doi prinţi.

Ei au ars oraşul Silistra, după cum au ridicat mari bogăţii; fortăreaţa însă a rămas în mîna turcilor, din cauza lipsei de tunuri [5].

[1] Mihai Viteazul (1593–1601).

[2] Boierii care alcătuiau sfatul domnesc.

[3] Sigismund Báthory (1581–1597, 1598–1599, 1601, 1601–1602).

[4] Raportul consemnează probabil executarea stolnicului Dima, care s-a împotrivit noii orientări a domnului contra turcilor în 1594. În 1596 vor fi executaţi alţi trei boieri (marele logofăt Chisar împreună cu fiul său şi vornicul Dumitru) care complotaseră împotriva domnului.

[5] V.n. 17, p. 506.

NICOLAI
ISTHVANFI
PANNONI
HISTORIARVM
DE REBVS VNGARICIS
LIBRI XXXIV
Nunc primum in lucem editi.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Antonij Hierati.
ANNO M. DC. XXII.
Cum Gratia & Priuilegio S. Cæs. M. Speciali.

NICOLAUS ISTVÁNFFY

Renumit bărbat de stat și istoric, Nicolae Istvánffy s-a născut la 1535 sau 1538. Studiile și le-a făcut în orașul Pecs, frecventînd apoi cursurile universităților din Padova și Bologna, remarcîndu-se prin zelul său în însușirea limbilor străine. În lunga sa carieră de om politic a deținut mai multe funcții importante: cancelar al regelui Maximilian (1572), apoi consilier regal și din 1581 vicepalatin al Ungariei. Ca specialist în chestiunile privind Imperiul otoman și vecinii săi, N. Istvánffy a făcut parte dintre comisarii imperiali care au încheiat tratatul de alianță dintre Rudolf al II-lea și Mihai Viteazul, la 9 iunie 1598, cu care prilej a stabilit contacte directe cu domnul român. Opera sa istorică principală se intitulează: *Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV*. Prima ediție a fost tipărită la Köln în 1622, ca apoi să fie reeditată în anii 1685, 1724 și 1758.

Lucrarea lui N. Istvánffy continuă istoria lui Antonius Bonfinius, *Rerum ungaricarum*, de la moartea lui Matei Corvin (1490) pînă în anul 1606 inclusiv.

Ediția folosită: *Nicolai Isthvánfi Pannonii, Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV., ab an. 1490 quò Math. Corvinus rex Hung. fato functus est, ad Mathiam usque II* Colonia, Antonius Hierati, 1622, p. 757—761.

HISTORIARUM DE REBUS UNGARICIS LIBRI XXXIV AB AN. 1490 QUÒ MATH. CORVINUS REX HUNG. FATO FUNCTUS EST, AD MATHIAM USQUE II

Libri XXXIV

[...]. Verum Caesar, eorum perfidiam detestatus, legatos cum ignominia urbe extemplo excedere iussit: Michaelemque Transsalpinum, acceptis in praesentiarum excusationibus, suis quam quam non magno nixis fundamento, ac multis muneribus, et ingenti summa pecuniae quae centum milium aureum summam excedebat, donatum remisit, cum mandatis, ut communicato cum Basta consilio, coniunctisque viribus, invadendae et recuperandae Transsilvaniae operam darent, nec interea desinerent, donec eiectis Polonis, quos pedem in Provincia figere nollet, voto potirentur. Admonuit etiam per literas Ferdinandum Gonzagam, Cassouiae et partium superiorum praefectum ut quo commodius destinata perficerentur, Bastam et Michaelem abiectis offensarum simultatibus in gratiam reduceret. Quod ille ambobus Cassouies conuiuio exceptis, ac Caesaris nomine serio interpellatis, qui eorum inimicitias mortales esse iuberet, abunde exequutus est: ita ut dissidentes redintegrata amicitia, iunctisque dextris (quamquam ut brevi post apparuit, minime sincero animo detersis cdiis) mutuo reconciliaret. Nec multo post bipartito ad maiorem celeritatem exercitu, Tibiscum partim ad Tocaium, partim ad

Tarcanum traiecerunt: ac eadem via, qua Basta antea transierat, quod vehendis tormentis et impedimentis commodior esset, exercitus promotus est. Sigismundus Caesarianorum aduentu cognito, obuiam procedendum ratus, castra ad pagum suum paternum Doroslonem posuit, in quibus amplius XXXV. millibus collectitii generis militum habebat, Legatumque in exercitu Georgium Barbelium constituit concedente aetatis illius honori et rebus gestis priorem locum Moyse Siculo, qui vicariam ei operam praestare non recusavit. Sed ille immiti articulorum dolore oppressus in itinere substituit, et ducendi exercitus munus curamque Moysi reliquit, admonito, ne manum cum hoste consereret, nisi ipse prius in castra redisset. Siculi etiam toties promissae libertatis spe, quae eis vel periculosa, tamen ocioso seruitio potior erat, magno numero in castra confluxerunt. Ex altera parte Basta et Transelpinus Caesaris duces, cum X. millibus peditum, ac VIII. equitum, castra propius hostem promovenda decreverunt: eo consilio ut prius quam Sigismundo auxiliares Turcarum atque Tartarorum copiae aduenirent, quas ab Ibraimo purpuratorum principe, qui iam Belgradum cum ingenti exercitu peruenerat, frecquentissimis nunciis postulare non desinebat, belli fortunam, collatis signis, periclitarentur.

[...]. Sed prior Sigismundus multo eorum fragore et strepitu infestare cepit, necque nostri, quin eos haud minore impetu iacularentur, cessauere: idque ad solis occasum fere factum est. Volebat enim Basta, haud dissentiente Transalpino, cum diem, et sequentem noctem absque praelio transigere, eaque mora quieti exercitus consulere, qui in aestu et vix tolerando solis feruore iter confecisset, et vix dum puluerem et sudorem detersisset.

Sed quum Sigismundus et Moyses totum diem in armis et acie stetissent, iamque sub vesperum nullam fore dimicationem sperassent; hora pomeridiana quinta militibus, ut in castra redirent, edixere; ac tormenta è colle retrahi cepta sunt. Bastae, qui humi super viridi gramine quieturus equo descenderat, Transalpinus hostes in castra reuerti, et partem tormentorum iam attractam, partem iunctis ad iuga iumentis prouehi nunciat, nunc si videretur tempus esse poscendi simul et aggrediendi praelii. Itaque Basta conscenso celeriter equo Transalpinum in dextro cornu, Rottallium in medio curare iubet, sibi sinistrum sumit, telique seruato ordine una in hostem feruntur. Transsilvani cum nostros magno sublato clamore in pugnam ruere vidissent, mox ora et frontem obuertere, ac speciem nequaquam certamen detrectantium praebere. Sed vix sine confusione ac perturbatione componi acies poterat, quod magna equitum pars iam fraenos equis et phaleras detraxisset, pars aliis rebus occupata, signa sequi et imperio parere ea qua debebat celeritate non posset.

[...]. Ventum deinde est Claudiopolim, atque ibi veteres inter Bastam et Transalpinum simultates et dissensiones, quas Gonzaga iussu Caesaris nuper reconciliatione concordiae extinxisse videbatur, longe quam antea acerbius recruduerunt. Nam quum Basta ab illo suam auctoritatem laedi atque conuelli, imperium minus obtemperando detrectari, nec duntaxat eum cum Transsilvanis proscriptis factiones alere, sed etiam ad Turcas suo iniussu, tam literas, quam nuncios missitare conquereretur; contra ille se non empta aut per vim usurpata, sed à Caesare data potestate fungi, aequatum cum illo imperium sibi dicere; in summa, uterque se plus nimio amare, et neuter alteri cedere, atque adeo aemulatione honorum absque rivali velle potiri. [...] Basta angi et curis aestuare, varia de

eo capiendo aut tollendo pectore versare consilia postremo remota dubitatione, vim illi et manus inferre constituit. Itaque conuocatis duobus Vallonum praefectis, quid fieri velit, secreto edocet, atque illi assumptis suorum promptissimis, VII. Idus Septembris, in eius tabernaculum profecti, eum cum Ludovico Racocio, peditum Ungarorum tribuno colloquentem offendunt, ac esse de quibus Bastae nomine eum compellent, praefantur; ac dum ille alterius auscultando sermoni aures accommodat, ab altero ingentis alabardae cuspide, per ventrem et ilia, necopinato transfoditur, et repente concidit. Racocius quoque quamquam insons, extremum vitae discrimen adiit quum ab efferatis Vallonibus, quattuor vulnera, inter quae unum, in ceruice iuxta guttur, praegrande et periculosum suscepisset. Indigna iam exanimato addita sunt ludibria, ut caput eius detruncatum, supra equi albi cadaver, eo forte die, ante praetorium tabernaculum mortui poneretur, quod tamen postea permissu Bastae simul cum corpore tumulatum est. Ex ministrorum praecipuis, Mihalaeus Banus cognomine, aetate septuagenario prouectior captus, diuque tortus, tandem in custodia mori est coactus, Caeteri formidine attoniti, pars nec animo nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere, nec quicquam audere, postquam adueniente cum armatis Basta, pauor omnes occupasset, quies et silentium fuit. Res eius et equi arma, pecuniae, tabernacula, vestes, militarisque et castrensis supellex, diffugientibus Valachis, Bastae cesserunt. Ipse perpetrata caede, literas ad Caesarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis in odium demortui multis calumniis, quibus iure caesus dici, iudicarique posset, quarum ea erat praecipua, quod epistolam eius manu literis semigraecis, quas Cyrillicas vocant, ad Sinanum Agriae purpuratum Sophim cognomine scriptam intercepisset, qua illum petebat, ut ad XVII. mensis Augusti diem Lippam aut aliquem circa locum venire, et secum de rebus grauissimis, Byzantium perferendis, colloqui vellet, missurum se, eousque ei obuiam Leccagam, fidelissimum et fortissimum equitum suorum praefectum. Se veritum esse, nisi clanculariis ac perfidiosis eius consiliis ac machinationibus quam maturrime occurrendum existimaret, aut si prius rem ad Caesaris notitiam deduceret, donec eius mens et voluntas cognosceretur diuturniorem moram interventuram, quae adeo damnosa ac periculi plena esset, ut omnia posthac remedia sera et intempestiua redderet: atque ita praeveniendum, et maturandam illius caedem constituisse. Verum ad ea Caesar, spe Bastae longissime extracta; perplexe admodum respondit, ut neque laudare facinus, et quia iam infectum reddi non posset, neque improbare videretur; sed summo in praesens silentio transmittendum censeret...

CELE XXXIV DE CĂRŢI PRIVIND ISTORIA UNGARIEI DE LA ANUL 1490, CÎND S-A STINS DIN VIAŢĂ MATEI CORVIN REGELE UNGARIEI, PÎNĂ LA MATEI AL II-LEA

Cartea a XXXIV-a

[...] Împăratul [1], supărat pe perfidia acestora ⟨transilvănenilor⟩, porunci ca solii [2] să plece imediat din oraş cu ruşine, iar pe Mihai munteanul *, după ce i-a primit scuzele în prezenţa celor de faţă, întărite cu argumente puternice, şi l-a dăruit cu multe daruri şi cu o mare sumă de bani, care trecea de o sută de mii de galbeni, l-a trimis ca făcînd sfat cu Basta şi unindu-şi forţele să-şi dea osteneală a ataca şi redobîndi Transilvania şi nici să nu se oprească pînă îşi va împlini făgăduinţa,

alungîndu-i pe polonezi, care nu vrea să mai calce în ţară. Ba chiar a sfătuit printr-o scrisoare şi pe Ferdinand Gonzaga, comandantul Caşoviei şi al părţilor de sus, să facă cele stabilite cum va fi mai uşor, spre a aduce la înţelegere pe Basta şi pe Mihai, îndepărtînd manifestările de duşmănie. Acela, primindu-i pe amîndoi la un ospăţ la Caşovia şi admonestîndu-i serios în numele împăratului, care dorea să fie îngropate duşmăniile, şi-a făcut datoria pe de-a întregul, aşa, încît, deşi departe de reînchegarea prieteniei, aceia, dîndu-şi mîna (cu toate că aşa cum s-a văzut după scurt timp au fost îndepărtate urile cu o inimă prea puţin sinceră), îi împăcă unul cu altul [3]. Nu cu mult după aceasta, trecură Tisa, cu armata împărţită în două, pentru o mai mare grabă, o parte pe la Tokaj, o parte pe la Tarkány. Iar oastea urmă drumul pe care trecuse înainte Basta, pentru că erau mai uşor de dus tunurile şi echipamentul. Sigismund, aflînd de venirea imperialilor şi fiind hotărît să le iasă în cale, îşi stabili tabăra în satul său părintesc — Guruslău — unde avea adunaţi mai mult de treizeci şi cinci de mii de ostaşi de tot felul. El numi comandant peste armată pe Gheorghe Borbély ţinînd seama de onoarea datorată vîrstei şi faptelor acestuia, funcţie ocupată mai înainte de Moise Szekely, pe care ⟨Borbély⟩ nu a refuzat să-l înlocuiască. Dar, chinuit de o durere puternică a articulaţiilor, se opri în drum şi lăsă lui Moise sarcina şi grija de a conduce armata sfătuindu-l să nu dea lupta cu duşmanul mai înainte de a ajunge el însuşi în tabără. Secuii, în speranţa libertăţii de atîtea ori promise, care deşi mai primejdioasă, le era totuşi mai plăcută decît slujbele plicticoase, alergară în mare număr în tabără. Pe de altă parte, Basta şi munteanul *, comandanţii împăratului, cu zece mii de pedeştri şi opt mii de călăreţi, hotărîră să aducă tabăra cît mai aproape de duşman, cu planul ca, mai înainte de a-i veni lui Sigismund oştile de ajutor ale turcilor şi tătarilor, pe care nu contenea să le ceară prin nenumăraţi soli de la Ibrahim, principele împurpuraţilor [4], să-şi încerce norocul armelor, dînd bătălia.

[. . .] Mai întîi însă începu să-i atace Sigismund cu multă zarvă şi zgomot, dar nu se lăsară nici ai noştri, căci se aruncară asupra acestuia nu într-un atac mic astfel că lupta ţinu pînă la apusul soarelui [5]. Basta voia, nu fără acordul munteanului *, să termine această zi şi noaptea următoare fără luptă şi să folosească acest răgaz pentru odihna oştirii, care străbătuse drumul prin arşiţă, abia suportînd dogoarea soarelui şi abia dacă îşi ştersese praful şi sudoarea. Dar cum Sigismund şi Moise se aflaseră toată ziua sub arme şi pe cîmpul de bătaie şi speraseră că la venirea serii nu va mai fi nici o luptă, la ora cinci după amiază porunciră soldaţilor să se întoarcă în tabără şi începură să retragă tunurile de pe colină.

Munteanul * îl anunţă pe Basta, care descălecase de pe cal spre a se odihni în iarba verde, că duşmanii se întorc în tabără şi că tocmai se retrage o parte din tunuri, şi că la o parte dintre acestea înjugă vitele să le tragă, astfel încît acum i se pare timpul potrivit a-i urmări şi a da lupta. Aşadar, Basta, încălecînd cu grabă, ordonă munteanului * să se îngrijească de aripa dreaptă, Rottallius de centru, iar el alese aripa stîngă; păstrînd această ordine au năvălit deodată asupra duşmanului. Cînd îi văzură pe ai noştri că se năpustesc la luptă făcînd mare zarvă, transilvănenii [6] îşi arată pe dată chipul oferind imaginea unora complet nepregătiţi de luptă. Dar abia că au putut să-şi aşeze linia de bătaie fără confuzie şi învălmăşeală, cînd o mare parte a călăreţilor smuci frîiele şi

hăţurile cailor, iar ceilalţi ocupaţi cu alte treburi, urmară steagurile şi nu putură da ascultare ordinului cu repeziciunea necesară.

[...]. Au ajuns apoi la Cluj [7]; şi aici vechile duşmănii şi neînţelegeri dintre Basta şi muntean *, pe care se părea că le stinsese Gonzaga din porunca împăratului prin restabilirea recentă a înţelegerii, izbucniră mult mai aprig decît înainte. Căci, pe cînd Basta se plîngea de acela că îi macină şi subminează autoritatea şi că refuză să-i recunoască comanda prin nesupunere, anume că acesta se sprijină doar pe facţiunile de proscrişi transilvăneni, ba chiar din porunca lui s-au trimis la turci şi scrisori şi soli, împotriva ordinului său, acela susţinea dimpotrivă, că se foloseşte de puterea nu cumpărată sau uzurpată prin forţă, ci dată lui de către împărat, că îi revine o comandă egală cu a lui, într-un cuvînt, că amîndoi se iubesc prea puţin şi că nici unul nu cedează celuilalt şi că de aceea vrea să fie părtaş fără rival la onoruri.

[...]. Basta, frămîntat de gînduri şi griji, tot plănuia cum să-l prindă ori să-l suprime; în cele din urmă, alungînd îndoiala din suflet, hotărî să pună mîna pe el cu forţa. Aşadar, chemînd doi conducători ai valonilor, le înfăţişă, în taină, ceea ce voia să facă, iar aceia, mergînd în 7 ale idelor lui septembrie [8] în cortul acestuia, îl iau pe neaşteptate în timp ce stătea de vorbă cu Ludovic Rákóczy, comandantul pedeştrilor unguri; îi spun că au să-i comunice ceva în numele lui Basta şi, în timp ce acela se străduia să asculte vorbele unuia, este străpuns fără veste de celălalt cu ascuţişul unei halebarde puternice prin pîntece şi intestine şi se prăbuşeşte pe dată. Chiar şi Rákóczy, deşi neprimejdios, îşi pusese viaţa în pericol primind patru răni de la cruzii valoni, dintre care una foarte adîncă şi periculoasă în ceafă, lîngă gît. Batjocurile aduse celui neînsufleţit au fost atît de crude încît capul acestuia desprins de trup a fost expus toată ziua pe cadavrul unui cal alb în faţa cortului celui ucis; totuşi, după aceea, fu înmormîntat, din îngăduinţa lui Basta, împreună cu trupul [9].

Dintre dregătorii de frunte banul numit Mihalcea, în vîrstă de peste 70 de ani, fu prins şi torturat îndelung şi pînă la urmă silit să moară în închisoare. Ceilalţi, îngroziţi de spaimă, parte nu-şi mai păstraseră nici sîngele rece, nici forţele şi nici cumpătul; puţini puseseră mîna pe arme, dar nu cutezară nimic; la sosirea lui Basta cu armata, teama puse stăpînire pe toţi şi se făcu linişte şi tăcere. Lucrurile acestuia ⟨Mihai⟩ şi caii, armele, banii, corturile, hainele, obiectele militare şi de tabără, i-au revenit lui Basta, după ce valahii s-au împrăştiat.

După săvîrşirea crimei, acesta ⟨Basta⟩ trimise scrisoare împăratului, prin care scuza fapta sa, ticluind multe acuzaţii mincinoase în ura sa faţă de cel mort, pentru ca omorul să poată fi socotit şi judecat ca înfăptuit pe drept; dintre acestea, mai deosebită era aceea, că interceptase o epistolă scrisă de mîna acestuia cu litere semigreceşti, numite chirilice, către Sinan, împurpuratul de la Agria supranumit Sofi, prin care cerea ca acela să vină la Lipova sau în alt loc la 17 august voind să discute cu el treburi foarte serioase, care privesc Bizanţul; că el îi va trimite în întîmpinarea lui pe aga Leca, comandantul cel mai credincios şi mai brav al călăreţilor săi. El ⟨Basta⟩ s-a temut, deci, că dacă nu ar fi socotit că trebuie preîntîmpinate cît mai grabnic planurile acestuia ascunse şi perfide şi uneltirile sau dacă ar fi adus situaţia mai întîi la cunoştinţa împăratului, pînă să-i afle gîndul şi voinţa, ar fi intervenit o zăbavă prea mare, care ar

fi fost într-atît de plină de daune și primejdii, încît orice măsură ar fi luat după aceea ar fi fost nepotrivită, așa că a hotărît că trebuie să le preîntîmpine și să grăbească uciderea aceluia. La acestea însă împăratul, lungind așteptarea lui Basta peste măsură, răspunse într-un chip echivoc, încît nici nu fu lăudată crima și, pentru că nu putea fi prezentată ca neîmplinită, nici să nu pară că o dezaprobă, socoti că trebuie să o treacă pentru moment sub cea mai adîncă tăcere.

---

* Mihai Viteazul.

[1] Rudolf al II-lea, împărat al Imperiului romano-german (1576 — 1612), rege al Ungariei (1572 — 1608) și rege al Boemiei (1575 — 1611).

[2] După bătălia de la Mirăslău, nobilii „confederați" din Transilvania trimit ca soli la curtea imperială din Praga pe Dumitru Náprágy și Ștefan Bocskay, pentru a-l pîrî pe Mihai, „ca fiind jefuitorul și dușmanul neprețuitei nobilimi ardelene", justificîndu-și astfel revolta împotriva domnului muntean și în ultimă instanță împotriva împăratului. Solia era de fapt o manevră diplomatică menită să întîrzie reacția imperialilor și să permită revenirea lui Sigismund Báthory pe tronul Transilvaniei.

[3] La 1/11 mai 1601, venind de la Praga, Mihai Viteazul se oprește la Cașovia, unde este primit cu toate onorurile de către comandantul imperial Ferdinand Gonzaga, care mijlocește întrevederea și „împăcarea" domnului muntean cu generalul Basta.

[4] Nicolae Istvánffy se referă la otomani, denumiți frecvent în cronici „împurpurați" și la Ibrahim pașa, mare vizir de la 6 ianuarie 1599.

[5] Bătălia de la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

[6] Prin transilvăneni autorul înțelege partizanii lui Sigismund Báthory.

[7] După biruința de la Guruslău, Mihai Viteazul ajunge la 5/15 august la Cluj, unde primește solia munteană care-l cheamă ca stăpin în țară.

[8] 9 septembrie; corect 9/19 august 1601.

[9] La cîteva zile după asasinat, cîțiva ostași sîrbi, credincioși fostului domn, i-au îngropat trupul pe ascuns, iar capul este luat de comisul Radu Florescu și adus în Muntenia la mănăstirea Dealu (C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976, p. 368); C. Rezachevici în *Cine a adus la Tîrgoviște capul lui Mihai Viteazul?* (în „Magazin istoric", III, 1969, nr. 6, p. 55 — 61), susține că paharnicul Turturea din Glina este cel care a furat capul voievodului și l-a adus în Muntenia.

COMPENDIO HISTORICO,

DELLE GVERRE VLTIMAMENTE ſucceſſe tra Chriſtiani, & Turchi; & tra Turchi, & Perſiani:

Nel quale particolarmente ſi deſcriuono quelle fatte in Vngheria, & Tranſiluània, fino al preſente Anno M D XCVII.

Doue per più facilità de' Lettori ſi è poſta in diſegno eſſa Vngheria, & Tranſiluania; con tutte le ſue Prouincie, città, fortezze, monti, laghi, & fiumi; il tutto ſituato a ſuo luogo, come ſi può vedere per la Scala delle miglia Italiane, che in eſſa figura ſi contiene.

Con vn Sõmario dell'origine de' Turchi, e Vite di tutti i Prencipi di Caſa Ottomana; & vn'arbore, nel quale ſi contengono tutti gli Imperatori di detta Caſa.

DI CESARE CAMPANA.

CON PRIVILEGIO.

IN VINEGIA, Preſſo Altobello Salicato, & Giacomo Vincenti, compagni. M D XCVII.

CESARE CAMPANA

Istoric italian, Cesare Campana, născut pe la mijlocul secolului al XVI-lea (cca 1540) la Aquila și mort în 1606 la Vicenza, a cunoscut încă din timpul vieții o mare faimă datorită lucrărilor sale consacrate istoriei universale.

A scris: *Della istoria del mondo dal 1570 al 1596; Alberi delle famiglie che hanno signoreggiato in Mantova; Delle Famiglie di Baviero e delle Reali di Spagna; Vita del re Filippo II; Storia delle guerre di Fiandra.*

Ediția folosită: *Compendio historico, delle guerre ultimamente successe tra Christiani, e Turchi, e tra Turchi, e Persiani; nel quale particolarmente si descrivono quelle fatte in Ungheria, e Transilvania, fino al presente anno 1597*, Veneția, Presso Altobello Salicato e Giacomo Vincenti, compagni, 1597, p. 51.

COMPENDIO HISTORICO, DELLE GUERRE ULTIMAMENTE SUCCESSE TRA CHRISTIANI, E TURCHI, E TRA TURCHI, E PERSIANI; NEL QUALE PARTICOLARMENTE SI DESCRIVONO QUELLE FATTE IN UNGHERIA, E TRANSILVANIA, FINO AL PRESENTE ANNO MDXCVII. DOUE PER PIÙ FACILITÀ DE'LETTORI SI E POSTA IN DISEGNO ESSA UNGHERIA, E TRANSILVANIA; CON TUTTE LE SUE PROUINCIE, CITTÀ, FORTEZZE, MONTI, LAGHI, E FIUMI; IL TUTTO SITUATO A SUO LUOGO, COME SI PUÒ VEDERE PER LA SCALA DELLE MIGLIA ITALIANE, CHE IN ESSA FIGURA SI CONTIENE. CON UN SOMMARIO DELL'ORIGINE DE'TURCHI, E VITE DI TUTTI I PRENCIPI DI CASA OTTOMANA; E UN'ARBORE, NEL QUALE SI CONTENGONO TUTTI GLI IMPERATORI DI DETTA CASA

Consolaronsi i Christiani alquanto, perche poco dapoi si seppe, che il Transilvano haueua ne i suoi riceuuto picciolo danno, et che nella Vallachia entrati per la Moldavia piu di venti mila Tartari, erano stati rotti dal Vaivoda Michele, il quale non si trouaua più che dieci mila Vallachi, et che ne erano stati ammazzati più di otto mila, per essere oltra al solito, gente vile, inesperta, et male armata, non hauendo il loro Chan voluto mandare huomini di altra sorte, spauentato dalle grosse

perdite fatte in quella guerra gli anni a dietro. Affermossi parimente, che i Bulgari solleuatisi, con il fauore de i Vallachi, et Transilvani haueuano tagliati a pezzi alquanti Turchi, i quali si trouauano in presidio di quei luoghi, et doppo non molti giorni si confermo.

COMPENDIU ISTORIC AL RĂZBOAIELOR ÎNTÎMPLATE ÎN ULTIMUL TIMP ÎNTRE CREŞTINI ŞI TURCI, ŞI ÎNTRE TURCI ŞI PERSANI; ÎN CARE SE DESCRIU ÎN MOD DEOSEBIT CELE PRODUSE ÎN UNGARIA ŞI TRANSILVANIA PÎNĂ ÎN PREZENT, ANUL 1597. ÎN CARE PENTRU MAI MULTĂ UŞURINŢĂ A CITITORILOR S-AU AVUT ÎN VEDERE ÎN PRIMUL RÎND UNGARIA ŞI TRANSILVANIA, CU TOATE PROVINCIILE, ORAŞELE, CETĂŢILE, MUNŢII, LACURILE ŞI RÎURILE, TOATE AŞEZATE LA LOCUL LOR, CUM SE POATE VEDEA ÎN HARTA REDATĂ LA SCARA ÎN MILE ITALIENE. CU UN SUMAR PRIVIND ORIGINEA TURCILOR ŞI VIAŢA TUTUROR PRINCIPILOR DIN CASA OTOMANĂ ŞI UN ARBORE (GENEALOGIC) ÎN CARE SÎNT INCLUŞI TOŢI ÎMPĂRAŢII DIN NUMITA CASĂ

[. . .] S-au consolat creştinii oarecum, deoarece s-a aflat curînd după aceea că transilvăneanul [1] a suferit puţine pagube printre ai săi şi că în Valahia au intrat prin Moldova peste 20 000 de tătari care au fost înfrînţi de voievodul Mihai, care nu avea cu el mai mult de 10 000 de valahi, şi că au fost masacraţi mai mult de opt mii de tătari [2], aceştia fiind în mod obişnuit oameni de proastă calitate, neexperimentaţi, şi prost înarmaţi, căci hanul lor nu voise să trimită oameni de alt soi, înspăimîntat de marile pierderi suferite în acel război purtat cu ani înainte. Se afirmă, de asemenea, că bulgarii răsculaţi, cu ajutorul valahilor şi transilvănenilor, tăiaseră în bucăţi mulţi turci, care se găseau în garnizoană în acele locuri, ceea ce s-a confirmat după puţine zile [. . .].

[1] Cronicarul se referă probabil la eşecul suferit de Sigismund Báthory în asediul Timişoarei (1/11—12/24 iunie 1596), datorită căruia a pierdut „nu puţină parte din reputaţia sa", după cum se exprima ambasadorul venețian din Praga.

[2] La începutul lui octombrie 1596, o puternică oaste tătărească năvăleşte pe la hotarul Moldovei în Muntenia arzînd în drum Brăila, Buzăul şi Bucureştiul. Fiind luat prin surprindere, Mihai a adunat în grabă cam 6 000 de luptători, ocupînd o poziţie întărită în apropierea Gherghiţei. Neîndrăznind să-l atace, tătarii s-au retras în grabă spre Dunăre, fiind hărţuiţi necontenit de voievod care le-a pricinuit grele pierderi.

CHRONOLOGIA

Oder

Historische beschrei-bung aller Kriegsempörungen unnd belägerungen der Stätt und Vestungen auch Scharmützeln und Schlachten so in Ober und Under Ungern auch Sibenbürgen mit dem Türcken von A°. 1395. biß auff gegenwertige Zeit denckwürdig geschehen. Alles gründlich unnd Ordenlich (dergleichen vorniemals im Truck außgangen) zusammen verfast und beschrieben etc.

Durch

Hieronymum Ortelium Augustanum.

Jetzund aber von Newem mit fleiß Corrigirt, an etlichen orten mercklich augirt, und biß auff diß Jar erstreckt und Continuirt, darzu mit mehreren Kupfferstücken bevorab der fürnembsten Herren Obersten Contrafacturen wie auch einer völligern Mappen oder Landtaffeln gezieret.

Nürnberg

Bey Johann Sibmacher etc.

M. D. CIIII

Cum Gratia et Privilegio S. C. M.

HIERONYMUS ORTELIUS

Istoricul flamand Hieronymus Ortelius s-a născut la 24 decembrie 1543 în orașul Syndico. După studii strălucite a fost numit procurator al împăratului și s-a stabilit la Nürnberg unde a și murit în 1614.

În lucrarea sa principală, *Chronologia oder historische Beschreibung*..., Ortelius descrie luptele purtate de transilvăneni și unguri cu turcii, începînd cu anul 1395 și terminînd cu 1603.

Întreaga lucrare este îmbogățită cu planșe înfățișînd aspecte panoramice din diferite zone geografice, fortărețe, orașe, harta Ungariei, a Transilvaniei, precum și portrete ale personalităților din epocă.

Ediția folosită: *Chronologia oder historische Beschreibung aller Kriegs-Empörungen und Belägerungen der Statt und Vestungen auch Scharmützeln und Schlachten so in Ober- und Unter-Ungern, auch Sibenbürgen mit dem Türcken von A°. 1395, biss auff gegenwertige Zeit denckwürtig geschehen* ..., Nürnberg, Johann Sibmacher, 1604, p. 304; 313-314; 346; 401—467; 469; 479—482; 486—487; 489—499; 500—502.

CHRONOLOGIA ODER HISTORISCHE BESCHREIBUNG ALLER KRIEGS-EMPÖRUNGEN UND BELÄGERUNGEN DER STATT UND VESTUNGEN AUCH SCHARMÜTZELN, UND SCHLACHTEN SO IN OBER-UND UNTER-UNGERN, AUCH SIBENBÜRGEN MIT DEM TÜRCKEN VON A°. 1395. BISS AUFF GEGENWERTIGE ZEIT DENCKWÜRTIG GESCHEHEN

Im angehenden Früling diss Monats Februarij haben sich etliche tausend Tartern und Türcken zusammen geschlagen und vnversehens einen Einfall inn die Wallachey gethan, desselben Orts auff etliche Meilwegs alle Dörffer unnd Flecken beraubt, geplündert unnd in Grund verderbt, mit den armen Leuten jämmerlichen vmbgegangen unnd vnmenschlich tyrannisirt, auch solches weiter in das Werck zu richten gesinnet gewest. Solchem aber vorzukommen hat sich Michel Weywod in der Wallachey in schneller Eyl mit seinem Volck gerüstet und ihnen entgegen gezogen, sie vnversehens angegriffen, zerstrewet unnd inn die Flucht geschlagen. Auch Barillo, ein vestes Städtlein welches die Tartern zuvorhin überfallen und grewlich darinnen tyrannisirt hatten, widerumb erobert und eingenommen unnd alles was er lebendig darinnen gefunden (aussgenommen die Ross) nidergehawet unnd vmbgebracht. Auch einen ansehenlichen und fürnemen Türcken spiessen und zur Stadt hinauss hencken lassen. Aber der andern Türcken und Tartern so in der Flucht entrunnen unnd über die Thonaw sich salvirn wöllen seind ein grosse Anzahl im

Wasser ersoffen unnd also wenig von dieser Kirchweyh widerumben anheims kommen. [...].

Unter dessen hatten 2 000 Haydncken auss der Wallachey über die Thonaw gesetzet, eine Stadt Claudia genannt vnversehens überfallen, dieselbe geplündert und viel Türcken vmbgebracht eine gute Peute erobert und nach solchem den Fürsten auss Sibenbürgen, zu dem sie von dem Weyda geschickt zugezogen und seinen Hauffen gestärcket haben [...].

Zu Anfang dess Jars ist Michael Weywod auss der Wallachey bey dem Fürsten in Sibenbürgen ankommen, allda wegen des Türcken sich mit jhrer Fürstl. Gn. zu berathschlagen und fernern Bescheid zu erholen, dieweil kurtz zuvor jhme gemelten Weywod der Gross Türck einen roten Fahnen, denselben wider die Christen zu gebrauchen, zugeschicket. Er aber dieselben praesentatores deren 20. gewest gefänglichen angenommen unnd biss zu seiner Widerkunfft behalten wöllen. Diesem hat der Fürst auss Sibenbürgen grosse Ehr bewiesen, beneben ein schön Silbergeschirr verehren lassen, Hergegen der Weywod jhrer Fürstl. Gna. schöne Zobelfuter und andere schöne Kleider von gülden Stücken widerumb verehret unnd nach verrichter seiner Sachen den 5. Januarij seinen Abschied genommen und nach der Wallachey sich wider begeben [...].

Den 17. Februarij ist der Fürst auss Sibenbürgen sampt dess Wallachischen Weywoden Gesandten mit 40. Gutschen darob in 140. Personen und also viel stattlicher denn vor einem Jar gen Prag bey jhrer Key. Maj. ankommen, welcher herrlich und statlich einbegleitet worden [...].

[...]. Als sie nun allda ankommen, hat der Wallachische Weyda sampt der gantzen Landschafft daselbst (so wol auch die in Bulgarien welche dem Weyda gehorsam zu sein gelobet) dem Herrn Nicolao Istuan unnd Cornis Caspar, als der Röm. Keys. Maj. angeordneten Commissarien, die bey jhme gesuchte Eydespflicht willig geleystet und solch Jurament persönlich praestirt. Und weiln sich dess Tartar Han Botschafft ohne das allda befunden, haben sie einen endlichen Frieden mit jhnen geschlossen, dergestalt dass hinfüro der Tarter Han unnd die seinigen weder in Sibenbürgen, Wallachey oder Ungern ziehen, noch dem Türcken oder jemands andern wider die Röm. Keys. Hülff erzeigen sollen.

Nachdem der Cardinal Andreas Báthori wie hievorn bemelt in Sibenbürgen der Key. Ma. Verwilligung dess Lands sich angemast und einen Bund mit dem Türcken zu machen vnterstanden, ist er neben dem Weywoda auss der Moldaw und dem Gross Türcken auff allen Seiten in die Wallachey eingefallen unnd denselbigen Weywoda Michael (so der Röm. Key. Ma. anhengig vnd jne Sibenbürger zu Gehorsam gegen derselben wider zu bringen anerbotten) auss seinem Land zu treiben oder gar niderhawen zu lassen sich vnterfangen. Zu allem Glück aber seind dem Weywoda die abgesanten Personen so mit dem Cardinal Báthori wegen dess Türcken gehandelt in die Hand kommen welche er alsbalden hinzurichten befohlen hat.

Und damit hinfüro gedachter Michael Weywoda disen dess Cardinals bösen Practiken fürkomme, hat er bey 30 000. Mann zusammen gebracht, mit denselbigen den 18. Octobris inn der Wallachey auffgebrochen nach Cronstat dahin er den 19. dito wol ankommen, dieselbe mit Gewalt eingenommen unnd als einen fürnemen Pass gegen Poln damit dieselben dem Cardinal so leichtlich nit Beystand thun könten der Notdurfft nach gesetzt. Alda 7. gantzer tag still gelegen die Zalgkler mit Verheissung Röm. Key. Ma. Gnad unnd Erhaltung jrer Freyheiten auff seine Seiten

und vnter seinen Gehorsam gebracht, hernach mit seiner gantzen Macht, neben den Zaigklern vnd Sachsen, sampt 18. Stück grob unnd klein Geschütz auff Hermanstatt zugezogen.

Eben in solchen Fortzug ist ein Nuncius Apostolicus, sampt noch zweyen als Gogari Membars vnd Beeckel Moyses als Abgesante, jme Weywoda entgegen kommen vnd angezeiget wie sie von der Röm. Key. Ma. einen ernstlichen Befelch hetten, dass er Michael Weywoda sich zu Ruhe begeben und auss dem Land Sibenbürgen ziehen solte. Als aber der Weywoda die Sendbrieff oder den Befelch, so sie von jhrer Röm. Key. Ma. empfangen, begerte zu sehen, haben sie jhn berichtet wie dass solche Brieff der Cardinal Báthori bey sich hette. Und nach dem Weywoda jhnen geantwortet, dass er von jrer Röm. Key. Majest. viel ein andern Befelch empfangen, welchem er auch nachkommen wolte, hat der Nuncius Apostolicus auffs allerhöchst vmb Gottes willen gebeten er solle noch denselbigen Tag mit seinem Kriegsvolck, ob vielleicht der Cardinal entzwischen sich eines Bessern besinnen unnd die Sach zu einem gewünschten End kommen möchte still halten. Da aber gedachter Nuncius Apostolicus auff sein Begehrn nichts erhalten mögen, hat er sich vnverrichter Sachen noch desselbigen Tages zum Cardinal begeben unnd dess folgenden Tags zu Michael Weywoda (als er fortgeruckt unnd in seinem Fortzug) abermals morgens früe kommen, welchen er gefänglich annemen unnd seinem Sohn denselben in gewarsam zu halten befehln lassen und mit seiner gantzen Macht gegen dem Cardinal, der vngefehr ein Viertel Meilwegs von ihme zu Feld gelegen zuzogen : Ehe aber die beyde Heer auff einander getroffen, hat viel gedachter Weywoda jhme Cardinal, dass er Christenblut zu vergiessen nicht kommen sey, anzeigen lassen, sondern das solches viel mehr jhme Cardinal unnd seinen Vnterthanen zum besten beschehe unnd jhme von wegen der Röm. Keys. Ma. Befelch nicht allein das Jurament wie vor der zeit sein Vetter Sigismundus gethan aufflegen, sondern auch von dem gantzen Land inn der Güte abzutretten und jhme an statt Röm. Key. Ma. einzureumen, vermahnen solle, weil er vngezwungen, der gantzen Christenheit zum Verderbnuss, mit den vnglaubigen Türcken in Verbündnus sich eingelassen.

Da nun der Cardinal sich dessen gewegert, auch mit den fürnembsten seines Anhangs sich entschlossen mit dem Michael Weywoda als einem Viech-Hirten und vnerfahrnen dess Kriegs eine Schlacht zu thun, hat sich offtgedachter Weywoda alsbald resolvirt jhne mit Gewalt zum Gehorsam zu bringen, jedoch mit der protestation dass er an dem Blut so vergossen werden möchte gar nicht, sondern er Cardinal, dessen ein Vrsach were. Darauff also sein Schlachtordnung gemacht. Unnd nach dem er den Namen Jesu dreymal sampt seinem gantzen Heer angeruffen, auch im gantzen Läger dass aller derjenigen, so auff dess Cardinals Seiten sich gutwillig ergeben und zu huldigen begehren, verschont unnd gesichert werden solte, aussruffen lassen, hat er den Cardinal, so in die 25 000. wehrhaffter Mann starck gewesen, mit behertztem Muth geschlagen und in die Flucht gebracht. Welches ist geschehen bey der Hermanstatt den 28. Oct. am Tag S. Simonis und Judae unnd hat gewehrt von morgens früe vmb 9. Vhr an biss vmb 2. Vhr nach Mittag, das ist 5. Stund lang also dass der Cardinal biss auffs Haupt ist erlegt worden. Auff der Wahlstat sind in die 2027. Sibenbürgische tode Cörper gezehlet und bey 1 000. verwundte gefangen worden, darunter der Cornis Caspar einer, der ander Bewardi Georg, welchen er Weywcda stracks niderhawen lassen. D

hergegen auff dess Weywodae Seiten über 200. nit todt blieben. Nach solcher gehaltener Schlacht sein die Wallachen inn das Sibenbürgische Läger gefallen und darinnen 45. Stück Geschütz, auch viel Güter an Gelt, Kleydern, Rossen unnd Zelten bekommen.

Darnach ist mehr gedachter Weywoda mit seinen Wallachen auff Weissenburg zugezogen, welchem die Sponschafft unnd Inwohner der Stadt gar herrlich auff ein gantze Meilwegs entgegen kommen, jhne mit grosser Reverentz empfangen unnd gen Weissenburg begleytet, alda wie in allen Stätten zu sonderm Siegzeichen viel Frewdenschuss gethan worden.

Es hat auch der Michael Weywoda nach erhaltener Victori und Sieg dem Cardinal Bathori so auss dem Feld geflohen eylent 12 000. Mann auff alle Strassen und Weg hinnach geschickt der Hoffnung jhne zu fangen und gen Weissenburg zubringen.

Vnterdessen ist Bathori Istvan dess Cardinals Vetter auff Clausenburg zukommen viel köstliche Sachen mit sich gebracht unnd auff Hust alda mehr Hülff unnd Volck zu erlangen und dem Weywoda wegen seines Vettern Widerstand zu thun sich begeben, welches ime aber misslungen. Dann der König auss Poln, darauff er sich zum Theil verliesse, in seinem gantzen Königreich aussruffen lassen, dass sich keiner inn Kriegsdiensten wider die Röm. Key. Majest. solte gebrauchen lassen, darbey ermelter Bathori Istvan mercken und abnemen können, dass er sich keiner Hülff bey jhme zu getrösten hette.

Nach diesem als öfftermals gedachter Michael Weywoda den 1. Novembris die Stadt Clausenburg auffgefordert haben sie sich alsbalden jhme willig ergeben unnd sein Obersten Baan Mihaltscha genannt mit 1 000. Mann eingelassen. Von dannen er ferner 300. Mann fortgeschickt, denen die gantze Landschafft ausserhalb Hust unnd Vivar sich ergeben hat. Sein auch zu solchen Wallachischen Kriegsvolck ein grosse Anzahl Türcken unnd Tartern gefallen, welche alle hernach sich zu dem Christenthumb begeben unnd mit jhnen sampt Weib unnd Kind inn die Wallachey ankommen.

Demnach solches der Gross Türck vernommen dass der Wallachische Weywod mit solchem Gewalt inn Sibenbürgen ein Riss gethan, hat er jhme ein Bottschafft mit 60. Personen, dass sie mit jhm ein Frieden tractirn und dess Gross Türcken Fahnen überantworten solten zugeschickt, welche gemelter Weywod alle gefänglichen der Mainung sie jhrer Röm. Key. Majest. zu überschicken angenommen.

Da nun vielgedachter Michael Weywoda die Stadt Claussenburg einbekommen, hat er gar viel fürtreffliche rebellische Herrn auss Sibenbürgen und vnter denen auch seinen eigenen Leutenampt, der jhne auss Anstifftung Ibrahim Bassa zu tödten vermeinet niderhawen lassen.

Nach solchem hat sich auch der Jung Julaffi mit allen den seinigen jhrer Röm. Keys. Ma. ergeben. Aber Herrn Banffy welcher mit seinem Weib, Kindern und Gütern auss Sibenbürgen geflohen hat Herr Zaigkel mit allem was er mitgeführt in Verhafft genommen.

Den 2. Novembris ist Herr Georg Basta beneben Herrn Zaigkel, Niari Paul unnd Herrn David Vngnad mit jhrem Volck dem Weywoda zu Hülff auff Wardein zugezogen und hat ein grosse Summa Gelts, so jhre Röm. Key. Majest. nach Caschaw verschickt allda das Kriegsvolck damit zu bezahlen, mit sich gebracht.

Nicht lang hernach sind etlich tausend Mann auff Hust geschickt, denselben Ort (der den Poln, Vngern unnd Sibenbürgern ein wolgelegner Pass war) auffzufordern, welches beschehen. Obwol aber der Cardinal 19. Fähnlein Soldaten hinein gelegt und jhnen ernstlich befohlen solche Vestung biss auff den letzten Mann zu erhalten, haben doch die in der Vestung als sie solche Macht vernommen alsbalden vmb Gnad gebeten und einhellig in die Auffgebung verwilligt.

Da nun die Wallonen hinein kommen, haben sie nicht allein dess Bathori Schatz, sondern auch gar vieler fürnemer Herren beste Sachen so sie dahin geflöhet, welches ohngefehrlich auff zehen Million werth gerechnet worden, in ihre Hand bekommen. Zuvor aber hatte sich Bathori Istuan, dess Cardinals Vetter, mit der Flucht salviert vnd sich nach Somblio begeben. Der ist hernacher von dem Herrn Georg Basta daselbst gefangen worden, welcher alsbalden gebeten, dass er sampt seinem Weib und Kindern bey jhrer Röm. Keys. Ma. in Gnaden widerumb möchte auffgenommen werden. Deme aber von Herrn Georg Basta an statt jrer Keys. Ma. mit solcher Condition ist Gnad zugesagt, wo fern er zuvor verschaffe, dass Vivar, so das stärckeste Ort in Sibenbürgen war darinnen 2 000. Soldaten mit vielem grossen Geschütz lagen, ohne alle Verletzung der Rö. Keys. Majestet eingereumet würde. Welchem er alsbald Folg gethan unnd ins Werck gesetzt hat.

Nach erhaltener Victori hat der Weywoda eins theils seines Kriegsvolcks den Türcken und Tartern fürzuwarten in die Wallachey gesandt, darbey Befelch gethan, dass sie Fleiss sollen fürwenden, damit sie jhnen die gefangene Christen und den abgenommenen Raub widerumb köndten abjagen. Entzwischen hat er Lippa unnd andere vmbliegende Vestungen mit mehrerm Kriegsvolck besetzt und vor dess Feindes Einfall gesterckt.

Demnach nun die gantze Landschafft Sibenbürgen durch Göttliche Hülff in der Röm. Keys. Majest. Gewalt gebracht, haben die Vnterthanen in der gantzen Gegendt herumb dem Michael Weywoda in Namen der Röm. Keys. Majest. das Jurament gethan, dargegen er sich widerumben gegen jhnen mit Aydespflicht verbinden müssen, dass er anderer Gestalt nicht dann als jr. Ma. Stadthalter und jhr Ma. Erbherr der Landschafft Sibenbürgen sein unnd sie bey jhren Privilegien und Freyheiten allerdings wie von Alter her vngeschwecht schutzen und handhaben wölle zugesagt und versprochen.

Den 9. Novemb. haben die Wallachen den flüchtigen Cardinal Andream sampt siben die mit jhme in der Flucht gewesen im Gebürg angetroffen, alsbald nidergehawen unnd dess Cardinals Kopff auff einer Lantzen dem Michael Weywoda nach Sibenbürgischen Weissenburg gebracht welcher den ernstlichen Befelch gethan den todten Cörper herbey zu bringen wie hernach beschehen.

Darauff ist die Wallachische Bottschafft mit 20. Personen so ermelter Weywod zu jhr Röm. Keys. Maje. abgefertiget, zu der Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Matthias zu Wien, so jme den erlangten Sieg mit Sibenbürgen ankündiget, glücklichen ankommen. Darauff jhr Durchl. alsbald sich zur Kirchen mit den Gesandten verfüget, dass Te Deum laudamus singen und für solchen erlangten Sieg Gott dancksagen lassen. Ferners nach volbrachten Gottesdienst die Geschütz auff den Pasteyen zu sondern Siegzeichen loss zubrennen verordnet worden. Hernach haben jre Fürstl. D. den Gesandten mit einer Gulden Ketten und seinen Mitconsorten ein vergultes Trinckgeschirr verehren lassen, die alsbald jhren Abschied von

jhr Durchl. genommen und fürter auff Pülsen und von dannen auff Prag zu der Röm. Keys. Maje. solchen frewdenreichen Sieg ebner Gestalt glaubwirdig fürzutragen verrucket sein [...].

Den 12. Novembris sein die Keys. Commissarien als Herr David Vngnad unnd Herr Peter Lassla so von jhrer Majest. in Sibenbürgen zum Michael Weywoda abgesandt zu Sibenbürgischen Weissenburg angelangt, welche alda statlich und herrlich einbegleyt worden und den 13. dito morgens früe vmb 8. Vhr bey gedachtem Weywoda jhr anbefohlene Sachen fürzubringen Audientz erlangt. Nach Verrichtung solcher hat der Weywod den Herren Commissarien grosse Ehr erzeigt und bewiesen und dess andern Tags hernach dess Cardinals Bathori Haupt, so er vor diesem balsamirn und verwahren, jhnen in jhr Losament zu besichtigen fürtragen lassen, welches Haupt der Herr Vngnad damit er zu seiner glücklichen Ankunfft dasselbe jhrer Keyserl. Majest. fürweisen könte abcontrafeyen lassen.

Als nun die Keys. Commissarien den 17. Novembris jhren Abschied nemen wöllen, hat wol ermelter Weywod dem Herrn Vngnad, von welchem er zuvor mit einem guldenen Pfenning darauff zehen Römischer Keyser Bildnuss gewest verehrt worden, widerumb durch seinen Obersten Hoffmeister mit einer schönen Decken verehrn und benebens bitten lassen, dass er solche Geschenck von jhme in allem guten an unnd auffnemen wölle, dessen sich Herr Vngnad zum höchsten bedanckt und forderst nach Claussenburg, alda ein Landtag aussgeschriben gewest, abgereist unnd sich daselbst eingestelt hat [...].

Obwol vor disem in Sibenbürgen der Hauptman zu Hust dem Herrn Georg Basta Feldobersten daselbst ein zeitlang, dass er keine Teutsche Knecht zur Besatzung einnemen wöllen zu wider gewest, jedoch als er vermerckt dass Herr Georg Basta jhne durch die Schlesische Reutter unnd Fussvolck so er in Eyl zu sich beruffen zum Gehorsam zu bringen vorhabens, ist er viel eines andern Sinnes worden und sich selbs persönlich den 18. Decemb. zu Vivar bey dem Feldobersten eingestelt die deutsche Quardi so er jhme zugeordnet ungezwungen angenommen.

[...]. Also ist auch Michael Weywoda mit Herrn Georg Basta, weil er Hust und andere Vestungen, so wol auch das Land ausserhalb dess Gebirgs als Partes Vngariae gelegen, vnter der Röm. Key. Ma. Gewalt unnd Gehorsam gebracht und ein zeitlang mit seinem Volck sich alda auffgehalten nicht wol zufrieden gewest. Derhalben er jhme auch zuentbieten lassen, er möchte wol gedulden, dass sich Herr Basta mit seinem Kriegsvolck widerumb inn Ober Vngern begeb, dann er ohne seine Hülff unnd Beystand den Cardinal Bathori überwunden und darmit zugleich auch das Land erobern können. Aber gleichwol wölle er solche Landschafft jrer Röm. Key. Majest. einreumen unnd übergeben. Als aber hernach dem Weywod solches von Herrn Doctor Petzen, so sich nach Hust (alda wieviel Volcks zur Besatzung derselben Ort von nötten sein möchte sich zu erkundigen unnd darauff die Anordnung zu thun) begeben, verwiesen worden, hat er sich gegen dem Herrn Doctor wegen seines an den Herrn Basta vor diesem überschickten Schreibens entschuldiget mit dem Fürwenden, dass er viel anderst als sich die Sachen hernacher befunden berichtet worden sey, beynebens sich gantz wilfertig vom Land Sibenbürgen, deme es die Röm. Key. Majest. vertrawen und übergeben werde, abzutreten unnd einzureumen erbotten.

Auff solches sind den 24. Decemb. 200. Knecht in die Besatzung Hust abgeordnet, wie auch Tatrat, Somblio unnd dero zugehörige Orter mit Teutschen Knechten besetzt und an allerley Munition und Proviant gute Fürsehung gethan und den Vngerischen Soldaten abgedanckt worden.

In mittels ist dess Cardinals Andreae Bathori todter Leichnam zu Sibenbürgischen Weissenburg bey dem Michael Weywod ankommen, welchen er fleissig besichtigen lassen und befunden, dass jm sein kleiner Finger daran er ein schön Demut-Ring gehabt abgeschnitten gewest. Durch wen es aber beschehen nit wissen können. Hernach die Anordnung gethan, dass er in die Begräbnuss so der Cardinal zuvor inn einem Kloster zu Weissenburg gantz herrlich für seinen Bruder, der auss Befelch Sigismundi Bathori enthauptet worden, machen lassen, solte ehrlichen zur Erden bestettet unnd begraben werden. Welches nach Anordnung dess Weywod beschehen, der auch selbst persönlich neben andern jhne zur Erden bestettiget unnd begleytet hat. Darzu weil er so ein herrliche Person gewest und seine Zeit so übel angelegt sehr hoch beklagt, neben disem Vermelden: da er jhn lebendig bekommen, so wolte er jhn jhrer Röm. Key. May. gefangen überschickt haben.

Und nach dem Sigismundo Bathori seines Vettern dess Cardinals Bathori jämmerlicher Todt kundt gethan worden, hat er sich hart darüber entsetzt unnd bekümmert unnd derwegen alsbald mit 12. seiner besten Pferd, Kleinoten unnd Wägen nach Poln zum Gross Cantzler alda Hülff wider den Weywoda zu suchen sich begeben wöllen, inn welchem vngefehr ein Fewer ausskommen, dardurch zween seiner Wägen sampt Ross und anderer seiner Sachen verbrunnen und durchs Fewer verzert worden [. . .].

Den 13. Jan. ist die obenangezogene Wallachische Botschafft zu Pülsen zu der Röm. Key. Ma. glücklichen ankommen und haben jhrer Majest. dess Cardinals Bathori Insigel, Schwerdt, Pusican, 4. Hauptfahnen unnd sein Leib Ross darauff er selbst geritten an stat dess Weywoda, praesentirt und verehrt. Welches ein schön Haupt Ross unnd alsbald jhrer Majest. zu besichtigen fürgeführt worden, das im hin und widerführen, ein Schrey vmb den andern darob sich jhr Ma. selbst verwundert aussgelassen, so von menniglich für ein gut Glück geachtet worden. Benebens hat Michael Weywoda bey solcher abgesandten Bottschafft an die Röm. Keys. Majest., dass sie jhme die Landschafft Sibenbürgen anderst nicht als einem Gubernator oder Verwalter dieselb jhr Majest. für dess Feindes Einfall zu verwahren und gut Regiment zu erhalten vertrawen und übergeben wölle, werben unnd anbringen lassen. Dann auch wegen der Stadt Claussenburg, weil dieselb zu mehrmahlen von jhren Herrn abgefallen und trewloss worden, dass jr. Ma. endlichen was ferners mit jhnen fürzunemen sich resolvirn und erklären wölle. Und fürs dritte, wie er sich gegen den fürnembsten Herrn inn Sibenbürgen, so vmb Gnad bitten verhalten solle. Welche Bottschafft jhr Ma. nach genugsamer Anhörung und Rathschlagung mit statlichen und ansehlichen Geschencken verehren und in Gnaden abfertigen lassen[. . .].

Ebenfals ist vmb dise Zeit ein Türckischer Gesandter zu Cronstatt in Sibenbürgen zum Michael Weywod ankommen, der jhme herrliche Geschenck auss Befelch dess Türckischen Keysers verehrt, beynebens auch durch grosse Verheissungen jhme Weywoda von jhr Majest. abfellig und abwendig zu machen und dem Gross Türcken anzuhangen und beyzufallen sich hoch bemühet hat, aber der Weywoda hat sich gegen den Keys. Commissarien, dass er bey der Röm. Keys. Majest. zu bleiben gedächt

aussdrücklichen erkläret. Darneben aber weil das Land Sibenbürgen jhme je lenger je mehr geliebt an die Herren Commissarien begehrt, dass jhr Ma. jme und seinem Sohn das Land Sibenbürgen erblichen verschreiben und noch darzu Gross Wardein, Hust, Nagbania und exteriores partes Vngariae, die vormals Sibenbürgen angehörig übergeben wölle [...]. Dann fürs ander, dass jhme jhre Majestet alle Güter unnd Digniteten damit Sigismundus Bathori von ihr Majestet begabet gleichsfalls ertheilen, benebens mit einer erspriesslichen Hülff darvon er selbst Volck werben möge erscheinen solte. Fürs dritt, dass jhr Röm. Key. Majestet wie auch alle andere Christliche Potentaten, wann er vom Feind gefangen ihne widerumben ledig zu machen sich verschreiben solten. Zum Fall er aber auss Sibenbürgen und der Wallachey vertrieben würde, dass jhr Röm. Keys. Majest. ihme jährlichs Einkommens 100 000. Taler zu Vnterhaltung in Ober Vngern geben solte. Wie er sich dann versehe, jhr Röm. Keys. Majestet als ein gewaltiger Potentat werde solche Landschafft jhme nicht entziehen, sondern viel mehr vmb seiner getrewen Dienst willen auch mit dem übrigen zu Sibenbürgen gehörigen Theil, welches jr Majest. besitze, sampt dem Stuck Lands biss an die Teissa begaben unnd jhme vnterthenig machen. Mit dem fernern Vermelten, da jhr Maje. in seine vnterschiedliche Begehren einwilligen würde so wolt er noch diss Jahrs so viel mit seinem Volck aussrichten, dessgleichen zuvor in hundert Jahren nicht beschehen oder erhört were [...]. Wie dann auch der Weywoda mit Herrn Georgen Basta (weil er der Keys. Ma., als solt er Weywod die Landschafft Sibenbürgen dem Türcken haben übergeben wöllen, zugeschrieben) gar nicht zufrieden noch sich mit jhme vereynigen kündte sondern begerte, dass jhr Röm. Keys. Ma. ein andern Feldobersten an Herrn Basta statt in Obern Vngern setzen und verordnen wölle [...].

Entzwischen unnd weil die Tartern an den Sibenbürgischen Grentzen zu rauben und zu brennen angefangen kam in die Wallachey gewisse Kundtschafft wie Sigism. Bathori mit Hülff der Türcken, Tartern, Moldawern und Polacken in Sibenbürgen einzufallen vorhabens seye. Darauff sich der Wallachische Weywoda Michael jhme in die Moldaw entgegen zu ziehen starck gerüstet. Wie er dann auff den 17. Aprilis 7. fürneme Sibenbürgische Herren, mit denselben und andern seinen Räthen, wie die Sachen anzugreiffen zu berathschlagen zu sich erfordert unnd beschrieben unnd darauff an allen Orten sich zum Anzug gerüst zu machen starck auffbieten lassen, darzu sich alles Volck willig erzaigte unnd gehorsamlichen einstellete. Darunter auch ein fürnemer Freybeuter Boa Novack genant (so von den Freyen Heyducken einen grossen Zulauff und allbereit 4 000. derselbigen beysamen hatte und noch 4 000. jnner wenig Tagen erwartete) sich gegen dem Weywoden erzeigte mit dem Versprechen, dass er in kurtz mit seinem Volck durch Göttliche Hülff was fürnems gegen dem Feind jhme zu verrichten getrawe. Und nachdem Michael Weywoda über die 50. tausent starck mehrertheils wolgerüster vnd erfarner Kriegsleut beysammen hatte, ist er den 24. April mit 20. Stück Geschütz nach Cronstadt verrückt unnd eins theils seines Kriegsvolck nach Nössen, daselbst ferners Bescheids zu erwarten, zugeschickt [...].

Vor diesem ist vermeldt wie Michael Weywod mit seinem Volck gerüst sich nach Cronstatt begeben mit diesem ist er im Anfang dess Monats Maij auss der Wallachey über die 50 000. starck, nemlichen 38 000 Schützen, 3 000. Cossaggen 4 000. Raitzische Pferd, 4 000 Zeckler und 4 000. Freybeuter vnter dem Hauptman Backa Manock in grosser Eyl

über das grosse und enge Gebürg gantz sicher vor dem Feind deren Orten er keines ansichtig worden gezogen unnd in der Landschafft Moldaw glücklichen ankommen. Allein, dass er sampt seinem Volck unnd jhren Pferden auff der Raiss, weil der Feind alle Proviant zu sich genommen, grossen Hunger gelitten und auss hochdringender Noth die Blätter von den Bäumen essen müssen. Als nun Sigismundus Báthori, beneben dem Jeremia Weywod auss der Moldaw dess Wallachen eylende Ankunfft unnd grosse Macht vernommen und sich jhme zu begegnen am Volck noch zu schwach sein befunden, haben sie sich eilends auss der Moldaw zu Ruck nach den Polnischen Gränitzen begeben, alda sich weiter zu stärcken unnd den Wallachen zu begegnen. Und ob wol der Moldawische Weywod beym Gross Türcken starck vmb Gelt unnd Volck wider die Wallachen anhalten lassen, ist jhme doch allein hülff am Volck zugesagt und das Gelt abgeschlagen worden. Darauff der Michael Weywoda den grössern Theil der Moldaw eingenommen, weil er nicht allein das Land- volck inn dem ersten Angrieff erschröckt, sondern auch dess Jeremias Weywoda Vnterthanen jhme anhengig gemacht, dieweil gedachter Jeremias sie zum höchsten beschwert unnd von einem jeden monatlich ein Ducaten genommen, was er aber an Barschafft durch der Armen Schwaiss unnd Blut zusammen bringen können, alles in Poln geflehet, dardurch jhme seine Vnterthanen wegen solcher schweren vnträglichen Aufflagen feind und auffsetzig worden und lieber vnter frembder Obrigkeit Schutz, dann jhme vnterworffen sein wöllen.

Was nun Michael Weywoda mit seinem Volck, wie er dann an jhme nichts erwinden liess, eroberte, das liesse er alsbald der Röm. Keys. Majest. jhme und seinem Sohn huldigen.

Nach solchem hat gemelter Wallachische Weywoda nicht lang verzogen, sondern ist mit seinem Volck·dem Jeremiae Weywoda vnter Augen gezogen, jhne den 18. Maij bey dem Schloss Orthuni unnd Fluss Nester die 30 000. starck von Moldawern, Polacken, Türcken unnd Tartern ausserlesens Kriegsvolck angetroffen unnd mit demselben von 10. Vhrn an vor Mittag biss Abends geschlagen. Und ob sich wol der Feind inn solcher Schlacht dess sich wol zuverwundern gantz ritterlich gehalten, hat doch entlichen der Wallachisch Weywoda ben blutigen Sieg erhalten und den Feind inn die Flucht getrieben. Deren 8 000. unnd der Wallachen bey 2 000. auff der Wallstat blieben vnd viel in der Flucht in dem Nester ersoffen und jämmerlich vmbkommen sein. In solcher Schlacht hat der Wallach reiche Peut und viel Malvasir so wol auch das gantze Land Moldaw erobert und einbekommen [...].

Entzwischen ist der Michael Weyda mit theils seines Kriegsvolcks in 400. Reuter und Cossaggen, Raitzen und Wallohnen wider in Sibenbürgen ankommen und das übrige Kriegsvolck bey seinem Sohn in der Moldaw solches Land der Röm. Keys. Majest. zum besten zu guberniren hinderlassen. So hat auch gedachter Weywod dem Keyserlichen Gesandten Herrn Doctor Petzen, so bereit zu Zackmar ankommen, drey fürneme Herrn entgegen geschickt. Welche Herr Petz sampt dem Gelt das er als ein Gesandter von der Röm. Keys. Majestet jhme dem Weywoden mitgebracht umb mehrer Sicherheit willen in Zackmar hinderlassen und förders zum Michael Weyda nach Sibenbürgischen Weissenburg geruckt ist.

Und demnach der Gross Cantzler auss Poln dem Sigismundo Fürsten auss Sibenbürgen und dem Weywoda auss der Moldaw etlich malen

Hülff wider den Wallachischen Weywoda zugeschickt, deren in der Moldaw und Wallachey vil erschlagen wirden: solche Niderlag widerumb zu rechen hat der Polnische Gross Cantzler allenthalben in Poln vnd Preussen Kriegsvolck werben lassen, dieselbe an die Reusische Grentzen gegen der Moldaw fortgeschickt, dess Vorhabens die Moldaw dem Poln widerumb vnterthenig zu machen, so wol auch den Michael Weywod mit Hülff der Türcken und Tartern auss der Wallachey und Sibenbürgen zu schlagen und zu vertreiben.

.Hergegen hat Michael Weywoda dem Herrn Feldobersten in Ober-Ungern zu wissen gemacht, dass er sich mit seinem Kriegsvolck inn guter Bereitschafft halten solte, damit wann er seiner zu Beschützung dess Lands bedörfftig, er ihn alsbald und in der Eyl zur Hand haben möchte.

Benebens hat sich auch der Wallachische Weywoda nicht allein gegen dem Keys. Commissario Herrn Doctor Petzen persönlich, sondern auch durch seine Abgesandte gegen jhrer Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Matthias erklären und anerbieten lassen : Da jhre Röm. Keys. Ma. derselben geliebten Brüder einen zum Gubernator und Statthalter in Sibenbürgen und Moldaw verordnen dass er demselben alsbald das Land übergeben vnd weichen wölle. Zum Fall aber jre Majest. derselben keinen abordnen wurde, so versehe er sich zu jhrer Röm. Keys. Ma., die wurden jhn (wegen seiner getrewen Dienst und dass er das Land mit gröster Leibs und Lebensgefahr erhalten) solches guberniren und besitzen lassen mit dem Erbieten : da man jhn im Fall der Noth mit Hüllf nicht lassen wurde, dass er sich gegen ihrer Majest. und der gantzen Christenheit jederzeit getrew und auffrichtig erzeigen und an seinem Vermögen gegen dem Erbfeind nichts wöle erwinden lassen. Welchem aber vmb etlicher nachfolgenden, wie auch anderer Vrsachen willen, nicht zu vertrawen gewest. Derowegen die Röm. Keys. Majest. jhme Michael Weywoda anbefohlen und aufferladen, dass er dess Landes Sibenbürgen abtretten und Herrn Georg Basta, als von jhrer Majest. verordneten Administratorn, biss zu jhrer Majest. fernere Resolution einantworten solle. Solches hat der Weyda niemalen eingehn, sondern das Land Sibenbürgen wider jhr Majest. Willen regieren wöllen [. . .]. Wurde [. . .] Michael Weywoda [. . .] allerseyts angefochten, dass er nicht allein den Vberzug von den Türcken unnd Tartern, sondern auch von Sigismundo Bathori von Jeremia Weywoda auss der Moldaw und von den Polacken, so in grosser Anzal wider jhne aussgezogen, zu gewarten hette. Welche Gelegenheit Herr Georg Basta auch ersehen unnd sein Kriegsvolck auch die so auff den Vngerischen Gränitzen gelegen stracks zu Ross und Fuss in etlich tausent starck zusammen beruffen und versamblen lassen, mit welchen er den 13. Septemb. wolgerüst zu Clausenburg, allda er von den Sibenbürgischen Ständen stattlich unnd herrlich empfangen worden ankommen. Hernach den 16. Septembris mit solcher seiner Kriegs-Macht auf den Michael Weywoda so sich in die 18 000. starck, zwo meil ausser Weissenburg, an einem Pass auffhalten thät, jhne zu Gehorsam zubringen, zugezogen, alle Wallachen, Raitzen und Juden, so sich Weydisch befunden niderhawen lassen. Als nun Michael Weywoda von Herrn Basta solchen Ernst gesehen, hat er sich zur Gegenwehr gesetzt, mit den Keyserischen vnd Sibenbürgischen den 18. Septemb. starck gescharmützelt, endlichen mit jhnen völlig getroffen. Allda dem Wallachen bey 4 000. erschlagen und er selbs sampt den übrigen in die Flucht getrieben worden. Hat also Herr Georg Basta den blutigen Sieg erhalten, 12. Stück

Geschütz erobert und nach disem fast gantz Sibenbürgen vnter seinen Gewalt gebracht [...].

Es haben sich auch die Polacken, Moldawer und Sigismundus Báthori, wie oben angezogen, widerumb starck wider den Weywoda in der Wallachey zusammengeschlagen und auff jn zuzogen in sampt seinem Kriegsvolck zwischen dem Wallachischen unnd Sibenbürgischen Gebirg angetroffen, mit jhme geschlagen und vil seines Volcks erlegt. Also, dass er mit grossen Verlust zuruck weichen müssen. Darumb als Michael Weywoda sahe, dass jhme an allen Orten von dem Feind hart zugesetzt wurde, hat er bey der Röm. Keys. Majest. vmb Genad und Hülff auch frey sicher Gelaid bey jhr Majest. seiner bezüchtigung halben sich selbst persönlich zu verantworten gebeten unnd begert. Damit aber jhr Röm. Keys. Majest. jhme desto besser getrawen möchten, hat er seinen Gemahel und gantzen Schatz Herrn Georg Basta, als jhrer Majest. Statthaltern in Sibenbürgen zu Geyseln zu übergeben angebotten. Darauff jhr Röm. Keys. Majest. Herrn Basta, dass er jhme mit Hülff beyspringen auch freyen sichern Pass zu seiner Verantwortung bey jhrer Majest. lassen wölle, anbefohlen. Benebens ist auch, damit Sigismundus Bathori nicht vnversehens mit den Polacken in das Land wie man sich von jhm befürchtet ein Einbruch thun möchte, allenthalben die Päss an den Gräntzen zuverlegen von jhrer Majest. verordnet worden [...].

Gleichfalls haben die Wallachen Gesandte auss den fünff Spanschafften an Herrn Georgen Basta abgefertiget und jhne freundlichen ersuchen und bitten lassen, dass er darob sein wölle damit sie vnter der Röm. Keys. Majestet Schutz, entweder beym Michael Weywoda oder wen jhr Majest. zum Gubernatorn dahin würde verordnen und einsetzen, auffgenommen werden möchten. Dann sie dess jetzigen Weywoda, so dess Jeremiae Weyda auss der Moldaw Bruder und der Polnische Cantzler jhnen zu einem Regenten eingesetzt, nicht gedulden können [...].

Nach dem der Michael Weywoda solchen in Sibenbürgen leydigen Zustand, sonderlichen aber dass sein Weib und Kind von Sibenbürgern gefangen seye, vernommen, ist er sehr darüber betrübt [...] Jedoch vehoffete er solches Land mit wenig Volck, weil er dess Volcks und Landesart wol erfahren, widerumben zu erobern. Dem ist hernach zu jhrer Röm. Keys. Majest. auff Prag abzureisen vergünstiget und zugelassen worden, welcher den 23. Martij allda zu Prag mit 35. Personen ankommen.

Gleich dieselbige Nacht ist jnen ein vnversehens Vnglück zugestanden Dann als sie dess Abends starck getruncken und bezecht gewesen, haben sie zuvor ehe sie zur Ruhe gelegt ein Kolfeuer in einem grossen eyseren geschirr in jhr Schlafkammer getragen. Als sie nun darüber eingeschlaffen und die Kammer gewölbt auch an allen Orten dass der Dampff von dem Kolfeuer nicht hinauss gemöcht verschlossen gewesen: sein dess andern Tags zwen seiner dess Weywoda Diener so von dem Dampff unnd Rauch erstickt im Beth todt gefunden worden. Deren noch 5. schwerlichen kranck darnider lagen. Dem Wallachischen Weywoda aber welcher ein Kriegserfahrner dapfferer Held vnd ernsthaffte Person gewest, ist in täglichen ansehenlichen Pancketen so jhme von stattlichen Herren zu Hof gehalten grosse Ehr erzeiget worden. Der sich gegen jr. Majest. der gantzen Christenheit zu gutem sein eusserstes wider den Erbfeind zuthun und zuzusetzen anerbotê. Darauf jhme die Vertröstung beschehen, dass er mit erstem mit Volck und Gelt solte versehen und zu seinem Benügen abgefertiget werden, darmit er die abtrünnigen Sibenbürger wider vnter [...] Gehorsam bringen möchte, hergegen solte er sein Gemahl

und Sohn auss Sibenbürgen abholen, dieselben der Röm. Keys. Majest. für ein Geysel und Vnterpfandt einstellen und solle inmittels seinem Gemahel ein Gut in der Schlesien eingeben unnd der Sohn als ein fürneme ansehenliche Person an jhrer Majest. Hof vnterhalten werden, wie dann gleich darauff die Röm Keys. Maje. vil Kriegsvolck zu Ross und Fuss wider Sibenbürgen werben liesse. Und obwol die Sibenbürger des Wallachischen Weywoda Weib unnd Sohn so lang auff Fogaras biss er sich mit ihnen vergleichen wurde gefangen zu halten sich entschlossen: Jedoch so hatten sie als sie dess Wallachen Vorhaben vernommen und desshalben sich sehr vor jm beförchteten, sein Gemahel unnd jhren Sohn wider auss der Gefänckniss erlediget und sampt jhrem Schatz auff Zackmar herauss ziehen lassen. Dahero man in guter Hoffnung stunde, dass dieser Orten alles gut werden möchte [...].

Unnd nach dem Sigismundus Bathori widerumb in Sibenbürgen angelangt, hat er seiner Pflicht, damit er der Röm. Keys. Majest. unnd der gantzen Christenheit verbunden gewesen, vergessen, dieselbig verächtlich in den Wind geschlagen und sich alsbalden mit einer zimlichen Macht zu Ross vnd Fuss meistentheils Landvolcks so er an sich gehenckt auff die Grentzen begeben, in willens etwas in Eyl zu versuchen, wie er dann in der ersten Furia einen vnversehenen Einfall mit seinen an jhrer Majest. aydbrüchigen Mitverwandten gethan, etliche Schlösser und Vestungen eingenommen. Und diejenigen welche jhr Trew vnd Aydpflicht damit sie der Rö. Key. Maje. zugethan [...], alle niederhauen lassen [...]. Aber Herr Georg Basta und Michael Weyda als Feldoberste vber Rö. Keys. Majest. Kriegsvolck in Sibenbürgen sein jhme Bathori seinem bösen Fürnemen zu wehren und Widerstand zu thun jederzeit entgegen gezogen. Welche sich jn Moitin alda sie mehr Volcks, sonderlichen der Schlesischen 2 000. Pferd, erwarten theten, starck verschantzet und gelägert hatten. Als nun der Bathori solches gesehen und wahrgenommen, hat er sich vnversehens mit seinem Kriegsvolck auffgemacht seinen Weg wider vber das Gebürg genommen. Und ob wol von seinem Kriegsvolcks darunter sich vil vom Adel befanden (dann sie sich besorgten es möchte mit Sigismundo einen bösen Aussgang gewinnen) täglich etliche entlieffen, jedoch so versamblete er zusammen von allerley Nation, als Sibenbürgen, Vngern, Moldawern, Cossaggen, Tartern und Türcken in die 40 000. starck zu Ross neben vilem Fussvolck (darunter 12 000 Türcken und Tartern gewest) mit dem Fürhaben sein angefangen Werck, das Land Sibenbürgen jme wider vnterthenig zu machen, mit Gewalt fortzusetzen, mit welcher Macht er sich in das Feld nit weit von der Vestung Boretscho genannt an die Sibenbürgische und Vngerische Grentzen gelägert. Als nun Herr Georg Basta und Michael Weywoda solch sein dess Bathori Fürhaben zeitlich wargenommen und dessen gut Wissenschafft gehabt, haben sie sich mit jrem Kriegsvolck, so zu Ross und Fuss in allem nicht mehr als 18 000 starck gewest, wolgerüst ins Feld begeben und mit dem Bathori eine Schlacht zu thun sich entschlossen. Darauff fortgeruckt vnd mit dem Feind offtermals gescharmützelt biss endlichen die 2 000. vorgedachte Schlesische Pferd den letzten Julij auch vor jhnen angelangt. Auff welches sie ihr Läger auff einen Berg, da kurtz zuvor der Bathori auff vil ein höhern Berg gegenüber sich gelägert, geschlagen haben.

Da nun Sigismundus Bathori den 1. Augusti am Tag Peter Kettenfeyer zwischen 4. und 5 Vhr dess halben Zeigers nach Mittag seinen Vortel suchen und sich mit seinem Volck vnter den Berg hat wenden

wöllen, haben Herr Basta und Michael Weywoda mit jrer gantzen Macht auff den Feind zugeeylt, denselben erstlich durch die Wallohnen zertrent und bald darauff vmb 5. Vhr Herr Basta auff einer und Michael Weywoda auff der andern Seyten mannlich unnd ritterlich auch mit solchem Ernst und Eyfer in der Schlacht dem Feind zugesetzt biss dass sie letzlichen durch Hülff und Beystand Gottes dess Allmächtigen den blutigen Sieg wider den Bathori erlangt. Wie dann der vnsern Geschütz als auff einem nidern Berg vnter seinem Volck überauss grossen Schaden gethan, da hergegen dess Feinds Geschütz wegen der Höhe dess Bergs durchauss keinen Schaden zufügen können. In welcher Schlacht auff vnserer Seiten etlich hundert, darunter der Petzische Oberste Leutenampt, blieben unnd vmbkommen sein; auff dess Feinds Seiten aber bey 10 000., die übrigen in die Flucht gejagt vnd auff allen Seiten auff das eusserste verfolgt worden. Wie dann er Bathori sich schwerlichen auff seinem Ross mit der Flucht salviert hat. Haben also die vnsern dess Bathori gantzes Läger und neben andern ansehenlichen vnnd reichen Beuten in die 40. Stück gross Geschütz unnd über anderthalb hundert Fahnen erobert. Darvon der Röm. Keys. Majest. ein hundert und zehen Fahnen Dienstag nach Laurenti auf dem Prager Schloss, neben dess Bathori Cantzley mit vilen geheimen Sachen, praesentirt vnd verehret worden ist.

Nach erhaltener Victori haben sich Herr Georg Basta vnd Michael Weywoda alsbald widerumben auff Clausenburg begeben, welche Stadt den Keyserischen 3. Monat Sold Rantzion, wegen jres von Keys. Majest. Abfalss so vorhin beschehen, baar ausszahlen müssen, wie sich dann die andern Städt auch gemach ergeben. Derwegen die hoffnung war dass die Röm. Keys. Majest. das gantze Land jhme bald vnterthänig und zum Gehorsam bringen würde.

Vnd ob wol sich Michael Weywoda auss der Wallachey in werender Schlacht wider Sigismundum Bathori gantz bestandhafft und ritterlich verhalten, so trachtet er doch bey sich selbst hinderlistiger unnd verschlagnerweiss dahin, wie er das Land an sich und vnter seinen Gehorsam allein bringen möchte [...] hat jhn hierauff Herr Basta den 18. Augusti in Rath mit dem Fürgeben, dass wichtige Sachen zu berathschlagen fürgefallen erfordern lassen dessen er sich aber dazumal zu erscheinen gewägert. Darauff Herr Basta zwey Fähnlein Wallohnen vnd zwey Fähnlein Teutsche Knecht mit etlichen zu Ross seine Gezelt zu vmbringen und jhn lebendig gefangen zu nemen abgefertiget. Welchen dess Herrn Basta auffgetragenen Befelch sie gehorsamlich exequirt unnd dem Weywoda zu jhrer Ankunfft, dass er jhrer Röm. Keys. Majest. Gefangener seye vnnd sich willig ergeben solle zugesprochen. Als er aber seinen Leutenampt vmb Hülff zugeruffen vnd nach einem Säbel so im Gezelt gehangen griffen, sich zu wehr gestellt und nach einem Teutschen Hauptmann gehawen, ist der Wallohnische Hauptmann über ihn ergrimmet und jn alsbald mit seinem Spiess durchstochen, der Teutsche Hauptmann aber jhme den Kopff abgehawen. Ist also er Weywoda sampt noch einem Wallachen auff den Platz blieben unnd sein todter Cörper ein gantzen Tag vnter seinem Gezelt vnbegraben ligendblieben. Stracks darauff sein die Wallhonen in der Wallachen Läger gefallen, dasselb geplündert unnd vnter dess Weywoda Gezelt Brieff gefunden, die Herr Basta dem Volck fürlesen lassen. Darauss man wie betrüglich und fälschlich er es mit jrer Majest. gemeint befunden [...].

Als nun Herr Georg Basta, General Kriegsoberster in Sibenbürgen, den Sigismundum Bathori gantz und gar auss dem Land geschlagen und fast das gantze Land vnter der Römischen Keyserlichen Majestet Gehorsam gebracht hatte: Bemühet er sich hoch, dass er die Zäckler auch vnter jhrer Majestet Gehorsam bringen möchte, wie er dann dieselbigen auff einen guten Weg gebracht. Ebensfallss hat er den Wallachen an dess entleibten Weywoda statt, einen andern einzusetzen [...] Marco genannt [...].

CRONOLOGIA SAU DESCRIEREA ISTORICĂ A TUTUROR EVENIMENTELOR RĂZBOINICE ŞI ASEDIILOR DE ORAŞE ŞI CETĂŢI, DE ASEMENEA, ALE CIOCNIRILOR ŞI BĂTĂLIILOR CARE S-AU PRODUS ÎN UNGARIA SUPERIOARĂ ŞI INFERIOARĂ, PRECUM ŞI ÎN TRANSILVANIA CU TURCII, DIN ANUL 1395 PÎNĂ ÎN VREMEA DE ASTĂZI

Înspre primăvară, în această lună februarie[1], cîteva sute de tătari şi turci s-au adunat şi, pe neaşteptate, au făcut o incursiune în Valahia, jefuind în drumul lor, pe o distanţă de mai multe mile, toate satele şi tîrgurile, distrugîndu-le, chinuind pe sărmanii oameni şi exercitînd o tiranie neomenească. Pentru a preveni însă continuarea acestei acţiuni voievodul Mihai al Valahiei s-a înarmat în foarte mare grabă cu oamenii săi şi s-a îndreptat împotriva lor, atacîndu-i pe neaşteptate, împrăştiindu-i şi punîndu-i pe fugă. A recucerit şi a ocupat din nou orăşelul întărit Brăila, care mai înainte fusese atacat şi distrus groaznic de către tătari, a măcelărit şi ucis tot ce s-a găsit viu în el (cu excepţia cailor). A pus de asemenea să fie spînzurat în afara oraşului un turc de vază şi nobil. Dar ceilalţi turci şi tătari, care au încercat să scape prin fugă şi au voit să se salveze peste Dunăre, s-au înecat în mare număr în apă, încît puţini dintre aceştia au putut să ajungă din nou acasă, după această ciocnire.

[...]. În acest timp[2] 2 000 de haiduci din Valahia au trecut peste Dunăre şi au atacat pe neaşteptate un oraş numit Cladova, au prădat, au ucis mulţi turci, au cucerit o bună pradă, iar după aceea s-au îndreptat spre principele Transilvaniei, la care îi trimisese voievodul, întărind cetele aceluia [...].

[...]. La începutul anului[3], voievodul Valahiei, Mihai, a sosit la principele Transilvaniei pentru a se sfătui acolo cu luminăţia sa princiară şi a lua în continuare o hotărîre în privinţa turcilor, deoarece cu puţin mai înainte, numitului voievod i s-a trimis de către sultan un steag roşu, pentru a-l folosi împotriva creştinilor. Dar el a făcut prizonieri pe stegari care erau 20, vrînd să-i menţină aşa pînă la reîntoarcerea sa. Principele Transilvaniei * a arătat voievodului mare cinstire, dîndu-i un foarte frumos serviciu de argint; în schimb voievodul a dăruit luminăţiei sale princiare blănuri frumoase de zibelină şi alte veşminte frumoase cu garnituri de aur, iar după rezolvarea chestiunilor sale, la 5 ianuarie, şi-a luat rămas bun şi s-a întors înapoi în Valahia [...].

[...] La 17 februarie[4], principele Transilvaniei *, împreună cu solii voievodului valah, în 40 de trăsuri, care transportau 140 de persoane, mult mai pompos decît făcuse cu un an mai înainte, a sosit la Praga, la maiestatea sa imperială, care îl primi strălucit şi fastuos [...].

[. . .] Sosind acolo [5] ⟨solii Nicolae István și Gáspár Kornis⟩, voievodul valah împreună cu întreaga sa țară (precum și cei din Bulgaria care juraseră să se supună voievodului) a depus de bunăvoie jurămîntul cerut de împărat, în fața lui Nicolae István și Gáspár Kornis, în calitate de comisari trimiși de maiestatea sa imperială romană, prestînd el personal jurămîntul [6]. Și fiindcă solia hanului tătarilor se găsea oricum acolo, au încheiat o pace cu ei, așa fel încît hanul tătarilor se obliga ca el cu ai săi să nu atace nici Transilvania, nici Valahia sau Ungaria, nici să nu acorde turcului sau oricui altuia ajutor împotriva maiestății sale imperiale romane.

[. . .]. După ce cardinalul Andrei Báthory, așa cum s-a menționat mai înainte, a pus stăpînire pe Transilvania fără aprobarea maiestății sale imperiale și a îndrăznit să facă o alianță cu turcul [7], și-a propus ca îndată ce, împreună cu voievodul Moldovei și cu sultanul, va invada din toate părțile Valahia, să alunge din țara sa pe voievodul Mihai (care depindea de maiestatea sa imperială romană și care se oferise să-i readucă la supunere pe acei transilvăneni) sau chiar să-l ucidă. Din fericire, persoanele trimise de cardinalul Báthory să negocieze cu turcii au ajuns în mîna voievodului, care a ordonat numaidecît să fie spînzurate.

Și pentru a preveni pe viitor astfel de practici rele ale cardinalului, voievodul Mihai a adunat circa 30 000 de soldați cu care a plecat din Valahia la 18 octombrie, sosind la Brașov [8] în ziua de 19 a aceleiași luni, l-a cucerit cu forța și pentru a putea ocupa o trecătoare importantă împotriva polonilor, astfel ca aceștia să nu poată veni atît de ușor în ajutor cardinalului, a făcut cele trebuincioase și a stat acolo 7 zile întregi liniștit. I-a atras de partea sa și sub ascultarea sa pe secui, promițîndu-le grația împăratului și menținerea libertăților acestora, apoi cu întreaga sa forță, pe lîngă secui și sași, împreună cu 18 piese de tunuri mari și mici, s-a îndreptat spre Sibiu.

Tocmai în timpul acestui marș au sosit la voievod un nunțiu apostolic [9], împreună cu alți doi soli, Gogari Membars și Moise Székely, și i-au arătat că ar avea un ordin din partea maiestății sale imperiale romane ca el, voievodul Mihai, să stea liniștit și să se retragă din țara Transilvaniei. Cînd însă voievodul a dorit să primească scrisoarea sau ordinul pe care l-au primit din partea maiestății sale imperiale romane, ei au declarat că această scrisoare ar avea-o la sine cardinalul Báthory. Iar după ce voievodul le-a răspuns că el a primit de la maiestatea sa imperială romană un ordin cu totul altfel, căruia vrea să-i dea urmare întocmai, nunțiul apostolic l-a rugat, în numele lui Dumnezeu, să plece încă în aceeași zi cu trupele sale, și să rămînă liniștit, căci între timp cardinalul va avea poate gînduri mai bune și lucrurile vor ajunge la o soluție dorită. Deoarece însă numitul nunțiu apostolic n-a putut primi nimic în sensul dorinței sale, s-a dus încă în aceeași zi, fără nici o ispravă, la cardinal, iar în ziua următoare a venit din nou, în zori de zi, la voievodul Mihai (pe cînd acesta înainta și era în marș); Mihai l-a făcut prizonier și i-a ordonat fiului său să-l păzească, iar el cu întreaga sa putere a mers la luptă împotriva cardinalului, care se găsea pe cîmp la aproximativ un sfert de milă de el. Înainte însă ca cele două armate să se fi ciocnit între ele, numitul voievod a pus să i se arate cardinalului că n-a venit să verse sînge creștinesc, ci că, dimpotrivă, el acționează spre binele cardinalului și supușilor săi; și să fie avertizat că, în urma ordinului maiestății sale imperiale, nu trebuie să depună numai jurămîntul pe care

îl prestase mai înainte şi vărul său Sigismund, ci să se retragă paşnic din întreaga ţară şi să i-o predea lui în locul maiestăţii sale imperiale romane, deoarece el, nesilit, a făcut alianţă cu turcul necredincios, spre pieirea întregii creştinătăţi.

Deoarece însă cardinalul a refuzat aceasta, hotărîndu-se împreună cu partizanii săi de seamă să dea bătălia cu voievodul Mihai, numindu-l un cioban de vite şi unul ce n-ar fi experimentat în războaie, menţionatul voievod se hotărî numaidecît să-l aducă la supunere cu forţa, dar protestînd că nu vrea nicidecum să verse sînge, ci el, cardinalul, este cauza acestei vărsări. După aceasta şi-a pus armata în ordine de bătaie. Şi după ce împreună cu întreaga sa armată a invocat de trei ori numele lui Iisus şi după ce a pus să se proclame în întreaga tabără că toţi cei din partea cardinalului care i se supun de bunăvoie şi doresc să se pună în slujba lui vor fi cruţaţi şi asiguraţi, l-a bătut cu însufleţit curaj pe cardinal, care avea 25 000 de soldaţi viguroşi, şi l-a pus pe fugă. Aceasta s-a întîmplat lîngă Sibiu, la 28 octombrie [10], în ziua Sf. Simon şi Iuda, şi a durat de dimineaţă pe la orele 9 pînă la orele 2 după prînz, adică timp de cinci ore, aşa încît cardinalul a fost total înfrînt. Pe cîmpul de luptă s-au numărat circa 2 027 de cadavre de transilvăneni şi au fost făcuţi prizonieri circa 1 000 de răniţi, printre care Gáspár Kornis, un altul Gheorghe Bavardi, pe care voievodul însuşi a pus să fie ucişi imediat [11]. În schimb, din partea voievodului n-au murit mai mult de 200 de soldaţi. După bătălie, valahii au intrat în tabăra transilvănenilor, obţinînd de acolo 45 de piese de artilerie şi multe bunuri în bani, veşminte, cai şi corturi.

După aceasta, ades menţionatul voievod s-a îndreptat cu valahii săi spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa, distanţă de o milă, un cortegiu măreţ cu conducerea şi locuitorii oraşului, primindu-l cu mare reverenţă şi însoţindu-l la Alba Iulia. Acolo ca şi în toate oraşele au răsunat salve de bucurie ca semn special al victoriei.

După obţinerea victoriei şi a biruinţei, voievodul Mihai a trimis împotriva lui Báthory, care fugise de pe cîmpul de luptă în grabă, vreo 12 000 de oameni pe toate căile şi drumurile, în speranţa de a-l captura şi a-l aduce la Alba Iulia.

Între timp a sosit la Cluj Ştefan Báthory, vărul cardinalului, aducînd cu sine lucruri preţioase, în scopul de a merge la Hust pentru a obţine acolo mai mult ajutor şi trupe ca să se opună voievodului, de dragul vărului său, dar n-a reuşit să ajungă la Hust. Atunci regele Poloniei, pe care s-a bazat în parte, a pus să se proclame în întregul său regat că nimeni nu are voie să se angajeze în război împotriva maiestăţii sale imperiale romane; astfel încît Ştefan Báthory să-şi dea seama că nu poate spera de la el nici un fel de ajutor.

După aceasta, frecvent menţionatul voievod Mihai a adresat la 1 noiembrie [12] oraşului Cluj ordinul de a i se preda lui numaidecît, de bunăvoie, şi l-a trimis acolo pe generalul său, numit banul Mihalcea, cu 1 000 de oameni. De acolo el a trimis mai departe 300 de soldaţi cărora li s-a predat întreaga ţară, în afară de Hust şi Chioar. La aceste trupe valahe s-a alăturat un mare număr de turci şi tătari, care, după aceea, au trecut cu toţii la creştinism şi împreună cu copiii şi soţiile lor au venit în Valahia.

Aflînd sultanul că voievodul valah a făcut cu atîta forţă o breşă în Transilvania, i-a trimis o solie formată din 60 de persoane ca să negocieze pacea cu el şi să i se încredinţeze steagul sultanului, dar menţionatul

voievod i-a făcut pe toţi prizonieri, în intenţia de a-i trimite maiestăţii sale imperiale romane.

După ce des menţionatul voievod Mihai a obţinut oraşul Cluj, a pus să fie ucişi foarte mulţi nobili de seamă rebeli din Transilvania, printre care şi pe propriul său locotenent care, la instigaţia lui Ibrahim paşa, intenţionase să-l ucidă.

După aceasta i s-a predat maiestăţii sale imperiale romane şi tînărul Gyulaffi cu toţi ai săi. Iar domnul Banffy, care fugise din Transilvania cu soţia, copiii şi bunurile sale, a fost arestat cu tot ce avea pe lîngă sine de către domnul Székely.

La 2 noiembrie domnul Gheorghe Basta, împreună cu domnul Székely, Paul Nyáry şi domnul David Ungnad au pornit cu trupele lor spre Oradea în ajutorul voievodului, aducînd cu sine o mare sumă de bani, trimisă de maiestatea sa imperială romană la Caşovia pentru plata trupelor.

Curînd după aceea a trimis mai multe sute de oameni împotriva cetăţii Hust. Această localitate (care era o trecătoare foarte potrivită între Polonia, Ungaria şi Transilvania) a fost somată să se predea, ceea ce s-a şi întîmplat, deşi cardinalul aşezase acolo 19 companii de soldaţi, ordonîndu-le în mod sever să păstreze această cetate pînă la ultimul om; cînd cei din cetate au aflat de o astfel de forţă, au cerut curînd să li se acorde graţie şi au consimţit în unanimitate să o predea.

Cînd valonii au intrat ⟨în cetate⟩ au pus mîna nu numai pe tezaurul lui Báthory, ci şi pe cele mai bune lucruri ale multor nobili de seamă refugiaţi acolo, lucruri care au fost evaluate la circa zece milioane. Mai înainte însă, Ştefan Báthory, vărul cardinalului s-a salvat prin fugă, ducîndu-se la Şimleu. El a fost apoi prins de Gheorghe Basta, dar a rugat să fie din nou primit în graţia maiestăţii sale imperiale romane, atît el cît şi soţia şi copiii. În locul maiestăţii sale imperiale, Gheorghe Basta i-a promis graţierea, cu condiţia de a părăsi în favoarea maiestăţii sale imperiale romane, fără nici o stricăciune, Chioarul, cea mai fortificată localitate din Transilvania, în care se aflau 2 000 de soldaţi cu multe tunuri mari. Curînd, el a dat urmare, punînd în aplicare condiţia [13].

După obţinerea victoriei, voievodul a trimis o parte din trupele sale în Valahia pentru a veghea asupra turcilor şi tătarilor, dîndu-le poruncă să depună zel pentru a elibera pe creştinii făcuţi prizonieri şi pentru a smulge acelora prăzile luate. Între timp, el a ocupat cu mai multe trupe Lipova şi alte fortificaţii dimprejur, întărindu-le împotriva unei incursiuni a duşmanului.

După ce întreaga ţară a Transilvaniei a fost adusă cu ajutorul lui Dumnezeu sub puterea maiestăţii sale imperiale romane, supuşii din întreaga regiune au depus înaintea voievodului Mihai, în numele maiestăţii sale imperiale romane, jurămîntul, iar el pe de altă parte a trebuit să se oblige cu jurămînt faţă de ei, promiţîndu-le că, în calitate de guvernator al maiestăţii sale şi stăpîn succesoral asupra Ţării Transilvaniei, îi proteja în privilegiile lor, punîndu-le în aplicare întocmai cum au fost din timpuri străvechi.

La 9 noiembrie, valahii [14] l-au întîlnit în munţi pe fugarul cardinal împreună cu alţi şapte aflaţi cu el, i-au măcelărit îndată şi au dus capul cardinalului în vîrful unei lănci la voievodul Mihai în Alba Iulia; Mihai a dat ordin sever să fie adus şi trupul, ceea ce s-a întîmplat întocmai.

După aceasta, o solie [15] valahă formată din 20 de persoane trimisă la maiestatea sa imperială romană a sosit cu bine la luminăția sa princiară arhiducele Mathias la Viena, aducîndu-i știrea despre biruința obținută asupra transilvănenilor. Luminăția sa a plecat imediat cu solii la biserică și a dispus să se intoneze Te Deum laudamus și să se aducă mulțumiri lui Dumnezeu pentru o astfel de victorie. Apoi, după săvîrșirea serviciului divin, a ordonat să se tragă salve cu tunurile instalate pe bastioane, ca semn deosebit pentru victorie. După aceasta, luminăția sa princiară a dăruit solului un lanț de aur, iar consorților lui pahare suflate în aur; solii și-au luat numaidecît rămas bun de la luminăția sa și au mers mai departe la Pilsen, iar de acolo la Praga, la maiestatea sa imperială romană, pentru a-i relata exact și verosimil o biruință atît de îmbucurătoare.

[...]. La 12 noiembrie [16] au sosit, la Alba Iulia, din Transilvania, comisarii imperiali, domnul David Ungnad și domnul Petheo László, trimiși de maiestatea sa în Transilvania la voievodul Mihai, care au fost primiți acolo în chip măreț și cu pompă. Iar la 13 aceeași lună, dimineața pe la orele 8, au obținut la menționatul voievod audiența pentru prezentarea chestiunilor ce li s-au ordonat. După efectuarea acestora, voievodul le-a dovedit mare cinstire domnilor comisari și le-a arătat că în ziua următoare va trimite la locuința lor capul cardinalului Báthory pe care el, în prealabil, pusese să-l îmbălsămeze și să-l conserve; domnul Ungnad a pus să se facă portretul acestui cap; ca să-l poată prezenta maiestății sale imperiale la sosirea sa cu bine la Viena.

Cînd comisarii imperiali au voit să-și ia rămas bun, la 17 noiembrie, menționatul voievod, prin maestrul curții sale, i-a donat o scoarță frumoasă domnului Ungnad de la care el primise, în prealabil, o medalie de aur cu chipul împăratului roman; l-a rugat totodată să primească acest dar de la el, pentru care domnul Ungnad a mulțumit foarte mult și a plecat la Cluj unde se convocase o dietă a țării și s-a instalat acolo.

[...]. Deși înainte de aceasta în Transilvania, căpitanul cetății Hust se opusese un timp generalului Gheorghe Basta să ocupe cetatea cu trupele sale germane, totuși cînd a constatat că domnul Gheorghe Basta se apropie cu călăreții și infanteriștii săi silezieni, pe care îi chemase în grabă, a ajuns la o altă idee și a convenit personal, la 18 decembrie, la Chioar, cu generalul, să primească gărzile germane de bunăvoie, așa cum i se ordonase [...]. Astfel nici voievodul Mihai nu era mulțumit de domnul Gheorghe Basta, pentru că ocupase Hustul și alte cetăți, precum și ținutul de dincolo de munți numit partes Ungariae, supunîndu-le ascultării și puterii maiestății sale imperiale romane și rămînînd un anumit timp acolo cu trupele sale. De aceea i-a trimis vorbă că așteaptă desigur cu răbdare ca domnul Basta să plece în Ungaria Superioară, deoarece el îl biruise pe cardinalul Báthory, fără ajutorul și sprijinul lui Basta și prin aceasta totodată a putut cuceri țara. Dar cu toate acestea el vrea să predea această țară maiestății sale imperiale romane. Cînd însă după aceea i s-a amintit aceasta de către domnul doctor Pezzen care mersese la Hust (să se informeze de cîte trupe ar avea nevoie garnizoana de acolo și să ia măsurile necesare), s-a scuzat pe lîngă domnul doctor pentru scrisoarea pe care o trimisese mai înainte domnului Basta, spunînd că lui i se raportase cu totul altfel decît stăteau lucrurile, ulterior oferind să predea cu totul de bunăvoie țara Transilvaniei aceluia căruia maiestatea sa imperială romană o va încredința și preda.

După aceasta, la 24 decembrie, a fost trimisă o garnizoană a 200 de soldaţi la Hust, precum şi la Şimleu şi localităţile ce ţineau de aceasta au fost ocupate de soldaţi germani şi dotate cu tot felul de muniţii şi provizii, iar soldaţii unguri au fost lăsaţi să plece.

Între timp a sosit la voievodul Mihai, la Alba Iulia transilvăneană, trupul cardinalului Andrei Báthory; Mihai a pus să se examineze amănunţit cadavrul şi s-a găsit că fusese tăiat degetul mic pe care avusese un frumos inel cu diamant. Nu se poate şti însă cine a făcut-o. După aceasta a dispus să fie înmormîntat în mormîntul pe care cardinalul pusese mai înainte să fie construit în mod cu totul măreţ într-o mănăstire din Alba Iulia, pentru fratele său care fusese decapitat din ordinul lui Sigismund Báthory; a fost înmormîntat creştineşte, din ordinul voievodului, care l-a însoţit el însuşi pînă la mormînt. Fiind o persoană atît de măreaţă care şi-a folosit atît de rău timpul, el a fost foarte plîns; voievodul ar fi dorit să-l prindă viu şi să-l trimită maiestăţii sale imperiale romane. Iar după ce Sigismund Báthory, vărul cardinalului Báthory, a aflat despre moartea jalnică a acestuia, s-a îngrozit şi a fost cuprins de îngrijorare şi numaidecît, cu 12 cai, bijuterii şi care, a voit să plece în Polonia, la marele cancelar, pentru a cere acolo ajutor împotriva voievodului. Între timp s-a iscat un incendiu care a ars şi mistuit două care ale sale împreună cu caii şi lucrurile.

[...]. La 13 ianuarie [17] solia valahă [...] a sosit cu bine la Pilsen la maiestatea sa imperială romană şi i-a prezentat şi dăruit maiestăţii sale, în numele voievodului, insigna, spada, buzduganul, patru steaguri ale cardinalului Báthory împreună cu calul pe care călărea el însuşi. Acest cal frumos a fost adus în faţa maiestăţii sale ca să-l vadă, plimbîndu-l încoace şi încolo, împăratul neîncetînd să-l admire, ceea ce a fost socotit de bun augur. Pe lîngă aceasta, voievodul Mihai a însărcinat solia trimisă către maiestatea sa imperială romană să declare că nu vrea să-i încredinţeze şi să-i predea lui ţara Transilvaniei decît în calitate de guvernator sau administrator numit de maiestatea sa însuşi, ca să o apere împotriva atacurilor duşmanului şi să instaureze o bună guvernare; apoi, de asemenea, în privinţa oraşului Cluj, pentru că acesta a fost de mai multe ori infidel şi şi-a părăsit stăpînul, maiestatea sa să binevoiască în sfîrşit să dispună şi să hotărască ce este de făcut; iar în al treilea rînd vrea să ştie cum trebuie să se comporte el faţă de nobilii din Transilvania care cer graţiere; după ascultarea şi aprecierea soliei, maiestatea sa a onorat-o cu daruri mărețe şi considerabile, lăsînd-o să plece cu bine.

[...]. Tot în această vreme a sosit o solie turcească la Braşov, în Transilvania, la voievodul Mihai, care i-a adus din ordinul împăratului turcesc daruri mărețe şi, totodată, a depus mare osteneală, făcînd importante promisiuni pentru a despărţi pe voievod de maiestatea sa şi a-l ataşa sultanului, dar voievodul a declarat în mod expres faţă de comisarii imperiali că intenţionează să rămînă alături de maiestatea sa imperială romană. Deoarece, însă, cu cît trece vremea cu atît mai mult iubeşte ţara Transilvaniei, cere domnilor comisari ca maiestatea sa să-i atribuie ereditar această ţară lui şi fiului său şi pe lîngă aceasta să-i predea, de asemenea, Oradea, Hust, Baia Mare şi părţile exterioare ale Ungariei, care aparţinuseră anterior Transilvaniei [...]. Apoi ca maiestatea sa să-i atribuie, de asemenea, lui toate moşiile şi demnităţile pe care i le dăduse maiestatea sa lui Sigismund Báthory, precum şi un ajutor

important pentru cazul că ar dori să recruteze trupe. În al treilea rînd, ca maiestatea sa imperială romană, precum și toți ceilalți conducători creștini să se oblige ca în cazul că ar cădea prizonier la inamici să-l răscumpere și să-l elibereze. În cazul însă că ar fi alungat din Transilvania și din Valahia, maiestatea sa imperială romană să-i dea anual un venit de 100 000 taleri pentru întreținere în Ungaria Superioară. Așa cum se așteaptă, maiestatea sa imperială romană, în calitate de foarte puternic stăpîn, nu-i va retrage acest ținut, ci, dimpotrivă, pentru serviciile sale credincioase, îi va dona și cealaltă parte ce ține de Transilvania pe care o stăpînește maiestatea sa, împreună cu o bucată de teren pînă la Tisa și i-o va supune lui. Dacă maiestatea sa ar consimți la diferitele lui cereri, el ar vrea încă anul acesta să se ridice cu numeroase trupe și să realizeze ceea ce nu s-a realizat și nu s-a pomenit nici într-o sută de ani anteriori. [. . .]. Cum voievodul nu era deloc mulțumit cu domnul Gheorghe Basta (pentru că acesta i-a scris maiestății imperiale că voievodul ⟨Mihai⟩ ar fi vrut să predea țara Transilvaniei turcului) și nici nu se putea uni cu el, el a cerut ca maiestatea sa imperială romană să binevoiască a numi în locul domnului Basta, în Ungaria Superioară, un alt general.

[. . .]. Între timp, pe cînd tătarii au început să jefuiască și să incendieze la granițele Transilvaniei, a sosit în Valahia știrea că Sigismund Báthory intenționează să năvălească în Transilvania cu ajutorul turcilor, tătarilor, moldovenilor și polonezilor. La aceasta, voievodul valah Mihai s-a înarmat puternic pentru a merge să-l întîmpine în Moldova. Chemînd pentru 17 aprilie, 7 nobili transilvăneni de seamă a se sfătui cu ei și cu alți sfetnici cum să procedeze, a ordonat să se recruteze masiv în toate localitățile și să se pregătească de marș; toți oamenii s-au arătat dispuși și s-au adunat supuși. Printre aceștia, un voluntar de seamă numit Baba Novac (avînd în jurul său o mare mulțime de haiduci voluntari pînă la vreo 4 000 de oameni și aștepta ca în puține zile să-i mai vină 4 000) s-a arătat față de voievod cu promisiunea că în scurtă vreme, cu ajutorul lui Dumnezeu, împreună cu trupele sale are credința că va săvîrși o acțiune importantă împotriva dușmanului. Voievodul Mihai, după ce adunase peste 50 000 de războinici, în cea mai mare parte puternic înarmați și experimentați, în ziua de 24 aprilie a pornit cu 20 de piese de artilerie spre Brașov, trimițînd o parte a trupelor sale în părțile Năsăudului, pentru a aștepta acolo noi ordine.

[. . .]. Mai înainte s-a relatat felul cum voievodul Mihai s-a înarmat cu trupele sale și a pornit spre Brașov, cu oamenii săi, a trecut apoi la începutul lunii mai din Valahia [18] cu peste 50 000 de oameni și anume 38 000 pușcași, 3 000 cazaci, 4 000 călăreți sîrbi, 4 000 secui și 4 000 luptători voluntari sub căpitănia lui Baba Novac, în mare grabă peste munții cei mari și strîmți, în absolută siguranță față de dușman, neîntîlnind nici unul în acele locuri și a sosit cu bine în țara Moldovei [19]. Dar cu trupele sale și cu călăreții săi ducea lipsă de alimente, pentru că dușmanul ridicase toată provizia, a suferit deci de foamete mare, din care cauză au trebuit să mănînce frunzele de pe arbori. Sigismund Báthory împreună cu voievodul Ieremia din Moldova, aflînd de sosirea grabnică a ⟨voievodului⟩ valah cu o putere mare și fiind prea slab pentru a se ciocni cu el, au plecat în grabă din Moldova înapoi spre granița polonă, pentru a se întări acolo și a întîmpina pe ⟨voievodul⟩ valah. Și deși voievodul moldovean a stăruit pe lîngă sultan să-i dea bani și trupe împotriva valahilor, nu i s-a promis decît ajutor în trupe, iar banii au fost refuzați. După aceasta,

voievodul Mihai a ocupat cea mai mare parte a Moldovei şi nu numai că a înspăimîntat populaţia de la primul atac, dar şi-a ataşat şi pe supuşii voievodului Ieremia, pentru că menţionatul Ieremia i-a apăsat foarte mult, luînd de la fiecare cîte un ducat în fiecare lună, şi ducînd în Polonia tot ce a putut stoarce în numerar din sudoarea şi sîngele celor săraci, din care cauză supuşii săi, datorită acestor dări insuportabil de grele, i-au fost duşmănoşi şi s-au răsculat, preferînd protecţia unei autorităţi străine decît să-i fie lui supuşi.

Pe cei ce voievodul Mihai cu trupele sale i-a cucerit acum, incontestabil, i-a pus să jure numaidecît maiestăţii sale imperiale şi fiului său. După aceasta numitul voievod valah n-a întîrziat mult, ci împreună cu trupele sale a mers să-l găsească pe voievodul Ieremia, întîlnindu-l la 18 mai la cetatea Hotin pe rîul Nistru, avînd 30 000 de moldoveni, poloni, turci şi tătari, tot trupe alese, şi cu aceştia s-a bătut de la orele 10 înainte de prînz pînă seara. Şi, deşi duşmanul s-a purtat cu totul cavalereşte, de admirat, în această bătălie, totuşi, în cele din urmă, voievodul valah a obţinut biruinţa prin jertfă de sînge, punînd inamicul pe fugă. Au rămas pe cîmpul de luptă 8 000 de oameni, iar dintre valahi vreo 2 000, mulţi au fugit şi s-au înecat în Nistru, pierind în mod jalnic. În această bătălie ⟨voievodul⟩ valah a luat o pradă bogată şi multe vinuri Malvasier şi a luat în stăpînire întreaga ţară a Moldovei [. . .].

Între timp voievodul Mihai cu o parte a trupelor sale, cam 400 de călăreţi şi cazaci, sîrbi şi valoni, sosi din nou în Transilvania, iar restul trupelor le-a lăsat în urmă cu fiul său în Moldova, pentru a guverna această ţară spre binele maiestăţii sale imperiale romane.

[. . .]. De asemenea, numitul voievod a trimis trei boieri de seamă să-l întîmpine pe solul imperial, domnul doctor Pezzen, care sosise deja la Satu Mare. Care domn Pezzen a adus cu sine bani, în calitatea sa de sol al maiestăţii sale imperiale romane, şi pentru mai multă siguranţă i-a lăsat la Satu Mare şi a mers la voievodul Mihai la Alba Iulia.

Iar după aceasta, marele cancelar al Poloniei i-a trimis lui Sigismund, principele Transilvaniei, şi ⟨lui Ieremia⟩ voievodul Moldovei de cîteva ori ajutor ⟨în oameni⟩ împotriva voievodului valah, din care foarte mulţi au fost ucişi în Moldova şi Valahia ; pentru a răzbuna o astfel de înfrîngere, marele cancelar polon a lăsat să se recruteze trupe din toate părţile Poloniei şi din Prusia, pe care le-a trimis la frontierele ruseşti împotriva moldovenilor, în intenţia de a supune din nou Moldova Poloniei, şi să-l bată şi să-l alunge din Valahia şi Transilvania pe voievodul Mihai, cu ajutorul turcilor şi tătarilor.

Faţă de aceasta, voievodul Mihai, a comunicat domnului comandant din Ungaria Superioară să menţină gata trupele sale, pentru că, de va avea nevoie de apărarea ţării, voievodul ar dori să-l aibă numaidecît şi în mare grabă la îndemînă.

Pe lîngă aceasta, şi voievodul valah a declarat şi s-a oferit, nu numai faţă de comisarul imperial, domnul doctor Pezzen, dar şi prin trimişii săi la luminăţia sa princiară arhiducele Mathias, să-i predea acestuia din urmă cît mai curînd ţara şi să plece, în caz că maiestatea sa imperială romană l-a numit guvernator şi locţiitor în Transilvania şi Moldova pe acest frate al său. În cazul însă cînd maiestatea sa nu ar fi dat ordin în acest sens, atunci el se aşteaptă de la maiestatea sa imperială romană (pentru serviciul său credincios şi fiindcă a obţinut ţara cu maximă primej-

duire a corpului şi vieţii sale) să-i lase lui această guvernare şi stăpînire, cu rugămintea ca, în caz de nevoie, să-i acorde ajutor, căci s-a arătat întotdeauna credincios şi sincer faţă de întreaga creştinătate şi nu i se poate reproşa nimic în legătură cu luptele sale duse împotriva duşmanului de moarte. Ceea ce însă, din motivele care urmează mai jos, precum şi din altele, nu a fost crezut; de aceea maiestatea sa imperială romană i-a ordonat şi l-a însărcinat pe voievodul Mihai, ca să cedeze ţara Transilvaniei şi s-o încredinţeze domnului Gheorghe Basta ca unui administrator numit de maiestatea sa, pînă la o altă hotărîre a maiestăţii sale. La aceasta voievodul n-a consimţit nicidecum, ci a voit să guverneze ţara Transilvaniei împotriva voinţei maiestăţii sale [...]. Menţionatul voievod Mihai a fost atacat [...] din toate părţile, trebuind să facă faţă nu numai incursiunilor turcilor şi tătarilor, ci şi lui Sigismund Báthory şi voievodului Ieremia din Moldova şi polonezilor care au pornit în mare număr împotriva lui. Această ocazie a sesizat-o şi domnul Gheorghe Basta şi a adunat trupele ce se găseau la frontiera Ungariei, cîteva mii de călăreţi şi pedeştri şi a sosit bine înarmat cu ele în ziua de 13 septembrie la Cluj, unde fu primit în chip măreţ şi strălucit de stările transilvănene. După aceasta, la 16 septembrie, cu întreaga sa forţă militară a pornit împotriva voievodului Mihai, care se găsea cu o armată de 18 000 la două mile de Alba Iulia într-o trecătoare; a pus să fie măcelăriţi toţi valahii, sîrbii şi evreii, care erau de partea voievodului. Cînd voievodul Mihai a văzut această acţiune gravă a domnului Basta, s-a instalat în defensivă, a avut puternice hărţuieli cu imperialii şi transilvănenii [20] în ziua de 18 septembrie, în cele din urmă a avut cu ei ciocnirea deplină [21]. Acolo au fost ucişi dintre valahi circa 4 000, iar Mihai însuşi împreună cu cei rămaşi au fost puşi pe fugă. Deci domnul Gheorghe Basta a obţinut biruinţa, cucerind 12 piese de artilerie, iar după aceasta a pus stăpînire pe aproape întreaga Transilvanie.

[...]. Cum s-a arătat mai sus, polonezii şi moldovenii conduşi de Sigismund Báthory s-au adunat din nou cu forţă puternică împotriva voievodului Valahiei şi s-au îndreptat împotriva lui şi a armatei lui între munţii Valahiei şi Transilvaniei, s-au ciocnit cu el şi au ucis pe mulţi dintre ai săi [22]. Astfel încît el a trebuit să se retragă. De aceea cînd voievodul Mihai văzu că era încolţit de duşmani în toate localităţile s-a rugat şi a cerut de la maiestatea sa îndurare, ajutor şi liberă trecere pentru a merge la maiestatea sa în scopul de a da personal socoteala cu privire la acuzaţiile ce i se aduc. Pentru ca maiestatea sa imperială romană să-l creadă şi mai bine, a oferit să predea, ca ostatecă, pe soţia sa şi întreaga sa comoară, domnului Gheorghe Basta, în calitate de locţiitor al maiestăţii sale în Transilvania. După aceasta, maiestatea sa imperială romană i-a ordonat domnului Basta să-i vină în ajutor şi să-i acorde şi liberă trecere pentru a răspunde în faţa maiestăţii sale. Pe lîngă aceasta, pentru ca Sigismund Báthory să nu poată năvăli în ţară pe neaşteptate, cu polonezii, aşa cum exista teama, maiestatea sa a ordonat să se blocheze toate trecătorile de la frontieră.

[...]. De asemenea, au trimis şi valahii soli din cinci ţinuturi către domnul Gheorghe Basta, cerîndu-i amical şi rugîndu-l să binevoiască a admite ca ei să fie luaţi sub protecţia maiestăţii sale, fie pe lîngă voievodul Mihai, fie pe lîngă acela pe care maiestatea sa îl va numi şi instala ca guvernator acolo, căci ei nu pot tolera pe voievodul actual [23], care este

fratele voievodului Ieremia al Moldovei şi impus lor ca regent de către cancelarul polon.

[. . .]. Aflînd voievodul Mihai această jalnică stare din Transilvania, în special însă fiindcă soţia şi copilul său erau luaţi prizonieri de către transilvăneni [24], s-a mîhnit foarte tare [. . .]. Totuşi spera să reia ţara cu trupe puţine, cunoscînd bine felul poporului şi al ţării. După aceasta, i s-a permis să plece la maiestatea sa imperială romană la Praga, unde a sosit în ziua de 23 martie [25], împreună cu 35 de persoane.

Chiar în aceeaşi noapte li s-a întîmplat o nenorocire neprevăzută. Fiindcă băuseră seara mult şi fuseseră ameţiţi, au adus în camera de dormit, înainte de a se aşeza în pat pentru odihnă, un foc cu cărbuni într-un vas mare de fier; au adormit cu acesta în camera boltită şi închisă astfel încît gazele eliberate de cărbuni n-au putut ieşi afară, a doua zi doi dintre servitorii voievodului au fost găsiţi în pat, morţi prin asfixiere. Alţi cinci zăceau grav bolnavi. Voievodului valah, însă, care fusese un erou viteaz, experimentat în războaie, o persoană serioasă, i s-au făcut mari onoruri la banchetele fastuoase, zilnice, date pentru el de domnii mari de la curte. El s-a oferit faţă de maiestatea sa să facă absolut tot ce-i stă în putinţă împotriva duşmanului de moarte, spre binele întregii creştinătăţi. I s-a făcut promisiunea că va fi mai întîi ajutat cu trupe şi bani şi că va fi trimis, spre satisfacţia lui, pentru a aduce sub ascultare pe transilvănenii rebeli; că, în schimb, îşi va putea aduce soţia şi copilul din Transilvania, pentru a-i lăsa ca ostateci la maiestatea sa imperială romană; că soţiei sale i se va da între timp o moşie în Silezia, iar fiul va fi întreţinut la curtea maiestăţii sale ca o persoană nobilă de vază; că îndată după aceasta maiestatea sa imperială romană va pune să se recruteze numeroase trupe călări şi pedeştri împotriva Transilvaniei.

Şi, deşi transilvănenii erau decişi să menţină prizonieri pe soţia şi pe fiul voievodului valah la Făgăraş, pînă cînd acesta se va fi împăcat cu ei, totuşi cînd au aflat de intenţia voievodului valah de care se temeau foarte, au eliberat pe soţia şi fiul său din închisoare şi împreună cu tezaurul i-au lăsat să plece la Satu Mare. De aceea există speranţa că totul s-ar putea întoarce spre bine în aceste locuri.

[. . .]. Sigismund Báthory, sosind din nou în Transilvania, a uitat de datoria pe care şi-o asumase faţă de maiestatea sa imperială romană şi faţă de întreaga creştinătate, aruncînd-o dispreţuitor în vînt şi foarte curînd a plecat spre graniţe cu o putere destul de mare de cavalerie şi infanterie, în cea mai mare parte oameni de ţară, pe care şi-i putuse aduna, cu voinţa de a încerca ceva în grabă, făcînd în prima furie o invazie neprevăzută cu oameni de-ai săi, care îşi călcaseră jurămîntul faţă de maiestatea sa, ocupînd unele castele şi cetăţi; iar pe aceia care păstrau credinţa şi obligaţia prin jurămînt faţă de maiestatea sa imperială romană [. . .] a pus să fie ucişi [. . .]. Dar domnul Gheorghe Basta şi voievodul Mihai au pornit în calitate de comandanţi ai trupelor maiestăţii sale imperiale romane în Transilvania împotriva lui Báthory pentru a se apăra şi rezista împotriva relelor intenţii ale acestuia. Ei şi-au aşezat tabăra, împrejmuindu-o cu şanţuri puternice, la Moftin, aşteptînd numeroase trupe, în special încă 2 000 de călăreţi silezieni. Cînd văzu Báthory şi constată aceasta, s-a ridicat pe neobservate cu trupele sale şi a pornit-o din nou peste munte. Deşi printre trupele sale se găseau mulţi nobili, zilnic dezertau numeroşi (fiind îngrijoraţi că acţiunea cu Sigismund ar putea avea un sfîrşit rău); totuşi el adunase din toate neamurile, ca transilvăneni, unguri

moldoveni, cazaci, tătari și turci, aproximativ 40 000 de oameni, cavalerie și infanterie (printre aceștia 12 000 turci și tătari), în intenția de a-și continua opera începută de a supune din nou cu forța țara Transilvaniei; cu această forță și-a așezat tabăra nu departe de cetatea Guruslău la granița dintre Transilvania și Ungaria. Cînd domnul Gheorghe Basta și voievodul Mihai au aflat din timp această intenție a lui Báthory și au cunoscut-o bine, au pornit bine înarmați la luptă cu trupele lor, călăreți și pedeștri, în total nu mai mult de 18 000 și s-au hotărît să dea o bătălie cu Báthory. După aceasta au pornit și s-au ciocnit de mai multe ori cu inamicul pînă cînd în sfîrșit sosiră cei 2 000 de călăreți silezieni menționați mai înainte, în ultima zi a lunii iulie. După care și-au așezat tabăra pe un deal, în fața căruia cu puțin înainte își așezase Báthory tabăra pe un deal mai înalt.

Sigismund Báthory, la 1 august, ziua de Sf. Petru, între orele 4 și 5 după masă căuta un avantaj și a voit să se îndrepte cu trupele sale sub deal; domnul Basta și voievodul Mihai s-au repezit însă împotriva dușmanului, cu ajutorul valonilor l-au destrămat și curînd după aceea, pe la orele 5, domnul Basta de o parte și voievodul Mihai de cealaltă parte s-au aruncat bărbătește și cavalerește în luptă cu atîta seriozitate și zel împotriva dușmanului pînă cînd, în cele din urmă, cu ajutorul și sprijinul lui Dumnezeu atotputernicul, au obținut o biruință sîngeroasă împotriva lui Báthory. Tunurile noastre trăgînd pe un deal mai jos au provocat mari pierderi printre trupele sale, în schimb, tunurile dușmanului, din cauza înălțimii dealului, n-au putut produce nici un fel de pagube. În această bătălie [26], de partea noastră și-au pierdut viața cîteva sute, printre care locotenent-colonelul Pezzen. De partea dușmanului însă au căzut circa 10 000, iar ceilalți au fost goniți și urmăriți intens, din toate părțile. Báthory însuși cu greu s-a salvat călare. Ai noștri au cucerit întreaga tabără a lui Báthory și, pe lîngă alte prăzi considerabile și bogate, au fost 40 de piese de artilerie și peste 150 de steaguri. Din acestea i s-au trimis maiestății sale imperiale 110 steaguri. Marți, după ziua Sf. Laurențiu, aceste steaguri au fost prezentate cu tot onorul la castelul din Praga, împreună cu multe documente secrete ale cancelariei lui Báthory.

După obținerea biruinței, domnul Gheorghe Basta și voievodul Mihai au plecat din nou la Cluj, oraș care a trebuit să plătească solda pe trei luni a trupelor maiestății sale imperiale romane, ca răscumpărare pentru rebeliunea anterioară față de împărat; la fel s-au predat treptat și celelalte orașe. Din această cauză exista speranța că maiestatea sa imperială romană va readuce întreaga țară la supunere și ascultare.

Deși voievodul Mihai al Valahiei s-a comportat în timpul bătăliei împotriva lui Sigismund Báthory cu fermitate și cavalerism, el urmărea totuși într-un mod șiret și prefăcut modul cum ar putea să aducă țara numai sub supunerea sa [. . .]: față de aceasta, domnul Basta a convocat, la 18 august, un consiliu cu pretextul de a se discuta lucruri importante, dar el ⟨Mihai⟩ a refuzat să apară. Apoi domnul Basta a trimis două companii de valoni și două companii de soldați germani, împreună cu alții călări, să înconjure cortul lui ⟨Mihai⟩ și să-l prindă viu. Care ordin transmis de Basta s-a executat cu supunere și la sosirea lor au declarat voievodului că este prizonierul maiestății sale imperiale romane și trebuie să se predea de bună voie. Cînd însă voievodul a chemat în ajutor pe locotenentul său și a apucat o sabie atîrnată în cort, punîndu-se în poziție de apărare și după izbirea unui căpitan neamț, căpitanul valon s-a înfuriat

împotriva lui și l-a străpuns cu lancea, în timp ce căpitanul neamț i-a tăiat capul [27]. Voievodul împreună cu un valah au căzut deci pe loc, iar corpul său mort a zăcut o întreagă zi neînmormîntat sub cort. Îndată după aceasta, valonii au năvălit în tabăra valahă, au prădat-o, iar în cortul voievodului au găsit scrisori pe care Basta le-a citit trupelor. Din acestea s-a aflat cît de înșelător și fals gîndea față de maiestatea sa [...].

Domnul Gheorghe Basta, comandantul militar din Transilvania, alungîndu-l din țară pe Sigismund Báthory și supunînd maiestății sale imperiale romane aproape întreaga țară s-a străduit să aducă sub ascultarea maiestății sale și pe secui [...], de asemenea, a recomandat valahilor ca viitor voievod pe Marcu [28] [...].

* Sigismund Báthory.

[1] 1596.

[2] La începutul lui mai 1596.

[3] Ianuarie 1597 (Călătoria lui Mihai în Transilvania avea drept scop realizarea unei mai strînse colaborări militare cu Sigismund Báthory și inițierea unor noi tratative cu Rudolf al II-lea, singurul care putea să le pună la dispoziție subsidiile necesare continuării războiului cu turcii).

[4] 1597.

[5] La Tîrgoviște.

[6] Tratatul dintre Mihai și imperiali s-a semnat la 30 mai/9 iunie 1598 la mănăstirea Dealu. În schimbul subsidiilor pentru plata a 5 000 de soldați pe durata războiului cu Poarta, Mihai recunoștea suzeranitatea nominală a împăratului.

[7] Sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603).

[8] Orașul n-a fost cucerit cu forța; printr-o delegație trimisă la Mihai, brașovenii s-au declarat neutri pînă la încetarea ostilităților, urmînd ca în cazul victoriei voievodului să-i depună jurămînt de supunere.

[9] Reprezentantul papei, Germanico Malaspina de San Severo, a sosit în Transilvania în primăvara lui 1599, avînd inițial raporturi bune cu Mihai Viteazul. În ajunul bătăliei de la Șelimbăr a încercat o conciliere între domnul muntean și cardinalul Andrei Báthory, însă fără rezultat. Deși aprecia la justa valoare calitățile politice și militare ale lui Mihai, după unirea Transilvaniei cu Muntenia, a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-l doboare. În rapoartele trimise papei Clement al VIII-lea și lui Rudolf al II-lea îl prezintă pe Mihai ca adversar al catolicismului, iar aprecierile la adresa persoanei sale sînt cu totul nefavorabile.

[10] La Șelimbăr, 18/28 octombrie 1599.

[11] Gáspár Kornis nu a fost ucis. La 19/29 octombrie Mihai l-a pus în libertate, încredințîndu-i diverse misiuni diplomatice; îl întîlnim apoi la Alba Iulia în sfatul domnului, dar fără dregătorie.

[12] 1599.

[13] În cetatea Chioar a fost instalată o garnizoană munteană comandată de aga Leca (avea sub ascultarea sa și Gherla); Hustul a fost ocupat de trupele imperiale.

[14] Andrei Báthory a fost ucis de secuiul Mihai Balázs din Maiad. V.p. 179—182.

[15] Banul Mihalcea Caragea și postelnicul Stoica (Stoichiță) din Strîmba.

[16] 1599.

[17] 1600.

[18] Din Transilvania.

[19] Oastea lui Mihai Viteazul a pătruns în Moldova pe trei coloane: pe la Oituz, înaintarea făcîndu-se pe valea Trotușului (6/16 mai 1600); pe la Cîmpulung, obiectivul vizat fiind cetatea Sucevei (25 aprilie/5 mai) și peste Milcov. Bacău și Roman sînt ocupate; încercarea lui Ieremia Movilă de a opri înaintarea oștilor muntene în apropierea Sucevei fiind sortită eșecului. Suceava și Neamț și-au deschis porțile în fața lui Mihai, Ieremia fiind silit să se refugieze la Hotin și ulterior să fugă peste Nistru în Polonia. De la Hotin, care nu putea fi luat decît printr-un asediu îndelungat, Mihai Viteazul s-a întors la Iași ca să-și consolideze domnia.

[20] Cu trupele nobilimii maghiare răsculate împotriva lui Mihai Viteazul.

[21] La Mirăslău.

[22] Referire la ciocnirile dintre oastea lui Mihai şi armata poloneză condusă de cancelarul Jan Zamoyski, la Sărata (1/11 octombrie 1600), la Năeni (2/12 octombrie), Ceptura (3/13 octombrie) şi Bucovel (10/20 octombrie), în urma cărora voievodul muntean a fost nevoit să se retragă.

[23] Simion Movilă, domn al Munteniei (1600—1602).

[24] După bătălia de la Mirăslău, nobilii răsculaţi l-au însărcinat pe Ştefan Csáky să pună mîna pe familia lui Mihai şi să-i confişte toate averile, însă aceasta se afla în cetatea Făgăraş sub protecţia comisarilor imperiali.

[25] 1601.

[26] De la Guruslău, la 24 iulie/3 august 1601.

[27] Este vorba de căpitanul valon Jacques Beaury.

[28] Fiul lui Petru Cercel, domnul Munteniei (1583—1585) şi nepotul lui Mihai Viteazul.

THE
GENERALL HISTORIE
of the Turkes, from The first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie: with all the notable expeditions of the Christian Princes against them.
Together with
THE LIVES AND CONquests of the OTHOMAN Kings and Emperours
Faithfullie collected out of the best Histories, both auntient and moderne, and digested into one continual Historie untill this present yeare 1603:
BY RICHARD KNOLLES
LONDON,
Printed by Adam Islip 1603

Laurence Johnson, Sculpsit

RICHARD KNOLLES

Născut pe la 1550 în localitatea Cold Ashby (comitatul Northampton), Richard Knolles şi-a făcut studiile la colegiul Lincoln din Oxford, devenind "master of arts" în iulie 1570 şi profesînd în această instituţie de învăţămînt pînă în 1571. A fost numit apoi profesor la colegiul din Sandwich (comitatul Kent), unde şi-a desfăşurat activitatea didactică pînă la sfîrşitul vieţii, în 1610. R. Knolles e cunoscut ca fiind autorul primei monografii de proporţii despre istoria Imperiului otoman, alcătuită de un învăţat englez, intitulată : *The Generall Historie of the Turkes.* Autorul se ocupă mai întîi de apariţia turcilor în Asia Mică (secolul al XI-lea), apoi de istoria lor în timpul sultanilor otomani începînd cu întemeietorul dinastiei, Osman I (1300), şi pînă la Mehmed al III-lea inclusiv (1603).

Ediţia folosită : *The Generall Historie of the Turkes, from the first beginning of that Nation to the rising of the OthomanFamilie : with all the notable expeditions of the Christian Princes against them. Together with the Lives and Conquests of the Othoman Kings and Emperours. Faithfullie collected out of the best Histories, both auntient and moderne, and digested into one continuat Historie untill this present yeare 1603.* London, Adam Filip, 1603, p.1050—1059 ; 1061—1062 ; 1073—1076 ; 1099—1114 ; 1120—1124 ; 1126 ; 1140—1141.

THE GENERALL HISTORIE OF THE TURKES, FROM THE FIRST BEGINNING OF THAT NATION TO THE RISING OF THE OTHOMAN FAMILIE : WITH ALL THE NOTABLE EXPEDITIONS OF THE CHRISTIAN PRINCES AGAINST THEM. TOGETHER WITH THE LIVES AND CONQUESTS OF THE OTHOMAN KINGS AND EMPEROURS. FAITHFULLIE COLLECTED OUT OF THE BEST HISTORIES BOTH AUNTIENT AND MODERNE, AND DIGESTED INTO ONE CONTINUAT HISTORIE UNTILL THIS PRESENT YEARE 1603

Alexander the late Vayvod of Valachia, a Moldavian borne, and by Amurath himselfe promoted to that dignitie, proud above measure of this his so great a preferment, as alfo of his owne nobilitie, and the deceitfull fauour of fortune still fawning vpon him ; not onely oppressed his people himselfe with intollerable impositions, but to be in farther fauour with the Turkes, brought into that countrey (too much before exhausted) such a companie of them, as that they seemed now almost wholly to have possessed the same, oppressing the poore Christians (the naturall inhabitants) with new exactions, and mare than tyrannicall injuries, euen such as were not elsewhere by the Turkes themselues vsed ; not onely breaking at their pleasure into their houses, and despoyling them of their goods,

but taking tythe also of their children, as if it had beene of their cattell, a thing neuer before there seene: and for the satisfying of their beastly lust, rauishing their wiues and daughters, euen in the sight of their husbands & parents, with diuers other such outragious villanies, not with modestie to be rehearsed. So that by this meanes he had violently taken from his Christian subjects all hope of recouerie of their auntient libertie, had it not as sometime it falleth out in these worldly things both vnto men and commonweales, which brought vnto the last cast, & euen as it were to the bottome of dispaire, by the goodnesse of God contrarie to all hope find sometime such vnexpected helpe and reliefe, as that thereby they, beyond their hope, euen to the astonishment of the world, mount vp againe vnto a greater lustre of their state than was that from which they before fell: it had euen so by the singular mercy of God now happened vnto the valachians, not knowing which way to turne themselues. There was at Crailovva [...] a noble gentleman called Ion Michael, sonne to Peter the Palatine of that countrey, the aforesaid Alexander his predecessour: who as he was vnto the people for the honour of his father, the prerogatiue of his birth, the comelinesse of his person, and talnesse of his stature, well knowne: so was he for his zeale towards the Christian religion, his loue towards his countrey, his kindnesse towards his equals, his courtesie towards his inferiours, his vpright dealing, his constancie and bountie vnto them, no lesse gracious; and for other the noble vertues of his heroicall mind and naturall disposition for the performance of great matters, his deepe wisdome and quicke foresight, his sweet and pleasing speech, void of all affectation, vnto all good men most deare: whose fame, both for the honour of his house, and of his owne vertues, still more and more encreasing, and rise in the eares of Alexander the Vayuod, was the cause that he commaunded him as the readie or rather naturall competitour of his state and honour to be secretly apprehended, and so taken out of the way : whereof he by good fortune hauing intelligence, and carefull of his owne health, for safegard of himselfe sled first into Hungarie, and there not staying long (God so directing him) went to Constantinople in the yeare 1591, to sue for the Vayuod his place, all the nobilitie of his countrey and the prouinces thereunto adjoyning, secretly rejoysing thereat. About which time the chiefe and most graue of the Valachian nobilitie and counsellours prostrating themselues at the feet of Amurath, most grieuously complained vnto of the manifold and intollerable injuries they had alreadie sustained, and were still like to endure, without hope of redresse, from Alexander their Vayuod, and the followers of his Court; the Turks garrisons and marchants with plentifull teares orderly declaring many his most foule and detestable facts, and afterward highly commending Ion Michael for his rare vertues, as the true heire of their prouince; most humbly requested Amurath either to haue him appointed the lawfull Gouernour of their coutrey, or els some other place by him assigned for them to dwell in, wishing any where to liue, rather than vnder the heauie commaund of so mercilesse a man as was Alexander. For the furthering of which their sute, Michael his vncle by the mothers side, a Greeke borne, and a man for his exceeding wealth in great favour in the Turks Court, spared for no cost. So Michael by the goodnesse of God was by Amurath with great solemnitie created Vayuod of Valachia, and the oppressed and almost forlorne state of that sometime most flourishing countrey by little and little well relieued (although not altogither

without most sharpe and violent remedies, such as extremities oft require) began now againe to lift vp the head, and to aspire vnto the auntient libertie and honour thereof. Ar the beginning of whose happie soueraigntie, Alexander his predecessour in his owne conscience guiltie of his euill and shamefull gouernment of that so notable and great a prouince; and now in feare to be called to account, secretly sled. But certaine yeares after remouing to Constantinople with his wife, and there attempting diuers euill meanes for the obtaining of the Palatinat of Moldavia, and for those his vnlawfull practises accused by the Palatines Agent: he was by the commandement of Amurath taken in his owne house, and there in his princely apparell most miserably strangled vpon Palme sunday, in the yeare 1597, about six yeares after his departure out of Valachia.

Michael thus made Vayuod of Valachia, long it was not but that it fortuned the reuerend father Cornelius de Nona, sent from Pope Clement the Eight, vnto the Great duke of Muscovie, in his returne conferring with Sigismund the Transyluanian Prince, and Aaron the Palatine of Moldavia, enformed them of the great consent of diuers zealous Christian princes, for the maintenance of the warre against the dangerous and common enemie.

[...]. Now whilest this plot was thus in laying, and matters too and fro in debating not altogither without the Turkes suspition; Sinan Bassa comming with a great armie into Hvungaria, had taken the strong towne of Ras, as is before declared: with which mischance so much concerning the poore remainders of Hvngarie, the Vayuod not a little mooued, began more deeply to consider of his owne estate. And as he was a man of a great spirit and no lesse zeale towards his countrey grieuing to see his subjects committed to his charge, to be so daily by the insolent Turkes still more and more oppressed: he (as he had before promised to the Transyluanian) called an assembly of all the States of Valachia, to consult with them what were best to be done for the remedie of so great euils, as also for the preuenting of greater, not without cause then to be feared. Where by the generall consent of them all it was agreet, rather to joyne with the emperor and the other Christian princes in confederation (as they had been oftentimes by then requested) than longer to endure that heauie yoake of the Turkish thraldome and slauerie. Whereupon the Vayuod taking vnto him two thousand of the Hungarian garrison souldiors, now before for that purpose secretly laid vpon the frontiers of his countrey; and calling vpon the name of Christ Iesus, in one day to begin withall, flew about two thousand of the Ianizaries (who without his leaue had in that contrey prowdly seated themselues) with all the rest of the Turks (in the middest of their insolencie) togither with the traiterous Iewes, not leauing one of them that he cauld come by, aliue in all the open countrey. And purposing to driue them out of their strong holds also, and so to make a cleane riddance of them, he within foureteene daies after set vpon Dzivrdzovva, a great towne of the Turks vpon the banke of Danubius, which he burnt all sauing the castle: and hauing there made a great slaughter, and loded with the spoile of the Turks, returned to Bucaresta the chiefe seat of his Palatinat.

But long it was not after this his so great presumption, but that he perceiued the Turkes in reuenge thereof to seeke after his life: although he yet seemed to yeeld his obedience vnto Amurath, and to haue done

that he did, as enforced thereunto by the insolencie of the Turks, and for the necessarie reliefe both of himselfe and his subjects.

[...]. Whilest these troubles thus passed at Constantinople, upon the late confederation made betweene the emperour, the Transyluanian prince, the Valachians and Moldauians, diurs fortunate inrodes and skirmishes were by them made in the frontieres of the Turkes dominions, many strong places were surprised, many rich booties taken, and notable exploits done, which we will but briefely passe ouer, as the precedents of a greater warre. The citie of Weitze, before taken by the Turks, was now againe in the beginning of this yeare recouered [...] and Sinan Bassa the late Generall returning towards Constantinople with much treasure, wich he had greedily scraped together in the late wars în Hvangarie, was by the Valachians set vpon by the way not farre from Belgrade, and stript of all that he had, hauing much adoe to escape himselfe with some few of his followers. The same Valachians, together with the Transyluanians, vnder the conduct of their valiant captaine Gesstius Ferens, entering further vpon the Turkes, tooke from them diuers of their townes and castles, as Pondesie, Nicoplise, Killa, and Rebnichi, and meeting with twelve thousand Tartars, flew a great number of them, and put the rest to flight. With this insolencie of the Valachians his late tributaries, but now his enemies, the Turkish emperour was highly offended: and therefore sent one Bogdanus a Valachian borne, descended of the Palatines house, with a great power to expulse the old Vayuod, and to possesse himselfe of that honour, as his tributarie; promising vnto him all fauour and kindnesse. Bodganus thus supported and furnished, came with his power into Valachia yet thought it best before he attempted any great matter, to expect the comming of the Tartars left the last yeare in Hvngarie by Sinan: of whose comming the Valachians and Transyluanians hauing vnderstanding, met them by way, and joyning battell with them, flew eight thousand of them, put the rest to flight, and so returned: vnto whom presently after this victorie the Transyluanian prince sent foureteene thousand souldiours moe to aid them against the Turkes. But Bogdanus vnderstanding both of the ouerthrow of the Tartars and the comming of this new supplie, durst not proceed any farther in his enterprise, but kept himselfe still in his trenches. Not long after by the commaundement of the Turkiss emperour, Han the Crim Tartar with a great power of his Tartarian horsemen entred into Moldavia, with purpose to haue by fire and sword reduced that contrey againe vnto the Turks obeisance: of whose comming Aaron Vayuod of Moldavia hauing knowledge, and aided by his neighbour Michael Vayuod of Valachia, so belayed the Tartars, that he in three diuers battels ouerthrew them, and hauing slaine twelue thousand of them, enforced the rest to retire againe out of his countrey; and following the course of this victorie, presently after tooke Bendar, Schinitz, Tigna, Mechnis, with some other castles and fortresses of the Turkes neere vnto the riuer of Danubius, all which he furnished with his owne garrisons [...]. With like good fortune, aided by the Polonian Cossackes, he ouerthrew Ianicula the sonne of Bogdanus, sometime Vayuod of Moldavia, now sent by Mahomet with a great power, as a most fit instrument to trouble the Vayuod and to recouer againe thet contrey: with whom Aaron couragiously encountering at Scarpetra, a mile from Danubius ouerthrew him in plaine battell, and hauing slaine eight thousand of his Turkes, put him to flight, and tooke the spoile of his whole campe.

Neither yet so contented, marched presently to Nester Alba, where he put the Turkes in a great feare, and afterwards burnt the suburbs of the citie, and so retired [...]. For now the Turkes had found by experience, how hurtfull and dangerous the reuolt of the three countries of Transylvania, Moldavia, and Valachia was vnto them, as they which brought ten hundred thousand duckats yearly into the Great Sultans treasurie: besides that, those people now become their enemies, were of all other fittest to intercept all manner of prouision to be brought by land either to or from Constantinople, were it victuall or other warlike prouision [...] Sinan the old Bassa in the meane time, with great diligence at Belgrade prepared all things necessarie for warre, and caused three bridges to be made, whereby he might in diuers places se be thought best, transport his armie ouer Danubius; and at the same time sent for the garrisons round about and other souldiors before billited in the countrey, and put in readinesse all things necessarie for a most mortall warre.

[...]. Great were the harmes the Turkes still daily receiued from the late reuolted countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia, the Christians of those place seeking by all meanes to annoy them. Michael Vaiuod of Valachia, not contented with that he had alreadie done, but entring into the Turks frontiers, surprised Schimele, together with the castle, wherein he found 14 field pieces amongst which were two which had vpon them the armes of the emperour Ferdinand, and other two hauing vpon them the armes of Huniades: which pieces he afterwards sent as a present to the Transyluanian prince. After that he tooke Orosice, a famous port towne, the dwelling place of the Turks great purueyor for butter, cheese, and hony, and such other prouision for the Court; wherein he found such store of the aforesaid prouision, as might well haue sufficed eight thousand men for a whole yeare: and still prosecuting his good fortune, tooke from the Turkes Kilec and Galempe, with the strong castle of S. George, commonly called Grigio, and at length besieged Laganoc.

[...]. Sigismund the Transyluanian prince, had vpon some just causes of late suspected Aaron the Vayuod of Moldavia, to haue intelligence not onely with the Polonians, but also with the Cardinal Bator and other his mortall enemies, and secretly to haue beene about to make his peace with Mahomet, and so againe to fall off from him vnto the Turke: Which vehement suspition growing dayly more and more, was about this time manifestly confirmed by certaine letters intercepted concerning that matter. For the preuenting whereof, the prince caused Aaron to bee apprehended, and with his wife and sonne to be sent as prisoners to Prage: in whose roume he by the consent of the nobilitie of the countrey, placed one Stephen Rozwan, a wise and discreet man amongst them, and such an one as had been vnto him alwaies faithfuly. So as much as in him was, prouiding that that countrey should not be rent from him, and the vnion of the other. But against the secret practises of the Polonians, he protested openly by letters vnto the emperour, by the power of God, and aid of his faithfull subjects to redrese those so great injuries himselfe by the sword.

In the middest of these troubles came thrae Chiaus, embassdours from the Turkish Sultan vnto the prince, to persuade him againe to put himselfe into his protection, and to giue him passage through his country as in former time into Hvngarie, promising him that all the injuries by

him or his people done, should bee for euer forgotten and forgiuen: and that hee should haue those three countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia, as his owne free inheritance, without paying tribute, and so to be accounted as the Turkes most louing friend and vassale.

[...]. Mahomet not a little grieued with the good successe of the Cristians in euery part of Hvngarie, and aboue measure offended with Ferat Bassa his Generall, through whose negligence all or at leastwife most part of this had happened (as he was by the enuie of Sinan Bassa persuaded) sent for Ferat home, and in his place sent out Sinan. Of which the great Sultans displeasure Ferat was not ignorant, as forewarned thereof by her that best knew, euen the Sultans mother, and advised not to come in sight vntill his peace were made. Who neuerthelesse trusting to his own innocencie (the comfortable, but most dangerous and weake stay of the great) and doubting not to answere whatsoeuer Sinan should be able to charge him with, came to the Court: where he was by the commandement of Mahomet shortly after strangled, and his goods to the value of fiue hundred thousand duckats confiscated.

Among all the dangerous enemies of the Cristian common-weale, was none at his time more cruell than was Sinan, an Epirot borne, a fishers sonne, of a rough and vnciuile disposition, now about fourescore and three yeares old, euen from his youth brought vp in the warres: and yet (as his mott was) breathing nothing but, Bloud and Warre. He had many times fortunately led the huge armies of the Turkish Emperours, Solyman, Selymus, and Amurath, and is now sent by the great Sultan Mahomet, as the fittest man to reduce the late reuolted countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia to their former thraldome; wich he before promised vnto Mahomet, vpon perill of his head to doe. He hauing raised a right puissant armie, by a bridge made of boats (after a moneths labour spent therein) passed ouer the great riuer of Danubius into Valachia: of whose comming the Transyluanians, with the Valachians and Moldauians, hauing knowledge, had before so shut vp the passages of the countrey, as that he could not without much danger haue farre entered; and were also readie with their vnited forces euen at his first enterance to giue him battell. Which hee not refusing, there began a most mortall and cruell fight, with much bloudshead on both sides. Thrice were the Transyluanians enforced to retire, but still relieued with new supplies, and knowing that they then carried in their armes the welfare of their whole countrey, came on afresh againe, and as hardly charged the Turkes, as they had beene by them charged. Thus with doubtfull fortune and great slaughter was the battel maintained, from the morning vntill night, victorie with doubtfull wings houering now ouer the one side, now ouer the other: vntill that at length, the Turkes ouercome by true valour, their battailes being quite disordered and broken, were now glad to seeke to saue themselues by flight. In this battaile, being fought the eleuenth of september, besides many thousands of the common souldiours, were slaine also diuers of great account amongst the Turkes: and amongst the rest Haidar Bassa, a man of them much regarded, was found dead euen in the same place where the battaile was fought. Sinan himselfe, in making too much hast to get ouer the bridge, fell into the deepe mud, and in that generall confusion of his armie, was like ynough there to haue perished: but as the common prouerbe goeth, "Seldome lieth the diuell dead in a dike", the old Veiliarde was with much adoe drawne out by them of his guard, and so saued to further mischiefe.

Neuerthelesse, the danger was so great, that for certaine daies it was commonly reported, that he was there drowned, most of his owne people not as yet certainely knowing what was become of him. All the spoyle of the Turks became a prey vnto the Christians, as did also their great ordinance, and many of their ensignes; amongst which was one greene one, which they accounted religious, as sacred to their prophet Mahomet, whereunto they in time of their greatest distresse flie as vnto their last refuge: there was taken also all their tents, with great aboundance of victuals and other warlike prouision.

[...] 60 000 head of cattell recouered, which these Turkes had taken out of Valachia and Moldavia, and should by Sinans appointment haue been sent to Constantinople. For Valachia and Moldavia doe so abound with corne and cattell, that plentifully serue the imperiall citie of Constantinople not onely with corne and flesh but also yearely send at the least 150 ships thither by the blake sea, laded with other kind of victuals. Of which so great commodities the Turkes were now depriued by the reuolt of the aforesaid countries [...].

[...]. Neither went things this yeare better forward with the Christians in other places than in this side of Hvngarie. For Sigismund the Transylaanian prince by his Chancelour besieging the strong citie of Temesvvar in October, was by the valour of the defendants and the vnseasonablenesse, of the weather enforced to raise his siege, and with dishonor to depart. Michael also the Vayuod of Valachia, who mooued with example and persuasions of the Transyluanian prince, had reuolted from the Turkes, and done them great harme (as is in part before declared) now wearied with their often inuasions and the spoile of his countrey, almost brought to vitter desolation, many thousands of his subjects being by the Turks and Tartars caried away captiues, and his townes and castles for the most part rased, to giue his people a time of breathing, submitted himselfe againe vnto the Turkish obeisance, solemnely receiving at the hands of one of the Turks Chiaus (for that purpose sent from Constantinople) an ensigne in token of his submission vnto the Turkish Emperour, as also of his fauour towards him. Which the more to assure him of, he by another honourable messenger shortly after receiued from Mahomet the Turkish emperour more kind letters than at any time before, with the confirmation of the vayuodship of Valachia, by the graund signior his solemne oath vnto Michael the Vayuod and his sonne Peter, then about thirteene yeares old, for the tearme of both their liues, without disturbance, paying but the halfe of the old yearely tribute by the Turks before demaunded: so glad they were vpon any conditions to haue reduced that martiall man with his countrey vnto their obeisance: and in token of further grace together with these letters, he receiued also a goodly horse, most richly furnished, with a faire scimitar [...], in signe of the martiall power and gouernment committed vnto him by the great Sultan Mahomet. All which goodly gifts and honours the Vayuod seemed thankfully to accept: neuerthelesse not daring too farre to trust vnto the Turkish faith, of the small assurance whereof he had before had sufficient experience, he still kept strong garrisons vpon the frontiers of his countrey, with such other forces also as he was wont, execusing the same to be done for feare of the Tartars; by whom he also excused himselfe, for not going with the Turkes Generall this yeare into Hvungarie, as he was by speciall messengers from the grand signior himselfe requested, telling them that he might not in

any case so doe for feare of the Tartars most horrible incursions, and the spoiles of his countrey : yet knew he right well how that they were by the great Sultan his expresse commaundement charged not to do any harme either in Moldavia or Valachia, as they went into Hvungarie. But this warie Vaiuod not greatly trusting either the Sultan or them, as also loth himselfe a Christian to go against the Christians his friends and late confederates, excused himselfe by the necessarie care he had of his subject and countrey, and so requested that his reasonable excuse to be in good part of the great Sultan accepted : but of him more is to be said hereafter. Thus passed this yeare without any great thing done more than is before declared, both these great princes, the emperor and the Turkish Sultan, being well warned by the last years worke what it was to put all to the fortune of a battell : and therefore now contenting themselues to haue shewed their forces, as not afraid one of the other, countenenced this yeares wars with greater shewes than deeds. [. . .] of war (commonly more felt of the subjects than of the prince) the great Sultan himselfe found no small wants, as well in his cofers, as other his necessarie supplies for the maintenance of his wars, especially in Hvngarie ; the onely countrey of Moldavia (before these troubles) yeelding vnto him yearely a tunne of gold, two thousand horses for seruice, ten thousand great measures of wheat, with as much barley, and a wonderfull proportion of butter, honie, and other victuals ; the other two prouinces paying also the like or more, as a yearely tribute : whereof he had of late to his great discontentment by the generall reuolt of these three countries bin quite disappointed. But this so wholesome a confederation, to the great hurt of the Christian commonweale and benefit of the Turks, now broken, and Moldavia by the Polonians disseuered from the rest, and againe made tributarie vnto the Turke (as is before declared) and now Valachia also in a sort acknowledging the Turks obeisance.

[. . .]. Now in the meane time Michael the Vayoud of Valachia with good forces of his owne ; because he would be doing something also, resolued to giue an attempt vpon Nicopolis, a citie of the Turkes in Bulgaria and so giuing order to his people, caused a bridge to be made ouer Danubius to passe that great river by. Whereof the Bassaes of Silistria and Badova vnderstanding, thought good with all their power to disturbe him in that worke : and so comming as the said bridge was by the Vayuod his souldiours laid ouer the riuer vpon boats, without farther stay attempted to haue broken the same, to the intent that the Vayuod should not that way passe. Who hasting thither with his armie rescued his worke, and enforced the Bassaes to forsake the exploit by them begun : where betwixt them for a space was fought a most hard conflict, vntill at length the Turks were with agreat slaughter ouerthrowne and so glad, some here, some there, flight as they might to saue their liues. After wich victorie, he without let passing ouer the riuer with his whole forces, came and encamped vnder the wals of Nicopolis : where they of the citie vnderstanding of the late slaughter of the Turks, and finding themselues not able to hold out against the force and valour of the Valachies, and now out of hope of any helpe or reliefe in time to come from the Turkes, without farther resistance yeelded themselues into the power of the Vayuod. Who hauing sacked the citie and set it on fire, caried thence a great spoile and boorie, with a number of the Bulgarians : chusing out the best and most able bodies amongst them to serue him in his wars, and appointing the rest to inhabit

and manure the wasted places of Valachia. The report of this ouerthrow giuen vnto the Turks by the Valachian, with the sacking of Nicopolis, running abroad, brought a generall feare vpon the Turkes euen in the imperiall citie of Constantinople. For the staying whereof Mahomet commaunded the chiefe of his Bassaes, with a great power of tumultuarie soldiors taken vp in hast to go forthwith against the Vayuod, to stay the course of his farther proceedings, to the dismaying of his people, himselfe thundring out most horrible threats against him; who encouraged with his late victorie, and well acquainted with the Turks manners, little regarded the same, as knowing that he was not with words but with armes to be vanquished.

[...]. But Michael the Vayuod seeing the Turkes not a little dismayed with the sacking of Nicopolis, began afresh to their greater terrour and hurt to make new inrodes vpon them, in such sort, as that he was entred an hundred miles into their territorie : against whom Mehmet Satergi (as yet the Turkes generall in Hvungarie) comming with his forces, he againe retired [...].

[...]. But whilest things thus passed betwixt the Christians and the Turks in Hvungarie. Michael the Vayuod of Valachia, yet the emperours friend and confederat, and vnder his protection, certainely enformed his life to be sought after in the Turkes Court by the ambitious Cardinall Bathor his enuious neighbour, but lately become the prince of Transylvania (as is before declared); by commaundement from the emperour, and to be revenged of so great a wrong, as also betimes to prouide for his owne safetie, with an armie of threescore thausand strong suddenly enter into Transyluania, in most horrible manner burning the countrey and killing the people before him as he went. Where whilest the Cardinall (who was thought to haue purposed to haue serued him in like sort, had he not been by him preuented) was making head against him, he in the mean time had the citie of Corona (commonly called Brasso) with the strong castle of Fogaras, yeelded unto him : from whence he marching towards Alba Ivlia, the six and twentith of October with all his armie, before deuided into three parts, but now againe vnited, came into the plains neere Temison, about three leagues from Hermenstat : where vnderstanding that his lieutenant corrupted by Ibrahim Bassa, had promised to kill him; and now well assured thereof, to rid himselfe of that danger, (whit his owne hands presently cut his throst, and so dispatched him. When by and by after came vnto him the Popes Nuntio, sent by a finenesse from the Cardinall, accompanied with another embassadour, the better to countenance out the matter, telling him, that the same embassadour had commission from the emperor, to will him forthwith to desist from armes, and without further delay to depart out of Transylvania. Which thing seeming vnto the Vayuod very strange and almost impossible, hee desired to see the said commision. Whereunto the Nuntio before instructed, answered, that he had left it with the Cardinall himselfe : but I (said the Vayuod) haue one here present from the emperour of another purport, which I purpose fully to put in execution : yet was he for that day entreated by the Nuntio to stay his armie.

[...]. So the two armies lying encamped not past a quatter of a league the one from the other, and the same day meeting together joyned a most terrible and cruell battell, which for the space of fiue houres was with such desperat obstinacie fought, as if they had euery men vowed

to haue carried away the victorie ouer his enemie, or there to haue left themselues dead vpon the ground; vntill the Cardinals people at length ouercome in a long and bloudie fight, were there utterly ouerthrowne: amongst whom were thirtie thousand Turkes and Tartars, sent vnto him from Ibrahim Bassa the Turkes Generall. The Cardinall himselfe seeing the discomfiture of his armie, was by some reported to haue saued himselfe by flight: but by some others was said to haue beene drowned in passing a river, as hee fled from the Valachians that had him in chase. But the truth was, that the Vayuod now master of the field sent out certaine troupes of horsemen diuers waies still to pursue him: and himselfe with the rest of his armie prosecuting the victorie, came to the Cardinals campe, now by the Transyluanians and Turkes quite forsaken, wherein he found fiue and fortie pieces of artillerie, with great store of coine and wealth, beside a number of tents and horses, all which became vnto him a prey. From thence he marched vnto Alba Ivlia, where he was with great joy receiued of his friends and confederats there: for though the greater part of the Transyluanians, especially nobilitie, had together with the Cardinall submitted themselues vnto the Turkes protection, and followed his ensignes: yet were there diuers others also, who still fauoured the emperour, and therefore rejoyced not a little of this victorie. The Vayuod after that sent his lieutenant to Clavdiopolis, to see if they would yeeld also: which they willingly did, with many other cities and castles in diuers parts of that countrey, which hauing none to rest vpon, now yeelded also: in such sort, that shortly after all Transyluania submitted it selfe againe vnto the emperours obeisance and swore vnto him obedience: most of the nobilitie of that countrey being either slaine in the battell or afterwards put to death by the Vayuod: amongst whom were fiue, which corrupted by the Cardinall, had before vndertaken to kill him. Now the foureteenth of Nouember, after diuers reports of the Cardinals escape, his vngratious head was for all that presented into tho Vayuod [...]. The Cardinals treasure also fell into his hands, which was said to haue beene three millions of gold. Thus the countrey of Transylvania, lately before by the Cardinall yeelded vnto the obeisance of the Turke, was againe by this worthie Vayuod recouered, and restored vnto the Christian empire.

[...] let vs againe looke backe into Transylvania and Valachia, to see how Michaell the Vayuod now in the meane time behaued himselfe there. The Cardinall Bathor ouerthrowne and slaine, and the countrey of Transylvania againe brought vnder the emperours obedience; the Vayuod by his embassadours gaue him forthwith to vnderstand of all his proceedings, with the whole successe thereof, as also of a purpose he had to inuade Moldavia: for that it was commonly reported, and also beleeued, that Sigismund the late prince (not a little moued with the death of the Cardinall his cousin, and the revolt of his countrey) aided by the Turkes, the Tartars, the Polonians, and Moldauians, would now attempt some great matter for the recouerie of Transylvania. All wich was shortly after the rather thought to be true, for that diuers of his spies being taken, some at Clavsenbvrg, some at Nessen, beside the letters that were found about them from him vnto the nobilitie and states of Transylvania (persuading them to reuolt from the Vayuod vnto him, and that his meaning was shortly to come with a great armie out of Polonia for the repulsing of him) they also of themselues confessed, how that Sigissmund in dis-

guised apparell had himselfe beene in Transylvania, to conferre with diuers his secret friends concerning that matter. Which his embassadours the emperour honourably entertained, and by them confirmed vnto the Vayuod the gouernment of Transylvania, sending also vnto him diuers honourable presents; forbidding him neuerthelesse to inuade Moldavia, for feare of raising a new and dangerous warre against the Polonians also, vnder whose protection and the Turkes the Palatine thereof then rested. According vnto which commaund the Vayuod staied his intended expedition; yet sending some good part of his forces vnto the frontiers of Moldavia, for feare of Sigismund whom he heard to be hatching some mischiefe in Polonia, and euen then to lie vpon the frontiers of that contrey. Some few moneths thus passing, Husraim Aga (a graue reuerend old man, and much employed by the Turkish Sultan) with fiue other Turkes of good account, embassadours from the great Sultan, and a great retinue following him, came to Cronstat in Transylvania where the Vayuod then lay. Of whose comming the Vayuod hearing, with foure thousand horsmen most brauely mounted, went a mile out of the citie to meet them: the footmen in the meane time on both sides of the street standing in good order, from the gate of the citie whereby they were to enter, euen vnto the Vayuods lodging; where stood also his guard all in red and white silke. So meeting in the field, they both alighted from their horses, with great reuerence saluting the one the other; when presently the embassadour embracing the Vayuod, vngirt his scimitar, and in the name of the great Sultan put another about him, so richly garnished with gold and precious stones, as that no part of the seaberd was therefore to bee seene: Besides this, he presented him with a faire plume of blake Hearnes feathers mixed with some white (a right goodly ornament, in forme of a great bush) which the Vayuod would not in the field put vpon his head, although he were therento by the embassadour most earnestly requested, but caused it to be carried before him. He also presented him with two verie faire red ensignes, in token of the Turkes fauour and protection; the one for himselfe, and the other for his sonne Petrasco: moreouer, hee gaue vnto him two exceeding faire horses richly furnished, with foure others, and a most faire faulcon. The Vayuod himselfe was most brauely mounted, and (after the maner of his country) had ten verie faire spare horses led before him. At whose enterance into the towne, all the great ordinance was discharged, with great vollies of small shot. And so the embassador still riding on the left hand of the Vayuod, being brought to his lodging, had six of his chiefe followers euerie one of them presented with a rich robe of cloth of gold; in requitall whereof the embassadour rewarded an hundred of the Vayuod his followers euerie one of them with a good sute of apparell: with this embassadour of the Turkes was also the Polonian embassadour, whon the Vayuod in like manner honourably entertained. These embassadours (as was thought) did what they might to haue drawne this worthie and renowmed man, togither with the countries of Transylvania and Valachia, from the emperour vnto the Turkes obeisance: howbeit he seldome or neuer spake with them, but that either before or after he had conference with lords Vngnad and Zeckell (the emperors commissionners) concerning their requests; alwaies protesting vnto them, not to yeeld to any thing without the emperours consent and good liking. Wherof Mahomet aduertised, and that he was not by any thing yer said or done to be remoued from the emperour, gave him by the same embas-

sadours to vnderstand, How that he was in some speech with the emperour concerning peace (as indeed he then was by messengers from the Bassaes at Presbvrg) which if it sorted to effect, that then all should be well; but if not, that then it should be good for him whilest he had yet time, wisely to consider of his owne estate, and to submit himselfe vnto his protection who was able to defend him, rather than for the vaine praise of a certaine foolish constancie, to aduenture himselfe with all that he had vnto most certaine danger and destruction: promising him in recompence of that his loyaltie, to giue vnto him for euer the countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia, and at his need to furnish him both with men and money; offering moreover to make him a great commaunder in his armie in Hvngarie, and the Bassa of Temesvvar as his friend to be at all times readie with fiftie thousand horse and foot (as need should be) to assist him against the emperour, reseruing vnto himselfe whatsoeuer he should more win from him: for all which bountie and kindnesse, requiring onely to haue him vnto him loyall. All which his large offers the Vayuod little regarding, declared the same vnto the emperours commissioners; yet still protesting neuer to start, but to stand fast for the Christian emperour. Notwithstanding as a man desirous to better his estate, he tooke hereupon occasion to request of the emperour the countrey of Transylvania, by him so lately taken in, vnto him and his sonne in inheritance for euer, with such frontier townes as in former time belonged vnto Transylvania: and that whatsoeuer he should win from the Turkes, might be his and his sonnes: He also requested, that all the preferments and dignities in former time granted by his Imperiall majestie vnto Sigismund the late prince, might now be bestowed vpon himselfe; and for his seruice done, to be furnished with money for the payment of his souldiors: And that the emperor with the other princes of the empire should assure him, That if he were taken by the Turke, they should raunsome him: but in case he were by the great power of the Turke driuen out of those cuntries, then by the emperours appointment to haue some conuenient place allotted vnto him in the vpper Hvngarie to liue in, with the yearly pension of an hundred thousand dollars. All which his requests if it would please him to grant, he promised this yeare to doe so much against the Turke, as had not in an hundred yeares been done before: with vaunt, that if he had had the imployment of the money which was spent in the time of this war, he would not haue doubted but to have brought all the countries from the Euxine (or Blacke sea) to Bvda, Alba Regalis, and Solnock, vnder the emperors obeysance. A large promise indeed, but hardly to haue been performed by a farre greater prince than he.

Thus whilest things stood in discourse after the Cardinals death, Sigismund the late prince in the meane time supported by the Polonians, with the aid of the Turkes, the Tartars, and the Moldauians, was readie to haue inuaded Transylvania: yea the Tartars (as the forerunners of his greater power) were alreadie entred the countrey, and had out of the frontiers thereof carried away some bootie. Whereof the Vayuod vnderstanding, in great hast assembled his forces out of all places, which in short time was growne to some good head, the countrey people togither with the Haiduckes (an aduenturous and resolute kind of souldiors) in great number daily resorting vnto him. So being now eight thousand strong, and most of them braue and lustie men, he with them and twentie pieces

of artillerie remoued to Cronstat the foure and twentith day of Aprill, sending part of his armie (which euerie day more and more encreased), before him to Nessen : where all his forces being assembled to the number of almost fiftie thousand horse and foot, hee with great sceleritie passed the rough and high mountaines into Moldavia without resistance, but yet not without some trouble, his souldiors by the way being glad sometimes to eat the leaues of trees, the enemie hauing of purpose before carried away whatsoeuer he could that might haue yeelded him reliefe. Of whose speedie comming, and great strength, Sigismund and Ieremias the Vayuod of Moldavia hearing, and vpon the reasonable estimate of their owne forces finding themselues too weake to encounter him, retired themselues out of Moldavia into the frontiers of Polonia, there to gather greater strength, and so to meet him : for as yet Ieremias the Vayuod had not receiued from the Turke such forces as were vnto him promised, and as he still expected. Michael the Vayuod in the meane time (his enemies thus fled) with fire and sword entering into Moldavia, tooke in the greatest part thereof, the fearefull countrey people still yeelding vnto him as he went : and the rather, for that Ieremias their Vayuod (placed by the Polonian, but tributarie vnto the Turke) had laied vpon them a most grieuous imposition, as vpon euerie man a duckat a moneth, for which they exceedingly hated him. But here in Moldavia, Michael the Vayuod (hauing still in his companie one of the emperours commissioners in Transilvania most trustie servants, who might faithfully report vnto them the whole manner of their proceedings) after the departure of Sigismund and Ieremias his enemies, staied not long; but hearing that they were retired towards the confines of Polonia, without longer delay made towards them, and the eighteenth of May found them by the castle Othvne neere vnto the riuer Nester, being thirtie thousand strong, Polonians, Moldauians, Turkes, and Tartars : with whom he joyned a most fierce and cruell battell, which begun about ten a clocke before noone, was with great courage but greater obstinacie on both sides maintained vntill the euening. At which time the fortune of the Valachian preuayling, his enemies at last betooke themselues to flight, of whom were there slaine eight thousand, beside many others of them drowned in the riuer Nester : where of the Valachians were lost two thousand onely. Concerning Sigismund and Ieremias, diuers reports were after this ouerthow giuen out, some saying that they were slaine, and some that they were in flying drowned : howbeit the truth was, that they both flight escaped, to the greater trouble of themselues as of their afflicted countries also. Michael after this so notable a victorie, taking in the rest of Moldavia, caused the people to sweare their obedience vnto the emperour, himselfe, and his sonne, to the great offence of the Polonians, not a little (as they tooke it) wronged therein, but especially of the great Chancellor, an old enemie vnto the house of Avstria. Whereof ensued greater troubles in those frontier countries than before, to the further effusion of more Christian bloud, much better to haue been emploied against the fatall enemie in defence of the Christian common-weale. Yet thus three warlike and frontier countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia, the surest bulwarkes of thet side of Christendome, and most exposed vnto the furie of the common enemie, were now once againe vnited vnder the obeysance of the emperour, to the

great benefit (no doubt) of the Chistian common-weale, and hurt of the Turkes [...].

Now the Vayuod notwithstanding this so great a victorie, well considering that he of himselfe could hardly keepe this new gained prouince of Moldavia against the power of the Turke, pretending that to him it belonged as his own to giue to whom he pleased : as also against the Polonians (not more desirous to restore Ieremias againe into Moldavia, than the prince Sigismund into Transylvania) without the help of some other more mightie prince whom he might rest vpon : by his embassadours (sent for that purpose) offered the soueraigntie of all those three countries vnto the emperour, with condition, that he should appoint him perpetuall Gouvernour of the same vnder him. The emperour also vnderstood how that Mahomet the great Turke had not long before againe sent vnto him another of his Chiaus, commaunding him without delay to restore the countrey of Transylvania vnto the prince Sigismund (vnto whom he was by the mediation of the king of Polonia now before reco͂nciled) threatning otherwise with fire and sword to destroy Valachia, and by force of armes to depriue him both of Transylvania and his life togither. Wherefore the emperour doubting leaft the Vayoud either for feare, or for the better assuring of his owne estate, should to his prejudice fall to some agreement with the Turke, yeelded to all that his embassadours had of him requested; with condition, that he should be bound as need should require to serue with his people against the Turke; and that in Transylvania neere vnto his owne person should be alwaies resident one of the emperours counsellors, as Superintendent ouer the whole countrey. Wherewith the Vayuod being contented, the Emperour sent thither doctor Petzen with six thousand souldiors, and a great summe of money to pay the Vayuods souldiors, as he had before requested; and so to take of them an oath, That they should from thenceforth become his majesties faithfull seruants. Which Superintendent so by the emperor sent, the Vayuod receiued with great honour, as vnto him of all others most welcome. [...] Transyluanians [...] and the nobilitie [...] rise all vp in armes against him : insomuch, that he finding himselfe with his Valachians and other his fauourits too weake for them, retired with all such as would follow him into the mountaines, and from thence sent presently for aid vnto the lord George Basta (a worthy captaine and then the emperours lieutenant in the vpper Hvngarie) for the subduing of those rebellious people, and the reducing of them to their former obedience [...]. Now might many and important considerations trouble the mind of Basta in so doubtfull a case. To giue aid vnto the Vayuod against the people, was the expresse order from Matthias the Archduke the emperours lientenant Generall : but to aid the people confederat against him as they had requested, seemed now both more profitable and honest, especially hauing most certaine tokens of the small and doubtfull faith of the Vayuod [...] neither seeming to haue regard of Petzen, or of his owne word giuen, for not farther embruing his hands in the bloud of the nobilitie of Transylvania, without the emperors knowledge and leaue : vpon which promise was also grounded the Archdukes order for giuing of him aid. So that such breach of his faith, and contempt of Petzen had hastened the conspiracie of the people against him, dispairing of all other health than that which by force of armes they could procure vnto themselues. To stand doubtfull himselfe, or to hold others in sus-

pence, vntill that by courrors in this new case he might receiue new instructions from the emperour or the archduke, had in it too much danger, as giuing leisure to each partie to make sides, and to encrease the slander of the last yeare [...]. In this so troubled a tempest of contrarie winds, of power to haue driuen a right good martiner out of his course, Basta laid hand vpon the helme of good meaning, and spread the sayles of such discretion as taught him, in matters of warre to be lawfull for a Generall to depart euen from the instructions of his prince, not concerning the end, but the meanes leading to that end: especially when the present occasion so requierth, which the prince could not with reason before comprehend; as depending of the most mightie fortune of war, which suffereth not so much delay as to expect counsell from farre. So in this ambiguitie, Basta resoluted to joyne himselfe vnto the confederats, most in his judgement concerning his Imperiall majestie, as being the vttermost scope of his so great cost and charge, to keepe the country of Transylvania at his deuotion, which consisted in the people and not in the woods or mountains: the matter being not great by what means soeuer it were done, so that it were honourable and honest.

Vpon this desire Basta set forward, and the 14 day arriued at Torda, and there joyned himselfe vnto the confederats (to the great wonder of the Vayuod in whose helpe he was sent) where reposing himselfe one day consulting and considering of their forces, about twelue thousand strong, with foure field pieces, besides eight of his owne, with the six thousand souldiors hee brought with him, in all about eighteene thousand: he determined not to giue leysure vnto the Vayuod to call vnto him farther helpe, hauing now with him about twentie thousand foot twelue thousand horse, with seuen and twentie field pieces; amongst whom were diuers of the Siculi, in hope of their auntient libertie, men of good account and sort, with a mixture of the Cossackes, Valachians, Rascians and Seruians [...]. Wherefore he set forward the sixteenth day, and in two daies march came within sight of the Vayuod: who hauing sent out certaine great troupes of horsemen to take view of the enemie, and seeing them repulsed, set fire on Mirislo, a village fast by, out of which they had before drawne certaine small field pieces into the campe.

Mirislo is a village two leagues on this side of Alba Iulia, directly vpon the high way, stretching from the side of Maracz, a nauigable riuer, vnto the foot of an hill; alongst which the riuer running, sometimes neerer, and sometimes further off, together with the rising of the hill, maketh an vnequall list of ground, in some places halfe a mile broad and more, and in some other shut vp as it were into a narrow throat, as in the selfesame place where the aforesaid village standeth, and where the Vayuod lay encamped in a place of great aduantage, behind a great trench drawne from the riuer crosse that little space of ground betwixt the mountaine and the riuer. On this side, which from Mirislo the further a man goeth the further the plaine enlargeth, Basta encamping close vnto the village, opposed against the comming of the enemie three great "corps du guard" two of them Hungarians, towards the hill fauoured with a church, and the third towards the riuer, of the Almaine footmen, vnder the charge of countie Tomaso Caurioli of Brescia, Sergeant Major of the field, with all the artillerie: who as in a place neer and very open vnto the enemy there entrenched himselfe, still approaching neerer and neerer

both on the one side and the other. Towards the euening of the selfesame seuenteenth day came to Basta one Peter Armenio with letters from the Vayuod, containing, That hauing vnderstood of his arriuall in the campe of the conspirators, he now further desired to know whether it were by the consent and commaundement of the emperour, or not; and how it came to passe, that he would so doe, considering the diuers chances of warre, the sword hanging as it were euen ouer his head, if hee should chance to lose the battell? Whereunto Basta answered, That the morrow following he would shew him the authoritie he had from the emperour (alluding to the imperiall standerd he carried with him) and that as concerning the fortune and danger to ensue, he referred that vnto the will and pleasure of the Almightie, the just judge of all controuersies. But in the meane time hee exhorted him to leaue that prouince he had so euill gouerned, vnto his imperiall majestie, as he was in dutie bound; promissing him free passage into Valachia, and giuing him time to consider thereupon vntill eight a clock the next morning; after which time it should be free for euery man to doe for himselfe what he could.

[...]. Staying that day in that quarter, Basta gaue order vnto the Chiaki, to send out a thousand horsemen to pursue the flying Vayuod: who in stead of so doing, joyning themselues with other their consorts, setled themselues to ransacke Alba Iulia, vnder the colour, that there was the Vayuods wealth and substance; yet (as the manner of such men is) spring neither marchant nor citisen: which worthely seemed vnto Basta a great wrong, for to see the innocent punished, and the guiltie to escape free. And albeit that he made what hast he might thitherwards with all his campe, and so stayed one day not farre from thence, to haue giuen some redresse vnto the spoile that had happened: yet was all that his labour lost, for that so many of the greater sort and chiefest amongst them had their hands therein with whom he thought it more wisedome as then to dissemble, than to fall into any tearmes of seueritie, without hope of doing any good. So he resolued in all hast to march towards Fogaras (whither he heard say the Vayuod was come with new forces out of Valachia and Moldavia) and in six daies march come to Cibinivm, where he receiued certaine newes, That the Great Chancellour of Polonia, and Sigismund (sometime the Transyluanian prince) were with a strong armie vpon the frontiers of Moldavia; hauing sent before them Moises the Siculian, with about eight thousand of the Siculi (his souldiours) to what purpose was easie to bee seene.

[...]. In the prosecuting of this victorie, the Vayuod to satisfie the hatred he had of long borne against the Transyluanians, did what spoile he could, vtterly wasting all the places whereby he passed: which Basta not liking, requested him to vse his victorie with more modestie, and to haue more respect to what he did, especially vnto such place or persons as of themselues returned vnto the emperours obeysance. Whereunto he prowdly answered, That he would doe what he thought good without his appointment or the emperors either, especially in that countrey which he had now with his owne sword twise conquered: and that therefore Basta might commaund them that were by him to be commaunded, as for himselfe he acknowledged no soveraigntie that either Basta or the emperour had ouer him. Vnto which his so presumptuous a speech Basta replied not, but yet much therewith discontented, began to enter into a great suspition

from what ground those his haughtie concerts (easily by his words to be gathered) might grow. And so from that time better obseruing his proceedings, perceiued him to haue intelligence with the Turkes, with purpose to joyne hands with them, that so by their helpe chasing the Imperials out Transylvania, he might hold it to himselfe as tributarie to the Othoman emperour, of all others best able to defend him. Which to be true (beside diuers other strong presumptions) he certainly vnderstood by certaine letters of his written to that purpose, intercepted by his souldiors and brought vnto him: whereupon he became verie pensiue and heauie, for the great power the Vayuod was of in those countries, as also for the great strength he had euen then present about him, and where with he was as it were then guarded. So consulting with certaine of his Colonels and chiefe commaunders of his armie, what were best to be done in that so dangerous a case, whereof so much depended? a Wallon captaine offered himselfe to go into the Vayuod his campe, and there in his owne tent to kill him as a traitour. Which his offer well liked of, and he as readie to performe as he was to promise, going into the Vayuods campe accompanied with some threescore men, and finding him in his tent, boldly stepping to him, willed him to yeeld himselfe the emperours prisoner: Wherat he being about to lay his hand vpon his scimitar, the Wallon captain with an holbard thrust him into the breast, at which verie instant another with a sword at one blow claue his head downe to the shoulders. An vnworthie death for so worthie a captaine, had not ambition the torment of great spirits carried him too high with the wings of immoderat desire, beyond the bounds of loyalitie and reason. But there he lieth now dead among his friends, whom the great Turke sometime more feared euen in his pallace at Constantinople, that he did all the rest of the emperors commaunders.

ISTORIA GENERALĂ A TURCILOR DE LA ÎNCEPUTURILE ACESTEI NAȚIUNI PÎNĂ LA ASCENSIUNEA DINASTIEI OTOMANE, CU TOATE EXPEDIȚIILE DE SEAMĂ ALE PRINCIPILOR CREȘTINI ÎMPOTRIVA LOR. ÎMPREUNĂ CU VIEȚILE ȘI CUCERIRILE REGILOR ȘI ÎMPĂRAȚILOR OTOMANI, ADUNATE CU FIDELITATE DIN CELE MAI BUNE ISTORII ATÎT VECHI CÎT ȘI MODERNE ȘI REZUMATE ÎNTR-O ISTORIE CONTINUĂ PÎNĂ ÎN ANUL PREZENT 1603

[. . .]. Alexandru, fostul voievod al Valahiei, din naștere moldovean, și ridicat de Murad însuși în această demnitate[1], mîndru peste măsură de această funcție atît de mare, ca și de noblețea sa proprie și de favoarea înșelătoare a norocului, care continua să-l răsfețe, nu numai că își oprima poporul cu dări intolerabile, dar pentru a păstra favoarea turcilor adusese în țară (foarte mult înainte de a fi secătuită) un mare număr dintre ei încît păreau acum s-o stăpînească deplin, oprimînd pe sărmanii creștini (locuitorii autohtoni) prin noi impuneri și prin nedreptăți mai mult decît tiranice dintre acelea cum nu comiteau turcii nicăieri în altă parte; nu numai pătrunzînd după bunul plac în casele lor și despuindu-i de toate bunurile, dar luîndu-i chiar și pe copiii lor, ca și cum ar fi fost obiecte, un lucru nemaivăzut acolo niciodată înainte, iar pentru

satisfacerea plăcerilor lor bestiale violau pe soțiile și fetele ⟨locuitorilor⟩ chiar în fața soților și părinților acestora, împreună cu alte nedreptăți urîte de acest fel greu și de menționat. Astfel încît prin aceste mijloace le-a răpit supușilor săi creștini orice speranță de a-și recăpăta vechea lor libertate, dacă în aceste lucruri lumești bunătatea lui Dumnezeu n-ar interveni cu un ajutor neașteptat așa cum se întîmplă uneori, încît în afară de orice speranță și chiar spre uimirea lumii situația lor capătă o strălucire mai mare decît cea pe care au avut-o mai înainte; la fel a fost prin singură mila lui Dumnezeu ceea ce li s-a întîmplat valahilor acum, cînd nu știau încotro să se îndrepte. Exista la Craiova [. . .] un nobil bărbat, Ion Mihai, fiul voievodului Petru [2], predecesorul menționatului Alexandru, care era bine cunoscut în sînul poporului pentru onorabilitatea tatălui său, privilegiile nașterii sale, calitățile personale și înălțimea staturii sale; la fel a fost pentru zelul său față de religia creștină, pentru dragostea sa față de țară, pentru amabilitatea sa față de egali și gentilețea față de inferiori, pentru dreptatea conduitei sale, constanța și bunătatea sa către aceștia, nu mai puțin plină de milă; și pentru alte virtuți nobile ale gîndirii sale eroice și a înclinării naturale pentru înfăptuiri în problemele mari, pentru înțelepciunea sa adîncă și prevederea sa rapidă, pentru cuvîntul său dulce și plăcut, evitarea oricărei afectări, foarte darnic către toți oamenii buni, a cărui faimă sporea tot mai mult atît pentru onoarea casei sale cît și pentru propriile sale virtuți. Toate acestea ajunseră la urechea voievodului Alexandru și din această cauză a ordonat în secret să fie arestat și astfel înlăturat din calea sa, căci rivalul său avea drept natural la domnie. Datorită unei întîmplări favorabile ⟨Mihai⟩ a aflat despre acestea și îngrijorat de propria sa situație s-a hotărît să se apere și a fugit mai întîi în Ungaria, iar acolo nestînd timp îndelungat (așa l-a îndrumat Dumnezeu) a venit la Constantinopol în anul 1591, pentru a căuta să ia locul voievodului [3]. Toată nobilimea țării sale și provinciile alăturate se bucurau în mod secret. În acest timp șefii și boierii mari ai nobilimii valahe și consilierii prosternîndu-se la picioarele lui Murad s-au plîns îndurerați către el de nedreptățile numeroase și intolerabile ce au suferit deja și pe care continuă să le îndure fără speranță de îndreptare, din partea voievodului Alexandru și a oamenilor curții lui, a garnizoanelor și negustorilor turci, arătînd plini de lacrimi faptele lui ticăloase și detestabile, iar după aceea recomandînd foarte insistent pe Ion Mihai pentru virtuțile sale rare, ca adevărat moștenitor al provinciei lor; foarte umili l-au rugat pe Murad fie să-l numească ca domn legal al țării lor, fie să-i acorde un alt loc ca să trăiască altundeva mai degrabă decît sub conducerea atît de lipsită de milă a unui bărbat cum era Alexandru; pentru continuarea acțiunii lor, unchiul [4] lui Mihai dinspre mamă, un grec din naștere și un om în mare favoare la curtea turcească, pentru bogăția sa mare, n-a economisit nici o cheltuială. Astfel Mihai prin bunătatea lui Dumnezeu a fost învestit de către Murad cu mare solemnitate voievod al Valahiei, iar starea oprimată și aproape desperată a acestei țări cîndva foarte înfloritoare s-a ridicat din nou puțin cîte puțin (deși nu fără remedii foarte aspre și violente așa cum o impun adesea situațiile extreme) și ⟨țara⟩ începu acum din nou să ridice capul și să aspire la vechea libertate și onoare. La începututul domniei lui Mihai, Alexandru, predecesorul său, vinovat în conștiința sa de conducerea rea și rușinoasă a unei provincii atît de nobile și mari, iar acum temîndu-se că va fi tras la răspundere, a fugit în secret. Cîțiva ani mai tîrziu mergînd

la Constantinopol cu soția sa, iar acolo încercînd diverse mijloace rele pentru a obține domnia Moldovei și acuzat de agentul voievodului pentru practicile sale ilegale, din ordinul lui Murad a fost scos din propria casă și în veșmintele sale princiare strangulat în mod mizerabil în Duminica floriilor, în anul 1597, la cîțiva ani de la înlăturarea sa din Valahia.

Mihai, făcut astfel voievod al Valahiei, nu după multă vreme, s-a întîmplat că reverendul părinte Comuleo de Nona, trimis de papa Clement al VIII-lea în marele ducat al Moscovei, la reîntoarcerea sa a conferit cu Sigismund, principele Transilvaniei și cu Aron, domnul Moldovei, informîndu-i despre consimțămîntul deosebit al diverșilor principi creștini zeloși pentru menținerea războiului împotriva inamicului periculos și comun [...]. La Mihai, voievodul Valahiei, n-a putut să meargă, din cauza a diverse alte afaceri importante însă numitul principe transilvănean Sigismund, vecinul său, consideră de dorit să-l atragă în alianța din acest război [...].

În timp ce se aranja această înțelegere și se discutau încoace și încolo problemele, nu fără bănuiala turcilor, Sinan pașa venind cu armată mare în Ungaria a cucerit puternicul oraș Raab, așa cum s-a arătat mai înainte, a cărui neșansă privește atît de mult ceea ce a mai rămas din Ungaria, iar voievodul ⟨Mihai⟩, nu mai puțin mișcat, începu să se preocupe mai profund de propria sa stare. Și cum era un bărbat de un înalt spirit și nu mai puțin zel față de țara sa, suferind să-și vadă zilnic oprimați supușii tot mai mult și mai mult de turcii nerușinați, el convocă (așa cum promisese mai înainte transilvăneanului) o adunare a tuturor stărilor Valahiei, pentru a se sfătui cu ele ce ar fi mai bine de făcut pentru a remedia un rău atît de mare, precum și pentru a preveni un rău și mai mare nu fără un motiv de teamă. ⟨La această adunare⟩ s-a căzut de acord, prin consimțămîntul tuturor, să se unească mai degrabă cu împăratul și alți principi creștini (așa cum o ceruseră adesea cu hotărîre) decît să îndure în continuare jugul greu al dominației turcești și al sclaviei. Voievodul ⟨Mihai⟩ luînd cu sine mai întîi 2 000 de soldați din garnizoana ungară în scopul secret stabilit de a-i așeza la frontiera țării sale, și strigînd numele lui Iisus Christos, începu de asemenea într-o zi să ucidă peste 2 000 de ieniceri (care se așezaseră în țară fără îngăduința lui); împreună cu tot restul turcilor (în mijlocul insolenței lor) împreună cu trădătorii evrei, nelăsînd nici unul care să se găsească viu în întreaga țară. Și urmărind de asemenea să-i slăbească și să se descotorosească de ei, la 14 zile după aceasta a atacat Giurgiul [5], un mare oraș al turcilor pe malul Dunării, pe care l-a incendiat în întregime, cu excepția cetății; și, făcînd acolo un mare măcel, s-a întors încărcat cu prada turcilor la București, în reședința voievodatului său.

Dar nu multă vreme după această răscoală atît de mare el a aflat că turcii, ca răzbunare pentru aceasta, caută să-l ucidă, deși el părea să păstreze supunerea față de Murad și să facă ceea ce făcuse, forțat numai de nerușinarea turcilor și pentru apărarea necesară atît a sa cît și a supușilor săi [...].

[...]. În timp ce se petreceau aceste tulburări la Constantinopol, alianța recent făcută între împărat, principele transilvănean, valahi și moldoveni a făcut diverse incursiuni norocoase și ciocniri la frontiera raialelor turcești, surprinzînd numeroase locuri întărite, luînd prăzi multe și bogate, făcînd acte memorabile pe care le menționăm doar pe scurt ca preliminarii ale unui mare război. Orașul Vacz, luat mai înainte de turci,

a fost recucerit acum din nou la începutul acestui an [...] şi Sinan paşa, fostul general reîntors spre Constantinopol cu un tezaur mare, pe care îl adunase cu lăcomie din ultimele războaie din Ungaria, a fost atacat de către valahi pe drum[6] nu departe de Belgrad şi deposedat de tot ce adusese, încît trebui să facă mare efort ca să scape el însuşi, împreună cu cîţiva dintre însoţitorii săi. Aceiaşi valahi, împreună cu transilvănenii, sub conducerea viteazului lor căpitan Geszty Francisc, urmărindu-i în continuare pe turci, au luat de la ei diferite oraşe şi cetăţi, ca Pondesia, Nicopole, Chilia şi Rebnichi, şi întîlnind 12 000 de tătari, au măcelărit un mare număr dintre ei iar restul l-au pus pe fugă. Împăratul turcesc s-a simţit foarte ofensat de această insolenţă a valahilor, foştii săi tributari, acum însă inamici, şi de aceea a trimis cu o mare putere pe unul Bogdan[7], valah din naştere, descendent al casei domnitoare, să îl alunge pe vechiul voievod şi să se aşeze el însuşi în acea domnie, ca tributar al său, promiţîndu-i toate favorurile. Bogdan, sprijinit şi ajutat astfel, veni cu forţele sale în Valahia, gîndind totuşi că e mai bine ca, înainte de a începe o acţiune mare, să aştepte sosirea tătarilor care fuseseră lăsaţi de Sinan anul trecut în Ungaria; a căror sosire valahii şi transilvănenii aflînd-o, i-au întîmpinat în drum şi ciocnindu-se cu ei, au fost ucişi 8 000 dintre ei [8], iar restul au fugit, după care ⟨valahii⟩ s-au reîntors; după această victorie principele transilvănean a trimis 14 000 de soldaţi[9] ca ajutor împotriva turcilor. Dar Bogdan aflînd atît despre alungarea tătarilor cît şi despre sosirea acestui nou ajutor, n-a acţionat mai departe în această întreprindere, ci a stat liniştit în tranşeele sale. Nu multă vreme după aceea, din ordinul împăratului turcesc, hanul tătarilor din Crimeea a pătruns cu o mare putere de călăreţi tătari în Moldova cu scopul de a readuce ţara prin foc şi sabie la supunere faţă de turci; aflînd despre sosirea lor, Aron, voievodul Moldovei şi cu ajutorul vecinului său Mihai, voievodul Valahiei, i-a întîmpinat pe tătari [10] aşa încît i-a bătut în trei bătălii diverse şi, măcelărind 12 000 dintre ei, a silit restul să se retragă din ţară şi, continuînd cursa victoriilor sale, a ocupat după aceasta Bender, Şinit, Tigna, Mechnis împreună cu alte cetăţi şi porturi ale turcilor din vecinătatea fluviului Dunărea, în care el a instalat propriile sale garnizoane [...]. Cu un noroc la fel de bun, ajutat de cazaci şi polonezi, el l-a bătut pe Iancu, fiul lui Bogdan [11], odinioară voievod al Moldovei, trimis acum de Mehmed cu o mare forţă, ca cel mai eficace instrument pentru a-l tulbura pe voievod şi pentru a recîştiga ţara; cu acesta Aron s-a ciocnit curajos la Scarpetra, o milă depărtare de Dunăre, l-a bătut în cîmpie şi zdrobind 8 000 dintre turcii săi, l-a pus pe fugă, luînd ca pradă întreaga sa tabără. Nemulţumit totuşi, a mers apoi la Cetatea Albă de pe Nistru, unde a provocat mare spaimă turcilor, iar după aceea a incendiat suburbiile oraşului, după care s-a retras [...]. Căci acum turcii constatară prin experienţă cît de dăunătoare şi periculoasă era pentru ei revolta celor trei ţări Transilvania, Moldova şi Valahia, care aduceau zece milioane ducaţi anual în tezaurul marelui sultan; pe lîngă faptul că aceste popoare deveneau acum duşmanele lor, dintre toate celelalte erau în stare să intercepteze în orice manieră aprovizionările ce trebuiau aduse pe uscat spre şi de la Constantinopol, fie provizii alimentare fie altfel de mărfuri [...]. Sinan, bătrînul paşă, pregătea în acelaşi timp cu mare stăruinţă la Belgrad toate cele necesare pentru război şi a pus să se construiască trei poduri în trei locuri diferite gîndindu-se să transporte armata sa peste Dunăre şi în acelaşi timp a trimis după garnizoanele din

jur şi alţi soldaţi lăsaţi mai înainte în ţară, mobilizînd toate cele necesare pentru un război mult mai distrugător [...]

Mari erau relele ce sufereau zilnic turcii de la ţările de curînd revoltate, de la Transilvania, Valahia şi Moldova, creştinii din acele locuri căutînd să-i păgubească prin toate mijloacele. Voievodul Valahiei, Mihai, nemulţumit cu ceea ce le făcuse deja, trecînd frontierele turceşti, a luat prin surprindere Ismailul împreună cu toate cetăţile în care găsi paisprezece piese de artilerie de cîmp, printre care erau două ce aveau pe ele emblema împăratului Ferdinand, iar alte două avînd pe ele însemnele lui Iancu de Hunedoara, care piese le trimise după aceea în dar principelui transilvănean. După ce luase Rusciuc, un faimos oraş-port, cu locuinţele turcilor, mare loc de antrepozite pentru unt, brînză şi miere şi alte provizii de acest fel pentru curtea imperială, în care el găsi magazii cu provizii cu care ar fi hrănit bine 8 000 de oameni timp de un an întreg; şi continuînd să-şi urmeze bunul său noroc, luă de la turci Kilec şi Galembe, cu puternica cetate Sfîntu Gheorghe, numită în mod obişnuit Giurgiu [12] şi în cele din urmă a asediat Laganoc.

[...]. Principele transilvănean Sigismund avea unele motive întemeiate de a-l suspecta pe Aron [13], voievodul Moldovei, de a se fi înţeles nu numai cu polonii, dar de asemenea şi cu cardinalul Báthory şi alţi inamici de moarte ai săi, şi în mod secret era pe cale să facă pace cu Mehmed şi să treacă din nou la turc; această aprigă suspiciune crescînd cu fiecare zi mai mult şi mai mult, s-a confirmat în mod clar în acest timp prin anumite scrisori interceptate privind această problemă. Pentru a preveni aceasta, principele făcu să fie arestat Aron şi împreună cu soţia şi fiul său să-i trimită ca prizonieri la Praga [14], în locul căruia el l-a pus, cu consimţămîntul boierimii ţării, pe unul numit Ştefan Răzvan, un bărbat înţelept şi chibzuit printre ei şi unul care îi fusese lui întotdeauna credincios. A avut încredere în el că această ţară nu se va îndepărta de el şi de uniunea cu ceilalţi. Dar împotriva înţelegerii secrete a polonilor, el a protestat public prin scrisori către împărat, că prin puterea lui Dumnezeu şi cu ajutorul supuşilor săi credincioşi va îndrepta el însuşi cu sabia acele mari nedreptăţi.

În mijlocul acestor tulburări veniră trei ceauşi, soli de la sultanul turcesc, către principe, pentru a-l convinge din nou să se pună sub protecţia sa şi să-i acorde trecere prin ţară, ca mai înainte, spre Ungaria, promiţîndu-i că toate nedreptăţile făcute lui sau poporului său urmează să fie pentru vecie uitate şi iertate şi că el ar urma să aibă cele trei ţări Transilvania, Valahia şi Moldova ca liberă moştenire a sa, fără a plăti nici un tribut, şi va fi considerat ca prietenul şi vasalul cel mai iubit al turcilor [...].

Mehmed nu puţin îndurerat de succesele bune ale creştinilor în toate părţile Ungariei şi peste măsură de iritat de generalul său Ferhad paşa, datorită neglijenţei căruia s-a întîmplat cea mai mare parte a acestora (aşa cum fusese convins prin invidia lui Sinan paşa), l-a trimis pe Ferhad acasă, iar în locul său l-a trimis pe Sinan. De această înlocuire Ferhad nu fusese neştiutor, fiind încunoştinţat despre aceasta de cea care o ştia foarte bine, chiar de mama sultanului şi sfătuit să nu vină la vedere pînă cînd nu se va face pace cu el. Încrezîndu-se totuşi în nevinovăţia sa (atitudine confortabilă, dar foarte periculoasă şi slabă a celor mari) şi neîndoindu-se de a răspunde faţă de orice i s-ar pune în sarcină, de către Sinan, a venit la curte unde curînd după aceea fu strangulat din

ordinul lui Mehmed, iar bunurile sale în valoare de 500 de mii de ducați fură confiscate.

Printre toți dușmanii periculoși ai comunității creștine, n-a fost nici unul în același timp mai crud decît Sinan, epirot din naștere, fiul unui pescar, de o structură brutală și necivilizată, acum bătrîn de circa 83 de ani, crescut încă din tinerețe în războaie; și încă (cum era firea sa) nerespirînd altceva decît sînge și război. A condus de foarte multe ori în mod norocos armatele mari ale împăraților turci Suleiman, Selim și Murad, și acum a fost trimis de marele sultan Mehmed, ca cel mai potrivit bărbat pentru a pune capăt revoltei țărilor Transilvania, Valahia și Moldova, readucîndu-le la vechea servitute; ceea ce el îi promisese de la început lui Mehmed că va face cu primejdia capului său. Ridicînd o armată foarte puternică, a trecut peste un pod de vase (după ce a petrecut acolo o lună de muncă) peste marele fluviu Dunărea în Valahia; transilvănenii, valahii și moldovenii luînd cunoștință de venirea lui încercară să-i împiedice trecerea în țară, încît el n-a putut pătrunde fără mare primejdie; și erau de asemenea gata cu forțele lor unite să dea cu el o bătălie chiar la începutul invaziei sale. Ceea ce el nerefuzînd, a început o luptă [15] foarte grea și crudă, cu multă vărsare de sînge de ambele părți. De trei ori au fost transilvănenii[16] forțați să se retragă, dar se ridicau din nou cu noi ajutoare și știind că în armele lor poartă bunăstarea întregii lor țări, au revenit mereu și i-au atacat tot atît de dur pe turci pe cît fuseseră și ei atacați de aceștia. Astfel, cu un noroc îndoielnic și cu mare măcel, bătălia a ținut de dimineață pînă noaptea, victoria cu șanse egale fiind cînd de o parte cînd de cealaltă, pînă cînd în cele din urmă turcii fură înfrînți printr-o vitejie veritabilă; acțiunile lor fiind destul de dezordonate și sporadice, acum erau bucuroși să încerce a se salva prin fugă. În această bătălie, dată la 11 septembrie [17], pe lîngă mai multe mii de soldați de rînd au pierit de asemenea un foarte mare număr dintre turci și printre cei rămași Haidar pașa, un bărbat foarte apreciat, a fost găsit mort chiar în același loc unde se dăduse bătălia. Sinan însuși, zăbovind prea mult înainte de a trece podul, a căzut într-o mlaștină adîncă și în zăpăceala generală a armatei sale era cît pe ce să piară și el, dar cum spune proverbul cunoscut: „Rareori stă dracul mort într-un șanț”, bătrînul a fost scos din mocirlă de către unul din oamenii gărzii sale și în acest fel s-a salvat pentru a face mai departe rău. Totuși, pericolul era așa de mare căci cîteva zile s-a susținut că pierise acolo, mulți dintre oamenii săi neștiind cu certitudine ce se întîmplase. Întreaga pradă a turcilor a trecut în mîna creștinilor, ca și multe dintre steagurile lor printre care a fost și unul verde pe care ei îl socoteau sfînt ca fiind sfințit de profetul lor Mahomed, la care ei căutau în cele mai grele nenorociri ale lor să se adreseze ca ultimului lor refugiu; au fost luate de asemenea toate corturile lor cu o mare abundență de provizii și alte depozite militare [...].

[...] au fost recuperate [18] 60 000 de capete de vite pe care turcii le luaseră din Valahia și Moldova și prin dispoziția lui Sinan urmau să fie trimise la Constantinopol, deoarece Valahia și Moldova erau atît de bogate în cereale și vite încît ele îndestulau pe deplin orașul imperial Constantinopol, nu numai cu cereale și carne dar, de asemenea, anual, trimiteau cel puțin 150 de vase prin Marea Neagră, încărcate cu alte feluri de provizii. Turcii erau acum privați de aprovizionare în urma revoltei țărilor mai sus menționate [...].

Lucrurile n-au mers anul acesta [19] mai bine pentru creştini, în alte locuri decît în această parte a Ungariei. Căci Sigismund, principele transilvănean, asediind prin cancelarul său puternicul oraş al Timişoarei, în octombrie, a fost forţat de vitejia apărătorilor şi de vremea rea să ridice asediul şi să plece dezonorat. De asemenea, voievodul Valahiei, Mihai, care acţiona după exemplul şi îndemnul principelui transilvănean [20] şi se revoltase faţă de turci, făcîndu-le mult rău (aşa cum s-a arătat mai înainte în parte), acum era hărţuit cu invaziile lor frecvente şi cu prădarea ţării sale, a fost adus aproape la extremă dezolare, multe mii dintre supuşii săi fiind duşi de turci şi tătari în captivitate, iar oraşele şi cetăţile sale în cea mai mare parte distruse. Pentru a acorda poporului său un timp de respiraţie, s-a supus el însuşi din nou turcilor, primind în mod solemn din mîinile unuia dintre ceauşii turci (trimis în acest scop de la Constantinopol) un steag în semn de supunere către împăratul turcesc şi a favoarei acestuia faţă de el. Pentru a-l asigura mai mult de favoarea sa, primi, la scurtă vreme după aceasta, un alt sol onorabil din partea lui Mehmed, împăratul turcesc, cu scrisori mai amabile decît oricînd, cu jurămîntul solemn al sultanului ce confirma voievodatul Valahiei pentru voievodul Mihai şi fiul său Petru, atunci de vreo 13 ani, pe durata vieţii amîndurora, fără să mai fie tulburaţi, plătind doar jumătate din vechiul tribut anual cerut mai înainte de către turci; atît de bucuroşi erau ei cu privire la orice condiţii de a readuce pe acest om războinic împreună cu ţara sa sub ascultarea lor. În semn al unei mai mari graţii, împreună cu aceste scrisori el primi de asemenea un foarte bun cal, echipat foarte bogat, cu un iatagan frumos [...] în semn al puterii militare şi al domniei încredinţată lui de către marele sultan Mehmed. Toate aceste cadouri valoroase şi onoruri voievodul părea că le acceptă cu recunoştinţă, totuşi nemergînd prea departe cu încrederea în turci, el avînd suficientă experienţă anterioară despre slaba ei trăinicie, a continuat să ţină garnizoane puternice la frontiera ţării sale, împreună de asemenea cu alte forţe cum era obişnuit, scuzîndu-se că face acestea din teama de tătari; el se scuza de asemenea pentru a nu merge împreună cu generalii turci, anul acesta, în Ungaria, aşa cum i se ceruse de către solii sultanului însuşi, spunîndu-le că n-ar putea să facă în nici un caz aşa de frica incursiunilor deosebit de oribile ale tătarilor şi a prădării ţării sale, cu toate că el ştie bine că ei sînt însărcinaţi din ordinul expres al sultanului să nu facă nici un rău Moldovei sau Valahiei, cînd merg în Ungaria. Dar acest voievod păţit nu are mare încredere nici în sultan, nici în ei ⟨tătari⟩, de asemenea, în calitate de creştin era puţin înclinat să meargă contra prietenilor săi creştini şi foşti aliaţi şi s-a scuzat prin grija necesară ce trebuie să aibă el faţă de supuşii săi şi faţă de ţară, şi a prezentat astfel o scuză rezonabilă pentru a fi acceptată de sultan, dar despre el se va vorbi mai mult ulterior. Astfel a trecut acest an fără nici o acţiune mai mare decît s-a arătat mai sus, ambii aceşti mari principi, împăratul şi sultanul turc fiind avertizaţi prin cele întîmplate anul trecut că bătăliile depind mult de noroc şi de aceea se mulţumesc acum să-şi inspecteze forţele, fără să se teamă unul de altul, reţinîndu-se anul acesta de la război cu mai mult zel decît au făcut-o [...].

Din cauza războiului (de obicei resimţit mai mult de supuşi decît de principe) marele sultan însuşi a simţit o lipsă nu mică atît în tezaurul său, cît şi în celelalte aprovizionări necesare pentru susţinerea războaielor sale, în special în Ungaria; numai ţara Moldovei (înaintea acestor tulburări)

îi trimitea anual un butoi de aur, două mii de cai pentru serviciu, zece mii de măsuri mari de cereale, cu tot atîta ovăz și o importantă cantitate de unt, miere și alte alimente; celelalte două provincii plătind de asemenea tot pe atîta sau mai mult, ca tribut anual: din care el avu, spre marea lui descumpănire, datorită răscoalei generale a acestor trei țări, o mare lipsă. Dar această alianță eficace, spre marea neplăcere a comunității creștine și spre beneficiul turcilor a fost acum ruptă, iar Moldova despărțită de rest de către poloni și făcută din nou tributară turcului (cum s-a arătat mai înainte), iar Valahia s-a recunoscut acum de asemenea într-un fel supusă față de turci [...].

Deoarece între timp voievodul Valahiei, Mihai, trebuia să facă el însuși ceva cu importante forțe proprii, hotărî să încerce o acțiune împotriva Nicopolei, o cetate turcească din Bulgaria, și dînd astfel ordin trupelor sale a decis construirea unui pod peste Dunăre pentru a trece cu armata. Pașalele din Silistra și Badova, luînd cunoștință, au hotărît să-l împiedice cu toată puterea în acțiunea sa și astfel venind, după ce podul de vase fusese făcut de către soldații voievodului, fără a mai sta pe gînduri au încercat să-l distrugă în intenția ca voievodul să nu poată trece. Acesta, grăbindu-se aici cu armata sa, și-a întețit acțiunea și i-a forțat pe pași să părăsească cele începute; aici au luptat un timp între ei într-o ciocnire foarte aspră, pînă ce în cele din urmă turcii au fost învinși și măcelăriți, fiind bucuroși cînd ici și colo au putut fugi pentru a-și salva viețile. După această victorie, fără a trece peste fluviu cu toate forțele, el veni și își așeză tabăra sub zidurile Nicopolei, ceea ce aflînd cei din cetate despre recentul măcel al turcilor și nesocotindu-se în stare să se mențină împotriva forței și valorii valahului și părăsiți de speranța oricărui ajutor ce ar putea să vină cu timpul de la turci, s-au predat fără nici o altă rezistență în puterea voievodului. Acesta, prădînd tîrgul și dîndu-i foc, a plecat cu o mare pradă și un număr de bulgari, alegînd pe cei mai viguroși dintre ei pentru a-l servi în războaie și așezîndu-i pe ceilalți să locuiască și să muncească pămînturile nelucrate ale Valahiei. Răspîndindu-se știrea despre această înfrîngere a turcilor de către valahi, cu prădarea Nicopolei, o teamă generală s-a răspîndit printre turci chiar și în cetatea imperială a Constantinopolului. Din această cauză Mehmed a ordonat principalelor pașale să pornească în grabă cu o mare putere de soldați împotriva voievodului pentru a opri continuarea acțiunilor sale, pentru a descuraja pe soldații săi, el însuși fulgerînd cele mai teribile amenințări împotriva lui; ⟨Mihai⟩, încurajat de recentele sale victorii și cunoscînd bine metodele de luptă turcești, le-a acordat puțină atenție, știind că el nu poate fi învins prin cuvinte, ci cu armele [...].

Voievodul Mihai văzîndu-i pe turci că nu sînt cîtuși de puțin descurajați de prădarea Nicopolei a început, pentru terorizarea și înfricarea lor mai mare, să facă noi incursiuni împotriva lor, în așa fel încît pătrunse 100 de mile pe teritoriul lor; venind însă Mehmed Satîrgi (generalul turcilor în Ungaria) cu forțele sale, ⟨Mihai⟩ se retrase din nou [...].

În timp ce lucrurile se petreceau astfel între creștini și turci în Ungaria, voievodul Valahiei, Mihai, totuși prietenul și aliatul împăratului și sub protecția sa, informat cert că Poarta otomană îi amenință viața prin ambițiosul cardinal Báthory, vecinul său invidios, de curînd devenit principe al Transilvaniei (cum s-a arătat mai înainte), din ordinul împăratului și ca să se răzbune pentru răul atît de mare, preocupat de

asemenea de propria mîntuire a intrat pe neașteptate cu o armată puternică de 60 000 de soldați [21] în Transilvania incendiind în modul cel mai oribil țara și ucigînd oamenii întîlniți [22]. În timp ce cardinalul (care se credea că-i rezerva lui o astfel de soartă, dacă nu i-ar fi luat-o înainte) făcea front împotriva lui, el a sosit la Brașov și la cetatea puternică de la Făgăraș cedată lui, de unde a mers spre Alba Iulia, la 26 octombrie cu întreaga sa armată, înainte împărțită în trei părți, dar acum unită din nou, sosi în cîmpia din vecinătatea Cibinului la aproximativ trei leghe de Sibiu; aici înțelegînd că locotenentul său, corupt de către Ibrahim pașa, primise sarcina să-l ucidă, iar acum convingîndu-se de aceasta, pentru a evita acest pericol i-a tăiat gîtul cu propria mînă și l-a măcelărit. Cînd puțin după aceea veni la el nunțiul papal, trimis cu perfidie de către cardinal, însoțit de alți soli, pentru a face mai bine față situației, spunîndu-i că avea însărcinarea din partea împăratului să-l determine să renunțe imediat la arme și fără nici o amînare să plece din Transilvania, voievodul, considerînd acest lucru foarte straniu și aproape imposibil, a dorit să vadă numitul ordin. După cum fusese instruit mai înainte, nunțiul a răspuns că el îl lăsase la cardinal, „dar eu — spuse voievodul — am aici de față altul din partea împăratului cu un alt înțeles pe care eu îmi propun să-l pun în execuție"; totuși a fost determinat de către nunțiu ca în ziua aceea să-și oprească armata [. . .]. Astfel cele două armate stînd în tabără, nu mai departe de un sfert de leghe una față de cealaltă, și în aceeași zi ciocnindu-se între ele, a izbucnit o bătălie [23] teribilă și foarte crudă, care, pentru un timp de cinci ore, a fost dată cu astfel de disperată întărîtare ca și cum fiecare om și-ar fi propus să smulgă victoria asupra inamicului sau să cadă el pe cîmpul de bătaie; pînă cînd oamenii cardinalului au fost înfrînți într-o luptă îndelungată și sîngeroasă; printre ei erau 30 de mii de turci și tătari [24], trimiși lui de către Ibrahim pașa, generalul turc. Cardinalul însuși, văzînd destrămarea armatei sale, s-a relatat de către unii că s-ar fi salvat din luptă, dar alții au spus că se înecase trecînd un rîu în timp ce fugea de valahii care îl urmăreau. Dar realitatea era că voievodul, acum stăpîn al cîmpului de luptă, trimise anumite trupe de cavalerie pe drumuri diferite să-l urmărească; iar el însuși, cu restul armatei sale, după victorie, veni în tabăra cardinalului, părăsită acum atît de transilvăneni cît și de turci, în care găsi 45 de piese de artilerie cu un mare depozit de bani și bogăție, pe lîngă un număr de corturi și cai, care toate au devenit o pradă a sa. De acolo se îndreptă spre Alba Iulia, unde fu primit cu mare bucurie de către prietenii și aliații săi de acolo; căci deși cea mai mare parte a transilvănenilor, în special nobilimea, fusese împreună cu cardinalul sub protecția turcilor și i-au urmat steagurile, totuși existau diverși alții care erau favorabili împăratului și de aceea nu puțin s-au bucurat de această victorie. După aceasta voievodul își trimise locotenentul la Cluj să vadă dacă cei de acolo se predau, ceea ce făcură de bunăvoie, împreună cu alte orașe și cetăți din diverse părți ale țării, care neavînd altceva de făcut au cedat, de asemenea, într-un astfel de mod, încît, curînd după aceea, întreaga Transilvanie se supuse din nou față de împărat și îi jură credință. Cea mai mare parte a nobilimii acestei țări fu ucisă în război sau dată morții după aceea de către voievod [25]; printre aceștia din urmă au fost cinci care, corupți de către cardinal încercaseră mai înainte să-l ucidă ⟨pe Mihai⟩. La 14 noiembrie după diverse relatări despre salvarea cardinalului, capul descompus

⟨al lui Andrei⟩ a fost tot ce i s-a prezentat voievodului [...]. Tezaurul cardinalului despre care se spune că ar fi conţinut 3 milioane în aur căzu de asemenea în mîinile sale. Astfel ţara Transilvaniei, cedată curînd, mai înainte, de către cardinal în supunere faţă de turci, a fost eliberată din nou de către acest celebru voievod și reîncadrată în imperiul creştin[...].

Să ne întoarcem din nou la Transilvania şi Valahia pentru a vedea cum s-a comportat acolo între timp voievodul Mihai. Cardinalul Báthory zdrobit şi ucis, iar ţara Transilvaniei adusă din nou sub ascultarea împăratului, voievodul ⟨Mihai⟩ prin solii [26] săi îi comunică numaidecît ⟨împăratului⟩ despre acţiunile sale cu deplinul lor succes, precum și proiectul ce avea de a intra în Moldova, căci se relatase de către toţi și de asemenea se credea că Sigismund, fostul principe (deloc mişcat de moartea vărului său cardinalul și de revolta ţării sale), ajutat de turci, tătari, poloni și moldoveni va încerca acum vreo acţiune mare pentru a recîștiga Transilvania ; toate acestea puţin după aceea s-au dovedit a fi adevărate, căci fuseseră culese de diverşi spioni ai săi, unii la Cluj, alţii la Bistriţa, pe lîngă scrisorile găsite de la el către oameni din nobilime şi din stările din Transilvania (îndemnîndu-i să se revolte împotriva voievodului căci intenţiona să vină curînd cu o armată mare din Polonia pentru a-l alunga). Acești nobili au mărturisit că Sigismund fusese el însuşi în Transilvania deghizat pentru a trata cu diverşi prieteni secreţi privitor la această chestiune. Ceea ce solii săi au comunicat cinstit împăratului și prin ei acesta l-a confirmat pe voievodul ⟨Mihai⟩ în guvernarea Transilvaniei [27], trimiţîndu-i de asemenea diferite cadouri spre a-l cinsti, dar interzicîndu-i totuși să invadeze Moldova, de teama de a nu stîrni un nou şi periculos război contra polonilor, sub a căror protecţie și a turcilor continua să rămînă voievodul de acolo. Trecînd astfel cîteva luni, Husraim aga (un bărbat bătrîn și venerat, folosit foarte des de către sultanul turc) cu alţi cinci turci de vază au venit ca soli ai sultanului, cu o mare suită în urma lor, la Brașov, în Transilvania, unde se găsea atunci voievodul. Auzind de venirea acestora, voievodul a venit cu 4 000 de oșteni, pe cai de paradă, o jumătate de milă în afara orașului pentru a-l întîmpina ; în același timp infanteriștii stînd de ambele părţi ale căii de la poarta oraşului prin care intrau, pînă la locuinţa voievodului, unde stătea de asemenea și garda sa îmbrăcată în roșu și alb. Întîlnindu-se astfel pe cîmp, ei descălecînd amîndoi de pe caii lor se salutară cu mare reverenţă unul pe altul, ambasadorul îl îmbrățișă pe voievod, îi desprinse iataganul și în numele sultanului îi puse un altul bogat împodobit cu aur şi pietre preţioase cum nu se putea vedea în nici o altă parte ; pe lîngă aceasta îi prezentă un penaj de egretă neagră amestecat cu alb (un ornament foarte frumos în formă de căpiță mare) pe care voievodul nu a vrut să şi-l pună pe cap, deși i s-a cerut în mod foarte serios aceasta de către sol, ci a ordonat să fie dus în faţa lui ; i s-au prezentat de asemenea două drapele roșii de mătase în semn de favoare şi protecţie turcească ; unul pentru el, iar celălalt pentru fiul său Pătrașcu ; mai mult, i-a dat doi cai extraordinar de frumoși, bogat împodobiţi, împreună cu alţi patru și un șoim foarte frumos. Voievodul însuși călărea un cal extrem de frumos şi (după obiceiul ţării sale) a pus să fie conduși înaintea lui zece cai de rezervă foarte frumoşi. La intrarea lor în oraş s-au descărcat toate tunurile mari, cu mici încărcături. Solul, continuînd să călărească de partea stîngă a voievodului, fu adus la locuinţa sa ; la şase dintre principalii săi însoţitori dăruindu-i fiecăruia cîte o haină bogat garnisită cu aur ; în schimb amba-

sadorul a răsplătit o sută dintre însoţitorii voievodului pe fiecare cu un veşmînt garnisit cu aur; împreună cu ambasadorul turcilor a fost tratat, într-o manieră la fel de onorabilă, solul polon, de către voievod. Aceşti soli (cum s-a arătat) au făcut tot ce puteau să-l îndepărteze pe acest valoros şi renumit bărbat, împreună cu ţările Transilvania şi Valahia de la împărat, supunîndu-se turcilor; deşi el rar a vorbit cu ei sau niciodată dar fie mai înainte sau după, el avusese consfătuiri cu domnul Ungnad, şi Székely (comisarii împăratului) privitor la cererile lor; protestînd totdeauna către ei de a nu ceda cu nici un preţ fără consimţămîntul şi aprobarea împăratului. Mehmed, fiind încunoştinţat de aceasta ⟨că Mihai cu nici un preţ n-a spus sau acţionat în sensul de a-l părăsi pe împărat⟩, îi dădu prin aceiaşi soli să înţeleagă felul cum purta el discuţii cu împăratul privitor la pace (cum de fapt s-a întîmplat prin întîlnirea paşalelor la Pressburg), ceea ce dacă se realizează va fi totul bine; iar dacă nu, atunci, va fi bine pentru el, între timp avînd totuşi vreme să vadă cu înţelepciune propria sa situaţie şi să se supună protecţiei sale, el ⟨sultanul⟩ fiind în stare să-l apere mai degrabă decît preţul zadarnic al unei constanţe nebuneşti, aventurîndu-se cu tot ce avea într-o primejdie şi distrugere absolut sigure. I-a promis, ca recompensă a loialităţii sale, să-i dea pentru vecie ţările Transilvania, Valahia şi Moldova şi pentru trebuinţele sale să-i furnizeze atît trupe cît şi bani, i-a oferit mai mult: să-l facă mare comandant în armata sa din Ungaria şi paşă al Timişoarei, ca prieten al său, gata în orice vreme să-l ajute cu 50 de mii de călăreţi şi infanterişti (după cum va fi trebuinţa) împotriva împăratului, rezervîndu-şi lui însuşi tot ce ar cuceri în plus, pentru toată bunătatea şi amabilitatea cerîndu-i numai să-i fie loial. Toate aceste oferte voievodul le arătă comisarilor imperiali, continuînd să declare că nu se va îndepărta niciodată, ci va sta ferm alături de împăratul creştin. Totuşi, ca un bărbat doritor să-şi îmbunătăţească situaţia, a profitat de ocazie să ceară împăratului ţara Transilvaniei, ocupată de el atît de recent, ca moştenire pentru totdeauna pentru el şi fiul său, cu oraşele de frontieră care au aparţinut în timpurile trecute Transilvaniei şi cu tot ce ar urma să cucerească de la turci, să fie ale sale şi ale fiului său. A cerut, de asemenea, ca toate funcţiile şi demnităţile din vremile trecute acordate de maiestatea sa imperială lui Sigismund, fostul principe, să poată fi acum stăpînite de el însuşi, iar pentru serviciile făcute să i se acorde bani ca să plătească soldaţii. Iar împăratul cu ceilalţi principi ai imperiului să-i asigure că, dacă ar fi făcut prizonier de turci, ei l-ar răscumpăra, iar în cazul că prin marea putere a turcilor ar fi alungat din aceste ţări, atunci prin grija împăratului să aibă un loc convenabil atribuit lui în Ungaria Superioară, pentru a trăi acolo, cu o subvenţie anuală de 100 mii taleri. Dacă i se va acorda tot ce a cerut, promitea ca anul acesta să facă mai mult contra turcilor decît se făcuse în 100 de ani, cu stăruinţa că dacă el ar fi avut să folosească banii ce s-au cheltuit în timpul acestui război nu se îndoieşte că ar fi adus toate ţările de la Marea Neagră pînă la Buda, Alba Regală şi Solnoc sub ascultarea împăratului. O promisiune mare într-adevăr, dar cu greu ar fi putut fi realizată chiar şi de un principe mult mai mare decît el.

Astfel stînd lucrurile, după moartea cardinalului, fostul principe Sigismund, susţinut de poloni, cu ajutorul turcilor, tătarilor şi moldovenilor, a fost între timp gata să invadeze Transilvania, ba tătarii (ca premergători ai acestei puteri mai mari) intraseră deja în ţară şi luaseră

oarecare pradă de la frontiere. Aflînd aceasta voievodul și-a adunat în grabă mare forțele din toate localitățile, care în scurtă vreme au crescut mult, căci trupele de țară împreună cu haiducii liberi (un fel de soldați viteji și viguroși) veneau zilnic la el în mare număr. Ajungînd acum oștirea sa la 8 000 și mulți dintre ei oameni curajoși și fermi, împreună cu ei și cu 20 de tunuri ‹Mihai› a pornit spre Brașov, la 24 aprilie, trimițînd o parte din armată (care creștea tot mai mult cu fiecare zi) înaintea sa la Bistrița unde toate forțele fiind adunate în număr de aproape 50 de mii de călăreți și infanteriști trecu cu mare viteză peste munții abrupți și înalți, în Moldova, fără rezistență, dar nu fără o anumită tulburare, soldații săi fiind pe drum uneori nevoiți să mănînce frunze de arbori, inamicul cărînd mai înainte tot ce putuse lua. Sigismund și Ieremia, voievodul Moldovei, auzind de venirea lui rapidă și de forța lui mare, au socotit mai potrivit, găsind forțele lor proprii prea slabe, să-l evite, retrăgîndu-se din Moldova, dincolo de frontierele Poloniei, ca acolo să adune putere mai mare și numai astfel să-l întîmpine. Cît privește pe voievodul Ieremia, el nu primise de la turci forțele ce i se promiseseră și pe care continua să le aștepte. Voievodul Mihai în acest timp (în care inamicii lui fugeau astfel) intrînd în Moldova cu foc și sabie, ocupă cea mai mare parte a acesteia, oamenii înfricoșați ai țării predîndu-i-se lui de îndată ce sosea, mai degrabă fiindcă voievodul lor Ieremia (pus în scaun de poloni, dar tributar turcului) impusese dări foarte grele, fiecare om trebuind să plătească un ducat, lucru pentru care ei îl urau cumplit. Însă aici în Moldova voievodul Mihai (continuînd să aibă cu sine pe unul din comisarii împăratului în Transilvania, slujitor foarte de încredere, care relatează fidel despre felul cum se proceda) după plecarea lui Sigismund și Ieremia, inamicii săi, n-a stat mult; dar auzind că aceștia s-ar fi retras spre granițele Poloniei, porni fără nici o amînare împotriva lor și la 8 mai îi găsi la cetatea Hotin, aproape de fluviul Nistru, fiind cu o armată de 30 de mii, formată din moldoveni, polonezi, turci și tătari cu care dădu o bătălie foarte aspră și crudă, care începu pe la orele zece înainte de prînz și care s-a desfășurat cu mare curaj dar și cu mai mare îndîrjire de ambele părți pînă seara [28]. În care timp norocul valahilor a avut precădere, inamicii săi punîndu-se în cele din urmă pe fugă și fiind uciși acolo 8 mii, pe lîngă mulți alții înecați în fluviul Nistru, pe cînd valahii pierdură doar două mii. Privitor la Sigismund și Ieremia unii relatează că, după această înfrîngere, ar fi fost dați pierduți, alții spunînd că ar fi fost uciși, iar alții că s-ar fi înecat în timpul fugii. Totuși adevărul era că au scăpat prin fugă amîndoi, spre marea tulburare a lor ca și a țării lor. După această victorie importantă, Mihai ocupînd restul Moldovei a chemat poporul să-i jure supunere împăratului, lui însuși și fiului său, spre marea ofensă a polonilor, dar în special a marelui cancelar, un bătrîn inamic al Casei de Austria. Au urmat tulburări mai mari decît mai înainte, la frontierele acelei țări curgînd mai departe sîngele multor creștini, pe care îl puteau folosi mai bine contra dușmanului de moarte în apărarea comunității creștine. Totuși cele trei țări războinice și de graniță, Transilvania, Valahia și Moldova, bastioanele cele mai sigure ale acestei părți a creștinătății și foarte expuse furiei inamicului comun, erau încă o dată unite sub ascultarea împăratului pentru marea binefacere (fără îndoială) a comunității creștine și spre nemulțumirea turcilor [. . .].

Apoi, voievodul, în ciuda acestei mari victorii, socotind pe drept că n-ar putea păstra decît cu greu această nouă provincie cîștigată a Moldovei,

împotriva puterii sultanului care pretindea că-i aparţine de drept şi că poate s-o dea cui vrea el, precum şi împotriva polonilor (nu mai puţin doritori să-l reaşeze pe Ieremia din nou în Moldova, ca şi pe Sigismund în Transilvania), fără ajutorul altui principe mai puternic pe care să se bizuie : prin solii săi (trimişi în acest scop), a oferit suveranitatea tuturor acestor trei ţări împăratului, cu condiţia de a-l numi ca guvernator perpetuu al lor sub suzeranitatea lui. Împăratul aflase de asemenea că Mehmed, sultanul, nu cu mult mai înainte îi trimisese ⟨lui Mihai⟩ un alt ceauş, cerîndu-i ca fără întîrziere să restituie ţara Transilvaniei principelui Sigismund (cu care se împăcase ceva mai înainte prin medierea regelui Poloniei), ameninţînd că altfel va distruge cu foc şi sabie Valahia şi prin forţa armelor să-l lipsească atît de Transilvania cît şi de propria sa viaţă. Împăratul îl lăsă pe voievod ca, fie din frică, fie pentru a-şi asigura mai bine situaţia, să cadă, spre paguba sa, la o înţelegere oarecare cu turcul, cedînd la tot ce îi ceruseră solii lui, cu condiţia ca el să se lege ca după cum ar cere necesitatea să servească cu oastea sa împotriva turcului şi că în Transilvania pe lîngă persoana sa proprie să fie totdeauna în reşedinţă unul din consilierii împăratului ca superintendent peste întreaga ţară. Voievodul fiind mulţumit, împăratul trimise acolo pe doctorul Pezzen [29] cu şase mii de oşteni şi o mare sumă de bani pentru a plăti soldaţii voievodului, cum ceruse mai înainte, şi astfel să le ia jurămîntul că de acum înainte devin slujitorii credincioşi ai maiestăţii sale. Pe comisarul, trimis astfel de către împărat, voievodul îl primi cu mare onoare, ca cel mai bine venit pentru el dintre toţi ceilalţi [. . .].

Transilvănenii [30] [. . .] şi nobilimea [. . .] au ridicat toţi armele contra lui, în aşa măsură încît el, găsindu-se cu valahii săi şi ceilalţi aliaţi prea slab faţă de ei, s-a retras cu toţi cei care voiau să-l urmeze în munţi şi de acolo ceru ajutor de la domnul Gheorghe Basta (un valoros căpitan, atunci locotenentul împăratului în Ungaria Superioară), pentru a acţiona împotriva acestor rebeli şi a-i readuce la supunerea anterioară [. . .]. Multe şi importante consideraţii puteau tulbura gîndirea lui Basta [31] într-un caz atît de îndoielnic. Să dea ajutor voievodului împotriva oamenilor ⟨rebeli⟩ era ordinul expres al arhiducelui Mathias, locotenentul general al împăratului, dar să ajute pe cei aliaţi împotriva lui ⟨Mihai⟩, aşa cum o cereau aceştia, i se părea acum mult mai profitabil şi mai onest, în special avînd mai multe semue sigure despre credinţa mică şi îndoielnică a voievodului [. . .]; de asemenea, ⟨Mihai⟩ nu părea să fi luat în considerare cuvintele adresate de Pezzen şi de el însuşi de a nu-şi mai păta mîinile cu sîngele nobilimii din Trausilvania, fără cunoştinţa şi aprobarea împăratului, pe care promisiune se baza de asemenea ordinul arhiducelui de a-i da ajutor. O astfel de călcare a credinţei sale şi plîngerea lui Pezzen au grăbit conspiraţia nobilimii împotriva lui, renunţînd la toate în afară de ceea ce prin forţa armelor şi-ar putea procura el însuşi. A sta plin de îndoială el însuşi sau să ţină pe alţii în nesiguranţă pînă cînd ar putea obţine instrucţiuni noi în acest caz, prin curier, de la împărat sau de la arhiduce ar fi fost prea periculos, lăsînd răgaz fiecărei părţi de a acţiona şi de a spori tulburările de anul trecut [. . .]. În această atît de tulburătoare furtună a vînturilor contrare, a puterii care-l scoate pe un bun marinar din drumul său, Basta a pus mîna pe cîrma unui gînd bun şi a întins pînzele cu acea libertate de acţiune cu care era învăţat ; care, în materie de război, trebuie să fie lege peutru un general, chiar cînd se

îndepărtează de instrucţiunile principelui său, nu în ceea ce priveşte scopul, ci mijloacele ce duc la acest scop, în special dacă ocazia prezentă o cere aşa, ceea ce principele nu putea să înţeleagă în mod deliberat, mai înainte, că, depinzînd de cel mai puternic noroc al războiului, nu se admite nici o amînare pentru a aştepta sfatul din depărtare. În această ambiguitate Basta hotărî să se alăture confederaţilor, ţinînd cont de interesele maiestăţii sale imperiale al cărui scop important era de a ţine ţara Transilvaniei în credinţa faţă de el, ţară ce consta în popor, iar nu în păduri sau munţi, chestiunea nefiind mare prin ce fel de mijloace se face, ci să fie onorabil şi cinstit.

Potrivit acestei cerinţe, Basta şi-a continuat drumul şi în ziua de 14 sosi la Turda, iar acolo s-a alăturat confederaţilor (spre marea mirare a voievodului în ajutorul căruia fusese trimis), unde odihnindu-se o zi, consultîndu-se şi apreciind forţele lor, aproximativ 12 mii de oameni, cu patru tunuri, pe lîngă cele opt ale sale cu 6 000 de soldaţi pe care îi adusese cu sine, în total circa 18 mii. El hotărî să nu lase răgaz voievodului să cheme alt ajutor pentru sine, avînd acum cu el peste 20 de mii de infanterişti şi 12 mii de călăreţi, cu 26 de piese de artilerie; printre aceştia erau diverşi secui, în speranţa vechilor lor libertăţi, bărbaţi pe care se putea conta, precum şi cazaci, valahi, sîrbi [...]. De acolo el ⟨Basta⟩ continuă drumul în ziua de 16 şi în două zile de marş sosi la vederea voievodului, care trimiţînd anumite trupe mari de călăreţi să se informeze despre inamic, şi văzîndu-i respinşi, a dat foc Mirăslăului, un sat apropiat, din care scoseseră mai întîi cîteva piese de artilerie mici pe cîmp.

Mirăslău este un sat la două leghe dincoace de Alba Iulia, direct lîngă drumul mare ce se întinde de pe malul Mureşului, un rîu navigabil, pînă la poalele unui deal, de-a lungul căruia rîul curgea uneori mai aproape, alteori mai departe, după cum se înalţă dealul, creînd o fîşie inegală de pămînt, în unele locuri lată de o jumătate de milă şi mai mult, iar în altele îngustată ca şi cum ar fi gîtuită; în acelaşi loc era aşezat satul mai sus menţionat şi acolo şi-a stabilit voievodul tabăra într-un loc foarte avantajos, în spatele unui şanţ mare pornit de la rîu, unde este loc mai mult de pămînt între deal şi rîu. Pe latura aceasta, care de la Mirăslău, cu cît mergi mai departe, şesul se lărgeşte, şi-a aşezat tabăra Basta, aproape de sat, opunînd inamicului trei corpuri mari de gardă, două dintre ele ungureşti, înspre deal protejate de o biserică, iar al treilea cu întreaga artilerie format din infanterişti germani sub comanda contelui Thomaso Gavriolo din Brescia, general de infanterie, spre rîu într-un loc apropiat şi foarte deschis spre inamic. Armata lui Basta s-a aşezat în tranşee, apropiindu-se tot mai mult dintr-o parte şi din cealaltă. Spre seara aceleiaşi zile de 17 veni la Basta unul Petru Armeanul, cu scrisori din partea voievodului, în care se spunea că, aflînd de sosirea sa în tabăra conspiratorilor, ⟨Mihai⟩ doreşte acum să ştie dacă s-a făcut aceasta cu consimţămîntul şi din ordinul împăratului sau nu; şi ce se va întîmpla, ce s-ar face ţinînd seama de şansele schimbătoare ale războiului, cînd atîrnă sabia chiar deasupra capului său, dacă ar pierde bătălia? La care Basta răspunse că în dimineaţa următoare el îi va arăta ⟨împuternicirea⟩ pe care o are din partea împăratului (făcînd aluzie la steagul imperial pe care îl ducea cu sine) şi că în ce priveşte norocul şi pericolul ce ar urma, el se încredinţează voinţei şi bunului plac al judecătorului atotputernic şi drept al tuturor controverselor. În acelaşi timp îl îndeamnă să părăsească

provincia, pe care el o guvernează atît de rău pentru maiestatea sa imperială, cum îi era datoria, promiţîndu-i liberă trecere în Valahia şi dîndu-i timp să chibzuiască cu privire la aceasta pînă la orele opt în dimineaţa următoare, după care timp va fi liber fiecare să facă ceea ce poate [...].

Stînd în acea zi ⟨după bătălia de la Mirăslău⟩ la postul de luptă Basta dădu ordin lui Csáky să trimită 1 000 de călăreţi să-l urmărească pe voievodul pus pe fugă, care în loc să facă aceasta, alăturîndu-se el însuşi celorlalţi consorţi ai săi, a început să jefuiască Alba Iulia, sub pretext că acolo se găseau bogăţia şi fondurile voievodului; totuşi (aşa cum este obiceiul acestui fel de oameni) necruţînd nici pe negustori nici pe cetăţeni, ceea ce lui Basta i s-a părut a fi foarte rău să vadă pedepsiţi pe cei nevinovaţi, iar vinovaţii să scape. Şi deşi făcu un popas aici cu întreaga sa tabără, rămînînd o zi nu departe ⟨de Alba Iulia⟩, pentru a face o oarecare redresare în urma jafului ce se petrecuse, totuşi a fost în zadar întreaga sa trudă, pentru că erau amestecaţi în aceasta atît de mulţi dintre cei mai importanţi dintre şefi faţă de care Basta a socotit că era mai înţelept să se prefacă că nu văzuse decît să ajungă la o mare severitate, fără speranţa de a face ceva bine. Astfel el hotărî în toată graba să pornească spre Făgăraş (unde auzise spunîndu-se că sosise voievodul, cu forţe noi din Valahia şi Moldova) şi într-un marş de 6 zile sosi la Cibin unde primi unele ştiri că marele cancelar al Poloniei şi Sigismund (fost principe transilvănean) veneau cu o puternică armată peste frontierele Moldovei, trimiţîndu-l înainte pe Moise Székely cu circa 8 000 de secui (soldaţii săi), în ce scop era uşor de văzut.

[...] În urma acestei victorii[32], voievodul ⟨Mihai⟩, pentru a-şi satisface ura pe care o avea de mult împotriva transilvănenilor[33], a prădat tot ce a putut, pustiind la extrem toate localităţile pe unde trecuse[34], ceea ce lui Basta neplăcîndu-i, i-a cerut să se folosească de victoria sa cu mai multă modestie şi să aibă mai mult respect faţă de ceea ce a făcut, în special faţă de astfel de localităţi sau persoane care s-au întors ele însele în supunere faţă de împărat. La care el răspunse dispreţuitor că el va face ceea ce crede că e bine, fără încuviinţarea lui sau a împăratului, în special în această ţară, pe care el o luase de două ori cu propria sa spadă; şi că de aceea Basta nu îi poate comanda, iar pentru sine el nu recunoaşte suveranitatea peste el nici a lui Basta nici a împăratului. Faţă de un limbaj atît de orgolios Basta nu a replicat, dar a fost foarte nemulţumit, şi a început să aibă o mare suspiciune cu privire la cauza acestor atitudini trufaşe (uşor de recunoscut după vorbele lui), care puteau să crească. Şi astfel din acel moment observînd mai bine acţiunile sale a sesizat că avea înţelegere cu turcii, cu scopul de a da mîna cu ei, încît cu ajutorul lor să alunge pe imperiali din Transilvania, păstrînd-o pentru el însuşi în calitate de tributar faţă de împăratul otoman, cel mai capabil să-l apere. Că aceasta ar putea fi adevărat (pe lîngă alte diverse presupuneri grave), s-a înţeles cu certitudine din anumite scrisori scrise de el în acest scop, interceptate de către soldaţii săi şi aduse lui. ⟨Basta⟩ atunci a devenit foarte gînditor şi grav în ce priveşte marea putere pe care voievodul o avea în acele ţări, precum şi pentru puterea mare pe care o avea chiar în acel moment şi unde el era ca şi cum ar fi păzit. S-a sfătuit astfel cu unii dintre coloneii şi principalii comandanţi ai armatei sale ce ar fi de făcut în acest caz aşa de periculos şi de care

depind atît de multe. Un căpitan valon s-a oferit să meargă în tabăra voievodului şi acolo să-l ucidă în propriul său cort, ca pe un trădător. Această ofertă îi plăcu mult ⟨lui Basta⟩ şi ⟨valonul⟩, fiind gata să înfăptuiască ceea ce a promis, merge în tabăra voievodului însoţit de circa 60 de oameni şi găsindu-l în cortul său, intrînd la el îndrăzneţ, l-a somat să se predea ca prizonier al împăratului; ⟨Mihai⟩ fiind pe cale să-şi întindă mîna spre iatagan, căpitanul valon l-a lovit cu o halebardă în piept şi în aceeaşi clipă un altul cu spada printr-o lovitură i-a tăiat capul de pe umeri. O moarte nedemnă pentru un căpitan atît de valoros, dacă n-ar fi avut ambiţia care frămîntă spiritele mari, care l-a dus atît de sus, pe aripile dorinţei fără măsură, dincolo de obligaţiile de loialitate şi raţiune [35]. Dar acum zăcea mort, printre prietenii săi, cel de care sultanul se temea atît de mult odinioară tocmai în palatul său de la Constantinopol, mai mult decît de tot restul comandanţilor împăratului [. . .].

[1] Domn al Munteniei, între 1592—1593, Alexandru al IV-lea, supranumit „cel Rău", era fiul lui Bogdan vodă Lăpuşneanu, domnul Moldovei (1568—1572).

[2] În toate documentele sale Mihai Viteazul afirmă că este „fiul marelui şi preabunului Pătraşcu voievod", domnul Munteniei (1554—1557); prin urmare nepotul lui Radu Paisie (1535—1545) şi strănepotul lui Radu cel Mare (1495—1508), ambii domnii Munteniei.

[3] Mihai Viteazul fuge, de fapt, în Transilvania, nu în 1591, ci în 1593 (februarie-martie), unde este bine primit de Baltazar Báthory, vărul principelui Sigismund, reuşind să obţină scrisori de recomandare pentru marele vizir şi pentru ambasadorul englez de la Poartă, Edward Barton.

[4] Între Iane banul, bogatul grec constantinopolitan, şi Mihai existau legături de rudenie, însă relaţia unchi-nepot este puţin probabilă; oricum Iane împreună cu Andronic Cantacuzino, fiul lui Mihai Cantacuzino „Şeitanoglu", au cheltuit pentru înscăunarea lui Mihai aproape o jumătate de milion de galbeni.

[5] Giurgiu a fost cucerit de turci în 1417 şi transformat în raia, drept represalii împotriva lui Mircea cel Bătrîn, sprijinitorul şeicului reformator din imperiu, Bedr-ed-Din. Puternic fortificat, el a servit în continuare ca bază de plecare pentru expediţiile de pedepsire a domnilor români refractari politicii otomane. Revoltîndu-se împotriva Porţii, Mihai a considerat ca primă necesitate anihilarea lui, atacîndu-l la sfîrşitul lui noiembrie, începutul lui decembrie 1594; oraşul este trecut prin foc şi sabie însă cetatea rezistă, domnului lipsindu-i artileria de asediu necesară.

[6] În munţii Haemus ⟨Balcani⟩.

[7] Bogdan era fiul fostului domn al Moldovei, Iancu Sasul (1579—1582).

[8] În trei bătălii succesive (Putinei, Stăneşti şi Şerpăteşti, ianuarie 1595), tătarii sînt complet zdrobiţi de trupele lui Mihai.

[9] Corpul de oaste trimis din Transilvania număra între 2 000 şi 4 000 de oameni; se pare însă că cifra cea mai apropiată de adevăr este 3 000.

[10] În februarie 1595, trupele muntene comandate de Mihai participă alături de moldovenii conduşi de Aron vodă la o acţiune împotriva unei puternice grupări tătăreşti care invadase Moldova; tătarii sînt zdrobiţi aproape de graniţa moldo-valahă, detaliile asupra acestei bătălii fiind foarte puţine.

[11] Autorul face o dublă confuzie: Bogdan era fiul lui Iancu Sasul şi nu invers (v. n. 7), şi nu Aron l-a bătut pe pretendentul Bogdan, ci Mihai a zdrobit la Rusciuc (15/25 ianuarie 1595) armata otomană destinată să-l ridice pe acela în scaunul Munteniei.

[12] În această campanie Mihai ia în stăpînire puternica cetate a Brăilei (1/10 aprilie 1595) şi nu Giurgiu, care este luat abia după retragerea lui Sinan paşa din Muntenia la 10/20 octombrie 1595.

[13] Învinuirile aduse lui Aron vodă nu erau decît pretexte inventate de principele transilvănean pentru a motiva înlăturarea abuzivă din scaun a domnului moldovean. Lui Sigismund Báthory nu-i convenise faptul că Aron încercase să se emancipeze de sub tutela sa, intrînd în tratative directe cu Rudolf al II-lea şi semnînd cu acesta tratatul de alianţă din 6/16 august 1594.

[14] Aron vodă, împreună cu familia, este dus în Transilvania şi închis în castelul de la Vinţu, unde fostul domn îşi va găsi mai apoi sfîrşitul.

[15] La Călugăreni.

[16] În Occident, biruinţa muntenilor la Călugăreni era pusă pe seama transilvănenilor, în conformitate cu informaţiile denaturate transmise de Sigismund Báthory conducătorilor Ligii creştine.

[17] Bătălia de la Călugăreni a fost în 13/23 august 1595.

[18] Retrăgîndu-se din Muntenia, armata otomană condusă de Sinan paşa este ajunsă la Dunăre de forţele unite munteano-transilvănene; 2 000 de turci sînt omorîţi în luptă, 6 000 de robi sînt eliberaţi şi este capturată o uriaşă pradă de război.

[19] 1596.

[20] Acţiunile întreprinse de Mihai Viteazul împotriva turcilor erau în conformitate cu proiectele Ligii sfinte şi cu propriile aspiraţii de emancipare de sub suzeranitatea otomană, nicidecum din îndemnul lui Sigismund Báthory, a cărui lipsă de personalitate a fost subliniată în repetate rînduri de agenţii imperiali şi papali; pentru că faptele sale de arme nu-i confereau strălucirea la care rîvnea, Sigismund nu s-a sfiit în faţa contemporanilor să-şi atribuie lui iniţiativele şi succesele obţinute de Mihai Viteazul şi Aron vodă. V. şi n. 4, p.387.

[21] Judecînd după izvoare, armata cu care Mihai Viteazul a pătruns in Transilvania număra aproximativ 35 000 de oameni, dintre care 15 000—16 000 erau călări.

[22] Fără învoirea lui Mihai, cazacii din oastea sa pradă şi ard în drum Prejmer, Feldioara şi Măeruş. Acest fel de jaf nu era numai în firea cazacilor; mercenarii din armatele feudale, pe lîngă leafă, plătită nu întotdeauna cu regularitate, se întreţineau şi din bunurile locurilor pe unde treceau sau unde îşi stabileau tabăra.

[23] La Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[24] În alcătuirea oastei transilvănene, care număra în jur de 20 000—25 000 soldaţi, după însăşi mărturia lui Mihai Viteazul, nu intrau şi trupe otomane şi tătăreşti.

[25] Autorul preia informaţiile defăimătoare ale nobilimii maghiare din Transilvania. După victoria de la Şelimbăr, Mihai, nu numai că nu i-a executat pe nobilii din tabăra cardinalului, dar chiar i-a confirmat în vechile privilegii şi demnităţi; numai secuii, dezrobiţi de domnul muntean, s-au răzbunat pe acei nobili care-i împilaseră.

[26] Banul Mihalcea Caragea şi visticrul Stoichiţă.

[27] Abia la 12/22 septembrie 1600, Rudolf al II-lea s-a hotărît să-l recunoască pe Mihai, nu ca principe cum dorea acesta, ci ca guvernator al Transilvaniei.

[28] V. n. 19, p. 68.

[29] Emisarul imperial, Bartolomeu Pezzen, a fost trimis la Mihai Viteazul cu misiunea de a lămuri problema stăpînirii Transilvaniei, avind instrucţiuni ferme să nu cedeze principatul domnului muntean. Cererea lui Mihai de a fi recunoscut domn al celor trei ţări româneşti a fost respinsă, însă după lungi tratative şi concesii reciproce, domnul îşi asigură stăpînirea Transilvaniei cu titlul de guvernator, fapt care-l va determina pe Basta să-i reproşeze lui Pezzen că şi-a depăşit instrucţiunile.

[30] V.n. 6, p. 39.

[31] Basta a căutat tot timpul să transforme ura sa personală faţă de Mihai Viteazul într-o problemă de stat, aşa încît acţiunile sale împotriva domnului român să aibă o consacrare oficială. Cu orice prilej Mihai este denigrat, toate actele sale fiind suspectate şi prezentate lui Rudolf al II-lea în sens negativ. Micimea caracterului şi intenţiile duşmănoase ale generalului sînt surprinse involuntar de Richard Knolles, cînd motivează refuzul lui Basta de a acorda ajutor lui Mihai, deşi primise ordin expres de la arhiducele Mathias.

[32] De la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

[33] V.n. 6, p. 39.

[34] Ca şi în alte ocazii autorul adoptă punctul de vedere negativ al nobilimii maghiare din Transilvania, care l-a urît pe Mihai nu numai pentru că vedea în persoana domnului pe instigatorul ţărănimii române la revoltă, ci mai ales pentru că el era exponentul dorinţei tuturor românilor de a se uni intr-un singur stat.

[35] Basta nu l-a suprimat pe Mihai numai ca să-şi satisfacă ura personală. A avut consimţămintul tacit al împăratului care voia să aibă Transilvania direct sub stăpînirea lui, ceea ce nu se putea realiza decit prin înlăturarea domnului muntean.

ATTIONI
DE RE
DELL'VNGARIA.

Breuemente descritte dal Caualier Ciro Spontone.

Incominciaßi dall'anno trecento settanta otto dopo Christo nato, seguendo insino al mille seicento, & uno compiuto.

Vi si legge gran numero di considerationi Politiche, & Militari sopra le attioni de' detti Re: & di loro si veggono gli Arbori delle discendenze ancora.

IN BOLOGNA.
PER VITTORIO BENACCI. M.DCII.
Con licenza de' Superiori.

CIRO SPONTONI

Istoricul italian Ciro Spontoni născut la Bologna, pe la 1552, a studiat artele frumoase în patria sa și a fost succesiv secretar al arhiepiscopului de Ravenna, al ducelui de Savoia și al marchizului de Castiglione. În 1593, ducele de Mantova l-a chemat la curtea sa și i-a încredințat diverse funcții importante; trimis de acesta sau din alte considerente, Spontoni a luat parte la războaiele Ligii creștine în Ungaria și Transilvania. În iunie 1605, îl întîlnim la Bratislava alături de generalul Gheorghe Basta, pe care îl însoțește o lună mai tîrziu la Viena. Acestuia îi consacră de fapt *Historia della Transilvania* și este sigur că, în calitate de secretar „de profesie", Spontoni a avut acces la corespondența și documentele generalului.

A scris mai multe lucrări printre care: *Corona del principe*; *Dodici libri del governo*; *Attioni de're dell'Ungaria*... (O genealogie a regilor Ungariei, presărată cu considerații politice și militare asupra vieții și acțiunilor lor); *Historia della Transilvania* (O prezentare a evenimentelor politice petrecute în Transilvania între 1581–1607).

Ediții folosite: *Attioni de're dell'Ungaria Incominciassi dall'anno trecento settanta otto dopo Christo nato, seguendo infino al mille seicento e uno compiuto. Vi si legge gran numero di considerationi Politiche e Militari sopra le attioni de'detti Re: e di loro si veggono gli Arbori delle discendenze ancora*, Bologna, Vittorio Benacci, 1602. *Historia della Transilvania*, Veneția, Giacomo Sarzina, 1638, p. 93; 115; 117–118; 123–124; 127–129; 143; 171–172.

ATTIONI DE'RE DELL'UNGARIA INCOMINCIASSI DALL'ANNO TRECENTO SETTANTA OTTO DOPO CHRISTO NATO, SEGUENDO INFINO AL MILLE SEICENTO E UNO COMPIUTO. VI SI LEGGE GRAN NUMERO DI CONSIDERATIONI POLITICHE E MILITARI SOPRA LE ATTIONI DE'DETTI RE: E DI LORO SI VEGGONO GLI ARBORI DELLE DISCENDENZE ANCORA

[...] Michele Principe della Valachia con grande strage de gl'inimici, fatto ricchissimo bottino, et di viueri particolarmente, teneua l'essercito suo tutto gioioso [...].

[...] sdegnato Mehemeth, leuando dalla zappa cinquemilla villani, et creatili Giannizzari, gli li diede con assegnarli altri quindici milla combattenti; i quali di subito contra il Vaivoda s'incaminarono. Era di già egli in campagna con cinquemilla Valacchi a piedi, et diecimilla a cauallo, et seguito da quindici milla Bulgheri; et con singolar contento accettando l'inuito della battaglia; appunto ne'confini della Tracia;

oue egli haueua fatto pensiero d'entrare. Ella seguì, et con sua gran gloria, essendoui restati su'l capo tagliati a pezzi nouemilla Turchi, et ottomilla prigioni; i quali pur anche furono da lui fatti morire. Quest'attione spauentò in guisa tutto l'essercito, che guidaua Satergi Bascià, che fu astretto per ritenerlo, fuggendosene i Turchi a squadre, di porre mano alla crudeltà, ne punto giouaua ella meno;

[...] Rodolfo conoscendo la instabilità di que'Principi, et la debolezza delle forze, onde ne il Cardinale, ne altri de'suoi, da se solo poteua guardare quella Provincia, rispetto alla gran potenza del Turco, non volle, et per altri rispetti ancora ascoltarne parola: per lo che si li fece rispondere, ch'ei si leuasse da quella Provincia, nella quale non haueua giuridittione alcuna; altrimente per sua cagione sarebbe ella sacheggiata, et con particolare suo grandissimo danno ancora et ciò più sicuramente si diceua, mostrando Michele pur di perseuerare nella diuotione; et il quale di poco hauendo passato il fiume Neper, et nella Padolia entrato, vi haueua, mandando ogni cosa a ferro, et a fiamma preso, et ruinato due principali luoghi de'Tartari [...].

[...] trouauasi in altro lato Sigismondo molto confuso, hora facendo supplicare il Pontefice di fauore per accommondamento delle suo cose, et aspettandone anche da Rodolfo qualche risolutione, mercè di molti offitij, fatti con diuerse persone alla Corte, et co'l Valacco medesimo; ma ne dell'uno, ne dell'altra alcuno effetto si vedeua; anzi presentauasili occasione di dubitare per l'innanzi di vantaggio; essendo nella Transilvania comparso Stefano Battori, l'uno de'suoi parenti con gran numero di Cosacchi, armato, adimandando la sua parte di quella Provincia; et conoscendo egli nel Cardinale Battori ostinatione confermata di non volerne abbandonare il gouerno, che perciò con grandissima efficacia si raccomandaua hora a'Polacchi, et hora al Turco: ma poca speranza ne poteua anch'egli ritrarre.

[...] il Valacco giua facendo ottimi progressi nella Transilvania; esseendosi massimamente solleuati i Sassoni à seruigio dell'Imperio: per lo che il Cardinale dubitando della incostanza di que'soggetti; ritirossi in saluo, con chiedere soccorso al Turco: ma, se ben era in vano; hauendo egli altri interessi, che più di questo lo stringeuano; tardi vi si risolse; poscia che astretto alla battaglia, li bisognò, e infelicemente combattere, essendoui restati de'suoi ottomilla morti, e due milla de'soldati del Valacco.

[...] Acquistossi con questa vittoria il Valacco gran credito nella Corte, et presso a Rodolfo particolarmente di molta deuotione, o giouandoli per allhora di credere, che in lui cominciasse ella hauer luogo; mentre che costui ha suoi messaggieri in Corte per dar contezza del seguito, ei fa giurare fedeltà no che all'Imperatore: ma a se medesimo ancora, et al figliuolo, protestando di tenere qualla Provincia a nome di S. Maestà, la quale mentre staua su'l deliberare ciò che si hauesse a fare, mandolli gran quantità di migliara di tallari, con una pretiosa collana in dono, in fine della quale era un gioiello appeso di valore meglio, che di trentamilla scudi; et ciò si fece per non sapersi prontamente trouare personaggio allhora per molti rispetti da mandarui al gouerno; volendo la necessità, che vi fusse tenuto lui al meglio, che si poteua, andò nondimeno Giorgio Basti con le sue genti a unirsi seco; et fu da lui in Albagiulia con honoreuoli dimostrationi riceuuto: ma gli animi loro si rimasero separati sempre l'uno dall'altro; essendo essi di genio differentissimi [...]

[. . .] Restò il Valacco Signore della Moldavia, garreggiando que'soggetti tra di loro di presentarli le chiaui delle Fortezze, et d'essere i primi a giurarli fedeltà[. . .].

[. . .] che faceuano alla Maestà Sua : marciando innanzi adunque giunse a Torda et con le confederate genti unitosi, li presentarono dodici milla guerrieri, et quattro pezzi d'artiglieria : la onde se ne annouerarono in questo essercito dodici pezzi ; diciotto milla huomini, prontissimi all'adoperare le arme, que'del Basti per l'acquisto della gloria, et per odio particolare, che portauano al Valacco et i collegati per vendetta delle riceuute offese da lui, et per saluezza dell'honore, della vita et delle facultà loro. Haueua esso Valacco all'incontro presso che ventidue milla Soldati, et tra loro gli Scituli, de'quali si poteua far buon concetto, combattendo essi per conservatione della Libertà, nel rimanente erano genti impetuose, si : ma più alle rapine auuezze, che al combattere conforme a que'termini, che vengono dall'arte guerriera insegnati, ne conosciuti meno dal Capitano, che le guidaua. Auanzatosi risolutamente il Basti per non dare tempo all'inimico di procacciarsi straniero aiuto ; a diciotto del detto mese si pose a veduta dell'essercito di lui tra il fiume Marusio ; et il monte, ou'è il Villaggio di Mirislò, dopo alquale staua, et di la da un Torrente alloggiato in forte posto il Valacco [. . .]

[. . .] colà, et diligentissimamente passatosene, grauemente querelandosi del Basti, che gli hauesse fatto oltraggio ; et promettendo di ricuperare la Transilvania, fu gratiosamente accolto, cosi ricchiedendo la conditione de'tempi ; et rimandato con dono di centomilla tallari, et con assegnamento di molte migliara de fiorini il mese per tenere assoldati settemilla fanti, et quattromilla caualli a cotale effetto [. . .]

FAPTELE REGILOR UNGARIEI, ÎNCEPÎND DIN ANUL 1368 DUPĂ NAŞTEREA LUI HRISTOS PÎNĂ LA SFÎRŞITUL LUI 1601 ; AICI SE POT CITI NUMEROASE CONSIDERAŢII POLITICE ŞI MILITARE ASUPRA FAPTELOR NUMIŢILOR REGI ŞI DE LA EI SE VĂD ŞI ARBORII DESCENDENŢILOR

[. . .] Mihai, principele Valahiei, făcînd mare măcel printre duşmani şi cucerind o pradă extrem de bogată în special în alimente îşi ţinea armata într-o mare prosperitate.

[. . .] Mehmed [1] supărat luă de la sapă 5 000 de ţărani şi făcîndu-i ieniceri le dădu alături 15 000 de luptători care porniră imediat contra voievodului. Acesta era deja în campanie [2] cu 5 000 valahi pedeştri şi 10 000 călări şi urmat de 15 000 de bulgari ; acceptă cu deosebită mulţumire invitaţia la bătălie, tocmai la hotarele Traciei unde se gîndise să intre. Bătălia avu loc şi aceasta spre marea sa glorie pentru că pe cîmp au rămas tăiaţi în bucăţi 9 000 de turci şi au fost luaţi 8 000 de prizonieri care şi aceştia au fost omorîţi [3]. Această acţiune înspăimîntă toată armata pe care o conducea paşa Satîrgi care abia reuşea să-i ţină pe loc pentru că turcii fugeau în şiruri compacte [4].

[. . .] Rudolf, cunoscînd instabilitatea acestor principi ⟨Báthoreşti⟩ şi forţele lor slabe, îşi dădea seama că nu putea păstra Transilvania în faţa turcilor ; el nu a vrut şi din alte motive să-i asculte cuvîntul cardinalului ⟨Andrei Báthory⟩ ; de aceea îi răspunse să plece din acea provincie

unde nu avea nici o jurisdicţie căci altfel din cauza sa ţara va fi pustiită rezultînd din aceasta încă şi mai mari pagube pentru el. Spre mai deplină siguranţă îi arătă prietenie lui Mihai tot statornic în devotamentul său şi care nu demult trecuse fluviul Nipru [5] şi intrase în Podolia şi acolo trecînd totul prin foc şi sabie a distrus două din principalele poziţii ale tătarilor [6][. . .].

[. . .] În altă parte, se găsea Sigismund foarte jenat implorîndu-l acum pe papă să intervină pentru aranjarea treburilor sale şi aşteptînd în acest sens o hotărîre chiar de la Rudolf, graţie a numeroase intervenţii făcute pe lîngă diverse persoane de la Curte, pe lîngă valah * însuşi, dar nici de la unul, nici de la altul nu se vedea vreun rezultat, dimpotrivă avea motiv să se îndoiască pentru viitor că va avea vreun cîştig căci în Transilvania apăruse Ştefan Báthory o rudă a sa cu un mare număr de cazaci, înarmat, cerînd partea sa din această provincie şi ştiindu-l de asemenea pe cardinalul Báthory întărit în încăpăţînarea sa de a nu voi să abandoneze guvernarea provinciei. De aceea, Sigismund a cerut cînd ajutorul turcilor cînd pe al polonezilor, dar nici el nu avea mare speranţă [. . .].

[. . .] Valahul* făcea cele mai mari progrese în Transilvania. Saşii ridicîndu-se cu tărie în serviciul imperiului, cardinalul îndoindu-se de statornicia supuşilor săi s-a retras la adăpost cerînd ajutor turcilor dar în zadar, căci aceştia aveau alte interese mai presante; ⟨turcii⟩ s-au hotărît tîrziu să facă aceasta ; întrucît fu constrîns să dea lupta [7] a trebuit să se bată fără sorţi de izbîndă fiind omorîţi dintre ai săi 8 000 şi 2 000 de soldaţi ai valahului *[. . .].

Cu această victorie valahul * şi-a dobîndit mare credit la curte şi în special pe lîngă Rudolf căruia îi arăta mult devotament sau îi era necesar în acel moment să-l facă să creadă că este plin de devotament ; în timp ce acesta îşi trimite mesagerii săi la Curte pentru a informa despre urmări el îi pune să jure credinţă nu numai împăratului, dar şi lui însuşi şi fiului său declarînd că deţine provincia în numele maiestăţii sale. Acesta din urmă, în timp ce delibera ce avea de făcut, îi trimise mai multe mii de taleri şi un colan preţios, în dar, de care atîrna o bijuterie de o valoare mai mare de 30 000 de scuzi şi aceasta s-a făcut, pentru că nu a ştiut să găsească, în acel moment, un personaj în multe privinţe potrivit, pentru a-i da guvernarea ; determinat de necesitate l-a considerat pe el cel mai bun ; se duse totuşi Gheorghe Basta cu oamenii lui să se unească cu el şi fu primit de el la Alba Iulia, cu onoruri, dar sufletele lor rămaseră mereu despărţite unul de altul fiind ei extrem de diferiţi.

[. . .]. Rămase valahul * stăpîn al Moldovei [8] şi se întreceau supuşii între ei să-i prezinte cheile fortăreţelor şi să fie primii care să-i jure credinţă [. . .].

[. . .] Basta ajunse la Turda [9] unindu-se cu oamenii confederaţi ; îi prezentară 12 000 de războinici şi patru piese de artilerie [. . .]. 18 000 de oameni erau gata să ia armele ; cei ai lui Basta pentru glorie sau pentru că îl urau pe valah * şi cei ce se coalizaseră, pentru a răzbuna ofensele primite de la el şi pentru a-şi salva onoarea, viaţa şi averea. Acel valah * avea aproape 22 000 de soldaţi şi printre ei pe secui despre care se putea avea o părere bună luptînd ei pentru păstrarea libertăţii [. . .]. Basta veni cu hotărîre pentru a nu-i da duşmanului timp să-şi procure ajutor străin,

la 18 ale lunii aceleia [10] și își așeză tabăra între rîul Mureș și munte, unde este satul Mirăslău în spatele căruia, de cealaltă parte a unui torent, își așezase tabăra într-o poziție puternică valahul [...].

[...]. Mihai [11], acuzîndu-l pe Basta că l-a ofensat și promițînd că va recupera Transilvania, a fost primit amabil de împărat, în aceleași condiții din trecut, și a fost trimis înapoi cu un dar de 100 000 de taleri și o alocație de multe mii de florini pe lună pentru a ține în soldă infanteriști și 4 000 de cavaleriști pentru atare scop.

* Mihai Viteazul.

[1] Este greu de stabilit despre ce personaj este vorba: Mehmed Satîrgi pașa, agă al ienicerilor, beilerbei al Anatoliei; Mehmed, pașa de Silistra, sau însuși sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603).

[2] Referire la marea campanie întreprinsă de Mihai Viteazul în sudul Dunării (septembrie—octombrie 1598); domnul român pătrunde adînc în teritoriul stăpînit de otomani, unde prin lovituri fulgerătoare scoate din luptă toate forțele dușmane care îi stau împotrivă. Prin intermediul bulgarilor și sîrbilor răsculați, care supravegheau drumurile și trecătorile Balcanilor, Mihai ajunge să controleze un vast teritoriu.

[3] Spontoni se referă, probabil, la zdrobirea trupelor otomane conduse de Hafîz Ahmed pașa și pașa de Caramania în apropierea Nicopolelui, la începutul lui septembrie 1598; în această bătălie pașa de Caramania este ucis.

[4] Victoriile lui Mihai au produs panică în rîndurile armatei otomane care asedia Oradea, sub conducerea lui Mehmed Satîrgi pașa; controlarea căilor de comunicație de către domnul muntean a făcut imposibilă aprovizionarea armatei asediatoare cu alimente și muniții, precum și trimiterea de întăriri.

[5] Nistrul.

[6] Această informație, pe care ne-o transmite Spontoni, este falsă.

[7] La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[8] În urma campaniei din aprilie-mai 1600.

[9] După ridicarea fățișă a nobilimii maghiare din Transilvania împotriva lui Mihai Viteazul.

[10] Septembrie 1600.

[11] După înfrîngerea de la Mirăslău și încercările neizbutite de a-l scoate pe Simion Movilă din Muntenia, Mihai ia hotărîrea îndrăzneață de a se prezenta în fața împăratului, pentru a-i relata personal faptele și planurile sale; ajunge la Praga la 13/23 februarie 1601.

HISTORIA
DELLA
TRANSILVANIA
RACCOLTA
DAL CAVALIER CIRO SPONTONI,
E Registrata dal Cavalier Ferdinando Donno.
ALL ILLVSTRISS.mo E REVER.mo
PRENCIPE
MONSIG. PARIS CONTE DI LODRONE
Arciuescouo di Salsburg, Prencipe del
Sacro Romano Imperio, Legato na:
to della Santa Sede Apostolica, &c.
IN VENETIA
Appresso Giacomo Sarzina.
Con Licenza de Superiori,
e Priuilegio.
M. DC. XXXVIII.

CIRO SPONTONI

HISTORIA DELLA TRANSILVANIA

[...]. Per tanto nel ritorno de' suoi Ambasciadori del Cesareo Essercito assicuratosi, di cui più che d'ogn'altro temeua, et impetrato, stante l'accordo, munitione basteuole, e polue, e palle, Arcobuggi, e corda; e raccolte da ogni parte con maggior quiete le reliquie del rotto Essercito; E molto più rincorato da quattro mila forti Valacchi, ch'opportunamente a maturo tempo, superati asprissimi passi, in suo soccorso erano giunti; risolse improuisar i Polacchi, e venir con esso loro alle mani, senza interuallo alcuno di tempo. La onde fatte scender le genti in una Valle vicina, di quelle fece rasegna, riordinando, e risarcendo le Compagnie, alle quali assegnando i suoi Capitani, et alle Truppe, e Squadre i suoi Capi; ritrouossi hauere con quella gente, che in soccorso gl'era venuta, poco meno di Combattenti quindici mila; li quali in due parti hauendo diuisi; La Vanguardia commise a Babba Noacco, ordinandogli, che incontanente si rauuiasse con ogni secretezza, e diligenza possibile verso la volta dell'Inimico, qual persuadeuasi, che sen stasse, e senza Guardie, e senza pensiero; però ch'egli poi non guari lontano lo sequirebbe co'l rimanente; e'n qual si vogl'hora, ch'arriuasse a vista de gl'Inimici con ogni brauura possibile urtasse dentro, che secondandolo con ardita risolutione, harebbe anch'egli fatto il medesimo senza risparmio alcuno di vita, risoluto d'esporsi ad ogni periglio.

Babba Noacco, ch'oltre l'essere valoroso Soldato, riguardeuole per virtù militare, et anco bene disciplinato nell'Arti belliche, caminò con tant'ordine, e diligenza per l'ombre della tacita Notte, ch'in sù'l far del giorno si ritrouò in un folto Bosco, non molto da Nemici lontano, senza che fosse stato scouerto; Et auegna, che preuedesse, che rimanendo il Nemico vinto, ò mal trattato in questa Battaglia, sarebbe non solo ristorata la riputatione del suo Signore, ma assicurato ancor nello Stato della Valachia, e Moldavia, et haurebbe assai vantaggiate le sue conditioni con Cesare, determinò niuna cosa lasciare, a dietro, per rimaner Vincitore, gl'Inimici assalendo. Risolse per tanto far breue ragionamento a Soldati per rincorarli, e rinfrancarli della perdita già passata; acciò valorosamente si portassero; Ond'a Cauallo in luogo eminente cosi parlò.

La Battaglia ò valorosi Compagni, che siano per dare inaspettatamente a Nemici, ricerca il vostro usato valore, e fortezza; anzi se l'uno, e l'altra si richiedè ne'più graui cimenti della Guerra, hora con ogni termine di viuace bravura devesi essercitare da voi, per compensare la fresca perdita con una gloriosa Vittoria, e solleuare il graue rammarico della rotta poc'anzi riceuuta da Cesarei con l'allegrezza di rompere, e dissipare il Polacco Essercito. Questo è quel giorno, ò prodi Soldati, nel

quale se ciascheduno di voi con intrepido cuore, anzi ostinato in voler virtuosamente vincere, il suo valore dimostrerà, dir noi potremo, d'haver superate le più importanti, e faticose difficoltà. Questo è quel giorno dico, nel quale si potrà fare, non solo chiaro, e vero giudicio del valore di ciascheduno; ma s'hà da contendere, e della vita, e dell'honore, e della Patria doue siamo nati, delle Case, nelle quali siamo stati nutriti, delle Mogli, e Figliuoli nostri, e di tutte le nostre proprie sostanze; La possession delle quali cose dalle vostre braccia dipende, a da'vostri cuori: Coloro, che generosamente combattono, hanno per lo più fauoreuole la Fortuna, e coloro, ch'antepongono una vituperosa fuga ad una honorata morte in seruigio, e difesa del proprio Prencipe, prouano mai sempre maliuola la medesima, e poco fauoreuoli gl'huomini; Essendo cosa molto ben chiara, che nelle perigliose Battaglie son molto più quei che fuggendo moiono, che quei, ch'in combattere soprauiuono a vita celebre, e gloriosa. Il morire è cosa commune a tutti; ma il morir gloriosamente non è concesso se non a pochi, et a Valorosi. Nè vi deue sgomentar, ò atterrire il maggior numeri de'Nemici; poi che con l'essempio de'già passati, e di voi medesimi ben sapete, che le Vittorie sempre non sono de'grandi Esserciti numerosi, ma ben de'mediocri, et arditi; Le Palme non si debbono al numero, et alla copiosa apparenza, ma all'Ingegno, e vero valore. Souuengaui quante volte siete stati vittoriosi contra Polacchi, e come di voi pochissimo numero habbia posto in rotta grossissimi Esserciti de'medesimi. Riduceteui a mente le Vittorie nell'acquisto della Moldavia, da voi ottenute il già passat'anno; perche queste vi seruiranno d'essempio, e di coraggioso conforto contro questi Polacchi, in ogni parte, et in ogni tempo da voi superati, e vinti; Li quali hora essendo gl'istessi sotto i Capitani medesimi ferma speranza douete hauere della Vittoria; quando con l'istesso ardore, et ardire sarete voi per combattere, con il quale altre volte contro di loro già combatteste. Ricordoui finalmente la riputatione, la vita, e lo Stato insieme di Michele amoreuolissimo Signor vostro, il quale, come che dalla fede vostra dipenda, e dal vostro generoso valore, deue in simile occasione seruirui d'acutissimo, e pungentissimo sprone ad incitarui a virilmente pugnare; e con la stragge, rouina, e fuga de'crudeli nostri Nemici à lui assicurare lo stato, ch'egli per perdere stà hormai; et a voi assicurare la vita, la robba, la Patria, li proprij figli, e quello che trà tutte le cose mortali è massimo, l'honore, e la riputatione nella Guerra. Andiamo dunque a repentinar gl'Inimici, che colti improvisamente faranno poca difesa alla vostr'ira et al vostro valore; facendo ogn'uno di noi pensiero, ò di gloriosamente viuere, ò d'honoratamente morire.

Fremeuano d'ira, e di sdegno tutti i Soldati della Vanguardia, e dimostrando un desiderio non ordinario di combattere, e di racquistare la perduta riputatione nella passata battaglia co'l Basta, s'inanimauano l'un con l'altro; anzi scambieuolemente essortauansi a caminare per arriuar più presto il Nemico. E in vero a questa Gente non mancau'animo nè valore nè Capitano d'esperienza, quando non le fusse mancato il fauore di benigna Fortuna, come hor hora dirassi [. . .].

[. . .]. Auualorati Babba Noacco li suoi Soldati, risoluto d'attaccare i Polacchi, si mosse con quel miglior ordine, e disciplina che puote, et seppe, e con gran silentio inuiossi ver le Barrache, e Tende nemiche, sotto le quali se ne giaceuano i Soldati senz'armi in profondo sonno sepolti con poca regola militare di Guardie, e di Sentinelle. Non fù però, che

giungendo l'Essercito del Valacco, non fusse tostamente sentito; che però da Polacchi datosi all'armi confusamente, dall'Inimico vedendosi sopra presi, uscirono ad incontrarlo con grandissimo animo; ma non lo poterono sostenere, però che inuestitosi con impeto contra loro tutti quelli che se gl'opposero pose in rotta; e souragiungendo sù'l far del giorno ardito Michele in soccorso d'esso Noacco, sì valorosamente entrambi si diportarono, che scompigliati i primieri ordini, videro la Vanguardia di Sigismondo in fuga manifestissima. E mentre quasi Torrente precipitoso con la rottura di poco argine pensauano il Campo intiero portarne con l'ingolfarsi dentro à Polacchi, ch'al meglio, che poteuano s'andauan riordinando; ecco che dalle spalle scouersegli Zecchel Moises, che da tiri del Cannone auuisato della Bataglia, haueua accelerato il camino per giungere al fato d'arme. Ritrouaronsi intanto in mezo a Nemici; laonde volgendo faccia la Retroguardia contra Zecchel, è'l rimanente dell'Essercito combattendo co'Polacchi, erano e gl'uni, e gl'altri inferuorati si fortemente, che per buon pezzo dubiosa la Vittoria si vide, e l'essito del combattere incerto.

Ma l'onnipotente Fortuna, c'hà parte maggior nelle cose auuerse, che nelle fauoreuoli, e prospere, non hauea precipitato Michele delle perdite al fondo, per solleuarlo così di facile all'altezza delle Palme, e delle Vittorie; però che in questa giornata, come parte più debile, dopò ostinato e duro contrasto, fù costretto a fuggirsene con Babba Noacco, e con pochi de'suoi per asprissima sommità di Monti, e per foltezza d'horridi Boschi, se volero saluar la vita, lasciando il resto delle sue genti parte estinte e parte prigioni, et il Bagaglio in man de'Polacchi, con morte però di quattro mila de'lor Nemici [. . .].

[. . .]. Essendo nel medesimo tempo stato trattenuto Babba Noacco Capitano del Vaiuoda Michele con un Prete insieme di Legge Greca suo Cappellano, ch'a caso in quelle turbolenze, e tumulti con speranza d'essere accettato alli stipendi di Cesare si ritrouò, per esser stato accusato, che per sua colpa fossero molti incendij seguiti nel tempo, che soggiogolli il Valacco. Ond'in sodisfattione del Popolo, ch'era già riuolto in furore, e che tutto di vendetta bramoso alla crudeltà trabocche uole dimostrauasi, furono con furia legati, e prigionieri condotti. Il Basta poseui ogni suo sforzo, per sottrarlo fuor delle Carceri, mosso dalla stima, e'l concetto, c'hauea del prouido Capitano; ma cosa nessuna non potè fare, essendogli stato risposto, che'l giudicio di quella Causa alla General Raunanza de' Stati di quella Dieta volean rimettere, essendo certissimi, che l'harebbono condannato, e che l'autorità d'esso Basta doueua essere improfitteuole, come seguì tosto l'effetto; Però che quei miseri, et infelici furono condannati entrambi ad esser viui ignudi arrostiti.

Et à punto mentre il Palazzo era dalle Militie guardato, fù condotto ignudo Babba Noacco con il suo Prete in publica vista, per esser dati à questo genere di tormento quì già descritto. Comparuero i Cingari (seruendo in quella Provincia per essecutori Ministri della Giustitia) et afferrando per trauerso il corpo di quei meschini, li circondarono di Catene, e'l collo intorno di grosso ferro. Indi ciascuno fatto distendere sopra lunga traue gli legarono tutti i membri sù quelle, con le catene medesime: Quiui trà i dui Schidoni era accesso fuoco grandissimo cocente di viuaci carboni, et legnie d'ambii cui lati, sopra due forti, e salde forcine, à guisa di ben lungo schidone, furono traposte le traui sostenenti i miseri corpi, l'uno da capo, e l'altro da piedi, nell' estremità delle quali erano due rote di legno,

che con mani, e piedi da Cingari mosse in giro, quelli lentamente faceuano, dall'ardore percotere; Tormento veramente barbaro, et inhumano, che mentre incominciarono à sentire le cocenti offese di quello, d'amari pianti, d'acuti gridi feriano l'aria, e doue il fuoco già più cocendo, feruido, e gagliardo ti dimostrava, iui d'acque fresche spruzzauano, per apportare mortal ristoro, e più lunga pena à miseri membri; e passando tanto à maggior dolore, quanto dall' arsura crudele maggiormente erano crucciati, maggiori stridi al Cielo mandauano; Ma'l Prete armato di commendeuole toleranza, con parole di gran conforto, proferite in Greco Idioma, consolaua l'infelice Noacco, che d'intensi ardori languiua; Così per lo spatio d'un hora, e meza, di se facendo spettacolo, e si crudelmente entrambi penando, Spirarono al fine la dolent'anima.

[...] Tolto già di vita Michele, frà le sue Militie grandissimo bisbiglio leuossi; Ma'l Basta subito v'accorse a Cauallo, e con la sua presenza, a destrezza il tutto acquietò; Facendo con viue ragioni restar ogn'uno appagato della giustissima essecutione. Dopò questo fù tenuto Consilgio; doue interuennero i Principali Capi d'entrambi gl'Esserciti, e fù stabilita frà loro obedienza fermissima per ogni buon fine al General Basta; fù anco risolto mandar la Testa d'esso Michel nella Valachia, stimandosi, che se non si fosse mandata, l'Essercito suo, ch'iui teneua non harebbe creduto ch'egli fosse morto; e con l'essequir le sue commissioni, in nuoui trauagli incorsi sarebbeno; Nè quei Boiari sarian venuti all'elettione d'altro Vaiuoda. Tenea Michele quelle genti colà vnite per difension di quella Provincia; sotto pretesto, ch'essi seruissero contra l'inuasione de Tartari, e de Moldavi; fu poi ritrouato in effetto, ch'ei voleua con l'aiuto di esse impatronirsi di Transilvania; con l'appoggio ancora del Turco; et assicurato suo Figliolo Petresco in essa, mancar di fede ad esso Ottomano, con passar (tanto si presumeua) all'acquisto della Maudonia, della Seruia, della Bossina, dell'Albania, e d'altri Paesi Greci, doue haueua grandissime intelligenze, chiamandolo tutti i suoi Partiali (così instabili, come poueri di consiglio) l'Orientale lor Stella, fregiato con questo titolo nelle lettere, che gli furon trouate sott'il guanciale ou'egli dormiua.

La Testa dunque fù imbalsamata, e cosignata al Caualerizzo d'esso Michele, che son istanza grandissima la richiese, per portarla in Valachia.

[...]. Non fù si tosto veduto il Teschio nella Prouincia di Valachia, che rese attoniti, e abbattuti gl'Amici più intrinsichi di Michele.

ISTORIA TRANSILVANIEI

[...]. Mihai la sosirea ambasadorilor săi [1], asigurîndu-se din partea armatei imperiale de care se temea mai mult decît de oricine altul şi primind, potrivit acordului, suficientă muniţie, pulbere, ghiulele, archebuze şi frînghii şi aducînd cu mult calm din toate părţile resturile armatei înfrînte, întărit şi mai mult cu patru mii de valahi puternici, care trecuseră la timpul oportun trecătorile aspre ale munţilor şi veniseră în ajutorul său [2], hotărî să-i atace pe poloni fără nici o pierdere de vreme. Pentru a face aceasta, coborî cu oamenii săi într-o vale apropiată, se informă, reorganiză şi refăcu companiile, în fruntea cărora desemnă căpitanii şi şefii pentru trupele şi escadroanele sale; găsi că împreună cu oamenii care veniseră în ajutorul lui avea puţin sub cincisprezece mii de combatanţi pe care îi împărţi în două părţi [3]. Avangarda o încredinţă lui

Baba Novac, ordonîndu-i să meargă fără zăbavă, în cea mai mare taină și în mare grabă spre inamic, convingîndu-se că acesta se oprise și era fără pază și fără nici o bănuială, iar el îl va urma de la mică distanță cu restul; în momentul cînd va ajunge în fața inamicilor îi va ataca cu toată bravura posibilă, urmărindu-i cu înflăcărare, făcînd și el același lucru fără a cruța nici o viață, hotărît de a se expune la orice primejdie.

Pe lîngă faptul că era un soldat valoros, respectat pentru virtutea militară, Baba Novac era și foarte priceput în arta războiului, așa încît merse în așa ordine și cu atîta grabă, în întunericul nopții tăcute, că în zorii zilei s-a găsit într-o pădure nu prea departe de inamici, fără să fi fost descoperit; prevăzu că, dacă inamicul rămîne învins sau iese hărțuit din această bătălie, nu numai că va fi refăcută reputația stăpînului său dar i se va asigura și statul valah și Moldova și va avea condiții destul de avantajoase față de împărat; de aceea hotărî să nu neglijeze nici un lucru pentru a rămîne învingător, atacîndu-i pe inamici. El decise să țină o scurtă cuvîntare soldaților pentru a-i întări și a-i încuraja după pierderile suferite; de pe cal vorbi astfel: „Bravi luptători, bătălia pe care sîntem pe cale s-o dăm în mod neașteptat împotriva inamicilor cere reînvierea valorii și a forței voastre obișnuite; dacă se cere una sau alta în primejdiile cele mai mari ale războiului, astăzi trebuie dat dovadă de cea mai mare bravură, pentru a compensa pierderea recentă printr-o victorie glorioasă și pentru a înlătura amărăciunea gravă a înfrîngerii suferite cu puțin înainte din partea imperialilor, cu bucuria de a rupe și de a împrăștia armata polonă. Aceasta, o, bravi soldați, e ziua în care fiecare din voi va demonstra valoarea sa cu inima vitează, încăpățînați, dacă vreți să învingeți în mod virtuos, și vom putea spune că am depășit dificultățile cele mai importante și obositoare. Zic, aceasta e ziua în care se va putea învedera nu numai adevărata valoare a fiecăruia, dar ne vom strădui și pentru viața și onoarea patriei în care ne-am născut, a caselor în care am fost hrăniți, a soțiilor și fiilor noștri și a întregii noastre ființe: stăpînirea acestor locuri depinde de brațele voastre, de inimile voastre; celor care luptă, în mod generos, le este prielnic norocul, iar celor care preferă o fugă rușinoasă unei morți onorabile, în serviciul și apărarea propriului principe, același noroc le întoarce spatele, iar oamenii le sînt puțin favorabili. Este foarte limpede că în acele periculoase bătălii sînt mult mai mulți cei care mor fugind decît cei care supraviețuiesc în învălmășeală pentru o viață celebră și glorioasă. A muri e un lucru comun pentru toți, dar a muri glorios nu le e dat decît la puțini și la cei mai valoroși. Nu ezitați să doborîți un număr cît mai mare de dușmani pentru că știți din exemplul celor morți deja, și sînt fapte bine cunoscute de voi înșivă, că victoriile sînt obținute întotdeauna nu de armate mari, numeroase, ci de cele mijlocii și însuflețite, deci laurii nu sînt datorați numărului și aparenței numeroase, ci geniului și valorii adevărate. Amintiți-vă de cîte ori ați fost victorioși împotriva polonezilor și cîți dintre voi, puțini la număr, ați înfrînt armate foarte mari ale acelorași polonezi. Readuceți-vă în minte victoriile obținute de voi în Moldova chiar anul trecut; pentru ca acestea să vă servească de exemplu și de curajoasă însuflețire împotriva acestor polonezi întrecuți și învinși de voi în toate părțile și în toate timpurile; astăzi fiind aici sub aceiași căpitani trebuie să aveți o speranță fermă în victorie, luptînd cu aceeași ardoare și însuflețire cu care i-ați bătut și altădată. Reamintiți-vă în sfîrșit că reputația, viața și țara împreună cu Mihai, preaiubitul vostru domn, depind de

credinţa voastră şi de valoarea voastră generoasă, trebuind să vă servească în ocazii asemănătoare de pinten ascuţit şi plin de îndemn pentru incitarea la luptă bărbătească, prin măcelărirea, distrugerea şi punerea pe fugă a inamicilor voştri cruzi, să-i asiguraţi lui ţara, pe care e pe cale să o piardă acum şi depinde de voi să asiguraţi viaţa, avutul, patria, pe proprii copii şi ceea ce e cel mai important lucru printre lucrurile trecătoare, onoarea şi reputaţia în război. Să mergem deci să pedepsim inamicii care luaţi prin surprindere se vor apăra puţin în faţa mîniei voastre şi a valorii voastre, gîndindu-se fiecare dintre noi să învingă glorios sau să moară onorabil".

Toţi soldaţii avangărzii, fremătînd de ură şi indignare şi manifestînd o dorinţă neobişnuită de a lupta şi de a recupera reputaţia pierdută în trecuta bătălie cu Basta, s-au însufleţit unul pe altul ; se îndemnau să meargă pentru a ajunge cît mai repde la inamic. Este adevărat că acestor oameni nu le-a lipsit sufletul, nici valoarea şi nici căpitanul experimentat, dacă nu le-ar fi lipsit favoarea norocului binevoitor, cum s-ar spune acum.

[...]. Îmbărbătîndu-şi soldaţii, Baba Novac hotărî să-i atace pe polonezi [4], se îndreptă în cea mai bună ordine şi disciplină posibilă şi în mare linişte spre barăcile şi corturile inamice în care soldaţii fără arme erau cufundaţi într-un somn adînc, fără respectarea regulilor militare de pază şi santinele. Totuşi sosirea armatei valahului * a fost imediat simţită astfel încît polonii repezindu-se în mod dezordonat la arme, văzîndu-se surprinşi de inamic, au ieşit să-l întîmpine cu mare însufleţire, dar nu l-au putut opri, încît, atacaţi cu impetuozitate au fost distruşi toţi cei care li se opuseseră şi în zorii zilei îndrăzneţul Mihai a sosit în ajutorul lui Novac. Ambii s-au comportat atît de valoros că, zdrobind primele rînduri, au văzut avangarda lui Sigismund pusă pe fugă. Şi în timp ce asemenea unui torent năvalnic care rupînd digurile credeai că duce cu sine întreaga tabără cu poloni îngîmfaţi, care în cazul cel mai bun se regrupau ; iată însă că din spate apăru Moise Székely care, fiind încunoştinţat de bătălie de loviturile de tun, şi-a accelerat marşul pentru a ajunge la luptă. Găsindu-se la mijloc între duşmani ⟨Mihai⟩ voind să întoarcă ariergarda împotriva lui Székely, iar restul armatei înfruntînd pe poloni, şi unii şi alţii erau înflăcăraţi atît de puternic, încît o bună bucată de vreme victoria părea îndoielnică şi sfîrşitul luptei incert.

Dar norocul atotputernic, care are partea cea mai mare în lucrurile potrivnice decît în cele favorabile şi prospere, nu-l prăvălise pe Mihai în adîncul nenorocirii pentru a-l ridica cu atîta uşurinţă pe culmea laurilor şi a victoriilor. În această luptă[5], fiind mai slab, după o înfruntare dură şi înverşunată, a fost constrîns să fugă cu Baba Novac şi cu puţini dintre ai săi spre înălţimea munţilor şi spre desimea codrilor sălbatici, dacă voiau să-şi salveze viaţa, lăsîndu-şi restul oamenilor, în parte morţi, în parte prizonieri şi echipamentul în mîinile polonezilor, deşi uciseseră patru mii dintre duşmanii lui.

[...]. În acelaşi timp [6] fiind prins Baba Novac, căpitanul voievodului Mihai, împreună cu un preot de lege grecească, capelanul său, care în mijlocul acelor tulburări şi frămîntări venise cu speranţa de a fi acceptat în slujba împăratului, acum a fost acuzat că din vina sa s-au făcut numeroase incendii pe timpul cînd îl servea pe valah *. Spre satisfacţia poporului ⟨a unor nemulţumiţi⟩ care era deja revoltat şi furios şi care dorea răzbunare pentru cruzimile excesive, au fost legaţi cu furie şi

duşi la închisoare. Basta a depus toate eforturile pentru a-l scoate din închisoare, îndemnat de stima şi consideraţia ce avea pentru isteţul căpitan, dar nu putea să facă nimic, răspunzîndu-i-se că judecarea acelei cauze se va trimite adunării generale a stărilor din Dietă, fiind foarte siguri că va fi condamnat şi că autoritatea lui Basta însuşi va fi fără folos, cum s-a şi dovedit curînd; cei doi nenorociţi şi nefericiţi au fost de fapt condamnaţi să fie arşi de vii.

În timp ce palatul era păzit de armată, Baba Novac cu preotul său au fost duşi goi în văzul mulţimii ca să fie predaţi pentru acest chin pe care îl descriem aici. Au apărut ţiganii (în această provincie ei servind ca executori ai justiţiei) şi apucînd corpul acelor nefericiţi l-au înfăşurat cu lanţuri şi gîtul cu un fier gros. Le-au legat apoi toate membrele deasupra unei bîrne lungi cu aceleaşi lanţuri; atunci, între cele două frigări s-a dat foc cărbunilor şi lemnelor. Deasupra a două furci puternice în formă de frigare lungă au fost puse bîrnele care susţineau corpurile nenorocite, unul de la cap, iar celălalt de la picioare, la extremitatea cărora erau două roţi de lemn pe care ţiganii le învîteau cu mîna şi picioarele, pentru a arde încet; ⟨victimele⟩ începeau să simtă un chin cu adevărat barbar şi inuman; rănile cauzate provocau plînsete amare şi strigăte ascuţite ce străbăteau aerul, iar unde focul produsese deja răni mai mari, acolo se arunca apă proaspătă pentru a stîrni şi mai mare chin şi pedeapsă mai îndelungată membrelor nenorocite, suferinţa fiind cu atît mai mare cu cît cele mai multe dintre arsuri sîngerau. Preotul înarmat cu o răbdare lăudabilă, cu cuvinte de îmbărbătare, spuse în limba greacă, l-a consolat pe nefericitul Novac care slăbea de pe urma arsurilor intense. Astfel timp de o oră şi jumătate au făcut din ei un spectacol şi suferind ambii atît de crud au murit în cele din urmă [7].

[...]. Mihai [8] pierzîndu-şi viaţa, printre soldaţii săi s-a stîrnit mare frămîntare. Dar Basta veni numaidecît călare şi prin prezenţa sa şi prin abilitatea sa a liniştit totul. Cu vii argumente a făcut să fie convins fiecare de justeţea execuţiei. După aceasta s-a ţinut consiliu unde au intervenit principalii capi ai ambelor armate şi s-a stabilit între ei o ascultare foarte fermă faţă de generalul Basta pentru toate scopurile bune; se hotărî de asemenea să se trimită capul lui Mihai în Valahia, apreciindu-se că, dacă nu s-ar trimite, armata sa care era acolo n-ar fi crezut că era mort şi [...] s-ar fi angajată în alte acţiuni, iar boierii n-ar fi ales un alt voievod. Mihai îi ţinea pe acei oameni acolo uniţi pentru apărarea acelei provincii; sub pretextul că ei serviseră împotriva invaziei tătarilor şi a moldovenilor s-a găsit apoi că, de fapt, el voia cu ajutorul lor să pună stăpînire pe Transilvania, de asemenea, şi cu ajutorul turcilor să-l întărească pe fiul său Pătraşcu în ea. Apoi a trădat credinţa către otomani prin trecerea (cum se presupunea) la supunerea Macedoniei, Serbiei, Bosniei, Albaniei şi a altor ţări greceşti, unde avea vaste înţelegeri chemîndu-l acolo toţi partizanii săi [...]. Aceştia împodobindu-l în scrisori cu titlul de steaua lor conducătoare, scrisori ce au fost găsite sub perna pe care dormea.

Capul a fost deci îmbălsămat şi încredinţat însuşi maestrului de călărie al lui Mihai care îl ceru cu foarte mare insistenţă pentru a-l duce în Valahia [9].

[...]. Abia se văzu ţeasta în provincia Valahia, că a lăsat fără grai şi abătuţi pe prietenii cei mai intimi ai lui Mihai.

[*] Mihai Viteazul.

[1] La scurtă vreme după bătălia de la Mirăslău situația lui Basta în Transilvania devine critică, nobilimea maghiară urmărind, de fapt, readucerea lui Sigismund Báthory pe tronul principatului și nu supunerea față de imperiali. Acest lucru l-a determinat pe general să înceapă negocierile cu Mihai în vederea unei împăcări. Silit de împrejurări, Mihai acceptă propunerile lui Basta și la 24 septembrie/4 octombrie 1600 depune jurămîntul față de împărat.

[2] Baba Novac cu haiducii și banul Udrea cu oastea sa din Moldova.

[3] La începutul lui octombrie 1600, Mihai trece în grabă Carpații în Muntenia pentru a întîmpina armata moldo-polono-tătară, care îl aducea pe pretendentul Simion Movilă.

[4] Prima ciocnire are loc la 1/11 octombrie 1600, cînd Baba Novac atacă avangarda oastei polone la Sărata. Urmează apoi în 2/12 și 3/13 octombrie bătăliile de la Năeni și Ceptura.

[5] La Bucovel (10/20 octombrie 1600).

[6] Iarna anilor 1600—1601.

[7] 26 ianuarie/5 februarie 1601 la Cluj.

[8] În dimineața zilei de 9/19 august 1601, Mihai este asasinat din ordinul generalului Basta de către o ceată de valoni conduși de căpitanul Jacques Beaury.

[9] V.n. 9, p. 36.

IAC. AVGVSTI

THVANI HISTORIARVM SVI TEMPORIS

PARS QVINTA.

Ab A. C. N.

CIↃ IↃ.XCIV. *usque ad Annum eiusdem seculi* CIↃ IↃC. VII.

Accesserunt Commentariorum de vita sua libri VI. hactenus nunquam editi.

FRANCOFVRTI,

Excudebatur typis Egenolphi Emmelij, impensisque Petri Kopffij Bibliopolae.

Anno Christi M. DC. XXI.

JACQUES AUGUSTIN DE THOU

Reputat om de stat şi renumit istoric al timpului său, Jacques Augustin de Thou (sau Thouanus) s-a născut la Paris în 1553 şi a murit în 1617. Ca om politic şi diplomat îşi îndeplinea misiunile încredinţate cu atîta înţelepciune, încît era considerat un al doilea Cato, iar ca istoric s-a distins nu numai printr-o documentaţie bogată (de Thou a avut acces chiar la arhiva imperială din Viena) şi stilul său clar şi concis, ci mai ales printr-o încercare de imparţialitate meritorie.

Istoria lui de Thou scrisă în limba latină şi intitulată *Historiarum sui temporis* descrie evenimentele petrecute între 1546 şi 1607.

Ediţia folosită: *Tomus quintus historiarum Iacobi Augusti Thuani*, Francofurti, 1614—1621, p. 223—224; 228; 580—584; 702—706; 792—794.

TOMUS QUINTUS HISTORIARUM IACOBI AUGUSTI THUANI

Liber CXIV
Anno 1595

[...]. A prolusionibus et excursionibus interea bellum per Moldaviam, cui prae erat Aaron Vaivoda, et Valachiam, cui Michael vir strenuus tunc impositus erat, ceptum, is Petri quondam Palatini filius fuit, ab Alexandro imperio deiecti, sed cum Alexander luxuria et libidine erga omnes injuriosus, tum nepotinis sumptibus gravis summum suorum odium meruisset, grandique aere alieno contracto, quod X auri sagmas, vulgo potuaras vocant, excedebat, populos insolitis tributis onerasset, Amurathes à Valachiae ordinibus exoratus cum cum uxore liberisque ad Portam revocavit, et eius loco Io Michaelem in paterno solio per Purpuratum Temesuarensem constituit Alexander autem paullo post accusatus, quod res novas in provincia moliretur, iussu Sultani in aedibus suis Constantinopoli elisa gula misere periit. Michael autem, qui successorem sibi a Porta mitti metueret, siue insita ambitione siue necessitate victus rebus suis conducibile existimavit, ut suos aduersus Turcos bello irreconciliabili concitaret, et iam toto biennio armis infestis cum Turcis et Tataris pugnabat, Dziurdzoua ad Danubij ripam Bucheresta cum ingentibus praefecti thesauris, Phlokza, Herzoua, Silistria captis [...] ingentem stragem direptis et incensis [...].

[...]. Michael Tergouistia profectus cum Valachis suis transmisso Danubio Silistriam aggressus vi capit, et direptam incendit, arce ad quam expugnandam tormenta minime suppetebant, minime tentata postridie transmisso rursus Danubio, qui tunc glacie concretus erat, Bria-

lam et mox Smilae urbem et arcem suae potessatis fecit, captis XIV tormentis in queis II Ferdinandi Caesaris, totidem Ioannis Huniadae insignia impressa habebant.

Eodem fortunae impetu Georgium receptum, in quo copiosa reperta annona. Nouigradum quoque tentatum, sed irrito exitu, multis ex nostris caesis, qui ab eo tempore periculis adeundis cautiores fuerunt. Dum redeunt, aqua Danubij treis pedes supra glaciem fluxit, super qua tamen spreto periculo onusti praeda Michaeliani iter fecerunt, ac denuo in alteram ripam transierunt [...].

Liber CXXII

Anno 1599

[...]. Interim Cardinalis, ut tempus duceret, literis ad Georgium Bastam qui tam cum copiis Caesareis Cassouiam venerat, datis vim hostilem deprecabatur, quippe se quidquid à Sigismundo per delegatos cum Caesare actum esset, ratum habiturum; nec quidquid aliud in eo negotio spectare, quam verri Christianae et transquillitati provinciae consulatur, vicissim sperare, ut ipse, qud eo actum sit, in bonam partem interpretetur, nec interim ui aperta quidquam aduersus amicos et confoederatos principes moliatur. Petzius sub id Pragam reversus est exeunte Aprili et literas à Cardinali ad Caesarem attulit quibus praescriptum erat, cupere se qua cunque in re posset, Caesari gratificari, praesertim in iis quae ad pacem spectant, et communem reipublicae. Christiane causam itaque ut controversiae nuper exortae amice componantur, unice expetere ea de re legatos propediem cum Caesare acturos cum amplissimis mandatis missurum.

Lectis literis dilato ad eas responso protinus ad Bastam scribit, et copias quantas posset maximas conscribere, et in Daciam ducere iubet. Michaelem item Valachiae despotam Bathoriis infestum, quem spe praefecturae utriusque Daciae sub Austriacis regendae impletum sibi devinxerat, contra ipsos concitat [...].

[...]. Dum haec ultro citroque, simulate inter eos per literas et nuncios agitantur, Basta per Michaelem Valachiae despotam, qui iam in armis cum XXXCIↃ erat, serio rem agi curat.

Is ergo in provinciam hostiliter ingressus Stephanopollim primo aduentu XV Kalendas IX-bris occupat, ut ab ea parta Polonis, quos auxiliare is Cardinalem habiturum metus erat, aditum intercluderet, verum is metus paulo post evanuit, edicta per regnum promulgato, ne quis Sigismundo Bathorio aut Cardinali patrueli in hoc bello aduersus Caesarem et Austrios militaret. Stephanopoli praesidio firmata Ciculi confirmatis priuilegiis ac immunititibus in fidem accepti, et in Caesaris verba adacti inde Hermenstadium cum XVIII machinis contendit.

Diuersa parte Cardinalis Cibinium Saxonum, in quibus praecipuam fiduciam habebat, amplissimam ciuitatem venit, copiis ita circum dispositis, ut exiguo spatio abessent, quaem primum occasio se offerret decernere paratis; nam Cardinalis, qui Hieremiam Moldaviae despotam sibi conciliauerat, in castris haut minus XXVCIↃ hominum habebat, sed magnam partem provincialium et exarmatorum, orator Pontificius cum Gogare Monbarsio et Moyse inter Ciculos primario viro intervenit, à Cardinali, qui Daciam si Pontificis patrocinio retinere posset, beneficiarium se Sedis Romanae futururum in arcano receperat, appositus, et quasi à Caesare veniret, eius nomine Michaeli denuntiavit, ut Transsil-

vaniae finibus omnino excederet, et vim ac maleficium a provincia abstineret. Michaele mandatum Caesareum exhiberi sibi petente, cum orator id penes Bathorium ease diceret, tempusque interponi postularet, tantis per dum ad Cardinalem adiens ipsum ad saniora consilia inflecteret, contrarium mandatum prolatum, quo nullo mora interposita cum Cardinali hostiliter agere iubebatur, itaque minime auditae oratoris preces Michael cum orator per castra Caesariana discurrens a pugna cunctos dehortaretur, ipsum honorifice custodiendum filio dedit castrisque ad Cibinium promotis mittit faecialem Cardinali renunciaturum non se ad Christianorum sanguinem cui libenter sit parsurus, fundendum venisse, sed quando ipse sacramentum Caesari dederit, et iniuste arrepto dominatu cedere recuset, nulla etiam necessitate coactus Turcarum opera imploraverit : his de causis, nisi quamprimum ab armis discedat, et se Caesaris voluntati permittat, eum bello ad perniciem persecuturum superbam adeo denuncitionem non tulit Cardinalis, vir magni animi, remissoque faeciali protinus copias instruit, quippe Michaelem pascendis potius pecoribus, quam exercitui ordinando idonexum semper aspernatus, ac proinde cum eo certamen detrectare turpe existimabat. Antequam manus consererent, Michael voce praeconis edixerat, ut transituris ad se parceretur, quod ita speraret fore, ut multia à Cardinale transfugerent, quod si non succederet, saltem egregiae ex voluntatis impressam in Dacorum animis opinionem relinqueret, maioribus animis utrinque quam peritia certatum, si post quinque horarum obstinatam pugnam, Cardinalis eodem profligatus est. IIICIƆ ex eius exercitu desiderata, inter vulneratos captosque, reliqui in fugam cum misero imperatore sue se coniecere : direpta castra, et magna praeda in se inventa Valachis in praedam cessit, XLV machinas victor Michael sibi sumpsit id incidit in V. Kalend. IX-br. mox Albae Iuliae Valachi magna gratulatione ciuium fortunae cedentium accepti.

Stephanus Bathorius ex fuga cum paucis se recepit, et asportatis, secum rebus quas potuit pretiosissimis Claudiopolim, venit, indeque Hustam contendit in Polonorum finibus, ubi cum sperata Polonorum subsidia non comparerent, nam paulo ante edictum quod dixi, Regis iussu propositum fuerat, Somlium, inde familiae suae originam Bathorij repetunt, concessit.

Stephano digresso Husta et Claudiopolis Michaeli aduenienti Kalend. IX-br. paruit; sola restabat Uivaria praecipuum provinciae munimentum, quod valido praesidio defendebatur. Sed cum sub id Somlij Stephanus Bathorius à Georgio Basta, cui interim cum Davide Hungnadio et Paulo Niaro allata in stipendium pecunia in Transsilvaniam venerat, interceptus esset, metu mortis intentato non aliter libertatem impetrare potuit, quam Viuaria dedita, quibus actis viae insideri ubique iussae missique qui Cardinalem fugitiuum infestis armis prosequerentur.

Eum nono post die inter montana cum septem solis familiaribus latitantem nacti non sine secreto mandato trucidarunt, quippe cum Austriacis persuasum esset, nunquam illum quieturum, et quamdiu in viuis esset, nunquam pacatam Daciae possessionem penes ipsos fore : mortuo à ceruice caput recisum et ad Michaelem allatum, qui corpus mox diligenter percuiri et repertum Albae Iuliae monumento insigni, quod ipse Cardinalis Baltasari fratri struxerat, inferri curavit [...].

Sigismundus cum omnia tuta metueret, fugam undique circonspiciens clade ad cladem addita, haut mediocriter angebatur nam dum ad

discessum se parat, equos paratos magnam partem fortuito incendio amisit, quo et CC currus, in quos [...] rem supellectilem imposuerat, una cremati sunt.

Michael, re feliciter gesta confestim ad Caesarem literas in quibus pacatam Daciam ductu suo, et cunctos provinciae ordines in verba eius adactos significabat, et meritorum se [...] rationem haberi petebat, praefecti per provinciam titulos [...] que usurpans, sed mox in aula Caesarea per Basta, qui eandem praefecturam ambiebat emissarios delatus est, quasi per prefecturam ad principatum adspiraret auxit suspicionem infestata hominis barbari comitas et adfectatus in populos in fidem acceptos amor, atque ambitiosae pro eorum libertate privilegiis et a praesidiis externis immunitate apud Caesarem pro itaque cum Basta instaret Caesaris nomine, ut Germani praesidia distribuerentur, saltem ad tempus, quousque à recentibus motibus et externa vi pacata esset provincia, diu altercatum inter ipsos fuit, Basta publicam securitatem, Michaele contra patriam libertatem obtendentibus, tandem ad disidium componendum propere cum amplissimis mandatis Petzius missus, qui ita summum imperium per Daciam sibi sumpsit, ut illud Michaeli ablatum in Georgium transferre videretur, quod rursus novis motibus per Daciam occasionem praebuit, cum Michael se delusum videns ingratitudinem ac perfidiam Caesarianorum palam detestaretur, et provinciae proceres mutato dominio non tam quaesitum aduersus Turcos patrocinium, quam se in dirissimam sub potentiori hero seruitutem redactos dicerent.

Liber CXXIV
Anno 1600

[...]. In Dacia proxima Michael re feliciter Caesaris auspiciis gesta cum indignam meritis suis gratiam rependi videret, omnia circumspiciebat, quibus potentiam successibus anni superioris partam tueri posset, itaque clam animos purpuratorum tentandos curaverat, qui hominem in utrumque, paratum ut aliqua spe gratiae, si ad partes ipsorum inclinater, lactarent, Huraiam Agam veneranda canitie senem vicissim ad eum Sultani nomine mittendum curans, quem ille perhonorifice excepit cum ornatissimo equitatu ad medium milliare obuiam profectus, cum haut procul abessent, ambo ex equis desiliunt, et ubi se humanissime inuicem complexi sunt, Aga Michaeli Persicum gladium, quo accinctus erat, detrahit, eidemque, alium Turcicum auro et gemmis distinctum tradit, cum multis aliis donis, inter quae erant ardeatum insignae plumae ad pileorum ornamenta; equi praestantissimi VII generosus falco, quae Michaeli incedenti praeferebantur, eoque comitatu ambo Stephano polim ingressi sunt reboante passim festa tormentorum displosione aderant Caesari procuratores ad componendum inter ipsum et Georgium Bastam dissidium, quos ille spectaculo insolito in suspicionem adductum iri minime dubitabat eoque acquiores in ferendis condicionibus fore sperabat, interim monet, ne ea re mouerentur, honorem, qui legatis debetur, nisi omnis expers humanitatis haberi velit, non exhibere non potuisse, nihilominus se facturum, quod aequum esset, tantum dent operam, ut Bastae multis nominibus sibi suspecto alius a Caesare substituatur, ne per privatas simultates publica salus in provincia periclitetur, praeterea haec eiusdem in arcano postulata ferebantur, ut Transsilvania sibi filioque, iure haereditario cum Varadino. Husta, Nagbama et exterioribus Hungariae partibus traderentur; ut

omnia bona ac dignitates, quibus Sigismundus Bathorius à Caesare donatus fuerat, sibi attribuerentur, et collatitia pecunia ad scribendum militem iuuaretur. Caesar ceterique Imperij principes Christiani fidem interponerent, si forte in Turcorum potestatem veniret, fore, ut ex manibus eorum liberaretur, ad haec addebat, ut magis Caesarianorum animos pertentaret, omnino sperare se, quae iam in Dacia occupauerat, loca Caesarem minime reposciturum, sed praeterea etiam reliqua usque, ad Tibiscum fluvium pro nauta tam fideliter opera sibi concessurum, quae si a munificentissimi principis benignitate impetrare possit, se tot tantasque res aduersus communem hostem gesturum, quantas hucusque nemo gesserit, et si pares sumptus iis, qui in Pannonia quotannis fiunt, subministrentur, cuncta a Caspio mari Budam usque, Albam regalem et Zolnocum imperio Caesaris subiecturum, haec superbi iuxta et ambitiosi hominis insolentia postulata ita à legatis Caesareis accepta sunt; incendente eos Basta aemulo quasi ille occasionem à clientela Caesaris discendendi quaerens iam res novas animo moliretur, tamen in presens res prudenter dissimulata, et ex pecunia Caesaris XXXCIↃ aureorum repraesentata sunt, quae tamen tanquam leue operae pretium non sine spernentis atque adeo male affecti vultu accepit Michael. Sigismundus interea sociatis cum Hieremia Moldavie despota viribus mediocrem ex gente sua, Scythis, Polonis, Turcis confecerat exercitum in omnia rerum agendarum momenta intentus, contra eos, ne longiore mora interiecta maiores vireis colligerent, statim ducit Michael, quem tot locis victorem, ut sit, LCIↃ amplius armatorum sequebantur, et per altissimorum montium angustias in Moldaviam penetrat, Sigismundo, et Hieremia numero imparibus semper recedentibus, ubi plus ab regionis incommoditatibus, quam ab hoste damni passus est, ad tantam annonae penuriam redactus, ut foliis arborum pro cibo uti cogeretur, illi tandem recedendo ad Boloniae fineis peruenerunt maiora auxilia a foederata gento sibi polliciti, cum quibus fesso Michaeli recentes occurrerent, Hieremiae de suppetiis importune Turcum sollicitabat, a quo nihil pecuniae, militum aliquem numerum tandem est consecutus Michael a persequendo hoste iam dilapso cursum inhibet, et Moldaviam ab Hieremia desertam eo facilius occupat quod plerique in provincia illum pessime oderant, imperio asperum et intolerandis tributis gravem, quippe ferebatur in singula etiam vilissima capita aureum menstruum imposuisse, et quicquid corradere poterat, viribus, suis et suorum beniuolentiae diffisus in Poloniam, ad quam receptum sibi parabat mittere; hoc successu elatus Michael ultrerius progreditur, cum Sigismundo ubicunque, eum nancisci posset, manus conserere certus, in novo subsidio recreatus, ita ut XXXCIↃ armatorum penes se haberet, ad Istrum iuxta Ortunum castrum consederat, ibi collatis castris acerrime pugnatur, multis utrinque cadentibus, tandem victoria ad Michaelem inclinavit; ex Bathorianis, praeter eos qui fluvio hausti perierunt, desiderats VICIↃ Michael victor totam Moldaviam Caesaris nomine, ut in dissimulatione, perseveraret in potestatem redigit, eique gubernandae filium praefecit, parte copiarum attributa ipse cum reliquiis Cosacorum, Rasciorum, Belgarum quos a Caesare habebat, copiis in Transilvaniam rediit, ubi cognito, Ioannem Sarium Samoscium magnum Poloniae Cancellarium cum numeroso exercitu aduentare, fama sparsa, ut iniuriam exeursionibus in terram Polonicam à Michaele factis ulcisceretur, revers, ut Sigismundum proxima cognatione secum coniunctum in paternum principatum restitueret et Moldaviam veteri Polonorum imperio adiiceret,

ad Caesarei exercitus duces, qui in superiore Pannonia erant, scribit monetque paratas semper copias haberent quibus si quid hostis tentasset, ei statim occurreretur.

Sub id denuo à Caesare venit Petzius cum aliqua pecuniae summa, quam propter itinerum pericula, sicuti ferebat, siue quod eam in Michaelis potestate, antequam eius animum plene pertentasset, relinquere nolebat, Socmariae deposuerat; in colloquium ubi Petzius cum Michaele venit, post multas expostulationes et magnifice venditatam suam operam, ille postremo subiecit, si Caesar ex fratribus suis aliquem in Daciam cum summo imperio mittat, se confestim e prouincia decedere paratum, ceterum ex benignitate ipsius sibi polliceri, sui rationem habitum iri totque exantlatos pro domo Austria labores, tot adita pericula potentissimum iuxta ac clementissimum principem minime ex memoria depositurum; se vicissima si Caesareis opibus aliorumque Christianorum principum auxiliis iuuetur, ad frangendam Turcorum potentiam et constituendam in iis locis rem Christianam omnis consilia sua, omnes conatus, quicquid animi et industriae habet, conversurum, verum Caesar a Basta monitus, homini barbaro et veraipelli ne fideret, contraria mandata Petzio dederat, quibus Michael sine condicione ex Transsilvania decedere aut Bastae, si in ea remanere vellet, parere iubebatur; quod cum facere praefracte recusaret res ad apertum dissidium erupit et Michael, ut res suas firmaret, cum proceribus provinciae initio tanta humanitate usus, dum bellum Caesaris auspiciis administraret, tunc omnia tuta timens animum renudavit, et aut nulla iusta de caussa, aut ex levibus admodum suspicionibus in crimen adductos ex iis plerosque male multavit, nonnullos etiam quaestionibus subiecit.

[...] ut multi ab eo deficerent, in iisque Moyses ipse Ciculorum regulus, cuius in virtute et fide cum magnam fiduciam semper reposuerat, tum ductu magnas res in bello administraverat : hac acerbitate in summas mox angustias se prolapsum sensit, sero ad eam emendandam remedio, nam a Tataris et Turcis sibi metuebat, et Samoscium ultra modum reformidabat. Bathorium et Hieremiam sibi insidiari minime ignorabat, nec vero circa se, quibus plene confideret, ullos habebat; homini inter tot difficultates conflictanti cum exercitu ex superioribus Pannoniae praesidiis raptim collecto Basta, ne occasioni deesset, statim occurrit, ut sponte parere recusantem vi cogeret et Claudiopolim profectus cum obuios provinciae ordines habuisset, eosque in fidem Caesaris adegisset, Albam Iuliam, ubi Michael cum XVIIICIƆ castra habebat, recta tendit aduentu Bastae subito non tam territus despota, quam suorum insidias vetitus protinus in fugam se coniecit, IVCIƆ. ex suis amissis, et ad montana Valachiae receptum habuit, ubi cum rursus nova calamitas oppressit, nam Sigismundus et Hieremias collectis repente copiis recedenti nec opinato incumbunt, et reliquias exercitus dissipati, quas secum trahebat, profligant; ille cum nihil amplius praesidij in opibus suis videret, ne ab infesto sibi Basta legem accipere cogeretur, Caesaris clementiam appellat, comeatumque petit, quo tuto ad ipsum proficisci et suspiciones coram purgare posset, obsidum loco uxore et liberis oblatis, ne qua fraus subesse putaretur : Caesar, qui barbarum ex Transsilvania deducere summopere percuperet, dum potentiam suam in ea per Bastam constituisset, facile postulatis eius ob praeteritorum memoriem ut aiebat, annuit, et Bastae, ut tutum iter ei praeberet, et interim dum a domo procul esset, bellum ei a Sigismundo, et Hieremia per Valachiam illatum propulsaret, mandauit,

secundum hec exeunte anno Michael cum LXX equitum comitatu Viennam venit, à Matthia perhumaniter exceptus, per internuncium à Caesare ibi tantis per iussus subsistere, dum Pragam euocaretur. Basta interim comitia provinciae celebrat, in quibus cum Caesar intellexisset, Ordines et proceres certis tantum condicionibus se Caesaris imperio subiicere paratos, quas nisi impetrarent, ope et patrocinio Turcico, quod ex propinquo ostentabatur, usuros; eo diutius distinendum Valachum putabat, ne res iam turbatas presentia sua magis misceret; Caesar, quo motum illum componeret, initio summum Transsilvaniae imperium Maximiliano fratri detulerat, verum ille se excusauit, Samoscij, qui iam Moldavia recepta in Valachiam descenderat, et Hieremiae fratrem provincie praefecerat, occursum caussatus. Valachi etiam instabant apud Bastam, ut auxilio iuuarentur aduersus Polonos, ultro se in Caesaris potestate futuros polliciti, Michaelemque, cui hactenus paruerant, vel alium quempiam cum summo imperio mitti cum viribus petebant, nam quem Samoscius imposuerat, se ferre nec velle nec posse; inter has consultationes annus in aula Caesarea et in Transsilvania exactus [...].

Liber CXXVI
Anno 1601

[...]. Indictis Claudiopoli comitijs cum à maiore parte Sigismundus Bathorius, qui aberat, princeps Transsilvaniae per praeconem renuntiatus esset, decretumque, ut è Moldavia continuo accersitus pristinae dignitati restitueretur, eique cuncti ordines parare tenerentur, Stephanus Tschiakius, qui absentis vices obibat, homo peruicax et magni animi, ne nihil interim ageret, Michaelis Valachi, qui iam ad Caesarum profectus Viennae iamdiu substiterat uxorem et liberos capi et captos sub custodia abduci imperat, qua re cognita, ultra quam dici potest animo commotus Valachus Pragam pergit, et à Caesare admissus non omnino sibi toties seu levitatem seu perfidiam Transsilvanorum experto praeter exspectationem accidisse dicit, quod de illorum populorum defectione intellexerat, quos tamen locorum peritia fretus, si modicis auxilija iuventur, fore dicit, ut breui ad Caesaris obsequium pacata tota provincia redigat libellum querimoniarum gravium plenum itidem porrexerat, cuius exemplum penes me habeo, quo fidem Sacrae Caesareae Maiestati vel cum pernicie sua constanter seruatam contestabatur, ab initio repetita suorum erga ipsam meritorum et egregie bello factorum memoria, non sine occulta ingratitudinis exprobratione, et liuoris Bastae, quem minime nominabat, sugillatione, incusata perpetuo et palam Dacorum, et Bathorianis patribus addictorum perfidia, quo et excusabat, quod interdum necessitati cedens cum Turcis ad se missis reconciliationem verbis simulasset, cum se re et facto contra illos tanquam iuratos nominis Christiani et familiae Austriacae hosteis strenue et constantissime pugnasset, addebat, ad maiorem innuidiam, Aaronem antea Dacia et Bathorianis infestum, ob fidem constanter Caesari et Austriacae familiae seruatam pari ingratitudine remuneratum esse; is propere redire et cum Georgio Basta, qui ad primum motum viribus per se impar iam se ad limitem receperat, se coniungere ipssus, Motinam venit, quo et ex Quadis delectos equitatus cum subsecutus est.

Iam Bathorius à provinciae ordinibus euocatus exeunte Aprili domum redierat, et Viuaram Rubitio dedente receperat, initio nihil hostile pre se ferens; nam datis ad Bastam literis à Tschiako decreta ut iniusso suo facta excusabat, deplorataque sua conditione ac miseria,

in quam nulla culpa sua incidisset, praeteritorum gratiam sibi fieri, et ut novos ad Caesarem legatos mittere liceret petebat; de coetero nolle se consilia et rationes cum Tschiako homine seditioso miscere religiose protestabatur sed homo ad quamuis auram fluctuans statim mutauit, et à Tachiako persuasus cum Michaele et Basta antequam maiores vires collegissent, confligere statuit, itaque, cum XXXCIↃ armatorum circa se haberet, ex provicialibus, Hungaris, Moldavis, Cosacis, Tataris et maiorem partem Turcis, collem superiorem ex aduerso Caesarianorum occupat. Michael et Basta cum XVIIICIↃ circiter in inferiore colle consedere Kal. VI-ttil. cum pridie cum bis mille equites egregie instructi ex Quadis aduenissent postridie, cum diu uterque exercitus in procinctu stetisset, Bathorius morae impatiens sub horam quartam pomeridianam in imum descendit, et Caesarianos adoritur, a quorum tormentis in medio cliuo dispositis graviter infestatus est, cum contra tormenta eius in summo colle directa Caesarianos illaesos supervolarent eoque errore factum, ut cum à Caesarianis repetita saepius displosione soluerentur, Belgae acri impressione facta mediam aciem perruperint, eodemque tempore hinc Michael, inde Basta per latera incumbentes Bathorianos post ingentem caedem editam postremo in fugam verterint.

Occisa plus XCIↃ memorantur, capta CX signe et ad Caesarem perlata, XL omnis generis tormenta, ex Caesarianis vir CCC perierunt; castra hostilia capta ac direpta, mox victoribus Claudiopolis paruit, opidanis, quod defecissent, interim in sacramentum adactis ac praesidium impositum suo sumptu alere iussis.

Sed maior in vincendo inter Caesarianos duces, quam post victoriam concordia fuit, dum alter alteri suspectus occasionem quaerit. Basta cum Michaelem h' minem vasta ambitione post successum ultra modum insolescere videret, primo monitum ad extremum opprimere statuit, et dissimulato eius superbo responso, quo Bastae Caesarisque, imperium in se nullum agnoscere palam declarabat, post aliquot dies quasi de magnis rebus cum coacturus ad se vocat; cum ille ire detrectaret, missa ad eum comprehendendum quasi defectionem meditantem II Belgarum signa ac toti dem Germanorum, ad quorum conspectum homo ferox ita cohorruit, ut minime se desereret, sed suorum ope inclamata percussorem Germanum stricto gladio petit, ac superueniente Biro Tordae praefecto Belga, cum aliorum globo statim hasta transuerberatur, cum XLIII aetatis annum ageret, utraque fortuna vel inimicorum iudicio insignis corpus nudum cis fluvium ad vesperam usque, indignum in modum ad horrorem iacuit, sub noctem iussu Ioannis Schneckenhausi Silesianae militiae tribuni ibidem tertae mandatum; occiso Michaele statim eius tentorium auide direptum, sparsa fama, quasi repertae essent inter gazam literae, quibus occultarum cum Turcis machinationum ac proditionum fides fiebat; quod non tam ad placandos Valachos valuit, populos frequenti dominorum per mutuas caedeis indies succedentium mutatione gaudenteis, quam ad mitigandam apud vicinos aliosque principes facti invidiam, ne ut olim in Cardinalis Georgij caede et Andreae itidem Cardinalis exitio, sic nunc in Michaelis caede eandem infamiae opinionem Austriaci incurrerent, quasi illis insitum ac familiare sit, in regnis parandis novisque, ad antiquas ditionibus iungendis, sic indigenarum et primariorum virorum opibus et egregia opera ad firmandas, res suas uti, ut postea pro beneficio, maleficium rependant, et subeunte fastidio eos tanquam suspectos occasione quaesita de medio tollendos curant [...].

VOLUMUL AL CINCILEA AL ISTORIILOR LUI JACQUES AUGUSTIN DE THOU

Cartea a CXIV-a
Anul 1595

[. . .]. Astfel, prin tentative și incursiuni, începu războiul în Moldova, în fruntea căreia se afla voievodul Aron, și în Valahia unde atunci fusese pus domn, Mihai, bărbat viteaz. Acesta era fiul domnitorului Pătrașcu [1], pe care-l scosese din scaun Alexandru [2]. Dar fiindcă Alexandru, prin desfrîul și fărădelegile sale, prin risipa sa, prin dările cele nemaiauzite aruncate asupra țării, pentru a putea achita datoriile cele mari întrecînd suma de zece poveri de aur, îi asuprea pe toți, întreaga țară îl ura ; Murad, rugat de boierii țării, îl chemă la Poartă împreună cu soția și copiii săi, iar în locul lui puse, în scaunul părintesc, pe Ion Mihail, prin împurpuratul pașă de Timișoara. Puțin după aceea, Alexandru, acuzat că încearcă să facă noi tulburări în țară, pieri netrebnic, sugrumat din ordinul sultanului în propria sa casă din Constantinopol. Iar Mihai, temîndu-se ca nu cumva Poarta să pună pe altul în locul lui, stăpînit fie de fireasca sa ambiție, fie mînat de împrejurări, a socotit potrivit, pentru cauza sa, să-i îndemne pe ai săi la luptă neîmpăcată împotriva turcilor. Iată au trecut doi ani de zile de cînd se duce neîncetat lupta armată cu turcii și tătarii ; i-a înfrînt la Giurgiu, așezat pe malul Dunării, i-a învins pe turcii de la București, prădînd comorile nemăsurate ale conducătorului lor, a ocupat Cetatea de Floci, Hîrșova, Silistra după ce într-o luptă încleștată le prădă și aprinse [4] [. . .].

[. . .]. Mihai părăsind Tîrgoviștea cu valahii săi, după ce trecu Dunărea, atacă și ocupă Silistra, o prădă și o aprinse ; văzînd că nu are tunuri pentru a putea bate fortăreața o lasă în pace. A treia zi trecu înapoi pe gheața Dunării. Supuse Brăila [5] și orașul și cetatea Ismail [6] ; cîștigă în aceste lupte 14 tunuri dintre care două purtau însemnele împăratului Ferdinand, iar alte două însemnele lui Iancu de Hunedoara.

Tot atunci ocupă Giurgiul, unde găsi multe provizii. A încercat să ia și Novigradul, dar nu a reușit, mulți dintre ai noștri fiind uciși, astfel că de acum înainte deveniră mai precauți la primejdiile în care se avîntă. Pe cînd se întorceau, apa Dunării ieși cu trei picioare deasupra gheții, dar cu toată primejdia oamenii lui Mihai, încărcați de pradă, avură curajul să o treacă din nou pînă pe malul celălalt.

Cartea a CXXII-a
Anul 1599

[. . .]. Cardinalul [7], pentru a cîștiga timp, trimise scrisori lui Gheorghe Basta, care venise cu oaste împărătească la Cașovia, rugîndu-l să nu vină cu dușmănie asupră-i, pentru că el, cardinalul, recunoaște tot ce au făcut delegații trimiși de Sigismund la împărat, căci singurul său scop este binele creștinătății, pacea și liniștea țării ; pe de altă parte, speră că și Basta va înțelege cele petrecute în țară și că nu va întreprinde nici o violență împotriva principilor aliați și confederați. De aceea, Pezzen [8] se întoarse la Praga la sfîrșitul lui aprilie, aducînd împăratului scrisoarea de la cardinal, în care scria că e gata să împlinească toate dorințele împăratului, mai ales în ceea ce privește pacea și cauza comună a creștinătății ; tot ce cere este ca divergențele născute de curînd să se soluționeze

prietenește; în acest scop va trimite în scurt timp delegați cu depline puteri pentru a trata cu împăratul.

După ce a citit aceste scrisori, împăratul amînă răspunsul și scrise îndată lui Basta să adune oaste cît poate de numeroasă și să intre în Dacia [9]. Pe de altă parte, chemă împotriva Báthoreștilor și pe Mihai domnul Valahiei, pe care-l cîștigase dîndu-i speranțe că-l va face domn sub protecția Austriei peste cele două Dacii.

[...]. Pe cînd își urmau cursul aceste tratative simulate și de o parte și de alta, Basta îndemnă cu temei la acțiune prin scrisori și soli, pe Mihai domnul Valahiei, care avea pregătiți vreo treizeci de mii de ostași. Mihai intră cu puterea armelor în Ardeal, iar la 18 octombrie ocupă Brașovul, pentru a închide din acea parte drumul polonezilor, de care se temea să nu vină în ajutorul cardinalului, dar această teamă se împrăștie peste puțin timp fiindcă regele Poloniei porunci, în toată țara, ca nimeni să nu cuteze să lupte de partea lui Sigismund ori a rudei sale, cardinalul, în acest război împotriva împăratului și a Austriei. Întărind Brașovul cu oaste, Mihai primi supunerea și credința secuilor către împărat, confirmîndu-le privilegiile și imunitățile. De aici plecă la Sibiu cu 18 tunuri.

Pe de altă parte, cardinalul venise la Sibiu, un oraș foarte mare, avînd în sași o deosebită încredere. Oștile se aflau dispuse în jurul orașului, astfel încît să fie gata de luptă la cel dintîi semn ce li s-ar da. Dar cardinalul, care-l cîștigase de partea sa pe Ieremia, domnul Moldovei, avea în tabără nu mai puțin de 25 de mii de ostași, însă cea mai mare parte erau țărani și nu erau prea bine înarmați. Solul papei [10] (căruia cardinalul îi promisese în taină că, de se va putea menține în Dacia sub proteguirea papei, avea să fie în viitor întru marele folos al scaunului Romei), însoțit de Melchior Bogathi și de Moise [11], bărbatul de frunte al secuilor, merse la îndemnul cardinalului, ca mijlocitor de pace la Mihai și, precum ar fi venit din partea împăratului, îl invită în numele acestuia să părăsească hotarele Transilvaniei și să se abțină de a face cu forța vreun rău acestei țări. Mihai ceru să i se arate ordinul împărătesc, dar solul pretinse că s-ar afla la Báthory și-l pofti să mai aștepte puțin, pînă va merge la cardinal să-l înduplece la acțiuni mai înțelepte. Dar Mihai zise că i-a fost adusă altă poruncă de la împărat, anume să lupte cu cardinalul fără cea mai mică întîrziere. Astfel rugămințile solului nu fură băgate în seamă. Și, deoarece solul, umblînd prin tabăra imperială [12], căuta să-i facă pe ostași să renunțe la luptă, Mihai îl încredință fiului său, ca să-l aibă sub pază cu toată onoarea cuvenită. Ridicînd apoi tabăra spre Sibiu, trimise un sol la cardinal, pentru a-i spune că n-a venit să verse sînge creștin, pe care bucuros l-ar cruța, ci fiindcă cardinalul, obligat prin jurămînt față de împărat, nu renunță la domnia Transilvaniei luată de el pe nedrept, și fiindcă în afară de aceasta el fără să fi fost mînat de vreo necesitate a cerut ajutor turcilor, de aceea, dacă nu va depune armele numaidecît și nu se va supune voinței împăratului, el, Mihai, are să-l nimicească în acest război. Cardinalul, bărbat de mare suflet, nu respinse acuzația atît de trufașă; trimițînd deci înapoi pe sol, își așeză numaidecît oștile în ordine de bătaie, pentru că pe Mihai îl disprețuise totdeauna ca pe un om socotit mai potrivit să pască vite, decît să comande oști; credea, prin urmare, că ar fi fost rușinos să nu primească lupta cu un asemenea om. Înainte de a se încinge lupta, Mihai dădu știre, în toată oastea, că cei ce ar voi să treacă de partea sa să fie cruțați; el spera, astfel,

că mulţi vor fugi de la cardinal; iar dacă aceasta nu s-ar întîmpla, voia să lase cel puţin o părere bună despre sine în inimile dacilor. Lupta urmă cu mai multă bărbăţie decît ştiinţă din ambele părţi; după o încleştare crîncenă de cinci ore cardinalul fu înfrînt; căzură trei mii din oastea lui, în afară de cei răniţi şi luaţi prizonieri; ceilalţi au luat-o la fugă împreună cu conducătorul lor. Valahii, ocupînd tabăra inamicului, dobîndiră acolo o mare pradă. Victoriosul Mihai luă 45 de tunuri. Acestea s-au întîmplat la 28 octombrie [13]. Peste puţin timp valahii intrară în Alba Iulia unde, cetăţenii, plecîndu-se în faţa sorţii, îi primiră cu multe urări de bine.

Ştefan Báthory [14] scăpă cu fuga, însoţit de cîţiva dintre ai săi, luînd cu sine cît putu din lucrurile cele mai de preţ; merse mai întîi la Cluj, iar de aici la Hust, spre hotarele Poloniei; văzînd aici că ajutoarele poloneze în care spera nu se mai ivesc din cauză că porunca regală de care am amintit se anunţase cu puţin mai înainte, el se retrase la Şimleu, de unde îşi are obîrşia familia Báthory.

După îndepărtarea lui Ştefan, porţile Clujului şi ale Hustului [15] se deschiseră lui Mihai la 1 noiembrie. Doar Gherla, una din cetăţile de frunte ale ţării, apărată de o garnizoană puternică, mai rămase neocupată [16]. După ce Ştefan Báthory fu prins la Şimleu de către Gheorghe Basta, care venise pentru aceasta în Transilvania împreună cu David Ungnad şi Paul Nyáry, aducînd şi bani pentru oaste, acela, temîndu-se de moarte, fu nevoit să predea Gherla, pentru a-şi cîştiga libertatea. După aceea se dădu ordin să fie păzite toate drumurile şi se trimiseră oameni înarmaţi să-l prindă pe cardinalul fugar.

Nouă zile după aceea cardinalul fu găsit rătăcind prin munţi, însoţit numai de şapte slujitori ai săi; îl omorîră, nu fără a fi avut ordin tainic pentru aceasta, căci austriecii erau siguri, că atît timp cît va fi în viaţă, nu va fi pace şi nici în Dacia nu se vor bucura de o stăpînire liniştită [17]. După ce îl omorîră, îi tăiară capul şi îl duseră lui Mihai, care dădu ordin să caute numaidecît şi trupul; găsit fiind curînd şi acesta, Mihai îl aşeză într-un mormînt frumos, ridicat de însuşi cardinalul pentru fratele său Balthazar.

[...]. Sigismund, temîndu-se de toate acestea, deoarece nicăieri nu se mai vedea în siguranţă, încercă să fugă oriunde, cînd o altă nenorocire veni asupra capului său: în momentul plecării, pierdu într-un incendiu întîmplător toţi caii, împreună cu 200 de căruţe în care îşi încărcase lucrurile cele mai de preţ.

După ce împlinise cu bine aceste fapte, Mihai trimise îndată scrisori la împărat, arătînd că sub conducerea sa a pacificat Dacia, a făcut toate stările ţării să jure credinţă împăratului, şi cere deci ca împăratul să ţină seama de meritele sale. În ţară purta titlul de guvernator. Peste puţin, însă, Basta care dorea ca el să fie guvernatorul ţării, îl denunţă la curtea împărătească ca şi cum Mihai, prin titlul ce purta acum, ar năzui la domnia ţării. La aceasta se adăuga şi neobişnuita blîndeţe a omului barbar, dragostea arătată popoarelor supuse, precum şi cererile insistente adresate împăratului pentru libertatea şi privilegiile ţării şi pentru scutirea cetăţilor de oşti străine. Astfel, cînd Basta a stăruit, în numele împăratului, ca oastea nemţească să fie aşezată prin cetăţi, cel puţin pînă cînd ţara se va linişti de tulburările din urmă şi va fi pusă la adăpost de orice putere din afară, urmă o lungă ceartă între dînşii: Basta invocînd securitatea publică, iar Mihai, dimpotrivă, libertatea patriei. În fine, fu trimis Pezzen, înzestrat cu porunci cuprinzătoare pentru a împăca

această dispută; el însă luă în mîinile sale stăpînirea Daciei, ca și cum ar fi luat-o din mîinile lui Mihai pentru a o da pe mîna lui Basta. Aceasta fu cauza noilor tulburări din Dacia, căci Mihai, văzîndu-se înșelat, afurisea pe față ingratitudinea și perfidia imperialilor, iar fruntașii țării socoteau că prin această schimbare de stăpînire țara n-a cîștigat protecția într-atît dorită împotriva turcilor, ci mai degrabă s-a aruncat într-o servitute aspră sub un stăpîn mai puternic [...].

Cartea a CXXIV-a
Anul 1600

[...]. După ce supuse cu fericire Ardealul autorității împăratului, Mihai, văzînd în ce chip nedemn sînt răsplătite meritele sale, își aruncă privirea în toate părțile Daciei, spre a vedea în ce fel și-ar putea apăra puterea dobîndită prin succesele anului precedent. El se îngriji, așadar, să ispitească în taină inimile împurpuraților, care, pentru a-l ademeni pe acest om — gata la orice — cu oarecare speranțe în cazul că s-ar da de partea lor, trimiseră de îndată la dînsul, în numele sultanului, pe Huraia aga, un bătrîn venerabil prin vîrsta sa. Mihai îl primi cu multe onoruri, întîmpinîndu-l călare, însoțit de cei mai aleși ai săi, cale de o jumătate de milă. Apropiindu-se unul de altul, descălecară amîndoi și după ce se îmbrățișară cu toată cuviința, aga descinse sabia persană purtată de Mihai și îi dădu alta, turcească, împodobită cu aur și pietre scumpe; îi mai dădu și alte multe daruri, între care pene frumoase de bîtlan pentru împodobirea cușmei, șapte cai dintre cei mai aleși, un șoim dresat; toate acestea fură duse în fața lui Mihai și astfel intrară amîndoi în Brașov în bubuitul solemn al tunurilor. Erau de față delegații împărătești, trimiși pentru a-l împăca pe Mihai cu Basta. Mihai nu se îndoia deloc că prin acest spectacol neobișnuit le va stîrni bănuieli; el spera însă că tocmai prin aceasta îi va face mai drepți în stabilirea condițiilor de împăcare; totodată le atrase atenția ca să nu-i ia acestea în nume de rău, căci, fără a călca legile dreptului ginților, nu putea să nu facă turcilor onorurile cuvenite solilor; cu toate acestea el va fi drept, doar solii împărătești să stăruie ca împăratul să trimită pe altcineva în locul lui Basta asupra căruia are îndoieli din mai multe privințe, ca nu cumva aceste certuri personale să primejduiască mîntuirea obștească a țării. În afară de acestea, în ascuns, circulau următoarele pretenții ale lui Mihai: ca Transilvania împreună cu Oradea, cu Hustul, Baia Mare și cu părțile din afară ale Ungariei să-i fie date lui și fiului său cu drept ereditar; să i se încuviințeze lui toate acele bunuri și onoruri cu care împăratul îl dăruise pe Sigismund Báthory; și să se poruncească strîngerea de bani pentru recrutarea de oaste; împăratul și ceilalți principi ai imperiului să garanteze că-l vor răscumpăra dacă va cădea cumva în mîinile turcilor. Iar pentru a ispiti și mai mult inimile imperialilor, mai adaugă că speră cu totul că împăratul nu-i va mai cere niciodată înapoi locurile ocupate de el în Dacia, ci, din contră, pentru atîtea merite, cîștigate prin credința sa, împăratul îi va dărui tot ținutul ce se întinde pînă la rîul Tisa. De va putea dobîndi acestea prin bunătatea principelui preamilostiv, atunci va întreprinde atîtea împotriva inamicului comun cît nu făcuse nimeni pînă atunci, iar dacă împăratul îi va da o sumă de bani cît cea trimisă în Ungaria în fiecare an, atunci va supune puterii împăratului toate țările cîte se întind de la Marea Caspică pînă la Buda, Alba Regală și pînă la Solnoc.

Aceste pretenții nerușinate ale omului trufaș și ambițios au fost primite de delegații împăratului, care fuseseră ațîțați de Basta, dușmanul lui Mihai, ca și cum acesta ⟨Mihai⟩, profitînd de ocazie, ar fi voit să se rupă de împărat și ar cugeta deja la lucruri noi în inima sa. Cu toate acestea, ascunzînd cu precauție aceasta, i-au dat 30 de mii galbeni din banii împăratului. Mihai primi cu mîhnire și dispreț această sumă, socotită prea mică pentru tot ce făcuse el. Între timp Sigismund, însoțindu-se cu Ieremia, domnul Moldovei, își formase o oaste destul de bună din ardeleni, tătari, polonezi, turci, căutînd momentul să se năpustească asupra lui Mihai. Mihai însă, pentru ca dușmanul să nu apuce să-și strîngă forțe mai multe, plecă fără întîrziere împotriva lor și, precum se întîmplă ca toți să-l urmeze pe învingător, Mihai fu însoțit de mai bine de 50 de mii de oameni înarmați; el pătrunse în Moldova prin strîmtorile munților celor mai înalți, iar oștile lui Ieremia și Sigismund, mai mici la număr, se retrăgeau neîncetat din calea lor. Înaintînd oamenii lui Mihai suferiră mai mult din cauza neplăcerilor ținutului decît datorită pierderilor produse de inamic, căci ajunseseră la asemenea lipsă de alimente, încît se văzură nevoiți să se hrănească cu frunza arborilor. Iar inamicul, retrăgîndu-se, nu s-a oprit decît la hotarele Poloniei; din această țară aliată așteptau ajutoare mari, cu care să-l poată întîmpina pe Mihai cel ostenit de greutăți. Ieremia îi supără pe turci prin insistența cu care cerea ajutor; turcul, însă, fără a-i da vreun ban, abia îi trimise un număr de soldați. Mihai, încetînd să mai urmărească dușmanul deja înfrînt, ocupă Moldova, părăsită de Ieremia, cu atît mai ușor, cu cît cei mai mulți moldoveni îl urau strașnic pe acela, fiindcă domnea cu mare asprime și aruncase asupra întregii țări dări grele și de nesuportat, căci se spunea că ceruse cîte un galben pe lună de fiecare om, fie el cît de sărac. Ieremia, neîncrezîndu-se în ai săi, adună tot ce putu și trimise în Polonia unde spera scăpare pentru sine. După aceea, Mihai, bucuros de acest succes, porni înainte, hotărît să se bată cu Sigismund oriunde l-ar întîlni. Sigismund, refăcut prin noile ajutoare, astfel încît avea 30 000 de oșteni cu sine, se așezase în tabără lîngă cetatea Hotin de la Dunăre [18]. La această cetate s-au ciocnit apoi într-o crîncenă bătălie, căzînd mulți și de o parte și de alta. În fine, victoria se înclină de partea lui Mihai. Dintre Báthorești căzură 6 000, în afară de cei înecați în Dunăre, iar dintre valahi aproape două mii. Mihai învingător supuse toată Moldova, în numele împăratului, precum zicea el, pentru a stărui întru aparențe. În fruntea Moldovei îl așeză pe fiul său, dîndu-i o parte din oaste, iar el, împreună cu celelalte trupe de cazaci, sîrbi, valoni, pe care îi avea de la împărat, se întoarse în Transilvania. Aici află că Zamoyski, marele cancelar al Poloniei, venea cu oaste numeroasă, răspîndind vorbe că vrea să răzbune paguba făcută de Mihai prin incursiunile sale în ținuturile Poloniei, vrînd de fapt să reașeze în scaunul părintesc pe Sigismund, care îi era cumnat [19], și să supună Moldova vechii stăpîniri a Poloniei; aflînd de acestea, Mihai scrise îndată comandanților oștilor împărătești din Ungaria Superioară, avertizîndu-i să aibă oștile pregătite pentru că, dacă inamicul ar încerca ceva, să i se poată opune de îndată.

În acest scop Pezzen veni din nou de la împărat cu o oarecare sumă de bani, pe care o depuse însă la Sătmar — după cum se spune din cauza drumului plin de primejdii sau pentru că nu vroia să o dea în mîinile lui Mihai înainte de a se încredința pe deplin de gîndurile sale. Întîlnindu-se cu Pezzen, Mihai, după ce se plînse de mai multe lucruri, și după

ce arătă în cuvinte mari cîte făcuse pentru împărat, adăugă, în fine, că, dacă împăratul voieşte să-l trimită în Dacia pe vreunul din fraţii săi, el e gata să părăsească ţara numaidecît, sperînd de altfel de la bunătatea împăratului că i se vor lua în seamă meritele şi că un principe atît de puternic şi atît de bun nu va da nicidecum uitării atîtea strădanii obositoare cîte le făcuse pentru Casa austriacă şi atîtea pericole la care se expusese ; de asemenea, dacă imperialii şi alţi principi creştini îi vor sta într-ajutor, el va lucra din toate puterile şi din toată inima pentru a zdrobi puterea turcilor şi pentru a face să domnească creştinii în acele locuri. Împăratul, însă, la îndemnul lui Basta, care îi zicea să nu se încreadă în acel om barbar şi viclean, trimise porunci potrivnice lui Pezzen, în virtutea cărora Mihai trebuia fie să părăsească Transilvania, fie, dacă doreşte, să rămînă în această ţară, ascultînd de ordinele lui Basta. Mihai refuză să facă una ca asta. Astfel lucrurile ajunseră la ruptură pe faţă. Pentru a-şi întări poziţia, Mihai, care la intrarea în ţară, pe cînd ducea războiul sub auspiciile imperialilor, se purtase cu atîta bunăvoinţă faţă de nobilii ţării, temîndu-se acum de toate din jurul său, începu a tortura şi ucide pe nobili, fără nici un motiv ori condamnîndu-i la cea mai mică bănuială [. . .] astfel încît mulţi îl părăsiră, între care şi Moise Szekely, conducătorul secuilor, în a cărui virtute şi credinţă îşi punea întotdeauna mare încredere şi care făcuse atîtea mari fapte de război. Lovit de atîta duşmănie se văzu deodată strîmtorat din toate părţile şi toate mijloacele de a îndrepta iar lucrurile erau prea tîrzii, căci de turci şi tătari se temea, iar de Zamoyski era înspăimîntat peste măsură ; ştia prea bine că Sigismund Báthory şi Ieremia îl pîndesc, iar în jurul său nu avea pe nimeni în care să se poată încrede pe deplin. Pe cînd omul se zbătea între atîtea dificultăţi, Basta — pentru a nu pierde asemenea ocazie — adună fără întîrziere oştile de prin cetăţile Ungariei de Sus şi porni spre Transilvania, hotărît ca, dacă Mihai nu ar asculta de bunăvoie, să-l supună cu forţa. Ajungînd la Cluj, lui Basta îi ieşiră în întîmpinare stările ţării, pe care le-a trecut la credinţa faţă de împărat. De aici merse de-a dreptul la Alba Iulia, unde îşi avea Mihai tabăra de 18 mii de oşteni. Voievodul, înspăimîntat nu atît de neaşteptata venire a lui Basta, cît temîndu-se de iscodirile oamenilor săi proprii, o luă îndată la fugă [20], pierzînd patru mii dintre ai săi ; se retrase în părţile de munte ale Valahiei unde fu lovit din nou de o altă nenorocire, căci Sigismund şi Ieremia, adunînd iute o seamă de oşti, îl atacară pe neaşteptate în timpul retragerii şi împrăştiară rămăşiţele oştii ce o mai avea cu dînsul [21]. Văzînd că nu mai e chip să se ţină cu puteri proprii — pentru a nu fi nevoit să primească ordine de la Basta, cel duşman lui, — făcu apel la clemenţa împăratului şi ceru îngăduinţa de a merge în siguranţă la Curte [22], pentru a se putea dezvinovăţi de bănuieli, iar ca să nu se creadă că ar fi o înşelătorie la mijloc, îi lăsa ca ostateci pe soţia sa şi pe copii. Împăratul, care nu dorea mai mult decît scoaterea barbarului [23] din Transilvania, în vreme ce domnia sa era asigurată acolo de către Basta, acceptă uşor cererile lui Mihai în amintirea celor trecute, precum zicea. Dădu ordin lui Basta să-i asigure cale liberă şi, totodată, cît va lipsi de acasă, să pună capăt războiului pornit împotriva lui de Sigismund şi Ieremia. Astfel, la sfîrşitul anului acestuia Mihai ajunse la Viena însoţit de 70 de călăreţi ; arhiducele Mathias îl primi cu toată cinstea, iar împăratul îi trimise ordin, prin internunţiu, să rămînă acolo pînă va fi chemat la Praga. În acest timp Basta convocă dieta ţării căci împăratul înţelegea că stările şi fruntaşii sînt gata să-şi se supună doar

cu anumite condiţii dar care, de nu ar fi acceptate, aceştia se vor folosi de ajutorul şi protecţia turcilor, care li se arată apropiaţi; împăratul crezu cu atît mai vîrtos că e mai bine să-l reţină încă pe valah, ca nu cumva să tulbure şi mai rău lucrurile deja învălmăşite prin prezenţa lui. Pentru realizarea acestei manevre împăratul încredinţase, pentru început, stăpînirea Transilvaniei fratelui său Maximilian, dar acesta se retrase sub pretext că nu voieşte să dea faţă cu Zamoyski care, după ce ocupase Moldova, intrase în Valahia şi aşezase ca domn al ţării pe fratele [24] lui Ieremia. Valahii îl rugară pe Basta să le dea ajutor împotriva polonilor, promiţînd că se vor supune stăpînirii împăratului; cerură însă să li se trimită oaste în frunte cu Mihai, care le fusese domn, sau cu oricine altul, căci pe cel impus de Zamoyski nici nu-l vor şi nici nu-l pot suferi [. . .].

Cartea a CXXVI-a
Anul 1601

[. . .] Convocîndu-se dieta la Cluj, majoritatea ceru ca principe al Transilvaniei pe Sigismund Báthory, care nu era în ţară; se hotărî să fie numaidecît chemat din Moldova şi aşezat iarăşi în demnitatea de mai înainte, iar toată ţara să-i fie ascultătoare. Ştefan Csáky, om cutezător şi de mare inimă, ţinînd locul celui absent, pentru a nu sta inactiv, între timp, porunci să fie prinşi şi puşi la arest soţia şi copiii lui Mihai valahul care era dus la împărat, rămînînd multă vreme la Viena [25]. Aflînd de aceasta, nu se poate spune cît de mult s-a tulburat inima valahului. El merse la Praga şi primit la împărat îi spuse că nu-l miră necredinţa transilvănenilor [26], pentru că îi sînt cunoscute prea bine, din propria-i experienţă şi uşurătatea minţii şi perfidia lor; dacă împăratul i-ar da însă oarecare ajutor, el, care cunoaşte locurile şi oamenii, nu se îndoieşte că va aduce din nou, în scurt timp, acea ţară la ascultare şi supunere. Totodată dădu împăratului o scrisoare plină de grele plîngeri — din care am în faţa mea un exemplar — în care arăta cu cîtă credinţă s-a purtat întotdeauna faţă de maiestatea sa sacră, împăratul, chiar cu pericolul de a se pierde pe sine, amintind de la început meritele sale din război, iar aceasta nu fără a lăsa să se vadă pe ascuns ingratitudinea către dînsul şi nu fără a-l urî pe Basta, pe care de altfel nu-l numeşte; acuză neîncetat atît perfidia transilvănenilor [27] cît şi a susţinătorilor familiei Báthory; se scuză, totodată că, cedînd uneori nevoilor, se prefăcuse înaintea turcilor veniţi la dînsul, simulînd cuvinte de împăcare, cînd într-adevăr şi în faptă se lupta cu bărbăţie şi cu statornicie împotriva lor, ca împotriva unor inamici juraţi ai numelui de creştin şi ai familiei austriece; la acestea mai adaugă că voievodul Aron, care îi ura pe transilvăneni şi pe Báthoreşti, fusese răsplătit cu aceeaşi ingratitudine pentru credinţa sa cea nestrămutată faţă de împărat şi Casa austriacă. În fine, fiind însărcinat să se întîlnească cu Basta (care, la cea dintîi mişcare de forţe, nesimţindu-se în stare să se opună, se retrăsese la margini), Mihai veni la Moftin, unde îl urmă şi călărimea sileziană.

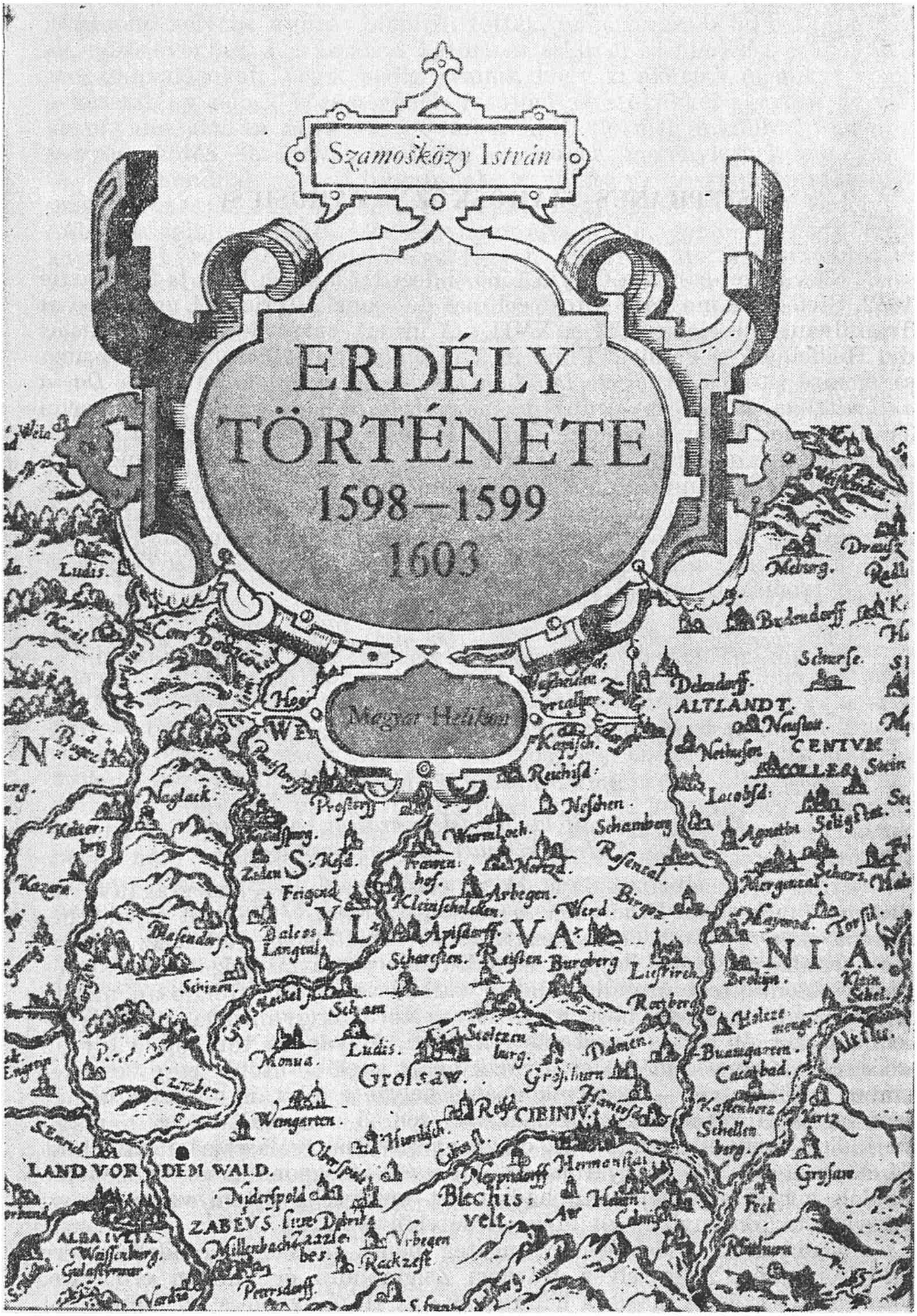
Báthory, chemat de dieta ţării spre sfîrşitul lui aprilie, se întoarse acasă şi ocupă Gherla prin supunerea lui Ribiczey. La început Báthory nu se arătă cu gînd ostil, căci trimisese scrisoare lui Basta, prin care se scuza de cele făcute de Csáky fără porunca lui; deplînse starea şi nevoile sale în care ar fi ajuns fără vina sa; cerea iertare pentru cele trecute şi cerea îngăduinţă să trimită alţi soli la împărat; în rest protesta că nu are nimic de a face cu sfaturile şi motivele tulburărilor religioase, produse de un om rebel, ca Csáky. Báthory, însă, om schimbător după toate

vînturile, se decise, la îndemnul lui Csáky, să lupte cu Mihai și Basta, pînă a nu-și fi întrunit aceștia toate forțele. Așadar, avînd o oaste de 30 000 de oameni compusă din ardeleni, unguri, moldoveni, cazaci, tătari și în cea mai mare parte din turci ocupă un deal [28] mai înalt față în față cu imperialii. Mihai și Basta cu o oaste de vreo 18 000 se așezară pe un deal mai jos, anume la 1 august, după ce cu o zi înainte mai sosiseră călăreți silezieni în număr de două mii; iar în a treia zi ⟨3 august⟩ stînd gata de luptă ambele oști, Báthory, nerăbdător, coborî la ora patru după amiază în vale și-i atacă pe imperiali; fu însă rău lovit de tunurile imperiale așezate pe coasta dealului din față, în vreme ce tunurile sale, așezate pe colina mai înaltă, băteau pe deasupra imperialilor fără a-i vătăma; datorită acestei greșeli, desele lovituri ale imperialilor nimereau în plin, iar valonii se repeziră cu bărbăție în mijlocul dușmanului și îi rupseră oastea în două; atunci lovindu-i de pe flancuri dintr-o parte Mihai, din cealaltă Basta, îi puseră pe fugă după un măcel înfricoșător.

Se spune că au fost uciși peste 10 000 de ostași în vreme ce de partea imperialilor căzură abia 300. Imperialii luară 110 flamuri, pe care le trimiseră împăratului, și 50 de tunuri de tot felul. Tabăra inamică fu cucerită și prădată. Curînd li se deschiseră învingătorilor porțile Clujului. Clujenii, pentru necredința lor, fură puși să jure din nou și să întrețină oastea pe cheltuiala lor.

Însă buna înțelegere între comandanții imperiali fu mai mare pînă la victorie, după care, căutau ocazia să se suspecteze unul pe celălalt. Basta, văzînd că Mihai, om de nemăsurată ambiție, începu după victorie să devină tot mai nerușinat, îl observă mai întîi, iar apoi hotărî să-l suprime./Pretinzînd că Mihai ar fi declarat a nu recunoaște pe nimeni mai mare deasupra sa, nici pe Basta nici pe împărat, îl chemă după cîteva zile la sine sub cuvînt că ar vrea să se înțeleagă împreună asupra unor lucruri mari. Cînd acela nu vru să meargă, Basta, sub pretext că ⟨Mihai⟩ ar medita să se rupă ⟨de împărat⟩, trimise asupra lui două steaguri de valoni și alte două de germani, cu ordin de a pune mîna pe el. La vederea lor, omul crud, s-a înspăimîntat, dar, fără a-și pierde curajul, strigă după ajutor oamenilor săi și apucă sabia în mînă, dar deodată sări asupra-i valonul Beaury, comandantul Turdei, împreună cu alții, și-l tăie de moarte cu securea. Mihai era pe atunci în vîrstă de 43 de ani, bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire, după chiar judecata inamicilor săi. Trupul lui dezbrăcat fu aruncat să zacă rușinos la malul rîului, pînă seara, în chip înspăimîntător. Iar noaptea fu înmormîntat în acel loc, din ordinul lui Ioan Schneckenhaus, comandant al trupelor sileziene. După ce uciseră pe Mihai, prădară îndată cu aviditate cortul lui și se răspîndi zvonul că s-ar fi găsit scrisori, care n-ar mai lăsa loc îndoielii despre mașinațiile lui ascunse cu turcii și despre trădările lui. Dar acestea au fost scorneli, nu atît pentru a-i liniști pe valahi, căci acest popor se bucura de dese schimbări violente ale domnilor săi, care urmează neîncetat în scaun, unul după altul, cît pentru a potoli invidia vecinilor și a altor principi pentru o faptă ca aceasta și pentru ca austriecii să nu pățească și acum, cu uciderea lui Mihai, ca mai înainte, cu uciderea cardinalului George și pierderea cardinalului Andrei, întărind acea credință infamă că ar fi o datină înnăscută și familiară lor de a cîștiga țări noi adăugîndu-le celor vechi și întărindu-le cu ajutorul bărbaților celor mai de frunte, pentru ca, apoi, să răsplătească binele cu răul și urîndu-i pe aceștia să caute ocazia să-i piardă.

[1] Pătraşcu cel Bun, domnul Munteniei (1554—1557).
[2] Alexandru cel Rău (1592—1593) l-a înlocuit pe Ştefan Surdul (1591—1592), nu pe Pătraşcu cel Bun, care a fost urmat în scaun de Mircea Ciobanul (1558).
[3] În cronici turcii apar frecvent sub denumirea de „împurpuraţi".
[4] Mihai a întreprins aceste acţiuni în noiembrie-decembrie 1594 şi ianuarie 1595.
[5] Brăila este asediată şi cucerită la sfîrşitul lunii martie 1595.
[6] Ismailul a fost cucerit de oastea moldovenească a lui Aron vodă.
[7] Andrei Báthory, cardinal (1584), episcop de Varmia (1589—1599) şi principe al Transilvaniei (martie-octombrie 1599).
[8] Doctorul Bartolomeu Pezzen a îndeplinit mai multe misiuni diplomatice în Transilvania în calitate de comisar imperial (1598—1601). V. şi n. 29, p. 103.
[9] Prin „Dacia" Augustin de Thou înţelege ţările române, fie luate separat, fie laolaltă.
[10] Nunţiul apostolic Germanico Malaspina. V.n. 9, p. 68.
[11] Moise Székely (Secuiul).
[12] De Thou numeşte tabăra lui Mihai „imperială", în virtutea alianţei dintre imperiali şi domnul muntean.
[13] La Şelimbăr.
[14] Fratele lui Andrei Báthory.
[15] La Hust, Basta a instalat o garnizoană imperială.
[16] Gherla şi Chioarul şi-au deschis porţile trupelor lui Mihai; aga Leca a fost numit comandantul garnizoanelor ambelor cetăţi.
[17] Cardinalul Andrei a fost prins şi ucis de către secui, care în felul acesta s-au răzbunat pe Báthoreşti, uzurpatorii vechilor lor libertăţi.
[18] La Hotin, pe Nistru, nu pe Dunăre, cum greşit se menţionează, Mihai a avut ultima ciocnire cu trupele moldo-polone care acopereau fuga lui Ieremia Movilă în Polonia.
[19] Jan Zamoyski (1545—1605), cancelarul Poloniei, era căsătorit a treia oară cu Griselda Báthory, sora lui Sigismund Báthory.
[20] Mihai Viteazul i-a aşteptat pe Basta şi pe nobilii răsculaţi într-o poziţie întărită natural lîngă satul Mirăslău, unde s-a dat şi bătălia la 8/18 septembrie 1600. Mizînd pe firea impulsivă a domnului, Basta a executat o manevră de retragere, reuşind să-l scoată pe Mihai din tabăra sa întărită şi să-l înfrîngă prin superioritatea armelor sale de foc.
[21] Mihai s-a opus armatei moldo-polone comandată de Zamoyski, la Sărata (1/11 octombrie 1600), Năeni (2/12 octombrie), Ceptura (3/13 octombrie), însă a fost silit să bată în retragere.
[22] La Praga.
[23] V. n. 7, p. 185.
[24] Simion Movilă (1600—1601).
[25] V. n. 24, p. 69.
[26] V. n. 6, p. 69.
[27] Mihai Viteazul se referă la nobilimea trădătoare din Transilvania, ca şi la acele oraşe săseşti ce trecuseră de partea ei, sprijinindu-i răscoala cu bani; numai secuii rămăseseră credincioşi domnului român.
[28] Lîngă satul Guruslău, pe valea Zalăului. V.n. 12, p. 316.

Szamosközy István
ERDÉLY
TÖRTÉNETE
1598–1599
1603
Magyar Helikon
ALTLANDT
CENTVM
COLLES
LAND VOR DEM WALD
Grossaw
CIBINIV
Hermanstat
Blechis velt
ALBA IVLIA
Weissenburg

STEPHANUS SZAMOSKÖZY (ZAMOSIUS)

Născut, probabil, la Cluj în 1565 şi decedat la Alba Iulia la 29 martie 1612, Ştefan Szamosközy a fost cel mai de seamă istoric al Ungariei şi al Transilvaniei secolelor XVI şi XVII. A urmat cursurile universităţilor din Heidelberg şi Padova. Fiind încă în Italia, redactează în 1593 prima sa lucrare istorică, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia anticuitatum*, în care se ocupă de inscripţiile romane aflate pe teritoriul Transilvaniei. Cu excepţia unei scurte perioade (1605—1606) cînd a fost arhivarul şi cronicarul oficial al principelui Ştefan Bocskay, Szamosközy nu a avut altă demnitate oficială, lucrînd toată viaţa ca arhivar la Alba Iulia. A mai redactat lucrarea *De Originibus Hungaricis*, care s-a păstrat, doar parţial, prin folosirea manuscrisului de către eruditul sas Toppeltinus în lucrările sale. Opera sa *Erdély története 1598—1599, 1603* este de fapt o cronică a acestei perioade.

Ediţia folosită: *Erdély története 1598—1599, 1603* Budapesta, 1977, p. 197—205; 207—210; 212—214; 217—223; 225—233; 236—237; 240—250; 254; 256—270.

ERDÉLY TÖRTÉNETE 1598—1599, 1603

Az V. Pentas V. Könyvéből

Mihály havasalföldi fejedelem erdélyi hadjárata
Báthori András készületlensége és veresége

Mihály, Valachia vajdája, ez az éles elméjű [...] megragadva az alkalmat, melyet az Erdélyben meglepetésszerűen végbement fejedelemváltozások nyújtottak, azon kezdte törni a fejét, hogy tudná az erdélyieket fennhatósága alá hajtani, és a Rudolf császárral előzőleg kötött és esküvel szentesített megállapodások vállalására [...] Gondosan mérlegelte ugyanis magában, hogy ha Erdély a törökök gyámsága alá helyezkedik, akkor őt biztos pusztulás fenyegeti, és vagy a törökök, vagy az erdélyiek, de esetleg még a moldvaiak miatt is előbb-utóbb nagy veszedelembe kerül, mivel — Erdély közbeeső helyzete folytán — sem a német nem segítheti katonasággal és pénzzel, sem ő nem vállalhatja a maga erejéből a török elleni háborút, oly nagy távolság választja el Valachiát Németországtól és Magyarországtól. Ilyen meggondolások közepette minden korábbinál népesebb hadsereget kezdett gyűjteni valamenynyi környező tartományból, sőt még Erdélyből is [...].

Kiadásainak fedezéséhez rengeteg pénzt bocsátott rendelkezésére Rudolf császár, neheztelvén Báthori Zsigmondra és minden erdélyire, hogy egyik sértést a másikra halmozták: az előző évben is az Oppelnból hazaszökő Zsigmondot nemcsak befogadták, hanem Miksa főherceg

kirekesztésével még a fejedelmi székbe is újólag visszavették; majd az ismételt hűtlenséggel meg nem elégedve, raadásul a méltóságáról lemondó Zsigmond helyébe András bíborost tették, felborítván és lábbal taposván as előző években a császárral kötött és esküvel szentesített örökösödési megállapodásokat. Végül pedig gyanús, hogy ki akarják magukat vonni a keresztény népek közösségéből, és újból a törökökkel akarnak szövetkezni, ami azután nemcsak az emberekkel, de még inkább Istennel, a szerződéskötés tanújával szemben is bűnös merényletnek minősíthető. Zsigmondnak és a bíborosnak e miatt a kiszámíthatatlansága miatt a császár úgy megkötötte magát, hogy inkább akarta Erdélyt a háborúk minden csapásától elnyomorodva látni, semmint hogy erőre kapván bármikor is lehetősége legyen elpártolásait megismételni és megsokszorozni. Az állítólag hetvenezer aranyforintra rúgó segélyösszeget — a bíboros és Zsigmond hozzájárulásával, Kolozsvárott még szekereket és őrséget is adván hozzá — április havában Thrax — azaz Rácz — György vitte el Mihálynak.

Tehát a császár az ismételt csúfos elpártolások miatt meggyőződése szerint jogos haragra gyulladt, s megbízta a vlah Mihályt, hogy amint az alkalom kedvező — minden erejét és minden buzgalmát erre fordítva —, hódoltassa meg Erdélyt, és tartsa meg engedelmességében. Mihály pedig, mint afféle nagyralátó és dicsőségre vágyó ember, nem utasította vissza a felkínált országot. Elképzelését könnyebben végrehajthatónak gondolta, ha a tengernyi bajainak közepette hánykodó bíborost váratlan támadással még frissen elnyert uralmának megszilárdítása előtt lepi meg. A terv az volt, hogy Basta György kassai királyi helytartó, ez a mind saját személyében, mind a rábízott katonai erők birtokában nagy hatalmú ember, aki később Erdélyt roppant csapásokkal sújtotta, és Bocskai István, aki néhány hónapja gyanús szemmel nézvén a bíboros szándékát, Erdélyből Magyarországba távozott, egyesítik a váradi és a többi környékbeli csapatot, hozzácsatolják a német őrségeket is, és Magyarország felől közösen támadnak az erdélyiek ellen; a másik irányból ugyanakkor váratlanul Mihály is rájuk ront, úgyhogy a bíboros — ketfelé szakított erőivel — ne tudja elhárítani mind a két ellenséget. Néhány nappal korábban Mihály is elküldte egyik bojárját, egy bizonyos Sztojka nevü, náluk nagy tekintélynek örvendő és bölcsnek tartott emberét: állapítsa meg Erdély kétfelől tervezett megrohanásának pontos napját, nehogy a különböző időkben megkísérelt vállalkozások a remélt siker nélkül járjanak. A császár Sztojkát visszaküldte Szatmárra, és csak annyit közölt, hogy szándékát majd a kassai királyi helytartó útján fogja tudatni. Közben a császár abban a levelében, amelyet Székely Mihály szatmári kapitánynak küldött, elrendelte, hogy a vállalkozáshoz szükséges dolgokról idejében gondoskodjanak.

Mindenesetre András fejedelem követsége a császárt hihetőleg késleltette egy kissé szándékának végrehajtásában, úgyhogy egy darabig várakozott is, mert szívesebben simította volna el és szüntette volna meg az ellentétet egy baráti szerződéssel, semmint egy keresztény nép vérével. Közben azonban a késedelmeskedést nem tűrő Mihály nem várta meg az önnön tömegük miatt és habozásuk folytán mindig nehézkes német segélycsapatokat, hanem hogy a merész vállalkozással járó dicsőséget elsőnek és egyedül arassa le, a császár kifejezett parancsa híján ugyan, de mégsem akarata ellenére elvetette a kockát, és sikeresen végre is hajtotta a hadműveleteket. András látta ezeket a hadi készülődéseket,

csak azt nem látta, hogy mire irányulnak, hogy mit főz ki Rudolf császár Mihállyal együtt. Már előbb, közvetlenül a szüreti napok táján, melyeket rendszerint Szent Mihály napja körül szoktak tartani, mindkét részről készen álltak, és végre is hajtották volna azt, amire készültek, ha a bíboros és Malaspina el nem küldi a vajdához Csomortányi Tamást, ezt az elszánt és bölcs székely nemest, és Mihályt — bár csendben kitartott terve mellet — császárral kötendő békés megegyezés meg a tervezett szövetség bizonyítékaival el nem tántorítják szándékától. Csomortányi követségének az volt a rendeltetése, hogy egyrészt a német szövetségkötést megvilágítsa előtte, másrészt szándékait bármily módon kifürkéssze: szavaiból, beszédéből, arcának kifejezéséből, szemének villanásából — ami a színlelést mind akadályozhatja —, mondásaiból és tetteiből hámozza ki, miféle célra gyűjtött ekkora haderőt, mit akar, mit szándékozik. Hanem, bár az emberi testnek egyetlen része sem alkalmasabb a megtévesztésre, mint a homlok, a lélek ajtaja, Csomortányi alig tudta bármilyen jelből is kiismerni Mihály vajda szándékát, mivel az a legtisztább barátságot mímelve leplezte vén rókához méltó ravaszságát, és mindent csak a látszat kedvéért mondott, üzent, cselekedett. Egyesek szerint a bíboros a lehető legrosszabbkor küldött paranccsal meg akarta fosztani Mihályt vajdaságától, hogy kétes próbálkozásaival ne fondorkodhasson tovább az ország veszedelmére. Tehát Csomortányi útján, bár ékes szavakkal, állítólag azt üzente a vajdának, hogy távozzék méltóságából, köszönjön le hivataláról, családostul költözzék máshová otthonával. Ez az üzenet úgy felháborította a vajdát, hogy Csomortányit azon nyomban majdnem felkoncoltatta; egyelőre azonban visszafojtotta méltatlankodását, és jobbnak találta, ha ezt a gyalázatot inkább a bíboroson, a követ küldőjén, nem a követen torolja meg. Nem oktalanul vélekedett úgy, hogy a nemzetközi jog többet nyom a latban, mint egy barátságtalan tett okozta friss gyülölet. Igy aztán szelidséget hazudván, Csomortányit tettek helyett szép szavakkal elégítette ki; késznek mondta magát minden parancs teljesítésére, valójában pedig szavaiban, tetteiben, minden mozdulatában teljességgel köpönyegforgatónak mutatkozott.

Egyébként, nehogy Mihálynak ezek a titokban kifőzött tervei és a két ellenség csendes készülődései váratlanul valami kárt okozhassanak az országnak, a fejedelem elrendelte, hogy valamenny rend és a nemesség gyülekezzék fegyveresen a Szászsebes melletti táborba, Gyulafehérvártól hatezer lépésnyi távolságban. A várak, városok és őrségek parancsnokai is parancsot kaptak, hogy a lehető legéberebb gonddal vigyázzák mindkét ellenség készülődéseit, felderítők útján kémleljék szándékaikat és terveiket, és hogy a háború első hírére fegyveresen ott legyenek a szükség követelte helyen. Úgyszólván az egész nyár így telt el a sebesi táborban, a nemesség nagy unatkozása és panaszkodása közepette [...]. Méltatlan dolog, hogy mikor minden tökéletes biztonságban van, és ellenségnek nyoma sincs, ők mint holmi foglyok tétlenül töltik egész nyarukat a táborban, és közben sem fegyveresen nem művelhetnek semmi érdemlegest, sen otthon nem végezhetik közönséges dolgaikat. Sőt, akiknek nagyobb volt a szájuk, mint a bátorságuk, hangosan kifogásolták, sőt kárhoztatták a bíborosnak és tanácsosainak habozását: nem körültekintőnek, hanem gyávának, a hiú félelemtől megrettenőnek, nem óvatosnak, hanem oktalannak, nem türelmesen várakozónak, hanem tunyának és tehetetlennek mondogatták: [...] Persze, mert annyira hoz-

zászokott a papi tétlenséghez, az árnyékban töltött, elkényeztetett élethez, hogy nem is tudja, mit kíván a katonaság, a táborozás, as állam érdeke. Úgy lopakodott a fejedelmi székbe, hogy sejtelme sincs az ország megvédéséhez és a háborúk intézéséhez szükséges dolgokról. És még sok hasonlót fecsegtek; a semmitevésbe belefáradva és józan eszüket elveszítve nem tisztelték sem a fejedelem méltóságát, sem tanácsosainak tekintélyét.

Eközben András fejedelem több alkalommal is tudatta Mihállyal, hogy a keresztények pártjához csatlakozott, a törököket megfosztotta az egyezkedés minden reményétől, és félreérthetetlen nyiltsággal ellenségüknek mutatkozott. Kérte, hogy a Rudolfnál kezdeményezett békés tárgyalásból ne legyen hátránya: ő, András, szomszédi barátságuk jogait szentnek és sérthetetlennek tekinti. Mihály [...] csak hunyorított a bíboros minden üzenetére, és azt mondogatta, hogy ő is ápolni óhajtja a kölcsönös egyetértést; Erdélynek érdeme szerint meg fogja adni mindazt, amit a méltányosság parancsol; sohasem követ el olyan hálátlanságot, amivel lelkiismeretét besszennyezné. Azt a vendégszeretetet, amelyet valamikor, igen nehéz körülmények között, a derék erdélyiek részéről tapasztalt, igyekezni fog a tisztesség kívánalmai szerint viszonozni. Ezekkel az üresen csengő szavakkal olyan bizalmat ébresztett a bíborosban, hogy levelek és követek útján katonákat — időseket és újoncokat —, valamint vezetésre alkalmas tiszteket is kért tőle; dobokat, fegyvereket, zászlókat és egyéb hadieszközöket a szász városoktól rendelt és vásárolt, majd mindezt Valachiába szállíttatta. A mindenkiben jámborul bízó bíboros, mivel semmi rosszra sem gondolt, sok mindent ajándékba küldött neki, vagyis oktalanságában azt fegyverezte fel, aki ellen, miután jól felszerelte, nemsokára harcolnia kellett [...].

Ez a bizalom okozta, hogy a bíboros, mivel szentül hitt Mihálynak más ellen irányuló szándékaiban, Erdély dolgában némileg megnyugodott; de láthatólag nem is forgott fenn semmi komoly ok arra, hogy Mihály részéről veszélytől kellett volna tartania, hiszen úgy tudta, hogy nem követett el ellene semmiféle jogtalanságot, sőt mindig inkább barátságát kereste, semmint az ellenségeskedést. Így azután hagyta, hogy gyanakvásai, amelyek a Mihálytól való óvakodást javallták, habozása közben eloszoljanak, és a felőle terjengő híresztelések semmivé váljanak. De leginkább a Mihálytól kapott és esküvel szentesített szövetségi oklevélben bízott: hitelének kétségbevonását istentelenségnek tartotta, és a vajdát a kételkedés árnyékával sem akarta elidegeníteni magától. [...].

Igy történt, hogy a vlah őszinteségében bizakodó bíboros Lugosit, akiről az imént mondották, hogy Mihály zsoldosai közé szegődött, szívélyes szavak kíséretében bocsátotta útjára, és a lelkére kötötte, hogy híven szolgálja a vajdát: menjen, és minden jó ember örömére váltsa be a hozzá fűzött reményeket. Rajta kívül még mások is sokan szándékoztak Mihálynál lovas — vagy gyalogos szolgálatot teljesíteni: ezeknek, amikor a tisztes elbocsátásuk után a vajdához akartak indulni, az ellene folyó készülődésről mit sem sejtve, készséggel lehetővé tette zsoldba fogadásukat. Mindezt a fenyegető csapásokra nem is gondoló bíboros olyan jámbor hittel intézte, hogy midőn a felderítők és a bíboros egyéb hívei jelentették: Mihály ezt a hadi készülődést csakis Erdély ellenében tervezheti, szemét Erdélyre vetette, és szándéka csakis Erdély elfoglalása, éppen ezért a bíboros még idejekorán rakjon meg minden helyet őrséggel, értse meg, hogy nyugalma ilyen végzetesen súlyos helyzetben

mennyire kockázatos, gondoljon saját magára, és gondoskodjék az ország védelméről [...].

Mihály vajda pedig, hogy az Erdély megrohanásának gyanúját a bíboros szemében valószínűnek látszó híresztelésekkel oszlassa el, szeptember vége felé két bojárt küldött hozzá követségbe — az egyiket, a kincstartót Damjánnak hívták, a másikat Bradának —, hogy Mihály nevében szabad átvonulást kérjenek Magyarország felé, Erdélyen keresztül. Mivel Ibrahim pasa a törökök egész haderejét Magyarországra zúdította, és a keresztény seregek nem tudnak megmérkőzni ilyen ellenséges sokasággal, Rudolf császár őt is a veszélyben forgók megsegítésére hívta; megígérte, hogy minden ártó szándék és minden kártevés nélkül fog keresztülvonulni az országon. Erre a bíboros válasza az volt, hogy a keresztényeket nem fenyegeti akkora veszély, hogy szükségük legyen a vajda segítségére. Ha tehát a keresztények segítségére óhajt sietni, akkor seregét rövidebb úton vezesse inkább a Dunán túli törökök ellen, hogy amazok hátulról fenyegető veszélyről értesülvén, visszavonuljanak birtokaik megvédésére [...].

Ezért a bíboros fejedelem úgy látta jónak, hogy még egy, utolsó követ útján megtudakolja és kikémlelje a vajda szándékait, nehogy miközben hihetetlennek tart minden híresztelést, az egész ország veszedelembe sodródjon, az ő óvatlan nyugalma pedig kései és már mit sem használó bánatra forduljon. Elküldte tehát a tanácsosi rendű Sennyei Pongrácot [...] híveinek nagy sokasága közepette nyájasan fogadott tîrgoviștei palotájában. Sennyei azt kérte, ne hagyja a vajda a bíborost remény és bizonytalanság közt lebegni, és szándékainak őszinte kinyilatkoztatásával oszlassa el azt a kegyetlen mendemondát, amely már nemcsak Erdélyben, hanem Erdélyen kívül is mindenfelé elterjedt, nehogy az erdélyieket, míg a némettel kötött szerződés szentesítése közben kétséges helyzetben várakoznak, onnan érje valami csapás, ahonnan és akik részéről a legkevésbé lenne illendő [...].

„Ugy veszem észre, szerencsétlennek születtem, ha a bíboros fejedelem még esküvel megpecsételt szavaimnak sem tud hitelt adni, bár híveinek egész táborából aligha lehet bárki is hüségesebb és tehát Sennyei, amikor néhány nap múlva visszatért, nemcsak András fejedelemmel hitette el, hogy a vajda semmit sem forral ellene, hanem még maga is a fejével allott érte jót, hogy sohasem fog ilyenre vetemedni [...].

Így aztán András fejedelem felhagyott minden nyugtalankodással Mihály miatt, és részint a békés időkben szokásos vadászatra, részint egyéb szórakozásokra adta a fejét [...].

Igy intézte a bíboros fejedelem a maga dolgait, és hol gondjaiba, hol semmittevésbe merült, jól tudván, hogy mekkora terheket kell a vállán hordoznia, nehogy járatlansága folytán valami hibát kövessen el az ország kormányzásában; eközben egyszer úgy határozott, hogy újból levelet ír Zamojski János lengyel kancellárnak, aki Griseldis nevű unokanénjével kötött házassága révén rokona volt, és véleményét kéri, mit tegyen ebben az oly nehezen kormányozható országban, nehogy mikor rákerül a sor, a megfontolatlan kezdetekből adódó eredmény rácáfoljon az emberek reménykedésére. Zamojski, a bölcs öreg, a helyzet és a körülmények számbavételével röviden ilyenformán válaszolt (a levelet mind tartalmában, mind szavaiban híven közlöm): „A hozzám intézett, valamint a másoknak írott, de velem is közölt levelekből úgy látom, hogy Felséged nyugtalankodik, és hol ide, hol oda kapkod. Ezen nem is

csodálkozom. Az Ország boldogulásáról van szó, s ez mindent, ami drága, magába foglal. Felségedtől tehát hazaszeretete követeli, hogy most helyes módon gondoskodjék róla. Mert ha a mostani, döntő elhatározás során hibázik, nem áll módjában még egyszer tévednie. Azt tanácsolom tehát, hogy valamelyik bizalmas emberét egy levél kíséretében küldje Krakkóba a megboldogult királyné végtisztességére kijelölt október 13-ára a király őfelségéhez, tőle kérje, hogy támogassa tanácsával és tekintélyével, és bízza rá országa gondját. Az országgyülésre is, amelyen csak a legfontosabb dolgokról határoznak, küldjön egy népesebb követséget ugyanezekkel a kérésekkel. Közben pedig tartsa fenn a legfőbb döntés jogát. Erdély közeli szomszédja Lengyelországnak: nagyon is érdekünkben áll, hogy a szomszéd háza ki ne gyulladjon. Tanácsosi tisztemre és rokonságunkra hivatkozva Felségednek ennyit; de most nincs is egyéb írnivalóm. Jó egészséget kívánok Felségednek. Kelt Zamość várában, 1599. szeptember 23-án." A megbízatás végrehajtására a bíboros Sennyei Pongrácot és Gyulaffi Lestárt jelölte ki, akik már előbb is több alkalommal jártak el ügyesen és méltóképpen lengyelországi követi tisztükben. Próbálkozásukat azonban Mihály vajdának néhány nappal későbbi betörése alaposan elgáncsolta [. . .].

Miközben Mihály [. . .] a hadviselés legfőbb eszközeivel ezt művelte, András fejedelem egyáltalán nem készült a háborúra, lelkében egyre csak a szerencsétlen biztonságérzetet melengette, tábora pedig, amely — mint mondottuk — Sebesnél gyűlt össze, lassanként szétzüllött, mivel a nemesek egyre-másra jártak ki dolgaik intézése végett, hisz semmiféle fegyelem nem tartotta őket össze, s hanyagul folyt minden.

Így álltak a dolgok, amikor Mihály követei: Mihály bán, a híres bojár, a vajda bizalmas tanácsosa, és a Rácországból való, Rácznak is nevezett György, felkeresték a fejedelmet, mégpedig nem más végett, mint hogy kikémleljék András hadi felkészültségét és szándékait. Néhány nappal a háborús összetűzés előtt érkeztek meg Palatics Györggyel, András korábbi valachiai követével együtt, és fölöttébb ravasz előterjesztésükben azt kérték, hogy Mihály a bíboros hozzájárulásával Bulgáriába vonulhasson csapataival. Mert ő minden egyéb tervét elvetvén, teljes figyelmét arra irányította, hogy miközben Ibrahim pasa messze Magyarországon háborúzik, ő a védőőrség nélkül maradt Bulgáriát dúlja és zsákmányolja büntetlenül, vagyis azt teszi, amit az előző évben is tett. Arra vonatkozólag kért hivatalos nyilatkozatot, hogy ebben az új helyzetben, amíg ő távol lesz, nem fenyegeti az erdélyiek részéről semmiféle veszedelem. A bíboros kérésére nemcsak ezt ígérte meg, hanem szilárdan és szentül — ezt könnyen tehette — mindenre kiterjedő kezességet vállalt, és megnyugtatta, hogy az erdélyiek felől ne legyen gondja a hátországra. Ezt a vajda azért mesterkedte ki így, hogy a bíboros, mint afféle szelíd és könnyen kezelhető fejedelem, aki szokása szerint hol ennek, hol annak a híresztelésnek adott hitelt, ne is gondoljon a csel megelőzésére, és még jobban kiszolgáltassa magát neki. Mert az országos ügyek intézésében a különös óvatosság és az előrelátás éppen abban áll, hogy barbár ellenséggel szemben semmit sem szabad elhanyagolni, és a mindenre elszánt és uralomra törő szomszéd fejedelmeket még békében is örökké gyanakvó szemmel kell figyelni [. . .].

Egyébként Mihály vajda ugyanazokkal a csalafintaságokkal és csüréssel-csavarással tévesztette meg a törököket is, mint Andrást. Szüntelenül küldözgette hozzájuk követeit, és azt hangoztatta, hogy

András ellen vezeti csapatait, mivel az, a török barátságot visszautasítván, a német császárhoz csatlakozott. Folyvást ígérgette, ha András nem mutatkozik hajlandónak, még akarata ellenére is vissza fogja téríteni köteles hüségéhez. És hogy mesterkedését a törökökkel minél jobban elhitesse, még egy csauszt is hagyott Valachiában, hadd szedje be az távollétében a császárnak járó évi adót az országban. Ilyen szemfényvesztéssel hazudta magát a török császár hívének és engedelmes alattvalójának, hogy miközben az szemet huny, ő könnyebben boldoguljon Erdély meghódoltatásával.

Volt a vajdának egy minden titkos tervébe beavatott tanácsosa, a már emlitett Mihály bán, aki ezt a nevet craiovai elöljárói tisztének fogva viselte [. . .]. Ez a hely a vajdaság után a legelőkelőbb. A tartomány tisztségei között, a vajdáé után, a craiovai elöljáróé a legelőkelőbb, és busás jövedelemmel is jár. Mihály bán, aki a vlahok nyelvjárásával rokon olasz nyelvet is ismerte, minden más bojár közül kiemelkedett, és népe előtt koránál és bölcs hírénél fogva nagy tekintélynek örvendett [. . .].

Állítólag néhány szász város is összeesküdött Mihállyal, hogy Erdélyből kiirtják a Báthori-uralmat. [. . .]. A szászok meg kívánták tagadni legutóbbi esküjüket, mellyel a bíborosnak hüséget fogadtak, és szerettek volna olyan színben feltünni, mintha mindenkinél hívebben kitartottak volna előbbi esküjük mellett, amellyel a korábbi években az egész országgal egyetemben ők is Rudolf császárnak kötelezték el magukat. Ez szolgált ürügyül, hogy Mihálynak fogják pártját : Mihály Erdély elfoglalásának és hüségre térítésének dolgában Rudolf császár nevét használta fel cégér gyanánt, a szászokat tehát mint ugyanennek a pártnak a híveit könnyüszerrel magához tudta édesgetni mindjárt kezdetben. Az többé-kevésbé bizonyos, hogy mivel Mihály a maga vlahjai közül senkit sem mert a császárhoz küldeni, mert attól tartott, hogy a bíboros emberei elfogják, végül is Herschel Kristóf brassói polgárt, a város főbírájának testvérét választotta, hogy üzleti utazás címén Prágába menjen, és a bíborosnak Erdélyből való kiüzésére vonatkozólag levelet vigyen a császárnak. Állitólag még száz arany útravalót is adott neki, hogy ne ingyen végezze a fontos megbízást. Prágában a császár ugyancsak bőkezüen megjutalmazta Herschelt, és úgy küldte vissza válaszlevéllel Mihályhoz [. . .].

Tehát Mihály csapatainak jó részét Ploești városba rendelte. Itt a község terein és utcáin a vlahok és trákok, másképpen rácok egész csoportját helyeztette el — úgy felfegyverezve, mintha mindjárt meg kellene küzdeniük az ellenséggel —, a helységet pedig a kurtanoknak nevezett testőrlovagssgáal és a kozákoknak nevezett lengyel osztaggal vétette körül. A piactérről egészen a vajda palotájának bejáratáig ötös rendekben szintén fegyveresen a mintegy ötezer főnyi gyalogságot sorakoztatta fel, amelynek nagyobbrészt Baba Noák volt a parancsnoka. Az így elrendezett sorok között vezették be Mihályhoz először a legderekabbat, Makó Györgyöt, az alája rendelt parancsnokokkal : Tárkány Istvánnal, Tamásfalvi Jánossal, Kiss Györggyel ; majd mindazokat a magyar katonákat, akik az ő zászlaik alatt szolgáltak. A vajda megragadta a kezüket, úgy kényszerítette őket, hogy esküdjenek fel rá. Az eskü pontjai ezek voltak : bárhova vezeti is őket Mihály, Kiváltképpen a most induló hadműveletekben, készséggel fogják követni, mindenben szót fogadnak neki, parancsait teljesítik, és zászlója mellől sem titokban,

sem nyíltan nem távoznak el. Makónak és katonáinak elbocsátása után Mihály nemsokára azt az ötszáz lovast — ugyancsak magyarokat — is iderendelte Floreşti községből, akiknek az élén Nagy Demeter állott alparancsnokaival: Horváth Györggyel, Kiss Jánossal, Kidei Péterrel, Szindi Jánossal és még néhányukkal együtt. Ugyanide hívatta az úgynevezett besliákat is, akiknek a száma közel járt a kétszázhoz. Ezt a lovasságot Mihály szervezte és jelölte ezzel a török névvel; tagjai mind kitűnő lovasok voltak, akik vitézségük címén különleges zsoldra tartottak igényt. Vezetőjük Petneházi István volt. Ezeket mind külön-külön hívatta be, és úgy tétette le velük az esküt [. . .].

Mindezeknek elrendezése után Mihály a magyarok felesketését követő harmadik napon az Erdélyt Valachiától elválasztó hegyek túlsó oldalán, a hegyek lábánál veretett tábort. Nagy gyorsan idehívatta össze a környéken csapatonként szétszórt katonaságot, majd kihirdette, hogy a tábort szekerek igénybevételével ki kell üríteni; minden súlyosabb poggyász ott marad; a könnyen mozgó lovassággal és a könynyű fegyverzetű gyalogsággal, vagy ha lehet, málhás állatokkal kell átkelni a magaslatokon, és bevonulni Erdélybe; András fejedelem békeszerződést kötött a törökkel, Mihályt és a Kárpátokon túli vidéket a töröknek hagyta; Rudolf császár viszont biztonságos helyet jelölt ki számára Magyarországon, ahol meghúzódhat: seregeivel tehát — a bíboros hozzájárulásával — Erdélyen keresztül át akar vonulni Magyarországra, és most azt kéri, hogy ezen az úton minden kísérője maga legyen a maga vezére és katonája. [. . .].

Igy álltak az erdélyi dolgok, mindenki biztonságban érezte magát, és az ellenségre nem is gondolt; a bíboros október 18-ra, Szent Lukács napjára Gyulafehérvárra összehívta valamennyi rend gyűlését, hogy ott az ország javára szolgáló ügyekben határozzanak. (Az idő már őszre fordult ugyan, de a levegő még igen kellemes volt.) Úgy tervezték, hogy nyíltan a gyűlés elé terjesztik a német szövetséget, és a megjelenteket az előterjesztés elfogadására buzdítják [. . .].

Alig két napja folytak az ülések a város nagyobbik épületében, amikor híre jött, hogy Mihály vlah vajda roppant sereggel átkelt a hegyeken, a hágókon, és bevonult Erdély területére. A vajda ugyanis, mihelyt a visszatérő Mihály bántól és rác társától értesült róla, hogy a bíboros Sebesnél táborozik ugyan, de a tábor szinte kiürült, mivel a szüret és egyéb otthoni dolgai kedvéért, az ellenséggel mit sem gondolva szétszéledt úgyszólván az egész nemesség, de a katonák jó része is, hogy a maga dolgait végezze: elérkezettnek látta az időt arra, hogy váratlanul — — még a bíboros csapatainak összesereglése előtt — átkeljen a Kárpátokon. És hogy a tervének a végrehajtására alkalmas helyzetet késedelmeskedéssel és habozással el ne rontsa, sebtében egy erős csapatot küldött előre azzal, hogy szállják meg a hegyi ösvényeket, átvágásokat, biztosítsák a szorosokat, [. . .]. Maga a vajda nyomon követte a csapatot [. . .] másnap még dél előtt, amit alig hitt volna bárki is, majdnem hamarabb vonult be csapataival Erdélybe, mint feltételezték volna, hogy Havasalföldről egyáltalán elindult. A Kárpátok innenső oldalán, a Bodzás nevű víz-és élelemszerzásre alkalmas helyen, Béldi János rétjén táborozott le akkor szombaton. Kedvezett vállalkozásának az egészen száraz, szinte nyárias őszi időjárás [. . .]. A hozzá barátságos, az erdélyiekkel szemben ellenséges égi hatalom mindenben megkönyítette vállalkozását. Nem talált kidöntött szálfákkal, eltorlaszolt utakra, katonaságtól megszállt vagy őrséggel megerősített szorosokra, sem

járhatatlan sziklákra, melyeket — mint annak idején Hannibálnak — felhevített ecettel kellett volna szétmállasztania. Kardjával és gyorsan haladó katonaságával utat vágott a mégoly kietlen hegyeken keresztül is [...].

És bár Mihály fölöttébb titokban tudta tartani szándékait, úgyhogy azok még bizalmas hivei előtt is rejtve maradtak, pedig az ilyen horderejű titkokat csak nehezen lehet lakat alatt tartani, mégis akadtak, akik titkos híradásokkal mindezt jelentették Valachiából, ahonnan a csalárd fenyegetések kiindultak. Ezek között volt Markó János, ez a trák eredetű és nevű ember, akit Mihály Erdélyből hivott maga mellé Valachiába, és aki előtt nem maradtak rejtve gondolatai, mert ismerte a vlahok beszédét és irását, melyet a vlahok a trákoktól, azok meg még régen a görögöktől vették át, de járatos volt a latin betűvetésben is. Mihály az ő kezét vette igénybe írásbeli érintkezései során, így titkos terveit is megosztotta vele. Ez, amint a vajda cselszövését bizonyos jelekből megszimatolta [...] mindent tudomására adott Andrásnak. Legyen meggyőződve róla, hogy a vajda, ha ravasz tervezgetéseinek útját nem szegik, előbb-utóbb meg fogja kétszerezni birodalmát: tehetségének és csapatainak minden erejét Erdély elfoglalására irányozta. Vigyázzon a biboros, ne engedje magát csalárd szavainak hízelgésével megkörnyékezni [...].

A brassóiak is, akiknek pedig legfőképpen érdekükben állott volna, hogy a szomszédban folyó mozgolódásokat éber szemmel figyeljék, a gond és vigyázás helyett inkább a drágán megfizetett gondtalanságot vagy hiszékenységet választották. Herschel Bálint, Brassó városának ügybuzgó és gazdag főbírája, közvetlenül Mihály erdélyi betörését megelőzőleg levelet küldött András fejedelemnek, amelyben megirta, hogy egyelőre nyugalom és békesség honol mindenfelé, éppen csak néhány lengyel lovasosztagot láttak a város határában — az úgynevezett Bodzás körül — kószálni, de senki — sem ember, sem állat ellen nem mutattak ellenséges szándékot. Ha valami érdemleges dolog történnék, igyekezni fog, hogy a fejedelem tudomására hozza. Levelének ez volt a veleje. Alig jutott a futár a levéllel a várostól számított második mérföldkőig, a havasalföldi vajda egyszerre csak népes sereggel özönlötte körül a várost [...] . A Brassóból kizárt futár toronyirányt Gyulafehérvár felé vette útját, és a félelemtől és sietségtől lélekszakadva érkezett meg. A fejedelemnek címzett levelet Kornis Gáspárnak adta át, arról, amit ő maga látott és hallott, egy szót sem szólt, abban a hiszemben, hogy a város főbirája úgyis bőségesen és körültekintően jelentette a helyzetet, tehát az ő hozzátoldására nincs szükség. Kornis sem kérdezett a futártól semmit, úgy bontotta fel a levelet. András fejedelem ugyanis annyira megbízott Kornisban, hogy leveleinek felbontására is felhatalmazta, így a különböző helyekről jelentett fontos dolgokat az események első ismerőjeként ő közölte a fejedelemmel. Kornis volt valamennyi csapat legfőbb parancsnoka, úgynevezett generálisa, és a fejedelem előtt igen nagy befolyású személy. Ezúttal is a palotába menvén, jelentette a fejedelemnek, hogy mit írt a brassói főbíró. Miután pedig a levél hiteles volta folytán mindent rendben levőnek találtak, csendben továbbsiklottak a dolgon. Ezután történt, hogy a bolond szász futár az országos veszedelem láttára végképp eszét vesztette, és csak kívül kezdte boldognak boldogtalannak fecsegni azt, amit Kornis előtt eltitkolt, hogy tudniillik a vlah Mihály már Brassóig nyomult ellenséges hadával, ő is alig csúszott ki az

ellenség kezéből, csak futással menekült, és hírnökként jött Gyulafehérvárra.

Mikor ez a szörnyű hír csakhamar az egész városban elterjedt, és már mindenki erről beszélt, de a főurak füléhez még mindig nem jutott el, Sibrik Gáspár, a testőrlovasság parancsnoka, mintha más dologban járna, betért Kornishoz, akiről azt hitte, hogy bizonyára tud a közszájon forgó újságról, és megkérdezte, hogy rendben vannak-e a dolgok. „Rendben" — válaszolta Kornis, és átnyújtotta neki a brassói levelet. „De hiszen — vágott közbe Sibrik — a futár sokkal szörnyübb eseményekről számol be : azt meséli, hogy Mihály betört Erdélybe, és Brassó tájékán tűzzel-vassal pusztítja a környéket, és ezzel a hírrel már mindenkinek a fülét telebeszélte !" Kornis a gyászos hírtől egészen megzavarodva csak ennyit tudott mondani : „Isten fordítsa jobbra !", és máris faggatta a sebtében előkerített futárt : Mi hát a helyzet Brassó körül ? Mit fecsegett összevissza Mihály vajdáról ? Ez akkor az egész dolgot felfedte, Kornis pedig csak ordított : „Te gyalázatos, miért nem jelentetted ezt nekem, amikor tegnap a levelet átadtad ? ! Miért hallgattál el ilyen fontos dolgot ? !" Majd szidalmazni kezdte az ostoba és az ország veszedelmére agyalágyult embert, és hol piszkos kurafinak nevezte, hol agyonveréssel és akasztófával fenyegette, mint akit úgysem lehet érdemei szerint elég súlyos büntetéssel sújtani. A szörnyüségtől annyira felindult, hogy haragjában és méltatlankodásában a mosakodó futárnak egy buzogánnyal szét is loccsantotta volna a fejét, ha Sibrik meg nem akadályozza. Így a rossznyavalyába küldte, és ezt kiabálta utána : „Te átkozott, ha még egyszer a szemem elé kerülsz, haljak meg, ha agyon nem váglak !"

Kornis ennyit mondott, majd rögtön a fejedelemhez rohant, és jelentést tett a helyzetről : feltárta a veszélyt, amely az ország létét fenyegeti. A váratlan újság egészen megzavarta a fejedelmet ; a főurakkal hirtelenében tartott tanácskozás eredményeképpen mindenféle gyorsfutárokat menesztett, hogy országszerte mindenütt fegyverbe szólítsák a népet. De már a székely nemesek is, akiket közelebbről ért a baj, egyik követet a másik után küldték, hogy jelentsék : a vajda átkelt a hegyeken, roppant seregével a Brassó városáról nyolcezer lépésnyire levő Prázsmár nevű faluig jutott, s onnan máris Erdély legalacsonyabban fekvő síkságaira ereszkedett le ; vigyázzon a fejedelem, és ügyeljen magára, nehogy váratlan csapás érje. Béldi Jánosnak, a nagy tekintélyű székely nemesnek, aki akkor éppen a gyulafehérvári országgyűlésre jött fel hazulról, a házát, jószágát, minden földvári birtokát felégették, ötszáz juhát elhajtották, és egyáltalán minden erdelyi falut és várost tűzzel-vassal pusztítanak. Mihály már előzőleg nagyon haragudott erre a Béldire, amiért vetélytársának és ellenségének, Mihnea vajdának, hosszú időn át biztonságos menedéket adott : annál kíméletlenebbül dúlta-gázolta a Béldi-birtok minden darabkáját.

Ebben a helyzetben, amikor a váratlan csapás mindenkit földre sújtott, a bíboros fejedelem, aki azelőtt mindent hanyag füllel hallgatott meg, most végre komolyan felserkent, hogy dolgait elrendezze. Félretévén tehát minden bizonytalankodást, abban a meggyődődésben, hogy lélekjelenlétéből kell erőt merítenie, az ország minden részébe sürgős parancsokat küldetett, és szigorúan meghagyta, hogy minden habozást félretéve, sebesnél is sebesebben, a segítéshez még az éjszaka minden pillanatát is kihasználva, minden nemes és minden katonai rend ragadjon fegyvert, és Szászsebesnél gyülekezzen, hogy onnan a vlahok ellen vonulhassanak. Szükség van a gyorsaságra, mindenkit egyaránt fenyeget a

veszély, a dolog nem tür késedelmet. Szökevénynek és hazaaárulónak fogja tekinteni azt, aki sürgős bevonulás helyett akármiféle ürügyre hivatkozik. Futárokat menesztett a székelyekhez is, hogy minden ötödik fegyverfogható férfit küldjenek hadba. A kiváltságjogaiktól rég megfosztott székelyeknek, bár a háború szünetelése óta a hadkötelezettségtől mentesnek mondhatták magukat, ha a szükség úgy kivánta, hogy közös hadviseléssel kell elüzni a közös ellenséget, engedelmeskedniük kellett a parancsnoknak. Csakhogy az ütközet elsietve kitüzött napjára nem lehettek ott a bíboros mellett, de nem is akartak ott lenni.

A fejedelem a véres kopját is körülhordoztatta a Maros és az Aranyos folyók között lakó székelyek területén. Ez végveszély idején az ország legsúlyosabb pillanataiban, amikor külső ellenség részéről félelmes veszély fenyegetett, már a magyar királyság kezdetétől fogva szokás volt; így adták tudtára a népnek a szigorú parancsot, hogy mindenki személyesen fogjon fegyvert, és üzze el az ellenséget. Aki a parancsnak azonnal nem engedelmeskedett, átszúratván a nyárssal, gyalázatos módon bünhődött. Isten ellenében azonban minden kísérletezés hiábavaló és hasztalan: a fejedelem és a vezérek elhamarkodottsága miatt az itt lakó székelyek sem vehettek részt a csatában.

A vlah vajda, miután — mint mondottuk — a Béldi-réteken rövid pihenés végett tábort veretett, legelső feladatának azt tekintette, hogy a környékbeli székelyeket a maga pártjára vonja [. . .].

Mégis mentek hozzájuk küldöttek, hogy Mihály pártjára vonják őket, mégpedig Makó György, Tamásfalvi János meg két István : Harali és Dömös, csupa székelyföldi fi[. . .] Mihály ezeket már korábban kihívta Erdélyből, csapatvezéreknek tette meg, és titokban többször is a székelyekhez küldözte őket, hogy lázadást szítsanak. Mivel azonban Mihály nem bízott meg bennük teljesen, melléjük adta az idegen nemzetiségü Thrák, azaz Rácz Györgyöt [. . .]. Makó és a többiek, akiket honfitársaik közé kuldtek, a lehető legnagyobb buzgósággal igyekeztek, hogy a székelyeket mielőbb Mihály katonái közé sorozzák. Roppant jutalmakat ígérgettek nekik, főképp azonban a biztos szabadságot,a melyből a korábbi években a többször megismételt lázadás vádja címén kiestek, és II. Jánostól, Erdély választott királyától, majd a Báthori-fejedelmektől súlyos büntetéseket szenvedtek, olyannyira, hogy mint holmi árverésen eladott szolgák, a nemesek járma alatt nyögtek. Azt tanácsolták hát nekik, hogy ezt a nem csupán szégyenletes, hanem elviselhetetlen jármot minden igyekezetükkel rázzák le a nyakukból, és sokakat meg is győztek arról, hogy ne érezzek magukat nagyobb biztonságban, ha egyik párthoz sem csatlakoznak. Gondoljanak Solonra, aki halállal büntette, ha valaki polgárháború alkalmával egyik féllel sem tartott. Gondolják meg, hogy Mihály azonnal visszadná a régi szabadságot, András paptól pedig még csak nem is remélhetik ezt. Jobb a méltatlan szolgaságot egyszerre lerázni, mint nekik is, utódaiknak is örökké szenvedni tőle. Ilyenféle szavaikkal sikerült Makónak és társainak Háromszék [. . .] lakosait meggyőzniük, és Várhegy váránál összevonniuk. Csík- és Gyergyószék székely lakosai viszont egyelőre megtagadták a fegyveres szolgálatot, és nem voltak hajlandók csatlakozni Mihály ~ pártjához, csak ha Várhegy várát, melyet János király rakatott volt hazájának a nyakába, lerombolják. Ha Mihály mint győztes aláírja ezt e feltételt, és helyreállítja a szabadságot, ők sem késlekednek, és azonnal felsorakoznak zászlai alá. Kérésüknek a vajda ünnepélyes oklevélben tett eleget. Ily

módon közülük mintegy ezren ragadtak fegyvert, és mentek a vlah táborba.

Mihály a Béldi-rétekről indulva a csata előtti vasárnap a brassói határ Prázsmár nevű falujához vonult. Hogy azonban Brassót, ezt a fontos várost a háta mögött ne hagyja, mivel a város lakosai kitöréseikkel, rajtaütéseikkel vagy a málha elfogásával bajt okozhatnának neki, megüzente a város vezetőinek, köztük Herschel Bálintnak, a kíváló tehetségű és dúsgazdag főbírónak, hogy adják meg a várost, és térjenek az ő hűségére: inkább tapasztalják meg engedékenységét, mint haragját. Ha tanácsát nem fogadják meg mielőbb, akkor a városban magában mindent felforgat, a falakon kívül pedig a külvárost és az egész környéket tűzzel-vassal feldúlja. A városiak nem annyira magukat, mint a körülöttük elterülő Barcaságot akarták kímélni, amely tizenhárom helységből áll, és amely a magyarországi királyok és fejedelmek engedélye és felhatalmazása folytán az ő fennhatóságuk alá van rendelve, tehát fő embereiket [. . .]. A követekkel egy szekérre való bozontos csergetakarót, amellyel a katonák ebben az évszakban igen jól védekezhetnek a hideg ellen, meg bőséges ellátást küldtek Mihálynak, és kérték, ítélje meg kegyesebben Brassó helyzetét: kímélje a nyomorult és harcra alkalmatlan nép életét és vagyonát, ne pusztítsa őket tűzzel-vassal, minden jogtalansággal. Mert hogy Brassó városa a bíborosnak tett szent esküjét megtagadván, a fegyveres összetűzések első hallatára mindjárt idegen fejedelem hűségére térjen és hatalmába adja magát, ezt sem szentül megőrizni kívánt esküjük, sem becsületük, sem a jog, de még a célszerűség sem tanácsolja. Ha a vajdának komolyabb szándékai vannak, intézze el a bíboros fejedelemmel, ők majd akkor fogják mérlegelni, hogy mit is tegyenek. Addig is megígérhetik, hogy sem titokban, sem nyiltan nem fognak semmit sem elkövetni ellene, felőlük minden bitonságban és békében marad, csak legyen ő is kegyes a helységenként és falvaként élő néphez.

Mihály az üzenet meghallgatása és a követek elbocsátása után, mivel látta, hogy a brasóiak nem idegenkednek teljességgel tőle, a fenti feltételekkel rájuk hagyta a várost, és seregével továbbvonult [. .].

Hétfőn, a harmadik éjszakai őrváltást követlőleg, egy hatalmas ágyú háromszoros dörejével adták meg a jelt a szedelőzködésre és a tábor elhagyására. Innen a tizenhat mérföldnyi hosszúságban elterülő, úgynevezett Sárkány-erdőbe nyomultak be. Itt a sereg élén haladó lengyel portyázók több kereskedőnek a holmiját, akik elővigyázatlanul jártak az úton, és az ellenség betöréséről mit sem hallottak, csúnyán széthurcolták, de még magukat a kereskedőket is lekaszabolták. Ezután a vajda Szúnyogszeg falva közelében veretett tábort, a falut pedig felgyújtotta. Majd átkelt az Olt folyón, és végül háromnapi menet után Szeben közelében állapodott meg, Mindent nagy sebbel-lobbal intézett, mert úgy vélte, hogy a katonaság hiányával küszködő, fegyvertelen és végtelen bíborost csupán gyorsaságával is könnyen megverheti [. . .].

Hogy mekkora volt Mihály serege, [. . .] nehéz volna pontos számmal meghatározni [. . .]. Senki sem merné tagadni, hogy roppant emberáradat volt, olyannyira, hogy szinte úgy látszott, mintha egész Valachia kimozdult volna a helyéből, és ide csődült. A sereg jó része önkéntesekből gyűlt össze [. . .].

Többé-kevésbé az is biztos, hogy a számuk, amint a vlah átkelt Erdélybe, ugyancsak felduzzadt, részben mivel a rablás vágyától vezettetve

sokan maguktól is táborba gyülekeztek, részben mivel a vlah vajda, amerrec sak eljutott, mindenfelé kihirdettette, hogy ellenségnek fogja tekinteni és azonnali halállal fogja büntetni mindazokat, akik fegyverforgató létükre nem ragadnak rögvest fegyvert, és táborához nem csatlakoznak. Ezt azért tette, hogy így megsokasodván, még jobban megrémítse azokat, akik látják, meg aztán, hogy hátulról senki se fenyegethesse rajtaütésekkel seregét. Látszatra növelte a vajda seregét a szekerek nagy száma is, amelyeket a tehetősebbek minden parancs ellenére is magukkal hoztak. Maga a vajda és valamennyi bojár, mintha Valachia földjét örökre fel akarta volna cserélni, mind magával hurcolta erre a hadjáratra feleségét, gyermekeit, holmijait, egész háza népét és minden vagyonát [. . .].

Szeptember havában Baba Noák, az akkori idők hírhedett rablója, egyben a vajda seregének nem csekély támasza, hatezer főnyi önkéntes hadával, az úgynevezett hajdúkkal, más úton, mint Mihály, Vöröstoronynál, ennél a Szebenhez tartozó erősségnél nyitott magának utat Erdélybe [. . .]. A csata előtti napon, tehát a legjobbkor csatlakozott a már harcra készen álló vajdához [. . .].

Ilyen körülmények között András fejedelem és Malaspina püspök úgy határozott, próbát tesz a vajdával, hogy a fegyveres összecsapás előtt tanácskozással döntsenek ebben az országos fontosságú dologban, és elsimítsák a felek közti viszályt. Ezért a hírneves és feltétlenül megbízható nemes Csejthi Izsák útján a helyzetnek megfelelően fogalmazott levelet juttattak el hozzá, melyben arra kérték, ne veszélyeztesse Erdély békéjét ellenséges szándékkal, és vonja vissza seregét; a császár és a bíboros közt a keresztény világra nézve üdvös megállapodás eredményeképpen már létrejött a barátsági szerződés [. . .].

A vajda nem is válaszolt, Izsákot is csak a háborús döntés után bocsátotta vissza.

A bíboros, kivonulván Gyulafehérvárról, miután négyszer tábort vert, Szeben alá, a szászoknak Gyulafehérvártól negyven mérföldre levő első városához ért seregével. Innen a vajda sem volt messze, Talmácsfalvánál, egész seregével, feleségével és gyermekeivel : Petraskuval és Floricával. A két fél a csata előtti napon került egymástól látótavolságra. A vlah, aki időközben a székelyek, Baba Noák és más alávalók révén nagyon megerősödött, a környező hegy szakadékai közt tartózkodott, úgy, hogy az egyenlőtlen hegyhátakon többfelé szétosztott seregét a síkságra le lehessen vezetni. A völgytorkolatban tágas mező terült el, ahol a vajda csapatait is elrejthette, vagy tábort is verethetett. Itt helyezte el az asszonyokat és a hadviselésre alkalmatlanokat a málhákkal és a szekerek nagy részével együtt. Egyébként Mihály eleve úgy határozott, hogy aznap, szerdán, nem ütközik meg, részint mivel csapatait még nem vezette le a síkságra, tehát a megfelelő csatatérre, részint mivel ez a nap a vlahoknál azóta is szokásos régi naptár szerint Lukács evangélistának volt szentelve, akit a legfőbb szentek sorában tisztelnek, és ünnepét különös áhítattal ülik meg.

A vajda így még a vallást is kihasználta, és ünnepet színlelve, észrevétlenül kivezette csapatait a síkságra. Ha ekkor, amíg sem a terep nem kedvezett neki, sem a csatára nem készült fel, András megtámadja, általános meggyőződés szerint nagy dolgot vihetett volna véghez. De Mihály békés hajlandóságot tettetve szándékosan elmulasztotta vele ezt a napot, hogy másnap aztán annál felkészültebben ütközhessen meg. Hogy még nagyobb reményt támasszon a bíborosban a kiegyezésre

fegyvernyugvásban állapodott meg vele erre a napra, és evégből a látszat kedvéért kikötötte, hogy kölcsönösen túszokat adnak egymásnak [...].

Maga a vajda szándéka mellett makacsul kitartván készült az ütközetre: rendezte a hadsorokat, felállitatta az ágyúkat, mindennek kijelölte a helyét, és miközben a béke reményével bizonytalanságban tartotta a biborost, végül is váratlanul támadta meg. Ez a huzavona különféleképpen hatott a nemesekre, akik remény és félelem közt ingadozva és az ellenség valódi szándékát nem sejtve, azt hitték, hogy egyezkedési tárgyalások folynak. Ez a békében való reménykedés nemtörődömséget ébresztett a főemberekben és a parancsnokokban, aminél pedig veszedelmesebb dolog nincs a háborúban, és így csak fitymálva végeztek mindent, feladataikat kellő buzgóság nélkül látták el, nem ügyeltek az ellenség mozdulataira, nem állitottak őrségeket, és nem küldtek ki megfigyelőket, ahogy kellett volna, hanem mintha körös-körül tökéletes béke honolt volna, fegyvereiket levetvén kényelmeskedtek, és hagyták, hogy lovaik felkantározatlanul legyenek, és beosztottjaik is a zászlóktól távol kószáljanak. Tény, hogy a katonaságnak nem csekély része élelemért járt, és annyira nem törődött a közvetlenül fenyegető veszéllyel, hogy nem is gondolták, aznap még bármi is történhet [...].

Miután a hosszú és változatos vitatkozás során, már amint kétes dolgokban történni szokott, minden lehető érvet felhoztak és megtárgyaltak, végül is úgy határoztak, hogy ha a vlah nem hajlandó tisztes feltételeket elfogadni, akkor bizzák a végső döntést a fegyverekre, kiváltképpen mivel már olyan helyzetbe sodródtak, amelyből biztonságos visszavonulás tisztességük megóvásával nem lehetséges. Volt egy Szikszai Imre nevezetű ember — hájassága miatt nem is annyira ember, mint inkább disznó — , aki, bár nem volt tanácsosi rendű, hiszen nyomrossága és alacsony származása miatt erre a méltóságra nem is lett volna alkalmas, mégis a biboros bizalmas tanácsadói közé tartozott. Ez próbálta rávenni a fejedelmet, hogy a csata előtt, még idejében, vonuljon vissza biztonságosabb helyre, és ne tegye ki magát az ütközet veszélyes kockázatának. Azt erősítgette, hogy kívánatosabb, ha a fejedelem — bárhogyan végződjön is a csata — biztonságban van [...].

Ebben a valóban áldatlan helyzetben, amikor a biboros serege, mintha ünnepet ülne, minden dolgát ilyen kelletlen nemtörődömséggel intézte, Mihály úgy vélte, hogy nem szabad elszalasztania ezt az alkalmat, és elhatározta, hogy csatát kezd. Nem is olyan oktalanul arra gondolt, hogy amig András várakozik, és a békés megeyezésben reménykedik, addig seregének harci elszántsága sem fog fellángolni, s nem lesz módja az ellenállásra, de még csak ideje sem a felkészülésre. És a vajda nem is csalatkozott számításában, mert miután a bíborost Malaspina visszatértének kétes voltával és a békés megegyezés vak reményével teljesen bizonytalanná és ingadozóvá tette, tüstént előreküldte lengyel portyázó lovas zsoldosainak körülbelül két századát, közben lassan ő is megindult egész seregével együtt, és ugyanakkor egy ágyút is elsüttetett: ennek dördülése volt a megbeszélt jel a csata megkezdésére [...].

Miután a vezéri buzditás mindkét részről elhangzott, a bíboros kiadta a parancsot, hogy a csapatok sorakozzanak fel harci rendbe. Az egész haderő főparancsnoka — a biboros után — Kornis Gáspár volt, ez a rettenhetetlen katona, a tizenkét tagból álló tanács feje, a Báthori-fejedelmek régi istápoltja, aki már régóta neves állásokat és tisztes méltóságokat töltött be. A csata azon az egyenetlen síkságon zajlott le, amely

Szeben városa és Sellemberk falu közt terül el. Ezt a mezőséget a Szeben folyó folytonos áradásaival olyan különböző két félre formálta, hogy a Sellemberk felé eső térség alacsonyabban, a Szeben városa felé néző rész viszont magasabban fekszik. Az egész közbeeső térség körülbelül négyezer lépés széles. Mihály kelet felé, a Szeben folyásának irányában, a bíboros viszont nyugat felé, a folyó ellenében állt fel. A hely fekvéséből már akkor nem alaptalanul sejtettük, hogy a csata kimenetele kedvezőbb lesz a vlah vajdára, mint az erdélyi fejedelemre nézve. Továbbá a bíboros serege véletlenül úgy helyezkedett el, hogy az alacsonyabban fekvő részt foglalta el, és kétfelől a város és a Szeben folyó közé volt zárva. Mihály viszont a mezőségnek Sellemberk felőli, részint alacsonyabb, részint magasabb felét, a Szeben és Sellemberk fölött, a hegységhez közelebb eső helyeket szállta meg seregével, úgy, hogy ha az előnyösséget nézzük, minden jel szerint a vajda jutott alkalmasabb terephez a csatára, akár a szerencse kedvezéséből, akár a maga választása folytán, András pedig a kevésbé előnyöshöz.

A bíboros egyébként a hadrend közepére mintegy ezerfőnyi lovasságát állította. Ezekhez csatlakoztak a könnyű fegyverzetű — íjjal, rézpuskákkal és kardokkal felszerelt — lengyelek, szám szerint háromszázan, akiket egy lengyel nemes vezetett. Valamennyiük közös parancsnoka a kiváló hűségű és közismert bátorságú Székely Mózes volt, az, aki később a hasztalan megszerzett erdélyi fejedelemséget a halállal cserélte fel. Az alvezérek : Lévai Ferenc és a két Tamás, mindketten a Székelyföld szülöttei, az egyik Csomortányi, a másik Becz, ugyancsak jónevű katonák ; ezektől jobbra sorakoztak fel az erőditményekből idevezényelt, továbbá a szász városokból a szokásnak megfelelően küldött gyalogosok, mintegy nyolcszázan. Ennek a szárnynak az irányítását Lázár Istvánra, a tapasztalt vezérre bízták [. . .]. Melléje rendelték a magyar Aradi Györgyöt, a brassói gyalogosok hírneves századosát. A balszárnyon helyezkedtek el hatszázan a testőrgyalogosok, az úgynevezett kék darabontok, mindama katonai erényekkel ékesen, amelyekkel az efféle katonaság dicsekedhetik. Parancsnokuk a bátor és kiváló Perssusith Mátyás volt, akit András fejedelem — Lázár István lemondása után — fejedelemségének mindjárt az elején erre a helyre állított. Helyetteseként a nagy haditapasztaltságáról híres Thuri Ferencet adták melléje. Az arcvonal közepére szánt és három egységre tagolt csapatok mögött sorakozott fel a mintegy ötszázfőnyi lovas segédosztag, melynek parancsnokait, a nemesség javából való Huszár Pétert és Tahy Istvánt katonai kiválóságuk miatt az előző években még Zsigmond hívta Magyarországból Erdélybe, és itt különféle jószágokkal gazdagította őket. András fejedelem e háború intézésében nekik szánta a második szerepet. Ezek köré csoportosultak a nemesség közül Szálasdi Miklós, Bogáthi Menyhért és még sokan mások, mindannyian embereik és fogadott zsoldosaik népes kíséretével. Ezt a hadszárnyat balról Barcsai András lugosi bán zárta le erős lovascsapatával, valamint Sibrik Gáspár, az udvari aprodók vezetője és a lovastestőrség kapitánynak nevezett parancsnoka, összesen mintegy négyszáz fő. A jobbszárnyon körülbelül ugyanannyi paraszti gyalogos és egyéb emberek, akiket az úgynevezett portákról toboroztak. Ezeknek élére Szemere Mihályt, Petki Farkast és Bessenyei Istvánt állították. Az egész hadrendet hátulról a megyékből és általában a nemességből összeszedett zöm zárta le, amely — mint a csata eredménye megmutatta — inkább csak a férfiasság tettetett látszatát és külsőségeit, semmint a lélek igazi erejét vitte magával a

háborúba: mindnyájuknak elegendő volt az, hogy éppen ott legyenek, úgy-ahogy utánozzák a katonáskodást, ne pedig erejüktől, telhetőleg harcoljanak. Ezek közé sorolták be Sennyei Pongrácot, Mindszenti Benedeket, Tholdi Istvánt, Ravaszdi Györgyöt, Bodoni Istvánt, mindmegannyi tanácsosi rendű nemest, azután a mind neve, mind kora szerint valóban ifjú Iffiu Jánost, András fejedelemnek egy anyától, de már nem ugyanattól az apától született öccsét, ezt a kiváló tehetségű fiatal férfit, meg Kornis Boldizsárt, Gáspár fiát, és még többeket. Az egész sereg létszáma legfeljebb ötezer lehetett. A rokonszenv biztosítása kedvéért sem írok kevesebbet: a megadott szám helyessége mellett tanúskodhatik, akár más jelenvoltak tekintélye, akár saját magam szemtanúi hitele. Sőt a legtöbben azon csodálkoztak, hogy mindössze hat nap leforgása alatt, amint a vajda lopva végrehajtott betörése ismeretessé vált, a környező helységekből hirtelen még ekkora sereget is össze tudtak gyüjteni[. . .].

Egyébként maga András fejedelem a hadiszerencsétől várható eshetőségekre készen, a had zömétől balra emelkedő magaslaton figyelte a dolgokat. Hogy katonái könnyebben felismerhessék a fejedelem figyelőhelyét, jelenlétét egy erre a célra készített és „A" betüvel díszített kis zászló jelezte. Ő maga az alkalomnak megfelelően, katonai egyenruha formájára szabott bíborköpenyben vett részt a csatában. Szép látvány volt. amint Zsigmond fejedelemtől kapott nemes vérű fekete paripáján, a főrendű Csáki István, Palatics György és más székely nemesek társaságában felvonult.

A vajda serege úgy volt felállítva, hogy a balszárnyon, amely tehát András jobbszárnyával nézett farkasszemet, Baba Noák helyezkedett el önkénteseivel, a jobbszárnyon pedig a trák, azaz rác lovasok. Középütt volt a magyarok csoportja, akiktől a vajda a csata kedvező kimenetelét elsősorban várta. Makó György vezérsége alatt csapatparancsnokaik a következők voltak: Lugosi Ferenc, Nagy Demeter, Horváth György, Gyulai Mihály és Novák Farkas, valamint a többi század- és szakaszparancsnok. Mögöttük sorakoztak fel a lengyel kozákok és a nagyszámú vlah lovasság, majd végül a zöm és az ezerfőnyi székely a vajda fővezérsége alatt. Itt csoportosult a bojárok egész hadinépe is.

A seregek csatarendbe sorakoztával mindkét oldalról felharsantak a harci trombiták, és ugyanakkor már az ágyúk is szórták villámaikat. Minden öldöklő harci szerszám működni kezdett, az egész környék megtelt kiáltozással, durranásokkal, az összemért kardok csengésével, lőporfüsttel, az ágyúkból kirepülő gólyóbisok rettenetes robajával, egyszerre mindent elborított az öldöklés és mészárlás. Mivel a vlah a csatára és az ágyúk felhasználására megfelelőbb helyet foglalta el, nem csekély károkat okozva fordíthatta volna dühét az erdélyiek ellen, ha tapasztaltabb tűzérekkel rendelkezik. Így azonban nagyobb volt a zürzavar, mint a veszteség, mivel a golyók magasabban, az egész sereg feje fölött repültek el, vagy legfeljebb a lándzsák hegyet súrolták.

Alig csapott össze a két harci fél, amikor egy Szálasdi Dániel nevű, de vlah származású őrszem, aki sántikálásával mind testének, mind lelkének vele született fogyatkozását a világ elé tárta, minden különös ok nélkül, anélkül, hogy bármiféle sérelmet elszenvedett volna, őrhelyéről, ahova ki volt állítva, egyszer csak átrúgtatott a vlahok oldalára. Mindenki elcsodálkozott, hogy miféle megháborodottság tántorította el ezt az embert, s hogy nevének hírét, amelyet addig tisztesség övezett, miért mocskolta be ily förtelmes bünnel [. . .].

A vajda seregéből elsőnek Baba Noák bocsátkozott harcba a maga gyülevész népségével, csakhogy szándéka nagyobbnak bizonyult erejénél, mivel éppen Lázár Istvánnal és kitűnően felszerelt, bátor csapatával akadt szembe, úgyhogy véres veszteségek után kénytelen volt visszavonulni. Ezért Mihály azon nyomban Lázár visszanyomására küldte dzsidás lovassággal megerősített élcsapatát. (Ez a fegyver fölöttébb alkalmas bármilyen heves támadás visszaverésére) [...]. A vajda lovasságának másik része Székely Mózes közepén elhelyezett hadsorai ellen indult erőteljes rohamra. Itt megint szörnyű vérontásra került sor, és mivel nem csekély dolog forgott kockán, mindkét részről ádáz hevességgel öldökölték egymást [...]. Végül is, miután egy darabig eldöntetlenül folyt a harc, majd Mihály friss erőket küldött súlyos helyzetben levő csapatának megsegítésére, Makónak sikerült Mózest kivetnie, és nagy veszteségek közepette egészen az arcvonal mögé szorítania. Ezután még egy Báthori-címerrel díszített csapatzászlót is elragadtak Mózes embereitől; a zászlóvivőket pedig, Görög Tamást, Széplaki Istvánt és Kolbász — latinul: *Botulus* — Tódort, levágták.

Mózes csapatának meghátrálásakor Huszár Péter elhatározta, hogy a parancsnoksága alá rendelt erős lándzsás osztaggal majd ő rendbe hozza a már majdnem reménytelen helyzetet, és még idejében segítségére sietett Mózesnak. A vajda magyarjai és a velük levő rácok ellen támadván, úgy elborította őket a hegyes lándzsák sűrű sokaságával, hogy nagy területen szétszórta és megfutamította őket. Amikor ezek hátrálni kezdtek, maga a vajda indult Huszár ellen egyéb magyar és vlah lovasságával, valamint seregzömének legnagyobb részével, és így nemcsak magyarjait és rácait segítette meg, hanem nagy veszteséget okozva. Huszár egész seregrészét is visszavonulásra kényszerített. Támadott a vlah, sürgősen megragadta a hadiszerencse kínálta alkalmat, egyre nagyobb hévvel rohamozott. Az erdélyi seregzöm és a bíboros hadrendjének megbonthatatlan része azonban ellenállt, nem törődött a vlahokra mosolygó szerencsével : bízott sokaságában és vitézségében.

Ennyire jutottak a dolgok, és a győzelem már a vlah felé hajlott, amikor Kornis Gáspár, akire a bíboros az egész sereg főparancsnokságát bízta, jobbra elkanyarodván, hogy a csata állásának megfelelő intézkedéseket megtehesse, váratlanul fogságba esett, és a vajda elé vitetett. Gáspár hirtelen fogságba esése mindenkit levert, és mind a fejedelmet, mind a katonákat súlyos aggodalom lepte meg, hisz mindenki rossz jelnek fogta fel, hogy a fővezér, az egész hadseregnek szinte a feje az ellenség hatalmába került. Amikor a vajda értesült ennek a férfinak a sorsáról, akit a sok követjárás révén és számtalan háborús veszedelem közepette régtől fogva jól ismert, vitéz voltára és méltóságára gondolt, és úgy rendelkezett, hogy biztos helyen őrizzék, s bármiféle erőszak ellenében gondoskodjanak bántatlanságáról. Akadtak azonban hírének és becsületének bizonyos ellenségei, akik megrágalmazták, hogy nem véletlenül, hanem szándékosan fogatta el és vezettette magát a vlah vajdához. Ezt a rágalmat folt nélküli férfiassága és a Báthory-név iránt mindig tanúsított hűsége kellőképpen cáfolja [...].

Ebben a csatában esett fogságba Ravazdi György, a tizenkettes tanácsnak mind előkelő származása, mind bölcsessége folytán nagynevű tagja is, miután az arcán súlyos sebet kapott. Ravazdit, mihelyt a vajda elé vezették, tüstént kiszolgáltatták a székelyeknek, hogy koncolják fel. A székelyek tudniillik nyomatékosan kérték, hogy kedvük szerint bánhassanak el vele, mint legádázabb ellenségükkel [...].

András fejedelem délután három óra tájban, mintha a vlah támadással végképp el is dőlt volna a csata sorsa, a hadsorok visszaállításának reményéről lemondva, elmenekült az ütközet színhelyéről.

Hogy azonban a győzelem mégse maradjon sokáig a vlah oldalán, tett róla Barcsai András, Székely Mózes, Tahy István és Huszár meg a többi, lélekjelenléttel bíró vezér: a megrendült helyzetben rendíthetetlenül buzditván egymást, az összezavarodott sorokat - amennyire lehetett-újrarendezték, majd minden erejüket összeszedve a pillanatnyi siker miatt ujjongó vlahok ellen támadtak. A harc mindkét részről újból fellángolt, mind a két fél magának akarta a győzelmet. Mintha Mars habozva latolgatta volna magában, hogy melyiknek kedvezzen, melyik mellé álljon [. . .]

Mihály seregéből mindössze a lengyelek két osztaga tartott ki a helyén. Ezek, a mieink habozását látván — persze mert akár tapasztalatlanságból nem tudták, akár gyávaságból nem merték a rájuk mosolygó győzelmet nyomon követni — , összetömörültek, buzditották egymást, majd nem is annyira visszaszoritásukban bizva, mint inkább csak a hadiszerencse megkísértésében reménykedve, hangos csatakiáltások közepette Barcsai emberei ellen indultak és rohamukkal mindjárt nagy pusztitást vittek véghez. A rettenhetetlen Barcsai és Mózes feltartóztatta ugyan a rohamozók nyomását, és egy darabig el is tudta háritani a pusztitó vihart, de amikor látták, hogy az újból fellángoló csata viszontagságai közben mindenfelé hullanak társaik, oldaluk fedezetlen marad, és a seregzöm meg sem mozdul, hogy segitségükre próbáljon jönni, nehogy vitéz elszántságukat hiába tékozolják, visszahúzódtak az erdélyi sereg derékhadához, a lengyelek pedig a roham befejeztével ugyancsak visszamentek a vajda csapatai közé. Ekkor azonban a biborosnak az imént említett lengyelei cserbenhagyták erdélyi fegyvertársaikat, és meg sem várva a csata végét, András fejedelem táborából a vlahoknál szolgáló honfitársaikhoz álltak át, mivel úgy gondolták, hogy az erdélyiek úgyis vereséget szenvedtek, tehát jobb lesz, ha idejében a győztes vlah kegyeire bizzák magukat. Ez a lépésük végképp elijesztette az erdélyieket attól, hogy a vajda seregével még egyszer megkisértsék a harc kockázatát.

Így hát a minden segitségtől megfosztott kis magyar sereg már majdnem napnyugtakor megállt, és úgy várta a végső döntést. Nem akart azonban az ellenség szeme láttára, még fényes nappal távozni, és nem akarta beismerni az elszenvedett csapást, nehogy a vlahban reményt ébresszen a győzelem kiaknázására. Ugy gondolták, hogy majd a hamarosan beálló éjszaka sötétjében csekélyebb veszteséggel vonulhatnak vissza biztonságos helyre [. . .].

Bárhogy volt is, annyi tény marad, hogy a vlah győzött, a biboros pedig vereséget szenvedett [. . .].

Mindkét ellenfélben nagyobb volt hát a félsz, mint a remény, mindkettő a sötétség leple alatt rejtőzött, és éber szemmel figyelte a másikat, az erdélyiek ekkor — lemondva mind az újabb fegyveres mérkőzésről, mind a győzelem kívivásának reményéről, és nehogy seregük maradványait végső mészárlásra szolgáltassák ki a vlahok sokaságának — tanácsosabbnak gondolták, ha meghátrálnak az ellenség elől, és míg a kedvező alkalom engedi, biztonságosabb helyre próbálnak visszavonulni. Jobbnak látták, ha bátor katonáik maradék csapatát a haza szebb napjaira tartalékolják, mint hogy haszontalan vereség áldozatául vessék [. . .].

Mihály tehát hajnalhasadtakor seregeit minden irányba szétküldte, hogy üldözzék az ellenséget [. . .]. Mindenesetre éber gonddal ügyelt

arra, hogy sehol semmi kelepce ne rejtőzzék, vagy hogy a szétszórt sereg maradványai erőre ne kaphassanak. Bár már semmitől nem kellett tartania, mégis felderítőket küldött ki mindenfelé, főleg Gyulafehérvárra és nagy jutalmakat tüzött ki nekik, ha mindent gondosan kikémlelnek, és észleleteiket időben jelentik. Majd miután kifosztotta a tábort, s a rengeteg hadianyag tetejébe még harminckét ágyút is zsákmányolt, és megbizonyosodott róla, hogy sehol sincsen sereg, amely akár nyilt ütközetben, akár titokban szembe merne szállni a győztessel, egyenest Gyulafehérvár felé indult, hogy ennek a hitvány és meg sem erősitett városnak, de mégiscsak fejedelmi székhelynek a birtokában nagyobb bizakodással rendezkedhessen be az országban, és hogy a fejedelem leverésének, valamint székvárosa elfoglalásának hirére az egész erdélyi nép készségesebben vállalja uralkodói hatalmát [. . .].

A VI. pentas I. Könyvéből
Mihály bevonulása Gyulafehérvárra. A székelyek felkelése. Báthori András menekülése és halála

[. . .]. Mihály, egyetlen ütközetben megnyerve a háborút András fejedelem ellenében, Gyulafehérvárra indult. November elsején mintegy diadalmenetben vonult be a városba. Közeledtére papjainak feketébe öltözött csoportjával elébe ment Demeter püspök, aki az idő tájt Gyulafehérvárott tartózkodott, és aki — miután már korábban felesküdött Rudolf császárra — iránta való hüségét szilárdan meg is tartotta. Szerencsét kivánt jöveteléhez, majd az ünnepélyes üdvözlés után imádkozván érette, azért könyörgött, hogy az elnyert ország birtokában sokáig uralkodjék, egészségben, egyik győzelmet a másik után aratva.

Maga Mihály gyulafehérvári bevonulása alkalmából nemes vérü, ragyogó, vékesfehér szőrü rác paripán lovagolt. Előtte kötőféken vezettek másik nyolcat, mindet drága, arany és ezüst szerszámmal felkantározva. Ő maga aranyszálakkal átszőtt, fehér selyempalástba és ugyanilyen anyagból készitett ruhába volt öltözve. Palástjának szegélyén elől, széles csikban, több sorban himzett arany sólymok — családi cimerének madarai —, amelyek mintha csőrükkel csipkedték volna egymást. Övén arannyal bevont és piros ékkövekkel kirakott kard függött. Magyar süveggel fedett fejét a baleári daru fekete bóbitájából készült, gazdag tollbokréta ékesitette. Bokáig vörösessárga kordovánbőrből, úgynevezett karmanzsinból készült saru fedte a lábát, lába szárát egészen térdig boritó sarukötője — ugyancsak sárga selyemből — sorban rávarrott gyöngyöktől csillogott. Ilyen büszke, még ünnepi játékokhoz vagy menyegzőhöz is túl díszes öltözetben lépdelt méltóságteljesen, ezzel a pompával adta meg mintegy a végtisztességet a sírjába temetett Erdélynek [. . .]. Így vonult be kürtöknek, doboknak, mindenféle hangszernek a zengése közepette a György-kapun, és a fejedelmi palota felé tartott. Amerre haladt, bojárok és más hírneves nemesek lovagoltak a nyomában, katonák és fegyveresek hosszú sorától követve. A háború során zsákmányolt, a Báthoriak sárkányfogas cimerével diszitett fejedelmi zászlókat ott hordozták kibontva a vajda mögött [. . .].

Mikor András látta, hogy a hadiszerencse a vajda felé hajlik, úgy gondolta, hogy nem szabad megvárnia a csata végleges befejeztét, és elhatározta, hogy sürgősen elmenekül az országból, hogy Moldván keresztül végül is visszatérjen Lengyelországba, ahonnan vesztére jött haza

a fejedelmi székbe. Ha alkalom kinálkozik, egyszer még majd hazajön elvesztett országába. Mindjárt, amint a csatatérről távozott, a székely nemességen kivül Erdély középső részeiről való, más előkelőségek is csatlakoztak hozzá, köztük Palatics György, Szálasdi Miklós és még sokan mások, akiket, bár önként ajánlkoztak, hogy a fejedelemmel együtt elbujdosnak, és osztoznak nemcsak jó, hanem rossz sorsában is, a bíboros visszaküldött, nehogy Székelyföldön keresztül utaztában, a vad és barbár nép között, kiséröinek sokasága még inkább felhivja menekülésére az ellenség figyelmét [. . .].

A biboros, miután igy elbocsátotta őket, a Székelyföldnek nagyjából közepén levő Udvarhely várát kereste fel, folyton azon gondolkodva közben, hogy a többfelé futó utak közül melyiken menjen át Moldvába. Itt maga köré gyüjtötte a székely nemesség legkiválóbbjait, akik vagy már hazatértek a szerencsétlen végü csatából, vagy távollétüket valamivel kimentvén eleve otthon maradtak, és menekülésének biztonságosabbá tétele kedvéért úti kisérőiül maga mellé vette őket. Nem is igen tiltakoztak a bíboros társasága ellen, mert amilyen halálos gyülöletre számithattak akár a vajda, akár székely honfitársaik részéről, úgy gondolták, hogy cseppet sem lesz nekik ajánlatos kiszolgáltatni magukat féktelen haragjuknak. És mivel a vajda visszaállitotta a székelyek ősi szabadságát, aminek folytán a főemberek máris láthatták, hogy minden birtokukból és jószágukból, amit csak a Székelyföldön fejedelmi adomány jogcimén szereztek, ki fogják kergetni őket, inkább csatlakoztak a számüzetésbe induló András fejedelemhez.

Míg ezek a nemesek, már amint az ilyen ijesztő és romlásnak indult helyzetben szokott történni, otthoni dolgaikat intézik, holmijaikat csomagolják, a mielőbbi meneküléshez szükséges dolgaikat készitik és egyáltalán az áldatlan helyzet kivánalmaihoz képest túl soká időznek, a bíboros három egész napot egy helyen vesztegel. Ez a késedelmeskedés volt későbbi pusztulásának legfőbb oka. Mert mihelyt a csatavesztés híre a fülébe jutott a durva paraszti népnek, amelyet Mihály parancsára már előbb felbujtottak, hogy lázadjanak fel és irtsák ki a nemességet — hirtelen felkeltek, és fegyvert ragadtak; amerre meggondolatlanságuk és őrjöngésük, a léleknek ez a két rokon betegsége, ragadta őket, egyenként vagy kisebb-nagyobb csapatokban özönlöttek városaikból, falvaikból[. . .].

A bíboros egyrészt nem tudott a székelyek készülődéséről, másrészt bízott derék és hü kísérőinek oltalmában (hiszen több mint száz ember csoportosult köréje, és mind el volt szánva, hogy vele együtt megy számkivetésbe), és így nem siettette annyira az utazást mint, amennyire a válságos helyzet megkövetelte volna. Nem akarta elhagyni társainak málháktól nehézkes menetét (menekülőkhöz képest mindannyian túlságosan megrakodtak családi ingóságaikkal), a gidres-gödrös utak és a gyakori hágók amúgy sem igen tették lehetővé a sietést, ráadásul ő maga is kényelmesebb élethez volt szokva, és nehezen viselte a háború és az utazás fáradalmait. Legfőképpen azonban kisérőibe vetett bizalma tartotta vissza a sietéstől. Azt igérgették neki, hogy minden teljesen biztos, nem lesz semmi baja. Igy aztán ez a szelid lelkü, kiséretének kedvében járó ember nem is volt vezető, inkább őt vezették.

A székelyek annyira el voltak keseredve, hogy halálos gyülölködésükben ki akartak irtani minden Báthorit, amiért az előző években István, a későbbi lengyel király, majd Zsigmond fejedelem nemcsak összes szabadságukból kiforgatta, hanem zendülési kisérletük miatt még kegyetlen

büntetésekkel is sújtotta őket, és holmi vásáron vett rabszolgák módjára még a nemesség igáját is kénytelenek voltak hordozni. Ettől a szolgaságtól akartak minden eszközzel szabadulni. Így hárították méltatlankodásukat a korábbi Báthoriakról Andrásra, mert azt remélték, hogy halálával a vajda jóvoltából visszaszerzett szabadságuk és szégyenletes szolgaságból felszabadított állapotuk örök érvényű lesz. Ez a meggondolás arra indította a székelyeket, hogy inkább akarták a bíboros és a székely nemesség együttes pusztulását, mint hogy ők pusztuljanak, és örök szolgaságba sínylődjenek.

A véres szerencsétlenség életben maradott tanúitól hallottuk az események lefolyását: valóban méltó a megörökítésre. Mikor abíboros a hadi útról messze letérvén (mert rövidebb csapásokat keresett, hogy menekülése minél csekélyebb feltünést keltsen), egy völgyben haladt, ott egy bővizű és látni is gyönyörüséges forrásra bukkant. Ezt a helyet oly szépnek találta, hogy lepihent mellette. Az egyik katona földre terített köpenyén egy kevés kenyeret és bort tétetett maga elé, hogy éhét-szomját és nagy lelki bánatát úgy-ahogy enyhítse [...].

Másnap a moldvai határ mentén emelkedő roppant hegyek között elérkezett Csikba, a székelyek szélső tartományába [...]. A helyet mostani lakosai a szomszédos magaslaton emelkedő kápolnáról Szenttamásnak nevezik. A bíboros lassan haladó lovas kiséretével a szerencsétlen csata utáni hatodik nap esti óráiban érkezett ide [...]. A környék itt is, mint Erdély határvidéke körös-körül, csupa sziklás erdős hegység, az itt lakó falusi székelyek is faragatlanok, barbárok, szokásaik szinte a vidék természetéhez hasonultak.

Volt egy Székely Balász nevű, származására nézve is székely ember, eredetileg a középszerűnél is alacsonyabb sorsú, aki azonban András fejedelem kegye folytán a gyermekkora óta viselt, piszkos szolgaságából valamivel különb helyzetbe vergődött fel. Betegségére való hivatkozással a Szeben melletti csata idején is otthon tartózkodott. Ez, amint az országos csapás hírét hallotta, a környéken lakó honfitársait, [...] az ércharangok félreverésével, ahogyan parasztfelkelésekkor szokás, házanként és falvaként fegyverbe szólította [...]. Tehát ez sem hangját, sem indulatait nem kimélve, teljes erejéből ordítozni kezdett a különben is megveszett néphez, hogy ha elfogják a bíborost, annyi nyomoruságuk okozóját, nagy hálára számíthatnak a vajda részéről. Gyökerestül ki kell irtani a Báthori-nevet, amely örökké csak vészt hozott egyesekre és az országra egyaránt [...].

Ezek után a székelyek népes csapata az imént emlitett szenttamási hegy lábánál, már esti szürkületkor, rajtaütött a lassan haladó, lépten-nyomon csak sövényekbe, árkokba és kidöntött fatörzsekbe ütköző bíboroson, valamint a szakadékos úton hol megálló hol visszainduló kiséretén. Néhány csoportjuk, akik ismerték a hegyi ösvényeket már előbb megszállták a helyet, tudván, hogy a bíboros és emberei csak arra mehetnek. Így aztán a székelység még a bíboros odaérkezése előtt sövénnyel, árokkal és rögtönzött töltéssel zárta el és erősitette meg a szük átjárót. Ezt annál könnyebben tehették, mivel a környékbeli népség valamikor ezt az — akkor már kissé betemetődött — árkot ásta ki az illető körzet határjeléül. Balról egy meredek hegy magaslott, melynek oldalát fák és cserjék borították. Ebben a szorosban támadták meg a székelyek nagy ordítozás közepette, egyszerre elölröl és hátulról, a bíborosnak nem csatára, inkább menekülésre felkészült csapatát. András feje-

delem mégsem rémült meg a hirtelen veszély láttára, hanem rendíthetetlen bátorsággal megállította és sebtében harci rendbe sorakoztatta embereit. A székelyek, mivel ellenfeleik csekély száma rögtön szemükbe tünt, annál bátrabban rohamozták őket, és tüzeltek rájuk kézifegyvereikből; mások dárdákkal, csáklyákkal nyársakkal, landzsákkal, mindenfajta hajitófagyverrel rohantak rájuk. Megint mások, hogy ellenfeleik el ne menekülhessenek mivel ök maguk gyalogosok voltak, nem a lovasokat döntötték le, hanem a lovak inait vagdosták el hátulról, a térdüknél majd amikor elterültek, velük együtt szúrták le lovasaikat is. Mindent, megtettek, hogy a küzdelem nekik kedvezzen, amazoknak pedig ártalmára legyen. De azért a nemesek is, mind a maguk, mind a bíboros védelmében, nem csekélyebb elszántsággal igyekeztek visszaverni a parasztok támadását. Mindkét részről sokan estek el, mindenesetre a bíboros emberei közül többen, hiszen váratlanul lepték meg öket a szorosban, a sok poggyász is akadályozta őket, úgyhogy lovaikkal sem sokra mentek, de még csak fegyvereiket sem igen szedhették elő a váratlanul felbukkanó ellenség ellen. Nagyban segítette a székelyeket a sokaságuk is, mert nyolcszáznál többen voltak. A bíboros kísérete már csak csekély számánál fogva sem igen remélhette, hogy felülmarad.

Végül is győzott a sokaság: a fejedelem és nemesei meghátráltak az őrjöngő nép elől. Azok még a hátrálókat is öldökölték, s az egész környéket elboritották a fegyverek és a megöltek tetemei. Így a legtöbben szétszóródtak, és miután lovaikat otthagyták, gyalog próbáltak menekülni a meredek sziklákon, tölgyeseken és bozótokon keresztül; mindenki arra igyekezett, amerre éppen tudott. A gyorsabban mozgó parasztok, helybeliek lévén, a vidéket is jobban ismerték, könnyűszerrel boldogultak a legnyaktörőbb hegyekkel és hágókkal is: hosszas kutatás után összefogdosták és legyilkolták a kényelmesebb, a finom ételektől elhájasodott, számra is kevesebb, meg a helyet sem ismerő nemeseket. Az egész vidék vérben úszott.

A fejedelem, látva, hogy minden elveszett, kevesedmagával menekülésre gondolt. Nem annyira az utat megrövidítő ösvényeken, mint inkább a kanyargó országúton menekült, s mintegy két mérföldet tett meg; ekkor azonban a meredek sziklák és a hirtelen emelkedő hegyoldal miatt kénytelen volt otthagyni addig használt erős lovát, amely kimerültsége következtében már alig vánszorgott. Ettől kezdve gyalog próbált tovább kapaszkodni a meredek sziklákon, hogy úttalan helyekre vergődjék, és észrevétlenül az elhagyott vidékre menekülhessen. Már mindent elhajigált, ami haladásában gátolhatta, és mindössze négy véletlen kisérője társaságában jutott el a rejtettebb hegyi vidékre. Kisérőinek egyike Fekete István nevű odaadó híve volt, akit, miután sebe és vérvesztesége miatt nemcsak hogy járni, de már lélegezni sem tudott, nehogy a nyomukban járó barbárok maradék életétől is megfosszák, egy csalitban, faágakból és száraz tölgyfalombból összehordott ágyon maga a bíboros és néhány társa takart be és hagyott ott félholtan. Ez később sebéből felépülvén, rengeteg veszély közepette haza is tért: a gyászos öldöklés emlékét is ő beszélte el.

Miközben más bajával törődött, a magáéra nem gondolt András fejedelem. Fekete ápolásával időt adott az ellenségnek arra, hogy üldözőbe vegye. Kísérőjét hantolatlan elhantolván, a szomjazástól, melegtől és futástól elgyötörten valamennyire tovahaladt; már erősen sötétedett, amikor egy Mikó Miklós nevű nemes, leghűségesebb embere

társaságában — most már egyedül az tartott ki mellette — végül is egy pásztorkunyhóra bukkant, amelyben — a hegyi népek szokása szerint — juhokat legeltető pásztorok húzódnak meg ideiglenesen. A gyászos öldöklés nyomaitól hírhedtté vált hely neve: Naszkalat. Itt megállott, és mivel a menekülés fáradalmai már végképp kimerítették, úgyhogy egy lépést sem tudott továbbmenni, és majdnem szomjan halt, valami italt kért a kunyhóban talált pásztortól, hogy teljesen elcsigázott állapotából magához térjen. A pásztornak nem volt más itala, így savóval kínálta. Ezt a bíboros előbb Miklósnak adta oda, hogy kóstolja meg, majd így szólt: „Igyuk hát ezt a nyomorúságot, amit hitszegő árulóink, készítettek", majd egy keveset ő is ivott belőle. Ezek után a fejedelem kilépett a kunyhóból, egy közeli tölgyfa alatt félig elkorhadt törzsre hajtotta a fejét, s kérte Mikót, hogy legalább egy kis ideig őrködjék, amíg rövid pihenő után folytatják útjukat; legközelebb ő fog virrasztani, igérte, hogy közben a másik is pihenhessen. Ezután a bíboros bár jól tudta, hogy közelében van az ellenség, habozva, maradjon-e vagy meneküljön, szinte észrevétlenül elszunnyadt.

Közben a székelyek a kanyargó ösvényeken és hegyi szakadékokon keresztül, hihetetlen gyorsasággal felkapaszkodtak arra a hegyhátra, ahova a fejedelem és Mikó menekült. Tüstént a pásztorhoz mentek, és kérdezték: „Te gyalázatos, miféle nemeseket fogadtál itt be? (Mert a nemeseket vatinuisi gyülölettel gyülölték.) Ha azonnal ki nem adod, ki nem szolgáltatod őket, gazember, ebben a pillanatban halálra kinzunk és agyonverünk!" Az a durva fenyegetéstől megrémülvén, és mit sem sejtve a történtekről, elmondta, hogy két ismeretlen betért ugyan hozzá, de alig időzött, máris továbbállt; igazán nem tudhatja, hogy kik voltak; azt hiszi, hogy valahol a közelben rejtőznek. Amikor Mikó már közelről hallotta az odaérkezők lármáját és tudakozódását, hirtelen félelmében felriasztotta a fejedelmet, és közölte vele az ellenség megjelenését; figyelmeztette, hogy meneküljön, ahogy lehet. A derengő holdvilág kissé enyhítette az éjszakai sötétséget. Mikó úgy döntött, hogy nem mozdul el a fejedelem oldala mellől; miután egy darabig védte magát kadrjával, végül is több sebet szenvedvén, élve esett fogságba [. . .].

Miközben Mikót elfogták és kivégezték, a fentebb említett Székely Balász — melléknevén Ördög —, valamikor Lázár Farkas székely nemes számba sem vett szolgája, harmadmagával rárontott az álmából épp hogy felocsúdott fejedelemre. Ekkor a fejedelem a végveszély pillanatában a reménytelen helyzetből elszánt bátorságot merítve, s látva, hogy nem emberekkel, hanem vadállatokkal van dolga, előkapta kardját, és hogy ne haljon bosszulatlanul, kellő lélekjelenléttel fogadta az őrjöngök támadását. De a balsors meghiusította szándékát. Mert amint előrántotta fegyverét és védekezni akart vele, a tagbaszakadt Balász is feléje sújtott szekercéjével, és a fokával el is találta a homlokán, a bal szeme fölött. A seb mélyre hatolt, úgyhogy a fejedelem összerogyott, és mélyet sóhajtva csak a gyilkolás szörnyűségét kárhoztatta, egyébként egy szót sem ejtett, amely elfajzott lélekről tanúskodott, vagy fejedelmi rangjához méltatlan lett volna. Még élt és lélegzett, amikor a latrok, unván a várakozást, hogy kifoszthassák, lenyiszálták a kisujját, és úgy rabolták el tőle rubinkővel ékes gyürüjét. Amikor már elterült, a fejét is levágták. Teljesen lemeztelenített törzsét a vadaknak vetették oda, hogy marcangolják szét.

Így végezte életét és egyben uralkodását a kettős főméltósággal kitüntetett Báthori András bíboros. Huszonnyolc éves korában, erdélyi fejedelemségének hetedik hónapjában halt meg.

ISTORIA TRANSILVANIEI
1598 — 1599, 1603

Cartea a V-a. Partea a V-a
Campania lui Mihai, voievodul Valahiei, în Transilvania Nepregătirea și înfrîngerea lui Andrei Báthory

Mihai, voievodul Valahiei, acest om cu o inteligență ascuțită [...], folosindu-se de prilejul oferit de surprinzătoarea schimbare a principilor din Transilvania, a început să se gîndească cum ar putea să aducă pe transilvăneni sub suveranitatea lui și să-i oblige [...] să accepte angajamentele încheiate anterior cu împăratul Rudolf și întărite prin jurămînt. În sinea lui el a chibzuit, de altfel, că dacă Transilvania se supune tutelei turcești, atunci el este amenințat de pieire sigură și va ajunge, mai devreme sau mai tîrziu, din cauza turcilor, transilvănenilor, eventual și a moldovenilor, în mare pericol, deoarece, datorită situației ivite în Transilvania, nu poate fi sprijinit cu armată și bani nici de germani și nici el nu se poate angaja cu forțe proprii în războiul contra turcilor, Valahia fiind la o mare distanță de Germania și Ungaria. Chibzuind astfel a început să adune din regiunile învecinate, chiar și din Transilvania, o armată și mai mare ca înainte [...].

Împăratul Rudolf i-a pus la dispoziție o sumă mare de bani pentru acoperirea cheltuielilor deoarece era supărat pe Sigismund Báthory și pe toți transilvănenii care l-au ofensat într-una; în anul precedent [1] nu numai că l-au primit pe Sigismund, fugit acasă din Oppeln, dar, înlăturînd pe arhiducele Maximilian, l-au readus în scaunul princiar; apoi nemulțumindu-se cu trădările comise, au mai pus în locul lui Sigismund, care abdica din demnitatea lui, pe cardinalul Andrei [2], răsturnînd și călcînd în picioare înțelegerea referitoare la succesiune, încheiată cu împăratul în anii anteriori și întărită cu jurămînt. În sfîrșit, erau suspectați că vor să se retragă din liga popoarelor creștine și intenționează să se alieze din nou cu turcii, ceea ce era considerat un atentat criminal nu numai față de oameni, dar îndeosebi față de Dumnezeu, martorul încheierii înțelegerii. Din cauza acestei nestatornicii a lui Sigismund și a cardinalului [Andrei], împăratul s-a mîniat așa de tare încît dorea mai bine să vadă Transilvania distrusă de loviturile războiului, decît întărindu-se să dispună oricînd de posibilitatea de a repeta și înmulți trădările. Ajutorul, probabil de șaptezeci mii florini aur, ar fi fost dus lui Mihai în luna aprilie de către trac — adică Rácz Gheorghe — cu acordul lui Sigismund și al cardinalului, care au dat de la Cluj (în acest scop) chiar și căruțe și strajă.

Împăratul, în sinea lui, era pe drept înfuriat din cauza trădărilor rușinoase și l-a însărcinat pe valahul Mihai ca atunci cînd situația va fi favorabilă — mobilizînd în acest scop toate forțele și energiile sale — să cucerească și să supună Transilvania. Mihai însă, om trufaș și dornic de glorie, nu a refuzat țara oferită. El socotea că își va realiza mai ușor intențiile, dacă îl va ataca prin surprindere pe cardinal, care se zbătea într-un noian de dificultăți, încă înainte ca acesta să-și consolideze domnia. Planul era ca Gheorghe Basta, guvernatorul regatului la Cașovia [3], care atît prin personalitatea sa, cît și prin puterea militară încredințată, dispunea de forțe puternice și care au pricinuit mai tîrziu Transilvaniei grave lovituri, și Ștefan Bocskay care, privind bănuitor timp de cîteva luni intențiile cardinalului, plecă din Transilvania în Ungaria, au unit trupele din Oradea și din ținutul ei, au atașat la ele și garnizoanele germane ca să pornească

împreună, dinspre Ungaria, atacul împotriva transilvănenilor; din partea cealaltă îi va ataca prin surprindere și Mihai, astfel încît cardinalul — cu forțele sale rupte în două — să nu poată birui ambii inamici. Cu cîteva zile înainte Mihai încă a trimis pe unul din boierii săi, numit Stoica [4], un om care se bucura la noi de un mare prestigiu și era considerat înțelept, ca să stabilească ziua precisă a intrării în Transilvania, proiectată din două părți, pentru ca nu cumva acțiunile pornite la date diferite să se încheie fără rezultatul scontat. Împăratul l-a trimis pe Stoica înapoi la Satu Mare, i-a comunicat doar atît că va face cunoscută intenția sa prin guvernatorul regal din Cașovia. Între timp, împăratul, în scrisoarea pe care a trimis-o lui Székely Mihai, căpitanul Sătmarului, a ordonat să se îngrijească din vreme de lucrurile necesare acțiunii.

În orice caz solia principelui Andrei l-a întîrziat puțin, se pare, pe împărat în realizarea intenției sale, așa încît el a și așteptat un timp, deoarece era mai bucuros să aplaneze și să anihileze neînțelegerile printr-un tratat de prietenie, decît cu sîngele unui popor creștin. Între timp însă Mihai, care nu suporta întîrzierile, n-a mai așteptat trupele germane ajutătoare, întotdeauna greoaie din cauza numărului lor și a șovăielilor, ci, pentru a culege cel dintîi și singur gloria unei acțiuni curajoase, a aruncat zarurile fără ordinul împăratului, dar nu și contra voinței sale, și a încheiat cu succes operațiunile militare. Andrei a văzut aceste pregătiri militare, dar nu a sesizat în ce direcție sînt îndreptate, ce pune la cale împăratul Rudolf împreună cu Mihai. Încă înainte, în preajma zilelor culesului de vii, care de obicei este ziua Sf. Mihai, cele două părți erau pregătite și ar fi și trecut la executarea celor proiectate, dacă cardinalul și Malaspina nu l-ar fi trimis la voievod pe Toma Csomortányi, acest nobil secui, hotărît și înțelept, ca să-l abată pe Mihai de la intenția sa — care în liniște își vedea de planul lui — prin dovezi despre înțelegerea pașnică cu împăratul pe cale de a fi încheiată și cu alianțele plănuite.

Misiunea soliei lui Csomortányi era, pe de o parte, să i se dezvăluie în fața lui ⟨sensul⟩ alianței germane, pe de altă parte, să-l descoase cu orice chip în privința intențiilor sale; din cuvintele, vorbirea, expresia feței, clipirea ochilor lui — care toate ar putea împiedica simularea — din spusele și acțiunile lui să deducă în ce scop a adunat o asemenea armată, ce vrea, ce plănuiește. Deși nici o parte a trupului nu este mai prielnică pentru a induce în eroare, ca fruntea, ușa sufletului, Csomortányi abia a putut să recunoască din fiecare semn intențiile voievodului Mihai, deoarece acesta, sub masca prieteniei celei mai curate, și-a ascuns viclenia, demnă de o vulpe bătrînă, și tot ce a spus, a transmis și a făcut erau numai aparențe. După unii, cardinalul a vrut, prin ordinul trimis la timpul cel mai nepotrivit, să-l înlăture pe Mihai de la domnie, ca prin acțiunile lui dubioase să nu constituie în continuare un pericol pentru țară. Deși cu cuvinte alese, el a trimis vorbă voievodului prin Csomortányi să abdice de la domnie, să renunțe la demnitatea lui și să se mute împreună cu familia lui în altă parte. Aceste vorbe l-au înfuriat în asemenea măsură pe voievod încît era cît pe ce ca Csomortányi să fie ucis pe loc; deocamdată și-a înăbușit însă furia și a considerat că e mai bine ca rușinea să fie răzbunată împotriva cardinalului care a trimis solia și nu împotriva solului. Nu întîmplător judeca el că dreptul internațional are o putere mai mare decît furia pricinuită de o faptă neamicală. Astfel încît înfățișînd cumințenie, Csomortányi a fost răsplătit în loc de fapte cu vorbe frumoase; ⟨Mihai⟩ s-a declarat dispus să execute orice

poruncă, în realitate prin cuvintele, faptele și toate acțiunile sale s-a dovedit a fi într-adevăr cu două fețe.

De altfel, pentru ca aceste planuri elaborate în taină de Mihai și pregătirile liniștite ale celor doi inamici să nu poată pricinui prin surprindere vreo pagubă țării, principele a dispus ca toate stările și nobilii să se adune înarmați în tabăra de lîngă Sebeș, ce se află la șase mii picioare de Alba Iulia. Au primit poruncă și comandanții cetăților, orașelor și garnizoanelor să supravegheze cu cea mai mare vigilență pregătirile celor doi inamici, prin informatori să descopere intențiile și planurile lor, iar la prima veste că e război să se adune la locul ordonat. Întreaga vară s-a scurs astfel în tabăra de la Sebeș, în condițiile plictiselii și ale plîngerilor nobilimii [. . .]. Este nedemn ca atunci cînd există siguranță deplină, cînd nu există nici o urmă de dușman, ei să petreacă inutil timpul toată vara în tabără ca niște captivi, în același timp nici cu armele nefăcînd nimic meritoriu și nici acasă neputînd să execute lucrările lor obișnuite. Mai mult chiar, cei care aveau gură mai mare decît curaj criticau deschis, blestemau chiar șovăielile cardinalului și ale sfetnicilor lui; spuneau că nu este prudent, ci un laș, care se sperie din cauza firii sale vanitoase, nu este precaut, ci un nechibzuit [. . .]. Desigur este atît de obișnuit cu inactivitatea preoțească, cu viața răsfățată la umbră, încît nici nu știe ce cerințe au soldații, viața de tabără, care erau interesele statului. S-a furișat astfel în scaunul princiar încît nici nu are habar de chestiunile privind apărarea țării și purtarea războiului. Bîrfeau și multe altele: obosiți de inactivitate și pierzînd gîndirea lucidă nu respectau nici demnitatea princiară și nici prestigiul sfetnicilor săi.

Între timp, principele Andrei i-a făcut cunoscut în mai multe ocazii lui Mihai că s-a alăturat partidului creștinilor, turcilor le-a răpit orice speranță de tratative și că s-a afirmat cu o sinceritate neîndoielnică ca inamic al lor. L-a rugat ca tratativele pașnice inițiate cu Rudolf să nu-i fie defavorabile: el, Andrei, consideră drepturile prieteniei de vecin sfinte și inalienabile. Mihai însă [. . .] zîmbea numai la toate vorbele cardinalului și spunea că și el dorește să promoveze înțelegerea reciprocă; va da Transilvaniei, după merit, tot ceea ce îi poruncește echitatea, nu va comite niciodată o asemenea ingratitudine cu care să-și murdărească conștiința. Se va strădui să răspundă conform uzanțelor onoarei ospitalității de care au dat dovadă cîndva, în condiții foarte grele, vrednicii transilvăneni. Cu aceste cuvinte goale, răsunătoare, a trezit o asemenea încredere cardinalului, încît i-a cerut acestuia, prin scrisori și solii, soldați — mai vîrstnici și recruți — , precum și ofițeri capabili de comandă; a comandat și cumpărat din orașele săsești tobe, armament, steaguri și alte obiecte militare, pe care le-a transportat apoi în Valahia. Cardinalul care se încredea blajin în oricine, negîndindu-se la rele, i-a trimis multe lucruri în dar, mai precis, în neștiința sa, a înarmat tocmai pe acela împotriva căruia va trebui să lupte în curînd, după ce l-a înzestrat bine.

[. . .]. Această încredere a fost motivul pentru care cardinalul a crezut în intențiile lui Mihai îndreptate împotriva altora, era relativ liniștit în ce privește Transilvania, aparent nici nu exista vreun motiv serios să se teamă de un pericol din partea lui Mihai, deoarece știa că nu a comis împotriva lui nici o nelegiuire, ci dimpotrivă i-a căutat mai mult prietenie decît dușmănie. Astfel a lăsat să se împrăștie, în noianul șovăielilor sale, bănuielile care recomandau precauție față de Mihai și s-au destrămat toate zvonurile care circulau în jurul lui. Dar cel mai mult

se încredea în actul de alianță [5], întărit cu jurămînt primit de la Mihai: el considera că ar fi o nelegiuire să pună la îndoială valoarea lui și nu voia să-l îndepărteze de el pe voievod nici cu umbra șovăielilor [...].

Astfel s-a întîmplat că Andrei care se încredea în sinceritatea valahului *, l-a lăsat să plece pe Lugosi, ca să se angajeze în rîndurile mercenarilor lui Mihai și i-a cerut din suflet cu cuvinte calde să-l slujească cu credință pe voievod; să plece și să răspundă, spre bucuria tuturor oamenilor buni, speranțelor ce s-au pus în el. În afară de el mai voiau și mulți alții să fie călăreți sau pedeștri în serviciul lui Mihai. Acestora, atunci, cînd, după scoaterea onorabilă din slujbă, voiau să pornească la drum la voievod, nebănuind nimic despre pregătirile ce se fac împotriva lui, le-a facilitat cu amabilitate angajarea lor ca mercenari. Toate acestea erau rezolvate de către cardinal, care nu se gîndea deloc la pericolele ce-l amenințau, cu o asemenea încredere blajină, chiar și atunci cînd agenții și ceilalți adepți ai cardinalului au raportat: „Mihai face aceste pregătiri militare numai împotriva Transilvaniei, el a pus ochii pe Transilvania, singura lui intenție este să ocupe Transilvania, fapt pentru care cardinalul să așeze din timp garnizoane în toate locurile, să înțeleagă cît de riscant este calmul său în asemenea situație deosebit de gravă, să se gîndească la el și să se îngrijească de apărarea țării" [...]. Voievodul Mihai însă, pentru a risipi din ochii cardinalului bănuielile referitoare la atacarea Transilvaniei, cu zvonuri ce păreau a fi verosimile, a trimis la el, la sfîrșitul lui septembrie, în solie doi boieri — primul numit vistiernicul Damian, celălalt Brad — pentru ca să ceară în numele lui Mihai trecere liberă spre Ungaria, prin Transilvania. Deoarece Ibrahim pașa a năvălit cu toată armata turcească împotriva Ungariei, iar armatele creștine nu puteau să se opună unui inamic atît de numeros, împăratul Rudolf l-a chemat și pe el ⟨pe Mihai⟩ în ajutorul său și al celor în pericol; a promis că va trece prin țară fără nici o intenție rea și fără să producă pagube. Răspunsul cardinalului a fost că creștinii nu sînt amenințați de un pericol așa de mare încît să aibă nevoie de sprijinul voievodului. Dacă vrea să vină în grabă în ajutorul creștinilor, atunci să-și conducă armata pe un drum mai scurt, mai bine împotriva turcilor de peste Dunăre, pentru ca aceștia, aflînd de pericolul ce-i amenință din spate, să se retragă pentru apărarea moșiilor lor [...].

[...]. De aceea principele cardinal considera potrivit ca printr-o ultimă solie să se informeze, să spioneze intențiile voievodului, pentru ca nu cumva, în timp ce nu dă crezare tuturor zvonurilor, să antreneze întreaga țară în pericol, iar liniștea lui lipsită de precauție să se transforme mai tîrziu într-o supărare inutilă. A trimis deci pe Sennyei Pongrác, sfetnic, maestru al curții princiare, pe acest fruntaș, pe care voievodul ⟨Mihai⟩ l-a primit cu amabilitate în prezența numeroșilor săi slujitori, în palatul din Tîrgoviște. Sennyei a cerut ca voievodul să nu-l lase pe cardinal să plutească în nesiguranță și prin declararea sinceră a intențiilor sale să împrăștie zvonurile nemiloase, care s-au răspîndit nu numai în Transilvania, ci și în afara Transilvaniei, pentru ca nu cumva transilvănenii în situația neclară a ratificării tratatului încheiat cu germanii să fie loviți din partea acelora de la care s-ar cuveni mai puțin.

[...]. Sennyei, la cîteva zile după ce s-a întors, nu numai că l-a făcut pe cardinal să creadă că voievodul nu pregătește nimic împotriva lui, ba chiar a garantat, cu capul lui, că niciodată Mihai nu se va deda la așa ceva, deoarece este știut despre dînsul cît de mult este îndatorat

lui Andrei, ca urmare a numeroaselor dovezi de dragoste și de devotament binevoitor, încît ar fi un păcat să i se pună cuvîntul la îndoială chiar și pentru o clipă. El credea atît de temeinic în aceasta, încît nu numai că l-a scutit pe principele cardinal de temeri, dar i-a și dat bune speranțe. Așa s-a întîmplat că principele Andrei mai degrabă a antrenat în pericol pe el și patria lui, dar nu a pus la îndoială pentru nimic în lume loialitatea, mai precis jurămîntul voievodului [. . .].

Astfel, principele Andrei a renunțat să se mai zbuciume din cauza lui Mihai și s-a dedat în parte la vînătoare, obișnuită pe timp de pace, în parte la alte distracții [. . .].

Așa își rezolva cardinalul chestiunile, se afunda cînd în gînduri, cînd în pasivitate știind bine ce povară trebuie să poarte pe umerii săi și ca nu cumva din nepricepere să comită vreo greșeală în guvernarea țării între timp a hotărît să scrie din nou o scrisoare cancelarului Poloniei, Jan Zamoyski, care, prin vara lui numită Griselda, îi era rudă, și să-i ceară părerea ce să facă într-o țară așa de greu de guvernat, pentru ca nu cumva, la un moment dat, rezultatele unor inițiative nechibzuite să dezamăgească speranțele oamenilor. Zamoyski, bătrînul înțelept, judecînd situația și împrejurările a răspuns pe scurt în felul următor (reproduc exact scrisoarea atît în ce privește conținutul cît și cuvintele). ,,Din scrisorile trimise mie și din cele scrise altora, dar comunicate și mie, observ că maiestatea voastră este neliniștită și se pripește cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Nici nu mă mir. Este vorba de fericirea țării și aceasta cuprinde în ea tot ce este mai scump. Patriotismul cere, maiestății voastre, ca să vă gîndiți în mod just la treburile ei. Căci, dacă veți greși acum în hotărîrea supremă, nu veți mai avea posibilitatea să greșiți din nou. Vă sfătuiesc deci să trimiteți pe unul din oamenii de încredere cu o scrisoare la Cracovia la 13 octombrie, zi stabilită de a da ultima cinstire răposatei regine, la maiestatea sa regele, să-l rugați să vă sprijine cu sfaturi și prestigiul său și să încredințați țara grijii lui. Să trimiteți și la dietă, unde se iau hotărîri numai în chestiunile cele mai importante, o solie mai numeroasă cu aceleași rugăminți. În acest timp să vă rezervați dreptul la hotărîrea supremă. Transilvania este vecina apropiată a Poloniei; sîntem foarte interesați ca să nu se aprindă casa vecinului. Apelînd la funcția mea de consilier și la rudenia noastră ⟨vă comunic⟩ numai atît; căci acum nici nu mai am ce să vă scriu. Doresc maiestății voastre bună sănătate. Cetatea Zamoyšč, 1599, septembrie 23". În vederea executării acestui mandat cardinalul a numit pe Sennyei Pongrác și Gyulaffi Lester, care au dovedit în mai multe ocazii pricepere și demnitate în calitate de soli în Polonia. Încercările lor au fost însă serios zădărnicite de acțiunea, cîteva zile mai tîrziu, a voievodului Mihai.

[. . .] În timp ce Mihai [. . .] mînuia astfel instrumentele principale de conducere a războiului, principele Andrei nu s-a pregătit deloc pentru război, îi încălzea sufletul numai nenorocitul simțămînt de securitate, iar tabăra lui, care după cum am spus, s-a adunat la Sebeș, s-a destrămat cu încetul, deoarece nobilii plecau tot mai des pentru a-și rezolva treburile, căci nu-i unea nici un fel de disciplină și totul era în dezordine.

Așa stăteau lucrurile cînd solii lui Mihai: banul Mihai, renumit boier, și Gheorghe numit Rácz [6], originar din Serbia, l-au vizitat pe principe, nu în alt scop, decît să spioneze pregătirile militare și intențiile lui Andrei. Ei au sosit cu cîteva zile înainte de izbucnirea ostilităților, împreună cu Gheorghe Palatics, fostul ambasador al lui Andrei în Valahia.

În expunerea lor vicleană solicitau cardinalului să-şi dea consimţămîntul ca Mihai să pătrundă cu trupele sale în Bulgaria. El ⟨Mihai⟩, renunţînd la toate celelalte planuri ale sale, şi-a îndreptat toată atenţia ca, în timp ce Ibrahim paşa se lupta departe în Ungaria, să năvălească şi să jefuiască nepedepsit Bulgaria, rămasă fără trupe de apărare, respectiv să facă ceea ce făcuse şi anul trecut. În această privinţă cerea o declaraţie oficială că în această nouă situaţie, cît timp va fi departe, nu-l va ameninţa nici o primejdie din partea transilvănenilor. Cardinalul, la cererea lui Mihai, nu numai că a promis acest lucru, dar cu fermitate şi sfinţenie a garantat — ceea ce putea face uşor — şi l-a liniştit că din partea transilvănenilor să nu ducă griji în spatele frontului. Voievodul a uneltit acest lucru pentru ca, Andrei, un principe blînd, uşor de manevrat, care, după obiceiul lui, dădea crezare cînd unor zvonuri cînd altora, nici să nu se gîndească să prevină şiretlicul şi să se expună cît mai mult lui. Previziunea şi precauţia în rezolvarea chestiunilor ţării constau în faptul că, în faţa duşmanului barbar [7], nu e voie să se neglijeze nimic, şi trebuie supravegheate cu ochi bănuitori principatele vecine hotărîte la orice acţiune şi dornice de putere, chiar şi în timp de pace [. . .].

De altfel, Mihai cu aceleaşi şiretlicuri şi răstălmăciri i-a păcălit şi pe turci, ca şi pe Andrei. Trimitea la ei fără întrerupere soli şi declara că îşi îndreaptă trupele sale împotriva lui Andrei, întrucît respingînd prietenia turcilor, el s-a alăturat împăratului german. Promitea în permanenţă că, dacă Andrei nu va fi dispus, chiar şi împotriva voinţei lui îl va readuce la obligaţia sa de fidelitate. Pentru ca manevrele sale să fie cît mai bine crezute de turci, a lăsat şi un ceauş în Valahia să strîngă în ţară, în lipsa lui, tributul anual datorat sultanului. Cu asemenea scamatorii minţea a fi credincios şi supus ascultător împăratului turc, ca în timp ce acesta a închis ochii, el să poată cuceri mai uşor Transilvania.

Voievodul avea un sfetnic care era antrenat în toate planurile sale secrete, banul Mihai **, care avea acest nume în calitatea înaltei sale dregătorii de la Craiova [. . .]. Acest loc este după voievodat cel mai ales. Dintre dregătorii regiunilor cel mai important după voievod era dregătorul de la Craiova, care avea şi un venit mare. Banul Mihai **, care cunoştea şi limba italiană înrudită cu vorbirea valahă, se distingea dintre toţi boierii lui şi se bucura în faţa poporului său, datorită vîrstei şi faimei sale de înţelept, de un mare prestigiu [. . .].

Se pare că au conspirat cîteva oraşe săseşti împreună cu Mihai ca să stîrpească domnia lui Báthory în Transilvania [. . .]. Saşii doreau să conteste ultimul lor jurămînt, cu care au promis ascultarea cardinalului, şi doreau să apară ca şi cum ar fi respectat mai credincios decît oricine altul primul lor jurămînt, cu care în anii anteriori, împreună cu ţara întreagă, s-au obligat şi ei împăratului Rudolf. Acesta a fost motivul că s-au alăturat lui Mihai. Pentru ocuparea Transilvaniei Mihai a folosit ca paravan numele împăratului Rudolf şi a putut astfel chiar de la început să-i atragă uşor pe saşi, care erau şi ei adepţii acestui partid. Este mai mult sau mai puţin sigur că Mihai, neavînd curajul să trimită pe nici unul din valahii săi la împărat, temîndu-se că Andrei îi va prinde oamenii, a ales pînă la urmă pe Herschel Cristofor, cetăţean al Braşovului, fratele judelui suprem al oraşului, să meargă, sub pretext de afaceri, la Praga şi să ducă împăratului o scrisoare referitoare la alungarea cardinalului din Transilvania. Se pare că i-a dat şi o sută de galbeni, cheltuieli de drum, ca să nu execute gratis această misiune importantă. La Praga,

împăratul l-a răsplătit, de asemenea, din belşug pe Herschel şi l-a trimis astfel înapoi cu o scrisoare la Mihai [...].

Mihai şi-a adunat deci o bună parte a oştirii sale în oraşul Ploieşti. A instalat aici, pe pieţele şi străzile comunei, grupuri de valahi şi traci, adică sîrbi — le-a înarmat astfel ca şi cum ar trebui să se înfrunte imediat cu duşmanii — localitatea a fost înconjurată de cavaleri călăreţi, numiţi curteni, şi de detaşamente de polonezi. Din piaţă pînă la palatul voievodului erau înşiraţi în rînduri de cîte cinci, cinci mii infanterişti, comandaţi în cea mai mare parte de Baba Novac. Între aceste rînduri au fost aduşi în faţa lui Mihai mai întîi cel mai vrednic, Gheorghe Makó împreună cu comandanţii în subordine; Stefan Tárkányi, Ioan Tamásfalvi, Gheorghe Kis; apoi toţi ostaşii maghiari care serveau sub steagul lui. Voievodul prinzîndu-le mîna i-a obligat să-i facă jurămînt. Punctele jurămîntului erau: oriunde îi va duce Mihai, mai ales în campania ce începe acum, îl vor servi cu devotament, îi vor executa ordinele şi nu se vor îndepărta de steagurile lor nici în taină şi nici făţiş. După plecarea lui Makó şi a ostaşilor săi, Mihai a adus nu peste mult timp aici, din Floreşti, pe acei cinci sute călăreţi — de asemenea unguri — în fruntea cărora se afla Dumitru Nagy, împreună cu vicecomandanţii lui: Gheorghe Horváth, Ianos Kis, Petru Kidei, Ioan Szindi şi alţii. Tot aici i-a chemat şi pe beşlii în număr de aproape două sute. Această călărime a fost organizată şi botezată cu acest nume turcesc de Mihai; membrii ei erau toţi călăreţi renumiţi, care datorită vitejiei lor pretindeau o soldă deosebită. Conducătorul lor era Ştefan Petneházi. Pe aceştia i-a chemat fiecare separat şi i-a pus să jure la fel [...].

Înfăptuind toate acestea, la trei zile după jurămîntul ungurilor, Mihai a aşezat tabăra în partea de dincolo a munţilor ce despart Transilvania de Valahia, la poalele munţilor. A chemat aici în grabă trupele sale împrăştiate în împrejurimi şi a ordonat ca, folosindu-se căruţele, să fie tabăra evacuată; poverile mai grele vor rămîne pe loc; cu cavaleria uşoară, cu animalele de povară trebuie trecute înălţimile şi să intre în Transilvania, căci principele Andrei încheiase pace cu turcii, lăsînd pe Mihai şi regiunea de dincolo de Carpaţi la dispoziţia turcilor; in schimb, împăratul Rudolf i-a asigurat un loc în Ungaria unde să se poate stabili; împreună cu oastea sa doreşte să treacă cu consimţămîntul cardinalului prin Transilvania în Ungaria, iar acum cere ca pe acest drum fiecare să fie pentru el călăuză, comandant şi ostaş [...].

Aşa stăteau problemele Transilvaniei, fiecare se simţea în siguranţă, nici nu se gîndea la duşmani; cardinalul a convocat pentru 18 octombrie [8], ziua Sf. Luca, adunarea tuturor stărilor la Alba Iulia, pentru ca să hotărască în treburile privind binele ţării. (Deşi era toamnă, vremea era încă foarte plăcută). Au hotărît că vor pune deschis în faţa adunării alianţa germană şi îi vor îndemna pe cei prezenţi să o adopte [...].

Voievodul valah * a trecut cu oaste numeroasă munţii şi suişurile şi a intrat pe teritoriul Transilvaniei. De altfel, voievodul, imediat ce a aflat de la banul Mihai ** şi tovarăşul său sîrb [9] că principele cardinal are tabără la Sebeş, dar că tabăra e aproape goală, deoarece din cauza culesului viilor şi a altor munci întreaga nobilime, dar şi marea parte a ostaşilor s-au împrăştiat, pentru a-şi rezolva treburile, fără să se gîndească la duşmani, a considerat sosit momentul, ca prin surprindere să treacă Carpaţii, înainte ca trupele cardinalului să se adune. Pentru ca să nu strice prin şovăieli situaţia favorabilă pentru realizarea planului său,

a trimis cu grabă înainte o puternică trupă să ocupe cărările din munţi, să asigure trecătorile pentru ca nu cumva să fie închise în faţa lor [...]. Voievodul însuşi mergea în urma trupelor [...], dar a doua zi, încă înainte de masă, ceea ce nimeni nu ar fi crezut, a intrat cu trupele sale în Transilvania, mai devreme decît prevăzuse cînd a pornit din Valahia. În acea sîmbătă a aşezat tabără în poiana lui Ioan Beldi, locul din partea aceasta a Carpaţilor, numit Sita Buzăului prielnic pentru adăpare şi alimentare. Întreprinderea lui a fost favorizată de vremea de toamnă uscată, aproape văratică [...]. Puterea cerească favorabilă lui şi defavorabilă transilvănenilor i-a uşurat în toate acţiunea. Nu a găsit copaci dărîmaţi pe drumuri, strîmtori ocupate de ostaşi sau întărite cu pază, nici stînci de netrecut pe care ar fi trebuit — ca odinioară Hanibal — să le desfacă cu oţel încălzit. Cu sabia şi armata lui care înainta rapid îşi croia drum chiar şi prin munţi arizi [...]. Deşi Mihai a reuşit în mod deosebit să păstreze secretul intenţiilor sale, astfel încît ele rămaseră secrete chiar şi în faţa principalilor săi oameni de încredere, deşi asemenea secrete importante cu greu se pot ţine sub lacăt, au fost totuşi unii care au semnalat în taină toate acestea din Valahia, de unde au pornit ameninţările perfide. Între aceştia era şi Ioan Makó, om de origine tracă, pe care Mihai îl chemase din Transilvania la el în Valahia şi faţă de care nu au rămas secrete gîndurile ⟨lui Mihai⟩, deoarece el cunoştea graiul şi scrierea valahă, pe care valahii au preluat-o de la traci [10] iar aceştia mai de mult de la greci, el era iniţiat şi în scrierea latină [...]. Imediat ce a simţit unele semne ale uneltirilor voievodului [...], a adus totul la cunoştinţa lui Andrei. Să fie convins că, dacă nu se va pune stavilă planurilor viclene ale voievodului, acesta mai devreme sau mai tîrziu îşi va dubla imperiul, îşi va îndrepta toată priceperea şi puterea oştilor sale pentru a ocupa Transilvania. Cardinalul să fie atent să nu se lase sedus de linguşirile cuvintelor [...].

Şi braşovenii, care ar fi avut îndeosebi interesul să urmărească cu ochi vigilenţi mişcările vecinilor, în loc de grijă şi vigilenţă au ales nepăsarea scump plătită sau credulitatea. Herschel Balint, judele zelos şi foarte bogat al oraşului Braşov, cu puţin timp înaintea intrării lui Mihai în Transilvania a trimis o scrisoare principelui Andrei, în care a scris că deocamdată peste tot este linişte şi pace, numai cîteva detaşamente de polonezi au fost văzute la graniţa oraşului — în preajma aşa-numitei Sita Buzăului, plimbîndu-se, dar nu cu intenţii duşmănoase, nici faţă de oameni şi nici faţă de animale. Dacă se va întîmpla ceva deosebit, se va strădui să aducă la cunoştinţa principelui. Acesta era conţinutul scrisorii. Abia ajuns curierul la a doua milă socotită de la oraş, că voievodul muntean a şi înconjurat oraşul cu o oaste numeroasă [...]. Curierul ieşit din Braşov a pornit de-a dreptul spre Alba Iulia şi a sosit sleit de teamă şi de grabă. A predat lui Kornis Gáspár scrisoarea adresată principelui, nu a spus nimic din ceea ce a văzut şi a auzit, cu gîndul că judele suprem a raportat detaliat şi circumspect situaţia şi că nu e nevoie să mai adauge ceva la scrisoare. Kornis a deschis scrisoarea fără să întrebe nimic pe curier. Principele Andrei se încredea într-atît în Kornis încît îl însărcinase să-i deschidă scrisorile şi astfel fiind primul cunoscător al faptelor şi evenimentelor importante, raportate din diverse locuri, el le transmitea principelui. Kornis era comandantul principal al tuturor trupelor, aşa-zisul general al lor, şi un om cu mare influenţă în faţa principelui. Şi de această dată, intrînd în palat, a raportat principelui cele

scrise de judele suprem din Brașov. Întrucît, datorită autorității scrisorii, totul părea a fi în ordine, au trecut liniștiți peste chestiune. Apoi s-a întîmplat că, înnebunit, curierul sas văzînd pericolul în care se afla țara, și-a pierdut complet mințile și numai în afara orașului a început să spună unora și altora ceea ce a tăinuit în fața lui Kornis, că valahul Mihai a înaintat deja pînă la Brașov cu armata lui inamică, el însuși abia a scăpat din mîinile dușmanului, a scăpat numai fugind și a venit ca vestitor la Alba Iulia.

Cînd această veste groaznică s-a răspîndit în tot orașul, toți numai de aceasta vorbeau, dar tot nu ajunse încă la urechile oamenilor de frunte. Gáspár Sibrik, comandantul cavaleriei, venind cu alte treburi, l-a căutat pe Kornis, despre care credea că știe zvonul ce s-a răspîndit, și l-a întrebat dacă lucrurile sînt în ordine. „În ordine", i-a răspuns Kornis și i-a predat scrisoarea primită din Brașov. „Dar — a intervenit Sibrik — curierul vorbește despre evenimente cu mult mai importante; povestește că Mihai a intrat în Transilvania, pustiind cu foc și fier regiunea din jurul Brașovului și a umplut urechile tuturor cu acest zvon". Kornis profund tulburat de vestea relatată a putut să spună numai atîta : „Dumnezeu s-o schimbe în bine" și a început să-l descoase pe curier, găsit în pripă : care e situația în jurul Brașovului ? Ce tot spune despre voievodul Mihai ? Iar cînd a descoperit totul a țipat : „Nerușinatule, de ce nu mi-ai raportat acest lucru ieri cînd ai adus scrisoarea ? De ce ai tăcut într-o chestiune atît de importantă ?". A început apoi să-l ocărască pe acest om nerod, înnebunit din cauza pericolului în care a ajuns țara, ba îl numea nenorocit murdar, ba îl amenința că îl va lovi de moarte, că-l va spînzura, ca unul care tot nu poate fi pedepsit după merit. Era atît de mult pornit încît în mînia și indignarea lui era cît pe ce să spargă cu un buzdugan capul curierului, care se scuza, dacă nu l-ar fi împiedicat Sibrik. L-a trimis la drum și a strigat după el : „Blestematule, dacă mai apari o dată în fața ochilor mei, să mor dacă nu te voi lovi de moarte".

Kornis numai atîta a spus și a alergat imediat la principe și a raportat despre situație, a dezvăluit pericolul ce amenința existența țării. Știrea neașteptată l-a tulburat profund pe principe ; ca rezultat al sfatului ținut imediat cu fruntașii, a trimis peste tot curieri rapizi în toate colțurile țării ca să cheme poporul la arme. Între timp și nobilii secui pe care nenorocirea i-a lovit mai de aproape au trimis un curier după altul să vestească : „Voievodul a trecut munții, a ajuns cu oastea sa numeroasă la satul Prejmer, ce se află la opt mii de pași de Brașov, și de acolo a pornit spre șesurile joase din Transilvania, să aibă grijă, nu cumva să fie lovit pe neașteptate. Lui Ioan Beldi, nobil secui cu mare prestigiu, care tocmai venise de acasă la dieta din Alba Iulia, i-au ars casa, bunurile, toate proprietățile lui din Feldioara, i-au luat cinci sute de oi și au trecut prin foc și sabie toate satele transilvănene"[11]. Mihai era de dinainte supărat pe acest Beldi care a acordat rivalului și dușmanului său, voievodul Mihnea[12], un timp îndelungat siguranță și refugiu : cu atît mai necruțător răvăși toate bunurile lui Beldi.

În această situație cînd lovitura neașteptată i-a dărîmat pe toți la pămînt, principele cardinal care mai înainte asculta orice numai cu urechi superficiale, acum s-a apucat cu seriozitate să-și rezolve treburile.

Punînd deoparte orice nesiguranță, din convingerea că trebuie să-și soarbă puterea din starea lui sufletească, a trimis în toate părțile din țară ordine urgente și a dispus ca lăsînd la o parte orice șovăire folosindu-se ca ajutor și de fiecare clipă a nopții, fiecare nobil și fiecare grupare militară să pună mîna pe arme cît se poate mai repede și să se adune la Sebeș ca să poată porni de acolo împotriva valahilor. E nevoie de urgență, pe fiecare îl amenință la fel pericolul, lucrurile nu suferă întîrziere. Îi va considera dezertori și trădători de patrie pe aceia care, în loc de a se prezenta urgent la oaste, se vor folosi de orice pretext. A trimis curieri la secui, ca să se trimită fiecare al cincilea bărbat apt de a purta armele de război. Secuii care fuseseră frustrați de mult de drepturile lor, deși de cînd a încetat războiul puteau spune că erau scutiți de obligația militară, dacă situația cerea ca dușmanul să fie biruit prin luptă comună, trebuiau să se supună ordinului. Numai că în ziua stabilită în grabă pentru lupte nu puteau fi alături de cardinal și nici nu vroiau să fie.

Principele făcu să fie purtată și lancea roșie pe teritoriul dintre rîurile Mureș și Arieș, locuit de secui. Acesta era un obicei încă de la începutul Regatului ungar, cînd pe timp de pericol mare, în cele mai grele clipe pentru țară, cînd exista din partea unui dușman extern o gravă amenințare, se aducea la cunoștință poporului porunca fermă ca fiecare, personal, să pună mîna pe arme și să alunge dușmanul. Cine nu se supunea imediat era străpuns cu țeapa, pedepsit în mod rușinos Dar orice încercare împotriva lui Dumnezeu este fără rost și ineficientă ; din cauza grabei principelui și a comandanților, secuii de aici nu au putut lua parte la lupte.

Voievodul valah, după ce — așa cum am spus — așezase tabăra pentru o scurtă odihnă pe cîmpia lui Beldi, a considerat ca prima lui sarcină atragerea secuilor din regiune de partea lui.

[. . .]. Au mers la ei soli ca să fie atrași de partea lui Mihai, și anume : Gheorghe Makó, Ioan Tamásfalvi și cei doi Ștefan : Haraldi și Dömös [. . .]. Pe aceștia Mihai îi chemase mai de mult din Transilvania, i-a făcut comandanți de detașamente, i-a trimis în taină de mai multe ori la secui, ca să provoace răscoală. Deoarece însă Mihai nu se încredea pe deplin în ei, a dat pe lîngă ei pe trac, adică Gheorghe Rácz, de naționalitate străină [. . .]. Makó și ceilalți, care au fost trimiși la compatrioții lor, s-au străduit cu cel mai mare zel ca să-i aducă pe secui cît mai repede în rîndurile ostașilor lui Mihai. Le-au promis recompense deosebit de mari, mai ales libertatea sigură, pe care au pierdut-o în anii anteriori ; din cauza învinuirilor de repetate răscoale, au suferit pedepse atît de grele de la Ioan al II-lea [13], regele ales al Transilvaniei, și apoi de la principii Báthory, încît gemeau sub jugul nobililor, ca niște sclavi vînduți la licitație. Erau deci sfătuiți să depună toată stăruința, pentru a scutura acest jug, nu numai rușinos, dar și de nesuferit, și mulți au fost și convinși că nu se vor simți în mai multă siguranță, dacă nu se atașează nici unei părți. Să se gîndească la Solon, care pedepsea cu moartea pe acei care în timp de război civil nu țineau cu nici o parte. Să se gîndească bine că Mihai le va reda imediat vechea libertate, ceea ce nici nu pot să spere de la preotul Andrei. E mai bine să scuture dintr-o dată servituțile rușinoase, decît ca ei și urmașii să sufere veșnic din cauza lor. Cu astfel de cuvinte au reușit Makó și tovarășii lui să convingă locuitorii din Trei Scaune și

să-i adune la cetatea Várhegy. În schimb, locuitorii secui din Scaunele Ciuc și Gheorghieni au refuzat deocamdată serviciul militar și n-au fost dispuși să se alăture taberei lui Mihai decît dacă vor distruge cetatea Várhegy. Dacă Mihai, ca învingător, va semna această condiție și va restabili libertatea, ei nu vor întîrzia să se adune imediat sub steagul lui. Cererea lor a fost satisfăcută de voievod printr-o scrisoare solemnă. Astfel, mai mult de o mie din ei au luat armele şi au plecat în tabăra valahă.

Mihai, pornind din cîmpia lui Beldi, a ajuns în duminica dinaintea luptei în satul numit Prejmer, din hotarul Braşovului. Pentru ca să nu lase Braşovul, acest oraș important, în spatele lui, întrucît locuitorii orașului puteau prin răscoale, lovire pe neaşteptate şi prădarea proviziilor să pricinuiască mari necazuri, a trimis vorbă conducătorilor oraşului, printre ei lui Herschel Bálint, judele suprem deosebit de capabil şi putred de bogat, să predea orașul; mai bine să simtă bunăvoinţa decît mînia lui. Dacă nu vor accepta cît mai repede sfatul lui, atunci va devasta totul în interiorul orașului și în afară de cetate va trece prin foc şi sabie împrejurimile şi regiunea. Orășenii au vrut să se ocrotească, nu atît pe ei, cît mai ales Ţara Bîrsei din jur, care se compunea din treisprezece localităţi, şi care în urma autorizării și împuternicirii date de regii și principii Ungariei se subordona autorității orașului, și ca urmare au trimis în solie la el oameni fruntași [14] [...]. Cu solii i-au trimis lui Mihai și o căruţă încărcată cu cergi de lînă, cu care ostaşii se pot apăra foarte bine împotriva frigului în acest anotimp, precum şi multe provizii, şi l-au rugat să judece mai binevoitor situaţia Braşovului; să ocrotească viaţa şi averea poporului nenorocit și incapabil să lupte, să nu-i distrugă prin fier și foc cu totul pe nedrept. Ca orașul Brașov, renegînd jurămîntul sfînt dat cardinalului, să treacă imediat, la auzul primelor ciocniri armate, la credinţa faţă de un principe străin și să se supună puterii lui, la aceasta nu sfătuieşte nici dorinţa de a respecta cu sfințenie jurămîntul, nici cinstea lor, nici legea, și nu ar fi nici oportun. Dacă voievodul are intenții mai serioase, să se înţeleagă cu principele cardinal, și vor cîntări atunci ce vor face. Pînă atunci pot să promită că nici pe ascuns și nici pe faţă nu vor face nimic împotriva lui, din partea lor totul rămîne în siguranţă şi pace, numai el să fie binevoitor față de poporul ce trăiește în orașe și la sate. După ascultarea mesajului şi după plecarea solilor, văzînd că braşovenii nu se înstrăinează complet de el, Mihai a lăsat, cu condiţiile mai sus amintite, pe seama lor orașul şi a plecat mai departe [...].

Luni, la al treilea schimb al pazei de noapte, s-a dat semnalul, prin trei lovituri ale unui tun mare, la adunare și la părăsirea taberei. De aici au intrat în aşa-zisa pădure a Balaurului, lungă de șaisprezece mile. Aici, incursioniștii polonezi, care se aflau în faţa trupelor, au devastat în mod rușinos bunurile mai multor comercianți, care neauzind nimic de intrarea dușmanului umblau fără grijă pe drum, şi i-au şi căsăpit. După aceea voievodul ⟨Mihai⟩ a așezat tabăra în apropierea satului Ţînţari incendiindu-l. Apoi a trecut Oltul şi după trei zile de marș s-a stabilit în apropierea Sibiului. Toate au fost făcute în mare grabă, deoarece a considerat că va reuși să-l bată rapid şi uşor pe cardinalul neînarmat şi neapărat care se zbate din cauza lipsei de ostași.

Cît de mare a fost oastea lui Mihai cînd a pornit [...] în Transilvania este greu de stabilit [...]. Nimeni nu ar avea curajul să tăgăduiască că a fost un puhoi mare de oameni, atît de mare încît se părea că întreaga

Valahie s-ar fi mişcat din locul ei şi s-ar fi îmbulzit aici. Cea mai mare parte a oştirii era recrutată din voluntari [...]. Este mai mult sau mai puţin sigur că numărul lor a crescut imediat ce au trecut în Transilvania întrucît, din dorinţa de a prăda <nobilimea>, mulţi s-au adunat de la sine în tabără şi pentru că voievodul valah peste tot unde a ajuns a declarat că îi va considera duşmani şi îi va pedepsi cu moartea pe toţi acei care, fiind apţi de armată, nu pun imediat mîna pe arme şi nu se alătură taberei lui. A făcut aceasta pentru ca înmulţindu-se să îngrozească şi mai mult pe acei care văd, iar apoi nimeni să nu-l ameninţe cu vreun atac din spate. La vedere, oastea voievodului creştea şi prin numărul mare al căruţelor, pe care cei avuţi le-au adus cu ei, în pofida tuturor ordinelor. Însuşi voievodul şi mai mulţi boieri, ca şi cum ar fi dorit să părăsească definitiv pămîntul Valahiei, au tîrît cu ei, în această campanie, soţiile, copiii, bunurile lor, tot personalul casei şi toată averea [...].

În luna septembrie Baba Novac, renumitul haiduc al acestor timpuri şi totodată sprijinul puternic al oastei voievodului cu armata lui formată din şase mii de voluntari, aşa-zişi haiduci, şi-a deschis drum în Transilvania, în altă direcţie decît Mihai, la Turnu Roşu, acest bastion ce aparţinea Sibiului [...]. El s-a ataşat voievodului, gata de luptă, în ziua dinaintea atacului, deci la timpul cel mai potrivit [...].

În aceste condiţii principele Andrei şi episcopul Malaspina au hotărît că vor încerca la voievod ca înainte de ciocnirile armate să se înţeleagă prin sfat asupra principalelor chestiuni ale ţării şi să aplaneze vrajba dintre părţi. De aceea au trimis la el, prin renumitul şi demn de încredere nobil, Isac Csejthi, o scrisoare redactată în spiritul situaţiei existente, în care l-au rugat să nu pericliteze pacea Transilvaniei cu intenţii duşmănoase şi să-şi retragă trupele; între împărat şi cardinal a intervenit deja o înţelegere de prietenie binefăcătoare pentru lumea creştină [...]. Voievodul nici nu a răspuns : pe Isac l-a lăsat să se întoarcă înapoi, numai după ce a hotărît să pornească războiul.

Cardinalul părăsind Alba Iulia, după ce a ridicat de patru ori tabăra, a ajuns cu oastea lui la Sibiu, acest oraş locuit de saşi, la patruzeci mile depărtare de Alba Iulia. De aici nici voievodul nu era departe, la Tălmaciu, împreună cu întreaga lui oştire, soţia şi copiii : Pătraşcu şi Florica. Cele două părţi se aflau în preziua luptei, faţă în faţă, la mică distanţă. Valahul *, care între timp s-a întărit mult cu concursul secuilor, al lui Baba Novac şi al altor supuşi, se găsea într-o parte a muntelui din jur, astfel încît oastea lui era împărţită pe mai multe culmi de dealuri, astfel ca să o poată conduce în cîmpie. În revărsarea văii se întindea o cîmpie largă unde voievodul a putut să-şi ascundă trupele sau să pună şi tabăra. Aici a aşezat femeile şi pe acei inapţi de luptă, împreună cu poverile şi o parte din căruţe. De altfel, Mihai a hotărît din capul locului că în acea zi, miercuri, nu se va ciocni, în parte pentru că nu şi-a adus trupele în şes, pe cîmpul de luptă corespunzător, pe de altă parte pentru că această zi era destinată la valahi, după obiceiul vechiului calendar, evanghelistului Luca, pe care îl cinsteau în rîndul sfinţilor cei mai însemnaţi şi ţineau această sărbătoare cu o evlavie deosebită.

Astfel voievodul s-a folosit şi de religie şi, prefăcîndu-se că e în sărbătoare, a adus, fără să fie observat, trupele în şes. Dacă atunci cînd nici terenul nu-i era favorabil şi nici nu era pregătit de luptă Andrei l-ar fi atacat, după convingerea generală, ar fi putut înfăptui un lucru mare. Dar Mihai, insinuînd dorinţe paşnice, a irosit în mod voit această zi,

pentru ca a doua zi să poată lupta și mai pregătit. Pentru ca să insufle cardinalului o mai mare speranță de împăcare, s-a înțeles cu el să fie în această zi armistițiu și, în acest scop, pentru aparență, a dispus să se dea reciproc ostateci [. . .].

[. . .]. Voievodul menținîndu-și încăpățînarea se și pregătea de luptă ; a organizat rîndurile luptătorilor, a pus tunurile în bătaie, a stabilit locul fiecăruia și în timp ce prin speranța de pace îl ținea pe cardinal în nesiguranță, pe neașteptate, a atacat. Această tărăgănare a avut o influență diferită asupra nobililor, care, șovăind între speranțe și frică și neintuind intențiile adevărate ale dușmanului, credeau că se desfășoară tratative de împăciuire. Această speranță de pace a trezit nepăsare în nobili și comandanți, nefiind ceva care putea fi mai periculos în război, și astfel rezolvau totul numai în silă, își îndeplineau îndatoririle fără prea multă rîvnă, nu supravegheau mișcările dușmanului, nu au pus străji și nu au trimis cercetași, așa cum ar fi trebuit să facă ; ca și cum peste tot ar fi domnit pacea perfectă, depunîndu-și armele, trăiau în tihnă, au lăsat caii neînșeuați și subalternii să se plimbe departe de steaguri. Este adevărat că nu o mică parte a ostașilor era plecată în căutare de alimente și într-atît nu erau preocupați de pericolul nemijlocit, încît nici nu s-au gîndit că în acea zi se putea întîmpla ceva [. . .].

În urma unor discuții îndelungate și profunde, așa cum se obișnuiește în chestiunile îndoielnice, după ce au fost ridicate și dezbătute toate argumentele, în sfîrșit, au hotărît că, dacă valahul * nu va fi dispus să accepte condițiile, atunci să lase să hotărască armele, mai ales că el a intrat într-o asemenea situație încît nu se poate retrage din ea în siguranță, astfel încît să-și păstreze onoarea nepătată. Exista un om cu numele Szikszai Imre — din cauza grăsimii lui nu putea fi numit om, ci mai degrabă porc — care, deși nu aparținea categoriei sociale ca să fie sfetnic, întrucît starea nenorocită și originea lui de jos nici nu erau corespunzătoare acestei demnități, totuși se afla între sfetnicii confidențiali ai cardinalului. El a încercat să-l convingă pe principe să se retragă înaintea luptei, într-un loc sigur, și să nu se expună riscului ciocnirii periculoase. El susținea că este mai de dorit—indiferent cum se va termina lupta — ca principele să se afle în siguranță [. . .].

În această situație, într-adevăr nefericită, cînd oastea cardinalului rezolva cu lipsă de interes toate chestiunile sale, ca și cum ar fi în sărbătoare, Mihai a considerat că nu are voie să scape prilejul și hotărî să pornească lupta. Se gîndea, nu fără temei, că pînă ce Andrei este în așteptare și speră în înțelegerea pașnică nu se va aprinde dorința de luptă a oștirii și nu va avea posibilitate să se opună, dar nici cel puțin timp pentru a se pregăti. Voievodul nu s-a înșelat în calculele lui, de vreme ce Malaspina după întoarcerea sa, prin șovăiala lui și speranța în înțelegerea pașnică, l-a făcut pe cardinal complet nesigur și nestatornic ; ⟨Mihai⟩ a trimis imediat în avangardă două batalioane de mercenari călăreți formate din cete poloneze, apoi încet a pornit cu întreaga lui oștire și în acest timp s-a dat și o lovitură de tun : această lovitură era semnalul stabilit pentru începerea luptei [. . .].

După ce din ambele părți s-au rostit îndemnurile la luptă ale comandanților, cardinalul a dispus ca trupele să se așeze în ordine de luptă. Comandantul suprem al întregii oștiri — după cardinal — era Kornis Gáspár, acest soldat neînfricat, conducătorul sfatului format din

doisprezece membri, susţinătorul vechi al principilor Báthory, care de mult avea funcţii renumite şi ocupa demnităţi onorabile. Lupta s-a dat în această cîmpie care nu era netedă şi se afla între oraşul Sibiu şi satul Şelimbăr [15]. Această cîmpie a fost deformată de inundaţia permanentă a rîului Cibin, în două părţi diferite, astfel încît terenul din partea Şelimbărului era mai jos, iar partea înspre oraşul Sibiu era aşezată mai sus. Spaţiul din mijloc avea lăţimea de aproximativ patru mii de paşi. Mihai s-a aşezat spre est, în direcţia rîului Cibin, cardinalul spre vest, opus rîului. Din poziţia terenului bănuiam deja atunci că deznodămîntul luptei este mai prielnic voievodului valah, decît principelui transilvănean. Oastea cardinalului s-a aşezat întîmplător astfel încît a ocupat partea mai joasă şi era închisă în ambele părţi de oraş şi de rîul Cibin. Mihai însă a ocupat cu oastea sa partea dinspre cîmpia Şelimbăr, terenuri în parte mai joase, în parte mai ridicate, deasupra Sibiului şi Şelimbărului şi mai apropiate de munţi astfel, încît, dacă privim avantajul, după toate indiciile, voievodului i-a revenit, datorită favorizării norocului ori a alegerii făcute, terenul mai favorabil pentru luptă, lui Andrei cel mai puţin avantajos.

De altfel, cardinalul a aşezat în mijlocul trupelor zece mii de călăreţi. Acestora li s-au alăturat polonezii cu armament uşor, înzestraţi cu arcuri, puşti de aramă şi săbii, în număr de trei sute, comandaţi de un nobil polonez. Comandantul comun al tuturor era Moise Székely, om de un devotament deosebit şi de o vitejie recunoscută, acela care, mai tîrziu, a schimbat cu moartea titlul de principe transilvănean obţinut fără folos. Vicecomandanţi erau : Francisc Lévay şi cei doi Toma amîndoi născuţi în secuime, unul Csomortányi, celălalt Becz, de asemenea ostaşi renumiţi. În dreapta lor s-au înşiruit aproape opt sute de pedeştri trimişi ca de obicei din fortificaţii şi din oraşele săseşti. Îndrumarea acestei aripi era încredinţată comandantului încercat Ştefan Lázar [...]. Lîngă el a fost trimis Gheorghe Aradi, renumitul căpitan de infanterie braşovean. În aripa stîngă s-au aşezat şase sute de infanterişti de gardă, aşa-numiţii dorobanţi, care străluceau de virtuţi cu care se pot lăuda asemenea ostaşi. Comandantul lor era curajosul şi strălucitul Matei Perussith, pe care principele Andrei — după demisia lui Ştefan Lázar — l-a numit imediat în acest post, după ce a devenit principe. Ca locţiitor a fost numit lîngă el Francisc Thuri, renumit pentru marea lui experienţă militară. În spatele trupelor împărţite în trei unităţi destinate centrului frontului, se înşira un detaşament auxiliar format din cinci sute de călăreţi, ai căror comandanţi Petru Huszar şi Ştefan Tahy, proveniţi din rîndurile nobilimii de frunte, datorită aptitudinilor lor militare, au fost chemaţi încă în anii anteriori de Sigismund din Ungaria în Transilvania şi au fost înzestraţi aici cu diverse moşii. Principele Andrei le-a încredinţat în război rolul secund. În jurul acestora s-au adunat din rîndurile nobilimii Szálasdi Nicolae, Bogáthi Melchior şi mulţi alţii, cu toţi oamenii lor şi cu mercenarii angajaţi. Această aripă a frontului a fost închisă din partea stîngă de Barcsai Andrei, banul de Lugoj, cu cavaleria lui puternică, precum şi Sibrik Gáspár, conducătorul aprozilor de curte şi comandantul numit al călăreţilor de gardă, în total cam patru sute de oameni. În aripa dreaptă aproximativ tot atîţia ţărani pedeştri şi alţi oameni, adunaţi de la porţi. În fruntea lor au fost puşi Szemere Mihály, Petki Farkas şi Ştefan Bessenyei. Întreaga oaste se închidea din spate cu mulţimea adunată din diferite localităţi, mai ales din rîndul nobilimii, care — după cum a arătat deznodămîntul luptei — au adus cu ei în război mai mult

bărbăţia aparentă decît forţa sufletească adevărată; tuturor le-a fost suficient să fie prezenţi şi să imite într-un fel sau altul milităria şi nu să se lupte din toată puterea lor. Între aceştia s-au numărat Sennyei Pongrác, Mindszenti Benedek, Ştefan Tholdi, Gheorghe Ravazdi, Ştefan Bodoni, toţi nobili sfetnici de stare, apoi şi după nume şi după etate într-adevăr tînărul Ioan Iffiu, frate mai mic a lui Andrei născut de aceeaşi mamă, dar nu aveau acelaşi tată, acest tînăr deosebit de capabil, pe Gáspár fiul lui Boldiszar Kornis şi alţii. Efectivul întregii oştiri putea fi cinci mii [16]. Chiar şi din simpatie nu scriu mai puţin: despre justeţea cifrei date pot sta cu mărturie sau prestigiul altora prezenţi sau încrederea că am fost martor ocular. Dimpotrivă cei mai mulţi se mirau că numai în şase zile, cînd atacul mascat al voievodului a devenit cunoscut, s-a putut aduna din localităţile din jur o asemenea oaste [...].

De altfel, principele Andrei, gata pentru orice deznodămînt, aşteptat de la norocul războiului, privea lucrurile de pe înălţimea din stînga, unde se afla majoritatea oştirii. Pentru ca ostaşii să poată recunoaşte mai uşor prezenţa lui, punctul de observaţie al principelui era însemnat cu un steguleţ, ornat cu litera „A", confecţionat special în acest scop. El personal a luat parte la lupte într-o mantie de cardinal, lucrată în maniera uniformei militare. Era o privelişte frumoasă văzînd cum apare pe un cal negru pur sînge, primit de la principele Sigismund, în societatea aristocratului Ştefan Csaky, Gheorghe Palatics şi a altor nobili secui.

Oastea voievodului era astfel aşezată încît pe aripa stîngă, care privea spre aripa dreaptă a lui Andrei, se găsea Baba Novac, cu voluntarii lui, în aripa dreaptă călăreţii traci, adică sîrbi. La mijloc se afla grupul ungurilor, de la care voievodul aştepta în primul rînd deznodămîntul favorabil al luptei. Sub comanda lui Gheorghe Makó se aflau comandanţii de oşti: Francisc Lugosi, Dumitru Nagy, Gheorghe Horvath, Gyulai Mihály şi Novak Farkas, precum şi ceilalţi comandanţi de companii şi de plutoane. În spatele lor se înşirau cazacii polonezi şi un număr mare de călăreţi valahi, apoi o mare mulţime, peste cîteva mii de secui sub comanda voievodului. Aici se grupau şi toţi ostaşii boierilor.

Oştile fiind aşezate în ordine de luptă, din ambele părţi au răsunat tobele de luptă şi în acelaşi timp tunurile şi-au azvîrlit fulgerele lor. Toate mijloacele de luptă ucigătoare au intrat în funcţiune, întreaga regiune a răsunat de strigăte, bubituri, de zăngănitul săbiilor încrucişate şi de vuietul înspăimîntător al proiectilelor ce zburau din tunuri, dintr-o dată totul a fost acoperit de fum de praf de puşcă şi de ucideri şi măceluri. Întrucît valahul * a ocupat un loc mai favorabil pentru luptă şi pentru utilizarea tunurilor, ar fi putut să-şi verse ura pe transilvăneni ⟨adică pe nobilime⟩, provocînd mai multe pagube, dacă ar fi dispus de artilerişti mai pricepuţi. În acest fel însă haosul a fost mai mare decît pierderile, proiectilele zburau deasupra oştirii sau atingeau în cel mai bun caz vîrfurile suliţelor.

Abia s-au înfruntat cele două părţi, cînd santinela de origină valahă ⟨din tabăra cardinalului⟩ cu numele de Szálasdi Dániel, care era cunoscut de toţi pentru deficienţa lui fizică, din naştere, prin şchiopătarea corpului şi a sufletului său, fără vreun motiv deosebit, fără să fi suferit vreo vătămare, a trecut dintr-o dată, din punctul său de strajă, unde a fost pus, de partea valahilor. Toţi s-au mirat de sminteala ce l-a putut clinti pe acest om, care se bucura pînă acum de respect, ca să-şi murdărească renumele numelui său cu o asemenea vină groaznică [...].

Din armata lui Mihai a intrat în luptă oastea lui Baba Novac, dar intențiile s-au dovedit mai mari decît forța lui, deoarece s-a întîlnit în față tocmai cu trupele strălucit înarmate și viteze ale lui Ștefan Lázar, așa că, după ce a fost bătut sîngeros, a fost nevoit să se retragă. De aceea Mihai a trimis pentru respingerea lui Lázar trupele lui de avangardă întărite cu călăreți lăncieri. Această armată este aptă îndeosebi pentru respingerea oricărui atac înverșunat [. . .]. Cealaltă parte a cavaleriei lui Mihai a pornit un atac puternic împotriva trupelor lui Moise Székely așezate în centru. Aici a avut loc din nou o vărsare groaznică de sînge și, întrucît nu erau în cumpănă chestiuni mici, din ambele părți se înfruntau cu o înverșunare înfocată [. . .]. Pînă la urmă, după ce un timp lupta nu a fost decisivă, după ce Mihai a trimis forțe noi pentru ajutorarea trupelor sale aflate în grea situație, Makó a reușit, prin mari pierderi, să-l scoată și să-l respingă pe Moise pînă în spatele frontului. Cu acest prilej au capturat și de la oamenii lui Moise un steag de luptă, ornat cu stema lui Báthory; stegarii Görög Tamás, Szëplaki István și Kolbász (latinește Botulus) Todor au fost tăiați.

La retragerea trupelor lui Moise, Petru Huszar a hotărît să dreagă situația întrutotul fără speranțe și să vină la timp în ajutorul lui Moise cu detașamentul puternic de lăncieri, pus sub comanda lui. Atacînd pe ungurii ce se aflau în slujba voievodului și pe sîrbii ce erau cu ei, i-a acoperit cu mulțimea sulițelor ascuțite, încît i-a împrăștiat pe un teritoriu întins și i-a pus pe fugă. Cînd aceștia au început să se retragă, atunci a pornit însuși voievodul împotriva lui Huszár cu alți călăreți maghiari și voluntari, precum și cu cea mai mare parte a oastei lui mari, astfel nu numai că a venit în ajutorul ungurilor și sîrbilor lui, dar a obligat întreaga oaste a lui Huszár să se retragă. Valahul* atacă, folosindu-se rapid de împrejurarea oferită de norocul războiului, și asaltă cu o iuțeală tot mai mare. Majoritatea oastei și partea de neclintit a șirurilor de războinici ai cardinalului rezistau însă; el nu acorda atenție norocului ce surîdea valahilor; credea în mulțimea și vitejia lor.

Pînă aici au ajuns lucrurile, victoria înclina deja de partea valahilor, cînd Gáspár Kornis, căruia cardinalul îi încredințase toată oștirea, cotind spre dreapta, ca să poată lua măsurile necesare, în raport cu situația luptei, a căzut pe neașteptate prizonier și a fost dus în fața voievodului; ca urmare a căderii lui Kornis prizonier, atît principele, cît și ostașii au devenit foarte îngrijorați, deoarece au socotit că e un semn rău, faptul că comandantul suprem, capul întregii oștiri, aproape a ajuns în mîinile dușmanului. Cînd voievodul ⟨Mihai⟩ a aflat de soarta acestui om, pe care îl cunoștea bine, ca urmare a multor solii și situații de război, s-a gîndit la vitejia și demnitatea lui și a ordonat să fie păzit în loc sigur și să se organizeze paza lui împotriva oricăror violențe. Existau însă dușmani ai renumelui și cinstei lui, care l-au calomniat ⟨spunînd⟩ că nu întîmplător, ci voit, s-a lăsat prins și dus în fața voievodului valah. Această calomnie a fost în mod corespunzător zdrobită de bărbăția lui fără pată și de credința lui dovedită întotdeauna față de numele Báthory.

În această bătălie, în urma rănii grave primite în obraz, a căzut prizonier Gheorghe Ravazdi, membru renumit al consiliului format din cei doisprezece, datorită originii sale strălucite și a înțelepciunii sale. Imediat după ce a fost adus în fața voievodului, Ravazdi a fost dat secuilor ca să fie măcelărit. Secuii ceruseră să poată proceda după dorința lor, Ravazdi fiind dușmanul lor cel mai feroce [. . .].

Principele Andrei, ca şi cum cu atacul valahilor, soarta luptei s-ar fi şi decis, renunţînd la refacerea rîndurilor de luptă, a fugit pe la ora trei de pe cîmpul de bătaie.

Dar pentru ca victoria să nu rămînă mult timp de partea valahului *, Andrei Barcsai, Moise Székely, Ştefan Tahy, Huszár şi alţii, comandanţi cu prezenţă de spirit, în această situaţie gravă se încurajau reciproc să reorganizeze — pe cît se poate — rîndurile răsfirate, apoi cu toate forţele adunate să pornească împotriva valahilor entuziasmaţi de reuşita momentului. Luptele s-au dezlănţuit din nou, ambele părţi doreau să obţină victoria. Era ca şi cum Marte ar fi stat în cumpănă pe cine să favorizeze, de partea cui să stea [...].

Din oastea lui Mihai numai două detaşamente de polonezi s-au menţinut pe locul lor. Aceştia, văzînd şovăiala noastră — desigur că ori din lipsă de experienţă nu ştiau, ori din laşitate nu aveau curajul să meargă pe urmele victoriei care surîdea — s-au adunat la un loc, s-au încurajat reciproc, apoi încrezîndu-se nu atît în izolarea lor, cît mai mult în nălucirea norocului în război, au pornit, în strigăte zgomotoase, la luptă împotriva oamenilor lui Barcsai şi prin atacul lor au făcut imediat mari pustiiri. Neînfricaţii Barcsai şi Moise au reţinut presiunea atacanţilor şi au reuşit un timp să îndepărteze furtuna pustiitoare, dar, cînd au văzut că în vitregiile luptei dezlănţuite cad camarazii lor, flancul rămînînd gol şi masa oştirii nu se urneşte din loc, ca să-i vină în ajutor, pentru ca să nu risipească degeaba hotărîrea lor vitează, s-au retras pînă la grosul oastei transilvănene; polonezii după terminarea asaltului s-au retras, de asemenea, la trupele voievodului. Atunci însă polonezii cardinalului, mai sus amintiţi, i-au lăsat pe camarazii lor de arme transilvăneni şi, neaşteptînd sfîrşitul luptei, au trecut din tabăra lui Andrei la conaţionalii lor care slujeau la valahi, deoarece se gîndeau că transilvănenii vor fi şi aşa bătuţi, deci va fi mai bine dacă se vor încredinţa la timp bunăvoinţei valahului victorios. Acest pas al lor i-a îndepărtat definitiv pe transilvăneni de la încercarea de a risca încă o dată înfruntarea cu oastea voievodului.

Astfel, mica oştire maghiară, frustrată de orice ajutor, s-a oprit aproape de asfinţit şi aştepta deznodămîntul. Nu a vrut însă să plece în văzul duşmanului în plină zi şi nu a vrut să recunoască înfrîngerea suferită, ca nu cumva să trezească la valah * speranţă în valorificarea victoriei. Se gîndea că în întunericul nopţii ce se lăsa în curînd se va putea retrage în loc sigur cu mai puţine pierderi [...].

Oricum a fost, a rămas fapt că a biruit valahul *, iar cardinalul a suferit o înfrîngere [...].

În ambele părţi teama era mai mare decît speranţa, fiecare se ascundea sub vălul întunericului şi supraveghea cu ochi vigilenţi pe celălalt; atunci transilvănenii — renunţînd la o nouă confruntare militară ca şi la speranţa obţinerii victoriei şi pentru ca să nu expună rămăşiţele oastei lor măcelăririi de acea mulţime valahă — au considerat mai oportun să se dea înapoi din faţa duşmanului şi, pînă va permite o împrejurarea favorabilă, să se retragă în loc mai sigur. Au socotit că e mai bine să rezerve rămăşiţele trupelor de ostaşi viteji pentru zile mai bune ale patriei, decît să le facă victimele unei înfrîngeri fără rost [...].

Mihai a trimis deci în zorii zilei oştile sale în toate direcţiile să urmărească duşmanul [...]. Cu o atenţie deosebită s-a îngrijit ca nicăieri să nu fie ascunse capcane sau ca rămăşiţele oastei împrăştiate

să nu se poată întări. Deși nu mai avea nimic de ce să se teamă, totuși a trimis peste tot cercetași, mai ales la Alba Iulia, și a stabilit mari recompense pentru ei, dacă vor spiona totul cu atenție și vor raporta imediat cele observate. Apoi, după ce a devastat tabăra, pe lîngă marea cantitate de material de război a mai luat ca pradă încă treizeci și două de tunuri și s-a convins că nicăieri nu sînt trupe cu care să se ciocnească deschis sau care să se opună în secret celor victorioși, a pornit direct spre Alba Iulia cu speranța că punînd stăpînire pe acest oraș neîntărit, dar totuși reședința principelui, va putea să se orînduiască cu mai multă încredere în țară și că la știrea înfrîngerii și a ocupării orașului de reședință întreaga populație din Transilvania va primi mai înțelegătoare autoritatea lui de domnitor [...].

Din Cartea I Partea a VI-a

Intrarea lui Mihai în Alba Iulia. Răscoala secuilor. Fuga și moartea lui Andrei Báthory

[...]. Mihai, cîștigînd dintr-o singură bătălie războiul împotriva principelui Andrei, porni spre Alba Iulia. La începutul lui noiembrie [17] a intrat în marș triumfal în oraș; la apropierea lui au venit în întîmpinare grupuri de preoți îmbrăcați în negru, în frunte cu episcopul Demeter, care în acest timp se afla la Alba Iulia, după ce mai înainte depusese jurămîntul pentru împăratul Rudolf, și a păstrat consecvent credința față de Mihai. I-a urat bun venit, apoi după salutul festiv s-a rugat pentru el, implorînd cerul să domnească mult timp în țara dobîndită, în sănătate, să obțină victorii după victorii.

Cu prilejul intrării în Alba Iulia, Mihai era încălecat pe roibul său de sînge nobil, măreț și de culoare alb-albastru. În fața lui erau duși de căpăstru alți opt, toți înșeuați cu harnașament scump cu aur și argint. El era îmbrăcat cu o mantie albă de mătase, țesută cu fire de aur, și cu o haină făcută din același material. Pe tivul din față al mantiei erau brodați într-o dungă lată, pe mai multe rînduri, șoimi — pasărea din emblema familiei — ca și cum s-ar ciupi unul pe celălalt cu pliscurile lor. De cingătoare atîrna o sabie de aur ornată cu cincizeci de nestemate roșii. Căciula ce-i acoperea capul era ornată cu pene din smoc negru de cocor din Baleare. Picioarele lui erau acoperite pînă la glezne de încălțăminte făcută din piele de marochin, așa-zisul cîrmăziu [18], purpuriu galben, șnurul ce lega încălțămintea și acoperea gamba piciorului pînă la genunchi — de asemenea din mătase galbenă — strălucea de mărgăritare cusute des. Pășea plin de demnitate, mîndru și îmbrăcat prea împodobit chiar și pentru jocuri de sărbătoare sau pentru nuntă, ca și cum cu această pompă ar fi dat ultima cinstire Transilvaniei înmormîntate [...]. Așa a intrat în sunetul goarnelor, al tobelor și al altor instrumente, prin poarta György și s-a îndreptat spre palatul princiar. Pe unde mergea, călăreau în urma lui boieri și alți nobili renumiți, însoțiți de șiruri lungi de oșteni și de oameni înarmați. În urma voievodului se aduceau steagurile princiare ale Báthoreștilor, ornate cu blazonul cu dinte de balaur, cucerite în război.

[...]. Cînd Andrei a văzut că norocul războiului înclina de partea lui Mihai, s-a gîndit că nu poate să aștepte sfîrșitul luptei și a hotărît să fugă urgent din țară, pentru ca prin Moldova să se întoarcă în Polonia de unde a venit, iar de acolo să revină cu ajutor să moară acasă în scaunul

princiar. Imediat ce a părăsit cîmpul de luptă, i s-au alăturat, în afară de nobilii secui și de alți fruntași din centrul Transilvaniei, printre care erau Gheorghe Palatics, Nicolae Szálesdi și mulți alții pe care, deși s-au oferit voluntari să se ascundă împreună cu principele și să împărtășească cu el nu numai soarta bună, ci și cea rea, cardinalul i-a trimis înapoi pentru ca, nu cumva călătorind prin secuime, între acest popor sălbatic și barbar [19], mulțimea escortei să atragă și mai mult atenția dușmanului asupra fugii sale [...].

Cardinalul, după ce s-a despărțit deci de ei, s-a dus în cetatea Odorheĩ din centrul secuimii, gîndindu-se tot timpul pe care din drumurile ce duceau în diverse direcții să treacă în Moldova. Aici a adunat în jurul său pe cei mai buni nobili secui, care s-au întors acasă din lupta nenorocoasă sau din diverse motive au rămas acasă și pentru asigurarea securității fugii sale i-a luat cu el în escortă. Nici nu au protestat împotriva tovărășiei cu cardinalul, întrucît se așteptau la o asemenea ură de moarte din partea voievodului sau a concetățenilor lor secui, încît au considerat că nu va fi deloc recomandabil pentru ei să se expună urii lor nesăbuite. [...]. Și, întrucît voievodul a restabilit străvechea libertate a secuilor, în urma căreia nobilii au putut vedea că vor fi frustrați de toate proprietățile și bunurile pe care le-au dobîndit în secuime din danii princiare, s-au alăturat mai degrabă principelui Andrei, care pleca în exil, decît odată cu averea pierdută să-și lase și capetele lor [...].

În timp ce acești nobili, așa cum se obișnuiește în asemenea situații periculoase și pornite spre înrăutățire, își rezolvau chestiunile de acasă, își împachetau lucrurile și își pregăteau cele necesare refugiului apropiat, au zăbovit, în general, prea mult față de cerințele vremurilor nedorite, cardinalul a pierdut trei zile la rînd stînd pe loc. Această întîrziere a fost și cauza morții lui de mai tîrziu. Căci imediat ce știrea despre pierderea luptei a ajuns la urechile țăranilor aspri [20], care la porunca lui Mihai erau dinainte instigați să se răscoale și să distrugă nobilimea, s-au revoltat pe neașteptate și au pus mîna pe arme, s-au revărsat în grupuri mai mari sau mai mici din orașele și satele lor [...]. Cardinalul, pe de o parte, nu a știut despre pregătirile secuilor, pe de altă parte avea încredere în ocrotirea bravilor și credincioșilor lui însoțitori (deoarece mai mult de o sută de oameni s-au grupat în jurul lui și toți erau hotărîți să plece cu el în exil) și astfel nu a grăbit atît de mult călătoria, cum cerea situația critică existentă. Nu a vrut să părăsească coloana greoaie de poveri ale tovarășilor săi (toți s-au încărcat cu prea multe lucruri gospodărești pentru refugiu iar drumurile cu gropi și urcușurile dese nu făceau de altfel nici ele posibilă o înaintare rapidă, pe deasupra el însuși era învățat cu o viață comodă și suporta cu greu oboselile războiului și ale călătoriei. I se promitea că totul este în siguranță, că nu i se va întîmpla nimic. Așa, încît, acest om cu suflet blînd, care făcea pe plac însoțitorilor săi, nu era de fapt conducător, ci era el condus.

Secuii erau așa de înverșunați încît în ura lor de moarte au vrut să stîrpească pe toți Báthoreștii deoarece, în anii anteriori, Ștefan, regele de mai tîrziu al Poloniei, iar apoi Sigismund, nu numai că i-au frustrat de toate libertățile lor, dar din cauza încercării de revoltă au fost loviți și cu pedepse aspre și, asemenea unor sclavi, cumpărați la tîrg, erau obligați să poarte și jugul nobililor. Ei voiau în orice chip să se elibereze de această servitute. Astfel au manifestat nemulțumirile lor față de Báthoreștii de dinainte, împotriva lui Andrei, sperînd că, prin moartea lui, vor redo-

bîndi din bunăvoința voievodului libertatea lor și că starea lor, eliberată de servitutea rușinoasă, va fi veșnică. Aceste gînduri i-au determinat pe secui ca să dorească mai degrabă distrugerea împreună a cardinalului și a nobililor secui, decît să fie ei distruși și să lîncezească în servitute.

De la martorii supraviețuitori ai nenorocirii sîngeroase am auzit despre desfășurarea evenimentelor care merită într-adevăr să fie consemnate pentru veșnicie. Cînd abătîndu-se mult de la locul luptei, cardinalul (căutînd cele mai scurte cărări, pentru ca să atragă cît mai puțin atenția asupra fugii sale) trecea printr-o vale, acolo a dat de un izvor bogat, deosebit de încîntător ca priveliște. Locul era atît de frumos încît s-a așezat acolo să se odihnească. Și-a pus în față, pe mantaua unui ostaș, întinsă pe pămînt, puțină pîine și vin, pentru ca să-și potolească cît de cît foamea, setea și marea durere sufletească [...].

A doua zi a ajuns cu bine în munții ce se ridică foarte înalți la hotarul Moldovei, la Ciuc, în regiunea cea mai de margine a secuilor [...]. Acest loc este denumit de localnici Tomești, după capela ce se ridică pe înălțimi. Cardinalul a ajuns aici împreună cu suita lui de călăreți, care înaintau încet în seara celei a șasea zi de la lupta nefericită [...]. Regiunea este și aici, ca și peste tot în zona de graniță a Transilvaniei, formată numai din stînci, munți împăduriți, secuii săteni care locuiesc aici sînt neciopliți, barbari[19], obiceiurile se aseamănă aproape cu natura regiunii.

Era un om cu numele Székely Balázs, după obîrșie secui, la origine avea o stare mai puțin decît mijlocie, dar care în urma bunăvoinței principelui Andrei, manifestată față de el din copilărie, ajunsese din slugă murdară la o situație mai deosebită. Motivînd că e bolnav, rămase acasă și în timpul luptelor de lîngă Sibiu. Acesta, cum a auzit de lovitura ce a suferit țara, a chemat la arme cu sunetele clopotelor din fontă, așa cum se obișnuiește pe timpul răscoalelor țărănești, pe confrații săi ce locuiau în regiune [...]. Acesta necruțîndu-și nici glasul, nici pornirea a început să strige în gura mare poporului, de altfel agitat, că, dacă îl vor prinde pe cardinal, pe acela care le-a pricinuit atîtea nenorociri, se vor putea aștepta la recunoștință din partea voievodului. ⟨El zicea⟩: „Trebuie stîrpit din rădăcină numele de Báthory, care a pricinuit unora și țării numai năpaste. Trebuie îndepărtat acest popă care s-a născut pentru lux și lăcomie și nu pentru militărie sau lucruri pașnice, pentru ca să nu rămînă nimeni din această seminție rușinoasă, din cauza tiraniei căreia a trebuit să se distrugă țara!" [...].

După aceasta, trupa numeroasă a secuilor a atacat în amurgul serii, lîngă dealul din Tomești, mai sus amintit, pe cardinal și suita sa care înainta încet, numai prin mărăcini, șanțuri și trunchiuri de copac răsturnate și care, cînd se oprea, cînd se întorcea din cauza drumului plin cu prăpăstii. Cîteva grupuri care cunoșteau cărările de munte au ocupat dinainte locul unde știau că Andrei și oamenii lui vor trece. Astfel secuii au închis și întărit — încă înaintea sosirii cardinalului — mica trecere cu mărăcini și piedici improvizate. Ei au putut să facă mai ușor acest lucru cu atît mai mult cu cît populația din regiune a săpat acest șanț — care s-a acoperit puțin — ca semn de hotar al regiunii. În stînga se înălța un deal abrupt acoperit în margini cu copaci și arbuști. În această strîmtoare au atacat dintr-o dată, din față și din spate, cu mari strigăte, trupa principelui Andrei pregătit nu pentru luptă, ci mai mult pentru fugă. Principele Andrei nu s-a speriat, totuși, cînd a văzut pe neașteptate pericolul de moarte ce s-a ivit, ci cu un curaj ferm și-a oprit oamenii și

i-a înșirat gata de luptă. Secuii, văzînd numărul mic al dușmanilor, i-au asaltat cu și mai mult curaj, trăgînd asupra lor cu arme ușoare, alții s-au năpustit asupra lor cu sulițe, cîrlige, țepe și tot felul de arme aruncătoare. Alții, pentru ca dușmanul să nu poată fugi, întrucît ei erau pedeștri, nu au răsturnat călăreții, ci au tăiat din spate pulpa cailor la genunchi și atunci cînd cădeau îi străpungeau împreună cu caii lor. Au făcut totul ca lupta să fie favorabilă lor și în dauna celorlalți. Dar și nobilii, apărîndu-se pe ei și pe cardinal, s-au străduit nu cu mai puțină hotărîre să respingă atacul țăranilor. Din ambele părți au căzut mulți, în orice caz mai mulți din oamenii cardinalului, întrucît au fost luați prin surprindere; în strîmtoare, îi împiedicau și poverile, așa încît nu s-au folosit prea mult de caii lor, dar nici armele nu le-au putut scoate la îndemînă împotriva dușmanului, ivit pe neașteptate. Secuii au fost ajutați în mare măsură de mulțimea lor deoarece erau mai mult de opt sute. Suita cardinalului nu mai spera nici datorită numărului mic că va învinge.

Pînă la urmă a izbîndit mulțimea; principele și nobilii s-au dat înapoi din fața populației furibunde. Aceștia îi omorau și pe cei care fugeau, întreaga regiune a fost acoperită cu arme și trupuri ucise. Cei mai mulți s-au răsfirat și, după ce și-au părăsit caii, au încercat să fugă pe jos printre stîncile abrupte, stejari și stufăriș; fiecare se grăbea încotro putea. Țăranii secui cu mișcări mai rapide, fiind și localnici, cunoșteau mai bine și regiunea, s-au descurcat ușor în cele mai inaccesibile dealuri și urcușuri; după lungi căutări au prins și ucis pe nobilii comozi, îngrășați de viață bună, mai puțini la număr și care nu cunoșteau nici locurile. Întreaga regiune înota în sînge.

Principele văzînd că totul e pierdut s-a gîndit să fugă cu puținii oameni rămași. El fugea nu atît pe cărările mai scurte, ci mai mult pe drumul de țară cu ocolișuri și a străbătut aproape două mile; atunci însă a fost nevoit, din cauza stîncilor abrupte și a dealului înalt, să-și părăsească calul său puternic folosit pînă atunci, care fiind extenuat abia se mai mișca. A încercat mai departe să se cațăre pe jos pe stîncile abrupte, să ajungă la locuri fără drumuri și fără să fie observat să fugă într-o regiune părăsită. Aruncă de pe el tot ce îi putea împiedica mersul și a ajuns, în totul numai cu patru însoțitori, într-o regiune de munte mai ascunsă. Unul dintre însoțitorii lui, deosebit de credincios, cu numele de Fekete Ștefan, care datorită ranei și a pierderii de sînge nu numai că nu putea umbla, dar nu putea nici să răsufle, pentru ca barbarii[19] ce veneau în urma lor să nu-i poată lua puțina viață ce-i rămăsese, a fost pus de însuși cardinalul și cîțiva tovarăși de-ai lui, pe jumătate mort, acoperit, pe un pat de crengi și frunze uscate de stejar, făcut într-un tufiș. Acesta, vindecîndu-se, a ajuns, trecînd prin mari pericole, acasă și a povestit amintirile acestui măcel jalnic.

În timp ce se ocupa de necazurile altuia, principele Andrei nici nu se gîndea la ale lui. Timpul pierdut cu îngrijirea lui Fekete a dat posibilitatea dușmanului să-l ia în urmărire. După ce și-a înmormîntat însoțitorul, fără să-l fi îngropat, chinuit de sete, de căldură și de fugă a ajuns ceva mai departe. Se înserase deja tare cînd un nobil cu numele de Mikó Miklos, cel mai credincios om din societatea sa — singurul care a mai rămas cu el a zărit pînă la urmă o colibă păstorească, în care — după obiceiul poporului de la munte — se retrăgeau vremelnic ciobanii cu oile aduse la păscut. Acest loc devenit renumit datorită urmelor măcelului trist se numește Născălat. Aici s-a oprit și, deoarece oboseala fugii l-a extenuat de

tot, încît nu mai putea să facă nici un pas și era cît pe ce să moară de sete, a cerut de la păstorii din colibă ceva de băut, pentru ca să-și revină din starea lui de istoveală totală. Ciobanul, neavînd altă băutură, i-a oferit zer. Cardinalul l-a dat întîi lui Miklos să-l guste și apoi a spus: „Să bem deci această <băutură> mizerabilă făcută de trădătorii noștri, încălcători de jurăminte", apoi a băut și el puțin. După care principele a ieșit din colibă și și-a pus capul pe un trunchi pe jumătate putred de lîngă un stejar din apropiere și l-a rugat pe Mikó, ca să stea puţin de pază, pînă ce, după o scurtă odihnă, vor putea să-și continue drumul; apoi va veghea el, a promis, pentru ca între timp să se poată odihni şi celălalt. După aceasta, cardinalul, deși știa bine că dușmanul e aproape, șovăind să rămînă sau să fugă, a adormit aproape pe neobservate.

Între timp secuii au suit prin cărări șerpuitoare și povîrnișuri deluroase, cu o repeziciune de necrezut pe dealul unde s-au refugiat principele şi Mikó. Au mers imediat la cioban și l-au întrebat: „Nemernicule, ce fel de nobili ai găzduit aici? Dacă nu-i predai, dacă nu ni-i dai imediat, în acest moment te chinuim de moarte și te ucidem în bătaie". Acesta, înfricoșat de amenințarea dură, nebănuind nimic din cele petrecute, a spus că au venit doi necunoscuţi la el, dar abia au stat puţin și au plecat mai departe; nu poate ști cine erau ei; crede că se ascund undeva prin apropiere. Cînd Mikó a auzit de aproape larma celor sosiţi și despre ce s-au interesat, l-a trezit pe principe degrabă și i-a spus despre apariția dușmanului; i-a atras atenția să fugă încotro se poate. Razele strălucitoare ale lunii au spart puţin întunericul nopţii. Mikó a hotărît că nu se mișcă de lîngă principe; după ce s-a apărat un timp cu sabia lui, fiind rănit de mai multe ori, a căzut viu în prizonierat [...].

În timp ce a fost prins și executat Mikó, secuiul Balázs — poreclit Dracul —, cîndva sluga neluată în seamă a nobilului secui Lázar Farkas, s-a aruncat împreună cu încă doi, în total trei, asupra principelui care tocmai s-a trezit din somn. Atunci principele, în ultimele clipe ale primejdiei extreme, dovedind un curaj ferm în situaţia desperată, şi văzînd că nu are de a face cu oameni, şi-a tras sabia şi ca să nu moară nerăzbunat a primit cu o stare sufletească corespunzătoare atacul celor furioși. Dar soarta rea a dus la eșuarea intenției lui. Cînd și-a tras arma și a vrut să se apere cu ea, Balázs vlăjganul a lovit în el cu securea şi l-a şi nimerit cu muchia în frunte, deasupra ochiului stîng. Rana a fost adîncă aşa încît principele s-a prăbușit, oftînd adînc şi blestemînd crima monstruoasă; altfel n-a mai scos nici un cuvînt, care ar fi dovedit un suflet ticălos sau ar fi fost nedemn de rangul său de principe. Mai trăia şi răsufla cînd tîlharii plictisiţi de aşteptare ca să-l poată preda i-au tăiat degetul mic și așa l-au jefuit de inelul împodobit cu rubin. După ce s-a stins i-au tăiat şi capul. Trupul lui complet gol a fost aruncat fiarelor să-l sfîşie.

Aşa a luat sfîrşit viaţa şi totodată domnia cardinalului Andrei Báthory, care era investit cu două înalte demnităţi. A murit la vîrsta de 28 de ani, în a şaptea lună a domniei sale.

* Mihai Viteazul.
** Mihalcea Caragea.
[1] 1598.
[2] Andrei Báthory a fost numit principe de dieta Transilvaniei la 19/29 martie 1599.
[3] Guvernatorul Ungariei Superioare.

[4] Stoica (Stoichiţa) din Strîmba, vistier în 1599.

[5] Tratatul de la Tîrgovişte din 16/26 iunie 1599 nu era un tratat de alianţă, ci o încercare a lui Andrei Báthory de a-şi subordona Muntenia, aşa cum făcuse în 1595 vărul său Sigismund. Împreună cu tot sfatul său, Mihai a jurat credinţă principelui Transilvaniei, pe lîngă care el devine un simplu consilier. V.n. 3, p. 469.

[6] Sîrbul în limba maghiară.

[7] Este greu de stabilit dacă autorul foloseşte acest cuvînt în sensul peiorativ la adresa domnului român sau în sensul de „străin", de altă religie decît cea catolică sau protestantă.

[8] 1599.

[9] Gheorghe Racz.

[10] Afirmaţia lui Szamosközy, despre o „preluare" de la traci, nu se referă la limbă, care este româna , ci la scrierea slavonă, căreia în secolul al XVI-lea i se spunea „sîrbească".

[11] V.n. 22, p. 103.

[12] Mihnea Turcitul, domn al Munteniei (1577—1583 şi 1585—1591).

[13] Ioan Sigismund, principe al Transilvaniei (1541—1551, 1556—1571).

[14] Din solia braşoveană făcea parte şi popa Mihai de la biserica românească din Schei.

[15] La 18/28 octombrie 1599.

[16] În ciuda asigurărilor date de Szamosközy, această cifră este vădit micşorată; de fapt însuşi autorul se contrazice pe parcursul relatării. V. şi n. 4, p. 402.

[17] La 23 octombrie/1 noiembrie 1599; intrarea lui Mihai în Alba Iulia consfinţeşte unirea Transilvaniei cu Muntenia.

[18] De culoare roşie aprinsă.

[19] Caracterizîndu-i astfel pe secui, Ştefan Szamosközy, nobil parvenit contemporan al evenimentelor, dă glas resentimentelor faţă de ţărănimea secuiască, care, după intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania, se ridicase împotriva nobililor maghiari, care le uzurpaseră drepturile.

[20] Este vorba despre secui. V.n. 17, p. 136 şi n. 19.

RÖVID MAGYAR KRONIKA

SOK RENDBÉLI FŐ HISTORIÁS

Könyvekbol nagy szorgalmatossággal egybe szedettetet és IRATTATOT

PETTHŐ GERGELYTŰL.

Sicut Gentes, quas delevit Dominus in introitu tuo: ita vos peribitis, si inobedientes fueritis voci Domini DEI vestri. *Deut. 8. cap.*

Non fuit, qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini DEI sui. *Judith. 5. cap.*

CASSÁN,

Az Akademiai Bötükkel Frauenheim Henrik János által.

M. DCC. XXIX.

PETTHÖ GERGELY

Cronicarul Petthö Gergely s-a născut pe la 1565 şi a decedat în 1629. Lucrarea sa principală, *Rövid magyar kronika sokrendbéli fö historiás konyvekböl nagy szorgalmatossággal egybe szedettetet és irattatot* narează faptele istorice care i se par cele mai semnificative începînd cu năvălirea hunilor şi sfîrşind cu evenimentele petrecute pînă în 1629.

Ediţia folosită : *Rövid magyar kronika sokrendbéli fö historiás könyvekböl nagy szorgalmatossággal egybeszedettetet és irattatot*, Cassovia, Johannes Henricus Frauenheim, 1729, p. 149–150.

RÖVID MAGYAR KRONIKA SOKRENDBÉLI FÖ HISTORIÁS KÖNYVEKBÖL NAGY SZORGALMATOSSÁGGAL EGYBESZEDETTETET ÉS IRATTATOT

Anno 1599

[. . .]. Mihály a Havas-al-földi Vajda, ki jüve Erdélybe, és Báthori Andrással a' Cardinálall, ki akkor Erdélyi Fejedelem vala, meg ütközék, és az Erdélyieket igen meg veré, Oktobernek 28. napján. Báthori Andrásnak futtában fejét vevék az Oláhok, kinek a Testét, nagy böcsülettel Gyula Fejér-Várrat el temetteté Mihály vajda; Itt Erdélynek sok válogatott Vitézei hullának el. Mihály vajda ez győzedelem után Erdély Országot, Rudolphus Czászár számára foglalá és tartá [. . .].

Anno 1601

[. . .]. Mihály vajdát, és Básta Györgyöt, el bocsátá Rudolphus Czászár Erdélyre, Báthori Sigmond ellen, kiknek elejkb Báthori Sigmond Szép magyar és Török haddal ki jüvé a határból, Magyar Országba, és meg ütközék véllek Doroszlónal. De igen meg vereték tőllek Báthori Sigmond; kik előtt ő maga, Lengyel Országba Szalada, Országát el hagyván, el vesztvén Táborát, minden hadakozó szerszámaval edgyütt. Ez lénn Augustusnak 4. napján.

Mihály Vajda, és Basta György, e Győzedelem után bé menének Erdélybe, az Országot Ruldolphus Császár számára foglalni és hódóltatni, azért szegény Mihály Vajdát, az Istentelen Básta, a' maga Sátorában a Balónokkal alnokul, és mordul meg öleté, minden ok nélkül. Csak merő irégységből veszté el ezt a hires nevezetes vitéz Fejedelmet, kitől a Török Császár-is félt [. . .].

SCURTĂ CRONICĂ UNGARĂ ADNOTATĂ DIN MULTE CĂRŢI PRINCIPALE DE ISTORIE

Anul 1599

[...]. Mihai, voievodul Transilvaniei, venind în Transilvania s-a ciocnit cu cardinalul Andrei Báthory, care era atunci principele Transilvaniei, şi i-a bătut tare pe transilvăneni [1] în ziua de 28 octombrie [2]. În timp ce fugea, valahii [3] i-au tăiat capul lui Andrei Báthory, care a fost înmormîntat apoi cu mare cinste la Alba Iulia de către voievodul Mihai; aici, în Transilvania, au căzut mulţi viteji aleşi. După această victorie, voievodul Mihai a cucerit şi ţinut Transilvania pentru împăratul Rudolf.

Anul 1601

[...]. Împăratul Rudolf i-a trimis pe voievodul Mihai şi pe Gheorghe Basta în Transilvania împotriva lui Sigismund Báthory, în întîmpinarea cărora Sigismund Báthory a venit de la graniţă în Ungaria cu o frumoasă oaste de unguri şi turci şi s-a ciocnit cu ei la Guruslău [4]; l-au bătut tare pe Sigismund Báthory; în faţa lor el însuşi a fugit în Polonia, părăsindu-şi ţara, pierzîndu-şi tabăra, împreună cu tot armamentul. Aceasta a fost în ziua de 4 august.

După această victorie voievodul Mihai şi Gheorghe Basta au intrat în Transilvania să cucerească şi să supună ţara pentru împăratul Rudolf; dar nelegiuitul Basta l-a ucis cu viclenie şi pe neaşteptate [5] pe săracul voievod Mihai, fără nici un motiv. Numai din invidie profundă l-a ucis pe acest domn renumit, celebru, de care se temea însuşi sultanul.

[1] V.n. 6, p. 36.
[2] La Şelimbăr.
[3] V.n. 14, p. 68 şi p. 179–182.
[4] La 3/13 august 1601.
[5] Pe Cîmpia Turzii la 9/19 august 1601. V.n. 8, p. 118.

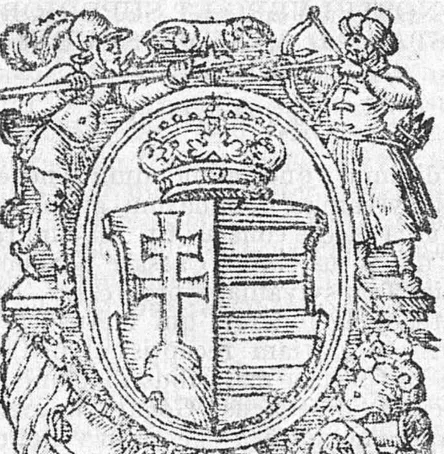
RERVM

HVNGARI-CARVM HISTO-RIA, NOVEM LIBRIS COMPREHENSA:

IN QVA

PRAETER REGIONIS SITVM, cæteraq; quæ eò pertinent, ea quæ à primis regni incunabulis acciderunt, breuiter; nostri verò & superioris temporis res gestæ ad annum vsque M. DC. IV. fusè describuntur.

AVCTORE GASPARE ENS, L.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus VVilhelmi Lutzenkirchen.
ANNO M. DC. IV.

GASPAR ENS

Cronicar fecund, Gaspar Ens s-a născut la Lorch în Würtemberg, în 1570, stabilindu-se în 1603, pe o perioadă de 25 de ani, la Colonia, ca librar; după părăsirea acestui oraş, nu se mai cunosc elemente cu privire la viaţa şi activitatea lui.

Principalele sale opere sînt: *Mercurius gallobelgicus*; *Annales sive Commentaria de bello Gallobelgico*; *Rerum Hungaricarum historia.*

În această ultimă lucrare, Ens după ce face o prezentare geografică a Ungariei, se ocupă de istoria ungurilor înainte de stabilirea lor în Pannonia pînă în anul 1603 în timpul împăratului Rudolf.

Ediţia folosită: ***Rerum Hungaricarum historia, novem libris,*** **Colonia, Wilhelm Lutzenkirchen, 1604, p. 389—398; 409—411.**

RERUM HUNGARICARUM HISTORIA, NOVEM LIBRIS COMPREHENSA: IN QVA PRAETER REGIONIS SITUM, CAETERAQUE QUAE EO PERTINENT, EA QUAE A PRIMIS REGNI INCUNABULIS ACCIDERUNT, BREVITER; NOSTRI VERO ET SUPERIORIS TEMPORIS RES GESTAE AD ANNUM USQUE MDCIV FUSÈ DESCRIBUNTUR

Liber octavus

[...]. Supra diximus, quemadmondum Andreas Bator Cardinalis, inuito Caesare, Transylvaniae dominatum arripuerit, et ad sui defensionem fedus cum Turca facere conatus fit. Ad eum reprimendum Michael Valachiae Vaivoda, qui totus tum a Caesare pendebat triginta hominum milia conduxit et in Transylvaniam progressus, Cronstadium vi occupauit, ut Polonis iter praecluderet, qui metus erat, ne Cardinali opem ferrent. Inde zeccleris in gratiam receptis, et in Caesaris verba adactis Hermanopolim cum 18, partim maioribus machinis contendit. In itinere ad eum venit Nuncius Apostolicus, Gogari Mambarsio, et Moyse Zecclero comitatus, cum his mandatis: Caesarem velle, ut qua primum Transylvaniae finibus excedat, et vim omnem abstineat. Requirenti Vaivodae Caesaris ea de re mandatum, id penes Batorem esse aiunt. Vaivoda longe alia se mandata habere dicit.

[...]. Cardinali impetrata facere recusante: Vaivoda aciem instruit, et ad hostem ducit. Cardinalis contra suos educit copias, in quibus supra viginti quinque hominum erant milia. Turpe enim sibi rebatur proelium detrectare, quum ab aduersa parte is esset dux, quem ut pecoribus pascendis magis idoneum, quam aciei instruendae, semper fuerat asper-

natus Vaivoda voce praeconis per universum suum exercitum educi iubet, ut quicunque ex aduersis castris ante pugnam transiret, aut in pugna se dederet, ei parceretur. Inito proelio, statim ad Vaivodam victoria inclinavit, Bathorianis ad internecionem occisis. Inde Valachi Transylvanorum castra expugnant et diripiunt (in quibus multum praedae repertum, et inter cetera machinae quadraginta quinque) et Viseburgum profecti, magno ciuium gaudio et congratulatione excipiuntur. Vaivoda post pugna statim vias omnes obsideri iubet, et in omnes partes mittit, qui Cardinalem e fuga retraherent. Interea Bathorius Istvan, Cardinalis agnatus, Clauseburgum, inde Hustam petit, et copias quantas potest contrahit, quas Vaivodae opponeret: sed praecipua ei spes erat in Polonisquae tamen cito ei fuit erepta, postquam Rex per universum regnum edixit, ne quis contra Caesarem arma ferret. Nemine ergo resistante, Vaivoda Clauseburgum, mox Hustam per deditionem capit, unde Istvan elapsus, Somblii postea a Giorgio Basta fuit interceptus. Sola restabat Vivaria, praecipuum in ijs locis munimentum, magnoque praesidio firmatum quod et ipsum tamen, Bathori Istvanis maxime opera, sine ullo labore fuit receptum. Tandem Cardinalem Bathorium Valachi, ad eum persequendum missi, in fuga cum septem familiaribus trucidarunt et caput ceruicibus abscissum, lanceaeque infixum, ad Vaivodam retulere, qui confestim corpus perquiri, et asportari, et Viseburgi magnifico sepulchro, quod Cardinalis fratri suo Sigismundi Bathorii iussu interfecto fecerat, inferri iussit. Huius caedis fama Sigismundus vehementer fuit attonitus. Quare praesentibus non satis fidens, fugam circumspexit: quam dum adornat, equi eius aliquot repentine incendio ambusti, et duo currus, cum mundo magni precii, cremati fuerunt. Vaivoda, tam brevi tempore vniuersa regione potitus, Transylvanos in Caesaris fidem recepit et ab eis vicissim ut Caesaris Legatus recipitur, hac lege ut in Caesaris ditionem ipsi concederent, Caesar libertatem et priuilegia ipsorum ne impediret. Ita magna ad Caesaris fortunas accessione facta, regione tam opulenta ad imperium adiecta, maioribus viribus bellum contra Turcas geri posse videbatur sed Erynis orco progressa, paullo post iterum omnia miscuit, dum Transylvani a fide desciscunt, et Sigismundus armis amissum Principatum recuperare tentat, ut infra dicemus. Etsi vero pacificationis, non ita pridem coeptae, studium plane iam frixisse videbatur res tamen in Transylvania Vaivodae et Georgii Bastae ductu feliciter gesta, aliam Turcarum exciuit legationem, annitente maxime Serdare Bassa, qui e portis reuersus, Strigonium e suis aliquem misit, cum litteris Palfio inscriptis, in hanc sententiam: Cupere se scire quae spes pàcis esset, a qua si nostri abhorrerent, paratas sibi esse copias, quibus regionem omnem, Viennam usque peruadat et depopuletur [...].

[...]. Ad Michaelem Vaivodam Transylvaniae, qui bellum, ut diximus, Caesaris nimine feliciter contra Batorium Cardinalem administrauerat, Turcicus hoc tempore venit Legatus, qui eum a Caesaris societate auerteret, et ad Turcicum fedus inuitaret. Vaivoda verbis quidem Caesareis procuratoribus fidem omnem et constantiam pollicebatur, sed quum in dies Transylvaniam magis magisque amet, ut ea provincia iure haereditario sibi suoque filio cum Varadino, Husta, Nagbania, et exterioribus Hungariae partibus, traderetur, postulabat. Secundo, ut omnia bona et dignitates, quibus Sigismundus Batorius a Caesarea maiestate fuerat affectus, sibi quoque tribueretur; preterea subsidio pecuniario ad conducendos milites, iuuaretur. Tertio, ut Caesarea Maiestas ceterique Christiani

Principes fidem suam interponerent, fore ut ex hostium potestate, si forte in eam incideret, liberetur; aut si forte Valachia aut Transylvania pelleretur, annui centeni milleni aurei sibi numerentur: addens, omnino sperare se, Caesarem non modo quae iam occupasset Transylvaniae loca sibi non erepturum, sedes iam reliqua ad Tibiscum usque fluvium suae potestati et curae, pro opera bene et fideliter nauata, permissurum. His postulatis si Caesar consentiat tot tantasque res suo milite eo adhuc anno gesturum quantas antehac nemo : et si tanti, quanti in superiori Hungaria fierent, sumptus sibi suppeditarentur; omnem regionem a mari Caspio Budam, Albam regalem, et Solnocum usque Caesaris imperio subiecturum. Multos haec ambitiosi hominis arrogantia offendit, et suspicionum caussas praebuit : in primis Georgius Basta, vir militari prudentia praeditus, litteris Caeserem commonefecit, ne Vaivodae fideret, quem noua consilia moliri e multis rebus perspexisset. Hinc odij inter Vaivodam et Bastam prima semina exstiterunt, nec nisi cum alterius morte, ut infra exponemus, exstincta sunt. Ei, de qua diximus Turcicae Legationi Vaivoda cum equitatu omnibus rebus ornatissimo ad medium militare obuiam processit : cuius caput fuit Huraianus Aga, vir venerabili canitie. Qvum iam haud procul abessent : ambo ex equis desiliunt, et subi humanissime alter alterum complexus. Turcicus Legatus gladium Persicum Vaivodae lateri detrahit, et eidem alium, auro et gemmis coruscantem, tradit, cum multis aliis donis, inter quae nigrae erant ardearum et gruum plumae, pileorum ornamenta, vexilla duo rubri coloris, equi septem, generosus falco, cum exquisitissimo ornatu: quae Vaivodae praeferebantur, cui Legatus sinistrum claudebat latus. Ita per medios utrimque stantis peditatus ordines, Cronstadium ingressi, magno tormentorum tonitru fuere excepti. Caesaris procuratores qui sex iam menses apud ipsum substiterant, ad se vocatos Vaivoda monet, ne his rebus moueantur, neue propterea quasi, ad Turcicam propenderet amicitiam, apud Caesaream Maiestatem in suspicionem se adducant : Facturum se nihilominus quae aequum esset facere; honorem quidem, quem Legatis haberet, non posse prestare, nisi humanitatis omnis expers iudicari velit: den etiam operam, ut Georgio Bastae, quem multis de caussis oderit, alius substituatur, ne forte priuatae simultates publicis obstent emolumentis. Caesareani quamuis Vaivodae verbis minus quam factis fidei haberent, dissimulant tamen : et tum quidem supra triginta aureorum milia Caesaris nomine repraesantant; quae tamen Vaivodae minus grata videbantur. Interea Sigismundus Batorius cum Ieremia Moldaviae Vaivoda, mediocrem e Moldavis, Polonis, Turcis et Scythis confecerat exercitum [...] Valachus hac de re certior factus, hostem praeveniendum statuens, suas copias omnes, in quibus supra quinquaginta milia virorum erant, in Moldaviam per altissimorum montium angustias et fauces ducit. Quo quidem in itinere etsi ab hoste nihil fuit periculi aut damni, valde tamen exercitus pabuli et alimoniae inopia fuit conflictatus, adeo ut nonnulli arborum foliis pro cibo sint usi. Sigismundus Batorius et Moldavus, Valachi viribus perterriti, Moldavia relicta, Poloniae fines petunt, ut ibi auctis copiis, hosti maiori cum spe postea occurrerent. Et Moldavus quidem de auxiliis Turcam vehementer sollicitabat: sed pecuniae nihil consequutus est, copiis tamen adiutus. Moldaviam Ieremiae fuga desertam Valachus statim occupavit: idque eo ei fuit facilius, quod Moldavi plerique omnes Ieremiam pessime odissent, et quemunque hominem quam ipsum mallent. Nam exactionibus omnes supra modum grauarat, in dicto in singula

etiam vilissima capita tributi nomine menstruo aureo: et quaecunque corraserat, in Poloniam, suis viribus, ut et suorum fidei diffisus mittebat. Valachus loca omnia occupata [...], suam et filij sui fidem adegit: nec diu moratus, hostem, ubicumque esset, quaerere decrevit. Consederat is ad fluvium Istrum, haut procul ab Ortuno castello, cum triginta milium virorum exercitu. Diu pugnatum fuit acerrime, et utrimque multi ceciderunt: sed tandem victoria ad Valachum inclinauit. E Valachis duo, e Moldavis octo milia fuerunt desiderata. praeter eos qui in fluvio perierunt. Valachus victoria potitus, Moldaviam omnem subegit; eique Caesaris nomine gubernandae filium suum, eum parte exercitus praefecit: ipse cum reliquis Cosacorum, Rasciorum, et Valonum copijs in Transylvaniam redijt. Et quia acceperat, Ioannem Zamoscium, magnum Poloniae Cancellarium, novum in Polonia et Prussia conscribere militem, eo consilio, ut non solum Bathorium restitueret, verum etiam Moldaviam veteri Polonorum imperio rursus adijceret Caesarei exercitus, qui in superiori Hungaria est, ducem admonuit, paratas semper haberet copias, quo si quid hostis tentaret, ei statim occurri possit. Venerat tum Legatus a Caesare Doctor Pezius, cum aliqua pecuniae summa, quae Socmariae, quod itinera minus tuta esset, fuit relicta. Cum eo colloquutus Vaivoda: Quod si, inquit, Caesar fratrum suorum aliquem ad haec loca cum imperio mittere velit, equidem paratus sum confestim decedere; sin autem, plane confido Caesarem mei rationem habiturum, utpote qui nullum laborem, nullum capitis discrimen subterfugerim, dum horum locorum imperium Caesari acquiro. Et Caesar quidem, ceterique Christiani Principes, si auxilio suo mihi non deerunt: promitto, omnia me consilia omnes conatus ad frangendas Turcarum vires, et stabiliendem rem Christianam conuersurum. Sed Valachi oratio minus [...] Iussus Transylvaniae imperio cedere, et Georgio Bastae interim parere, dum Caesari aliud videretur, partinaciter recusauit [...]. Sic ergo maximis in angustijs Valachus [...] hostibus undique cinctus. Nam et a Turcis et Scythis metus erat, maxime vero Polonos reformidabat, qui maximo numero aduentare dicebantur: et Batorius et Moldavus eidem insidiabantur: nec vero domi cui satis fideret habebat. Basta hanc occasionem arripiens, exercitum magna celeritate e vicinae Hungariae, finibus quantum potest contraxit, ut sponte parere recusantem vi cogeret. Ei Clauseburgum profecto Transylvaniae Ordines frequentes occurrerunt, et auxilium polliciti, Cesaris nomine fidem dedurunt. Valachus ad Viseburgum castra habebat, cum exercitu octodecim milium virorum: cum quo hostem omnino exspectandum censuit sed a Basta oppressus, in fugam abijt, quatuor milibus suorum desideratis, et in locis montanis, quae Valachiam a Transylvaniae determinant, consedit. Hic quoque eum alia oppressit calamitas, Batorius enim et Moldavus, collectis iterum copijs, reliquas exercitus quas Vaivoda secum habebat, aggressi consciunt; et in summum discrimen adductum retroagunt, Valachus, qui omnia infesta sibi videret Caesaris clementiam et gratiam implorauit, commeatumque petijt, ut ab omnibus suspicionibus se purgaret: et ne qua diffidentiae caussa relinqueretur, uxorem cum omni suo thesauro obsidum loco obtulit. Caesar parcere subiectis et debellare superbos paratus, Georgio Bastae scripsit, ut Valacho non tantum iter totum praeberet, verum etiam auxilio iuvaret, bellumque a Batorio et Moldauo illatum defenderet. Valachus sub finem anni praesentis, cum septuaginta equitibus Viennam venit; et a Mathia Archiducae magnifice fuit exceptus. Hic eum Caesar per internuncium subsistere iussit, quoad Pragum euocaretur. Interim Basta comitia habet, in quibus

decreta fuit ad Caesarem Legatio. Transylvani enim non nisi certis quibusdam conditionibus Caesaris imperio subiicere se volebant: et nisi Legati quae vellent a Caesare impetrassent, Turcarum opibus et patrocinio usuros prae se ferebant. Ut ergo motus omnes praeuenirentur, Caesar fratri Maximiliano summam Transylvanicarum administrationem defert: qui tamen, quod Transylvanis minus fideret, se excusavit. Quare nova quotidie in consultationes proponebantur. Valachi quoque, quos, Poloni oppresserant, ad Georgium Bastam mittunt, qui se suaque in Caesaris potestate futuros dicerent, et vel Michaele Vaivodam, cui hactenus paruerant, vel alium quemcumque ducem postularent. Eum enim qui iam ipsis praeesset (is Ieremiae Moldavi frater erat, a magno Poloniae Cancellario valachis impositus) se ferre nec velle, nec posse.

Liber nonus

[...]. Sub finem Aprilis Sigismundus Bator exiguo cum comitatu e Moldavia in Transylvaniam rediit.

[...]. Michaelem etiam Vaivodam, pecuniae et copijs adiutum, donis insuper affectum, in Transylvaniam remittit, ut coniunctis cum Basta viribus, Transylvanos domarent, et ad obsequium reducerent. Batori interea, magno confecto, e Transylvanis, Hungaris, Moldavis, Cosacis, Tartaris, et Turcis exercitu (nam praeter peditatum ad quadraginta equitum milia habuisse scribitur) loca quedam munita et oppida Transylvanie occupattamque de Caesarianis ex universa provincia eijciendis cogitabat. Postuquam igitur per exploratores cognouit, Bastam et Vaivodam cum modicis copijs ad Moitinam consedisse, ibique Silesiorum equitum adventum praestolariratus facile eos opprimi posse, antequam reliqui sese illis conjungerent, castra eorum oppugnare, aut praelio cum ijs decertare decrevit. Admoto utrimque exercitu, et collatis castris, Caesariani velitationibus et lexibus proelijs Transylvanum distinent, quoad subsidiariae Silesiorum equitum cohortes, quae non procul aberant, in castra essent acceptae. Uterque exercitus in colle consederat: quem vero Transylvanus occuparat, multo erat altior. Calendis Augusti (qui dies Petri Vinculis sacer est) Batori cum exercitu e colle, circiter horam quartam et quintam vespertinam descendit, periculum aliquod facturus mox Basta et Vaivoda suos et ipsi in aciem produnt. Primus impetus in Transylvani exercitum a Valonibus factus est, qui confertis agminibus incedentes, sparsos hostium ordines perfregerunt et disiecerunt: inde Basta ab uno, Vaivoda ab altero latere cum suis incurrentes, hostilem aciem omnem perrumpunt, et palantes passim cateruatim concidunt. Cruenta fuit haec pugna: utpote in qua e Batorianis ad decem milia, e Caesaris vero exercitu cetani aliquot perierunt: magnumque Caesarianis ad victoriam momentum attulit commoda tormenturum locatio; quae qvum e tumulo non nimis alto in subiectis spargerentur, non ordines tantum perturbarunt, sed etiam magnam virorum et equorum stragem ediderunt: hostilium vero machianarum ictus, et loco superiori contorti, Caesarianorum capita sine vllo damno superuolarunt. Post pugnam milites ad castra diripienda conuolant, in quibus magna omnis generis praeda reperta. Inter cetera, quadraginta maiores aeneae machinae, et decem supra centum equitum peditumque vexilla ad Caesarem, victoriae signa, transmissa fuerunt [...].

ISTORIA FAPTELOR UNGARIEI CUPRINSĂ ÎN NOUĂ CĂRŢI. ÎN CARE VOR FI ÎNFĂŢIŞATE, PE SCURT. PE LÎNGĂ AŞEZAREA ŢINUTURILOR ŞI CELE CE ŢIN DE ACEASTA ŞI FAPTELE CARE S-AU ÎNTÎMPLAT DE LA PRIMELE ÎNCEPUTURI ALE REGATULUI, PRECUM ŞI CELE PETRECUTE ÎN VREMEA NOASTRĂ ŞI MAI ÎNAINTE PÎNĂ LA ANUL 1604

Cartea a opta

[...]. Am amintit mai sus în ce chip cardinalul Andrei Báthory, împotriva voinţei împăratului, a smuls domnia Transilvaniei, iar pentru a i se împotrivi ⟨împăratului⟩ a încercat să facă alianţă cu turcii. Mihai, voievodul Valahiei [...], comanda o oaste de treizeci de mii de oameni ca să-l respingă pe Andrei Báthory; intrînd în Transilvania, a ocupat Braşovul cu forţa, pentru a tăia polonezilor drumul temîndu-se să nu dea ajutor cardinalului. De acolo, după ce a fost primit cu bucurie de secui, adăugînd şi vorbele împăratului, s-a îndreptat spre Sibiu cu 18 dintre tunurile mai mari. În drum i-au venit un nunţiu apostolic [1], Gogari Membars, şi un trimis de la Moise Székely cu următoarea poruncă : împăratul voieşte ca el să se retragă din hotarele Transilvaniei şi să se abţină de la orice violenţă. Cerînd voievodul porunca împăratului referitoare la aceasta, i-au spus că s-ar afla la Báthory. Voievodul le-a spus că are de mai multă vreme alte porunci [...]. Cardinalul, refuzînd să facă cele propuse, voievodul a pregătit oastea şi a dus-o asupra duşmanului. Cardinalul a pornit împotriva lor o armată care număra peste 25 de mii de oameni. Dar el răspîndi părerea că este ruşinos să se înjosească cu o luptă, cînd conducătorul părţii adverse este acesta, ⟨Mihai⟩, nimerit mai degrabă să pască turmele decît să formeze o linie de bătaie, treabă pentru care a fost dispreţuit întotdeauna [2]. Voievodului îi plăcea să treacă cu voce răsunătoare prin rîndurile oştii sale spunînd că oricine din tabăra duşmană ar trece la el înaintea bătăliei sau i s-ar alătura în cursul luptei să fie cruţat. După începerea luptei [3], victoria s-a înclinat îndată de partea voievodului, Báthoreştii fiind măcelăriţi. Valahii atacă apoi şi distrug tabăra transilvănenilor (în care s-a găsit multă pradă, între altele 45 de tunuri) şi, îndreptîndu-se spre Alba Iulia, sînt întîmpinaţi cu mare bucurie şi mulţumire de către locuitori. Îndată după luptă, voievodul porunceşte să se blocheze toate drumurile şi trimite oaste în toate părţile pentru a-l opri pe cardinal să fugă. Între timp, Ştefan Báthory, ruda cardinalului, reuşeşte să adune la Cluj, apoi la Hust, oaste cîtă a putut, pe care să o opună voievodului; speranţa lui era însă mai cu seamă în polonezi, dar aceasta i-a fost repede spulberată, după ce regele a dat poruncă, în tot regatul, ca nu cumva cineva să ridice arma împotriva împăratului.

Aşadar, neopunîndu-i-se nici o rezistenţă, voievodul a supus Clujul, apoi Hustul, de unde scăpînd Ştefan a fost prins după aceea de către Gheorghe Basta la Şimleu.

Doar Gherla mai rezista ; ⟨era⟩fortăreaţa cea mai de seamă din aceste locuri, întărită cu o oaste mare şi cu multe eforturi de către Ştefan Báthory însuşi, dar cu toate acestea şi ea a fost luată fără vreo străduinţă. Iar valahii [4], trimişi să-l urmărească pe cardinalul Báthory, l-au omorît în timp ce fugea cu şapte dintre apropiaţii lui şi i-au tăiat capul de pe umeri şi l-au înfipt într-o lance şi l-au adus voievodului; acesta a cerut pe dată

trupul care i-a şi fost adus; a poruncit să fie înmormîntat cu măreţie la Alba Iulia, într-un mormînt ce se făcuse la porunca fratelui cardinalului, Sigismund Báthory [5].

Sigismund a fost adînc zguduit la vestea acestui omor. De aceea, neîncrezîndu-se destul în cei prezenţi, s-a gîndit la fugă, dar pe cînd se pregătea pentru aceasta, cîţiva cai ai săi au pierit într-un incendiu neaşteptat împreună cu două care încărcate cu o sumă de bogăţii, care s-au prefăcut în scrum [6].

Voievodul, punînd stăpînire într-un timp aşa de scurt pe toată ţara, i-a primit pe transilvăneni în credinţa faţă de împărat şi a fost primit îndată de către ei ca trimis al împăratului, cu condiţia de a trece sub stăpînirea imperială, împăratul urmînd să nu le ştirbească libertatea şi privilegiile. Astfel, făcîndu-se un spor mare al bunurilor împăratului, alăturîndu-se imperiului său o regiune atît de bogată, se părea că se poate purta războiul împotriva turcilor cu forţe mai mari. Dar Erinia [7], care nu are stavilă, la puţin după aceasta a amestecat din nou toate, atunci cînd transilvănenii s-au îndepărtat de la credinţa faţă de împărat, iar Sigismund încercă să recîştige cu armele principatul pierdut, după cum vom relata mai jos.

Cu toate că se părea că preocuparea de pacificare nu demult începută pălise cu totul, totuşi, situaţia creată în Transilvania prin preocuparea atît de fericită a voievodului şi a lui Gheorghe Basta a făcut să se trimită o altă solie a turcilor, sprijinită mai ales de serdar-paşa, care, întors de la Poartă, a trimis la Strigoniu pe unul dintre ai săi, cu carte scrisă de Pálffy, cu următorul cuprins: Doreşte să ştie ce speranţă de pace există şi dacă ai noştri se aliază cu el; are oaste pregătită cu care să invadeze şi să pustiiască pînă la Viena [...]. În acest timp, la Mihai, voievodul Transilvaniei, care, după cum am spus, a purtat, în numele împăratului, un război norocos împotriva cardinalului Báthory, a venit un sol turcesc avînd scopul să-l îndepărteze de la unirea cu împăratul şi să-l îmbie la alianţă cu turcul.

Voievodul a făgăduit slujbaşilor imperiali şi prin vorbe credinţa desăvîrşită şi neabătută dar, cum iubea din zi în zi mai mult Transilvania, a cerut ca această ţară să-i fie dată cu drept ereditar lui şi fiului său, cu Oradea, Hust, Baia Mare şi cu părţile din afară ale Ungariei. În al doilea rînd, toate bunurile şi demnităţile cu care fusese dăruit Sigismund Báthory de către maiestatea sa imperială să-i fie dăruite tot lui; în afară de aceasta doreşte să fie susţinut cu ajutoare băneşti pentru adunarea oştilor. În al treilea rînd, maiestatea sa imperială şi ceilalţi principi creştini să ţină seama de credinţa sa, pentru a-l elibera din puterea duşmanilor, dacă ar ajunge în vreun chip sub aceasta, ori, dacă se va întîmpla să fie atacate Valahia sau Transilvania, să i se plătească, anual, o sută de mii de galbeni, adăugînd că speră întrutotul că împăratul nu numai că nu-i va lua ţinuturile ce le-a ocupat în Transilvania, dar va îngădui să rămînă în stăpînirea şi grija sa chiar şi celelalte pînă la apa Tisei pentru meritele şi slujbele lui credincioase.

Dacă împăratul ar fi fost de acord cu toate acestea, i-ar fi adus oşteanul său, în acest an, tot atîtea ţinuturi cîte nu primise nimeni pînă acum, chiar numai cîte sînt în Ungaria de Sus, şi i-ar fi fost de ajuns pentru cheltuială; i s-ar fi supus toată regiunea de la Marea Caspică pînă la Buda, Alba Regală şi Solnocul, pînă la imperiul maiestăţii sale.

Îndrăzneala acestui om ambiţios nemulţumi pe mulţi şi dădu motiv de bănuială; între cei dintîi lui Gheorghe Basta, bărbat înzestrat cu price-

pere militară, <care> a atras, în scris, atenţia împăratului să nu se încreadă în voievod, pe care l-a observat din multe lucruri că plănuieşte noi proiecte.

De aici au apărut primele seminţe ale urii dintre voievod şi Basta, care nu a fost potolită decît cu moartea unuia din ei, după cum vom arăta mai departe.

Soliei turceşti, de care am vorbit, voievodul i-a ieşit în cale la jumătatea drumului, călare pe un cal împodobit cu toate podoabele de preţ; capul soliei era Huraia aga, bărbat de o vîrstă venerabilă. Cînd s-au aflat nu prea departe, amîndoi au coborît de pe cai şi s-au îmbrăţişat cu adîncă iubire. Solul turc a smuls sabia persană de la şoldul voievodului şi i-a dăruit alta bătută în aur şi pietre scumpe, precum şi multe daruri, între care pene negre de cocostîrc şi de cocor, podoabe pentru cuşmă, două steaguri de culoare roşie, şapte cai, un hanger de bună calitate împodobit cu deosebit gust; acestea au fost aduse în faţa voievodului, la stînga căruia stătea solul. Au intrat astfel în Braşov prin mijlocul şirurilor de infanterie aşezată de amîndouă părţile şi au fost întîmpinaţi cu mare bubuit al tunurilor.

Dregătorii împăratului, aşezaţi acolo de şase luni, chemaţi de voievod, l-au sfătuit să nu se lase mişcat de aceste daruri, şi nici să nu încline spre prietenia cu turcii, trezind bănuieli maiestăţii sale imperiale. <A mai spus> că va face ceea ce se cuvine să facă; chiar stima pe care a avut-o pentru soli nu se poate să-i fie de folos, decît dacă ar voi să fie judecată ca lipsită de orice îndatorire; să-şi dea osteneala ca pe Gheorghe Basta, pe care l-a urît din multe pricini, să-l privească cu alţi ochi, pentru a nu contrapune intereselor publice duşmăniile particulare. Cu toate că oamenii împăratului au încredere mai mică în vorbele decît în faptele voievodului, totuşi, nu o arată; chiar şi acum îi dau, în numele împăratului, peste treizeci de mii de galbeni; totuşi, acestea i se păreau voievodului prea puţin plăcute.

Între timp, Sigismund Báthory, împreună cu Ieremia, voievodul Moldovei, pregăteşte o oaste nu prea numeroasă din moldoveni, poloni, turci şi sciţi [8] [...].

Fiind mai sigur pe situaţie şi hotărînd să-l întîmpine pe duşman, valahul * îşi duse oastea, în care erau peste cincizeci de mii de oameni, în Moldova prin defileele şi trecătorile munţilor celor mai înalţi. Deşi în timpul drumului nu s-a ivit nici un pericol sau vreo pagubă din partea duşmanului, totuşi, oastea a luptat din greu cu lipsa de nutreţ şi hrană, astfel încît unii din ei au folosit frunzele copacilor pentru a se hrăni.

Sigismund Báthory şi moldoveanul **, îngroziţi de forţele valahului *, părăsind Moldova, s-au îndreptat spre hotarele Poloniei, ca, sporindu-şi acolo trupele, să iasă după aceea în întîmpinarea duşmanului cu mai mare speranţă; chiar şi moldoveanul ** a cerut insistent ajutoare de la turci, dar nu a fost ajutat cu nici un ban, fiind ajutat totuşi cu oaste.

Valahul * a ocupat fără zăbavă Moldova [9] părăsită prin fuga lui Ieremia; acest lucru i-a fost cu atît mai uşor, cu cît aproape toţi moldovenii îl urîseră pe Ieremia, chiar şi cei pe care îi favorizase. Căci, după ce îi împovărase peste măsură cu dări, impunînd pe fiecare cap — oricît de neînsemnat — un tribut în aur, tot ceea ce strîngea trimitea în Polonia pentru forţele sale şi pentru cei ce trebuiau atraşi de partea sa.

Valahul * a cerut tuturor localităţilor [...] supunere faţă de el şi faţă de fiul său şi, neîntîrziind deloc, voi să nimicească duşmanul, ori-

unde s-ar fi aflat. Acesta se oprise la fluviul Nistru, nu prea departe de cetatea Hotin, cu o armată de treizeci de mii de oameni.

S-a dat o luptă crîncenă [10] și au murit mulți din amîndouă părțile; totuși, pînă la urmă, victoria a fost de partea valahului *, valahii au pierdut 2 000, iar moldovenii 8 000 de oameni, fără de cei ce au pierit înecați în apă. Valahul *, bucurîndu-se de victorie, a supus toată Moldova și a înscăunat pe fiul său, pentru ca, ajutat de o parte din oaste, să domnească în numele lui și al împăratului; el însuși, cu restul oștirii, formate din cazaci, ruși și valoni, se întoarse în Transilvania. Și pentru că aflase că Jan Zamoyski, marele cancelar al Poloniei, adunase o nouă oaste în Polonia și Prusia, cu gîndul de a-l aduce înapoi nu numai pe Báthory, ba chiar să ofere Moldova din nou vechii stăpîniri a polonilor l-a sfătuit pe comandantul oștilor imperiale, din Ungaria de Sus, să aibă întotdeauna oastea pregătită pentru ca — dacă dușmanul ar încerca ceva — să i se poată împotrivi pe dată.

Tocmai atunci a sosit ca sol al împăratului doctorul Pezzen, avînd cu sine o anumită sumă de bani, pe care o lăsă la Sătmar, deoarece drumul prezenta prea puțină siguranță. Voievodul i-a spus acestuia cele ce urmează: „dacă împăratul vrea să trimită pe vreun alt frate al său să fie stăpîn al acestor locuri, aș fi pregătit să plec de îndată; dacă însă sînt încredințat, fățiș, că împăratul va păstra alianța mea, desigur că nu-mi voi cruța strădaniile și nici primejduirea capului, atîta timp cît primesc stăpînirea acestor locuri pentru împărat. Iar dacă împăratul și ceilalți principi creștini m-ar sprijini cu oastea lor, promit ca toate eforturile și toate încercările mele să le îndrept spre sfărîmarea oștirii turcilor și spre întărirea creștinismului".

Vorbele valahului * au fost primite cu urechi prea puțin binevoitoare [...]. Poruncindu-i-se să părăsească domnia Transilvaniei și să se supună între timp lui Gheorghe Basta, pînă cînd împăratul va hotărî altceva [...].

Astfel valahul * căzu [...] în lipsuri foarte mari, înconjurat fiind din toate părțile de dușmani. Căci era temut și de turci și de sciți [8], dar îi îngrozea mai cu seamă pe poloni, care se spunea că vin cu oaste mare; pîndeau și Báthory *** și moldoveanul **; nu avea încredere destulă în casa nimănui.

Profitînd de această ocazie, Basta a strîns cît de multă oaste s-a putut,în mare grabă, din hotarele Ungariei vecine, și-l constrînse, pe cel ce refuza să se supună de ⟨bună⟩ voie. Plecînd la Cluj, stările din Transilvania îl întîmpinară adesea și-i dădură ajutor politic și cinstire în numele împăratului.

Valahul * își avea tabăra la Alba Iulia, oaste de 18 000 de oameni; cu aceasta hotărî să-l aștepte în orice caz pe dușman, dar fiind înfrînt [11] de Basta, fu pus pe fugă, și, pierzînd patru mii de ostași, se retrase în locurile muntoase care despart Valahia de Transilvania. Aici îl călcă altă nenorocire, căci Báthory *** și moldoveanul **, strîngînd din nou oaste, îi atacară oștirea rămasă, pe care voievodul o avea cu el; și, punîndu-l în foarte mare primejdie, l-au respins. Cînd văzu toate primejdiile, valahul * imploră îndurarea și milostivirea împăratului și ceru îngăduința să se spele de toate bănuielile; și, ca să nu rămînă motiv de neîncredere, își dădu soția drept ostatică, împreună cu toată avuția sa.

Împăratul, fiind gata să-i cruțe pe supuși și să înfrîngă pe semeți, scrise lui Gheorghe Basta, să-i dea ajutor nu numai pentru tot drumul,

ba chiar să-l ajute să se apere în războiul pornit de Báthory *** şi de moldovean **.

La sfîrşitul anului în curs (1600) valahul veni la Viena cu şaptezeci de călăreţi şi fu primit cu fast de către arhiducele Mathias. Împăratul îi porunci prin internunţiu să rămînă aici pînă va fi chemat la Praga. Între timp Basta ţinu sfat şi trimise solie la împărat să-i comunice cele hotărîte : transilvănenii voiau să se supună stăpînirii imperiale numai cu cîteva condiţii precise, iar dacă solii nu ar obţine de la împărat ceea ce doresc, vor prefera să uzeze de ajutorul şi protecţia turcilor.

Pentru a preîntîmpina aşadar orice răzvrătire, împăratul a dat fratelui său Maximilian conducerea supremă asupra transilvănenilor; totuşi, acesta, pentru că se încredea prea puţin în transilvăneni, a refuzat. De aceea s-au făcut noi propuneri în cursul consultărilor zilnice. Chiar şi valahii, pe care polonii îi înfrînseră, trimit soli la Gheorghe Basta pentru a-i spune că ei şi ale lor vor fi sub stăpînirea împăratului şi că cer drept conducător fie pe voievodul Mihai, căruia i se supuseseră pînă atunci, fie pe un altul. Căci pe cel care tocmai le stătuse în frunte (acesta era fratele lui Ieremia al Moldovei, impus valahilor de către marele cancelar al Poloniei), nici nu-l vor, nici nu poate să le fie dat [...].

Cartea a noua

[...] La sfîrşitul lui aprilie Sigismund Báthory s-a reîntors din Moldova în Transilvania cu o oaste mică.

[...] ⟨Împăratul⟩, ajutîndu-l pe Mihai, voievodul, cu bani şi oaste, dîndu-i pe deasupra şi daruri, l-a trimis în Transilvania, ca, unindu-şi forţele cu Basta, să-i potolească pe transilvăneni şi să-i readucă la supunere.

Între timp, Báthory ***, alcătuindu-şi o oaste mare din transilvăneni, unguri, moldoveni, cazaci, tătari şi turci (căci, în afară de pedestraşi, s-a scris că ar fi avut patruzeci de mii de cavalerişti), a ocupat cîteva locuri întărite şi oraşe din Transilvania şi plănuia să-i alunge pe imperiali din toată ţara.

După ce a aflat, aşadar, prin iscoade, că Basta şi voievodul s-au aşezat cu puţină oaste la Moftin, aşteptînd acolo sosirea cavaleriei sileziene, şi că ar putea să-i distrugă cu uşurinţă înainte ca ceilalţi să se unească cu ei, ⟨Báthory⟩ *** a hotărît să le asedieze tabăra sau să se întreacă cu ei în luptă. Punîndu-şi oastea în mişcare pe amîndouă laturile — taberele fiind laolaltă —, imperialii îi ţin pe loc pe transilvăneni, ⟨dau⟩ lupte uşoare de hărţuială, pînă să primească în tabără ajutoarele de unităţi de cavalerie sileziană, care nu erau prea departe. Amîndouă oştirile se aşezară pe înălţimi, dar piscul ocupat de transilvănean era cu mult mai înalt.

La calendele lui august [12] (care este ziua Sf. Petru pus în lanţuri) Báthory coboară cu oastea de pe înălţimi, cam între orele patru şi cinci, după-masă. Imediat, creîndu-se pericol, şi Basta şi voievodul îi rînduiesc şi ei pe ai lor în linie de bătaie. Primul atac asupra oastei transilvăneanului a fost dat de valoni, care, pătrunzînd în rîndurile strînse, au rupt şi au împrăştiat şirurile sparte ale duşmanilor; apoi, năpustindu-se cu ai lor, dintr-o parte Basta şi din alta voievodul zdrobesc toată linia duşmană şi măcelăresc trupele împrăştiate în grupuri mari pe ici şi colo. Sîngeroasă fu această luptă, căci în ea au pierit aproape zece mii din tabăra Báthoreştilor, însă din oastea imperială doar cîteva sute. Mare ajutor

la victoria imperialilor îl aduse şi dispunerea potrivită a lăncierilor, care, atunci cînd se năpustiră de după o movilă nu prea înaltă asupra celor de jos, nu numai că tulburară liniile <de luptă>, dar făcură şi mare măcel printre oameni şi cai; ghiulelele trase de tunurile duşmane dintr-un loc mai înalt zburau însă pe deasupra capetelor imperialilor, fără să le producă vreo vătămare.

După luptă ostaşii se năpustiră asupra taberei distruse, în care se găsi o mare pradă de tot felul. Între altele, patruzeci de tunuri mai mari şi peste o sută zece steaguri de cavalerie şi pedestrime, care au fost trimise la împărat ca semn al victoriei [...].

* Mihai Viteazul.

** Ieremia Movilă.

*** Sigismund Báthory.

[1] Nunţiul papal, Germanico Malaspina, era însoţit de Moise Székely şi Melchior Bogáthy. V. şi n. 9, p. 68.

[2] La 15/25 octombrie, cînd se afla cu oastea la Avrig, Mihai Viteazul a primit o scrisoare dispreţuitoare de la Andrei Báthory, prin care i se poruncea să părăsească Transilvania. Argumentele cardinalului se reduceau la batjocorirea domnului român, nesocotinţă care-l va costa scump peste cîteva zile.

[3] De la Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[4] Andrei Báthory a fost ucis de secui. V. şi n. 14, p. 68 şi p. 179—182.

[5] Sigismund Báthory nu era fratele, ci vărul lui Andrei.

[6] Sigismund Báthory nu a participat la bătălia de la Şelimbăr, întrucît nu se găsea în Transilvania, cum credea cronicarul.

[7] Eriniile (personaje mitologice) erau genii răzbunătoare care pedepseau fărădelegile muritorilor.

[8] Denumire frecventă pentru tătari.

[9] În mai 1600. V. n. 19, p. 68.

[10] V.n. 19, p. 68

[11] La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

[12] 22 iulie/1 august; de fapt bătălia de la Guruslău a fost la 24 iulie/3 august 1601.

تاريخ پچوى

بسم الله الرحمن الرحيم

(در ذکر سلطنت سلطان مراد خان)

(ابن سلطان سليم خان المغفور)

ولادت باسعادتلری سنه ثلث وخمسين وتسعمائه جمادی
الاولیسنک بشنجی کوننده وجلوس سعادت مأنوسلری
سنه ۹۸۲ رمضان شريفنک سکزنجی کونی یوم الاربعاده واقع
اولمشدر پدر بزرکوارلری برادر کهترلری سلطان بايزيد مرحوم
ايله قونيه صحراسنده واقع اولان محاربه اثناسنده اون ايکی سنه يه
بالغ اولوب حتی قونيه قلعه سی باروسنده اول جنک جانکاهه
ناظر واول پرماش دل خراشده اول وجهله حاضر بولنديلر بعده
جد عالی تبارلری سلطان سليمان خان حضرتلری جمال
باکماللری مشاهده سی آرزوسين ايتمکله محميه قسطنطنيه
عليه يه کتورديلر وبرنيجه ايام ديدار شريفلری مشاهده سيله
ومصاحبت لطيفلری تلذذيله دور فلک نافرجامدن کام آلديلر
وبرمدتدنصکره ارقام واوهامه صغمز نقود غير معدوده برنيجه

IBRAHIM PECEVI

Istoriograful otoman Ibrahim Pecevi, născut la Pécs în Ungaria, în 1574, ocupă un loc de frunte în istoriografia otomană. Moartea sa pare a fi survenit în jurul anului 1650.

Lucrarea sa, *Tarih-i Pecevi* (Cronica lui Pecevi), tratează evenimente din perioada 1520—1639, adică începînd cu Suleiman Magnificul şi pînă la ultimii ani de domnie a sultanului Murad al IV-lea. Opera sa este considerată ca unul din preţioasele izvoare otomane. Ibrahim Pecevi fiind printre primii istoriografi otomani, care pe lîngă documentele turceşti utilizează şi izvoare străine, îndeosebi maghiare.

Ediţia folosită : *Pecevi Tarihi*, Istanbul, Neşriyat Yurdu „Yeni Sark Maarif Kütüphanesi", M. Hüsseyin Tutya, 1969, vol. II, p. 354—361; 364—365.

PECEVI TARIHI

Eflak voyvodası Mihalin Adamlarının ve Haracının Geldiği

Eflâk voyvodaları ordunun seferinde top arabaları için beygirleri vermişlerdi. Bu defada Pesprim seferine gidileceği sırada iki üç yüz beygir, göndermişken tekrar Belgrattan beygir istenilmesi ve haracın da gönderilmesi için vezir-i âzam tarafından adamlar gönderilmişti. Fakat bunların neden vaktinde gönderilmeyerek adamlar gönderilmesine mecbur bırakıldığı için suçlu tutulmuşlardı. Yanık sahrasındayken, adamlarıyle galiba dört yüz beygire kabul edilmiş olan haraç ve bazı hediyeler gönderdiler ; ama işine vaktinde eriştiri lmediği için gelen adamlar kabahatlı tutulmuş ve bu sebeple boyunları vurdurulmak üzere siyaset meydanına götürülmüşlerdi. O sırada serdarın oğlu Mehmed paşa orada bulunuyordu. Babasına minnet ve ricalarda bulunarak öldürülmekten onları kurtardı. Ama getirdikleri hediyeleri kabul etmiyerek : (Inşaallahü Teala bundan sonra ilk seferimiz Eflâk üzerinedir. Padişah memleketi olan Eflâk ve Buğdan'ın böyle ihmalci bir iki dinsiz kâfire verilmesi nederece lâzımdır?) diyerek yalan ve öldürülmekten kurtulan adamlara hapsettirir. Sonra bunları Belgrat'ta serbest bırakarak bu konu üzerinde şiddetli bir nâme de yazarak onlara gönderir. Ama zaten Voyvoda Mihal isyana hazır bir kâfirdi. Serdarın bu hareketi ve yazısı üzerine hemen isyan bayrağını kaldırır. Ve kaldırı Eflâk memleketinde olan islâmları öldürür burada ne edip ne ettiği inşaallah yakında özet olarak anlatılacaktır.

Mihal'in Isyanının Tahkiki

Sene 1003 H., 1594 M. Bu abdiâciz [Peçevi Ibrahim] Tuna defterdarı iken Dobruca'da Pazarcık adında köyden dönme bir küçük kasaba

vardır. Orada misâfir olduk. Oranın Ali Can Efendi adında ihtiyar bir kadısı vardır. Bize geldi. Konuşma sırasında bazı mâceralardan ve Mihal'in isyanından bahsetti ve şöyle anlattı: ,,Eflâk beylerinin başşehri olan Bükreş'te Mihal'den alacaklı olan dört binden fazla adam vardı. Bunların çoğu yeniçeri ve büyüklerin kulları idi. Bunlar her gün bu dinsiz Mihal'e karşı çıkarlar, onun sarayını taşa tutarlar ve çok yerlerini yıkarlar, ellerine geçen elbiselerini kaparlar, kapısında bulunan adamlarını döverler ve yaralarlar. Bu hal nihayet mel'un Mihal'in (canına tak) dedi ve bir gün bu adamları topladı ve şöyle dedi: ,,(Beni öldürseniz büsbütün alacaklarınız kaybolur, gelin sözüme razı olun. Eflâk memleketlerinin nahiyelerine kadılık derler. Her kadılığa benim adımım ile getirin, beraber bir kaçar adam gidin, ne kadar mal tahsil edilmişse içinden hisseniz kadarıni alın.

Epeyce bir münakaşadan sonra Mihal'in bu teklifine razı olurlar. Bu iş için onlardan beş yüz kadar adam ayarır. Mihal ortaya sürdüğü bu teklifi onların sıkıştirmaklarından birkaç gün olsun kurtula bilmek için yapar. Bununla beraber gidenler birkaç gün kaldıktan sonra, Mihal'in söylediği malı tahsil ederek gelirler. Malı ortaya korlar. Bunun bütün borçları karşılamıyacağını görürler. O zaman yene bir cok münakaşadan sonra, şöyle bir karar verirler: ,,(Evvelâ borcu hesap edelim, sonra alacaklılara eşit olarak taksim edelim)''. Şimdi bunu hesap edecek adamı bulmayı düşündüler. Onu da buldular ve: ,,(Yerkökü kadısı gelsin, ne zaman Eflâkta islamlan arasında böyle bir dâva olsa Yerkökü kadıları gelir, fasletmeğe emr-i şerifle memurdurlar) denildi. Hemen kadıya bir araba ve adam gönderdiler. O sırada Yerkök'te ben nâip idim. Allah'ın hikmeti, kadımız o zaman hasta idi ve beni gönderdi. Bükreş'e vardık. Bir iki gün hesap ettik, hesapta şu yüzden: Meselâ bir herif gelir, altmış akçanın senedini gösterir. Mihal ise doğru dur, senet benimdir der. Ama bana ne verdin? Cins beyan eyle! Işte altmış yük akça der. Bir takım tartışmalardan sonra, adam cins beyan eder. Meselâ: Nakit on yük, bir murassa hançer, yirmi yük, bir eder akımı beş yük, sonrakiler de buna göre ... Nihayet altmış yüke çıkar, bundan sonra alacaklıya müslüman sen bunların kıymetini ispata kadir değilsin, benim ve senin dahi malûmundur. Her verdiğini üç dört bahasından ziyadeye vermişsin. Yirmi yüke verdiğin hançeri sana beş yüke, üç yüke vereyim. Böylece birçok dedikodudan sonra altmış yükü otuz kırk yüke razı eder, ve: ,,(Kadı Efendi yaz) diye tescil ettirir. Kendi kâtiplerine yazdırır.

On yük aşağı olanları asla hesaba almadı ve bunlar çok kolaydır dedi. Nihayet böylece borcu yedi bin akçaya indi.

Bu işlerden sonra dışarı çıkmıştım. Orada evvelden beri dostum olan bir kâfir vardı. Gelip gittikçe evine konar, bazen de işlerini görürdüm. Bana yanaştı ve dedi ki: ,,Alican Efendi, kaç yıldan beri seninle tuz ekmek yeriz?'' dedi. Ben de: ,,Yirmi yıl var ola'' dedim. Dedi ki: ,,(Öyle ise ekmek ve tuz hakkını yerine getireyin sana söyliyeceklerimi dinle!)'' dedi. Ben: ,,No'la?'' dedim. Bana: ,,Eğer sözüm tutarsın, burada ikindiye kadar kalma ve Yerkökü'ye dahi varıp efkâra dalma. Hemen Rusçuk'ta bulunmaya ve bir saat evvel Tuna'dan geçmeye çalış'' dedi. Ben ona: ,,Sebebi nedir?'' dedim. O zaman bana: ,,Ya ben sana ne dedim ki sebebini sorarsın?'' dedi Ben de: ,,Işte şöyle demedin mi'' dedim. Ve bana: ,,Ben çok zamanlarda yabana söylerin. Kâhi bana cûnun galebe eder.'' dedikten sonra sözü kestim ve dediklerine inanarak daha söyletmedim. Ama bakıyordum ki şehirde bir

hareket ve bir telâş var. Evvelki gibi değil. Yer yer toplanmalar oluyor. Hiç bir kâfir sakin değil. Hemen arabaya bindim ve çok acele yola girdim. Ve ahvali kadiya söylemeğe acele ettim. Meğer mel'unlar Bükreş'ten çiktiğim saate orada olan müslümanlari öldürmüşler. Ve alay ala yolup Yerkők'e gelmişler. Bunlari görünce başka çâre bulamadım, hemen soyundum çok iyi yüzme bildiğim için Tuna'yi yüzerek geçtim. Nehirden bir başka adam daha yüzerek geçti. Yerkők'te kadın ve çocuktan belki üç dört bin nüfuz olurdu. Ikimizden gayri bir can kurtulmadi. Şehr yağma edildi. Kadın ve erkekten kalanlar esir edildi ve kasaba yakıldi.

Ferhat pasa'nın vezir-i Azam Olduğu ve Eflak Taraflarına Serdartayin Edildiği

Sene 1003 1594 Cülüs sırasında sadarek kaymakamı olan Ferhat Paşa, padişaha yakin bulunarak saltanat işlerine dair söylenmesi gerekenleri arz etmeye memur edilmiştir. Ferhat paşadan memnun olan padişah sadrazam yaparak yeni mührü kendisine vermişti. Eski mührün alınması için Sinan paşaya adam gönderilmiş ve kendisinin de Malkara'ya gönderilmesi ferman edilmişti.

O sırada Eflâk eşkyasının isyan bayrağını çekmiş bulunan voyvoda Miha ile o kiş mevsiminde Tuna'yi buz üzerinden geçerek Rusçuk kasabasını ve o semtin kasabalarını, köylerini tamamiyle harap etmiş, pek çok kadın ve çocuk esir etmiş, erkekleri öldürmüş, mal ve mülk sahibi olan zenginleri zincire vurmuştu. Mihal'in bu yaptıkları padişaha bildirilince, Ferhat paşaya Islâm askerlerinin serdarlığını de vererek ilkbaharda Eflâk taraflarına gönderdi.

Budin Taraflarını korumak Için Anadolu Beylerbeyisi Mehmet paşa'nın Serdar Tayin Edilişi

Sene 1003 H. 1594 ⟨recte : 1595⟩ M. senesinin ialinde Ferhat paşa bütün islâm askerlerine serdar olarak Eflâk taraflarının memur edilince, Budin serhatlerinin de mümkün olduğu kadar muhafazası için Anadolu beylerbeyi bulunan Efendimiz Lala Mehmet paşaya da emir ve berat gönderilerek vezir-i âzamin Eflâk üzerine gönderilmesi ile Mehmet paşanin da Budin taraflarında olan islâm askerine serdar tayin edilidiği bildirilmiş ve serhattin muhafazasında da büyük gayretlerde bulunması emredilmişti. Bu emir serhatte bulunan diğer Mirimiran (= Beylerbeyi) ve ümeraya dahi emirlerle bildirildi [...].

Vezir-i Âzam Serdar Sinan paşanın Eflak Memleketlerine Giderek Bozğuna Uğrayişi

Serdar Sinan paşa hiç durmadan kalkarak Rusçuğa haraket ettigűn önce vezir Mehmet paşanın oğlu Hasan paşa üzerine gelen sekiz bin kâfiri Allah'ın izni ile bozmuş hayli diller ve başlar getirmişti.

Oradan Tuna köprüsünden geçildi ve Yerkökü sahrasına inildi, oradan da Bükreş'e doğru yürüşe geçtiler. Fakat her batak ve belki her meşelik nice bin kâfirle dolmuştu. Dâima Islâm askerine ulaşırlar, ordunun etrafını dolaşırlardı. Bu hal karşısında Allah'ın tak diri ile olacak ; Islâm askerine bir korku ve çekengelik gelmiş idi ki asla düşmana karşi durmayorlardı. Rumeli beylerbeyisi bir batakta şehit ve Eflak beylerbeyisi olacak

Saturcu Mehmet paşa da kaçarken yaralanmıştı. Sonra bir batağa geldiler ki serdarın kardeşi Ayaz paşa'nın oğlu Mustafa paşa ve Niğbolu mutasarrıfı Hüseyin paşa o batakta kalabalıktan çiğnendi kaldı.

Mağrur serdar ise atından ve kullarından uzak düşmüş, batağa batarak yaya ve perişan bir halde kâh kalkıp kâh durur, kâh oturup, kâh yürürken Rumeli bahadırlarından Deli Hasan «denilmekle meşhur ve kuvvetli bir yiğit gelerek Sinan paşayı arkasına almış ve bataklıktan çıkarmşıtı. Sonra bu bahadır: „(Batakçı Deli Hasan)" diye anılmaya başladı ki vezir-i âzam Koca Murat paşaya deli-başı iken ölmüştü.

Sene 1004 H. 1595 M. başlarında Bükreş'e gelindi ve orada on beş gün kalınarak bir küçük palanga yaptırıldı. Orada askere akın verdiler. Asker ise ırak, yakın demedi, çok memleketleri yağma etti ve çok ganimet alarak selâmetle geldiler. Nihayet çok rezil olan Erdil memleketlerine giremediler. Oradan kalktılar, muharremin altısında Tergovişte'ye geldiler. Orada tam bir ay istirahat ettiler. Bu arada bir de kale yaptılar. Çorum sancağı beyi Haydar paşa oğlu Ali bey Trabzon eyâleti ile orada alıkondu. Ümeradan Köstendil ve Delvine sancaklarının muhfazasına tayin ettiler. . . .

Sonra oradan güçtüler ve kuşlukluk yere kondular. Meğer Voyvoda Mihal oraya yakın bir yerde hazır bir halde islâm askerlerinin gelmesini bekliyordu. Hemen geldi ve Hasan paşanın tığı yere kondu. Kalede kalan gaziler dışarı çıkarak biraz çarpıştılar; ama dayanamıyarak döndüler. Durum [u] serdara bildirilince: „(Dönelim, imdat edelim)" dedi. O sırada bir batak ormandan üçyüz kadar kâfir belirdi. Rumelinden beş altı bin asker vardı. Bunların üzerine gittiler, ama bozularak döndüler. Asıl garip olan taraf şu ki; bu beş altı bin adamın içinde yarasız beresiz bir adam yoktu. Yani döğüşmediler, gayret ve dikkat etmediler denilecek halde değildiler.

O sırada Mihal, Tergovişte'yi ateşe vererek, orada olanları kılıçtan geçirdi. Ali paşa ile bir iki mirlivayıda şişlere geçirerek ateşte çevirildiği haberi geldi. Serdar şaşkınlığından ne yapacağın bilmedi. Beylerbeyi olacak ⟨Mehmed⟩ Saturcu da: „(kalmak ne mümkündür?)" dedi ve kalmadı, hemen Bükreş'e giderek orayı ateşe verdiler Hazineyi, silâhları, savaş aletlerini, cephaneyi ve topları çektirerek Tuna köprüsüne can attılar. Bu sırada çok iyi bir batakta kalmıştı. Hasan paşa kendi adamları ile ve Şam kulları ile çok gayret ederek çıkardı ve âr etmeyen serdara yetişti. Ne zaman ki Yerkökü'ye geldiler, köprüden biri öbüründen önce geçmek için acele ettiler. Ilk gelenler geçti. Sonra gelenlerse, kâfirler köprüyü kestikleri için Eflâk tarafındaki sahralara düştüler. Nice bin insan o taraflarda yok oldular. Pek çok top, cephane ve savaş için lâzım olan âlât oralarda döküldü kaldı. Öyle kötü bir durum oldu ki şimdiye kadar islâmlara bir daha olmamıştı.

CRONICA LUI PECEVI

Sosirea oamenilor vicleanului Mihai, voievod al Valahiei, şi primirea haraciului

Voievozii Valahiei dădeau din trecut cai pentru tunurile necesare expediţiilor împărăteşti. De asemenea, şi de astă dată, pe vremea expediţiei asupra cetăţii Vesperim, deşi el ⟨Mihai⟩ trimisese 200—300 de cai, totuşi, din partea vizirului cel mai merituos [1], plecaseră din Belgrad, din nou, oameni spre a cere cai şi a procura bani. Dar pentru că nu reuşise

ca aceşti cai să sosească înainte de plecarea lui ⟨a marelui vizir⟩ din Belgrad, el ⟨Mihai⟩ meritase mustrare şi pedeapsă. Oamenii săi au sosit în şesul Ianîk, aducînd un număr de 400 de cai, banii pentru care se angajase, precum şi nişte daruri ce se cuveneau.

Deoarece oamenii nu sosiseră la timp, după ce au fost ocărîţi, ei au fost duşi pe cîmpul de osîndă. Mehmed paşa, fiul ⟨marelui vizir⟩, aflîndu-se în acel loc, i-a scăpat de la moarte cu mii de rugăminţi şi recunoştinţe. Dar, refuzînd darurile lui ⟨Mihai⟩, el ⟨Sinan paşa⟩ a grăit: ,,Inşallah [2] după această ⟨campanie⟩, prima noastră expediţie va fi împotriva Valahiei. De ce trebuie ca ţara padişahului — Valahia şi Moldova — să fie dată unor ghiauri nepăsători şi fără de lege?''.

Spunînd astfel, el a ameninţat cu oprire şi închisoare pe oamenii care veniseră; apoi, slobozindu-i la Belgrad, i-a trimis cu o ilustră poruncă, aspră şi straşnică, în acest sens, ⟨că vor merge asupra lui Mihai⟩.

Rătăcitul de Mihai era însă un ghiaur nenorocit; el se pregătise şi era pornit pentru răscoală. Cînd a primit această dojană, din partea serdarului, el a ridicat numaidecît steagul răscoalei şi i-a nimicit pe musulmanii care se găseau în Valahia. Cu ajutorul lui Allah se va povesti în continuare tot ce a făcut el ⟨Mihai⟩.

Adevărul despre răscoala lui Mihai

În anul 1003 [3] cînd umilul de mine eram defterdar de Dunăre, am fost oaspete într-un orăşel din Dobrogea cu numele de Pazargic, care fusese mai înainte un sat. Cadiul de acolo era un om bătrîn, căruia i se spunea Ali-Djan efendi. Acesta, venind, s-a întîlnit cu mine. În timpul convorbirii, el a povestit astfel despre păţania pe care a avut-o cu rătăcitul de Mihai: ,,Creditorii rătăcitului de Mihai din Bucureşti, capitala beilor Valahiei, poate erau mai mult de patru mii de oameni. Cei mai mulţi dintre aceştia erau ienicerì şi mai mari ai oştirii. În fiecare zi, ei mergeau asupra nelegiuitului mai sus arătat şi aruncau pietre în serai şi dărîmau diferite părţi ale acestuia. Ei puneau mîna pe ce apucau, îi băteau pe oamenii aflaţi la poarta sa şi îi răneau. Toţi aceştia îl săturaseră de viaţă pe afurisitul de Mihai.

Într-o zi el i-a strîns şi le-a zis: ,,Dacă mă omorîţi, veţi pierde şi ultima voastră avere. Ascultaţi de mine şi înţelegeţi ceea ce vă spun eu. Ţinuturile Valahiei sînt împărţite în cadiate [4]. Mergeţi cîţiva oameni pe lîngă omul meu din fiecare cadiat şi aduceţi avuţia încasată. Apoi luaţi din ea partea care vi se cuvine''. În sfîrşit, după multă gîlceavă şi îndărătnicie, i-a convins. În felul acesta, a ales dintre ei vreo 500 de oameni. El a luat această măsură numai ca să scape timp de cîteva zile de apăsarea lor.

După ce au trecut cîteva zile, adunînd bunuri, ei s-au întors. Dar, de data aceasta, lucrurile nu erau îndeajuns pentru toată datoria. Atunci el le-a spus: ,,Să facem mai întîi socoteala datoriei noastre şi apoi, potrivit banilor, să-i împărţim după cum se cuvine fiecăruia''. După o lungă împotrivire, au căzut la învoială şi cu aceasta.

Acum s-au gîndit să găsească omul pentru socotirea datoriilor. L-au găsit şi ⟨au zis⟩: ,,Să vină cadiul de Giurgiu'' (totdeauna cînd era în Valahia o astfel de pricină din partea musulmanilor, veneau cadiii de Giurgiu, fiind însărcinaţi prin ilustre porunci pentru aranjarea lor.) Şi de astă dată au trimis, ca de obicei, o caleaşcă şi un om. Umilul de mine eram ajutor de cadiu la Giurgiu. Ca prin minunea lui Allah, cadiul nostru a fost găsit cam bolnav şi m-a trimis pe mine, unchiaşul vostru. Am ajuns

la București și am făcut socoteli timp de o zi, două. Socoteala se făcea în felul următor : De pildă, vine un om și arată act pentru 60 de poveri de aspri. Mihai spune : „E adevărat, dovada este a mea”. Datornicul zice : „Dar ce îmi dai? Spune-le pe soiuri !” El ⟨Mihai⟩ zicea : „Iată 60 de poveri de aspri”. După multă ceartă și îndîrjire îl convinge pe acesta să-și arate lucrurile. De exemplu : zece poveri bani, un hanger, lucrat meșteșugit, în valoare de 20 de poveri, un obiect de casă de cinci poveri în sfîrșit toate acestea se ridicau la suma de 60 de poveri. Dar acum musulmanul zicea : „Tu nu poți să dovedești prețuirea lor adevărată și acest lucru îl știi și tu și îl știu și eu. Tot ce mi-ai dat este pe un preț de trei-patru ori mai mare. Hangerul pe care mi l-ai dat cu 20 de poveri ți l-aș da cu cinci sau chiar cu trei poveri”.

După multe vorbe și gîlcevi, îl făcea pe acesta să primească în loc de 60 de poveri 30 sau 40 de poveri. Apoi, spunea : „Cadi efendi, scrie !” și mă punea să trec în catastif.

De asemenea, punea și pe scribii săi să noteze. Tot ce era mai puțin de zece poveri nici nu a pus la socoteală. Spunea că „acestea sînt nimicuri !”. În felul acesta datoria sa ⟨a lui Mihai⟩ s-a ridicat la 7 000 de poveri de aspri.

Cînd umilul de mine am ieșit afară, un ghiaur, cu care eram prieten încă de mult, și, de cîte ori veneam sau plecam, poposeam în casa lui și cîteodată aveam unele socoteli cu el, s-a apropiat de mine și m-a întrebat : „Hodja Ali-Djan, de cîți ani încoace mîncăm noi împreună pîine și sare?”. I-am spus că trebuie să fie vreo douăzeci de ani. „Prin urmare — mi-a spus el — vreau să-i fiu recunoscător lui Allah pentru pîine și sare și să-ți plătesc datoria”. Eu l-am întrebat : „Ce să fie oare?”, iar el mi-a zis : „Dacă vrei să-mi asculți cuvîntul, să nu mai rămîi aici pînă la chindie și, de asemenea, mergînd la Giurgiu, să nu te lași dus pe gînduri, ci să te străduiești să pleci îndată la Rusciuc și să treci Dunărea cu un ceas mai devreme”. Eu l-am întrebat : „Care este pricina?”, iar el mi-a răspuns : „Ți-am spus eu ceva? De ce mă întrebi pricina?”. Eu i-am grăit : „Nu mi-ai zis așa și așa?”, iar el mi-a spus : „În astfel de împrejurări eu spun aiureli; cîteodată mă apucă nebunia”.

N-am putut să-l fac să-mi spună din nou acest lucru. Dar am văzut că orașul nu era ca mai înainte. Aici era o mișcare, o mulțime adunată. Nici un ghiaur nu era liniștit. Atunci, urcîndu-mă îndată în caleașcă, m-am întors în mare grabă. Am venit la Giurgiu și m-am grăbit să-i spun cadiului cum stau lucrurile. Însă afurisiții de ghiauri, în clipa în care umilul de mine ieșeam din București, i-au ucis pe toți musulmanii care se găseau acolo și apoi, formînd cete, au venit la Giurgiu.

Negăsind alt mijloc, m-am dezbrăcat de îndată, și, fiind un înotător foarte bun, am trecut Dunărea înot. Afară de mine a mai trecut încă un om. Dintre locuitorii Giurgiului, care, cu femei și copii, erau poate 3 000—4 000 de suflete, n-a scăpat nici unul, afară de noi doi.

Au fost luate ca pradă o mulțime de bogății. Multe femei și mulți bărbați au fost duși în captivitate; de asemenea, și orașul a fost incendiat [. . .].

Ferhad pașa ajunge mare vizir și este numit serdar împotriva Valahiei

În anul 1003 [5], pe vremea întronării lui Mehmed al III-lea, caimacamul Ferhad pașa a ajuns vizir în locul lui Sinan pașa, surghiunit la Malgara.

Rebelii din Valahia cea neascultătoare, trecînd în iarna aceea Dunărea îngheţată, împreună cu rătăcitul de Mihai, au devastat în întregime orăşelul Rusciuc, precum şi tîrgurile şi satele din acel ţinut, luînd în robie bărbaţi, femei şi copii fără număr şi fără seamăn. Pe cei mai mulţi bărbaţi i-au ucis, iar pe cei care erau bogaţi i-au pus în lanţuri. Răutăţile şi nelegiuirile lor au fost înfăţişate la tronul împărătesc al padişahului.

Atunci, sus-numitul ⟨Ferhad-paşa⟩ fiind numit serdar peste întreaga oştire, a fost însărcinat să meargă în primăvară în părţile acelea.

Numirea lui Mehmed paşa, beilerbei de Anatolia, ca serdar pentru paza părţilor Budei

În anul 1003, adică în acest an binecuvîntat, toată oastea islamică, împreună cu onoratul serdar, fiind ocupată în Valahia cea neascultătoare, a fost de asemenea nevoie, pe cît posibil, să fie păzite şi serhaturile Budei. Pentru aceasta, efendiului nostru cel răposat, Lala Mehmed paşa, beilerbei de Anatolia, i-a sosit un ilustru berat cu porunci şi s-a dat firman în sensul următor : „În cursul acestui an binecuvîntat, din pricina nevoilor, marele vizir fiind numit cu oaste islamică să meargă împotriva Valahiei cea neascultătoare, pe tine, de asemenea, te numesc mare comandant asupra oştii islamice care se află în acele părţi; să depui sforţări pentru paza şi apărarea ⟨serhaturilor⟩".

Plecarea marelui vizir şi serdar Sinan paşa în Valahia cea neascultătoare şi înfrîngerea sa

Cu cîteva zile înainte de sosirea sa la Rusciuc, asupra lui Hasan paşa, fiul vizirului ⟨Sokollu⟩ Mehmed paşa, venise un număr de 8 000 de ghiauri, dar, prin bunătatea lui Allah cel preaînalt, el îi înfrînse. Au fost aduşi mulţi prinşi şi multe tigve.

De acolo, trecînd podul de peste Dunăre, au descins în şesul Giurgiului şi de aici au pornit spre Bucureşti. Dar fiecare mlaştină, fiecare pădure de stejar se umpluse cu mii de ghiauri. Ei se apropiau mereu de oastea islamică şi se învîrteau în jurul oştii împărăteşti. Din voia lui Allah, oastea islamică a fost cuprinsă de o mare spaimă, încît nu putea să opună nici o împotrivire. Astfel, Haidar paşa, beilerbei de Rumelia, şi-a găsit o moarte de martir într-o mlaştină ; iar Satîrgi Mehmed paşa, care urma să fie beilerbei de Valahia, a fost rănit pe cînd fugea.

Apoi au ajuns la o mlaştină unde, din pricina învălmăşelii, Mustafa paşa, fiul lui Aias paşa, fratele serdarului, şi Husein paşa, care era mutasarîf de Nicopole, au fost călcaţi în picioare. Orgoliosul serdar ⟨Sinan paşa⟩, căzînd de pe calul său şi fiind departe de ostaşii săi, s-a înfundat în mlaştină. Rămas pe jos şi înspăimîntat, cînd se ridica, cînd se aşeza, cînd înainta. Atunci a venit unul dintre vitejii Rumeliei numit Deli Hasan, cunoscut prin puterea sa, şi, luîndu-l în spinare, l-a scos din mlaştină. După aceea, mai sus numitul Deli Hasan a devenit vestit sub numele de Batakci Deli Hasan şi a murit pe cînd era delibaşî al marelui vizir Kodja Murad paşa.

Pe la începutul lunii muharrem cel venerat din anul 1004 [6] au ajuns la Bucureşti unde au făcut un popas şi în timp de 15 zile au clădit o mică palancă. În localitatea aceeea au dat învoire oştii să facă incursiuni.

Într-adevăr, nu au ținut seama de apropiere sau depărtare și, devastînd multe ținuturi ale Valahiei, s-au întors teferi și cu multă pradă. În sfîrșit, nu au putut să pătrundă în Transilvania. Ridicîndu-se de acolo, în a șasea zi a ⟨lunii⟩ muharrem au ajuns la Tîrgoviște unde au stat și s-au odihnit o lună întreagă și au construit o cetate. L-au lăsat acolo pe Ali bei, fiul lui Haidar pașa, sangeacbei de Ciorum, cu oastea eialetului de Trapezunt. Iar dintre emiri, au pus pentru paza cetății pe sangeac ⟨beii⟩ de Küstendil și Avlona.

[...]. Apoi au pornit din acel menzil ⟨Tîrgoviște⟩ și s-au așezat la cale de o poștă.

Dar rătăcitul de Mihai, fiind pregătit într-un loc din apropiere, aștepta întoarcerea oștii islamice pe care o urmărea din ochi. El a venit pe neașteptate și s-a așezat pe locul de unde plecase Hasan pașa. Gaziii care rămăseseră în cetate au ieșit și s-au luptat, dar, neputînd rezista, s-au întors în cetate. Cînd această știre a ajuns la serdar, el a spus : „Să ne întoarcem și să-i ajutăm". Atunci au apărut iarăși vreo 300 de ghiauri dintr-o pădure mlăștinoasă. 5 000—6 000 de ostași dintre rumelioți au plecat împotriva lor, dar s-au întors înfrînți. De mirare era faptul că dintre acești 5 000—6 000 de oameni nici unul nu era teafăr, adică nu se putea spune că nu s-au luptat și că nu au depus sforțări.

Între timp, Mihai, dînd foc Tîrgoviștei, i-a trecut prin sabie pe toți cei care rămăseseră acolo. A sosit vestea că, înfigînd sulița în Ali pașa și în cîteva mirlivale, el i-a fript. De asemenea, serdarul, pierzîndu-și capul, n-a mai știut ce să facă, iar Satîrgi, care urma să fie beilerbei ⟨în Valahia⟩, zicînd că îi este peste putință să rămînă, a dat foc de îndată Bucureștiului.

Punînd să fie retrase vistieria, uneltele și munițiile și tunurile, au fugit spre podul de pe Dunăre. Unul dintre tunurile bune și frumoase rămăsese în mlaștină. Hasan pașa l-a scos cu mare greutate cu ajutorul oamenilor săi, și a ostașilor săi sirieni și l-a ajuns cu el din urmă pe serdarul cel nerușinat.

Cînd au ajuns la Giurgiu, s-au grăbit care mai de care să treacă peste pod. Cei care veniseră mai înainte au reușit să treacă, iar cei care sosiseră mai tîrziu au rămas pe partea Valahiei, deoarece ghiaurii au tăiat podul. Aproape o mie de suflete au pierit, murind în acele părți, și multe tunuri și muniții, precum și alte unelte de luptă au rămas risipite pe acolo.

O așa mare pierdere nu i se întîmplase oștirii islamice niciodată pînă acum.

[1] Sinan pașa.
[2] „Dacă vrea Allah", urarea obișnuită a musulmanilor.
[3] 16 septembrie 1594 — 5 octombrie 1595.
[4] În text : „Kadilik", aici în sens de județ.
[5] 16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.
[6] Evail muharrem 1004=6-15 septembrie 1595.

INVENTAIRE DE L'HISTOIRE GENERALE DES TVRCS.

Contenant leurs guerres, conqueſtes, ſeditions, & autres affaires remarquables, tant contre les Chreſtiens, Grecs, Hongres, Polonois, Bulgares, Moldaues, Tranſſyluains, Valaques, Sclauons, Eſpagnols, Venitiens, Cheualiers de Rhodes & de Malte, que contre les infidelles Tartares, Perſes, Egyptiens, Arabes, &c.

Tiré de Chalcondyle Athenien, Paul Ioue, Leonclauius, Lonicerus, & autres, iuſques en l'année mil ſix cens dix-ſept.

Par le Sr MICHEL BAVDIER de Languedoc.

Et nouuellement reueu, continué & augmenté depuis ladite année mil ſix cens dix-ſept, iuſques à la preſente mil ſix cens vingt-huict.

Auec la mort & genereuſes actions de pluſieurs Seigneurs, Gentilshommes François, & Cheualiers de Malte, qui s'y ſont trouuez.

A PARIS,

Chez CHARLES HVLPEAV, ſur le Pont S. Michel à l'Anchre Double: Et en ſa boutique dans la grand' ſalle du Palais, contre le Parquet de Meſſieurs les Gens du Roy.

M. DC. XXVIII.

MICHEL BAUDIER

Istoric francez, născut în Languedoc în 1589 şi mort în 1645, Michel Baudier a fost pana cea mai fecundă a secolului său. El a lăsat numeroase opere, greoaie ca stil, dar bogate în amănunte care lipsesc din scrierile altor istoriografi contemporani. Din vasta sa creaţie menţionăm: *L'Histoire des guerres de Flandre, depuis 1559 jusqu'en 1609 ; Histoire générale de la religion des Turcs, avec la vie de Mohamet et les actions des quatres premiers califes ; Histoire générale du serail et de la cour de l'empereur des Turcs ; Histoire du cardinal d'Amboise*; *Histoire de la cour du roi de la Chine*; *Histoire de l'abbé Suger*; *Inventaire de l'histoire générale des Turcs*. Această ultimă lucrare reprezintă o compilaţie a unor scrieri contemporane sau anterioare, originală nefiind decît descrierea epocii 1617—1628. Cine sînt autorii nu se precizează căci cei nominalizaţi (Chalcocondile Laonic, Jovius, Leonclavius şi Lonicer) au trăit pînă cel tîrziu în 1590, deci nu puteau scrie despre epoca 1593—1601.

Ediţia folosită: *Inventaire de l'histoire générale des Turcs. Contenant leurs guerres, conquestes, seditions et autres affaires remarquables, tant contre les Chrestiens, Grecs, Hongres, Polonois, Bulgares, Moldaves, Transsylvains, Valaques, Sclavons, Espagnols, Venitiens, Chevaliers de Rhodes et de Malte, que contre les infidelles Tartares, Perses, Egyptiens, Arabes etc. Tiré de Chalcondyle Athenien, Paul Iove, Leonclavius, Lonicerus et autres, iusques en l'année mil six cens dix-sept. Par le Sr. Michel Baudier de Languedoc. Et nouvellement reveu, continué et augmenté depuis ladite année mil six cens dix-sept, iusques à la presente mil six cens vingt-huit. Avec la mort et genereuses actions de plusieurs Seigneurs, Gentilshommes François, et Chevaliers de Malte, qui s'y sont trouuez,* Paris, Charles Hulpeau, 1628, p. 525—527; 529; 540—542; 581; 586.

INVENTAIRE DE L'HISTOIRE GENERALE DES TURCS. CONTENANT LEURS GUERRES, CONQUESTES, SEDITIONS ET AUTRES AFFAIRES REMARQUABLES, TANT CONTRE LES CHRESTIENS, GRECS, HONGRES, POLONOIS, BULGARES, MOLDAVES, TRANSSYLVAINS, VALAQUES, SCLAVONS, ESPAGNOLS, VENITIENS, CHEVALIERS DE RHODES ET DE MALTE, QUE CONTRE LES INFIDELLES TARTARES, PERSES, EGYPTIENS, ARABES, ETC.

TIRÉ DE CHALCONDYLE ATHENIEN, PAUL IOVE, LEONCLAVIUS, LONICERUS ET AUTRES, IUSQUES EN L'ANNÉE MIL SIX CENS DIX-SEPT. PAR LE SR. MICHEL BAUDIER DE LANGUEDOC. ET NOUVELLEMENT REUEU, CONTINUÉ ET AUGMENTÉ DEPUIS LADITE ANNÉE MIL SIX CENS DIX-SEPT,

IUSQUES A LA PRESENTE MIL SIX CENS VINGT-HUIT AUEC LA MORT ET GENEREUSES ACTIONS DE PLUSIEURS SEIGNEURS, GENTILSHOMMES FRANÇOIS, ET CHEUALIERS DE MALTE QUI S'Y SONT TROUUEZ

Livre quinziesme. Chap. XIV

Quant à la Valaquie, elle estoit dans la fureur de mille troubles, qui arrieurent pour un tel subject. Apres que le Palatin, ou Vaivode, de la Valaquie, nommé Iuon, duquel nous avons desia parlé cy deuant, eut acheué son regne, ses guerres, et sa vie; un sien frere nommé Pierre, qui s'estoit refugié en France, luy succeda en ceste Principauté: il est vray que Henry troisiesme, Roy de France & de Pologne, luy procura ce bien enuers Amurath. Mais le commencement de son regne fut si sanglant en ses cruautez, & si tyrannique aux exactions, desquelles il fouloit le peuple, que le Turc le manda à Constantinople le deposseda, & mit en sa place Alexandre: mais ce fut encore bien pis, les impositions que celuy-cy faisoit sur le peuple, estoient insupportables, sa cruaute odieuse a tous, & ses actions accompagnées d'un faste de geant, & d'une arrogance si bouffie de sa presomption, qu'il estoit inaccessible aux gens de bien: De plus, pour viure au gré de ses passions, & n'estre point subiect à la censure des Turcs, il leur auoit permis de faire dans son pays, ce que bon leur sembleroit. Ainsi le pauure peuple battu de deux vents furieux, de l'insolence d'Alexandre, et des ravages des Mahometans, ne sçauoit quel refuge prendre, et son éspoir, la derniere consolation des miserables, estoit de n'en auoir point: les filles et les femmes seruoient de joüet aux lubriques Turcs, et les ieunes garsons en l'age de quinze ans, estoient la proye de leurs desnaturées amours. En fin la violence de tant de maux porta les mieux sensez des Valaques, aux plaintes à l'Empereur Amurath; ils vont à la Porte à Constantinople, et se iettans à ses pieds, luy representent la grandeur de leurs miseres, et celle de la tyrannie d'Alexandre, et demandent pour leur Prince, Michel, descedu de la tige des Princes de la Moldavie, les vertus duquel (disoient-ils) feroient changer de face à la Valaquie. et rendroient le peuple heureux sous son regne. Le Turc le leur accorde et rappelle Alexandre, qui fut pendu à Constantinople, quelques années apres la mort d'Amurath.

Michel nommé Palatin de la Valaquie, et receu dans le pays, se separe de l'obeyssance du Turc, faict ligue offensiue et deffensiue contre luy, avec le Palatin de la Moldavie, les Kosaques et les Polonnois. Ainsi le Turc, pour soulager les Valaques, mit un ennemy dans le pays; mais ce malheur n'estoit pas seul pour luy. En ce mesme temps, les troupe de l'Empereur prindrent en Hongrie, la ville de Vissegrade, et en Croacie Crastouiz.

C'estoit ce qui se passoit au pays esloigné de la Court du Turc: mais ches luy les affaires y estoient encore plus troublez. Les Iannissaires ayans passé quelques mois sans estre payez de leur solde, s'esleuent seditieusement, prennent les armes, et mettent la ville de Constantinople au hazard de sa parte, et l'Empereur à celuy de sa vie. Leur premier effort fut au Serrail d'Amurath, où ils entrent en tumulte, iusques au corps de garde des Capigi, tuerent leur Bassa, et fussent passez outre si l'on n'eust barricadé les portes, car leur cry estoit tout haut, qu'ils vouloient avoir l'Empereur, pour se venger sur sa personne, du tort qu'on leur faisoit

de retenir leur solde : de sorte que pour les appaiser, Amurath fit pendre tout à l'heure, quelques miserables Thresoriers, qui peut estre n'estoient pas cause du delay de leur solde, et neantmoins ils furet immolez à la fureur de ces mutins ausquels aussi tost apres, on donna de l'argent. Mais ce sera bien tost à recommencer. Quelques Iannissaires de la troupe s'en vont au baghestan, ou marché public, pour y employer leur solde à l'achapt de ce qui leur estoit necessaire; mais au payement un marchand refusa leur argent, disant qu'il estoit faux : un soldat sur ce refus mit la main au cimeterre, et tua le marchand en plein baghestan, lieu tenu pour sainct et sacré parmy les Turcs. Le tumulte fut aussi tost par tout, les uns serrent leurs marchandises, les autres ferment les boutiques, qui fuit d'un costé qui se cache d'un autre. Mais les Iannissaires accourent au Serrail, demandent l'Empereur, pour se veger sur luy, de la tromperie qu'on luer auoit faite de les payer d'une monnoye fausse [...].

Livre seiziesme. Chap. II

[...]. Ces victoires si bien enfilées, et celles qui suiuent, me font dire que si le zele de la Religion Chrestienne, unissoit les Princes de l'Europe, et bannissoit de leurs troupes, ces deux monstres de division, l'Ambition, et l'Enuie, il seroit malaisé au Turc, de tenir un pouce de terre en ceste partie du monde, où il faict une infinité de desordres, et si importans, que la Religion Catholique en est endommagée: car aux lieux où il empiete, les saincts Temples sont conuertis en Mosquées, les Chrestiens souuent destournez vers le Mahometisme, la vertu bannie, la pudicité chassée, pour introduire en leur place, le vice, et la polygamie. Et tous ces malheurs n'ont eu entrée en la Chrestienté, que par la division de ceux qui en gouvernent les parties. Car que les Turcs ne puissent estre facilement chassez de ce qu'ils possedent en Hongrie, Moldavie, Valaquie, Transsylvanie, et en d'autres lieux, on l'aura peu remarquer par le discours de ceste histoire. Et en la suite, un Palatin de Valaquie, avec une poignée de gens, defaict une puissante armée de Turcs, conduicte par le premier Capitaine de leur Empire, dont l'affaire se passa en ceste sorte.

Sinam Bassa, tandis que la Transsylvanie estoit peu à peu reconquise par Sigismond, et l'aydé de son Lieutenant George Barbely, avec une effroyable armée de Turcs, passe le Danube, sans resistance, par la commodité d'un pont qu'il y fit dresser, avec dessein (disoit-il) de reconquerir la Valaquie, qui s'estoit destachée de l'obeissance de son maistre. Michel, Palatin de cette province, voyant une si puissante armée contre luy, passer hardiment le Danube, sans qu'il eust moyen de l'en empescher, pour le peu de forces qu'il auoit pour lors, se resout à faire le mieux qu'il luy seroit possible, pour la défense de sa province. Aussi tost il diuise ses troupes, et les distribue par les places importantes du pays, pour empescher le ravage que les ennemys ont accoustumé de faire dés qu'ils entrent en quelques pays; et luy cependant avec un camp volant, seulement de six mille hommes, cerche un lieu commode, pour travailler son ennemy, et pouvoir secourir les siens, quand il en seroit de besoin. Or tout à propos, il trouve un lieu propre pour se camper, naturellement fortifié contre l'ennemy. Proche des rives du Danube, estoit un lieu assez spacieux, couvert d'un grand buisson, ou ozeraye, à guise d'une forest, mais aussi fangeux et aquatique, que les plus moites palus d'autour la riviere, ouvert seule-

ment d'un chemin si estroit, qu'à peine trois hommes de cheval y pouvoient passer de front. Là se logea le Palatin avec ses gens, apres avoir donné ordre par tout, que les Turcs n'eussent aucun chemin libre, que par là, où ils l'auront le moins. L'avantage de ce lieu rendoit le Palatin aussi puissant que le Turc, et Sinan ne pouvoit passer ailleurs, pour avancer plustost dans la Valaquie : aussi vint-il se camper tout proche de là, de sorte que les deux camps se voyoient facilement ; et le Bassa iettant sa veuë dans celuy du Palatin, considerant le peu de gens qu'il avoit, en comparaison de son armée, composée de plus de cinquante mille combatans, et des meilleurs soldats des Turcs, arresta long-temps sa pensée sur l'admiration de la hardiesse du Palatin, d'oser avec une poignée d'hommes, attendre de pied ferme un si grand nombre d'ennemis. Mais celuy-là luy fournira tantost de plus grand subiect d'admiration, quand il mettra une partie de ses gens en pieces, le reste en fuite, et le reduira luy-mesme a un tel point, qu'il se verra dans la bouë iusques aux oreilles.

Tout le reste de ce iour se passa aux occupations de se considerer les uns les autres. Les Turcs se mocquoient des Valaques, et n'avoient que ce desplaisir, de ce que ceux-cy n'estoient en plus grand nombre, pour rendre leur victoire plus glorieuse. Mais les Valaques serieusement attentifs à ce qu'ils devoient faire le lendemain, portoient leur yeux, leurs mains, et leurs coeurs au Ciel, pour en impetrer du secours, sans lequə ils sentoient bien leurs forces trop debiles, pour saustenir une si noml breuse multitude d'ennemys : Michel leur Palatin, les exhortoit genereusement au combat. Donc le lendemain arriué, lors que l'aurore ramenoit le jour au monde, ceste poignée de Valaques, mais grands en courage, vont la teste baissée donner dans le gros de leurs ennemys, avec une telle vigueur, qu'ils contraignirent les Turcs de reculer à l'abord : mais ceux-cy s'estans apres recogneus, ils revindrent au combat et tindrent teste aux Valaques, avec ce seul avantage, de pouvoir rafraischir plus souvent leurs gens, comme ils estoient en grand nombre. Ainsi la bataille dura tout le jour ; et lors que Le Soleil commençoit à se plonger dans l'Ocean, le Palatin craignant que le nuict ne separast le combat, et ne le contraignist de se retirer, sans pouvoir rien obtenir sur son ennemy, fit alors avancer un bataillon de gens de pied, qu'il avoit logé sur les ailes du camp. Ceux-cy tous frais et hardis, se ruent sur les Turcs d'une telle furie, que les frappans autant de l'espouvente que du fer, les mirent en fuite, en massacrerent un fort grand nombre, prindrent plusieurs de leurs enseignes, et particulierement l'enseigne verte, que les Turcs croyent avoir esté à leur Prophete Mahomet, la tinnent pour chose entierement saincte, et la portoyent à la guerre, comme la vraye cause du bon-heur qu'ils y reçoivent, mais icy elle fut sans vertu. Quant au Bassa Sinan, faisant compagnie à ceux qui fuioient plus viste que les autres, son cheval tomba d'un pont à bas, dans un bourbier de marais, et luy aussi, qui donna bien de la peine à ses gens pour l'en retirer. Ainsi se dissipa ceste grosse nuée de gens armez, enflée et bouffie d'orgueil aussi tost que le Soleil de iustice eut donné un rayon de secours à ce petit nombre de Valaques, qui se retirerent apres en triomphe chargez d'un tres-riche butin. Que si les Princes Chrestiens estoient sainctement unis ensemble, on verroit bien d'autres défaictes de Turcs, qui ne regnent queal p ra division de ceux-là.

Chap. III

[...]. Le Turc battu et défait en une de ses armées, en met aussi tost une autre sur pieds. Sinam ne faisoit que de partir, en fuyant du champ de bataille, où les Valaques l'avoient vaincu, et croyoit-on qu'il se sauvast encore, lors qu'il revint auec une plus puissante armée qu'auparavant, avec laquelle il s'occupe à poursuiure viuement les Valaques, resolu de tirer raison de l'estrette qu'ils luy avoient fait souffrir. Mais ceux-cy se tindrent sur leur avantage, la perte qu'ils avoient faitte d'une bonne partie des leurs, ne leur permettoit pas d'en venir encore un coup aux mains avec les Turcs : de sorte qu'ils se retirerent en lieu de seureté, vers les montagnes esloignées du camp des Turcs. Cependant leur Platin depescha en diligence, vers Sigismond Prince de la Transsylvanie, pour avoir du secours. Ce qu'il obtint bien facilement, puis que cest affaire n'estoit pas moins important pour le Transsylvain, que pour l'autre. Mais Sinam ne remportera de ce retour que la perte de plusieurs bonnes places, celle d'une partie des siens, et la honte d'avoir encore fuy [...].

Chap. X

[...]. Or un peu auparauant la défaitte des Chrestiens en cette derniere bataille, le vingt-troisiesme d'Octobre de la mesme année, le Palatin, ou Vayvode de la Moldavie, mit le siege devant la forteresse de Nicopolis ; et comme il eut saisi le principal bouleuert de cette place, le Sanjac qui commandoit dedans, se défiant de ses forces, luy enuoya plusieurs robbes de toile d'or, grand nombre de martes zibelnes, plusieurs beaux chevaux richement enharnachez, et avec ces presents, le pria de vouloir leuer le siege, l'asseurant que s'il le faisoit ainsi, Mahomet enseueliroit dant un eternel oubly, les crimes par luy commis contre sa hautesse, et pour signaler davantage ce seruice, continueroit à son fils, le Palatinat de la Moldavie. Toutes ces promesses, ny moins les presents, ne firent pas leuer le siege de devant Nicopolis, au Vayvode, mais bien les considerations, que la forteresse d'Agria estoit prise, que Mahomet n'estoit pas loin de là, avec un monde de gens armez, car ses trouppes faisoient bien deux cens mille combatans. Or comme le Palatin s'en retournoit de Nicopolis, un matin au réueil du Soleil, s'estant auancé devant son armée avec six cens de ses amis, il eut nouvelles que cinq cens Turcs picoran la campagne, faisoient un grand dégast dans le pays ; il y accourt, suiuy de ce peu de gens, les attaque, les bat, en tue quatorze de sa main, et peu apres soustenu de ses trouppes qui le suivoient, met le reste en fuite. Du depuis, la necessité de ses affaires, le peu de secours qu'il recevoit des Princes Chrestiens, l'obligerent à recevoir de Mahomet, en signe de grace et d'obeyssance, l'enseigne de Vayvode, qu'un Chaoux luy apporta de Constantinople. Ceste paix donna le calme à ses affaires, et le repos à son pays, pendant quelques années, mais lors que les Turcs le voulurent contraindre de mesler son espée avec leur cimeterres, et faire la guerre aux Chrestiens, il repudia leur amitié, et se destacha de l'obeyssance que l'enseigne de Vayvode luy avoit fait rendre [...].

[...] Mais les armes Chrestiennes estoient tousiours victorieuses pour la ruine des Turcs. Michel Vayvode, ou Palatin de Moldavie, et de Valaquie, ce vaillant homme, dont nous avons parlé nagueres, s'estant entierement separé de l'amitié de l'Otthoman, estoit retrourné à Nico-

polis, l'auoit assiegée, prise et apres un general massacre des Turcs qu'il trouua dedans, mit le feu par tout, et ravage tous les environs, et pour signaler davantage sa victoire, avaoit deliuré de l'esclauage des Turcs, seize mille Chrestiens, et iceux conduits en Valaquie, pour y ioüyr à souhait du bon-heur d'une douce liberté. ...

INVENTARUL ISTORIEI GENERALE A TURCILOR CUPRINZÎND RĂZBOAIELE, CUCERIRILE, ASEDIILE ŞI ALTE FAPTE REMARCABILE ATÎT ÎN CONFRUNTAREA CU CREŞTINII: GRECII, UNGURII, POLONEZII, BULGARII, MOLDOVENII, TRANSILVĂNENII, VALAHII, SLAVII, SPANIOLII, VENEŢIENII, CAVALERII DE RODOS ŞI DE MALTA, CÎT ŞI CU NECREDINCIOŞII TĂTARI, PERŞI, EGIPTENI, ARABI ETC. EXTRAS DIN CHALCOCONDYLAS ATENIANUL, PAUL IOVE, LEONCLAVIUS, LONICERUS ŞI ALŢII, PÎNĂ ÎN ANUL 1617, DE MICHEL BAUDIER DE LANGUEDOC ŞI REVĂZUT DIN NOU, CONTINUAT ŞI ADĂUGIT ÎNCEPÎND DIN ANUL 1617 PÎNĂ ÎN PREZENT, 1628. DESPRE MOARTEA ŞI FAPTELE DE BRAVURĂ ALE MAI MULTOR SUVERANI, NOBILI FRANCEZI ŞI CAVALERI DE MALTA CARE AU PARTICIPAT

Cartea a XV-a. Capitolul al XIV-lea

[. . .]. Cît priveşte Valahia, ea era în culmea tulburărilor provenite în urma acestor întîmplări. După ce domnul sau voievodul Valahiei, pe nume Ioan [1], despre care am vorbit mai înainte, şi-a încheiat domnia, războaiele şi viaţa, un frate al său numit Petru [2], care se refugiase în Franţa, i-a urmat la domnie în acest principat: este adevărat că Henric al III-lea, rege al Franţei şi al Poloniei, l-a sprijinit împotriva vrerii lui Murad [3], dar începutul domniei sale a fost atît de sîngeros datorită firii lui crude şi atît de tiranic prin abuzurile de putere cu care împila poporul, încît turcul * l-a chemat la Constantinopol, l-a deposedat de putere şi a pus în locul lui pe Alexandru [4]; dar a fost şi mai rău, dările impuse poporului erau de nesuportat, cruzimea sa îl făcu odios tuturor, iar acţiunile lui însoţite de un fast neruşinat, de o înfumurare atît de trufaşă, de fudulă, încît oamenii de bine nu puteau ajunge la el. Mai mult încă, pentru a putea trăi după placul pasiunilor sale şi pentru a nu fi supus hatîrului turcilor, el le-a îngăduit să facă în ţara sa tot ce au socotit de cuviinţă. Astfel, încît bietul popor, bătut de vînturi pustiitoare din ambele direcţii, de trufia lui Alexandru şi de prăpădul mahomedanilor, nu mai ştia încotro să se îndrepte, iar nădejdea sa, ultima consolare a celor nenorociţi, era de a nu mai avea nici una; fetele şi femeile erau obiectul de batjocură al turcilor desfrînaţi, iar băieţii tineri la vîrsta de 15 ani deveneau pradă impulsurilor lor denaturate. Pînă la urmă violenţa atîtor năpaste a făcut pe cei mai cu judecată valahi să se adreseze cu plîngeri împăratului Murad: ei se duc la Poartă, la Constantinopol, şi se aruncă la picioarele împăratului înfăţişîndu-i nesfîrşitele lor suferinţe şi nemărginirea tiraniei lui Alexandru şi-l cer principe pe Mihai, descendent al ramurii principilor

din Moldova [5], ale cărui virtuţi (spuneau ei) vor schimba faţa Valahiei iar poporul va fi fericit sub domnia sa. Turcul * le împlineşte cererea, îl recheamă pe Alexandru, care, cîţiva ani după moartea lui Murad, a fost spînzurat la Constantinopol.

Mihai, numit domn al Valahiei şi primit în ţară, nu mai dă ascultare turcului *, alcătuieşte o coaliţie ofensivă şi defensivă împotriva lui cu domnul Moldovei [2], cazacii şi polonezii. Şi aşa turcul *, vrînd să uşureze pe valahi, a pus în ţară un duşman; dar aceasta n-a fost singura lor nenorocire. În aceeaşi perioadă trupele împăratului cuceresc în Ungaria oraşul Visegrád şi în Croaţia Crastoviz.

Aceste întîmplări se petreceau departe de împărăţia turcului *. Dar la el acasă cele ce se desfăşurau erau mai neliniştitoare. Ienicerii, văzînd că trec cîteva luni fără să-şi primească solda, plănuiesc, în ascuns, o rebeliune, se înarmează şi pun oraşul Constantinopol în pericol de a fi pierdut, iar pe împărat de a-şi sfîrşi viaţa. Primul lor atac s-a îndreptat către seraiul lui Murad unde au intrat cu zarvă mare şi au pătruns pînă la corpul de gardă al capugiilor pe al căror paşă l-au ucis şi ar fi mers mai departe, dacă nu ar fi fost baricadate porţile, căci ienicerii strigau sus şi tare că-l voiau pe împărat, pentru a răzbuna cu fiinţa sa nedreptatea de a nu le fi plătit solda; astfel că, pentru a-i potoli, Murad a pus pe dată să fie spînzuraţi cîţiva nenorociţi de vistiernici, care poate că nu erau vinovaţi de întîrzierea plăţii soldelor; totuşi, ei au fost jertfiţi pentru a domoli furia răzvrătiţilor, cărora pe loc li s-au dat banii. Dar, puţin după aceea, totul a reînceput. Cîţiva ieniceri din trupă s-au dus în caghestan sau piaţa publică pentru a cumpăra cu solda lor cele necesare; cînd au plătit, un negustor a refuzat banii lor spunînd că sînt falşi ; la acest refuz, un soldat a pus mîna pe iatagan şi a omorît pe negustor în plină piaţă, loc considerat sfînt şi inviolabil de turci; de îndată, zarva s-a răspîndit, unii îşi strîng marfa, alţii închid magazinele, unii fug care încotro, alţii se ascund, iar ienicerii se îndreaptă în goana mare către serai şi-l cer pe împărat, pentru a se răzbuna împotriva lui, pentru înşelăciunea făptuită prin plătirea cu bani falşi.

Cartea a XVI-a. Capitolul al II-lea

[...]. Această înşiruire de biruinţe şi cele ce urmează mă fac să cred că, dacă zelul religios creştin ar fi unit pe principii din Europa şi dacă ar fi izgonit din trupele lor cei doi monştri ai dezbinării, Ambiţia şi Invidia, turcului i-ar fi fost anevoie să deţină măcar o fărîmă de pămînt în aceste părţi ale lumii, unde el săvîrşea puzderie de tulburări atît de însemnate, încît religia catolică era periclitată, căci, acolo unde pătrundea, templele sfinte erau transformate în moschei, creştinii erau ademeniţi către mahomedanism, virtutea era izgonită, decenţa alungată, pentru a introduce astfel în locul lor viciul şi poligamia. Şi toate aceste năpaste şi-au făcut drum, în lumea creştină, datorită dezbinării acelor care erau la cîrmă. Părerea că turcii n-ar fi putut fi cu uşurinţă izgoniţi din posesiunile lor din Ungaria, Moldova, Valahia, Transilvania şi alte părţi poate fi întărită prin relatarea ce urmează. Şi apoi, un domn al Valahiei, în fruntea unui pumn de oameni, înfrînge o puternică armată turcească, condusă de primul căpitan al imperiului. Întîmplările s-au petrecut, după cum reiese în cele de mai jos.

În timp ce Transilvania era încet, încet, recucerită de Sigismund [7], cu ajutorul locotenentului său Gheorghe Borbely [8], Sinan paşa cu o înfricoşătoare armată de turci trece Dunărea fără a întîmpina vreo rezistenţă, pe calea lesnicioasă a unui pod, pe care l-a construit în mod special (spunea el), pentru a recuceri Valahia, care se desprinsese de ascultarea datorată stăpînului ei. Mihai, domnul acestei provincii, văzînd o armată atît de puternică îndreptată împotriva sa, ce trece cu îndrăzneală Dunărea, fără a avea mijloacele necesare pentru a o împiedica, se hotărăşte, cu toate că forţele lui erau puţine, să facă tot ce-i stă în puteri pentru apărarea provinciei sale. Imediat îşi înpărţi trupele şi le repartiză în fortăreţele importante ale ţării, pentru a împiedica ravagiile pe care duşmanii obişnuiau să le înfăptuiască, de îndată ce intrau în orice ţară; în acest timp, el, cu o tabără mobilă de numai şase mii de oameni, caută un loc potrivit, pentru a hărţui inamicul şi a veni în ajutorul ‹oamenilor› săi la nevoie. Or, ca prin minune, găseşte un loc prielnic [9], pentru a-şi aşeza tabăra, în care natura însăşi era o fortificaţie. Aproape de malurile Dunării, se afla un loc destul de cuprinzător, înconjurat de un mare tufiş, aproape ca o pădure, dar în acelaşi timp noroios, plin cu mlaştini, asemenea celor mai nămoloase locuri din jurul rîurilor, cu o singură cale de acces şi atît de îngustă, încît abia puteau trece trei călăreţi unul lîngă altul. Aci s-a instalat voievodul cu oamenii săi, după ce a poruncit tuturor ca turcii să nu aibă nici un alt drum de acces decît această cale. Avantajele acestui loc îl făceau pe voievod tot aşa de puternic ca şi pe turci, întrucît Sinan nu putea trece prin altă parte, pentru a înainta mai repede în Valahia; şi, astfel, şi-a ridicat şi el tabăra în apropiere, încît ambele tabere se vedeau una pe alta cu uşurinţă. Paşa măsura cu privirea tabăra voievodului, examinînd puţinii oameni de care dispunea acesta, în comparaţie cu armata sa, alcătuită din mai mult de cincizeci de mii de combatanţi, cei mai buni soldaţi ai turcilor; s-a gîndit îndelung şi cu admiraţie la cutezanţa voievodului, care îndrăznea, cu o mînă de oameni, să aştepte, neînfricat, un atît de mare număr de duşmani. Dar acesta îi va prilejui, curînd, un şi mai mare motiv de admiraţie, cînd va tăia în bucăţi o parte din oamenii săi, restul punîndu-l pe fugă, şi-l va încolţi pe el însuşi, atît de tare, încît se va trezi afundat în noroi pînă la urchi.

Tot restul zilei s-au observat unii pe alţii. Turcii îşi băteau joc de valahi, şi nu le părea rău decît că duşmanii lor nu erau şi mai numeroşi, astfel încît să dăruie victoriei lor aureola unei şi mai mari glorii. Dar valahii se pregăteau cu grijă pentru a doua zi şi cu ochii, cu mîinile şi cu inimile implorau cerul să le vină în ajutor, fără de care îşi simţeau forţele prea slabe, pentru a susţine o confruntare cu asemenea mulţime de duşmani; Mihai, domnul lor, îi încurajă să lupte vajnic. A doua zi, cînd aurora aducea încă o zi lumii, aceşti atît de puţini valahi, dar şi atît de mari prin vitejia lor, se aruncă cu îndrăzneală în miezul armatei inamice, cu o asemenea vigoare, încît îi obligă pe turci să dea înapoi, dar aceştia, revenindu-şi după întîiul şoc, reiau lupta, ţin piept valahilor dispunînd de un unic avantaj şi anume că, fiind în număr mare, ei puteau să-şi reîmprospăteze des ostaşii. Şi astfel bătălia a durat toată ziua, pînă cînd soarele a început să apună [10]. Atunci voievodul, temîndu-se că noaptea va întrerupe lupta şi-l va obliga să se retragă fără să poată obţine nimic de la duşman, a adus în luptă un batalion de infanterie, pe care-l aşezase la marginile taberei. Aceştia, odihniţi şi curajoşi, s-au năpustit asupra turcilor cu asemenea mînie, înfricoşîndu-i atît prin avînt, cît şi prin arme,

încît i-au pus pe fugă, au masacrat un mare număr dintre ei, au capturat mai multe steaguri și în special steagul verde, despre care turcii credeau că aparținuse profetului Mahomed, și-l considerau un lucru cu desăvîrșire sacru, purtîndu-l în războaie ca pe un adevărat talisman, dar stindardul aici nu și-a vădit virtuțile. Iar Sinan pașa, însoțind pe cei ce fugeau mai iute ca alții, a căzut împreună cu calul său de pe pod într-o mlaștină, iar oamenii au muncit din greu ca să-l scoată. Și așa s-a împrăștiat această mulțime de oameni înarmați, înfoiată de orgoliu, îndată ce soarele justiției a adus o rază de ajutor micului număr de valahi, care s-au retras apoi în triumf, încărcați de o bogată pradă. Și, dacă principii creștini ar fi fost sfînt uniți laolaltă, am fi văzut încă multe alte înfrîngeri ale turcilor, care pot domni doar prin învrăjbirea acestora.

Capitolul al III-lea

[. . .]. Cînd una din armatele sale e bătută și învinsă, turcul pune de îndată alta pe picioare. Abia de plecase Sinan, fugind de pe cîmpul de luptă, unde valahii îl învinseseră, crezînd că el încă mai fuge, cînd iată că el s-a și reîntors cu o și mai puternică armată decît cea dinainte și a pornit în urmărirea valahilor, hotărît să dobîndească ștergerea rușinii pătimite din pricina lor. Valahii încercară să-și păstreze avantajele, însă pierderile suferite de o bună parte din oamenii lor nu le îngăduiră să se bată cu turcii, astfel că ei se retraseră în locuri sigure, înspre munți depărtați de cîmpul de bătălie. În același timp, voievodul lor i-a dat de știre cu iuțeală lui Sigismund, principe de Transilvania, cerîndu-i ajutorul pe care l-a obținut cu ușurință, deoarece această stare de lucruri era la fel de importantă atît pentru transilvănean cît și pentru celălalt, dar Sinan nu va culege din această nouă campanie decît pierderea mai multor fortificații importante, a unei părți din armata sa și rușinea de a fi luat-o din nou la goană [. . .].

Capitolul al X-lea

Cu puțin înainte de înfrîngerea creștinilor, în această ultimă bătălie, la 23 octombrie, același an, domnul sau voievodul Moldovei [11] asediază cetatea Nicopole și reușește să pună mîna pe meterezele acestei cetăți [12]. Sangeacul care o comanda, neavînd încredere în forțele sale, i-a trimis mai multe mantii din stofă aurită, un număr mare de blănuri de jder și zibelină, mai mulți cai frumoși cu harnașament bogat, încărcați cu alte daruri, și l-a rugat să ridice asediul, asigurîndu-l că, dacă îl va ridica, Mehmed [13] va îngropa într-o uitare eternă crimele comise împotriva înălțimii sale, și în plus i-a făgăduit că fiul său îl va urma ca domn al Moldovei [14]. Nici toate aceste promisiuni și nici darurile nu l-ar fi făcut pe voievod să ridice asediul de la Nicopole, dacă n-ar fi luat în considerație urmările căderii fortăreței de la Agria [15], faptul că Mehmed nu se afla prea departe, cu o mulțime de oameni înarmați, și că trupele sale se ridicau la două sute de mii de combatanți. Pe cînd într-o dimineață, la crăpatul zorilor, domnul se reîntorcea de la Nicopole, în fruntea armatei sale și înconjurat de șase sute de prieteni, i-a parvenit știrea că cinci sute de turci trecînd prin sate le jefuiesc aducînd mari pagube țării; de îndată s-a pornit, urmat de puținii oameni ce-i avea, îi atacă, îi bate, ucide paisprezece cu mîna sa; apoi, susținut de trupele sale care l-au urmat, pune pe fugă pe ceilalți. Ținînd cont de treburile interne ale țării, de puținul ajutor

ce-l primea de la principii creştini, este obligat să accepte de la Mehmed, ca un semn de favoare şi de supunere, steag de domnie de la Poartă pe care un ceauş i l-a adus de la Constantinopol. Această pace i-a dat răgazul de a se ocupa de treburile ţării şi a adus linişte ţării timp de cîţiva ani. Cînd însă turcii au încercat să-l silească să alăture sabia sa iataganelor lor şi să pornească război împotriva creştinilor, a respins prietenia lor şi a socotit că nu mai datorează ascultare pentru însemnele de voievod trimise de turci.

[...]. Dar armatele creştine continuau să dobîndească biruinţa spre surparea turcilor. Voievodul Mihai sau domnul Moldovei şi Valahiei, acest om cutezător, de care am vorbit şi mai înainte, rupînd definitiv prietenia cu otomanul, s-a reîntors la Nicopole[16], l-a asediat, l-a luat, după ce a masacrat pe toţi turcii ce i-a găsit înăuntru, a incendiat totul, a pustiit pretutindeni şi, pentru a însemna şi mai puternic victoria sa, a dezrobit din sclavia turcească şaisprezece mii de creştini, i-a adus în Valahia, ca ei să se bucure în linişte de norocul unei dulci libertăţi.

* Sultanul.

[1] Ion vodă cel Viteaz, domnul Moldovei (1572–1574), despre ale cărui fapte de vitejie se auzise în Apus, este plasat greşit de autor pe scaunul Munteniei.

[2] Este vorba de Petru Cercel, domn al Munteniei (1583–1585).

[3] Sultanul Murad al III-lea (1574–1595).

[4] Între Petru Cercel (1583–1585) şi Alexandru cel Rău (1592–1593) pe tronul Munteniei s-au mai perindat Mihnea Turcitul (1585–1591) şi Ştefan Surdul (1591–1592).

[5] Michel Baudier atribuie printr-o confuzie lui Mihai Viteazul originea moldovenească a predecesorului său Alexandru cel Rău, fiul lui Bogdan Lăpuşneanu, domnul Moldovei (1568–1572).

[6] Aron Vodă (1592–1595).

[7] În noiembrie 1594 Sigismund Báthory vestea la Praga şi la Roma că începuse campania de recucerire de la turci a cetăţilor din vestul şi sud-vestul principatului : Oradea, Lipova, Timişoara, Lugoj. Dar, numai după o lună de la difuzarea acestei ştiri oastea principelui se întorcea fără nici o izbîndă.

[8] Gheorghe Borbely pare să fi fost la început un viteaz căpitan de haiduci români şi sîrbi, care a recucerit în primăvara şi vara anului 1594 mai multe cetăţi de la turci (Bocşa, Vîrşeţ, Făget, Becicherec). Mai tîrziu, Borbely ajunge comandantul cetăţii Lipova (1596) şi unul din principalii conducători de oaste din Transilvania.

[9] În zona mlăştinoasă a rîurilor Neajlov şi Cîlniştea, în preajma satului Călugăreni (între actualele sate Hulubeşti şi Călugăreni).

[10] La 13/23 august 1595.

[11] Munteniei (confuziile între Muntenia şi Moldova sînt frecvente în istoriografia epocii, şi se datoresc faptului că autorii preluau majoritatea ştirilor din presa timpului — „Zeitung" „Nouvelle", „Avvisi" — în care inexactităţile de acest gen erau frecvente).

[12] În jur de 10/20 noiembrie 1596, Mihai trece Dunărea în fruntea a 12 000 de soldaţi, îndreptîndu-şi atacul împotriva cetăţii Nicopole, unde cîştigă o frumoasă victorie ; oraşul este incendiat, însă cetatea a rezistat asediului.

[13] Sultanul Mehmed al III-lea (1595–1603).

[14] Al Munteniei.

[15] După un asediu de numai 21 de zile la 3/13 octombrie 1596, puternica cetate Agria din Ungaria Superioară a capitulat în faţa forţelor otomane. La scurt interval trupele imperiale şi transilvănene, venite să elibereze cetatea, suferă o grea înfrîngere la Keresztes (16/26 octombrie).

[16] La începutul lui septembrie 1598.

بسم الله الرحمن الرحيم

نسيم عنبر شميم حمد وسپاس * وكلدستهٔ نوبستهٔ ثنا وشكر بى قياس *
نامزد خدمت رفت وروب ساحهٔ بارگاه كبريا پناه * وجواهر آفتاب تاب تصليه
وتسليم نثار پيشگاه * درگاه رسالت پناه * قلنوب ال واصحاب جنابلرينه شرايف
ترضيه وتكريم * اتحاف وتقديم اولندقدنصكره * قره چلبى زاده عبد العزيز
حقير بو يوزدن برقع انداز جمال شاهد سر ضمير اولور كه * ارارهٔ اوج تجرد اولان
ورقاء بلند پرواز روح اشيان ساز برج بدن آدم اولوب * اول ذات مكرم وسيلهٔ
دانهٔ تلبيس ابليه افتادهٔ دامكاه مشرف العدم * اولديغى دمدن سلطان قلمرو
عرب وعجم * صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرى عازم دار الخلود * ومتوجه
مقام محمود اولنجه نام ناميلرى پيرايهٔ صفحات تفسير * وورد زبان صغير وكبير
اولوب * زير سر نكون قبهٔ نيلكون كردونده غيرت خورشيد ورشك ناهيد
اولان بدور سائرهٔ سپهر رسالت * ونجوم زاهرهٔ برج نبوت حضراتنك كيفيت
افول وطلوعى * وچونكى استقامت ورجوعى رصد شناسان فن تفسير اجلهٔ
مفسرين * ودقيقه سنجان وادئ تحقيق وتقرير ثقات مورخين * قلمرن تعيين

اوللو قلد ى

KARA CELEBI ZADE (ABDUL AZIZ EFENDI)

Abdul Aziz efendi este cunoscut sub numele de Kara Celebi Zade. El s-a născut prin anii 1591—1592 la Istanbul. De-a lungul vieţii sale, a ocupat numeroase funcţii publice. A murit la 11 ianuarie 1658.

Dintre numeroasele lucrări istorice ale lui Kara Celebi Zade numai două au fost tipărite pînă astăzi, restul rămînînd în manuscris. Prima din ele, *Ravdat ül-ebrar* (Grădina celor virtuoşi), cuprinde patru părţi, relatînd evenimentele de la „Adam" şi pînă în anul 1056 H (1646—1647). A doua este *Suleimanname* (Epopeea lui Suleiman Magnificul).

În general, cronicile sale conţin ştiri puţine despre ţările române pînă la sfîrşitul secolului al XVI-lea, dar, începînd cu vremea lui Mihai Viteazul, în lucrarea sa *Ravdat ül-ebrar*, acestea cresc în frecvenţă şi importanţă.

Ediţia folosită : *Ravdat ül-ebrar*, Cairo, Bulak, 1832—1833, p. 476—486 ; 488 ; 491—492.

RAVDAT ÜL — EBRAR

[...]. Fi ramazan [1002] Eflâk voyvodalığı verilmek iktiza idüb mukaddema voyvoda iken nigünsâr hafre-i beys ul-karar olan seklâșe-i khor *(knvar)*-berdar bedkehrî M i h â a l bedf'ala sezâ görülüp ama'acilanedânıeti müşâhede olundu fi şevvâl [1002].

[...]. Fi rebi'ül-evvel [1003] Mihal'a erbân-i hukuk namına olan mürayiler istigfayi hak babında vesile-i tahsil merâm olub itikad ile itdüleri ibrâm buniyan sabr ve karara zelzele-i inhidâm virüb cümlesini binbâr ta'me-i şemşir ateşbâr ve derununde izmâr itdüği fikr-i fâsid'ısyanı izhâr eyledi. Civârında olan hukâm-i küfre imdad ile yanına yirmi bin kadar şeki-i bed-nejâd müctemi' olub Yerköki varoşunu tahrib ve sükânını güreftâr düşâha-i tenkil ve t'azib etdikten sonra Tuna yalısında olan nice ma'mur kasabat ve kurayı serhadd 'imaretden devr eyledi. Fi M [uharrem] sahib keleme olan işa'b men şân rüzgâr tama'kârlığı ile Boğdan voyvodası Istefan dahi Mihal ile hema'nân vadiy-i zalâl olub hal-i intizam sugur-i islâmiye mui jülide-i Hindiyân esâderhem ve perişân oldu. Bu hilâlde zeyür serir vâfsız Sültan Murad or hazretlerinin zücâc-i şeref imtizâcleri senk-i havadis rüzgâr zürkâr ile rahnedâr olub kandil-i hayat bi sebâtı [...] cenân-i dest bedest oldu.

[...]. Fi cemâzi-ül-ahire [1003] Gazi Giray han serdar Sinan paşa reâya şikâyetiyle bir kaç tatarı berdâretmeğin gayet dil-güyr ve mün harif ül-zamir olub kendüye meşta ta'yin olunan Tamışvardan bi takdim istizan Kırım cânibine 'ynântâb müra'caat olmuş idi. Eflâk Ülkesinde

bir gece 'ali-gaflet Mihal me'mun şebhon idüb han bîm can ile ahenki meslek firâr ve mamlekeyin nasîb küffâr eyledi. Fi M Cigâlazâde Sinan paşa kapudanlik mansıbından devr olub vezir Halil paşa olrütbe ile meserûr oldu. Fi M Mihal terfi' râyet 'ısyan ve hukuk ni'mete izhâr'akuk ve nisiyân etdikde mirimirâni Ma'raş Mustafa paşa iki voyvoda ile irsâl olunmuş idi. Urusçuk kurbinde Mihal hüsrân mal ile idâre-i ikdah-i harb ü kıtâl vaki' olub cüşeş seyl hon 'akis endâz ayine-i kerdun oldukda bâ emre teâla leşger mansur mazhari kahr enzâm ve ser'asker gutaholice-i en'adam olmağın la'iyn bi dinin 'aturugiyanı sad çindan olub Urusçuğu ateş süzân ile virân ve sükânın katil ve ümerâ ile perişân eyledi. Fi M keştini mezbur itib'a'ndan dört bin şekiy-i bednejaâd Silistire cânibin de ikâd ateş fesâd üzere iken mirliva Mustafa bey mehâzil müşrekeyni devrpaş şemşir kahr ve keyn ile sâhe-i memleketden tevr etmeğe sari makdur idüb tîg serteyzden ahenk râh keriz eden i'dâde had vasıl sen had m'eat değil idüb. Fi receb zümre-i sipâhex ilhâk olunmak şartıyle üç sene Gence muhafazasında olan kul'oğuları itemâm· hizmet idüb [. . .] Fi M [şa'ban 1003] Eflâk cânibine tevvcih râyet ser-askerî idüb Ibrahim paşa kaym-mekâm oldu. Fi M şekî-i bedayin Mihal bi-din hem miletlerinden istimdâd ve yüz binden ziyâde leşgeri menhus ulasâr a'dâd idüb 'umuma Tuna ve Karadeniz yalılarında olan iskeleleri ve varoş kıla'yı tahrib ve ahalisini mübtelây sınuf ta'zîb eyledi. Fi ramazan b'ad tayi el-merâhil serdar Urusçuğa vasıl olub köprü binâsına bezl nakdine-i s'ayi ve ictihâd edüğüken ihmâl ve taksir sü-i tedbir isnât ile mesned vezâretden tard ve ib'ad ve Malgagrada 'azileti kezîn genç inzevâ olan Sinan paşa erb'a sadr-sedarete es'ad olundu. Fi şevval vezir-i 'azâm hüsb ül-emir serdar ve Ibrahim paşa mesned kaym-mekâmda ber karar olub Sinân paşa diyâr Eflâka tahrik râ'yeti aftâb işrâk eyledi. Fi M Vidin üzerine savle-i sukâne eden kezâzane Rumeli muhafızı olan Mehmed paşazâde Hasan paşa şîrâne mukabil olub bi'avni Allah te'alâ on binden ziyâde üşerâ-i müşri kîni galatide-i hâk helâk ve beş bin kadar üşerâri bi dini esir kemendi fetrâk eyledi. Fi zil'k'ade kethudayi bevâbîn Ferhâd paşadan mühürü alub mümkün olursa kârın temâm ve kîne-i vucüdeyn 'ukude-i peymân ile karîn hitâm etmek içün irsâl olunmuş idi kethuda o savlından iki gün makaddem Ferhad paşa mekr 'adâdın haberdar olmağın hazine ve sair mehâm seferi Anadoliden m'azul Saturcu Mehmed paşa'ya teslim ve kendüsi sebübâr deri devlet medâre 'azimeti zasmîm idüb esna-i tarîkden mühür vezâreti kapucular kethudasına tesliminden sonra nâ'ma'hud yoldan sahrai kerdubiyâhan nevred oldu.

[. . .]. Fi M Bükreş nam şehir kurbinde sipâh-i Rum sir-sir hucum ile Mihal şum meyâninda ateş kıtal işt'al yafta olub sıfuf leşgeri Islâmı sademe-i inhizâm ile nev'ar hıne'dar olmak esârî ru-numa olmuş iken sademe-i teyid ilâhî ile cem'at müşrekîn bed-ayin perişan olub nısâb kâmil feth ve firuzî guzzati zafer semâne ruzî oldu. Fi M bihude bezli mal ve it'ab ricâl olunub Bükreşe kale binâsına sarfı himmet be b'ad ul-temâm diyâr Eflâk beylerbeylik ile Saturcu Mehmed paşaya 'inâyet olundu. Fi muharrem li-sene-i 1004 [. . .] Fi M Muhafiz-i Şirvan Hadım Ca'fer paşa hüsb ül-emir hâkistân muhlid ul-ikbâle ruimâl idüb hizmet seraskerî ile Vidin cânibine irsâl olundu. Fi safer Mihal îftân ü hîzân serhadd kişver Eflâkta Tergovişte'ye varub tekrar cemi' sipâhi üzere idüği men'akis olmağın sademe-i hamle-i serdar ile anden dahi rahat kaldurub Sinan paşa'nın dahi etrafına hisâr binasıyle tahsîn dizdar ve müstafızîn t'ayin etdikten sonra 'ûd edecek 'asî mezburuna zuhur ve hizmet

muhafıza'ya me'mur olan guzzatı ma'mure hayatdan devr edüb râyet-i himmeti Bükreşe çun serdarda mukabile'ye iktidârı yoğıdı küffâre medâr istihzâr olmak iayün hezar zahmetle yapdiği hisâr ihrâh bi'lnâr ve Urusçuk cânibine tevcîh rahişi sebük sîr firâr idüb köprüye geldikde henüz cebehâne ve toplar ve hîmeve hargâh ve ekser sipahi geçiedîn r'ab ve herâs istilâsıyle serdar taraf ahire güzâr etmeğin Mihal kemâşteleri irişüb 'asker hüceste eserden bi-had kimesne sevhata-i şimşir şa'le-i itişbâr ve cümle-i alât ve esbâb ve Yerkökü kale'si pençe-i teselüt küffâre gürüftâr oldu. Fi rebi'ül-evvel [1004] Sinan paşa' nın akbah vecih üzere ba's tekdir [...]. Fi rebi'ül-ahir Gazi Giray ricasıyle Boğdan voyvodası Ermene Mihal bed keher ser'askeri mürted Rıdavanı bir hamle de çengâl şahbâz himmetle şükâr + ve cümle-i itiba'yını 'alef-i şimşîr honbâr eyledi. Fi cemazi ül-evveli reâyi Eflâk dergâh-i merhâmet ve eşfâkdan Mihnea oğlu Erdel voyovodalika mehall görülmek ricasına etdükleri niyâz kabul ile i'zâz olundu [...]. Fi M. Mihal mertekib olduğun vazi' kestahaneden nedâmeti mutazmin dergâhi sültan enâme mükerrer izrat nâme irsâl idüb voyvodalik yene kendüye 'inâyet buyurulmak ricâsına boyarlar ve reâya lisanından mahzar ve muhafızi Rumeli Hasan paşadan' 'arzlar göndermeyin limahsalat mesüli cilvei kerâmet kabul olub yarlig bilig irsâl ve teblig olundu. Fi şa'ban [1004] ehvâl-i serhadd muhtil elnizâm olub ihtilâf erkâni devlet sebebiyle serdarlar eyliyh hizmet görulmek mehâl olmağın Sinan paşa padişahi cihâne-i Engürus seferini ilka ve ol gazayı garaya idüb levâzım ve mehamı tedârik ve itemâm üzere iken müddet ecel ma'lum remâm ve rütbe-i vezâret ile Ibrahim paşa 'ali-mekâm olub.

[...]. Mihal la'in Vidin muhafızı olan Hafız Ahmed paşa ile sureti muamele-i sadakat gösterüb ol derdmendi esirine gaflet etdikten sonra bir gün sahib-i devlet hazretlerinin hâkpayelerine ruimâle mürahas olub yevm mev'udede paşayi m'uahud Tuna yalısında mansub olan otak ibrişim tanab mutayi 'umudane enva'i zeynet ile tertib virüb Mihal güzâr edeceği keşteye manendi zevrak hilâl 'ayd intizar üzere kürsi-i zertekârde karar etmiş idiğe nâgâh sipahi düşmen fethine'fen hilâf me'mul semetden nâ-m'uhud uslub üzere hucum idüb bi sâz ü selb sîr ü temâşaya âmade olan 'askeri Islâm berde-i silâb inhizâm ve ser ü candan ma'da icnâsi emvâl nasıb kemâştekâne Mihal bedi fercâm oldu. Fi safer [1007]. Ol behâr hüceste âsârde serdar Belgrad'dan Erdel memleketi kasdıyle terfi'râyet cihâd idüb Beçkerek nam menzil, de yüz bin kadar 'asker ile Gazi Giray han m'uasker firuzî eserde vasıl oldu. Fi M. Canad nam kale pîrâmini [...] ahâlisi 'alef şîr şimşir oldu [...]. Rebilül-evvel 1008 Tarihi sâl mletleridir Hafız Ahmed inhizâmından sonra Güzelce Mahmud paşa' sipehkeş islâm olub Mihâl üzerine sevk ricâl-i harb ü katal etmiş idi. Diyâr-i Eflâki pazde-i sübi ü garet ve reâyaya isâl enva' hisâret idüb canlarından bizâr eyledi. Serleşgeri küfr ü zâlâl Mihal reâya'dan kendüye kasdîd istiş'ar etmeğin mukaddema sâl be-sâl idâsını müstelzim olduğu mal haracın z'afını irsâl mut'ahud olub voyvodalık kendüye veya oğluna 'inâyet buyurulmak ricâsına eziyâl şifa't paşayı Mahmud el-hüsâle teşebbüs eyledi Fi rebiül-ahiri [1008].

[...]. Fi rebi'ül-evvel li-sene 1009 Mahmud suhte-i nârkahr Mihal bedhal olan Yerköki kal'esini mecduden binâ idüb dergâh med ü ikbâle ruimâl eyledi. Fi M. ... Fi rebi'ül-ahir [1011] Budine geldükde Estergon ve Komran'dan seksen bin kadar hazır ve serdarın avdetine muntazir idüğü mukarer iken hoş ümüd güler elkasıyle ol haber sahti esere

ser'asker bâ-ver itmeyüb diyâri Erdeli gâret kasdıyle 'avdedden sonra kâfir Peşte'yi kemend teshîr bend ve Budini ateş muhasaraya sebend itdüğü peyâm mühişi Tamişvardan güzal olundukda tahdiş sam'a-i serdar etmeğin bi'lzarure recu' ve Peşte istihlâsına şeru' eyledi. Bir muddet muhasaradan sonra istilâyi kaht ü gulâ ile tevkif ve arama imkân olmayüb mirimirani Rumeli Lalayı Mehmed paşayı Budin imdâdına irsâl ve nigâh hasret ederek taraf meştaya ilmâle-i li-câm istiâ'câl eyledi. Fi cemâzi ül-evvel Mihal husrân malik haremin vucüdü ateş fena ile bayud olub Eflak reâyası kemâkân muti' ferman oldu [cemâzi II 1011] [...].

GRĂDINA CELOR VIRTUOŞI

[...]. Era nevoie ca să fie numit un voievod în Valahia, întrucît fostul voievod [1], fiind un netrebnic, fusese mai înainte răsturnat de la domnie, în locul său a fost găsit potrivit răufăcătorul Mihai, fratele netrebnic al aceluia, dar, curînd după aceea, s-au căit pentru aceasta; era luna şevval 1002 [2].

[...]. Viclenii care veneau la Mihai în numele creditorilor îi cereau acestuia să pună biruri pentru a-şi plăti datoriile, ceea ce l-a scos din răbdări. Trecîndu-i pe toţi prin ascuţişul sabiei, el şi-a dat pe faţă gîndurile sale de uneltire şi răscoală pe care le ţinea ascunse în inima sa. Cu ajutorul domnilor ghiauri din vecinătatea sa, s-au adunat în jurul său vreo 20 000 de rebeli răufăcători şi au distrus oraşul Giurgiu, iar pe locuitori i-au prins, i-au bătut şi i-au schingiuit, scoţînd apoi din starea de prosperitate o mulţime de oraşe şi sate înfloritoare de la graniţă, luna cunoscută [3].

De asemenea şi Ştefan, voievodul Moldovei [4], care era om de cuvînt, din pricina firii sale lacome, a apucat împreună cu Mihai aceeaşi cale a rătăcirii. Astfel, rînduiala de la graniţa islamică s-a încîlcit ca părul indienilor. În timpul acesta, buna dispoziţie a prealuminatului sultan Murad, podoaba tronului şi a coroanei, s-a stricat din pricina evenimentelor puternice [...].

Gazi Ghirai han, fiind foarte mîniat din pricina serdarului Sinan paşa, care în urma plîngerii unor raiale, spînzurase cîţiva tătari, plecase de la Timişoara, unde i se fixase tabăra de iarnă, întorcîndu-se în părţile Crimeii, fără a fi obţinut învoire.

În Valahia, Mihai atacîndu-l într-o noapte pe neaşteptate pe han, acesta a fugit de frică, lăsînd în mîinile ghiaurilor tot ce avea [5], aceeaşi dată [6]. Djiagalazade Sinan paşa fiind scos din postul de kapudan, de înălţarea în acest rang s-a bucurat vizirul Halil paşa, tot aceeaşi dată.

Cînd Mihai a ridicat steagul revoltei, uitînd de obligaţiile sale ce izvorau din favorurile acordate, a fost trimis mirimiranul de Maraş Mustafa paşa, împreună cu doi voievozi. În apropiere de Rusciuc avînd loc lupte şi măceluri cu răufăcătorul Mihai, cînd clocotul valurilor de sînge s-a auzit în văzduhuri, cu voia lui Allah oastea binecuvîntată a suferit zdrobire şi înfrîngere, iar seraskerul căzînd în adîncurile apei şi ieşind apoi la suprafaţă, răscoala afurisitului fără de lege s-a întins aşa de mult încît el a incendiat şi a distrus Rusciucul, iar pe locuitori i-a nenorocit, măcelărindu-i şi luîndu-i în prinsoare.

Deoarece 4 000 de rebeli netrebnici, dintre supuşii acelui nenorocit, aţîţau focul uneltirilor în părţile Silistrei, mirlivaua Mustafa bei s-a stră-

duit să-i alunge de pe teritoriul țării pe cei păgîni nedemni, prin loviturile săbiilor zdrobitoare și răzbunătoare. Dar numărul acelora care, din pricina săbiilor tăioase, apucau calea fugii era mic; luna regeb [7][. . .].

⟨Ferhad pașa⟩ îndreptîndu-și steagurile sale de serasker spre ținuturile Valahiei, Ibrahim pașa a devenit caimacam, luna aceea [8]. Rebelul fără de lege, Mihai, cerînd ajutor de la cei de același neam cu el, a strîns peste 100 000 de oșteni nenorociți. Distrugînd toate schelele, orașele și cetățile de pe malurile Dunării și ale Mării Negre, el a prigonit în toate felurile locuitorii de acolo, luna ramazan [9]. După ce a parcurs menziluri, serdarul a ajuns la Rusciuc unde, în timp ce se strădui din răsputeri să construiască un pod, a fost învinuit de nepăsare, de lipsuri și de unele măsuri rele, drept care a fost scos și înlăturat din rangul de mare vizir. Atunci a fost înălțat pentru a patra oară la demnitatea de mare vizir Sinan pașa, care se afla mazilit la Malgara, unde se retrăsese, șevval [10].

Marele vizir, potrivit poruncii, a devenit serdar, iar Ibrahim pașa a rămas mai departe în postul de caimacam.

Sinan pașa și-a condus steagurile strălucitoare ca soarele spre ținuturile Valahiei, luna șevval. Muhafîzul Rumeliei, Hasan pașa, fiul lui Sokollu Mehmed pașa, întîmpinînd cu vitejie pe cei care îi atacaseră pe locuitorii Vidinului, a nimicit cu ajutorul lui Allah peste 10 000 de păgîni răufăcători și a luat prizonieri vreo 5 000 de răufăcători fără de lege, luna zil-kade [11].

Chehaia de capugii fusese trimis spre a lua sigiliul de la Ferhad pașa, afînd despre aceasta, cu două zile înainte de sosirea kethudalei, a predat lui Satîrgi Mehmed pașa, cel mazilit din Anatolia, vistieria și celelalte lucruri trebuincioase expediției, iar el, înarmat, luînd cu el lucruri puține, s-a hotărît să meargă la reședința împărătească. După ce a predat pe drum sigiliul de vizir kethudalei capugiilor, el a apucat pe o cale necunoscută, rătăcind prin cîmpii.

[. . .]. În apropierea orașului numit București, oastea din Rumelia a aprins, printr-un atac puternic, focul bătăliei în partea nenorocitului Mihai. La început, temîndu-se de înfrîngere, oastea islamică era cît pe ce să se risipească dar, cu sprijinul lui Allah, adunarea păgînilor fără de lege fiind nimicită, norocul marii cuceriri și al biruinței a surîs gaziilor victoriei, zilhidjge [12]. Prin irosire zadarnică de unelte și de sforțări omenești, s-au străduit să construiască o cetate la București, iar, după terminare, Valahia a fost acordată cu titlul de beilerbeilîc lui Satîrgi Mehmed pașa, luna muharrem, anul 1004 [13].

[. . .].Muhafîzul de Șirvan Hadîm Djafer pașa, potrivit poruncii, plecîndu-și fața la pămîntul de la Pragul cel veșnic norocos, a fost trimis în părțile Vidinului ca serasker; luna safer [14].

Aflîndu-se că Mihai s-a dus tîrîș la Tîrgoviște, pe la marginea Valahiei, și a început din nou să strîngă oaste, acesta a fost atacat de serdar și de aceea el și-a luat și de acolo lucrurile. Dar, îndată după întoarcerea lui Sinan pașa, care întărise Tîrgoviștea, construind fortificații în jurul ei și așezînd detașamente de pază, mai sus numitul rebel a apărut din nou. Curmînd viața înfloritoare a gaziilor însărcinați cu paza, el și-a îndreptat steagul sforțării sale spre București. Serdarul, nefiind în stare să i se împotrivească, a dat foc fortăreței pe care a construit-o cu mii de greutăți, pentru ca ghiaurii să nu se folosească de ea. Îndreptîndu-și calul cel semeț spre Rusciuc, el a fugit și a ajuns la pod pe cînd nu fuseseră

trecute încă munițiile, tunurile și corturile, precum nici cea mai mare parte a oștii. De îndată ce serdarul, cuprins de teamă, a trecut de partea cealaltă, sosind călăreții lui Mihai, focul săbiilor a început să împrăștie flăcări. Au pierit numeroși oameni din oastea norocoasă. Atunci au căzut în mîinile asupritoare ale ghiaurilor toate uneltele și munițiile, precum și cetatea Giurgiu, rebi I 1004 [15] [...].

La rugămintea lui Gazi Ghirai, serascherul răufăcător al lui Ermeni Mihal ⟨Ieremia Movilă⟩, care era voievodul Moldovei, renegatul Răzvan [4], a fost agățat în cîrlig, printr-o singură lovitură, și măcelărită cu săbiile nimicitoare toată suita acestuia; djumadi I ⟨1004⟩ [16].

La rugămintea făcută de către raialele din Valahia, care au cerut de la reședința cea milostivă și îndurătoare ca Mihnea oglu (fiul) să fie numit voievod al Transilvaniei, rugămințile lor au fost primite și el a fost onorat cu numirea, luna aceasta ⟨djumadi⟩ I 1004.

[...]. Mihai a trimis în repetate rînduri scrisori de umilință la reședința sultanului lumii, arătîndu-și căința pentru greșelile pe care le-a săvîrșit, și rugîndu-se ca voievodatul să-i fie acordat lui. Atunci, prin Hasan pașa, muhafîz de Rumelia, el a expediat mahzar în numele boierilor și raialelor bogate. Cererea sa s-a bucurat de primire, trimițîndu-i-se înaltul firman, șaban [1004] [17]. La serhaturi fiind stricată rînduiala, era cu neputință îndeplinirea serviciilor prin serdari din pricina neînțelegerilor dintre demnitarii împărăției. Din cauza aceasta Sinan pașa i-a dat padișahului lumii ideea expediției în Ungaria și, ațîțîndu-l la acest mare război sfînt, au început să pregătească munițiile și cele necesare. Cînd era pe cale de a le termina, s-a împlinit sorocul vieții sale ⟨a lui Sinan pașa⟩.

[...]. Afurisitul de Mihai arătînd față de muhafîzul de Vidin, Hafîz Ahmed pașa, o purtare devotată, l-a făcut rob al neștiinței pe acel sărman. După aceea, într-o zi, l-a trimis pe acesta ca să ceară îngăduință pentru a se închina la pămîntul de sub picioarele preamăritului stăpîn. În ziua hotărîtă, mai sus-numitul pașă își înfrumusețase stîlpul cortului său, așezat pe malul Dunării, cu diferite podoabe și, legîndu-l cu fire de mătase, aștepta, stînd pe un scaun auriu ca la un bairam, corabia cu care urma să vină Mihai. Atunci oastea dușmană, semănătoare de uneltiri, atacînd dintr-o anume parte, pe neașteptate și fără veste, oștile islamice, care erau așezate fără ordine, ca să privească desfășurarea ceremonialului, au fost acoperite de valurile înfrîngerii.

Călăreții nenorocitului Mihai, afară de faptul că au luat multe capete și suflete, au mai avut parte și de diferite feluri de avuții, safer ⟨1007⟩ [18].

În primăvara cea norocoasă, ridicînd steagul luptei sfinte, serdarul a plecat din Belgrad avînd ca scop să meargă în țara Transilvaniei. La locul de popas numit Becicherec a sosit la tabăra victorioasă Gazi Ghirai han cu 100 000 de oșteni, aceeași lună.

[...]. După înfrîngerea lui Hafîz Ahmed pașa , Guzeldje Mahmud pașa devenind conducătorul oștii islamice, acesta a condus împotriva lui Mihai oastea de luptă și de măcel. Devastînd ținuturile Valahiei și pricinuind raialei diferite pagube, el le-a adus într-o stare de desperare.

Mihai, căpetenia oștii ghiaure și rătăcite, simțind că raiaua vrea să pună mîna pe el, s-a obligat să trimită, mărit de două ori, haraciul

pe care primise să-l plătească an de an. Totodată, el a recurs la îndurarea lui Mahmud paşa, rugîndu-l ca voievodatul să-i fie dăruit lui sau fiului său, ⟨luna⟩ rebi II [19].

[. . .]. Mahmud paşa, construind din nou cetatea Giurgiului, arsă de focul distrugător al netrebnicului Mihai, s-a închinat la norocoasa şi preacurata reşedinţă, aceeaşi lună.

[1] Alexandru cel Rău.
[2] 20 iunie – 18 iulie 1594.
[3] ⟨Rebi I 1003⟩ = 14 noiembrie – 13 decembrie 1594.
[4] Ştefan Răzvan, domnul Moldovei (12/24 aprilie – 3/13 decembrie 1595), s-a urcat pe tron cu sprijinul lui Sigismund Báthory; în schimb, a recunoscut suzeranitatea principelui transilvănean, acceptînd condiţii apăsătoare.
[5] Este vorba de luptele de la Stăneşti şi Şerpăteşti unde fraţii Buzeşti i-au respins pe tătari.
[6] ⟨Djumadi I 1003⟩ = 12 ianuarie – 10 februarie 1595.
[7] ⟨Regeb 1003⟩ = 12 martie – 10 aprilie 1595.
[8] ⟨Şaban 1003⟩ = 11 aprilie – 9 mai 1595.
[9] Ramazan ⟨1003⟩ = 10 mai – 8 iunie 1595.
[10] Şevval ⟨1003⟩ = 9 iunie – 7 iulie 1595.
[11] Zil-kade ⟨1003⟩ = 8 iulie – 6 august 1595.
[12] Zil-hidjge ⟨1003⟩ = 7 august – 5 septembrie 1595.
[13] 6 septembrie – 4 octombrie 1595.
[14] Safer ⟨1004⟩ = 5 octombrie – 3 noiembrie 1595.
[15] 4 noiembrie – 3 decembrie 1595.
[16] 2 – 31 ianuarie 1596.
[17] 31 martie – 28 aprilie 1596.
[18] 1 septembrie – 2 octombrie 1598.
[19] Rebi II ⟨1008⟩ = 18 octombrie – 16 noiembrie 1599.

RELATIONE
DELLE GVERRE
SVCCESSE

Fra' Christiani, & Turchi, in Ongaria, Transiluania, & Valachia, fino al presente Anno 1600.

SCRITTA DAL REVERENDO Don Paolo Sartorio Napolitano.

Gueire di Ongaria occorse dall'anno 1590. fino à l'anno 1600.

STanco finalmente Amurato Imperator de' Turchi, con il Persiano se pacificò di così lunga guerra, essendo con tanto acquisto di honore, e gloria rimasto, che molto ben se ne potea stimar pago, e contento hauendoui guadagnato quattro luoghi assai forti, cioè Tauris, Genge, Seruian, e Chars. de' quali non solo il supremo Dominio, ma l'vtile ancora (secondo il costume Ottomano) ritenne in sua libera potestà. E mentre egli assai male accorto, e studioso godeua di tal quiete, dalla quale mai si mostrò troppo lontano, fu consigliato da' suoi Visiri à rinouar la guerra in paese piu vicino, non hauendone potuto in alcun modo fra queste discordie di Turchi, e Persiani, far troppo acquisto, dicendone queste ragioni, che l'Imperij grandi non si ponno mantenere senza il mezzo dell'armi, perche così già haueuano fatti gli passati Imperatori Ottomani. quali con le continue guerre si haueuano aperta larga strada alle monarchie, & ampliare i confini dell'Imperio: però non come altri potentati di poche forze, il cui fine è la pace, ma come gran Signore di molta poten-

1590.

Pace tre il Turco i e'l Persiano.

Visiri consigliano guerra piu uicinu.

HISTORIA VNIVERSALE DELL'ORIGINE ET IMPERIO DE' TVRCHI.

Raccolta, & in diuerſi luoghi di nuouo ampliata, da
M. Franceſco Sanſouino;

Con le guerre ſucceſſe in Perſia, in Ongaria, in Tranſiluania, Valachia, ſino l'anno 1600.

Et riformata in molte ſue parti per ordine della Santa Inquiſitione.

All'Eccellentiſs. Signor Gio. Carlo Siuos Dedicata.

Nella quale ſi contengono le leggi, gli offici, i coſtumi, & la militia di quella natione; con tutte le coſe fatte da loro per terra, & per mare; con le vite particolari de Principi Ottomani, con l'effigie del naturale di eſſi Imperatori, cominciando dal primo fondator di quell'Imperio, fino al preſente Meemeth. III. 1600.

Et con la Tauola di tutte le coſe piu notabile, & degne.

CON PRIVILEGGIO.

OTTOMANI

IN VENETIA, Preſſo Aleſſandro di Vecchi. 1600.

PAOLO SARTORIO

Reverendul napolitan Paolo Sartorio, care s-a născut pe la mijlocul secolului al XVI-lea, a scris *Relatione delle guerre successe fra'Christiani e Turchi in Ongaria, Transilvania e Valachia sino al presente anno 1600*, în care expune situaţia social-politică şi geografică a Transilvaniei, Valahiei şi Ungariei, relaţiile dintre ele şi războaiele purtate cu turcii între 1590 şi 1660.

Ediţia folosită: *Relatione delle guerre successe fra'Christiani, e Turchi, in Ongaria, Transilvania e Valachia, sino al presente anno 1600*, în: Francesco Sansovino, *Historia universale dell'origine et imperio de Turchi. Con le guerre successe in Persia, in Ongaria, in Transilvania, Valachia sino l'anno 1600*, Veneţia, Alessandro di Vecchi, 1600, p. 632—633; 652—654; 656—657.

RELATIONE DELLE GUERRE SUCCESSE FRA'CHRISTIANI, E TURCHI, IN ONGARIA, TRANSYLVANIA, E VALACHIA SINO AL PRESENTE ANNO 1600

[...]. Io non mi marauiglio del valor di queste genti di Transilvania, perche ueramente sono stimati i piu bellicosi di Europa, questi insieme con Moldavi, e Valachi sono li antiqui Daci tanto temuti, e stimati da Romani, quali furno astretti sotto Domitiano, Nerwa e Traiano pagarli tributo, accio non passassero il Danubio a danni di quel Imperio: però da Turchi sono temuti ancora, havendone piu volte riceuuti gran botte et hora con questa rotta renouatosi doppo il timore. Michel Vaivoda di Valachia, hauendo piu uolte disgustato il Turco, con molte uccisioni fatte di loro, e particularmente di quelle mandati da Assan Bassà in Valachia sotto promessa di pace, et altri tagliati à pezzi da Dracola lor Capitano, per far piu stragge di questi inimici, unitesi anch'egli co'l imperio, non è danno ò ruvina, che non procuri per liberarsi dalla tirannia Ottomana. Si seruono queste Nationi, come Ongari, Transilvani Bulgari, Rasciani, Siculi, et altri, di pochi archibugieri, perche uolentieri desiderano ueder la faccia del nemico, e con le lancie gli mostrano ualorosamente la fronte à cauallo. Rasciani ancora, liquali sotto l'Imperio Ottomano habitauano, sotto il territorio di Temisuar, e di Lippa, hauendo origine dalla Misia, che hora si chiama, Seruia, sono rebellati à Turchi, e viuono sotto l'obedienza del Transilvano [...].

[...]. L'imperatore ancora uedendo, che si mostrauano caldi i suoi, non mancò egli dall'altro canto con littere, con suppliche e con

essortationi ammonire i Principi Christiani, che douessero porgergli qualche soccorso: e primo de gli altri si mostrò prontissimo Aron Prencipe della Moldavia dalla banda dell'Imperio, passato con buon numero de suoi la uelta di Bamberi, et Chichermeni, colto alla sprouista il Begh di Bander con sei cento Turchi li tagliò tutti a pezzi, facendo grosso bottino di animali. Uscì questo Signore à fauor dell'Imperio non con dieci ò quindici mila persone, ma se dice, che seco haueua da quaranta mila combattenti, e buon numero de suoi Beroni con sei mila caualli, il resto Archibugieri di gran cuore. Michael Voivoda non haueua di manco gente il suo essercito; anzi superava Aron; imbattutosi con altro numero di Turchi, ne uccise più di mille di loro tuti huomini di conto, come Solachi, Chiaussi, e Giannizzeri, et altri che sotto la sua giuridittione si ritrouauano, e uoltosi poi uerso il Danubio, hauendo inteso, che Mustafa Agà era in campagna con grosso numero di persone per rimettere in stato un Principe giovanetto della Moldavia, chiamato, Bogdano. Non dubbitando ponto il Vaiuoda, animando i suoi Valachi, Transilvani e Moldavi andorno ualorosamente à incontrar Turchi, egli urtorne con tanto empito, che depo molto contrasto ne restarno Christiani uincitori, e Turchi rotti, e confusi, con morte di assai di loro, facendone prigione il Mustafà, e poco meno, che il Principe giouanetto, il quale con quatro soli gli fu a pena concesso di trouar luogo per saluarsi; Christiani parimente in buon numero ui restarno ancor loro morti, percioche la uitoria dall'altra parte si poteua chiamar sanguinosa. Offerse il Mustafà al Valaco dieci mila zechini per riscatto; ma non gli volse accettare contentandosi di tenerlo in prigione, e seguitar la vittoria con il restante, penetrando insino à Soffia, Principal Citta frà Bulgari, la quele pose à sacco, e poi abbruggiandola, ne prese anco Sedistria, con altri Castelli, facendo di cio grande allegrezze, per fin fece sopra una Torre tirare alcune campane con suoni di allegrezze, se ne partì hauendo spianato ogni cosa lasciando quelle campagne coperte di corpi di Turchi, e Tartari morti, menando seco molti priggioni, e nel partire se impatroni anco della Città di Vesper, assai importante, posta sopra il Danubio, laquele se si reducesse in fortezza, apportarebbe impedimento grande al Turco per la uia del mar maggiore, non potendo, altroue passar, se non fa capo in questa Città per condurre uittouaglie et altre cose in Ongaria [...].

[...]. Intato Michiel Vaiuoda Valaco con le sue genti in buon numero per non dimorare in ocio risolse far l'impresa di Nicopoli, e cosi dato ordine a'suoi face gittare un ponte su'l Danubio per passare a quell'assedio: il che inteso dal Bassa di Listria, e Badouense con grosso numero di genti, deliberorno d'impedirlo: cosi incaminati a quella uolta trouorno, che sopra il Danubio era stato dalli soldati de Vaiuoda gittato il ponte, e senz'altro induggio fu dato ordine, che fosse rotto, acciò non hauessero potuto passare a quell'assedio, doue correndovi il Valaco per uendicarsi di questa ingiuria, furno astretti Turchi a lasciar l'impresa, il quale non desiderando altro, si attaccò fra di loro brauamente la zuffa, che durò un pezzo, e ne restorne Turchi rotti, e poco men, che disfatti, con horribil occisione di loro, e pochi chi in quà, chi in là, saluarno con la fuga la uita, et egli con dieci mila di suoi, per il passo libero del ponte vittorioso si condusse sotto Nicopoli, quale intesa la stragge de'Turchi, seguita conoscendosi non poter resistere al ualore, e sforzo di Valachi, non sperando soccorso piu de Turchi, si diede in mano del Vaivoda, il quale postosi à sacco, e fuoco, ui fece grossissimo bottino, e da li ritirarsi uerso casa con-

dusse seco grosso numero de Bulgari, sciegliendo fra di loro li piu atti, per combattere, et il resto di li condusse, per fare, che habitassero la provintia della Valchia.

In Constantinopoli intanto la peste faceua di gran mali, e ne moriuano assai il giorno; di maniera, che sentiua il gran Signore cordogli, che suoi restassero dalla peste uccisi in casa, e da Cristiani nella guerra tagliati a pezzi, di modo che gionto il rumore di questa ruuina fatta dal Valaco, pose nel cuore di Turchi horribil spauento, pur il gran Signore non uolse mancare di buone prouiggioni, per opporsi a tanti danni: perciò commandò al suo primo Visir, che raccolti buon numero di soldati se incaminasse contro il Vaiuoda per impedir tanti felici, e fortunati progressi: il quale fatto ardito dalle vittorie, et ingrossatosi con nuoue genti, poco stimaua le minaccie di Turchi, sapendo che non si combatte con gridi, ma con arme.

Tutto angosciato si uedeua il Turco sbattuto dalla peste in Constantinopli e dalla guerra in Ongaria, con horribil strage e mortalità di suoi, sapendo i pochi progressi operati da Mehemetto Setergi nell'assedio di Varadino, e la gran mortalità di suoi seguita nell'assediò di Nicopoli, cagionatasi per opera del Valaco ...

[...]. Michel Vaiuoda uedendo Turchi spauentati, di nuovo si pose al far scorrerie a danni loro, di modo che era penetrato per cento miglia di paese fra gli Ottomanni, con gran ruuine di quei contorni; doue correndoui Mehemetto Satergi con le sue genti per opponersi, il Vaiuoda se ritirò; e mentre Turchi se tirauano la uolta di Belgrado, furno pizzicati alla coda, con alcuni danni. Finalmente scorsi fin sotto Lippa per assediarla ui si fermarne per tre giorni soli, senza frutto alcuno [...].

[...]. Onde Turchi sdegnati di non hauer potuto fare acquisto di Varadino, si posero à depredar i Villaggi, e Castelli uicini: il che diede segno ad Imperiali, che forse l'anno uenturo douessero di nuouo tentar quella impresa; e cosi attesero quell'Inuerno a ben monirlo, e fortificarlo di quanto faceua bisogno, acciò occorrendo si trouasse prouisto, ma non passo troppo, che Turchi, e Tartari insieme, che faceuano questi danni, pagorno il tutto con le lor spoglie, percioche incontratesi nel Valaco, il quale era con sei mila Cosachi, hauendo inteso questi bottini, et abbruggiamenti, si era posto incamino per affrontarsi con loro, quali postosi a fronte con poca zuffa, ne ruppero Turchi, e Tartari, con acquisto della preda, e di alcuni pezzi di artegliaria. Nel contorno di Buda similmente quattrocento Christiani scorrendo quelle campagne, haueuano fato bottino di buona quantità di animali, et altre robbe [...].

[...]. Seguì in tanto tra il Cardinal, Battori Transilvano, et Michel Vaiuoda horibil fatto d'arme in questa maniera, che trouandosi il Valaco a Zecovigh, attendendo ad ingrossarsi di gente, doue vi concorreuano diuerse nationi di soldati cosi a cauallo, come a piedi, al numero di uenticinque mila combattenti, il mese di Ottobre partì da questo luogo la uolta di Marcoploest, con la sudetta gente, riceuendo quiui altre persone del paese che tutte faceuano un grosso numero, quasi di sessanta mila persone, e le divise in tre parte, cioè deciotto mila tra fanti e caualli li mandò ad Erunestat, otto mila Aiduchi a Brascho, et il restante con due mila caualii tenne appresso di se, con ottanta pezzi di arteglieria, tra grossa e picciola, qual fece condurre a Buzabachar, et a'uintisei di Ottobre tutte tre queste parte si congionsero nelle campagne di Temison, tre leghe discosto da Erunstat; doue il Valaco scoperse un brutto tradimento, poi che il suo

Locotenente corrotto per danari da Hbrahim Generale del Turco haueua promesso di ucciderlo: del che accortosi, di propria mano senza altro ne fece aspra uendetta, tagliandoli la gola. Gli sopra uenne dipoi il Nontio del Papa, mandato dal Cardinale con bellissima stratagema, hauendo seco un Ambasciadore per dar credito al negotio, dicendo, che detto Ambasciatore teneua conmissione di sua Cesarea Maestà che douesse in tutto, e per tutto desistere da quella guerra, et uscir fuori della Transilvania: il che parendo al Vaiuoda molto da strano, e quasi impossibile, gli rispose, che desideraua ueder questo mandato: ma il Nontio replicò che si trouaua appresso la persona del Cardinale. Il Valaco disse all'hora, che egli ne teneua un altro dall'Imperatore, et che era iui a posta, per esseguirlo fidelissimamente. Cosi fu pregato dal Nontio, che douesse al meno per quel giorno sospendere l'arme. E mentre cosi tutti due taciti, e sospesi giaceuano, uolse sapere la causa dal Nontio, perche il Cardinale infettaua quel principato, e non lo rendensse a cui doueua, et attendesse al gouerno di Chiesa, e non di guerra, che meglio gli saria conuenuto: non gli fù risposto altro, fuor che alli uenti otto di Ottobre il giorno di santi Apostoli Simone, e Giuda, fece ritorno al Cardinale, dal quale fu subito di nuouo inuiato al Vaiuoda, che attendeua insieme con il suo figliuolo, a poner le genti all'ordine, per opporsi al Cardinale: ne potè hauere altra risposta, sol che una buona risolutione di fer giornata: e cosi posto ordine con un suo Colonello, capo di due mila fanti, che fingesse di esser seco sdegnato, et andasse per unirsi con il Cardinale, che quando uedesse attacata la scarmmuzza, al spiegar d'una insegna, si douesse voltar contro il Cardinale, dal quale fu ben uisto, e racolto, per ritrouarsi con assai persone, et hauer quest'altra buona agionta, non sapendo queste insidie occulte. Li uenti otto dunque di Ottobre si diede principio alla battaglia, poi che incontratesi, questi due esserciti, che solamente un quarto di lega erano accampati lontani l'uno dal'altro, si attacò horribilmente la zuffa, e dato il segno, il Colonello non mancò del debito, poi che uoltò faccia, e menando fieramente le mani contro inimici incalzando il Valaco per cinque hore continue ostinatamente se combattè; ma finalmente le genti del Cardinale restarno rotte e disfatte, quale erno da 30. mila tra Turchi, e Tartari, mandategli da Ebrahim, oltra gli altri che alla sua fattione si erano accostati. Il Cardinale, uedendosi a mal partito si diceua, che con lafuga si fosse saluato; altri teneuano che nel passar del fiume tenendo i Valachi, che'l seguiuano, restasse annegato: finalmente il Vaiuoda per diuersi luoghi mandò buon numero di suoi per acquistarlo, et egli se diede a seguitar la uittoria, andando alli allogiamenti del Cardinale, doue trouò da quarantacinque pezzi di arteglieria, assai robbe, danari, padiglioni, e caualli: e da qui se retirò la uolta di Albagiulia; doue fu rìceuuto da confederati con grandissime allegrezze. Mandò poi à Claudiopoli un suo Logotente, se si uoleuono rendere: il che fece uolontieri, con molti altri di quella provincia, Cittadi, e castelli, di maniera che tutta la Transilvania giurò fedeltà a sua Cesarea Maestà essendone rimasti quasi tutti i nobili della Transilvania morti, parte nel fatto d'arme, e parte fatti morire dal Valaco, fra quali cinque, che corrotti per danari dal Cardinale, erano deliberati di uccidere detto Valaco, et alli 14. di Nouembre gli fu presentata la testa del Cardinale, la quale doppo hauerne fatto mostra per atterrimento in Albagiulia, fu fatta retrare, e mandata all'Imperatore, et alli Archiduchi suoi fratelli, hauendo anco mandato a pigliare il suo corpo per dargli honorata sepoltura; Dopo fu condotto il Tesoro di Battori in Zerda di Caouar, qual era di tre milioni d'oro, e sei cento mila scudi.

RELATARE DESPRE RĂZBOAIELE DINTRE CREȘTINI ȘI TURCI ÎN UNGARIA, TRANSILVANIA ȘI VALAHIA, PÎNĂ LA SFÎRȘITUL ACESTUI AN 1600

[...]. Eu nu mă mir de valoarea acestor trupe de transilvăneni, pentru că cu adevărat sînt socotiți cei mai războinici din Europa ; aceștia, împreună cu moldovenii și valahii, sînt anticii daci atît de temuți și apreciați de romani ca cei mai războinici din Europa, care au constrîns pe romani sub Domițian, Nerva și Traian să le plătească tribut ca să nu treacă Dunărea să cauzeze pagube acelui imperiu; mai sînt temuți și acum de turci, de mai multe ori făcînd multe prăzi, iar acum, cu această înfrîngere, au reînnoit teama. Mihai, voievodul Valahiei, jignind de mai multe ori pe turc *, prin masacrele făcute în rîndurile turcilor, și în mod deosebit a acelora trimiși de Hasan pașa în Valahia cu promisiunea de pace, unindu-se, de asemenea, cu Imperiul ⟨german⟩ nu este pierdere sau distrugere pe care să nu le producă pentru a elibera poporul de tirania otomană. Aceste națiuni, ca ungurii, transilvănenii, bulgarii, sîrbii, secuii și alții au puțini archebuzieri, pentru că preferă să privească inamicul în față și să-l înfrunte vitejește cu lancea, călare. Și sîrbii care locuiesc în Imperiul otoman, pe teritoriul Timișoarei și al Lipovei, avîndu-și originea în Moesia, care acum se numește Serbia, sînt revoltați împotriva turcilor și trăiesc sub supunerea transilvănenilor [...].

[...]. Împăratul [1], de asemenea, văzînd situația, nu a neglijat să stăruiască pe de altă parte prin scrisori, rugăminți și prin îndemnuri pe lîngă principii creștini să-i dea ajutor și primul printre alții s-a arătat foarte dispus Aron, principele Moldovei, pentru alianța cu imperiul, venind cu un mare număr dintre ai săi, la Bender și Akkerman, l-a luat prin surprindere pe beiul de la Bender, cu 600 de turci, pe care i-a tăiat pe toți în bucăți, luînd o mare pradă de animale [2]. Acest domnitor a mers cu 10 000 sau 15 000 de oameni, dar se zice că avea cu sine 40 000 de luptători și un mare număr dintre boierii săi, cu 6 000 de călăreți, restul archebuzieri curajoși. Voievodul Mihai, care nu era lipsit de trupe, dimpotrivă, îl întrecea pe Aron, s-a ciocnit cu un alt număr de turci și a ucis mai mult de o mie dintre aceștia, toți oameni de seamă, ca : sohali, ceauși, ieniceri și alții, care se găseau sub jurisdicția sa, și îndreptîndu-se apoi spre Dunăre a aflat că Mustafa aga era în campanie cu un mare număr de oameni pentru a instala un nou principe în Moldova, numit Bogdan [3].

Voievodul însuflețind pe valahii, transilvănenii și moldovenii săi i-a înfruntat vitejește pe turci, atacîndu-i cu atîta elan încît, după multe ciocniri, au rămas învingători creștinii [4], iar turcii au fost înfrînți și împrăștiați, murind destul de mulți dintre ei, făcîndu-l prizonier pe Mustafa [5] și puțin a lipsit ca și tînărul principe Bogdan să împărtășească aceeași soartă. Acesta, împreună cu patru însoțitori, abia a reușit să găsească un loc pentru a se salva. Creștinii, la fel, au rămas în mare număr morți și ei, deoarece victoria se putea numi, pe de altă parte, sîngeroasă. Mustafa i-a oferit valahului ** 10 000 de țechini ca răscumpărare, dar acesta nu a acceptat, mulțumindu-se să-l țină prizonier și continuînd lupta cu restul ⟨armatei⟩, pătrunzînd pînă la Sofia [6], principalul oraș din Bulgaria, pe care l-a prădat ; apoi a incendiat, a ocupat Silistra și alte cetăți, bucurîndu-se foarte mult cu ai săi ; a plecat apoi, după ce a băgat spaima în toți, lăsînd acele cîmpuri acoperite cu cadavre de turci și tătari, luînd cu sine mulți prizonieri, iar la plecare a pus stăpînire, de asemenea, și

pe orașul Vesperim [7], destul de important, așezat lîngă Dunăre, și care, dacă ar fi transformat în fortăreață, ar constitui un mare obstacol pentru turci în drumul spre Marea Neagră, neputînd trece prin altă parte pentru a transporta hrană și alte lucruri în Ungaria [...].

[...]. Numaidecît voievodul valah Mihai cu trupele sale în număr mare hotărî să ocupe Nicopole [8]. Și, astfel, dădu ordine la ai săi să construiască un pod peste Dunăre, pentru a trece la acel asediu; ceea ce aflînd pașa de Silistra și cel de Badavense au hotărît să-l împiedice cu un mare număr de oameni. Pornind deci în acea direcție, au constatat că se făcuse podul peste Dunăre de către soldații voievodului; și, fără altă discuție, dădu ordin să fie distrus, ca să nu poată trece pentru acel asediu. Sosind valahul **, pentru a se răzbuna de această ofensă, turcii au fost constrînși să abandoneze această acțiune. ⟨Mihai⟩ începu curajos lupta care a durat un timp, și turcii au fost înfrînți, mulți dintre ai lor fiind uciși, iar puțini s-au salvat pe ici, pe colo prin fugă, iar el cu 10 000 de oameni ai săi, avînd trecerea liberă pe podul refăcut s-a îndreptat spre Nicopole; cei de aici aflînd de masacrul turcilor, știind că nu pot rezista în fața vitejiei și a efortului valahilor, nesperînd ajutor mai mult din partea turcilor, s-au dat pe mîna voievodului, care a prădat și pustiit prin foc, făcînd o mare pradă și a dus cu sine un mare număr de bulgari, alegînd dintre ei pe cei mai apți pentru a lupta, iar pe ceilalți îi duse pentru a-i așeza ca locuitori în provincia Valahia.

La Constantinopol, ciuma făcea ravagii, mureau în fiecare zi mulți, așa fel încît sultanul a auzit că foarte mulți dintre ai săi au fost răpuși unii de ciumă în case, iar alții tăiați de creștini în bucăți, în război, așa fel încît circula zvonul că acea distrugere făcută de valah ** a provocat o spaimă groaznică în sufletul turcilor. Dar sultanul nu voia să-i lipsească aprovizionarea bună și hotărî să se opună atîtor pagube, de aceea ordonă marelui vizir să adune un mare număr de soldați și să se îndrepte împotriva voievodului, pentru a împiedica atîtea progrese fericite și norocoase ale acestuia; acesta era însuflețit de victorii și, înmulțindu-și trupele sale cu noi oameni, nu prea lua în seamă amenințările turcilor, știind că bătăliile nu se pot da cu strigăte, ci cu arme.

Foarte îngrijorat, turcul * era lovit de ciumă la Constantinopol și de război cu înspăimîntătoare măceluri în Ungaria, cunoștea puținele succese cîștigate de Satîrgi Mehmed la asediul Oradei [9] și marea distrugere printre ai săi la asediul Nicopolei [10] cauzate prin acțiunile valahului ** [...].

[...]. Voievodul Mihai văzînd pe turcii înspăimîntați a început din nou să producă pierderi în rîndul acestora, așa fel încît ⟨el⟩ pătrunsese 100 de mile în țara otomanilor făcînd mare prăpăd în împrejurimi[11]. Aici, deoarece Mehmed Satîrgi [12] alergă cu trupele sale pentru a se opune, voievodul se retrase și turcii au fost tăiați din spate cu unele pierderi, în timp ce se îndreptau spre Belgrad. În sfîrșit, ajungînd pînă la Lipova pentru a o asedia, ⟨turcii⟩ s-au oprit numai pentru trei zile, fără nici un rezultat [...].

[...]. Turcii, mîhniți de a nu fi putut cuceri Oradea, au început să prade satele și cetățile vecine, lucru ce lăsă impresia imperialilor că poate în anul viitor ⟨ aceștia ⟩ vor relua asediul. Și astfel așteptară acea iarnă, pentru a o utiliza bine și a o fortifica, atît cît va fi nevoie, pentru cazul că s-ar produce ceea ce se prevăzuse, dar nu trecu mult că turcii și tătarii împreună, care făceau aceste pagube, au plătit cu prăzile lor, deoarece,

valahul ** care se găsea cu 6 000 de cazaci, aflînd de aceste prăzi și incendieri, s-a postat în drumul lor, pentru a se înfrunta cu ei, iar turcii și tătarii angajîndu-se cu puțin elan au fost înfrînți [13], ⟨Mihai⟩ cucerind și unele piese de artilerie [...].

[...]. Urmă între cardinalul Báthory transilvăneanul și voievodul Mihai un înspăimîntător fapt de arme. Valahul** găsindu-se la Zegonigh unde se concentrau oști de diverse națiuni în număr de 25 000 de luptători pedeștri și de cavalerie, și așteptînd să-și sporească trupele, a pornit, în luna octombrie [14], din acest loc spre Ploiești cu trupele mai sus menționate, primind și alți oameni de aici, din țară, care toți împreună au constituit un mare număr ca la 60 000 de oameni. ⟨El⟩ îi împărți în trei părți: 18 000 de infanteriști și călăreți trimise la Sibiu, 8 000 de haiduci la Brașov, iar restul de 2 000 de călăreți i-a ținut lîngă sine cu 80 de piese de artilerie, printre care tunuri grele și mici, pe care le-a dus la Buzău, iar la 26 octombrie toate aceste părți s-au întîlnit pe șesul de la Cibin, la trei leghe de Sibiu. Valahul a descoperit o trădare urîtă, căci locotenentul său, corupt cu bani de către Ibrahim, generalul turcilor, a promis să-l ucidă ⟨pe Mihai⟩, folosindu-se de propria mînă fără nimic altceva [15]. ⟨Mihai⟩ s-a răzbunat aspru, tăindu-i beregata. În acest timp veni nunțiul papal [16], trimis de cardinal, cu o frumoasă cursă, avînd cu sine un ambasador, pentru a da credit negocierii, spunînd că numitul ambasador avea misiunea de la maiestatea sa imperială de a-i transmite că trebuie să renunțe la acel război și să plece din Transilvania; ceea ce părîndu-i-se voievodului foarte straniu și aproape imposibil, îi răspunse că voia să vadă acel mandat; nunțiul replică că se găsea la cardinal. Valahul ** spuse atunci că el avea un alt ordin de la împărat și că el se găsea în acel loc tocmai pentru a-l executa cu fidelitate. Astfel fu rugat de nunțiu să suspende acțiunea armată, cel puțin în ziua aceea. În timp ce stăteau astfel amîndoi, tăcuți și în nesiguranță, ⟨Mihai⟩ voia să știe de la nunțiu cauza pentru care dorea cardinalul acel principat și nu-l preda aceluia căruia i se cuvenea și de ce aspiră spre război în loc de a guverna biserica, ceea ce i s-ar fi potrivit mai mult; nu i s-a răspuns nimic. La 28 octombrie, ziua sfinților apostoli Simon și Iuda, se întoarse la cardinal, de care fu imediat trimis din nou la voievod, care aștepta, împreună cu fiul său, să pună trupele în ordine, pentru a se opune cardinalului; nu putea avea alt răspuns, decît o bună hotărîre de a se da lupta; și, astfel, se înțelese cu un colonel de-al său, comandantul a 2 000 de infanteriști, să simuleze de a se fi certat cu el și să meargă să se unească cu cardinalul, iar cînd va vedea că a început ciocnirea, la un semn, trebuia să se întoarcă împotriva cardinalului. Pentru acest ajutor bun, comandantul a fost bine văzut și primit de cardinalul care se găsea cu mai multe persoane, neștiind de uneltirile ascunse. Deci, la 28 octombrie, începu bătălia [17], încăierîndu-se aceste două armate, care erau cu tabăra la numai un sfert de leghe una de alta; lupta începu înverșunată și, dîndu-se semnalul, colonelul și-a făcut datoria, întorcînd fața, și bătîndu-i strașnic pe dușmanii care-l presau pe valah **, timp de cinci ore continue se luptă cu încăpățînare. În cele din urmă, oamenii cardinalului, printre care se aflau 30 000 de turci și tătari [18], trimiși de Ibrahim, și alții care li s-au mai alăturat, fură înfrînți și împrăștiați. Cardinalul, văzîndu-se în situație grea, își zicea că s-ar putea salva prin fugă; alții socoteau că s-ar fi înecat la trecerea rîului, reținînd pe valahii care-l urmăreau; în sfîrșit, voievodul trimise în diverse locuri un mare număr dintre ai săi pentru a

pune mîna pe el. Mihai continuă să urmărească victoria, mergînd la cantonamentele cardinalului, unde a găsit 45 de piese de artilerie, destule lucruri, bani, corturi şi cai, iar de aici s-a retras spre Alba Iulia, unde fu primit de aliaţi cu foarte mare bucurie. Trimise apoi la Cluj un locotenent al său, cerînd să se predea, ceea ce au făcut bucuroşi, cu mulţi alţii din acea provincie, oraşe şi cetăţi; astfel că toată Transilvania a jurat fidelitate maiestăţii sale imperiale, fiind aproape toţi nobilii Transilvaniei morţi, parte prin fapte de arme, parte fiind ucişi de valah **, printre care cei cinci, care, corupţi cu bani, de către cardinal, erau hotărîţi să-l ucidă pe numitul valah **. La 14 noiembrie i s-a prezentat capul cardinalului care, după ce a fost expus pentru înmormîntare la Alba Iulia, a fost îmbălsămat şi trimis împăratului şi arhiducilor, fraţii săi [19]; a trimis, de asemenea, să i se caute corpul pentru a-i face o înmormîntare onorabilă. După aceasta, a fost adus tezaurul lui Báthory la Zerda, din Chioar, care era de trei milioane de aur şi 600 000 scuzi.

* Sultanul.

** Mihai Viteazul.

[1] Rudolf al II-lea.

[2] În campania din februarie — martie 1595.

[3] Pretendentul Bogdan, fiul fostului domn al Moldovei, Iancu Sasul (1579 — 1582), era numit în Muntenia.

[4] Bătălia de la Rusciuc (15/25 ianuarie 1595).

[5] Mustafa paşa nu este luat prizonier, ci piere în luptă împreună cu cea mai mare parte din ofiţerii săi.

[6] În campania din iarna şi primăvara lui 1595, armata lui Mihai nu s-a desprins de malurile Dunării.

[7] Singura cetate luată de Mihai în campania din primăvara lui 1595 este Brăila.

[8] La începutul lui iunie 1595, Mihai atacă şi împrăştie trupele otomane concentrate la Nicopole; cele o mie de luntre, cu ajutorul cărora turcii intenţionau să construiască un pod peste Dunăre, sînt arse, iar oraşul este incendiat.

[9] În 1598.

[10] Septembrie 1598.

[11] Aluzie la marea campanie întreprinsă de Mihai în sudul Dunării (septembrie — octombrie 1598).

[12] Pentru a uşura situaţia armatei imperiale, care apăra Oradea de atacul trupelor otomane comandate de Mehmed Satîrgi paşa (în ajutorul asediaţilor Mihai Viteazul trimisese un corp de 1 500 de oşteni, sub comanda lui aga Leca), domnul român întreprinde, în septembrie-octombrie 1598, o acţiune de diversiune la sud de Dunăre, tăind armatei otomane orice posibilitate de aprovizionare. Silit să părăsească asediul Oradei din lipsă de alimente şi oameni şi dorind să restabilească căile de comunicaţie cu imperiul, Satîrgi paşa intenţionează să-l atace pe Mihai în sudul Dunării. Or, între timp, domnul român retrăgîndu-se la nord de fluviu, Satîrgi paşa revine spre Belgrad, cu intenţia de a relua asediul Oradei, însă este ucis din ordinul sultanului, pentru că nu realizase nimic.

[13] În martie 1599.

[14] La începutul lui octombrie 1599, Mihai era la Bucureşti unde se adunaseră o parte din trupe. Cu ele pleacă spre Ploieşti, locul de concentrare al tuturor forţelor, unde ajunge la 5/15 octombrie. În aceeaşi zi întreaga oaste se puse în mişcare spre Transilvania.

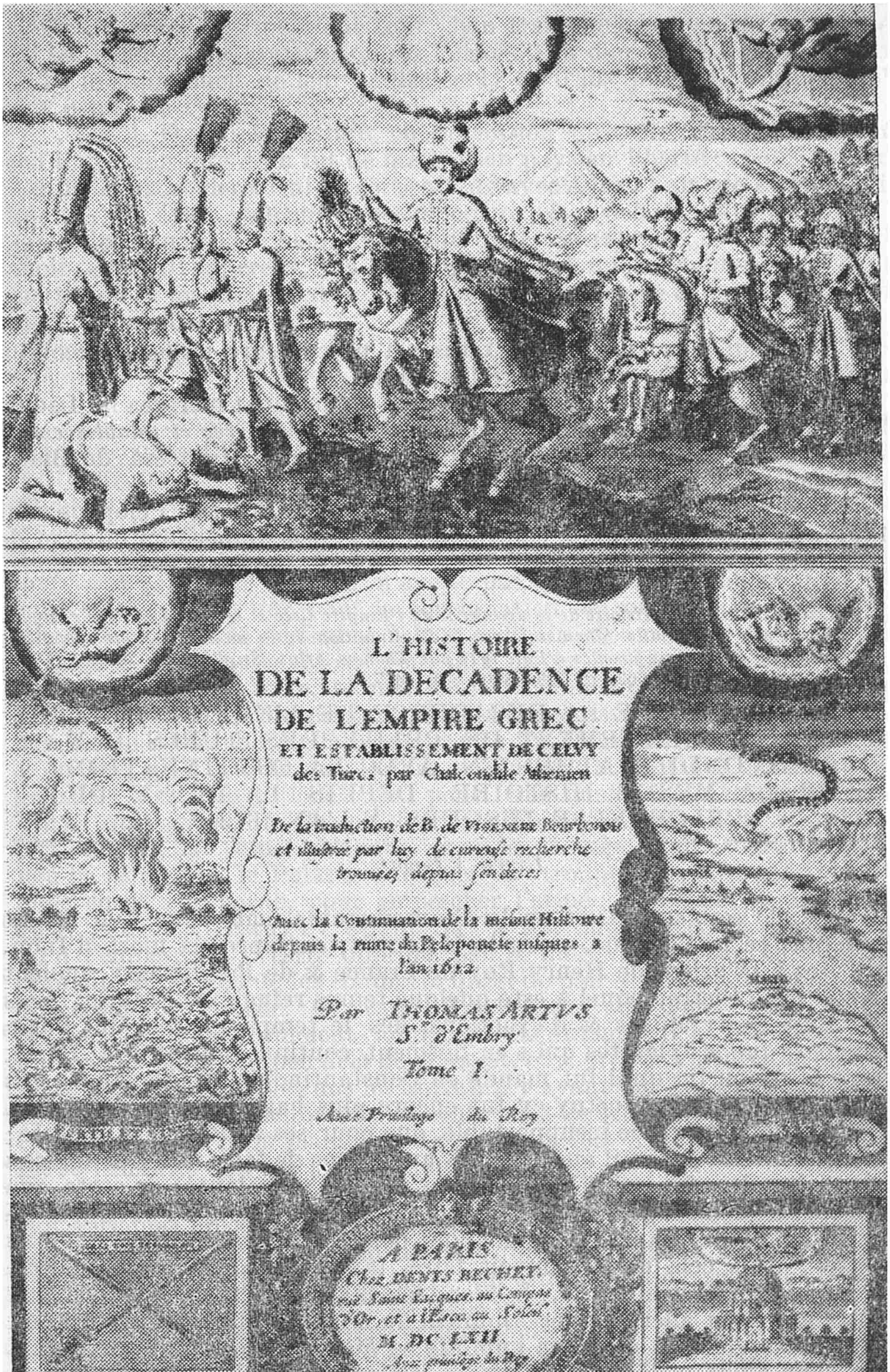
[15] Este probabil vorba de fostul secretar al domnului, Ioan Racz, care în ajunul bătăliei de la Şelimbăr a trecut în tabăra cardinalului; este prins după bătălie şi executat.

[16] Germanico Malaspina.

[17] De la Şelimbăr.

[18] Andrei Báthory nu a primit ajutor de la marele vizir Ibrahim paşa.

[19] Împăratului i-a fost trimisă numai o pictură făcută după capul cardinalului.

L'HISTOIRE
DE LA DECADENCE
DE L'EMPIRE GREC
ET ESTABLISSEMENT DE CELVY
Par THOMAS ARTVS
Tome I.
A PARIS
M. DC. LXII

THOMAS ARTUS

Istoricul francez Thomas Artus s-a născut spre mijlocul secolului al XVI-lea la Paris, dintr-o familie nobilă.

Este cunoscut mai ales prin faptul că a continuat lucrarea lui Laonic Chalcocondil, *L'Histoire de la decadence de l'Empire Grec et establissement de celuy des Turcs*, tradusă din limba greacă în limba franceză de Blaise de Vigenère.

Opera lui Chalcocondil se oprea odată cu căderea Peloponezului (1461), iar Thomas Artus a continuat-o cu istoria Imperiului otoman de la această dată pînă în 1612.

Ediţia folosită : *L'Histoire de la decadence de l'Empire Grec et establissement de celuy des Turcs par Chalcondile Athenien. Avec la Continuation de la mesme Histoire depuis la ruine du Peloponese jusques à l'an 1612 par Thomas Artus, Sr. d'Embry*, tome I, Paris, Augustin Courbé, 1662, p. 799—800; 816—817.

L'HISTOIRE DE LA DECADENCE DE L'EMPIRE GREC ET ESTABLISSEMENT DE CELUY DES TURCS PAR CHALCONDILE ATHENIEN. AVEC LA CONTINUATION DE LA MESME HISTOIRE DEPUIS LA RUINE DU PELOPONESE JUSQUES À L'AN 1612

Livre VI-ème

[...] Cecy, se passoit en la Transsilvanie : mais il ne s'en faisoit pas moins en la Valachie, et en la Moldavie; car apres la mort d'Iuon, les Turcs à la priere de Henry Roy de France & de Polongne, y auoient mis son frere Pierre, lequel a esté quelque temps refugié en France : mais il fit tant de tyrannies & d'exactions, dès le temps mesme du Bassa Mahomet, que les plaintes qui s'en faisoient continuellement a la Porte, furent cause en fin qu'il fut mandé en Constantinople, & Alexandre mis en sa place. Toutefois cetuy-cy fut encore plus haï que son deuancier, tant pour son arrogance insupportable, que pour ses actions & la cruaute ; joint que de son temps il auoit permis aux Turcs de faire mille extortions sur son peuple, afin qu'ils le laissassent viure à sa volonté: de sorte que les biens, les femnes, les filles & les garçons, tout estoit à l'abandon de leur lubricité insatiable; cela donnoit bonne enuie aux peuples de se reuolter : mais cela ne se pouvoit faire, tandis qu'Alexandre regneroit, sur eux; ils s'assemblerent, & secrettement deputerent quelques-uns d'entre eux pour aller trouver Amurath au nom de toute la Province, où estant ils supplierent en toute humilité sa Maiesté, les larmes aux yeux, de vouloir avoir pitié de leur misere, estre impossible de pouvoir plus vivre sous un si cruel & tyrannique Prince, qu'estoit, Alexandre : qu'il

y avoit entr'eux un Ban descendu des Princes de Moldavie, nommé Michel, duquel ils esperoient tout bon traictement pour sa generosité; s'il les vouloit tant gratifier que de l'éleuer à la dignité de Palatin, si non qu'ils le supplioient de leur bailler celuy qu'il luy plairoit, pourueu qu'il leur ostast ce tyran.

[...]. Or Michel estant en possession de cette Principauté, tout son but & son intention fut de mettre son pays en liberté: pour ce faire, il traicta particulierement de cette affaire avec Aaron Vaivode de Moldavie, lesquels en ayans consulté ensemblement, & sçachans déja combien le Transalpin auoit esté heureux en toutes ses entreprises, & l'alliance qu'il auoit avec l'Empereur, les Kosaques & Polonnois delibererent de se mettre en sa protection, & de faire une ligue offensiue & deffensive contre les Turcs & Tartares [...].

Livre XVII-ème

[...]. Sinan qui sçauoit que Michel s'estoit revolté, et auoit fait ligue auecques l'Empereur et auecques le Transsilvain, assembla toutes ses forces pour tailler en pieces, comme il disoit, l'armée du Palatin, et remettre sous la puissance de son Empereur cette Province qui s'en estoit revoltée. Desirant doncques paruenir au dessus de ses entreprises, il fit faire un pont de batteaux sur le Danube, par le moyen duquel il passa toute son armée, le Palatin n'ayant pas des forces bastantes pour l'en empescher, si bien que pour la conseruation de son pays et pour empescher que les Turcs ne fissent à leur ordinaire des ravages en la contrée, il dispersa une partie de ses gens aux places les plus importantes; luy cependant auec le reste, se mit en lieu commode pour donner secours où besoin seroit, et toutesfois sans qu'il peust estre forcé par l'armée ennemie. En cette contrée-là assez proche du Danuble, il y a une oseraye si épaisse, qu'il semble que ce soit une forest: là sont des lieux fort fangeux, et d'un tres difficile accez, pour une quantité de cette eau bourbeuse qui arriue là de plusieurs endroits; et n'y a qu'un chemin fort estroit, à peine suffisant pour le passage d'un chariot: en ce lieu-là se campa le Palatin auecques ses troupes, mettant par tout de bons corps de garde, pour empescher l'armée de Sinan de passer par autre endroict, cestuy-cy estant fort à son aduantage, et qui outre ce qu'il l'empeschoit d'estre opprimé par la multitude de ses ennemis, luy donnoit le moyen de les combatre quasi de pair à pair, et de rendre leur grand nombre inutile. Or estoit-il necessaire aux Turcs qu'ils passassent par là, s'ils vouloient aduancer davantage en la Province, aussi auoient-ils campé un peu delà de la forest, et si pres de l'armée Chrestienne, ils se pouvoient voir les uns les autres, n'y ayant que la forest entre-deux, comme si de propos deliberé ils eussent choisi les deux costez de cette vallée, comme quelque belle plaine; la forest toutesfois n'empeschoit pas qu'ils ne se peussent voir les uns les autres.

Sinan admirant la patience, ou plustost la resolution des Chrestiens, qui auecques un si petit nombre auoient toutesfois l'asseurance de l'attendre de pied ferme au combat, luy qui auoit une si puissante armée, neantmoins ne negligeant rien de ce qui estoit de sa charge, sans mépriser son ennemy, il choisit d'entre les siens iusques à douze mille hommes qu'il enouya à l'orrée de la forest, et aux endroits les plus necessaires, pour rendre ce passage libre au demeurant de son armée. Quant aux Chrestiens, on tient qu'ils n'estoient pas plus de six mil hommes, qui estoi-

ent-là pour la deffence de ces passages : mais le Palatin ayant plus d'esperance en l'assistance diuine qu'en ses petites forces, lesquelles selon la raison humaine n'estoient pas bastantes pour resister à un tel ennemy, invoque son secours de tout son coeur, persuade à ses soldats de faire le mesme, et les exhorte à se ressouuenir de leur ancienne valeur, l'occasion y estant si belle, que s'ils la perdent, mal-aysément la pourront-ils recouvrer, les Turcs estonnez de tant de pertes, leurs places prises de toutes parts, qu'il n'y auoit pour lors qu'un chef que peust tenir teste, les autres n'ayans pas l'asseurance de soustenir le choc des Chrestiens, que c'estoit de vray à luy qu'ils auroient affaire, et encore à un grand nombre, qui de premier abord épouuentoit par sa multitude, mais qui le mettroit en oeuvre, seroit de nul effect; car on sçauoit assez qu'il auoit enuoyé les meilleurs soldats de toutes ses troupes, en garnison dans les places plus importantes, ayant emmené avecques luy tout le reste, qui deuoit faire plus de peur et de bruit que de mal; ioint l'aduantage du lieu, si propre, qu'ils ne l'eussent sceu desirer meilleur, la situation duquel rendoit la multitude inutile, puis qu'on la pouvoit combatre en nombre égal.

Qu'ils se souuinssent encore de la cruauté de l'adversaire, qui ne pardonnoit iamais aux vaincus, et encore moins à ceux qui s'estoient revoltez : que ce n'estoit pas assez d'avoir secoué le ioug de sa servitude, auoir renouuelé les anciens devoirs a l'Empereur, et s'estre mis sous la protection du Transsilvain, si par quelque valeur signalée ils ne vouloient maintenir cette genereuse resolution, qu'ils auoient combattu assez long-temps pour tenir main forte à leur esclavage, qu'il falloit maintenant combatre pour la liberté : mais principalement pour l'honneur de leur Religion, afin qu'ils fissent connoistre aux Turcs que s'ils auoient cy-deuant usurpé leur pays, que ce n'estoit que par leur division : mais à cette heure que tous les peuples circonuoisins estoient en bonne intelligence ensemble, qu'il failloit recouurer par l'union ce qu'ils auoient perdu durant leur discorde, et chasser ces cruels tyrans iusques au delà de leur detroict. Que tous leurs voisins auoient desia fait assez de deuoir, tantost les batans en plaine campagne, ores les chassans de leurs meileures places, si bien qu'ils auoient escorné la meilleure partie de cette grande armée que Sinan auoit fait passer en Hongrie. Qu'il ne tiendroit qu'à eux qu'ils ne s'acquissent une pareille gloire, puis que toutes choses leur témoignoient qu'ils estoient acompagnez d'un semblable bon-heur.

Les soldats desia assez animez d'eux-mesmes contre les Turcs, comme il arrive ordinairement à ceux qui se sont emancipez de la suiection d'un autre; encouragez encore par les discours du Palatin : mais picquez davantage de ialousie, par la memoire des heureuses rencontres de leurs voisins, et de leurs glorieuses victoires, suiuirent allegrement leur Capitaine, donnans, dedans leurs ennemis avec une telle impetuosité, que les soldats ne manquans point au chef, ny le chef aux gens de guerre, ils forcerent les Turcs de reculer, quelque deuoir qu'ils fissent de tenir teste à leurs adversaires; ce ne fut pas toutesfois si promptement, que les Turcs ne fissent une grande resistance, depuis le Soleil-leuant iusques au couchant, avec un succez fort inégal, les Victorieux demeurans biens souvent vaincus, et les vaincus demeurans victorieux, les Turcs refraischissans leurs gens selon la necessité, leur multitude estant telle qu'ils le pouvoient faire à tous momens, ce qui n'estoit pas ainsi des Chrestiens.

Toutesfois comme le Soleil estoit à son couchant, le Palatin voyant qu'il ne pouvoit pas en auoir la raison, et craignant que les siens succom-

bassent avecques le temps, il enuoya querir un bataillon de gens de pied qui estoit assez éloigné du camp, lequel tout frais et reposé, se rua sur les Turcs, qui ne s'attendans point à cette recharge, mais qu'ils demeureroient victorieux, ou que la nuict separeroit le combat voyans le courage relevé à leurs ennemis par ce nouveau secours, s'estonnerent du commencement, puis se mirent bien-tost en fuite; alors se fit un grand massacre des Turcs, et des plus grands et plus nobles d'entr'eux, plusieurs enseignes y demeurerent, entr' autres l'enseigne verte, que les Turcs tinnent auoir esté à leur faux Prophete Mahomet, et qu'ils tiennent entr'eux comme sacré-saincte, aussi la portent ils aux expeditions belliqueuses, comme si cela leur devoit causer quelque bon-heur: de sorte que si tost qu'elle est en leur armée, ils tiennent la victoire toute asseurée. Sinan mesme fut contraint d'estre du nombre des fuyans, et comme la crainte oste tout respect et toute consideration, soit que la multitude des fuyans, l'eust poussé, ou que luy-mesme pour la haste qu'il avoit, ne prist pas garde où il alloit, il tomba du haut en bas du pont dans le palus, si que les siens eurent beaucoup de peine à l'en tirer: quant aux Chrestiens, ils se retirerent triomphans en leur camp auec ques un fort grand et riche butin. Mais Sinan picqué au ieu pour cette estrette qu'il venoit de souffrir, contre son esperance, plustost irrité qu'estonné, et desireux que la nouvelle de la vengeance de cet affront fust portée au Sultant au mesme temps que celle de la fuitte, il assembla de toutes part ses forces, enuoyant par tout ses mandemens pour le venir trouver en la plus grande diligence qu'il leur seroit possible: de sorte qu'en peu de iours il eut autour de luy une tres-puissante armée, et aussi tost il se mit à poursuiure ses ennemis, lesquels voyans une redoutable puissance, n'oserent tenter le hazard pour la seconde fois, ayans perdu beaucoup de gens en ce dernier combat, les Turcs, s'estans comme vous avez entendu, courageusement deffendus.

Le Palatin estimant doncques que ce seroit plustost temerité que hardiesse, de s'exposer a l'aduanture, il ayma-mieux demeurer sur son aduantage, se retirant par des chemins destournez au pied de certaines montagnes fort éloignées du camp des Turcs, et où luy et son armée pouvoient demeurer pour lors en seureté.

ISTORIA DECADENŢEI IMPERIULUI GREC ŞI A ÎNTEMEIERII CELUI TURC DE CHALCOCONDYLAS ATENIANUL. CONTINUAREA ACESTEI ISTORII DE LA CĂDEREA PELOPONEZULUI PÎNĂ ÎN ANUL 1612

Cartea a XVI-a

[...]. Acestea se întîmplau în Transilvania, dar nu puţine se înfăptuiau în Valahia şi în Moldova, căci, după moartea lui Ioan [1], turcii, la rugămintea lui Henric [2], rege al Franţei şi Poloniei, au înscăunat pe Petru [3], fratele lui Ioan, care fusese un timp refugiat în Franţa, dar a comis atîtea samavolnicii şi hoţii chiar pe vremea lui Mehmed paşa, încît plîngerile care curgeau la Poartă au fost pricina care pînă la urmă a făcut să fie chemat la Constantinopol şi în locul lui să fie înscăunat Alexandru [4]. Totuşi, Alexandru a fost încă şi mai urît decît înaintaşul său atît datorită trufiei lui de nesuferit, cît şi cruzimii faptelor <sale>; la asta s-a mai adăugat că el a îngăduit turcilor să abuzeze în fel şi chip de poporul său numai pentru a dobîndi de unul singur libertatea de a trăi după placul

lui; astfel că bunurile, femeile, fetele și băieții erau cu toții lăsați pradă desfrînării lor nepotolite; toate acestea îndemnau poporul la revoltă, dar nu puteau s-o facă, atîta timp cît Alexandru domnea peste ei; s-au întrunit în taină și au ales pe cîțiva dintre ei să se ducă la Murad, în numele întregii provincii. Ajungînd în fața împăratului l-au implorat cu smerenie și cu lacrimi în ochi să aibă milă de nenorocirea lor, fiindu-le cu neputință să mai trăiască sub un principe atît de crud și de despotic cum era Alexandru; că printre ei se afla un ban, descendent din principii Moldovei, numit Mihai, de la care nădăjduiau o purtare omenească, întrucît era o fire inimoasă; și fie că va binevoi să împlinească cererea lor ridicîndu-l pe Mihai la rangul de domn, fie, îl implorau ei, să le trimită pe oricine va crede de cuviință, numai să fie înlocuit acest tiran.

[...]. Odată devenit stăpînul acestui principat, Mihai și-a fixat ca suprem țel și principal proiect eliberarea țării sale; pentru aceasta a intrat în special în tratative cu Aron, voievodul Moldovei, cei doi sfătuindu-se laolaltă și cunoscînd cît de încununate de succes au fost toate proiectele valahului, precum și alianța acestuia încheiată cu împăratul, cazacii și polonezii au decis să intre sub protecția lui și să încheie un pact ofensiv și defensiv împotriva turcilor și tătarilor [...].

Cartea a XVII-a

[...] Sinan care știa că Mihai s-a răsculat și că a încheiat un pact cu împăratul * și cu transilvăneanul **, și-a strîns toate forțele pentru a tăia în bucăți, cum spunea el, armata voievodului și a readuce această provincie care se răzvrătise în puterea împăratului său. Vrînd deci să-și îndeplinească planurile, a pus să se construiască un pod de vase peste Dunăre, iar pe această cale și-a trecut toată armata, iar domnitorul neavînd suficiente forțe de luptă pentru a-l împiedica, atunci, pentru a nu-și primejdui țara și pentru a zădărnici pustiirile pe care turcii obișnuiau să le facă, cînd pătrundeau într-un ținut, el a împrăștiat o parte din oamenii săi în locurile cele mai importante; totuși, el și cu ceilalți ostași s-au rînduit într-un loc prielnic, pentru a veni în ajutor, la nevoie, dar în asemenea chip, încît să nu poată fi surprins de armata inamică. În acest loc, destul de aproape de Dunăre, se afla un desiș atît de stufos ca o pădure; aici sînt locuri foarte mlăștinoase [5], unde cu greu se pătrunde, din pricina apelor mocirloase, ce se adună din toate direcțiile, și nu există decît un drum foarte îngust, abia de are loc să treacă o căruță. Aici s-a instalat voievodul cu trupele sale, postînd pretutindeni corpuri de gardă întărite, pentru a împiedica armata lui Sinan să treacă prin alte părți, locul acesta fiind deosebit de avantajos pentru el deoarece nu permitea să fie strivit de mulțimea dușmanilor și-i oferea mijlocul de a se bate aproape la egalitate și de a face ca marele număr al inamicului să devină inutil. Or, cum turcii erau nevoiți să treacă pe aici, dacă voiau să pătrundă în provincie; ei și-au făcut tabăra ceva mai departe de pădure și atît de aproape de armata creștină încît se puteau vedea unii pe alții, despărțiți fiind doar de pădure, ca și cum în mod deliberat ar fi ales cele două laturi ale văii, ca pe o cîmpie frumoasă; pădurea nu-i împiedica să se vadă unii pe alții.

Sinan, admirînd calmul sau mai curînd hotărîrea creștinilor, care, deși într-un număr așa de mic, aveau totuși curajul să aștepte neclintiți bătălia cu el, ce dispunea de o armată atît de puternică, își luă toate măsurile nedisprețuindu-și inamicul și alese dintre ai săi pînă la 12 000 de oameni, pe care îi trimise la marginea pădurii în cele mai însemnate puncte pentru a deschide calea armatei. În ceea ce-i privește pe creștini,

se presupune că nu erau mai mult de şase mii de oameni pentru apărarea acestor drumuri; dar voievodul, punîndu-şi nădejdea mai mult în ajutorul divin decît în puţinele sale forţe, care, conform raţiunii umane, nu erau capabile să reziste în faţa unui asemenea inamic, a invocat din adîncul inimii ajutorul providenţei şi, convingîndu-i pe ai săi să facă acelaşi lucru, i-a înflăcărat să-şi aducă aminte de vechea lor vitejie în această împrejurare unică, căci, dacă o pierdeau, cu greu şi-ar mai fi putut reveni. Turcii, miraţi de nenumăratele pierderi, fură atacaţi din toate părţile, cu atîta forţă, încît nu mai rămase decît o căpetenie, care să le poată ţine piept, celelalte nemaicutezînd să se împotrivească asaltului creştinilor. Cît priveşte pe aceştia, ei îşi dădură seama că aveau de a face chiar cu Sinan, şi încă în fruntea unei mari mulţimi de ostaşi, care la prima vedere sperie prin număr, dar care, dacă ar fi intrat în acţiune, n-ar fi dobîndit în acest loc nimic; de asemenea, se mai ştie destul de bine că Sinan îşi trimisese cei mai buni ostaşi în garnizoane, în forturile cele mai importante, şi luase cu el restul trupelor menite mai degrabă să facă larmă şi să inspire teamă, decît să pricinuiască rău; la toate astea s-a adăugat poziţia extrem de avantajoasă, mai bună nici că putea dori, poziţie care făcea ca mulţimea turcilor să devină de prisos, deoarece bătălia trebuia purtată între un număr egal de combatanţi.

⟨Mihai a mai cerut ostaşilor săi⟩ să-şi mai aducă aminte de cruzimea duşmanului, care nu ierta niciodată pe învins şi cu atît mai puţin pe cei ce se răzvrătiseră; să-şi amintească, de asemenea, că nu era de ajuns că au scuturat jugul robiei, după ce au reînnoit vechile lor îndatoriri faţă de împărat * şi s-au pus sub protecţia transilvăneanului **, dacă prin fapte la fel de remarcabile nu-şi vor întări nobilele lor hotărîri, să-şi amintească că ei au luptat timp îndelungat pentru a se elibera de sclavie, dar că acum trebuie să lupte pentru libertate; mai cu seamă pentru onoarea religiei lor, astfel încît să dovedească turcilor că, dacă le-au uzurpat ţara, aceasta s-a datorat vrajbei ce domnea între ei; le-a amintit, în sfîrşit, că acum toate popoarele învecinate trăiau în bună înţelegere şi că era necesar să redobîndească prin unire ceea ce pierduseră prin discordie, alungînd pe tirani pînă în ţinuturile lor. Că toţi vecinii lor şi-au făcut datoria cu prisosinţă, fie învingîndu-i în plin şes sau alungîndu-i din cele mai importante fortăreţe. Astfel încît ei au ciuntit cea mai bună parte a marii armate pe care Sinan o trecuse în Ungaria. Că stă în puterea lor să dobîndească asemenea glorie şi apoi toate întîmplările dovedesc că sînt însoţiţi de noroc.

Înfierbîntaţi de ură împotriva turcilor, cum se întîmplă, deseori, celor ce s-au desprins dintr-o robie, încurajaţi de discursul voievodului, dar mai ales întărîtaţi de invidie la auzul fericitelor înfăptuiri ale vecinilor lor şi glorioaselor victorii, soldaţii au urmat cu însufleţire pe căpitanul lor intrînd în duşmani cu asemenea furie încît, ostaşii făcînd cinste comandantului lor şi conducătorul ⟨făcînd cinste⟩ soldaţilor săi, au obligat pe turci să se retragă, oricît s-au străduit aceştia să ţină piept adversarului; dar n-a fost deloc uşor nici creştinilor, deoarece turcii au opus o mare rezistenţă, începînd din zorii zilei pînă la asfinţit, iar sorţii bătăliei au fost mereu în cumpănă, învingătorii fiind deseori învinşi şi învinşii devenind victorioşi, turcii împrospătîndu-şi rîndurile, după nevoie, fiind atît de mulţi, că o puteau face oricînd, dar nu aceeaşi era situaţia şi la creştini.

Pe cînd soarele era gata să apună, domnitorul văzînd că nu poate dovedi, şi temîndu-se că ai săi nu vor mai face faţă multă vreme încleş-

țării, a trimis după batalionul de pedeștri, care era ceva mai departe de tabără; batalionul cu forțe proaspete și odihnite s-a aruncat asupra turcilor care, neașteptîndu-se la acest nou atac, credeau că vor rămîne victorioși sau că noaptea va întrerupe lupta; turcii, văzînd că îndrăzneala dușmanului a sporit, datorită ajutorului primit, s-au minunat de schimbare și, îndată după aceea, au luat-o la fugă; atunci, au fost masacrați un mare număr de turci, printre cei mai valoroși și mai buni și mai multe stindarde au fost capturate, printre care și marele steag verde, despre care turcii cred că a aparținut falsului lor profet Mahomed [6] și pe care îl consideră sfînt, de aceea îl poartă cu ei în expediții războinice, ca pe un talisman; de aceea, îndată ce steagul se află în fruntea armatelor lor, ei sînt convinși că victoria le e garantată. Însuși Sinan a fost constrîns să se numere printre fugari și, cum spaima anihilează orice respect sau considerație, fie că mulțimea de fugari l-a împins sau poate că el, în graba de care a fost cuprins, n-a băgat de seamă pe unde a mers, fapt e că a căzut de pe pod în mlaștină, astfel încît ai săi au depus mari eforturi pentru a-l scoate; în ce privește creștinii, ei s-au retras triumfători în tabăra lor, cu o mare și bogată pradă. Dar Sinan ațîțat de această înfrîngere, pe care o suferise, neașteptată față de nădejdile sale, mai curînd mîniat decît uluit, și dorind ca știrea despre revanșă să ajungă la sultan odată cu cea despre fuga sa, și-a adunat forțele de pretutindeni trimițînd peste tot pe împuterniciții săi, pentru a-i aduna pe toți și în cea mai mare grabă cu putință; astfel că în puține zile a strîns în jurul lui o armată foarte puternică și a pornit de îndată în urmărirea dușmanului; aceștia, văzînd o forță atît de redutabilă, n-au mai îndrăznit să-și încerce norocul, a doua oară, mai ales că în ultima luptă pierduseră mulți oameni, turcii apărîndu-se, așa precum știți, cu multă vitejie.

Voievodul, judecînd că ar fi mai curînd cutezanță decît curaj de a se expune unei fapte riscante, a socotit că e mai bine să-și păstreze avantajul și s-a retras pe drumuri dosnice la poalele unor munți, aflați la mare depărtare de tabăra turcilor și unde armata sa putea să se adăpostească în siguranță.

* Rudolf al II-lea.

** Sigismund Báthory.

[1] Autorul se referă probabil la Ion vodă cel Viteaz, domnul Moldovei (1572–1574).

[2] Henric al III-lea, regele Franței (1574–1589) și al Poloniei (1573–1575).

[3] Petru Cercel, domnul Munteniei (1583–1585), nu era frate cu Ion vodă cel Viteaz, ci cu Mihai Viteazul.

[4] Alexandru cel Rău, domn al Munteniei (1592–1593).

[5] V. n.9, p. 218.

[6] În literatura occidentală s-a vehiculat pînă tîrziu (în secolul al XIX-lea) ideea că Mahomed, întemeietorul islamismului, ar fi fost un simplu „șarlatan”.

L'OTTOMANNO

DI LAZARO SORANZO,

Doue si dà pieno ragguaglio non solamente della PotenZa del presente Signor de' Turchi Mehemeto III, de gl'interessi, ch'egli hà con diversi Principi, di quanto machina contra il Christianesmo, e di quello che all'incontro si potrebbe à suo danno oprar da noi; ma ancora di varij Popoli, Siti, Città, e viaggi, con altri particolari di Stato necessarij à sapersi nella presente guerra d'Ongheria.

ALLA SANTITA' DI N. SIGNORE CLEMENTE VIII.

IN FERRARA,

Per Vittorio Baldini, Stampatore Camerale.

Con licenza de' Superiori. M D XCVIII.

LAZARO SORANZO

Istoricul italian Lazaro Soranzo a trăit în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea. Principala sa lucrare, *L'Ottomanno*, descrie domnia sultanului Mehmed al III-lea.

Ediţia folosită : *L'Ottomanno*, Ferrara, Vittorio Baldini, 1598, p. 100.

L'OTTOMANNO

LXXXVI. Sono senza dubbio i Trasiluani stimati de' più bellicosi popoli d'Europa. Questi, insieme con i Moldavi, e con i Valacchi sono gli antichi Daci, tanto temuti da' Romani, c'hauendo vinto gli esserciti di Domitiano, furono sforzati essi Romani di pagar loro tributo sotto lo stesso Domitiano, sotto Nerua, e nel principio dell' Imperio di Traiano, accioche à'lor danni non passassero il Danubio: lo sanno molto ben'i Turchi per le rotte, c'hanno più volte hauute dal Coruino, da due Bathorii, e finalmente da questo terzo, c'hoggi dì guerreggia con essi.

LXXXVII. In oltre Mihal Voiuoda di Valacchia, se ben'hebbe già quel gouerno dal Turco, è hora all obedienza del Trasiluano, e senza dubbio, che mette conto a detto Mihal di continouar in questa protettione, non si potendo più fidar de' Turchi, disgustati più volte da lui, e spetialmente per l'vccisione, che fece di quelli, i quali furon mandati da Assàn in Valacchia, con sua promessa di pace. Seruono per soldati al detto Voiuoda, oltre i Valacchi, il valor de'quali molto ben conobbero i Turchi sotto il Dracola lor Capitano valorosissimo, molti Ongheri, e Trasiluani, Alcuni pochi Albanesi, Greci, Bulgheri, e Rasciani. Hà archibugieri, com'etiandio non ne hà molti lo stesso Trasiluano. Che detti popoli, e massime gli Ongheri combattono volontieri da presso, e a cauallo con le lancie, e mirabilmente mostran la faccia a'nemici.

OTOMANUL

LXXXVI. Fără îndoială, transilvănenii sînt socotiţi printre cei mai războinici oameni din Europa. Aceştia, împreună cu moldovenii şi cu valahii, sînt vechii daci, atît de temuţi de romani, care învinseseră armatele lui Domiţian, romanii înşişi fiind forţaţi să plătească tribut sub acelaşi Domiţian, sub Nerva şi la începutul domniei lui Traian, pentru ca să nu treacă Dunărea cauzîndu-le pierderi; turcii o ştiu foarte bine, din cauza înfrîngerilor pe care le-au suferit, de mai multe ori, din partea

lui Corvin [1], a celor doi Báthory [2] şi, în sfîrşit, de la acest al treilea care se războieşte acum cu ei [3].

LXXXVII. De altfel, Mihai, voievodul Valahiei, deşi primise domnia de la turc [4], astăzi e supus [5] transilvăneanului *, şi fără îndoială că acesta contează pe numitul Mihai să continue această luptă nemaiputîndu-se încrede turcilor, provocaţi de mai multe ori de el şi în mod special pentru masacrul ce a făcut printre cei care fuseseră trimişi de Hasan în Valahia, cu promisiunea sa de pace. Servesc ca soldaţi ai numitului voievod, în afară de valahi — a căror valoare o cunoscuseră foarte bine turcii sub Dracula [6], foarte viteazul lor căpitan — mulţi unguri, transilvăneni, cîţiva albanezi, greci, bulgari şi sîrbi. Are puţini archebuzieri, cum, de asemenea, nu are mulţi nici transilvăneanul *. Numitele popoare şi mai ales ungurii luptă de preferinţă de aproape, iar călare cu lănci înfruntă minunat inamicii.

* Sigismund Báthory.

[1] Iancu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei (1441–1446) şi guvernator al Ungariei (1446–1453).

[2] Ştefan I Báthory, voievod al Transilvaniei (1479–1493); Ştefan al II-lea Báthory, voievod al Transilvaniei (1571–1575) şi rege al Poloniei (1575–1586).

[3] Sigismund Báthory, principe al Transilvaniei (1581–1597; 1598–1599; 1601–1602).

[4] Sultanul Murad al III-lea (1574–1595).

[5] V. n. 5, p. 387, privitoare la tratatul munteano-transilvănean, semnat la Alba Iulia la 10/20 mai 1595.

[6] Vlad Ţepeş, domnul Munteniei (1456–1462; 1476); cunoscut în istoriografia occidentală sub numele de Dracula.

Siculorum exercitum Stephano Moldauiæ Palatino adiunxit: qui cum in prouinciam comitarentur, & pristinæ dignitati restituerent: reliquum exercitum domum in hyberna dimisit: Ipse quoque paucos dies Brassouiæ moratus, ingenti cum totius Transyluaniæ applausu & lætitia, re felicissime gesta, tantisque rebus confectis, Albam Iuliam reuersus est.

Res gesta Michaelis Moldauiæ Palatini.

BREVIS RERVM A MICHAELE MOLDAVVIAE TRANSALPINÆ siue VValachiæ Palatino Michaele gestarum descriptio, Auctore Baldassare VValthero.

ALEXANDER Walachiæ Palatinus gente Moldauus, maiorum insignibus celebris, minus erga subditos beneuole affectus, sed qualicunque natalium claritate tumidus, fallaci blandientis fortunæ vultu admodum elatus, barbaricoque dominatus fastu quasi ebrius, multa intolerabilia, imo ad X. Powar in auro æstimata conflauerat debita.

In ipsam præterea prouinciam, plus satis iam ante afflictam, tantum Turcarum agmen, vt eam penitus occupatam sibi vsurpare, nouis expilationibus & crudelitate plusquam tyrannica, ipsisque Turcis alias minus vsitata, maximis denique iniuriis oppressos omnino incolas afficere, nec non in domos irruere tantum bonisque spoliare, sed & decimum quemque puerum, sicut in quibusdam locis brutorum decimas, nouo prorsus exemplo, nefarie extorquere, vxores insuper & filias, ad explendam plus quam caninam libidinem in maritorum atq; parentum conspectu impudenter comprimere, stuprare, & id genus pessima quæq; flagitia audacter perpetrare, impuneq; continuare attentarent, introduxerat: Eaq; ratione omnem pristinæ libertatis recuperandæ spē subditis violenter ademerat: Nisi pro ea, q̄ est humanorum casuum cōditio, vt personis & Rebuspub. nonnullis circa extrema occupatis, interdum minus ꝓuisum, minimeq; expectatum, diuinitus obiiciatur adminiculū & auxilium, quo citra spem cum omnium admiratione ad clariora sui floris euehan-

Powar quantum ponderis vnus bainlat equus lingua Walachica dicitur.

RERVM

MEMORABILIVM IN PANNONIA SVB TVRCARVM IMPERATORIBVS, A CAPTA CONSTANTINOPOLI VSQVE AD HANC ætatem nostram, bello, militiaq; gestarum.

EXEGESES

Siue

NARRATIONES ILLVSTRES VARIORVM ET DIVERSORVM AVCTORVM.

Recensente

NICOLAO REVSNERO IVRISCONSVLTO

& Comite Palatino Cæsareo, Consil. Sax.

Cum Priuilegio Cæsareo & Saxonico.

FRANCOFVRTI,

Impensis Claudij Marnij, & hæredum Ioannis Aubrij.

M. DC. III.

BALTHASAR WALTHER

Balthasar Walther, născut la Glogón în Silezia și mort la Paris, a trăit pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. În anul 1597 se afla la curtea lui Mihai Viteazul în Tîrgoviște. Însuflețit de faptele cele mari ale domnitorului, el le consemnează în limba latină, utilizînd descrierea românească a logofătului domnitorului, aprobată de însuși Mihai.

Manuscrisul român, tradus în limba polonă, i-a fost procurat de solul polon Andrei Taranowski, unul din prietenii lui Mihai. Textul românesc, care se referă la fapte întîmplate pînă în anul 1597, este îmbogățit în traducerea latinească a lui Balthasar Walther cu multe întîmplări adunate de la contemporanii români și străini ai lui Mihai.

Ediția folosită : Baldasare Walthero, *Brevis rerum a Michaele Moldawiae Transalpinae sive Valachiae Palatino gestarum descriptio*, în : Reusner N., *Rerum memorabilium in Pannonia sub turcarum imperatoribus a capta Constantinopoli usque ad annum 1600 bello militiaque gestarum Narrationes illustres variorum et diversorum auctorum*, Francofurti, 1603, p. 232—261.

BREVIS RERUM A MICHAELE MOLDAWIAE TRANSALPINAE SIVE VALACHIAE PALATINO GESTARUM DESCRIPTIO

Alexander Walachiae Palatinus gente Moldavus, maiorum insigibus celebris, minus erga subditos benevole affectus, sed qualicunque natalium claritate, fallaci blandientis fortunae vultu admodum elatus, barbaricoque dominatus fastu quasi ebrius, multa intolerabilia, imo ad X. abowar in auro aestimata conflauerat debita.

In ipsam praeterea prouinciam, plus satis iam ante afflictam, tantum Turcarum agmen, ut eam penitus occupatam sibi usurpare, novis expilationibus et crudelitate plusquam tyrannica, ipsisque Turcis alias minus usitata, maximis denique iniuriis oppressos omnino incolas assicere, nec non in domos irruere tantum bonisque spoliare, sed et decimum quemque puerum, sicut in quibusdam locis brutorum decimas, nova prorsus exemplo, nefariae extorquere, uxores insuper et filias, ad explendam plus quam caninam libidinem in maritorum atque parentum conspectu impudenter comprimere, et id genus pessima quaeque flagitia audacter perpetrare, impuneque continuare attentarent, introduxerat : Eaque ratione omnem pristinae libertatis recuperandae spem subditis violenter ademerat : Nisi pro ca, quae est humanorum castrum conditio, ut personis et Rebuspublicis

nonnullis circa extrema occupatis, interdum minus prouisum, minimeque expectatum, diuinitus obiiciatur adminiculum et auxilium, quo citra spem cum omnium admiratione ad clariora sui floris euehantur fastigia, quam ex qualibus deturbabantur, eodem hoc plus quam exulceratissimi seculi aerumnoso tempore, ad ultima redactis Walachis, singulari miserentis Dei affulgente gratia, itidem usu veniret. Clarebat Craiowae vel Crailowae, (quae Ciuitas Walachiae versus Hungarici et Turcici soli hodiernos limites, sita, Bahni, siue praecipui officialis, magnae Walachiae parti praefecti, reditibus omnibus pro annua pensione fruentis, et stabilitae iam olim dignitatis ratione, nunc temporis ad finium illorum defensionem ducentos Cosacos Walachosque praesidiarios plures alentis sedes est: Olim vevero regnorum Hungaricae coronae subiectorum administratores hoc ipso nomine: a bando, quod a banderio deducitur, et idem quod Flammularis est, vocitabantur.) generosus Bahn Michaël, Petri Palatini Christiani, praefati Alexandri, antecessoris filius, ut paterna eminentia, et natalium praerogatiua, cum decenti corporis forma, iustaque omnibus notissimus: ita singulari egregiarum virtutum, erga Deum nimirum pietate constantia, largitate, et plurium id genus aliarum studio commendatissimus: Propter sublimes praeterea animi vere generosi, et ad ardua perpetranda ab ipsa natura dispositi dotes, suavem item prudentemque sine praemeditatione, quoties opus erat, ore effluentem sermonem, bonis quibusque carissimus. Cuius fama cum natalium, tum propriarum virtutum praestantia se exserens cum aliquoties Alexandri Palatini aures perstreperet, tanqueam parato aut nato potius aemulo, insidias struens, clam capi adducique eum praecipit. Quod bono sauente angelo resciscens Bahn Michaël, salutique suae necessario et prudenter consulens in Hungariam se recepit, nec diu ibidem commoratus Anno M.D.XCI diuina prouidentia Constantinopolim, omnibus patriae vicinaeque Christianis clam congratulantibus, Palatinatus obtinendi causa proficiscitur.

Eodem tempore seniores et praecipui Walachiae viri ad Regis siue Sultani Turcici genua deuolati, de tot tantisque miseriis, ab Alexandro eiusdemque aulicis praesidiis et mercatoribus Turcicis illatis, nec dum finem habituris vehementissime conqueruntur, ordine turpissima et detestanda plurima largis erumpentibus lacrymis proponunt, generosum deinde Bahn Michaelem, modo praefato commendantes, verumque haeredem affirmantes, aut patriae suae tanquam legitimum Dominum praefici, aut alium habitandi locum, nisi petita impetrent, assignari sibi supplices rogant. Ad quod institutum certius obtiendum avunculus vel matris frater gente Graecus, qui et ipse ante dicto Bahni officio functus erat, et commemorabili qua in Porta vel aula vigebat propter turgidiores loculos gratia, sumtibus honorariisque haud vulgaribus proderat. Ita fauente Deo, Ion ed est Christianus Michaël ab ipso Amurate III. Walachiae siue Moldaviae Transalpinae Palatinus magnificis inauguratur ceremoniis: et oppressa penitusque prostrata, imo vix aegerrime spirans Provinciae quondam florentissimae Respublica respirare, ac paulatim non sine grandibus violentisque auxiliis, sicut extremi réquirunt casus, ad pristinae libertatis et incrementi vigorem aspirare annititur. Sub cuius gubernationis felicem auspicationem Alexander antecessor, de impie imprudenterque administrato amplissimo Palatinatu certoque vitae periculo, sine teste optime sibi conscius dominatu neglecto, turpiter aufugit, Temporis deinde successu Constantinopolim cum uxore migrans, variaque attentans propter novas quasdam obtinendi Moldaviae Palatinatus machinationes ab eiusdem Dn. Ieremiae procuratore siue agente accusatus, iussu Regio

in domo sua siue hospitio arreptus, ibidemque in splendidissimo vestitu laqueo elisa gula ipsa Palmarum Dominica Anni 1597. misere perit. Turcici vero creditores certis initis cum surrogato Domino de numerando incredibilis aeris contracti summa, pactis de vitaeque tranquilitate, sicut aliae saeces Turcicae assecurati, immoto pede fixi habitare pergunt.

Accidit paulo post ut Reverendissimus Cornelius de Nona, Canonicus Vdriensis, et Romae ad D. Hieronymum de Ripeta Archidiaconus a Clemente VIII. Pontifice Maximo tanquam aulicus ad magnum Muscoul Principem missus, Transylvaniae Ducem Sigismundum, et Moldaviae Palatinum Aaronem in reditu accederet, de Reipublicae Christianae prorum unanimi contra communem hostem consensu bellum suscipiendum referret, eosdemque ratione Christianae professionis ex istis Tyrae siue Nestri, et Danubii fluminum partibus sua adiungere auxilia grauissimis adductis rationibus, et quod praeter alias gentes vicinum Poloniae regnum idem meditetur, persuadere conaretur. Ad ipsum vero Walachiae Palatinum Michaëlem propter certas quasdam causas non perueniret: quem tamen praefatus Transylvaniae Dux iisdem ferme rationibus sibi deuincire, quibus ipse erat permotus, annititur. Vniuersa enim dubia quae ad iustam tardius assentiendi haesitationem facere videbantur: variis modis grauissime diluuntur: augescens in dies Turcarum petulantia, et in aerumnosam Walachorum gentem excogitata grauamina, recensentur: Singulis pene mensibus, siue Tartarorum siue Turcarum irruptiones aut transitus metuendi commemorantur, aut eorundem licet fauentium captandae quietis caussa pro libitu tam hiberna, quam aestiua castra, necessario sufferenda, magno commeatu alenda, multis honorariis cumulanda subiungitur. Walachiam ne priora quidem soluere posse debita, nec illatorum immanium damnorum sentire leuamen, nedum subsequentibus sufficere, in mentem revocatur: Nullum antecessorum a multis retro annis tranquillo durabiliue usum dominatu, sed vel invidorum calumniis vel aemulorum muneribus apud Sultanum, suspectum redditum fuisse eiectum, vel violenter vita priuatum ostenditur: Prudentis esse absque grauissimis de novo emergentibus rationibus vix meliorem antecessorum fortunam stabilibus radiis sibi affulsuram grauiter denique monetur. Ut licet Palatinus, de cuius simul et subditorum honore, fama bonis, ipsaque vita cardo periculosissimus vertebatur, non statim in primis motibus omnino in hanc sententiam iret: cum suae tamen gentis senioribus et amicis de his delliberaturum se, serio polliceretur. Etenim sufficientem militum numerum, necessariam stipendiorum subministrationem, et in omnibus paratas semper suppetias ab Augusto Imperatore nostro, Rudolpho II. nec non Sigismundo Transylvaniae Duce affore, Aaronem vero stabilem ad quemlibet euentum societatem praestiturum, et quibus ea modis certa rataque sint futura, demonstrari videbantur.

Hac ratione eos coniunctis animis, viribus, et bellandi studiis, circa Tyrae, siue Nestri, et Danubii aut Istri flumina, cum plusquam viginti militum millibus, tum Tartarorum irrumpentium latroniciis, tum immanibus Turcicarum copiarum impressionibus resistere facile posse, ut ex alia Hungariae parte Imperator Christianorum sua bella minus impeditus continuare sortius, et conficere facilius, orbi denique pacem multo desideratissimam conciliare citius valeat. Talia dum sursum deorsumque versantur clam consilia, Turcas tamen haudquaquam latentia, Anno 1593. Sinan Bassa proximiore celeberrimo militiae quidem Duce, sed in faustius nostrorum auspicium minus felice, cum maximo exercitu

recta via procedente, nec non Precopensis Hordae Principe pluribus in Taurica Chersonaso et vicina collectis Tartarorum millibus per Walachiam et deinde circa Poloniae fines in Hungariam Christianos oppugnatum progrediente, Iaurinum siue Raab Turcicae tyrannidi non sine fraude subiicitur. Quo luctuosissimo cas uPalatinus magis perculsus secundum vulgatum illud : Non minor est virtus, quam quaerere, parta tueri, de stabilienda dignitate, autoritate et dominatu necessario conclusurus, pro generosi animi motu, et commemorabili in patriam amore, tot tantisque perpetuo implicati suae tutelae commissos subditos aerumnis haudquaquam magnificum honestumue ratus, cum conuocatis senioribus, et praecipuis terrae incolis de idoneo tantorum et grauiorum iam iamque irruentium malorum variis propositis rationibus, remedio consultauit : Ubi tum communi omnium suffragio, cum Principibus Christianis confederationem potius ineundam, quam intolerabile tyrannidis sustinendum diutius iugum, conclusum est. Assumtis itaque duorum millium Hungarorum praesidiis, clam ad fines hanc ob caussam iam antè dispositis, Heros iste, implorata Christi Saluatoris gratia : Genizaros, quorum duo plus minus millia, nullo ad Palatinum habito respectu, sedes ibidem audaucter fixerant, cum caeteris Turcis improbitate consueta gaudentibus [. . .] praefato anno 1593. Idibus Nouembris, ad unum omnes trucidat.

Nec multum interponens morae caeteros ciuitatibus ac arcibus qualibus cunque munitos visitare coërcereque proponens, XV. eiusdem Mensis Dziurdzouuam ad Danubii ripam sitam, Turcicoque insolescentem imperio inuadit, igni mandat, et plurimis morte multatis arce munitissima interim relicta, amplis onustus spoliis ad Palatinatus sedem Bukeresten regreditur : Neque diuturnae deditus quieti, praesumptum post talem eventum sibi parari bellum experitur. Etenim Iaurino, ut diximus, proditorie capto, Emir unus ex ampla Mahumetis Pseudoprophetae prosapia oriundus, et tum temporis Cadilessker (quorum tres solummodo Graeciae nimirum et Myssir vel Cairi in Aegypto), quasi apud nos Archiepiscopi sunt, omnibus etiam ipsius Vezirazem summam potestatem commissam exercentis dignitatibus praelati, primi Regis consiliarii, summi iuris universi interpretes, ac in beliis supremi iudices, a Mophti, quasi primo illorum Patriarcha, secundi) Bukeresten dicto mense cum duobus selectissimorum militum millibus, quinquaginta Regis cubiculariis, Zauschis praeterea, et Spahis siue nobilibus pluribus : omne genus violentiae, rapinarum ac luxuriae audacter perpetrantium, resiciendarum virium, vel Palatini potius capiendi gratia pètit, commodas in urbe domos occupat, a Palatino in palatio prope novum sub urbe monasterium, sine arce murisque ad Dembowicen fluvium extructo commorante, decem Hungaricorum florenorum millia honorarii loco cum necessario commentu et victualibus imperiose flagitat; ac paulo post, solum cum esse certo cognoscens, mille stipatus comitibus pedester enudem quasi salutatum exit : Sub cuius suspecti admodum hospitis aduentum, ille in Hungarorum suorum stipendiariorum castra non procul inde in campis fixa discedit. Callide itaque arripiendi ipsius spe frustratus Emir, inquisitum mittit nonnullos, in quem finem tot pacis tempore foveat Hungaros ? Et capiendi Petri, Alexandri, filii Moldaviae Palatini causa ascitos, eodemque iam dum capto et Constantinopoli ab uncis publice suspenso, donec stipendia illis persoluenda acquirantur, villarum commeatu necessario sustentari, responsi loco accipit : absque mora eos, tanquam plane inutiles subditisque molestissimos dimitti praecipit, ac unam auri tonnam ad exoluenda stipendia die proxime

sequenti mutuo a se accipi iubet. Promissione hac lubrica cum gratiarum actione suscepta, continuo Hungaros omnes paratos in castris, ut aufugientes forte Turcas intercipiant, expectare, haudquaquam prius erumpere mandat : cum aulicis et aliis militibus in valle clam congregatis, ne somniantibus quidem talia Turcis aduentat, diuersoria cingit, et nefariis expositam praedis urbem, imbellis sexus creptam violenter pudicitiam vimque subditis illatam iuste ulturus, in quinque locis succenso igni hostes urget, fortiterque instando et pugnando enecare nititur. Illi viriliter sese defendere, vi perrumpere hostilem cuneum et euadere nequicquam tentare, flammarum etiam ui expulsi, reiectis ardentibus vestibus nudo corpore praeliari, ad Domini sui palatium denique omnes confugere, et ultima eum ipso sufferenda proponere : Quos conatus facili negotio Palatinus, duobus explosit tormentis parietes illos reddens peruios infringit. Ideoque Emir despondens iam animum, cistam magnam, auro, gemmis, aliisque rebus preciosis repletam per fenestram praecipitat, ac iram Palatini sedare attentans vitae suae parci supplex orat, seque cum superstite comitatu larga solutione vitam redemturum tremebundus promittit. Palatinus tot sibi suisque inflictarum iniuriarum subeunte memoria, obtrusis spoliis pollicitisque haud quaquam mitigatus hostes cum istiusmodi bonis sibi iam subiacentes, ad unum omnes perimit, unde incredibiles Thesauros, quamquam igni multi perierint, milites assequuntur : Inter alios, Palatinus Cosacos, Bulgas duas connexas, quas Taistri siue turban illi vocant, aureis nummis plenus perticaeque appensas portantes conspicans proportionis ac aequitatis admonet, parteque sibi reseruata, dictis duobus caeterisque militibus reliqua distribuit, et Deo pro concessa victoria gratiis actis, cum suis paululum quiescit. Resectis viribus Kiral Albertum (sic eum Ungari appellant) cum exercitu X. Decembris ad Phlocz ciuitatem apertam inter Vrosczuk et Nicopolim pari spacio, unius nimirum diei itinere dis antem, ex qua Turcae plurimi, per congelatum glacie Danubium transeuntes, subditos, multum afflixerant, mittit : Qui direpta deletaque ea, praeter nonnullos fuga sibi consulentes, incolas omnes Phlegetontis stagno destinabat. Aliam civitatem muratam Hersouuam unius diei itinere Brahillouna dissitam, misso primo Ianuarii Anni 94. exercitu per congelatum tendens Danubium adoritur : Ubi in ipsa fluminis glacie acri oborta pugna, fusis pluribus caeterisque fugatis opulentam ciuitatem direptam, arce tamen fortiter a praesidiis Turcicis defensa, combusserunt, spoliisque ad alteram tutiorem fluminis ripam deportatis, et frigore laboribusque prostratis viribus aliquomodo refectis, VI. Non. Ian. iterum transgressi flumen Derstor ciuitatem a Constantino Magno in Macedonia extructam et Silistren vocatam, ubi Sanziaci, Rumilibeglerbego parentis, sedes est, arcis tutela insolentem, amplam, mercatoribus claram, satisque bellam, commemorabili euicto prius praelio, ira feruidi diruunt, et incolis plurimis caesis Vulcani violentis in nihilum redigunt. Murat. III. duarum mundi partium Dominus, et Padischach, hoc est, regum rex, Palatini Michaelis a Walachis instar Iunonii pueri commendati, sublimem animum, et insolentes, rebelesque in ipso gubernationis limine conatus, non extirpandorum saltem in commissa ditione Turcarum, sed et praefati Emiris multorumque aliorum clarissimorum militum, ditissimorum mercatorum trucidatorum, et crudelium praeterea ultra Danubium in pacificasque urbes, oppida, ruta, sine ulla tractationis accepta conditione, irruptionum, vastationumque ad animum vehementius revocans, demirans, et nullo modo ulterius, ad grandiora regni praecavenda damna sustinendos statuens, imo utilissima

maximeque necessaria, ad bella in Ungaria continuanda, Transylvaniae et utriusque Walachiae penuaria defecisse, cum solus Moldaviae Transalpinae Palatinus circiter unam auri tonnam, 20. ouium, duo equorum millia, tritici mensurarum magnarum 10. millia, hordei tantundem, multum praeterea butyri, mellis, etc. vicini quoque duo Waivodae haud minus annuatim soluissent, defecisse, aegerrime ferens, Achmath Bassam et Genizar Agam, et qui Ianuae militum pedestrium praefectus est, et interdum regia dignus affinitate iudicatur, cum multorum millium exercitu, ut ei vel capto vel qualicunque modo sublato, Bogdanum Iankoli Moldaviae Palatini, Leopoli Rutenorum, Stephani Regis iussu, sicut ex Chronicis constat, capite truncati filium legitimis adhibitis ceremoniis potenter surrogarent, magnis sumtibus ablegat. Revertebatur eodem tempore iussus ex Hungaria post Iaurini occupationem cum Hordae suae 30. millibus Zahr vel Precopensium Tartarorum Dux, cui Sultan Murat praedictos duos praefectos cum magno exercitu versus Vrosczuk amplissimam arceque munitam et Dziurzouae in Walachica ripa sitae oppositam ad opprimendum Palatinum missos significat, ipsum Tartarorum Ducem, ut sub Diu, quae ciuitate cum arce trium dierum itinere superius Vrosczuk ad Walachicam Danubii ripam sita est, flumen clam transeat, in ipsa Walachia Palatinum circumveniens urgeat, ut ab utraque parte simul ac semel impetitus arreptusque dignis perduellione poenis seruetur, adductus vero Bogdanus sede succedat. Cham, alias Kerai Tatar Han, nolens volens dicto obediendum advertit, transgresso flumine congelato, longe lateque vastando, uno milliari a latere Dziurdzouuae in villa Scarpatest castra metatur, dispositisque custodibus aliquot Scytharum millia commeatus caussa praedatum dimittit, Palatinus qui accuratis excubiis sibi suisque rectissime dudum prospexerat, subito id intelligens praecipuos aulicos, virosque, fortes, cum exercitus parte intrepide Tatarorum custodiae, effusisque passim in patriam terram turmis, diuino confidentes auxilio occurrere iubet. Qui haud segnes 12. Cal. Febr. sub Stenest villa uno Dziurdzouua milliari ad latus dissita, copiosissimam Scytharum custodiam offendentes, et diu fortiterque cum illis confligentes, plurimosque sternentes, tum a Christianorum diuersarum nationum plus minus septem millibus recuperatis, tum ab ipsis captiuis Scythis, de Chami castris, et grassantibus passim aliis turmis informantur, easque sine mora infestant, assequuntur, plures caedunt, alios, ut ad Chamum properantes, et de excubiis caeterisque pro commeatu missis sociis crudeliter deletis gemebundi conquerantur, fugant. Michael Palatinus in suum tergum fabam hanc cudi multo ante subolfaciens, in Holubest parato animo et copiis paucis quidem instructus, at diuinae crucis protectione contra abiuratum utrumque hostem nixus nullam occasionem praetermittere, omnia vigilantis Ducis more praevidere, inquirere, praecauere, sum demum ad Chami siue Ducis sui confugientes Tataros castra quatriduo post die nimirum Dominica, eminus subsequi, vix quarta milliaris parte inde cum suis sub crepusculum vespertinum subsistere, et firma fiducia more solito saluificum I E S V Nomen magna voce inuocare, Clamorem vicini hostis, Tatari multitudinis numero confisi barbaro animo negligere, Turcarum vero sex millia, quibus trecenti permisti erant Genizari subito obseruare, sera nocte conscensis equis super flumen ad socium agmen in Vrosczuk confugere, Cham sociorum metu perturbatus, viribus suis itidem dissidere, eadem nocte subsequi, nimiamque numeri sui metuens diminutionem ad Hordam festinare. Palatinus dicta diei Dominicae nocte in deserto castrorum loco sub Scarpatest tentoria figere,

usque ab subsequentem Martis diem expectare, summoque mane ciuitatem Vrosczuk Wratislavia Silesiorum multo ampliorem, muro tamen, ut et pleraeque aliae destitutam petere, ac sub ipsum pene aditum in exercitus instructi acie obequitando, ut fortiter pro Christi gloria, patriaeque salute praelientur, pie intrepideque hortari. Achmat Bassa et Genizar Aga (illorum enim vocabula et titulos obseruare placet) cum selectorum militum quatuor aliorumque gregariorum ciuiumque decem plus minus millibus, Palatino opinione citius leonina fronte atque animo cum decem millibus approperanti, occurrere annituntur, vixque suburbium egressi praelium committere compelluntur: Quod cum totam illorum continere videretur salutem, proposito de Bogdani in Palatinatu substitutione serias interim agente, partim eximii exercitus freti potentia, partim desperati casus necessitate adacti de vita victoriaque; simul pugnandum iudicant: Sanctissimi tamen nominis I E S V vigore adiuti Christiani, numero quidem inferiores victoria potiuntur, hostes plurimos Acheronti consecrant, alios fugientes usque in tenebrosam insequentes noctem sine numero trucidant: Ipsi duces praefati heroicae Palatini experti manus vires una cum vita amplissimis exuuntur bonis. Bogdanus vero Palatinides, investiendo Palatinatui ultro clam renuncians, universis relictis bonis, vix cum centenis, vel ut alii constantius affirmant vicenis, passim palantibus fuga elabitur.

[. . .]. Quae vero in magna illa et populosissima ciuitate passim sit edita strages? quot homines neglecto sexus discrimine in primo feruore trucidati? quod exuberantibus ubique ignis flammis obruti? numerare nemo potuit, imo numero, si adderetur, fides derogaretur. Quae etiam spolia, quas diuitias non tantum ab ipsis exercitus ducibus, sed et opulentissimis plurimisque loci mercatoribus et ciuibus acquisiuerint pene singuli: inde quod ex decem millium Christianorum militibus nullus sine sericis aliisue pretiosis vestibus et copiosis conspiceretur praedis, coniicere licuerit Arcem autem munitiorem nullo operae pretio tum temporis adoriri statuens Palatinus, actis Deo omnipotenti pro tam praeclara victoria gratiis, cum suis aulicis et amicis Bukeresten Palatinatus sedem repetit. Capitaneus Kiral Albertus, ut vulgo vocatur, cum Hungaris, Cosacis, Walachis, etc. in illa Danubii relictus ripa, III. Calendas Ianuarii Wislowam, deinde Orechowam oppida: plurimis morte multatis, itidem in cineres redigit: similique animi feruore alias, ut Czirwonam, Wodam, Rosgradum, Babam, Obloczíczam ciuitates ex altera Turcarum parte, nec non vicinam iis Smihel, ad Danubii in pontum Euxinum se exoneratis ostium sitam, et quatuor a Cili vel Kilia urbe in Bessarabia vel antiquissimo Comitatu, Cili nuncupato, milliaribus distantem, quanquam non eodem omnes tempore, satis misere prout incommemoratae Legationis Polonicas transitu Anno 1597. Mense Augusto vidimus, vastat.

Nonne magnum illum, et ferre potentissimum, sicut seipsum iactitat, Padischach mundiue principem terribilemque suorum regnorum defensorem Amurathen, tot in pacificas omniumque rerum copia affluentes ditiones, impressiones, totque felices hactenus victorias, vnius rebellis Waiwodae, et parua quidem militum manu stipati audacia acquisitas, saepius execratum, infrenduisse? Nonne cum lectissimis belli praefectis et consiliariis, nocte dieque de tam vili, ut ab atheis appellatur, sclauo siue mancipio, caneque Christiano, cuius illata ignominiosa iniuria, maioris atque provinciarum aliquot regnorum potentis cuiusdam regis bello auulsarum iactura ducenda, siue vi, siue insidiis capiendo, trucidandoue exquisite consultasse quilibet haec, vix summa rerum vestigia delibante

annotata stilo perlegens, facile animaduerteret? Nonne magnam exercitus vim, contra tam exiguarum vitium hostem adeo fauste intolerabilius Padischachi regumve Regis viribus reluctantem, emittendam, et detestandi, imo luctuosi ominis, execrandique exempli autorem, iustissima laesae Maiestatis (si tyrannidem ita nominare licet) poena multandum iudicabit? [...].

Principiis profecto omnibus modis obstandum, et urticarum messem in gramine extirpandam, proximum esse consilium, si humano consilio praeuisa diuinae poenae flagella auertere liceat, quisque arbitrabitur. Feliciore itaque fidere magnus ille terribilisque orientis leo, stolidus infaustusque [...] Leonis Christi contemptor, contra pauci quidem roboris, at ignei vigoris gallum assurgere, denuo spem concipit: altera vice Capitz Bassam et Derstor olim Silistrae praefectum, cum multis Turcarum, Scytharum atque Genizarorum copiis Palatinum adoriri, exstirpare, et Stephanum (quem Anno 1597. circa festum S. Michaëlis Illustrissimi Poloniae Legati mensae aliquoties Tulbando siue inuolucro capitis Turcico redimitum assidere conspeximus, et ex propriis eiusdem haec eadem sed breuius percepimus verbis) substituere Palatinum leuere praecipit. Sed et hanc vim intentatam, suoque capiti constructum praesentiscens malum, diuina protectu clementia euadit: missoque Kiral Alberto exercitus praefecto XVI. Calendas Martii felix committit praelium: hostes invocato affulgente auxilio vincit fugatque, gladio ac igni vastatam urbem, arce neglecta solo ferme aequat. Nec multum interponens morae, idem praefectus, ad oppidum Turtuka unius diei itinere superius Vrosczuk situm, arceque carens se conuertit eius incolas cum plurimis pagorum agricolis Diti Transmittit, et flumini congelati tandem imminere resolutionem perpendens, ad Palatinum Bukerestae commorantem, ac sane opportune, quod calidioribus obortis ventis glacies subito liquesceret, regreditur. Caeterum munitiorum quorundam locorum habitatoribus, Palatini gubernationem, antecessorum dominati minus durabilem nec Turcicae potentiae contra niti diutius sufficientem opinantibus, et dum externo in finibus occurrit, resistitque hosti Palatinus intestinam rebellionem molientibus, Walachosque ad eandem, donec insidiis violentisue succumbat machinationibus incitantibus: proximum, quamuis durissimum, nec fundendi sanguinis et demoliendarum arcium ciuitatumque immune arripit consilium. Et eundem praefectum cum aliquot suorum milibus trigesimo Februarii Brachillowam in soli fertilissimi planitie ad Moldaviae limites prope Danubium, oblique Silistrae ciuitati Turcicae, remotius tamen oppositam castigatum ablegat. Is praecipitata mora eam adoritur diripit, arcem amplam et crassissimo vallo, palis longioribus utrinque terrae infixis, septo firmatam, tormentis concutit, perfringit, Turcis plus mille congregatis, iam desperantibus, ideoque portis apertis sese submittentibus haud parcit, universis caesis, arcem dissipat, Christianos consolatur, multisque onustus spoliis discedit [...].

Inde Nicopolim maximam et omnis generis mercimoniis aliisque rebus affluentissimam Urbem trium dierum itinere ultra Danubium ab Vrosczak, et quinque a Macedoniae praesenti metropoli Sophia, nunc Scopia, distantem, arce fortissima defensam, tenditur, quae omni conatu, succenso pluribus in locis igni, oppugnatur, eiusque superata tandem flamma absumitur.

Postea trium millium corundem Walachorum, Seruiorum et Hungarorum agmen sub Farkas Aga ductore ad Bdin ciuitatem vergens, et

a duobus custodibus Walachicis proditorie duo millia asprorum quorum octo ibidem uni grosso triplici siue nouem crucigeris aequiualent, accipientibus, et Turcarum aliquot saltem centenos, cum circiter triginta fuerint millia, asseverantibus deceptum, paucis cum dicto ductore elapsis caeditur. Plures istiusmodi direptiones et vastationes hostilium locorum, cum circa as praeter mactatos incolas et assecuta nonnulla spolia, pauca relatu digna euenerint, ne vel ficta (quod nostri instituti nunquam fuit) recensere, vel multitudine nauseam lectori mouere videamur, praetereundas, et ad terribilem Sinan Bassae delendorum in nostris finibus Christianorum causa susceptam expeditionem, finium Custodis Dei protectione collisam elusamque festinandum, lectori gratius fore arbitramur. Magnus ille inquam et iactabundus bellator Sinan Bassa, piscatoris Sorentae ciuitatis iuxta Nepolim filius multis tandem de subigendis Gauris pollicitationibus insolenter eructatis, ad Romaniae Beglerbegatum aspirans et Generalis hostilis militiae Dux declaratus, cum utriusque Walachiae tum temporis Palatinos Aaronem et Michaëlem, Transylvaniae Ducis novo more, et periculoso exemplo, Tyranno usitatum utque circa principium copiosior fiebat mentio, amplissimum tributum detrectare, et belli contra Hungaros Germanosque continuationem propter tam proficui, imo maxime necessarii Penuarii defectum, admodum fore difficilem, ut emergens inde maxima ignominia Turcicae insolentiae minime ferenda transeatur, perspiceret : Prouido maturoque consilio commemoratos dominatus assueto violenter restituere iugo pernecessarium censebat.

Anno itaque 1594 proprii capitis, nisi id efficiat, hypothecata salute, eximiis aliquot comitantibus Bassis, cum centum octoginta militum ac operariotum millium exercitu instructissimaque munitione bellica, ad Danubii ripam e regione Dziurdzowae oppidi, iam ante a Palatino cineribus mandati, et post instaurationem arcis, praesidiis Turcicis hactenus defensae magisque tum firmatae, castra metatur : operosum pontem super flumen, quanquam eo loci mediam leucam alueum dilatans, propter dictam tamen arcem et in mediis undis sitam insulam commodissimum, nauigiis, qualilus fere fulciuntur molendinae similibus astruere feruenti conatu indefessoque labore exorso annititur. Palatinus uxore, liberis, aliisque rebus carioribus in Transylvaniae ciuitatem Sabinowam, ante hostis aduentum dimissis, Bukereste cum octo militum millibus, duo milliaria ad Maguren villam digressus, sub tentoriis, viuendum securius paratiusque statuit : bellicum tanto hoste prudenter fausteque pro suis gerendi consilia meditatur, cumque peritis militibus tractat : hostem deinde in pontis structura integri fere mensis spacio remoratur, donec aliquot Turcarum millibus, bidui itinere descendentium flumenque traiicientium, aliis vero sub Dziurdzowam nauibus transuectis, nimium fatigatus cedere, suosque ad instantia grauiora seruare proelia cogitur. Sinan Bascha super constructum demum versus fluminis insulam, et inde sub arcis tutelam directum pontem, nec non ab utroque latere nauigiis armatisque stipatum cum aliis praefatis Baschis, munitione belliea et millibus Walachiae ripam attingit, arripit, possidet, procedit, et in loco Kaluierim dicto, montibus, syluis, flumineque Nieznowiecz septo, tres pontes transgressus subsistit, duobusque a Palatini castris milliaribus papiliones in conueninti et tutiore loco erigit. Tempus id aut fugam aut praelium exclusa mora flagitare heros noster videns, fidenti pectore pro patriae Reique publicae Christianae salute armis experiundum viriliter, quam fugiendum turpiter fuis persuadet. Sequenti XIII. Augusti ante diluculum, sub sanctissimae

crucis tutela more solito, copias numero exiguas educit, magnanimo impetu ipsa hostilia aggreditur castra, nec obstanti naturali loci munitione, cum tanto impetu, ut unum tentorium pene exscinderetur, irruit. Turcae tum militum multitudine, tum apparatu bellico, praeter loci, ut diximus, oportunitatem, longe superiores, omnibus reluctantur viribus, dubioque belli euentu utrimque multis horis, collatis signia conferitur : donec tandem nimis violenter urgendo, ad quartam milliaris partem continua pugnae velitatione Christianos retro pellunt hostes, et undecim tormenta demunt. Hi itaque cum copiosissimo gentilium numero haudquaquam conferendi quod sedecim millia exercitus haud excederet, et si coacti cedentes, semper tamen versus camporum planitiem, ne excurrentibus circumdentur Turcis denso sese vertentes cuneo : sylua montibusque idipsum ex altera parte prohibentibus, ut loci conflictum praeliantium admittentis amplitudo nondum unius milliaris quadrantem aequaret. Iamque Turcis crebro machinarum fulmine et strenuo armorum usu violentius instantibus, pusillumque Christi gregem grauius subinde urgentibus: tempus illud necessario heroicum motum, factumque egregium quo hostium percellerentur, Christianorum vero erigerentur animi, requirebat, Magninimus itaque Ion Michael, saluisica Seruatoris tutela invocata, arrepta copia siue hasta militari, solus hostilem penetrans cuneum saeuientem aciei antesignanum quendam transfodit : alium primarium millitem framea dissecat, viriliterque pugnando illaes recedit. Kiral Albertus exercitus praefectus revocatis paulatim suis, due in densissimum agmen tormenta interim exonerans hiatum amplum perfringit. Quem Genizari suis resarcire sclopetis frustra conantur : Quod e vestigio ducenti Ungari, totidemque Cosaci cum Koscza praefecto, pedestres furenti animo irruentes ordinem disturbarent, et sternendo caedendoque Turcarum copias, a tergo ac latere Palatino viriliter cum reliquis instante ita confunderent, ut recuperatis undecim tormentis sub ipsum vespertinum crepusculum, illos praecipites quasi pecora in castra cogerent. In quo fugae simili tumultu, Sinan Bascha ad castrorum frontem fluminis Nieznow, ponte decidens, binosque elidens dentes, vitam pro lucro reputat. Assan Bascha in spinosis vepribus turpiter occultatus, vix altero die ad suos repit, Anatolensis autem, Zainensis item, et Heudar Baschae, allique complures prafecti cum tribus millibu caesi, vix aliquot centenis pereuntibus Christianis corruerant; ut nisi nox tenebrosa Palatinum impedisset, hostilem feruenti motu vim haud dubie frangens, universum bellum simul ac semel confecisset. Ad pugnae itaque locum quarta milliaris retrocedens parte, ab hoste castra figit, pro nocturna salutatione tormenta in aduersa tentoria explodit, et a copiosis undique dispositis diligenter excubiis, inter alios a Turca quodam sibi non ignoto, capituo adducto de hostium numero bellicoque apparatu recte informatur, qui itidem Christianorum qualicunque audito numero, si Turcae id hodie nossent, vel equis tuos milites constriuissent, refert et servatus in Transylvaniam mittitur. Eiusmodi circumstantiis cognitis Palatinus, haud omnibus diebus eosdem felicium astrorum aspectus affulgere memor, horrendaeque multitudinis hostes abiuratos, coeptis haudquaquam absistere ratus, ne una cum suis fraude vel stratagematis circumuentus, apertave vi oppressus, priori felicitate, libertate, vitaque simul priuetur, retro mouenda castra consultissimum statuit : media nocte tribus vicibus sanctissimo IESVS nomine intensa omnium voce invocato, Turcisque consestim more solito ALLA, ALLA, qua voce Deum compellant, reclamantibus digressus die XVI. Augusti mane ad Ardsin fluuium duobus inde milliaribus subsistens, et ad omnes aditus custodias disponens quiescit.

Sequenti Veneris die Virginis Matris assumptioni sacro, praeteria Bukareste, uno inde milliari sub Iagareste villa metatus castra triduum commoratur. Interim Hungari, allique milites inscio Palatino ciuitatem invadunt, spoliant, et sibi quam hosti tantas praedas conuenientiores censent.

Hic reficiendi lectoris animi gratia interferendum duximus, duos cicuratos ceruos, aliquot cum Palatino itinera confecisse, et penes Domini tentorium plerumque excubantes, praeliis et conflictibus quoque animose vel antecedendo, vel ad latus ingrediendo interfuisse, nec bombardarum fragorem, nec tormentorum tonitura exhorruisse, sed erectos duobus insistentes pedibus, ad illorum explosiones paululum respexisse, commemoratae denique, cum Sinan Bassa commissae sub Kaluierim pugnae constater praeter animalis huius morem adfuisse: Ubi alterutro forte fortuna interemto, alter moeroris impatientia in syluas se abdidit. Et quis, obsecro, in tam humani tamque felicis Ducis castris militare detractaverit? cuius fortissimae dextrae fugaces etiam cerui assistentes, communem praeliorum cum atheis fixi expectant fortunam, et ad faustum cum bestialis vitae iactura anhelant eventum : prout ipsius Ducis Michaëlis multorumque fide dignissimorum militum testimoniis vere constant.

Decimosexto Augusti hostem subsequi certior factus, post meridiem motis castris usque ad noctis medium, quinque magna conficit milliaria, et in idoneo loco ad auroram usque respirans, alia quinque prolixa emensus XVII. Mensis ad amplam sed muro arceque carentem ciuitatem Teruisum vel Targowisten prope fluuium Ialownicem, ob aestum saepe riuo similem, interdum in maximum torrentem periculose exundantem, sub montibus, castris, et excubiis diligenter dispositis, dies aliquot haeret: inde ad montium radices unum milliare iuxta Dembowicen fluvium ulterius tendens, ultra octiduum commoratur.

Targowistae itaque ab incolis desertae insidiarum atque periculi metu tardius appropinquantibus demum hostibus, Michaël Palatinus iuxta eundem fluvium quatuor a ciuitate milliaria inter montes propter auxiliares copias securius degens, custodes aliosque milites saepissime variis praedis captiuisque humanius (ex quibus hostium cognoscuntur conatus) redeuntes excipit: ac ne animum porro despondeant hortatur; Nihilominus tamen duo milliaria remotius, in montium quasi fauces, ubi munitae olim arcis Negrawoda, Latine Nigra aqua dictae et a Turcis olim demolitae apparent rudera, se recipit. Eo loco receptui aptissimo Walachis plerisque, quorum plures erant Moldavi et eodem tempore Ieremia Mogila Palatino ab exercitus Regni Poloniae supremo Capitaneo Domino Ioanne Zamoiscio, investito, tam uxorum liberorumque, quam possessionum verebantur iacturam, clam diffugientibus, vix quinque millibus viuit stipatus. Qui fortiori tamen durantes animo, saepiusque, suis excurrentes semitis, copiosas praedas, hostes plures, equos innumeros, et plus quam centum camelos sibi Ducique referunt. Qui veluti heroicus bellator ne nunc quidem vel instabilium militum fuga, vel plurimorum hostium copiis fractus, animum remittit : sed vicini Transylvaniae Ducis desiderans auxilia, hostem Targowistae circa muratum Palatium (arces enim aedificare Tyranni perpetuo interdicto cautum est) crassum admodum inter longos ex utroque latere terrae instrusos, arborum instar palos vallum terra trabibus intertextis repletum, defensionis caussa exstruentem, unam portam, et alteram in postico ianuam ferro solido obductas inserentem, demtaque postea fluuii aqua, tres intus fontes effodientem, et fixas

ibidem sedes meditantem, opprimere tandem ad extremaque redactam patriam in libertatem vindicare adnititur. Neque misericordis Dei gratia, neque auxiliaribus destituitur copiis, nec concepta spe frustratur. Singulis enim diebus, aliis accurrentibus militibus, ipsoque Transylvaniae Duce Sigismundo, cum Hungaris multisque Saculis intra montes versus Moldawiam habitantibus sua lingua peculiari utentibus, Cosacorum more ferociter pugnantibus ac ubi opus est equis remotis assultus pedestres facientibus. Nec non mille sexcentis Teutonicis equitibus comitantibus accedente Generoso itidem Ioanne Wihero, Ernesti filio, cum 80. Cosacis ex Polonia, atque mille sexcentis equitibus Silesiacis cum arcubusis, ut vocantur, aliisque telis armatis per Hungariam accelerantibus, instructo vix quindecim millium exercitu post S. Michaëlis Festum Targowisten sex milliaria tenditur. Michaël Palatinus cum Germanis, Hungaris, Cosacis aliisque peditibus in acie, patriae libertatis recuperandae cupidissimus praecedit: et III. Non. Octobris sub meridiem, caeteris cum Duce Sigismundo subsequentibus, appropinquat. Verum ut generosus leo ad galli cantum tamen exhorrescit: ita Sinan cum aliis Bassis et selectissimis suorum praefectis ignem et fulmina spirans ad duorum saltem heroum cum exiguis admodum copiis aduentum despondens animum, eodem quo nostri accedunt die, mane cum universo exercitu, et munitione bellica ad arcis subsidium sub Ali Bassa, et Cadi siue iudice de Awlona, tribus millibus et quingentis armatis Turcis, adhibitis 40. machinis bellicis, nec non aliis omnibus requisitis et rebus ad victum conducentibus trienio sufficientibus relictis, tremebundus aufugit, ac ciuitatem pluribus, subiecto igne locis succendit. Nemine itaque in campis praeter quatuor Turcas, tardius cum praedis, rerum omnium ignaros reuertentes, statimque iugulatos, reperto, et nihilominus callidi potentisque hostis machinationibus caute attentis, Christianis, quid actu sit opus? consultatur, instructo ordine alter dies, diligenter dispositis excubiis, expectatur: Cuius summo mane Palatinus arcem totis impetens viribus, a planitie versus Bukeresten, Stephanum Rezuuan Agam gente Singanum (ut vulgo Zigeuni denominantur) militem quidem fortissimum, at in Dominum quondam suum, Aaronem perfidum, postea victoria in Moldawia, praeter spem amissa, palo publice affixum, cum Saculis aliisque militibus et tormentis aliquot collocat. Ipse cum Sigismundo Duce a montium et fluminis Ialownicensis latere, ad templum (quorum 40 partim solo aequata, pleraque restantia, nouisque subito refecta tectis ibidem reperiuntur) unius sagittae ictu ab arce distans festinat: duos terrae cumulos turris instar exstruit: tormentorum 40. attractorum nonnulla disponit: ab utraque parte inclusos hostes vehementer oppugnat: in aliud arci propinquius multo templum migrans, sine intermissione l a b o r e m urget. Et quanquam Turcis, ut in extremis fieri solet, totis viribus defendentibus, multis clam per ianuam elabentibus, necessariis tamen subsidiis extraneis destitutis, atque ab utraque parte, tum machinarum globis, tum Saculorum aliorumque militum assultibus fatigatis, tertio obsidionis die VIII. Id. Octobris post meridiem expugnat arcem, praesidia caedit. Ibi tum ipse Ali Bassa captus in Transylvaniam deducitur: Cadi de Awolona tuendo se occumbit: elapsi fuga universi pene locorum ignari sternuntur: quadraginta tormenta cum abundanti puluere, globis plurimis, sclopetis, bombardis, aliisque armis et plus quam trienio sufficientibus victualibus acquiruntur. Nec ulla intercedente mora sequenti die mane, praeterita Bukereste, recta Dziurdzowam (duorum inde dierum, more cursorum properantibus itinere)

festinatur: Ubi Sinan subito suorum cladem, vindicisque resciscens feruorem cum praecipuis comitibus militibus, thesauro et munitione in reseruatis ad hunc usum ponte atque nauigiis Danubium traiiciebat. Restantem itaque hostium copiosum in ripa multitudinem opprimens Palatinus praeliando, urgendo, submergendo, tormentis sternendo, pene universam conficit. Quin pontem ad fluminis insulam directum, et inde ad Walachicam ripam, ut antea meminimus, extensum, quam poterat celerrime machinarum globis disiicit, disturbatque, naues item grandiores duas globis traiiciens, totidem aliis grauiter concussis vix elabentibus, in fundum praecipitat. Saeuiente hoc Christianorum durante impetu, hostium in extremis haerebat fortuna, et ut residuorum postea quidam fatebantur, octodecim millium intercludebatur fatum: ut in exundante uno saltem fluminis sub ciuitatem profundiori brachio, vel ostio, suffocatorum copia ad summum usque explens lacum transeuntibus pontis instar inseruiret. Ex quo longe lateque in ripa, insula, atque ponte percuntium multitudo coniici aliquomodo poterit. Eodem praeterea die, quatuor tormentario puluere Turcico pleni aducti currus, a suspicantibus stratagema, traiecti globis inflammatique in aërem displodebantur. Deleta tum superstite hostium manu, contra arcem ex una parte Danubio, ex altera Naslu fluuio, ab incursionibus defensam, dicto die castra diriguntur, sequenti vehementer oppugnatur mahinarum globis, ut et tertio, Lunae die, ex ea praesertim, qua pons fluuii connectit ripas, parte concutitur, et continuato intrepide assultu, quem Turcis pontem acrius tuentibus, ideoque duabus exoneratis machinis repulsis, ipse Wiherus iunior, relictis equis, cum suis animose urgebat, arx omnibus destituta suppetiis, quod Turcarum ex alterius ripae castris explosa tormenta, Deo protegente in sublimiorem aerem globos distorquentia, nihil auxilii praestarent, partim Christianorum deturbantur telis, sternuntur item plures, et superstites aliquot centeni ad Charontis cymbam tandem etiam relegantur: Praeter sclopetos autem et alia leuiora arma, reliquis omnibus trans flumen auectis, ad ripam vero tria tormenta, tribus singula equis tracta, ac ob insperatam nostrorum accelarationem relicta reperiuntur. Gregorius tamen miles exactis labo, ribus ex minus profundis fluminum locis, perticis, aliisque id genus instrus mentis, pretiosas vestes multas et similia extrahit.

Sequenti die Mercurii belli duces B u k e r e s t e n tam incolisquam hostibus vacuam digressi, duas tantum easque immanes machinapropter repentinam fugam ab hoste abiectas capiunt, triduumque refectis viribus, ulterius octo milliaria ad Giergiez ciuitatem itidem desertam per Walachiae planiciem tendentes subsistunt.

Inde XI. Calendas Decembris Transylvaniae Dux, multis ut hactenus, ita sub discessum usurpatis amicitiae indiciis Palatino valedicens, Deoque de tot caesis, reliquis autem eiectis fugatisque hostibus cum eodem gratias agens, nec non necessaria ibidem praesidia relinquens, assumptis quinquaginta tum temporis aquisitis tormentis eximiis, quae ipse Palatinus iam ante pluribus ui hostilibus extorsis manibus contentus, ultro concedebat, in Erdel, hoc est, Transylvaniam, sicut et Ioannes Wiherus ad suos regrediuntur. Inter alia autem grauissima Walachiae inflicta damna, plus quam viginti Christianorum, eo quo ibidem grassabantur hostes tempore, undequaque arreptorum millia in Turciam praemissa, luctuosissime deplorantur.

Palatinus, Duce Sigismundo digresso, Tergowisten decem milliaria distantem repetit, ubi hyemem ac magnam aestatis partem transigens,

residuos misere dispersos incolas ex montium cauernis in terrae planitiem revocat: destructas passim casas et euersa possessionum loca restituit, et semina ad agriculturam, quantum fieri potest, subministrat: Penuariis enim omnibus direptis, frugisbusque et vino ab hostibus maximam terrae partem peruagantibus, arreptis conculcatisque, victui semantique necessaria omnia, ex montanis locis et vicina Transylvania allata, caro admodum vendebantur pretio: ipsa quoque Moldavia suis exhausta bellis ne sibi quidem sufficiebat. Ad haec usitata in Turciam negotiatio propter paratissima pericula prorsus omittebatur[...].

[...]. Eoque magis optimo patriaeque amantissimo Duci, quod non minus a perfidorum domesticorum, sua beneficentia secundum Deum tum viuentium, tum honorum titulis fruentium, clandestinis et formidabilioribus, diuinitus etiam praeseruatur insidiis; quam maxima irruentium hostium salutiferae crucis defensus scuto, euadat pericula, a bonis omnibus merito applauditur. Benignissima enim tutantis Dei fauente misericordia, proditoria Cancellarii Kiessar nominati, machinatione et conflatis cum Turcis, in deuotum pro patriae subditorumque salute, caput periculis, mirabiliter post S. Virginis assumptionis festum, anno 1595. detectis sine mora, praesidia propre Danubium ab excipiendum ex improuiso irruiturum hostem pluribus millibus firmat, patria, patriaeque proditorem cum filio digna perfidiae poena afficiens dissecari mandat, missoque ad dictae militiae praefectum nuncio, primarium quendam et seniorem consiliarium Demetrium, eiusdem facinoris complicem, fabrum et primotorem, ibidem vita priuari praecipit. In latissimis ultra Danubium campis Dobrucensibus a Ponto Euxino versus Hungariam, et a Danubio, Prowadiam Bulgariae ciuitatem usque sese extendentibus, Poloniae legatis atque mercatoribus Constantinopolim euntibus transitum praebentibus, sex vel plura in frecquentibus, at vilibus villis, Turcis permistorum Tartarorum millia fixas obtinent sedes: et ad quoduis Sultani Turcici mandatum tenentur esse parati: plerumque tamen cum Chamo siue Praecopensis Hordae Principe militatum praedatumue potius exeunt. Hisce Tartaris iuncta Turcarum tria millia, quatriduo post dissectum Demetrium traiiciunt Danubium: sed a Palatini exercitu, cui e vestigio aliquot peditum millia, trecentique equites, ut paulo ante meminimus, subsidio mittebantur propitio Numine, felici praelio sternuntur, tormentaque omnia cum abundantibus spoliis eripiuntur, ut victi, fusique superstites vitam praedae loco vix seruatam gauderent. Iisdem diebus quatuor milliaribus inferius a dicto pugnae loco, tria alia Turcarum millia unanimi cum praedictis, de obtiendo per proditionem Palatino, intuitu, flumine traiecto, Walachiam inuadunt quidem, sed a congregatis subito terrae incolis, per finium custodes accitis, itidem recte excepti, iusteque sunt tractati, ut quanquam non sine Walachorum damno pluribus mactatis caeteri periculosam fugam armis anteferendam statuerent.

Cessantibus circa Danubium istiusmodi violentis incursionibus alias novis, primaque specie minus fraudulentis perniciosisque visis, sicut mare continuis exagitatur procellis, impetitur Palatinus praesidiis. Turcarum Regis et Precopensis Hordae Principis nuncii cum literis ingentem gratiam, firmamque pacem, iuratoriis etiam adhibitis clausulis, offerentibus astute accedunt, fictisque sermonibus Tartarorum Ducem in Bessarabia siue Cili comitatu, circa Kiliam et Bialogrodum ciuitates inter Danubium ac Tyram siue Niestrum morantem, Sultani Osmanici clementiam, omniumque offensarum condonationem conciliaturum, multis

perhibent. Ipse quoque Zahn, Kerai Tatar Han in Turcarum Chronicis appellatus, plus fidei scelestis consiliis conciliandae gratia, per Moldaviae Palatinum Ieremiam latentis fraudis inscium eadem diligentius tractat, duosque illi primarios Tartaros mittit obsides: Palatinus Michael nihil magis quam durabilem desiderans pacem, suos similiter ad Chamum siue Tauricae Chersonesi viciniaeque illius praesidem mittit nuncios, de dubiis propositae pacis conditionibus legitimo certoque modo acturos. Ille non modo priora repetere, sed de conciliando Turcarum rege magnifica promissa pro innata genti leuitate et versutia accumulare: graues, faciem si spectes personas una cum praefatis Turcis pacem iuratum literisque confirmatum mittere: exercitum exhaustae Walachiae maxime nocuum, et constitutis iam pactis prorsus inutilem dimittendum, quasi afflictissimorum hominum emergente incremento multum delectaretur persuadere: et gratitudinis ergo, aliquot millenos aureos pro tantis in se susceptis negotii grauissimi laboribus poscere. Quibus Palatinus, ac si res serio sincereque agatur ab aduersariis, persuasus, et ab utriusque hostis nunciorum iuramentis literisque, de stabili pace porro continuanda, satis assecuratum se ratus, certam pecuniae summam Scytharum Principi, honorarii loco dandam constituit, militesque dimittit. Is prolixa hac dolosaque occupatus tractatione et non tam pecuniae astuto aucupio acquirendae cupiditate adductus, quam millitum in Podola, utraque Walachia viuentium et Transylvaniae fines custodientium tacito perculsus metu, idoneum in Ungariam transeundi tempus sponte praetermittit, arreptaque non solutae praefixo in pactis termino pecuniae occasione, sine praecedente rumore, cum universa Horda Walachiam, ipsum Palatinum Michaelem, militibus astuto stratagemate privatum capturus, sibique apud regem paraturus gratiam inaudit, planitiem circa Busouuam, Brahillouuam, Bukeresten, aliasque ciuitates, partim a Turcis intactas, partim non prorsus deletas obruit, celeritate oppressos incolas arripit, annuos proventus captat, igni pleraque loca mondat, ultra octiduum secure grassando adeo vastat, ut frequentes fertilissimae planitiei submontanique tractus, sicut in maiori Polonia et plerisque Germaniae provinciis villae, omnis generis fragum, vinique abundantia ditissimae, rarissimas interdum casas, et destructa murata templa, pleraque ruinosa saltem loca, hortos, aedificiaque olim continentia, peregrinantibus non sine suspitiis, et ne idem aliis vicinis eueniat terris, concipientibus votis, obiiciant. Neque tamen ob icta pacis foedera tam securum, tam credulum reconciliatis hostibus Palatinum quisquam, ut disponendarum custodiarum solitam curam censuerit negligendam, arguat. Ducenti enim Cosaci cum suis primatibus Koscza, Chirecki, Siemanouszky, et Bilecki etc. ad finium excubias seruandas destinati, cum largis Domini salariis, et copiosis praedis hostibus ereptis, satis sese ditatos statuerent, hac sibi tam commoda tamque optata Walachis autem luctuosissima arrepta occasione aufugere posse sperantes, emanent plerique, vix 40. proditionis titulum poenasque detestantes redeunt. Anne heroëm nostrum tot praelia fortiter euincentem, tot vitae insidias prudenter euitantem, a binis sceleste simulatis amicis, Tartaris atque Cosacis, simul et semel ita perfide deceptum, milite astute priuatum, armisque patriae destinatis misere exutum, maioribus tum temporis inopinato minusque praeuiso hoc suo suorumque periculo, et Walachiae vastatione intricatum angustiis, quam maximis illis Sinan Baschae copiis fuisse territum, prudentum, ac humanorum casuum consciorum virorum discursui, iudicioque aestimandum committitur. Quid iam faciat? quorsum se vertat? quomodo

praecellentem copiis, versutia, celeritate reprimat hostem, quam miseris subditis superstitibus praestet defensionem? Nerui desunt, hostis urget, non cito contrahitur ad tantos vastatores coercendos sufficiens miles: Interim tota desolatur terra, ipse Dux aut capitur, aut subditis amicisque privatus acerbissimam sibi restare vitam angitur. Verum ut in extremis haerentibus suis misericors Deus cumprimis succurrit: ita heroicus animus, in maximis constitutus angustiis, vires exerit ultimas: Praecipitata itaque mora collectis sex hominum millibus tum diuini auxilii spe, tum melioris causae nixus solatio furentibus periurorum Scytharum occurrit copiis. At quae illbrum erat astutia, et si procedens omni conatu capere palantes hostes, et aduersum assequi institutum satageret: laterem tamen lauare videbatur: Quod ipsi vel confertim, duorum, trium, pluriumue millium agmine vagarentur, vel pauciores a castris maioriue coetu non procul excurrerent, ideoque tutum semper receptum haberent. Quod igitur erat ultimum, universae Hordae, hostiliue agmini sub Giergicz ciuitate 10. Teruiso vel Targowista milliaribus occurrere et audacter apertum committere praelium tentabat: Quod Cham detrectans cum triginta plus minus hominum ex improuiso circumventorum et arreptorum millibus ad desertos campos retrocedebat, Eum lente subsecuti supradicti Cosaci, in Poloniam per Soczawam Moldawiae ciuitatem nunc Palatini Ieremiae sedem, recta redire proponebant sed barbara temeritate superbientes impediti, iussuque dicti Palatini in finitimam Cameneciae arcem satis munitam Chodschinum deducti, et postea emissi quidem, sed non dimissi, in tertium annum haerent, malumque consilium consultoribus pessimum, sera conuicti experientia suffragantur: Quin Precopensium quoque Tartarorum Dux, nolens volens tacite illis ipsis assentiri Cosacis, in pari casu compellitur, qui finium circumcirca, ut supra meminimus, custoditorum dissimulato metu, cum Palatino perfidam tractans pro postulato honorario pacem, Regi Turcarum non Agriam tantum, sed et Viennam, auxiliantibus Scythis, eodem anno debellare frustra praesumenti, subsidio venire neglexit: eaque de causa gravissimam indignationem quali Palatinum extimere se posse iactitaverat, incurrit, ut publico etiam decreto a Germano fratre, Galga denominato (sub Agria egregia contra Christianos exercente latronicia) eiiciendus vel capiendus, missis nunciis Poloniae Regis tanquam futurus Vasallus, frustra imploraret, omni post habito stipendio, tutelam, et vix mediantibus decrepitae matris supplicibus multisque muneribus onustis lacrimis, et praecipuorum amicorum intercessionibus in gratiam cum nova obligatione diligentissime promtissimeque ad omne mandatum contra quemuis hostem pugnatum se exiturum, reciperetur, praefatumque mandatum annullaretur.|

Sed ut ad Palatinum nostrum convertatur stilus, is superato auxiliante Deo, tam grandi tamque perfido dolo, nullis posthac istiusmodi hostium siue tractationibus, siue promissionibus, siue litteris iuramentisue plenam adhibiturum se fidem conclusit [...].

Anno 1596. post S. Michaëlis festum iterum cum XII. millibus traiecto Danubio Palatinus Nicopolim, una cum magna munita et celelebri arce euertendam proponens, XII. Calendas Nouembris aggreditur, trucidatis Turcis solo ferme aequat, propugnaculum sub arce diruit, arcemque ipsam iamiam oppugnaturus a Sanziaco vel loci Praefecto splendidis muneribus, vestibus nimirum sericis, auro intertextis, aliisque Zebellinis, decem item generosissimis equis Turcicis, cum nitidis ephipiis omnique apparatu argenteo missis, ut tolerabilibus conditionibus pacifice discedat,

rogatur : neve Regem capta iam Agria, viam versus Scopiam aut Sophiam, amplissimam, populosissimamque Macedoniae ciuitatem, quinque dierum itinere Nicopoli distantem, ad portam siue aulam Constantinopolim continuantem, tanta tamque publica ignominia afficiat, ac si ipse aprropinquans adeo memorabile castrum non missis suppetiis seruare neglexisset, monetur : eximie praeterea, voti compotem in hoc uno laboraturum Sanziacum, ut commendata hac Palatini discretione, mediantibus grauissimis intercessionibus, Sultanus ob enormia plurimaque perpetrata facinora iratus, non modo reconcilietur, sed et Palatinatus ipsi, filiisque superstitibus firmissimis pactis atque decretis in futura tempora destinetur promissiones annectuntur. Palatinus, aut ut vulgo vocatur, Bahn Michaël, non tam honoraria, magnificaque respiciens promissa, quam munitae Regisque aduentantis suppetiis subleuandae arcis firmitatem, nec non remotum transitus locum facili negotio intercludendum tacite perpendens : quasi ablatis Praefecti acquieturus conditionibus, stabilita transactione retro castra mouet. Superato autem flumine die quodam mane, sex comitantibus amicis agmen praecedit : sequuntur longo intervallo quinquaginta equites, et ipse demum, ut sit, exercitus. Ibi tum arrepti duo fugaces Turcae, quingentos socios villas illius districtus passim affligentes, multas comburentes, haud procul abesse coacti affirmant : iis heros sex stipatus amicis alacris occurrit, solus in eos irruens 14. manu sua potenter sternit, a suis deinde adiutus multos interimit, reliquos aufugere cogit, et Tergowisten reuersus quiescit, donec variis ipsius caussa ventilatis in porta consiliis, callideque subornatis et perniciose machinatis intercessionibus a Mehemete III huius nominis, et XV. Domus Osmanicae Padischacho, siue Regum Rege, Mahumetis Pseudoprophetae Saracenici genuino successore, cum Tartarorum Hebraes stirpe oriundorum prosapia, ut alibi copiosius deducitur, progenies sit : falsissime credito, post Servatoris nostri Natalem anno 1597. vexillum redintegratae gratiae munimentum subiectionisque denuo promissae signum, per Zausium vel portae commissarium mittitur, ac legitimis ceremoniis traditur. Quid enim Walachiae ciuitatibus et arcibus, sive palatiis potius, dirutis quid oppidis, villisque fere omnibus toties vastatis et deletis, quid pluribus hominum abductis millibus, annuaque poenu dudum consumta, aliud ad reficiendes superstites incolas faciat? Qua ratione Turcarum, vix octo dierum itinere a Walachia per Sophiam urbem subinde in Hungariam turmatim proficiscentium continuas euitet molitiones et irruptiones? haud reperit. Quanquam interim constanti animo omnia consilia ad iuuandum sacrum bellum clam quidem, at non sine Turcarum animaduersione diligenter dirigat; Cumque Serui sive Sclauones, VII. Idus Iulii missis clam nunciis citissimum Domini super Danubium transitum, nobis praesentibus, minus opportune implorarent : et decem millia variarum nationum in illis angulis, haerentium, quasi proprio ausu, non tamen absque huius notitia et consilio praeterlapso Mense Iunio munitam arcem Wasschiczam, et duorum inde dierum itinere, amplam ciuitatem Cladow inuadentia, violenterque occupantia, nec de futura sese, nec sanguinem, vitamque ipsam profundere pro Christiani Palatini salute, ut saltem tristissimo,durissimae, barbarissimaeque seruitutis excusso iugo, ad ereptam libertatem aliquando anhelent, pertingantque, fideliter pollicerentur : temporis omnino habendam rationem respondet, donec commodiori ablata occasione periculosi isti conatus simul ac semel

in actum et optatum euentum deduci cum fructu possent. In quem finem numerosum etiam colligens militem, Mense Iulio cuilibet lustratorum plus quam quindecim millium, quinque taleros soluebat, et alia sex Silesiorum millia ex Transylvania expectabat. Ut enim huius Ducis Sigismundi, ita Inuictissimi Imperatoris Rudolphi II. subsidia et auxilia non desunt: Sicut praeter aliam Iunio mense transmissam commemorabilem summam, Ibidus Iulii, Nobilis, strenus, vitaeque militaris peritissimus Vir, Dominus Henricus Lesota Silesius ad soluenda quator millibus delectorum in praesentia equitum, singulis Mensibus, quam diu foret accessum, stipendia, Tergowisten mittebatur.

Sed et Sultan Mehmet perfidiae propriae optime sibi conscius, subito talia per exploratores, quod nulli Turcarum terram hanc tuto accedere liceat, aduertens, blanditiis, donis et amplis promissionibus, eum potius in officio retinendum, quam interrupto Hungarico bello, cum sine eius praesentia stipendarii milites pugnatum exire recusent, et elapsis annis eximii militiae praefecti parum effecissent, armis cogendum consultius astute statuit. Ideoque Hali Masar Zaus, ut in Hungariam tum transeuntem comitetur generalem militiae praefectum Saterdzi Mehmet Bassam, eiusdem nomine petit, Tartarisque alia via, intacta Walachia istuc festinare serio a Sultano iniunctum significat: quod ipse quoque Cham siue Scytharum Princeps familiarissime scriptis litteris paulo post ratum facere nitebatur.

XIII. Calendas Augusti alius Zaus et quidem vir egregius, literas a Sultano, multo quam vllae priores, clementioris argumenti cum strictissimo grauissimoque iuramento Palatinatum Bahno Mihaëli filioque Petro decimum tertium aetatis annum tum agenti, ad vitae tempora sine vllis impedimentis pro solitae pensionis annuae licet hactenus nunquam solutae medietate confirmantes exhibet, equum item cum splendidissimo apparatu, frameam et bullawam, siue potestatis et militaris gubernationis signum, solenni more offert. [...]

Ad quorum Commissariorum solicitationes omnem collecti militis et hactenus retenti porroque modis omnibus retinendi causam in Scythas, quibus luctuosissimo incolarum et subditorum abductorum damno, tuto posthac propter mutus insuper emergentia eorundem dissidia, credere nec possit nec debeat, transfert, et excusari propterea excusatumque haberi se petit.

Qua ratione magnanimus Palatinus ad Patriae gubernationem, Deo fauente, sit euectus, quamque periculosis bellis eandem tum habitantibus, tum aduolantibus turmatim saepius, imo pluribus irruentibus copiis Turcicis Tartareisque diuina affluente protectione, et concurrentibus Christianorum suppetiis, in pristinam vindicare libertatem, proprium tot improbissimorum et abiuratorum hostium telis obiiciens caput, et coeperit feliciter, et toties proditorie ac astutissime structis insidiis elusis, continuare fideliter pergat, succincto minusque elimato, ac simplici sulto veritate comprehense stilo, ut verissima sunt, ita pro eo, qui in optimo quoque desideratur et maxime praedicatur candore, boni consuli, votum pro fausto sacri belli successu adiungi, Ion Michaëli Christiano Palatino faueri, et vlteriorem, ubi Deo iuuante paulo post in illis limitibus cetera cum suis accipere circumstantiis licuerit, expectari contextum rogamus.

SCURTĂ DESCRIERE A FAPTELOR DE ARME ALE LUI MIHAI, DOMNUL MOLDOVEI, MUNTENIEI SAU VALAHIEI

Alexandru [1], domnul Valahiei, moldovean de origine, născut dintr-o familie strălucită, îi asuprea rău pe supuşi; îngîmfat prin strălucirea naşterii, încrezut peste măsură şi îmbătat prin fastul barbar al stăpînirii sale, făcuse datorii estimate pînă la suma de zece poveri [2] de aur. În afară de acestea, adusese în ţara, care şi aşa era destul de asuprită, atîţia turci, încît aceia o stăpîneau acum ca pe o provincie cucerită, iar el o storcea în noi chipuri şi cu cruzime mai mare decît tirană, pe care nici turcii nu o făcuseră înainte de acesta; în fine, comitea tot felul de nedreptăţi împotriva locuitorilor cei apăsaţi. Nu se mulţumea să intre în casele oamenilor şi să-i despoaie de avere, ci, aşa precum în unele locuri se lua decimă de vite, el dînd pildă cu totul nouă răpea acum, în chip blestemat, fiecare al zecelea copil; pe lîngă acestea, pentru a-şi îndestula pofta neomenească, mai mult decît cîinească, necinstea în chip neruşinat femeile şi fetele în faţa bărbaţilor şi părinţilor şi comitea alte mari fărădelegi cu cutezanţă şi nepedepsit. Din acest motiv le răpise supuşilor, cu forţa, orice speranţă de a-şi recîştiga vechea libertate.

Însă, aşa precum este soarta întîmplărilor omeneşti, ca unor oameni şi state aflate tocmai pe marginea prăpastiei să li se înfăţişeze, cîteodată, în chip dumnezeiesc, sprijin şi ajutor, atunci cînd se speră mai puţin, aşa încît să se înalţe peste aşteptări, spre mirarea tuturor, la culmi înfloritoare, mai strălucitoare decît acelea din care căzuseră, tot astfel li se arăta — prin deosebita milostivire a lui Dumnezeu — şi valahilor, ajunşi la mizeria cea mai de pe urmă, în aceste timpuri nefericite ale noastre.

Anume, acest chip li se înfăţişă, la marginea ţării, spre hotarele cu pămînturile Ungariei şi Turciei, la Craiova ori Crailova, oraş al Valahiei, în care e reşedinţa banului ori a dregătorului de frunte, care e conducătorul unei părţi a Valahiei Mari; de aici îşi are toate veniturile de peste an; în afară de aceasta a întreţinut, încă mai demult, atît pentru a asigura stabilirea dregătoriei sale cît şi pentru a apăra hotarele din acele părţi, şi întreţine, şi în prezent, două sute de cazaci şi mai multe garnizoane de valahi. Mai demult, guvernatorii ţărilor supuse coroanei ungureşti purtau acest nume de la bandu, cuvînt ce se trage de la banderie, însemnînd stegar. Pe atunci era ban generosul Mihai, fiul lui Petru [3], care fusese domn creştin al ţării înainte de pomenitul Alexandru. El era bine cunoscut tuturor prin strălucirea părintească şi prin prerogativele datorate naşterii sale, printr-o distinsă frumuseţe şi dreaptă purtare a trupului, astfel încît, între alte virtuţi alese, era plin de credinţă faţă de Dumnezeu, împodobit cu statornicie, îngăduinţă şi alte asemenea calităţi faţă de ceilalţi. Toţi cei buni se simţeau atraşi cu dragoste, prin atîtea calităţi desăvîrşite, de o fire atît de generoasă şi care de la natură părea a fi chemată la fapte mari; nu mai puţin prin elocinţa cuvintelor sale, care, oricînd se cerea, vorbirea sa ştia fără o pregătire prealabilă să curgă dulce şi înţeleaptă. Faima lui, împreună cu strălucirea naşterii şi a virtuţilor proprii ajunseseră la urechile domnului Alexandru. Acesta începu a-l urî, de îndată, ca pe un concurent mai pregătit şi de naştere mai aleasă, şi începu să dea ordine ascunse ca să fie prins şi adus înaintea-i. Banul Mihai însă află de acestea şi, pentru a-şi scăpa viaţa, socoti prudent să treacă în Ungaria. Fără a rămîne aici vreme îndelungată, pleacă în

anul 1591, cu ajutorul dumnezeiesc, la Constantinopol [4], ca să ceară domnia ţării, după ce i se urase de bine de către toţi creştinii din ţară şi de cei învecinaţi.

În acelaşi timp sosesc la Poartă mai marii şi bărbaţii de frunte ai Valahiei şi, plecîndu-se în genunchi înaintea sultanului, se plîng cu amar de toate relele şi nefericirile cele multe ce le aduseseră ţării Alexandru şi curtenii lui, precum şi negustorii turci, nefericiri ce nu mai vor să ia sfîrşit. Izbucnind în lacrimi grele au înfăţişat, rînd pe rînd, urîtele şi înfricoşătoarele fărădelegi ale acelora, recomandîndu-l apoi pe generosul ban Mihai şi arătînd în chipul amintit că el e adevăratul moştenitor şi s-au rugat să fie aşezat în fruntea ţării ca domn legitim sau, dacă cererea nu li s-ar încuviinţa, să le fie dat altul. Pentru a-şi atinge scopul mai sigur, unchiul său [5], adică fratele mamei sale, grec de origine, care împlinise mai înainte şi dînsul dregătoria de ban şi care pentru pungile sale cele groase se bucura de favoare la Poartă, îi stătu într-ajutor cu mari sume de bani, spre a putea face faţă cheltuielilor obişnuite. Astfel, Mihai Ion, adică creştinul, cu voia lui Dumnezeu, a fost instalat cu mare fast ca domn al Valahiei ori al Moldovei de dincoace de munţi; iar astăzi această ţară odinioară atît de înfloritoare, care abia îşi mai ţinea însă sufletul din cauza apăsărilor celor fără de margini, năzuieşte acum nu fără mari şi violente mijloace, aşa precum o cer cazurile extreme, să ajungă la tăria libertăţii şi măririi sale de mai înainte. Sub fericitele auspicii ale stăpînirii lui Mihai, Alexandru, precedesorul său, mustrîndu-l cugetul de chipul nechibzuit în care administrase o ţară atît de întinsă, sigur de pericolul ce-i ameninţa viaţa, părăsind domnia, fugi în mod ruşinos.

Mai tîrziu, stabilindu-se la Constantinopol împreună cu soţia sa şi aici ţesînd fel de fel de intrigi, pentru a cîştiga domina Moldovei, fu acuzat de reprezentantul sau agentul domnului Ieremia şi, din ordinul sultanului, fu arestat în însăşi locuinţa lui, unde, îmbrăcat în cele mai de preţ veşminte, pieri într-un mod mizerabil, sugrumat cu laţul, în Duminica floriilor din anul 1597. Iar creditorii turci, după ce încheiaseră cu noul domn anumite învoieli, despre modul cum să le achite neînchipuitele sume de bani împrumutate, siguri pe o viaţă liniştită, atît ei cît şi alţii din neamul turcilor, continuară a se aşeza în ţară definitiv.

Puţin timp după aceasta, reverendul Comuleo de Nona, canonic de Udria şi arhidiacon pe lîngă domnul Ieronim de Ripeta din Roma, trimis de către marele pontif Clement al VIII-lea la marele principe al Moscovei, se abătu — cu ocazia întoarcerii sale — pe la Sigismund, principele Transilvaniei, şi pe la Aron, domnul Moldovei, înfăţişînd acestora necesitatea de a se ridica toată creştinătatea cu război împotriva inamicului comun şi străduindu-se să-i convingă, cu argumentele cele mai puternice, să stea şi ei într-ajutor, ca creştini ce sînt, în aceste părţi ale Nistrului sau Tyras şi ale Dunării, căci în afară de alte popoare cugetă să facă la fel şi regatul vecin al Poloniei. Pe la Mihai, domnul Valahiei, nu a trecut însă, împiedicat fiind de anumite motive. Pe acesta încearcă a-l atrage principele Transilvaniei, prin aceleaşi argumente prin care el însuşi se învoise. Prin multe şi serioase dovezi răsturnă toate îndoielile, care păreau să justifice o întîrziere mai îndelungată din partea lui Mihai; îi arătă în diferite chipuri cum obrăznicia turcilor creşte pe zi ce trece, precum şi apăsările născocite împotriva obiditului neam valah. I s-a adus aminte că aproape în fiecare lună are a se teme de invaziile sau

trecerea prin ţară fie a turcilor, fie a tătarilor, chiar şi atunci cînd nu vin ca duşmani, iar dacă vor să rămînă în pace din partea lor şi nesupăraţi, trebuie să le rabde taberele din ţară, după bunul lor plac, atît peste iarnă cît şi peste vară, să-i întreţină cu multe provizii, să-i îndestuleze cu mari sume de bani. Îi aminti că nu-şi poate plăti datoriile de mai înainte şi nici nu se poate uşura de nemăsuratele pagube făcute pînă acum, necum să fie în stare să poarte pe cele ce au să urmeze. Îi mai arătă că de la un timp încoace nici unul din predecesorii săi n-a avut parte de o domnie liniştită şi durabilă, ci, fie prin calomniile pismaşilor, fie prin darurile pretendenţilor, au fost aduşi înaintea sultanului şi scoşi din scaun sau ucişi. În fine, îi atrase atenţia, cu stăruinţă, că ar fi mai chibzuit, ca, fără să mai aştepte iarăşi ivirea unor motive dintre cele mai grave, să fie mai norocos decît predecesorii săi. Astfel, domnul ⟨Mihai⟩ a cărui onoare şi faimă, avere şi viaţă, nu mai puţin cea a supuşilor săi, erau expuse celui mai mare şi apropiat pericol, deşi nu-şi dădu învoirea numaidecît la această propunere, promise, totuşi, cu toată seriozitatea, că va chibzui asupra acesteia cu mai marii poporului şi cu prietenii săi. Căci, într-adevăr, trebuia să se încredinţeze că va avea oaste îndestulătoare, că nu-i vor lipsi banii necesari mercenarilor şi nici tot ajutorul promis de augustul nostru împărat, Rudolf al II-lea, precum şi de Sigismund principele Transilvaniei, că Aron va rămîne statornic acestei înţelegeri în toate cazurile, în fine, că vrea să se consulte şi asupra modului cum au să hotărască şi să se manifeste în viitor toate acestea.

Unindu-şi în acest scop inimile, puterile şi forţele militare, vor fi în stare, fără îndoială, cu o oaste de mai bine de 20 de mii de oameni, să înfrîngă cu uşurinţă — la Tyras ori pe Nistru, la Dunăre sau Istru — atît prădăciunile tătarilor, cît şi atacurile oştilor turceşti, aşa încît din cealaltă parte, din Ungaria, împăratul creştinilor, mai puţin stînjenit, să poată apoi continua războiul cu mai multă putere şi să-l termine cu fericire aducînd, în fine, lumii, mai curînd, pacea mult dorită. Pe cînd se făceau în taină de o parte şi de cealaltă, aceste planuri, care nu rămăseseră de altfel ascunse turcilor, în anul 1593, faimosul Sinan paşa, comandantul oştilor din apropiere, mai puţin norocos, mai apoi, în înfruntarea nefericită cu ai noştri, înaintă neabătut cu o armată numeroasă, iar conducătorul hoardei de la Perekop, însoţit de mai multe mii de tătari, adunaţi din Crimeea şi din părţile vecine, înaintă luptînd prin Moldova, iar apoi dinspre hotarele Poloniei, împotriva creştinilor din Ungaria. Sosi ştirea, că cetatea Iaurin sau Raab a căzut prin vînzare sub jugul turcesc [6]. Această prea tristă întîmplare fu o lovitură pentru Mihai. Atunci, ştiind că apărarea celor cîştigate este o virtute nu mai mică decît cîştigarea altora, domnul ⟨Mihai⟩ începu să cugete ce ar fi de făcut pentru întărirea demnităţii, autorităţii şi domniei sale şi însufleţit de inima sa cea generoasă, de fierbintea dragoste de ţară, considerînd că nu e nici frumos nici onorabil a lăsa supuşii încredinţaţi apărării sale pradă atîtor nefericiri, adună pe cei mai mari şi mai de frunte ai ţării ca să ţină sfat asupra felului în care ar putea să scape ţara de atîtea rele ce le suferă şi de altele mai mari, care o ameninţă la tot ceasul. Acea adunare se încheie, cu învoirea tuturor, că e mai bine să se unească cu principii creştini, decît să poarte mai departe jugul cel nesuferit al tiranului turc. Eroul se puse atunci de îndată în fruntea a două mii de transilvăneni [7], asediaţi mai dinainte la hotarele ţării, şi, implorînd milostivirea Mîntuitorului Hristos, ucise la 13 noiembrie 1593 pînă la unul pe toţi ienicerii, care,

în număr de vreo două mii, cutezaseră să asedieze această ţară, nu mai puţin şi pe ceilalţi turci ce petreceau aici în fărădelege [...].

Fără multă întîrziere îşi propuse să-i atace şi să pedepsească pe turcii ce se aflau întăriţi în cetăţi şi fortăreţe; la 15 ale aceleiaşi luni [8], la Giurgiu, pe malul Dunării, dă pradă focului cetatea supusă turcului, ucide o mulţime de turci şi, lăsînd în pace deocamdată fortăreaţa cea întărită, se întoarce, încărcat de multe prăzi, la scaunul domnesc de la Bucureşti. Fără a i se da vreun răgaz, află că i se pregăteşte războiul, la care se aştepta, după asemenea întîmplări. După luarea Iaurinului, prin vînzare, aşa precum am arătat, iată vine la Bucureşti un emir din mărita viţă a pseudoprofetului Mahomed, în acel timp el era unul din cei trei cadilischeri [9] turceşti, dintre care sînt doar trei, anume în Grecia şi Myssir ori Cairo, în Egipt, care s-ar putea asemăna cu arhiepiscopii noştri, dregătoria lor fiind mai presus de toate celelalte, iar autoritatea lor mai mare ca a vizirului, căruia îi era încredinţată cea mai mare putere; ei sînt primii sfetnici ai sultanului, cei mai de seamă cunoscători ai legilor, judecători supremi în vreme de război şi ocupă primul loc după muftiu, care este întîiul lor patriarh. Emirul [10] intrase în Bucureşti, tot în luna mai sus însemnată, însoţit de două mii de oşteni aleşi, de 50 de cămăraşi ai sultanului şi, afară de aceştia, de mai mulţi ceauşi şi spahii sau nobili. În trecerea lor prin ţară săvîrşeau cu cutezanţă tot felul de violenţe, răpiri, desfrînări, zicînd că vin numai pentru a restaura puterea şi, într-adevăr, veneau spre a pune mîna pe domn.

În oraş ocupară casele cele mai bune, iar după aceea se adresară domnului, care locuia în palatul de lîngă mănăstirea cea nouă de sub cetate, zidită pe malul Dîmboviţei, fără ziduri sau alte întărituri, cerîndu-i pe un ton poruncitor o sumă de zece mii de florini ungureşti drept plată şi provizii necesare pentru oaste. Îndată după aceasta, încredinţîndu-se că domnul se află singur, ⟨emirul⟩ porni pe jos, petrecut de o mie de oameni, ca şi cum ar fi mers să-l salute pe domn. La apropierea acestui oaspete atît de suspect, domnul trecu în tabăra aliaţilor săi transilvăneni, care era aşezată pe cîmp, nu departe de palat. Emirul, înşelat în dorinţa de a-l prinde prin această manevră, trimise pe unii dintre ai săi să-l întrebe cu ce scop întreţine în vreme de pace atîta oaste străină. Mihai îi răspunse că oastea o adunase cu scopul de a-l prinde pe Petru, fiul lui Alexandru vodă, iar acum, după ce demonul fusese prins şi pedepsit la Constantinopol, în public, cu spînzurătoarea, ţine ostaşii, ca garnizoane, prin oraşe, pînă va strînge destul pentru a le plăti lefurile. La acestea emirul trimise ştire să-i înlăture numaidecît pe acei oameni nefolositori, care stau în ţară spre atîta greutate pentru supuşi. Totodată, îi ceru lui Mihai să primească în ziua următoare de la dînsul o tonă de aur, pentru a plăti lefurile acelor soldaţi. Domnul primi promisiunea cu prefăcută mulţumire, dar totodată dădu ordine transilvănenilor, ca toţi, fără încetare, să fie în tabără, pregătiţi să pună mîna pe turci, atunci cînd aceştia ar voi poate să fugă; de aceea să aştepte şi să nu atace cumva înainte de vreme. El, însoţit de curtenii săi şi de alţi soldaţi, ce erau ascunşi într-o vale, veniră pe neaşteptate, pe cînd turcii nici nu visau, şi îi înconjurară în diverse locuri. Atunci, pentru a răzbuna, după dreptate, cetatea cea expusă prădăciunilor, desfrînărilor şi violenţelor comise asupra copiilor, asupra femeilor şi asupra tuturor supuşilor, dădu foc în cinci locuri şi provocă prin aceasta inamicul, încercînd să-l înfrîngă cu totul, luptînd ca un erou. Se apărară şi turcii cu bărbăţie, dar încercară în zadar să frîngă şirurile inamice şi să scape;

goniți și de violența flăcărilor își aruncară veșmintele aprinse și începură să se lupte goi; alergară la palatul emirului [11] și-i arătară că sînt gata să îndure împreună cu dînsul cele din urmă pericole. Mihai nimici și aceste ultime încercări fără multă greutate, trase cu două tunuri asupra palatului și-i străpunse pereții. Atunci emirul desperat aruncă pe geam o ladă mare, plină cu aur, cu pietre scumpe și alte lucruri prețioase, încercînd să îmblînzească prin aceasta mînia domnului, cerîndu-i cu voce tremurătoare ca atît el cît și cei rămași în viață să-și răscumpere capul cu mari sume de bani. Mihai, însă, aducîndu-și aminte de nedreptățile numeroase făcute lui și supușilor săi, nu se îmblînzi prin darurile aruncate și promise, ci, văzînd cum inamicii stau în puterea lui, împreună cu toate aceste bunuri, îi ucise pe toți pînă la unul. Multe comori pieiră în foc, dar multe, de neînchipuit, le dobîndiră oștenii. Între altele domnul văzu cazaci care purtau două desăgi legate, numite de aceia traiste sau turban, pline cu aur; le aduse aminte de dreptate și, rezervîndu-și o parte sieși, împărți restul între acei doi și ceilalți oșteni și, mulțumind lui Dumnezeu pentru victoria dată, se odihni puțin cu ai săi.

Refăcîndu-și puterile, la 10 decembrie trimise pe Király (așa îl numesc ungurii) la Floci [12], oraș deschis, la mijlocul distanței dintre Rusciuc și Nicopole, adică, cale de o zi de fiecare; de aici, turcii, trecînd deseori în număr mai mare peste Dunărea înghețată, îi năpăstuiau mult pe locuitori; Király prădă orașul și îl strică; în afară de puținii care scăpară cu fuga, pe toți ceilalți locuitori îi trecu prin foc în infern. După aceea, la 1 ianuarie 1594, Mihai, trimițînd oastea peste Dunărea înghețată, atacă Hîrșova, oraș întărit cu ziduri, cale de o zi depărtare de Brăila; se dădu o luptă încinsă, pe gheața Dunării, în care mulți turci fură omorîți, iar ceilalți puși pe fugă; lăsînd fortăreața apărată de turci cu atîta bărbăție, ⟨Mihai⟩ se mulțumi să dea foc bogatului oraș, iar pentru a fi în siguranță transportă prăzile pe celălalt mal al apei. Refăcîndu-și puțin puterile amorțite de frig și ostenite de luptă, la 8 ianuarie [13] trecu din nou Dunărea, intră în cetatea Dîrstor, zidită de Constantin cel Mare, în Macedonia și numită Silistra, unde este reședința sangeacbeiului, ruda beilerbeiului Rumeliei; această cetate mare, frumoasă, renumită prin negoțul său și inexpugnabilă prin întăriturile sale, ⟨Mihai⟩ o cîștigă după o luptă memorabilă și, drept răzbunare, o distruse tăind și o mulțime de locuitori, o aprinse și o prefăcu în cenușă.

Murad al III-lea, stăpîn a două părți din lume și padișah, adică rege al regilor, privea cu amărăciune și nu se putea minuna de ajuns de inima cea semeață, de nerușinarea și încercările de răzvrătit ale lui Mihai, pe care valahii i-l zugrăviseră ca pe fiul Junonei, și care, acum, încă la începutul domniei sale, nemulțumit să extermine doar pe turcii aflați în țara încredințată stăpînirii sale, ucide pe emir și pe alți mulți străluciți oameni de arme și negustori avuți, calcă și devastează cu cruzime cetățile cele liniștite și înfloritoare de la Dunăre și alte mai multe localități și sate, iar aceasta fără a voi să intre în tratative și să primească vreo condiție. Murad, deci, spre a preveni și alte pagube mai mari pentru împărăția sa, decise să nu-l mai rabde nicidecum, cu atît mai mult cu cît nu mai putea suporta lipsa grînelor din Transilvania și din cele două Valahii, atît de folositoare și pentru purtarea războiului din Ungaria, căci numai domnul Moldovei de dincoace de munți dădea pe an cam o tonă de aur, 20 mii de oi, 2 mii de cai, 10 mii măsuri mari de grîu, tot atît orz, apoi unt mult, miere și altele și la fel erau îndatorați și

ceilalţi doi domni vecini. Murad adună deci, cu mari eforturi, o oaste de mai multe mii, puse în fruntea ei pe Ahmed paşa şi pe aga ienicerilor, care este comandantul pedestraşilor Porţii, şi pe care îl socotise demn de a se înrudi cu el şi le dădu ordine să-l prindă pe Mihai, cu orice preţ, sau să-l ucidă, iar în locul lui să-l aşeze cu ceremonie pe Bogdan, fiul lui Iancu din Moldova [14], căruia, după cum scrie în cronici, i se tăiase capul la Lvovul din Rutenia, din ordinul regelui Ştefan. Tocmai în acea vreme se întorcea din Ungaria, după ce luase Iaurinul, conducătorul sau ţarul [15] tătarilor din Perekop, cu 30 de mii de oşteni. Murad, aflînd de această expediţie, îi trimise ordin ca, în timp ce comandanţii mai sus amintiţi vor năvăli cu oştile lor asupra lui Mihai pe la Rusciuc, cetate foarte mare şi întărită, situată pe malul opus Giurgiului, aşezat de partea Valahiei, el să treacă Dunărea, pe neaşteptate, pe la Diu [16], oraş şi cetate aşezate cale de trei zile de drum în sus de Rusciuc pe malul valah al Dunării; înconjurat astfel, să-l lovească amîndoi, deodată, şi să i-l aducă viu, pentru a-şi lua pedeapsa meritată trădării, iar Bogdan să-i urmeze în scaunul domniei. Hanul, zis altfel Tatar han Ghirai, vrînd, nevrînd, căută să urmeze ordinul primit, trecu graniţa Dunării, prădînd în lung şi în lat, îşi aşeză tabăra la Şerpăteşti, la o milă de Giurgiu, şi trimise cîteva mii de tătari la pradă, spre a se întoarce cu provizii pentru oaste. Însă Mihai, care se îngrijise din timp şi cu multă înţelepciune de sine şi de ai săi, aşezînd în toate părţile iscoadele cele mai isteţe, află îndată de toate mişcările tătarilor şi dădu ordine celor mai de frunte şi mai valoroşi curteni şi oşteni ai săi, ca, luînd cu sine o parte a oştii şi încrezîndu-se în ajutorul cerului, să întîmpine cu curaj pe tătari şi gloatele lor risipite pe pămîntul Valahiei. La 21 ianuarie atacă fără întîrziere numeroasele avanposturi aşezate lîngă satul Stăneşti, situat în apropiere de Giurgiu, la o distanţă de o milă, şi, luptîndu-se cu multă bărbăţie, nimici o mulţime de păgîni [17]. Atunci, aflînd atît de la creştinii de neam diferit, scăpaţi din robie, în număr de şapte mii, cît şi de la tătarii căzuţi în captivitate, despre tabăra hanului, precum şi despre cetele ce prădau prin ţară, se luă fără întîrziere şi după acestea, le ajunse, tăie pe mulţi, iar pe alţii îi puse pe fugă, pentru ca, alergînd la hanul lor, să i se plîngă cu lacrimi şi să spună cu ce cruzime au fost distruse avanposturile şi cei trimişi la pradă. Mihai intuise, cu mult mai înainte, că toate acestea sînt capcane pentru prinderea sa. De aceea aşteptă la Hulubeşti [18], pregătit şi plin de inimă, avînd încredere că, deşi oastea îi e mică, Dumnezeu are să-i vină în ajutor în lupta cu păgînii; el nu neglijă nici o ocazie, şi fiind un priceput căpitan de oşti, le prevedea pe toate, le cerceta şi lua măsurile cuvenite.

După patru zile, într-o duminică, porni pe urmele tătarilor, ce fugeau spre tabăra hanului, iar înspre seară, fiind la o distanţă de un sfert de milă de duşman, invocă după datină cu viers înalt şi cu deplină încredere numele mîntuitorului Iisus. Auzind această strigare, tătarii, încrezîndu-se în mulţimea numărului lor, nici că se tulburară, dar cei 6 mii de turci, între care erau şi 300 ieniceri, auzind aceasta, încălecară îndată şi, ajutaţi de întunericul nopţii, trecură Dunărea, fugind în tabăra lor de la Rusciuc. Hanul, tulburat acum de spaima însoţitorilor săi, îşi pierdu, de asemenea, încrederea în puterile sale şi ridică şi el tabăra chiar în acea noapte, temîndu-se să nu-şi împuţineze oastea, făcînd drept aceea cale întoarsă spre hoarda sa. Tot în noaptea acelei zile de duminică, Mihai îşi aşeză corturile la Şerpăteşti, pe locul părăsit de tătari, aşteptînd aici

pînă în ziua de marți, care urma, cînd, dis-de-dimineață, porni asupra Rusciucului, cetate cu mult mai mare decît Wroclaw din Silezia, însă fără ziduri, precum cele mai multe.

După ce ajunse în fața cetății, călărind printre șirurile de oșteni, îndemnă pe toți să lupte cu elan pentru gloria lui Hristos și pentru mîntuirea patriei. Ahmed pașa și aga ienicerilor (căci ne place a respecta numirile și titlurile lor), însoțiți de 4 mii de oșteni aleși și de circa 10 mii de alți oșteni pedeștri, încercară să-i iasă în întîmpinare lui Mihai, care, cu putere și inimă de leu, se apropia cu repeziciune în fruntea a 10 mii de oșteni, astfel, că, abia ieșiți din cetate, se și văzură nevoiți să înceapă lupta. Și, fiindcă această bătălie avea să hotărască definitiv soarta lor, ei, lăsînd deoparte așezarea lui Bogdan în tronul țării, împinși de desperare, gîndiră să învingă sau să moară luptînd. Creștinii, întăriți în putere de preasfîntul nume al lui Iisus, deși mai puțini la număr, ieșind învingători, omorînd mulțime de păgîni și fugărind pe alții, fără număr, în întunericul nopții, i-au ucis. Înșiși căpitanii oastei turcești [19] simțiră puterea eroicei mîini a lui Mihai și căzură morți lăsîndu-și bogățiile, iar Bogdan, renunțînd acum la domnie și părăsind toate bunurile scăpă cu fuga împreună cu 100 de curteni potrivit unora, cu 20 numai potrivit altora [20] [...].

[...]. Cîtă pradă s-a făcut în acel mare și bine populat oraș, cîtă mulțime de oameni a fost ucisă fără alegere, cîți pieriră în flăcări, nimeni n-a putut să-i numere și, dacă ar face-o, nimeni nu i-ar da crezare. Cîtă pradă a cîștigat fiecare, nu numai de la căpeteniile inamice, dar și de la numeroșii și avuții negustori și cetățeni ai locului, se poate înțelege, dacă vom spune că din zece mii de soldați creștini nu se vedea nici unul fără veșminte de mătase și alte multe lucruri scumpe. Domnul încă nu voia, cu nici un preț, să atace fortăreața cea întărită, aducînd mulțumire atotputernicului Dumnezeu pentru această victorie atît de strălucită, se întoarse împreună cu curtenii și prietenii la scaunul domnesc de la București, iar căpitanul Albert Király, cu mai mulți unguri, cazaci, valahi și alții, rămase pe malul Dunării. La 30 decembrie acesta prefăcu în cenușă tîrgurile Vistova apoi Orehovo. Prădă și alte orașe, precum Cernavodă, Razgrad, Babadag, Oblucița de pe partea turcească ⟨a Dunării⟩ și cel învecinat cu Ismailul, așezat la gurile Dunării spre vărsarea în Marea Neagră, la 4 mile de Chilia ori Kilia, oraș din Basarabia ori din vechiul comitat al Chiliei. Astfel se înfățișau destul de mizerabil toate aceste orașe în luna august 1597, cu ocazia trecerii soliei polone.

Cine nu-și poate imagina, și din puținul prezentat, blestemele marelui și puternicului padișah și domnul lumii, așa cum cu trufie se numește el însuși, blesteme ce le revărsă aprigul apărător al țărilor sale, Murad, cu turbare și scrîșnire de dinți, asupra unui voievod rebel, care, cu o mînă de oameni, avusese nu numai cutezanța de a-i prăda atîtea ținuturi înfloritoare, ci și să-l înfrîngă de mai multe ori? Cine poate crede că ar fi avut liniște, zi și noapte, că nu ar fi ținut necontenit sfaturi, cu cei mai aleși căpitani și sfetnici ai săi, pentru a hotărî cum să-l prindă și să-l piardă, cu puterea sau cu înșelăciunea, pe sclavul de nimic și cîinele de creștin, căci așa-l numeau păgînii. Nu-și va închipui oare oricine, că ⟨Murad⟩ căuta oștiri nenumărate, pentru a le trimite contra unui inamic, care, cu puteri atît de mici, repurta victorii atît de mari împotriva forțelor padișahului și regelui regilor? Nu va putea judeca oare oricine pedeapsa reclamată de crima de lesmaiestate (dacă ne-ar fi îngăduit, să numim

astfel tirania), înfăptuită de acest om, care se arăta ca un semn rău de trist augur?

[...]. Nimeni nu se îndoieşte că a stîrpi ogorul cu urzici de abia încolţite este cea mai bună măsură, dacă îi este îngăduit să îndrepte cu mijloace omeneşti biciul pedepsei divine [...]. Marele şi înfricoşătorul leu al răsăritului, nebunul şi nenorocitul dispreţuitor al lui Hristos [...] trimise deci pentru a doua oară împotriva cocoşului cu putere mai mică, dar cu vigoare fierbinte, pe Capugi paşa şi pe comandantul Silistrei cu multă oaste de turci, tătari şi ieniceri, avînd aspră poruncă să-l atace pe Mihai şi să-l nimicească, iar în scaunul domnesc să-l aşeze pe Ştefan [21] (pe acest Ştefan îl zărim de cîteva ori în 1597 ; pe la sărbătoarea Sf. Mihail, aşezat la masa strălucitului sol al Poloniei, cu capul acoperit cu un turban turcesc, iar aceasta o aflăm din propriile cuvinte ale aceluia, deşi mai pe scurt). Mihai află însă de puterea trimisă asupra capului său cu urgie şi scăpă din nou prin binevoitoarea protecţie a celui de sus ; el trimise cu oaste pe Király Albert, care, la 13 februarie, luptîndu-se cu vitejie, învinse pe inamic [22], îl alungă şi, părăsind fortăreaţa, incendie oraşul, făcîndu-l una cu pămîntul. Fără multă întîrziere, Király se întoarse asupra tîrgului Turtucaia, lipsit de fortăreaţă, aşezat cale de o zi de Rusciuc ; îi trimise în infern pe locuitori împreună cu o mulţime de săteni şi, temîndu-se să nu se dezgheţe Dunărea, se întoarse la Bucureşti, la domn, şi bine făcu, căci, îndată după aceea vînturile calde dezgheţară fluviul. Locuitorii unor aşezări întărite crezură că domnia lui Mihai va dura mai puţin decît cea a înaintaşilor săi şi că nu va fi în stare să le ţină piept turcilor ; domnul se lupta însă şi cu duşmanul din afară şi cu cel dinăuntru, care umbla să-l răstoarne, conspirînd şi chemînd pe valahi la dezlănţuirea unei răscoale. Această conspiraţie nu-l împiedică pe Mihai să trimită la 30 ⟨?⟩ februarie [23] pe acelaşi căpitan, cu cîteva mii de oşteni, să-i pedepsească pe brăileni. Această cetate este aşezată în apropiere de Dunăre, spre hotarul Moldovei, pe o cîmpie dintre cele mai roditoare. Căpitanul ⟨lui Mihai⟩ atacă fără întîrziere cetatea şi o prădă şi, folosind puterea tunurilor, sparse fortăreaţa cea mare apărată de un zid gros. Turcii, adunaţi în număr mare, mai bine de o mie, deschiseră porţile, fiind gata să se supună ; el însă îi tăie pe toţi, fără iertare, strică fortăreaţa şi, liniştindu-i pe creştini, plecă încărcat cu multă pradă.

[...]. Mihai trecu Dunărea şi se îndreptă asupra Nicopolei, oraş mare şi plin de tot felul de mărfuri şi alte lucruri, aflat la Dunăre, cale de trei zile de Rusciuc şi cinci de Sofia — azi numită Scopia — capitala de azi a Macedoniei, cetate apărată cu putere. O bătu bine, dîndu-i foc în mai multe locuri, şi o lăsă pradă flăcărilor [24].

Apoi trei mii dintre aceiaşi valahi, sîrbi şi unguri, conduşi de aga Farcas, se îndreptară asupra Vidinului, însă doi valahi, cumpăraţi cu două mii de aspri (opt aspri fac un gros întreit, adică nouă creiţari), i-au amăgit, spunîndu-le că turcii ar fi doar în număr de cîteva sute, deşi ei erau vreo 30 000 ; astfel, prin trădare, fu nimicită toată oastea, iar căpitanul abia scăpă cu cîţiva din ai săi. Fiindcă ne temem să nu prezentăm fapte nesemnificative, nu luăm în seamă alte asemenea expediţii şi trecem la înfricoşătoarea expediţie întreprinsă de Sinan paşa cu scopul de a distruge creştinii de la hotarele noastre, atac înfrînt cu ajutorul lui Dumnezeu, păzitorul hotarelor. Acel mare şi semeţ războinic, Sinan, fiul unui pescar din oraşul Sorento, în apropiere de Napoli aspirînd să devină beilerbei al Rumeliei, după ce proferă, aşadar, numeroase şi lăudăroase

amenințări, cum că îi va pune pe ghiauri în jug, fiind numit comandant general al oștirii turcești și văzînd cum domnii de atunci ai celor două țări românești, Aron și Mihai, după noua pildă periculoasă a principelui transilvănean, nu trimit tribut mai mare și cum, din cauza lipsei mari de provizii necesare, era cu neputință continuarea războiului cu ungurii și germanii — spre a trece sub tăcere batjocura prea mare adusă tiranului prin această nesupunere — găsi, după aleasă și cumpănită chibzuință, că este necesar să aducă iar sub ascultare aceste țări prin puterea armelor.

Astfel, în 1594, jură, și se legă pe capul său, că le va supune; însoțit de mai mulți pași iluștri, pleacă cu oaste de 180 mii de oameni înzestrați cu tot echipamentul necesar la război și își așeză tabăra pe malul Dunării în dreptul tîrgului Giurgiu — incendiat mai înainte din porunca lui Mihai — și, după ce refăcu cetățuia, așeză aici spre apărare puternică o garnizoană turcească și, cu toate că în acel loc Dunărea e lată de un sfert de milă, fiind însă aproape de cetățuie și de insula situată în mijlocul apei și deci potrivită navigației, se apucă cu rîvna cea mai înflăcărată și neostenită să lanseze în acel loc un pod de vase.

Înainte de sosirea inamicului, Mihai își trimise soția și copiii cu tot ce avea mai scump la Sibiu, în Transilvania; ieși din București, cu oaste de 8 mii de oameni, înaintă și așeză tabăra la satul Măgurele, aflat la două mile depărtare. Aici se sfătui cu capii armatei asupra modului în care trebuie să poarte războiul mai înțelept și mai norocit pentru țară. După aceea, vreme de aproape o lună, împiedică inamicului să facă podul, dar cîteva mii de turci izbutiră să treacă Dunărea la o depărtare de două zile ⟨de Giurgiu⟩. Mihai se văzu silit să se retragă și să-și păstreze oamenii, pentru luptele mari, ce se apropiau. Sinan pașa, terminînd podul, apărat de cetățuia din insulă și de vasele cu oameni așezate pe ambele laturi, trecu pe malul valah, îl ocupă și porni împreună cu ceilalți pași, cu oastea și armamentul său. După ce trecu trei poduri, se opri și își așeză corturile în locul ce se cheamă Călugăreni, apărat de dealuri, păduri și de rîul Neajlov, la loc sigur, la depărtare de două mile de tabăra lui Mihai.

Eroul nostru, văzînd că nu-i rămînea acum altă alegere decît să se lupte ori să fugă, îi convinse pe ai săi, cu inima plină de încredere, că este mai bine să se lupte cu bărbăție pentru mîntuirea patriei și a creștinătății, decît să fugă cu rușine. În ziua următoare, 13 august, înainte de revărsatul zorilor, ieși la luptă cu oaste puțină, dar apărat de sfînta cruce; atacă tabăra turcească cu atîta furie, încît nici buna așezare a locului nu-l împiedică să sfîșie unul din corturile turcești. Într-o poziție mai favorabilă, superiori prin număr și armament, turcii luptară din toate puterile; bătălia ținu mai multe ore, fără a se hotărî învingătorul; în fine, turcii îi respinseră pe creștini pînă la un sfert de milă, iar aceștia se retraseră luptînd neîncetat și pierzînd 11 tunuri. Creștinii, în număr de abia 16 000, departe de a se putea compara cu numeroasa oștire păgînă, deși se văzură constrînși să se retragă, se repliau în șiruri dese de forma unui cort militar, spre largul cîmpiei, ca nu cumva inamicul să pătrundă și să-i împresoare. De altfel, pădurea și dealurile împiedicau planul turcilor, locul de luptă abia avînd lărgimea unui sfert de milă. Tunurile turcești fulgerau fără încetare; era clipa, cînd se cerea o mișcare eroică, o faptă măreață, care să cutremure inima păgînilor și să înalțe inimile creștinilor. Atunci mărinimosul Ion Mihai, invocînd ajutorul mîntuitorului, apucă în mînă o secure militară, se aruncă singur asupra șirului inamic, lovind

în piept una din căpeteniile turcești, despică pe alta și, după o luptă de erou, se întoarse la ai săi neatins. Căpitanul oștii, Albert Király, adunîndu-i pe ai săi, fulgeră cu două tunuri drept în gloata cea mai deasă a inamicului și o rări înfricoșător. În zadar încercară ienicerii să umple golul căci îndată două sute de transilvăneni și tot atîția cazaci cu căpitanul lor Cocea se repeziră pedeștri cu înverșunare asupră-le, tulburară ordinea, culcară la pămînt și tăiară oastea turcească. Mihai cu ai săi îi lovi cu bărbăție pe la spate și din flancuri și recîștigă astfel spre seară cele 11 tunuri; mînîndu-i de la spate ca pe turmele de vite, îi împinse spre tabără. În această învălmășeală Sinan pașa căzu de pe podul Neajlovului, pierdu doi dinți și se socoti fericit să scape cu viață. Hasan pașa se ascunse în chip rușinos în niște tufe spinoase și se tîrî abia a doua zi la ai săi. Iar pașa din Anatolia, cel din Zain și Haidar și alți mai mari căpitani și trei mii de oșteni fură tăiați de creștini, iar dintre creștini abia de căzură cîteva sute; iar dacă întunericul nopții nu l-ar fi împiedicat pe Mihai în acea clipă a luptei, fără îndoială că ar fi înfrînt cu totul puterea inamicului și ar fi pus capăt războiului. Întorcîndu-se la locul bătăliei, își așeză tabăra la un sfert de milă de inamic; peste noapte „salută" corturile turcești cu mai multe salve de tun și captură numeroase santinele așezate în locuri diferite de la acestea și de la un turc, care nu-i era necunoscut, se informă în amănunțime despre numărul și armamentul inamicului. Aflînd și el numărul creștinilor, turcul zise că, dacă turcii ar cunoaște exact aceasta, ar călca oastea numai cu caii în picioare. Acest turc fu trimis în Transilvania. Încredințîndu-se domnul de aceste împrejurări, și aducîndu-și aminte că nu toate zilele sînt fericite, știind de asemenea că mulțimea cea înfricoșătoare a păgînilor nu se va abate ușor de la planul ei și temîndu-se ca nu cumva să fie împresurat și să-și piardă fericirea, libertatea și viața, hotărî că cel mai înțelept lucru era să se retragă. Pe la miezul nopții, invocînd de trei ori cu viers înalt numele lui Iisus, iar turcii răspunzîndu-i îndată după datină cu Allah, Allah (prin care îl numeau pe Dumnezeu), ⟨Mihai⟩ plecă și, la 16 august dimineața, oprindu-se la rîul Argeș, la o distanță de 2 mile, se odihni după ce pusese santinele la toate căile de acces.

În vinerea următoare, care era ziua Înălțării Sf. Fecioare Mamă, ocoli Bucureștiul și își așeză tabăra la o milă de acolo, la Văcărești, unde rămase trei zile. Între timp, ungurii și alți oșteni invadară Bucureștiul fără știrea domnului, prădară totul, socotind că asemenea prăzi li se cuvin lor mai mult decît inamicilor.

Pentru a odihni însă inima cititorului, după asemenea lucruri, socotim să înfățișăm cum l-au însoțit pe Mihai în mai multe expediții doi cerbi domesticiți; aceștia stăteau mai mult pe lîngă cortul domnitorului sau mergeau cu curaj în toiul bătăliei fie înaintea lui, fie alturi, fără ca să-i înspăimînte explozia ghiulelelor și nici zgomotul tunurilor, ci, ridicați în două picioare, dădeau puțină atenție exploziilor; mai trebuie amintit că fuseseră martori — după obiceiul lor — și la bătălia de la Călugăreni, dată cu Sinan pașa, unde unul dintre ei pieri, în timp ce celălalt îndurerat de pierderea tovarășului fugi în pădure. Și, cine, rogu-vă, ar ponegri retragerea în tabăra militară a unui căpitan atît de omenos și de fericit, la a cărui dibăcie deosebită sînt martori pînă și cerbii cei sprinteni, așteptînd nemișcați izbînda în bătăliile cu necredincioșii și dorind-o chiar cu prețul vieții?! Se adeverește aceasta prea bine chiar prin mărturia domnului Mihai însuși și a mai multor militari demni de credință.

La 16 august, după amiaza, aflînd că inamicul îl urmărește, ⟨Mihai⟩ porni din tabăra de la Văcărești, merse pînă la miezul nopții cale de 5 mile bune, se odihni puțin în alt loc pînă la revărsatul zorilor, și parcurse încă 5 mile; în 17 ajunse la Tîrgoviște sau Tervisium oraș mare, dar lipsit de ziduri și fortăreață, așezat lîngă Ialomița, apă care în timp de secetă este asemenea unui pîrîu, în vreme ce după ploi se preface uneori în torente deosebit de periculose și se revarsă. Aici, sub coama munților, își așeză tabăra, puse santinele în toate părțile și adăstă cîteva zile. După aceea, pornind de aici spre poalele munților, cale de o milă, de-a lungul Dîmboviței, rămase acolo peste opt zile.

În urmă-i golindu-se Tîrgoviștea de locuitori, se apropia și inamicul, destul de încet, de teama unor curse sau a altor pericole. În acest timp, Mihai se afla în siguranță în mijlocul munților, lîngă acel rîu, la o distanță de 4 mile de oraș, așteptînd oștile de ajutor. Privea cu bunăvoință și încuraja santinelele și pe ceilalți militari, care se întorceau adeseori din incursiunile lor cu prăzi și prizonieri, de la care afla planurile inamicului. Cu toate acestea, se mai retrase încă două mile, mai în mijlocul munților [25], unde se văd ruinele cetății, odinioară puternice, a lui Negru vodă, în latinește Nigra aqua (Apă neagră), care fusese mai înainte distrusă de turci. În acest minunat loc de retragere petrecea înpreună cu vreo cinci mii de oameni, dintre care mulți erau moldoveni, căci tot în acea vreme comandantul suprem al oastei poloneze, domnul Jan Zamoyski, îl înconjurase pe domnitorul Ieremia Movilă, iar ei se temeau ca nu cumva să-și piardă femeile, copii și averile. Aceștia, mai tari de suflet, făceau dese incursiuni și se întorceau la domn cu prăzi bogate, cu mulți inamici prinși, cu cai nenumărați și cu mai bine de o sută de cămile. Mihai, războinic erou, departe de a se descuraja, nici de fuga ostașilor nestatornici, nici de numărul cel mare al inamicilor, aștepta ajutoarele principelui vecin al Transilvaniei și se străduia să readucă grabnic patriei nefericite vechea libertate, căci turcii se întăreau la Tîrgoviște, deoarece tiranii au socotit prudent să interzică veșnic ridicarea de cetăți și lucrau în jurul zidurilor palatului la un zid gros și înalt, umplut cu pămînt, făcîndu-i în față o poartă, iar în spate o ușă, amîndouă îmbrăcate cu fier rezistent. După aceea, deviind spre apa rîului, săpară înăuntru trei fîntîni și se gîndiră să-și facă aici reședințe permanente. Mihai nu se amăgi în speranțele sale și nici oștile de ajutor nu-i lipsiră căci, grație cerului, zilnic soseau alți osteni; veni chiar și Sigismund, principele Transilvaniei, cu unguri și mulți secui. Aceștia din urmă locuiesc în munții dinspre Moldova, se folosesc de limba lor deosebită, sînt feroci in luptă, după chipul cazacilor, iar la nevoie se bat și pe jos nu numai călare. Împreună cu Sigismund veniră 1 600 de călăreți germani, de asemenea, prin Ungaria, se grăbea să vină generosul Ioan Wiher, fiul lui Ernest, cu 80 de cazaci din Polonia și 1 600 de călăreți din Silezia înarmați cu archebuze și alte arme.

Această oaste, de aproape 15 mii de oameni, porni după ziua de Sf. Mihail, spre Tîrgoviște, cale de șase mile. Mihai, a cărui inimă era mai înflăcărată decît oricînd pentru redobîndirea libertății patriei sale, se așeză în fruntea oștii în care se aflau și germanii, ungurii, cazacii și alți pedestrași; în amiaza zilei de 5 octombrie se apropie de Tîrgoviște, urmat de ceilalți, împreună cu principele Sigismund. Și, precum generosul leu se înfioară la cîntecul cocoșului, la fel și Sinan cu ceilalți pași și căpitanii cei mai de frunte simțiră foc și pară la venirea acestor eroi, urmați de oaste atît de puțină, pierzîndu-și cumpătul; și tot în ziua în care ai noștri

se apropiau, în zorii zilei ⟨turcii⟩ dădură foc orașului în mai multe locuri și o luară la fugă cu toată oastea și cu tot armamentul, lăsînd pentru apărarea fortăreței pe Ali pașa și cadiul sau judele de Avlona, cu trei mii cinci sute de turci, împreună cu 40 de tunuri și cu toate cele necesare și îndestulătoare pe timp de trei ani. Pe cîmpie creștinii nu mai găsiră pe nimeni, în afară de patru turci, care întîrziaseră întorcîndu-se cu prăzile și care nu știau nimic de cele întîmplate, fiind de îndată strangulați. Creștinii înaintau cu multă luare aminte, ca nu cumva să cadă în cursa inamicului viclean și puternic ; se sfătuiră să vadă ce e de făcut, puseră oastea în ordine și se hotărîră să aștepte pînă în ziua următoare, punînd santinele în toate părțile. A doua zi, în zori, Mihai atacă fortăreața cu toată puterea ; în partea de șes spre București, îl rîndui pe aga Ștefan Răzvan (un oștean foarte viteaz, dar care, trădîndu-și fostul domn, avea să fie răstignit în public ; după victorie, se pierdu în Moldova, contrar speranțelor), cu singanii (numiți țigani în limba poporului) și alți secui, împreună cu alți militari și cîteva tunuri : iar el, Mihai, împreună cu Sigismund, se grăbi pe partea de lîngă munți și rîul Ialomița, către o biserică (din cele patruzeci de biserici de acolo, parte erau făcute una cu pămîntul, iar celor rămase li se refăcuse în grabă acoperișul), depărtată de fortăreață la o lovitură de săgeată ; înalță două movile în chip de turn, pe care așează unele din cele 40 de tunuri aduse cu sine și bătu cu putere inamicul înconjurat din ambele părți. Mergînd la o altă biserică cu mult mai aproape de fortăreață, îndemnă cu stăruință la activitate neîncetată. Și, deși turcii — precum cei aflați pe marginea prăpastiei — se apărară cu toată puterea, mulți scăpînd pe ascuns, prin ușa din dos, chiar dacă erau lipsiți de ajutor din afară și osteniți atît de ghiulele de tun trase din ambele părți, cît și de asalturile secuilor și ale altor oșteni, Mihai ocupă în a treia zi de asediu, la 8 octombrie, după amiază, fortăreața și ucise garnizoana. Însuși Ali pașa fu luat prizonier și dus în Transilvania ; cadiul de Avlona muri, apărîndu-se. Ceilalți voiră să scape cu fuga, însă, necunoscînd locurile, fură uciși. Au fost luate 40 de tunuri și, din belșug, pulbere, multe ghiulele, puști, bombarde și alte arme și provizii pentru mai bine de trei ani. Fără cea mai mică întîrziere, în dimineața zilei următoare, lăsînd Bucureștii deoparte, grăbiră de-a dreptul spre Giurgiu, cale de două zile, așa cum îl urmează olăcarii. Aici, Sinan, aflînd de nenorocirea alor săi, și cunoscînd înflăcărarea răzbunătorului, era preocupat să-și treacă oastea, tezaurul și armamentul, peste Dunăre pe podul de vase ce fusese construit în acest scop. Ajungînd la Dunăre, Mihai surprinse mulțimea ce nu apucase să treacă Dunărea, o înfrînse, o împinse, o înecă, o culcă la pămînt cu tunurile sale și o nimici aproape în întregime. Cu lovituri de tun distruse cît putu de repede podul făcut peste fluviu — după cum am amintit — între insulă și malul valah, sparse și cufundă cu ghiulele două vase mai mari, iar alte două abia scăpară grav avariate. Sub năprasnicele lovituri ale creștinilor, oastea inamică fu pierdută cu totul ; mulți din cei rămași spuneau că 18 mii de turci își găsiră aici moartea. Un braț mai adînc, format de Dunăre în dreptul orașului, se umpluse într-atîta cu turci înecați, încît cadravele lor puteau servi drept punte trecătorilor. Din aceasta se poate trage cu ușurință o concluzie despre numărul celor ce pieriseră în toate părțile : la mal, pe insulă și pe pod. Tot în acea zi au fost aduse patru care pline cu pulbere de tun, dar, bănuind o cursă, au fost incendiate cu ghiulele trase asupra lor și aruncate în aer.

Nimicind apoi rămășițele inamice, se îndreptară în aceeași zi împotriva fortăreței, apărată dintr-o parte de apa Dunării, din cealaltă de

rîul Neajlov; în ziua următoare o bătură din nou cu tunurile la fel ca și în a treia zi, luni, mai cu seamă partea unde podul unea malurile Dunării. Turcii care apărau podul au fost respinși de bătaia a două tunuri; asaltul fiind continuat cu bărbăție, iar tînărul Wiher, care coborîse de pe cal, îi îndruma pe ai săi. Lipsită de orice ajutor, căci tunurile îndreptate din tabăra turcească de pe celălalt mal nu foloseau la nimic, căci, cu ajutorul lui Dumnezeu, ghiulelele se trăgeau prea sus, fortăreața fu distrusă parțial de loviturile creștinilor, iar mulți inamici fură uciși; alte cîteva sute dintre supraviețuitori au fost expediați în infern cu luntrea lui Charon [26]. În afară de puști și alte arme mai ușoare, toate celelalte fuseseră trecute peste apă, ai noștri aflînd pe mal, doar trei tunuri trase fiecare de cîte trei cai, pe acestea le lăsase inamicul din cauza venirii nebănuit de rapide a alor noștri. După luptă, ostașii creștini scoaseră din apa — puțin adîncă în acel loc — vesminte și multe alte lucruri de acest fel.

Miercuri, în ziua următoare, conducătorii de oaste reveniră în Bucureștiul golit atît de bunuri, cît și de dușmani. Doar două tunuri lăsase inamicul în graba fugii sale. Aici își refăcură puterile vreme de trei zile, apoi purceseră opt mile pînă la orașul Gherghița, prin cîmpia părăsită și aceasta de locuitori, unde făcură popas.

La 21 decembrie principele Transilvaniei — după ce arătă lui Mihai și acum, la despărțire, multe semne de prietenie, precum și altă dată — își luă rămas bun, aducînd mulțumiri lui Dumnezeu, pentru că le-a ajutat să învingă oastea cea mare a inamicului; luînd cu sine, cu voia lui Mihai, mulțumit cu tunurile luate mai înainte din mîna dușmanului, 50 de tunuri frumoase cîștigate cu această ocazie, și se întoarse în Ardeal, adică în Transilvania. De asemenea, se întoarse și Ioan Wiher la ai săi. Între alte pagube mari suferite de Valahia, ea jeli soarta a 20 de mii de creștini pe care păgînii — în timpul cît o prădară — îi răpiseră de peste tot și-i trimiseseră în Turcia.

După plecarea lui Sigismund, Mihai se duse la Tîrgoviște, cale de 10 mile. Aici petrecu iarna și cea mai mare parte a primăverii, chemînd la cîmpie, din peșterile munților, pe bieții locuitori scăpați cu viață. Reconstrui casele distruse și moșiile răvășite de peste tot, și împărți locuitorilor — după posibilitate — sămînță pentru cultivarea pămîntului. Deoarece toate magaziile erau goale, bucatele și vinurile fuseseră risipite de turcii care bîntuiseră în cea mai mare parte a țării, iar grînele și toate cele necesare traiului trebuiau aduse de la munte și de la vecinii din Transilvania, acestea se vindeau cu prețuri foarte ridicate. Chiar și Moldova, vlăguită de război abia de se putea îndestula pe sine. La aceasta se adăuga și faptul că se întrerupsese din cauza primejdiilor comerțul obișnuit cu Turcia[...].

Acum însă stăm la îndoială dacă să plîngem ori să blestemăm oarba și perversa nebunie a oamenilor, care, fără nici o cauză, vînd turcilor pe domnul lor firesc, pe binefăcătorul părinte al patriei, pe apărătorul ei valoros și fericit, pe care Dumnezeu de atîtea ori și cu atîta mulțumire l-a apărat împotriva puterii celei mai înfricoșătoare a păgînilor?

Cu atît mai mult merită prețuirea din partea tuturor celor buni acest voievod, cel mai bun și mai iubitor de patrie, cu cît, îndată ce scăpă — cu ajutorul preasfintei cruci — de primejdia cea mare a turcilor, se mîntui — apărat tot de Dumnezeu — și de intrigile țesute de perfizii săi slujitori, care, în afară de mila lui Dumnezeu, trăiau din binefacerile lui, încărcați cu titluri și onoruri. Drept care — prin pronia milei cerești — îndată după sărbătoarea Înălțării Sf. Fecioare [27], în anul 1595, fu descoperit ca

prin minune autorul complotului țesut de vornicul Chisar, înțeles cu turcii, împotriva lui Mihai, domnul devotat mîntuirii patriei și supușilor, și, Mihai, fără cea mai mică întîrziere, întări cu mai multe mii de oameni garnizoanele de la Dunăre, pentru a întîmpina inamicul, ce putea debarca aici pe neașteptate, dădu ordine, ca într-un mod potrivit cu atîta perfidie să fie tăiați în bucăți trădătorul părintelui și al patriei sale, împreună cu fiul său; de asemenea, trimise știre comandantului, zisei oști, să-l omoare pe loc și pe un alt boier de frunte și sfetnic mai bătrîn, anume Dumitru, complicele, inițiatorul și promotorul acelei fărădelegi.

Pe cîmpiile întinse ale Dobrogei, de la Marea Neagră la Dunăre, înspre Ungaria, și de la Dunăre pînă la orașul Provadia din Bulgaria, pe unde trec solii și negustorii polonezi spre Constantinopol, sînt așezați în sate dese dar mizere peste șase mii de tătari amestecați cu turci, datori să fie gata la orice poruncă a sultanului turcesc; aceștia ies însă la război ori mai bine la pradă, împreună cu hanul sau principele hoardei din Perekop. Unindu-se cu trei mii de turci, acești tătari trecură Dunărea la patru zile după tăierea în bucăți a lui Dumitru.

Însă oastea lui Mihai, care — precum am arătat — se întărise mai înainte, cu cîteva mii de pedestrași și 300 de călăreți, invocînd ajutorul celui de sus, îi înfrînse într-o luptă fericită și le luă toate tunurile și pradă bogată, așa încît cei rămași după măcel erau fericiți că scăpaseră cu viață.

Tot în acele zile, alți trei mii de turci, înțeleși cu cei de mai înainte să pună mîna prin vînzare pe domn, trecînd Dunărea cu patru mile mai jos de locul zisei bătălii, călcară pămîntul țării, însă locuitorii chemați de străjerii hotarelor se adunară îndată, întîmpinară inamicul după cuviință și-l tratară după cum merita, căci, deși valahii nu ieșiră fără pierderi, ei uciseră totuși o mulțime de păgîni, iar cei rămași mai degrabă se puseră pe fugă decît să se arunce în luptă.

De abia încetară aceste violente atacuri de la Dunăre, că veniră asupra lui Mihai altele noi, precum se agită marea de valurile neîncetate, chiar dacă la prima vedere mai puțin periculoase și înșelătoare.

Veniră soli de la principele hoardei tătărești și de la sultan, oferind lui Mihai cu viclenie prietenie sinceră, pace îndelungată, întărită și cu jurăminte și cu multe vorbe prefăcute. Ei îi arătară că hanul tătarilor (care locuiesc în Basarabia sau ținutul Chiliei, în jurul cetăților Chilia și Cetatea Albă, între Dunăre și Nistru sau Tyras) îl va împăca cu sultanul osmanliilor, făcîndu-l să-i ierte toate ofensele de pînă acum. Însuși hanul — numit de cronicile turcești Ghirai Tatar han — , pentru a-i fi primite cu mai multă credință sfaturile de împăcare, tratà prin mijlocirea lui Ieremia, domnul Moldovei, care nu-i cunoștea măiestria și trimise lui Mihai ca ostateci doi tătari de frunte. Mihai, care nu dorea nimic mai mult decît o pace durabilă, trimise și el soli la han ori căpetenia Crimeii învecinate, cu care să se învoiască în mod corect asupra condițiilor păcii propuse.

Hanul, nu numai că repetă cele de mai înainte, ci, după obiceiul acestui neam, mai adaugă și alte mărețe promisiuni, cum că va interveni la împăcarea cu sultanul; trimise soli destoinici, ce împreună cu mai sus numiții turci să jure pace și să o confirme și prin scrisoare; vru să-l convingă pe domn că oastea ce o întreține aduce țării numai supărare și pagube, iar Valahia este îndestul stoarsă; deci, prefăcîndu-se că-l doare inima de binele bietei țări și a asupriților ei locuitori, propuse ca, după încheierea acestei păci, oastea să fie slobozită ca nefolositoare. În fine,

drept recunoştinţă, pentru osteneala acestei înţelegeri luată asupra sa, ceru cîteva mii de galbeni. Mihai, convins că această înţelegere este serioasă şi sinceră din partea adversarilor, crezîndu-se destul de sigur prin jurămintele şi înţelegerile de pace făcute de solii ambilor inamici, se decise să răspundă hanului prin înmînarea unei sume de bani şi slobozi şi oastea. Hanul, împins nu atît de pofta banilor, cît cuprins de frica oştilor de la marginile Podoliei, Moldovei, Valahiei şi Transilvaniei, lăsă să treacă timpul necesar pentru a purcede în Ungaria şi, luînd drept pretext faptul că banii nu-i fuseseră trimişi la termen, potrivit cu învoiala făcută, invadă Valahia, pe neaşteptate, cu toată hoarda sa, cu scopul de a-l prinde pe Mihai, pe care-l amăgise să se lipsească de oaste. El spera să cîştige astfel bunăvoinţa nemărginită a sultanului.

Prădă cîmpia din jurul Buzăului, Brăila, Bucureştiul şi alte oraşe pe care turcii fie le lăsaseră neatinse, fie nu le stricaseră chiar de tot; luă în captivitate pe locuitorii surprinşi, adună toate veniturile de peste an şi dădu foc celor mai multe locuri. În curs de opt zile devastă ţara în aşa chip, încît satele cele întinse şi dese ale acestui şes fertil şi ale ţinutului de sub munte, bogate în tot felul de fructe şi de vinuri, asemenea celor din Polonia Mare şi din multe provincii ale Germaniei, abia de mai înfăţişează astăzi călătorului ici-colo cîte o casă şi biserici distruse, ziduri în ruină în locul grădinilor şi clădirilor care se ridicau înainte de aceasta; suspina-va călătorul, la această privelişte, ca nu cumva şi altor ţări vecine să li se întîmple la fel.

Să nu-şi închipuie cineva că domnul, încheind această pace, s-ar fi amăgit acum cu o falsă siguranţă şi ar fi crezut cu uşurinţă inamicului împăciuitor, încît să nu mai poarte grijă, după datină, apărării ţării. Două sute de cazaci stăteau de pază la hotarele ţării sub căpitanii lor, Cocea, Chirecki, Siemanovschi, Bilecki şi alţii. Aceştia însă, după ce-şi primiră salariile cele mari şi după ce luară de la inamic prăzi însemnate, îşi dădură seama că s-au îmbogăţit îndeajuns în acest fel atît de uşor pentru ei, dar pe atît de trist pentru valahi, nădăjduind că vor scăpa cu fuga, dezertară cei mai mulţi, rămînînd doar 40 dintre ei, care detestau numele şi pedeapsa de vînzători. Lăsăm la judecata celor înţelepţi şi cunoscători ai întîmplărilor omeneşti dacă eroul nostru cîştigase vitejeşte atîtea războaie, evitînd cu înţelepciune atîtea curse, nu era cumva mai strîmtorat acum, cînd doi amici prefăcuţi, tătarii şi cazacii, îl înşelaseră deodată cu atîta perfidie, amăgindu-l să-şi slobozească oastea şi să lase patria fără apărători. Judece, spuneam, alţi înţelepţi, dacă prin această primejdie neaşteptată şi neprevăzută pentru sine şi ai săi, în mijlocul îngrijorării ce i le inspirau aceste prădăciuni ale ţării, nu era mai strîmtorat acum, decît atunci cînd veniseră asupra-i nenumăratele oşti ale lui Sinan paşa?

Ce era să facă acum? Încotro s-o apuce? Cum să respingă acest inamic, cum să-şi apere sărmanii supuşi, care-i mai rămăseseră? Datorită lipsei banilor, a neliniştii locuitorilor, a inamicului din faţă şi a imposibilităţii de a strînge ostaşi îndeajuns pentru a putea pune frîu unor asemenea prădători, întreaga ţară era pustiită, încît însuşi domnul fu în pericol să cadă în mîna inamicului, lipsit de supuşi şi de prieteni.

Însă, după cum ajutorul ceresc vine în sprijinul celor aflaţi în cea mai mare primejdie, tot astfel şi inima de erou capătă cele mai mari puteri în mijlocul celei mai mari strîmtori. Fără a pierde deci nici o clipă, Mihai adună şase mii de oameni şi, bizuindu-se atît pe ajutorul cerului cît şi pe dreptatea cauzei sale, ieşi în întîmpinarea turbatelor oşti ale tătarilor. Însă toată dorinţa lui Mihai, de a prinde pe aceşti prădători păgîni — de

altfel iscusiţi —, rămînea neîmplinită pentru că ei fie ieşeau la pradă în cete de cîte două, trei sau mai multe mii, fie, dacă ieşeau în număr mai mic, nu se îndepărtau cu mult de o ceată mai numeroasă, astfel încît întotdeauna aveau asigurată retragerea.

Nu-i rămăsese aşadar altceva de făcut, decît să se arunce asupra întregii hoarde la oraşul Gherghiţa, aflat la o depărtare de 10 zile de Tîrgovişte, pentru a încerca încă o bătălie deschisă cu inamicul. Hanul însă, ferindu-se de aceasta, se retrase spre cîmpie, luînd cu sine vreo 30 000 de robi. În urma lui veneau încet cazacii, care cugetau să se întoarcă în Polonia, prin Suceava, scaunul de domnie a lui Ieremia; opriţi însă pentru purtările lor semeţe şi barbare, fură duşi, din ordinul numitului domn, la Hotin, cetate destul de întărită, nu departe de Cameniţa. După eliberare nu fură lăsaţi pe la casele lor aflîndu-se încă şi acum, în al treilea an tot acolo, încredinţîndu-se, astfel, că sfatul cel rău aduce acelora care-l primesc mai mult rău decît bine. Într-o situaţie asemănătoare se găsea şi hanul tătarilor; acesta, voind să-şi ascundă frica ce avea de apărătorii de la hotarele ţărilor vecine şi începînd cu Mihai perfide tratative de pace, în schimbul unui onorariu, nu merse în ajutorul sultanului nici la Agria, nici la Viena, asupra căreia în zadar cutezase turcul în anul acela să se ridice; astfel căzu singur în dizgraţia din care se lăudase că-l va scăpa pe Mihai. Amărăciunea sultanului era atît de neîmpăcată, încît dădu ordin fratelui său mezin, numit Galga (care se distinsese la Agria prin tîlhăriile sale contra creştinilor), ca fie să-l scoată din ţară, fie să-l prindă. În zadar imploră hanul prin solii săi protecţie de la regele Poloniei, făgăduind că-i va rămîne vasal, fără a cere vreo recompensă; abia prin rugămintile bătrînei sale mame, prin lacrimi şi prin multe daruri şi prin intervenţiile celor mai de vază prieteni, dobîndi milostivirea pierdută, prin anularea poruncii de mai sus, promiţînd, din nou, că niciodată nu va mai întîrzia, cîtuşi de puţin, să se prezinte la oaste la orice ordin al sultanului şi împotriva oricărui inamic.

Noi să revenim însă la domnul nostru. Acesta, după ce se văzu scăpat cu ajutorul lui Dumnezeu de o înşelăciune atît de mare şi de perfidă, se decise să nu mai pună în viitor nici un temei pe promisiunile, jurămintele şi scrisorile de pace ale unor asemenea duşmani [. . .].

În anul 1596, după sărbătoarea Sf. Mihail, propunîndu-şi să distrugă Nicopole, împreună cu fortăreaţa renumită pentru mărimea şi rezistenţa sa, domnul trecu Dunărea cu 12 000 de oameni, iar la 21 octombrie [28] o atacă, ucise aproape pe toţi turcii, strică întăriturile cetăţii şi puse aproape stăpînire şi pe aceasta, cînd sangeacbeiul ori comandantul de acolo, trimiţîndu-i daruri strălucite, veşminte de mătase ţesute cu fir de aur şi îmblănite cu samur, zece cai frumoşi, cu harnaşament de argint, îl rugă să accepte condiţiile onorabile, să lase cetatea în pace şi să plece. Îi atrase atenţia să nu-i aducă o ofensă publică atît de mare sultanului, care, după luarea Agriei [29], urma chiar atunci calea spre Constantinopol, la Poartă sau curtea sa, venind prin Sofia (oraş mare şi foarte populat al Macedoniei, cale de cinci zile de Nicopole), deoarece el, sultanul, deşi atît de aproape, ar fi neglijat să-i trimită ajutor pentru salvarea unei cetăţi atît de renumite. Îi mai promise că, de îi va da ascultare, el, sangeacbeiul, se va lupta din răsputeri pentru a mijloci înţelegerea cu sultanul, spre a îmblînzi mînia care i-o poartă, astfel ca acesta să-i asigure lui şi fiilor săi domnia pentru totdeauna prin cele mai puternice legăminte şi hotărîri.

Domnul, banul Mihai cum i se mai spunea, ţinînd seama nu atît de daruri şi promisiuni cît de tăria fortăreţei, care avea să primească ajutoare de la sultanul ce se apropia, gîndindu-se în acelaşi timp şi la depărtarea locului de trecere care i se putea închide cu uşurinţă, se prefăcu a fi mulţumit cu condiţiile oferite de sangeacbei şi, încheind învoiala, se întoarse cu oastea acasă. Trecu Dunărea într-o dimineaţă, mergînd în fruntea oştii, înconjurat de şase prieteni şi mai la depărtare de cincizeci de călăreţi, iar apoi de oastea întreagă. În drum prinse doi turci fugari, care mărturisiră, sub constrîngere, că prin apropiere erau vreo 500 dintre ai lor, care prădau şi aprindeau multe sate din acele părţi. Eroicul Mihai cu cei şase prieteni se repeziră cu înverşunare asupra lor, el singur doborî 14 cu braţul său puternic şi, ajutat de ai săi, ucise pe cei mai mulţi, iar pe cei rămaşi îi sili să fugă ; după aceea porni la drum spre Tîrgovişte, unde se odihni.

La răstimp, la Poartă, se întruneau tot felul de sfaturi în privinţa lui, pînă cînd, prin mai multe urzeli, ţesute cu iscusinţă şi nu fără de primejdie, Mehmed al III-lea cu acest nume şi al XV-lea padişah, adică rege al regilor, din Casa osmanică, ce se socotea — însă în chip destul de greşit — adevăratul urmaş al lui Mahomed, pseudoprofetul, în vreme ce se trăgea cu adevărat din neamul tătarilor, care iarăşi sînt de stirpe evreiască, aşa după cum se arată mai pe larg, îi trimise în anul 1597, după Crăciun, printr-un ceauş sau comisar al Porţii, un steag pe care îl înmînă cu mare ceremonie, drept dovadă a milostiveniei redobîndite şi ca semn al supunerii din nou promise. Şi, într-adevăr, ce mai putea face Mihai pentru ajutorarea locuitorilor rămaşi, după ce oraşele şi cetăţile, dar mai cu seamă reşedinţele fuseseră sfărîmate, iar aproape toate tîrgurile şi satele devastate şi distruse, mii de oameni duşi în robie şi proviziile de peste an ale ţării de mult mistuite ! În ce chip era să mai ocolească neîncetatele întăriri şi atacurile turcilor, care treceau gloată după gloată spre Ungaria prin Sofia, la abia la 8 zile de drum depărtare de Valahia ? ! De aceea chiar dacă nu înceta să ţină cu aceeaşi stăruinţă a inimii sfat pentru sprijinirea războiului sacru, o făcea pe ascuns, şi nu fără supărarea turcilor. Eram şi noi de faţă, cînd, la 10 iunie, sîrbii, prin anume soli trimişi în ascuns, cereau, dar nu la momentul cel mai potrivit, ca domnul să treacă Dunărea cît mai curînd, pentru că îl aşteptau 10 000 de oameni de diferite naţii, care, cu puţin mai înainte de aceasta, de capul lor — dar nu fără ştirea şi sfatul lui —, năvăliră asupra fortăreţei Vasiţia, precum şi asupra Cladovei, oraş mare, aflat la 2 mile depărtare şi le ocupaseră, iar acum promiteau cu credinţă că îşi vor vărsa sîngele şi îşi vor da viaţa pentru domnul creştin, pentru ca, scuturînd jugul amar al celei mai apăsătoare şi mai barbare servituţi, să se poată bucura şi ei de libertatea răpită.

Domnul le răspunse că pentru moment trebuie să ţină seama de împrejurările în care se află şi e nevoit să aştepte o ocazie mai favorabilă, cînd această încercare periculoasă poate avea odată pentru totdeauna rezultatul dorit. În acest scop adună în luna iulie oaste numeroasă plătind fiecărui ostaş din cei 15 000 cîte 5 taleri ; mai aştepta să-i vină din Transilvania alţi şase mii de silezieni. De asemenea, nu-i lipseau ajutoarele de la principele Sigismund şi de la neînvinsul împărat Rudolf al II-lea ; în afară de însemnata sumă de bani trimisă în luna iunie, la 15 iulie [30] veni la Tîrgovişte, nobilul, valorosul şi în cele militare prea-

iscusitul bărbat Erich Lassota Silezianul, pentru ca el însuşi să plătească în fiecare lună cît timp va fi necesar soldele a patru mii de călăreţi aleşi.

Dar şi sultanul Mehmed, judecînd pe alţii după propria-i perfidie, află repede de toate acestea prin iscoadele sale; căci nici un turc nu se putea apropia fără pericol de acest pămînt, şi decise că ar fi mai înţelept să-l oprească pe un astfel de domn prin blîndeţe, daruri şi alte promisiuni, decît să încerce a-l supune prin puterea armelor, căci, dacă ar face altfel, ar fi nevoit să întrerupă războiul din Ungaria, unde dorea să participe personal, deoarece altfel soldaţii refuzau să iasă la luptă, drept dovadă stînd faptul că, în anii trecuţi, căpetenii atît de distinse făcuseră treabă atît de puţină. Ceauşul Hali Masar veni deci şi ceru lui Mihai, în numele sultanului, să meargă şi el în Ungaria, împreună cu comandantul general al oştirii, Satîrgi Mehmed paşa, aflat chiar atunci pe drum, făcu totodată cunoscut şi tătarilor că sultanul a poruncit, cu toată seriozitatea, să vină şi ei, fără a se atinge de Valahia. Hanul încercă la puţin timp după aceea să-l facă pe Mihai să înţeleagă acestea prin scrisori deosebit de prieteneşti.

La 20 iulie, un alt ceauş şi încă un bărbat distins aduseră lui Mihai scrisori de la sultan, cu mult mai calde decît toate cele de pînă acum. Prin acestea conferea şi confirma domnia asupra ţării pentru toată viaţa, cu cele mai stricte şi mai grele jurăminte, atît pentru banul Mihai cît şi pentru fiul său Petru, pe atunci în vîrstă de 13 ani; reducea tributul la jumătate din cît fusese stabilit pînă atunci, fără a fi fost însă vreodată plătit. Îi oferi cu toată cinstea un splendid cal înşeuat, apoi sabia şi buzduganul, semn al puterii şi autorităţii militare.

[. . .]. Răspunzînd solicitărilor acestor comisari, Mihai puse toată cauza pentru care adunase oaste, o întreţinuse şi căuta să o menţină cu orice chip, doar în seama tătarilor, cărora, după ce făcuseră locuitorilor atîta pagubă şi duseseră în robie atîta mulţime de oameni, nu le mai putea da vreo crezare de-acum înainte; pentru aceasta se rugă să fie scuzat.

Am arătat, pe scurt, într-un stil simplu şi întemeiat, în ce chip se înălţase Mihai, prin bunăvoinţa lui Dumnezeu, la domnia ţării, cum o începu cu fericire şi cum o urmă cu stăruinţă dejucînd de atîtea ori planurile inamicilor, redobîndind cu ajutorul cerului vechea libertate a patriei din războaie periculoase, cînd cu răzvrătiţii de acasă, cînd cu oştile şi cetele turcilor şi ale tătarilor, punînd, în fine, stavilă oştilor păgîne. Aşa precum sînt adevărate cele scrise, rog pe cititor, ca, pe măsura candorii cerute tuturor celor buni, să ia în nume de bine scrierea mea, să adauge o urare pentru fericitul succes al războiului sfînt, să fie cu bunăvoinţă către domnul creştin Ion Mihai şi să accepte urmarea acestei descrieri, îndată ce — cu ajutorul celui de sus — vom putea culege noi date despre evenimentele din acele părţi.

[1] Alexandru cel Rău (1592—1593).

[2] Povara, veche unitate de măsură pentru greutăţi, valora 100—125 de ocale, o oca echivalînd în sistemul decimal cu 1 260—1 290 grame.

[3] Pătraşcu cel Bun, domn al Munteniei (1554—1557).

[4] V. n. 3, p. 102.

[5] Acest unchi apare în documente sub denumirea de banul (sau vistiernicul) Iane. V. n. 4, p. 102.

[6] La 19/29 septembrie 1594, Hardeck, comandantul cetăţii Raab, deşi dispunea de însemnate cantităţi de alimente şi muniţii, se predă împreună cu garnizoana lui Sinan paşa. Stăpînirea acestei cetăţi deschidea turcilor calea spre Viena.

[7] Conform înțelegerii cu Sigismund Báthory, sosise în Muntenia un corp de oaste transilvănean (2 000 de soldați) sub comanda lui Mihai Horváth și Ștefan Békés.
[8] Noiembrie 1594.
[9] Al treilea cadilischer era al Anotoliei.
[10] Emirul și cei 2 000 de spahii, ceauși și cămărași ai sultanului veniseră să ierneze în Muntenia.
[11] Emirul fusese încartiruit în „casele cu curte de lemn" ale vistierului Dan.
[12] Tîrgul sau Cetatea de Floci era așezat pe malul stîng al rîului Ialomița, aproape de vărsarea lui în Dunăre, în Muntenia. V. n. 1, p. 319.
[13] 1595.
[14] Iancu Sasul, domn al Moldovei (1579–1582).
[15] Hanul.
[16] Vidin; situat pe malul drept al Dunării.
[17] Tătarii sînt zdrobiți în trei lupte consecutive: Putinei (4/14 ianuarie), Stănești (6/16 ianuarie) și Șerpătești (10/11–20/21 ianuarie 1595).
[18] V. n. 17.
[19] Hasan pașa și Mustafa pașa.
[20] Bătălia de la Rusciuc s-a dat la 15/25 ianuarie 1595.
[21] Ștefan Surdul, fostul domn al Munteniei (1591–1592).
[22] V. n. 17, p. 506.
[23] Expediția împotriva Brăilei a avut loc la 20/30 martie 1595, Balthasar Walther fiind singurul cronicar care indică data de 30 februarie.
[24] Nicopole a fost ars la 1/11 iunie 1595.
[25] La Stoenești.
[26] Personaj mitic subpămîntean, care trecea cu luntrea sa sufletele morților de cealaltă parte a Acheronului.
[27] După 5/15 august 1595.
[28] Acțiunea a avut loc după 8/18 noiembrie 1596.
[29] La 3/13 octombrie 1596.
[30] 1598.

JOANNIS BISSELII,

è Societate Jesu,

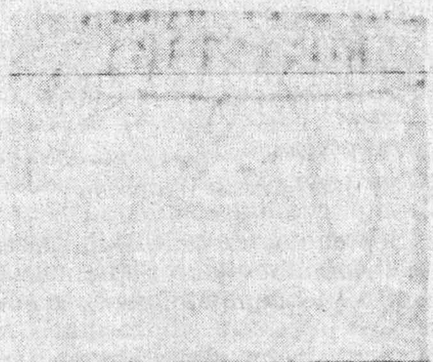
ÆTATIS NOSTRÆ GESTORUM EMINENTIUM

MEDULLA HISTORICA,

Per aliquot SEPTENNIA digesta.

SEPTENNIUM I.

Ab Anno M. DC. I. usque ad Annum M. DC. VII. inclusivè.

Permissu Superiorum.

AMBERGÆ,

Apud Joannem Burger.

Anno M. DC. LXXV.

IOANNIS BISSELIUS

Cărturarul Ioannis Bisselius s-a născut în 1601 la Babenhausen în Suabia. Profesor de poezie retorică, etică şi teologie polemică, a murit la Amberg în 1677. Din lucrările sale menţionăm : *Icaria ; Deliciae Aestatis, Argonauticon americanum. De pestiferis peccatorum mortalium fructibus, Illustrium ab orbe condite Ruinarum decadem IV, Palestinal Topothesie, Aetatis nostrae gestorum eminentium Medulla Historica*, ultima descriind evenimentele petrecute în Imperiul german şi statele din jur în perioada 1601—1621.

Ediţia folosită : *Aetatis nostrae gestorum eminentium Medulla Historica, per aliquot Septennia digesta. Septennium I ab anno MDCI usque ad annum MDCVII inclusive,* **Ambergae, Ioan Burger, 1675, p. 33 ; 37 ; 75—83 ; 85—89 ; 94—96 ; 101—105 ; 115—117 ; 119—123 ; 146—147 ; 151—155.**

AETATIS NOSTRAE GESTORUM EMINENTIUM MEDULLA HISTORICA, PER ALIQUOT SEPTENNIA DIGESTA. SEPTENNIUM I AB ANNO MDCI USQUE AD ANNUM MDCVII INCLUSIVE

Apocomma IV

Michael, Wallachiae Waywoda

I. Hoc, et sequenti Septennio, crebra Bathoriorum, ac subinde Bastae quoque, mentio fit; in omnibus vero Septenniis, Daciarum, hoc est, Transsylvaniae Wallachiaeque cum Moldavia, memoria non infrequens [...].

III. Hujus igitur, quae qualisque descripta per transcursum est, Wallachia, supremus Praetor, ac Waywoda, Michael, patrum, ac nostra paene, memoria; vir fuit, quantum armorum hostiumque domitor et victor, tantum ambitionis, ac celsiora semper aucupantis animi, servus effraenis [...].

X. Tantis, ac tam turbidis, Daciarum tempestatibus, Waywoda Michaël, opportunitatem nactus; virtutis suae militaris, et in Caesarem fidei, vel expromendae, vel venditandae; non alias idoneum magis sibi tempus oblatum ratus est, ad insignem illam eluendam maculam, quam, e conflata cum Otomannidis amicitia, quondam in se suscepisset. Simul et callide divinare coepit; hanc, sui quondam victoris (Sigismundi Principis) inquietudiaem, fortunarum suarum fore stabilimentum; et e Bathoriorum degenere fruge, suae gloriae campum, ac segetem, esse surrecturam. Ergo, vehementer Imperii majestatiaque; simulato studio, Michael, ad

Caesaris et Austriacorum tutandam caussam, totis armorum viribus se convertit. Verum, per gradus periclitandam esse virtutem ratus; ad hoste Christianitatis manifesto, decrevit, tantisper ordiri belli motum; quoad Transsylvanicas ad turbas ipso praeliorum nimbo raperetur. Ad hoc facile se videbat perventurum; quod et Sigismundus Bathorius ab repetenda Byzantini tyranni societate, nequaquam esse ferretur alienus; quippe, qui per Chiausium, e Thracia devocatum, clam aliquid jam ejusmodi tractandum suscepisse perihiberetur: et, quia cognoverat, Andream quoque, post frustra tentatam apud Caesarem ejus actorum approbationem, cum eodem Turcico Sultano, legatis expeditis, de mutuo foedere consilia volutare: Pontifice summo nec gnaro, nec unquam approbaturo. Non distulit igitur Wallachus, in caput ipsum, ex quo penderet omnis mali nexus, aciem inimicam convertere. Primum omnium, in Turcas, qui Pannoniam inferiorem, cis Danubium, insederant Waywoda signa movet. Caeterum, ne, tanquam inauspicato, rem tanti moliminis aggrederetur: quanquam jam antehac, testibus, Archiepiscopo Waziensi, Pezioque Jureconsulto, legatis, Rudolpho Caesari Wallachiam suam universam, obsequio jurato, permisisset; tunc tamen, legatione suorum spontanea Pragam adornata, datam Austriacae domui fidem renovat. Simul, eadem opera, Christianis Europaeis, in hostem haereditarium, armorum ac virium nervos omnes poliicetur. Neque promisit effusius, quam continuo reipsa praestitit. Collecta namque suorum, ut quidam tradidere, magna manu; vel, ut alii, non pluribus, quam quinque militum millibus universim, sed electissimis; Telzam ac Damovizam amnes transgressus: in Bulgariam etiam advolat, pernicitate mira: fluminibusque, Danubio Silestriaque, superatis; obstante nequicquam hostium transistrana statione, paullo supra Nicopolin urbem, in Turcarum millia tredecim impetum facit: nescias, improvisior, an incautior? Ripae namque Danubianae partem illam, multo desertiorem sibi Michaël animo finxerat; quam eam revera postmodo reperit. Sed ipsa supervenientis inexspectata celeritas, erroris pericula correxit: et Waywoda, Bassis licet duobus in acie curantibus, viris fortissimis, sine mora congressus; velitatione primum, mox acri diuturnoque praelio, Turcas ingenti clade fundit ac fugat. Profligatis deinceps iis quoque Thracum agminibus, quae laborantibus Otomannicis, sed aliquanto serius, subsidio venerant: arbitratus, Victoriae nobilissimum fructum in illius usu celeri constitutum esse, non in deside laetitia; confestim ad ipsam Nicopolin, nondum plane detersis a priore conflictu gladiis, rapitur. Eam, ab Otomannidis infessam, sed, qui satis virium ad propugnandum non haberent, in potestatem sine mora redigit. Et, quoniam eam, a tanta sui militis paucitate, retineri, difficile videbat, et inconsultum; subjectis foeno straminique tumultuario facibus, in cineres urbis pleramque partem vertit, quod autem Turcarum intus repererat, una cum praesidii praefecto, trucidat. Haud dissimilem Wallachi victoris vim, currente per seriem flamma calamitatis, experta sunt, etiam Bodunum, Wacradum, Plewinta, Florentinta, cum Orchawito, caeterisque Bulgaricis, circum Nicopolim, oppidis: et pagi, plus centum, incendio deleti: Turcarumque, quod in his occurrerat, jugulatum. Jamque, victricibus ubique signis, continuata praeliorum, deditionumque, felicitas erat, ad Albam — propemodum — Regalem. Fuitque Wallachicae, per ea bella cuncta, victoriae fructus potissimus, ac pulcherrimus, non tam, ingens opulentiae barbaricae praeda, vel auri copia: quam, in tanta fortitudine, Christiana moderatio. Nam ex hostium omni numero, caesis iis duntaxat, et ejectis, qui Sultano

Thracico sacramentum et fidem addixerant; caeteris omnibus est vitae fortunarumque facta gratia. Praeter haec, Christianorum, et Bulgaricae gentis, ad millia sexdecim, utriusque sexus, in libertatem asserta; deinceps in Wallachiam, transito rursus Danubio, colonorum conditione, legibusque, deducta sunt: ac per agros, cultore vacantes, distributa [...]. Prius tamen, quam Basta se, dispectis omnibus, a Cassovia commoveret: Caesar Waywodae Michaëli, vicarias legati partes, Bastae suppares, esse committendas existimavit. Ergo, partim tutelae certioris caussa; simul autem, et honestando Michaëli, tot illustrium gestorum auctori, dandum hoc arbitratus: Transsylvaniam ei, modis omnibus ad obsequium reducendam, commendat, ac permittit. Nec impromptus mandatorum Waywoda, quin insuper, et inprimis, exhilaratus; eam, quam ad premendos Bathorios jam olim suspiraverat, januam sibi liberaliter nunc, et ex voto, patefactam: in utrumque curas animi cunctas coepit intendere; Cardinalisque, cumprimis motus omnes, itinera, consilia, nuntiosque, praespeculari. Quibus dum invigilat accurato studio; cognoscit, Andream, contra longe, quam, suis ad Bastam litteris, Rudolpho Caesari large promisisset, caussae melioris conditiones, ac mentem saniorem, abjecisse: secumque Turcicum oratorem diebus aliquot perliberaliter habuisse. Sultanum Byzantinum Andreae depactum esse, legato, quem diximus, interprete; primo quidem, annui tributi diminutionem remissionemve luculentam, aureorum nummum grandium (ut fama narrabat) quinum millenum. Deinde Transsylvaniarum et Moldaviae possessionem, stipendiariam quidem; sed tamen aeternam, et in posteros quoque Bathorianos transituram. In has ergo leges Andream, expedito cum muneribus Constantinopolim etiam suomet Legato, foedere mutuo descendisse, Waywoda Michael didicerat. Quin, neque societate Sultanica contentum, Ieremiae se praeterea, Moldavorum et ipsi Satrapae stipendiario, bellorum omnium ac pacis jurato commercio, junxisse. Jamque tunc ambos, sub tyranni Mahometis auspiciis, in unum signa castraque miscuisse: primumque mox alarum omnium et legionum impetum, in Wallachiam, inque caput suum, effusum iri. Praeter haec omnia; super infestationem publicam, intelligebat Waywoda, privatas etiam in cervicem suam, apud portam Turcicam, insidias componi: nec ignaro, nec invito, nec exsorte consiliorum, Andrea Bathorio. Quae profecto cuncta, non tam crimen, et obtractatio Bathoriorum, ab aemulis et suspicacibus conflata; quam Michaëlis Wallachi justus timor, et indignatio legitima, fuerunt: si modo vera legati prompserunt; quos, ab Andrea Constantinopolim commeantes, Waywoda, sub illud ipsum tempus, mirifico fortunae beneficio, comprehenderat, et excusserat. Eos ille, tanquam comparatos in caput suum sicarios, ultimo denique supplicio multavit. Post quae, sic gesta, tanto jam minus cunctandum uterque rati: Bathorius quidem Andreas, cum Ieremia, regulo Moldavorum, in Wallachiam; Wallachus autem in Bathorianos, cum instructissima (nam auxerat militem) triginta millium multitudine, sese stativis ejiciunt: et in hostem ambo suum agmina rapiunt. Accersierat e Sarmatis auxiliares copias Andreas; conciliante Polonos illi Ioanne Zamoscio, regni summo, quem appellant, Cancellario. Qui Bathorius ex eo, contra Caesarem et Austriacos, impensiore studio favebat; quod Grisilden, Bathoriani sanguinis mulierem, habebat in matrimonio. Zamoscianis igitur subsidiis, et omni Sarmatia, Michaël hostem interclusurus; omnium primo Coronostadium, vicinum Polonis oppidum, incursat. Id, fortissimo captum impetu, valido militis, sibi fidi, praesidio firmat. Ciculos autem, in praesidiis partim Bathorianis

oppressos; partim, in vicinia Coronostadii, sub signis Andreae Bathorii deprehensos, adjungere suis partibus allaborat: praecipueque Moysen Zeclerum, eorum ductorem, et antesignanum. Nec irrito conatu. Septiduum enim iis in locis demoratus; cum, spe gratiae praeteritorum facinorum, immunitateque publicorum onerum et exactionum, ab indulgentia Caesaris impetrandis, eos implesset; passim illos sibi conciliare coepit: dein, una cum Transsylvania Saxonibus, quotcunque reperire volones potuit, suis Wallachis admiscere [...].

XIII. Wallachorum igitur Waywoda (ne longius ab instituto recedamus), Transylvanicis Saxonibus, atque Ciculis, sub signa sua centuriatis, continuo Transylvaniam, ingenti consternatione Bathorianorum, ingressus; primo statim insultu Coronam capit, urbem amplissimam, Brassoviam vulgo dictam.

Post hanc, arcem Transylvaniae validissimam, Forgarosam, ad deditionem compellit. Captarum autem, tam fortium, munitionum, nuntio perculsus Andreas; ad Cibinium, Daciae (quam vocant) mediterraneae metropolin, Hermanstadium Germanis dictam, et ad Austrum positam, castra promovet. Movet eodem et Wallachus; edoctus ab transfugis, et ob id Alba-Julia celeriter profectus. Illic, ad sextum circiter lapidem, citra Fogarissinum, haud ita procul Cissinio, Cardinalem, cum ingenti sibi peditum equitumque manu praesto factum, assequitur; neque dubitat, confestim invedere. Paullum tamen morae, cum inter se duo grandes exercitus stadiis haud plus octo distarent, interpositum est; non a militum, aut Ducis, cunctatione (nam ardebant in conflictum) sed ab Apostolico Nuntio. Qui, gemino stipatus Bathoriano feciali, viris primae mobilitatis; perinde, ceu nagnus quondam Leo processerat obvius Attila, Dei flagello, qua Padus ac Mincius in se miscentur; sic iste, demulcendi tunc hostis eundem fortassis animum apportavit. Sed non eundem eloquentiae suae successum abstulit. Quanquam enim sint, qui tradant, Waywodam, pontificia cohibitum reverentia, dilato praelio, respondisse; Se noctem in consilium advocaturum: ac postero die Bathopianis, vel lingua satisfacturum, vel gladio; clarior tamen, ac fidei propior, rumor invaluit; audito Nuntio, nec votorum potito, sine mora fuisse dimicatum. Et Michaëlis, in praelium ruentis hortantisque, sunt, qui verba quoque referant; brevia quidem, et pauca, sed, apud ardentem jam antea pugnae cupiditate militem, oppido potentia: cum praesertim orationis prolixioris, nec ipsa, quae premebat, pugnae, necessitas patientiam admitteret; et Waywoda dextra laevaque circumferens oculos, ac manus universumque corpus intentans, plus gestibus suos, quam sermone, stimularet. Hinc jus, hinc aequum, hinc bonam caussam, pacta, foedera, jusjurandum, et Caesarem, ac Deum, stare: cum ingentis gloriae, cumque victoriae simul, et spoliorum incredibilium, exspectatione quae, quippeni rapere praefestinarent? Illinc autem, quid aliud relucere, quam ruptam fidem, convulsa promissa, violatum foedus, contaminatum sacramentum; corporum fluctuationem, vacordiam mentium, dolos, insidias, truculenta cum Turcis consilia, foederum cruentam impietatem: sub duce, Sacris destinato, profanum militem; sub galero, galeam; sub purpura sancta, profanum pectus, aversumque coelum? Ex his, quid aliud tandem vel ipsos hostes exspectare posse, quam, quod nunc jam in oculis esset? animorum metum, corporum trepidationem, praelii foemineam deprecationem, victoriae diffidentiam; et ideo, fugam, ante pugnam?

Haec Wallacus: et statim, ardentissimis omnium animis, signa canunt. It in altum clamor : e sclopetis, ac militaribus tormentis, globorum grando, tum, utrobique collato pede, districtisque rhomphaeis, praelium committi coeptum. Praeliantes, Nuntius iterum Apostolicus interpellat, ingenti voce, nam, a repulsa prima, redierat. Clamat, Indignam Christianis animis rem! Christianum utrimque sanguinem prodigi: quaeque caetera tempus et caussa suggerebant. Sed, surdas apud aures, orator hic erat; nec, per dimicantium tumultum, exauditus. Quin etiam, ne porro mentium ardorem refrigerarat, custodiendus Petrasco, Waywodae filio, patris imperio traditur. Usqueadeo Sedis Apostolicae reverentiam, in ejus Nuntio, Martis furor absole fecerat. Cum autem, quinque solidas horas fortissime concursum esset, Apostolorum Simonis et Iudae sollemni die: tandem a Waywodae partibus fortuna pugnae stetit. E Bathorianorum viginti quinque; millibus, plures, quam ter mille, campus et mors hausit; reliquos, vulnera, fuga, captivitas, ac rerum omnium desperatio, pessum dedit. Castris cardinalis, et praeter signa militaria quam plurima, quadraginta quinque tormentis currilibus bellicis, exutus; incredibilem supellecltilis, equorum, auri copiaeque reliquae, vim post se reliquit; a Wallacho, cum sarcinis et impedimentis omnibus, occupatam. Jacturae caput et summa fuit, universa Transsylvania; quam ab Andreae laevis auspiciis infessam, Waywoda tunc Caesaris in fidem recepta: Andrea contra, totam cam deserente, neque minus ab ea tota deserto. Jamque reliquum ei nihil erat; quam ut, cum paucis sibi fidioribus, in diversum equis abreptus, per devia sylvarum ac montium fugam intenderet. Pugnatum ad Cibinium fuerat. Sed ab eo loco mox, secundum victoriam, Wallacus, osor tarditatis in bono successu, castra retrahit. Tum, exercitu promoto, festinat, Albam Juliam, et siquid aliud ex itinere validorum urbium occurreret, occupare. Satisque gnarus, non pugnando, nec semel vincendo, sed penitus debellando, laboris ad metam, et ad gloriae summam, perveniri; per vias omnes, et calles, dispergit, qui, quidnam rerum moliatur, aut ubi locorum lateat Andreas post cladem, explorent. Eum, quoad supersit, turbarum hostilium fomitem, et redivivam facem, fore veritus: praemiis ingentibus propositis, ad se perduci Juliam Albam, seu vivum ac spirantem, seu trucidatum, mandat [...].

Ad extremum, ut omnia, quae Caesarem adhuc asperare possent, aut curis onerare, de medio tolleret: ne Cardinali guidem pepercit. Eum, ab octavo jam ac vicesimo die mensis Octobris, post male gestam praeliorem, fugas ac latibula circumferentem; ii, quos Wallachus ad cum persequendum emiserat, omnibus in locis perviis inviisque scrutabantur. Hi, diu multumque frustra conquisitum; ad quintum tandem Idus Novembreis, fortuito plane, montanos inter tractus intercipiunt, septem, non amplius, viae comitibus stipatum: et statim (secus, ac Waywoda praeceperat) crudelem in modum contrucidant. Caput, a cervicibus recisum, sarissaeque cuspidi superinfixum, ad ostentationem praeferunt: idomque non multe post, una cum trunco cadaveris reliquo, Juliam Albam deportant; munus, Waywodae (qui, caede comperta, sibi jusserat utrumque sisti) non ingratissimum [...].

Ac cadaveri quidem (et quippeni, tantae stirpis, at que purpurae?) funus ipse magnificum duxit; in illustre coenobium elato defossoque[...].

XVI. Post quae Michaël, universa jam domita subactaque Transsylvania; cum ei jam ad gloriam nihil esse reliquum, praeter constantiam,

videretur : Claves quoque Daciarum, deditionis plenae signum, ad Caesarem Rudolphum misit. Ac Caesar, ob tot tantarumque, tam brevi temporis curriculo secundissime fluitantium, rerum eventus, plurimum exhilaratus : Waywoda Wallachi gesta, per litteras, ac libellos Augustales, ad Imperii Romani Septemviros, et optimates, magnifice praedicavit. Quibus fiebat, ut ingens, et magnitudine celebritatis plenum, esset Waywodae nomen : primum quidem generatim, ad omnem terrarum, quam late patet, orbem : ne Turcis quidem id, ac Tartaris, inficiantibus : qui vim armorum illius reformidabant. Deinde vero, propioribus de caussis, apud Christianas, ac syncerae religionis gentes, illius erat existimatio magna, virtutisque commemoratio plausibilis.

XVIII. [. . .]. Agebant, sub unum idemque tempus, in Daciarum occidius limitibus, locis haud ita multum inter se disjunctis, cum copiis uterque suis, illic quidem Georgius Basta; cum suprema Legati potestate Caesaris exercitui Germanico praefectus; alibi vero, suis cum Wallachis, ac nuper adjunctis sibi Transsylvanis, Waywoda Michael. Quod Rudolphi Caesaris, sic utrique praescribentis, consilium, fuerint ea fortasse tempestate, qui, rebus parum perspectis, parum probarent. Et sane, rem perfunctorie duntaxat, nec ad plenum, expendentibus; videri Rudolphus tunc potuit, tantumnon consulto, discordiarum, inter duces duos, jacere semina destinasse. Quod enim et prisca bellorum aetas saepius, et utinam non aliquoties nostra quoque, creberrimis damnorum irreparabilium experimentis, sensit; idem Caesari tunc castrorum detrimentum, ac summae rei vulnus inevitabile, videbatur in mentem venire, suspicionemve, debuisse. Nunquam enim, aut profecto rarissime, locis ac negotiis iisdem, bene respublica vel togata geri, vel armata, potest; quoties in praetexta paludamentove, duo sunt, aequali, sub unum idemque tempus cum potestate.

[. . .]. Idque tunc vel imprimis lubricum est; quoties praesidentium alter, cum ingentibus copiis et auspiciis; alter autem, cum grandi praeterea recentique merito, cumque numeroso clientium favore, suum ad imperium accedet. Id quod in Basta tunc, Waywodaque Wallacho, casus obtulit, ut fieret. Habebat militem Basta copiosum, fortem, Germanum : nec, quem in hibernis tantum, aut praesidiis, videbat; sed et, quantus ex omni posset Imperio repente congregari; siqua necessitas major ingrueret. Habebat et Caesarem, fulcrum, ac momentum rerum gerendarum amplissimum. Cum Wallacho stabat, e diverso, grandis, ac tot modo victoriarum conscientia multum elata, militaris manus, animus, in Duce, sui magnificus aestimator, praeconium quoque famae publicae, quae Waywodam in iie, quorum particeps fuerat, Basta parem; in aliis, iisque pluribus, quae sine Basta solusque patraverat, superiorem praedicabat. Accedebant his denique, provincialium, propemodum omnium, homini populari Dacoque quam extero (qualis Basta fuit) addictiora studia voluntatesque promptiores. Quid enim Transsylvano tam propinquum, quam, accola Transsylvaniae, Wallachus? aut (si nuperam Bathorianorum aciem, Waywodaeis oppositam, seponas, et oblivione deleas) cujusnam gentis adspectus, tam gratus Transsylvanis, tamque concolor esse poterat; quam Wallachorum? quippe, populi sanguinisque, modice divaricatis ramis, ad eadem utrimque communi propagine, radice, nomineque pullulantis, Nam et hi Daci : nec aliud illi. Quod, ut in universum semel ac simul intelligatur; quoniam gentium illarum mentio frequentior in has curas nostras intrabit : paucis, quod res est ex antiqua juxta recentioreque tabularum fide geographica, demittatur in animum, et cognitionem.

XXI. Magnum fuerat Michaëlis Waywodae jam olim, et ante vastationem quoque Nicopolitanam, nomen, apud regem Otomannidarum. Et hinc ille Praetoribus quoque Turcicis, in amicorum numero, praecipuaque gratia, fuerat. Cujus rei luculentum debet argumentum esse, quod subjungo.

Tartarorum supremus militae ductor, Hanus, Mahometis, Turcarum monarchae, stipendiis, ad Varadinum (munitionem urbemque Pannonum inferiorum) belligerabat. Ab hoc Waywoda Wallachus, locorum quorundam, ad se jure fiduciario pertinentium, militares vexationes direptionesque, pecunia grandi numerata, redemerat. Hac autem non obstante pensione, Tartarus nihilosecius (ut gens est, in Christianum nomen manu Scythica, menteque Punica), datam emptamque fidem ruperat: ac, super argentum captum, rapto praeterea complura ceperat alia; praedam avexerat; Wallacho, verba dederat, et vacuas prossessiones reliquerat. Eam Wallachus injuriam, ad Serdarem, Bassum Turcicum, accusatione missa, dolenter ac graviter expostularet. Et Serdar, nondum tunc eo provolutus inimicitiarum, ut in Michaëlis perniciem sicarios emeret, (velut in loco memoratum est) Waywodae justissimam esse querelam, censuit; ac, secundum eum dato judicio, summa Mahometis Imperatoris sui voluntate, Tartarum Hanum rapuerat ad supplicium; ac strangulatione, magnatibus reis sollemni, collum illi fregerat. Postea vero, quam Michaël, virtute militari, Cardinalem Bathorium, et omnem ipsi nuper obnoxiam Transsylvaniam, occuparat: ab ipsomet Mahomete (Turcici nominis Tertio tyranno) prensari, paene supra Waywodae sortem et captum, coeptus est. Expedita quippe Byzantio legatione, quae victori Wallacho gratulatum iret; etiam epistolis invitatus est, ac verbis indulgentissimis, ad Otomannicam societatem: datumque praetoribus ejus gentis negotium; ut, quocunque temporis articulo descendisset in foedus illud Waywoda: duces Thracum ii, qui vicinis in locis Wallachiae Moldaviaeque, cum imperio forent et milite, sine mora legiones ad eum, signaque, traducerent. Cum autem haec, et horum similia, Michaël, sive vere, sive dissimulatione callida, detrectaret; immo, propius verum, differet: non abstitit tamen coepto Mahometes. Illud enim ipsum, quod animo versabat Wallachus, Sultanus alte conjectans; tunc denuo, post jam omnes, et Transsylvaniae nuper, et Bastae compositos turbarum fluctus, antiquam sollicitandi Waywodae viam remetitur. A porta (quam vocant) Byzantina, gerendae rei tantae scientissimos promptissimosque legat [...].

XXII. Sub idem enim tempus, Sigismundus Bathorius, Transsylvaniae quondam stipendiarius tetrarcha; cum, dolore profligati, tandemque trucidati quoque, patruelis sui, Cardinalis, in Sarmatiam profugus abusset, ac moestus: diversa coeperat instaurandi belli consilia subsidiaque circumspicere. Paullatim autem, sollicitationibus assiduis, suas in partes, aliquot e vicinia, remotisque, commoverat. Et occultius quidem Sultanum (uti quibusdam tunc persuasum erat) Byzantinum; apertiore vero conatu, Polonicum omne, Moldavicumque, nomen in arma concitarat. Consilii fuit armorumque summa, recuperare Transsylvaniam; exauctorare denuo Caesarem; depellere Caesaris legatum, Bastam; detrudere finibus, et munitionibus occupatis, Wallachiae Waywodam. In eo negotio, pro Bathorii restitutione, Sultanus Turcicus, ipse per se suasque litteras et oratores, apud gentem Polonam interposuisse suam operam ferebatur: propterea, quod ei se Sigismundus (uti Turcae praedicabant) arctissimis rursus pactis obstrinxisset. Ac, praeter hunc, Ioannes Zamoscius, Sarmatici

regni, post regem, facile directorum primus, pro reducendo Sigismundo nullum non extremi moliminis conatum expedierat [...].

Sed, utut haec essent: comparatus immanis, a Bathorianis exercitus; et in Michaëlem, Wallachiae Waywodam, nominatim belli signa, tesseraeque, volant. Neque tardus ad resistendum Wallachus; in commune tamen tam atrocis belli periculum Bastam, ac Caesarianos, non assumit. Id seu consulto, sive per festinationem rei tam inexspectatae, ceciderit ita, ne Basta veniret in partem laboris et gloriae; non multum ad narrationis veritatem interest. Mihi, pro caussarum latentium momento, parum id compertum est: ac prioribus quoque scriptoribus silentio praetermissum. Caeterum, utrimque moventur agmina; locantur castra; conseruntur manus. Ac sunt, unius anni qui praelia gemina, Moldavicis in campis commissa, memorent: in quibus auctoribus Iansonius est. De tertio quippe certamine, referemus in loco. Quod vero pro comperto tentur apud omnes, istud est; Bathorii, Ieremiaeque copias ingentes conglobatas. Ad has, praeter Polonos Zamoscianos, et militem Moldavicum numerosum, colluvie mista convenisse transfugarum Transsylvanorum, et e Turcis ac Tartaris, multitudinem infinitam. His porro nec opinato Michaëlem per Alpestria saxa, locosque vastos, et arduos, sic obviam properasse narrant; ut adventus sui famam adventu praecurreret. Continuo deinde vixque respirandi spatio capto, militem suum, quantumvis ascensu, periculis, itinere, fatigatum; nihil tale praestolantibus Bathorianis immisisse, memorant. Nec Wallachos milites eam celeritatem detrectasse: quippe, Waywoda suis victoriae certitudinem, praedae copiam, et pugnae, nullo socio conferendae, gloriam sibi solis sepositam, ostendente. Certe quidem, non sustinuere Wallachorum ferociam Bathoriani: sed, per eandem sylvestrium locorum asperitatem, ac praecipitia, per quae viderant haut ante multo victores penetrasse, dilapsi, dejectique, sese receperunt in avia tutioraque; Moldaviae loca. Sigismundus autem, ac Ieremias, fortuna belli fracta, suis, quas retinuerant, copiolis dissidentes, in Sarmatiam, fuga praecipites, evaserunt. Ibi, Zamoscii, sicut antehac, favore, mercenario conscripto milite, paullatimque legionibus instauratis; ubi satis virium recollegisse sibi visi sunt, arma rursus, et expeditionem, movent. Et quoniam, adversa nuper pugna, gratuitaque provinciae vastatione, Moldaviam a se multum alienatam esse, cognoverant: ea nunc praetermissa, Danubium versus, haud procul castello, cuj nomen Ortano, progressi, castra faciunt; ac mox pugnam quoque: triginta millibus in aciem eductis. Sed eadem illos tunc, quae prius, certaminis infelicitas excepit. Michaël enim, incredibili celeritate, tumultuantibus adhuc, et inconditis, superveniens; Moldavorum octo millibus deletis, Sarmatis, Transsylvanis, ac Sigismundo, profligatis: Transsylvaniam victor, et ovans, repetivit.

[...]. XXXI. Magna fuit, eo praelio, Michaëlis Waywodae, cunctisque conspicua, fortitudo; nec impar manui consilioque successus, sed, ex hoc ipso (malum, foedumque!) vehementer aucta mentis insolentia; bonorum omnium animi decorum intoleranda labes. Cum enim Wallachis et jam dudum antehac, et novissime nimis perfide, cum exteris potestatibus inisset adversus Caesarem societates [...]. Hoque Byzantino cum tyranno, cum Polonis Zamoscianis et barbarie Tartarica, populis, nuperrime sibi victis, perque litteras, perque legatos, et coram, agitare coepit; quibusnam viis ad Daciarum trium supremum, nec Caesari stipendiarium dominatum aliquando demum aditum sibi, Petrascoque filio, compararet

[. . .]. XXXIII. Haec, ab optima profecta mente, Basta verba, vehementius, superbum Wallachi pectus perstrinxerant; quam, ut vel dissimulatione sudbola vulnus animi supprimeret; vel impotentem mentis furorem in opportunitatem differret. Itaque, sine mora, militariterque, prorumpens; Quos, malum! (inquit) vel Basta mihi Rudolphos, ac Caesares, vel Rudolphus mihi Bastas, ac monitores, adducit? In malam rem! ad corvos, cum his importunis Areopagitis! In tribus Daciarum provinciis periculo meo represses, fortitudine mea perdomitis, victoria mea subjugatis, audet esse; qui mihi Clementiae (si Superis placet), qui prudentiae, qui societatum ac foederum, leges praescribat? qui dominandi tractandique limites, ac rationes, praesimat? Apage, Basta! vel, si, quod imperes, occurrat; Tuis impera: nos missos fac, qui nostris in rebus, nostraque manu subactis terris, non modo Bastam supra nos neminem, sed neque Rudolphos ac Caesares ullos, agnoscimus. In suo quisque coelo, non alieno, Juppiter est. Quae profatus, temulentae vir insaniae, de colloquio se proripit in penetrale: Bastam, tempori furorique prudenter cedentem, monitorum irritum, et confusum, destituit. Is igitur in castra sua, tentoriumque, reversus, plura tum non addit; sed, modesta dissimulatione, consiliis maturioribus, et occasioni suae, negotium omne reservandum, decernit. Cunctis deinde secum meditatius, ac velut per otium, expensis; vocat ad concilium, e ducibus ac tribunis, eos, quos Caesari prae caeteris fidos, ac Waywodae facinorum conscios, norat: ne, si solus in re tanti ponderis aliquid statuisset, suae potius iracundiae, quam auctoritatis Caesareae, rationem habuisse videretur. Hos ergo, contumaciam docet, et verba, ferocientis Wallachi: spretam Imperatoris majestatem: conculcatam Legati dignitatem; omni vexatam immanitate Transsylvaniam ringitur, atque miseratur. Conclamatur ab omnibus; Coërcendam esse rigida custodia Waywodae tam effraenem insolentiam. Quod si detrectet etiamnum; viribus agendum, et armis. Idem et Basta placere sibi, declarat: Quem enim rebellionis manifestiorem esse, quam eum, qui Caesaris a Legato? vel defectionis, qui per contumeliam verborum, ab ipso Caesare? vel tyrannidis, qui per miserorum quotidianam carnificinam, ab omni penitus humanitate, discedat? et id ipsum suo se jure facere, glorietur? Quare, de consilii sententia, contumaci captivitas; aut repugnaturo, mors decernitur.

XXXIV. Aderat octavus decimus, a Calendis Augusti, victoriaque gloriosa, dies; Agapeto, martyri Praenestino, sacer: cum Basta Michaëlem ad se, non tam vocat, quam humaniter invitat. Praetentui sumptum; super intricato belli negotio, capiendum consilium. In eo, Waywodae noscendam esse, de difficultate superanda, mentem. Utque fidem inveniret evocantis oratio; non viator, apparitorve consuetus, nec de satellitibus aliquis, aut praetorianis, ad eum; sed spectatioris ordinis ac familiae nuntius adhibetur: quo, tum res tota minus haberet suspicionis; tum plus dignitatis invitatio. Recusat primo Waywoda; pertinacia jam altum obfirmata. Quem nihilosecius evocator urgere perseverat: et ad extremum (posteaquam perivicacem videt) sicut in mandatis habebat, imperio Bastae, jussuque, refragantem adurget: idque, Caesaris interposito nomine, cujus Legatus cum accersat. Sed ea via non modo non flexit hominem; verum gravius etiam exasperavit, frementem: Imperiis agi secum ab iis, quibus in se juris nihil sit. Quae continuo renuntiata Bastae, coëgerunt, ad extrema remedia virum fortem descendere; postquam mitiora locum non reperissent. Ratus igitur, venisse tandem, et äbrum-

pendae dissimulationis ulterioris horam, et afferendae majestatis imperatoriae tempus: Eburonum vexilla duo, totidemque Germanorum, de promptissimis, expedit. His, ad Waywodae tabernaculum dimissis, mandat, ut eum comprehendant; Imperatoriaeque majestatis afferendae studio, suum omne periculum neglectui ducant. Nec miles segnis, imperatum exsequitur. At Waywoda Michaël, armis et multitudine Bastaeorum conspecta; divinans ex merito conscientiaque sua fatorum imminentium tempestatem, ni confestim obviam iret: ingenti sublato clamore; Wallachi, Wallachi! (gentilem militem advocans) adeste celeres! ingeminat. Vis, hostis, interitus, imminent! Simul, has inter voces, acinace nudato, de centurionibus Germanis alterutrum, infestus, ac medium dissecturo similis, incursat. Sed eum, in destinata pleno jam impetu ruentem, Eburonum quidam, hasta bipenni praevertit: percussumque vasto, per utrumque latus et costas eunte, vulnere transverberat. Mox alii, super alios, Eburones, Germanique, nullo discrimine, superirruunt: ac strato, seminecique, de cervicibus caput avellunt; et ad Bastam, adhuc in concilio sedentem, gestaeque rei cum caeteris exspectatione suspensum, deportant.

CONȚINUTUL ISTORIC AL FAPTELOR CELOR MAI ÎNSEMNATE DIN VREMEA NOASTRĂ, ÎMPĂRȚITE ÎN CÎTEVA SEPTENII. SEPTENIUL I DE LA ANUL 1601 PÎNĂ LA ANUL 1607 INCLUSIV

Apocoma a IV-a

Mihai voievodul Valahiei

I. În acest septeniu și în cel următor adeseori va veni vorba de Báthorești, iar cîteodată de Basta, însă în toate septeniile vor fi amintite nu arareori Daciile, adică Transilvania, Valahia și Moldova [...].

III. Părinții noștri, ba chiar unii dintre noi, își mai aduc aminte de voievodul Mihai, domnul Valahiei, bărbatul de arme, îmblînzitorul și învingătorul dușmanilor, dar, totodată, omul cu o ambiție nemărginită și cu o inimă neînfrînată [...].

X. Folosindu-se de ocazia atîtor tulburări care cutremurau pămîntul Daciilor, voievodul Mihai își dădu seama că acum era timpul să-și arate și virtutea militară și credința către împărat, și să se spele, în acest fel, de pata rămasă asupra-i de cînd se însoțise cu turcii [1]. Totodată, ca bărbat isteț ce era, începu să presimtă și că tulburările făcute de Sigismund, învingătorul său de mai înainte, vor fi temelia norocului său, iar din fructul sădit de Báthoreștii degenerați va răsări și înflori cîmpia gloriei sale. Simulînd deci din toate puterile sale străduința pentru imperiu și maiestatea sa, se întoarse cu întreaga putere a armelor întru apărarea cauzei împăratului și a austriecilor. De aceea, spre a nu pune deodată în pericol virtutea și puterile sale, ci doar treptat, gîndi că e mai bine să înceapă lupta cu adevăratul inamic al creștinătății, pentru ca apoi însăși furtuna războiului să-l împingă în mijlocul tulburărilor din Transilvania. Scopul i se părea ușor de atins, căci, pe de o parte, se spunea cu temei că Sigismund Báthory s-ar arăta a nu fi străin de a se însoți iarăși cu tiranul de la Bizanț, căci în acest scop chemase la sine un ceauș din Tracia cu care tratase într-ascuns; pe de altă parte, aflase și de Andrei [2], că acesta, după ce nu izbutise să-l înduplece pe împărat [3]

să-i încuviinţeze faptele, trimisese soli la sultan [4], încercînd să încheie alianţă cu acesta, fără ştirea marelui pontif [5], care de altfel nu avea să încuviinţeze niciodată un asemenea lucru. Valahul * nu întîrzie deci să-şi întoarcă armele asupra celui care era capul tuturor relelor. Înainte de toate voievodul se ridică cu oaste împotriva turcilor, care se aşezaseră în Pannonia inferioară, dincoace de Dunăre. De aceea, pentru a începe un lucru atît de mare sub auspicii cu atît mai bune, deşi jurase înainte de aceasta ascultare împăratului Rudolf, în numele întregii Valahii, avîndu-i ca martori pe arhiepiscopul de Vacz şi pe jurisconsultul Pezzen, Mihai află cu cale să mai trimită şi acum o solie la Praga, pentru a reînnoi, fără îndemnul cuiva, credinţa faţă de Casa de Austria. Tot cu această ocazie promise creştinilor din Europa toată puterea armelor sale împotriva inamicului ereditar. Şi într-adevăr promisiunile nu-i erau mai mari decît faptele împlinite. Căci, adunînd, după cum spun unii, oaste numeroasă, ori, după alţii, nu mai mult de cinci mii militari cu totul, dar din cei mai aleşi ai săi, trecu Teleajenul şi Dîmboviţa, apoi ajunse în Bulgaria cu deosebită iscusinţă, trecu victorios Dunărea la Silistra, şi, fără ca vreun duşman să-i poată pune stavilă, se aruncă cu atîta putere şi repeziciune asupra oraşului Nicopole, în care se aflau un număr de treisprezece mii de turci, încît e greu de ştiut: fost-a oare mai mare surprinderea ori nesocotinţa? Căci Mihai nu-şi închipuise că pe acel mal al Dunării s-ar fi găsit atîţia turci cîţi găsi într-adevăr. Dar iuţimea cea neaşteptată îndreptă pericolele greşelii comise, iar voievodul se aruncă fără întîrziere în lupta cu turcii, conduşi de doi paşi, bărbaţi dintre cei mai viteji. Lupta începu de îndată, apoi se încinse o bătălie aspră şi îndelungată, turcii fiind ucişi în mare număr şi puşi pe fugă [6]. Mihai sfărîmă după aceea şi oştile turceşti venite curînd în ajutorul celor dintîi, dar ştiind prea bine că fructul cel mai nobil al victoriei nu stă în petreceri leneşe, ci în rapida ei folosire, abia apucînd să-şi şteargă sabia de sîngele primei bătălii, Mihai năvăli asupra Nicopolului. Otomanii de aici neavînd destule forţe pentru a se împotrivi, Nicopolul fu ocupat de Mihai fără întîrziere. Văzînd însă că cu puţina-i oaste ce avea ar fi fost dificilă şi puţin înţeleaptă încercarea de a o păstra ⟨cetatea Nicopole⟩, Mihai aruncă tăciuni aprinşi în grămezile de fîn şi paie şi prefăcu în cenuşă cea mai mare parte a cetăţii, tăind pe toţi turcii aflaţi acolo, împreună cu însuşi comandantul garnizoanei. Aceleaşi nenorociri produse prin foc lovesc apoi, pe rînd, prin puterea învingătoare a valahului *, Vidinul, Vraţa, Plevna şi Florentinul, apoi Rahova, precum şi celelalte tîrguri ale Bulgariei din jurul Nicopolei; mai mult de o sută de sate căzură pradă flăcărilor; toţi turcii aflaţi acolo fură gîtuiţi [7]. Flamurile învingătorilor de peste tot erau în situaţia ca prin lupte şi supuneri fericite să se apropie acum chiar de Alba Regală. Dar faptul cel mai nobil şi cel mai frumos al victoriei valahe din tot cursul acelui război a fost nu atît prada cea nemăsurată din bogăţia barbarilor şi nici mulţimea aurului, ci cumpătul creştin în mijlocul atîtor succese. Căci, din toată mulţimea inamicilor, numai aceia fură daţi morţii, care juraseră credinţă sultanului turcesc; toţi ceilalţi fură iertaţi şi lăsaţi în viaţă cu averea lor. În afară de aceasta au fost eliberaţi şaisprezece mii de creştini şi bulgari de ambele sexe, care au fost trecuţi apoi Dunărea şi aşezaţi în Valahia pentru a cultiva — în chip şi cu obligaţia de ţărani — pămîntul rămas fără agricultori.

XI. [. . .]. Pînă a nu părăsi însă Basta Caşovia, ocupat fiind cu de toate, împăratul află cu cale să-l însărcineze pe voievodul Mihai — ca

locţiitor în acele părţi — cu aceleaşi puteri ca şi pe Basta; îi recomandă adică şi-l autoriză să-i aducă pe transilvăneni la ascultare în orice chip şi mod; aceasta o făcu împăratul atît spre a fi mai sigur de succes, cît şi spre a onora pe Mihai pentru atîtea fapte strălucite. Mult se bucură Mihai de ordinul ce-l primi pentru că încă de mult dorea din suflet să vadă deschizîndu-i-se drumul răzbunării asupra Báthoreştilor [8]. Începu, deci, să-i supravegheze îndeaproape pe amîndoi ⟨Báthoreştii⟩, dar mai cu seamă pe cardinal; nu pierdea din vedere nici cea mai mică mişcare a lui, îi urmărea de aproape toate drumurile, toate sfaturile ţinute toate soliile lui. În timp ce îl supraveghea deosebit de atent, află că Andrei, lipsit cu totul de judecata cea sănătoasă arătată în scrisorile trimise lui Basta, departe de promisiunile mari făcute împăratului Rudolf, s-ar fi lepădat de o situaţie mai bună şi avusese la sine un sol turcesc cu care petrecu din plin cîteva zile. Află că sultanul, prin mijlocirea acestui sol, de care am amintit, s-ar fi învoit să-i scadă tributul anual şi să-l ierte preabinevoitor de plata de cinci mii de galbeni mari (precum se spunea); de asemenea, ⟨s-ar fi învoit⟩ să-l recunoască pe el şi pe toţi urmaşii din familia Báthory — pe lîngă acordarea unui ajutor — drept domni ereditari ai Transilvaniei şi ai Moldovei. Voievodul Mihai mai spunea că, pentru a încheia acest legămînt, Andrei trimise chiar un sol cu daruri la Constantinopol. Ba, nemulţumit doar de alianţa cu sultanul, se însoţi şi cu Ieremia, domnul Moldovei, prin legătură de război şi pace. În fine, află cum că aceşti doi domni se şi înţeleseseră ca, sub auspiciile tiranului Mehmed, să-şi adune la un loc oştile şi să atace de îndată cu toate trupele şi să invadeze Valahia, anume, pentru a-i nimici conducătorul. În afară de toate acestea, Mihai mai înţelese cum că, pe lîngă aceste atacuri publice, la Poarta turcească se ţeseau şi alte intrigi privind capul lui; iar acestea, de asemenea, nu fără ştirea şi voinţa, şi nu fără sfaturile lui Andrei Báthory. Toate cele zise nu erau doar acuzaţii şi calomnieri ale Báthoreştilor răspîndite de inamicii lor şi de cei care îi bănuiau, ci lucruri aflate din chiar gura solilor (dacă se putea da crezămînt celor arătate de ei) care, trimişi de Andrei, la Constantinopol, printr-o rară favoare a norocului căzură în mîinile lui Mihai. Mihai, în îndreptăţita sa temere şi mîhnire, îi pedepsi cu moartea, ca pe nişte ucigaşi, trimişi asupra capului său. După toate acestea, nici unul, nici altul nu avea de ce să mai întîrzie: porniră unul asupra altuia [9]: Andrei Báthory unit cu Ieremia, domnul Moldovei, asupra Valahiei; munteanul * însoţit de o oaste formată din treizeci de mii (căci îşi înmulţise oastea) asupra Báthoreştilor. Andrei aştepta oşti de ajutor din Polonia, prin mijlocirea cancelarului suprem, Jan Zamoyski, care, avînd de soţie pe Griselda din neamul Báthoreştilor, lucra cu atît mai mult zel în favoarea cauzei Báthoreştilor, împotriva împăratului şi a austriecilor. Spre a închide drumul acestor ajutoare aşteptate de la Zamoyski şi din toată Polonia, Mihai se aruncă asupra duşmanului, dar înainte de toate asupra Braşovului, un tîrg învecinat cu polonii [10]. Ocupă această cetate cu forţa şi aşeză aici drept garnizoană o parte din cei mai credincioşi oameni ai săi. După aceea, supuse o parte din secuii aflaţi în garnizoanele Báthoreştilor; o altă parte din vecinătatea Braşovului, aflaţi sub steagurile lui Andrei Báthory, încearcă să o cîştige prin fruntaşul şi conducătorul lor, Moise Székely. Şi nu în deşert. Căci, în timpul şederii sale de vreo şapte zile în acele locuri, începu a-i atrage de partea sa, promiţîndu-le, din îngăduinţa împătatului, iertarea pentru cele trecute şi scutire de greutăţile şi apăsările publice pe viitor.

Apoi, uni pe valahii săi cu saşii din Transilvania şi cu cîţi voluntari putu să găsească [...].

XIII. Aşadar, domnul valahilor (pentru a reveni din nou la cele de la care ne-am abătut), adunînd sub flamurile sale pe saşi şi pe secui, pătrunse mai adînc în Transilvania, spre cea mai mare spaimă a Báthoreştilor, după ce ocupase de mai înainte Corona, oraş foarte mare, căruia i se spune Braşov în limba poporului. Apoi aduse la supunere Făgăraşul, una din cele mai puternice cetăţi ale Transilvaniei.

Auzind de pierderea unor cetăţi atît de puternice şi întărite, Andrei se cutremură. Porni îndată de la Alba Iulia să-şi aşeze tabăra la Sibiu, capitala Daciei, numite Mediteranea, căreia nemţii îi zic Hermannstadt şi care e aşezată spre apus. Mihai, ţinut la curent de fugari, plecase şi el, îndreptîndu-se cu iuţeală spre Alba Iulia, pînă într-un loc, cale de şase mile de Făgăraş nu departe de Sibiu, urmărindu-l pe cardinal cu un mare număr de pedestraşi şi călăreţi. Se apropia şi era gata să înceapă atacul. După puţin timp, pe cînd cele două oşti nu se aflau la o depărtare mai mare de opt stadii [11] una de alta, se produse o zăbavă: nu din cauza ostaşilor ori a conducătorului (căci toţi ardeau de dorinţa luptei), ci din cauza nunţiului apostolic [12]. Căci, precum odinioară, Leon cel Mare [13] îl întîmpinase pe Attila [14], biciul lui Dumnezeu, aşa precum se unesc Padul şi Mincio, la fel şi acest nunţiu însoţit de doi soli, aleşi din primii magnaţi ai ţării, poate cu mai puţin suflet dar cu aceeaşi elocinţă, încercară să îmblînzească mînia inamicului. Spun unii că voievodul Mihai, din respect pentru marele pontif, amînă lupta zicînd: „Mă voi gîndi peste noapte şi mîine voi da răspunsul lui Báthory sau cu vorba sau cu sabia". Dar cealaltă ştire pare a fi mai aproape de adevăr, că Mihai, ascultînd pe nunţiu şi neputîndu-i urma sfatul, îndată şi începu lupta. Sînt unii care reproduc chiar cuvintele lui Mihai în momentul cînd, repezindu-se în bătălie, îndemna pe ai săi cu cuvinte puţine şi scurte, dar pline de putere pentru oastea ce nu mai putea de dorinţa luptei. Nici nu era vreme pentru cuvinte mai multe cînd focul avea să înceapă. Aruncînd, deci, ochii în dreapta şi în stînga, încordîndu-şi mîinile şi tot trupul, voievodul Mihai, după datina sa, mai mult prin gesturi decît prin vorbe îi îmbărbăta pe ai săi. El le zise: „De partea noastră e dreptul şi dreptatea, cu noi e cauza cea bună, legăturile de pace, jurămintele, împăratul, cu noi e Dumnezeu; o victorie strălucită, o glorie nemărginită vă surîde; o pradă nespus de mare vă aşteaptă; care dintre voi nu s-ar grăbi să o apuce! Iar ceea ce vedeţi de partea cealaltă nu sînt altceva decît credinţa călcată în picioare, promisiuni deşarte, tratate violate, jurăminte pîngărite! Ce altceva decît legănarea trupurilor, nebunia minţilor, înşelăciune, uneltiri perfide, crunte înţelegeri cu păgînii şi cea mai necinstită călcare de legăminte? Oare la ce te mai poţi aştepta cînd sub un conducător destinat slujirii celor sfinte se ascunde un oştean fără crez, sub cuşmă un coif, sub hlamida sfîntă de purpură un piept necredincios, şi, în fine, cerul duşmănos! Iar din toate acestea oare ce mai poate aştepta însuşi inamicul, decît ceea ce se vede acum? Frică în inimă, tremur în trup, blestem muieresc asupra bătăliei, neîncredere în victorie şi, prin urmare, fuga înainte de luptă?".

De abia rosti valahul * aceste cuvinte şi cîntecul înflăcără inimile tuturor. Răsuna cerul de înfricoşatul vuiet! Ca grindina se revărsau gloanţele puştilor şi ale tunurilor, semn că se poruncise începutul luptei. Oştile se apropie, liniile de bătaie se orînduiesc de ambele părţi. Dar,

iată nunţiul apostolic, după ce se întorsese o dată fără de nici o ispravă, se înfăţişează din nou în mijlocul luptei şi cu viers înalt începe să strige : „Lucru nedemn de suflete creştine ! Sînge creştin se varsă de ambele părţi" şi alte asemenea vorbe pe măsura timpului şi a împrejurărilor. Oratorul [15] se adresa însă unor urechi surde; cuvintele sale nu se mai auzeau de zgomotul armelor. Mai mult, ca nu cumva să scadă înflăcărarea inimilor, din porunca voievodului, nunţiul apostolic este încredinţat în paza lui Pătraşcu, fiul lui Mihai. Furia lui Marte [16] stinsese astfel respectul cuvenit scaunului apostolic, prin persoana nunţiului său. Cinci ore întregi ţinu lupta cu multă înverşunare, fiind ziua sărbătorii sfinţilor apostoli Simon şi Iuda. În fine norocul armelor fu de partea lui Mihai. Din douăzecişicinci de mii de oşteni ai lui Báthory, mai bine de trei mii acopereau cîmpul de bătaie; pe ceilalţi îi pierdură rănile, fuga, captivitatea şi desperarea de toate. Cardinalul pierdu tabăra, multe steaguri şi patruzeci şi cinci de tunuri, lăsînd în urma sa aur şi altă neînchipuită mulţime de lucruri, cai şi alte lucruri de război, care căzură toate în mîinile valahului *. Dar adevărata pierdere a lui Andrei fu Transilvania întreagă, a cărei domnie o ocupase sub auspicii atît de nefericite, şi pe care voievodul o primea acum în credinţa împăratului. Părăsit de toţi, Andrei se văzu constrîns să o lase, fără a mai avea nimic. Cardinalului nu-i mai rămăsese nimic altceva decît să scape în fuga cailor — însoţit de cîţiva dintre cei mai credincioşi — pe potecile întortocheate ale pădurilor şi munţilor. Bătălia fu lîngă Sibiu [17]. Îndată după victorie, valahul * lăsă însă Sibiul şi plecă cu oastea repede spre Alba Iulia, căci nimic nu ura mai mult decît întîrzierea, atunci cînd lucrurile îi mergeau bine. În cale ocupă oraşele întărite. Şi ştiind prea bine că nici lupta, nici victoriile neîntrerupte, ci supunerea deplină este mijlocul care-l duce la ţintă şi glorie, aşeză cercetaşi la toate drumurile şi căile, pentru a veghea şi cerceta cu de-a amănuntul locurile în care se ascundea Andrei după bătălie, precum şi ce ar avea de gînd să facă. Şi temîndu-se că, atît cît va fi în viaţă, nu va înceta să reînvie flacăra tulburărilor inamice, puse preţ pe capul lui şi dădu ordin ca să fie adus la Alba Iulia viu sau mort.

[. . .]. În fine, pentru a-l scăpa pe împărat de toate grijile, Mihai nu-l iertă nici pe cardinal. Acesta, încă din ziua nenorocitei lupte de la 28 octombrie scăpînd cu fuga, rătăcea în ascuns prin toate părţile, urmărit de cercetaşii valahului * pe toate căile, umblate şi neumblate. Pînă la urmă, după multă şi îndelungată căutare, dădură din întîmplare peste el, însoţit numai de şapte inşi, în mijlocul unor munţi şi îndată îl şi omorîră cu cruzime, contrar ordinului dat de Mihai vodă [18]. Ucigaşii îi tăiară capul şi-l aduseră înfipt — spre vedere — în vîrful lăncii. Peste puţin fu adus la Alba Iulia şi trupul neînsufleţit, iar Mihai — aflînd de crimă — porunci, nu fără mulţumire, să i se înfăţişeze împreună cu capul [. . .]. De altfel cadavrul fu înmormîntat cu mare pompă, precum se şi cuvenea unui principe dintr-o familie şi de o demnitate atît de alese [. . .].

XVI. După aceea Mihai, învingînd şi supunînd toată Transilvania — în vreme ce se părea că, în afară de constanţă, nimic nu mai lipsea gloriei sale — , trimise împăratului şi cheile Daciilor ca semn de deplină supunere. Iar împăratul, ţinînd seama de măreţia evenimentelor, petrecute cu succes atît de spornic, într-un timp atît de scurt, tresăltă de bucurie şi prin scrisori şi cărţi împărăteşti, trimise septemvirilor şi mai marilor Imperiului roman, sărbători într-un chip magnific faptele voievodului valah. Numele voievodului cîştigă prin aceasta o măreţie şi faimă neînchipuită, răspîndin-

du-se în întreaga lume, astfel încît toţi îl aveau pe buze, nemaiîndoindu-se de strălucirea lui nici turcii, nici tătarii, care tremurau cu toţii de puterea armelor lui. Dar, din motive mai lesne de înţeles, Mihai se bucura de mare stimă la popoarele creştine, care îi sărbătoreau cu bucurie faptele şi virtuţile.

XVIII. [. . .]. Tot în acea vreme, la hotarul apusean al Daciilor, nu departe unul de altul, fiecare cu oştile sale, se aflau de o parte Gheorghe Basta, căpitanul oştii germane, învestit de împărat cu deplină putere, iar de altă parte voievodul Mihai cu valahii săi şi cu transilvănenii, care şi-i alăturase de curînd. Mulţi, fără a pătrunde împrejurările tulburi, îl învinuiau pe împăratul Rudolf, de a fi dat ambilor asemenea porunci. Şi, într-adevăr, dacă cineva judeca lucrurile doar superficial, iar nu în adîncimea lor, uşor se putea amăgi în a crede că Rudolf ar fi voit înadins să arunce sămînţa dezbinării între aceşti doi conducători. Căci — ceea ce era ştiut şi de cei mai bătrîni, şi de n-am fi păţit-o şi noi de atîtea ori — nu putea să nu ştie împăratul, anume, că atît timp cît doi oameni, civili sau militari, învestiţi cu una şi aceeaşi putere, se află în acelaşi timp şi în acelaşi loc, treburile publice nu pot fi administrate bine niciodată sau foarte arareori, fie în timp de pace, fie în vreme de război [. . .]. Iar aceasta cu atît mai puţin atunci cînd vor pune mîna pe putere: unul, înconjurat de oşti numeroase şi onoruri de conducător, celălalt, sprijinindu-se în afară de acestea şi pe meritele sale mari şi de curînd cîştigate, aşa precum se întîmplase atunci să fie cu Basta şi cu voievodul Mihai. Basta avea oaste numeroasă şi vitează de germani, nu numai cîtă se găsea în taberele sale de iarnă şi în cetăţi, ci oricît ar fi cerut în caz de nevoie din tot imperiul; îl mai avea apoi pe împărat, reazemul său cel mai puternic. Valahul* avea pe de altă parte mereu sporita conştiinţă a atîtor mari victorii, o nemărginită încredere în puterile sale şi în prestigiul numelui său; în unele nu era cu nimic mai prejos decît Basta, iar în multe altele, făcute singur şi fără de ajutor, îl întrecea pe Basta. La acestea se adaugă faptul că mai toţi provincialii ⟨transilvăneni⟩ ţineau mai mult la unul de-al lor, la un dac ca Mihai, decît la un străin ca Basta. Căci oare ce-i este mai apropiat Transilvaniei decît valahul * din vecinătate? Iar de vom da uitării lupta din urmă a Báthoreştilor (care-i pusese faţă în faţă cu voievodul) care alt popor, în afară de valahi, poate fi oare într-atît de asemănător şi într-atît de plăcut transilvănenilor? Căci mai toţi sînt de acelaşi sînge, de aceeaşi origine, de acelaşi nume: daci sînt şi unii şi ceilalţi. Dar pentru a se înţelege mai bine, de ce amintirea neamului acestora a survenit mai adesea în preocupările noastre, să consultăm, pe scurt, spre ştire, cele ce se ştiu din geografia mai veche ori mai nouă.

XXI. Mare fusese odinioară numele voievodului Mihai la sultanul turcesc, încă înainte de devastarea de la Nicopole. Ba acesta se bucura de nu mai puţină trecere la dregătorii turci care îl numărau între prietenii lor. Lucru dovedit îndeajuns de cele ce urmează.

În acea vreme la Oradea (oraş şi cetate din Pannonia Inferioară) ducea lupte hanul tătarilor (comandant suprem al armatei) aflat în slujba lui Mehmed sultanul turcesc. Mihai, plătindu-i o mare sumă de bani, se învoi cu el ca să înceteze de a mai prăda şi devasta acele locuri ce ţineau de drept de Transilvania. Cu toate acestea tătarul, barbar totdeauna şi necredincios (aşa cum acest neam se poartă faţă de cei cu numele de creştin, cu forţa sciţilor şi mintea punilor), călcă credinţa dată şi cumpărată cu bani şi pe lîngă argintul ce-l primise, devastă toate locurile din jur

şi apoi se depărtă cu mare pradă, valahul * rămînînd doar cu vorbe şi cu locuri pustiite [19]. După un asemenea afront, valahul * se adresă cu grea şi amară plîngere serdarului, paşa turcesc. Iar serdarul (care pe atunci încă nu ajunsese pînă acolo, încît să cumpere ucigaşi pentru capul lui Mihai, precum se arată mai sus), găsi că plîngerea valahului * e prea îndreptăţită şi, făcînd hanului judecată, cu preaînalta voie a sultanului Mehmed, îl condamnă la moarte, sugrumîndu-l, pedeapsă rezervată turcilor mai de frunte. După aceea, auzind Mehmed al III-lea că Mihai, prin virtutea sa militară, înfrînsese pe cardinalul Báthory şi ocupase toată Transilvania, începu a-l linguşi mai mult decît s-ar fi cuvenit pentru soarta şi condiţia sa. El trimise soli de la Constantinopol, care să-l felicite pe valahul * învingător; îl invită, prin cele mai blînde scrisori şi cuvinte, la alianţă cu turcii. Căpitanilor turci de la hotarele Valahiei şi ale Moldovei, li s-a poruncit să se alăture lui Mihai, de îndată ce acesta s-ar arăta dispus spre o alianţă cu turcii. Şi, cu toate că Mihai fie din sinceritate, fie din făţărnicie, respingea ori mai bine amîna acestea şi alte asemenea propuneri, Mehmed nu încetă să stăruiască. Căci el, sultanul Mehmed, de la înălţimea sa, prevedea mai bine cele ce aveau să urmeze, de cum le putea presimţi Mihai. De aceea, chiar şi după liniştirea tuturor tulburărilor din Transilvania şi după împăcarea cu Basta, îl solicita pe Mihai fără încetare. În acest scop îi trimise de la Poartă pe cei mai experimentaţi şi mai luminaţi oameni, cu cele mai alese daruri [. . .].

XXII. Tot în acea vreme Sigismund Báthory, fostul domn tributar al Transilvaniei, refugiat în Polonia, plin de tristeţe pentru pieirea vărului său, a cardinalului, se frămînta cum ar putea porni războiul şi cu ce ajutoare. Şi, după stăruinţă neîncetată, cîştigă cu greu oarecare ajutoare din vecini şi de mai departe. Se spune (după cum erau convinşi pe atunci unii) că într-ascuns cîştigase de partea sa pe sultan, iar pe faţă pe poloni şi moldoveni. Scopul său era redobîndirea Transilvaniei prin puterea armelor, înlăturarea stăpînirii imperiale, scoaterea lui Basta, trimisul împăratului, alungarea voievodului Valahiei din hotarele şi fortificaţiile ocupate. Se spunea că sultanul intervenise pe lîngă poloni, prin scrisori şi soli, în favoarea reînscăunării lui Báthory, deoarece Sigismund (după cum afirmau turcii) s-ar fi unit din nou cu el prin cele mai strînse înţelegeri. Apoi, Jan Zamoyski, despre care se putea prea bine zice că guverna Polonia, imediat în urma regelui, nu lăsă neîncercate nici cele mai extreme mijloace pentru readucerea lui Sigismund [. . .]. Destul că Báthoreştii adunară o oaste înfricoşătoare şi porniră războiul împotriva lui Mihai, domnul Valahiei. Dar nu întîrzie nici valahul * în a cere lui Basta şi împăratului să participe la primejdiile unui război atît de înfricoşător. Aceasta a făcut-o înadins, pentru ca Basta să nu ia parte şi el la luptă şi la glorie? Ori, poate, pericolul neaşteptat nu-i dădu timp să mai ceară şi alt ajutor? Nu ştim, şi puţin ne interesează. Scriitorii de mai înainte încă trecură sub tăcere cauzele mai ascunse. Destul că oştile se puseră în mişcare de ambele părţi, îşi aşezară taberele fără întîrziere şi de îndată începu bătălia. Sînt unii care amintesc de două bătălii care au avut loc în acest an [20] pe cîmpiile Moldovei; unul din aceşti autori e Iansonius. Căci despre o a treia bătălie vom vorbi mai pe urmă. Dar ceea ce spun toţi deopotrivă este că Báthory şi Ieremia adunaseră oşti nenumărate. În afară de polonii lui Zamoyski şi de o numeroasă oaste din Moldova, se adunase o amestecătură mare de fugari din Transilvania, de turci şi de tătari. Se spune mai încolo că Mihai, trecînd peste stîncile,

repezişurile şi pustietăţile munţilor, le ieşi cu atîta iuţeală înainte, încît ajunse mai degrabă decît vestea venirii lui. Şi, fără ca militarii osteniţi de oboseala drumului să poată respira măcar, îndată se şi repezi asupra Báthoreştilor pe cînd aceştia nici nu visau. Iar oştenii valahi nu luară această grabă în nume de rău, căci Mihai îi umpluse de încrederea că victoria e afară de orice îndoială, înfăţişîndu-le prada ce-i aştepta şi gloria luptei, ce nu aveau să o împartă cu nimeni. Şi, într-adevăr, Báthoreştii nu putură rezista vitejiei valahilor, ci, împinşi şi azvîrliţi în acele locuri împădurite, abrupte şi sălbatice, pe unde trecuseră cu puţin mai înainte ca învingători, o apucară la fugă spre alte locuri mai ferite şi mai liniştite ale Moldovei. Iar Sigismund şi Ieremia, înfrînţi de soarta armelor, neîncrezîndu-se în puţina oaste ce le mai rămase, fugiră grabnic spre Polonia. Ajungînd aici, adunară cu ajutorul lui Zamoyski o seamă de mercenari şi, după ce-şi întregiră oastea, strîngînd atîţia oşteni cît le stătu în putere, porniră o nouă expediţie. Şi fiindcă atît prin lupta nenorocită de mai înainte, cît şi prin devastarea neîntemeiată a ţării, ştiau că Moldova se înstrăinase mult de ei, o ocoliră de această dată şi îşi aşezară tabăra la Dunăre [21], nu departe de castelul Hotin, începînd lupta din nou peste puţin timp cu o oaste de treizeci de mii de oameni. Dar nici acum nu fură mai norocoşi decît prima dată. Deoarece nici nu apucară bine a se aşeza în ordine de bătaie, cînd Mihai, cu o repeziciune de necrezut, se şi aruncă asupra lor: omorî opt mii de moldoveni, sfărîmă şi zdrobi pe poloni, pe transilvăneni şi pe Sigismund, apoi se întoarse în Transilvania învingător şi triumfător [22][...].

XXXI. Mare şi la vederea tuturor fu vitejia voievodului Mihai în această bătălie, iar succesul luptei n-a fost mai prejos decît bărbăţia şi înţelepciunea sa. Dar chiar prin aceasta (căci acestea merg împreună) crescu peste măsură trufia valahului *, pată nesuferită pentru toate frumuseţile inimii omeneşti. Căci valahul * — atît înainte de aceasta, cît şi acum de curînd — încercase cu destulă perfidie să se alieze cu puterile din afară împotriva împăratului [...]. Începu deci să trimită scrisori şi soli, să trateze fără nici o sfială cu sultanul turcesc, cu polonii lui Zamoyski, cu tătarii — pe care îi bătuse cu toţii de curînd — în ce chip ar putea ajunge, vreodată, el şi fiul său Pătraşcu, domni supremi deloc tributari împăratului, ai celor trei Dacii [23][...].

XXXIII. Aceste cuvinte, rostite cu cea mai bună intenţie, atinseră atît de amarnic inima trufaşului valah * încît nici nu-i fu în putinţă să se prefacă ori să-şi ascundă durerea inimii, nici a amîna pentru un timp mai potrivit izbucnirea mîniei sale. Ci, numaidecît, începu să strige milităreşte: „Cine dracu sînt acei Rudolfi şi cezari de care îmi vorbeşte unul ca Basta? Sau cine sînt aceşti Basta ce mi-i trimite Rudolf drept monitori? La dracu şi la corbi cu aceşti de două ori inoportuni areopagiţi! Cum? În cele trei ţări ale Daciei, supuse cu primejdia vieţii mele, îngenunchiate prin vitejia mea, dobîndite prin victoriile mele, mai cutează încă cineva să-mi prescrie legile îndurării (cu voia celui de sus), ale prudenţei, ale înţelegerilor şi alianţelor? Ori să îngrădească stăpînirea mea şi dreptul meu de a duce tratative? Pieri Basta! Sau, dacă voieşti a domni, domneşte peste ai tăi, iar pe mine să mă laşi în pace, pentru că în treburile mele şi în ţările supuse cu braţul meu nu recunosc pe nimeni deasupra mea, necum pe un Basta, şi nici pe vreun Rudolf şi pe alţi cezari. Fiecare e Jupiter în cerul său, iar nu într-al altuia". Grăind acestea, bărbatul mînios la culme rupse convorbirea şi intră repede în cort, lăsîndu-l pe

Basta — care tăcuse cu băgare de seamă în acest timp — singur şi buimac de neizbutirea sfaturilor sale. Întors apoi în tabăra şi în cortul său nu mai zise nimic, ci, ascunzîndu-şi furia, se hotărî să aştepte ocazia şi să se gîndească mai profund la cum aveau să urmeze lucrurile sale. După ce, meditînd mult şi în linişte, cumpăni în sine toate împrejurările, convocă la sfat acei căpitani şi tribuni, pe care-i ştia şi mai credincioşi împăratului şi mai cunoscători urzelilor voievodului, ca nu cumva, hotărînd de unul singur într-o pricină atît de grea, să se pară că ar fi luat seama mai mult la mînia sa decît la autoritatea împăratului. Acestora le făcu deci cunoscute vorbele şi nesupunerea furioasă a valahului *, dînd frîu supărării şi plîngîndu-se că demnitatea cuvenită trimisului împărătesc este călcată în picioare şi întreaga Transilvanie asuprită în mod neomenos. La acestea strigară cu toţii „Să fie pusă în frîu printr-o pază sigură neruşinata cutezanţă a voievodului, iar de se va opune, să se procedeze împotrivă-i chiar cu forţa şi cu armele". Basta a zis că aceasta este şi părerea sa, adăugînd : „Cine poate oferi probe mai evidente de răzvrătire, decît cel ce se rupe de trimisul împăratului? Ori de necredinţă, decît cel ce prin cuvinte injurioase se depărtează de împărat? Sau de tiranie, decît cel ce prin chinuirea zilnică a unor nefericiţi se leapădă de aproape orice omenie şi se laudă că toate acestea le face în temeiul dreptului său?". De aceea sfatul hotărî arestarea nesupusului ori moartea, dacă s-ar opune.

XXXIV. Veni a optsprezecea zi după calendele lunii August [24] de la glorioasa victorie [25], ziua consacrată memoriei martirului prenestin Agapet, cînd Basta, nu doar chemă, ci îl invită cu omenie la sine pe Mihai. Pretextul era să se consulte despre încurcatele treburi ale războiului, asupra cărora ar dori să cunoască sfatul voievodului în privinţa învingerii dificultăţilor. Iar ca să creadă în sinceritatea invitaţiei, îi trimise un vestitor, nu dintre cei de rînd, ori dintre slujitorii de arme sau dintre gărzile pretoriului, ci un om şi de familie şi de rang, parte pentru a înlătura orice bănuială, parte pentru a da invitaţiei mai multă demnitate. Voievodul, întărit în încăpăţînarea sa, refuză; vestitorul stărui cu toate acestea. În cele din urmă, văzîndu-l de nestrămutat pe cel răzvrătit, îl somă precum îi fusese poruncit : „Din ordinul şi porunca lui Basta, şi în numele împăratului, al cărui trimis e Basta". În felul acesta însă, nu numai că nu l-a înduplecat pe Mihai, ci l-a înăsprit încă şi mai tare, acesta zicîndu-i : „Vor să-mi dea ordine cei ce n-au nici un drept asupra mea". Aduse îndată la ştirea lui Basta, acestea îl constrînseră să recurgă la mijloace extreme împotriva puternicului bărbat, după ce cele mai uşoare nu avură nici un efect. Socotind, aşadar, că a sosit în fine ora de a rupe o dată pentru totdeauna cu prefăcătoriile şi de a restabili autoritatea împărătească, ⟨Basta⟩ alese două steaguri dintre cei mai aprigi valoni şi germani şi, după ce îi îndemnă să uite de toată primejdia, avînd înaintea ochilor numai binele maiestăţii împărăteşti, îi trimise la cortul voievodului cu însărcinarea să-l prindă. Soldaţii plecară fără întîrziere. Iar voievodul Mihai văzînd mulţimea oştenilor lui Basta, înţelese îndată ceea ce îi spunea şi mintea : că asupra capului său se va dezlănţui furtuna fatală, dacă nu-i va ieşi numaidecît în întîmpinare. Înălţîndu-şi vocea, începu să strige către ai săi; „Valahi ! Valahi ! Alergaţi iute ! Forţa, duşmanul, violenţa ne ameninţă !". În vreme ce striga scoţîndu-şi sabia din teacă, se repezi asupra a doi dintre centurionii germani, pentru a-i tăia în bucăţi pe oricare din ei. Însă în acea clipă un valon, aruncîndu-se cu securea sa cu două tăişuri, abătu lovitura lui Mihai, şi-l lovi

peste coaste dintr-o parte în alta rănindu-l. Atunci care mai de care, valoni şi germani, fără deosebire, îl copleşiră cu toată puterea lor, îl aruncară la pămînt şi pînă nu-şi dăduse încă suflarea din urmă îi desprinseră capul de trup şi-l duseră lui Basta, care, aflat la sfat împreună cu ceilalţi, aştepta cu sufletul la gură rezultatul acţiunii [26][. . .].

* Mihai Viteazul.

** Sultanul.

[1] Aluzie la faptul că Mihai Viteazul acceptase steagul de domnie trimis de către Poartă.

[2] Cardinalul Andrei Báthory, principe al Transilvaniei (martie – octombrie 1599).

[3] Rudolf al II-lea (1576 – 1612).

[4] Mehmed al III-lea (1595 – 1603).

[5] Papa Clement al VIII-lea (1592 – 1605).

[6] În lupta de la Nicopole (septembrie 1598).

[7] V. n. 2, p. 109.

[8] Afirmaţia lui Ioannis Bisselius este tendenţioasă; acţiunea lui Mihai în Transilvania nu se reduce la o simplă răzbunare împotriva Báthoreştilor, ci era continuarea politicii din 1599 – 1600, pentru împlinirea unui ideal politic românesc: unirea Transilvaniei cu Muntenia şi Moldova.

[9] La 7/17 octombrie 1599, Mihai începe acţiunea pentru traversarea munţilor Carpaţi în Transilvania, iar la 10/20 octombrie oastea munteană îşi aşeză tabăra la Prejmer în Ţara Bîrsei.

[10] Plasarea Braşovului lîngă graniţele Poloniei dovedeşte lacune în informaţia autorului. Braşovul n-a fost cucerit de Mihai, oraşul declarîndu-se neutru pînă la terminarea războiului; în schimb braşovenii l-au asigurat pe domnul român că îi vor depune jurămînt de credinţă, dacă ieşea învingător.

[11] Aproximativ 1 000 m.

[12] Germanico Malaspina. V. şi n. 9, p. 68.

[13] Leon I cel Mare, papă între 440 – 461.

[14] Regele hunilor (432 – 453), supranumit „biciul lui Dumnezeu", din pricina cruzimii de care dăduse dovadă în campaniile sale militare.

[15] În evul mediu ambasadorul (solul) era denumit frecvent şi orator.

[16] Zeul războiului, în mitologia romană.

[17] La Şelimbăr (18/28 octombrie 1599). V. n. 4, p. 436.

[18] V. n. 14, p. 68 şi p. 179 – 182.

[19] Aluzie la marea invazie a tătarilor în Muntenia în octombrie 1596.

[20] 1600.

[21] Autorul face o confuzie; este vorba de Nistru.

[22] Bisselius se referă la lupta de la Hotin (probabil 11/20 mai 1600). V. şi n. 19, p. 68.

[23] Bisselius surprinde şi semnificaţia actului săvîrşit de Mihai în toată plenitudinea sa

[24] 1601.

[25] De la Guruslău.

[26] Mihai a fost ucis pe Cîmpia Turzii în zorii zilei de 9/19 august 1601. V. n. 8, p. 118

MEMORIE
ISTORICHE
DE
MONARCHI
OTTOMANI,
DI
GIOVANNI SAGREDO
CAVALIERE.

DEDICATE
All' Illustriss. Sig. Sig. e Padron Colendiss.
IL SIG. CONTE
GIVLIO ANTONIO BOLOGNINI.

IN BOLOGNA, M. DC. LXXIV.

Per Gio: Recaldini. Ad Istanza di Benedetto Neri Libraro in Parma.
Con licenza de' Superiori.

GIOVANNI SAGREDO

Istoricul Giovanni Sagredo s-a născut în 1616 la Veneţia dintr-o familie veche şi nobilă. A desfăşurat o intensă activitate politică, fiind ambasador al Republicii Veneţia în diverse ţări din Europa.

După 1674, s-a consacrat exclusiv studiului ştiinţelor şi elaborării unei istorii a turcilor, precum şi a unui tratat privind statul şi guvernul Veneţiei. Începînd cu anul 1691, s-a ocupat intens de viaţa politică, dar numai pentru o scurtă perioadă, căci moartea îl surprinse în plină activitate.

În lucrarea sa principală, *Memorie istoriche de monarchi ottomani*, care cuprinde perioada 1300—1646, Sagredo se dovedeşte un istoric instruit, obiectiv şi cunoscător profund al scrierilor antice.

Ediţia folosită: *Memorie istoriche de monarchi ottomani*, **Bologna, Gio Recaldini, 1674, p. 446 — 448; 482 — 486; 489 — 490.**

MEMORIE ISTORICHE DE MONARCHI OTTOMANI

[...]. Priuò l'Ottomano Ferat Bassa, per l'antecedente sfortunata condotta, del Generalato, e gl'hauerebbe tolta anco la vita, se l'intercessione dell'Imperante Regina Madre non gl'hauesse scansato il colpo. Fu di nuouo preferito al comando delle Truppe Turchesche Sinano Soldato per molte attioni in Asia, e per la recente espugnatione di Giauarino esperimentato, e famoso. Egli partito di Costantinopoli, e rinforzato per camino da i Bassà confinanti, con ottanta mila huomini s'incaminò in Valachia. Per ingrossare l'Armata arollò sotto l'Insegne Villici Cristiani; il che non fù dalla Porta approuato per dubbio della loro fede. Prese Bucarest, e ritrouata Tergouist Metropoli de'Principi di quella Prouincia abbandonata, facillmente l'occupò. Michel Vaiuoda non hauendo forze valeuoli per far fronte a i Turchi, hauea precedentemente inuiata per sicurezza in Transsiluania la Moglie, & il figliuolo; & egli trà l'Alpi in passi angusti con le sue Truppe s'assicurò, doue col vantaggio del sito scaramucciando più d'una volta con l'inimico lo maltrattò. In una trà l'altre valendosi li Valacchi di una palude, batterono i Turchi in modo, che guadagnarono quattro pezzi di cannone, & alcune Insegne; e mentre Sinano rampognando i suoi, e battendo i fuggitiui con la mazza ferrata facea tutti gli sforzi per rimetterli in ordinanza: Riuseitogli vano ogni esperimento, cadde anch'esso col Cauallo, & inuiluppato nel fango, con fatica puote da'suoi essere leuato dal pericolo; e per la percossa gli furono tratti di bocca due denti.

Inuiò intanto il Vaiuoda messi a Sigismondo, perche soccorresse il suo pericolo, e non lasciasse innondare il Paese dalle forze prepotenti dell'inimico. Il Transiluano con la solita generosità anteponendo i, disaggi della guerra alle delitie delle nozze, si ridusse in Campagna, doue data la mostra alle Truppe, trouò sotto le sue Insegne, compresi i soccorsi di Cesare, ventidue mila Caualli, trenta due mila Fanti, e cinquanta quattro pezzi di cannone, alle quali forze unitesi quelle del Valacco, consistenti in altri otto mila scielti Soldati, conobbe, che con l'asistenza indeficiente del suo coraggio poteua fronteggiare a'Turchi con speranza di vittoria, la quale gli fu pronosticata da un'Aquila, che con rapido volo precipitò dalla sommità de'Monti, & al piede della sua tenda, che in quel punto si spiegaua, riposò. Fu presa viua da'suoi Soldati, che interpretarano il di lei volo a buon augurio.

Il susseguente mattino ordinata la marchia dispose l'attacco alla Piazza di Tergouist lasciata ben munita da Sinano, che a Bucarest s'era col grosso della Turchesca Armata accampato. Fu la Piazza valorosamente inuestita da'Siculi Popoli Transiluani i più guerrieri, i quali reiterarono con non intermittente costanza gl'assalti, finche a viua forza superate le breccie se ne impadronirono. Questo risoluto, e fortunato successo abbatè in modo il coraggio di Sinano, che abbandonato Bucarest, verso il Castello di Giorgien si ritirò con tanta fretta, che essendosi infrante le ruote, che conduceuano alcuni cannoni, li lasciò per camino [...]. Con lo stesso fortunato progresso diede un generale assalto al Castello di Giorgien in faccia dell'inimico, e sforsatolo, tagliò a pezzi mille, e quattrocento Turchi, che vi stàuano di guarnigione. Sinano Soldato agguerrito, & innuecchiato nell'armi non hebe assai di costanza per tollerare il disastro ; & assuefatto alle vittorie, pareagli, che la fortuna volesse nell'età sua decrepita abbandonarlo de'suoi fauori. Diede con sue lettere raguaglio alla Porta del successo. Incolpò il Valacco, che unito al Transiluano hauesse principalmente contribuito al disconcio. Nel racconto hebbe riguardo a coonestare l'accaduro, & a dipignerlo in tale sembianza, che inorridisse quanto meno si potea il Sultano, ben preuedendo, che regolandosi la Corte di Costantinopoli dagl'siti, s'hauerebbe incolpata più la condotta che la fortuna, tanto più, che egli era stato quello, che haueua consigliata la guerra. S'espresse, che non haueano i Cristiani combattuto con Turchi, mà col bagaglio. Che il neruo delle sue Militie era seco di gia marchiato. Che non prouedutasi la sorpresa degl'inimici poca gente, & inesperta di retroguardia, cedette all'impeto, e causò la perdita. Che se bene imminente l'Inuerno, e l'orridezza della Stagione non daua più adito alla vendetta, se la riserbaua tuttauia a Primauera, nella quale, ò morirebbe, ò risarcirebbe con la vita del Transiluano, e del Valacco il discapito più riceuuto dall'accidente, e dall'essere stato assalito absente, che dalla presentanea brauura de'Cristiani. Non sodisfecero a Meemet per all'ora queste discolpe : chiamato a se il Muftì, et participatogli l'accaduto, rispose questi, che la perdita era stata grauissima, e che computato il valore del cannone, attiraglio, Caualli, armi, & altri apprestamenti, ascendea ad un millione, Che non douea Sinano esporre un cosi ricco capitale al capriccioso insulto dell'inimico.

[...]. Sigismondo hauea conuocata la Dieta. Espose i motiui, che l'haueuano persuaso a rinunciare à Cesare il Principato. Obbligò gli Stati à giurare fedeltà agl'Ambasciatori Imperiali, i quali altresì a lui cedettero i diritti delle Contee d'Opolia, e Ratisbor, e promisero, che sarebbe

venuto Massimiliano in persona per dirigere la Prouincia. Anche Michel Vaiuoda Principe di Valacchia assicurò gl'Ambasciatori Imperiali di sua fedel diuotione, i quali s'obbligarono per Cesare di pagargli dieci mila ongari d'annuo stipendio, rilasciandogli la Valacchia in eredita. Ma sino a tanto che Massimiliano sta preparando equipaggio proportionato alla persona, & alla dignita per fare il suo solenne ingresso nel conceduto Paese, giunsero lettere, che Sigismondo passato in Vratislauia, & in Opolia suo Principato, comprendendo la differenza del concambio si fosse ormai pentito.

[. . .]. Michel Vaiuoda Principe d i Valacchia della fattione Cristiana, reso à i Turchi infesto, esolpetto, sapendo, che andauano meditando di scacciarlo dal Principato, ricouratosi sotto l'ombra di Cesare, offeria con le propri forze, e con gl'aiti di quella Maesta di espellere il Cardinale. Questi vedendo disperato il suo aggiustamento con l'Imperatore, s'uni finalmente agl'Infedeli. Nel precipitare in questa deliberatione, più politica, che Cristiana, si ricordò d'esser Principe, ma si scordò d'esser Cardinale. Il Valacco dichiarato Generale di Cesare, rinforzato con danari, raccolse un valido nervo d'Armata consistente in trenta mila Soldati, traendo al suo partito i Siculi, con promissione di mantenere; & ampliare loro i priuilegi. Con queste forze, e diciotto cannoni si pianto in vista d'Ermstat, doue sopragiunse il Nuntio Apostolico con gl'Ambasciatori del Battori per diuertirlo dall'inuasione della Prouincia, adducendo esser tale la volonta di Cesare; & offerendosi il Nuntio di persuadere il Cardinale a stacarsi da i Turchi. Ma in fine mancando questi progetti di radice, e chiamandosi il Valacco deluso, s'assicuro del Nuntio medesimo, facendo poi penetrare al Cardinale, che se hauesse voluto rilasciarea a Cesare, come a natural Padrone il Dominio della Transiluania, lo hauerebbe rimesso nella pristina gratia di sua Maestà. Mà da i posti di Dominio sogliono gl'ambitiosi lasciarsi per l'altrui spinta gettare, e precipitare piu tosto, che volontariamente discendere. Non volendo il Cardinale restar persuaso, fu costretto dal Vaiuoda, che s'auanzo con l'Armata a vista di quella dell'inimico, e venuti al cimento si combattè per un pezzo con ugual valore da una parte, e dall'altra, mà non con pari fortuna, perche la costanza de'Transiluani rallentò; quattromila . . . di loro restarono tagliati a pezzi, e piegò la vittoria a fauore del Valacco. Con perdita del bagaglio, e di quarantacinque cannoni fù il Cardinale rotto, e fugato. Guadagnata da lui con la uelocità del Cauallo la Montagna, quiui tracciato, e rinuenuto con soli sette de'suoi nascosto nel piu cupo d'una Cauerna, da alcuni Valacchi, che l'andauano braccheggiando, fù decapitato: Principe che hauendo mal poste le pietre fondamentali del suo gouerno, non è marauiglia, se caddè sotto le rouine della mal costrutta fabrica. Fù la testa portrata al Vaiuoda, che alla stessa, & al corpo ordinò onoreuole sepoltura. I Turchi di questo successo, che mantenendo disunito il partito Cristiano l'indeboliua, non lasciarono di riceuerne aggradimento, e di comprobarne allegrezza. Il Vaiuoda valendosi utilmente della vittoria s'impadroni d'Alba Reale, e poco doppo di Claudiopoli.

[. . .]. Espugno successiuamente Ust, doue stauano raccolti i tesori del Cardinale, e ne disfamò la propria auaritia. Istuan Battori Nipote del già Principe di Transiluania, facendo ogni sforzo per raddirizzare le riuersate fortune della sua Casa, tentò d'ammassare alcune Truppe a i confini della Polonia; mà il diuieto del Rè alieno dall'offendere Cesare, attrauersò i di lui disegni, in modo che volendo ritirarsi a Sombrio fù fatto dal Basta prigione, e rimesso poi in gratia dell'Imperatore a condi-

tione, che consegnasse la Piazza di Viuar nelle mani degl'Austriaci, come seguì. Auuisato Rodolfo di questi successi, mandò due plenipotentiarii perche riceuessero la Transiluania sotto il suo Dominio; & il Basta munì in consonanza Viuar, Ust, Lippa, & altre Piazze. Simili caute procedure ingelosirono anzi amareggiarono il Valacco, che aspirava al Dominio della Prouincia, come frutto del suo valore, e della passata vittoria. I Turchi sempre vigilanti a cauar profitti dalle dissidenze Cristiane, informati delle predette gelosie, grespedirono un loro Chiaus per tirarlo al loro partito. Assicurò egli i Ministri Cesarei d'hauer fatta resistenza alle tentationi Turchesche; ma non lasciò di rimostrare nello stesso tempo i suoi meriti con Casa d'Austria, bramare proportionate ricompense, sperare d'essere inuestito da Cesare di qualla Prouincia, della quale col suo valore hauea spogliato il Cardinale. Sigismondo intanto il Principe di Transiluania, l'instabile, col fomento de'Turchi, e Moldaui s'accinse per reprimerla, e ritorglierla a Valacco, che a nome dell'Imperatore la possedea. Michele per resistere, instrusse un valido Esercito, e passate l'Alpi si ridusse nella Moldauia con perdita di molti de'suoi per mancanza di vettouaglie. Quiui senza perder tempo inuitò Sigismondo alla battaglia, e disordinatolo, e battutolo nel primo incontro, con perdita di ottomila de'suoi, lo costrinse a ritirarsi fuggitiuo alle frontiere di Polonia. E rimarcabile, che fintanto che questo Principe fù perseuerante nel partito Fedele, hebbe sempre partiali le vittorie; ma quando se ne staccò, e s'unì a i Turchi variò di fortuna, e fù sempre vinto, e disfatto. La spada Cristiana per l'ordinario perde il filo se none è maneggiata dalla ragione, e dalla giustitia. Assoggettì il Valacco la Moldauia alle sue armi vittoriose, & obbligò i popoli a giurare fedeltà a Cesare, che la permise in gouerno di lui primogenito; ed egli poi nella Transiluania, per la quale tenea particolar affettione, si ricondusse. Quiui ritrouo il Dottor Penz Commissario Imperiale, che con suo graue sentimento gl'espose essere volontà di Rodolfo, che al Basta suo Generale consegnasse la Prouincia. Sotto varii pretesti andaua protraendo l'esecutione;

[. . .] il Basta, deliberò di ritorglierla con la forza, & incontratolo vicino a Claudiopoli con subito, e vigoroso attacco, senza dargli tempo d'ordinarsi per riceuerlo, l'inuesti con tanta ferocia, che restarono cinquemila de suoi uccisi più nell'atto della fuga, che della resistenza.

[. . .]. I Transiluani sempre auuersi al Dominio Alemanno conuocarono in Claudiopoli una Dieta, e dissentendo pochi si staccarono dall'obbedienza di Cesare. Nominarono per loro Principe la terza volta Sigismondo Battori, che se ne staua in Moldauia ritirato, e fuggitiuo, il Basta s'oppose indarno al tentatiuo. Inuiarono Ambasciatori all'Imperatore per coonestare la loro rivolta. Gli fù negata l'audienza, riuscendo troppo frequenti gl'atti della loro infedeltà. Il Valacco intanto seppe cosi ben maneggiarsi, e far ispiccare il suo zelo alla Corte per il seruitio dell'Imperatore, che sebene erano le di lui negotiationi discreditate dal General Basta, fù ad ogni modo rimesso nella gratia di Cesare, datogli un Principato nella Slesia, e trattenuto nella Cotte Imperiale, in qualita di Principe, il di lui Primogenito. Diede in ostaggio la moglie, e gli furono somministrati danari, e Militie, perche unitamente co'gl'Imperiali scacciasse de la Transiluania Sigismondo frescamente da'Popoli acclamato. Rientrò egli nel Dominio con soli venti Caualli. Fomentato dalla Natione, e sostenuto da'Baroni fù riceuuto in Claudiopoli e s'applicò a disporre le sue deboli forze per piantarsi con più ferma radice nella souranita. Il Valacco,

& il Basta s'accamparono a Moitir per frenare i di lui mouimenti; mà non hauendo egli vigore proportionato per resistere all'armi di Cesare, mancante di danaro, di credito, e di Militie si ritirò di bel nuouo alla Montagna. I Turchi intanto, a'quali comple dar esca al fuoco, unitamente con Tartari, e Moldaui si spinsero al di lui soccorso; onde si ritrouò ben tosto alla testa di sopra trenta milla huomini, superiori di numero, ma non di valore alle Militie Cristiane, le quali deliberarono venir con lui a battaglia prima che s'accreditasse con qualche acquisto. Hauea il Basta sopra un'eminenza fatto piantar'alcuni cannoni, che faceano grande strage degl'inimici. Sigismondo per euitar'i colpi leuò l'Armata dal posto à fine di stenderla in sito più opportuno. Il Basta riconosciuto il vantaggio l'attaccò nella marchia. I Tartari, e Moldaui, gente adatta più alla rapina che alla battaglia, facilmente piegarono. I Turchi in numero minore non fecero maggior resistenza; onde furiosamente percossi più di ottomila furono tagliati a pezzi, fugati gl'altri in modo, che appena potè Sigismondo per remote strade saluarsi alla Montagna con perdita del bagaglio, e del cannone. Degl'Alemanni fù insensibile il danno ascendente a soli quattrocento Soldati. Tra il Comandante Cesareo, & il Valacco si risuegliarono dispareri, e gelosie tali, che proruppero in aperta inimicitia. Fù imputato Michele di secrete corrispondenze co'Turchi: e sospettando di ribellione, voleua il Basta sotto pretesto d'inuitarlo a consiglio assicurarsi di lui; Mà non comparso, lo fece da alcuni Alemanni, e Valloni circondare, nel Padiglione con ordine di prenderlo, ò viuo ò morto. Egli scoperto il mal animo degl'aggressori, snudata la Sabla ferì un'Officiale, mà un'altro trasittolo con lancia nel ventre lo rinuersò a terra, e gli fù nello stesso tempo reciso il capo. La morte proditoria di questo Principe diede soggetto a vari discorsi, e mormorationi: perche in effetto egli si segnalò nel seruigio dell'Imperatore in diuersi rincontri. A lui ristituì col disfacimento, e morte del Cardinal Battori la Transiluania. Battendo il Moldauo obbligò anche quei Sudditi alla pristina fedeltà, oltre altre battaglie, & occasioni ch'hebbe co'inimici di Cesare, nelle quali s'adoprò con ardire, e valorosa condotta. Alcuni diceuano, che i gran meriti, che non si possone rimunerare con grandi beneficii, si pagano alle volte con altrettanta ingratitudine. Il Basta publicò hauer intercette sue lettere di communicatione, e d'intelligenza col Bassa di Temisuar, mà alla Corte dell'Imperatore non fù da tutti applaudito il trucidamento. In suo luogo fù sostituito al Principato della Valacchia un tale chiamato Radul.

ÎNSEMNĂRI ISTORICE DESPRE MONARHII OTOMANI

[. . .]. Otomanul [1] l-a scos pe Ferhad paşa de la comanda generală, pentru conduita nenorocită anterioară, şi şi-ar fi pierdut şi viaţa, dacă intervenţia sultanei mame stăpînitoare nu l-ar fi ferit de această lovitură. Fu din nou preferat la comanda trupelor turceşti Sinan, ostaş experimentat şi faimos prin multe acţiuni în Asia şi pentru recenta ocupare a Györ-ului. Plecat de la Constantinopol şi întărit pe drum, de paşii învecinaţi, cu 80 000 de oameni, se îndreptă spre Valahia. Pentru a spori rîndurile armatei, recrută sub flamură săteni creştini, ⟨fapt⟩ ce n-a fost aprobat de Poartă, care se îndoia de fidelitatea lor. Ocupă Bucureştiul şi ajunse la Tîrgovişte [2], capitala principilor acelei provincii părăsite, ocupînd-o uşor. Voievodul Mihai, neavînd forţe suficiente pentru a se opune turcilor,

trimisese mai înainte pentru siguranţă în Transilvania pe soţia şi fiul său; iar el intră în munţi, adăpostindu-se cu trupele sale în trecătorile înguste de unde, folosindu-se de avantajul locului, a hărţuit de mai multe ori inamicul, bătîndu-l. Între altele, valahii folosindu-se o dată de o mlaştină [3] i-au bătut pe turci aşa fel încît cuceriră patru piese de artilerie şi cîteva steaguri; în timp ce îi dojenea pe ai săi şi îi bătea pe fugari cu buzduganul, Sinan făcea toate eforturile pentru a-i disciplina; orice încercare se dovedi însă zadarnică, căci el însuşi căzînd cu calul şi împotmolindu-se în noroi, cu greu a putut fi scos din primejdie de către ai săi, din cauza căderii pierzîndu-şi doi dinţi.

Voievodul trimise numaidecît soli la Sigismund, ca să-l ajute în această primejdie şi să nu lase să-i fie invadată ţara de forţele covîrşitoare ale inamicului. Cu obişnuita generozitate, dînd precădere problemelor războiului faţă de deliciile nunţii [4], transilvăneanul * porni în campanie, trecu trupele în revistă, strînse sub steagurile sale, inclusiv ajutoarele împăratului, 22 000 de călăreţi, 32 000 pedeştri şi 54 piese de artilerie, la care forţe se uneau acelea ale valahului **, constînd din alţi 8 000 de soldaţi aleşi, cu care, cunoscîndu-se neîmblînzitul lui curaj, [Mihai] putea să-i înfrunte pe turci sperînd să aibă victoria de partea sa. Aceasta a fost prezisă de un vultur care, printr-un zbor rapid, se precipită din înălţimea munţilor la picioarele cortului său fiind prins viu de către soldaţii săi care interpretară zborul lui ca fiind de bun augur.

În dimineaţa următoare, ordonă marşul, dispunînd atacul împotriva cetăţii Tîrgovişte, lăsată bine păzită de Sinan care îşi aşezase tabăra cu grosul armatei turceşti la Bucureşti. Localitatea a fost asediată în mod repetat de secui, transilvănenii cei mai războinici, care au asaltat continuu cetatea pînă ce au trecut cu forţa prin breşe şi au pus stăpînire pe ea. Acest succes hotărît şi norocos a zdrobit curajul lui Sinan în aşa mod încît, abandonînd Bucureştiul, se îndreptă spre cetatea Giurgiului, retrăgîndu-se cu atîta grabă încît părăsi pe drum acele tunuri cu roţile rupte.

[...]. Un general [5] dădu asaltul cetăţii Giurgiului în faţa inamicului şi ocupînd-o tăie în bucăţi 1 400 de turci care erau acolo şi formau garnizoana. Luptător oţelit în războaie şi îmbătrînit în arme, Sinan nu avea suficientă tărie pentru a suporta dezastrul; obişnuit cu victoria, i se părea că norocul voise să-l abandoneze, lipsindu-l de favorurile sale la vîrsta lui înaintată. Prin scrisori relată Porţii evenimentul, învinuind pe valah că, unindu-se cu transilvăneanul *, contribuise în mod principal la înfrîngere. În cele relatate a căutat să atenueze faptele întîmplate, prezentîndu-le astfel, ca să-l supere cît mai puţin posibil pe sultan, cu atît mai mult cu cît el a fost acela care iscase războiul crezînd că, învinuind cît mai mult norocul, va împăca curtea de la Constantinopol. El pretinse că armatele creştine nu s-au luptat cu turcii, ci cu bagajele ⟨lor⟩, deoarece grosul armatei sale plecase deja cu el, că fuseseră surprinşi de atacul duşmanilor puţini oameni şi o ariergardă neexperimentată care cedase avîntului şi care a prilejuit pierderea, că deşi iarna iminentă şi rigorile anotimpului dau prilej pentru răzbunare, el şi-o rezervă totuşi pentru primăvară cînd ori va muri ori va compensa pierderea cu viaţa transilvăneanului * şi a valahului **. El considera înfrîngerea ca întîmplătoare, deoarece trupele au fost asaltate în lipsa lui, dezastrul nedatorîndu-se bravurii creştinilor. Nesatisfăcut cu această dezvinovăţire, Mehmed chemă pe muftiu şi, comunicîndu-i cele întîmplate, acesta răspunse că pierderea

fusese foarte gravă şi că socotind valoarea tunurilor, cailor, armelor şi altor echipamente aceasta se urca la un milion. Sinan nu trebuia să expună un capital atît de bogat furiei capricioase a inamicului.

[...]. Sigismund, întorcîndu-se din nou în Transilvania unde convocase dieta, expuse motivele care îl convinseseră să renunţe la principat în favoarea cezarului [6], care la rîndul său îi predase drepturile asupra regiunilor Oppeln şi Ratibor, şi obligă stările să jure fidelitate ambasadorilor imperiali, promiţînd că va veni Maximilian în persoană, ca să conducă provincia. Şi voievodul Mihai, principele Valahiei, îi asigură pe ambasadorii imperiali de devotamentul său fidel; ⟨ambasadorii⟩ se obligară în numele împăratului să-i plătească 10 000 de dinari, stipendiu anual, lăsîndu-i în stăpînire ereditară Valahia [7]. Dar pînă cînd Maximilian şi-a pregătit echipajul pe măsura persoanei şi a demnităţii sale, pentru a-şi face intrarea solemnă în ţara acordată, au sosit scrisori că Sigismund, trecut prin Bratislava în principatul său Oppeln, se căia de pe acum dîndu-şi seama de diferenţa schimbului.

[...]. Principele Valahiei, voievodul Mihai, din Liga creştină, devenit nefavorabil turcilor, [...] se puse sub protecţia împăratului, oferindu-se cu propriile lui forţe şi cu ajutoare din partea majestăţii sale să-l alunge pe cardinal [8]. Acesta, văzînd lipsită de speranţe alianţa sa cu împăratul, se înţelese în cele din urmă cu necredincioşii, precipitîndu-se în această hotărîre mai mult politică decît creştină, amintindu-şi că este principe şi uitînd că e cardinal; valahul **, declarat general al împăratului, întărit cu bani, adună o armată suficientă, alcătuită din 30 000 de soldaţi, atrăgînd de partea sa pe secui cu promisiunea de a le menţine şi amplifica privilegiile. Cu aceste forţe şi 18 tunuri s-a oprit aproape de Sibiu, unde îl ajunse nunţiul apostolic, cu solii lui ⟨Andrei⟩ Báthory, pentru a-l abate de la ocuparea provinciei, arătînd că aceasta ar fi voinţa împăratului, nunţiul oferindu-se să-l convingă pe cardinal să se desfacă de turci. Dar, în cele din urmă, aceste proiecte fiind lipsite de bază şi valahul ** socotindu-se decepţionat, îl sechestră pe nunţiul însuşi, făcînd apoi pe cardinal să înţeleagă că dacă ar fi voit să cedeze împăratului, ca stăpînului său de drept, stăpînirea Transilvaniei, ar fi ajuns în vechea graţie a maiestăţii sale. Dar ambiţioşii nu vor să se lase de domnie şi mai degrabă se precipită de bunăvoie spre prăbuşire. Cardinalul, nevoind să se lase convins, a fost constrîns de voievod, care înaintă cu armata pînă în faţa inamicului şi ajungînd la încăierare s-au bătut o bucată de timp cu egală valoare de o parte şi de cealaltă, dar nu cu acelaşi noroc pentru că rezistenţa transilvănenilor a încetinit; 4 000 dintre ai lor au rămas tăiaţi în bucăţi, iar victoria [9] a revenit în favoarea valahului **. Pierzînd bagajele şi 45 de tunuri, cardinalul fu învins şi pus pe fugă. A ajuns în munţi numai datorită iuţelii calului. Acolo se ascunse în fundul unei peşteri numai cu şapte oameni dintre ai săi şi fu decapitat de unii valahi care îl urmăriseră. Principele, punînd greşit pietrele de temelie ale guvernării sale, nu este de mirare că a căzut sub ruinele clădirii prost construite. Capul fu adus la voievod, care ordonă ca împreună cu trupul să fie înmormîntat în mod onorabil. Turcii n-au pierdut ocazia să fie mulţumiţi de acest fapt, care menţinea dezunită şi slăbită partida creştină. Voievodul, utilizînd cu folos victoria, puse stăpînire pe Alba Iulia, iar puţin după aceea pe Cluj [...]. Ocupă în mod succesiv Hust, unde erau concentrate tezaurele cardinalului, agoniseala propriei avariţii. Nepotul fostului principe al Transilvaniei, Ştefan Báthory, depunînd

toate stăruințele pentru a îndrepta norocul ce părăsise casa sa, încercă să concentreze unele trupe la granițele Poloniei, dar ordinul regelui interzise lupta împotriva împăratului, așa fel încît a trebuit să se lase făcut prizonier de Basta, fiind repus în grația împăratului cu condiția să predea cetatea Chioar în mîinile austriecilor, ceea ce și făcu. Încunoștințat de aceste evenimente, Rudolf trimise doi plenipotențiari ca să readucă Transilvania sub stăpînirea sa, iar Basta ocupă apoi Chioar, Hust, Lipova și alte cetăți. Aceste acțiuni l-au făcut gelos și l-au indispus pe valah, care aspira la domnia acelei provincii, ca fruct al vitejiei sale și al victoriei trecute. Mereu atenți să profite de dificultățile creștinilor, turcii, informați de gelozia arătată mai sus, trimiseră un ceauș ⟨la Mihai⟩, pentru a-l atrage de partea lor. El îi asigură pe trimișii imperiali, de a fi rezistat tuturor tentațiilor turcești, dar nu a neglijat de a arăta în același timp meritele sale față de Casa de Austria, cerînd recompense cuvenite, sperînd că va fi investit de împărat cu acea provincie pe care i-a luat-o cu atîta vitejie cardinalului. Fostul principe al Transilvaniei, Sigismund, fire instabilă, cu ajutorul turcilor și moldovenilor se pregătea să-i smulgă provincia valahului **, care o poseda în numele împăratului. Pentru a rezista, Mihai concentră o armată valoroasă și trecu Carpații, mergînd în Moldova, pierzînd pe mulți dintre ai săi, din lipsă de alimente. Acolo, fără a pierde vremea, îl atrase pe Sigismund [10] într-o bătălie [. . .]; îl bătu în prima încăierare, ucigîndu-i 8 000 dintre ai săi, și-l obligă să se retragă fugar la hotarele Poloniei. Este de remarcat că acest principe ⟨Sigismund Báthory⟩, atunci cînd era în Liga creștină, avea întotdeauna victorii parțiale, dar de cîte ori se abătea și se unea cu turcii se întorcea norocul și era totdeauna învins, zdrobit. Spada creștină de obicei își pierde puterea, dacă nu e manevrată cu rațiune și după dreptate. Valahul supuse Moldova armatelor sale victorioase și obligă pe locuitorii ei să jure credință împăratului care aprobase domnia primului său născut ⟨Pătrașcu⟩, iar el se întoarse apoi în Transilvania, pentru care avea o deosebită afecțiune. Acolo îl reîntîlni pe doctorul Pezzen, comisarul imperial, care îi expuse cu gravitate că este voința împăratului să încredințeze provincia generalului său Basta. Sub diverse pretexte a amînat executarea [. . .], dar Basta [. . .] hotărî să-l alunge cu forța și atacîndu-l brusc și cu putere aproape de Cluj [11], fără a-i lăsa vremea de a-și pune armata în ordine de bătaie pentru a-l întîmpina, îl asaltă cu atîta ferocitate încît rămaseră uciși 5 000 dintre ai săi.

[. . .]. Transilvănenii mereu opuși stăpînirii germane convocară la Cluj o dietă și se descotorosiră de supunerea față de împărat. Pentru a treia oară îl numiră ca principe al lor pe Sigismund Báthory, care stătea retras și fugar în Moldova. Basta se opune zadarnic tentativei. Trimiseră solii la împărat pentru a justifica revolta lor. Li se refuză audiența, actele lor de infidelitate fiind prea frecvente. Între timp, valahul ** se pricepu să manevreze atît de bine și să-și manifeste zelul său la curte încît, deși negocierile lui erau discreditate de generalul Basta, fu repus în orice caz în grația împăratului, dîndu-i un principat în Silezia și întreținîndu-l pe primul său născut la curtea imperială în calitate de principe. Își dădu ca ostatică soția și i se dădură bani și armată pentru ca, împreună cu imperialii, să-l alunge din Transilvania pe Sigismund pe care nobilii îl aclamaseră de curînd. Acesta reintrase în țară doar cu 20 de călăreți. Ațîțat de națiune și susținut de nobili, fu primit la Cluj și căută să-și dispună forțele sale slabe pentru a-și stabili o stăpînire mult

mai fermă. Valahul ** şi Basta îşi aşezară tabăra la Moftin pentru a-i frîna mişcările, dar el neavînd putere pe măsura armatelor imperiale, lipsit de bani, de credit şi de armată se retrase din nou în munţi. Între timp, turcii împreună cu tătarii şi moldovenii veniră în ajutorul lui; în curînd s-a găsit în fruntea a peste 30 000 de oameni, superiori numericeşte, dar nu de valoarea armatei creştine, care hotărîse să angajeze cu el bătălia înainte de a mai primi alt sprijin. Basta aşezînd cîteva tunuri pe o înălţime reuşi să facă mare măcel printre inamici. Pentru a evita loviturile, Sigismund ridică armata din acel loc în scopul de a o duce într-un loc mai potrivit, Basta, cunoscînd avantajul atacului în marş, continuă să-l lovească. Tătarii şi moldovenii, oameni veniţi mai mult pentru pradă decît pentru bătălie, uşor s-au dat la o parte, turcii în număr mic nu opuneau mare rezistenţă. Atacaţi în mod violent au fost tăiaţi în bucăţi peste 8 000, alţii au fugit, iar Sigismund abia putu să se salveze în munţi pierzînd bagajul şi tunurile [12]. Printre germani pierderea fu mică ridicîndu-se numai la patru sute de soldaţi. Între comandantul imperial şi valah apărură neînţelegeri şi gelozii aşa fel încît se transformară în duşmănie deschisă. Lui Mihai i se imputa de a întreţine corespondenţă cu turcii şi, suspectîndu-l de rebeliune, Basta voi să-l aresteze sub pretextul de a-l invita la un consiliu. Dar <acesta> nevenind puse ca unii germani şi valoni să-l împresoare în cort cu ordinul de a-l prinde viu sau mort. El <Mihai> descoperi intenţia rea a agresorilor, apucă spada şi răni un ofiţer, dar un altul îl străpunse cu lancea în burtă răsturnîndu-l şi tăindu-i în acelaşi timp capul. Moartea acestui principe deveni subiectul a diverse certuri şi murmure pentru că de fapt el se dovedise în diverse bătălii în serviciul împăratului. În locul său a fost aşezat în principatul Valahiei unul numit Radu [13].

* Sigismund Báthory.

** Mihai Viteazul.

[1] Sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603).

[2] Cele două oraşe sînt ocupate după bătălia de la Călugăreni şi retragerea strategică a lui Mihai.

[3] V. n. 9, p. 218.

[4] La 27 iulie/6 august Sigismund Báthory s-a căsătorit cu principesa Maria Christierna, fiica arhiducelui Carol de Graz.

[5] După mărturia lui Szamosközy asaltul a fost condus de Gáspár Kornis şi Albert Király. Bombardarea cetăţii a fost făcută de artileria toscană comandată de Silvio Piccolomini.

[6] Rudolf al II-lea.

[7] Tratatul din 30 mai/9 iunie 1598, semnat la mănăstirea Dealu. V. n. 2, p. 469.

[8] Andrei Báthory devenise principe al Transilvaniei (martie—octombrie 1599).

[9] De la Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[10] În Moldova, Mihai Viteazul s-a bătut cu Ieremia Movilă şi nu cu Sigismund care, deşi se afla pe lingă domnul moldovean, nu era factorul conducător.

[11] La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

[12] În bătălia de la Guruslău (24 iulie/3 august 1601) meritul principal îl are Mihai Viteazul care comanda aripa dreaptă; atacul impetuos al flancului drept împotriva poziţiilor lui Sigismund va înclina balanţa victoriei în favoarea domnului român şi a generalului Basta.

[13] Radu Mihnea (1601—1602).

SUMMARIUM CHRONOLOGIÆ HUNGARICÆ,

EX

SECUNDA PARTE III. DECADIS

Curiosiorum & Selectiorum

Variarum Scientiarum

MISCELLANEORUM,

REVERENDI PATRIS

MARTINI SZENT-IVANY

Societatis JESU Sacerdotis.

Ab ipsomet Authore extractum, & separatim editum.

Tyrnaviæ, Typis Academicis per Joannem Andream Hormann, 1697.

MARTIN SZENTIVÁNYI

Cronicar, scriitor şi specialist în dreptul medieval, Martin Szentiványi provine dintr-o familie veche nobilă maghiară. S-a născut la 24 octombrie 1633 şi a decedat la 29 martie 1705. După terminarea studiilor, a fost profesor la Universitatea din Trnava unde un timp a deţinut şi funcţia de rector. Printre scrierile sale se află şi lucrarea *Summarium Chronologiae Hungaricae*, care descrie istoria ungurilor, înainte de aşezarea lor în Pannonia pînă în anul 1600.

Ediţia folosită : *Summarium Chronologiae Hungaricae. Miscellaneorum*, Tyrnavia, Joannes Andreas Hörmann, 1697, p. 157—160.

SUMMARIUM CHRONOLOGIAE HUNGARICAE. MISCELLANEORUM

[...]. 1595. Interea Sinanes Bassa, magno acto exercitu, Constantinopoli se movet, primoque Michaëlem Walachiae Vajvodam aggredi, eandemque Provinciam, uti et Moldaviam, ac Transylvaniam, sub pristinum jugum submittere statuit. Verum Michaël, acceptis a Transylvano debitis ex foedere auxilijs, quibus Kiralius praeerat, mature adventum Sinani armis praeoccupat, et primo Flocium opidum, haud procul a Nicopoli situm occupat, ac funditus diruit, dein Arsonam capit ac inflammat, et Silistriam Urbem amplam, haud dissimili detrimento afficit, insuper Achmatem Eunuchum, cum Turcis, Tartaris, et Bulgaris, sibi obviam venientibus, fundit, fugatque, Bugarestramque ovans regreditur. Interea Sinanes Bassa in Walachiam advenit, et Bugarastam ac Tergostam facile occupat, Michaële de industria cum exercitu et Kiralio, se ad Alpes recipiente, donec Sigismundus Bathoreus, cum suis copijs, Germano quoque equitatu a Caesare submisso, unitis, ac Moldavi quoque adessent. Sinan Bassa his intellectis, Bugarestram se recipit, quem Sigismundus cum Michaële, ibidem plenis castris aggredi decernunt : sed Sinanes metu perculsus, fuga inde se proripit, fugientem insequuntur nostri, et assecuti adhuc magnam partem exercitus, eundem fundunt, caedunt, ac mergunt, ingentique praeda recepta, et multis Christianis e servitute liberatis, domum laeti revertuntur [...].

[...]. 1598. Sigismundus Bathoreus, Caesari Transylvaniam tradit, ipseque in Silesiam contendit, et Maximilianus Archi-Dux ad capessendam eam Provinciam a Caesare mittitur. Sed hoc jam in Transylvaniam appropinquante, Sigismundus ingenti animi inconstantia, ex Silesia, dissimulata persona, Claudiopolim redit, et Transylvaniam rursus sibi vendicat.

Michaël Vajvoda Transalpinae Walachiae, in clientelam Caesaris, uti Hungariae Regis se submittit [. . .].

1599. Sigismundus Bathoreus, missis Pragam ad Caesarem Legatis, de renovando foedere agit, verum paulo post mutata sententia, ne quidem ablegatorum reditu expectato, Provinciam Cardinali Bathoreo cedit, qui tamen ea non diu potitur, statim enim invasus a Michaële Vajvoda Transalpinae Walachiae, victusque in campis Cibiniensibus, diu oberrans, fame, ac siti confectus, triduo post adversum certamen, trucidatur.

SUMAR DE CRONOLOGIE MAGHIARĂ CUPRINZÎND ŞTIRI DIFERITE

1595 [. . .]. În acest timp Sinan paşa, adunînd oaste mare, se puse în mişcare de la Constantinopol şi atacă mai întîi pe Mihai, voievodul Valahiei, şi hotărî să supună vechiului jug această provincie, ca şi Moldova şi Transilvania. Însă Mihai, primind ajutoarele datorate prin alianţă de transilvăneni, în fruntea cărora se afla Király, se îngriji din timp cu armele de venirea lui Sinan şi ocupă la început tîrgul Floci [1], aşezat nu departe de Nicopole, şi-l distruse din temelie; apoi cuceri Arsona şi îi dădu foc; apoi pedepsi puternicul oraş Silistra printr-o pagubă asemănătoare; pe deasupra îl învinse şi-l puse pe fugă pe Ahmed Eunucul, cu turcii, tătarii şi bulgarii care veniseră împotrivă-i şi se întoarse triumfător la Bucureşti [2].

Între timp, Sinan paşa soseşte în Valahia şi ocupă cu uşurinţă Bucureştiul şi Tîrgovişte [3]; Mihai şi Király se retrag grabnic în munţi cu oastea, pînă să sosească Sigismund Báthory cu oştile sale, unite cu cavaleria germană trimisă de împărat şi chiar şi moldovenii.

Sinan paşa, pricepînd acestea, se retrage la Bucureşti, iar Sigismund cu Mihai hotărăsc să-l întîmpine acolo cu oastea întregită; dar Sinan, cuprins de spaimă, o rupe la fugă de aici; ai noştri îl urmăresc pe fugar şi, ajungînd din urmă o mare parte din oaste, o risipesc, o măcelăresc şi o îneacă; şi, luînd pradă uriaşă şi eliberînd pe mulţi creştini din robie, se întorc acasă bucuroşi [4] [. . .].

1598 [. . .] Sigismund Báthory predă Transilvania împăratului, iar el însuşi se îndreaptă spre Silezia şi arhiducele Maximilian este trimis de către împărat ca să ia în stăpînire această provincie. Dar tocmai cînd se apropia de Transilvania, Sigismund, de o mare nestatornicie a firii, se întoarse pe ascuns din Silezia la Cluj şi ceru înapoi Transilvania pentru sine. Mihai, voievodul Valahiei Transalpine, se pune sub protecţia împăratului, ca rege al Ungariei [5] [. . .].

1599. Sigismund Báthory, trimiţînd soli la Praga la împărat, cere reînnoirea tratatului, însă, cu puţin după aceea, schimbîndu-şi hotărîrea, nemaiaşteptînd nici măcar reîntoarcerea trimişilor, cedează provincia cardinalului Báthory; acesta nu o stăpîni totuşi prea mult, căci, atacat fiind imediat de Mihai, voievodul Valahiei Transalpine, şi, fiind învins pe cîmpia Sibiului, rătăcind mult timp mistuit de foame şi de sete, la trei zile după încăierare, este omorît [. . .].

[1] Cetatea de Floci, aşezată la vărsarea Ialomiţei în Dunăre, era locul de desfacere a lînii nedărăcite aduse de mocanii din Transilvania. Căzută sub stăpînire otomană, ea făcea parte din sistemul de cetăţi de pe malul românesc al Dunării, unde turcii îşi instalaseră garnizoane.

Profitind de faptul că era apărată de o slabă garnizoană, Mihai o atacă și o distruge la 1/10 decembrie 1594.

[2] Descrierea acțiunilor militare întreprinse de Mihai era confuză atît sub raportul localizării, cît și al plasării în timp. Firul narațiunii ne amintește de luptele premergătoare invaziei otomane din vara anului 1595, cînd Mihai atacă trupele otomane de pe malul drept al Dunării și distruge bărcile și accesoriile pregătite pentru trecerea fluviului (1/10 iunie), iar Nicopole este incendiat (1/11 iunie). Pe de altă parte numele localităților amintite ne îndeamnă să avem în vedere campania din lunile ianuarie—aprilie ale aceluiași an, iar înfrîngerile și umilirea lui Hafiz Ahmed pașa (eunucul) ne duce cu gîndul la marea campanie din octombrie—noiembrie 1598.

[3] Szentiványi face abstracție de episodul cel mai important al luptelor din 1595 și anume de victoria lui Mihai la Călugăreni (13/23 august).

[4] După cucerirea și distrugerea puternicei cetăți a Giurgiului (10/20 octombrie 1595). Vezi și n. 12, p. 102 și n. 18, p. 103.

[5] Tratatul de alianță din 30 mai/9 iunie 1598, încheiat la mănăstirea Dealu. V. n. 2, p. 469

J. N. J.

Siebenbürgischer Würg-Engel /

Oder

Chronicalischer Anhang des 15 Seculi nach Christi Geburth aller theils in Siebenbürgen / theils Ungern / und sonst Siebenbürgen angräntzenden Ländern / fürgelauffener Geschichten.

Worauss nicht nur allein die grewligst-bluttige Anschläge / Kriege / und Zeittungen / dessen villfältiger Feinde / sondern auch die gehäimbste Rath-Schlüsse von der Keyser / Könige / Fürsten / und Wanroden zu erkündigen / durch welche diss bedrängte Vatterland theils wohl regieret / theils vollends in Abgrund des Verderbens gestürtzet worden. Auch welcher gestalt nebenst der Augspurgischer Confession die übrige im Lande angenommene Religionen drinnen erwachsen seyn.

Nebenst der Ober-Regenten Sachsischer NATION, bevorauss der Haupt-Hermanstadt / löblichen Magistrats / ordentlicher Erzehlung / wie Selbige nehmlig ihre Ampts-Geschäfften versehen haben. Welches kurtz doch warhafft und ordentlig abgebildet / und herauss gegeben

MATTHIAS MILES Mediens: Jurisprudentiæ Cultor.

HERMAN-STADT /

In Verlegung H. Andreæ Fleischers /

Gedruckt bey Stephano Jünglina / 1670.

MATHIAS MILES

Mathias Miles s-a născut în 1639 și a murit în 1686. A fost directorul gimnaziului din Mediaș, apoi secretarul principelui Kemény János și, în sfîrșit, consilier la Sibiu.

În 1670, sub titlul *Siebenbürgischer Würg-Engel*, Mathias Miles a publicat o cronică substanțială despre istoria ungurilor și a Transilvaniei.

Ediția folosită : *Siebenbürgischer Würg-Engel oder Chronicalischer Anhang des 15. Seculi nach Christi Geburth, aller theils in Siebenbürgen, theils Ungern und sonst Siebenbürgen angräntzenden Ländern fürgelauffener Geschichten, Worauss nicht nur allein die grewligst-bluttige Anschläge, Kriege und Zeittungen dessen villfältiger Feinde, sondern auch die gehäymbste Rath-Schlüsse beyder Keyser, Könige, Fürsten und Waywoden zu erkundigen, durch welche diss bedrängte Vatterland, theils wohl regieret, theils vollends in Abgrund des Verderbens gestürtzet worden; Auch welcher gestalt nebenst der Augspurgischer Confession die übrige im Lande angenommene Religionen drinnen erwachsen seyn. Nebenst der Ober-Regenten Sachsischer Nation, bevorauss der Haupt-Hermanstadt löbligen Magistrats, ordentliger Erzehlung wie Selbige nehmlig ihre Ampts-Geschäfften versehen haben. Welches kurtz doch wahrhafft und ordentlig abgebildet und herauss gegeben*, Sibiu, H. Andreas Fleischer 1670, *p.* 176; 192; 212-214; 231; 233-238; 240-247; 249-254.

SIEBENBÜRGISCHER WÜRG-ENGEL ODER CHRONICALISCHER ANHANG DES 15. SECULI NACH CHRISTI GEBURTH, ALLER THEILS IN SIEBENBÜRGEN, THEILS UNGERN UND SONST SIEBENBÜRGEN ANGRÄNTZENDEN LÄNDERN FÜRGELAUFFENER GESCHICHTEN, WORAUSS NICHT NUR ALLEIN DIE GREWLIGST-BLUTTIGE ANSCHLÄGE, KRIEGE UND ZEITTUNGEN, DESSEN VILLFÄLTIGER FEINDE, SONDERN AUCH DIE GEHÄYMBSTE RATH-SCHLÜSSE BEYDER KEYSER, KÖNIGE, FÜRSTEN UND WAYVODEN ZU ERKUNDIGEN, DURCH WELCHE DISS BEDRÄNGTE VATTERLAND THEILS WOHL REGIERET, THEILS VOLLENDS IN ABGRUND DES VERDERBENS GESTÜRTZET WORDEN; AUCH WELCHER GESTALT NEBENST DER AUGSPURGISCHER CONFESSION DIE ÜBRIGE IM LANDE ANGENOMMENE RELIGIONEN DRINNEN ERWACHSEN SEYN. NEBENST DER OBER-REGENTEN SACHSISCHER NATION, BEVORAUSS DER HAUPT-HERMANSTADT LÖBLIGEN MAGISTRATS, ORDENTLIGER ERZEHLUNG WIE SELBIGE NEHMLIG IHRE AMPTS-GESCHÄFFTEN VERSEHEN HABEN.

WELCHES KURTZ DOCH WARHAFFT UND ORDENTLIG ABGEBILDET UND HERAUSS GEGEBEN

[. . .]. Alexander Wayda ein geboluner Moldawer regierte gantz tyrannisch und heydnischer Weise seine Vnterthanen in Wallachey und liess tödten, wär Ihm beliebet, stracks wie das Vieh. Letzligen trachtet er auch seinem Bahn, dem Michaeli nach dem Leben, so ein Sohn des Christligen Waydens Petri, des Vorgängers Alexandri war, befahl denjenigen heimlig zu binden und zu sich zu führen, wegen eines eingefasten Argwohns. Michael aber wurde bey Zeit gewarnet, derowegen entflohe er in Vngarn, von dannen nach Constantinopel. Wie dieses die Boyern in Wallachey vernommen, haben sie beym Kayser Amurathe III, mit viller Bitt und grossen Geschencken angehalten, derowegen wurd Michael zum Wayden in Wallachey erklähret und mit gebräuchligen Ceremonien eingeweyhet. Wie das Alexander vernommen, misstrawet er, aus Bezeugung seines bösen Gewissens und übel geführtem Regiment, sich zu wiedersetzen, darumb flohe er davon und nach etliger Zeit füget er sich auch mit seinem Hoffgesind nach Constantinopel und fieng wiederumb nach dem Regiment zu trachten. Derowegen bawet Ihm Michael bevor [. . .].

[. . .]. Wie nun Sigismundus sich hinauss in Oppeln und Ratiborn begeben und die Commissarii alles nach ihrem Wuntsch in Siebenbürgen angenommen und geordnet hatten. erkanten sie für rathsahm, weil Michael der Wallachische Wayda auch vormahls mit Sigismundo in Bündniss gestanden, dass sie denselben auch in Kaysers Rudolphi Freundschafft solten einziehen und mit ihm ein Friedens-Bund auffrichten. Derowegen namen zu sich die zween Zuhai und Istvanfi, einen von den 12 Raths-Herren (welch 12-Virat den Commissariis zugeordnet war) den H. Kornis Caspar, begeben sich den 2 Tag May in Bukuresd zum Michael Wayd unnd machen ein ewigen Friedens-Bund mit ihm, dass er nehmlig hinfüro allein nach Wuntsch und Begehren Rudolphi sich wolle halten und leben, welcher denn herkegen auch verpflichtet solte seyn, ihn und seine Wallachey zu beschützen und zu handhaben, im Fahl er dem Türcken aus eigenen Kräfften nicht könte wiederstehen [. . .].

Unter diesen Leufften aber, da Wardein vom Mehemet Passa, Buda von dem von Schwartzenburg belägert und Siebenbürgen von Sigismundo, wo nicht mit öffentligher Macht, doch mit ewiges Lobs würdigen Rathschlägen (denn der, der klugste Regent ist, so seine Vnterthanen nicht mit vnendligen Blut-vergissen, sondern ohne einiges Mans Noth, mit friedligen Anschlägen beschützet) im Frieden erhalten wurd, wolte Michael Wayd in Wallachey, so ein fürtrefliger Held und ruhm-thättiger Soldat war, nicht alleine dem vnnützen Missiggang ergeben seyn, sondern auch etwa Lobwürdiges aussrichten, derowegen versamlet er ein zimlige Armee auss seinem Land-Volck und schiffte stillschweigend über die Donaw in Türckey. Damahls verwachten Thracien zween darzu vom Türckischen Keyser verordnete Passahen, Caraiman und Hafiz-Amhad, so ein verschnittener war; diese verhütetten fleissig dieselbige Gräntzen, damit Michael nicht über die Donaw mögte setzen und brachten ein solch Menge Türcken in ihrem Läger zusammen, dass Jedermann vermeinte sie würden nicht nur allein ihr anbefohlene Landschafft bestermassen für den Wallachen verwachen, sondern auch jenseit der Donaw die Wallachey anfallen und mächtig bekriegen. Dannenhero erachtette Michael fürs räthsambste, den Krieg in einem frembden Land fort zu setzen, als sein Land zur Sitze

des Kriegs zu erwehlen, denn wenn er auch nur ein kleine Macht zur Hinter-Hutt im Lande liess, were die Donaw Vor-Huts gnug, den Feind von Wallachey abzuscheiden. Derowegen läst er 1 500 kleine Schiff auff die Donaw zusammen bringen und setzet also wieder aller Menschen Verhoffen sein Volck hinüber und praesentieret seinem Feind, ernanten 2 Passahen bey Nikopell der Haupt-Stadt dero Landschafft unter die Augen, in einem zu schlagen wohl gelegenem flachen Felde [. . .] die zween Passahen führten vnter ihrem Panier 40 000 wohlgerüstetter Knecht, Michael hatte auch 32 000 wohlgeschickte Soldatten, darüber etlig vortreflige und in villen Schlachten zum Krieg erfahrne Officiers waren, und wie blad sie an die Spitze zusammen tratten, vermögten die Türcken fast nicht in ein paar Stunden die Schlacht auffhalten, welche denn Michael nicht allein ritterlig in die Flucht schluge, sondern auch den fürnehmbsten Passa Caraimannum auff der Wallstadt erlegte dass einig der verschnittene Passa mit sehr wenigen schwerlig mit seinem Leben entrinnen könte; liess aber Michaeli einen über die Massen reichen Schatz von Gold, Kleidern, Cameln, Eseln, Rossen, Wehren, Waffen und Fähnlin hinter sich zum Beuth-Pfenning.

Dvrch diss erhaltene Schlacht erkühnte sich Michael auch Nicopel rings vmb zu belägern und beschoss drey gantzer Tag die Mawren ernstlig mit Stücken, so er dazumahl bey Wegen hatte und ängstette die Belägerten nach aller Schwerigkeit: Weil er aber [. . .]. Sich wenig mit nothwendiger Munition zu dergleichen Belägerung versehen hatte, muste er derowegen auss Mangel des Pulffers die Belägerung auffheben [. . .]. Unnd damit kein Vngemach derjeniger Schild-Wacht so die Schiffe auff der Donaw verhütetten (wie droben gesagt) zustusse, hat er noch 3 000 ausserlesene Knecht dahin verordnet, den Port und Schiffe zu verwahren. Er aber hat sich mit den Vbrigen tieffer hinein begeben unnd gerad biss an Berg Hemum gestreiffet, welches Orth die Einwohner Zaridal nennen und hat alles mit Fewr, Flam unnd Schwerd verbannet. Bey Zaridal (so in vnserer Sprach ein Gottes-Stadt heist) hat sich dessen Orths regierender Passa herfür gethan und die Türcken zu beschützen, ein grosse Menge meistentheils von Christen zusammen bracht, so nur die Waffen ergreiffen oder tragen könten unnd hat sich vnterstanden damit Michaelem vom weittern Streiffen in Thracien auffzuhalten. Und ob schon der Passa alle Gelegenheit sich mit Michaele in öffentligen Streit zu begeben hinterflohe und vill Irrwege in Gebürgern und Wäldern suchte, hat ihn doch die tolle Vermessenheit dahin bewogen, dass er sich hervnter ins flache Feld begeben, Michaeli eine Schlacht gelyeffert unnd demselben ein herrligen Sieg und reiche Beuth zugebracht hat, darzu der Passa vill 1 000 der Seinigen zugebüst unnd kaum mit dem Leben davon können kommen. Da hat Michael erst grawsahmlig angefangen zu grassieren hat gantze 40 Tag hin und wieder gebeuthet unnd sich letzt beym Schloss Clodova herauss geworffen; alwo sich auch vnterfangen der Beegh aus Clodova etwa nahmhafftes ausszurichten, aber wie vermessen er sich ins freye Feld begeben, also ehrenvest, ist er darauss geschlagen, dadurch seinem Mahomethi etlige 1 000 Muselmannen auffgeopffert worden.

Darnach hat Michael dessen Landes Einwohner, ob sie schon der Griechischer Kirchen Glaubens-Bekäntnuss angenommen, doch weil sie auch mit vns Christum bekennetten, auff 12 000 mit Weib und Kind sampt aller Haabschafft, wie vill derer auff den Last-Wägen in der Eylle fort zubringen gewesen, von dannen mit sich weg geführet unnd ihnen

ein stück Landes in seiner Wallachey nebenst der Donaw zu bewohnen eingeraumbt, damit nicht mehr der Türck dieselbige beherrschen mögte. [...] denn wie Michael in sein Land kam, ehe er seine Heerer in die Winter — Quartier liess heim ziehen, hat er ohne sonst Schenckaschen einem jeden Kopff, wie gering unnd schlecht er auch gewesen, 85 Taller geprägtes Silbers lassen ausstheillen. Zu Bezeugung aber seiner Schuldigkeit hat er Sigismundum Siebenbürgischen Fürsten von dieser Beuth nicht aussgeschlossen, sondern demselben nach Sebessvár (da er noch im Läger aus Furcht des Türckischen Einfahls gelegen) zur Verehrung einen schönen seidenen Fahn geschickt, welche Standarth der Türckische Keyser einem der droben erschlagener Passahen gegeben, als er ihn zum Beschützer derselbiger Landschafft fürstellet, zu oben hatt er ein silbernen vergülten Spiss in eines Hertzens Form. Auch begabte er ihn nebenst dem Fahn mit einem ausserlesenem Türckischen Säbell, dessen Scheide von klahrem Golde überzogen, mit Edelgestein gesteckt war [...].

Damit aber Andreas auch seine Nachbahr mögte zu Freunden behalten, hat er Johannem Nagy von Keres-Banya zum Moldawer Wayd Jeremia geschickt und mit demselbigen ein stettigen Frieden lassen schliessen, zu wessen Bekräfftigung denn der Cardinal seinem halben Bruder von der Mutter Johanni Iffiu des Waydens einige Tochter lassen vermählen. Darnach im Iunio hat er auch zum Wallachischen Wayden Michaeli ein herrlige Legation nehmlig Georgium Ravasdi und Nicolaum Vitez abgefertiget und vmb einen Friedens-Bund mit ihm lassen handeln, welcher aber die Sach fürsetzlig verzog und vnsern Legaten kein richtige Antwort wollen geben. Doch hat er letzlig, wie ihm die Abgesandten kein Ruhe liessen, den 14 Iuly den angebottenen Frieden angenommen und auff die H. Evangelia geschworen, dass er Siebenbürgen nimmermehr wolle beschädigen, worauff auch seine 10 fürnehmbste Boyeren mit Eydes-Pflicht verbunden, nur das einig Andreas sich nicht abzwacke von der Christenheit, sondern zu gleicher weiss den Türcken sampt ihnen bekriege [...].

Denn vnter diesen Geschichten war Michael der Wallachische Wayd sorgfältig, wie er doch sein Land wegen des mit Rodolpho geschlossenen Bundes, im Frieden mögte können erhalten, denn er besorgte sich immer, Andreas mögte sich an Türcken schlagen unnd wenn derselbe ihm den Teutschen Succurs durch Siebenbürgen nicht wolte sicher durch lassen passieren, würde er gantz vom Türcken, oder vom Moldawer, oder auch vom Siebenbürger selbsten auffgetrieben können werden. Derowegen trachtet er auff alle Wege, wie er ihm Siebenbürgen vnterworffen unnd die Teutsche Hülffe desto beqvämer ihm zuschieben mögte und darumb nam er alle verlauffene Kriegs-Gurgeln an bevorauss von Vngern und Siebenbürgern. Zu welchem denn der Teutsche Keyser, Michaeli ein grossen Vorschub gethan mit einer zimbliger Summa Geldes, damit beyde Sigismundum und Andream, so woll auch gantz Siebenbürgen zu bekriegen, weil sie ihn so offtermahlen beleidiget hatten. Jedoch ist dieser Vnwille Rodolphi so heimlig gehalten worden, dass Sigismundus und der Cardinal itzt ermeltes Geld, so auff fl. 70 000 sich belieffe, nicht nur freywillig zu ihrem Verderben durch ihr Land liessen passieren, sondern beförderten noch dessen Führer Georgium Racz mit Ross, Wagen unnd Hüttern von Clausenburg biss in Wallachey, dasselbe sicher Michaeli zu überlieffern. Dabey Rodolphus dem Wayden Befehl gegeben, Siebenbürgen seiner verübter Verrätherey wegen auff die eheste unnd beste

Gelegenheit abzustraffen, als denn solte auch Georgius Basta Caschawer General mit seinen Teutschen unnd Stephanus Bochkai mit den Wardeiner Heyducken von der andern seitten ins Land einbrechen unnd Andream in der mitten gantz vertilgen.

[...]. Und weil hierzwischen von Michaelis Kriegs-Rüstung vill ins gemeine geredet wurd, wolte Andreas (ob er schon von Michaele auch zuvor zimbliger massen verschiert war, sich keines Vnfahls von ihm zu befürchten) doch gleichwoll des Waydens Anschläge gerne lassen erforschen, schickte derowegen Thomam Ciomortani einen Zecklischen Edelman hinein und liess seinen mit Rodolpho getroffenen Friedens-bund dem Wallachen anzeigen. Andreas aber hatte seinem Legaten befohlen, er solte genawe Achtung haben auff alle Wort, Geberden, Vmbstände unnd Gesicht darauss abzunehmen, was Michael im Schild führe. Aber da könte sich Michael dermassen in die Larve schicken, dass man den geringsten Vnmuth an ihm nicht spühren könte. (Zwar etlige wollen für gewiss fürgeben, Andreas habe durch Ciomortanium Michaeli lassen befehlen: er solte ihm als bald Wallachey rawmen und darauss mit aller seiner Haabschafft, Weib unnd Kindern weichen, welches denn den Wayden also zu Zorn erhitzet hette, dass er sich kaum enthalten gekönt, dass er Ciomortanium nicht mit eigener Hand erwürget habe. Und diss sey auch die gröste Vrsach zum fürgenommenem Kriege gewesen).

Avs dessen Furcht denn der Cardinal seine Land—Völcker zusammen gezohen und ein Läger bey Millenbach auffgeschlagen hat, darin sie den gantzen Sommer mit höchstem Schaden ihrer Hauss, Nahrung hin brachten. Weil aber niemand wuste, aus was Vrsachen unnd zu welchem Ende sie da lagen, wurden sie vnwillig unnd zohen auch wider des Fürstens Willen kegen dem Herbst nach Hause, allda ihrer Arbeit zu pflegen und schmähletten hefftig auff Andream, weil er so vnnutzlig sie den Sommer im Läger hinzubringen gezwungen hatte. Und damit auch Michael desto vngeschickter den Cardinäln mögte können überrumpeln, gab er für, er schicke sich mit seiner Kriegs-Rüstung den Türcken zu überziehen unnd wolte des nächsten Tages hinüber in Thracien schiffen, allda alles zu verheeren. Welches denn Andreas als ein einfältiger Mönich alles glaubte, derowegen Michaeli noch darzu mit freundliger Glücks-Wüntschung vill Kriegs-Ristungen als Heer-Paucken, Fahnen und Pulffer zuschickte, auch vill treflige Vngrische Helden zu Obristen liess zu kommen als Georgium und Johannem Maco, Franciscum Lugasi, auch andre mehr und ob schon dieser Maco bald hernach Andream durch heimlige Schreiben ernstligen vermahnte, sich ehestes fürzusehen, denn in aller Warheit würde Michael mit dieser Armee Siebenbürgen bekriegen, war er doch so leucht-sinnig dass er mehr den gleussnerischen Wortten Michaelis, als jemandes trewen Warnungen wolte glauben.

Weil aber es nun fast nicht länger könte im verborgenen gehalten werden schickte Michael 2 stattlige Boyeren Damian Visztern, sampt dem Breda zum Cardinäln und liess ansagen: dieweill des Türckischen Vezzern Ibrahimi Macht so gross sey in Vngern, dass ihn die Teutschen allein nicht dörfften angreiffen, als sey er mit seiner Armee auch dahin vom Keyser erfordert worden, derowegen begehre er einen freyen Pass durch Siebenbürgen zu haben, dakegen er gelobe ohne einigen Schaden friedligen durch zu marchieren; worauff Andreas geantworttet mit verneunen, dass die Christen solch grosse Noth vom Türcken in Vngern bestünden, dass sie Michaelis Hülffe von Nöthen hetten. Wo er aber ja den Türcken

wolle bekriegen, solte er in Thracien einfallen unnd daselbsten schaffen, dass die Türcken aus Noth dass Ihrige zu retten gezwungen würden. aus Vngern nach Hause zu ziehen. Aber auch diese handgreiffige Legent könte Andream nicht auffwecken sein Land zu bewachen, dass er sich mit nothwendiger Hülffe solte gestärcket haben, sondern verbrachte die Zeit mit unnützen Botschafften und schickte abermahl Pancratium Sennei zu ihm hinein, eigentlig zu erforschen, was Sinnes doch Michael kegen Siebenbürgen sey und was er im Schild führe? Weil die gemeine Post allenthalben umbgieng, er wolte diss Land bekriegen [. . .].

Da aber von Tag zu Tag je mehr und weitter das Geschrey von Michaelis Kriegs-Rüstung in Siebenbürgen auss schallette, dass auch die Kinder auf der Gassen davon zu schwatzen wusten, wurde der Cardinal auffgemunttert, doch nur der Sachen eigentlige Beschaffenheit zu erfahren, noch eins in die Wallachey zu schicken und verordnette darzu Casparum Cornis, sich auffs newe mit dem Wayden zu verbinden und dem Cardinäln seine Freundschafft zu erwerben. Darauff sich denn Michael sehr freundligen erzeigte und versprach : Weil ja alle seine Wort ja alle seine Bündniss-Schreiben und hohes schwären keinen Glauben beym Cardinäln erlangen mögten, wolle er auff bestimpten Tag mit seinem gantzen Hoffgesind, seinem Gemahl unnd einigem Söhnlein Petrasko bey den Rothen Thurm kommen, dahin solte Andreas seinen Bruder Stephanum Bathori aus Hermanstadt schicken, dem er alle Heimligkeit entdecken und durch ihn einen stättigen Bund schliessen könte (denn er vermeint, wenn er nur Stephanum durch diese Rencke fangen könte, so würde er niemanden im Weg haben, dem nach Andreae Todt Siebenbürgen würde anhangen) so wolte er sein Gemahl, sampt dem Sohn Petrasko Andreae zu Geiseln geben, dass er ewigem Frieden mit Siebenbürgen wolle halten. Vnterdessen solte der Fürst diesem Pfand ein ehrlige Vnterhaltung und Leib-Gvardy vermachen und den Sohn Petrasko in Lateinischer Sprach zu Fogaras vnterweisen lassen. Damit wurde Andreas gäntzligen bethöret, dass Er hinführo weniger seinem Bruder selbsten, als Michaeli trawette.

Wayd Michaelem hatte zu diesem Siebenbürgischen Krieg meistentheils gereitzet Michael Bahn, so ein verschmitzter unnd gelährter Kopff war, denn er weit aussgewandert und der Welschen Sprachen wohl erfahren war; dannenhero ihn auch Michael zu einem Bahn der Cralyovienser Herrschafft (welche Völcker fast die halbe Wallachey nebenst der Donaw hinauff gelegen, bewohnen) erhoben hatte [. . .].

Damit Michael gleichwohl nicht das gantze Siebenbürgen zum Feind habe, hat er jedes mahls durch seine dem Cardinaln zugeschickte Legaten auch die Zeckel und Sachsische Städte freundligen lassen ermahnen, die eingegangene Bündnisse mit Röm. Keys. Majest. vnverbrochen zu erhalten, derer auch er ein trewer Vasall sey und zu Bezeugung seiner Gewogenheit schickte er auss Chronstadt einen ansehligen Bürger von vhraltem Geschlächt Christophorum Hirscher mit heimligen Brieffen nach Praag zu Rudolpho und kündigte daselbsten des Waydens Fürnehmen an, brachte auch ein annehmlige Antwort davon aus, abermahl zum Wayden, der ihn denn mit einem zimbligen Stück Goldes seiner Mühe ergetzte. Darumb kahmen nach wenigen Tagen hernach Michael Bahn und Georgius Racz ins Läger bey Millenbach (mehr Andreae Macht ausszuspähen als ein warhaffte Werbung zu thun) und zeigten an Michael sey gantz entschlossen, mit seiner gantzer Macht dem Obersten Vezzern Ibrahimo durch Raytzen Land in Vngern nachzusetzen, derowegen

begehre er von Andrea Versicherung, dass unter wehrendem Kriege seine Wallachey von Siebenbürgern mögte vnbeschädiget bleiben. Welchem denn Andreas völligen Glauben gab unnd gerne darin willfahrette mit höchstem Lob Michaelis ritterlichen Beginnens! Eben diesen Fuchs brauchte Michael auch bey ernantem Türckischem Generaln, liess denselben mit villfährigen Legationen heimsuchen und berichten, weil der Siebenbürgische Fürst Andreas so gar von der gläntzender Port abgewichen unnd sich an Rodolphum geschlagen hette, als sey er entschlossen, wie ein trewer Vasall des grossmächtigen Keysers diese Vnbilligkeit am Cardinäln zu rächen, dessen Land er derowegen überziehen und bekriegen wolte, vnterdessen aber der Port trew verbleiben. Zu wessen gleissnerischer Bekräfftigung denn er hinter sich einen Türckischen Chaussen in seinem Land liesse, so die Zinse seinem Keyser vnterdessen einsamlen solte.

[...] denn den 22 Octob. war Michael als Freytags auss seinen Gräntzen auffgebrochen und denselben Tag durch die Gebürge nicht hindurch können dringen, sondern den andern Tag, Sonnabends, lägert er sich an die Buzzen (ein Wasser in Burtzland) auff des Iohannis Beldi Wiesen und kompt also zuvor in Siebenbürgen, ehe man drinnen vernommen, dass er in Wallachey auffgebrochen war. Eben diesen Tag schriebe H. Valentinus Hirscher Obrist-Richter in Chronstadt an den Fürsten in Landtag, dass anitzo in den Burtzländischen Gräntzen alles still und friedligen sey, aussgenommen, dass man etlige Polnische Reutter vorgestern zwischen den Buzzen habe gesehen vmb reutten, hetten aber weder Menschen noch einiges Vieh angepackt [...].

Da Michael noch in Burtzland sein Volck liess ausrästen, hörte er, dass die Zeckell keiner Parth für der Schlacht wolten anhängig seyn, damit sie nachmahls nicht desto härtter vom Vberwinder mögten gehalten werden. Derowegen schickte der Wayd etlige Zecklische Edelleit von seinen Haupt-Leitten, als Georgium Maco, Johannem Thamasfalvi, Harali unnd Domos Istvan, sampt einem Boyeren, Racz Gyorgy, und liess ihnen fürtragen, welch vnleidliger Dienstbarkeit sie von Iohanne 2-do, unnd folgenden Bathorischen Fürsten seyen vnterworffen gewesen, itzt aber wäre die Zeit verhanden, sich in vorigte Freyheit zu versetzen, welche Gelegenheit denn niemand, als allein die tölpische Gemüther liessen vnfruchtbahrlig fürüber rauschen. Derowegen solten sie auch, dieses ihres kegenwertigen Glücks wahrnehmen, sich alsbald zu ihm schlagen und den weibischen Pfaffen verlassen, so wolte er sie, als die ihn zu erst für ihren Herren erkant hetten, auch für alle andere, zu Gnaden annehmen und sie derselbiger stettig lassen genissen. Mit diesen unnd dergleichen Verheissungen brachte Maco die 3 Stühler Zeckell (genant) bey dem Schloss Varhegy zusammen [...] folgten alsbald 1 000 woll aussgerüstette Zeckel des Waydens Läger nach.

Am Sontag für der Schlacht schickte Michael von Tartlen seine Botschafft nach Chron-Stadt hinein, zu Herren Valentino Hirschern oberstem Richter und läst dadurch dem gantzen Rath vnmelden, sie solten ihre Stadt ihm übergeben unnd sich seiner Gnade theilhafftig machen, dadurch an Ihm lieber einen Freund als Feind haben. Wo diss nicht alsbald geschehe, solten sie wissen, dass er in der Stadt alles verunruhigen, ihre Vorstädte einäschern und ihr vnterworffenes Gebieth gantz ausöden wolle. (Denn dieses thet Michael, damit er nicht etwa diese Stadt feindlig hinter seinem Rucken mögte lassen, welche ihm dergestalt grossen

Schaden verursachen, wie auch gantz den Pass verlegen und ihm alle nach-geführte Proffiand aus Wallachey abstricken könte). Darauff denn Chron-stadt ihre Legaten als Cyrillum Greissingk unnd Augustinum Physicum Ordinarium hinauss schickte, liess dem Wayden ein fuder Pakrotzen (rawe Decken) zur Nothurfft der Kriegs-Knecht kegen die einfallende Kälte danebenst vill Proviand praesentieren, unnd vermelden: er wolte doch Chron-Stat etwa gnädiger halten unnd sich ihrer, meistentheils aber des armen vnschuldigen Pöffels in Dörffern erbarmen unnd dero Häuser nicht einäschern, noch so vnbarmhertzig sie lassen ausspländern [...].

Montags für Tage war der 26. October liess Michael ein grosses Stück zum dritten mahl lösen zum Order des Auffbruchs darauff erhub sich dass Läger, kam den Tag über den Zaydner Wald unnd lägerte sich zu Nachten bey Szunyogszegh [...] Von dannen kam der Wayd zur dritter Läger-Stadt für Hermanstadt an, denn er eylette sehr Andream zu über-rumpeln, ehe er sich mit dem Land-Volck stärcken mögte und führte in seiner Armee 25 000 Kozzacken, Wallachen, Moldawer, Pollacken, Wallonen unnd Raytzen, darunter doch nicht über 8 000 tapffere Soldatten waren, hatten aber ein überauss grosse Menge Wägen und Ross bey sich. Denn nicht nur der Wayd selbsten, sondern auch die übrige vornehmbste Boyeren führetten all eihre Weib und Kinder mit sich, als solten sie ewig Siebenbürgen bewohnen: Zwar thätten sie solches meistentheils aus Furcht, denn sie besorgten sich, weill kein Kriegs-Volck in Wallachey bliebe mögte der Tarter oder sonst ein Feind ins Land einbrechen und alles weg führen derowegen brachten sie ihre Weiber mit sich [...].

Wie nun auch Andreas gesehen, dass Michael weder durch freundlige Brieffe, noch ansehlige Botschafften, von seinem bösen Fürnehmen abzuwenden war, hat er sich auff die Bein gemacht, zuvor aber in des Papsts Legatens [...] Losament verfüget und hefftig geklaget wie betriegliger Weise man mit ihm gehandelt [...] Er aber protestiere für Gott seinen H. Engeln unnd der gantzer Christenheit, dass wo villeicht die Christlige Respublic hiedurch etwa Schiffbruch würde leyden, solte er kein Vrsach dessen seyn; er wolle dem Feind vnter die Augen ziehen, dem lieben Gott und seiner gerechter Sach vertrauwend, sich mit ihm zu schlagen. Damit satzte er sich in seine Carreth und fuhr von Weissenburg hinaus. Malaspina aber wolte allen Argwohn von sich wenden und vertröstet Andream, er wolle dem barbarischen Wayden entkegen ziehen und demselben anzeigen dass seine Friedens-Tractat albereit mit Rudolpho vollendet seyen. Derowegen solte Andreas guttes Muths seyn, denn damit wolte er Michaelem von Siebenbürgen abwenden und ihm befehlig geben, nach Hause zu ziehen. Das gefiehl Andreae wohl, darumb schickte er auch aus Rath Malaspinae, Isacum Ceythi mit Brieffen zu Michaele und liess ihm schreiben: Er solte das befriedigte Siebenbürgen nicht verunruhigen, sondern sein Heer zuruck führen und die mit Röm. Keys. Maj. eingegangene Friedens-Bündniss nicht zerrütten, sondern gutte Nachbarschafft mit Siebenbürgen halten und lieber daran einen Freund als Feind haben [...].

Nach dem derowegen Andreas den 25 Octobris von Weissenburg auffgebrochen, kompt er bald für Hermanstadt und lägert sich erst in die Borger Wiesen. Und wie sich beyde Heerer aneinander ersahen, wiche Michael etwas hinter sich in die-zwischen Heltaw und Thalmisch gelegene Sträuche und beschloss sein Weib Floricam, mit dem Sohn Petrasko,

und übriger Pagagy und Tross kegen dem Gebürge zu in die Mitten. Denn weil es Mitwoch war, darzu S. Sabinnen Fest (dass die Wallachen hoch feyrlig begehen) mit einfiel, wolte er derowegen denselben Tag nicht schlagen, sondern machte noch zu mehrer Sicherheit mit dem Cardinäln eines Tags ein Still-stand der Waffen und gab zu Geiseln 2 reiche Boyeren den Breda, und Gligoraska Posztelnik, darkegen wurden vom Cardinäln geschickt Moyses Szekely, und Melchior Bogathi, durch welche denn ebener massen Andreas embsigen den Wayden liess vmb Frieden ersuchen, denn er schon längst im Christligen Bündniss stehe. Hätte aber Michael etwa ein heimligen Groll oder Vnwillen wieder Andream, solte er sich mit geleidligen Mitteln lassen befriedigen und darumb nicht den güldinnen Frieden zerrütten. Darauff denn Michael kurtz antworttet : Mit demselben könte er keine Freundschafft schliessen, so sich aus Gottes und seiner Christen-Bündniss gezogen, und sich zu derer Nachtheill, zu den vngläubigen Türcken geschlagen hette [. . .].

Damit gleichwohl Michael nicht gantz halsstarriger Weise den angebottenen Frieden verwürffe, hat er an Andream begehret : Er solte ihm Brieff und Sigill geben 1. Dass er von Rodolpho nimmermehr wolte abweichen. 2. Solte Andreas zu seinen Kriegs-Vnkosten fl. 100 000 baar zahlen. 3. Solte er ihm auch schwären, dass er von Wallachey in Ewigkeit wolle abstehen, noch dieselbige jemahls anfechten. 4. Solle Er in itzigem Heeres-Zug aller begangener Fehler, Schmaach, Schanden und Vnheils in Ewigkeit vergessen. 5. Dass er zuhand vom Siebenbürgischen Fürstenthumb solte abtretten und zuhand Sigismundum Bathori, den er mit Listen vom Stuhl abgesetzt hette, abermahl darin verschaffen und er ins Closter gehen, dahin ihn längst Stephanus Bathori, der Polnische König, sein Vetter verordnet habe. Denn ausser dieser Weise wolle er keines weges von Siebenbürgen friedligen abziehen. Woraus denn der Cardinäl vermerckte, dass diesem Vnheil anders nichts, als einig durch die Waffen abzukommen sey.

Derowegen satzte sich Malaspina des andern Tags als den 28 Octob. Donnerstags, nach dem Moyses und Bogathi, auff der Wallachischer Geysell Wiederstattung zu Andrea kommen waren, in Wagen aus Hoffnung den Krieg zu verhütten und Michaelem auff friedlige Mittel zu bringen und fuhr also fort mit wenigen Dienern begleittet des Wayden Läger zu. Wie solches Michaeli wurde angesagt, wolte er Malaspinam auch nur nicht für sich komen, geschweige ihm von dem was fürschreiben lassen, sondern verschickte ihn hinter das Läger an ein heimliges Orth und liess ihn da hart verwachen. Diese Hoffnung aber war Andreae am schädligsten, denn weil seine Herren aus Hoffnung des schliessligen Friedens den Krieg nicht sonderlig beobachtetten, waren auch die gemeine Knechte nicht sorgfältig dabey, bestelten die Wachten schläfferig und begaben sich meistentheils auff das Futterasieren, vnterdessen aber thätt Michael wie ein listiger Fuchs alles zu dem Ende den Cardinäln zu betriegen und gab gutte Wort, führte doch hierzwischen sein Volck von den Hecken herauss, auff das flache Feld oben Schellenberg, macht seine Schlacht-Ordnung und liess die Stücke in gelegene Oerther anführen.

Vnterdessen rathschlagten Andreae—vntergebene vill auff den Borger Wiesen, was doch in diesen Sachen anzusahen sey? Albertus Hueth Herman-Städter Königs-Richter ruckte aus der Stadt und riethe, man solte mit dem Schlagen nicht eyllen, sondern das Läger hart an die Stadt-mawren anschlagen und darumb her eine Wagenburg führen, so

lange, biss die übrige Landes-Völcker, so man gewiss wuste, dass sie im Anziehen her marchierten, ankähmen (diesen Rath hett freylig Albertus nicht gegeben, dadurch diese Stadt in solch augenscheinliges Vnglück, mit Andrea zugleich zu stürtzen, wenn er nicht einige Bundschafft oder Freundschafft mit Michaele gehabt hette, wie etlige denn diese Verrätherey den Sachsen wollen zumessen), vnterdessen (sagt H. Alberth weitter) würde Michaeli die Proviand zerrinnen und sich in einem frembden Land nicht können in die Harre auffhalten. Dass nam Andreas zum Theil an, legte seinen Leinin Cardinals Rock von sich und führte sein Armee bey Hammers-Dorff vorbey über den Zabein gantz in Vnordnung, doch nicht nahe an die Stadt, denn er speiste sich noch immer mit Hoffnung des Friendens, weil ihm noch vnbewust war, was Malaspinae widerfahren [...].

Da nun Michael vnserer Armee ansichtig wurd, gantz ohne Ordnung zertrennet daher ziehen, schickte er zuhand 2 Compagnien Pohlen ihr entkegen und folgte denen mit dem hellen Hauffen auff dem Fuss nach, zu stunds wurde auch die Lufft gar rauch unnd stauberisch. Damit aber Andreas sein Volck desto behertzter mache, ritt er bey alle Fähnlin und liess den meineidischen Friedens-Brieff, welchen Michael durch den Ravasdi und Vitez ihm zugeschickt hatte fürlesen unnd sagen: Wie meineidischer Weise nun der Wayd diesen Bund unnd Eydes-Schwur breche, darumb solten sie kühnlig diesen Barbarn angreiffen, denn Gott würde den Meyneid gewiss rächen und ihnen mit seiner Hülffe beistehen. Wie nun Andreas sahe, dass Michaelis Schlacht-Ordnung allbereit gemacht war und sich ihm vnter die Augen in voller Batagly praesentierte, befohl er erst den Ungern ihre Fahnen ausszuschwingen und die Völcker in die Glieder zu ordnen.

[...]. Und wie bald Michael ein Stück liess loss brennen, welches dass Zeichen zum Angreiffen war, ranthen die Heerer zusammen mit grossem Krachen. Andreas liess auch die Heer-Paucken rühren, Trompetten, Schalmeyen und Jesus, Jesus, Jesus, ausschreyen, zu stund erhub sich ein Geprässell, Winseln und Achzen, als solt Himmel unnd Erden zusammen fallen. Unnd weil Michael ein vill besser gelegener Orth zum Treffen eingenommen, hette er ein grossen Schaden mit seinem groben Geschütz können verursachen [...]. Doch achtet sich dessen Casparus Kornis wenig im lincken Flügell, sondern hielte sich noch vnüberwunden und wolte zur rechter Hand seines Flügels abreitten, dass Volck als ein General zu beobachten da wird er vnversehens ohne einige Streuch-Wehr gefangen und zum Wayden geführet. Wie dass die Vbrige sahen, wurden sie gar verzagt und gar nahe fliehend, doch liess Michael ihn ehrlig halten und befohl alsbald seiner an Leib und Güttern zu verschonen, weil Kornis ihm woll bekant war, wegen der offtmahls bey ihm verrichtetter Legationen [...].

Nun war es vmb glock 3 nach Mittag, wie Andreas des Waydens perschönligen Einbruch sahe, verzweiffelte er am Sieg, derowegen begab er sich in die völlige Flucht durch den Rothberger Wald biss auff Lesch-Kirch, da denn im Altzner Morrast sein schönes Bey-Pferd mit allen Partecken bliebe stecken (dessen Kleinodien dieselbige Pawren ville Jahr verzinsetten, dass sie hernach nicht manche Pflug-Schaarer erstumpffetten) [...].

Da schickte Michael allenthalben aus die Feinde zu verfolgen auff alle Strassen, überkahm alda 32 grosse Stücke und begab sich auf den Fürstligen Stuhl nach Weissenburg. Von dem Siebenbürgischen bestem

Adell wurden, über die vorgemelte, erschlagen Franciscus Tholdalagi Comes Dobocen. Johannes Lascovi, Michael Kőpöci, Johannes Gerendi Daniel Baco unnd andere mehr, sonst von gemeinem Volck 3 027. Von den Wallachen blieben auff dem Platz 200. Welche man in den Hauffen, so zwischen Herman-Stadt unnd Schellenberg ligt, vergraben hat. Weil aber die Grube so will Menschen Kindern vill zu enge war, hat man ein grossen Hübell mit toden Cörpern auch oben legen unnd es mit Erde verdecken mussen, dahero denn der Hügell so gross worden, denn wenn man ein Zeill toden alle mit den Köpffen zusammen gelegt, zohe man ein Hauffen Erde darauff, theils des Gestancks also abzukommen, theils auch aus Christliger Liebe, denn es alle Christlige Brüder waren. Unnd diese Niederlag geschach den 29 October am Fest Simonis unnd Judae[. . .].

Wie bald dass Gerücht von Michaelis Siege ins Land ausschallette, haben sich zuhand die Wallachen vnsers Landes zusammen rottieret und heimlig auch öffentlig der Edler Leutte Gütter und Höffe auffgeschlagen unnd vill ihre Herren ermordet als Franciscum Tekei Comitem Thordens, Ladislaum Boronkai und andere mehr unnd dass zwar aus angetrawmbter Einbildung, weil sie nun mehro ihres Geblüths einen verwanthen Fürsten hetten, solten auch sie, die Wallachisch schellmische Tölpell über ihre Edelleut herschen. Auch wie Stephanus Bathori des Cardinälens Bruder und Ladislaus Gjulaffi der ihrer Niederlag vernamen, so der Fürst hinter sich in Weissenburg gelassen hatte, vertagten auch sie diss Residenz Orth mit Wiederstand zu erhalten; Derowegen flohe Bathori in Somlio, Julaffi in Tsehvár, sich alda ausser dem Land für des Waydens Tyranney auf zuhalten. Da solches die Weissenburgische Einwohner sahen, schickten sie ihre Legaten, nehmlig Martinum Thüri, Georgium Szabo, und Georgium Nagylabu, zum Wayden ins Läger bey Hermanstadt mit herrligen Geschencken, liessen ihm huldigen und bathen ihrer doch, als seiner künfftiger Hoff-Stadt zu verschonen. Wie das die übrige Festungen, Städte und Schlösser erfuhren, bevoraus weil Michael alles im Nahmen Rodolphi zu regieren fürgab, schlugen sie sich alle an ihn unnd namen Wallachische Besatzung hinein. Wie Michael nun zu Weissenburg den 1 November einzohe, kam ihm Demetrius Napragius daselbstiger Bischoffe mit allen seinen Geistligen entkegen und entpfieng ihn mit einer schöner Glücks-Wüntschung eines langwehrigen Lebens unnd befriedigten Regiments. Er ritte ein köstligen hecht-graw Dobrishan im Einzug unnd liess für ihm 8 schöne Türckische Haupt-Ross her führen, mit Gold und Sammet ausgerüstet, hatte auch sich selbsten in Keyserligen Pracht gekleidet, also dass auch seine Schuhe mit Edelgestein unnd Perlen gesteckt waren, über sich hatte er ein güldin Stück mit schönen Zobeln ausgefüttert hangen auff dem Kopff eben dergleichen Vngarischen Huth mit vill farbigen Plumaschen [. . .] hart vmb Ihn her kamen die Boyeren und fürnehmbste Kriegs Obersten da man auch die Bathorische Fähnlein führte; also zohe er ein zum S. Georgen Thor. Im fort traben fragte Michaeli, wo er solte einkehren? Antworttet Bodoni : In des Fürstens Andreae Pallast. Darauff wurd Michael gantz entrüstet, sahe ihm sawr zu unnd sagt : Noch Fürstens ! Haben wir ihn denn nicht überwunden? Unnd könte sich fast nicht enthalten, dass er Bodonium nur des einigen Worts wegen in der Stell erschlug [. . .].

Wie nun Andreas bey hoher Zeit fast noch zum halben Streite sich in die Flucht begeben, willens in Pohland zu weichen unnd daher sein Fürstenthumb villeicht wiederumb mit der Zeit zu eröbern, sind ihm

nebenst den fürnehmsten Zeckeln vill Edelleut nachgefolget, als Georgius Palaticz, Nicol. Zalardi unnd andere mehr, damit er aber desto fügliger vnvermerckter Sachen fort kähme, liess er sie meistentheils von sich und behielt nur etlig wenige, mit denen er sich ins Schloss zu Udvarhely begab, willens von dannen den nächsten auff Moldaw zu nehmen. Biss er sich aber alda mit den Seinigten berathschlagte unnd seine Partecken zur fügliger Flucht mit sich zu nehmen, was zu Pferd fort zu bringen war, einpackte, seymet er sich gantzer 3 Tag alda (welches denn sein gewistes Verderben war) denn desto weitter erschalte Michaelis Sieg ins Land, so schon längst die Zeckell hatte auffrührisch gemacht unnd erfuhren alle, dass Andreas den sie nur einig des Bathorischen Geschlächts wegen so hefftig anfeindetten, vnter ihnen sich aufhielte. Da Er sich auch auff die Reise begab, eyllet er nicht sonderlig, sondern nur nach belieben seiner Gefährten, weil sie sich nichts feindliges besorgten, sondern gantz sicher waren, auch Andreas seiner Gesellen manheit, derer in die 100 waren, zu vill trawerte. Am andern Tag, da sie an die hohe Gebürge kamen Kegen Moldaw in Csik, welchen Orth die Einwohner Szent Thamas nennen, kehrte Andreas zu Abend den 6 Tag nach verlohrner Schlacht den 3 November hier ein, willens ein wenig alda mit den Seinigten auszuresten, damit sie desto geruhliger die hoch vorstehende Gebürge mögten können übersteigen: Dessen Orths Einwohner aber sind vill rawer, garstiger und grober als die Steinerne Felsen selbsten [...].

Alhier war einer, Nahmens Blasius Ördögh (ein leibhafftiger Teuffell) Szekely, welchen Andreas aus seinem Bawrischen Staube zum ehrligen Hoffdienst befördert und itzt für der Herman-städter Schlacht wegen Leibes Vnpässligkeit vom Fürsten in sein Heymath sich begeben hatte. Derselbige, nach dem er die verlohrne Schlacht, wie auch Andreae Kegenwarth im Dorff vernommen, laufft alsbald (jedermannen vnbewust, aus was Vrsachen, denn ihn niemand beleidiget) zu den Glocken und schlägt Sturm, darauff denn ein vnglaublige Menge Zeckell, wie dass tumme Vieh zusammen lieffen, denen Ballás im Lärm fürgab : Wenn sie Andream erlegten, würden sie nicht allein ein reiche Beuth eröbern, sondern sich ihrer viller, von Bathorischen erlittener Plagen woll rächen, wie auch künfftig dadurch ein gnädigen Fürsten an Michaele erwerben. Wie Andreas der Zeckell Toben erfuhr, wolte er sich fort machen, weil aber den Zeckeln bewust war, wohin zu der Fürst seinen Weg nehmen muste, eylletten theils bevor unnd versperten die enge Clausen oben S. Thomas, da man zwischen 2 Bergen ein sehr engen Pass muss durchwandern, mit Zeumen, Baumen und Steinen, die übrige verfolgten den Cardinäln von hinten zu, denen er sich woll, ob er schon mehr zum Fliehen als Streitten geschickt war, hart wiedersatzte unnd schossen tapffer kegen einander: Jene aber hieben mit Bärn-Spiessen Axten, Sensen und Gabeln zu und weil sie sahen, dass sie wenig zu Fuss könten ausrichten, hieben sie den Cardinälischen Rossen die Sähn-Adern an Füssen entzwey unnd erlegten also auch den so darauff sass.

Wie aber die Cardinälische, derer nicht über 100 waren, sahen, dass sie übermenget wurden, denn von beyden Theillen vill fiellen unnd der Zeckell über 800 war, namen sie die Flucht und meistentheils zu Fuss die hohe Berge hinauss, denen denn die Zeckell woll so einem nach eylletten unnd weill ihnen die Stege aller woll bekant, sie auch des Steigens

an Bergen gewohnet waren, haben sie fast alle Flüchtigen ereyllet unnd erschlagen. Andreas begab sich auch mit sehr wenigen in die Flucht über vnwegsahme Stock und Block unnd wie er fast nicht 2 Meyllen war vmbgeirret, wird sein herrliges Ross über die spitze Felsen unnd dicke Klötzer auff unnd ab dermassen abgemüdet, dass ers müste lassen stehen unnd zu fuss fort marschieren, dessen denn der zärtlige Priester sehr vngewohnt war, warff auch allen Zierrath von sich, so die Flucht hindert und hatte nicht mehr als 4 Diener bey sich [...].

[...]. brachte Ballás lebendig nebenst des Cardinälen bluttigem Kopff dem Wayden den 9 Novemb. am 14 Tag nach gehaltener Schlacht und legt es ihn für sein Gemahl Floricam, unnd seinen Sohn Petrasko auff den Tisch. Welches denn Michael begiehrig ansahe, das Weib aber darüber bitterlig weinette unnd wie dessen Vrsach Michael forschte darumb weine ich, antwortet sie : Weil dergleichen Noth, so diesen Cardinäln erstücket hat, dermahleins auch dich und diesen meinen Sohn betretten mögte. Welches denn Michaeli tieff zu Hertzen gieng, also dass er gleichesfahls Thrähnen vergoss und hat ihn hefftig verdrossen, dass ihn die Zeckell erschlagen und nicht lebendig gefangen hätten, denn er sich höchlig über die Schönheit des männligen Angesichts verwunderte. (Thät hierinnen gleich wie Julius Caesar, so ebner massen über den entleibten Kopff Pompeij M. Crocodilischer Arth weinette). Dannenhero Er die Zeckell auch mit nichts begabte, weil sie Andream, der sie ihr lebtag mit keinem Wort beleidiget so erbärmlig ermordet hatten [...]. Ja wenn er sich nicht etwa eines Vnwillens zwischen dem Land—Volck in der newer Regierung besorget, hette er diese Todt-Schläger alle schändligen lassen hinrichten. Denn er sich offt Keysers Augusti Sprich-Worts gebrauchte : Proditionem amo, Proditores non amo.

[...]. Darnach hat Theodosius Logoffeth der Wallachische Cantzler Michaelem ermahnet, Andreae Leuchnam, als Weyland eines gesalbten Fürstens ehrlig zu begraben. Derowegen gab Michael alsbald Befeh auch den Strunpf Andreae her zu führen, willens theils denselben ehrligen zu vergraben, theils dem vngleubigen Pöffell seine Meinung zu einiger Newerung, damit zu benehmen, so immer noch vermeinte, Andreas sey bey Leben und würde sein Fürstenthumb dermahl eins betretten (eben wie zu vnsern Zeitten für 10 Jahren von Georg Rakoci solche Fabeln vmbgiengen) derowegen wurden eben die jenige Zeckell nach dem Cörper Andreae verschicket, welchen sie denn vnbeschädiget von wilden Thieren oder Vögeln funden, aber Mutter-bloss nackt, darumb sie ihn in ein schlechte Baahr legten und den 9ten Tag nemblig den 13 Novemb. nach der Entleibung nach Weissenburg brachten. Damit aber niemand den nackten Leib sehe, haben die Zeckell grühne Aest und Blätter oben und vnten in den Sarch gestrewet und damit also bedeckt. Als bald hat ihn Michael sauber aus waschen lassen, und auffs ziehrligste bekleidet, auch den Kopff dabey in Sarch lassen legen [...] unnd eben mit dem Sarch, den er kurtz zuvor seinem erschlagenen Bruder Balthasari mit eigener Hand verfertiget herrlig lassen begraben, in Kegenwarth Seiner und aller Landes-Herren [...]. Michael trug selbst ein Wachs-Kertze nach Bäpstischer Manier und wurd den 17 Novemb. in S. Michaelis-Kirche zu Weissenburg begraben [...].

PĂTIMIRILE TRANSILVANIEI SAU ANEXA CRONICĂREASCĂ A SECOLULUI AL XV-LEA DUPĂ NAŞTEREA LUI HRISTOS. TOATE EVENIMENTELE PETRECUTE, PARTE ÎN TRANSILVANIA, PARTE ÎN UNGARIA ŞI ÎN ALTE ŢĂRI LIMITROFE CU TRANSILVANIA, PRIN CARE SE RELATEAZĂ NU NUMAI DESPRE GROAZNICELE LUPTE, RĂZBOAIE ŞI ŞTIRI DESPRE NUMEROŞI INAMICI ⟨AI PATRIEI⟩, CI ŞI DESPRE CELE MAI SECRETE HOTĂRÎRI ALE CONSILIILOR ÎMPĂRAŢILOR, REGILOR, PRINCIPILOR ŞI VOIEVOZILOR, PRIN CARE AU GUVERNAT PATRIA AMENINŢATĂ, ÎN PARTE BINE, ÎN PARTE AU ÎNDREPTAT-O DEPLIN SPRE PRĂPASTIA PIEIRII; ŞI CUM S-AU DEZVOLTAT, ALĂTURI DE CONFESIUNEA DIN AUGSBURG, CELELALTE RELIGII RECEPTATE ÎN ŢARĂ. PE LÎNGĂ RELATAREA ÎN ORDINE DESPRE CONDUCĂTORII SUPERIORI AI NAŢIUNII SĂSEŞTI ÎN FRUNTE CU ONORAŢII MAGISTRAŢI AI PRINCIPALULUI ORAŞ SIBIU, ANUME CUM ŞI-AU ÎNDEPLINIT ACEŞTIA TREBURILE OFICIALE. TOATE SÎNT REDATE PE SCURT, DAR ADEVĂRAT, ŞI ÎN ORDINEA CUVENITĂ

[...]. Voievodul Alexandru [1], un moldovean prin naştere, a domnit cu totul tiranic şi păgîn asupra supuşilor săi din Valahia, ucigînd ca pe animale pe oricine voia. La fel l-a tratat el şi pe banul său, pe Mihai, vrînd să-l ucidă. Mihai era fiul voievodului creştin Petru, predecesorul lui Alexandru. El porunci la ai săi ca în secret să-l lege şi să-l aducă la el, sub pretextul unei bănuieli: dar Mihai a fost prevenit din timp, şi a fugit în Ungaria, iar de acolo la Constantinopol. Cum au aflat aceasta, boierii din Valahia s-au adresat împăratului Murad al III-lea [2], cu multe rugăminţi şi cu mari daruri, şi, astfel, Mihai a fost proclamat voievod al Valahiei şi a fost învestit prin ceremonialul uzual. Aflînd aceasta, Alexandru nu s-a putut opune acestei hotărîri, datorită conştiinţei vinovate şi a domniei sale rele; de aceea fugi de acolo şi, după un oarecare timp, s-a dus, împreună cu oamenii curţii sale, la Constantinopol, încercînd din nou să obţină domnia; dar Mihai i-a luat-o înainte [...].

[...]. Cînd Sigismund a plecat la Oppeln şi Ratibor [3], comisarii ⟨imperiali⟩ au preluat şi ordonat totul în Transilvania după dorinţa lor. Ei au socotit că este indicat, fiindcă Mihai, voievodul valah, fusese mai înainte încă în alianţă cu Sigismund, să-l atragă pe acesta spre prietenia cu împăratul Rudolf şi să încheie cu el o alianţă paşnică. În consecinţă, luară cu ei pe cei doi Szuhay şi Istvánffy, pe unul dintre cei 12 consilieri (ce erau subordonaţi comisarilor), pe domnul Kornis Gáspár, şi au plecat în ziua de 2 mai la Bucureşti, la voievodul Mihai. Solii au făcut cu el o alianţă paşnică, veşnică, în sensul că de acum înainte să se menţină şi să trăiască numai după dorinţa şi vrerea lui Rudolf care, în schimb, trebuia să se oblige să-i protejeze pe el şi pe valahii săi şi să-l ajute în cazul în care el n-ar putea rezista cu forţele proprii în faţa turcilor [4].

[...]. Printre aceşti oameni însă, în timp ce Oradea [5] era asediată de Mehmed paşa, Buda de Schwartzenberg, iar Transilvania era menţinută

în pace de către Sigismund, nu cu forța publică, ci cu sfaturi demne de laudă veșnică (căci acela este un conducător înțelept care își protejează supușii, nu prin vărsare de sînge, ci cu sfaturi pașnice), voievodul Valahiei Mihai, care era un erou atît de eminent și un soldat cu fapte glorioase, nu a vrut să se abandoneze lîncezirii inutile, ci să realizeze și ceva demn de laudă, din care cauză a adunat o armată destul de mare din țara sa, și a transportat-o cu vasele, pe tăcute, peste Dunăre, în Turcia. Pe atunci Tracia era administrată de doi pași numiți de împăratul turcesc, de Caraman pașa și Hafîz Ahmed pașa (ultimul era eunuc). Aceștia păzeau cu zel acele granițe, pentru ca Mihai să nu poată trece peste Dunăre, și au adunat o mulțime atît de mare de turci în tabăra lor, încît fiecare credea că nu va apăra numai regiunea lui împotriva valahilor, ci va trece dincolo de Dunăre, împotriva Valahiei și o va înfrînge puternic. Mihai a socotit că este indicat ca războiul să-l transpună într-o țară străină, alta decît țara sa, alt teritoriu să fie ales ca teatru al războiului, căci, deși el avea doar o forță mică, lăsată în țară, avangarda de pe Dunăre era suficientă pentru a ține dușmanul departe de Valahia. El a dispus să fie adunate 1 500 de bărci mici pe Dunăre, și a trecut — așa cum nimeni n-ar fi crezut — cu toți oamenii din trupele sale dincolo, apărînd în fața dușmanului, a celor doi pași de la Nicopole, capitala acelei regiuni pe o cîmpie netedă foarte bună pentru desfășurarea unei bătălii [...] Cele două pașale aveau sub comanda lor 40 000 de soldați bine înarmați; Mihai avea de asemenea 32 000 de soldați bine echipați, pe lîngă aceasta ofițeri experimentați în numeroase bătălii și războaie; și, de îndată ce s-au ciocnit, turcii nu au putut să susțină bătălia, nici măcar cîteva ore, căci Mihai, luptîndu-se cu bărbăție, nu numai că i-a pus pe fugă cavalerește, dar l-a răpus și pe principalul pașă, Caraman, care a rămas pe cîmpul de luptă, așa încît numai pașa eunucul, cu foarte puțini dintre ai săi rămași în viață, a putut să fugă; i-a lăsat însă lui Mihai, ca pradă, un tezaur peste măsură de bogat în aur, veșminte, cămile, asini, cai, tunuri, arme și steaguri [6].

Prin obținerea acestei victorii, Mihai a îndrăznit să asedieze de jur împrejur și Nicopole, ordonînd să se tragă intens, timp de trei zile întregi, asupra zidurilor, cu tunurile sale, și să-i înfricoșeze pe asediați prin toate mijloacele. A fost nevoit să ridice asediul din lipsă de pulbere. [...] și, pentru ca să nu i se întîmple nimic pazei, care apăra vasele de pe Dunăre (cum s-a spus mai sus), a mai trimis acolo 3 000 de soldați aleși, pentru a păzi portul și vasele. Iar el a pătruns cu ceilalți mai adînc, făcînd incursiuni pînă la muntele Haemus [7], la localitatea numită Zaridal, și a distrus totul prin foc, flăcări și spadă. La Zaridal (care în limba noastră înseamnă orașul lui Dumnezeu), pașa, care conducea această localitate, a încercat să-i protejeze pe turci, adunînd o mare oaste, formată în majoritate din creștini, care puteau purta armele, și a încercat să-l oprească pe Mihai de la alte incursiuni în Tracia. Pașa a folosit toate prilejurile să nu ajungă la o luptă fățișă cu Mihai și a căutat, din această cauză, multe căi întortocheate prin munți și prin păduri; totuși îndrăzneala nebună l-a împins să vină în cîmpie și Mihai a dat o bătălie obținînd asupra lui o victorie măreață și o pradă bogată; pe lîngă aceasta pașa a pierdut mai multe mii dintre ai săi și abia a putut să scape cu viață. Mihai a început atunci să pustiască groaznic; timp de patruzeci de zile a prădat încoace și încolo și, în cele

din urmă, a sosit la cetatea Cladova; acolo beiul din Cladova a încercat să facă ceva de seamă, dar oricît s-a arătat de îndrăzneț, ieșind în cîmp liber el a fost bătut, sacrificînd dintre ostașii săi circa 1 000 de musulmani [8].

După aceasta, Mihai a luat dintre locuitorii acestei țări pe fiii ei de credința bisericii grecești, deoarece și ei îl mărturisesc pe Hristos al nostru, aproximativ 12 000 [9] de femei și copii, împreună cu avutul lor, încărcîndu-i pe care de transport, și i-a dus în grabă și le-a dat în țara sa, Valahia, lîngă Dunăre, o bucată de pămînt ca să-l locuiască, pentru ca să nu-i mai poată stăpîni turcul [...]. De îndată ce a ajuns Mihai în țara sa, înainte de a lăsa ca armata să meargă în tabăra de iarnă, a împărțit fiecărui cap de om, cît de mic și de rău ar fi fost, 85 de taleri monedă de argint. Ca mărturie a devotamentului său nu l-a exclus însă pe Sigismund, principele Transilvaniei, de la această pradă, și i-a trimis la Bologa (deoarece se mai găsea în tabără acolo de frica unei invazii turcești), pentru cinstire, un drapel de mătase, frumos, pe care îl dăduse împăratul turcesc unui pașă ce fusese ucis acolo, cînd l-a numit ca protector al regiunii aceleia; de asemenea, o lance de argint aurită în formă de inimă; pe lîngă drapel i-a trimis, de asemenea, o sabie turcească a cărei teacă era suflată cu aur și împodobită cu pietre prețioase [...].

[...]. Andrei [10], ca să-și păstreze însă vecinii ca prieteni, l-a trimis pe Johannes Nagy de la Baia de Criș la voievodul moldovean Ieremia, pentru a încheia cu acesta o pace permanentă, pentru întărirea căreia cardinalul a căsătorit pe fratele său după mamă, pe tînărul Ioan Iffiu, cu una din fiicele voievodului. După aceasta, în iunie [11], a trimis și la voievodul valah Mihai o solie măreață, și anume pe Gheorghe Ravazdy și Nicolae Vitéz, pentru a trata cu el despre o alianță pașnică. Acesta a temporizat însă chestiunea, n-a dat un răspuns sigur solilor noștri [11]. Totuși, în cele din urmă, solii nu l-au lăsat în pace și la 14 iulie a acceptat pacea [12] oferită și a jurat pe sf. Evanghelie că nu va dăuna niciodată Transilvaniei, la care s-au legat, prin jurămîntul datorat, și 10 boieri de seamă ai săi, numai ca Andrei să nu se despartă de creștinătate și să lupte în același timp împreună cu ei împotriva turcului *.

[...]. Mihai, voievodul valah, era preocupat cum ar putea să mențină totuși țara sa în pace, în urma alianței încheiate cu Rudolf, și era mereu îngrijorat că Andrei s-ar putea alătura turcilor și, dacă n-ar mai lăsa să treacă în siguranță prin Transilvania ajutorul german, ⟨Mihai⟩ ar putea fi amenințat cu totul de turc *, de moldovean ** sau chiar și de transilvănean ***; de aceea a căutat pe toate căile cum ar putea să-și supună Transilvania, ca să i se poată trimite ajutorul german cu atît mai ușor. De aceea el a luat toate măsurile de război necesare îndeosebi față de unguri și transilvăneni, în care scop împăratul german i-a trimis un mare avans lui Mihai format dintr-o sumă destul de însemnată de bani ca să lupte împotriva ambilor, a lui Sigismund și a lui Andrei, precum și a întregii Transilvanii, pentru că ei îl insultaseră atît de des. Totuși această mînie a lui Rudolf era păstrată atît de secret, încît Sigismund și cardinalul nu numai că au lăsat de bunăvoie să treacă prin țară menționații bani, aproximativ 70 de mii de florini, spre pieirea lor, dar l-au transportat încă pe purtătorul acestora, Gheorghe Rácz, cu căruțe și paznici de la Cluj pînă în Valahia, pentru ca să-i predea în mod sigur lui Mihai. Cu această ocazie, Rudolf i-a dat voievodului ordin să pedepsească Transilvania, la cea mai apropiată și mai potrivită ocazie, pentru trădarea comisă, trebuind ca și generalul din Cașovia, Gheorghe Basta,

cu soldații săi germani, și Ștefan Bocskay, cu haiducii de la Oradea, să năvălească din celelalte părți în țară și să-l nimicească complet pe Andrei prinzîndu-l la mijloc.

[. . .]. Și, deoarece, între timp, s-a vorbit în general despre înarmarea de război a lui Mihai, Andrei (deși el fusese asigurat mai înainte în destulă măsură de către Mihai că nu are a se teme de nici un fel de năvală din partea sa) voia să se cerceteze totuși acțiunile voievodului. În acest scop a trimis pe Toma Csomortányi [13], un nobil secui, și a lăsat să i se arate valahului legătura de pace făcută de el cu Rudolf. Andrei îi poruncise însă solului său să acorde o atenție exactă tuturor cuvintelor, gesturilor, împrejurărilor și mimicii, pentru a înțelege intenția lui Mihai. Mihai a putut însă în așa măsură să se prefacă, încît nu s-a putut simți din partea lui nici cea mai mică îngrijorare. (De fapt unii doreau să afirme cu siguranță că Andrei îi ordonase lui Mihai, prin Csomortányi, să părăsească imediat Valahia și să plece cu tot avutul, soția și copiii săi, ceea ce a stîrnit mînia voievodului, așa încît abia a putut să se stăpînească, să nu-l sugrume cu propria-i mînă pe Csomortányi; și aceasta ar fi fost principala cauză pentru războiul întreprins).

De frica lui Mihai, cardinalul și-a concentrat trupele sale și a așezat o tabără la Sebeș, în care a rămas întreaga vară, cu pagubă maximă pentru hrana țării; deoarece însă nimeni nu știe din ce cauză și în ce scop se aflau acolo, au devenit nerăbdători și, împotriva voinței principelui, au plecat toamna acasă, pentru a săvîrși acolo lucrările lor și l-au mustrat aspru pe Andrei, pentru că îi silise să stea degeaba vara în tabără. Iar Mihai, ca să-l poată înșela și mai abil pe cardinal, s-a prefăcut că pregătirea sa de război se îndreaptă împotriva turcilor și că voia în ziua următoare să treacă cu corăbiile în Tracia, pentru a distruge totul acolo; ceea ce Andrei a crezut întrutotul, ca un călugăr netot, în care scop i-a trimis lui Mihai și urări prietenești de succes pentru pregătirea de război, împreună cu steaguri, armament, trompete și pulbere; de asemenea a lăsat să meargă și excelenți comandanți unguri, cum erau Gheorghe și Ioan Makó, Francisc Lugosi și alții mai mulți. Și, deși acest Makó, curînd după aceea, l-a avertizat, în mod serios, pe Andrei, prin scrisori tainice, să se pregătească, cît mai curînd, căci cu adevărat Mihai ar urma să pornească război cu această armată împotriva Transilvaniei, el a fost totuși atît de ușuratic, încît a voit să creadă, mai degrabă, cuvintele ipocrite ale lui Mihai decît prevenirile pline de credință ale cuiva.

Deoarece nu și-a putut ține ascunse intențiile timp mai îndelungat, Mihai a trimis doi boieri de seamă, Damian vistieru împreună cu Preda [14], la cardinal, și a pus să-i declare: „deoarece forța vizirului turc Ibrahim din Ungaria este atît de mare, încît germanii nu pot ataca singuri, fiind el chemat acolo de către împărat, din această cauză cere să aibă o trecere liberă prin Transilvania, în schimbul căreia el promitea să meargă pașnic, fără a face nici o pagubă. Andrei, în răspunsul său a negat că ar sta creștinii în Ungaria într-o situație atît de gravă în fața turcilor, încît să aibă nevoie de ajutorul lui Mihai; dacă însă vrea să lupte împotriva turcilor, să năvălească în Tracia și să lupte acolo, ca turcii să fie nevoiți să-i salveze pe ai lor ⟨din Tracia⟩ și să vină acasă din Ungaria. Dar nici această născocire palpabilă nu putu să-l trezească pe Andrei să-și păzească țara, pe care ar fi trebuit s-o întărească cu ajutorul necesar, ci a petrecut timpul cu solii inutile și a trimis din nou la el pe Pongrác Sennyei, de fapt, pentru a cerceta ce intenții are Mihai față de Transilvania și

ce gînduri poartă, deoarece circulau peste tot știri generale că el voia să pornească cu război împotriva acestei țări [. . .].

Deoarece în Transilvania au răsunat, în continuare, cu fiecare zi tot mai mult zvonurile despre înarmările războinice ale lui Mihai, încît și copiii de pe stradă știau să flecărească despre aceasta, cardinalul s-a trezit, totuși, să afle realitatea propriu-zisă a lucrurilor și s-a gîndit să mai trimită încă pe unul în Valahia și i-a ordonat, în acest scop, lui Gáspár Kornis, să ia din nou legătura cu voievodul ⟨Mihai⟩ și să-i cîștige prietenia pentru cardinal. Mihai s-a arătat foarte prietenos și a zis că, deoarece toate cuvintele sale, toate scrisorile sale de alianță și jurămintele înalte nu găsesc nici o credință la cardinal, el vrea ca într-o anumită zi să vină la Turnu Roșu cu întreaga sa curte, cu soția și cu fiul Pătrașcu, unde Andrei ar urma să trimită pe fratele său Ștefan Báthory din Sibiu, căruia îi va dezvălui toate secretele, și ar putea să încheie cu el o alianță permanentă (deoarece el credea că, dacă prin această intrigă l-ar putea prinde pe Ștefan, n-ar mai avea pe nimeni în cale, de care să se atașeze Transilvania, după moartea lui Andrei). El voia să-și dea soția, împreună cu fiul Pătrașcu, ca osteteci lui Andrei, vrînd să țină pace veșnică cu Transilvania. Între timp principele ar trebui să le acorde o întreținere onorabilă și o gardă, iar pe fiul Pătrașcu să-l lase să fie inițiat, la Făgăraș, în limba latină. Prin aceasta Andrei a fost complet convins, încît l-a crezut mai puțin pe fratele său însuși decît pe Mihai.

Pe voievodul Mihai l-a incitat la acest război transilvănean în cea mai mare parte banul Mihalcea, un cap isteț și învățat, care călătorise departe și cunoștea bine limbile romanice; de aceea și Mihai îl ridicase la rangul de ban al banatului Craiovei (ai cărui locuitori locuiesc în aproape jumătate din Valahia, situată lîngă Dunăre în susul ei) [. . .].

[. . .]. Pentru ca Mihai să nu aibă în același timp întreaga Transilvanie ca dușmană, de fiecare dată i-a îndemnat prietenește, prin solii săi, trimiși la cardinal, pe secui și orașele săsești, să păstreze neîncălcată alianța încheiată cu maiestatea sa imperială romană, căreia și el îi este vasal credincios. Ca dovadă a atitudinii sale, a trimis un cetățean de seamă din Brașov, de viță străveche, pe Cristofor Herschel, cu scrisori secrete la Praga, la Rudolf, informîndu-l despre intenția voievodului, aducînd de acolo și un răspuns plăcut voievodului, care apoi l-a răsplătit cu o bucată mare de aur, pentru osteneala sa. După cîteva zile, au venit banul Mihalcea și Gheorghe Rácz în tabăra de la Sebeș (mai mult să spioneze puterea lui Andrei, decît să facă o adevărată intervenție) și au anunțat că Mihai este cu totul hotărît să pornească cu întreaga sa putere împotriva marelui vizir Ibrahim, prin Serbia, în Ungaria, în care scop cere din partea lui Andrei asigurarea că în timpul duratei războiului Valahia sa va rămîne nevătămată de transilvăneni; Andrei a crezut pe deplin solia și bucuros a lăudat începutul cavaleresc al lui Mihai! Același șiretlic l-a folosit Mihai și față de generalul turc menționat. El puse să fie vizitat de solii binevoitoare și să relateze că, deoarece principele transilvănean Andrei s-a abătut atît de mult de la înalta Poartă și s-a alăturat lui Rudolf, el este hotărît, în calitate de vasal credincios al preaputernicului împărat să răzbune această necuviință a cardinalului, din care cauză vrea să năvălească și să lupte împotriva acestuia, rămînînd însă credincios Porții; pentru întărirea ipocrită a acestei informații a lăsat în țara sa un ceauș turc care urma să adune între timp tributul pentru împăratul său [. . .].

[. . .]. La 22 octombrie [15], Mihai a pornit, într-o zi de vineri, peste granițele sale și neputînd trece în aceeași zi prin munți, ci în cealaltă zi, sîmbătă, și-a așezat tabăra pe Bîrsa, (o apă în Țara Bîrsei), pe fînețele lui Ioan Beldi; și a venit astfel în Transilvania, înainte de a se fi aflat că plecase din Valahia. Tocmai în această zi a scris domnul Valentin Herschel, judele Brașovului, către principele de la dietă că acolo la frontierele din Țara Bîrsei totul ar fi liniștit și pașnic, cu excepția faptului că alaltăieri au fost văzuți unii călăreți poloni în părțile rîului Bîrsa, dar n-au atacat nici oameni, nici vite.

[. . .]. Lăsînd Mihai trupele sale să se odihnească în Țara Bîrsei a auzit că secuii nu voiau să se alăture în luptă nici unei părți pentru ca după aceea să nu fie tratați și mai dur de către biruitor; de aceea voievodul a trimis cîțiva nobili secui, dintre principalii săi comandanți, cum sînt: Gheorghe Makó, Ioan Tamásfalvi, Haraldi și Ștefan Dömös, împreună cu un boier Gheorghe Rácz, și i-a pus să le arate la ce servitute îi supuseseră Ioan al II-lea [16] și principii Báthory, ce i-au urmat, și că acum a sosit vremea să obțină din nou vechea lor libertate, ocazie pe care numai firile slabe ar lăsa-o din mîini nefructificată. De aceea trebuie să înțeleagă acest noroc actual al lor, alăturîndu-i-se numaidecît lui și să-i abandoneze pe preoții afemeiați [17], căci, după ce mai întîi îl vor fi recunoscut ca domn al lor, ar vrea să-i ia în grația sa și i-ar lăsa să se bucure de ea permanent. Cu aceasta și alte promisiuni asemănătoare Makó a atras pe secuii din Trei Scaune adunîndu-i la castelul Várhegy. Curînd au venit în tabăra voievodului o mie de secui bine înarmați.

Duminică, Mihai a trimis înaintea bătăliei de la Toarcla solia sa la Brașov, la domnul Valentin Herschel, prim-judele, și a anunțat prin aceasta întregul consiliu să predea orașul și să se facă vrednici de grația sa, pentru a avea în el mai degrabă un prieten decît un dușman. Dacă nu s-ar întîmpla aceasta imediat, ei trebuie să știe că va arde mahalalele, iar regiunea va fi pustiită. (Mihai făcu aceasta, pentru ca să nu lase acest oraș dușmănos în urma sa și să-i cauzeze lui o atît de mare pagubă, căci putea să-i distrugă toate proviziile, ce i se aduceau din Valahia, prin această trecătoare). Brașovul a trimis ca soli pe Chiril Greissing și pe medicul Augustin [18], punîndu-i să predea voievodului un număr de pături, pentru nevoile trupei împotriva frigului ce începea, și multe provizii, și, pe lîngă acestea, au cerut să binevoiască a trata Brașovul cu mai multă milă și să se îndure de populația din sate, în cea mai mare parte săracă și nevinovată, și să nu aprindă casele acesteia și nici să nu lase să fie jefuită fără milă [. . .].

În ziua de luni, 26 octombrie, Mihai a pus să se tragă cu tunul mare de trei ori ca ordin de pornire, apoi a ridicat tabăra, a ajuns în cursul zilei în pădurea Codlea și s-a oprit pentru noapte la Dumbrăvița [. . .]. De acolo veni voievodul în a treia tabără lîngă orașul Sibiu, fiindcă se grăbea să-l atace pe Andrei, înainte de a se întări cu oameni de țară; și conducea în armata sa 25 000 de cazaci, valahi, moldoveni, poloni și sîrbi, printre care totuși nu erau mai mult de 8 000 soldați viteji, avea însă un număr extrem de mare de care și cai; pentru că nu numai voievodul însuși, dar și ceilalți boieri de seamă își duceau toți femeile și copiii, ca și cum ar fi trebuit să locuiască în veci în Transilvania. De fapt în cea mai mare parte au făcut aceasta de teamă, fiind îngrijorați, deoa-

rece rămaseră puţine trupe în Valahia, unde puteau să năvălească tătarii ori alţi duşmani şi să care totul, de aceea îşi aduceau cu ei şi soţiile [...].

Văzînd acum şi Andrei că Mihai nu s-a lăsat abătut de la intenţia sa nici prin scrisorile prieteneşti, nici prin soliile spectaculoase, s-a ridicat şi el, mai întîi însă a mers la reşedinţa legatului papal[19] [...] şi s-a plîns de modul înşelător în care a fost tratat [...]. El a protestat însă în numele lui Dumnezeu şi al sfinţilor săi îngeri şi faţă de întreaga creştinătate că, dacă prin aceasta republica creştină va suferi poate un eşec, nu el va fi cauza acestuia; el voia să meargă în faţa duşmanului avînd încredere în bunul Dumnezeu şi în cauza sa dreaptă şi să se bată cu el. Cu aceasta s-a urcat în careta sa şi a plecat afară din Alba Iulia. Malaspina voia însă să alunge de la el orice mînie şi l-a consolat pe Andrei, spunînd că vrea să meargă în întîmpinarea barbarului voievod şi să-i arate aceluia că tratativele sale de pace cu Rudolf sînt deja perfectate; de aceea, Andrei să-şi păstreze curajul, căci el vrea să-l abată pe Mihai de la Transilvania şi să-i ordone să plece acasă. Aceasta îi plăcu lui Andrei, de aceea trimise, după sfatul lui Malaspina, pe Isac Csejthi cu scrisori la Mihai şi puse să i se scrie să nu tulbure Transilvania pacificată, ci să-şi conducă înapoi armata şi să nu distrugă alianţa paşnică încheiată cu maiestatea sa imperială romană, ci să păstreze buna vecinătate cu Transilvania, avînd în ea mai degrabă un prieten decît un duşman [...].

După ce Andrei plecă la 25 octombrie din Alba Iulia, sosi curînd la Sibiu şi îşi aşeză tabăra mai întîi pe fînaţul cetăţenilor; cînd se văzură reciproc ambele armate, Mihai s-a retras puţin în spre tufişurile situate între Cisnădie şi Tălmaciu şi a hotărît ca pe soţia sa Florica[20], pe fiul Pătraşcu şi lucrurile sale să le trimită spre munţi. Fiind miercuri, şi pe lîngă aceasta sărbătoarea Sf. Sabina (pe care valahii o cinstesc foarte mult), n-a voit din această cauză să se bată în această zi, ci pentru mai multă siguranţă făcu un armistiţiu de o zi cu cardinalul şi dădu ca ostateci pe doi boieri bogaţi, pe Preda şi pe postelnicul Grigoraşcu, în schimbul cărora cardinalul trimisese pe Moise Székely şi Melchior Bogathi, prin care, de asemenea, Andrei a cerut pace de la valah, pentru că el era de mult în alianţa creştină; dacă Mihai avea o mînie tainică împotriva lui Andrei, putea fi satisfăcut cu mijloace paşnice, fără să distrugă pentru aceasta pacea de aur. La aceasta Mihai a răspuns scurt: el nu ar putea încheia nici o prietenie cu acela care a părăsit alianţa cu Dumnezeu şi cu creştinii şi a aderat, spre paguba acestora, la turcii necredincioşi [...].

Mihai, ca să nu respingă într-un mod cu totul încăpăţînat pacea oferită, i-a cerut lui Andrei să-i dea asigurări prin scrisoare şi cu sigiliu că: 1. Nu se va abate niciodată de la Rudolf; 2. Andrei va trebui să-i plătească drept cheltuieli de război 100 de mii de florini numerar; 3. Va trebui, de asemenea, să-i jure că renunţă pe veci la Valahia şi că nu va lupta vreodată împotriva ei; 4. Va uita în veci toate greşelile, ruşinea, pagubele şi nenorocirile comise în actuala campanie militară; 5. Va renunţa la principatul Transilvaniei numaidecît şi va pune în loc încă o dată pe Sigismund Báthory, pe care îl scosese din scaunul său prin şiretenie, iar el va merge la mănăstire, unde îl trimisese de mult regele Poloniei, vărul său Ştefan Báthory, altfel nu vrea să se retragă paşnic nicidecum din Transilvania. Cardinalul a observat că nu poate ieşi din această nenorocire altfel decît prin arme.

Din această cauză, în ziua următoare, la 28 octombrie, joi, Malaspina, după ce Moise Székely și Bogathi s-au întors la Andrei din situația de ostateci la valah, s-a urcat în trăsură în speranța de a putea împiedica războiul și a-l determina pe Mihai la mijloace pașnice; a plecat, deci, însoțit de cîțiva servitori, în tabăra voievodului. Spunîndu-i-se acestea lui Mihai, n-a voit să-l lase pe Malaspina să vină la el, și cu atît mai puțin să accepte vreo indicație de la acesta, ci l-a trimis într-o localitate tainică în spatele taberei, punînd să-l păzească acolo. Această speranță de pace i-a fost cea mai dăunătoare lui Andrei, căci în acest timp nobilii săi nu s-au pregătit în mod deosebit pentru război, nici soldații de rînd nu s-au pregătit, paza au făcut-o neglijent și de cele mai multe ori mergeau după provizii. Între timp însă, Mihai, asemenea unei vulpi șirete, a dus totul la bun sfîrșit, pentru a lupta împotriva cardinalului și, rostind cuvinte bune, între timp și-a condus trupele scoțîndu-le din tufișuri pe cîmpia netedă deasupra Șelimbărului, organizîndu-și ordinea de bătaie și punînd ca tunurile să fie duse în locurile potrivite.

În aceeași vreme, supușii lui Andrei s-au sfătuit, pe șesul Borgo, ce trebuie să înțeleagă din aceste lucruri? Judele regal de la Sibiu, Albert Hueth Herman, a ieșit din oraș și i-a sfătuit că n-ar trebui să se grăbească cu bătălia, ci să apropie tabăra lîngă zidurile orașului și în jurul ei să organizeze o baricadă din căruțe, pînă cînd vor sosi și celelalte trupe din țară, căci se știa sigur că erau în marș într-acolo (Acest sfat nu l-ar fi dat Albert, ca să pună acest oraș într-un pericol atît de evident, de a se prăbuși odată cu Andrei, dacă nu ar fi avut vreo legătură sau prietenie cu Mihai, cum vor să susțină unii despre o pretinsă trădare a sașilor). Între timp (spune mai departe domnul Albert), Mihai și-ar consuma proviziile și nu s-ar mai putea menține ferm în această țară [...]. Andrei a acceptat, în parte, acest lucru, și-a scos sutana de cardinal și și-a condus armata pe lîngă satul Gușterița peste Cibin, în dezordine, dar nu aproape de oraș, căci el mai nutrea speranța păcii, neștiind ce i se întîmplase lui Malaspina.

[...]. Mihai, văzînd armata noastră îndreptîndu-se cu totul în dezordine, a trimis într-acolo, în întîmpinarea ei, mai întîi două companii de poloni, le-a urmat apoi cu grosul pedestrimii și numaidecît și aerul a devenit aspru și plin de praf. Andrei, ca să-și însuflețească cu atît mai mult trupele, a mers călare la toate steagurile, a pus să se citească scrisoarea de pace sperjură, pe care Mihai i-o trimisese prin Ravazdi și Vitéz, și a spus că voievodul a călcat această alianță și jurămîntul, de aceea trebuie să-l atace în mod temerar pe acest barbar, că Dumnezeu va răzbuna, desigur, sperjurul și lor le va ajuta. Andrei, văzînd că Mihai s-a așezat în ordine de bătaie și a apărut în fața lui în armură de luptă, porunci și el ungurilor să-și desfășoare drapelele și să așeze trupele în ordine.

[...]. Curînd, Mihai puse un tun să tragă, ceea ce era semnul pentru atac; armatele s-au ciocnit cu mari strigăte; Andrei a pus să sune și trompetele, să se strige: „Iisus, Iisus, Iisus"; numaidecît s-au ridicat o hărmălaie și vaiete, ca și cum cerul și pămîntul s-ar fi ciocnit între ele. Mihai, deoarece ocupase un loc mult mai potrivit pentru luptă, a putut să provoace pierderi mai mari cu tunul cel mare [...].

Gáspár Kornis, care ținea nebiruit aripa stîngă, a vrut să meargă în dreapta aripii sale, urmărind armata ca un general, a fost însă prins pe neașteptate, fără a se putea apăra, și dus la voievod: ceea ce văzînd ceilalți au fost foarte impresionați și erau aproape gata de fugă. Mihai

l-a tratat în mod onorabil și a ordonat să fie cruțat atît el, cît și bunurile sale, pentru că Gáspár Kornis îi era bine cunoscut, deoarece fusese de mai multe ori la el în solie.

[. . .]. Era 3 după-amiază, cînd Andrei, văzînd pătrunderea personală a voievodului, a desperat cu privire la biruință, din care cauză s-a pus pe fugă prin pădurea Roșiei, pînă la Nocrich, căci, în bălțile de la Alțina, frumosul său cal s-a împotmolit cu tot harnașamentul (Bijuteriile au fost timp de mulți ani căutate de țărani, încît după aceasta s-au tocit multe pluguri).

[. . .]. Mihai trimise în toate părțile, pentru urmărirea dușmanului, pe toate drumurile; a găsit acolo 32 de tunuri și a plecat la scaunul princiar de la Alba Iulia; au fost uciși acolo din cea mai bună nobilime transilvăneană Francis Tholdalagi, comite în Dăbîca, Johannes Lascovi, Mihai Kopoci, Johann Gerendi, Daniel Baco și mulți alții, iar din poporul de rînd 3 027 ; dintre valahi au rămas pe cîmpul de luptă 200, care au fost înmormîntați în grămada <movila> situată între Sibiu și Șelimbăr ; deoarece însă groapa era prea strîmtă, pentru atît de mulți oameni, s-a făcut o colină mare, punîndu-se cadavrele acoperite cu pămînt, din care cauză dîmbul este atît de înalt, căci după ce a fost așezat un rînd de morți, s-a pus deasupra un strat de pămînt, în parte, pentru a înlătura mirosul, în parte, de asemenea, din iubire creștinească, deoarece toți erau frați creștini. Iar această înfrîngere s-a întîmplat la 28 octombrie, de sărbătoarea lui Simon și Iuda.

[. . .]. De îndată ce s-a răspîndit în țară zvonul despre victoria [21] lui Mihai, numaidecît valahii din țara noastră s-au adunat și au atacat în taină și public moșiile și curțile nobililor și au ucis mulți dintre stăpînii lor, ca pe Francisc Tekei, comitele Turdei, Ladislau Boronkai și mulți alții; și aceasta, de fapt, din închipuirea visătoare că, avînd de acum înainte un principe din sîngele lor, trebuiau și ei, mojicii, valahii, să-i stăpînească pe nobili [22]. Ștefan Báthory, fratele cardinalului, și Ladislau Gyulaffi, pe care principele îi lăsase în urma sa la Alba Iulia, auzind de înfrîngere, au ezitat și ei să păstreze capitala prin rezistență; de aceea Báthory a fugit la Șimleu, Gyulaffi la Chioar, pentru a sta acolo, în afara țării, de teama tiraniei voievodului. Văzînd aceasta locuitorii din Alba Iulia și-au trimis solii, și anume pe Martin Thuri, Gheorghe Szabo și Gheorghe Nagy la voievod, în tabăra de la Sibiu, cu daruri mărețe, să i se supună, rugîndu-l să-i cruțe pe ei, ca fiind din viitoarea lui capitală. Cum au aflat celelalte cetăți, orașe și castele, deoarece Mihai pretindea că va guverna în numele lui Rudolf, i s-au alăturat toate și au primit garnizoană valahă. Intrînd acum Mihai în Alba Iulia, la 1 noiembrie, i-a venit în întîmpinare Dumitru Náprágy, episcopul din localitate, cu toți preoții săi, și l-au primit cu o frumoasă urare de noroc și viață lungă și a unei conduceri pașnice. El călărea un armăsar de rasă și a ordonat să se aducă pentru el opt armăsari frumoși, turcești, echipați cu aur și mătase; a îmbrăcat și el o haină imperială, încît și ghetele lui erau cu pietre scumpe și perle; în spate avea o haină aurie garnisită cu o frumoasă blană de zibelină, în cap o pălărie ungurească cu penaj multicolor [. . .]; strîns în jurul lui veneau boierii și comandanții militari de seamă, purtînd și steagurile Báthoreștilor. Astfel intră el prin poarta Sf. Gheorghe. Înaintînd, Mihai întrebă unde trebuia să tragă? A răspuns Bodoni: „În palatul principelui Andrei". La aceasta, Mihai a fost cu totul stupefiat, l-a privit acru și a spus: „Încă principe! Nu l-am biruit

oare?" Şi aproape că nu s-a putut reţine să nu-l ucidă pe Bodoni, pe loc, numai din cauza cîtorva cuvinte.

[. . .]. Andrei s-a pus pe fugă, pe cînd bătălia era doar la jumătate, voind să ajungă în Polonia, ca să-şi recucerească poate, cu timpul, din nou, principatul. Au fugit cu el, pe lîngă nobilii secui, mulţi alţi nobili ca Gheorghe Palatics, Nicolae Szálasdi şi mulţi alţii; pentru ca el să ajungă, fără a atrage atenţia, cît mai departe, i-a abandonat în cea mai mare parte şi a păstrat numai cîţiva, puţini, cu care a ajuns în cetatea de la Odorhei, voind ca de acolo să pornească spre Moldova. În timp ce se sfătuia acolo cu ai săi şi se echipa pentru fugă, luînd cîte ceva cu el, cît putea să ducă calul, rămînînd acolo trei zile întregi (ceea ce a însemnat pierderea sa sigură), răsuna în ţară vestea victoriei lui Mihai. Secuii de mult aflaseră că Andrei, pe care îl duşmăneau atît de violent, numai din cauza că era din dinastia Báthoreştilor, se găseşte printre ei şi s-au răsculat. Pornind la drum, el nu s-a grăbit prea mult, ci mergea numai după voia tovarăşilor săi, pentru că n-aveau teamă de nimic duşmănos, ci erau cu toţii siguri, Andrei încrezîndu-se şi în bărbăţia oamenilor săi, care erau în jur de 100. Andrei a ajuns seara, la şase zile după bătălia pierdută, la 3 noiembrie, aici în Ciuc, într-un loc numit Sf. Toma, voind să facă acolo un popas cu ai săi, pentru ca să poată urca, cu atît mai liniştit, munţii înalţi, ce le stăteau în faţă; locuitorii acestei localităţi sînt însă mult mai aspri, mai răutăcioşi şi mai grosolani decît înseşi stîncile de piatră [. . .].

Exista aici un secui cu numele Balázs Ördög (drac întrupat) pe care Andrei îl ridicase din starea lui de ţăran într-o slujbă onorată la curte, iar acum se întorsese acasă declarat de principe, din motive de boală, ca inapt pentru bătălia de la Sibiu; acesta aflînd de bătălia pierdută şi de prezenţa în sat a lui Andrei, a alergat numaidecît (nimeni nu ştia de ce, pentru că nimeni nu-l insultase) la clopote şi a dat alarma, adunîndu-se o mare mulţime de secui, asemenea vitelor neroade cărora în mijlocul gălăgiei Ballas le-a spus: „Dacă îl omorîţi pe Andrei, nu numai că veţi cuceri o pradă bogată, ci veţi răzbuna deplin şi suferinţele cauzate de Báthoreşti, şi veţi cîştiga în viitor prin aceasta un principe prea graţios în Mihai". De îndată ce Andrei a aflat de gălăgia secuilor, el a voit să plece, deoarece însă secuilor le era cunoscut încotro trebuia să-şi îndrepte principele drumul, s-au grăbit o parte dintre ei înainte şi au blocat trecerea îngustă sus la Sf. Toma, între doi munţi, trebuind să treacă printr-o strîmtoare îngustă, cu arbori şi pietre; ceilalţi l-au urmărit pe cardinal din urmă. El nu ştia dacă trebuia să fugă sau să lupte, s-a opus dur şi au tras unii împotriva altora; aceia însă au lovit cu topoare ascuţite, cu coase şi furci şi văzînd ce puţin au putut să facă de jos, au tăiat vinele cailor oamenilor cardinalului, ucigîndu-i astfel.

Oamenii cardinalului, care nu erau însă mai mulţi de 100, au văzut că au fost covîrşiţi numericeşte (secuii erau peste opt sute), căzînd foarte mulţi din ambele părţi, s-au pus pe fugă şi cei mai mulţi au trecut munţii pe jos, secuii grăbindu-se zece împotriva unuia şi, deoarece ei cunoşteau toate potecile, fiind obişnuiţi şi cu căţărarea pe munţi, i-au ajuns şi ucis aproape pe toţi fugarii. Andrei s-a pus şi el pe fugă în locuri de neumblat şi, cum nu călărise mai mult de două mile, superbul său armăsar, sărind peste stîncile ascuţite şi bolovanii groşi, a obosit în aşa măsură, încît a trebuit să-l lase să se odihnească şi să meargă mai departe pe jos, cu ceea ce el, preot delicat, nu era deloc obişnuit; a aruncat

de pe sine toate podoabele, ca să nu-l împiedice în fugă, şi nu mai avea cu sine decît patru servitori [. . .].

Balász a adus capul sîngerînd al cardinalului la voievod, în ziua de 9 noiembrie, a 14-a zi după bătălie, şi l-a aşezat pe masă în faţa lui, a soţiei lui, Florica [20], şi a fiului său, Pătraşcu. Mihai l-a privit curios, soţia însă a plîns amarnic din această cauză şi cum Mihai a întrebat din ce motiv, ea a răspuns: „Eu plîng pentru că aceeaşi nenorocire care i s-a întîmplat acestui cardinal, ţi s-ar putea întîmpla altă dată şi ţie şi acestui fiu al meu", ceea ce a mers profund la inima lui Mihai, care a vărsat şi el, de asemenea, lacrimi şi a dezaprobat violent că secuii l-au ucis şi nu l-au prins de viu, pentru că s-a minunat foarte văzînd frumuseţea chipului bărbătesc (a făcut ca şi Iulius Cezar care, de asemenea, a plîns ca un crocodil în faţa capului tăiat al lui Pompei). Din această cauză nici n-a dăruit nimic secuilor, pentru că îl uciseseră atît de jalnic pe Andrei [. . .]. Dacă nu i-ar fi fost teamă de o nemulţumire a populaţiei săteşti faţă de noul guvern, ar fi dispus spînzurarea ruşinoasă a acestor ucigaşi, căci el folosea adesea cuvintele împăratului August: *Proditionem amo, proditiores non amo* [23][. . .].

După aceasta, logofătul Teodosiu [24], cancelarul valah, l-a îndemnat pe Mihai să îngroape onorabil cadavrul lui Andrei, ca rămăşiţele unui principe miruit. De aceea Mihai a dat numaidecît ordin să se aducă şi trupul lui Andrei, în parte, vrînd să-l îngroape onorabil, în parte, pentru a risipi credinţa populaţiei neîncrezătoare în vreo schimbare, care credea încă că Andrei este în viaţă şi va ocupa din nou principatul (la fel cum în zilele noastre circulă de 30 de ani astfel de legende despre Gheorghe Rákóczy). Din această cauză au fost trimişi acei secui după cadravrul lui Andrei, pe care l-au găsit neatins de fiare sau păsări, dar gol cum l-a făcut mama sa, de aceea l-au aşezat pe un catafalc improvizat şi în a 9-a zi după decapitare, anume la 13 noiembrie, l-au adus la Alba Iulia. Pentru ca nimeni însă să nu vadă corpul gol, secuii au aşezat, în coşciug, ramuri şi frunze verzi deasupra şi dedesubt. Mihai a pus să fie numaidecît spălat şi îmbrăcat în haine de gală, i-a pus şi capul în sicriu, tocmai în sicriul pe care el îl construise cu propria sa mînă mai înainte pentru fratele său ucis Baltazar. ⟨Andrei⟩ a fost înmormîntat domneşte, la 17 noiembrie, în biserica Sf. Mihai din Alba Iulia, în prezenţa nobililor săi şi a tuturor nobililor ţării [. . .]. Mihai însuşi ţinea o lumînare de ceară după obiceiul papistaş.

* Sultanul Mehmed al III-lea.

** Ieremia Movilă.

*** Andrei Báthory.

1 Alexandru cel Rău, domnul Munteniei (1592–1593).

2 Sultan al Imperiului otoman (1574–1595).

3 Nemaiputînd să facă faţă încordării permanente, generate de războiul cu Imperiul otoman, Sigismund Báthory renunţă la tronul Transilvaniei în favoarea imperialilor (aprilie 1598) şi se retrage în posesiunile care i-au fost oferite în schimb de aceştia, ducatele Oppeln şi Ratibor din Silezia. V. şi n. 1 p. 353.

4 V. n. 2, p. 469.

5 Oradea este asediată de o armată turco-tătară, condusă de Satîrgi Mehmed paşa la începutul lui octombrie 1598.

6 Bătălia de la Nicopole s-a dat la începutul lui septembrie 1598.

7 Munţii Balcani (în campania din toamna lui 1598, cete din oastea lui Mihai au traversat Balcanii ajungînd pînă la Sofia).

8 Relatarea lui Miles se referă la marea campanie întreprinsă de Mihai în sudul Dunării, în septembrie–octombrie 1598. De la Silistra pînă la Nicopole, Vidin, Rahova, Florentin,

Plevna şi Vraţa, toate forţele otomane, care au opus rezistenţă, au fost zdrobite, Mihai ajungînd să controleze un vast teritoriu între Dunăre şi Balcani.

[9] Mihai Viteazul socotea la 16 000 numărul creştinilor aduşi de el în Muntenia.

[10] Cardinalul Andrei Báthory, principele Transilvaniei (martie—octombrie 1599).

[11] 1599.

[12] Prin tratatul încheiat la 16/26 iunie 1599, la Tîrgovişte, Andrei Báthory urmărea de fapt subordonarea Munteniei şi transformarea lui Mihai într-un „consilier".

[13] Solia lui Toma Csomortányi are loc la 25 septembrie/4 octombrie 1599.

[14] Buzescu, postelnicul.

[15] Marşul pentru traversarea munţilor în Transilvania a început la 5/15 octombrie 1599, cînd un corp de oaste sub comanda domnului însuşi trece prin pasul de la Tabla Buţii (la vest de valea Buzăului); în vreme ce un corp de cazaci, urcînd pe valea Teleajenului, pătrunde pe la trecătoarea de lingă Ciucaş făcînd joncţiunea la Prejmer în Ţara Bîrsei; concomitent o altă coloană munteană, în frunte cu fraţii Buzeşti, banul Udrea şi Baba Novac urcă pe valea Oltului şi intră în Transilvania pe la Turnu Roşu.

[16] Ioan al II-lea Sigismund, principele Transilvaniei (1559—1571).

[17] Aluzie la faptul că principele Andrei Báthory, deşi era cardinal, se arătase dispus să se răspopească şi să se căsătorească cu arhiducesa Maria Christierna, fosta soţie a vărului său Sigismund.

[18] Printre solii trimişi de braşoveni la Mihai se număra şi preotul român Mihai, de la biserica din Schei.

[19] Nunţiul apostolic Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.

[20] Florica era fiica lui Mihai Viteazul; soţia lui se numea Stanca.

[21] De la Şelimbăr.

[22] Vorbele grele la adresa ţăranilor români din Transilvania sint expresia apartenenţei de clasă a cronicarului. Miles era conştient că între românii din Transilvania şi cei din Muntenia exista, în ciuda graniţelor, o puternică conştiinţă a unităţii de neam.

[23] „Iubesc trădarea, dar nu pe trădători".

[24] Teodosie Rudeanul, mare logofăt (1596—1599); după instalarea lui Simion Movilă pe tronul Munteniei, trece de partea acestuia, şi-l însoţeşte în Moldova, cînd va fi alungat de Radu Şerban în 1602.

Neue Ungarische vnd Siebenbürgische Chronick/

Oder

Kurtz verfaßte Historische Beschreibung deß

Königreichs Ungarn / zugehörigen Ländern / vnd Provintzen / dessen Ursprung / Namens / Fruchtbarkeit / der Inwohner Sitten Gebrauch / ordentlicher Succession vnd Folge / aller / insonderheit aber der Christlichen Könige / vnd was sich vnter derselben Regierung / zu Kriegs- vnd Friedens-Zeiten Denck- vnd Merckwürdiges zugetragen. Wie auch der vornehmsten Städte / Vestungen vnd Schlösser Bestürm- vnd Eroberung.

Darinn zugleich eine weitere Außführung vnd Continuation deß nechst herauß gegangenen Türcken-Greuels / dessen allen / was sich biß auff gegenwertige Zeit begeben / begriffen.

In eine richtige Ordnung / verständliche Erzehlung dem Teutschen Leser auß den bewehrtesten Scribenten zusammen getragen / mit annehmlichen Kupffer-Stücken vnterschiedlicher Städt vnd Vestungen außgeziert.

Franckfurt am Mayn /
In Verlegung Johann Baptist Schönwetters.
Getruckt bey Matthæo Kempffern /

Anno M. DC. LXIV.

[ANONIM]

Lucrarea anonimă, *Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronick...*, tratează în primele capitole : originea maghiarilor, venirea şi aşezarea lor în Europa, regimul politic, religia acestora. Conţine, de asemenea, referiri la principalele oraşe din Transilvania. Începînd cu capitolul al 3-lea, este prezentată istoria cronologică a regilor unguri de la Ştefan pînă la Leopold.

Ediţia folosită : *Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronick oder kurtz verfasste Historische Beschreibung dess Königreichs Ungarn, zugehörigen Ländern und Provintzen, dessen Ursprung, Namens, Fruchtbarkeit, der Inwohner Sitten, Gebrauch, ordentlicher Succession und Folge aller, insonderheit aber der Christlichen Könige, und was sich unter derselben Regierung, zu Kriegs- und Friedens-Zeiten Denck- und Merckwürdiges zugetragen. Wie auch der vornehmsten Städte, Festungen und Schlösser Bestürm- und Eroberung*, Franckfurt am Mayn, Johann Baptist Schönwetters, 1664, p. 160 — 161 ; 164—165.

NEUE UNGARISCHE UND SIEBENBÜRGISCHE CHRONICK ODER KURTZ VERFASSTE HISTORISCHE BESCHREIBUNG DESS KÖNIGREICHS UNGARN, ZUGEHÖRIGEN LÄNDERN UND PROVINTZEN, DESSEN URSPRUNG, NAMENS, FRUCHTBARKEIT, DER INWOHNER SITTEN, GEBRAUCH, ORDENTLICHER SUCCESSION UND FOLGE ALLER, INSONDERHEIT ABER DER CHRISTLICHEN KÖNIGE, UND WAS SICH UNTER DERSELBEN REGIERUNG ZU KRIEGS- UND FRIEDENS-ZEITEN DENCK-UND MERCKWÜRDIGES ZUGETRAGEN. WIE AUCH DER VORNEHMSTEN STÄDTE, VESTUNGEN UND SCHLÖSSER BESTÜRM- UND EROBERUNG. DARINN ZUGLEICH EINE WEITERE AUSSFÜHRUNG UND CONTINUATION DESS NECHST HERAUSS GEGANGENEN TÜRCKEN-GREUELS, DESSEN ALLEN WAS SICH BISS AUFF GEGENWERTIGE ZEITBEGEBEN BEGRIFFEN. IN EINE RICHTIGE ORDNUNG, VERSTÄNDLICHE ERZEHLUNG, DEM TEUTSCHEN LESER AUSS DEN BEWEHRTESTEN SCRIBENTEN ZUSAMMEN GETRAGEN, MIT ANNEHMLICHEN KUPFFER-STÜCKEN UNTERSCHIEDLICHER STÄDT UND FESTUNGEN AUSSGEZIERT

Nach dem der Cardinal Andreas Bathori, wie hiervor gemeldt, in Siebenbürgen ohne dess Käysers Verwilligung dess Lands sich angemasset,

bracht er den Türcken auch auff seine Seite. Weiln nun Michael Wäywod in der Walachey sahe, dass er auff solche Weiss mitten zwischen zweyen Feinden schwebete, ersuchte er Käyser Rudolphum vnterthänig vmb Hülffe vnd bathe jhn, dass er die Treulosigkeit an den Bathorius in Siebenbürgen straffen oder ihm so viel Mittel vnd Weg an die Hand geben vnd zulassen wolle, sich an seiner statt an den Siebenbürgischen Fürsten zu rächen. Weiln er sich nun mit einem schweren Eyd gegen Käyser Rudolphum verbunden hatte, dass er nemlich Zeit seines Lebens beständig bleiben vnd dess Käysers wie auch der Cron Ungarn Bestes auch mit Vergiessung seines Bluts suchen vnnd befördern wolte; als hat er von jhm Geld vnd Volck, den Siebenbürger heimzusuchen, erhalten vnd überkommen.

In dem gedachter Michael Wäywod mit 30 000. Mann auff Siebenbürgen zuziehen willens, hat der Cardinal auch seine Mannschafft zu Feld führen vnd sein Heil versuchen wollen. Hierauff gewan der Wäywod die Cronstadt vnd Pass in Siebenbürgen gegen die Polen, damit dieselbe dem Cardinal nicht zu Hülff kommen möchte, brachte darnach die Jäkler vnd Sachsen auff seine Seite vnd ruckte folgends vor Hermenstadt.

Daselbsthin kam der Nuntius Apostolicus vmb einen Stillstand anzuhalten, mit Vorwenden, ob entzwischen der Cardinal sich eines Bessern besinnen möchte. Der Waywod gab hierauff keine Antwort vnnd rückte Seinem Feind immer näher; verwarnete doch hierneben den Cardinal vor Blutvergiessen vnnd vermahnet jhn höchlich Käyserl. Mayest. das Land abzutretten vnnd sich wider in Polen zu packen.

Der Cardinal aber vermeinte es mit einem Viehehirten vnd dess Kriegs vnerfahrnen zu thun zu haben, achtete demnach solcher Erinnerung wenig, darüber gerieth es zu einer Schlacht, in welcher die Siebenbürger sampt jhrem Cardinal geschlagen vnnd jhr Lager sampt 45. Stück Geschütz, Gelt, Kleyder vnd viel Güter verlohren.

Auff welchen Sieg Waywoda von denen Jnwohnern der Statt Weissenburg mit grosser Reverentz empfangen, dic Stadt Clausenburg vnd Hust, darinnen dess Bathori Reichtumb vnd Schätze, sich jhm ergeben vnd also gantz Siebenbürgen wider vnter Käyserl. May. Gewalt gebracht vnd im Nahmen derselben dem Walachen gehuldet worden.

Es hatte sich zwar zuvor Bathori Istvan, dess Cardinals Vetter, auff Clausenburg vnd von dannen auff Hust begeben, sich wider den Walachen zu stärcken, welches jhm doch nicht angangen. Dann der König auss Polen in seinem Königreich aussruffen lassen, dass sich keiner in Kriegsdiensten wider den Käyser solle gebrauchen lassen, sich dardurch alles Argwohns einiger Hülffe, so er dem Cardinal erzeigen möchte, zu entschütten. Darüber flohe er in Somblio, darinnen er auch von den Käyserischen gefangen worden.

Der flüchtige Cardinal aber ward endlich von den Walachen im Gebürg ergriffen, nidergehauen vnnd sein Kopff dem Waywod geliefert, welcher dann auch letzlich den Leichnam abholen vnd bestatten lassen[. . .]

Nachdem sich nun offtgedachter Michael Waywod dieses Lands bemächtiget vnd vnter dess Käysers Gehorsam bracht hatte, begehrte er vor seine Recompens die Provintz Siebenbürgen, wie auch die Stätte Wardein, Husth vnd Nagybaniam vnnd andere angrentzende Oerter jhm vnnd seinem Sohn zum Erblas-Recht zu übergeben. Darnach vnd fürs ander solten jhm alle Güter vnnd Hoheiten, so Jhr Käyserl. May. Sigismundo Bathori mitgetheilt, zugeeygnet werden. Endlichen vnnd

zum dritten, solte man jhme, im Fall er gefangen genommen würde, freye Erledigung versprechen; vnnd solten auch jhme, so er auss Siebenbürgen vertrieben würde, 100 000. fl. darvor erlegt werden. Wann nun der Käyser hierein willigen würde, wolte er hingegen alles Land vom Hircanischen Meer an biss zu den Stätten Ofen, Griechisch Weissenburg vnnd Zelnock seinem Reich vnderthänig machen. Aber er war bey Jhr Käyserl. Mayest. in bösem Verdacht, als ob ers mit dem Türcken hielte, derhalben ward jhm nicht getrawet [...].

Jnnerhalb diesem wolte der Michael Waywoda, als jhm von Käyserlicher Mayestät aufferlegt von Siebenbürgen abzutretten, sich der Regierung dess Landes nicht eussern, darumb ward er vom Georgio Bassa überzogen vnnd nach verbrachter Schlacht wit Gewalt auss Siebenbürgen getrieben. Demnach jhm auch ein gleiches vom Batori, welcher durch Beystand seiner Helffer herfür gebrochen, wiederfahren, wendet er sich wieder zu dem Käyser mit Erbieten sich aller Bezüchtigung vnnd Aufflagen bey demselben ledig zu machen [...].

Vnter diesen ward der Waywoda in seinen vorigen Stand restituirt, vnnd mit genugsamer satisfaction vnnd Vertröstung gewisser Hülff von dem Käyser in Siebenbürgen wiederumb abgeferigt. Nichts desto weniger kam jhm Sigismundus Bathori zuvor vnd bemächtigte sich vieler Vestungen, ehe dann der Bassa vnd Weywod jhm genugsam widerstehen konten. Immittels stunde man zwar in Hoffnung eines Friedens mit dem Erbfeind, war aber lauter Betrügerey, darmit er unterdessen seine Macht durch den Kyhaia Bassa desto füglicher vnd vngehinderter zusammenbringen möchte.

In Siebenbürgen aber rückte damaln auch der Weywode beneben viel ermeldtem Bassa gegen Sigissmundten Bathori zu Feld, darumb er dann über das Gebürg gewichen, sich mit allerhand Volck, darunter auch 12 000 Türcken vnd Tartern gewesen, gestärcket und endlich gegen die Käyserische, welche doch jhme an Menge bey weitem nicht zu vergleichen, auff einen Berg gelägert. Nun hatten diese auch eine Höhe innen, welche aber mit dem Geschütz füglich umb sich zu langen gantz bequem, derowegen da es zu einer Schlacht gerahten, dieser Vortheil vnnd dann beyder Obersten, Mannlichkeit, der Feinde grosse Macht also zu Schanden gemacht, dass ihrer zehentausendt auff der Walstatt blieben, die andern aber, beneben dem Bathori sich durch den Fluss retten und salviren müssen, da hingegen der Unsern in dem des Feindes Geschütz all zu hoch gestanden und die Kugeln überhin geflogen nur etlich 100 umbkommen [...].

Wie nun hierob der Basta ihn wegen Käyserl. Mayestät gefangen nehmen wollen, er aber sich zur Wehr gesetzt, ist er letzlich unter seinen eigenen Gezelt, von einem Wallonischen Capiten mit einer Partisan erstochen worden [...].

NOUA CRONICĂ UNGARĂ ȘI TRANSILVĂNEANĂ SAU SCURTĂ DESCRIERE ISTORICĂ A REGATULUI UNGARIEI, A ȚĂRILOR ȘI PROVINCIILOR CE-I APARȚIN, ORIGINEA, NUMELE, FERTILITATEA ACESTORA, OBICEIURILE ȘI UZANȚELE LOCUITORILOR, SUCCESIUNEA ȘI URMAREA ÎN ORDINE A TOT CE S-A PETRECUT REMARCABIL ȘI

DEMN DE MEMORAT, ÎNDEOSEBI ÎNSĂ SUB REGII CREŞTINI ŞI SUB DOMNIA LOR ÎN VREMURI DE RĂZBOI ŞI DE PACE, PRECUM ŞI ATACAREA ŞI CUCERIREA PRINCIPALELOR ORAŞE, CETĂŢI ŞI CASTELE. ÎN CADRUL ACESTEIA, TOTODATĂ, O AMPLĂ RELATARE ŞI CONTINUARE A RECENTELOR CRUZIMI TURCEŞTI, A TOATE CE S-AU PETRECUT PÎNĂ ÎN VREMEA DE FAŢĂ. COMPILATĂ DIN SCRIITORII CEI MAI DEMNI DE ÎNCREDERE ÎNTR-O NARAŢIUNE EXACTĂ ŞI PE ÎNŢELESUL CITITORULUI GERMAN; ÎMPODOBITĂ CU GRAVURI ÎN ARAMĂ ALE DIFERITELOR ORAŞE ŞI CETĂŢI

[. . .]. După ce cardinalul Andrei Báthory, aşa cum s-a arătat mai înainte, a pus stăpînire pe Transilvania, fără învoirea împăratului, el a adus de partea sa şi pe turc[1]. Deoarece voievodul Mihai din Valahia a văzut că în acest mod se află în nesiguranţă între doi duşmani, a solicitat împăratului Rudolf ajutor şi l-a rugat să pedepsească necredinţa lui Báthory din Transilvania sau să-i pună lui la îndemînă mijloace şi posibilităţi şi să binevoiască a-i permite să se răzbune, în locul lui, împotriva principelui transilvănean. Deoarece făcuse legămînt, prin jurămînt grav, faţă de împăratul Rudolf, că va rămîne neclintit, toată viaţa, şi că va urmări şi promova, chiar cu preţul propriului sînge, binele împăratului ca şi al coroanei ungare, Mihai a obţinut şi primit de la împărat bani şi oaste, pentru a pedepsi pe transilvănean [. . .].

Voind voievodul Mihai să meargă împotriva Transilvaniei ⟨a principelui⟩ cu 30 000 de oameni, cardinalul şi-a dus trupele sale de asemenea pe cîmpul de luptă şi a voit să-şi încerce norocul. După aceasta voievodul a ocupat Braşovul şi trecătoarea transilvană spre Polonia pentru ca polonii să nu poată veni în ajutorul cardinalului; a adus apoi de partea sa pe secui şi pe saşi, îndreptîndu-se apoi spre Sibiu.

Acolo a sosit nunţiul apostolic [2], pentru a obţine un armistiţiu, pretextînd că între timp cardinalul va ajunge poate la o idee mai bună. Voievodul nu a dat nici un răspuns la aceasta şi s-a apropiat tot mai mult de duşmanul său; l-a mai avertizat totuşi pe cardinal împotriva unei vărsări de sînge şi l-a îndemnat stăruitor să predea ţara maiestăţii sale imperiale, iar el să-şi facă bagajele şi să plece din nou în Polonia.

Cardinalul însă socotea că are de a face cu un păzitor de vite şi un nepriceput în ale războiului şi n-a ţinut seama de avertisment, ajungîndu-se astfel la o bătălie în care transilvănenii împreună cu cardinalul fură bătuţi şi îşi pierdură tabăra împreună cu 45 piese de artilerie, bani, veşminte şi multe bunuri.

După care biruinţă [3], voievodul a fost primit de către locuitorii oraşului Alba Iulia cu mare plecăciune; i s-au predat oraşul Cluj şi Hust în care se găseau bogăţiile şi comorile lui Báthory şi astfel întreaga Transilvanie a fost adusă din nou sub puterea maiestăţii sale imperiale, în numele căreia ⟨voievodul⟩ român a primit jurămîntul de supunere.

Mai înainte, însă, Ştefan Báthory, vărul cardinalului, s-a îndreptat spre Cluj, iar de acolo spre Hust, pentru a se întări împotriva ⟨voievodului⟩ român, care însă nu l-a urmărit. Apoi, regele Poloniei a proclamat în cadrul regatului său că nimeni nu are voie să se angajeze în serviciul

războiului împotriva împăratului pentru a scăpa astfel de orice bănuială că ar vrea să dea vreun ajutor cardinalului. După aceasta ⟨Ştefan Báthory⟩ a fugit la Şimleu, unde a fost făcut prizonier de către imperiali.

Cardinalul fugar a fost prins în cele din urmă de către valahi [4] în munţi, a fost ucis, iar capul său a fost adus în faţa voievodului, care apoi a poruncit să fie adus şi trupul şi să fie înmormîntat.

[. . .]. După ce des menţionatul voievod Mihai puse stăpînire pe această ţară şi o aduse la supunere faţă de împărat, a dorit ca recompensă provincia Transilvania, precum şi oraşele Oradea, Hust şi Baia Mare, ca şi alte localităţi limitrofe, care să-i fie predate lui şi fiului său cu drept ereditar. Pe lîngă aceasta, trebuia să i se acorde toate bunurile şi cinstirile pe care maiestatea sa imperială le acordase lui Sigismund Báthory. În sfîrşit, în al treilea rînd, trebuia să i se promită că, în caz că ar cădea prizonier, va fi răscumpărat şi că i se vor acorda 100 000 florini, în caz că va trebui să părăsească Transilvania. Dacă împăratul ar consimţi la acestea, el ar fi dispus, în schimb, să supună imperiului toate teritoriile de la marea Caspică pînă la oraşele Buda, Alba Iulia şi Solnoc. Dar el se găsea în mare bănuială la maiestatea sa imperială, că ar ţine cu turcul, din care cauză nu i s-a acordat încredere.

[. . .]. Între timp voievodul Mihai, impunîndu-i-se de către maiestatea sa imperială să cedeze Transilvania, n-a voit să se despartă de guvernarea ţării; de aceea a fost atacat de Gheorghe Basta şi, după o bătălie pierdută [5], a fost alungat cu forţa din Transilvania. După aceasta, întîmplîndu-i-se acelaşi lucru din partea lui Báthory ⟨Sigismund⟩, care a pătruns aici cu sprijinul complicilor lui, ⟨voievodul Mihai⟩ s-a adresat din nou împăratului cu cererea de a fi absolvit de toate acuzaţiile şi obligaţiile faţă de împărat.

[. . .]. Între timp [6] voievodul a fost restabilit în situaţia sa anterioară şi împăratul l-a trimis din nou în Transilvania cu destulă satisfacţie şi cu promisiunea unor ajutoare. Cu atît mai mult, cu cît Sigismund Báthory i-a luat-o înainte şi a pus stăpînire pe mai multe cetăţi, înainte ca Basta şi voievodul să i se fi putut opune îndestulător. Exista, e drept, şi o speranţă de pace cu duşmanul de moarte, dar totul era înşelătorie, căci acesta dorea să-şi concentreze forţele mai bine şi mai neîmpiedicat, prin Chehaia paşa.

Dar în Transilvania a pătruns atunci şi voievodul Mihai, pe lîngă des menţionatul Basta, împotriva lui Sigismund Báthory. Acesta din urmă, întărit cu tot felul de trupe, printre care şi 12 000 de turci şi tătari, s-a retras dincolo de deal, aşezîndu-şi în cele din urmă tabăra pe deal, în faţa taberei imperiale, care nu se putea compara nici pe departe în ceea ce priveşte mulţimea. ⟨Imperialii⟩ au ocupat şi ei o înălţime, care nu putea fi însă bătută cu artileria precis şi uşor; ajungîndu-se la bătălie, acest avantaj, precum şi curajul celor doi comandanţi au făcut de ocară marea forţă a duşmanilor, acesta pierzînd pe cîmpul de luptă vreo zece mii, iar ceilalţi, împreună cu Báthory, au fost nevoiţi să se salveze prin rîu; în timp ce dintre ai noştri nu şi-au pierdut viaţa decît vreo sută de inşi deoarece artileria duşmană a fost situată prea sus şi ghiulelele au zburat pe deasupra.

[. . .]. Cînd însă Basta, la dorința maiestății sale imperiale, a voit să-l facă prizonier ⟨pe Mihai⟩, iar acesta a voit să se apere, ⟨voievodul Mihai⟩ a fost în cele din urmă înjunghiat cu o halebardă, în propriul său cort, de către un căpitan valon [7].

[1] În martie 1599, Sigismund Báthory renunță pentru a doua oară la tronul Transilvaniei și determină dieta să-l aleagă ca principe pe vărul său, Andrei Báthory, fapt care va răsturna echilibrul politico-militar existent la Dunăre, întemeiat pe alianța dintre Muntenia și Transilvania. Aliat cu domnul Moldovei, Ieremia Movilă, și cu polonii, care aveau relații bune cu Poarta, noul principe intenționa să se întoarcă la vechea stare de supus al sultanului.

[2] Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.

[3] La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[4] Andrei Báthory a fost omorît de secui. V. n. 14, p. 68 și p. 179—182.

[5] La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

[6] După vizita lui Mihai la Viena și Praga (ianuarie—martie 1601).

[7] V. n. 8, p. 118.

CHRONICA GESTORVM IN EVROPA SINGVLARIVM:

A

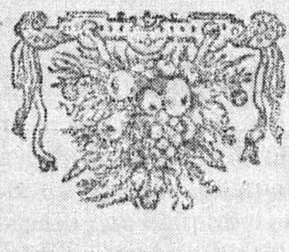
PAVLO PIASECIO

EPISCOPO PRÆMISLIENSI,

Accurate ac fideliter conſcripta ad Annum Chriſti, M D C XLVIII.

Ad utilitatem publicam divulgata, & Typis expreſſa.

Cum Gratia & Privilegio S. R. M.

Juxta Exemplar impreſſum

CRACOVIÆ,

Et poſtmodum ab ipſo Auctore propria manu correctum & auctum.

PAUL PIASECKI

Cronicarul polonez Paul Piasecki (Piasecius), episcop de Premisli sub domnia lui Sigismund al III-lea (în secolul al XVII-lea), a scris *Chronica gestorum in Europa singularium*. Această lucrare istorică cuprinde evenimentele petrecute în Polonia și în statele din jur de la 1576 pînă la 1646.

Ediția folosită : *Chronica gestorum in Europa singularium*, Cracovia, 1648, p. 173—175 ; 187—188 ; 190 ; 194.

CHRONICA GESTORUM IN EUROPA SINGULARIUM

Et major cura imperatoris ad Transilvaniam de manibus Batoreorum extorquendam fuit conversa [...].

Sed Imperator nihilo placatior factus, mandavit Georgio Basta ut Transilvaniam conjuncta cum Michaële Palatino Valachiae opera vi occuparet, Batoreosque inde ejiceret [...].

Sed mox Cardinalis malo suo sensit speciem illam tractandae pacis a Malaspina dolose fuisse compositam : nam ut primum suas copias dimisit, et praesertim Polonicas, in quibus licet numero paucioribus praecipuum erat robur, Michaël triginta millia Valachorum cum aliquot cohortibus Germanorum à Georgio Basta sibi summissis adduxit prope Sibinium, ubi tunc Cardinalem haerentem Malaspinâ spe conciliandae pacis morabatur [...].

Nec supererat Andreae Cardinali tam inopinata belli necessitate coangustato, et demisso milite omni praesidio destituto, nisi quod requisivit fidem datam a Malaspina, qui inscium se ejus novitatis praeseferens, quasi prohibiturus conflictum ad Michaëlem ivit, nec amplius ad Cardinalem reversus, ibi eventum praelii expectavit.

Commisso autem praelio, cum Cardinalis cum suis repente multitudine hostium oppressus, vix manum conferere valuerit, statim in fugam coactus, comitatus à septem familiaribus Polonis viarum ignaris, dum per devia oberrat, a Satellitibus Michaëlis deprehensus capite truncatur [...].

Ac ad nuntium talis cladis Viennae Archidux Matthias triumphos majores, quam si ad Iaurinum Sinan Bassam cecidisset, tormentorum concitato ingenti boatu, et publicis laetitiae aditis signis, ac in templis Hymno gratiarum actionis solenni ritu decantato celebravit, Michaëlisque Legatos tantae gloriae praecones Pragam ad Imperatorem contendentes aureis monilibus donavit. Sigismundus Batoreus Princeps in Polonia interim degebat, in Transilvania autem ex Batoreis solus remanserat Isthuan Batori, in cujus nomen Husta, Vivarum et alia munitiora loca

tenebantur. Sed cum tempus vires instaurandi non haberet, a Georgio Basta Somlii obsidione constrictus, incolumitatem sibi traditione illorum locorum pacisci debuit. Proceres vere nonnullos qui a partibus Batoreorum stabant, Michaël capite plecti jussit, alios in vincula conjecit, et reliqui territi obsequium Imperatori jurarunt. Atque ita intra paucos dies tota Transilvania in potestatem Imperatoris tunc concessit, sed non diu in ea duravit, ut subsequentia tempora docebunt. Malaspina quoque non eum fructum sui artificii recepit quem sperabat [...].

Nec Michaël multum exultavit illo facinore: cum enim ex pacto deberet retinere Administrationem Transilvaniae pulsis Batoreis, postquam istud perfecit, et omnis loca Transilvaniae exturbatis praesidiis Batorianis possedit, Georgius Basta eo invito, et querelas, datumque promissum nec quicquam opponente, ejus praesidiis ejectis omnia illa loca Caesareo milite munivit. Quin et Valachiae Palatinatum mox amisit Michael: nam dum in Transilvania moratur, Hieremias Moldaviae Palatinus ope Polonorum et Turcarum ipsi infensorum introduxit fratrem suum Simeonem in Valachicum Principatum, quem Michael recuperare contendens, a Polonis iterato praelio superatus, in Transilvania demum a Georgio Basta proemium navatae Imperatori contra Batoreos operae recepit, miserabiliter interemptus, ut suo tempore constabit [...].

In eisdem Comitiis deliberabatur de conscribendo exercitu, quo reprimeretur Michaël Palatinus Valachiae, qui nuper in Transilvania Cardinalem Batoreum profligarat. Is enim ut sibi recuperaret Valachiam, interim dum in Transilvania morabatur a Simeone Mohila occupatam, ex Transilvania rediens Simeonem inde expulerat. Et cum nihilominus Simeon adjutus a fratre Hieremia Palatino Moldaviae vires suas instaurasset, Michael iterato praelio caesum usque in Moldaviam sequutus, etiam Moldaviam sibi subjicere, Hieremiamque inde pellere decreverat. Nec infelici ab initio successu, nam intra breve tempus postquam semel Hieremiae copias fugarat, nullo amplius resistente totam eam Provinciam obtinuit; Soczaviam, quae est praecipuum ibi propugnaculum, deditione cepit, ad arcem Chocimensem in ipso confinio Poloniae ad Tyram fluvium sitam Hieremia recedere coacto [...].

Atque talibus studiis intentis tunc Ecclesiasticis, etiam Equestres in suffragiis unusquisque conjunctiori suo ferendis distracti, curam Reipublicae seposuerant, et nullo publicorum negotiorum, quae in deliberationem venerant, definito, Comitia solverunt. Istis autem finitis de felicioribus Michaëlis Palatini in Moldavia progressibus frequentiores nuntii adferebantur, qui jam tota Moldavia expulso Palatino Hieremia potitus, unicam quae superarat, et quo Hieremias omnia sua pretiosiora comportaverat, Arcem Chochim obsidione cinxerat. Nec dubie volebat ea expugnata transferre signa infesta in proximiores Poloniae Provinciae, quas omni paene praesidio vacuas, non difficile in suam potestatem redigi posse judicabat. Immo jam plures in Polonia ad eum inclinabant ejusque, adventum desiderabant rerum novandarum cupidi, praesertim cum esset Religionis Graecae, isti Religioni addicti Russae populi impensius ipsi favebant [...].

Et non unius vel alterius Provinciae inde jacturra timebatur, sed totius Regni conversio, cum non obscuris argumentis appareret, Michaelem pluribus et in Transilvania, et contra Turcas, ac novissime in Valacchia et Moldavia partis victoriis clarum Regnum petere [...].

Unde Michaël undique destitutus, Viennam cum uxore et tota familia sua concesserat, imploraturus Imperatoris gratiam pro impensa opera contra Batoreos solemnioribus pactis sibi promissam [...].

In vicina Transilvania hujus anni initio Sigismundus Batoreus sua pro recuperando illo Principatu consilia stabiliturus, Clausenburgi Ordines Transilvaniae congregari curaverat, ubi a suis sectatoribus iterum Princeps Transilvaniae fuit renuntiatus, et praeconis voce proclamatus: et qui pro Caesare resistere conabantur custodiae sunt traditi, ac uxor Michaëlis Palatini cum liberis capta. Arces etiam ac Civitates plures in ejus nomen concedebant, et Georgius Basta Caesaris Praefectus ad tutiora confinium Ungariae recedere initio mensis Martii maluit, praesidiis in arcibus quas retinuerat relictis. Ad quam famam Caesar Michaëlem Viennae tunc subsistentem, Pragam vocavit, ac tanto liberalius habuit, quod iterum ejus opera indigeret. Munusculis itaque cumulatum, et novis promissis de concedendo illi Transilvaniae Principatu delinitum dimisit, ut conjunctis cum Georgio Basta viribus, Batoreum edomaret. Is enim mense Aprili Clausenburgum veniens, copias numerosas congregabat, et pluribus locis in suam potestatem vindicatis, omnia praesidia Imperatoris ex Transilvania exturbare conabatur. Sed Georgius Basta, ut primum Michaël redierat, et manipulos Valachorum suorum dispersos collegerat, majori fiducia progressibus istis Batorei obsistere coepit, ac recollecto exercitu apud Moyzinium Michaëli conjunctus, Batoreum eo ad initium Augusti venientem praelio excepit. Primoque congressu ictibus tormentorum Caesarianorum opportunius locatorum turbatam Batorei aciem Michaël a latere irrumpens in fugam convertit, magna caede saeviens in obvios, maxime pedestres, qui fugae praesidio salvari non poterant. Castra quoque Bathorei et machinae quae erant grandiores aeneae viginti, praedae Caesarianorum cesserunt, et loca amissa, post hanc victoriam facile ad obsequium Caesaris redierunt: territa exemplo Clausenburgi, quod magna pecuniae summa, uti defectionis caput, Georgius Basta mulctavit. Omnis autem illa Batoreorum clades in caput Michaëlis tandem recidit [...]: Basta tamen aemulum, cui victoriae illius partes praecipue tribuebantur, non ferens singula ejus gesta in suspicionem trahebat, et causatus quod res Imperatoris Transilvanicae ipso superstite in incerto semper essent mansurae, 18 Augusti missis aliquot Vallorum et Germanorum Centurionibus, eum ex improviso adhuc quiescentem in tentorio, priusquam ejus stipatores convenissent, interfici fecit [...].

CRONICA EVENIMENTELOR PETRECUTE ÎN EUROPA

Grija cea mare a împăratului [1] a fost îndreptată asupra Transilvaniei, care trebuia smulsă din mîinile Báthoreştilor [...].

[...]. Dar împăratul, nefiind împăcat ⟨cu faptul de a fi luat principatul Transilvaniei cardinalul Andrei Báthory⟩, a ordonat lui Gheorghe Basta ca, unindu-se cu voievodul Mihai al Valahiei, să ocupe cu forţa Transilvania şi să-i alunge de acolo pe partizanii lui Báthory.

[...]. Cardinalul a simţit însă, de îndată, spre nenorocirea sa, că acel fel de a trata despre pace al lui Malaspina [2] a fost alcătuit cu vicleşug, căci, de îndată ce a dat drumul trupelor sale, şi mai ales celor poloneze, prin care, deşi mai puţine la număr, era mai puternic, Mihai a adus lîngă Sibiu treizeci de mii de valahi, împreună cu cîteva unităţi de germani

trimise de Gheorghe Basta. La Sibiu se găsea pe atunci şi cardinalul nehotărît, în speranţa încheierii păcii prin Malaspina [3][. . .]. Nu-i mai rămînea cardinalului Andrei, strîmtorat de ivirea atît de neaşteptată a unui război şi lipsit de orice apărare din cauza trimiterii armatei, decît să primească asigurarea dată de Malaspina, care, preferînd să se prefacă necunoscător al acestei situaţii, a mers la Mihai, ca şi cum ar fi înlăturat conflictul şi, nemaiîntorcîndu-se la cardinal, a aşteptat acolo rezultatul luptei [4].

Dîndu-se însă lupta, în timp ce cardinalul cu ai săi, împresurat de mulţimea neaşteptată a duşmanilor, abia a putut începe lupta, că a şi fost silit să fugă şi, însoţit de şapte dintre polonii mai apropiaţi, care nu cunoşteau însă drumul, în timp ce rătăcea pe poteci întortocheate, a fost prins şi decapitat de partizanii lui Mihai.

[. . .]. La vestea unui astfel de măcel, arhiducele Mathias a sărbătorit la Viena pe mai marii învingătorilor, ca şi cum l-ar fi omorît pe Sinan paşa la Iaurinum, punînd să se tragă cu tunurile mari, la care s-au alăturat şi alte semne publice de bucurie, cîntîndu-se imnuri de slavă în biserici; iar pe solii lui Mihai, vestitorii unei astfel de glorii, ce se îndreptau spre Praga, la împărat, i-a dăruit cu podoabe de aur.

Principele Sigismund Báthory stătea între timp în Polonia; în Transilvania însă dintre Báthoreşti rămăsese doar Ştefan Báthory, în numele căruia se păstrau Hust, Gherla şi alte cîteva locuri mai întărite. Dar, cum nu avusese timp să-şi refacă forţele, a fost înfrînt prin vicleşug de către Gheorghe Basta la Şimleu şi a trebuit să facă pace pentru a-şi salva stăpînirea locurilor sale. Pe cîţiva fruntaşi însă, care stăteau de partea Báthoreştilor, Mihai a poruncit să fie decapitaţi, pe alţii i-a aruncat în temniţă, iar ceilalţi îngroziţi au jurat supunere împăratului. Şi, astfel, în puţine zile, toată Transilvania a trecut atunci în stăpînirea împăratului; dar nu a rămas mult timp aşa, după cum o vor arăta vremurile următoare. Malaspina nu a primit răsplata meşteşugului său, aşa după cum spera [. . .].

Nici Mihai nu s-a bucurat mult de acea faptă, căci, cu toate că după înţelegere trebuia să păstreze administraţia Transilvaniei, după alungarea Báthoreştilor, după ce a făcut acest lucru, şi a luat în stăpînire toate locurile Transilvaniei, după alungarea căpeteniilor Báthoreştilor, Gheorghe Basta, fără încuviinţarea sa, fără vreun pretext de nemulţumire sau de făgăduială dată, a întărit toate locurile cu oaste împărătească.

Ba, Mihai a pierdut în curînd şi domnia Valahiei, căci, în timp ce zăbovea în Transilvania, Ieremia, voievodul Moldovei, cu sprijinul polonilor şi al turcilor ostili lui, a pus pe fratele său Simion în principatul Valahiei, pe care Mihai, încercînd să îl recîştige, a fost înfrînt de poloni într-o nouă bătălie, iar mai apoi, în Transilvania, a primit de la Gheorghe Basta răsplata sîrguinţei dovedite faţă de împărat împotriva Báthoreştilor, fiind ucis mişeleşte, după cum se va vedea la timpul său.

[. . .]. Tot în această dietă [5] s-a decis în legătură cu recrutarea unei armate, cu care să fie respins Mihai, voievodul Valahiei, care răsturnase nu demult pe cardinalul Báthory din Transilvania. Acesta, după ce redobîndise Valahia, ocupată în timp ce zăbovea în Transilvania de Simion Movilă, întorcîndu-se din Transilvania, l-a alungat pe Simion [6]. Dar, cum Simion, ajutat de fratele său Ieremia, voievodul Moldovei, îşi rînduise din nou forţele, Mihai, lovindu-l într-o nouă luptă, îl urmări pînă în Moldova, ba hotărî să supună şi Moldova şi să-l alunge de acolo pe Ieremia. Cu succes deplin, încă de la început, căci, după ce puse în scurt timp pe

fugă trupele lui Ieremia, nemaiîmpotrivindu-i-se nimeni, obţinu toată această ţară. Suceava, fortăreaţa cea mai de seamă, o luă prin capitulare, Ieremia văzîndu-se silit să se refugieze în fortăreaţa Hotinului situată la hotarul cu Polonia, pe apa Nistrului.

[. . .]. Adunarea ⟨de la Varşovia⟩ s-a încheiat fără a se fi stabilit ceva din treburile de stat ce fuseseră luate în dezbatere.

La sfîrşitul adunării, însă, tot mai mulţi soli relatau despre progresele tot mai rodnice ale domnului Mihai în Moldova, care stăpînea toată Moldova, după alungarea voievodului Ieremia, şi singură cetatea Hotin, care-i mai rămăsese, şi în care Ieremia îşi dusese toate bunurile mai de preţ, o înconjurase cu fortificaţii. Era neîndoielnic că voia ca, după supunerea acesteia, să-şi îndrepte armata asupra provinciilor mai apropiate de Polonia, gîndindu-se că pe acestea, lipsite aproape de orice conducere, le va putea supune fără dificultate.

Ba chiar, numeroşi locuitori din Polonia înclinau spre el şi doreau sosirea acestuia, poftitori fiind de lucruri înnoitoare; şi mai cu seamă că era de religie greacă, preferau să fie asimilaţi religiei acestuia decît la cea a populaţiei Rusiei [. . .]. Şi se temeau nu de pierderea vreuneia sau alteia dintre provincii, ci de convertirea ţării întregi, după cum se vedea din dovezi limpezi că Mihai, cu multele victorii obţinute şi în Transilvania, şi împotriva turcilor şi foarte de curînd în Valahia şi Moldova, se îndreaptă spre un regat puternic.

[. . .]. Mihai [7], părăsit din toate părţile, mergea spre Viena, cu soţia şi toată familia sa, pentru a cere împăratului bunăvoinţa promisă prin tratate solemne, pentru serviciile aduse împotriva Báthoreştilor.

[. . .]. În Transilvania vecină, la începutul acestui an ⟨1601⟩, Sigismund Báthory s-a sfătuit cum să redobîndească acel principat şi s-a îngrijit să adune stările Transilvaniei la Cluj, unde a fost numit şi proclamat din nou principe al Transilvaniei de către partizanii săi, iar cei care încercau să i se împotrivească în numele împăratului au fost puşi sub pază; şi soţia voievodului Mihai a fost prinsă, împreună cu copiii. Mai multe cetăţi şi oraşe au primit stăpînirea sa, iar Gheorghe Basta, comandantul împărătesc, a preferat să se retragă la începutul lunii martie înspre hotarele Ungariei, la loc mai sigur, părăsind stăpînirea cetăţilor pe care le deţinea. La această ştire, împăratul l-a chemat la Praga pe Mihai, care se găsea pe atunci la Viena, şi s-a arătat cu atît mai binevoitor, cu cît avea din nou nevoie de strădaniile lui.

Aşadar, încărcîndu-l cu mici daruri şi amăgindu-l cu noi promisiuni de a-i ceda principatul Transilvaniei, l-a trimis ca, unindu-şi forţele cu Gheorghe Basta, să-l înfrîngă pe Báthory.

Acesta ⟨Báthory⟩, venind în luna aprilie la Cluj, strînse oaste numeroasă şi redobîndind foarte multe localităţi de partea sa, încercă să izgonească din Transilvania toată armata împăratului. Însă Gheorghe Basta, îndată ce se întoarse Mihai, care adună cete dintre valahii săi împrăştiaţi, a început să se opună cu mai mare încredere acestor progrese ale lui Báthory şi, unindu-se cu armata refăcută a lui Mihai, a dat lupta cu Báthory la începutul lunii august, la Moftin [8]. După primul atac, dat cu tunurile împărăteşti, aşezate într-un loc mai bun, Mihai, năvălind dintr-o parte, a pus pe fugă oastea speriată a lui Báthory, producînd mare măcel printre cei ce-i stăteau în cale, mai ales pedestraşi, care nu putuseră să se salveze prin fugă. Au căzut pradă imperialilor tabăra lui Báthory şi douăzeci de tunuri care erau mai puternice, iar localităţile

părăsite au trecut uşor în stăpînirea imperială după această victorie, înspăimîntate de pilda Clujului, care a fost silit de Gheorghe Basta la plata unei mari sume de bani, fiind capul revoltei.

Tot acel măcel al Báthoreştilor a căzut pînă la urmă în seama lui Mihai [...]. Basta, nesuportînd un rival, căruia i se atribuiau în mod deosebit victoriile din acele părţi, a pus la îndoială fiecare dintre faptele acestuia şi, pretextînd că totdeauna i-ar fi rămas ascunse împăratului faptele lui Mihai din Transilvania, trimiţînd la 18 august cîţiva centurioni valoni şi germani, a pus ca aceştia să-l omoare în timp ce se odihnea în cortul său, după ce se înţeleseseră mai întîi cu garda acestuia.

[1] Rudolf al II-lea.

[2] Nunţiul papal Germanico Malaspina nu l-a trădat pe Andrei Báthory, ci a căutat să-l convingă de necesitatea unei înţelegeri cu Mihai, avînd în vedere puterea şi valoarea trupelor domnului muntean. V. şi n. 9, p. 68.

[3] Înţelegînd realitatea, principele Transilvaniei a făcut un demers „in extremis", prin acelaşi Malaspina, trimis în tabăra lui Mihai, spre a-l îndupleca să renunţe la luptă şi să se retragă.

[4] Malaspina nu a rămas de bunăvoie în tabăra lui Mihai, ci a fost reţinut.

[5] Seimul s-a ţinut la Varşovia în 1600.

[6] Paul Piasecki înregistrează zvonul fals, care a circulat în veacul al XVII-lea, despre ocuparea Munteniei de către Movileşti, în vreme ce Mihai Viteazul se afla în Transilvania, înainte de intrarea în Moldova.

[7] După înfrîngerea de la Mirăslău şi încercările neizbutite de a-l scoate pe Simion Movilă din Muntenia, Mihai, însoţit de o gardă numeroasă, pleacă spre Viena şi Praga, unde ajunge la 2/12 ianuarie, respectiv 13/23 februarie 1601.

[8] La Moftinu Mic, în apropiere de Carei, Mihai ajunge la 7–30 iulie 1601 (stil nou), la Supururi la 1 august, la Sărmăşag la 2 august şi la Guruslău la 3 august.

IMAGO NOVÆ HUNGARIÆ,

REPRÆSENTANS

REGNA, PROVINCIAS, BANATUS, & COMITATUS DITIONIS HUNGARICÆ.

Hiſtorico genere ſtrictim perſcripta,

à

SAMUELE TIMON,

è Soc. JESU Sacerdote.

CASSOVIÆ, typis Academicis Soc. JESU, per Joannem Henricum Frauenheim, Anno 1734.

SAMUEL TIMON

Născut în 1675, la Turna, comitatul Trenčin, Samuel Timon a intrat de tînăr în ordinul călugăresc al iezuiților. După ce a studiat filozofia, a început să lucreze la istoria patriei sale. A murit la Košice la 7 aprilie 1736.

Din principalele sale lucrări, se menționează : *Celebriorum Hungariae urbium et oppidorum chronographia ; Epitome rerum Hungaricarum ; Imago antiquae Hungariae* și *Imago novae Hungariae*, care descrie comitatele din vechea Ungarie, prezintă cronologic principii Transilvaniei, precum și evenimente memorabile din istoria celor trei țări române.

Ediția folosită : *Imago novae Hungariae, repraesentans regna, provincias, banatus et comitatus ditionis Hungaricae*, Cassovia, Johannes Henricus Frauenheim, 1734, p. 165; 167–169; 174–176.

IMAGO NOVAE HUNGARIAE, REPRAESENTANS REGNA, PROVINCIAS, BANATUS ET COMITATUS DITIONIS HUNGARICAE

[...]. Stephanum excepit Michaël : qui intolerans servitutis cum tota gente ab imperio Turcarum defecit, fascesque submisit Principi Transsilvanorum, Sigismundo Bathorio [...].

[...]. Promisit ad ultimum Bathorius Transalpinis omne praesidium. Similem pactionem fecerit cum Moldavis, at hujus exemplum nondum reperi [...].

[...] deinde contractis copiis cum auxiliis Bathorianis Aaron Moldavus in Turcas et Tartaros, Bassarabiam tenentes, incurrit, ex fortunisque eorum maximam praedam cepit. Castella tamen, quod tormentis carebat, non tentavit. Haud ita multo post Michaël Transalpinus eodem successu, sed majori alacritate, et gloria Cazikereio, Tartarorum duci, ab Jaurino reduci, reditum praeclusit. Anno vero CIↃIↃXCV. e provincia sua exercitum Tartarorum propulit multis Christianorum in libertatem assertis. Victi hostes, vel potius terrore exanimati, transito Istro, qui frigore conglaciarat, apud Oroskinum respiraverunt; inde, accelerato per Bulgariam itinere, in terram suam redierunt, duce Kazikereio multa de Sinane querente, quod non paucis suorum amissis sine laude, sine palma domum repeteret. Michaël fugientium vesigia premenda ratus, sine cunctatione Istrum transiit [...].

[...]. Sed ad Valachos revertendum. Sinanes pestem ac perniciem illis allaturus, ad arcem Girgioviam ducentorum propre millium in provinciam transporitavit exercitum. Michaël praefectus structa acie cum hostibus concredi reformidans, carpere eos ac mitigare decrevit. Est in ea regione salictum creberrimum, in quo multis rivis, coenoque via impeditur. Michaël

propre extrema quarum castra opportuno loco locavit. Pontem vicinum, quo Turcas allireret, non rescidit. Sinanes eo superato duodecim millia fortissimorum ac vetustissimorum militum in aciem prodire jubet: neque enim locus in quo decertandum erat, plures capere poterat. Concurritur itaque, diuque pertinaciter pugnatur, Valachis aeque ac Turcis in gradu consistentibus. Ad fortiter dimicandum Sinanes suos, Michaël suos cohortabatur. Praecipiti demum die cum Christiani integri recentesque defatigatis succederent, Turcae terga dederunt. Valachi vadorum gnari sociis viam monstravere, universi vero fugitatibus adeo fortiter institere, ut deletis postremis agminibus, qvatuor tormenta aenea, pluraque signa militaria abstulerint. Inter haec unum viridi colore infectum erat, quod Mahometi dicatum fuisse, creditum est, atque a Turcis boni ominis gratia eatenus per maria, perque terras circumlatum. Sinanes quoque capite periclitabatur. Inter fugiendum namque de ponte delapsus, vix a stipatoribus servatus fuit [...].

DESCRIEREA ISTORICĂ A UNGARIEI NOI, REPREZENTÎND REGATUL, PROVINCIILE, BANATELE ŞI COMITATELE DE SUB PUTEREA UNGARIEI

Pe Ştefan [1] l-a înlocuit Mihai. Acesta, nerăbdînd servitutea, s-a rupt cu tot neamul de Imperiul otoman şi a solicitat alianţa principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory.

Pînă la urmă, Báthory a promis celor din Valahia tot sprijinul. O înţelegere asemănătoare a făcut şi cu moldovenii, dar nu am aflat încă vreo pildă a acesteia.

[...]. Apoi, adunînd oaste, Aron al Moldovei năvăleşte cu ajutoarele Báthoreştilor asupra turcilor şi tătarilor, care ocupau Basarabia, şi ia multă pradă din bunurile lor. Nu a asediat însă fortăreţele, deoarece i-au lipsit tunurile. Puţin după aceasta, Mihai, munteanul, a tăiat cu acelaşi succes, dar cu repeziciune mai mare şi cu faimă, retragerea lui Gazi Ghirai, conducătorul tătarilor, pe cînd acesta revenea de la Györ. Iar în anul 1595 a izgonit din ţara sa oastea tătarilor, aducînd libertatea pentru mulţi creştini. Învinşi sau mai degrabă îngroziţi de spaimă, duşmanii, trecînd Dunărea îngheţată, şi-au regăsit suflarea abia la Rusciuc; de aici, urmîndu-şi cu grabă calea prin Bulgaria, s-au întors în ţara lor, conducătorul Gazi Ghirai, jeluindu-se mult împotriva lui Sinan, deoarece, după ce pierduse nu puţini dintre ai săi, s-a retras spre casă fără laudă şi fără victorie. După ce a nimicit fugarii rămaşi în urmă, Mihai a trecut Dunărea fără zăbavă [2] [...].

[...]. Dar să revenim la valahi. Sinan, voind să le aducă distrugere şi pieire, a trecut în ţară <Valahia>, pe la Giurgiu, cu o armată de aproape două sute de mii de oameni.

Mihai, cu oastea adunată, temîndu-se de o luptă cu duşmanii în cîmp deschis, a hotărît să-i hărţuiască şi să-i obosească pe aceştia. În această regiune se află o pădure de sălcii foarte deasă, în care calea este oprită de multe rîuri şi mlaştini. Mihai şi-a aşezat tabăra într-un loc potrivit, din apropiere, la capătul acestora. Nu a distrus podul din vecinătate, cu care să-i ispitească pe turci. Sinan, trecînd peste acesta cu douăsprezece mii dintre ostaşii cei mai bravi şi cei mai încercaţi, le porunceşte să se arunce în luptă; dar, nici în locul în care trebuia să se

dea lupta, nu puteau încăpea prea mulţi. Valahii şi turcii, ţinîndu-şi piept deopotrivă, s-au îmbulzit, aşadar, şi s-au luptat toată ziua cu îndîrjire.

Sinan îi îndemna cu înfocare pe ai săi să lupte, iar Mihai pe ai săi.

Spre sfîrşitul zilei, atunci cînd creştinii nevătămaţi şi odihniţi au luat locul celor obosiţi, turcii au luat-o la fugă. Valahii, care cunoşteau vadurile, au arătat drumul aliaţilor lor şi împreună i-au urmărit cu atîta vitejie pe fugari, încît, după ce au distrus ultimele cete, au capturat patru tunuri de bronz şi mai multe steaguri ale armatei. Unul dintre acestea era vopsit în verde şi s-a crezut despre el că fusese dedicat lui Mahomed şi purtat de atunci de otomani peste mări şi ţări ca semn de bun augur [...].

Şi Sinan era în primejdie a-şi pierde capul, căci lunecînd de pe pod, în timp ce fugea, abia a fost salvat de un ostaş [...].

[1] Ştefan Surdul, domn al Munteniei (1591–1592); de fapt, Mihai l-a înlocuit pe Alexandru cel Rău (1592–1593).

[2] După zdrobirea tătarilor la Putinei, Stăneşti şi Şerpăteşti (ianuarie 1595), oastea munteană a continuat şirul succeselor printr-o serie de acţiuni întreprinse în spaţiul balcanic şi sudul Moldovei (ianuarie–aprilie 1595).

Tentamen

HISTORIÆ VALLACHICÆ

in

Dei cuncta creantis et conservantis Gloriam

pro virium mensura et subsidiorum penuria

a

me elaborandae

susceptum

Autor hujus tentaminis Rector Gymn. Cor. Joh. Filstich.

JOHANN FILSTICH

Cronicarul sas Johann Filstich, născut la 9 noiembrie 1684 la Braşov, şi-a făcut studiile gimnaziale la Braşov, Alba Iulia şi Aiud. În 1706 pleacă în străinătate pentru studii universitare la Halle, apoi la Jena, pe care le încheie în 1712, întorcîndu-se la Braşov. Aici, în 1720, ocupă postul de rector al gimnaziului întemeiat de Johann Honterus, post pe care îl deţine timp de 24 de ani. Moartea l-a surprins în plină activitate la 18 decembrie 1743.

În 1728 J. Filstich a început să redacteze *Tentamen historiae Vallachicae*. Lucrarea, împărţită în patru capitole mari, se relevă ca o izbutită prezentare medievală a fenomenului românesc în toată complexitatea şi problematica lui. Cronica lui J. Filstich a fost tipărită pentru prima dată, dîndu-se şi traducerea românească, în 1979. În lucrarea de faţă, textul românesc a fost confruntat cu originalul latin şi s-au făcut unele mici modificări, pentru a corespunde stilistic cu celelalte materiale din volum.

Ediţia folosită: *Tentamen historiae Vallachicae*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, 1979, p. 167—175; 179—213.

TENTAMEN HISTORIAE VALLACHICAE

[...]. Quo obscurior jam dictus Alexander fuit, eo serenior evasit ejus Successor, vel in Historia Transilvaniae, Moldaviae, Austriae etc. ob bella cum Christianis et Musellmannis gesta, saepe adductus. Vocabatur Michai sive Michael, Vir ad res gerendas non ineptus, edocente id tota ejus Vita, cui fasces imperii vere notabili tempore, A. videlicet 1612 erant oblati, quo in Turcia regnabat Sulthanus Amurathes, in Transilvania Sigismundus Bathori Principem agebat, Moldaviae autem Araon praeerat. Quod Vallachiam attinet, variorum generum miseriae ubique in eadem ob Vaivodarum mutationes occurebant; nam exhausto aerario publico ingentia contraxerat regnum debita; Turcae Christiani Vallachis oppressis pro lubitu aedificabant domicilia atque Moscheas, pluraque et majora minitabantur adeo, ut quo se in tam calamitosis et periculosis rerum circumstantiis auxilii causa verterent non haberent.

Michael Vaivoda considerato hoc Regni sui Statu, precibus indesinentibus multis suspiriis et lachrymis fusis a Regnicolis motus, convocavit Comitia universalia consultationis publice instituendae causa, quid sit faciendum in tantis angustiis et unde auxilia sint petenda, quibus e Turcarum manibus eriperetur Valachia. A Majoribus Minoribusque Bojero-

nibus apud Principem congregatis id consilii inventum fuit, ut a vicinis Principibus, nempe Sigismundo Bathoreo et Araone Vaivodae decenter peterentur suppetiae, quo fine Radolphus Klutserul sub Legati titulo in Transilvaniam, in Moldaviam autem Eustrathius Stolnikul Buseskul eodem modo est dimissus. Non caruit Lagatio horum effectu pro tempore exoptando, siquidem uterque Principium copias auxiliatrices non modo animo benevolo compromisit, verum etiam foedus sub juramento praestito mutui auxilii conferendi urgente necessitate cum Michaele Vaivoda iniit. Proinde Anno 1614 5 Novembris juxta datum promissum Sigismundus Bathori sub ducibus Michaelis Horvat et Stephani Bekes cohortes militares Michaeli transmisit, a quibus Tergovesti et alibi Turcae partim occisi, partim fugati fuerunt ingenti Vallachorum gaudio. Post triduum Michael Vaivoda combinato utroque exercitu profectus est Csurtsum in ripis Danubii cum propugnaculo situm, quod expugnari minime potuit quippe a Turcis omni commeatu et armatura necessaria fuerat sufficientissime instructum, unde Michael Vaivoda re infecta Bukurestum redire debuit.

Haec cum ad aures pervenissent Imperatoris Turcici, sub signis Mustaphae Bassae ingentem militum copiam in Vallachiam ire jussit hoc mandato, ut Michaelem absque mora e solio Vallachio dejicerent, illique Bogdanum, Iankulii Vaivodae Filium, Principis loco imponerent. Rumore tanto audito, Michael collecto exercitu festinanter in occursum Mustaphae, qui in oppido Ruscho ultra Danubium sito tunc erat, ivit, qui cum die 8 Ianuarii in pago Pietri non procul a Danubio advenisset et cum Ducibus consultaret, num trans Danubium eundum, ilique Mustapham ad conflictum cogendum illis esset nec ne en nuncius adest ast ingratus, de ingressu Chami Tartarici regnum undique vastantis Principem edocens, quibus cognitis maximo animi moerore de reditu repentino cogitavit, adeoque positis penes pagum Chulubescht castris, misit sub Rudolphi Buseskul Fratris aliorum Bojeronum primae classis, ductu selectos milites praecursores, quorum fortitudine Tartari multis de suo grege ammissis et captivatis penes pagum Putenei die 29 Ianuarii sunt repressi. Post quam cladem Chamus patruelem non exigua manu armatum ad pagum Stenescht contra Victores ablegavit, ast rursus ab iis praeter opinionem cladem debuit experiri adeo, ut vel ipsum patruelem ammitteret. Qua victoria Michael Vaivoda animosior factus plura tentavit atque Chamum cum Mustapha et Bogdano Regni aemulo in castris penes pagum Scherpetescht locatis, duce Banul Mantha nocte ex improviso oppugnavit et magno Tartarorum Turcarumque occisorum numero trans Danubium pepulit. Sequebatur hos fugientes Michael, a cujus adventu Chamus Tartariae a Bogdano et Mustapha semet segregans rediit in Patriam, his Belli Sociis in Rusch derelictis, quos similiter saepe memoratus Princeps Michael persequebatur eo facilius, quo durius frigida tempestas Danubium glacie obduxerat. Uterque exercitus apud pagum Marot hostiliter occurrebat, ast ita, ut rursus victoria a partibus staret Vallachorum, nam cum multis gregariis ipse Mustapha in hac pugna occubuerat, Bogdanus maximo vitae periculo terga dederat. Hac victoria insignitus et spoliis non exiguis auctus, oppido Rusch caeterisque in cineres redactis, rediit ovans Bukurestum praedictus Michael. Unde nova expeditione per Banul Mihaltsul Turcas ex oppidis ultra Danubium sitis, iisdem igne deletis, versus Turciam fugavit, nempe ex Derstor et Chersova.

Mox Hungaricae militiae Duces, Michail Horvath et Stephanus Bekes, ut fit plerumque inter gente et religione diversos cum Michaele in lites inciderant, quibus victas dare manus iste non volebat, sed ad Principem suum in Transilvaniam remittebat, retendo apud se Hungarorum exercitu. Horum loco alias belli duces Bathoreus Michaili mittebat, quibus exercitum sub ductu Banul Mantha requisitis cunctis probe munitum, Breillam versus misit eo fine, ut occupata et directa hac urbe, Turcos in Turciam redire cogeret, quod feliciter in actum deduxit magna Principis exultatione, Turcarumque ob occisorum multitudinem et fortalitiorum penes Danubium sitorum dirutionem tristitia.

Tantis victoriis elatum dum cerneret Principem Sigismundus Bathoraeus quia jam non esset, cur Turcarum irruptionem metueret, communicatis cum Aulicis consiliis, cogitavit de modo, qua ratione Vallachus sub potestatem Transilvanorum commode reduci posset, ne potentia qua jam polleret, Patriae nostrae inferret damnum, quod averteretur facile, si reditus Vallachiae et proventus Fisco Transilvanico adjudicarentur. Cognito Bathorei proposito, Michael Vaivoda celebratis Comitiis sequentes et prudentia et experientia conspicuos ex Bojeronum numero selegit nempe Euthymium Metropolitanum cum duobus Episcopis, Demetrium Vornikul, Issar (Zacharium) Logofet, Rudolphum Buseskul etc. ablegavitque in Transilvaniam hac instructione, ut Principi Sigismundo praemissa salute voluntatem quam haberet significarent in hisce punctis contentam Vasallum Transilvaniae Principis se mansurum si reditibus Vallachiae ut antea posset fini, cum hi ad Regalia instituto antiquissimo pertineant, nec non exortis turbis a Transilvanis juxta tenorem foederis initi si posset sibi promittere suppetias. Diversi animi erant Legati Vallachici jam descripti, quippe nonnulli de pace inter utrumque Principem denuo instauranda, nonnulli autem de zizaniis discordiarum inter eos multiplicandis erant solliciti eo potissimum respectu, ut Michaelem enermrent, cujus incrementa invidis aspexerant oculis.

Posteriores vincebant numero priores, adeoque consultabant qua ratione Michaele aufferent dominium et Regni proventus, ut ita non tam Principi sed Duci aut Bojeroni videret esset similis. Ex his itaque 12 Bojerones sub juramento praestito in fidem recepit et servitium Bathoraeus, illisque curam proventuum rectius observandorum ac suo tempore legitime exhibendorum commisit in Vallachia; quod institutum Sigismundi quam gratum Michaeli fuerit, quilibet intelligit.

Hoc tempore Princeps iste Transilvaniae Araoni Vaivodae contra Turcas etiam subsidiarios milites concesserat sub regimine Andreae Bertseni, quorum ope pariter Turcas superavit, atque a finibus Regni sui rejecit, ne Christianos ulterius molestarent vexarenturque. Interea accusabatur infidelitatis Vaivoda iste a nonnullis apud Sigismundum Bathoraeum quod tam aegre tulit animo princeps, ut ilico Araonem cum Principissa vinctum et a principatum depositum, bonis omnibus confiscatis, in carcerem Transilvanicum in Vintz obvium conjicent, custodibus armatis rite observandum traderet. Bojerones autem et Capitaneos, qui pro Authoribus infidelitatis ab Araone commissae habebantur, poenam vitae perdendae affecit. Ne autem Provincia haec absque Capite staret, loco Araonis ejusdem Ministrum Resvan appellatum sub titulo novo Stephan Vaivoda in Capitaneum supremum illi dedit, quod A.C. 1626 factum, magna Michaelis Principis Vallachici conturbatione.

Dum haec agerentur, moritur Deo ita disponente Amurathes Sultanus Imperator, in cujus locum imperatoriam dignitatem Mehmeth Sultan apud Musellmannos est nactus, qui pro summo gentis suae dedecore habebat Vallachorum clades sub Michaile illatas inultas dimittere; qua de causa novum colligebat exercitum, illique praeficiebat Sinam Bassam, Virum rei militaris minime inexpertem. Hic in Rusch dum advenisset, de ponte super Danubium struendo, in quo eo facilius exercitum cum instrumentis bellicis transportaret, cogitaret, obviam illi venit Michael Vaivoda suis et a Stephano Moldaviae jam Principe, per Legatum impetratis cohortibus. Interea accedebant ex Transilvania Legati, Michaelem ad nuptias Sigismundi Bathoraei invitaturi, quas cum Maria Christierna, Caroli Archiducis filia eximiae formae ce[le]brare volebat, de quarum comfirmatione Isthvanffius in Historia, p. 668 egit. Quia propter rumores ingratos e Turcia allatos motusque Sinan Bassae bellicos, Michaeli Vaivoda praesentia sua in praedictis nuptiis Sigismundo Bathoraeo gratificari non poterat, ne in absentia sua Provincia aliquid pateretur damni, dimisit Eustrathium Buseskul et Rudolphum Kalofireskul cum pretiosis donis non modo ad gratulandum de conjugio feliciter inchoando, sed etiam ad significandum novum belli apparatum in Turcia adversus Christianos institutum. Quo audito Sigismundus partim totum, quem tunc habebat exercitum ex omnibus Provinciae suae partibus convocavit necessariisque instruxit, verum ab ipso Imperatore Romanorum Rudolpho II auxilia petiit ac impetravit. Quibus athuc absentibus Turcae totam Vallachiam ferro flammisque desolatam reddidere, positis ad pagum Kalugern castris. Tametsi copiae auxiliatrices Sigismundi in Vallachiam nondum advenissent, Michael militibus suis in ordinem belli collocatis, Turcarum experiri voluit vires, quos maxima cruoris humani effusione in margine fluvii Neslovului vicit atque debellavit, a tempore matutino ad vespertinum usque durante praelio. Hujus consideratione Sinan Bassa, consultatione bellica cum Capitaneis et Officialibus militaribus instituta, renovata virtute Michaeli semet opposuit, qui nihil aliud est lucratus, quam ut aliqua tormenta bellica Vallachis adimeret. Quod damnum pariter et Michael Vaivoda resarcire tantavit, adeoque duplicatis viribus occursitavit hosti tam feliciter, ut victoriam ad suam pertraheret partem, propriaque manu Charamainum interficeret Bassam, milites autem ejus plurimos in aqua suffocarent Turcas, qua occasione Vallachi quicquid ademptum fuerat, recuparabant hostium vexillis non paucis ademptis. In hoc rerum situ instituebat aliquot deliberationes cum Ministris et Ducibus Michael, qua ratione deinceps tantae multitudini turcicae irent obviam, ne iterato hostium impetu hoc loco exercitus imminueretur, vel ad incitas prorsus redigeretur. Placuit plurimis Consiliaris, ut hinc castra ad pagum Stoinescht penes fluvium Dembovitz moverentur sine ulla mora, ubi auxilia Bathoriana tam anxie desiderata exputarentur. Turcae minime feriebantur verum fortalitiis pro more suo in Bukurescht et Tergovescht erectis, totam percursitabant Vallachiam, ubique praesentiae suae horrendae tristia relinquentes vestigia.

Interhoc motus Ieremias Mohila ob Stephani Vaivodae Moldaviae electionem, qui evaserat in Poloniam, quamprimum de discessu Stephani ad porrigendas manus auxiliatrices Michaeli audiverat, assumptis Polonis ingressus est Moldaviam, ejusque Metropolim Iasch occupavit. Cujus rei nuntio motus Stephanus Vaivoda rediit ex Vallachia atque in itinere, ubi termini Transilvaniae versus Septempagos incipiunt, cum Bathoreo,

Bethlenio et Michaele Vaivoda arma junxit, quos sibi habebat obvios atque post brevem consultationem toto exercitu adversus Turcas proficiscitur. Hi Christianorum adventu territi undique fugiebant, ne tamen occupatis in Valacchia locis prorsus privarentur sub ductu Ali Baschae militum selectorum numerus Tergovestum, alii vero his similes sub Sinan Bascha Bukurestum ingrediebantur, hasque urbes pro spatio temporis brevissimo requisitis muniebant. Tergovestum Michael Vaivoda cum Stephano Vaivoda et Gabriele Bethlen feliciter expugnabant, multis Turcarum militibus occisis, captivatoque Ali Bascha, qui tandem in custodiam Claudiopolim est dimissus. Bukuresti Sinan Bascha praesentiam horum unitorum Dominorum minime praestolabatur, sed in cursu celerrimo salutam et liberationem quaerebat, quem ad civitatem Gyorgyu usque hostiliter seque[batur] ponte antea trans Danubium aedificato totaliter destructo, adeoque multis occisis et in hunc fluvium praecipitatis, ipsa denique urbe devastata, qua de causa paucissimis elapsis Turcicus iste Generalis maximo pudore Vallachiam deseruit. Hac victoria plurimi in diram Barbarorum servitutem delapsi fuerunt liberati, suisque habitaculis restituti ac ita magno Vicinorum gaudio fortitudinis demonstratae elogio et opinia militum praeda redierunt.

Cognita jam Michaelis Vaivodae virtute et experientia rerum bellicarum, Bathoreus relicta tota Vallachia Principi cum proventibus, reversus est in Transilvaniam, vel ideo, quoniam Provincia haec milite erat nudata ob exercitum contra insultus Tartarorum et Turcorum Hungaris concessum, quia urbibus Lippae et Ianovae totalem minati fuerant ruinam.

Intendebat hoc rerum statu, Chamus Tartariae, Turcis jam saepe devictis, ferre opem, adeoque iter cum numeroso agmine versus Vallachiam ingrediebatur, in quo sibi obvium habebat Ieremiam Moldaviae Hospidarium, milite Polono satis stipatum penes pagum Czoczora, circa quo congredi dedebat et quidem per triduum victoria inter partes ambigua. Tartari tanto effuso sangvine satiati, facta cum Moldavis pace, revertuntur in Patriam, quorum discessu commoti et Poloni regressi sunt domum. Ieremia Vaivoda pariter tanquam re bene gesta solium occupante suum in Iasch. Non poterant haec esse ignota Stephano Vaivodae, qui post abitum Tartarorum et Polonorum, sibi de copiis comparandis prospexit, quas facillissime a Bathoreo est nactus, ut fortuna favente e throno pelleret Provinciae usurpatorem. Nec Ieremias de proposito Stphani certior factus partibus deerat suis, qui quam velocissime Caminieco urbe Polonorum a Starosta subsidium petebat, quo instructus Ieremias accedenti Stephano Vaivodae cladem inferrebat vere cruentosam, siquidem exercitus Stephani utplurimum debellatus periit, ipse vero Princeps a Ieremia captus instar sceleratissimi hominis a carnificis manu veru infixus mori debuit, incredibili Sigismundi Bathorei moerore.

Aliquo tandem elapso tempore Bathoreus Princeps Transilvanorum adversus Temisvarium cum agmine exercitato ingressus est Hungariam, cui in auxilium aderat etiam Tartarorum Chamus numerosis suorum hordis auctus, a quibus Transilvani in separatis conflictibus multum acceperunt incommodi. Sigismundus aegre istud ferens Chamum omni vi este adortus, repressitque pro voto ab urbe Temisvar, quam de novo oppugnavit princeps Transilvanorum per 3 septimanas, nullo tamen effectu, tametsi tentaret cuncta expugnationem juvantia quamobrem eo, quo advolaverat modo Bathoreus in Transilvaniam rediit.

Dum haec fierent, Michael Vaivoda Bukuresti de novo belli negotio suscipiendo cogitavit, illudque in actum deduxit, dum Ducem Veliskul ad expugnandam urbem trans Danubium sitam, Baba dictam, cum peditatu Hungarico et Vallachico dimisit, hujusque robore eam occupavit, atque igne ferroque deletam spoliavit. Ab hac cum praeda onusti reverterentur milites, Turcae persequebantur eos, cohortibus hinc illinc congregatis, quibus bene adjuti Christianos superabant, omnemque praedam eripiebant eisdem antea captam, quod auditu erat ingratissimum Michaeli Vaivodae. Hic de vindicta erat sollicitus, mittebat selectissimos milites sub Imperatore bellico Farkas Aga ad urbem Di, quae pariter trans Danubium stabat, diruendam, adversus quos sequenti utebantur stratagemate Turcae, occultabant scilicet sese et e latebris ex improviso erumpebant, Hungarorumque talia non exspectantium praeter paucissimos in equis elapsos pedites omnes trucidabant. Post denuo a Turcis acceptam cladem, Michael Vaivoda ex vicinis Provinciis omni studio colligebat exercitum, ex Polonis, Cosacis, Hungaris etc. constantem, qua occasione a malevolis quibusdam accusatus fuerat infidelitatis et collusionis cum Turcis. In comitiis itaque re acuratius perpensa, haec plurimum Ministrorum et Statuum fuit mens, ut Sigismundus honorifice invitaretur Transilvaniam ad explorandum accusationis praetactae veritatem. Obscura haec non erant Michaeli, quae in aula Principis de eo dicta fuerant, nihilominus tamen adventum promittit maturatque comitibus quibusdam Bojeronibus, quorum Banul Mihaltsa et Radul Buseskul erant praecipui. Cum Vaivoda comitatu suo jam procul non abesset, in occursum mittebat ei Sigismundus Hungaros, Saxones et nonnullos Bojerones, quos in aula fovebat, cum multis carpentis et rhedis, quibus possibili pompa et ostentatione Princeps digna velut in triumpho Albam Iuliam vectus ingrederetur. Morabatur in illa apud Sigismundum per decem dies, recreationibis variis aulis usitatissimis tempus fallens, inter quas et de feriis cogitabat, foedusque rursus antea pactum pluribus cum promissionibus firmabat, atque ita laeto animo valedicens . revertebatur in Valachiam, ut in solio Valachiae praeesset.

Redintegrata cum Hospodario Vallachico amicitia, Sigismundus Bathorius pro vario ingenio suo et praeter omnium Regnicolarum expecationem Pragam ad Rudolphum II Romanorum Imperatorem proficiscitur eo consilio, ut principatum Transilvanicum cum Silesiacis quibusdam provinciolis permutaret, cum quo et Michael Vaivoda Legatum ex Consiliariis, nempe Bannul Mihaltsa dimittebat, ut nomine ejus cum Germanorum Caesare conferret, qua ratione Regiones hae adversus incursitationes et devastationes Barbarorum bene possent defendi, ne ulterius eorundem experirentur furorem. Hinc dum responsum anxie expectaret, nuntium adfertur vere horrendum de Turcarum Imperatore Sultano Mehemetho, quanto studio ex toto Oriente sui dominii milites colligat et muniat eo proposito, ut totum Christianum orbem debellet sibique subjiciat. Quidquid hujus erat rumoris, augebatur haud parum in animo Vaivodae hujus Transalpinensis, altero allato nuntio actualiter Turcarum Imperatorem cum innumerabili ferme exercitu et Tartarorum Chamo in Hungariam advolasse et urbam Agriam obsessisse a tribus partibus. Poterat hoc non Vallachiae duntaxat, sed Transilvaniae, Moldaviae, Hungariae, Austriae et reliquis Regionibus Christianis esse ingratum, in quarum deletionem totalem jam pridem gentes suae conjuraverant. Adversus hanc Rudolphus II Imperatorum Christianorum congregatis

undique cohortibus, Maximilianum Fratem miserat, cum quo et Sigismundus Bathoraeus jungebatur. Antequam Christiani advenirent, Turcae Agriam expugnaverant, qui de adventu Maximiliani et Bathoraei certiores redditi, relictis praesidii loco militibus in urbe obviam iverunt ac per triduum dimicarunt cum iisdem, sed infeliciter, quippe a Christianis multo effuso sangvine in fugam sunt redacti, derelictis suis castris cum omni commeatu, instrumentis reculis et reliquis abundanter repletis. Potiti fuissent hac victoria insigni a Deo concessa Christiani, si prudentius semet gessissent et magis de persequendis hostibus quam de spoliandis, occisis et lethaliter vulnerabis fuissent solliciti. Qua inconsiderantia Christianorum Muselmanni ubi volentes revertuntur, eosque hic illic dispersos et errantes incredibili furore aggrediuntur, vincunt et praedam cum ipsa vita militibus adimunt adeo, ut et Maximilianus et Bathoraeus paucis militibus fuga vitae suae prospicere debuerint. Qua victoria Turcae ferociores facti, transfretant Danubium, Vallachiamque igne et ferro vastant et quicquot sibi obvium habent, rapiunt. Quos ut hinc avocaret, Michael Vaivoda .cum copiis suis Nicopolim visitat urbesque circumjacentes destruit, omnibus Turcis hic illic inventis trucidatis. Strage autem Maximiliani et Bathorei a Turcis in Hungaria passa, concilium cum Ministerio habuit Michael Vaivoda, in quo deliberatum fuit, quid pro temporis statu jam sit agendum, ne pariter Vallachi quicquid haberent libertatis cum vita perderent. Cum plurimi pacem a Turcis esse petendam pro rerum cursu et periculoso Christianorum statu rationibus in medium productis judicarent, dimisit Vaivoda Legatum ad Turcas pacis offerendae causa, quam homine Caesaris sui Nicopoleos commendans suscepit, atque invitato ad se in urbem Principe firmavit muneribus invicem datis pro consvetudine gentis recepta.

Interea discesserat Sigismundus Bathoraeus contra voluntatem Statuum Transilvanicorum in Imperium Germanicorum ad occupandam Opuliam in Silesia, quod eo imprudentius erat, quo magis Turca adversus has regiones sibi proximas saeviebat. Vix appulerat hic Sigismundus Bathoraeus en pro inconstantia animi sui vehementer de facto dolere incipit, ac de reditu in Transilvaniam imprudenter derelicta instituendo die nocteque cogitat. Idcirco quadam nocte praemeditata vir actum deducit, rediitque qua poterat festinatione, quem eo lubentius Regnicolae suscipiebant, quo aegrius et tristius dimiserant. Hic quampridem occupasset solium, duos Caesaris Commissarios, quos cum tribus Episcopis ad curandam et dirigendam Transilvaniam ablegaverat, ilico carceribus injicit, vinctosque ad Michaelem Vaivodam in Vallachiam dimisit, ut hac ratione pristinam redintegraret amicitiam cum Eo atque urgente necessitate eo facilius suppetias sibi promittere posset.

Has dabat etiam Bathoraeo Michael et quidem hac vice tria militum millia cum quingentis sub imperio Agae Leka. Circa haec tempora in urbe Dii praesidiarios turcicos dirigebat Chadin Bassa, cum quo Michael Vaivoda lites habebat, quam ut domaret Turca, Mehemethum Bassa in Drestor in auxilium vocavit. Hunc cum suis advenientem copiae Michaelis Vaivodae sub imperio Demetrii Vornikul non procul a pago Kitseleth superarunt et captis duobus vexilis ad fugam capessendam adigerunt, quae cum victoriae obtentae signa Principi suo tunc in pago Caracal, qui eo stat loco, ubi Aluta in Danubium praecipitatur, existenti obtulerunt. Proinde exercitu denuo, ad pugnam praeparato ad debellandum Hadin Bascha Michael Vaivoda est progressus, quo nomine non procul a Nicopoli

Danubium transiit Turcasque plurimis occisis, mascule devicit penitus belli gerendi instrumentis ablatis. Mox Vaivoda ipsam Nicopolim tormentis ad deditionem cogere tentavit, hocque fine ipsa moenia transcendere voluit, quod minime licuit propter vigilantiam et fortitudinem obsessorum, qui destructum in moeniis die, nocte rursus repararunt. Quia de expugnatione urbis Vaivoda dubitabat, quicquid circa eandem inveniebat per triduum devastabat, ut eo minus subsisterent in hoc tractu Turcae. His peractis, Michael Vaivoda cum cohortibus suis versus urbem Dii ita, ut ubique in itinere in locis devastatis cognosceretur adfuisse hostem, pedem movebat. Schansakul sive Turcarum praesides in locis Trans-Danubium sitis, colligebant undique milites turcicos, auxiliaque ab urbis Baja (Bejul) petebant, ut his Vallachos in Patriam rejicerent. Quod facere haud poterant siquidem Christiani iterato triumpho a Deo dato fruebantur, adeoque multos in et post pugnam occidebant, quorum paucissimis sive in urbes, sive in alia loca securitatis causa fugere dabatur. Cum autem Michael circa persecutionem hostium occuparetur, militesque hic, hoc in opere essent dissipati, in maximum vitae periculum labebatur praeter cogitationem siquidem Turcarum globus a fugientibus sociis segregatus, Principem paucissimos circa personam suam habentem videns, eum quo poterat furore adoriebatur, ex quo praesertim unicus instar furibundi gladium in ventrem vibrabat, quem ilico absque fructu Princeps extrahebat propriis manibus, circumspiciendo, num sit in propinquo de suis, a quo e manibus praedicti Turcae eriperetur. Accedebat Preda Buseskul et Frater ejus Eustrathius Stolnikul, qui omni virtute collecta Turcam cum Socio e medio tollentes Principem ab omni liberabant periculo.

Princeps hac ratione per fidos Ministros vitae rursus restitutus per decem dies in his partibus morabatur, omniaque sibi obvia vastabat, poenam talionis hostibus reddens. Tandem integro exercitu et rapina tota proficiscebatur eo fine, ut in finibus urbis Roschavae trans Danubium navigaret, sed exorta praeter opinionem tempestate adversa ob vim venti validissimi non potuit omnes milites et reculas transportare, siquidem pars copiarum media suum debeat retinere locum ad decimum usque diem, atque expectare leniorem venti flatum. Haec ne otiaretur ibidem praedando et loca vicina vastando, consumebat tempus quibus hinc illinc raptis onusta transivit flumen, totique corpori militari semet junxit, quod ita Principem in Tergovestum deduxit, ubi haud raro more Principum antiquo solebat habitare.

Inter has temporum circumstantias Sigismundus Bathoreus praedicto regiminis sui solecismo atque errore in regni sui abdicatione ostenso non contentus, novum ammisit adeo, ut provinciam Turcarum dominio subjicere cogitaret, nec autem juramentum satis magnum de servando et defendendo regno adversus Turcas sancte Michaeli Vaivodae datum, turpiter violasse hoc modo videretur, Patrueli Andreae Bathoreo Cardinali et Episcopo Varniensi (!) antea sibi infenso cessit regnum, ut ipse tanquam Princeps novus nullo juramento adstrictus Transilvaniam offeret Turcis. Oblatam dignitatem haud recusabat Andreas quamobrem ex Polonia Mediam Transilvaniae urbem, in qua comitia Sigismundus Bathoraeus convocaverat, in iisque cum Principe jam praesente Status erant, confestim sub Mercatoris habitu advenit, ubi a Proceribus dato juramento pro more recepto loco Sigismundi in Principem creabatur ita tamen, ut annuatim Principi emerito solveret 24 000 aureorum. Sigismundus autem in

Poloniam migrabat ad Samoscium Affinem per Moldaviam, ubi in civitate quadam instar privati pro se vixit. Quamprimum Ieremias Vaivoda Moldaviae de hac mutatione fueret certior, scripsit sine mora ad Andream Bathori jam constitutum Principem in Transilvania, foedus eidem obtulit, ut conjunctis viribus Michaelem Vaivodam suo ejicerent solio, si illi ultro valedicere recusaret. Placuit Andreae Bathoreo consilium a Ieremia communicatum, quo respectu Legatum in Vallachiam ad Vaivodam, nempe Thomam Szomárton <deputavit>, cum hoc nuntium ablegavit, ut proprio motu deponat sceptrum, ni vellet vi belli ad illud ab ipso cogi, adeoque captus et vinctus in Turcarum dari potestatem. Quo animo ex Legati ore talia Michael Vaivoda perceperit, facile potest colligi, noluit tamen illi dare responsum, antequam cum suis hac de re contulisset Ministris, qui Domino suo persvadebant, ut tutelam in tanto novorum hostium numero Imperatoris Germanici Rudolphi II humillime sibi rogaret, inprimis cum Sua Majestas antea laudata favoris sui dederit testimonia, ne videlicet Andreas Bathori regnorum horum Turcas faceret participes. Caesar aderat auxilio Michaeli hoc in periculo, qui animosior factus cum integro exercitu in Transilvaniam profectus est eo nomine, ut Andreas Bathoreo praeveniret, sedem belli extra Provinciam suam in hostium terris constitueret. Alpibus post terga relictis, Michael Vaivoda in Burtzia et quidem campis Coronensibus locabat castra, in quibus urbis Legati cum donis et muneribus maximis apparebant submissionem et honorem Principi declaraturi, quorum affectum benevolo excepit animo. Ut ergo eo fortius Bathoraeum aggredi posset, certiusve vistoriam promitteret sibi, Michael Vaivoda ad Rudolphum Buseskul et Banul (Bonifacius forte) Udra in Crajova, qui tunc morabantur, hinc scribebat, ut ex hoc bannatu colligerent militum copiam, qua penes Rubram Turrim egrederentur, atque sic penes Cibinium exercitum vallachicum augmentiorem redderent. Audito hujus propositi vallachici rumore Andreas Bathoraeus, ne suae parti rectius defendendae deesset, exercitu congregato penes urbem castra posuit illaque propugnaculis pro temporis ratios munivit, unde inter haec et urbem medium habuit locum et eo securius hostium expectavit insultus. Uterque exercitus Michaelis Vaivodae in campis pagi Vischin fixerat castra, postquam antea fuisset combinatus et in unum redactum corpus, cujus vigiliae cum excubiis Bathoreanis litigaciones haud parvas habebant. Ex his, ut ex parva scintillula maximum saepe oritur incendium, ita cruentissima nascebatur pugna, dum pax per Bathoreum a Vallachis pro mobilitate ingenii connata quaesita minime sequeretur et milites utriusque hostiliter congrederentur, triumpho ab Hungaris ad Valachios sangvine abunde effuso devoluto, quo campi Cibiniensium madebant. Quantum Andreas Bathori timoris ex hac victoria de exercitu suo a Michaele deportato conceperit, fuga ejus cum quibusdam in Poloniam suscepta, nec non Principalis dignitatis abdicatio clare ostendit.

Hac ratione Principatum Transilvaniae cum omnibus civitatibus, Districtibus, oppidis et pagis Michael sui fecit juris et quidem eo facilius, quo plures Siculos sub spe restituendae libertatis antiquissimae ad suas pertraxerat partes, a quibus adjutus pro voto Hungaros debellare posuit. Dum itaque Michael Victor solium Principis in Alba Iulia occuparet, Cardinalis in Sylvis Csikiensibus observans fame longa vehementer enervatus, obvios sibi habuit duos ovium pastores, quorum unicus Vallachus, alter autem Siculus erat, quibus imprudenter aperuit quis sit. Cognita

proinde errantis Viri dignitate, miseria et fuga deductus fuit ab opilionibus in casam, in qua post cibationem Andream Bathoraeum in itinere versus Poloniam capite sane impie privarunt, quo Michaeli jam Transilvaniae Principi ostenso, non eam quam sibi promittebant nacti sunt mercedem. Vid. Schemeitzelii Hist. Trans. Manuscripta, nec non alios. Ita in ipso aetatis suo flore, nempe Anno 33 vitae suae Cardinalis et Princeps fuit turpiter a rusticis occisus, cujus truncum cum capitae Michael decenti pompa atque solennitate humo in Albensi Ecclesia tradidit, occisoribus autem aliis in exemplum pariter poenas amputandorum capitum imposuit. Exequiis Principis trucidati finitis, Michael duorum Principatuum Dominus factus. vallachicum sceptrum Filio Nicolao commisit, hac tamen ratione, ut ipse tanquam Pater in regimine Provinciae Transalpinenis haberet, quod juberet, cui lubens subscribebat Nicolaus, qua de causa ab utrisque Principibus duae vicinae provinciae absque litigationibus fuerunt administratae aliquandiu. Accedebant Legati David, utpote Oszno et Michael Szekely a Rudolpho II Imperatore Germanico hoc cum petito, ut Michael Vaivoda Transilvaniam cederet Caesari, Vallachiam autem sibi reservaret, cum solus non sufficeret duorum Regnorum directioni.

Rem indagine et examine accuratiori dignissimam, convocatis Hungaricis et Vallachis, attente consideravit et ponderavit quam tandem hoc modo limitavit atque per duos Legatos, Bonifacium (Bannul) Mihaltsa et Stanislaum (Staikul) Regni Cancellarium Rudolpho significavit, se velle annuatim tributum solvere ei, Regni autem ut antea manere Princeps. His nullum aliud responsum in Germania fuit datum quam Caesarem nullo modo a petito deflecturum. Iteravit consultationem Michael Vaivoda cum Statibus Transilvaniae et suis Ministris hac de re, quorum sententiis confirmatus est factus, ut in ulteriori Transilvaniae retentione permaneret, ut eo felicius fieret si Sulthanum Mehemetum pro Protectore haberet suo. Amisit consilium, obtulitque sub hac conditione Transilvaniam et Vallachiam Turcarum Imperatori, a quo vexillo, sceptro aliisque collati honoris signis fuit ornatus. Quod Michaelis Vaivodae factum Rudolpho auditu fuit ingratissimum vel ideo cum spe obtinendae Transilvaniae semet privatum Turcarumque assultibus magis expositum videret, quamobrem declinando Michaele Vaivoda ex Transilvania per arma fuit sollicitus.

Quia autem inter imperii curas Michael Vaivoda injuriae a Ieremia Moldaviae Principe in eo acceptae subinde recordabatur, quod ipse sax et tuba esset solus belli cum Andrea Bathoreo gesto, tametsi auxilia a Polonia frustra petiisset, adversus Moldavum cum suo exercitu discedebat, ut eum compescat et ad agnitionem criminis perducat. De cujus adventu Ieremias edoctus Vallachos et Polonos, quos habere potuit, in milites conduxit, illisque munitus in occursum Michaelis ivit, nescio quibus minis instar Thrasonis, effeminatis Militis apud Terentium. Vix prodromis exercitus hostilis conspectis cum suis cohortibus versus Hottin urbem Ieremias leporina fortitudine fugam instituit, quem milites Michaelis cum suis sunt persequuti, atque ad pugnam tentandam vi quadam traxerunt, in qua tamen Moldavorum maxima pars occubuit. Idem infortunium his accedit in finibus Hottin, ad quam urbem usque Michael hostes sequebatur, ubi paucis in urbem elapsis ita eorum multi ceciderunt vehementissimo Ieremiae in urbem hanc currentis timore. Oppugnavit eandem Michael per triduum, verum sine effectu, quamobrem quibusdam cohor-

tibus in ejus oppugnatione derelictis, profectus est in Iasch Moldaviae Metropolim cum reliqua militum manu. Quia vero urbs haec adversus oppugnatores defendi haut poterat longius, Ieremias cum suius Bojeronibus nocturno tempore clam in Poloniam evasit, ut ibidem meliora fata tuto expectaret, Provinciam Victori praeter voluntatem relinquens.

Ita Vaivoda iste, quod nulli antea datum fuerat, Veteris Daciae et trium regnorum com[mu]nis salutabatur Dominus, quem proceres Moldavici rogabant, ut Filium Nicolaum ex Vallachia evocatum, regno daret in Principem. Satisfacturus horum desideriis, duobus Ministris, nempe Rudolpho Buseskul et Stephano Postelnikul cum trecentis Bojeronibus Moldaviae mandavit, ut confestim proficiscerentur ad invitandum et educendum Principem. Proposito hocce intimius inspecto et aetate Filii athuc tenera considerata, animum mutavit et consilium, ne videlicet in regimine Provinciae multis hostibus circumdatae athuc inexercitatus Princeps, aliquid committeret poenitentia dignum, imprimis cum Ieremias in Polinia latitans sit metuendus. Gubernium hoc respectu ordinavit ex Sequentibus proceribus, constans nempe Udre Hadmanul, Andronic Vestierul, Sava Armaschul et Negre Spetarul, quibus curam et tutelam Moldaviae commendavit, vacante Principis solio. Hisce peractis rediit in Transilvaniam, occupavitque in Alba Iulia sedem, ubi paucas post Septimanas novus a Rudolpho Imperatore aderat Legatus commissione eadem, qua supra nominata instructus, ut Transilvaniam reliquis duob[us] regnis retentis Germanorum concederet Caesari. Haec propositio displicebat Michaeli valde, adeoque placidis mediis utebatur, quibus animum Imperatoris ab hac re abducere opinabatur, ut athuc tam optima et dulcissima Provincia frueretur. Novos Legatos ad Imperatorem ablegabat, nempe Gasparum Kornisch et Theodosium Logofeth hacce humillima petitione, ne Caesar Transilvaniam tanto amore suorum et sumptibus acquisitam desideret, sed Recuperatori in solidum relinquat, hoc facto ad omnia possibilia servita et ereptionem Temesvarii ex potestate Turcarum se paratissimum fore, imo ad alia quae Imperatori esse possent grata.

Marcus Vaivoda interea, qui filius Petri Vaivodae fuerat, in Moldavia propter principatum cum copiis Ieremiae eo dimissis habebat bellum, infeliciter a sua parte finitum, quippe victo non diu uti licuit dignitate principali.

Cum jam Michael Vaivoda se summam felicitatis apicem attigisse et cum Vicinis pacem sanxisse, existimaret fit infelicissimus siquidem averso fortunae benignoris vultu omnia infortunia adversus eundem conspirare videbantur. Surgebant undique hostes cum machiantionibus suis clandestinis, inprimis Transilvania regimine vallachico ad nauseam usque satiati, qui clam ad Regem Poloniarum mittebant pro Sigismundo Bathoreo rursus in Principem eligendo et auxilia Ieremiae concedento, ut sibi pristinum regnum vindicaret, quae omnia inscio Michaele agebantur. Praeparabat se dato promisso ad oppugnationem Temesvariensis urbis, in cujus promotionem faciliorem Imperator sub ductu Georgii Basta aliquorum militum numerum mittebat eo consilio, ut conjunctis viribus contra Turcas militarent.

Quia Thordae Status Regni confluxerant deliberaturi de rebus Patriam concernentibus, Sigismundique praesentiam expectaverant frusta, de ingressu autem Germanorum certiores facti fuerant, ne hinc maximum Transilvaniae satis vexatae accedat detrimentum inter Italum Bastam et Vallachum Michaelem semina discordiae atque inimicitiae maxima

calliditate spargunt nonnulli juxta Politicorum axioma notissimum: d i v i d e e t i m p e r a b i s !

Suspectam enim fidem a Michaele datam quovis modo reddebant infensissimumque Imperatori esse feris probabant argumentis imo Bastae principatum ultro offerebant atque Imperatori semet subjiciebant modo Michael ejiceretur. Quibus Dux iste Caesareus fidem dabat magna Procerum exultatione, qui Vallachum non ulterius Domino desiderabant. Haec conamina Hungarorum ad aures ejus per quosdam fidos deferebantur, quae pro veris primum minime habebat, dum autem omne solutum esset dubium rei enarratae, congregabat ex praesidiis hinc illic milites, quibus Hungaros adoriebatur ac superabat apud pagum Mireschleu, unde castra ad Thordam movebat, in quibus Te Deum laudamus Canticum illud notissimum pro gratiarum actione decantare mandabat, intuitu victoriae ab hostibus reportatae. Bastam tandem rogabat Michael, ut sibi aliquot Germanos concederet, quibus ex arce Fogarasch captivum Filium liberaret Nicolaum diu ibi retentum, promittebat iste opem suam ore, non autem corde, quia jam tunc cum Hungaris contra Michaelem conspiraverat. Ne occulta fraus Transalpino innotesceret, blanditissimis verbis affabatur sequentibus: „Dimitte, o Princeps Serenissime, exercitum Tuum versus Fogaraschinum, domesticis solummodo et praetorianis militibus apud Te retentis, adjungam aliquem Germanorum meorum numerum, quibus sequaris". Michael nihil hisce blanditiis subesse doli credens, obsequutus est Bastae praemisit milites ad praenominatum locum, ipse autem in suis remansit castris. Videbat matutino cujusdam die tempore e tentorio suo Caesareanorum globum ex equitibus et peditibus constantem accelerantem, Michael existimabat esse eundem praesidii loco juxta promissum a Basta missum, a quibus eo minus mali sibi promittebat, quo plus fiduciae in Bastam collocaverat. Prodibat igitur Michael Vallonibus in occursum, quaerens adventus causam, quidve vellent, hi evaginatis gladiis et ensibus respondebant, eumque nullis armis instructum vulnerant atque confodiunt.

ÎNCERCARE DE ISTORIE A VALAHIEI

[...]. Pe cît de cufundat în beznă fu acest Alexandru [1], pe atît de strălucit fu urmaşul său, deseori pomenit în istoria Transilvaniei, Moldovei, Austriei şi a altor ţări, pentru desele sale războaie cu creştinii şi musulmanii. Numele său fu Mihai sau Mihail, om gata de faptă, aşa cum arată toată viaţa lui, fiindu-i încredinţată domnia într-o vreme de seamă, anume la anul 1612 [2], pe cînd domnea în Turcia sultanul Murad, în Transilvania Sigismund Báthory, iar în Moldova Aron. Cît priveşte Valahia, acolo se petreceau tot felul de rele, pretutindeni, pentru schimbarea voievozilor, că, secînd vistieria, ţara făcuse datorii nemăsurate, turcii apăsînd pe creştinii valahi, ridicînd după pofta lor pînă şi geamii şi ameninţînd cu altele mai mari, de nu mai aveau încotro să se îndrepte pentru ajutor într-atîtea împrejurări rele şi de primejdie. Iar Mihai vodă, văzînd această stare a domniei sale şi fiind copleşit de neîncetatele rugăminţi, lacrimi şi necazuri ale locuitorilor, chemă adunarea de obşte, ca să cerceteze părerea oamenilor, ce va să facă într-atîta strînsoare şi de unde să ceară ajutoare, prin care să scoată Valahia din mîinile turcilor. Şi la aşa sfat se ajunse, de către boierii mari şi mici, adunaţi de vodă, ca să se ceară ajutorul cuvenit de la domnii vecini, anume Sigismund Báthory şi Aron vodă, pentru care şi fură trimişi Radu Clucerul, ca sol

în Transilvania, iar în Moldova, în același chip, Istrate stolnicul Buzescu. Solia acestora nu fu lipsită de urmarea dorită: amîndoi domnii nu numai că făgăduiră cu dragă inimă oști în ajutor, ci încă mai făcură legătură cu jurămînt, ca să se într-ajutoreze cu Mihai vodă la vreme de nevoie. De aceea, la 5 noiembrie 1614 [3], după făgăduială, Sigismund Báthory trimise cu căpitanii Mihai Horváth și Ștefan Bekes oști, care uciseră și fugăriră pe turci la Tîrgoviște și aiurea, spre nemăsurata bucurie a valahilor [4]. După trei zile, Mihai vodă, strîngînd amîndouă oștile, se îndreptă către Giurgiu, așezat cu întăriturile sale pe malul Dunării, neputînd însă a-l dobîndi, că era cetatea îndeajuns de întărită cu de toate și avînd armele de trebuință, încît Mihai vodă, neputînd isprăvi nimic, trebui să se întoarcă la București. Ajungînd acestea la urechile împăratului turcesc, porunci să plece asupra Valahiei, sub steagurile lui Mustafa pașa, mulțime nemăsurată de oștiri, cu porunca să scoată fără zăbavă pe Mihai din scaunul Valahiei și să pună domn în locul lui pe Bogdan, fiul lui Iancu vodă. Îndată ce auzi acestea, Mihai, strîngînd oști, plecă în grabă înaintea lui Mustafa, care era atunci în tîrgul Rusciuc, dincolo de Dunăre. Și ajungînd el în ziua de 8 ianuarie în satul Pietrile, nu departe de Dunăre, și ținînd sfat cu căpitanii săi, dacă să treacă Dunărea, silindu-l pe Mustafa să lupte acolo, ori nu, iată că vine un sol, cu vestea rea că hanul tătăresc a intrat în țară, pustiind-o in lung și în lat. Iar domnul, aflînd acestea, cu mare durere în suflet, cugetă să se întoarcă în grabă și, fiind tabăra sa așezată lîngă satul Hulubești, trimise înainte cu Radu Buzescu, fratele unor boieri din cei mai de seamă, oșteni aleși, cu a căror tărie tătarii fură biruiți lîngă satul Putinei, în ziua de 29 ianuarie, pierzînd mulți, morți și robiți, din oastea lor. După care înfrîngere, hanul își trimise vărul, cu destulă oaste, la satul Stănești, împotriva biruitorilor. Și iarăși nu fu după cum crezuse, că trebui să mănînce bătaie grozavă, și-și pierdu și vărul. După această izbîndă, Mihai vodă, prinzînd inimă năzui la mai mult și căzu noaptea pe neașteptate, cu căpitanul său banul Manta, asupra hanului, a lui Mustafa și a lui Bogdan, dușmanul țării, în tabăra lor de la satul Șerpătești, și, omorînd mulțime de tătari și de turci, îi izgoni peste Dunăre. Iar Mihai luînd urma fugarilor, hanul tătăresc se despărți de Bogdan și de Mustafa, întorcîndu-se acasă și lăsîndu-și tovarășii săi de oaste la Rusciuc, pe care așijderea des pomenitul Mihai vodă îi fugări cu atît mai lesne, cu cît vremea cea friguroasă acoperise Dunărea cu gheață tare. Cele două oști își ieșiră întru întîmpinare la satul Marotin, și iarăși stătu biruința de partea valahilor, că însuși Mustafa căzu, odată cu mulți oșteni de rînd într-această luptă, iar Bogdan, cu mare primejdie a vieții sale, dădu dosul. Împodobit cu această biruință și îndestulat cu multă pradă, Mihai prefăcu în cenușă tîrgul Rusciuc și altele și se întoarse cu veselie la București. Dînd apoi iarăși năvală banul Mihalcea, goni pe turci din tîrgurile de peste Dunăre, pe care le arse, ajungînd în părțile turcești pînă la Hîrșova și Dristor. Pe dată, căpitanii oastei ungurești, Mihail Horváth și Ștefan Bekes, așa cum se întîmplă între cei ce se deosebesc după neam și credință, se certară cu Mihai, care, nu vru să li se dea lor cu mîinile legate, ci se îndreptară la domnul lor din Transilvania, ținînd la sine oastea ungurească. În locul acelora, Báthory trimise alți căpitani bine înarmați lui Mihai, care, primindu-i, îi trimise împreună cu oastea, pusă sub ascultarea banului Mihalcea, către Brăila, pentru ca, apucînd și refăcînd acea cetate, să izgonească pe turcii de acolo în Turcia, care lucru se și îndeplini, către marea veselire

a domnului și supărarea turcilor, pentru mulțimea celor uciși și dărîmarea întăriturilor de la Dunăre. Iar Sigismund Báthory, îngîmfîndu-se de atîtea izbînzi și văzînd că domnul nu mai are a se teme de o năvală a turcilor, sfătuindu-se cu ai săi curteni, cugetă asupra chipului în care ar putea fi adus valahul mai lesne în puterea ardelenilor, ca nu cumva să pricinuiască acela pagubă țării noastre cu puterea sa, lucru care ușor s-ar fi putut înlătura, dacă veniturile Valahiei ar fi fost trecute vistieriei Transilvaniei. Aflînd de gîndul lui Báthory, Mihai vodă, făcînd sfat, alese pe cei mai înțelepți și mai iscusiți dintre boieri, pe care-i înșir mai departe, anume: mitropolitul Eftimie, cu doi vlădici, Dimitrie vornicul, Isar (Zaharia) logofăt, Radu Buzescu ș.a. și-i trimise în Transilvania, învățîndu-i să arate principelui Sigismund, după cuvenitele urări de sănătate, voia sa, cum că va rămîne supusul domnului Transilvaniei, încît se va putea folosi și pe viitor, ca și pînă atunci, de veniturile Valahiei, că acestea erau ale domnitorului, după datina străbună și că, de va putea, să-i făgăduiască ajutor, după legămîntul făcut. Solii valahi arătați aici erau de păreri felurite, că unii voiau să încheie pace între cei doi domni, iar alții se îngrijeau să sporească zîzania neînțelegerii între ei, mai ales ca să slăbească puterea lui Mihai, a cărui înălțare o vedeau cu ochi răi. Cei din urmă fură mai numeroși decît cei dintîi, încît se sfătuiau în ce chip să-i ia lui Mihai veniturile și domnia, ca să fie aidoma nu unui domn, ci unui duce sau boier. Dintre aceștia Báthory primi 12 boieri cu jurămînt sub ascultarea și slujba sa, încredințîndu-le a se îngriji de veniturile obștești ale Valahiei, pe care să le țină sub neabătută supraveghere și să le înfățișeze după lege, la vreme, care așezămînt al lui Sigismund oricine va înțelege cît plăcu lui Mihai [5]. Într-această vreme acest domn al Transilvaniei dădu și lui Aron vodă ajutor împotriva turcilor, trimițîndu-i oaste într-ajutor, pusă sub porunca lui Andrei Barcsai, cu al cărei sprijin așijderea și Aron vodă izbîndi asupra turcilor și-i goni de la hotarele țării sale, ca să nu mai supere și să nu mai tulbure pe creștini. Între timp, acest voievod fu învinuit de unii la Sigismund Báthory de necredință, care lucru atîta îl supără pe principe, că îndată, scoțînd pe Aron din scaun, cu doamna sa, îl legă și, luîndu-i averea, îl azvîrli în temniță în Transilvania la Vințu și-l dădu în seama unor străji înarmate să-l păzească. Iar boierii și căpitanii, care erau ținuți de izvoditori ai necredinței făptuite de Aron, fură pedepsiți cu pierderea vieții și, ca nu cumva această țară să stea fără cap, le dădu de conducător, în locul lui Aron, pe slujitorul aceluia, anume Răzvan, cu noul nume de Ștefan vodă, care lucru se făcu în anul de la Hristos 1626 [6], spre marea tulburare a lui Mihai, domnul valah. Ci, pe cînd se petreceau acestea, muri, cu voia lui Dumnezeu, împăratul Murad sultan, în locul căruia dobîndi scaunul împărătesc la mahomedani Mehmed sultan, care socotea că a lăsa nerăzbunate biruințele valahilor dobîndite sub Mihai era de mare rușine pentru neamul său, din care pricină strînse oaste nouă, puse în fruntea ei pe Sinan pașa, om priceput în treburile ostășești. Venind acesta la Rusciuc, cugetă să facă punte peste Dunăre, ca să poată duce mai lesne oastea cu uneltele de război. Ci îi ieși înainte Mihai vodă cu oștile sale și cele dobîndite prin soli de la Ștefan, domnul Moldovei. Între timp, veniră și soli din Transilvania ca să cheme pe Mihai la nunta plănuită de Sigismund Báthory cu Maria Christierna, fata arhiducelui Carol, fată de o rară frumusețe, de care vorbește și Istvánffy în istoria sa, pagina 668 [7]. Ci, pentru zvonurile rele venite din Turcia și mișcările oastei lui Sinan pașa, Mihai vodă nu putu fi de față la zisa nuntă a lui

Sigismund Báthory, ca nu cumva în lipsa lui ţara să sufere vreo pagubă, aşa că trimise pe Istrate * Buzescu şi pe Radu Calomfirescu cu daruri de preţ, nu numai ca să poarte urări de bucurie pentru cununia făcută, ci şi ca să dea ştire evidentei pregătiri de război a turcilor împotriva creştinilor. Iar Sigismund, auzind acestea, chemă toată oastea ce avea atunci, din toate laturile ţării sale, o înzestră cu cele de trebuinţă, ba încă ceru şi dobîndi ajutor de la însuşi împăratul romanilor, Rudolf al II-lea. Ci aceştia lipsind, turcii pustiiră cu fier şi foc Valahia, aşezîndu-şi tabăra în satul Călugăreni. Şi neajungînd încă în Valahia oştile trimise de Sigismund într-ajutor, Mihai îşi aşeză oastea în rînduri de bătaie şi vru să ispitească puterea turcilor, pe care-i birui şi-i înfrînse cu mare vărsare de sînge la malul apei Neajlovului, ţinînd lupta de dimineaţă pînă seara. Văzînd aceasta, Sinan paşa, făcînd sfat de război cu căpitanii şi slujitorii săi ostăşeşti, cu putere înnoită se împotrivi lui Mihai, care nimic alt nu folosi, cît numai dobîndi pentru valahii săi cîteva tunuri. Care pagubă aşijderea încercînd Mihai s-o răscumpere, îndoindu-şi puterile, ieşi în calea duşmanului, cu atîta noroc, că trase izbînda de partea lui şi ucise cu mîna lui pe Caraman paşa; iar oştenii lui, turci, mulţi se înecară, cu care prilej valahii redobîndiră tot ce li se răpise, luînd ei şi multe steaguri de-ale duşmanului. Aşa stînd lucrurile, Mihai făcu unele sfaturi cu sfetnicii şi căpitanii, în ce fel avea să facă faţă de acum înainte la atîta mulţime turcească, ca nu cumva, năvălind iarăşi duşmanul, oastea să se împuţineze şi să fie împinsă îndărăt. Iar mai mulţi sfetnici voiră să-şi mute tabăra în satul Stoeneşti, lîngă apa Dîmboviţei, fără grabă, unde să aştepte ajutoarele cele atît de dorite ale lui Báthory. Ci turcii nu se lăsară, ridicînd, după obiceiul lor, întărituri la Bucureşti şi Tîrgovişte şi străbătînd Valahia în lung şi în lat, lăsînd pretutindeni urmele jalnice ale groaznicei lor treceri. Între acestea fiind Ieremia Movilă înlăturat, prin alegerea lui Ştefan vodă în Moldova, şi fugind în Polonia, îndată ce auzi de plecarea lui Ştefan, ca să dea o mînă de ajutor lui Mihai, luînd cu sine poloni, intră în Moldova şi ocupă cetatea ei de scaun a Iaşilor. Care lucru aflînd Ştefan vodă se şi întoarse din Valahia şi, pe drumul unde încep hotarele Transilvaniei, dinspre Săcele, se uni cu Báthory, Bethlen [8] şi Mihai vodă, care-i ieşiseră în cale, iar după o scurtă sfătuire, porniră cu toată oastea împotriva turcilor. Aceştia, înspăimîntaţi de venirea creştinilor, fugiră care încotro; ca nu cumva însă să se lipsească pe de-a întregul de locurile din Valahia, pe care le apucaseră, o ceată de ostaşi aleşi, sub căpitănia lui Ali paşa, intră în Tîrgovişte, iar alţii, asemenea, sub Sinan paşa, în Bucureşti, şi în puţină vreme întăriră aceste cetăţi. Mihai vodă cu Ştefan vodă şi Gabriel Bethlen dobîndiră la rîndu-le cu norocire Tîrgoviştea, ucigînd mulţi oşteni turci şi prinzînd pe Ali paşa, care după aceea fu trimis sub pază la Cluj. Iar Sinan paşa nu aşteptă la Bucureşti venirea acestor domni strînşi laolaltă, ci căută în fugă repede mîntuirea şi slobozenia sa, fiind el fugărit pînă la cetatea Giurgiului de vrăjmaşii săi, încît strică totul şi podul cel pe care-l făcuse mai înainte peste Dunăre, aşa că mulţi fură ucişi şi azvîrliţi în rîul acela, cetatea însăşi fiind pustiită, din care pricină acest căpitan turcesc, cu cei puţini care scăpaseră, ieşi din Valahia cu multă ruşine. Cu aceste biruinţi, mulţi dintre cei ce căzuseră în reaua robie turcească fură sloboziţi şi trimişi la vetrele lor şi aşa, întru marea bucurie a vecinilor, către laudă pentru tăria arătată şi cu bogata pradă a oştenilor, se întoarseră acasă. Cunoscînd dar acum puterea şi priceperea lui Mihai vodă într-ale războiului,

Báthory, lăsînd domnului toată Valahia cu veniturile sale, se întoarse în Transilvania și pentru că acea țară era lipsită de oaste, iar ungurilor li se dase de știre că tătarii și turcii dăduseră năvală, cu gînd să dărîme de-a binelea cetățile Lipovei și Ianovei. Așa stînd lucrurile, hanul tătăresc hotărî să ajute pe turcii, ce pățiseră mai multe înfrîngeri, și astfel purcese la drum către Valahia, cu multă oaste. Îi ieși însă în cale domnul Moldovei, Ieremia, cu oaste poloneză, iar trei zile biruința stătu în cumpănă, așa că tătarii, sătui să tot verse sînge, făcură pace cu moldovenii și se întoarseră în țara lor și, plecînd ei, se întoarseră și polonezii acasă, asemenea lui Ieremia vodă, care, ca după o treabă bine făcută, se înturnă la scaunul său de la Iași. Ci nu putură acestea rămîne neștiute lui Ștefan vodă, care, după plecarea tătarilor și a polonezilor, se îngriji de strînse oaste, pe care lesne o dobîndi de la Báthory, ca, într-un noroc, să izgonească pe uzurpator din scaunul țării. Nici Ieremia nu stătea cu mîinile în sîn, aflînd de hotărîrea lui Ștefan, ci, pe cît de iute putu, ceru ajutor de la starostele cetății poloneze a Cameniței. Care ajutor dobîndindu-l Ieremia, birui în războiul crîncen pe Ștefan vodă, că biruita oaste a lui Ștefan pieri de izbeliște, chiar domnul însuși, fiind prins de Ieremia, pieri ca un nelegiuit, tras în țeapă de mîna călăului, către necrezuta durere a lui Sigismund Báthory.

Mai trecînd ceva vreme, domnul Transilvaniei, Báthory 〈Sigismund〉, purcese cu oaste călită asupra Timișoarei, intrînd și în Ungaria, în ajutorul căreia veni însă hanul tătarilor cu numeroasele sale hoarde și transilvănenilor, în deosebite lupte, li se pricinui multă pagubă. Iar Sigismund, nerăbdînd acestea, merse iarăși cu toată puterea sa asupra hanului, de-l izgoni, așa cum socotise, de la cetatea Timișoarei, pe care iarăși o împresură principele transilvănenilor vreme de trei săptămîni, dar fără nici un folos, cu toate că încercă toate cele care ar fi putut ajuta ca s-o cuprindă, încît Báthory se întoarse în Transilvania așa cum venise. Pe cînd se făceau acestea, Mihai vodă cugeta la București să pornească alt război și îndată trecu la faptă, că trimise pe căpitanul Velicico să cuprindă cetatea zisă Baba [9], așezată dincolo de Dunăre, cu pedestrași unguri și valahi și cu tăria acestora o cuprinse și o pustii, trecînd-o prin foc și sabie. Iar pe cînd se întorceau oștenii de acolo, încărcați cu pradă, le luară turcii urma și, strîngînd cete de ici, de colo, se ajutară cu ele și-i bătură pe creștini, de le luară toată prada, ce-o jefuiseră mai înainte, de care lucru se scîrbi foarte mult Mihai vodă, cînd auzi. Acesta, îngrijindu-se de răzbunare, trimise oșteni aleși, puși sub porunca lui Farcaș aga, căpitanul la cetatea Diului, care așijderea era așezată dincolo de Dunăre, ca s-o dărîme. Iar turcii se folosiră împotrivă-le de un șiretlic, căci se ascunseră și năvăliră pe neașteptate din ascunzătoare, omorînd toți pedestrașii unguri, care nu se așteptau la aceasta, afară de cîțiva, care scăpară în fuga cailor. După această înnoită bătaie primită de la turci, Mihai vodă adună cu sîrg din țările învecinate oaste de poloni, cazaci, unguri ș.a., cu care prilej fu învinuit de unii răuvoitori de necredință și de înțelegere cu turcii. Ci, judecîndu-se pe îndelete asupra lucrului în sfatul de obște al țării, mai mulți sfetnici și bresle fură de părere cu Sigismund, ca să-l cheme cu cinste în Transilvania, ca să cerceteze adevărul învinuirii mai înainte zise. Ci acestea care se gătiră pentru el la curtea domnului nu-i fură neștiute lui Mihai, însă cu toate acestea făgădui că va veni și se pregăti de aceasta, luînd cu sine ca tovarăși de drum cîțiva boieri, între care cei mai de seamă erau banul Mihalcea și Radu Buzescu.

Pe cînd voievodul cu oamenii săi nu era încă departe, Sigismund îi trimise înainte unguri, sași și cîțiva nobili de la curtea sa, cu multe căruțe și cai, ca să ducă pe domn la Alba Iulia cu mare alai și vrednică fală, ca după o biruință. Și rămase acolo la Sigismund zece zile, pierzînd vremea cu felurite jocuri, obișnuite la curțile domnești, sălășluind întru praznic, ci iarăși întări legămîntul mai înainte încheiat, cu multe făgăduieli, și așa, luîndu-și rămas bun, cu bucurie se întoarse și se așeză în scaunul Valahiei. Iar Sigismund Báthory, întărind iar prietenia cu domnul Valahiei, după firea sa cea schimbătoare, și fără ca să se aștepte ai săi la aceasta, se duse la Praga, la împăratul romanilor Rudolf al II-lea, cu sfat, să schimbe domnia Transilvaniei pentru unele ținuturi ale Sileziei, cu care și Mihai vodă trimise un sol dintre sfetnicii săi, anume banul Mihalcea, ca să se înțeleagă în numele său cu împăratul germanilor în ce fel aceste țări vor putea să fie apărate de năvălirile și de jafurile păgînilor, ca să nu le mai simtă urgia. Ci, pe cînd aștepta cu nerăbdare răspunsul, iată că vine solie înfricoșată, cum că împăratul turcilor, Mehmed sultan, strînge de sîrg oșteni, din tot răsăritul stăpînit de el și se întărește, cu gînd să pornească război asupra lumii creștine, s-o supună. Ba, pe lîngă acest zvon, mai tare tulbură sufletul acestui voievod al Valahiei altă solie ce aduse știre că tot atunci împăratul turcilor cu oaste nemăsurată și cu hanul tătăresc se repeziseră asupra Ungariei și înconjuraseră din trei părți cetatea Agria [10]. Iar aceasta nu putea fi pe plac nu numai Valahiei, ci încă și Transilvaniei, Moldovei, Ungariei, Austriei și celorlalte țări creștine, pentru a căror deplină pustiire făcuseră legămînt acele neamuri păgîne. Rudolf al II-lea, împăratul creștinilor, adunînd și el oști de pretutindeni, trimise pe fratele său, Maximilian, împotriva acestora, alipindu-i-se lui Sigismund Báthory. Iar mai înainte ca să ajungă creștinii, turcii cuprinseră Agria și aflînd de venirea lui Maximilian și a lui Báthory, lăsînd oșteni de strajă la cetate, le ieșiseră înainte și luptară cu ei vreme de trei zile, dar fără noroc, că fură puși pe fugă de creștini cu multă vărsare de sînge, lăsîndu-și tabăra plină de tot soiul de arme, lucruri și altele. Și ar fi dobîndit creștinii mare izbîndă, cu voia lui Dumnezeu, de s-ar fi purtat cu mai multă chibzuință și s-ar fi îngrijit mai mult să ia urma vrăjmașilor, decît să jefuiască pe cei uciși și răniți de moarte. Întru care nechibzuință a creștinilor, musulmanii se întoarseră cum voiră, îi năpădiră, așa cum erau aceia răspîndiți și rătăcitori, cu necrezută mînie îi biruiră și le luară oștilor atît prada cît și viața, încît Maximilian și Báthory, cu puțini oșteni numai, trebuiră să caute în fugă mîntuirea vieții lor. După care izbîndă [11], turcii se făcură încă mai sălbatici, trecură Dunărea și pustiiră Valahia cu foc și sabie; pentru ca să-i alunge, de acolo, Mihai vodă cu oștile sale trecu pe la Nicopole și dărîmă cetățile dimprejur, ucigînd pe toți turcii aflați acolo. Iar după înfrîngerea pățită de la turci de Maximilian și Báthory în Ungaria, Mihai vodă ținu sfat, cu sfetnicii săi, să vadă ce vor face ei ca să îndrepte lucrurile, iar valahii să nu-și piardă cumva și bruma de libertate ce o aveau, odată cu viața. Iar cei mai mulți, socotind cu temeiuri, aduse de față, că se cuvine a cere de la turci pace, ținînd seama de mersul lucrurilor și de starea cea primejduită a creștinilor, vodă repezi sol, la turci, ca să ceară pace, pe care o și primi printr-un om al împăratului turcesc la Nicopole. ⟨Solul⟩ chemă la el în cetate pe domn și-l întări, cu daruri, după datina acelui neam. Între timp Sigismund Báthory plecă, fără vrerea dietei transilvănenilor, în Imperiul german, să ia Oppeln [12],

în Silezia, care lucru se arăta cu atît mai nechibzuit, cu cît turcul se înverşuna mai mult împotriva acestei ţări învecinate. Ci abia veni aici Sigismund Báthory, că, iată, după nestatornicia inimii sale, începu a se căi pentru ceea ce făcuse şi să gîndească zi şi noapte la întoarcerea sa în Transilvania, pe care o lăsase cu nechibzuinţă. De aceea, după ce cugetă o noapte întreagă, trecu la faptă şi se întoarse cît putu de iute, iar locuitorii îl primiră cu atît mai bucuroşi, cu cît se arătaseră mai supăraţi şi mai întristaţi, cînd îl lăsaseră să plece. Ci, mai înainte de a se urca iarăşi pe scaunul său, pe dată azvîrli în temniţă pe cei doi trimişi ai împăratului, care fuseseră lăsaţi cu trei episcopi să îngrijească şi să cîrmuiască ţara, trimiţîndu-i în lanţuri la Mihai vodă în Valahia, ca într-acest chip să poată iarăşi dobîndi prietenia cu el de mai înainte, iar la nevoie să-i poată mai lesne cere ajutorul pe care şi acum i-l dădu lui Báthory şi anume 3 000 de oşteni, cu alţi 500, în frunte cu aga Leca. În vremea aceasta, Hasan paşa trimise străji turceşti asupra lui Mihai vodă, ca să-i dea de furcă, şi, ca să-l răzbească, chemă de la Dîrstor [13] în ajutor pe Mehmed paşa. Şi sosind şi oştile lui Mihai vodă, puse sub porunca lui Dimitrie vornicul, îl bătură nu departe de satul Cirsteşti, de-l siliră pe turc să fugă, luînd şi două steaguri, ce le trimiseră, ca semn al izbînzii, domnului său, care era atunci în satul Caracal, unde se varsă Oltul în Dunăre. După aceea, iarăşi gătind oastea de luptă, purcese Mihai vodă să se războiască cu Hasan paşa, pentru care lucru trecu Dunărea nu departe de Nicopole, şi, ucigînd mai mulţi turci, îi bătu vitejeşte, luîndu-le toate armele. Îndată după aceea, voievodul iarăşi încercă să ia cu sila Nicopole şi vru să treacă zidurile, dar nu putu, că cei împresuraţi îi luară seama, iar ce se surpa din zidurile lor peste zi, noaptea iarăşi ridicau la loc. Şi pentru că vodă se îndoia că va cuprinde cetatea, pustii toate împrejurimile, cale de trei zile, ca să nu mai poată sta în acel ţinut turcii. Făcînd aceasta, Mihai vodă cu cetele sale purcese către cetatea Diului, aşa ca să se vadă pretutindeni, după locul pustiit, că a trecut duşmanul. Iar sangeacbeii, adică mai marii turcilor în locurile de peste Dunăre, strîngeau de peste tot oşteni turci şi cereau ajutoare de la cetatea beiului, ca să poată astfel scoate pe valahi din ţara lor. Care lucru nu-l putură isprăvi, că avură parte creştinii, cu voia lui Dumnezeu, de o biruinţă îndoită, doborînd mai mulţi în război, iar după luptă numai puţini putînd să fugă în cetate ori în alte locuri, ca să se adăpostească. Şi, pe cînd Mihai se îndeletnicea cu urmărirea duşmanilor, iar oştenii săi erau răspîndiţi ici şi colo, spre marea primejdie a vieţii lor, iată că, fără de veste, o ceată turcească, despărţindu-se de cei ce fugeau şi văzînd pe vodă avînd cu sine puţini oameni, îl năpădi cu mare iuţeală, iar unul mai în frunte, ca turbat, îi repezi paloşul în pîntece, dar vodă îl trase pe dată, fără păgubire, cu mîinile sale, uitîndu-se în jur să vadă de nu cumva ai săi sînt aproape, să-l scape din mîinile acelui turc. Şi veniră Preda Buzescu şi fratele său, stolnicul Istrate *, care adunîndu-şi puterile, uciseră pe turc cu tovarăşii săi şi mîntuiră pe domn de primejdie. Iar domnul, scăpînd de moarte prin credincioşii săi, mai rămase încă zece zile în acele locuri, de pustii tot ce-i ieşi în cale, plătind duşmanilor săi dinte pentru dinte.

Apoi, cu toată oastea şi prada merse mai departe, trecînd în hotarul cetăţii Rahova, dar, stîrnindu-se fără de veste furtună la trecerea, Dunării, din pricina vîntului puternic, nu putu duce toţi oştenii şi lucrurile aşa că jumătate din oastea sa trebui să rămînă pe loc vreme de zece

zile, aşteptînd să scadă vîntul. Şi, ca să nu piardă vremea, o petrecu prădînd şi pustiind locurile dimprejur, trecînd rîul încărcat cu cele prădate ici şi colo, de se întruni cu toată oastea şi duse pe domn la Tîrgovişte, unde acesta obişnuia să stea, după datina cea veche a domnilor. Întru aceste împrejurări, nemulţumindu-se numai cu amintita greşeală a domniei sale, arătată cînd cu părăsirea ţării lui, Báthory mai făcu una, cugetînd să închine ţara turcilor şi nu i se părea că astfel calcă cu ruşine jurămîntul cel mare făcut lui Mihai vodă, pentru păstrarea şi apărarea ţării împotriva turcilor, aşa că lăsă domnia vărului său, Andrei Báthory, cardinalul şi episcop al Varmiei, mai înainte vreme duşmanul său, iar acela fiind domn nou, nesupus jurămîntului, să poată îmbia pe turci cu Transilvania. Andrei, neîmpotrivindu-se să primească astă cinste, veni în grabă din Polonia la cetatea transilvăneană a Mediaşului, în straie de neguţător, unde Sigismund Báthory chemase dieta şi acolo, fiind domnul de faţă, se ţineau adunările stărilor, aşa că, jurîndu-i credinţă fruntaşii, fu făcut, după datină, principe, în locul lui Sigismund, cu făgăduiala de a plăti în fiecare an principelui plecat din scaun 24 000 de galbeni. Iar Sigismund se duse prin Moldova în Polonia, la ruda sa Zamoyski, unde trăia ca om de rînd într-o anume cetate. Ci, aflînd de această schimbare, Ieremia vodă al Moldovei scrise lui Andrei Báthory, care de acum era principele Transilvaniei, îmbiindu-l să încheie un legămînt, pentru ca, strîngîndu-şi laolaltă puterile, să scoată pe Mihai vodă din scaunul său, de s-ar împotrivi şi pe mai departe să se închine. Sfatul dat de Ieremia plăcu lui Andrei Báthory şi repezi sol în Valahia la voievod, pe Toma Csomortányi, trimiţînd prin acesta vorbă să lase sceptrul de bunăvoie, ca să nu fie mai apoi silit s-o facă cu război şi să nu fie dat prins şi legat în mîna turcilor. Cu ce inimă auzi acestea din gura solului Mihai vodă, uşor se va putea înţelege, dar nu voi să dea răspuns, mai înainte de a se sfătui cu ai săi pentru acest lucru. Iar sfetnicii ziseră domnului lor să se roage cu plecăciune de împăratul german Rudolf al II-lea să-l ia în grija sa, întru atîta mulţime de noi vrăjmaşi, mai ales că măria sa apucase a arăta dovada bunăvoinţei sale, pentru ca Andrei Báthory să nu facă pe turci părtaşi la stăpînirea acestor ţări. Şi, venind împăratul într-ajutorul lui Mihai la această primejdie, acesta prinse inimă şi trecu în Transilvania, cu toată oastea, ca să-i ia înaintea lui Andrei Báthory şi să mute locul războiului în afara ţării sale, în pămîntul duşmanului ⟨al cardinalului⟩. Iar Mihai vodă, lăsînd munţii în urmă, îşi aşeză tabăra în Ţara Bîrsei, în cîmpia Braşovului, unde se înfăţişară solii cetăţii, cu multe daruri, ca să se supună şi să se închine domnului, care lucru fu primit cu dragă inimă. Şi, ca să poată năpădi mai iute asupra lui Báthory şi să fie mai încredinţat de biruinţă, Mihai vodă scrise de acolo lui Radu Buzescu şi banului Udrea, care era atunci la Craiova, ca să culeagă din tot acel banat mulţime de oşteni, cu care să iasă pe la Turnu Roşu şi să sporească la Sibiu oastea valahă. Auzind de acest sfat al valahilor, Andrei Báthory, ca să poată apăra pe cei ce-i ţineau partea, adunînd oaste, aşeză tabără lîngă cetate şi întări, cum putu, în acea scurtă vreme, turnurile. Şi, stînd el între acestea şi cetate, aşteptă încrezător năvala duşmanului. Iar amîndouă oştile lui Mihai vodă aşezară tabără în cîmpia satului Vişini şi, strîngîndu-se laolaltă, străjile lor adesea se loviră cu cele ale lui Báthory. Ci dintre aceste înfruntări, aşa cum dintr-o scînteie mică deseori izvorăşte pojar mare, se născu război crîncen, încît pacea cerută valahilor de Báthory, care apucase

să-şi schimbe gîndul, nu mai putu fi dobîndită şi oştenii de amîndouă părţile se loviră, trecînd biruinţa, cu mare vărsare de sînge, ce udă cîmpia Sibiului, de la unguri la valahi. Şi cîtă spaimă avu Andrei Báthory de această izbîndă a lui Mihai vodă, asupra oştirii sale, arată limpede atît fuga sa şi a altora în Polonia, cît şi părăsirea domniei. Într-aşa chip dobîndi Mihai ţara Transilvaniei cu toate cetăţile, ţinuturile, tîrgurile şi satele, cu atît mai lesne cu cît trase de partea lui mai mulţi dintre secui, care nădăjduiau că vor primi de la el vechea lor slobozenie, de care secui ajutat fiind putu să se războiască aşa cum vru cu ungurii. Iar pe cînd Mihai apuca astfel biruitor scaunul domnesc la Alba Iulia, cardinalul, care se aţinea în codrii Ciucului, fiind slăbit de îndelungată foame, dădu peste doi ciobani, dintre care unul era valah, iar celălalt secui, cărora le destăinui cu nechibzuinţă cine este. Aflînd dar de vrednicia celui pe care-l aflaseră rătăcind întru lipsă şi înfricoşată pribegie, îl duseră în casa lor de ciobani, unde, după ce mîncară, pornind cu el inspre Polonia, îi tăiară pe drum lui Andrei Báthory capul, cu nelegiuire, şi arătîndu-l apoi lui Mihai, care ajunsese domnul Transilvaniei, nu avură parte de răsplata nădăjduită. Şi aşa pieri, ucis cu mişelie de ţărani, în floarea vîrstei sale, într-al 33-lea an al vieţii, cardinalul şi principele. Iar trupul şi capul lui, Mihai le îngropă cu alaiul şi cu cinstea de cuviinţă în biserica din Alba, poruncind ca ucigaşilor să li se reteze aşijderea capetele, către pilduirea altora. Sfîrşindu-se cu îngropăciunea domnului cel ucis, Mihai, făcîndu-se domn peste două ţări, lăsă sceptrul valah fiului său Nicolae, cu tocmeală ca el, ca un părinte, să aibă deplină voie întru cîrmuirea Valahiei, care lucru Nicolae îl primi bucuros, aşa că o vreme cele două ţări vecine fură cîrmuite de amîndoi domnii, fără de nici o ceartă. Şi veniră solii David Oszno şi Mihai Székely, trimişi de Rudolf al II-lea, împăratul german, cu această cerere, anume, ca Mihai vodă să lase Transilvania împăratului, iar Valahia să şi-o păstreze, că singur nu pridide să îndrume cele două ţări. Iar el cîntări cu băgare de seamă acest lucru, ce se cuvenea a fi bine cercetat şi judecat, iar mai apoi aşa hotărî, de arătă lui Rudolf prin doi soli, banul Mihalcea şi Stanislau sau Staicul, mare logofăt, că va să-i dea bir în fiecare an, ca să rămînă domn şi pe mai departe. La acestea nu se dădu alt răspuns, din Germania, decît că împăratul nu se înduplecă a se lăsa de pofta sa. Iar Mihai făcînd sfat de-a doua oară cu stările Transilvaniei şi cu dregătorii săi pentru acest lucru, părerea de obşte întări ca să ţină şi pe mai departe Transilvania, ceea ce s-ar putea face mai bine, de-l va avea pe Mehmed sultan ca proteguitor al său. Şi, primind sfatul, dădu într-acest chip Transilvania şi Valahia împăratului turcesc, de la care primi steag, sceptru şi alte semne ale cinului dat. De care faptă a lui Mihai vodă, auzind Rudolf, nu-i căzu bine, că, odată cu lipsirea sa de nădejdea dobîndirii Transilvaniei, se vedea mai primejduit de năvalele turcilor, din care pricină se îngriji să scoată cu armele pe Mihai vodă din Transilvania. Ci, întru feluritele griji ale domniei, Mihai vodă îşi aminti de ocara ce i-o făcuse Ieremia, domnul Moldovei, cum că numai el singur ar fi fost cel care aprinsese şi trîmbiţase războiul cu Andrei Báthory. Iar Mihai, cerînd în zadar ajutor de la Iaşi, plecă singur cu oastea sa asupra moldoveanului, ca să-l silească să se plece şi să-şi mărturisească vina. Şi, aflînd de venirea lui, Ieremia strînse cîţi oşteni putu, valahi şi polonezi, şi, întărindu-se cu ei, veni înaintea lui Mihai, cu unele ameninţări, asemenea lui Thrason [14], oşteanul cel trîndav al lui Terenţiu. Ci abia de zări înaintaşii

25 — C. 89 27

oastei dușmane, că Ieremia cu cetele sale se grăbi să fugă cu iuțeală iepurească, la cetatea Hotin. Iar oștenii lui Mihai, luîndu-i urma, îl siliră să dea lupta, unde căzu și cea mare parte a moldovenilor. Această nenorocire le veni lor în hotarul Hotinului, cetate pînă la care Mihai își fugărise dușmanii, și puțini numai scăpară cu fuga în cetate, mulți căzură, spre marea spaimă a lui Ieremia, ce alergase să se închidă înăuntru. Iar Mihai o împresură vreme de trei zile, dar fără noroc, așa că, lăsînd o seamă de cete s-o împresoare, el plecă la Iași, cetatea de scaun a Moldovei, cu cealaltă parte a oastei. Ci, pentru că acea cetate a Hotinului nu se putea apăra multă vreme de cei ce o împresurau, Ieremia fugi noaptea pe ascuns, cu boierii săi, în Polonia, să aștepte acolo în tihnă vremuri mai bune, lăsînd, vrînd-nevrînd, țara biruitorului său. Astfel, acest voievod, așa cum nu-i fu dat cîndva vreunui înaintaș al său, fu cinstit ca singur domnitor al vechii Dacii și al celor trei țări, rugîndu-l fruntașii moldoveni să-l cheme pe fiul său Nicolae din Valahia și să-l lase domn al țării. Primind vodă această voință, trimise doi dregători, anume Radu Buzescu și Ștefan [15] postelnicul, cu 300 de boieri, ca să plece de îndată și-să aducă pe domn. Ci, cugetînd mai mult și luînd seama la vîrsta cea fragedă a fiului său, își schimbă gîndul și sfatul, ca să nu se încredințeze ceva din cîrmuirea unei țări înconjurate de mulți vrăjmași unui domn încă nevîrstnic, spre mai tîrzie părere de rău, mai cu seamă că Ieremia se pripășise în Polonia și avea grija lui. De aceea, tocmi o cîrmuire alcătuită din următorii fruntași, anume: Udrea hatmanul, Andronic vistierul, Sava armașul și Negrea spătarul, cărora le încredință grija și ocrotirea Moldovei, lăsînd scaunul domnesc. Împlinindu-se acestea, se întoarse în Transilvania și stătu în scaunul din Alba Iulia, unde după puține săptămîni veni alt sol de la Rudolf împăratul, cu aceeași solie, ca și cea a înaintașului său, cum că, păstrînd celelalte două țări, să lase Transilvania împăratului german. Iar aceasta nu plăcu deloc lui Mihai, încît se folosi de mijloace blînde, care, așa cum nădăjduia, aveau să întoarcă inima împăratului, de la aceasta, adică să se înfrupte dintr-o țară așa de bună și de plăcută. Mai trimise dar soli la împăratul, anume pe Gáspár Kornis și pe Tudose logofăt [16], cu rugămintea ca împăratul să nu mai ceară Transilvania, dobîndită de ai săi cu atîta sîrg și cheltuială, ci să i-o lase lui, care o dobîndise cu tărie, iar de va face așa, se arăta gata să facă toate slujbele ce-i stăteau în putință și să scoată Timișoara de sub puterea turcilor, ba încă și altele care ar putea fi pe placul împăratului. Între timp, Marcu vodă [17], care era fiul lui Petru vodă, avu război în Moldova pentru domnie cu oștile lui Ieremia, trimise acolo, fără norocire, că, biruit fiind, nu se putu bucura mult de domnie. Iar Mihai, socotind că ajunsese în culmea norocirii sale și încheiase pace cu turcii, îndată ajunse nenorocit, că schimbîndu-se soarta cea bună, toate necazurile se buluciră asupra-i, de se iveau de peste tot dușmanii, cu tainice uneltiri, mai cu seamă dintre ⟨nobilii⟩ transilvăneni sătui de-a binelea de cîrmuirea valahă. Ci aceștia trimiseră în taină la regele polon solie să îl dea lor iarăși pe Sigismund Báthory ca domn și să dea ajutor, lui Ieremia, să-și redobîndească țara, care toate se făceau fără știrea lui Mihai, ce se gătea, după făgăduială, să împresoare Timișoara, iar ca aceasta să se facă mai lesne, împăratul orîndui să se trimită o seamă de oșteni, sub porunca lui Gheorghe Basta așa ca, strîngîndu-și toți laolaltă puterile, să poată da piept cu turcii. Iar stările țării strîngîndu-se la Turda, ca să se sfătuiască pentru treburile țării lor, așteptară în zadar venirea lui Sigismund. Ci, aflînd de

intrarea germanilor în Transilvania, ce pătimise îndeajuns, unii, ca să nu mai păţească această mare pagubă, semănară cu vicleşug sămînţa zîzaniei şi neprieteniei între italianul Basta şi valahul Mihai, după ştiuta zicală a politicienilor: „Dezbină şi stăpîneşte!”. Şi în toate chipurile făceau îndoielnic legămîntul jurat de Mihai şi cu vorbe rele aduceau dovadă cum că ar fi duşman împăratului, ba încă făgăduiau lui Basta domnia şi închinarea lor faţă de împărat, numai să-l izgonească pe Mihai. Iar căpitanul acesta împărătesc făcu legămînt cu ei, spre marea bucurie a fruntaşilor, ce nu voiau mai departe pe valah de domn. Aceste uneltiri ale ungurilor fiind aduse la urechile lui Mihai, de unii credincioşi, mai întîi el nu le socoti adevărate, dar, înlăturîndu-se îndoiala asupra celor povestite, adună dintr-un loc sau altul oşteni, cu care veni asupra ungurilor şi-i bătu la Mirăslău [18], de unde îşi duse apoi tabăra la Turda, unde porunci să se cînte acea ştiută cîntare: „Pre tine Doamne te lăudăm”, ca semn de mulţumire pentru izbînda luată asupra vrăjmaşilor. Iar pe Basta îl mai rugă Mihai să-i dea cîţiva germani, cu care să slobozească din cetatea Făgăraşului pe fiul său Nicolae, prins şi ţinut acolo de multă vreme. Ci acela din gură îi făgădui ajutor, iar nu din inimă, că uneltea atunci cu ungurii împotriva lui Mihai. Ş, pentru ca acea tainică înşelăciune să nu fie aflată de valahi, cuvîntă vorbe blînde ca acestea: „Trimite, o, prealuminate doamne, oastea ta către Făgăraş, ţinînd cu tine numai curtenii de casă, iar eu voi adăuga o seamă din germanii mei, care te vor urma”. Iar Mihai, socotind că asemenea cuvinte blînde nu ascund nici un vicleşug, ascultă de Basta şi trimise oştenii la locul amintit, iar el rămase în tabăra sa. Şi, într-o dimineaţă, văzînd Mihai din cortul său grăbind un pîlc de oşteni crăieşti, călări şi pedeştri, socoti că erau trimişi, după făgăduiala lui Basta, pentru strajă, neaşteptînd nimic rău de la ei, că îşi pusese toată încrederea în Basta. Ieşi dar Mihai înaintea valonilor, întrebînd de pricina venirii lor şi ce vor ei, iar aceia răspunseră scoţîndu-şi spăngile şi paloşele, de-l răniră, deoarece nu avea arme la sine, şi-l tăiară [. . .].

* Stroc Buzescu.

[1] Alexandru cel Rău.

[2] Datare greşită; Mihai Viteazul s-a urcat pe tron în 1593.

[3] La 26 octombrie/5 noiembrie 1594.

[4] Autorul a preluat versiunea larg răspîndită în epocă, conform căreia primele succese împotriva turcilor s-au datorat aproape exclusiv trupelor transilvănene trimise de Sigismund în sprijinul lui Mihai. Falsificînd adevărul, Sigismund scria lui Rudolf al II-lea şi papei Clement al VIII-lea — la sfîrşitul anului 1594 — că trupele „transilvănene au cuprins Ţara ⟨Românească⟩ pe seama noastră şi acum merg tot înainte în fiecare zi de-a lungul Dunării. Nici n-au înaintea lor vrăjmaşi să le poată sta împotrivă”, A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, Acte şi scrisori, vol. VI, Bucureşti, p. 159.

[5] Nicolae Iorga califică tratatul de la Alba Iulia din 10/20 mai 1595 ca „o ruşinoasă dovadă de neloialitate şi abdicare” din partea boierilor munteni şi „un moment de falsificaţie şi insolenţă” din partea lui Sigismund Báthory (*Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, Bucureşti 1979, p. 172). Potrivit acestui tratat, Sigismund devenea stăpînul efectiv al Munteniei, Mihai avînd doar rolul de locotenent al principelui cu un venit anual de 12 000—15 000 florini, în funcţie de valoarea slujbelor făcute; războiul şi pacea erau exclusiv atributele principelui transilvănean; în politica internă hotărîrile urmau să fie luate în comun de principe şi cei 12 boieri. Prin acest tratat boierimea munteană îşi atinsese scopul: sustragerea de sub autoritatea domnului.

[6] 1595.

[7] Nicolaus Istvánffy (1535 sau 1538—1615), *Historiarum de rebus Ungaricis, libri XXXIV*, Coloniae Agrippinae, 1622, p. 668.

[8] Gabriel Bethlen, viitorul principe al Transilvaniei (1613–1629), a participat în calitate de aprod al principelui Sigismund la campania din 1595, fiind în vîrstă de numai 15 ani; autorul greşeşte atribuindu-i un rol conducător în acel timp.

[9] Babadag.

[10] Armata otomană cucereşte puternica cetate Agria (Erlau, Eger), după un asediu de numai 21 de zile, la 3/13 octombrie 1596.

[11] La 16/26 octombrie 1596 forţele unite ale imperialilor şi ale lui Sigismund Báthory sînt grav înfrînte de turci şi de tătari la Keresztes, deşi erau superioare numeric.

[12] Renunţînd la principatul Transilvaniei (aprilie 1598) în favoarea împăratului Rudolf al II-lea, Sigismund Báthory a primit în schimb ducatele sileziene Oppeln şi Ratibor şi o pensie anuală de 50 000 ducaţi. V. n. 3, p. 345 şi n. 1, p. 353.

[13] Silistra (Durostorum).

[14] Thraso, nume devenit simbol al soldatului lăudăros şi laş din comedia *Eunucul*, a lui Publius Terentius-Afer (autor roman de comedii, 190–159 î.e.n.).

[15] Stoica (Stoichiţa) din Strîmba era mare postelnic în 1600; în timpul lui Radu Şerban (1602–1611) ajunge mare logofăt.

[16] V. n. 24, p. 346.

[17] Pretendentul Marcu era fiul fostului domn muntean Petru Cercel (1583–1585) şi nepotul lui Mihai Viteazul.

[18] Lipsa descrierii evenimentelor din perioada cuprinsă între bătălia de la Mirăslău şi moartea lui Mihai Viteazul se explică prin faptul că Johann Filstich reproduce datele din *Letopiseţul Cantacuzinesc*, din care, după cum se ştie, lipseşte perioada amintită.

Hungarisch-Türckische
Chronick/

Gehörig in die S. [illegible] Bibliotheck

Das ist:

Curiose und dabey kurtz-gefaste Beschreibung alles dess jenigen/

Was sich

Vom Ersten grausamen Kriegs-Zug der Türcken/ wider das Königreich Hungarn und derselbigen Könige/ biß auff gegenwärtiges 1685. Jahr Merck- und Denckwürdiges zugetragen:

Dabey auch

Ausführlich gemeldet wird/ was sich jüngst vor- in- und nach der erschrecklichen Türckischen Belägerung

Der

Stadt Wien/

Sonderlich den höchst-glücklichen Entsatz derselben/ durch die Käys. Kön. Polnische/ Chur-Bayerische/ Chur-Sächsische- Fränckische und andere Reichs-Völcker betreffend/ ereignet.

[E]inen kurtzen Begriff zusammen gezogen/ in dieser andern Edition umb ein merckliches vermehret/ und mit notablen Kupffern/ darunter unterschiedliche rare Müntzen/ wie auch die Wappen der Generalität/ sowol über die Cavallerie als Infanterie begriffen/ zum Druck befördert/ und mit einem curiösen Anhang von Eroberung der Insul St. Maura durch die Venetianer/ Bezwingung der Vestung Luxenburg/ der Stadt Trier/ wie auch Bedrängung der Stadt Genua durch die Frantzosen/ versehen.

1685

[ANONIM]

Lucrarea *Hungarisch-Türckische Chronick*... trece în revistă luptele duse îndeosebi de Transilvania şi Ungaria împotriva turcilor în perioada 1328—1685.

Ediţia folosită: *Hungarisch-Türckische Chronick. Das ist curiöse und dabey kurtz-gefaste Beschreibung alles des enigen was sich vom Ersten grausamen Kriegs-Zug der Türcken wider das Königreich Hungarn und derselbigen Könige biss auff gegenwärtiges 1685. Jahr Merck- und Denckwürdiges zugetragen. Dabey auch ausführlich gemeldet wird was sich jüngst vor- in- und nach der entsetzlichen Türckischen Belägerung der Stadt Wien, sonderlich den höchst-glücklichen Entsatzderselben durch die Käys. Kön. Polnische, Chur-Bayerische, Chur-Sächsische-Fränckische und andere Reichs-Völcker betreffend ereignet. Dem Geschicht-liebenden Leser zu Gefallen in einen kurtzen Begriff zusammen-gezogen, in dieser andern Edition umb ein Merckliches vermehret und mit notablen Kupffern* [...], Nürnberg, Leonhard Loschgt, 1685, p. 160—161; 164—165.

HUNGARISCH-TÜRCKISCHE CHRONICK. DAS IST CURIÖSE UND DABEY KURTZ-GEFASTE BESCHREIBUNG ALLES DES JENIGEN WAS SICH VOM ERSTEN GRAUSAMEN KRIEGS-ZUG DER TÜRCKEN WIDER DAS KÖNIGREICH HUNGARN UND DERSELBIGEN KÖNIGE BISS AUFF GEGENWÄRTIGES 1685. JAHR MERCK- UND DENCKWÜRDIGES ZUGETRAGEN. DABEY AUCH AUSFÜHRLICH GEMELDET WIRD WAS SICH JÜNGST VOR- IN- UND NACH DER ENTSETZLICHEN TÜRCKISCHEN BELÄGERUNG DER STADT WIEN, SONDERLICH DEN HÖCHST — GLÜCKLICHEN ENTSATZ DERSELBEN DURCH DIE KÄYS. KÖN. POLNISCHE, CHUR — BAYERISCHE, CHUR — SÄCHSISCHE — FRÄNCKISCHE UND ANDERE REICHS-VÖLCKER BETREFFEND EREIGNET. DEM GESCHICHT-LIEBENDEN LESER ZU GEFALLEN IN EINEN KURTZEN BEGRIFF ZUSAMMEN-GEZOGEN, IN DIESER ANDERN EDITION UMB EIN MERCKLICHES VERMEHRET UND MIT NOTABLEN KUPFFERN DARUNTER UNTERSCHIED-LICHE RARE MÜNTZEN WIE AUCH DIE WAPPEN DER GENERALITÄT SOWOL ÜBER DIE CAVALLERIE ALS

INFANTERIE BEGRIFFEN, ZUM DRUCK BEFÖRDERT, UND MIT EINEM CURIÖSEN ANHANG VON EROBERUNG DER INSUL ST. MAURA DURCH DIE VENETIANER, BEZWINGUNG DER FESTUNG LUXENBURG, DER STADT TRIER, WIE AUCH BEÄNGSTIGUNG DER STADT GENUA DURCH DIE FRANTZOSEN, VERSEHEN, 1685

[...]. Im folgenden 1599. Jahr gieng der Handel in Siebenbürgen recht an. Dann nach dem Fürst Sigmund Bathori sich mit seinen Verwandten so des geschehenen Contracts gar übel mit ihme zufrieden gewesen wieder vertragen und seinen Vettern den Cardinal Andream Bathori zu seinem Successorn erkläret, befahl darauf Kayser Rudolff Georgio Basta mit einer Anzahl Kriegsvolcks in Siebenbürgen zu rücken, handelte auch zugleich mit dem Waywoden in der Wallachey, dass er den Fürstem und den Cardinal mit Krieg angreiffen solte.

Dieser, weil er ohne das dem Siebenbürger nicht am besten bewogen, liesse sich hierzu nicht viel bitten, sondern fiele ihm 30 000. Mann in das Land, brachte stracks anfangs Cronstatt mit Sturm in seine Gewalt und zwang die Zeckler, dass sie dem Kayser wieder schwören musten.

Der Cardinal Andreas Bathori saumte sich immittelst auch nicht, sondern kam ihm mit einem starcken Kriegsheer entgegen: Aber als es zum Haupt-Treffen kame lag er unten und wurde der meiste Theil seines Volcks erschlagen und die übrigen hin und wieder zerstreuet, der Cardinal selber ward in der Flucht von den Wallachen ertappet und niedergehauen.

Der Waywod Michael aus der Wallachey ruckte stracks nach erhaltener Victorie auff Weissenburg, da er von den Inwohnern alsbald eingelassen und ihm im Namen des Kaysers gehuldiget wurde: Welches dann kurtz hernach auch durch gantz Siebenbürgen geschahe. Kam also dieses herrliche Land an das Römische Reich aber es hatte nicht lang Bestand, wie bald wird zu vernehmen seyn [...].

Indessen hat sich Anno 1600. Michael Waywoda in der Wallachey gegen dem Kayser sehr verdächtig gemachet: Dann als er, wie zuvor Meldung geschehen, die Landschafft Siebenbürgen im Namen des Kaysers eingenommen hat, selbige ihme so wohl gefallen, dass er sie gern für sich behalten hätte, derhalben er endlich sich so weit erkühnet, dass er von dem Kayser begehrte ihm und seinem Sohn gedachtes Siebenbürgen erblich zu übergeben auch alle Dignitäten und anders so Fürst Sigismundus zuvor gehabt einzuraumen mit prächtigem Versprechen, dass er alles vom Caspischen Meer an biss gen Ofen, Stulweissenburg und Solnock dem Kayser in einer kurtzen Zeit unterwerffen wolte.

Man merckte aber leichtlich aus diesem Vortrag was man sich zu dem Waywode zu versehen hatte. Derohalben der Kayser, weil er von allem seinem Thun durch Georg Bastam gute Nachricht erlanget, ihme nicht mehr trauen wolte.

Indessen gedachte Fürst Sigmund in Siebenbürgen noch einmal sein Heyl zu versuchen, zu solchem Ende hatte er von Moldauern, Polen, Türcken und Siebenbürgern eine gute Anzahl Kriegs-Volck zusammen gebracht; aber das Glück wolte sich nicht mehr wie vor diesem bey ihm spüren lassen, dann so bald der Waywod Michael solches gewahr wurde

eilete er ihm entgegen : Derohalben er als welcher gegen der Wallachey Macht nicht bestand, neben dem Waywoden aus der Moldau nach den Polnischen Grentzen sich retirirte um allda sich mit mehrerem Volck zu stärcken.

Hierauff nahm Michael die gantze Moldau ein und hielte solchem nach mit Sigmund Bathori und dem Moldauischen Waywoden bey dem Castell Ortun an der Donau eine Schlacht in welcher er die Oberhand hatte und blieben dabey auff einer Seite in 20 000. auff der andern aber in 8 000. Mann auff dem Platz ohne diejenigen so im Wasser umkamen. Auff solches setzte Michael seinen Sohn in die Moldau ein, er aber zog wieder in Siebenbürgen.

Er war aber durch diese Victorie so hochmüthig, dass er damals anfieng offentlich an Tag zu geben was er ihm Schild führete : Dann als ihme Kayser Rudolff von Siebenbürgen abzutretten und solches Georgio Basta in seinem Namen zu übergeben befahl, wolte er sich nicht dazu verstehen, fieng auch an wider die Siebenbürgische Herren unverschuldter Dingen [. . .].

Dieser Occasion gebrauchte sich Georg Basta um mit einem starcken Kriegs-Heer in Siebenbürgen in Willens den Waywoden mit Gewalt zum Gehorsam zu bringen. Da kam es bey Weissenburg zu einem Treffen in welchem Basta obsiegete und von des Waywoden Volck in 4 000. erschlagen wurden. Derselbe flohe darauff mit dem Rest seines Volcks nach dem Gebürg ; Aber es kam ihm wie gemeiniglich geschieht kein Unglück allein : Dann er wurde daselbst von dem Bathori und den Waywoden aus der Moldau angegriffen und wieder zurück geschlagen.

Da er nun sahe wo es hinaus wolte, demütigte er sich wieder vor dem Kayser und suchte um Perdon an, welchen er auch erhielte und darauff selber zum Kayser zoge seine Sachen wieder gut zu machen. Unterdessen hielte Basta einen Landtag zu Clausenburg um in des Kaysers Namen alles in Siebenbürgen wieder in Ordnung zu bringen und die Verwaltung des Landes gebürlich zu stellen : Aber die Siebenbürger wolten sich nicht anders als auff etliche gewisse Conditionen dem Kayser untergeben um welcher Ursachen willen sie dann auch Gesandten darüber zu tractiren zu ihm nach Prag abfertigten.

[. . .]. Was massen Siebenbürgen in des Kaysers Rudolphi Gewalt gekommen haben wir im vorhergehenden Capitul vernommen. Bald hernach, nemlich 1601. haben sich daselbst neue Händel angesponnen. Dann weil der Kayser denen Siebenbürgischen Ständen die Regirung nicht nach ihrem Willen und Sinn anstellen wolte, stelleten sie ihre Gedancken wieder auff ihren vorigen Fürsten Sigmund Bathori und forderten ihn wieder in das Land.

Weil selbiger nunmehr ohne das nach Mitteln trachtete das verlohrne Regiment wieder an sich zu bringen, liess er sich nicht viel bitten, sondern so bald er den Willen der Stände vernommen, kam er in grosser Eil in Siebenbürgen, brachte daselbst ein grosses Kriegs-Heer von Hungarn, Siebenbürgern, Moldauern, Cossaken, Tartarn und Türcken zusammen und fieng an die Kayserlichen damit aus dem Lande zu treiben ; Aber es ward bald mit ihme gethan dann der Kayser schickte ihme Georgium Bastam und den Wallachischen Waywoden Michael mit ihrem Kriegsvolck entgegen, die thäten mit Sigmundo ein Treffen, siegeten ihm ob und erschlugen von den Siebenbürgischen in 1 000. Mann, brachten auch

einen überaus grossen Raub, 40. Stück Geschütz, über 100. Fahnen und Cornet und andere Sachen davon.

Sie Uberwinder waren nach gehaltenem Treffen nicht lang einig: Denn der Waywod liesse sich bedüncken er hätte nun die beste Gelegenheit ein Herr in Siebenbürgen zu werden, wolte demnach seine ehrgeitzige Gedancken nicht länger verhelen sondern gabe dem Basta ohne Scheu zu verstehen dass er Siebenbürgen als welches er durch seine Tapfferkeit gewonnen für sich behalten wolte, es möchte dem Kayser gefallen oder nicht.

Basta merckte wol was von diesem hochmüthigen Mann für Unruhe zu besorgen, weil er sonderlich auch wuste, dass er mit den Türcken, Tartarn und Polen gute Correspondentz hielte, gedachte demnach solchem Handel vorzukommen und schickte zwo Fahnen Walonen und 2. andere von Teutschen Knechten für des Waywoden Gezelt, dass sie ihn gefänglich annehmen solten.

Weil er aber sich darüber zur Wehr stellete und seine Walachen um Hülffe anrüffe, ward er von einem Walonen mit einem Spiess durchstochen und hernach von etlich andern als er noch halb lebendig sein Haupt abgeschlagen.

Und dieses ist gewesen das Ende des Walachischen Waywodens welcher sich zwar durch seine tapfere Thaten bey Kayser Rudolffen wol verdienet gemachet; aber endlich durch seinen Ertzgeitz und Leichtfertigkeit ihme selbst einen bösen Lohn über den Hals gezogen [...].

CRONICA UNGARO-TURCĂ. DESCRIEREA PARTICULARĂ ŞI TOTUŞI PE SCURT A TUTUROR EVENIMENTELOR MEMORABILE ÎNTÎMPLATE, ÎNCEPÎND DE LA PRIMA GROAZNICĂ EXPEDIŢIE A TURCILOR ÎMPOTRIVA REGATULUI UNGARIEI PÎNĂ ÎN ANUL DE FAŢĂ 1685. DE ASEMENEA, RELATAREA AMĂNUNŢITĂ A CELOR ÎNTÎMPLATE RECENT, ÎNAINTE, ÎN TIMPUL ŞI DUPĂ GROAZNICUL ASEDIU TURC ASUPRA ORAŞULUI VIENA, ÎN SPECIAL DESPRESURAREA FOARTE FERICITĂ A ACESTUI ORAŞ DE CĂTRE ARMATELE IMPERIALE, CELE ALE REGATULUI POLONIEI, ALE ELECTORATELOR BAVARIEI, SAXONIEI, FRANCONIEI Ş.A. REDATE PE SCURT PENTRU PLĂCEREA CITITORULUI IUBITOR DE ISTORIE. SPORITĂ CONSIDERABIL ÎN ACEASTĂ A DOUA EDIŢIE ŞI CUPRINZÎND GRAVURI REMARCABILE, PRINTRE CARE DIVERSE MONEDE RARE, PRECUM ŞI STEME DE GENERALI DE CAVALERIE ŞI INFANTERIE ÎNAINTAŢI IN GRAD, CA RECUNOŞTINŢĂ. PREVĂZUTĂ CU O ANEXĂ PRIVIND CUCERIREA DE CĂTRE VENEŢIENI A INSULEI SF. <MARIA>, ASEDIEREA FORTIFICAŢIEI LUXEMBURG, A ORAŞULUI TRIER, CA ŞI ÎNSPĂIMÎNTAREA ORAŞULUI GENOVA DE CĂTRE FRANCEZI

[...]. În anul următor 1599, s-au pornit cu adevărat conflictele în Transilvania. După ce Sigismund Báthory s-a împăcat cu rudele, care nu erau mulţumite de el în privinţa acordului [1] încheiat, şi după ce l-a

declarat ca succesor pe vărul său, cardinalul Andrei Báthory, împăratul a ordonat lui Gheorghe Basta să intre cu un număr de trupe în Transilvania şi totodată a purtat tratative cu voievodul Valahiei, ca acesta să atace pe principele şi cardinalul Báthory.

Mihai, care, oricum, nu avea prea multă simpatie faţă de transilvănean, nu s-a lăsat multă vreme rugat în acest sens, şi a năvălit cu 30 000 de oameni în ţară, a supus chiar de la început, prin asalt, Braşovul şi a constrîns pe secui [2] să jure din nou credinţă împăratului.

Cardinalul Andrei Báthory nu şi-a pierdut nici el timpul, ci i-a ieşit în întîmpinare cu o puternică armată ; cînd s-a ajuns însă la ciocnirea principală [3], a fost înfrînt şi cea mai mare parte a trupelor sale au fost ucise, iar restul s-au risipit încoace şi încolo, cardinalul însuşi, fugind, a fost prins de valahi [4] şi ucis.

Voievodul Mihai al Valahiei, după victoria obţinută, s-a îndreptat direct spre Alba Iulia, unde a fost lăsat să intre numaidecît de către locuitori, prestîndu-i-se jurămînt în numele împăratului; ceea ce s-a întîmplat apoi, la scurtă vreme, în întreaga Transilvanie. Această ţară măreaţă reveni deci Imperiului roman [5], dar nu pentru multă vreme, aşa cum se va putea afla curînd [...].

Între timp, în anul 1600, voievodul Mihai al Valahiei deveni foarte suspect împăratului, căci, atunci cînd a ocupat ţara Transilvaniei, cum s-a arătat mai înainte, în numele împăratului, această ţară i-a plăcut atît de mult, încît ar fi păstrat-o bucuros pentru sine, din care motiv, în cele din urmă, a îndrăznit să-i ceară împăratului să-i cedeze cu drept de moştenire lui şi fiului său menţionata Transilvanie şi, de asemenea, toate demnităţile şi altele pe care le avusese mai înainte principele Sigismund, cu promisiunea măreaţă că el va supune în scurtă vreme împăratului totul de la Marea Caspică pînă la Buda, Alba Iulia şi Solnoc.

S-a observat însă uşor din această prezentare la ce te puteai aştepta de la voievod; de aceea împăratul nu mai voia să aibă încredere în el, pentru că prin Gheorghe Basta au ajuns la cunoştinţa lui toate faptele lui Mihai.

Între timp, principele Sigismund al Transilvaniei s-a gîndit să-şi mai încerce o dată norocul, în care scop a adunat un mare număr de trupe de moldoveni, poloni, turci şi transilvăneni; norocul n-a vrut însă să-i fie favorabil, ca mai înainte, căci de îndată ce a aflat voievodul Mihai, despre aceasta, s-a grăbit să-i iasă în întîmpinare. De aceea, ca unul care n-a rezistat puterii valahe, s-a retras împreună cu voievodul Moldovei spre graniţele polone, pentru a se întări acolo cu mai multe trupe.

După aceasta, Mihai a ocupat întreaga Moldovă şi a purtat o bătălie cu Sigismund Báthory şi voievodul moldovean la cetatea Ortun [6], de la Dunăre, în care a ieşit biruitor, rămînînd pe cîmpul de luptă circa 20 000 dintre ai săi, pe cînd de partea cealaltă circa 8 000 oameni în afară de cei care au pierit în apă. După aceasta, Mihai şi-a instalat fiul în Moldova, iar el a plecat din nou în Transilvania.

Prin această victorie el a devenit atît de îngîmfat, încît a început atunci să dea la iveală public ceea ce intenţiona; cînd împăratul Rudolf i-a ordonat să cedeze Transilvania şi să o predea lui Gheorghe Basta, în numele său, ⟨Mihai⟩ n-a voit să accepte aceasta şi a început din nou

să tiranizeze vehement pe nobilii transilvăneni pentru lucruri de care nu erau vinovați [7] [. . .].

De această ocazie s-a folosit Gheorghe Basta și a pornit cu o puternică armată în Transilvania voind să-l aducă pe voievod cu forța la supunere. S-a ajuns, astfel, la Alba Iulia [8], la o ciocnire în care a biruit Basta, fiind uciși circa 4 000 dintre oamenii voievodului. Mihai a fugit cu restul trupelor sale spre munți, dar, așa cum se întîmplă de obicei, un necaz nu vine singur, căci Mihai a fost atacat acolo de Báthory și de voievodul Moldovei și respins din nou [9].

Deoarece a văzut încotro merg lucrurile, s-a umilit din nou în fața împăratului și a cerut iertare, pe care a și obținut-o și, după aceea s-a dus el însuși la împărat pentru a-și îndrepta situația [10]. Între timp Basta a ținut o dietă la Cluj, pentru a repune totul în ordine în Transilvania, în numele împăratului, și pentru a reglementa administrația țării; transilvănenii n-au voit însă să se supună împăratului altfel decît pe baza unor anumite condiții, din care cauză au trimis și soli la Praga, la împărat, pentru a trata cu el aceste condiții.

[. . .]. În ce fel Transilvania a ajuns în puterea împăratului Rudolf, am aflat în capitolul precedent. Curînd după aceea, anume în 1601, au început să se urzească acolo noi intrigi. Deoarece împăratul nu voise să organizeze guvernarea potrivit voinței și intenției stărilor transilvănene, acestea și-au îndreptat gîndurile din nou spre fostul principe, Sigismund Báthory, și l-au chemat să revină în țară.

Deoarece, chiar și fără de aceasta, el însuși căuta acum mijloace pentru a pune din nou mîna pe domnia pierdută, nu s-a lăsat multă vreme rugat, ci, de îndată ce a aflat voința stărilor, a venit în graba mare în Transilvania, aducînd acolo o armată mare, formată din unguri, transilvăneni, moldoveni, cazaci, tătari și turci și a început să alunge din țară pe imperiali, dar n-a isprăvit curînd cu ei, deoarece împăratul îi trimise pe Gheorghe Basta și pe voievodul valah Mihai, cu trupele lor, în întîmpinare; aceștia au avut cu Sigismund o bătălie [11], l-au învins și au ucis dintre transilvăneni [12] vreo mie de oameni, luînd o pradă foarte mare, 40 de tunuri, peste 100 de steaguri și stegari, precum și alte lucruri.

Biruitorii n-au fost multă vreme uniți după biruință, căci voievodul ⟨Mihai⟩ a socotit că acum are cea mai bună ocazie pentru a deveni stăpîn în Transilvania, n-a mai voit să-și ascundă ideile ambițioase, ci i-a dat fără sfială de înțeles lui Basta că vrea să păstreze pentru el Transilvania, aceasta fiind cîștigată prin vitejia sa, fie că i-ar place sau nu împăratului.

Basta și-a dat seama, desigur, că trebuie să se teamă de tulburările produse de acest bărbat orgolios și mai ales pentru că știa, de asemenea, că ⟨Mihai⟩ întreținea o bună corespondență cu turcii, tătarii și polonii, s-a gîndit să prevină o astfel de acțiune și a trimis două steaguri de valoni și alte două de soldați germani la cortul voievodului, urmînd ca ele să-l facă prizonier.

Deoarece însă voievodul s-a instalat în poziție de apărare și a chemat în ajutor pe valahii săi, el a fost străpuns cu sulița de un valon, iar după aceea i s-a tăiat capul, pe cînd era încă pe jumătate viu, de alți cîțiva.

Şi acesta a fost sfîrşitul voievodului valah, care, de fapt, cîştigase multe merite faţă de împăratul Rudolf, datorită vitejiei sale; dar prin ambiţia şi uşurinţa sa şi-a atras în cele din urmă o rea răsplată pe cap.

[1] Acordul încheiat între Sigismund Báthory şi împăratul Rudolf al II-lea, privitor la cedarea Transilvaniei Habsburgilor (aprilie 1598).

[2] Mihai nu i-a constrîns pe secui să-l urmeze, ci le-a promis redarea vechilor libertăţi, răpite de Báthoreşti, iar aceştia s-au declarat partizanii săi.

[3] La Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[4] Principele Andrei Báthory a fost prins şi executat de către secui în apropierea hotarelor Moldovei. V. n. 14, p. 68 şi p. 179—182.

[5] Imperiul roman de naţiune germană.

[6] Cetatea Hotin de pe Nistru. V. n. 19, p. 68.

[7] Cronica consemnează resentimentele nobilimii maghiare din Transilvania faţă de domnul muntean.

[8] Bătălia nu s-a dat la Alba Iulia, ci la Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

[9] Din Transilvania, Mihai a trecut cu oastea în Muntenia, pentru a opri înaintarea armatei polone, condusă de cancelarul Zamoyski. În ciocnirile de avangardă de la Năeni (2/12 octombrie) şi Ceptura (4/14 octombrie) şi confruntarea decisivă de la Bucovel (10/20 octombrie 1600) Mihai este înfrînt şi silit să se retragă.

[10] Mihai s-a dus la Praga ca să-şi justifice acţiunile şi să obţină sprijin pentru înfăptuirea noilor sale planuri.

[11] La Guruslău (3/13 august 1601).

[12] V. n. 6, p. 39.

Brevis,
sed
Genuina
HISTORIA
INCLYTI REGNI
TRANSYLVANIÆ
Quam
In usum non exiguum Historiæ Patriæ Limites cogitantium, postquam indefesse Linguâ Latinâ elaboravit, Testimoniis ex Auctoribus fide dignis, certisque rerum Circumstantiis peritis, illustravit vir Amplissimi Nominis: ut et Clarissimus
D. JOHANNES TSETSI
Professor quondam Primarius Ill. Coll. Helveticæ (Refor) Confessioni addictorum S. Paraki-cenum solicitissimus;
Nunc vero
Singulari opera descripta
ab
Ill. Comite Samuele vass.
Claudiopoli
ANNO MDCCLXX LV

JOHANNES TSETSI

S-a născut în 1689 la Göcz și a murit în 1769 la Sárospatak. Între anii 1709—1712 a audiat diferite cursuri ale unor universități din Europa. Pînă în 1734 a funcționat ca profesor la școala din Sárospatak fiind îndepărtat din învățămînt prin decret regal. A scris numeroase lucrări istorice, printre care și o cronică a războiului condus de Francisc Rákóczy, unele dintre ele rămase în manuscris și păstrate în biblioteca școlii din Sárospatak. Din colecția de manuscrise a Bibliotecii Centrale de Stat, Filiala Batthyaneum, reproducem un fragment din manuscrisul : *Brevis sed genuina historia inclyti regni Transylvaniae*, lucrare ce se ocupă de istoria Transilvaniei din perioada dinainte de cucerirea romană și pînă în secolul al XVIII-lea.

Materialul folosit : *Brevis sed genuina historia inclyti regni Transylvaniae quam in usum non exiguum historiae patriae limites cogitantim, postquam indefesse lingua latina elaboravit, Testimoniis ex Auctoribus fide dignis certisque rerum Circumstantiis petitis, illustravit vir Amplissimi Nominis* (ms.), Cluj, 1772, p. 156—162.

BREVIS SED GENUINA HISTORIA INCLYTI REGNI TRANSYLVANIAE QUAM IN USUM NON EXIGUUM HISTORIAE PATRIAE LIMITES COGITANTIM, POSTQUAM INDEFESSE LINGUA LATINA ELABORAVIT, TESTIMONIIS EX AUCTORIBUS FIDE DIGNIS CERTISQUE RERUM CIRCUMSTANTIIS PETITIS, ILLUSTRAVIT VIR AMPLISSIMI NOMINIS

Libri III. Pars III. Sectio I.
De statu regionis sub Principibus

§ 127. Interea Cardinalis Principatu adepto, legatos ad Turcam, Tartarum, Moldaviae et Valachiae regulos, imo et Imperatorem Rudolphum emittit pro pace et amicitia pangenda. Michaël Valachus post pacem inter se confirmatam, a Caesare Romano corruptus magnis muneribus et partem Germanorum pertractus, cito foedus amicitiae rupit et sub praetextu inferendo Turcis arma, ita proceles Transylvaniae in Cardinalem delusit, ut bona cum illorum venia, pulverem sclopeto et reliquum belli apparatum in Transylvania sibi comparare possit quo tamen brevi post, adversos ipsos Transylvanos usus est.

§ 128. Haec dum fiunt, Andreas comitia celebrat 18 octobris Albae, quibus durantibus nunciatum saepe fuit *Michaëlem* Barciam ingressum

esse solutis igitur comitiis cum jam Michaël Cibinium versus castra sua moveret, exigua manu Andreas obviam pergit et ad oppidum Schallenberg castra sua locat.

§ 129. Mittebantur literis ultro citroque legati ad pacem ante pugnam pangendam, quos cum Andreas et duriores sibi respueret controversia dirimenda fuit, id quod 21 octobris accidit in quo exercitus Andreae fortissime pugnans, sed praedationibus cito nimis inhians terga dare coactus est. Cardinalis quoque fuga salutem suam conservare volens, dum in Moldaviam effugere laboraret inque silvis fame et siti opressus aberasset et ad radices passus *Ojtos* in Siculia pervenisset, a Siculo quodam Valachiae partibus addicto, non sine multorum miseratione trucidatur, caput percisum hastaeque impositum, allatum Michaël disco impositum, ac tandem Melaspiae misit ferale munus tantae fraudis architecto, hujus ille lineamenta, manu pictoris exprimi ac tandem imperatori Pragam transmitti curavit, ad nuncium vero hujus cladis Mathias Archi-Dux Austriae Viennae, publica laetitiae signa dedit ac si Turcas in Hungaria caedisset.

§ 130. Michaelis quoque legati tantae gloriae praecones Pragam ad imperatorem contendentes magnis honoribus sunt accepti. Melaspinam quod attinet, in autor putandus eorum qui Andream occiderunt. Hac enim occasione, ille favorem imperatoris occupare voluit ut per eum dignitatem cardinalitiam adipisci posset, at enimvero cum fructum suarum anium recepit quem speravit. Nam Romam ut rediit a Clemente VIII indigne acceptus fuit, satimque abire jussus ex aula ad suum episcopatum ubi prae merore contabuit brevisque post decessit.

§ 131. Atque sic sublato Andrea, Michaël trucidati cadaver adferri curavit et cum avulso capite in Templo Albensi honorifice inhumandum tradidit.

§ 132. Haec dum in Transylvania aguntur, Sigismundus Bathori novis cum Regni Cancellario *Zamosio* consiliis initis vindicare Cardinalis caedem Provinciamque repetere decreverunt. Nec autem facile id fieri potuisset, nisi Michaëli intra Valachiae fines nova crearentur negotia; dum itaque Michaël in Transylvania moratur, Jerimias Moldaviae Princeps instinctu et opere Polonorum et Turcarum illi infessorum Valachiam irruit, fratremque suum *Simeonem* in Principatum inducit. Michaël tunc cum exercitu Valachiam intrat, Simeonemque expellit, brevi post Moldaviam petit, Ieremiam expulsurus; cum vero Moldaviae Polonorum clientelaris esset Provincia, Zamosius exercitui praeficitur, qui Michaelem fortiter ejicit.

§ 133. Absente sic Michaële Transylvani Caesareanorum copiarum ducem cum Hungaris Georgium Basta invitant, ad liberandam Provinciam a jugo valachico, quod et factum est; de quibus cum certior esset Michaël in Transylvaniam properabat ubi vero omnia mutata esse videret, ad arma animum convertit, cui cum provinciales copiae Caesareanis ad pagum *Miriszlo* occurrerent dictus et fugam conjectus est.

§ 134. Ejecto sic Michaële, proceres Transylvaniae sub initium anni 1601 Claudiopoli denuo conveniunt et legatos ad Caesarem mittunt ut si Caesaris frater *Maximilianus* ad Provinciam suis legibus regendum mitti non posset, potestas provincialibus eligere quem vellent permitteretur. At enimvero proceres dum non expectarent Caesaris responsum, sed ante Sigismundum ex Polonia invitarent denuoque principem Transylvaniae pronunciarent, nova dissensione exorta (ut infra dicemus).

Dum haec fiunt Michaël per varias ambages Pragam ad Caesarem profectus erat, a quo tanto liberarius est habitus quod mutatis Transylvaniae rebus, ejus opere indigeret acceptis; igitur Valachi excusationibus, eum munusculis novisque promissis de concedenda ipsi Transylvaniae ad Bastam in Transylvaniam remittit ut conjunctis cum Basta viribus Bathoriam edomaret; advolaverat enim interea novus Provinciae legatus in aula Caesaris cum litteris et petitionibus ne Sigismundi novam electionem moleste ferat, sed irrito successu. Caesar enim Transylvanorum perfidiam detestatus, legatos eorum ignominiose satis urbe excedere jubet.

§ 135. Sigismundus Caesareanorum adventu cognito obviam ivit ad pagum *Goroszlo*, ex altera parte Basta et Michaël cum 15 000 hominibus, qui Sigismundi copiis disjectis, se in Poloniam fugere coguntur, regnicolis nihilominus illi abhaerentibus. Usus hac victoria Basta, venit Claudiopolim caput defectionis et magna cum pecuniae summa multavit, quo exemplo reliquae civitates territae, ad obsequium Caesaris perduncuntur, interea Basta Michaëlem, ut aemulum ferre non poterat, ejusque gesta omnia in suspicionem trahebat, causatus spemm quod res Transylvaniae ea superstite semper incerto essent mansurae, interim Claudiopoli Tordam inverunt pro habendis Regni comitiis, posita ibi castra fuere in quibus cum Michaël in tentorio suo quiesceret missis a Basta aliquot centurionibus e medio tollitur, caput eum rescissum cadaveri eqvino super appositum, truncus vero toto biduo inhumantus jacuit eo quod machinationes contra Imperatorem cum Turca inivisse accusaretur.

ISTORIE PE SCURT, DAR ADEVĂRATĂ, A VESTITEI ȚĂRI A TRANSILVANIEI, ELABORATĂ CU STRĂDUINȚĂ ÎN LIMBA LATINĂ SPRE FOLOSUL, NU MIC, AL CELOR PREOCUPAȚI DE EVENIMENTELE DIN ISTORIA PATRIEI, ȘI ILUSTRATĂ CU MĂRTURII DIN AUTORI DEMNI DE CREZARE ȘI CU ANUMITE FAPTE, PE POTRIVA ÎMPREJURĂRILOR

Cartea a III-a. Partea a III-a. Secțiunea I

Despre situația regiunii sub principi

§ 127. Cardinalul [1], luînd între timp principatul[2], a trimis soli la turci, tătari, la domnii Moldovei și ai Valahiei, ba chiar și la împăratul Rudolf, pentru a încheia pace și prietenie. După întărirea păcii între ei, Mihai valahul, atras de către împăratul roman, prin mari daruri, și împins de partea germanilor, a rupt repede tratatul de prietenie [3] și, sub pretextul de a îndrepta armele împotriva turcilor, i-a ațîțat pînă într-atît pe fruntașii Transilvaniei împotriva cardinalului, încît, prin bunăvoința lor, a putut să cumpere praf de pușcă și alte feluri de armament de care s-a folosit însă, puțin după aceea, împotriva transilvănenilor înșiși.

§ 128. La 18 octombrie, în vreme ce se întîmplau acestea, Andrei a ținut dietă la Alba ⟨Iulia⟩, în timpul căreia i s-a dat știre de mai multe ori că Mihai ar fi pătruns în Țara Bîrsei; încheind, așadar, lucrările dietei, tocmai pe cînd Mihai își îndrepta oastea spre Sibiu, Andrei i-a ieșit în cale cu o mînă de oșteni [4] și și-a așezat tabăra la Șelimbăr.

§ 129. Încoace și încolo erau trimiși soli cu scrisori pentru a se încheia pace înainte de luptă, dar cum Andrei și cei mai dîrji dintre ai

săi nu s-au înţeles, propunerea căzu, astfel că lupta se dădu la 21 octombrie [5]. Oastea lui Andrei luptîndu-se cu vitejie, dar năzuind, prea grabnic, la prădăciuni, a fost silită să o ia la fugă. Cardinalul, vrînd să-şi găsească scăparea prin fugă, în timp ce încerca să se refugieze în Moldova şi rătăcea prin păduri, chinuit de foame şi de sete, şi pe cînd ajunsese la poalele trecătorii Oituz, în părţile secuieşti, a fost prins de un secui din ţinuturile Valahiei [6] şi omorît, nu fără compătimire din partea multora. Capul, despărţit de trup şi înfipt într-o lance, a fost adus lui Mihai care, punîndu-l într-o tipsie, îl trimise în cele din urmă lui Malaspina, urzitorul unei asemenea înşelăciuni. Acela s-a îngrijit ca acest dar funest, zugrăvit de mîna unui pictor, să fie trimis împăratului la Praga. La vestea acestui măcel, arhiducele Mathias din Viena Austriei dădu însă semne publice de bucurie, ca şi cum i-ar fi înfrînt pe turci în Ungaria.

§ 130. Chiar şi solii lui Mihai, care mergeau la Praga la împărat crainici ai unei atare glorii, fură primiţi cu mare cinstire. Cît priveşte pe Malaspina, trebuie să fie socotit drept instigatorul celor care l-au omorît pe Andrei. Cu acest prilej, el a vrut să cucerească bunăvoinţa împăratului ca să poată ajunge la demnitatea de cardinal şi să primească venitul fortăreţei sale. Şi, cînd s-a întors la Roma, a fost primit cu mînie de Clement al VIII-lea, care a poruncit să plece imediat din palat la episcopatul său, unde s-a mistuit în durere şi a murit puţin după aceea.

§ 131. Fiind ucis astfel Andrei, Mihai s-a îngrijit să-i fie adus trupul şi a pus ca, împreună cu capul tăiat, să fie înmormîntat cu toată cinstea la biserica din Alba <Iulia>.

§ 132. În timp ce se petreceau acestea în Transilvania, Sigismund Báthory, făurind noi planuri cu cancelarul regatului <Poloniei>, Zamoyski, a hotărît să răzbune uciderea cardinalului şi să redobîndească ţara. Aceasta nu s-ar fi putut însă face cu uşurinţă, decît dacă i s-ar fi pricinuit lui Mihai o nouă preocupare în interiorul Valahiei. Aşadar, în timp ce Mihai zăbovea în Transilvania, Ieremia, principele Moldovei, aţîţat şi ajutat de polonezi şi de turci, duşmanii aceluia <Mihai>, a intrat în Valahia şi a pus în domnie pe fratele său, Simion [7]. Atunci Mihai intră cu oastea în Valahia şi alungă pe Simion; puţin după aceea atacă Moldova şi-l alungă pe Ieremia. Cum însă Moldova era ţară aliată polonilor, Zamoyski a fost pus în fruntea armatei şi îl respinse cu forţa pe Mihai [8].

§ 133. Lipsind astfel Mihai, transilvănenii îl cheamă pe Gheorghe Basta, comandantul trupelor imperiale, împreună cu ungurii, să elibereze ţara de sub valahi, ceea ce s-a şi făcut; cînd Mihai fu înştiinţat despre aceasta, se grăbi spre Transilvania, unde văzu, însă, că toate fuseseră schimbate şi îşi întoarse gîndul la arme; se ciocni cu trupele imperiale din ţară la satul zis Mirăslău [9] şi fu pus pe fugă.

§ 134. Fiind astfel alungat Mihai, fruntaşii Transilvaniei se adună din nou la Cluj la începutul anului 1601 şi trimit soli la împărat ca, dacă nu se poate să fie trimis fratele împăratului, Maximilian, pentru a conduce ţara, după legile ei, atunci să se îngăduie provincialilor să aleagă pe cine vor. Dar fruntaşii n-au mai aşteptat răspunsul şi, înainte de a-l fi chemat pe Sigismund din Polonia, îl numiră din nou principe al Transilvaniei, iscîndu-se o nouă nemulţumire (cum vom arăta mai jos).

În timp ce se întîmplau acestea, Mihai se îndreaptă pe drumuri ocolite spre Praga, la împărat, de care era privit acum cu bunăvoinţă, căci, schimbîndu-se situaţia Transilvaniei, era nevoie de iscusinţa acestuia; aşadar, primind justificările valahului, cu noi promisiuni de a i se acorda

Transilvania, îl trimise în Transilvania la Basta ca, unindu-și forțele cu el, să-l îndepărteze pe Báthory; între timp, zbură un nou sol al provinciei cu scrisori și cereri, la Aula cezarului, ca să nu fie primită cu supărare noua alegere a lui Sigismund, ce s-a făcut fără voia lor. Împăratul, disprețuind perfidia transilvănenilor, a poruncit ca solii acestora să părăsească orașul în mod rușinos.

§ 135. Sigismund, aflînd despre venirea imperialilor împotrivă-i a mers la satul Guruslău[10]; de cealaltă parte Basta și Mihai cu 15 000 de oameni au împrăștiat trupele lui Sigismund, care se gîndea să fugă în Polonia, căci locuitorii nu i se alăturaseră nicicum. Basta, folosindu-se de această victorie, pedepsi Clujul, care era capul trădării, cu o mare sumă de bani; și celelalte localități, îngrozite de această pildă, au fost aduse sub ascultarea imperială.

Între timp, Basta nu-l putea îngădui pe Mihai drept concurent și privea toate faptele sale cu bănuială, nutrind speranța că situația Transilvaniei va fi lăsată într-o nesiguranță veșnică. ⟨Cei doi⟩ au plecat între timp de la Cluj la Turda și au stabilit tabăra acolo, pentru a ține dieta țării. Pe cînd Mihai se odihnea în cortul său, a fost omorît[11] de cîțiva centurioni trimiși de Basta; capul său tăiat a fost pus pe cadavrul unui cal; corpul, însă, a zăcut neîngropat timp de două zile deoarece ⟨Mihai⟩ era acuzat că ar fi uneltit împreună cu turcii împotriva împăratului.

[1] Andrei Báthory.

[2] Transilvania.

[3] Tratatul încheiat între Andrei Báthory și Mihai la 16/26 iunie 1599 n-a fost deloc „un tratat de prietenie", ci o încercare de subordonare a Munteniei, Mihai fiind constrîns să presteze jurămînt de credință principelui transilvănean. V. n. 5, p. 183 și n. 3 p. 469.

[4] Armata cardinalului număra 20 000—25 000 de soldați.

[5] Bătălia s-a dat la 18/28 octombrie 1599.

[6] Din Transilvania.

[7] Această campanie a lui Ieremia Movilă în Muntenia, înaintea pătrunderii lui Mihai în Moldova, nu este confirmată de documente.

[8] V. n. 9, p. 396 și n. 10, p. 414.

[9] La 8/18 septembrie 1600.

[10] Bătălia s-a dat la 24 iulie/3 august 1601.

[11] În dimineața zilei de 9/19 august 1601.

Allgemeine Geschichte von Deutschland,

vor und nach

Errichtung des Kaiserthums bis auf itzige Zeiten,

abgefasset von

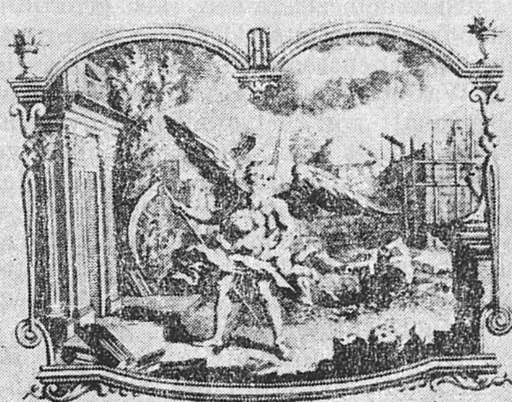
Herrn P. Joseph Barre,

regul. Stiftsherrn zu St. Genevieve und Kanzlern der Universität zu Paris.

Aus dem Französischen übersetzt.

Siebenter Band,

von dem 1557 Jahre nach Christi Geburt bis auf das 1658 Jahr.

Leipzig,

Verlegts Arkstee und Merkus 1752.

Mit röm. Kais. Königl. poln. und churf. sächs. wie auch Königl. preuß. und churf. brandenb. Freyheiten.

JOSEPH BARRE

Canonic la Sainte-Geneviève şi cancelar al Universităţii din Paris, Joseph Barre s-a născut în 1692 şi a murit la Paris în 1764. A intrat de tînăr în congregaţia sa, remarcîndu-se prin numeroase studii ecleziastice şi istorice. Dintre operele cele mai importante, se citează : *Vindiciae Librorum Deutero-Canonicorum veteris Testamenti ; Examen des défauts théologiques ; Vie du Maréchal de Fabert*, 2 vol. ; *Histoire générale d'Allemagne*. Ultima lucrare menţionată, ce dovedeşte informaţii şi cercetări minuţioase în acest domeniu, se ocupă de istoria germanilor şi a popoarelor din jur începînd cu secolul al XI-lea pînă în secolul al XVII-lea.

Ediţia folosită : *Allgemeine Geschichte von Deutschland vor und nach Errichtung des Kaiserthums bis auf itzige Zeiten*, Leipzig, Verlegts Arkstee und Merkus, 1752, p. 305; 315–317; 319–320.

ALLGEMEINE GESCHICHTE VON DEUTSCHLAND VOR UND NACH ERRICHTUNG DES KAISERTHUMS BIS AUF ITZIGE ZEITEN

[...]. Der Kaiser [...] befahl dagegen dem Feldobersten, Georg Basta, soviel Volk zusammen zu ziehen, als er könnte, und damit einen Einfall in Siebenbürgen zu thun. Der Woywode von der Wallachey, Michael, both seine willige Dienste gegen den Andreas Bathori an, griff auch sogleich zu den Waffen, in der Hoffnung der Kaiser werde ihm dagegen die Statthalterschaft von Siebenbürgen anvertrauen.

Als sich der Cardinal weit eher, als er gedachte, von allen Seiten angegriffen sah, so fertigte er den Caspar Cornis an den Feldobersten Georg Basta ab, um einige Zeit zu gewinnen. Dieser Abgeordnete stellete vor : weil man den Vergleich ausschlüge, dazu sein Herr allemal erböthig gewesenn wäre, so würde er seine Zuflucht zu einem mächtigen Beschützer nehmen müssen. Seine kaiserliche Majestät möchte demnach erklären, ob sie den Andreas Bathori für einen Bundesgenossen, oder für einen Feind halten wollte? Die ottomanische Pforte böthe ihm durch einen Abgesandten den Schutz und Beystand des Sultans an, und verlangte nicht mehr als nur neunzigtausend Goldgulden Schutzgeld, allein der Cardinal sähe vielmehr auf das, was sein Stand von ihm erforderte, und sollte folglich lieber mit dem Kaiser gemeine Sache gegen den Erbfeind der Christenheit machen, als dafür angesehen seyn, ob zöge er seinen eigenen Nutzen dem Vortheile des Glaubens und der Freyheit seines Vaterlandes vor.

Basta kehrete sich wenig an diese Reden, die er nicht für aufrichtig hielte, sondern antwortete mit gleicher Verstellung: Andreas Bathori könnte auf des Kaisers Gütigkeit sichere Rechnung machen; Seine Majestät werde seines Ermessens alle Vorschläge gern vernehmen; er aber für seine Person würde zu des Cardinals Vergnügen alles möglichste beytragen.

Indem man nun beyderseits einander zu überlisten suchte, griff Basta das Werk mit Eifer an. Der wallachische Woywode, Michael, war auf sein Anstiften bereits mit dreyssigtausend Mann ins Feld gerücket, in Siebenbürgen eingedrungen, hatte den 18ten des Weinmonats Brassow oder Kronstadt eingenommen, und die Bürgerschaft genöthiget, dem Kaiser zu huldigen. Der Cardinal kam mit fünf und zwanzigtausend Mann zusammengerafften schlecht bewaffneten und ungeübten Volke nach Hermannstadt. Der Wallache rückte ihm entgegen, und liess ihm durch einen Herold vermelden, wofern er die Waffen nicht niederlegen, und sich dem Kaiser gutwillig unterwerfen wolle, so werde er ihn mit Feuer und Schwerdte dazu nöthigen.

Der Cardinal konnte als ein sehr herzhafter Mann diese stolze Ausforderung unmöglich vertragen. Er schickte den Herold zurück, und hoffte, den wallachischen Fürsten leicht zu überwinden, weil er ihn für tüchtiger hielt, eine Heerde Vieh zu treiben, als ein Kriegesheer anzuführen. Beyde Heere schlugen sich ganzer fünf Stunden miteinander herum, wiewohl mit grösserem Muthe als sonderlicher Kriegeserfahrenheit. Endlich musste der Cardinal weichen. Er verlor dreytausend Mann, ohne Verwundete und Gefangene. Die übrigen retteten sich nebst ihrem Fürsten mit der Flucht. Die Wallachen bekamen das ganze feindliche Lager, worinnen sie fünf und zwanzig Stücke nebst reicher Beute fanden. Weissenburg und andere Städte schickten sich hierauf in die Zeit und ergaben sich dem Ueberwinder. Man besetzte alle Pässe, und liess den Cardinal durch ausgeschickte Parteyen aufsuchen. Neun Tage nach der Schlacht, welche den 28sten des Weinmonats geliefert wurde, fand man diesen unglückseligen Fürsten nebst sieben Kriegesbedienten im Gebirge, und hieb ihm den Kopf ab. Der Woywode liess den Leichnam in das prächtige Grab legen, das der Cardinal für seinen Bruder Balthasar zu Weissenburg hatte verfertigen lassen. Sigismund Bathori flüchtete sich bey diesen Unglücksfällen zu dem moldauischen Despoten.

Hierauf schrieb Michael, welcher sich bereits den Titel eines Statthalters in Siebenbürgen beylegte, an den Kaiser, und vermeldete, er hätte ganz Siebenbürgen erobert und beruhiget, die gesammten Stände hätten Seiner kaiserlichen Majestät bereits gehuldiget, mithin möchte man ihm seine Dienste belohnen. Allein, Georg Basta, welcher nach eben dieser Statthalterschaft schnappete, mahlete den Woywoden Michael in geheim aufs hässlichste ab, und gab vor, er trachtete die Oberherrschaft dieses Landes an sich zu bringen. Petz wurde mit gänzlicher Vollmacht abgeschicket, diesen Streit zu schlichten; allein er bemächtigte sich der Regierung selbst, doch so, dass es schiene, er wollte sie dem Woywoden abnehmen, und Basten übergeben. Als der Woywode sah, dass er hintergangen war; so erzürnete er sich gewaltig über die Undankbarkeit und Falschheit der Kaiserlichen, und sagte öffentlich: Siebenbürgen hätte vielmehr einen mächtigen Herrn, der es mit einem unerträglichen Joche belästigen würde, als einen Beschützer gegen die Türken bekommen [...].

In Siebenbürgen gieng es nicht ruhiger zu. Sobald der wallachische Woywode, Michael, merkte, der Kaiser würde ihm die gehoffte Statthalterschaft schwerlich ertheilen; so suchte er sich selbst bey der Gewalt zu erhalten, die ihm der glückliche Erfolg des vorigen Feldzuges in Siebenbürgen verschaffet hatte. Er forschete sogar unter der Hand bey den Staatsbedienten der ottomanischen Pforte, was er sich von ihnen zu versehen hätte und empfing den Aga, den sie an ihn abschickten, mit grossen Ehrenbezeugungen. Ja er machte gegen die kaiserlichen Abgeordneten, welche seit einiger Zeit in Kronstadt waren, und zwischen ihm und dem Feldherrn, Georg Basta, Einigkeit zu stiften suchten, gar kein Geheimniss davon, in der Hoffnung, sie würden sich, aus Beysorge eines grössern Uebels, näher zum Ziele legen.

Unterdessen gab er dennoch auch vor, er hätte zwar dem türkischen Bothschafter die gebührende Ehre nicht versagen können, allein er bliebe dem ungeachtet bereit, alles einzugehen, was billig sey. Nur möchten sie es bey dem Kaiser dahin bringen, dass selbiger Bastens Stelle mit einer andern Person besetzete, indem dieser ihm nicht ohne Ursache verdächtig vorkäme. Ueber dieses verlangte er unter der Hand: „Der Kaiser möchte ihm Siebenbürgen lassen, auch seinem Sohne die Erbfolge darüber ertheilen; ferner sollte man ihm Waradin, Hust, Nagbania, nebst der hungarischen Gränze abtreten, die vormals zu Siebenbürgen gehöret hätte, wie auch, was er noch weiter an Land und Leuten erobern würde, dass solches ihm und seinem Sohne verbliebe; der Kaiser sollte ihm alle Güter und Würden, welche Sigismund Bathori ehemals gehabt, gleichfalls ertheilen; daneben ihm Geld anweisen; wovon er selbst Volk werben könnte, es sollte sich auch der Kaiser und alle andere christliche Reichsfürsten verschreiben, ihn wiederum ledig zu machen, wenn er von dem Feinde gefangen würde; im Falle er aber aus Siebenbürgen und der Wallachey sollte vertrieben werden, so sollte ihm der Kaiser hunderttaudend Thaler jährliches Einkommen zu seiner Unterhaltung in Oberhungarn geben; wie er sichs denn versähe, es würde ihm der Kaiser solche Landschaft nicht entziehen, sondern vielmehr um seiner getreuen Dienste willen auch noch den übrigen zu Siebenbürgen gehörigen Theil, welchen seine Majestät besässe, samt dem Stücke Landes bis an die Teisse hinzuthun." Dabey vermeldete er, wenn der Kaiser in sein Begehren einwilligen würde, so wollte er noch in diesem Jahre mit seinem Volke so viel ausrichten, als zuvor in hundert Jahren nicht geschehen wäre: und wenn er so viel Geld, als in Unterhungarn auf das Kriegesvolk gegangen, unter Händen gehabt hätte, so wollte er dem Kaiser das Land von dem schwarzen Meere an bis auf Ofen, Stuhl-Weissenburg und Zollnock unterthänig gemacht haben.

Die kaiserlichen Gevollmächtigen liessen sich nichts gegen ihn merken, was sie von diesen ausschweifenden Forderungen gedächten; sondern sie machten ihm vielmehr für seine bisherige Bemühungen ein Geschenk von zehntausend Thalern an Gelde, welches er, jedoch als eine seinen geleisteten Diensten bey weitem nicht gemässe Sache mit einiger Kaltsinnigkeit annahm.

Unterdessen hatte sich Sigismund Bathori, mit dem moldauischen Woywoden, Jeremias, vereiniget, und ein kleines Heer von Tatarn, Polen and Türken, auf die Beine gebracht. Damit er nun nicht Zeit haben möchte, mehr Völker an sich zu ziehen, und es zu vergrössern, so zog der Wallach gegen ihn aus, mit dem Vorsatze, ihm überall, wo er ihn antreffen würde, eine Schlacht zu liefern. Er stiess auch bey dem Schlosse Orthuni an der

Donau wirklich auf ihn. Nach einem sehr hitzigen Gefechte, blieb der Sieg auf des wallachischen Woywoden Seite. Er verlor kaum zweytausend Mann, Bathori aber sechs, ohne was ersoff. Der Ueberwinder bezwang hierauf die ganze Moldau, und nahm sie für den Kaiser in Besitz, um seine wahre Gesinnung noch zu verhehlen. Nach diesem kehrete er mit den Cosacken, Raitzen und vom Kaiser erhaltenen deutschen Völkern, wieder nach Siebenbürgen zurück.

Unterdessen wurde der Doctor Petz von dem Kaiser an den Woywoden abgeschicket. Bey der ersten Unterredung, versicherte der wallachische Fürst, wäre bereit, aus Siebenbürgen zu weichen, wofern seine kaiserliche Majestät einen von ihren Gebrüdern, den Erzherzogen, dahin schicken wollten; er trüge das Vertrauen zu des Kaisers Grossmuth, er würde seiner nicht vergessen, noch als ein so mächtiger und freygebiger Monarch die vielfältige Gefahr, worein er sich zum Dienste des Hauses Oesterreich gestürzet hätte, in den Wind schlagen. Wollte hingegen der Kaiser, nebst den Reichsfürsten, ihm kräftig beystehen, so würde er alle seine Kräfte und Gedanken dahin richten, wie er die Gewalt des Türken vernichten, und die Länder desselbigen, wiederum zum christlichen Glauben bringen möchte. Allein der Feldoberste, Georg Basta, hatte dem Kaiser starken Argwohn gegen den Woywoden beygebracht; folglich musste auch Petz gerade das Gegentheil von seinen Forderungen verlangen. Nämlich, der Woywode sollte, ohne weitern Vorbehalt, aus dem Lande weichen, oder unterm Basta stehen.

Dieses verdross den Woywoden so sehr, dass er sich feindlich gegen den Kaiser erklärte. Basta raffte in der Eile einiges Volk aus den oberhungarischen Besatzungen zusammen, und rückte damit nach Clausenburg. Hier empfing er von den Ständen die Huldigung im Namen des Kaisers, und zog hernach gegen siebenbürgisch Weissenburg, woselbst der Woywode mit achtzehntausend Mann stund, aber nach einem Verluste von viertausend Mann, mehr aus Beysorge von seinem eigenen Volke verrathen zu werden, als aus Furcht vor Bastas Ankunft, die Flucht ergriff. Damit sein Unglück vollkommen würde, so fiel ihm Sigismund Bathori, und der Woywode aus der Moldau auch noch auf den Leib, und brachten seinem übrigen Volke eine gänzliche Niederlage bey. Indem er sich nun nicht weiter zu helfen wusste, so bath er den Kaiser um Gnade. Er verlangte sicheres Geleite, damit er sich persönlich rechtfertigen könnte, gab auch, um allen Argwohn abzuwenden, seine Gemahlin und Kinder zu Geisseln.

Weil der Kaiser nichts anders verlangete, als nur seiner in Siebenbürgen los zu werden: so bewilligte er ihm sein Verlangen ohne Schwierigkeit. Er befahl Basten, ihm eine Bedeckung mitzugeben und unterdessen den Bathori und den Moldauer, die ihn bekriegten, abzutreiben. Der Woywode kam also mit Ausgange des Jahres nach Wien. Hier wurde er von dem Erzherzogen Matthias sehr wohl empfangen, musste aber auf des Kaisers Befehl so lange verziehen, bis man ihn nach Prag berufen würde.

Unterdessen versammelte Basta die Stände von Siebenbürgen und der Wallachey. Weil nun der Kaiser erfuhr, sie wollten sich nicht anders, als auf gewisse Bedingungen unterwerfen, und dabey droheten, wofern man ihnen solches abschlüge, den angebothenen türkischen Schutz zu ergreifen, so hielt er den wallachischen Fürsten auf, aus Beysorge, seine Gegenwart möchte die Unruhe und das Misverständniss in beyden Ländern

noch grösser machen. Rudolf hatte Siebenbürgen anfänglich seinem Bruder, Maximilian, angebothen; allein dieser wollte es nicht haben, unter dem Vorwande, er möchte mit den Polen nichts zu schaffen haben, welche dem Sigismund Bathori beysprüngen, und bereits durch die Moldau, in die Wallachey gegangen, und daselbst des moldauischen Woywoden, Jeremiae Bruder, Kanzler in Polen, eingesetzet hätten. Weil nun auch selbst die Wallachen besorgten, unter polnische Herrschaft zu gerathen, so schickten ihr fünf Gespannschaften an den General Basta, dass er ihnen schleunigen Beystand senden möchte und versprachen, sich dem Kaiser zu unterwerfen [...].

In Siebenbürgen gieng es gleichfalls glücklich für die Kaiserlichen. Auf dem Landtage zu Clausenburg, hatten die meisten Stände den Sigismund Bathori, zum Woywoden des Landes ausgerufen, auch beschlossen, man sollte Abgeordnete in die Moldau an ihn schicken, und ihn ersuchen, er möchte seine vorige Würde wieder annehmen, es wollten ihm alle Stände gehorsam seyn. Währender Abwesenheit des Bathori, führete Stephan Tschiacki, ein ungemein herzhafter und verwegener Mann, die Regierung. Dieser nahm die Gemahlinn und Kinder des wallachischen Woywoden, Michael, gefangen. Als selbiger diese unangenehme Nachricht erfuhr so sagte er zum Kaiser, das treulose Gemüth der Siebenbürger, sey ihm aus langer und betrübter Erfahrung schon bekannt, daher wunderte er sich über ihren letzten Aufruhr im geringsten nicht; wollte ihm aber seine kaiserliche Majestät einiges Volk anvertrauen, so getraute er sich, die Widerspänstigen leicht zum Gehorsame zu treiben, weil er das Land vollkommen kennete.

Der Woywode, Michael, erhielt demnach Befehl, schleunig nach Siebenbürgen zu kehren, und sich mit dem Statthalter daselbst, Georg Basta, zu vereinigen. Dieser hatte, wegen seiner Schwäche, bis an die Gränze weichen müssen, drang aber aufs neue in Siebenbürgen ein, als Michael mit einer zahlreichen Reuterey zu ihm stiess. Dem Bathori hatten, nach seiner Ankunft im Lande, viele Städte die Thore geöffnet. Anfänglich führete er sich nicht als Feind auf, begieng auch keine Feindseligkeiten; er schrieb vielmehr an den Statthalter Basta, und lehnte alles von sich ab, was Tschiacki gethan hatte, mit dem angehängten Ersuchen, der General möchte das Geschehene in Vergessenheit stellen, und ihm erlauben, dass er Botschafter an den Kaiser schicken dürfte. Weil aber hierauf keine Antwort erfolgte, und er, wegen eines Ueberfalles, in Sorgen stund, so rückte er den Kaiserlichen mit einem Heere von dreyssigtausend Mann entgegen.

Vor allen Dingen, besetzte er eine nahe an dem kaiserlichen Lager befindliche Anhöhe. Am ersten August, erschienen Michael und Georg Basta mit achtzehntausend Mann auf der gegenüberliegenden Anhöhe. Dergestalt stunden beyde Heere einander eine Zeitlang im Gesichte. Sigismund Bathori gab sich aus Ungeduld, am ersten aus dem Vortheile, und rückete ins Thal herab, um die Feinde anzugreifen, litt aber grossen Schaden von ihrem Geschütze, das in der Mitte der Anhöhe gepflanzet war, da hingegen das seinige, welches oben auf der Höhe stund, den Kaiserlichen über die Köpfe weggieng. Dergestalt musste er einige Salven ausstehen, welche seine Leute in Unordnung brachten. Hierauf thaten die Niederländer den Angriff, und durchbrachen die Mitte seines Heeres. Michael und Basta fielen einer auf diesen, der andere auf jenen Flügel, metzelten eine grosse Menge nieder, und jagten die übrigen in

die Flucht. Bathori verlor zehntausent Mann, hundert und zehn Fahnen die man dem Kaiser überschickte, und vierzig Stücke von allerley Grösse. Dieser vollkommene Sieg kostete den Kaiserlichen nicht mehr als dreyhundert Mann. Sogleich öffnete Clausenburg dem siegreichen Heere die Thore. Die Bürgerschaft musste von neuem huldigen, und zur Strafe, wegen ihres Aufruhres, die eingelegte Besatzung auf ihre eigenen Kosten erhalten.

Vor der Schlacht hatte eine vollkommene Einigkeit zwischen beyden Kriegeshäuptern geherrscht, allein nach dem Siege zerfielen sie sehr geschwind. Als Basta sah, dass der Woywode seine Anschläge allzuweit trieb, und den kaiserlichen Befehlen nicht mehr gehorchen wollte, so beschloss er, ihn aus dem Wege zu räumen. Anfänglich gebrauchte der Verstellung, und liess den Woywoden, wegen wichtiger Geschäffte, zu sich entbiethen. Als aber Michael nicht kommen wollte : so schickte er zwey Fähnlein Wallonen, und zwey Fähnlein deutsche Knechte, nebst etlichen Reutern ab, ihn, als einen Verräther, welcher eine Zusammenverschwörung anzetteln wollte, beym Kopfe zu nehmen. Bey dem Anblicke dieser Mannschaft, kam der Woywode in erstaunliche Wuth, gleichwohl besann er sich noch so viel, dass er seine Soldaten zur Hülfe herebey rief. Er griff zum Säbel, und versetzte einem deutschen Hauptmanne, der ihn angriff, einige Hiebe damit. Als aber der wallonische Hauptmann, Bire, Befehlshaber von Torda, dazu kam, so wurde er umringet, und mit einer Picke niedergestossen. Ein so unglückseliges Ende nahm dieser Fürst, welcher nach dem Geständnisse seiner eigenen Feinde, im Unglücke eben so gross zu seyn schien, als im Glücke. So bald er todt war, plünderte man sein Zelt und sprengte aus man hätte unter seinen Schriften den Aufsatz von einem Bündnisse mit dem Türken, gefunden [...].

Der österreichische Hof sann also nur darauf, wie er diesen Vorgang bey den benachbarten Höfen entschuldigen möchte. In der That, hatte die Ermordung des Cardinals, Georg Martinusius und des Cardinals Andres Báthori, den Grund zu keinem sehr vortheilhaften Begriffe von der Staatskunst des österreichischen Hauses geleget, und die Ermordung des wallachischen Woywoden war sehr geschickt, den geschöpften Verdacht um ein ansehnliches zu vermehren. Daher schrieb Rudolf an alle Höfe, und entschuldigte sich wegen der Entleibung des Fürsten Michael. Die Schuld wurde auf einen Haufen Soldaten geschoben, welche er beleidiget haben sollte.

ISTORIA GENERALĂ A GERMANIEI, ÎNAINTE ŞI DUPĂ CREAREA IMPERIULUI PÎNĂ ÎN ZILELE NOASTRE

Împăratul[1] [...] a poruncit comandantului Gheorghe Basta să stringă cît mai multă oaste va putea, pentru a face o incursiune în Transilvania. Voievodul Valahiei, Mihai, şi-a oferit şi el serviciile împotriva lui Andrei Báthory şi a luat îndată armele cu nădejdea că împăratul îi va încredinţa în schimb guvernarea Transilvaniei.

Atunci cînd cardinalul s-a văzut încolţit din toate părţile mai repede decît crezuse, el a trimis pe Gáspár Kornis la comandantul Gheorghe Basta pentru a mai cîştiga ceva timp. Acest sol a făcut următoarea expunere : întrucît nu se pune problema unei înţelegeri, la care stăpînul

său ar fi fost oricînd binevoitor, acesta va fi nevoit să caute protecția unui ocrotitor puternic. Ca atare, maiestatea sa imperială ar trebui să declare dacă îl consideră pe Andrei Báthory ca pe un aliat ori ca pe un dușman; Poarta otomană i-ar fi oferit printr-un sol protecția și ajutorul sultanului fără să-i ceară mai mult decît nouăzeci de mii de guldeni aur în schimbul ocrotirii, doar că stăpînul său, cardinalul, ia în considerație mai mult ceea ce îi cere situația sa și ar dori mai degrabă să facă front comun cu împăratul împotriva dușmanului de moarte al creștinătății, decît să se considere că ar trage foloase personale în dauna credinței și a libertății patriei sale.

Basta n-a dat prea mare importanță acestor vorbe, pe care nu le considera sincere și a răspuns cu aceeași prefăcătorie: Andrei Báthory se va putea bizui pe mărinimia împăratului; maiestatea sa va primi cu plăcere orice fel de propuneri, iar el personal va sta la dispoziția cardinalului pentru a transmite orice ar dori.

În vreme ce fiecare parte căuta să se întreacă în viclenie, Basta s-a așezat cu zel pe treabă. La incitarea sa[2], voievodul valah Mihai pornise în campanie cu treizeci de mii de oameni și pătrunsese în Transilvania, luase în 18 octombrie Brașovul și obligase pe cetățeni să aclame pe împărat. Cardinalul a sosit la Sibiu cu douăzeci și cinci de mii de oameni, oaste de strînsură, prost înarmată și neantrenată. Valahul * i-a venit împotrivă și l-a înștiințat printr-un crainic că, dacă nu va depune armele și nu se va supune de bunăvoie împăratului, el îl va sili să o facă prin foc și sabie.

Ca un bărbat mîndru ce era, cardinalului îi era peste putință să suporte aceste provocări. El a trimis crainicul înapoi, sperînd să învingă ușor pe prințul valah *, fiind convins că acesta era mai apt să mîne o cireadă de vite decît să conducă o oștire în luptă. Ambele oștiri s-au bătut în toate felurile vreme de cinci ceasuri, dovedind mai mult curaj decît experiență strategică. Pînă la urmă cardinalul a fost nevoit să se dea bătut. A pierdut trei mii de oameni, în afara răniților și a prizonierilor. Ceilalți s-au salvat prin fugă împreună cu principele lor. Valahii au pus mîna pe întreaga tabără inamică, unde au găsit douăzeci și cinci de tunuri și o pradă bogată. Alba Iulia, Hust, Cluj și alte orașe s-au resemnat în fața sorții și s-au supus învingătorului. Au fost ocupate toate trecătorile, iar cardinalul a fost căutat cu iscoade. Nouă zile după această bătălie[3], care a avut loc în 28 octombrie, nefericitul prinț a fost găsit în munți împreună cu șapte slujitori și i s-a tăiat capul. Voievodul a dispus înhumarea cadavrului în somptuosul cavou pe care cardinalul îl înălțase la Alba Iulia pentru fratele său, Balthazar. În aceste circumstanțe nenorocite Sigismund Báthory s-a refugiat la domnul Moldovei.

Ca urmare, Mihai, care își luase titlul de guvernator al Transilvaniei, a scris împăratului că ar fi cucerit și pacificat întreaga Transilvanie, că toate stările au aclamat pe maiestatea sa imperială și ca atare dorește să-i fie răsplătite serviciile. Doar că Basta, care tînjea după această demnitate de guvernator, l-a ponegrit în secret pe voievodul Mihai și a dat în vileag că dorește pentru el comanda supremă a acestei țări. Pezzen[4] a fost împuternicit să stingă acest conflict. El însuși a pus mîna pe putere, în așa fel, încît părea că vrea să o ia voievodului și să o dea lui Basta. Atunci cînd voievodul văzu că a fost înșelat, s-a mîniat rău pe imperiali, pentru ingratitudinea și falsitatea lor; el spunea deschis

că Transilvania a căpătat mai degrabă un stăpîn domnitor, care va împila ţara, decît un ocrotitor împotriva turcilor.

[. . .]. Linişte nu era nici în Transilvania. Odată ce voievodul Mihai şi-a dat seama că împăratul cu greu îi va acorda rîvnita guvernare, el a încercat să se menţină prin forţă, lucru uşurat de fericita campanie purtată de el în Transilvania. El a cercetat întîi pe ascuns pe demnitarii otomani, pentru a afla la ce s-ar putea aştepta din partea lor, şi apoi a primit cu multe onoruri pe aga trimis de aceştia. Faţă de trimişii imperiali, care erau de cîtva timp la Braşov şi căutau să realizeze o înţelegere între el şi generalul Gheorghe Basta, el n-a făcut nici un secret din aceasta, de teama unui rău mai mare şi în speranţa de a se apropia mai mult de realizarea planurilor sale.

Între timp, el a mai dat de ştire că n-a putut să nu-i acorde solului turc cuvenitele onoruri, dar că este gata să nu-i dea atenţie odată ce se procedează aşa cum ii convine. Să înştiinţeze însă pe împărat, ca acesta să înlocuiască cu o altă persoană pe Basta, care nu fără motiv i-a devenit suspect. Peste acestea toate el a mai cerut . „Împăratul să-i lase lui Transilvania, precum şi succesiunea pentru fiul său; să se renunţe la Oradea, Hust şi Baia Mare de lîngă graniţa ungară, care aparţinuseră altădată Transilvaniei, precum şi ceea ce va mai cuceri, ca ţări şi oameni, să-i rămînă tot lui şi fiului său; de asemenea, împăratul să-i acorde toate bunurile şi demnităţile pe care le avusese Sigismund Báthory, totodată şi bani, cu care să angajeze oşteni el însuşi; împăratul şi ceilalţi principi ai imperiului să asigure răscumpărarea lui în cazul în care ar cădea în mîinile duşmanului, iar în cazul cînd ar fi izgonit din Transilvania şi Valahia, împăratul să-i asigure un venit anual de o sută de mii de taleri pentru întreţinerea sa în Ungaria Superioară; aşa, după cum prevedea el, împăratul nu-l va lipsi de o asemenea ţară ci, dimpotrivă, îi va acorda pentru serviciile sale credincioase chiar şi restul părţii ce ţine de Transilvania, pe care o deţine împăratul, precum şi bucata de ţară ce se întinde pînă la Tisa". Totodată el a dat de ştire că, dacă împăratul se va învoi cu cererea sa, el va înfăptui cu oamenii săi chiar în acel an atît de multe cîte nu s-au înfăptuit de o sută de ani încoace; şi, dacă ar fi avut la îndemînă atîta bănet cît s-a cheltuit cu oştirea în Ungaria Inferioară, el ar fi supus pentru împărat întreaga ţară de la Marea Neagră pînă la Buda, scaunul Alba Iulia şi Solnoc.

Împuterniciţii imperiali nu i-au dat nimic de bănuit din cele ce gîndeau ei despre o asemenea cerere nesăbuită; ba chiar i-au dat un dar de zece mii de taleri pentru ostenelile sale de pînă acum, bani pe care i-a primit cu oarecare răceală fiindcă nici pe departe nu acopereau serviciile sale.

Între timp, Sigismund Báthory s-a înţeles cu voievodul moldovean Ieremia şi a strîns o mică armată compusă din tătari, poloni şi turci [5]. Pentru a nu-i lăsa răgaz să strîngă mai mulţi oşteni şi s-o îngroaşe, valahul * a pornit împotriva lui cu intenţia să dea bătălia oriunde l-ar întîlni. A dat într-adevăr peste el la cetatea Hotin de lîngă Dunăre [6]. După o bătălie crîncenă, victoria a fost de partea voievodului valah [7]. Abia dacă a pierdut două mii de oameni; în schimb, Báthory [8] a pierdut şase mii, în afară de cei care s-au înecat. Învingătorul a supus apoi întreaga Moldovă, luîndu-o în posesiune pentru împărat, pentru a-i ascunde

adevăratele sale intenţii. După aceasta el s-a întors în Transilvania, cu cazacii, sîrbii şi germanii primiţi de la împărat.

Între timp, doctorul Pezzen a fost trimis la voievod de către împărat. La prima întrevedere prinţul valah l-a asigurat că e dispus să părăsească Transilvania, dacă maiestatea sa imperială va dori să trimită acolo pe un arhiduce, unul din fraţii săi. El nutreşte însă încrederea că nu va fi uitat şi că un asemenea monarh mărinimos nu va nesocoti marile primejdii la care s-a expus în serviciul Casei de Austria. Dacă însă împăratul împreună cu principii imperiului îl vor sprijini cu hotărîre, el îşi va folosi gîndul şi toate puterile întru distrugerea forţei turcilor şi întoarcerea ţărilor acestora alături de creştini. Doar că Basta insinuase împăratului multe despre voievodul valah şi în consecinţă Pezzen era însărcinat să ceară tocmai contrariul solicitărilor sale, adică voievodul să plece din Transilvania, fără vreo altă stipulaţie ori să slujească sub Basta.

Faptul l-a mîhnit atît de rău pe voievod, încît s-a declarat pe faţă duşman al împăratului. Basta a strîns în grabă ceva oaste din garnizoanele Ungariei Superioare, cu care a ajuns la Cluj. Aici a fost aclamat de stări în numele împăratului şi a pornit apoi către Alba Iulia unde se afla voievodul cu optsprezece mii de oameni. Însă, după o pierdere de patru mii de oameni [9], voievodul a luat-o la fugă, mai mult de teamă să nu fie trădat de ai săi, decît de frica sosirii lui Basta. Şi cum o nenorocire nu vine singură, i-au căzut în spate şi Sigismund Báthory cu voievodul din Moldova, cîştigînd o strălucită victorie [10]. Întrucît nu mai ştia cum s-o scoată la capăt, el a cerut iertarea împăratului. A solicitat însoţitor de încredere pentru a se putea justifica personal şi, pentru a înlătura orice vorbe, el şi-a lăsat soţia şi copilul drept ostateci.

Deoarece împăratul nu dorea decît să scape de el din Transilvania, i-a încuviinţat cererea fără nici o greutate. El a poruncit lui Basta să-i dea o gardă şi între timp să gonească pe Báthory şi pe voievodul moldovean ce-i purtau război. Astfel, odată cu sfîrşitul anului [11], voievodul sosi la Viena. Aici a fost foarte bine primit de arhiducele Mathias, dar la porunca împăratului trebuia să zăbovească acolo pînă va fi chemat la Praga.

Între timp, Basta a strîns stările din Transilvania şi Valahia [12]. Întrucît împăratul a aflat că aceştia nu vroiau să se supună, decît în anumite condiţii, ameninţînd totodată că, dacă nu vor fi acceptate, ei se vor aşeza sub ocrotirea oferită de turci, el a reţinut pe prinţul valah *, îngrijorat fiind că prezenţa lui ar spori neînţelegerile şi neliniştea în ambele ţări. La început, Rudolf oferise Transilvania fratelui său Maximilian; doar că acesta nu vroia să accepte sub pretextul că nu vrea să aibă de a face cu polonii, care săriseră în ajutor lui Sigismund Báthory şi care, trecînd prin Moldova, intraseră în Valahia unde instalaseră ca domn pe fratele lui Ieremia, cancelarul Poloniei [13]. Cum şi valahii erau îngrijoraţi să nu ajungă sub stăpînire polonă, cele cinci comitate ale lor au trimis vorbă generalului Basta să le acorde ajutor urgent, promiţînd că se vor supune împăratului.

[...]. Şi în Transilvania le mergea bine imperialilor. La dieta de la Cluj majoritatea stărilor au proclamat pe Sigismund Báthory ca voievod al ţării şi au hotărît să fie trimişi deputaţi în Moldova, pentru a-i cere să-şi reia funcţia de mai înainte, căci toate stările i se vor supune. În lipsa lui Báthory, guvernarea era condusă de Ştefan Csáky, un bărbat deosebit de iute şi cutezător. Acesta a arestat soţia şi copiii voievodului

valah Mihai [14]. Atunci, cînd acesta află de neplăcuta ştire, i-a spus împăratului că încă dintr-o veche şi tristă experienţă el cunoaşte firea transilvănenilor [15] şi de aceea nu se miră deloc de ultima lor răscoală; dacă însă maiestatea sa imperială i-ar încredinţa ceva oameni, el s-ar încumeta să aducă recalcitranţii din nou la ascultare, fiindcă ţara îi este prea bine cunoscută.

Voievodul Mihai a primit apoi poruncă să se întoarcă degrabă în Transilvania și să se unească acolo cu guvernatorul Gheorghe Basta. Acesta, datorită slăbiciunii lui, trebui să se retragă pînă la graniţă, a intrat însă din nou în Transilvania, cînd Mihai a ajuns la el cu o mulţime de călăreţi. Multe oraşe deschiseseră porţile la sosirea lui Báthory. La început nu s-a purtat ca un duşman și nu s-a dedat la acte ostile; el a scris guvernatorului Basta, lepădîndu-se de tot ceea ce făcuse Csáky, cu intenţia ca generalul să uite cele întîmplate și să-i permită trimiterea unor soli la împărat. Fiindcă n-a primit nici un răspuns şi se temea de un atac, el a pornit împotriva imperialilor cu o armată compusă din treizeci de mii de oşteni.

Înainte de toate el a ocupat un deal foarte apropiat de tabăra imperială. La 1 august au apărut pe dealul din faţă Mihai şi Gheorghe Basta cu optsprezece mii de oameni. Ca atare ambele armate au stat o vreme faţă în faţă. Din nerăbdare însă Sigismund Báthory a ieşit primul la luptă și a coborît în vale pentru a ataca duşmanul; a suferit însă multă pagubă din pricina tunurilor ce erau așezate la mijlocul dealului în vreme ce ale sale, așezate în creastă, trăgeau peste capetele imperialilor. De aceea a fost nevoit să se expună la unele salve care au creat dezordine în armata sa. Oștenii din Ţările de Jos [16] au pornit apoi la atac și au străpuns mijlocul oştirii sale. Mihai și Basta s-au repezit unul la o aripă, altul la cealaltă şi au măcelărit o mulţime de oameni, punînd restul pe fugă. Báthory a pierdut zece mii de oameni, o sută zece drapele ce au fost trimise împăratului şi patruzeci de piese de artilerie de toate calibrele. Această victorie [17] deplină n-a costat pe imperiali decît viaţa a trei sute de oameni. Pe dată Clujul a deschis porţile armatei victorioase. Cetăţenii erau din nou nevoiţi să aclame şi drept pedeapsă pentru rebeliunea lor urmau să plătească întreţinerea garnizoanei instalate acolo.

Înainte de luptă domnise o deplină unitate între cei doi comandanţi; după victorie însă ea s-a destrămat rapid. Atunci, cînd Basta și-a dat seama că voievodul visează mult mai departe şi că nu vrea să mai dea ascultare poruncilor împăratului, el a hotărît să-l înlăture din cale. A încercat mai întîi cu viclenia şi a poftit pe voievod la sine sub pretextul unor treburi urgente. Atunci, însă, cînd Mihai nu a vrut să vină, el a trimis două companii de valoni şi două companii de germani, alături de cîţiva călăreţi, să-l ucidă ca pe un trădător, care ar pregăti o conjuraţie. La vederea oștenilor, voievodul s-a mirat foarte şi a pregetat să-şi cheme soldaţii în ajutor. El a scos sabia şi a dat cîteva lovituri unui căpitan german care îl ataca. Cînd însă a intrat în joc și căpitanul valon Bire [18], comandantul de la Turda, el a fost înconjurat și străpuns de o lance. Acest principe, care a avut un sfîrşit atît de nefericit, s-a purtat, chiar potrivit mărturiilor duşmanilor săi, cu aceeași măreţie atît în împrejurările nefericite, cît şi în cele fericite. Odată mort, i-a fost jefuit cortul şi s-a afirmat că printre hîrtiile sale s-ar fi găsit un proiect de înţelegere cu turcii.

[. . .]. Deci Curtea austriacă nu s-a gîndit decît la felul în care să se scuze pentru acţiunea respectivă faţă de curţile învecinate. Într-adevăr, uciderea cardinalilor George Martinuzzi şi Andrei Báthory nu pusese într-o lumină prea favorabilă arta politică a Casei de Austria, iar asasinarea voievodului valah nu făcea decît să sporească această părere. De aceea Rudolf a scris tuturor curţilor pentru a scuza moartea principelui Mihai. Vina a fost dată pe o mînă de oşteni care ar fi fost, pasămite, jigniţi de el.

[*] Mihai Viteazul.
[1] Rudolf al II-lea.
[2] Basta n-a avut nici un merit în decizia lui Mihai Viteazul de a intra în Transilvania. Hotărîrea domnului era dictată de necesitatea unirii Munteniei, Transilvaniei şi Moldovei într-un singur stat.
[3] La Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).
[4] V. n. 29, p. 103.
[5] După izvoare documentare contemporane, Ieremia Movilă dispunea numai de trupe moldoveneşti şi de cîteva unităţi de lefegii polonezi.
[6] Pe Nistru.
[7] V. n. 19, p. 68.
[8] Nu Sigismund Báthory, ci Ieremia Movilă.
[9] La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).
[10] În timp ce înfrunta pe Gheorghe Basta şi pe nobilii transilvăneni răsculaţi, Mihai este atacat în Moldova şi Muntenia de cancelarul polon Jan Zamoyski. Regrupîndu-şi forţele, domnul muntean trece Carpaţii în Muntenia şi opune rezistenţă trupelor invadatoare la Sărata, Năeni, Ceptura şi Bucovel (octombrie 1600), dar este nevoit să se retragă.
[11] 1600.
[12] Numai în Transilvania.
[13] Fratele lui Ieremia Movilă, Simion, a fost pus domn în Muntenia de către cancelarul Poloniei, Jan Zamoyski.
[14] V. n. 21, p. 69.
[15] V. n. 6, p. 39.
[16] Corpul de soldaţi valoni din componenţa armatei imperiale conduse de Basta.
[17] De la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).
[18] Jacques Beaury.

Curiose Beschreibung

von

Der Moldau

und

Wallachey /

worinnen

Deroselben Zustand und Beschaffenheit / Gräntzen Lager / Städte und Schlösser / der Innwohner Sitten / Religion, und andere Ceremonien /

Vornehmlich aber

Derer Woywoden und Fürsten /

Ihre

Regierungs-Art / Gewalt und Macht zu Kriegs- und Friedens-Zeiten / deroselben Tribut / so sie sonst an die Ottomannische Pforte geliefert; was sonderlich in diesem Seculo vor Veränderungen und Troublen unter diesen Fürsten vorgegangen seyn / umbständlich vorgestellet worden /

Insonderheit aber

Welcher Gestalt diese Länder sich Anno 1686. an die Cron Polen ergeben / und was Anno 1698. daselbst mit denen Polnischen, Chur-Sächs. und Türckischen Armeen passiret / hernach aber, was vermöge des neuen Frieden-Schlusses Anno 1699. wegen mehrgemeldeter Länder zwischen Polen und der Pforte verändert worden.

Gedruckt Im Jahr 1699.

[ANONIM]

În 1699 a apărut opera unui anonim, intitulată *Curiöse Beschreibung von der Moldau und Wallachey*, avînd 90 de file nenumerotate.

În această lucrare, după ce se ocupă de situaţia primejdioasă în care se află statele mici, aşezate între vecini puternici, autorul anonim descrie condiţiile naturale ale Moldovei şi Ţării Româneşti, starea politică, religia şi obiceiurile de aici, tratînd apoi istoria acestor principate pînă la 1699.

Deşi nu se menţionează localitatea unde a fost tipărită lucrarea, după toate probabilităţile autorul anonim al *Descrierii* este german, nu numai pentru că este scrisă în această limbă, ci şi pentru faptul că întîlnim aici confuzia obişnuită pentru vorbitorii de limbă germană între consoanele surde şi cele sonore (de exemplu: pentru Botskai anonimul scrie Potskai; pentru Rákóczi scrie Ragotki etc.).

Materialul folosit: *Curiöse Beschreibung von der Moldau und Wallachey, worinnen deroselben Zustand und Beschaffenheit, Gräntzen, Lager, Städte und Schlösser, der Innwohner Sitten, Religion und andere Ceremonien, vornehmlich aber derer Woywoden und Fürsten, ihre Regierungs-Art, Gewalt und Macht zu Kriegs- und Friedens-Zeiten, deroselben Tribut so sie sonst an die Ottomannische Pforte geliefert: was sonderlich in diesem Seculo vor Veränderungen und Troublen unter diesen Fürsten vorgegangen seyn, umbständlich vorgestellet worden, Insonderheit aber welcher Gestalt diese Länder sich Anno 1686 an die Cron-Polen ergeben, und was Anno 1698 daselbst mit denen Polnischen, Chur-Sächs. und Türckischen Armeen passiret, bevoraus aber was vermöge des neuen Frieden-Schlusses Anno 1699, wegen mehrgemeldter Länder zwischen Polen und der Pforte verändert worden*, F.l., f.e., 1699.

CURIÕSE BESCHREIBUNG VON DER MOLDAU UND WALLACHEY, WORINNEN DEROSELBEN ZUSTAND UND BESCHAFFENHEIT, GRÄNTZEN, LAGER, STÄDTE UND SCHLÖSSER, DER INNWOHNER SITTEN, RELIGION UND ANDERE CEREMONIEN, VORNEHMLICH ABER DERER WOYWODEN UND FÜRSTEN, IHRE REGIERUNGS-ART, GEWALT UND MACHT ZU KRIEGS- UND FRIEDENS-ZEITEN, DEROSELBEN TRIBUT SO SIE SONST AN DIE OTTOMANNISCHE PFORTE GELIEFERT; WAS SONDERLICH IN DIESEM SECULO VOR VERÄNDERUNGEN UND TROUBLEN UNTER DIESEN FÜRSTEN VORGEGANGEN SEYN, UMBSTÄNDLICH VORGESTELLET WORDEN, INSONDERHEIT ABER

WELCHER GESTALT DIESE LÄNDER SICH ANNO 1686 AN DIE CRON-POLEN ERGEBEN UND WAS ANNO 1698 DASELBST MIT DENEN POLNISCHEN, CHUR-SÄCHS. UND TÜRCKISCHEN ARMEEN PASSIRET, BEVORAUS ABER WAS VERMÖGE DES NEUEN FRIEDEN-SCHLUSSES ANNO 1699, WEGEN MEHRGEMELDTER LÄNDER ZWISCHEN POLEN UND DER PFORTE VERÄNDERT WORDEN

[...]. Bey Ausgang des vorigen Seculi und zwar Anno 1598 u.f. war dergleichen grosse Veränderung mit vielen denckwürdigen Zufällen inmassen der damahlige Fürst oder Woyvvode Michaël genand, ein tapffermuthiger und Kriegs erfahrner Herr, dem Türcken weiter keinen Tribut geben, sondern vielmehr sich dem Röm. Kayser als Könige in Hungarn Rudolph. II. ergeben und auf gewisse Masse submittiren wolte, aber endlich zu seinem Verderben.

Denn der Cardinal Andreas Bathori hatte sich vorhero sonder Bewilligung des Kaysers, des Fürstenthums Siebenbürgen angemasset und zugleich mit dem Türcken einen Bund gemachet, durch Hülffe des Woyvvoden in Moldau und der Türcken, auff allen Seiten in die Walachey eingefallen, gemeldten Woyvvoden Michael aus seinem Lande zu treiben und gar nieder zu hauen.

Dieser nun war allard und bekame des Cardinals Gesandten so nach Constantinopel gehen solten diese Sache zur Richtigkeit zubringen in die Hände und liesse dieselben alsobald niedersäbeln.

Das VII. Cap.

Weitere Fortsetzung dieser notablen Begebenheit

Hierauff nun brachte Michaël 3 000 Mann auff die Beine und bemächtigte sich Anno 1599. in Octobr. Cronstadt als einen vornehmen Pass zum Nachtheil des Cardinals, brachte auch die so genandten Zeigler auff seine Parthey mit Versprechung Kayserl. Gnade. Der Cardinal Bathori suchte durch listige Practiquen den Woyvvoden zu verführen vermittelst eines so genandten Nunc. Apostol. welcher ihm in Nahmen des Kaysers die Waffen niederlegen solte. Michaël aber wolte nicht pariren sondern nahme ihn als einen Betrüger gefangen und bekame ungesäumt mit seinen Völckern des Cardinals Armee unter die Augen.

Zuvor ehe die Schlacht angienge stellete der Woyvvode dem Cardinal vor die Augen das unschuldige Christen-Blut so ohne Noth vergossen wurde und zugleich die Verletzung des Juraments so der Cardinal als Fürst in Siebenbürgen dem Kayser abstatten solte; weiln er sich aber dessen verweigerte, sondern den Woyvvoden noch darzu schimpfflich als einen Vieh-Hirten und Kriegs-Unerfahrnen verrachtete, gienge dieser hitzig auff des Cardinals Armee loss so 20 000 bewehrter Mann starck war und schluge sie in die Flucht nach 5 Stündigen blutigen Gefechte, den 28. Octobr. d.A.

Also wurde des Cardinals Armee auffs Haupt geschlagen über 2 000. nieder gemacht und 10 000. gefangen, das Lager mit 45. Stücken und vieler Beute erobert, dahingegen der Michaël kaum 200. Mann verlohren. Solcher Gestalt zoge dieser tapffere Vieh-Hirte siegreich zu Sieben-Weissen-

burg in Siebenbürgen ein, welchem die Spannschaft und die Innwohner der Stadt auff eine Meil-Weges entgegenkamen und herein begleiteten.

Der Woyvvode schickte indessen 12 000. Mann eilends nach die Flüchtigen, sonderlich den Cardinal zu verfolgen solchen vornehmlich zu fangen, welchen auch nebst 5. andern Vornehmen seiner Bedienten die ausgeschickte Wallachen in einem Wald ertappet und aus übereilender Hitze den Kopff herunter gesäbelt, welchen sie auff eine Lantzen oder Piqve gesteckt und dem Woyvvoden zu Weisenburg praesentirt, welcher ernstlich begehret den Cörper auch herbey zu bringen, welches auch erfolget.

Hiernechst fertigte mehr gemeldter Woyvvode aus der Wallachey eine Gesandschafft in XX. Personen nach dem Kayser, wegen dieses herrlichen Sieges und eingenommenen Fürstenthums Siebenbürgens, so zu Wien und Praga wohl empfangen und mit güldenen Ketten beschenket worden und dagegen Kayserl. Abgesanten abgefertiget nach Siebenbürgen zu dem Woyvvoden Michaël, so auch zu Weisenburg herrlich eingeholet, tractiret, und nach abgelegter ihrer Commission wieder abgereiset, nachdem ihm der Woyvvode des Cardinals Haupt vorgezeiget und abconterfeyen lassen dem Kayser mitzubringen; den Leichnam aber liesse der Woyvvode zu Weisenburg in einem Closter ehrlich begraben.

Nach der Zeit als der Woyvvode die Huldigungen im Nahmen des Kaysers von Siebenbürgen eingenommen, geriethe er an dem Käserlichen Hoffe in einigen Verdacht wegen dieses Landes; dannenhero wolte der Kayserliche General Georgius Barba mit seinen Völckern nicht von dannen weichen welches dem Woyvvoden nicht gefallen, sagende er hätte den Cardinal und sein Heer ohne des Kayserlichen Generals Beystand überwunden und das Land gewonnen, welches er demnach dem Kayser willig abtreten wolte, wie dann auch dissfalls ein Kayserl. Commissarius daselbst angelanget.

Im folgenden Jahr 1600. kam ein Türckischer Gesandter zu Cronstadt zum Woyvvoden mit herrlichen Geschencken aus Befehl des Türckischen Kaysers unter denen Verheissungen den Woyvvoden von dem Römischen Kayser abwendig und dagegen dem Türcken anhängig zu machen sich sehr bemühete; der Woyvvode aber erklärte sich gegen den Kayserl. Commissarium, dass er bey dem Kayser beständig zu bleiben gedächte, jedoch aber weiln das Land Siebenbürgen ihme und seinem Sohne mit Liebe zugethan, dass der Kayser ihme solches erblich verschreiben und noch darzu Gross-Wardein und andere exteriores partes Hungariae, die vormals auch Siebenbürgen anhängig gewesen, übergeben wolte, auch was er weiter an Land und Leuten erobern würde, dass solches ihme und seinem Sohne verbleiben solte. Zum. 2. dass der Kayser ihm alle Dignitäten und Güter womit Sigismundus Bathori von dem Kayser begabet worden, gleichfalls ertheilen wollen, nebst einer erspriesslichen Hülffe am Gelde, wovor er selbst Volck werben könte. Zum 3. dass der Kayser wie auch alle andere Potentaten wenn er vom Feinde gefangen würde, ihn zu ranzioniren; im Fall auch, dass er aus Siebenbürgen und Wallachey vertrieben würde, dass der Kayser ihme ein jährliches Einkommen an 100 000. Rthlr. zum Unterhalt geben solte; wie er denn verhoffte, der Kayser als ein gewaltiger Potentat würde solches willigen und das Land Siebenbürgen ihme nicht entziehen, sondern wielmehr umb seiner getreuen Dienste wegen auch mit dem übrigen zum Siebenb. gehörigen Theil so der Kayser besässe, sammt dem Stücke

Landes biss an die Theisse, hergeben und ihme unterthänig machen, mit dem fernern Vermelden woferne der Kayser solches verwilligte, so wolte er noch in diesem Jahre so viel wider den Erb-Feind ausrichten, dergleichen zuvorhero in hundert Jahren nicht geschehen.

Im übrigen verlangte der Woyvvode von dem Kayser, er möchte auch einen andern Feld-Obristen an statt des Georg Basta in Ober-Ungarn setzen und verordnen, weiln er sich mit demselben nicht comportiren könte.

Das VIII. Cap.

Velcher Gestalt diese Widerspenstigkeit und Vorschläge abgelauffen seyn

Mitlerzeit nun als der Woyvvode mit denen Kayserl. Commissarien postulirte kame unvermuthete Zeitung und Alarm aus der Wallachey, wie nehmlich Sigismund Bathori mit Beystand der Türcken, Tartarn, Moldauer und Cosacken in Siebenbürgen einzufallen entschlossen sey;

Dagegen rüstete sich der Woyvvode Michaël starck dem Feinde nach der Moldau entgegen zu gehen; wie er denn auch alsobald, nachdem er mit denen Siebenbürgischen Ständen und Räthen darüber berathschlaget, viel Volcks zusammen gebracht, auch 8 000. freye Heyducken so sich zu ihme geschlagen, so gar dass er in kurzer Zeit in 50 000. gerüsteter Mann und erfahrne Kriegs-Leute ins Feld stellete, nebenst einer Artillerie von etlichen XX. Stücken.

Nachdem er nun zu Cronstadt gemustert in Jan. 1600. marchirte er mit der sämmlichen Armee, nehmlich 38 000 Schützen, 3 000. Cosacken, 4 000. Raitzische Pferde, 8 000. Frey Beuter etc. ungesäumt aus Wallachey über das beschwerliche Gebürge nach der Moldau seinen Feind auffzusuchen, so sich aber nicht sehen liesse, welcher aber alles auff dem Lande weggefressen und so dann die Flucht nach denen Polnischen Gräntzen genommen, sich zu verstärcken und den Woyvvoden anzugreiffen.

Indessen aber eroberte Michaël fast gantz Moldau; die Inwohner wurden mit Feuer und Schwerd erschrecket und weiln der Moldauische Woyvvode Jeremias seine Unterthanen bissher sehr beschweret von einem ieden Monatlich einen Ducaten genommen und was er nun an Bahrschafft zusammen geprest alles in Polen geflüchtet, so wurden die Unterthanen ihme auffsätzig und wolten lieber den Michaël zu ihren Herrn haben; wie denn auch geschehen.

Was nun derselbe mit seinem Volcke eroberte, das liesse er alsobald dem Kayser, ihm und seinem Sohne huldigen; hierauff verfolgte er den Woyvvoden Jeremiam welchen er auch dem 18. May an dem Fluss Niester angetroffen dessen Armee von 30 000. Mann gutes Kriegs-Volcks; mit denselben hielte er ein hitziges Treffen von X. Uhren frühe biss gegen Abend.

Ob sich nun gleich der Feind in solcher Schlacht gantz ritterlich gehalten, so hat dennoch der Wallachische Woyvvode den Sieg erlanget und den Feind in die Flucht geschlagen, dass dieser 8 000 und der Wallachen 2 000 auff der Wahlstadt blieben auch viel in der Flucht und in dem Niester umkommen.

Nach dieser Schlacht bemächtigte sich Michael Woyvvoda der gantzen Moldau, worinn er seinen Sohn hinterliesse, er aber gienge mit einem Theil seiner Armee nach Siebenbürgen, daselbst ihme der Kayserl.

Commissarius zu Weisenburg entgegen kam mit Golde im Nahmen des Kaysers; bald darauff wolten die Polen unter dem Gross-Cantzler Anno 1600. in der Moldau einfallen und den Woyvvoden Michaël daraus und aus der Wallachey treiben und sich derselben anmassen, weiln sie dem Sigismund Bathori viel Beystand an Volck und Gelde geleistet hätten.

Der Woyvvode machte sich fertig gegen den Feind berieff auch zum Beystand den Hungarischen Feld-Obristen, mit Vermelden gegen den Kayserl. Commissarium, auch durch Abgesandten an den Kayser, woferne Ihre Majest. dero Herrn Bruder etwa zum Stadthalter in Siebenbürgen und Moldau verordnen wolte, so wäre der Woyvvode erbötig solches alsobald abzutreten.

Im Fall aber der Kayser keinen abordnen würde, so versehe er sich gegen Dero Majest. sie würden ihn wegen getreuer Dienste und aufgesetzten Lebens-Gefahr solches besitzen und gouverniren lassen da er denn sich iederzeit treu und auffrichtig gegen den Kayser bezeugen und der Christenheit wider den Erbfeind gute Dienste thun wolte.

Allein dessen ungeachtet hielte man am Kayserl. Hofe den Woyvvoden verdächtig, entweder aus erheblichen oder auch Regiersüchtigen Ursachen den Woyvvoden dieses Landes Stadthalterschafft nicht zulassen.

Derowegen ward ihme im Nahmen des Kaysers durch den General Barta und Kayserl. Commissarium anbefohlen das Land Siebenbürgen dem gemeldten Feld-Obristen Barta, als Kayserl. Stadthalter einzuräumen biss auff weitere Kayserl. resolution.

Der Woyvvode hingegen wolte nicht pariren, sondern widerwillen des Kaysers das Land regieren; und weilen er viel Siebenbürgische Herren hingerichtet und den Woyvvoden Jeremias aus der Moldau vertrieben, so wurde er mit Gewalt durch des Barta Kriegs-Volck aus dem Lande getrieben, worüber aber unweit Weisenburg eine blutige Action beyderseits vorgegangen im Sept. 1600., worbey der Woyvvode 4 000. Mann sammt 12. Stücken verlohren und das Land räumen müssen.

Also war Michael Woyvvode unglücklich, welchen Sigismund Bathori mit seinen Völckern in denen Wallachischen Gräntzen auch angegriffen dass er mit Verlust weichen müssen daher er genöthiget beym Kayser umb Gnade und Hülffe anzusuchen und um sicher Geleit sich persönlich beym Kayser zu verantworten; und damit man Ihme desto mehr trauen möchte hat er seine Gemahlin und seinen gantzen Schatz dem Kayserlichen Stadthalter Barta zum Geissel angeboten.

Solcher Gestalt ertheilte der Kayser ihme einen sichern Pass zu seiner Verantwortung ; auch solte ihm Barta beyspringen. Bey diesen Zufällen fertigten 5. Gespannschafften aus Wallachey ihre Deputirten an den Barta mit freundlichen Ersuchen damit sie unter dem Kayserl. Schutz, entweder beym Michaël Woyvvoden oder bey einem Kayserl. verordneten Gouvernatorn daselbst auffgenommen werden möchte.

Mitler Zeit kam der Woyvvode Michaël aus der Moldau mit 70. Pferden, worunter viel vornehme Herren, in Wien an, welchen des Kaysers Hr. Bruder Matthias stattlich empfangen umb von dannen nach Prage zum Kayser selbst zu gehen, muste aber auff Kayserliche Ordre zu Wien verbleiben biss auff fernern Bescheid.

Das IX. Cap.

Was weiter in dieser und ander Begebenheit vorgegangen und · welcher Gestalt der Woyvvoda umbgebracht worden sey

Bey diesen Veränderungen empörten sich die Ständte und Unterthanen wider die Kayserlichen, weiln der Stadthalter Barta dieselben beschwerte, theils wegen der Aufflagen, theils der Religion halber; indessen reisete der offtgemeldte Woyvvoda nach Prage zum Kayser, wiewohln gar betrübt und bekümmert nachdem er Post bekommen dass Seine Gemahlin und Kinder von denen Siebenbürgern gefangen wären m. Mart. Anno 1601. kahm er mit 35. Personen zu Prage an; weiln er nun ein erfahrner Kriegs-General und ansehnliche Person war, so hielte man ihn gar herrlich mit Panqveten und ander Höffligkeit. Dagegen er sich erbote das eusserste zu thun wider den Erb-Feind der Christenheit zum Guten; hierauff ward er vertröstet in kurtzen mit Volck und Gelde vom Hofe wieder abgefertiget zu werden und die Empörung in Siebenbürgen zu stillen, iedoch mit Bedinge seine Gemahlin und Kinder als Geiseln nach Prage zu liefern, welche indessen die Siebenbürger wieder auff freyen Fuss gestellet hatten nachdem sie vernommen dessen gute Verrichtung zu Prage.

Alleine diese guten Vorschläge und Tractament wurden in kurtzen zu des Woywoden Verderben gerichtet; mitlerzeit fiele Sigismund Bathori mit einer starcken Kriegs-Macht worunter viel Siebenbürger daselbst ein, dieses Land Siebenbürgen wider den Kayser einzunehmen, dagegen musste der Woywoda mit dem Feld-Obristen Barta zu Felde gehen wider den Bathori, welcher 40 000. Mann starck war, darunter 12 000. Türcken und Tartarn mit welchen der Woyvvoda und Bartha, die nur 18 000. starck, Anno 1601. m. Aug. getroffen und in einer blutigen Action des Bathori Armee gantz zertrennet, aus Siebenbürgen in die Flucht geschlagen, mit Verlust 10 000. der Seinigen, das gantze Lager, 40. Stücke, 150. Standarten und Fahnen samt anderer Beute erobert, wovon dem Kayser zu Prage 110. Fahnen, nebst des Bathori Cantzelley praesentirt worden.

Nach erhaltener dieser stattlichen Victorie giengen die beyden Generalen Barta und der Woywode nach Clausenburg fernere Anstalt zu machen, sonderlich der Woywode welcher bisshero tapffer sich erwiesen [...] wie er das Fürstenthum Siebenbürgen in seinen Händen behalten möchte. Wie man ihn am Kayserl. Hofe beschuldiget als wann er mit denen Türcken, Tartarn und Polacken gefährliche Practicken gepflogen, auch grosse Tyranney an dem gemeinen Land-Volcke verübet, dagegen der General Barta ihn gebeten solches abzustellen, worauff aber der Woywode trotzig geantwortet, dass weder der Barta noch der Römische Kayser weiter sein Herr wäre, weiln er nun das Land in seinen Händen und Gewalt hätte. Diese verwegene hitzige Rede brache dem Woywoden den Halss; massen der Barta denselben dem 18. Aug. d. Ann. in Kriegs-Rath beschieden unter dem Vorwand wichtige Sachen zu berathschlagen; dessen sich aber der Woywode damahls geweigert zu erscheinen, vielleicht merckende dass ein blutiger Rath wider ihn beschlossen sey; dannenhero beorderte Barta ungesäumt 2. Fähnlein Teutsche und 2. Wallonen sämtl. Reutern des Woywoden Zelt zu umbringen und ihn lebendig gefangen zu nehmen.

Als sie nun vor den Woywoden kahmen und demselben den Kayserlichen Befehl angezeigt, dass er des Kaysers Gefangener seyn und sich

willig ergeben solte; so rieffe er seinen Leutenant zu umb Hülffe, grieffe nach seinem Säbel der im Gezelt hinge und hiebe auch nach dem Teutschen Haupt-Mann, darüber der Wallonische Hauptmann ergrimmet dass erihn alsbald mit einer Partisan durchstach da dann der Teutsche Hauptmann ihm den Kopff abhiebe. Also ist der Woywode samt noch einem Wallachen unter seinem Gezelt niedergemacht und sein Cörper einen gantzen Tag unbegraben gelegen. Die Wallonen sind alsobald in der Wallachen Lager eingefallen, geplündert und unter des Woywoden Gezelt Brieffe gefunden, die der Barta dem Kriegs-Volck vorgelesen, woraus zu ersehen welcher Gestalt er mit dem Kayser fälschlich gehandelt habe; dannenhero wäre ihm so gelohnet worden.

Deme sey nun wie ihm wolle, so war dieser tapffere Kriegs-General eines so plötzlichen Toden und unglücklichen Endes unwürdig, sondern man hätte demselben wegen seiner grossen Dienste wie vormals Zeit geben sollen sich zu verantworten; denn die Kayserl. hatten ihn ohne dem in ihren Händen und waren stärker als die Seinigen. Dieses war also der Danck seiner Dienste und Ausgang eines solchen Kriegs-erfahrnen Woywoden aus der Wallachey [...].

INTERESANTA DESCRIERE A MOLDOVEI ŞI VALAHIEI ÎN CARE S-AU PREZENTAT SITUAŢIA ACESTORA ŞI STRUCTURA, FRONTIERELE, TABERELE, ORAŞELE ŞI CETĂŢILE LOR, MORAVURILE, RELIGIA ŞI ALTE CEREMONII ALE AUTOHTONILOR, DAR MAI ALES VOIEVOZII, PRINCIPII LOR, FELUL GUVERNĂRII, FORŢA ŞI PUTEREA LOR ÎN TIMP DE RĂZBOI ŞI DE PACE; TRIBUTUL ŞI CELELALTE CE LIVREAZĂ PORŢII OTOMANE; SCHIMBĂRILE ŞI TULBURĂRILE CE S-AU PETRECUT ÎN ACEST SECOL SUB ACEŞTI PRINCIPI; DAR ÎN SPECIAL MODUL CUM S-AU SUPUS ACESTE ŢĂRI COROANEI POLONIEI ÎN ANUL 1686 ŞI CE S-A ÎNTÎMPLAT ÎN ANUL 1698 ACOLO ARMATELOR POLONE, ALE PRINŢULUI ELECTOR SAXON ŞI <ARMATELOR> TURCEŞTI, ÎNAINTE DE TOATE ÎNSĂ CE S-A SCHIMBAT ÎN BAZA PĂCII ÎNCHEIATE ÎN ANUL 1699 ÎNTRE POLONIA ŞI POARTĂ ÎN LEGĂTURĂ CU ACESTE ŢĂRI REPETAT MENŢIONATE

[...]. La sfîrşitul secolului trecut, şi anume în anul 1598 şi următorii, a avut loc o schimbare atît de mare cu multe întîmplări memorabile încît principele sau voievodul de atunci, numit Mihai, domn curajos în luptă şi experimentat în războaie, n-a mai vrut să dea turcului * nici un tribut, ci, dimpotrivă, a vrut să se supună şi, într-o anumită măsură, să se subordoneze împăratului roman şi rege al Ungariei Rudolf al II-lea, dar pînă la urmă spre pieirea lui.

Căci cardinalul Andrei Báthory pusese înainte de aceasta, fără învoirea împăratului, stăpînire pe principatul Transilvaniei [1], făcînd în acelaşi timp alianţă cu turcul *; voia cu ajutorul voievodului Moldovei şi al turcilor să invadeze din toate părţile Valahia, să alunge din ţara sa şi chiar să răpună pe menţionatul voievod Mihai.

Acesta a fost alertat şi a pus mîna pe solul cardinalului, care trebuia să meargă la Constantinopol să perfecteze lucrurile, şi a pus numaidecît să fie ucis.

Capitolul al VII-lea

Continuarea acestei întîmplări memorabile

După aceasta Mihai a ridicat 3 000 de ostaşi şi a pus stăpînire pe Braşov, o trecătoare importantă, în octombrie anul 1599, în dezavantajul cardinalului, i-a adus de partea sa şi pe aşa-numiţii secui, promiţîndu-le graţia împăratului. Cardinalul Báthory a încercat să-l înşele pe voievod prin practici viclene, prin mijlocirea unui aşa-numit nunţiu apostolic [2], care ⟨vorbind⟩ în numele împăratului ⟨a zis că⟩ ar trebui să depună armele; Mihai n-a voit însă să dea scultare, ci l-a luat prizonier ca pe un înşelător şi a apărut neîntîrziat cu trupele sale în faţa armatei cardinalului.

Mai înainte, pînă a nu începe bătălia, voievodul i-a arătat cardinalului că se varsă sînge nevinovat creştin fără a fi nevoie şi totodată ⟨i-a zis⟩ că a călcat jurămîntul pe care cardinalul, în calitatea sa de principe al Transilvaniei, trebuia să-l depună în faţa împăratului; deoarece el a refuzat aceasta, ba chiar a batjocorit pe voievod, dispreţuindu-l ca pe un păzitor de vite şi neexperimentat în războaie, acesta s-a repezit înfuriat împotriva armatei cardinalului, care era de 20 000 de ostaşi şi a pus-o pe fugă după o bătălie de 5 ore, la 28 octombrie [3], anul Domnului.

Armata cardinalului a fost deci zdrobită, peste 2 000 au fost ucişi, iar 10 000 făcuţi prizonieri; iar tabăra împreună cu 45 de tunuri a fost cucerită; Mihai, dimpotrivă, a pierdut abia 200 de oameni. În felul acesta, acest viteaz păzitor de vite [4] a intrat victorios în Alba Iulia din Transilvania, venindu-i în întîmpinare, cale de o milă, autorităţile comitatului şi locuitorii oraşului, şi însoţindu-l în oraş.

Între timp, voievodul a trimis în grabă 12 000 de ostaşi să urmărească fugarii, în special pe cardinal, pe care voia să-l prindă. Acesta împreună cu alţi cinci slujitori mai de seamă ai săi au fost prinşi într-o pădure de valahii [5] trimişi, care într-o furie pripită i-au tăiat capul cu spada, l-au înfipt într-o lance şi l-au prezentat voievodului la Alba Iulia; acesta a cerut să fie adus şi corpul, ceea ce s-a şi întîmplat.

După aceasta, des menţionatul voievod al Valahiei a pregătit o solie de 20 de persoane către împărat, în urma acestei victorii mărețe şi a ocupării principatului Transilvaniei, care a fost bine primită la Viena şi Praga şi dăruită cu lanţuri de aur; în schimb, s-au trimis soli imperiali în Transilvania, la voievodul Mihai, care au fost primiţi şi trataţi în chip măreţ la Alba Iulia şi au plecat din nou, după îndeplinirea misiunii lor, după ce voievodul le-a arătat capul cardinalului şi a pus să se facă portretul acestuia spre a fi dus împăratului : voievodul a dispus ca rămăşiţele pămînteşti să fie înmormîntate cu cinste la Alba Iulia, într-o mănăstire.

După ce voievodului i s-au prezentat, în numele împăratului, jurămintele omagiale ale Transilvaniei, el a ajuns la Curtea imperială în oarecare bănuială, din cauza acestei ţări; de aceea generalul imperial Gheorghe Basta n-a voit să se mişte de acolo cu trupele sale, ceea ce nu i-a plăcut voievodului, spunînd că el îl înfrînsese pe cardinal şi armata sa fără ajutorul generalului imperial şi a ocupat ţara, pe care apoi voia să i-o cedeze de bună voie împăratului, după cum şi sosise deja, acolo, în acest scop, un comisar imperial.

În anul următor, 1600, veni un sol turcesc la Braşov, la voievod, cu daruri mărețe, din ordinul împăratului turcesc, stăruind mult cu îndemnuri către voievod să se întoarcă dinspre împăratul roman şi, în schimb , să devină dependent de turc * ; voievodul a declarat însă față de comisarul imperial că el gîndeşte să rămînă constant alături de împărat, totuşi, Transilvania fiindu-i ataşată lui şi fiului său, împăratul să i-o atribuie ereditar şi, pe lîngă aceasta, Oradea şi alte părți exterioare ale Ungariei, care depinseseră înainte de Transilvania, precum ceea ce ar mai urma să cucerească el, în continuare, ca ținuturi şi oameni, să-i rămînă lui şi fiului său. În al doilea rînd, ca să primească şi el de la împărat toate demnitățile şi moşiile cu care fusese dăruit Sigismund Báthory de către împărat ; de asemenea, să binevoiască a-i acorda un ajutor valoros în bani, cu care să poată recruta trupe. În al treilea rînd, împăratul şi toți ceilalți potentați să-l răscumpere, dacă inamicul l-ar face prizonier. La fel, în cazul că ar fi fost nevoit să părăsească Transilvania şi Valahia, împăratul să-i dea pentru întreținere un venit de 100 000 taleri imperiali. După cum spera, împăratul, ca mare potentat, va aproba acestea şi nu-i va lua țara Transilvaniei, ci, dimpotrivă, pentru credincioasele sale servicii, îi va ceda şi partea ce ținea de Transilvania şi pe care o posedă împăratul, împreună cu bucata de pămînt pînă la Tisa ; a mai anunțat că, dacă împăratul aprobă acestea, atunci el, încă anul acesta, va întreprinde acțiuni împotriva duşmanului de moarte, atîtea cîte nu s-au întîmplat în o sută de ani anteriori.

Pe lîngă aceasta, voievodul i-a cerut împăratului să numească un alt general în locul lui Gheorghe Basta în Ungaria Superioară, deoarece el nu se poate înțelege cu acesta.

Capitolul al VIII-lea

Cum s-a desfăşurat această încăpățînare şi propunere

Între timp, pe cînd voievodul trata cu acei comisari imperiali, sosi pe neaşteptate ştirea alarmantă, din Valahia, cum că Sigismund Báthory este hotărît să năvălească cu ajutorul turcilor, tătarilor, moldovenilor şi cazacilor în Transilvania.

În schimb, voievodul Mihai s-a înarmat puternic să meargă să întîmpine duşmanul în Moldova ; după cum foarte curînd, după ce s-a sfătuit cu stările transilvănene şi cu consilierii, a adunat multe trupe, precum şi 8 000 de haiduci liberi, care i s-au alăturat lui, astfel, încît, în scurtă vreme, a pus pe picior de război 50 000 de oameni înarmați şi războinici încercați, pe lîngă o artilerie de 20 piese.

După ce a trecut-o în revistă la Braşov, în ianuarie 1600, a mărşăluit neîntîrziat cu întreaga armată, anume 38 000 puşcaşi, 3 000 cazaci, 4 000 călăreți sîrbi, 8 000 haiduci etc. din Valahia peste munții anevoioşi în Moldova, spre a urmări duşmanul, care însă nu se lăsa văzut, dar luase toate alimentele din țară şi apoi o pornise la fugă spre granițele polone, ca să se întărească şi să-l atace pe voievod.

Între timp, Mihai a luat în stăpînire aproape întreaga Moldovă ; locuitorii au fost trecuți prin foc şi sabie [6] şi fiindcă voievodul moldovean Ieremia îşi apăsase foarte tare supuşii pînă acum, luînd lunar de la fiecare un ducat şi fiindcă fugise în Polonia ducînd tot ce a mai putut stoarce în bani, astfel încît supuşii îi erau ostili şi vroiau să-l aibă mai bucuros pe Mihai ca domn, aşa cum s-a şi întîmplat.

Pe cei cuceriţi, cu trupele sale, i-a pus imediat să jure împăratului, lui şi fiului său; după aceasta a urmărit pe voievodul Ieremia pe care-l şi ajunse, la 18 mai, la rîul Nistru; armata acestuia era de 30 000 soldaţi buni de luptă; cu aceştia a avut o ciocnire violentă de la ora 10 <dimineaţă> pînă seara [7].

Deşi inamicul a rezistat absolut cavalereşte în această bătălie, totuşi voievodul valah a obţinut victoria, punînd pe fugă inamicul, astfel, încît, acesta a pierdut pe cîmpul de luptă 8 000 de oameni, iar dintre valahi 2 000; de asemenea, mulţi au pierit în timpul fugii şi în apele Nistrului.

După această luptă, voievodul Mihai a pus stăpînire pe întreaga Moldovă, unde îl lăsă pe fiul său, el însuşi se întoarse cu o parte a armatei în Transilvania, unde îi veni în întîmpinare comisarul imperial din Alba Iulia, cu aur, în numele împăratului; curînd după aceea au năvălit în Moldova polonii, sub marele cancelar, în anul 1600, alungîndu-l pe Mihai de acolo şi din Valahia, punînd stăpînire pe ea, sub motiv că ar fi dat mult ajutor în trupe şi bani lui Sigismund Báthory.

Voievodul se pregăti contra duşmanului, îl chemă în ajutor şi pe generalul din Ungaria[8], anunţînd pe comisarul imperial şi, prin soli, pe maiestatea sa imperială că, în caz că acesta ar voi să numească pe fratele său locţiitor în Transilvania şi Moldova, voievodul ar fi dispus să le cedeze numaidecît.

Dar, în cazul că împăratul n-ar numi pe nimeni, atunci se aşteaptă ca maiestatea sa să-i lase stăpînirea şi guvernarea lor pentru credincioasele servicii şi primejduirea vieţii, căci el se va dovedi totdeauna fidel şi sincer faţă de împărat şi va face servicii bune creştinătăţii, împotriva duşmanului de moarte.

Fără a se ţine seama însă de acestea, la curtea imperială voievodul era socotit suspect, fie din motive importante, fie din pofta de a guverna a altora, pentru a nu-i lăsa voievodului locotenenţa acestei ţări.

Din această cauză, în numele împăratului, li s-a ordonat generalului Basta şi comisarului imperial ca ţara Transilvaniei să fie predată generalului menţionat, Basta, ca locţiitor imperial, pînă la o altă dispoziţie imperială.

Voievodul însă n-a voit să dea ascultare, ci să guverneze ţara, contrar voinţei împăratului; şi fiindcă el executase mulţi nobili transilvăneni şi gonise pe voievodul Ieremia din Moldova, a fost el însuşi alungat din ţară cu forţa de către trupele generalului Basta, după ce dăduse o bătălie [9] sîngeroasă nu departe de Alba Iulia, în septembrie 1600, în care voievodul a pierdut 4 000 de oameni împreună cu 12 tunuri şi a trebuit să părăsească principatul.

Mihai voievod a fost lipsit de noroc, fiind de asemenea atacat de Sigismund Báthory [10] cu trupele sale la frontierele Valahiei, astfel, încît, a trebuit să se retragă cu pierderi; de aceea a fost nevoit să ceară graţia şi ajutorul împăratului şi salvconduct pentru a răspunde personal în faţa împăratului şi, ca să fie cît mai crezut, i-a oferit locţiitorului imperial, Basta, ca ostateci, pe soţia sa şi întreaga comoară.

În acest fel împăratul i-a dat trecere sigură, pentru a răspunde în faţa lui; şi Basta trebuia să-i vină în ajutor. În aceste împrejurări, cinci judeţe din Valahia şi-au trimis deputaţii la Basta, cu cererea amicală că doresc să fie primite sub protecţia imperială, fie sub Mihai voievod, fie sub a unui guvernator numit de împărat.

Între timp voievodul Mihai sosì din Moldova[11], cu 70 de călăreţi, printre care mulţi domni de neam, la Viena, fiind primiţi festiv de fratele împăratului, Mathias, ca de acolo să meargă la Praga la însuşi împăratul; dar, din ordinul împăratului, a trebuit să rămînă la Viena, pînă la o altă dispoziţie.

Capitolul al IX-lea

Ce s-a întîmplat în continuare şi în ce mod a fost asasinat voievodul

În cursul schimbărilor, stările și supușii s-au răsculat împotriva imperialilor, pentru că locțiitorul Basta îi oprima în parte prin dări, în parte din cauza religiei. În această vreme, voievodul călători la Praga, la împărat, foarte tulburat și mîhnit, după ce i s-a comunicat că soţia şi copii săi ar fi fost făcuţi prizonieri de transilvăneni[12]. În luna martie, anul 1601, sosi la Praga cu 35 de persoane; pentru că el era un general experimentat în războaie și o persoană de vază, a fost cinstit în mod măreţ cu banchete și alte onoruri. În schimb, el se oferi să lupte pînă la capăt împotriva inamicului de moarte, spre binele creştinătăţii. După aceasta, i s-a promis că în scurtă vreme va fi trimis de la curte cu oameni şi bani ca să potolească răscoala din Transilvania, cu condiţia ca soţia şi copiii săi să fie trimişi ca ostateci la Praga. Pe aceștia transilvănenii[13] îi puseseră între timp din nou în libertate, după ce au aflat acest bun aranjament de la Praga.

Dar aceste bune proiecte şi tratamente au fost îndreptate în scurtă vreme spre pieirea voievodului. Între timp, Sigismund Báthory a năvălit cu o puternică armată, în care erau mulţi transilvăneni, în ţară, ca să ocupe Transilvania, împotriva împăratului. Voievodul împreună cu generalul Basta au trebuit să meargă împotriva lui Báthory, care avea o armată de 40 000 oameni, printre care 12 000 turci şi tătari. Voievodul şi Basta, care aveau numai 18 000 de oameni, în luna august 1601, într-o acţiune sîngeroasă au zdrobit complet armata lui Báthory[14], alungînd-o din Transilvania, urmărind-o în timp ce fugea şi cauzîndu-i pierderi de 10 000 de oameni. Au cucerit întreaga tabără, cu patruzeci de tunuri, 150 de însemne şi steaguri, împreună cu altă pradă, din care i s-au prezentat împăratului la Praga 110 steaguri împreună cu arhiva lui Báthory.

După obţinerea acestei victorii, au plecat ambii, generalul Basta şi voievodul, la Cluj, pentru a lua alte măsuri, în special voievodul, care pînă atunci se dovedise viteaz, căutînd în acelaşi timp [. . .] modalitatea de a păstra în mîinile sale Transilvania. A fost acuzat la Curtea imperială că ar fi urmat tratative periculoase cu turcii, tătarii şi polonii şi ar fi exercitat şi o mare tiranie împotriva poporului de rînd; în schimb, generalul l-ar fi rugat să se oprească de la acestea, la care voievodul a răspuns provocator că nici generalul Basta, nici împăratul nu mai sînt stăpîni peste el, deoarece acum el ar avea ţara şi puterea în mîna sa. Acest limbaj înfierbîntat şi arogant a rupt gîtul voievodului. Basta, în 18 august, l-a chemat la consiliul de război, sub pretext de a discuta chestiuni importante; la care însă voievodul a refuzat să apară atunci, poate, observînd că s-au hotărît împotriva lui măsuri sîngeroase; după aceasta Basta a ordonat fără întîrziere ca două grupuri de germani şi două de valoni să asasineze pe toţi călăreţii de la cortul voievodului, iar pe el să-l prindă viu.

Cînd au ajuns ei în fața voievodului și i-au arătat ordinul imperial, prin care era declarat prizonierul împăratului, și zicînd că ar trebui să se predea de bunăvoie, el își chemă locotenentul în ajutor, își apucă repede sabia care atîrna în cort și izbi spre căpitanul german; atunci, căpitanul valon s-a înfuriat, străpungîndu-l cu o halebardă, iar căpitanul german i-a retezat capul. Așa a fost ucis voievodul în cortul său împreună cu încă un valah; corpul său a zăcut o zi întreagă neînmormîntat. Valonii au năvălit numaidecît în tabăra valahilor, au jefuit și au găsit în cortul voievodului scrisori, pe care Basta le-a citit în fața trupelor, pentru a se vedea din ele în cel fel a tratat nesincer cu împăratul, zicînd că pentru aceasta el a meritat ceea ce i s-a întîmplat.

Fie acum, cum o vrea, dar acest viteaz general în războaie n-a meritat o moarte atît de neașteptată și un sfîrșit atît de nefericit, ci, pentru marile sale servicii, ar fi trebuit să i se dea timp, spre a da socoteală, căci imperialii îl aveau oricum în mîini și erau mai puternici decît oamenii lui. Acesta a fost sfîrșitul voievodului din Valahia, oțelit în războaie, și răsplata pentru serviciile sale.

[*] Sultanul.

[1] 19/29 martie 1599.

[2] Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68

[3] 1599, la Șelimbăr.

[4] Autorul preia cuvintele denigratoare rostite de Andrei Báthory la adresa lui Mihai Viteazul, în ajunul bătăliei de la Șelimbăr.

[5] V. n. 14, p. 68 și p. 179-182.

[6] În mai 1600; afirmația că locuitorii Moldovei au fost trecuți prin foc și sabie de trupele muntene este falsă, însuși autorul infirmînd-o, mai jos, cînd relatează că moldovenii l-au întîmpinat pe Mihai cu bucurie, din pricina fiscalității excesive și a regimului despotic impuse de Ieremia Movilă. V. și n. 19, p. 68.

[7] V. n. 19, p. 68.

[8] Gheorghe Basta.

[9] La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

[10] Mihai a fost atacat de armata polonă condusă de cancelarul Jan Zamoyski.

[11] Din Muntenia, Mihai a trecut în Transilvania și apoi în Ungaria, ajungînd la 2/12 ianuarie 1601 la Viena.

[12] V. n. 24, p. 69.

[13] V. n. 6, p. 39.

[14] La Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

ABBREGE' DE L'HISTOIRE DES TVRCS,

Contenant tout ce qui s'est passé de plus remarquable sous le regne de vingt-trois Empereurs.

Recueilly tres-soigneusement par le Sieur DV VERDIER, *Historiographe de France.*

Enrichy en cette derniere Edition de leurs Portraits, & de plusieurs remarques curieuses, reveu, corrigé & augmenté par I. P.

TOME TROISIE'ME.

A LYON,
Chez JEAN BRVYSET, ruë noire, aux bons Pelerains.
M. DC. LXXXI.
Avec Approbation & Permission.

GILBERT SAULNIER DU VERDIER

Din numeroasele opere istorice ale lui Gilbert Saulnier du Verdier, unul din cei mai fecunzi scriitori francezi, istoriograf al Franței, mort în 1686, menționăm: *Abbrégé de l'histoire d'Angleterre, d'Ecosse et d'Irlande*; *Abbrégé de l'histoire d'Espagne continué jusques à l'an 1666*; *Abbrégé chronologique de l'histoire romaine* ...; *Abbrégé de l'histoire des Turcs*..., care tratează despre istoria turcilor pînă în anul 1675 și în care se găsesc numeroase știri despre relațiile țărilor române cu Imperiul otoman.

Ediția folosită: *Abbrégé de l'histoire des Turcs, contenant tout ce qui s'est passé de plus remarquable sous le regne de vingt-trois Empereurs*..., vol. 3, Lyon, Jean Bruyset, 1681, p. 41-42; 73-74.

ABBRÉGÉ DE L'HISTOIRE DES TURCS, CONTENANT TOUT CE QUI S'EST PASSÉ DE PLUS REMARQUABLE SOUS LE REGNE DE VINGT-TROIS EMPEREURS

[...]. Ce ne fut pas seulement en Transsilvanie qu'il y eust des remuëmens et des changemens [...]. Les Valaques ne pouvans souffrir les tyrannies de leur Vaivode, qu'on nommoit Alexandre, l'accuserent devant Amurat qui le fit mourir: les Ianissaires se revolterent, parce qu'on ne les avoit payez que de faux argent. Un Prince nommé Michel, descendu des anciens Vaivodes de Moldavie, mis en possession de cette Principauté de Valaquie c'estoit un homme genereux, il en donna de tres belles marques: car s'estant proposé d'abord d'affranchir son pays de la tyrannie des Turcs, il fit alliance avec le Vaivode de Moldavie, & ces deux se mirent sous la protection du Prince de Transsilvanie, sous les apparences qu'il ne seroit point abandonné par l'Empreur ny par Roy de Pologne son oncle. Nous verrons les effets de cette confederation sous le regne de Mahomet; achevons celui d'Amurat, dont il ne nous reste plus gueres à parler.

Il estoit encor dans le déplaisir de la revolte de ses Ianissaires, qui fut appaisée; parce qu'il leur fit donner d'autre argent, quand il apprit l'alliance du Prince de Transsilvanie avec l'Empereur, & celle des Vaivodes de Moldauie & de Valaquie avec ce Prince. C'estoit une affaire tres importante à la gloire de son Estat; il en conceut aussi un regret si sensible & violent, qu'il le mit peu de jours apres au tombeau. Quelques-uns tien-

nent pourtant qu'il mourut d'une apoplexie, causée par un trop grand excez de boire. Quoy qu'il en soit il cessa de vivre l'an 595, le quarante septième de son âge, et le vingtième de son Empire, Clement VII tenant à Rome la Chaire du Prince des Apostres, Rodolphe l'Empire, et Henry IV le Sceptre de France, Mahomet son fils occupa le throsne apres luy.

[...]. Cependant il arriva d'estranges choses en Transsiluanie; Sigismond rompit l'alliance qu'il avoit faite avec l'Empereur, remit l'entier gouvernement de son Estat au Cardinal André Bartory, qui l'avoit tousiours traité d'ennemy : cet indigne Prelat fit une alliance secrette avec le Turc, s'empara de cette Province, gagna la bien veillance du Moldave, & ne se trouvant pas assez grand Seigneur, entreprit des dépoüiller encor le Prince Michel de la Principauté de Valaquie. Mais ce brave Palatin ayant sçeu que cet ambitieux Cardinal & le Moldave armoient contre lui il mit tous ses amis aux champs, marcha contre ses ennemis, les défit, se rendit maistre d'Albe-Iule & pour le dire en peu de paroles, conquit toute la Transsiluanie sous le nom de l'Empereur Rodolphe.

REZUMAT AL ISTORIEI TURCILOR, CONŢINÎND ŢOT CEEA CE S-A PETRECUT MAI DEOSEBIT SUB DOMNIA A DOUĂZECIŞITREI DE ÎMPĂRAŢI

[...]. Nici Valahia n-a fost scutită de frămîntări şi schimbări ca şi Transilvania [...].

Valahii, nemaiputînd suporta tirania voievodului lor Alexandru, l-au acuzat în faţa lui Murad [1], care porunci să fie ucis. Se răsculară şi ienicerii, deoarece fuseseră plătiţi cu bani falşi. Mihai, coborîtor din vechii voievozi ai Moldovei [2], înscăunat la domnia principatului Valahiei, era un om generos; el ne-a dat frumoase mărturii căci, propunîndu-şi mai întîi să scape ţara de jugul turcilor, a făcut o alianţă cu voievodul Moldovei, şi amîndoi şi-au asigurat protecţia principelui Transilvaniei gîndind că acesta nu va fi părăsit de împărat şi nici de regele Poloniei, unchiul său. Vom vedea efectele acestei confederaţii, sub domnia lui Mehmed, dar să sfîrşim mai întîi cu Murad, despre care nu mai avem multe de spus.

Se mai găsea încă sub neplăcuta impresie a revoltei ienicerilor, care fusese aplanată prin plata altor bani, cînd îi parveni ştirea despre alianţa principelui transilvănean cu împăratul şi despre aceea a voievozilor Moldovei şi Valahiei cu acest principe. Era o grea lovitură dată faimei statului său. A fost afectat într-un mod atît de puternic, încît n-a putut suporta şi a murit în cîteva zile. O altă versiune asupra morţii lui afirmă că aceasta s-ar fi datorat apoplexiei provocată de excesul de băutură. Oricare ar fi adevărul, el a încetat din viaţă în anul 1595, în vîrstă de 47 de ani, în al douăzecilea an al domniei, pe vremea cînd Clement al VII-lea [3] deţinea la Roma scaunul de suveran pontif, Rudolf pe cel al imperiului şi Henric al IV-lea sceptrul Franţei; Mehmed, fiul său, ocupă tronul.

[...]. Între timp [4], se petrecură schimbări deosebite în Transilvania. Sigismund rupse alianţa făcută cu împăratul şi predă întreaga guvernare a provinciei cardinalului Andrei Báthory, care-l tratase întotdeauna ca duşman. Acest prelat nedemn, încheie o alianţă secretă cu turcii, ocupă această provincie, cîştigă bunăvoinţa voievodului Moldovei şi, socotind

că nu este destul de mare senior, încercă să-l deposedeze pe Mihai de principatul Valahiei. Dar acest domn curajos, aflînd că ambițiosul cardinal împreună cu voievodul Moldovei[5] uneltesc împotriva lui, își plasă toți prietenii în tabere, porni împotriva vrăjmașilor, îi înfrînse și se făcu stăpîn pe Alba Iulia și, pentru a spune în puține cuvinte, ocupă întreaga Transilvanie în numele împăratului Rudolf [...].

[1] Sultanul Murad al III-lea (1574–1595).
[2] V. n. 2, p. 102 și n. 5, p. 218.
[3] Este vorba de pontificatul lui Clement al VIII-lea (1592–1605) și nu al lui Clement al VII-lea (1523–1534).
[4] 1599.
[5] Ieremia Movilă.

IDEA GENERALE
DEL REGNO
D'VNGHERIA,

Sua Descrittione, Costumi, Regi, e Guerre;

Con i motiui dell'vltima sollevatione,

Inuasione de' Turchi, Assedio, e Liberatione

DI VIENNA,

E progressi dell' Armi Cristiane.

Al Reuerendissimo Padre

D. PIETRO SAGREDO

Abate, e Presidente Generale della Congreg. Casinense.

DA D. CASIMIRO FRESCHOT B.

IN VENETIA, M. DC. LXXXIV.

Per Lorenzo Marchesini
all' Insegna della Sapienza.
Con Licenza de' Superiori, e Priuilegio.

CASIMIR FRESCHOT

Scriitor laborios, Casimir Freschot a tradus şi publicat în Italia şi în Olanda, între anii 1676—1716, 35 de lucrări, dintre care se menţionează : *Memoires de la cour de Vienne ; Nouvelle relation de la ville et republique de Venise ; Etat ancien et moderne des duchés de Florence, Modene, Mentove et Parme ; Histoire abbrégée de la ville et de la province d'Utrecht ; Histoire du congres et de la paix d'Utrecht ; Idea generale del regno d'Ungheria.* În ultima lucrare, înainte de a se ocupa detaliat de domnia regelui Leopold I (1655—1687) şi de asedierea Vienei de către turci, (1683), Freschot face o prezentare cronologică a tuturor regilor Ungariei, începînd cu Geza, tatăl lui Ştefan cel Sfînt.

Ediţia folosită : *Idea generale del regno d'Ungheria, sua descrittione, costumi, regi, e guerre ; con i motivi dell'ultima sollevatione, invasione de'Turchi, assedio, e liberatione di Vienna, e progressi dell'armi Cristiane,* Veneţia, Lorenzo Marchesini, 1684, p. 64—68.

IDEA GENERALE DEL REGNO D'UNGHERIA, SUA DESCRITTIONE, COSTUMI, REGI, E GUERRE ; CON I MOTIUI DELL'ULTIMA SOLLEVATIONE, INVASIONE DE'TURCHI, ASSEDIO, E LIBERATIONE DI VIENNA. E PROGRESSI DELL'ARMI CRISTIANE

[...]. Strinse lo stesso Rodolfo nuoua confederatione con Michel Principe de Valachi, rilasciando a nazionali tutti i pretesi priuilegi, e'l gius d'hereditaria successione, purche, come s'obligò il Vaiuoda, gli Stati della prouincia, si riconoscessero membri del Regno, e Vassalli di chi ne portaua lo Scettro ; ma nello stesso tempo, ò poco doppo insorse (1599) nouo tumulto, che mancò a far perder all'Imperator vn'altra prouincia, non men importante di quella che conquistaua. Hauea Sigismondo Battori di proprio moto, e per viuer vna vita più pacata, rinunciato al possesso della Transiluania, e tutto che hauesse mostrato per l'auanti come s'è narrato, vn'animo sempre bramoso della gloria militare, senza poter esserne dissuaso nè anco dallo stesso Imperator Rodolfo, gli rimise, e'l gouerno e'l possesso della prouincia, rinunciando mediante vn principato nella Stiria, che li fù consegnato, a tutte le ragioni, che egli vi poteua per la pattioni antecedenti pretendere. Come la rinuncia era stata vn'effetto d'inconsiderata leggierezza, cosi fù il pentimento vna risolutione di riprouata instabilità. Si sottrasse Sigismondo con improuisa fuga dalla Stiria, e giunse nell'antico suo principato, oue i partiali suoi, e gl'amatori delle nouità accogliendolo messero questa prouincia in scompiglio, accusando

gli vni la perfida devotione de gli altri, e questi rimprouerando a i primi la vita di vn'insensata sofferenza del giogo straniero. Vegliaua e si risuegliò a questi rumori l'ambitione d'Andrea Battori Cardinale, zio di Sigismondo, il quale vccellando per sè il principato, si preualse ageuolmente della debolezza del nipote, e con efficaci persuasioni l'indusse a rinunciarglielo, come a Principe del suo sangue, con che se ne mise in possesso, e si dispose a conseruarlo contra le ragioni dell'Imperator Rodolfo, e le forze dell'Arciduca Massimiliano dato per Gouernatore alla prouincia. Non potea Cesare dissimular quest'vsurpatione, onde comandato Giorgio Basta Generale delle sue Truppe di rimetter le piazze ribellate all'vbbidienza, questo con l'aiuto di Michele Vaiuoda de Valacchi, scacciò i presidij del Cardinale da tutte le Fortezze, e sforzollo a fugirsene, come pensò di far nella Polonia, doue era già passato Sigismondo; ma mentre egli vi s'incammina, è sorpreso e ammazzato, el'allenza ch'egli haueua pratticato col Turco per conseruarsi, è vendicata con la infame sua morte. Stimò lo spossessato Sigismondo esser questa vn'occasione di riassumer il gouerno, s'accinse con alcune Truppe a rapirlo, come fece anco Stefano Battori suo nipote, ma dallo stesso Michel Vaiuoda di Valacchia fugati l'vn l'altro, viddero le loro speranze deluse, e la Prouincia tutta pacatamente ridotta all'obbedienza del suo legitimo Sourano.

[...]. Il Vaiuoda Michele sin allora vincitore, quando difese le ragioni dell'Imperatore, inuogliato dalle conquiste fatte a nome d'altro, non potè trattener il desiderio, che cominciò ad agitarlo di rendersele proprie, ò almen rilasciate in vita alla sua fede e amministratione. Hauea di già Rodolfo appagato il merito de suoi seruigi, col conceder al di lui figlio il Principato de Moldaui, non giudicò politico partito di lasciar formar questa triplice fune che difficilmente portrebbe rompersi doppo l'vnione delle tre Prouincie in vn solo capo; però comandolli di rinunciar il gouerno della Transiluania, e ritirarsi ne proprij Stati suoi della Valacchia. Differiua Michele l'vbbidienza, ciò che diede occasione al Basta General dell'Imperatore di consigliargliela con mezzi piu efficaci, che furono la forza aperta, e così potente, che accortosi ancora Michele del genio de'Transiluani alieni dalla sua seuerità, prese il partito dell'humiltà, e d'andar egli stesso a piedi dell'Imperatore supplicar la sua Clemenza. I Turchi, che sin che durarono queste alterationi nell'Vngheria, sperando di cauarne vantagi senza esporsi al rischio della guerra, non haueuano adoperato altre armi, che gl'inuiti al Vaiuoda per tirarlo al loro partito, vedendo quietato tutto il Regno all'obbedienza di Rodolfo, s'accinsero a nuoua impresa, e sotto la condotta d'Ibraim Visir cominciarono l'importante assedio di Canissa (1601).

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA REGATULUI UNGARIEI, DESCRIEREA SA, MORAVURI, REGI ŞI RĂZBOAIE; CU MOTIVELE ULTIMEI REVOLTE, INVAZIA TURCILOR, ASEDIUL ŞI ELIBERAREA VIENEI ŞI SUCCESELE ARMATELOR CREŞTINE

[...]. Acelaşi Rudolf leagă o nouă alianţă [1] cu Mihai, principe al valahilor, cedînd conaţionalilor săi toate privilegiile pretinse şi dreptul de succesiune ereditară, cu condiţia, aşa cum se obligă voievodul, ca statele provinciei să se recunoască membre ale regatului şi vasale ale

celui care îi purta sceptrul; dar în același timp sau puțin după aceea se produse (1599) o nouă revoltă care fu cît pe aci să-l facă pe împărat să piardă o altă provincie, nu mai puțin importantă decît aceea pe care o cucerise. Sigismund Báthory, din proprie inițiativă și pentru a duce o viață mai liniștită, renunță la stăpînirea Transilvaniei și la tot ce, așa cum am povestit mai înainte, arătase un suflet ca al lui, mereu avid de glorie militară; nu putuse fi decis să nu facă acest lucru, nici măcar de împăratul Rudolf, căruia îi remise și guvernarea și posesiunea provinciei, renunțînd la toate drepturile, pe care le-ar fi putut pretinde, prin convențiile anterioare, în schimbul unui principat în Stiria [2], care îi fu încredințat. Cum renunțarea fusese rodul unei nesocotite ușurințe, tot astfel și părerea de rău fu o hotărîre de reprobabilă nestatornicie. Părăsi Stiria printr-o fugă neașteptată și sosi în fostul său principat unde partizanii săi, ca și amatorii de schimbări, primindu-l, introduseră dezordinea în această provincie, unii acuzînd perfidul devotament al altora, iar aceștia reproșînd primilor lașitatea unei smintite suportări a jugului străin. Această vîlvă trezi ambiția, care sta la pîndă, a cardinalului Andrei Báthory, unchiul lui Sigismund [3], care căutînd să pună mîna pe principat, pentru sine, se prevală prompt de slăbiciunea nepotului și prin persuasiuni eficace îl îndemnă să renunțe, ca principe de același sînge cu el ce se afla, și luă principatul în posesie și se pregăti să-l păstreze împotriva drepturilor împăratului Rudolf și a forțelor arhiducelui Maximilian, numit guvernator al provinciei. Împăratul nu putea să-și ascundă sentimentele, pe care i le provocase această uzurpare, și de aceea îi ordonă lui Gheorghe Basta, generalul trupelor sale, să readucă la ascultare fortărețele răzvrătite; acesta cu ajutorul lui Mihai [4], voievod al valahilor, alungă garnizoanele cardinalului din toate fortărețele și îl constrînse să fugă probabil în Polonia, unde trecuse deja Sigismund; dar, în timp ce se îndrepta într-acolo, este surprins și omorît și, astfel, alianța pe care el o încheiase cu sultanul, pentru a se menține, a fost răzbunată cu moartea sa infamă. Deposedatul Sigismund socoti că aceasta ar fi o ocazie de a-și relua stăpînirea și se pregăti cu trupe să pună mîna pe ea, cum făcuse și Ștefan Báthory, nepotul său, însă alungați și unul și celălalt de același Mihai, voievod al Valahiei, își văzură speranțele zădărnicite și întreaga provincie redusă, în mod pașnic, la ascultare față de suveranul ei legitim.

[. . .]. Voievodul Mihai, pînă atunci învingător, cînd apăra drepturile împăratului, rîvnind la cuceririle făcute în numele altuia, nu-și putea stăpîni dorința, care începuse să-l tulbure, de a și le însuși sau cel puțin de a fi încredințate pe viață administrării sale. Rudolf răsplătise deja meritul serviciilor sale, încredințîndu-i fiului său principatul Moldovei, și el considera că nu este o hotărîre politică să lase să se formeze această întreită funie, care cu greu ar fi putut fi ruptă, după unirea celor trei provincii într-o singură ființă. De aceea, îi ordonă să renunțe la cîrmuirea Transilvaniei și să se retragă în propriile sale state din Valahia. Mihai nu se grăbi să-i dea ascultare, fapt care îi dădu ocazia lui Basta, general al imperiului, să-l îndemne la aceasta prin mijloace mai eficace, folosind forța pe față și cu atîta putere, încît Mihai, dîndu-și încă o dată seama.

de spiritul transilvănenilor [5] potrivnici severității sale, alese umilința de a merge el însuși la picioarele împăratului implorîndu-i clemența. Turcii, care atîta timp cît durară aceste tulburări în Ungaria, sperînd să tragă foloase, fără să se expună riscului unui război, nu adoptaseră alte arme decît propunerile făcute voievodului, pentru a-l atrage de partea lor, văzînd regatul liniștit, sub ascultarea lui Rudolf, se pregătiră de o nouă expediție sub conducerea vizirului Ibrahim [...].

[1] Tratatul din 30 mai/9 iunie 1598. V. n. 2, p. 469.

[2] V. n. 3, p. 345 și n. 1, p. 353.

[3] Andrei Báthory era văr cu Sigismund.

[4] Mihai Viteazul a învins singur la Șelimbăr armata cardinalului, fără cooperarea cu trupele imperiale de sub comanda lui Gheorghe Basta.

[5] V. n. 6, p. 39.

Hungarische/Sibenbürgische/Moldau-Wallach-Türck-Tartar-Persian-und Venetianische

CHRONICA,

Oder

Außführlich/Warhafftige

Beschreibung/des Königreichs Hungarn/Sibenbürgen/Moldau/Wallachey/

Bulgarien und anderer angräntzenden Landschafften/sambt den vornembsten Stätten/Vestungen und wunderbaren Wassern:

Wie auch

Eine Historische Beschreibung von der Hungarn Herkommen/aller Heidnischen und Christlichen Königen/auch aller denckwürdiger Geschichten/so sich biß auff die jetzt regierende Keys. und Kön. Maj. Leopoldum I. und biß auff den Monat September dieses 1664. Jahrs zugetragen/in sechs Theilen/mit einer vollkommenen Land-Charten und vielen Kupffern gezieret/sampt einem ordentlichen Register.

Deßgleichen auch eine

Eigendliche Beschreibung von deß Türckischen

Reichs Auffnehmen/dessen Stiffter/dem Mahomet/und ersten Türck- und Tartarischen Königen; von der Türcken Religion/und Succession aller Türckischen Kaiser/biß auff den jetzt regierenden Sultan Achmet II. von dero Kriegs-Händeln mit den Hungarn/Sibenbürgern/Moldauern/Wallachen/Griechen/Tartarn/Persianern und Venetianern/auch von den rühmlichen Helden-Thaten deß streitbaren Castriott oder Scanderbegs; Sowol auch von deß Türckischen Reichs Beschaffenheit/Gräntzen/Einkommen/Reichthum deß Türckischen Kaisers Hofhaltung/Hof- und Kriegs-Bedienten/und von der Türcken gemeinem Leben und Wandel/samt einem Bedencken wegen deß Türcken-Kriegs/und etlichen Weissagungen von deß Türckischen Reichs Untergang; in fünff Theilen/gleichfalls mit vielen Kupfern gezieret/samt einem zweyfachen Register.

Auß vielen bewehrten Scribenten zusammen getragen und hervor gegeben durch

JOHANNEM GRADELEHNUM.

Franckfurt am Mayn/in Verlegung Wilhelm Serlins/Im Jahr 1665.

JOHANN GRADELEHNUS

Johann Gradelehnus, istoric german din secolele XVI şi XVII, a rămas în istoria posterităţii cu volumul *Hungarische, Siebenbürgische, Moldau-, Wallach-, Türck-, Tartar-, Persian- und Venetianische Chronica.* Lucrarea, împărţită în şase părţi, cuprinde istoria conducătorilor Ungariei, Transilvaniei şi a regiunilor învecinate, de la primul duce ungur, Keva, pînă în anul 1664.

Ediţia folosită : *Hungarische, Sibenbürgische, Moldau-, Wallach-, Türck-, Tartar-, Persian- und Venetianische Chronica* . . ., Frankfurt am Main, Wilhelm Serlin, 1665, p. 282—285; 298—300; 312—316.

HUNGARISCHE, SIBENBÜRGISCHE, MOLDAU-WALLACH-TÜRCK-TARTAR-PERSIAN- UND VENETIANISCHE CHRONICA ODER AUSSFÜHRLICH WARHAFFTIGE BESCHREIBUNG DES KÖNIGREICHS HUNGARN, SIBENBÜRGEN, MOLDAU, WALLACHEY, BULGARIEN UND ANDERER ANGRÄNTZENDEN LANDSCHAFFTEN, SAMBT DEN VORNEMBSTEN STÄTTEN, VESTUNGEN UND WUNDERBAREN WASSERN; WIE AUCH EINE HISTORISCHE BESCHREIBUNG VON DER HUNGARN HERKOMMEN, ALLER HEIDNISCHEN UND CHRISTLICHEN KÖNIGEN, AUCH ALLER DENCKWÜRDIGER GESCHICHTEN, SO SICH BISS AUFF DIE JETZT REGIERENDE KEYS. UND KÖN. MAJ. LEOPOLDUM I. UND BISS AUFF DEN MONAT SEPTEMB. DIESES 1664. JAHRS ZUGETRAGEN, IN SECHS THEILEN, MIT EINER VOLLKOMMENEN LAND-CHARTEN UND VIELEN KUPFFERN GEZIERET, SAMPT EINEM ORDENTLICHEN REGISTER

Vierter Theil

Anno 1599

Nachdem nun der neue Fűrst in Sibenbürgen Andreas Batthory gesehen wie der Keyserl. General Herr Georg Basta allbereit viel Volcks versammlete, zu welchem der Weywod in der Wallachey mit seinem Volck auch stossen solte, ihne mit Gewalt auss Sibenbürgen zuvertreiben und das Land im Namen der Keys. May. einzunehmen, als hat gedachter

Andreas Batthory seinen Abgesanden Herrn Cornis Caspar an Herrn Basta abgefertiget mit dem Befelch er möchte gerne sehen, dass sich Ihre Keyserl. Mayest. recht erklären ob Sie Freund oder Feind seyn oder ob Sie ihn unter seine Protection und Schutz nehmen wolten oder nicht.

Massen der Sultan ihm allbereit durch einen Ziauschen der anitzo noch bey ihm wäre, seinen Schutz angebotten. Doch wolte er lieber bey der Christenheit halten und gegen die Röm. K.M. sich als einen getreuen Freund erzeigen. Lebe derowegen der guten Hoffnung, Sie werde ihn in ihre Protection auch nehmen. Weiln ferner sein Herr Vetter Sigismund Bathory durch öffentliche Ehescheidung sich von seiner Gemahlin dem Fräulein auss Oesterreich trennen lassen; er aber nicht geringes Belieben zu derselbigen trage, als wolte er gebeten haben dieselbige ihme zu einer Gemahlin zu überlassen.

Hierauff hat ihm Georg Basta nit also bald wieder geantwortet, sondern solches zuvor an die Röm. Keys. May. gelangen lassen, von Deroselben weitern Bescheid zu erwarten.

Als aber ihrer Röm. K. May., keine Resolution hierauff erfolgt, hat sich der Cardinal mit den Türcken in einen Bund zu tretten unterstanden. Dieses gefiel dem Weywod in der Wallachey an den Batthoriis gar nicht, dass sie nemlich so ungetreu mit dem Keyser Rudolpho umbgangen, welchem er derohalben treu und gehorsam zu seyn versprochen und den Cardinal wieder zu dess Keysers Gehorsam zu bringen zugesagt.

Indessen ist der neue Fürst mit Hülff der Türcken und Moldauer dem Wallachen ins Land gefallen, dess Vorhabens gedachten Weywod auss seinem Land zu vertreiben oder ihn gar niderzuhauen.

Damit aber gedachter Michael Weywoda diesen dess Cardinals bösen Practicken fürkomme, hat er bey 30 000. Mann zusammen gebracht mit denselbigen den 18. Octobris in der Wallachey auffgebrochen nach Cronstatt, dahin er den 19. dito wol ankommen, dieselbige mit Gewalt eingenommen und als einen fürnehmen Pass gegen Polen, damit dieselbigen dem Cardinal so leichtlich nicht Beystand thun könten, der Notturfft nach gesetzt; allda 7. gantzer Tag still gelegen, die Zäckler mit Verheissung Röm. Kays. Mayest. Gnadhund Erhaltung ihrer Freyheiten auff seine Seiten und unter seinen Gehorsam gebracht, hernach mit seiner gantzen Macht neben den Zäcklern und Sachsen sampt 18. Stück grob und klein Geschütz auff Hermanstatt zugezogen.

Eben in solchen Fortzug ist ein Päpstlicher Abgesandter sampt noch zweyen als Gogari Membars und Beckel Moyses als Abgesandte, ihme Weywoda entgegen kommen und angezeiget wie sie von Ihrer Käyserlichen Mayestät einen ernstlichen Befelch hätten, dass er Michael Weywoda sich zu Ruhe begeben und auss dem Land Sibenbürgen ziehen solte. Als aber der Weywoda die Sendbrieff oder den Befelch, so sie von Ihrer Röm. Kays. Mayest. empfangen, begehrte zu sehen, haben sie ihn berichtet wie dass solche Brieff der Cardinal Bathori bey sich hätte. Und nachdem Weywoda ihnen geantwortet, dass er von Ihrer Kayserl. Mayest. viel einen andern Befelch empfangen, welchem er auch nachkommen wolte, hat der Nuncius Apostolicus auffs allerhöchste umb Gottes willen gebetten, er solle noch denselbigen Tag mit seinem Kriegsvolck, ob vielleicht der Cardinal entzwischen sich eines Bessern besinnen und die Sach zu einem gewünschten End kommen möchte, still halten. Da aber gedachter Nuncius Apostolicus auff sein Begehren nichts erhalten mögen, hat er sich unverrichter Sachen noch desselbigen Tages zum Cardinal begeben und dess fol-

genden Tages zu Michael Weywoda (als er fortgeruckt und in seinem Fortzug) abermals Morgens frühe kommen, welchen er gefänglich annehmen und seinem Sohn denselben in Gewarsam zuhalten befehlen lassen und mit seiner gantzen Macht gegen dem Cardinal, der ungefehr ein Viertel Meilwegs von ihme zu Feld gelegen, zuzogen. Ehe aber die beyde Heer auff einander getroffen hat vielgedachter Weywoda ihme Cardinal, dass er Christenblut zuvergiessen nicht kommen sey, anzeigen lassen, sondern dass solches vielmehr ihme Cardinal und seinen Unterthanen zum besten beschehe und ihme von wegen der Röm. Keyserl. Mayest. Befelch nicht allein das Jurament, wie vor der Zeit sein Vetter Sigismundus gethan, aufflegen, sondern auch von dem ganzen Land in der Gute abzutretten und ihme an statt Röm. Kays. May. einzuräumen vermahnen solle, weil er ungezwungen der gantzen Christenheit zum Verderbnuss mit den unglaubigen Türcken in Verbündnuss sich eingelassen.

Da nun der Cardinal sich dessen gewegert, auch mit den fürnehmsten seines Anhangs sich entschlossen mit dem Michael Weywoda als einem Viehhirten und unerfahrnen dess Kriegs eine Schlacht zuthun, hat sich offtgedachter Weywoda alsbald resolvirt ihne mit Gewalt zum Gehorsam zu bringen, jedoch mit der Protestation, dass er an dem Blut so vergossen werden möchte, gar nicht, sondern er Cardinal dessen ein Ursach wäre. Darauff also seine Schlachtordnung gemacht. Und nachdem er den Namen Iesu dreymal sampt seinem gantzen Heer angeruffen, auch im gantzen Läger dass aller derjenigen, so auff dess Cardinals Seiten sich gutwillig ergeben und zu huldigen begehren, verschont und gesichert werden solte, aussruffen lassen, hat er den Cardinal, so in die 25 000 wehrhaffter Mann starck gewesen, mit behertztem Muth geschlagen und in die Flucht gebracht. Welches ist geschehen bey der Hermanstatt den 28. Octobris am Tag S. Simonis und Judä und hat gewehret von Morgens frühe umb 9 Uhr an biss umb 2. Uhr Nachmittag, das ist 5 Stund lang, also dass der Cardinal biss auffs Haupt ist erlegt worden. Auff der Wahlstatt sind in 2027. Sibenbürgische tode Cörper gezehlet und bey 1 000 verwundte gefangen worden, darunter der Cornis Caspar einer, der ander Bewardi Georg, welchen er Weywoda stracks niderhauen lassen, da hergegen auff dess Weywoda Seiten nicht über 200 todt blieben. Nach solcher gehaltener Schlacht seyn die Wallachen in das Sibenbürgische Läger gefallen und darinnen 45. Stuck Geschütz, auch viel Güter an Gelt, Kleydern, Pferden und Zelten bekommen.

Darnach ist mehrgedachter Weywoda mit seinen Wallachen auff Weissenburg zugezogen, welchem die Sponschafft und Innwohner der Statt gar herrlich auff ein gantze Meilwegs entgegen kommen, ihne mit grosser Reverentz empfangen und gen Weissenburg begleitet, allda wie in allen Stätten zu sonderm Siegzeichen viel Freudenschüss gethan worden.

Es hat auch der Michael Weywoda nach erhaltener Victori und Sieg, dem Cardinal Bathori so auss dem Feld geflohen, eylend 12 000. Mann auff alle Strassen und Weg hinnach geschickt der Hoffnung ihne zufangen und gen Weissenburg zubringen.

Unterdessen ist Bathori Istuan, dess Cardinals Vetter, auff Clausenburg zukommen, viel köstliche Sachen mit sich gebracht und auff Hust, allda mehr Hülff und Volck zu erlangen und dem Weywoda wegen seines Vettern Widerstand zuthun sich begeben, welches ihm aber misslungen. Dann der König auss Polen, darauff er sich zum Theil verliesse, in seinem gantzen Königreich aussruffen lassen, dass sich keiner in Kriegsdiensten

wider die Röm. Keys. Mayest. sollte gebrauchen lassen, darbey ermeldter Bathori Istuan mercken und abnemen können, dass er sich keiner Hülffe bey ihme zugetrösten hätte.

Nach diesem, als öftermals gedachter Michael Weywoda den 1. Novembris die Statt Clausenburg auffgefordert, haben sie sich alsbalden ihme willig ergeben und sein Obersten Baan Mihaltscha genannt mit 1 000. Mann eingelassen. Von dannen er ferner 300. Mann fortgeschickt, denen die gantze Landschafft ausserhalb Hust und Vivar sich ergeben hat. Seyn auch zu solchem Wallachischen Kriegsvolck eine grosse Anzahl Türcken und Tartarn gefallen, welche alle hernach sich zu dem Christenthum begeben und mit ihnen sampt Weib und Kind in die Wallachey ankommen.

Demnach solches der Gross-Türck vernommen, dass der Wallachische Weywod mit solchem Gewalt in Sibenbürgen ein Riss gethan, hat er ihme ein Bottschafft mit 60. Personen, dass sie mit ihm ein Frieden tractirn und dess Gross-Türcken Fahnen überantworten solten zugeschickt, welche gemelter Weywod alle gefänglichen, der Meynung sie Ihrer Röm. Mayest. zu überschicken, angenommen.

Da nun vielgedachter Michael Weywoda die Statt Clausenburg einbekommen, hat er gar viel fürtreffliche rebellische Herrn auss Sibenbürgen und unter denen auch seinen eygenen Leutenampt, der ihne auss Anstifftung Ibrahim Bassa zu tödten vermeynet, niderhauen lassen[...].

Den 2. Novembris ist Herr Georg Basta beneben Herrn Zaigkel, Niari Paul und Herrn David Ungnad mit ihrem Volck dem Weywoda zu Hülff auff Wardein zugezogen und hat ein grosse Summa Gelds, so ihre Röm. Keys. May. nach Caschau verschickt, allda das Kriegsvolck damit zu bezahlen, mit sich gebracht.

Nicht lang hernach sind etlich tausend Mann auff Hust geschickt, denselben Ort (der den Poln, Ungern und Sibenbürgen ein wolgelegner Pass war) auffzufordern, welches beschehen, obwol aber der Cardinal 19. Fähnlein Soldaten hinein gelegt und ihnen ernstlich befohlen solche Vestung biss auff den letzten Mann zuerhalten, haben doch die in der Vestung, als sie solche Macht vernommen, alsbalden umb Gnad gebeten und einhellig in die Auffgebung verwilligt.

Da nun die Wallonen hinein kommen, haben sie nicht allein dess Bathori Schatz, sondern auch gar vieler fürnehmer Herren beste Sachen, so sie dahin geflöhet, welches ohngefährlich auff zehen Million werth gerechnet worden, in ihre Hand bekommen. Zuvor aber hatte sich Bathori Istuan dess Cardinals Vetter mit der Flucht salvirt und sich nach Somblio begeben, der ist hernach von dem Herrn Georg Basta daselbst gefangen worden, welcher alsbalden gebeten, dass er sampt seinem Weib und Kindern bey ihrer Röm. Keys. May. in Gnaden wiedrumb möchte aufgenommen werden, deme aber von Herrn Georg Basta an statt ihrer Keys. May. mit solcher Condition ist Gnad zugesagt, wofern er zuvor verschaffe dass Vivar so das stärckste Ort in Sibenbürgen war, darinnen 2 000. Soldaten mit vielem grossen Geschütz lagen, ohne alle Verletzung der Röm. May. eingeräumet würde, welchem er alsbald Folg gethan und ins Werck gesetzt hat.

Nach erhaltener Victori hat der Weywoda einen theil seines Kriegsvolcks den Türcken und Tartarn fürzuwarten in die Wallachey gesandt, darbey befelch gethan, dass sie Fleiss sollen fürwenden, damit sie ihnen die gefangenen Christen und den abgenommenen Raub widerumb köndten abjagen. Entzwischen hat er Lippa und andere umbliegende Vestungen mit mehrerm Kriegsvolck besetzt und vor dess Feindes Einfall gesterckt.

Demnach nun die gantze Landschafft Sibenbürgen durch Göttliche Hülff in der Röm. Kayserl. Majest. Gewalt gebracht, haben die Unterthanen in der gantzen Gegend herumb dem Michael Weywoda in Namen der Röm. Keys. Majestätt das Jurament gethan, dargegen er sich widerumben gegen ihnen mit Eydespflicht verbinden müssen, dass er anderer Gestalt nicht, dann als ihr Majest. Statthalter und ihr Ma. Erbherr der Landschafft Sibenbürgen seyn, und sie bey ihren Privilegien und Freyheiten allerdings wie von Alter her ungeschwecht schutzen und handhabenwölle, zugesagt und versprochen.

Den 9. Novemb. haben die Wallachen den flüchtigen Cardinal Andream sampt siben, die mit ihme in der Flucht gewesen, im Gebürg angetroffen, alsbald nidergehauen und dess Cardinals Kopff auff einer Lantzen dem Michael Weywoda nach Sibenbürgischen Weissenburg gebracht, welcher den ernstlichen Befelch gethan, den todten Cörper herbey zu bringen, wie hernach beschehen.

Darauff ist diese Wallachische Bottschaft mit 20. Personen, so ermelter Weywod zu ihr Röm. Keys. Majest. abgefertiget, zu der Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Matthias zu Wien, so ihme den erlangten Sieg mit Sibenbürgen ankündiget, glücklichen ankommen, darauff ihr Durchl. alsbald sich zur Kirchen mit den Gesandten verfüget, das Te Deum Laudamus singen und für solchen erlangten Sieg Gott Dancksagen lassen. Ferners nach volbrachten Gottesdienst, die Geschütz auff den Pasteyen zu sondern Siegzeichen losszubrennen verordnet worden, hernach haben ihre Fürstl. D. den Gesandten mit einer Gulden Ketten und seinen Mitt consorten ein vergultes Trinckgeschirr verehren lassen, die alsbald ihren Abschied von ihr Durchl. genommen und fürter auff Pülsen und von dannen auff Prag zu der Röm. Keys. Majest., solchen freudenreichen Sieg ebner Gestalt glaubwürdig fürzutragen, verrucket seyn.

Nach diesem sind die Keys. Commissarien, so von Ihrer May. in Sibenbürgen zum Michael Waywod abgesandt, zu Sibenbürgisch Weissenburg angelanget; denen gedachter Waiwod grosse Ehr angethan und ihnen dess Cardinals Batthory Haupt, so er hiebevor balsamiren und verwahren lassen, gezeigt, welches einer von den Kays. Gesandten alsbald abconterfeyen lassen, damit er dasselbe ihrer Kay. Maj. fürweisen könte. Hierauff sind sie nach Clausenburg, allda ein Landtag aussgeschrieben gewesen, verreisset.

Unterdessen wolte dem Michael Waywod dess Herrn Basta Vornehmen, in dem derselb überall in die eroberte Oerter Teutsche Besatzung legen wollen, nicht allerdings wolgefallen; wie er dann desswegen an ihn geschrieben; doch ist die Sach wider durch Herrn Doctor Petzen vermittelt worden.

Des Cardinals Andreae Batthory todter Leichnam ist indessen zu Sibenbürgisch Weissenburg ankommen, welchen er fleissig besichtigen lassen und befunden, dass ihm sein kleiner Finger, daran er einen köstlichen Demant-Ring gehäbt, abgeschnitten gewesen. Worauf er ihn daselbst zur Erden bestatten lassen. Sigismundus Battory aber hat sich über seines Vettern jämmerlichen Todt nicht wenig bekümmert und derowegen alsobald mit 12. seiner besten Pferden, Kleinodien und Wägen nach Poln zum Gross-Cantzler, allda Hülff wider den Waywod zu suchen, sich begeben wollen. Es ist aber dazumaln ein Feuer ausskommen, dadurch zween seiner Wägen sampt etlichen Rossen und andern Sachen verbrunnen und verzehrt worden. Dieses seynd also die Siebenbürgische Geschichten, so sich in diesem Jahr zugetragen [. . .].

Nachdem nun Michael Waywod auss der Wallachey das Fürstenthumb Sibenbürgen mehrern Theils bezwungen, hat er den 13. Jan. an die Röm. Kay. May. eine Bottschaft, welche dess entleibten Cardinals Batthory Insigel, Schwerd, Pusican, 4. Hauptfahnen und sein Leib-Ross mitgebracht, abgefertiget, durch selbige Bottschafft hat der Waywod anbringen und werben lassen : erstlich, dass er als ein Verwalter in Sibenbürgen selbige Landschafft regieren und vor dess Feindes Einfall beschützen wolte. Darnach, wie er sich wegen der Statt Clausenburg verhalten. Und zum dritten, wie er mit denen fürnehmsten Herren in Sibenbürgen, so umb Gnad bitten, und handeln solle. Welche Bottschafft ihre Kay. May. mit gutem Bescheid und herrlichen Geschencken verehren und abfertigen lassen.

Es ist auch umb diese Zeit ein Türcksischer Gesandter zu Cronstatt in Sibenbürgen zum Wallachischen Waywod ankommen, mit vielen Geschencken und grossen Verheissungen von dem Türkischen Kayser, dass er dem Hauss Oesterreich absagen und sich zu ihm halten soll. Aber gedachter Waywod hat sich aussdrücklich erklährt, dass er bey dem Röm. Kayser beständig bleiben wolle. Weiln ihm aber die Landschafft Siebenbürgen immer besser gefall en, hater an die Commissarien begehren dorffen, dass ihre Kay. May. ihme und seinem Sohn Sibenbürgen erblich verschreiben und darzu Grosswardein, Hust, Nagybania und andere Gräntzstätte in Ober Hungarn, so vormahls zu Sibenbürgen gehört, übergeben wolle; was er noch erobern würde, solte ihm und seinem Sohn verbleiben. Vors ander, dass er auch alle Güter und Dignitäten, die vorhin Sigismundus Bathory gehabt, erlangen möchte, auch dass Ihre May. ihme mit Hülff erscheinen solte, davon er selbst Volck werben möchte. Drittens, so er gefangen würde, solten die Christliche Potentaten ihn wider ledig machen. Im Fall er aus Sibenbürgen und Wallachey solte vertrieben werden solte der Kayser ihme Jährlich 100 000. Tahler zur Unterhaltung in Ober-Hungarn geben. Wofern er nun seiner Bitte könte gewehret werden, war er dess Erbietens noch diss Jahr mit seinem Volck so viel ausszurichten als zuvor in 100. Jahren nicht geschehen. Unterdessen aber kunte sich der Weywod mit dem Kay. General Herrn Georg Basta nicht recht vereinigen und vertragen, weiln er ihne Waywoden bey dem Kayser angegeben, als wolte er dem Türcken das Fürstenthumb Sibenbürgen übergeben. Wesswegen er auch an den Kayser begehret, er solte den Basta abschaffen und einen andern an seine Stelle verordnen.

Bald nach diesen verloffenen Händeln fielen die Tartarn die Sibenbürgische Gräntzen an und theten mit Brennen und Plündern grossen Schaden. Inzwischen kam auch gewisse Kundschafft ein, dass Sigismund Batthory mit Hülff der Türcken, Tartarn, Moldauer und Polen in Sibenbürgen einzufallen vorhabens sey, hat der Waywod sich zu einem Feldzug gerüst gemacht, wozu sich dann alles Volck willig anerboten. Massen auch ein fürnehmer Freybeuter Boa Novack mit 4 000. Heyducken zu ihm gestossen. Nachdem er nun ein grosses Heer zusammen gebracht, ist er im Anfang des Monats May über die 50 000 starck nehmlich 38 000 Schützen, 3 000 Cossacken, 4 000 Raitzische Pferde, 4 000 Zäckler und 4 000 Freybeuter in grosser Eyl über das grosse und enge Gebürg gezogen und in der Moldau glücklich ankommen; Aber auff der Reiss hat sein Volck so grossen Mangel an Proviant gehabt, dass derselben etliche vor Hunger die Blätter von den Bäumen essen müssen. Als nun Sigismund Batthory und der Waywod in der Moldau dem grossen Heer dess Wallachen nicht bestand genug waren, wichen sie zuruck in Polen, sich daselbst mit

mehr Volck zu verstärcken. Unterdessen hat Michael Weywod den grössern Theil in der Moldau eingenommen; so hat er ihm auch dess Moldauischen Waywod Jeremia Unterthanen anhängig gemacht, weiln sie von demselben mit allzu grossen Auflagen sind beschwert worden. Was nun erobert worden, das musste alsobald der Röm. Kay. May. und seinem Sohn huldigen.

Als sich nun indessen Sigismund Báthory und gedachter Jeremias Waywod auss der Moldau mit Volck verstercket und mit 30 000. Mann aufgebrochen, ist ihm der Wallachische Waywod an dem Fluss Nester bey dem Schloss Orthuni mit seinem Heer entgegen gezogen und mit denselben ein Treffen gethan, der Feind hielte sich lange Zeit sehr mannlich, doch ist er endlichen von den Wallachen in die Flucht geschlagen worden und hat also wiewol einen blutigen, doch gleichwol auch rühmlichen Sieg davon gebracht. Der Feinde sind 8 000, der Wallachen aber 2 000 geblieben. Sigismundus Batthory und der Moldauische Waywod haben sich kaum mit der Flucht salvirt und widerumb an die Polnische Gräntzen begeben.

Nach dieser erhaltenen Victorie brachte der Wallach alle übrige Orth in der Moldau unter seine Gewalt und setzte seinen Sohn jedoch mit Bewilligung des Röm. Kaysers über selbige Landschaft. Unterdessen hätten Sigismund Bathory und der verjagte Waywod auss der Moldau sich gern an den Wallachen wiederumb rächen mögen, wie ihnen dann der Gross-Cantzler in Polen mit Kriegs-Volck behülfflich war; aber sie kunten doch nichts damit aussrichten.

Als nun Michael Waywod mit einem Theil seines Kriegsvolcks, das übrig hat er bey seinem Sohn in der Moldau gelassen, widerumb in Sibenbürgen ankommen, hat er dem Kayserl. Feld-Obristen Herrn Georg Basta mit etwas hochmütigen Wörten zu entbieten lassen, dass er sich mit seinem Kriegsvolck in guter Bereitschafft halten solte, damit, wann er seyner zu Beschützung dess Landes bedörfftig, er ihn alsbald zur Hand und an der Seiten haben möchte. So liess er sich auch gegen dem Kayserl. Commissario Herrn Doctor Petzen persönlich und gegen den Ertzhertzog Mathias durch seine Abgesandten vernehmen und anerbieten: wann die Röm. Key. Mays. dero Herrn Brüder einen zum Gubernator in Sibenbürgen und Moldau verordnen wolte, sey er willig denselben alsobald das Land zu übergeben und darauss zu weichen. Widrigen Falls aber, sey er der zuversichtlichen Hoffnung, dass er, als welcher mit Darsetzung Leibs und Lebens das Land erhalten, der nächste seyn würde. Hergegen wolle er sich gegen die Keys. Maj. und der gantzen Christenheit getreu und auffrichtig erzeigen und der Türcken Feind seyn und bleiben. Aber der Keyser wolte ihm nicht allerdings trauen.

Indem aber die Keys. May. ihme anbefohlen, dass er weichen und die Landschafft Sibenbürgen Herrn Georg Basta, als von deroselben verordneten Administratorn, abtretten solte, hat er solches gantz nicht eingehen wollen. Weilen er aber nicht allein Sigismundum Bathory und den Moldauischen Weywod, sondern auch etliche von den Sibenbürgischen Herrn, mit denen etlichen kurtz bevor er zu scharff verfahren, wie dann auch den Zäckel Moses, der den meisten Adel wider jn auffgebracht, zu Feinden hatte, hat Georg Basta diese Gelegenheit in acht genommen, etliche tausend zu Ross und Fuss versammlet und den 16. Septembris mit seiner Kriegsmacht auff den Michael Weywod, so sich in die 14 000. starck zwo Meil vor Weissenburg in einem Pass auffhielte, zugezogen. Als nun derselbige gesehen, dass es Ernst seyn solte hat er

sich zur Gegenwehr gesetzt da es dann zu einem scharffen Treffen kommen. Michael Weywod aber wurde in die Flucht geschlagen und blieben der Wallachen bey 4 000. Herr Georg Basta, nachdem er diesen Sieg erhalten und 12. Stück Geschütz erobert, hat darauff fast ganz Sibenbürgen in seine Gewalt gebracht. Als nun Michael Weywod mit seinem übrigen Kriegsvolck wiederumb in die Wallachey seinen Weg nehmen wollen, hat ihn Sigismundus Bathory mit den Polen und Moldauern auffgewartet und zwischen dem Wallachischen und Sibenbürgischen Gebürge angetroffen, mit ihme geschlagen und viel seines Volks erlegt, also dass der Wallach abermals mit grossem Verlust zurück weichen müssen. Wie er nun gesehen und erfahren, dass ihme das Glück gantz zuwider, hat er bey der Röm. Keys. Mayest. umb Gnad und Hülffe, auch sicher Geleit, sich bey deroselben persönlich zuverantworten begehrt. So hat er auch, damit ihm möchte zutrauen seyn, sein Gemahlin und gantzen Schatz Herrn Georg Basta als Sibenbürgischen Statthaltern zu Geisseln übergeben wollen, Worauff ihn dann Hülff und sicherer Pass versprochen worden. Unterdessen sind auch alle Pässe wegen besorgenden Einfalls vom Sigismundo Báthory wol besetzt und verwahret worden [...].

Michael Weywod ist unterdessen den 25 Decembr. mit 70. Pferden, darunter viel vornehmer Herrn, zu Wien eingeritten, den der Ertzherzog sehr stattlich empfangen und verehren lassen; Welcher mit ehisten seinen Weg nach Prag zunemen und sich bey der Röm. Keys. May. sich einzustellen willens war [...].

Als sich nun etliche von Sibenbürgischen Herrn wider die Röm. Kay. May. etwas auffrührisch (wie hiebevor gemeldet worden) erzeiget, so ist hierauff im Monat Febr. zu Claussenburg ein Land-Tag angestellt worden, da dann die meisten unnd fürnehmsten von Adel zusammen kommen und von der Kay. May. ab- und zu ihrem vorigen Fürsten Sigismund Bathory gefallen. Diejenige welche noch gut Kayserlich verblieben haben sie gefangen genommen, darauff sind die Siebenbürgische Räthe zum Pallase geritten, zu denen sich auch die Landschafft versammlet [...] und zu allen Fenstern den Sigismundum Batthory widerumb zu ihrem Landfürsten erklären und aussruffen lassen und der es anderst vermeine, der solt als ein Feind dess Vatterlands gehalten werden, damit männiglichen zufrieden gewest Vnd bald über ein Stund hernach abermals, dass man sich mit dem Türcken versöhnen solte, aussruffen vnd offentlichen publiciert. Nach solchem hielt man ein General Convent so folgenden Tags den 4. Februarij seinen Anfang genommen allda man in der Kirchen zusammen kommen, Sigismundus Batthori zum regierenden Fürsten benennt und der Tschiacki biss zur Ankunfft Sigismundi zum völligen Gubernator erwöhlet, der Türckische Bund widerumb repetiert und erholt und folgends das Te Deum laudamus gesungen worden.

Vnd wiewol Herr Georg Basta sich wider die Landschafft in Sibenbürgen, dass sie die Thor zu Clausenburg bey vier Tag lang verschlossen gehalten und ihme an statt der Röm. Keys. Majestät einigen Gehorsam nicht geleist, widersetzet, haben sie doch den Stephanum Toleti, Johann Zevogatsch, Nicolaum Bogadi, und Franciscum Vas, den 5 Februarij als Gesandte zum Sigismundo Batthori in die Moldau, allda er sich auffgehalten, jme die Beschaffenheit der ergangenen Wahl anzukündigen, abgefertiget.

Folgendes Tags hernach hat sich zu Clausenburg eine Empörung wegen fürgeloffener Handlung erhebt, welche aber bald gestillt worden,

damalen hat die Landschafft dem Herrn Tschiacki die Herrschafft Fogarasch mit aller Zugehör geschencket, auch dess Michael Gemahel und seinen Sohn sampt ihren Gütern von Giali gen Vogarasch gefänglich geführt [. . .].

Nach solchem haben die Sibenbürgische Räthe dem Herrn Basta wegen Vivar und Colosvar, damit sie ihrer Röm. Keys. Majest. verbleiben, einen Fürschlag gethan, doch dergestalt, dass kein Teutsches Kriegsvolck über Vivar Tilagy in Siebenbürgen werts geführet und hergegen kein Sibenbürgisch Kriegsvolck dieser Orten passirt werden solte, welches alsbald der Landschafft so unterdessen in der Kirchen sich noch auffgehalten, zu wissen gemacht worden. Wiewol aber von derselben 6 Gesandten zum Herrn Basta, die solches approbieren solte, abgesandt würden, hat es ihm doch nit annehmlich seyn wöllen und darauff das Valete von jhnen genommen. Ist also Herr Basta noch gemeldten 7. Tag Februarij zwischen 9. und 10. Vhren mit den seinen von den Sibenbürgischen Räthen biss zum Thor begleitet worden und hernach auff Somos Vivar, von dannen auf Kowach, sich mit Herrn Petzen und Herrn Zäckeln Obersten zu Zackmar an den Sibenbürgern zu rechen und die Rädelführer in Verhafft zu bringen, verrucket, dann die Schuld der vorangezogenen Empörung dem Tschacki wegen gefänglicher Einziehung der Herren, so ihrer Maj. beygefallen, zugemessen ward, aber der Tschiacki wolt sich mit dem entschuldigen dass Michael Weywoda, der sich in das Land eingetrungen und demselben grossen Schaden zugefüget, an disem allem allein die Schuld trage. Darumb er dann nacher bey der Röm. Keys. Majest. den Fürstlichen Titul und Gubernament in Sibenbürgen zu erhalten sich hoch bemühen thäte [. . .].

Nach dem der Michael Weywoda solchen in Sibenbürgen leydigen Zustand, sonderlichen aber dass sein Weib und Kind von Sibenbürgern gefangen seye, vernommen, ist er sehr darüber betrübt und bekümmert worden, neben diesem Vermelden, dass er sich zuvor solches wolbesorget, auch ihme zu etlich malen prophezeyet worden seye, jedoch verhoffete er solches Land mit wenig Volck, weil er des Volcks und Landes Art wol erfahren, wiederumen zuerobern, dem ist hernach zu ihrer Röm. Käys. Majest. auff Prag abzureisen vergünstiget und zugelassen worden, welcher den 23 Martij allda zu Prag mit 35 Personen ankommen.

Gleich dieselbige Nacht ist ihnen ein unversehenes Vnglück zugestanden, dann als sie dess Abends starck getruncken und bezecht gewesen, haben sie zuvor, ehe sie sich zur Ruhe gelegt, ein Kolfeuer in einem grossen eysernem Geschirr in ihr Schlaffkammer getragen, als sie nun darüber eingeschlaffen und die Kammer gewölbt auch an allen Orten, dass der Dampff von dem Kolfeuer nicht hinaus vermöcht, verschlossen gewessen, seyn dess andern Tags zween seiner dess Weywoda Diener so von dem Dampff und Rauch erstickt im Beth todt gefunden worden deren noch 5. schwerlichen kranck darnieder lagen [. . .].

Vnd ob wol die Sibenbürger dess Wallachischen Weywoda Weib und Sohn so lang auff Fogaras, biss er sich mit ihnen vergleichen wurde, gefangen zu halten, sich entschlossen, jedoch so hatten sie, als sie dess Wallachen Vorhaben vernommen, und desshalben sich sehr vor jme beförchteten, sein Gemahl und ihren Sohn wider auss der Gefängniss erlediget und sampt ihrem Schatz auf Zackmar heraussziehen lassen, dahero man in guter Hoffnung stunde, dass dieser Orten alles gut werden möchte.

Vnter dessen hat die Röm Kays. Majest den Michael Weywoda auss der Wallachey mit genugsamer Satisfaction und Vertröstung Hülff

und Volcks abgefertiget, welcher von Prag auss seinen Weg widerumb auf Sibenbürgen zugenommen hat.

Zu Ende diss Monats ist Sigismundus Batthori heimlichen auss der Moldaw entwichen und allein mit 10. Pferden in Sibenbürgen ankommen, welchem alsbald der Räbisch Oberster in Vivar die Vestung vbergeben. Darauss hat Bathori an Herren Georgen Basta, wegen seines an allen Orten betrübten unnd vbeln Zustands, ein klägliches Schreiben abgehen lassen neben diesem seinem bittlichen Begeren, dass die Röm. Key. Majest jme, was er sich an jhr Majest. versündiget hette nicht allein verzeihen, sondern auch, dass er ein Bottschafft zu ihr Keys. Majest. schicken und vmb Gnad bitten möge, genädigst zugeben und erlauben wölle. Dann er Bathori, ob dem, dass der Tschacki ein newe Auffruhr erwecke vnd wider jhne handle auch sich gern in Sibenbürgen zu einem Fürsten aufferffen wolte, ein grosses Missfallen trüge, darauf Georg Basta Ihne, biss er von der Röm. Keys. Majest. auff sein Anbringen Beschaid erlangte, zu derselben fernern Resolution abgewiesen. Nichts desto weniger liess doch die Kays. May. die Siebenbürgische Gesandten widerumb frey und sicher fortziehen, doch mit dieser abgelegten Eydes-Pflicht dass sie hinfüro Ihre Kays. May. als geschworne verpflüchte Unterthanen gehorsam und treu bleiben und darbey leben und sterben wollen.

Nach dem aber Sigismundus Bathori widerumb in Sibenbürgen angelangt, hat er seiner Pflicht, damit er der Röm. Keys. Majest. und der gantzen Christenheit verbunden gewesen, vergessen dieselbig verächtlich in den Wind geschlagen vnd sich alsbalden mit einer zimlichen Macht zu Ross und Fuss meistentheils Landvolcks, so er an sich gehenckt, auff die Grentzen begeben in willens etwas in Eyl zu versuchen, wie er dann in der ersten Furia einen vnversehenen Einfall mit seinen an jhrer Majest. eydbrüchigen Mitverwandten gethan, etliche Schlösser und Vestungen eingenommen. Vnnd diejenigen, welche ihr Trew vnd Eydpflicht damit sie der Röm. Key. Maje. zugethan, stet und vestzuhalten, auch von jrer Majest keineswegs abzuweichen, bey sich selbst entschlossen gewest vnd also in sein böses Fürnemen vnd Practicken nit einwilligen wollen, so viel er dazumal bekommen mögen, alle niderhauen lassen und nach solchem auff allerley Mittel und Weg, wie er Sibenbürgen widerumben vnter seinen Gehorsam und Gewalt bringen und sie überwältigen möchte, bedacht gewesen. Aber Herr Georg Basta und Michael Weyda, als Feldoberste über Rö. Keys. Majest Kriegsvolck in Siebenbürgen, seyn jme Bathori seinem bösen Fürnemen zu wehren und Widerstand zu thun jederzeit entgegengezogen. Welche sich zu Moitin allda sie mehr Volcks, sonderlichen der Schlesischen 2 000. Pferd erwarten thäten, starck verschantzet und gelagert hatten. Als nun der Bathori solches gesehen und wahrgenommen, hat er sich unversehens mit seinem Kriegsvolck auffgemacht, seinen Weg wider über das Gebürg genommen. Vnd obwol von seinem Kriegsvolck, darunter sich viel vom Adel befanden (dann sie sich besorgten, es möchte mit Sigismundo einen bösen Aussgang gewinnen), täglich etliche entlieffen, jedoch so versammlete er zusammen von allerley Nation als Siebenbürgern, Vngern, Moldauern, Cosacken, Tartarn vnd Türcken in die 40 000. starck zu Ross, neben vilem Fussvolck (darunter 12 000 Türcken und Tartarn gewest) mit dem Fürhaben, sein angefangen Werck, das Land Siebenbürgen ihme wider vnterthänig zu machen mit Gewalt fortzusetzen; mit welcher Macht er sich in das Feld, nitweit von der Vestung Boretscho genannt an die Sibenbürgische und Vngerische Gräntzen gelägert. Als nun Herr

G. Basta und Michael Weyda, solch sein dess Bathori Fürhaben zeitlich wargenommen und dessen gute Wissenschafft gehabt, haben sie sich mit ihrem Kriegsvolck so zu Ross und Fuss, in allem nit mehr 18 000 starck gewest, wolgerüst ins Feld begeben und mit dem Bathori ein Schlacht zu thun sich entschlossen. Darauff fortgeruckt und mit dem Feind offtermals gescharmützelt, biss endlichen die 2 000 vorgedachte Schlesische Pferd den letzten Julij auch von ihnen angelangt. Auff welches sie ihr Lager auff einen Berg, da kurtz zuvor der Bathori auf viel ein höhern Berg gegenüber sich gelägert, geschlagen haben.

Da nun Sigismundus Bathori den 1. Augusti zwischen 4. vnd 5. Vhr desshalben Zeigers nachmittag seinen Vortheil suchen und sich mit seinen Volck unter den Berg hat wenden wöllen, haben Herr Basta und Michael Weywoda mit ihrer gantzen Macht auff den Feind zugeeylt, denselben erstlich dur die Wallohnen zertrennt; und bald darauff umb 5. Vhr Herr Basta auff einer, und Michael Weywoda auff der andern Seiten Mannlich vnd ritterlich, auch mit solchem Ernst und Eyfer in der Schlacht dem Feind zugesetzt biss dass sie letzlichen durch Hülff und Beystand Gottes dess Allmächtigen den blutigen Sieg wieder den Bathori erlangt, wie dann der unsern Geschütz, als auff einem nidern Berg, unter seinem Volck überauss grossen Schaden gethan, da hergegen dess Feinds Geschütz, wegen der Höhe dess Bergs, durchaus keinen Schaden zufügen können. In welcher Schlacht auff unserer Seiten etlich hundert, darunter der Petzische Oberste Leutenant blieben und umbkommen seyn. Auff dess Feinds Seiten aber bey 10 000, die übrigen in die Flucht gejagt und auff allen Seiten auff das eusserste verfolgt worden, wie dann er Bathori sich schwerlichen auff seinem Ross mit der Flucht salviert hat. Haben also die Vnsern dess Bathori gantzes Läger unnd neben andern ansehenlichen und reichen Beuten in die 40 Stück gross Geschütz und über anderhalb hundert Fahnen erobert, davon der Röm. Kays. Majest, ein hundert und zehen Fahnen, Dienstag nach Laurentij auff dem Prager Schloss, neben dess Bathori Cantzeley mit vielen geheimen Sachen praesentirt und verehret worden ist.

Nach erhaltener Victori haben sich Herr Georg Basta und Michael Weywoda alsbald wiederumber auff Claussenburg begeben, welche Statt den Kayserischen 3. Monat Sold Rantzion wegen ihres von Kay. Majest. Abfalss so vorhin beschehen baar ausszahlen müssen, wie sich dann die andern Stätt auch gemach ergaben Derwegen die Hoffnung war, dass die Röm. Kays. May. das gantze Land ihme bald unterthänig und zum Gehorsam bringen würde.

Vnd obwol sich Michael Weywoda auss der Wallachey in werender Schlacht wieder Sigismundum Bathori gantz bestandhafft unnd ritterlich verhalten, so trachtet er doch bey sich selbst hinderlistiger und verschlagner Weiss dahin, wie er das Land an sich und unter seinen Gehorsam allein bringen möchte [...], hat ihn hierauff Herr Basta den 18. Augusti in Rath mit dem Fürgeben, dass wichtige Sachen zu berathschlagen fürgefallen, erfordern lassen, dessen er sich aber dazumal zu erscheinen gewägert. Darauff Herr Basta zwey Fähnlein Teutsche Knecht, mit etlichen zu Ross, seine Gezelt zu umbringen und ihn lebendig gefangen zu nehmen, abgefertiget, welchen dess Herrn Basta auffgetragenen Befelch, sie gehorsamlich exequirt und dem Weywoda zu ihrer Ankunfft, dass er ihrer Röm. Kays. Majest. Gefangener seye und sich willig ergeben solle, zugesprochen, als er aber seinen Leutenampt umb Hülff zugeruffen und

nach einem Säbel so im Gezelt gehangen griffen, sich zu wehr gestellt und nach einem Teutschen Hauptmann gehawen, ist der Wallohnische Hauptmann über ihn ergrimmet und ihn alsbald mit seinem Spiess durchstochen, der Teutsche Hauptmann aber ihme den Kopf abgehauen. Ist also der Weywoda sampt noch einem Wallachen auff dem Platz blieben und sein todter Cörper ein gantzen Tag unter seinem Gezelt unbegraben ligend blieben. Stracks darauff seyn die Wallohnen in der Wallachen Lager gefallen, dasselb geplündert und unter dess Weywoda Gezelt Brieff gefunden, die Herr Basta dem Volck fürlessen lassen darauss man, wie betrüglich und fälschlich er es mit ihrer Majest. gemeint, befunden [. . .].

Andere aber entschuldigten ihn und gaben vor, dass er durch solche Schreiben die Türcken, wider welche er manchen rühmlichen Sieg erhalten und ihnen biss anhero durch seine dapffere Thaten einen grossen Schrecken eingejagt, hinterlistig habe hintergehen wollen und liessen sich ferner etliche vernehmen, dass Georg Basta diesen zwar rauhen und wilden aber gleichwol sehr dapffern Soldaten, als welcher zum zweyten mal die Provintz Sibenbürgen jrer Kays. May. unterwürffig gemacht, auss gefastem Neid und ehrsüchtigem Gemüthe, ohne dess Kaysers Befehl, hätte umbbringen und niedermachen lassen welches sie nicht allerdings billichen und loben könten [. . .].

CRONICA UNGARĂ, TRANSILVĂNEANĂ, MOLDOVEANĂ, VALAHĂ, TURCĂ, TĂTARĂ, PERSANĂ ŞI VENEŢIANĂ SAU DESCRIEREA AMĂNUNŢITĂ ŞI REALĂ A REGATULUI UNGARIEI, TRANSILVANIEI, MOLDOVEI, VALAHIEI, BULGARIEI ŞI A ALTOR ŢĂRI LIMITROFE, ÎMPREUNĂ CU ORAŞELE, CETĂŢILE ŞI MINUNATELE APE PRINCIPALE, PRECUM ŞI O DESCRIERE ISTORICĂ A ORIGINII UNGURILOR, A TUTUROR REGILOR PĂGÎNI ŞI CREŞTINI, PRECUM ŞI A TUTUROR EVENIMENTELOR MEMORABILE CARE S-AU PETRECUT PÎNĂ LA MAIESTATEA SA IMPERIALĂ ŞI REGALĂ LEOPOLD I, CARE DOMNEŞTE ACUM, ŞI PÎNĂ ÎN LUNA SEPTEMBRIE A ACESTUI AN 1664, ÎN ŞASE PĂRŢI, CU O HARTĂ COMPLETĂ A ŢĂRILOR ŞI ÎMPODOBITĂ CU MAI MULTE GRAVURI, ÎMPREUNĂ CU UN INDICE SISTEMATIC

Partea a IV-a

Povestirea istoriilor regilor unguri şi a tuturor istoriilor memorabile. Partea a patra. Anul 1599

[. . .]. După ce noul principe al Transilvaniei, Andrei Báthory, a văzut cum generalul imperial, domnul Gheorghe Basta, concentrează tot felul de trupe, căruia urma să i se alăture voievodul Valahiei cu trupele sale, pentru a-l alunga cu forţa din Transilvania, iar ţara s-o ocupe în numele maiestăţii sale imperiale, a trimis numitul Andrei Báthory pe solul său, domnul Kornis Gáspár, la domnul Basta cu ordinul că ar dori ca maiestatea sa imperială să-i declare precis dacă îi este prieten sau duşman, dacă vrea sau nu să-l ia sub protecţia şi ocrotirea sa. Cu atît mai mult cu cît printr-un ceauş, care mai e încă la el, sultanul i-a oferit protecţia sa, dar el vrea să fie de partea creştinătăţii şi să se

dovedească prieten fidel al maiestăţii sale imperiale. De aceea trăieşte cu buna speranţă că îl va lua sub protecţia sa. Deoarece vărul său, Sigismund Báthory, vrea să divorţeze de soţia sa, principesă de Austria [1], el trage nădejdea, nu mică, să i se dea lui aceasta ca soţie, aşa cum ar fi făcut deja rugămintea.

Dar Gheorghe Basta nu i-a răspuns imediat, ci a comunicat mai întîi aceasta maiestăţii sale imperiale romane, aşteptînd o hotărîre. Cînd însă n-a urmat nici o hotărîre din partea maiestăţii sale imperiale romane, cardinalul a cutezat să intre în alianţă cu turcii. Acest lucru din partea celor doi Báthory nu i-a plăcut nicidecum voievodului Valahiei şi anume că ei au procedat atît de infidel faţă de împăratul Rudolf, căruia el ⟨voievodul⟩ i-a promis credinţă şi supunere şi l-a asigurat că pe cardinal îl va readuce la supunere faţă de împărat. Între timp, noul principe a năvălit în ţara ⟨voievodului⟩ valah, cu ajutorul turcilor şi moldovenilor, cu intenţia ca pe numitul voievod să-l alunge din ţara sa sau chiar să-l ucidă [2].

Pentru a preveni aceste intenţii rele ale cardinalului, numitul voievod Mihai a concentrat circa 30 000 de oameni şi cu aceştia a pornit la 18 octombrie din Valahia spre Braşov, unde a sosit la 19 ale lunii, ocupîndu-l cu forţa [3]. Considerîndu-l ca o trecătoare importantă, voievodul a luat măsuri de apărare împotriva unui eventual atac al polonilor veniţi în sprijinul cardinalului. A stat liniştit acolo şapte zile întregi. Pe secui, promiţîndu-le graţia maiestăţii sale imperiale romane şi păstrarea libertăţilor acestora, i-a adus de partea şi sub supunerea sa, după care, cu întreaga sa putere, alături de secui şi saşi, împreună cu 18 tunuri mari şi mici, a pornit spre Sibiu.

În timpul acestei deplasări a venit în întîmpinarea voievodului un trimis papal [4] împreună cu alţi doi soli, Gogari Membars şi Moise Székely şi au arătat că ar avea din partea maiestăţii sale imperiale un ordin pentru voievodul Mihai ca acesta să-l lase în pace pe Andrei Báthory şi să plece din ţara Transilvaniei. Cînd însă voievodul a dorit să vadă scrisoarea sau ordinul ce au pretins că a fost trimis de maiestatea sa imperială romană, ei i-au relatat că această scrisoare ar avea-o la el cardinalul Báthory. Iar după ce voievodul le-a răspuns că el primise de la maiestatea sa imperială un alt ordin, pe care vrea chiar să-l execute, nunţiul apostolic l-a rugat, în numele preaputernicului Dumnezeu, să stea liniştit în acea zi, cu trupele sale, deoarece între timp cardinalului îi va veni poate o idee mai bună şi se va ajunge la un final dorit. Deoarece însă numitul nunţiu apostolic nu a putut obţine nimic la intervenţia sa, a plecat fără nici un rezultat încă în aceeaşi zi la cardinal, iar în ziua următoare dis-de-dimineaţă din nou la voievodul Mihai. Acesta plecase, era deja pe drum, după ce ordonase ca nunţiul să fie făcut prizonier, iar fiul său să păzească pe arestat, în timp ce voievodul cu întreaga sa putere mărşăluia împotriva cardinalului, care era pe cîmp la un sfert de milă în faţa lui.

Înainte însă ca cele două armate să fi început bătălia, numitul voievod a trimis vorbă cardinalului că nu a venit să verse sînge creştin, ci, dimpotrivă, doreşte binele cardinalului şi al supuşilor săi şi că el din ordinul maiestăţii imperiale romane nu-i pretinde numai jurămîntul, cum a făcut la vremea sa vărul său, Sigismund, ci să cedeze întreaga ţară cu bine şi să i-o predea lui, ca reprezentant al maiestăţii sale imperiale romane, deoarece el ⟨Báthory⟩ a încheiat alianţă cu turcii necredincioşi, nesilit, spre distrugerea întregii creştinătăţi.

Însă cardinalul a refuzat aceasta şi a hotărît împreună cu partizanii săi de seamă să se bată cu voievodul Mihai, considerat un păzitor de vite şi lipsit de experienţa războiului [5]. Astfel menţionatul voievod se hotărî imediat să-l aducă la supunere cu forţa, zicînd însă că el nu vrea să verse sînge, ci acela, cardinalul, ar fi cauza acestei vărsări. După aceasta şi-a aşezat armata în ordine de bătaie. După ce a invocat împreună cu întreaga sa armată, de trei ori, numele lui Iisus şi după ce a pus să se proclame în întreaga tabără că vor fi cruţaţi toţi oamenii cardinalului care vor să se predea de bunăvoie şi să se supună, l-a bătut pe cardinal cu un curaj însufleţit — armata cardinalului fiind de 25 000 de bărbaţi puternici — punîndu-i pe fugă.

Acestea s-au întîmplat lîngă Sibiu [6], la 28 octombrie, în ziua sfinţilor Simon şi Iuda şi au durat de dimineaţă în jurul orei nouă pînă la orele două după amiază, adică timp de cinci ore, aşa încît cardinalul a fost învins total. Pe cîmpul de luptă au rămas 2 027 de cadavre de transilvăneni şi 1 000 de prizonieri răniţi, printre care Kornis Gáspár şi Gheorghe Bavardi, pe care voievodul a pus să fie ucişi imediat [7]; în schimb, de partea voievodului n-au fost mai mult de 200 de morţi. După o astfel de bătălie valahii au intrat în tabăra transilvănenilor şi au luat de acolo 45 de tunuri, de asemenea, multe bunuri în bani, haine, cai şi corturi.

După aceasta, des menţionatul voievod cu valahii săi s-a îndreptat spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa conducerea şi locuitorii oraşului, în cortegiu măreţ, cale de o milă, primindu-l cu mare reverenţă şi însoţindu-l la Alba Iulia. Acolo, ca şi în toate oraşele, ca semn deosebit al victoriei, s-au tras salve de bucurie.

După victoria obţinută, voievodul Mihai a trimis în grabă 12 000 de oameni pe toate drumurile, după cardinalul Báthory, fugit de pe cîmpul de luptă, în speranţa de a-l captura şi a-l aduce la Alba Iulia.

În acest timp, Ştefan Báthory, vărul cardinalului, a sosit la Cluj, aducînd cu sine multe lucruri preţioase, a plecat la Hust pentru a obţine de acolo mai mult ajutor şi trupe ca să se opună voievodului, de dragul vărului său, dar acest lucru i-a eşuat. Apoi regele Poloniei, pe care s-a bazat în parte, a pus să se proclame, în întregul regat, că nimeni nu are voie să se angajeze în război împotriva maiestăţii sale imperiale romane, astfel încît menţionatul Ştefan Báthory să-şi dea seama că nu poate spera de la el nici un fel de ajutor.

După aceasta, voievodul Mihai a cerut, la 1 noiembrie, oraşului Cluj, să i se predea imediat, de bunăvoie şi l-a trimis, în acest scop, pe generalul său, banul Mihalcea, cu 1 000 de oameni. De acolo el a trimis apoi 300 de oameni cărora li s-a supus întreaga ţară, în afară de Hust şi Chioar [8]. S-au alăturat la aceste trupe valahe şi un mare număr de turci şi tătari care, după aceea, au trecut cu toţii la creştinism şi au venit cu ei în Valahia, împreună cu soţiile şi copiii.

Aflînd sultanul că voievodul valah a făcut cu atîta forţă o breşă în Transilvania, i-a trimis o solie compusă din 60 de persoane, ca să negocieze o pace cu el, şi să-i încredinţeze steagul sultanului, dar menţionatul voievod i-a făcut pe toţi prizonieri, cu intenţia de a-i trimite la maiestatea sa imperială romană.

După ce însă frecvent numitul voievod Mihai a dobîndit oraşul Cluj, a pus să fie ucişi foarte mulţi nobili rebeli de vază din Transilvania [9], printre care şi pe propriul său locotenent care, la instigaţia lui Ibrahim paşa, intenţionase să-l ucidă [. . .].

La 2 noiembrie domnul Gheorghe Basta, împreună cu domnul Székely, Nyary Paul şi domnul David Ungnad au pornit, cu trupele lor, spre Oradea în ajutorul voievodului, aducînd o mare sumă de bani trimisă de maiestatea sa imperială romană la Caşovia, pentru plata trupelor.

Nu multă vreme după aceea, cîteva mii de oameni au fost trimişi împotriva cetăţii Hust (care era o trecătoare foarte la îndemînă între Polonia, Ungaria şi Transilvania), pentru a-i cere să se predea, ceea ce s-a şi întîmplat. Deşi cardinalul aşezase acolo 19 companii de soldaţi, ordonîndu-le în mod sever să apere cetatea pînă la ultimul om, cînd cei din cetate au aflat de o asemenea forţă, au cerut curînd graţie şi au consimţit în unanimitate s-o predea.

Cînd valonii au intrat în cetate, au pus mîna nu numai pe tezaurul lui Báthory, ci şi pe cele mai bune lucruri ale multor nobili de seamă, refugiaţi acolo, lucruri care au fost evaluate la aproximativ zece milioane. Mai înainte însă Ştefan Báthory, vărul cardinalului, s-a salvat prin fugă, ducîndu-se la Şimleu, unde a şi fost făcut prizonier de către domnul Gheorghe Basta. Báthory Ştefan a rugat apoi ca, împreună cu soţia şi copiii, să fie primit din nou în graţia maiestăţii sale imperiale romane. În locul maiestăţii sale imperiale, domnul Gheorghe Basta i-a promis graţierea, cu condiţia ca în prealabil să-i predea Chioarul, cea mai întărită localitate din Transilvania, cu o garnizoană de 2 000 de soldaţi, cu multe tunuri mari, fără nici o lezare a intereselor maiestăţii sale imperiale romane, ceea ce Báthory a şi făcut numaidecît.

După obţinerea victoriei, voievodul ⟨Mihai⟩ a trimis o parte a trupelor sale în Valahia [10], pentru a veghea asupra turcilor şi tătarilor, ordonîndu-le să depună zel, pentru a elibera pe creştinii făcuţi prizonieri şi pentru a smulge acelora prăzile luate. Între timp, el a ocupat cu mai multe trupe Lipova şi alte fortificaţii dimprejur întărindu-le împotriva unei incursiuni a duşmanului.

După ce întreaga ţară a Transilvaniei a fost adusă cu ajutorul divin sub puterea maiestăţii sale imperiale romane, supuşii întregii ţări au prestat jurămînt voievodului Mihai, în numele maiestăţii sale imperiale romane, iar el pe de altă parte a trebuit să se oblige cu jurămînt faţă de el, promiţîndu-le că, în calitate de guvernator al maiestăţii sale şi stăpîn succesoral asupra ţării Transilvaniei, îi va proteja în privilegiile lor, punîndu-le în aplicare, întocmai, cum au fost din timpuri străvechi.

La 9 noiembrie, valahii [11] au întîlnit în munţi pe fugarul cardinal Andrei împreună cu şapte inşi care fugiseră cu el, i-au măcelărit imediat şi au dus capul cardinalului în vîrful unei suliţe la voievodul Mihai în Alba Iulia; acesta a ordonat sever ca să fie adus şi cadavrul, ceea ce apoi s-a făcut.

După aceasta, o solie valahă din 20 de persoane, trimisă de menţionatul voievod la maiestatea sa imperială romană, a sosit cu bine la luminăţia sa princiară arhiducele Mathias la Viena, anunţîndu-i victoria obţinută în Transilvania. Luminăţia sa a plecat imediat cu solii la biserică şi a dispus să se intoneze Te Deum laudamus şi să se aducă mulţumiri lui Dumnezeu pentru obţinerea unei asemenea victorii. Apoi, după săvîrşirea serviciului divin, a poruncit să se tragă salve cu tunurile instalate pe bastioane, ca semn deosebit pentru victorie. După aceea luminăţia sa princiară a dăruit solului un lanţ de aur, iar consorţilor lui pahare suflate în aur; solii şi-au luat apoi curînd rămas bun de la luminăţia sa şi au plecat la Pilsen, iar de acolo la Praga, la maiestatea sa imperială romană, pentru a-i relata exact şi verosimil victoria îmbucurătoare.

După aceasta, comisarii imperiali trimişi de către maiestatea sa în Transilvania, la Mihai voievod, au ajuns la Alba Iulia; numitul voievod i-a primit cu mare cinste şi le-a arătat capul cardinalului Báthory, ce fusese îmbălsămat şi conservat. Unul dintre solii imperiali a pus imediat să se facă portretul acelui cap, pentru a-l putea prezenta maiestăţii sale imperiale. Apoi au plecat la Cluj, unde fusese convocată o dietă.

Între timp, lui Mihai voievod nu i-a plăcut faptul că domnul Basta voia să pună garnizoane germane în toate localităţile cucerite; voievodul i-a scris despre această problemă, dar chestiunea a fost aplanată de către domnul doctor Pezzen.

Cadavrul cardinalului Andrei Báthory a sosit între timp la Alba Iulia; voievodul a pus să se controleze minuţios şi s-a găsit că i se tăiase degetul mic în care purta un inel preţios cu diamant. Apoi a dispus să fie înmormîntat. Sigismund Báthory însă a fost cuprins de mare îngrijorare în legătură cu moartea jalnică a vărului său şi de aceea a vrut să plece curînd cu 12 din cei mai buni cai ai săi, cu giuvaeruri şi care în Polonia, la marele cancelar, pentru a cere ajutor împotriva voievodului. Dar tocmai atunci a izbucnit un incendiu, prin care două dintre carele sale, împreună cu caii şi celelalte lucruri au luat foc şi au fost mistuite. Acestea au fost deci evenimentele transilvănene care s-au petrecut în acest an.

[. . .]. După ce, deci, Mihai, voievodul Valahiei, a supus în cea mai mare parte principatul Transilvaniei, la 13 ianuarie [12] a trimis o solie [13] la maiestatea sa imperială romană, care a dus cu ea însemnele, sabia, buzduganul şi patru steaguri principale, precum şi calul cardinalului Báthory; prin aceeaşi solie, voievodul a dispus să se prezinte şi să se ceară următoarele: mai întîi că el vrea să conducă această ţară şi s-o protejeze împotriva invaziei duşmanului, în calitate de guvernator al Transilvaniei; apoi să i se indice cum trebuie să se comporte faţă de oraşul Cluj; iar în al treilea rînd, cum să acţioneze faţă de nobilii de seamă din Transilvania care cer graţiere. Maiestatea sa imperială a dispus ca această solie să fie primită bine, să fie onorată cu daruri măreţe, apoi să fie lăsată să plece.

În vremea aceasta, un sol turcesc a sosit la Braşov, în Transilvania, la voievodul valah, cu multe daruri şi mari promisiuni din partea împăratului turcesc, cerîndu-i să se îndepărteze de Casa de Austria şi să se alăture lui. Dar numitul voievcd a declarat în mod expres că vrea să rămînă statornic faţă de împăratul roman. Deoarece însă îi plăcea tot mai mult ţara Transilvaniei, le-a cerut comisarilor ca maiestatea sa imperială să-i atribuie ereditar Transilvania lui şi fiului său şi, pe lîngă aceasta, să i se predea Oradea, Hust, Baia Mare şi alte oraşe de graniţă din Ungaria Superioară, care mai înainte aparţinuseră Transilvaniei; iar ceea ce ar mai cuceri să-i rămînă lui şi fiului său. Înainte de toate, doreşte să obţină toate moşiile şi demnităţile pe care le avusese mai înainte Sigismund Báthory; de asemenea, ca maiestatea sa să-i dea ajutor, cu care el însuşi să recruteze trupe. În al treilea rînd, dacă el ar cădea prizonier, potentaţii creştini să-l răscumpere. În cazul că ar fi alungat din Transilvania şi Valahia, împăratul să-i dea anual 100 000 de taleri pentru întreţinerea lui în Ungaria Superioară. În măsura în care i s-ar putea satisface cererea, promitea ca încă în acest an să săvîrşească cu trupele sale atît cît nu s-a realizat mai înainte nici într-o sută de ani. Între timp, voievodul nu s-a putut înţelege prea bine cu generalul imperial, domnul Gheorghe Basta, deoarece acesta l-a pîrît pe voievod la împărat că ar vrea să

predea turcilor principatul Transilvaniei. De aceea a cerut împăratului să-l recheme pe Basta şi să numească în locul lui pe un altul.

Chiar în timpul acestor tratative tătarii au invadat graniţele transilvănene, cauzînd mari pagube prin incendieri şi jafuri. Între timp, au sosit şi anumite ştiri că Sigismund Báthory, cu ajutorul turcilor, tătarilor, moldovenilor şi polonilor, intenţionează să invadeze Transilvania ; voievodul s-a pregătit pentru o campanie, la care s-au oferit de bunăvoie toate trupele. În special, i s-a alăturat un voluntar de seamă, Baba Novac, cu 4 000 de haiduci. După ce a concentrat o mare armată, la începutul lunii mai, a pornit în mare grabă peste munţii mari şi prin trecători înguste, cu o armată de peste 50 000 de oameni şi anume 38 000 puşcaşi, 3 000 cazaci, 4 000 călăreţi sîrbi, 4 000 secui şi 4 000 voluntari sosind cu bine în Moldova. Dar, pe drum, trupele sale au suferit din lipsa proviziilor, încît de foame au trebuit să mănînce frunzele de pe copaci. Cînd Sigismund Báthory şi voievodul Moldovei au constatat că nu sînt în stare să se opună armatei mari a ⟨voievodului⟩, s-au retras în Polonia, pentru a se întări cu mai multe trupe acolo. Între timp, voievodul Mihai a ocupat cea mai mare parte a Moldovei. De asemenea, a atras de partea sa şi pe supuşii voievodului moldovean Ieremia, deoarece acela îi împovăra cu foarte mari dări. Ceea ce a fost cucerit a trebuit să depună jurămînt de credinţă maiestăţii imperiale romane şi fiului voievodului.

Între timp, Sigismund Báthory şi numitul voievod Ieremia al Moldovei s-au întărit cu trupe şi au pornit cu 30 000 de oameni ; voievodul valah cu armata sa i-a întîmpinat la rîul Nistru, la cetatea Hotin, unde a avut o ciocnire [14]; inamicul s-a menţinut timp îndelungat dîrz, totuşi, în cele din urmă, a fost bătut şi pus pe fugă de către valahi, aceştia obţinînd o victorie pe cît de sîngeroasă pe atît de glorioasă. Inamicul a pierdut 8 000 de oameni, iar valahii 2 000. Sigismund Báthory şi voievodul moldovean s-au salvat cu greu prin fugă şi s-au îndreptat din nou spre graniţa polonă.

După această victorie obţinută, ⟨voievodul⟩ valah a adus toate celelalte localităţi din Moldova în stăpînirea sa şi l-a instalat pe fiul său peste această ţară, cu învoirea împăratului roman. Între timp, Sigismund Báthory şi voievodul alungat din Moldova ar fi dorit bucuroşi să se răzbune pe ⟨voievodul⟩ valah, fiindu-le de ajutor marele cancelar al Poloniei, cu trupele sale ; dar n-au putut, totuşi, face nimic cu ele.

Voievodul Mihai, cu o parte a trupelor sale, restul lăsîndu-le cu fiul său în Moldova, a sosit din nou în Transilvania ; generalul imperial, domnul Gheorghe Basta, i-a comunicat în cuvinte cam arogante ca să fie gata, împreună cu trupele sale, pentru că ar dori ca, în cazul că ar avea nevoie de el pentru apărarea ţării, să-l aibă imediat la îndemînă şi alături de el. La fel a comunicat personal comisarului imperial, domnul doctor Pezzen, şi a transmis prin soli arhiducelui Mathias, că, dacă maiestatea sa imperială romană ar vrea să numească pe unul din fraţii săi ca guvernator al Transilvaniei şi Moldovei, este dispus să-i predea cît mai curînd ţara şi să plece de acolo. În caz contrar, însă, el are speranţa plină de încredere că i se va lăsa ţara lui, care a cucerit-o cu riscul propriei sale vieţi. În schimb, el va fi credincios şi sincer faţă de maiestatea imperială şi de întreaga creştinătate, va fi şi va rămîne un duşman al turcului. Dar împăratul n-a voit, fireşte, să-i acorde încredere.

Maiestatea imperială i-a ordonat să plece şi să predea ţara Transilvaniei domnului Gheorghe Basta, ca unuia ce fusese numit administratorul

ei, dar el nu a voit să consimtă cu totul la aceasta. Deoarece însă avea ca duşmani nu numai pe Sigismund Báthory şi pe voievodul moldovean, dar şi pe unii din nobilii transilvăneni, faţă de care procedase aspru cu puţin timp înainte, cum era Moise Székely, care a aţîţat majoritatea nobilimii împotriva lui, Gheorghe Basta a sesizat această ocazie, a concentrat cîteva mii de călăreţi şi infanterişti şi la 16 septembrie a pornit cu armata sa împotriva voievodului Mihai, care se afla cu circa 14 000 de oameni într-o trecătoare la două mile de Alba Iulia. Cînd acesta a văzut că situaţia va deveni gravă, s-a instalat în poziţie defensivă[15], după care a urmat o ciocnire violentă. Voievodul Mihai a fost pus pe fugă şi au căzut dintre valahi circa 4000. Domnul Gheorghe Basta, după ce a obţinut victoria şi a cucerit 12 tunuri, şi-a extins puterea aproape asupra întregii Transilvanii. Voievodul Mihai cu restul trupelor sale a voit să apuce din nou drumul Valahiei, dar Sigismund Báthory cu polonii şi moldovenii, l-au pîndit, întîlnindu-l în munţii dintre Valahia şi Transilvania, unde s-au ciocnit, i-au lichidat mulţi dintre oşteni, astfel, încît, voievodul a trebuit să se retragă din nou cu pierderi mari [16]. Văzînd şi constatînd că norocul l-a părăsit cu totul, a cerut de la maiestatea sa imperială romană graţie şi ajutor, precum şi un salvconduct, pentru a merge personal să dea socoteală în faţa lui. Pentru a i se da crezare, a oferit să predea, ca ostateci, pe soţia sa şi întreaga sa comoară, domnului Gheorghe Basta, în calitate de locţiitor în Transilvania. După care apoi i s-a promis şi trecere liberă. După aceasta, au fost ocupate şi apărate toate trecătorile de teama invaziei lui Sigismund Báthory.

[...]. Mihai voievod a sosit între timp la Viena, la 25 decembrie [17], cu 70 de călăreţi, printre care mulţi boieri de seamă; arhiducele a dispus ca el să fie primit şi onorat cu multă pompă. Voievodul dorea să plece cît mai repede la Praga şi să se înfăţişeze maiestăţii sale imperiale romane.

[...]. Cînd unii dintre nobilii transilvăneni s-au arătat cam rebeli faţă de maiestatea sa imperială romană (aşa cum s-a relatat mai sus), în luna februarie [18] a fost convocată, la Cluj, dieta, la care s-au adunat cei mai mulţi şi cei mai de seamă dintre nobili şi s-au lepădat de maiestatea imperială, trecînd de partea fostului lor principe, Sigismund Báthory. Aceia care au mai rămas încă alături de împărat au fost făcuţi prizonieri; după aceasta, consilierii transilvăneni au mers călare la palat, unde s-au adunat şi stările [...] punînd ca de la toate ferestrele să fie proclamat din nou Sigismund Báthory ca principe al ţării, iar cel care ar fi de altă părere să fie considerat ca un duşman al patriei; cu aceasta, oricine a fost mulţumit. Şi la o oră după aceea a fost făcută o proclamaţie, care a fost adusă la cunoştinţa obştii, că trebuie să se împace cu turcii. După aceasta s-a ţinut o adunare generală, în ziua următoare, la 4 februarie, adunîndu-se cu toţii în biserică, Sigismund Báthory a fost numit principe în funcţie, iar pînă la sosirea lui Sigismund, Csáky a fost ales ca guvernator cu drepturi depline; a fost restabilită din nou alianţa cu turcii, după care s-a cîntat un Te Deum laudamus.

Şi, deşi domnul Gheorghe Basta a obiectat dietei Transilvaniei că a ţinut timp de patru zile închise porţile Clujului, că nu i-a dat ascultare lui, în numele maiestăţii imperiale romane, dieta a trimis, ca soli, la Sigismund Báthory în Moldova, pe Ştefan Tolety, Johann Zevogarsch, Nicolae Bogady şi Francisc Vas, la 5 februarie, unde i s-a comunicat alegerea efectuată.

În ziua următoare, s-a produs o răscoală la Cluj, din cauza acţiunii întîmplate mai înainte, care însă a fost curînd înăbuşită; atunci dieta a dăruit domnului Csáky domeniul Făgăraşului cu toate apartenenţele şi i-a dus ca prizonieri pe soţia şi fiul voievodului Mihai impreună cu bunurile de la Făgăraş [19].

[...]. După aceasta, consilierii transilvăneni i-au făcut o propunere domnului Basta cu privire la Chioar şi Cluj, ca să rămînă maiestăţii sale imperiale romane, dar în aşa fel ca nici o trupă germană să nu dispună de Chioar şi Silaghiu, în Transilvania, iar în schimb să nu treacă nici o trupă transilvăneană prin aceste localităţi, ceea ce i s-a adus la cunoştinţă în curînd dietei, care se ţinea încă în acest timp în biserică. Aceasta a trimis şase soli la domnul Basta, care urma să aprobe. El nu a vrut însă să accepte şi de aceea şi-a luat rămas bun de la ei. Încă în ziua de 7 februarie, între orele 9 şi 10, domnul Basta, însoţit pînă la poartă de consilierii transilvăneni, a pornit spre Gherla, iar de acolo spre Chioar, pentru ca împreună cu domnul Pezzen şi domnul Székely, comandant la Satu Mare, să se răzbune pe transilvăneni şi să aresteze pe instigatori. Vina rebeliunii amintite mai înainte fusese atribuită lui Csáky, care vîrîse în închisoare pe nobilii care fuseseră de partea maiestăţii sale, dar Csáky s-a scuzat prin aceea că voievodul Mihai, care a pătruns în ţară şi a cauzat mari pierderi acesteia, poartă vina pentru toate, căci el a vrut să primească de la maiestatea imperială romană titlul princiar şi conducerea Transilvaniei, depunînd toate stăruinţele pentru aceasta.

[...]. După ce voievodul Mihai a aflat despre această situaţie tristă din Transilvania, şi în special că soţia şi copiii săi sînt prizonieri acolo, s-a tulburat foarte mult şi s-a necăjit, afirmînd că fusese îngrijorat şi mai înainte şi că aceasta i s-a prezis de mai multe ori, totuşi el speră să recucerească din nou ţara cu trupe puţine, deoarece el cunoaşte bine felul poporului şi al ţării. Apoi i s-a permis şi i s-a înlesnit să plece la maiestatea sa imperială romană la Praga, unde a sosit la 23 martie [20] împreună cu 35 persoane.

În aceeaşi noapte li s-a întîmplat valahilor o nenorocire neprevăzută. Seara, după ce au băut mult şi au petrecut, înainte de a se fi aşezat în pat, au adus în dormitorul lor jar de cărbuni într-un vas mare de fier. Fiind adormiţi, iar camera boltită, închisă din toate părţile, astfel încît gazele n-au putut ieşi afară, a doua zi doi dintre servitorii voievodului au fost găsiţi morţi în pat, asfixiaţi de gaze şi fum, iar alţi cinci zăceau acolo grav bolnavi.

[...]. Deşi transilvănenii [21] deciseseră să ţină pe soţia şi pe fiul voievodului valah prizonieri la Făgăraş, pînă cînd el va face o înţelegere cu dînşii, totuşi, cînd au aflat de intenţia ⟨voievodului⟩ valah şi deoarece aveau foarte mare teamă de el, au eliberat pe soţia şi pe fiul său din închisoare şi, împreună cu tezaurul său, i-a lăsat să plece la Satu Mare, de aceea se spera că în aceste locuri va fi totul bine.

Între timp, maiestatea sa imperială romană l-a trimis pe voievodul Mihai al Valahiei cu destulă satisfacţie şi cu promisiunea de ajutor şi trupe. De la Praga acesta a pornit din nou spre Transilvania.

La sfîrşitul lunii, Sigismund Báthory s-a strecurat pe ascuns din Moldova şi, numai cu zece cai, a sosit în Transilvania, căruia numaidecît căpitanul de Raab, aflat la Chioar, i-a predat cetatea. De acolo Báthory i-a trimis domnului Gheorghe Basta o scrisoare jalnică privind situaţia tulbure şi proastă a sa în toate localităţile; pe lîngă aceasta, rugămintea

ca maiestatea imperială romană nu numai să-i ierte ceea ce a greşit faţă de maiestatea sa, dar, totodată, să binevoiască a-i permite să trimită o solie, la maiestatea sa imperială, pentru a cere îndurare. Apoi că el, Báthory, este foarte indispus din cauză că Csáky provoacă o nouă rebeliune şi acţionează împotriva sa, dorind bucuros să ajungă el însuşi principe în Transilvania, Gheorghe Basta l-a îndrumat să aştepte pînă va sosi rezoluţia maiestăţii sale imperiale ca răspuns la cererea sa. Maiestatea sa imperială i-a lăsat pe solii transilvăneni să plece liberi şi în siguranţă, dar cu obligaţia că <transilvănenii>, în calitate de supuşi, care au depus jurămînt, vor rămîne în viitor ascultători şi credincioşi maiestăţii sale imperiale şi că vor să trăiască şi să moară ca atare.

După ce însă Sigismund Báthory a ajuns din nou în Transilvania, a uitat obligaţia cu care era dator maiestăţii sale imperiale romane şi întregii creştinătăţi, aruncînd-o cu dispreţ în vînt şi în curînd a plecat spre graniţă cu o putere destul de mare în călăreţi şi pedeştri, majoritatea oaste de ţară, în dorinţa de a încerca ceva în grabă; apoi, în prima sa furie a făcut o invazie prin surprindere, împreună cu consorţii lui sperjuri faţă de maiestatea sa, ocupînd unele castele şi cetăţi. Pe cei care, ataşaţi fiind prin credinţă şi jurămînt faţă de maiestatea sa imperială romană, au fost decişi să rămînă fermi şi să nu se îndepărteze de maiestatea sa şi deci n-au vrut să consimtă la procedeele şi practicile sale răutăcioase a pus să fie ucişi, atîţia cît a putut prinde, iar după aceasta a născocit tot felul de mijloace şi căi pentru a aduce din nou Transilvania sub ascultarea, puterea şi dominaţia sa. Dar domnul Gheorghe Basta şi voievodul Mihai, în calitate de comandanţi ai trupelor maiestăţii sale imperiale romane în Transilvania, pentru a se apăra împotriva intenţiilor rele ale lui Báthory şi pentru a i se opune, au pornit împotriva lui. La Moftin unde aşteptau mai multe trupe, în special 2 000 de călăreţi silezieni, ei îşi construiseră multe tranşee şi îşi aşezaseră tabăra. Cînd Báthory a văzut şi şi-a dat seama de aceasta, a şters-o pe nesimţite cu trupele sale luînd din nou calea peste munte. Şi, deşi trupele sale, între care mulţi din nobilime, îl abandonau zilnic (fiind îngrijoraţi că vor avea un sfîrşit rău cu Sigismund), totuşi el concentrase din tot felul de neamuri : transilvăneni, unguri, moldoveni, cazaci, tătari, turci în număr de vreo 40 000 călăreţi, pe lîngă numeroase trupe de infanterie (printre care 12 000 turci şi tătari), cu intenţia de a continua cu forţa opera începută, anume, de a-şi supune din nou Transilvania. Cu aceste forţe el şi-a aşezat tabăra nu departe de cetatea Guruslău, la frontiera dintre Transilvania şi Ungaria. Cînd domnul Gheorghe Basta şi voievodul Mihai au sesizat din timp şi au cunoscut bine intenţia lui Báthory, au pornit la luptă cu trupele lor, atît călăreţi, cît şi pedeştri, în total nu mai mult de 18 000, bine înarmaţi fiind hotărîţi să lupte cu Báthory. Au înaintat, avînd hărţuieli adesea cu duşmanul, pînă cînd, în cele din urmă, în ultima zi de iulie au sosit şi cei 2 000 de călăreţi silezieni amintiţi. Apoi ei şi-au aşezat tabăra pe un deal, deoarece Sigismund mai înainte îşi pusese tabăra pe un deal mult mai înalt, în faţa lor.

Deoarece la 1 august, între orele 4 şi 5 după masă, Sigismund Báthory a vrut să-şi asigure un avantaj şi să se mute cu trupele sale la poalele dealului, domnul Basta şi voievodul Mihai s-au repezit cu toată puterea asupra duşmanului, l-au dispersat cu ajutorul valonilor, iar curînd după aceea, pe la orele 5, domnul Basta, pe de o parte, şi voievodul Mihai, de cealaltă parte, au lovit în inamic bărbăteşte şi cavalereşte, dar, totodată, cu gravitate şi zel pînă cînd, în cele din urmă, cu ajutorul

şi sprijinul lui Dumnezeu atotputernicul, au obţinut o victorie sîngeroasă împotriva lui Báthory [22]. Tunurile noastre fiind aşezate pe un deal mai scund, sub armata inamicului, i-au cauzat pierderi extrem de mari, în schimb artileria duşmanului, din cauza înălţimii dealului, n-a putut face nici un fel de pagubă în rîndurile noastre. În această bătălie, de partea noastră au murit cîteva sute pe cîmpul de luptă, printre care locotenent-colonelul Pezzen. Din partea duşmanului însă au pierit vreo zece mii, iar ceilalţi au fost puşi pe fugă şi urmăriţi pînă la extrem, aşa cum şi Báthory cu greu s-a salvat prin fugă. Ai noştri au ocupat apoi întreaga tabără a lui Báthory şi, pe lîngă alte prăzi mari şi bogate, au fost capturate 40 de tunuri grele şi peste 150 de steaguri, dintre care o sută zece, împreună cu multe lucruri secrete din cancelaria lui Báthory au fost prezentate maiestăţii sale imperiale romane marţi după ziua Sf. Laurenţiu, în castelul de la Praga.

După victoria obţinută, domnul Basta şi voievodul Mihai s-au dus din nou la Cluj, oraş care a trebuit să plătească solda pe trei luni a trupelor deoarece părăsise pe maiestatea sa mai înainte; apoi şi celelalte oraşe s-au predat treptat. Astfel că exista speranţa, că maiestatea sa imperială romană va avea curînd întreaga ţară supusă şi adusă sub ascultare.

Şi, deşi voievodul Mihai al Valahiei s-a comportat absolut vitejeşte şi cavalereşte în timpul luptei împotriva lui Sigismund Báthory, totuşi în sinea lui urmărea într-un mod şiret şi prefăcut să aducă în curînd ţara sub supunerea sa.

[. . .]. Domnul Basta, la 18 august, l-a convocat în consiliu sub pretextul că trebuie discutate chestiuni importante; el a refuzat însă să apară. Ca urmare, domnul Basta a trimis două companii de soldaţi germani împreună cu alţii călări, pentru a înconjura cortul său şi pentru a-l prinde viu, ordin pe care ei l-au executat cu supunere. Ei i-au declarat voievodului, la sosirea lor, că este prizonierul maiestăţii sale imperiale romane şi să se predea de bunăvoie, dar, cînd voievodul a chemat în ajutor pe locotenentul său şi s-a repezit să ia sabia, care era atîrnată în cort, şi s-a pus în apărare, lovind pe un căpitan german, căpitanul valon s-a înfuriat şi l-a străpuns imediat cu lancea, iar căpitanul german i-a tăiat capul. Împreună cu un alt valah, voievodul a căzut pe loc, iar corpul său a zăcut neînmormîntat o zi întreagă în cort. După aceasta, valonii au năvălit în tabăra valahă, au prădat-o, iar în cortul voievodului au găsit scrisorile acestuia, care domnul Basta a pus să fie citite armatei, din care reieşea că el avea intenţii înşelătoare şi false faţă de maiestatea sa.

[. . .] alţii însă l-au scuzat şi au pretins că prin astfel de scrisori el a vrut să înşele cu şiretenie pe turci, împotriva cărora obţinuse mai multe victorii glorioase şi cărora le produsese pînă acum, prin faptele sale vitejeşti, o mare spaimă, iar alţii au declarat că Gheorghe Basta l-a ucis pe acest soldat aspru şi neîmblînzit, dar totodată foarte viteaz, care pentru a doua oară a supus Transilvania maiestăţii sale imperiale, determinat de invidie şi de setea lui de onoruri, fără ordinul împăratului, care n-ar fi putut în nici un caz să aprobe şi să laude fapta lui Basta.

[1] Arhiducesa Maria-Christierna.

[2] Johann Gradelehnus consemnează falsa informaţie despre un atac al trupelor moldo-turceşti împotriva Munteniei, înaintea pătrunderii lui Mihai în Transilvania.

[3] V. n. 8, p. 68.

[4] Nunţiul apostolic Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.
[5] Andrei Báthory îşi manifesta neputinţa prin injurii şi provocări la adresa lui Mihai. Vezi şi n. 2, p. 198.
[6] La Şelimbăr.
[7] Prizonierii au fost iertaţi şi eliberaţi; pe Gáspár Kornis, Mihai l-a folosit imediat în diverse misiuni diplomatice, iar în martie 1600 îl întîlnim la Alba Iulia în sfatul domnului, dar fără dregătorie.
[8] Chioarul şi-a deschis porţile trupelor lui Mihai; la Hust s-a instalat însă o garnizoană imperială.
[9] Exagerare vizibilă în relatarea lui Gradelehnus, potrivit căreia, după victorie, Mihai ar fi ordonat executarea nobililor prizonieri. Afirmaţia este dezminţită de conduita ulterioară a voievodului, care i-a întărit pe nobili în vechile lor privilegii, iar celor care au colaborat cu el le-a donat sate şi moşii (Moise Székely, Gáspár Kornis, Ştefan Csáki, Ioan Hussar, Gáspár Bornemisza ş.a.).
[10] Sub comanda fiului său Nicolae Pătraşcu.
[11] V. n. 14, p. 68 şi p. 179–182.
[12] 1600.
[13] Solia trimisă de Mihai la Praga era condusă de banul Mihalcea Caragea şi de marele postelnic Stoica din Strîmba.
[14] V. n. 19, p. 68.
[15] La Mirăslău.
[16] V. n. 19, p. 396 şi n. 10, p. 414.
[17] 1600.
[18] 1601.
[19] V. n. 24, p. 69.
[20] 1601.
[21] V. n. 6, p. 39.
[22] Bătălia de la Guruslău din 24 iulie/3 august 1601.

PRIMAE LINEAE

M. PRINCIPATUS TRANSILVANIAE

HISTORIAM

ANTIQVI, MEDII ET RECENTIORIS AEVI

EXHIBENTES ET ILLUSTRANTES

AUCTORE

MARTINO FELMER,

PASTORE QVONDAM ECCLESIAE A. C. ADDICTORUM CIBINIENSIS ET SCHOLARVM EIVSDEM CIVITATIS INSPECTORE PRIMARIO.

CIBINII,

Typis Petri Barth, Typographi, & Cæs. Reg. Privil. Bibliopolæ,

1780.

MARTIN FELMER

Istoricul transilvănean sas, Martin Felmer, născut la Sibiu la 1 noiembrie 1720 şi mort la 28 martie 1767, a studiat în oraşul său natal şi la Universitatea din Halle. La începutul carierei a funcţionat ca profesor în oraşul natal. Dintre lucrările sale istorice, amintim : *Catalogus woyvodorum Transylvaniae ; Primae lineae M. principatus Transilvaniae historiam antiqui, medii et recentioris aevi.* În această lucrare, din care se reproduce un fragment, autorul descrie pe scurt istoria Transilvaniei cuprinsă între anii 1538—1763. Nararea faptelor se bazează pe opere istorice anterioare şi pe documentele de care dispunea autorul în acea perioadă.

Ediţia folosită : *Primae lineae M. principatus Transilvaniae historiam antiqui, medii et recentioris aevi*, Cibinii, Petri Barth, 1780, p. 199—202.

PRIMAE LINEAE M. PRINCIPATUS TRANSILVANIAE HISTORIAM ANTIQUI, MEDII ET RECENTIORIS AEVI

§ 269. [. . .]. Obtento hoc modo Principatu Andreas Cardinalis, legatos suos ad utrumque Imperatorem devotionis exhibendae, ad Valachiae vero et Moldaviae Regulos pacis ac foederis confirmandi caussa expedivit. Et Michëel quidem, Valachiae Vojvoda, pacis conditiones non solum acceptavit, verum juramento etiam firmavit, clam vero nihil magis, quam Andream Principatu ejicere est meditatus. Quare sub pretextu inferendi Turcis arma, ab ipsis Transilvanis, quidquid ad apparatum expeditionis contra Andream suscipiendae pertinebat, sibi acquisivit, Alpesque transgressus, Barciam jam hostiliter invaserat, antequam Andreas, comitia Albae agens, voluptatibusque se totum tradens, de rupto a Michaële Vajvoda foedere quidquam comperisset. Statim igitur Ordinae ac Nationes omnes cum armis ad Sabesum coire jussit, dumque Michaëlem Vajvodam cum exercitu suo Cibinium versus movere comperisset, ipse exiguo copiarum stipatus numero (quippe aliquot Siculorum Sedes, Valachis se junxerant, promissionibus Vajvodae evocatae) hostibus obviam processit, et ad pagum Schellenberg, castra sua locavit, ibique d.29. Octobr. proelio decrevit, in quo Cardinalis copiae fortissime pugnantes victoriam omnino deportaturae fuissent; nisi praedae nimis inhiantes, ordines turbassent, et hoc modo in fugam se agi passi fuissent. Andreas Moldaviam varsus fugiens, in silvis fame sitique per aliquot dies misere pressus oberravit; tandem vero ad Passum Ojtos, a Siculo quodam, Blasio Ördög, misere trucidatus est, annum agens vigesimum octavum.

§ 270. Interfecto hoc modo Principe Andrea, multisque viri egregiis in fuga interemtis, non pauci ex Nobilibus praesertim iis, qui aut necessitudine Cardinalem propius attigerant, aut gratia multum apud eum valuerant, a Siculis capti ad Michaëlem ducti, ac jubente Vajvoda, ab ipsis prope Albam obtruncati fuerunt. Caput ipsum Principis ad Michaëlem adlatum, cumque ad ejusdem mandatum truncus quoque illius Albam deportatus fuisset: exequiae solennes frequenti procerum pompa, imo ipso Michaële Vajvoda comitante, institutae fuerunt, ac Andreas in eo ipso monumento, quod Balthasari fratri suo aedificandum curaverat, sepultus fuit. Percussores Cardinalis a Michaële proemium nullum obtinuerunt, quin dicitur hunc gravibus exsecrationibus in eosdem invectum, esse, quod Principem suum proprium trucidare veriti non fuissent.

§ 271 [...]. Anno sequenti 1600. ineunte, Michaël legatos ad Rudolphum Caesarem misit, qui Provinciam eidem offerrent, sibi vero administrationem illius sub clientela Rudolphi paciscerentur. Quibus expeditis, comitia Albam indicata sunt, ad quae etiam legati Rudolphi advolarunt. Cum vero isti de gratia quidem Imperatoris Vajvodam et verbis et scripto certiorem redderent, verum simul eidem voluntatem Rudolphi significarent, eo tendentem, ut quantocyus cum exercitu in Transalpinam recederet, et in finibus illius Turcis invigilaret, hic ira percitus non solum id se facturum pernegavit, verum etiam legatos Caesaris primum Albae, dein vero Claudiopoli in custodia detinuit, ac post aliquot demum septimanas duro cum responso ad Imperatorem remisit, mox vero Michaëlem Török, ad Imperatorem Turcarum ablegavit ad confirmationem in Principatu Transilvaniae, ejusque insignia ab illo si fieri posset obtinenda.

§ 272. Sigismundus interea in Polonia haerens cum Cancellario Samoscio nova de vindicanda Cardinalis caede, Principatuque Transilvaniae repetendo iniverat consilia, excitatus a profugis quibusdam illius auxilia implorantibus Transilvanis. Hoc igitur fine Ieremiam, Moldaviae Principem, per missos ad eundem legatos eo adduxerat, ut Polonorum ac Turcarum sublevatus viribus Valachiam irrueret, eamque vacuam copiis facili negotio occuparet. Hoc audito Michaël, primo statim vere cum lectissimo exercitu Valachiam repetivit, hostemque primo impetu ejectum, altero etiam proelio vicit, totaque Moldavia est potitus. Cum vero Poloni Moldaviam tanquam clientelarem sibi Provinciam defendere, ac Ieremiae auxilia submittere non morarentur, Michaëli, Hotinum, quo Ieremias se receperat, expugnare non valenti, iterum in Transilvaniam recedendum fuit et hic quidem a Rudolpho Imperatore non solum pecuniam, verum etiam titulum Locumtenantis per Transilvaniam in ipsis comitiis Albensibus mense Iulio celebratis recepit.

§ 273. Peractis comitiis confirmationem in Principatu Transilvaniae, a Turcarum etiam Imperatore par legatum submissam, Michaël Coronae accepit.

PRIMA PARTE A ISTORIEI VECHI, MEDII ŞI A VREMURILOR MAI APROPIATE ALE MARELUI PRINCIPAT AL TRANSILVANIEI

§ 269. Obţinînd în acest chip principatul [1], cardinalul Andrei ⟨Báthory⟩ a trimis soli la fiecare dintre cei doi împăraţi pentru a le arăta devotamentul, iar la domnii Valahiei şi Moldovei pentru a întări pacea şi

alianţa. Şi Mihai, voievodul Valahiei, nu numai că a acceptat condiţiile de pace, ba chiar le-a întărit prin jurămînt [2], dar în ascuns s-a gîndit cum ar putea mai bine să-l scoată pe Andrei din principat.

De aceea, sub pretext că îndreaptă armele împotriva turcilor, şi-a procurat chiar de la transilvăneni armament cu care dorea să pornească lupta împotriva lui Andrei. Şi, trecînd munţii, a luat cu forţa Ţara Bîrsei, mai înainte, ca Andrei, ţinînd dietă la Alba ⟨Iulia⟩ şi dedîndu-se cu totul plăcerilor, să fi aflat ceva despre ruperea alianţei de către voievodul Mihai. A poruncit, aşadar, pe dată, ca toate stările şi naţiunile să se adune înarmate la Sebeş, iar cînd a înţeles că Mihai voievodul se îndreaptă cu oastea sa spre Sibiu, după ce a strîns oastea puţină la număr (căci scaunele secuilor, atrase de promisiunile voievodului, se uniseră cu valahii), a ieşit în calea duşmanilor şi şi-a aşezat tabăra la satul Şelimbăr, şi tot acolo a hotărît să dea lupta în ziua de 29 octombrie, în care oastea cardinalului, luptînd cu vitejie foarte mare, ar fi obţinut victoria în orice chip, dacă oştenii, doritori mai mult de pradă, nu şi-ar fi pierdut minţile şi în acest fel nu ar fi îngăduit să fie puşi pe fugă. Andrei, fugind spre Moldova, a rătăcit prin păduri vreme de cîteva zile, chinuit cumplit de foame şi de sete, iar pînă la urmă a fost omorît în chip nevolnic, la pasul Oituz, de un secui, Balázs Ördög, fiind în al 28-lea an al vieţii.

§ 270. Fiind ucis în acest fel principele Andrei, precum şi mulţi bărbaţi de seamă, în vreme ce fugeau, nu puţini dintre nobili, mai ales cei care fie erau bănuiţi de legături mai strînse cu cardinalul, fie se bucuraseră de trecere mare pe lîngă acesta, au fost prinşi de secui şi duşi lui Mihai, fiind decapitaţi de aceştia în apropiere de Alba Iulia, tocmai din porunca voievodului. Capul principelui i-a fost adus lui Mihai, iar după ce, la porunca lui Mihai, a fost dus la Alba ⟨Iulia⟩ şi trupul, au fost hotărîte funeralii măreţe, cu alai deosebit al fruntaşilor, pe care l-a însoţit însuşi Mihai voievodul; şi Andrei a fost înmormîntat chiar în acel lăcaş de care se îngrijise să-i fie construit fratelui său Balthazar. Ucigaşii cardinalului nu au obţinut nici o răsplată de la Mihai, ba se spune că acesta s-a năpustit împotriva lor cu blesteme grele, deoarece nu se temuseră să-şi omoare propriul principe.

§ 271. [...]. La începutul anului următor, 1600, Mihai a trimis soli la împăratul Rudolf ca să-i închine ţara în schimbul conducerii acesteia, sub protecţia lui Rudolf. După ce s-a făcut aceasta, s-a vestit ţinerea dietei la Alba Iulia, la care au sosit în grabă şi solii lui Rudolf, cu care prilej l-au asigurat încă o dată pe voievod, şi prin vorbe şi în scris, de bunăvoinţa împăratului. Însă, îndată ce i-au comunicat voinţa lui Rudolf, ca să se întoarcă cît mai repede cu oastea în Valahia şi să vegheze la hotarele aceleia asupra turcilor, acesta, cuprins de mînie, nu numai că a refuzat să facă acest lucru, ba chiar a reţinut pe solii imperiali sub pază, mai întîi la Alba Iulia, apoi la Cluj, dar pînă la urmă i-a trimis la împărat, după cîteva săptămîni, cu un răspuns aspru, iar apoi a trimis de îndată pe Mihail Török la împăratul turcilor, pentru a obţine confirmarea în principatul Transilvaniei şi — dacă s-ar fi putut — însemnele acesteia.

§ 272. Sigismund, care stătea între timp în Polonia, făurea planuri noi cu cancelarul Zamoyski pentru a răzbuna moartea cardinalului şi a relua principatul Transilvaniei, aţîţat fiind de cîţiva fugari transilvăneni, care implorau ajutorul lui. Trimiţînd aşadar, în acest scop, soli la Ieremia, domnul Moldovei, a voit să-l determine, ca, împreună cu forţele ridicate

de poloni şi turci, să năvălească asupra Valahiei, pe care, lipsită de oaste, să o ocupe cu uşurinţă. Mihai, aflînd despre acest lucru, s-a întors de îndată în Valahia la începutul primăverii cu o oaste foarte aleasă şi, respingînd primul atac al duşmanului, l-a învins într-o altă luptă şi a pus stăpînire pe toată Moldova [3].

Cum însă polonezii nu au zăbovit să apere Moldova ca pe o provincie închinată lor şi să trimită ajutoare lui Ieremia, Mihai nemaivrînd să asedieze Hotinul, în care se adăpostise Ieremia, a trebuit să se retragă în Transilvania, iar aici a primit de la împăratul Rudolf nu numai bani, ba chiar şi titlul de locţiitor în Transilvania, acordat de însăşi dieta ţinută la Alba Iulia în luna iulie.

§ 273. După ce s-a ţinut dieta şi a fost trimisă prin sol şi de către împăratul turcilor confirmarea în principatul Transilvaniei, Mihai a primit coroana [4][. . .].

[1] La 19/29 martie 1599. V. n. 1, p. 353.
[2] Aluzie la actul diplomatic din 16/26 iunie 1599. V. n. 5, p. 183 şi n. 3, p. 469.
[3] Informaţia nu este confirmată de documente.
[4] Steagul de domnie trimis de marele vizir.

HISTORIA
REGUM HUNGARIÆ,
PARS III.

A

GEORGIO PRAY,

ABBATE B. M. V. DE TORMOVA, ET CATH. ECCL.
M. VARADINEN. CANONICO CONSCRIPTA.

COMPLECTENS RES GESTAS

AB

ANNO M. D. XXVII. ad M. DCC. LXXX.

BUDÆ,

TYPIS, ET SUMTIBUS REGIÆ UNIVERSITATIS
PESTANÆ TYPOGRAPHIÆ.

ANNO 1801.

GEORGIUS PRAY

Istoric şi teolog, Georgius Pray s-a născut în 1723 la Nove Zámky şi a murit în 1801 la Pesta. Şi-a făcut studiile la Bratislava şi Viena. Între anii 1740—1773 a activat în cadrul ordinului iezuiţilor, predînd teologia în diferite seminarii ale acestuia. După desfiinţarea ordinului iezuiţilor, Maria Tereza îl numeşte în funcţia de istoric al Ungariei; în 1777 devine prin decizie împărătească primul custode al Bibliotecii Universitare din Buda. A fost un cercetător foarte fecund, publicînd multe lucrări istorice valoroase, printre care: *Annales regum Hungariae 997—1564; Commentarii historicii de Bosniae, Serviae ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae cum regno Hungariae nexu; Historia regum Hungariae*, ultima tipărită pentru prima dată la Buda în 1790, formată din trei părţi, se ocupă de evenimentele istorice petrecute în Ungaria şi Transilvania în perioada 1527—1780.

Ediţia folosită: *Historia regum Hungariae ab anno MDXXVII ad MDCCLXXX*, Buda, Universitatis Pestanae Typographiae, 1801, p. 214; 219.

HISTORIA REGUM HUNGARIAE AB ANNO MDXXVII AD MDCCLXXX

[...]. Exemplo Transsilvanorum Michael Valachiae Voyvoda missis semel, iterumque ad Legatos nunciis, ipse quoque praestito Tergovistiae fidelitatis juramento, acceptoque decem millium aureorum stipendio, in clientelam Caesaris concessit [...].

[...]. Michael Transalpinus Vayvoda, etsi juramentum fidelitatis Cardinali praestiterit, facto tamen belli Turcis, ut praeferebat, inferendi apparatu, repente posita larva Transsilvaniae infusus Cardinalem cum paucis tumultuarie collectis congredi ausum cruento, et ad octo horas protracto praelio victum in fugam egit, quem per silvas errantem, et per Moldaviae fines in Poloniam volentem evadere, Siculi spe potiundae praedae, quamquam non inultum, trucidarunt. Vayvoda ne suo, sed Caesaris nomine rem egisse videretur, Georgium Bastam, qui Maximiliano Cassovia Viennam digresso locum illius tenebat, ad recipiendam in fidem Transsilvaniam crebris nunciis accersiit, apparebat tamen hominem longe alia, quam praeferebat, agitare [...].

Bocskaius, quod reducto ex Silesia Sigismundo malorum omnium causa fuisset, bonis omnibus, et jure civitatis privatus Transsilvania in perpetuum excludatur, ad quae firmanda Legati ex Comitiis ad Caesarem

missi, qui haec rata haberi peterent, rogarentque, ne Transalpino Vayvodae fidem habeat, verum poena ex perfido sumta Maximilianum Archiducem, quem alias jam in provinciam destinasset, sibi praestitueret, aut, si id non videretur, fas sit alium eligendi, qui juramento Caesari obstrictus provinciam gubernet. Haec postquam Caesari sequentis anni principio Legati proposuissent, bono animo jussis facturum se respondit, quae ex usu, et commodo provinciae futura essent. Cum his mandatis domum remissi, res mire rursum turbatas reperere. Proceres quidam, inter quos Moyses Siculus praecipuus erat, de reducendo Sigismundo, a Polonorum et Turcarum, ut proditum est, nunciis subornati, consilium ineuntes reliquis, qui contra nitebantur, in carcerem conjectis, Sigismundum e Moldavia, ubi cum Zamoiscio morabatur, evocarunt. Id ubi Basta certis indiciis comperit, dispersas per hyberna copias celeriter coegit, Caesaremque, quo loco res essent, edocuit.

Eodem tempore, quo Bastae litterae Caesari redditae sunt, Sigismundus quoque Legatos ad eum, et Sultanum misit, qui illic factum excusarent, hic vero patrocinium peterent. Ac Turcae quidem, qui ex Christianorum dissidiis semper lucrum facere solent, spe illum ducebant, Caesar contra Legatis facessere jussis Michaelem Vayvodam Transsilvaniae praefecit, monitumque, ut amicitiam cum Basta redintegraret, ab se dimisit. Facta ad speciem conciliatione, et coacto decem Peditum et Equitum octo millium exercitu Transsilvaniae jam appropinquabant, cum Legatos a Sigismundo accipiunt, qui concordiae viam tentarent, quam cum Basta negasset, obviam utrique cum XXXIV. millibus ductore Moyse Siculo profectus ad Doroszlo manus conferuit, et post acerrimum praelium victus cum paucis in Moldaviam evasit, datis in ipsa fuga mandatis, ut Vayvodae uxorem cum filio, quos obsides Transilvanis datos fuisse alias memoravi, post se in Moldaviam adducerent, spe forte ductus, Vayvodam hoc pignore a Basta in suas partes pertrahendum. Et fortasse, nisi hic hominem acrius observasset, destinatio speratum exitum habitura erat. Vayvoda enim, ut Claudiopolim victor exercitus venit, per clandestinos nuncios, si uxor sibi, et filius redderentur, Sigismundo ad recuperandam provinciam se auxiliaturum promiserat, coepitque jam cum Turcis propterea agere, et, quod aequatum sibi a Caesare in copias imperium Basta negaret, suos, quasi in Valachiam rediturus, praemittere. Haec conantem Basta immissis duobus Vallonum Praefectis, dum in tentorio familiariter cum Ludovico Rakoczio colloquitur, interfici jussit, causamque cur id faciendum sibi putarit, Pragam perscripsit. Caesar factum dissimulare magis, quam laudare videbatur, in conatus Turcarum, qui Caesareo milite in Transsilvania occupato Canisam interea subegerant, intentus [...].

ISTORIA UNGARIEI DIN ANUL 1527 PÎNĂ ÎN 1780

După exemplul transilvănenilor, Mihai, voievodul Valahiei, trimiţînd o dată şi încă o dată solii la delegaţi [1], depunînd şi el însuşi jurămîntul la Tîrgovişte şi primind un ajutor de 10 000 de galbeni, a devenit slujitor al împăratului [2].

[...]. Mihai, voievodul muntean, deşi depusese jurămînt de credinţă faţă de cardinal [3], făcînd pregătiri pentru a purta război cu turcii, aşa după cum zicea el, a plecat totuşi din Transilvania ascunzîndu-şi graba şi l-a pus pe fugă pe cardinal, care abia apucase să strîngă o mînă de oameni; după o luptă crîncenă [4] care ţinu aproape opt ore, cardinalul,

rătăcind prin păduri și vrînd să scape peste hotarele Moldovei în Polonia, a fost ucis de secui în speranța obținerii unei răsplăți, chiar nesigure.

Se pare că voievodul a făcut acest lucru nu de la sine, ci în numele împăratului, căci Gheorghe Basta, care ținea locul lui Maximilian pe cînd acesta era plecat de la Cașovia la Viena, i-a cerut prin solii repetate venite cu daruri să primească în credință Transilvania, înfățișîndu-se așadar ca un om care urmărește cu totul alte lucruri decît ceea ce spunea.

[. . .]. Bocskay a spus că după readucerea lui Sigismund din Silezia acesta a fost cauza tuturor relelor, trebuind să fie exclus pe vecie de la toate onorurile și de la dreptul de conducere în Transilvania. Drept care au trimis soli la împărat să ceară să le fie întărite acestea și să roage, să nu aibă încredere în voievodul muntean ci, pedepsindu-l pentru îndrăzneala luată, să le pună în frunte pe arhiducele Maximilian, pe care, îl și rînduise de altfel țării, sau, dacă acesta nu i s-ar părea nimerit, să le fie îngăduit să aleagă pe un altul care, obligat fiind la jurămîntul de credință față de împărat, să conducă țara.

La începutul anului următor cînd solii au propus acestea împăratului, el răspunde că va lua cu bună inimă hotărîrile decurgînd din trebuința și interesul țării. Cînd s-au întors acasă cu aceste însărcinări, au găsit cu uimire lucrurile tulburate. Niște nobili, între care cel mai de seamă era Moise Székely, înarmați și ținînd sfat cu delegații rămași — după cum se zice — în privința readucerii lui Sigismund de la poloni și turci, aruncînd în închisoare pe cei ce se împotriveau, l-au chemat pe Sigismund din Moldova, unde se afla cu Zamoyski.

Cînd Basta a avut indicii sigure despre aceasta, a adunat în grabă trupele răspîndite pentru iernare și l-a înștiințat pe împărat asupra stării de fapt din acele părți.

În timp ce scrisorile lui Basta erau înmînate împăratului, Sigismund a trimis soli la acesta și la sultan, pentru a-i ierta fapta și a cere ocrotire. Iar turcii, care obișnuiesc să tragă întotdeauna folos din neînțelegerile creștinilor, nutreau speranța că împăratul va proceda împotriva poruncilor date solilor. 〈Împăratul〉 l-a rînduit pe Mihai ca voievod al Transilvaniei și i-a poruncit să reînnoade prietenia cu Basta; apoi l-a trimis de la sine.

Tocmai pe cînd 〈Mihai〉, încheind această înțelegere și strîngînd o oaste de zece mii de pedeștri și opt mii de călăreți, se apropia de Transilvania, primi solie de la Sigismund, care căuta calea înțelegerii, pe care Basta o refuzase.

Sigismund, avînd o oaste de 34 de mii de oameni sub comanda lui Moise Székely, a pornit spre Guruslău și a fost înfrînt după o bătălie crîncenă. După aceea a fugit cu puțini dintre ai săi în Moldova, poruncind ca soția și fiul voievodului, care fuseseră dați ostateci transilvănenilor, așa după cum am amintit, să fie trimiși după el în Moldova, mînat fiind de o mare speranță că prin acest zălog voievodul va fi atras de partea sa. Și poate că dacă 〈Mihai〉 nu ar fi vegheat mai atent asupra acestui om, planul ar fi avut sfîrșitul nădăjduit căci, pe cînd oastea a sosit învingătoare la Cluj, voievodul a cercetat prin soli tainici, dacă i-au fost înapoiați soția și fiul și i-a promis lui Sigismund că-l va ajuta să-și recîștige țara [5]. Ba Mihai a început chiar să trateze în acest sens cu turcii și, deoarece Basta i-a refuzat comanda egală, hotărîtă lui de către împărat asupra oastei, el i-a slobozit pe ai săi, ca și cînd s-ar fi întors în Valahia.

Pentru această îndrăzneală, Basta, trimiţînd doi dintre conducătorii valonilor, a poruncit ca Mihai să fie omorît în timp ce stătea de vorbă prieteneşte cu Ludovic Rákóczy în cortul său, şi a înfăţişat la Praga motivul pentru care a crezut necesar să facă aceasta. Împăratul a socotit că fapta trebuie mai degrabă ascunsă decît lăudată fiind atent la strădaniile turcilor, care ocupaseră Canissa în vreme ce oastea imperială era ocupată în Transilvania.

[1] Autorul se referă la delegaţia trimisă de Rudolf al II-lea în Transilvania la începutul anului 1598 (episcopul Ştefan Szuhay, contele Francisc Nádasdy şi sfetnicul imperial Bartolomeu Pezzen); cu aceasta Mihai Viteazul stabileşte contacte în vederea unui tratat de alianţă cu împăratul.

[2] Tratatul dintre Mihai şi Rudolf s-a încheiat la 30 mai/9 iunie 1598 la mănăstirea Dealu. În schimbul subsidiilor pentru plata a 5 000 de soldaţi pe durata războiului cu Poarta, Mihai recunoaşte suzeranitatea împăratului fără „a plăti vreun tribut sau vreo dare". Împăratul garantează domnia ereditară a lui Mihai şi a urmaşilor săi asupra Munteniei; libertatea credinţei şi a comerţului sînt asigurate. Vezi : *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, I, *Documente externe*, Bucureşti, 1982, doc. 59.

[3] Instalarea pe tronul Transilvaniei a cardinalului Andrei Báthory i-a impus lui Mihai ca măsură de prevedere prestarea jurămîntului de credinţă faţă de noul principe. Deşi avea forţe suficiente ca să-l înlăture din Transilvania, Mihai a preferat această stratagemă diplomatică, pentru a nu provoca reacţia aliaţilor cardinalului (Ieremia Movilă şi polonii) şi intervenţia Porţii, pînă la ivirea unei conjuncturi favorabile aplicării planurilor sale. V. n. 5, p. 183.

[4] La Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[5] Această informaţie face parte dintre zvonurile denigratoare răspîndite de adversarii lui Mihai, ca să justifice asasinarea acestuia pe Cîmpia Turzii (9/19 august 1601).

HISTORIA CRITICA
REGVM HVNGARIAE,
STIRPIS MIXTAE,

EX FIDE
DOMESTICORVM ET EXTERORVM SCRIPTORVM
CONCINNATA

A STEPHANO KATONA

AA. LL. ET PHILOS. DOCTORE,
BIBLIOTHECAE M. COLOC. E. PRAEFECTO.

TOMVLVS IX.
ORDINE XVI.

AB ANNO CHRISTI MCCCCLXXVI.
AD ANNVM VSQVE MCCCCXC.

STEPHANUS KATONA

Istoricul Stephanus Katona s-a născut la Bolyk, la 13 decembrie 1732, şi a murit la Kalocsa, la 19 august 1811. Începînd cu anul 1765 a fost profesor la Universitatea din Trnava, unde a predat retorica, apoi istoria. A elaborat o bogată literatură istorică, opera sa principală, de o mare erudiţie, intitulîndu-se : *Historia critica regum Hungariae*, cu 44 de părţi, în 42 de volume, editată în diverse oraşe, între anii 1779—1817. Lucrarea descrie evenimentele istorice din Ungaria, petrecute în perioada dintre domnia lui Ştefan cel Sfînt (secolul al XI-lea) şi cea a împăratului Leopold (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea).

Ediţia folosită : *Historia critica regum Hungariae*, vol. IX, Buda, Regiae Universitatis 1794, p. 46 — 49 ; 52.

HISTORIA CRITICA REGUM HUNGARIAE

[...]. Ventum deinde est Claudiopolim, atque ibi veteres inter Bastam et Transalpinum simultates et dissensiones, quas Gonzaga, iussu caesaris, nuper reconciliatione concordiae exstinxisse videbatur, longe, quam antea, acerbius recruduerunt. Nam, quum Basta „ab illo suam auctoritatem laedi atque conuelli, imperium minus obtemperando detrectari ; nec dumtaxat eum cum Transsilvanis proscriptis factiones alere, sed etiam ad Turcas, suo iniussu, tam litteras, quam nuncios missitare", conquereretur : contra ille „se non emta aut per uim usurpata ; sed a caesare data potestate fungi : aequatum cum illo imperium sibi" dicere : in summa, uterque se plus nimio amare, et neuter alteri cedere.

[...]. In hunc modum gliscentibus, in occulto odiis, quum Tordam esser peruentum, ac Transalpinus equitum suorum Valachorum agmen, Thracibus et Bulgaris permixtum, ignaro Basta, praemisisset.

[...]. Basta angi et curis aestuare ; varia de eo capiendo aut tollendo pectore versare consilia ; postrema remota dubitatione, vim illi et manus inferre constituit. Itaque, convocatis duobus Wallonum praefectis, quid fieri velit, secreto docet. Atque illi, assumtis sucrum promitissimis [...] in eius tabernaculum profecti.

[...] ab altero ingentis alabardae cuspide per venirem et ilia nec opinare transfoditur, et repente concidit.

[...]. Indigna iam exanimato addita sunt ludibria, ut caput eius detruncatum, supra equi albi cadauer, eo forte die ante praetorium tabernaculum mortui, poneretur : quod tamen postea, permissu Bastae simul cum corpore tumulatum est. Ex ministrorum praecipuis Mihalaeus,

banus cognomine, aetate septuagenaria provectior, captus diuque tortus, tandem in custodia mori est coactus. Ceteri, formidine attoniti, pars nec animo, nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere; nec quicquam audere: postquam, aduenieute cum armatis Basta, pauor omnes occupasset; quies et silentium fuit. Res eius et equi, arma, pecuniae, tabernacula, vestes, militarisque et castrensis supellex, difugientibus Valachis, Bastae cesserunt. Ipse, perpetrata caede, litteras ad caesarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis in odium demortui multis calumniis, quibus iure caesus dici iudicarique posset, quarum ea erat praecipua.

[...]. Postea tamen ne a canibus corpus eius dilaniaretur, Thraces quidam in fossam sepeliuerunt, ex annuentia Bastae: quod tandem successu temporis Albam Iuliam deductum, sepultum fuit in templum, ab eodem erectum: et inde temporum intervallo in Valachiam Transalpinam delatum esse referunt aliqui.

ISTORIA CRITICĂ A REGATULUI UNGARIEI

[...]. Apoi, ajungînd la Cluj [1], s-au redeschis mai ascuţit vechile adversităţi şi disensiuni dintre Basta şi muntean*, pe care se părea că Gonzaga — din porunca împăratului — le stinsese de curînd prin restabilirea bunei înţelegeri [2].

Căci, în vreme ce Basta se plîngea că „i-a fost ştirbită şi nesocotită autoritatea ⟨de către Mihai⟩, că i-a fost refuzată comanda, nemaidîndu-i-se ascultare, că acesta nu numai că îşi întăreşte tabăra cu proscrişii transilvăneni, ba chiar a trimis la turci — fără ştirea sa — atît scrisori cît şi soli", acela ⟨Mihai⟩ susţine, dimpotrivă, că „el se foloseşte nu de venalitate ori uzurpare de forţă, ci de puterea dată lui de împărat"[...].

Într-un cuvînt, nici unul nu-l iubea mai mult pe celălalt şi nici unul nu ceda celuilalt [...].

În această situaţie, crescînd într-ascuns duşmăniile, munteanul*, pe cînd a sosit la Turda, şi-a aşezat în această localitate, fără ştirea lui Basta, tabăra călăreţilor săi valahi, amestecată cu traci [3] şi bulgari [...]. Basta, neliniştit şi clocotind de griji, plănuieşte îndelung dacă trebuie să-l suprime sau să-i ţină piept; în cele din urmă, lăsînd la o parte îndoiala, hotărăşte să pună mîna pe el cu forţa [...]; aşadar, chemînd doi comandanţi de-ai valonilor, îi învăţă în ascuns ceea ce voieşte să se facă. Iar aceia, luînd pe cei mai devotaţi dintre ai lor [...], ducîndu-se în cortul acestuia [4][...], îi străpung pîntecele cu ascuţişul unei halebarde uriaşe şi el se prăbuşeşte pe neaşteptate [...]. Celui ucis, i-au fost aduse însă şi batjocuri nemernice, căci capul retezat al acestuia a fost aşezat pe cadavrul calului său alb şi pus în faţa cortului celui ucis; după aceea, cu îngăduinţa lui Basta, a fost îngropat împreună cu trupul [5]. Dintre dregătorii de frunte ai lui ⟨Mihai⟩, banul Mihalcea, trecut de şaptezeci de ani, a fost prins şi chinuit îndelung, şi a ajuns, în cele din urmă, să moară în închisoare.

Ceilalţi, îngroziţi de spaimă, în parte nu-şi mai păstrară sîngele rece, nici puterile, nici cugetul, în vreme ce puţini apucară armele, dar nu cutezară nimic; acum, cînd veni Basta cu armata, teama pusese stăpînire pe toţi; şi fu linişte şi tăcere.

Împrăştiindu-se valahii, lucrurile lui <Mihai>, caii, armele, banii, corturile, veşmintele, echipamentul militar şi de tabără, îi reveniră lui Basta.

După săvîrşirea omorului, acesta a trimis scrisori împăratului, în care justifica fapta sa, născocind multe calomnii din ură faţă de cel mort, cu care să se poată dezvinovăţi şi să nu poată fi judecat de făptuirea omorului [. . .].

[. . .]. După aceea, însă, ca trupul să nu-i fie sfîşiat de cîini, nişte traci [3] — cu îngăduinţa lui Basta — l-au îngropat. În fine, după trecerea timpului, a fost adus la Alba Iulia şi înmormîntat la biserica ridicată de el, iar de aici, după un răstimp — zic unii — a fost adus în Valahia.

* Mihai Viteazul.
[1] După victoria împotriva lui Sigismund Báthory la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).
[2] V. n. 3, p. 39
[3] Este vorba de sîrbi; Ştefan Katona (ca de altfel şi alţi autori) foloseşte denumirea antică de traci.
[4] Al lui Mihai Viteazul.
[5] V. n. 9, p. 39.

Allgemeine

Weltgeschichte

von der

Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit;

welche

alle bekannte Reiche und Staaten, ihre Veränderungen, Staatsverfassungen, Gesetze, Religionen, Sitten und Gebräuche, ihr Wachsthum in der Gelehrsamkeit, den Künsten und Wissenschaften, der Handlung und Schiffahrt, samt ihrer Zeitrechnung, ihren Alterthümern, öffentlichen Gebäuden und besondern Seltenheiten der Natur und Kunst in sich begreift.

Des funfzehnten Bandes vierte Abtheilung,

welche

die Geschichte der mit Hungarn verbundenen Staaten älterer und neuerer Zeit enthält,

nach dem Plan

Wilhelm Guthrie, Johann Gray,

und anderer gelehrten Engländer entworfen, ausgearbeitet, und aus den besten Schriftstellern gezogen

von

Ludewig Albrecht Gebhardi,

Professor der Ritterakademie zu Lüneburg, Mitglied des historischen Instituts zu Göttingen, und der Churmainz. Akademie der nützlichen Wissenschaften zu Erfurt.

Mit gnädigster Freyheit.

Leipzig,

bey M. G. Weidmanns Erben und Reich. 1782.

LUDEWIG ALBRECHT GEBHARDI

Fiul istoricului şi genealogistului Johann Ludewig Levin, Ludewig Albrecht Gebhardi, s-a născut la 13 aprilie 1735, la Lüneburg, şi a murit la 26 octombrie 1802. Sub îndrumarea atentă a tatălui său a făcut studii strălucite la Academia de cavalerie din oraşul său natal, unde tatăl funcţiona ca profesor, apoi a fost, pe rînd, consilier regal, bibliotecar, arhivar. Pentru epoca sa era considerat un specialist prodigios în istoria ţărilor nordice şi est-europene.

Dintre lucrările sale menţionăm : *Geschichte des Reichs Ungarn und der damit verbundenen Staaten ; Allgemeine Weltgeschichte*...

Ediţia folosită : *Allgemeine Weltgeschichte von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit, welche alle bekannte Reiche und Staaten, ihre Veränderungen, Staatsverfassungen, Gesetze, Religionen, Sitten und Gebräuche, ihr Wachsthum in der Gelehrsamkeit, den Künsten und Wissenschaften, der Handlung und Schifffahrt, samt ihrer Zeitrechnung, ihren Alterthümern, öffentlichen Gebäuden und besondern Seltenheiten der Natur und Kunst in sich begreift*..., Leipzig, M. G. Weidmanns Erben und Reich, 1782, p. 359—369 ; 372—384 ; 387—400.

ALLGEMEINE WELTGESCHICHTE VON DER SCHÖPFUNG AN BIS AUF GEGENWÄRTIGE ZEIT, WELCHE ALLE BEKANNTE REICHE UND STAATEN, IHRE VERÄNDERUNGEN, STAATSVERFASSUNGEN, GESETZE, RELIGIONEN, SITTEN UND GEBRÄUCHE, IHR WACHSTHUM IN DER GELEHRSAMKEIT, DEN KÜNSTEN UND WISSENSCHAFTEN, DER HANDLUNG UND SCHIFFFAHRT, SAMT IHRER ZEITRECHNUNG, IHREN ALTERTHÜMERN, ÖFFENTLICHEN GEBÄUDEN UND BESONDERN SELTENHEITEN DER NATUR UND KUNST IN SICH BEGREIFT

[...]. Der Ruf von seinen guten Eigenschaften verbreitete sich durch das ganze Land, und ward endlich so stark, dass der Woiwode dadurch in Schrecken gesetzt wurde. Daher beschloss der Woiwode, der einsah, dass er durch ihn leicht gestürzt werden könne, ihn hinwegzuschaffen, und da dieses mit offenbarer Gewalt nicht wohl geschehen konnte, so dung er Meuchelmörder, welche ihn heimlich auffangen oder tödten sollten. Der Ban erfuhr seine Gesinnung und Arglist, und da er, ohngeachtet der Zuneigung seines Volks, sich nicht in Krajowa für sicher hielt, so entwich er, und reisete unbemerkt nach Konstantinopel, um im

Namen aller Walachen auf die Absetzung des Woiwoden zu dringen. Zu gleicher Zeit begaben sich, vermuthlich nach einer genommenen Abrede, die Bojaren und einige andere vornehme Walachen zum Sultan, und vereinigten ihre Klagen mit denen des Bans, und da auch verschiedene türkische Kaufleute, die vom Woiwoden ihrer Waaren beraubt waren, Genugthuung forderten, so ward des Alexanders Absetzung sogleich beschlossen. Die Bojaren verlangten, dass der Sultan dem Bane Michael entweder die Woiwodenwürde, oder auch ein anderes Amt ausserhalb der Walachey, in welchem er für Alexanders Nachstellungen sicher seyn könne, ertheilen möchte, Michael aber bat um das Woiwodenamt, weil er der Sohn und Erbe eines Woiwoden sey. Er fand zufälliger Weise in Konstantinopel einen alten reichen Griechen, der ehemals Ban von Krajowa zu seines Vaters Zeit gewesen war, und jetzt sich als seinen Freund bezeigte; durch diesen erhielt er Geld und Vorsprache, und endlich drang er mit seinem Gesuche durch. Sobald die Nachricht von den bey der Pforte angebrachten Beschwerden in der Hauptstadt erscholl, entfiel dem Alexander der Muth, und er floh aus dem Lande. Seine zurückgebliebenen Landstände wählten einen gewissen Stephan (Sztoja) zu seinem Nachfolger. Allein dieser entwich gleichfalls, sobald Michael nach der Walachey zurückkam.

Der Fürst Michael liess sein erstes Geschäft dieses seyn, dass er sich mit den türkischen Gläubigern abfand, die sein Vorgänger nicht hatte befriedigen können. Allein da es ihm an Gelde fehlte, so gelang es ihm nur, ihren Ausschweifungen Gränzen zu setzen, nicht aber sie aus dem Lande zu vertreiben. Diese Ohnmacht kränkte ihn ungemein; denn die Türken fügten ihm und seinen Unterthanen manchen Schaden zu, berichteten alles, was er vornahm, oft mit erdichteten Ausschmückungen zu seinem Nachtheil an die Staatsbeamten der Pforte, und zogen viele Landsleute in das Land, daher dieses sehr bald mit vielen Janitscharen angefüllt ward, die ohne seine Erlaubniss sich anbaueten und seinen Befehlen nicht gehorchen wollten. Die benachbarten Tataren und türkischen gewaffneten Unterthanen streiften nach Gefallen in und durch die Walachey, und konnten an den Gränzen nicht zurückgewiesen werden, weil diejenigen Muhamedaner, die in der Walachey wohnten, dieses hinderten. Daher erschienen fast in jedem Monate neue Streifrotten, die das Land aussogen, und im Winter im Lande blieben, sich speisen, kleiden und beschenken liessen, und dadurch die alte Schuldenlast noch mehr vergrösserten. Die Bedienten der Pforte gaben den Klagen und Beschwerden des Woiwoden kein Gehör, sondern suchten vielmehr sowohl von dem Woiwoden als auch von seinen Widersachern Geldsummen für sich zu erpressen. Daher fand der siebenbürgische Fürst, Sigismund Bathor, der dem Woiwoden insgeheim ermahnte, seinem Beyspiele zu folgen, und sich mit dem römischen Kaiser gegen den Sultan zu verbinden, Beyfall, und der Woiwode fasste den Entschluss, diesen Vorschlag bey einer bequemen Gelegenheit mit seinen Bojaren in Ueberlegung zu nehmen. Sigismund zog auch den moldauischen Woiwoden Aaron in sein Bündniss, und versprach nebst diesem, dem Woiwoden Michael für sich und im Namen des Kaisers Unterstützung mit Geld und Kriegsleuten, sobald er es wagen würde, das türkische Joch abzuwerfen. Alles dieses wurde mit der grössten Vorsicht und Verschwiegenheit unternommen. Aber dennoch kam es, vermuthlich durch einen pflichtvergessenen Bojaren, dem Grossvezir Sinan Bassa zu Ohren, welcher sich vornahm, nach geendigtem hungarischen Zuge die Walachey plötzlich zu besetzen, und in eine türkische

Provinz oder Sandschakat zu verwandeln. Sinan zog mit diesem Vorsatz vor Raab, verspätete sich aber vor dieser Festung bis zum 29. September, da sie übergieng, und konnte nun nichts in der Walachey unternehmen. Inzwischen sollte doch eine sehr starke Horde Tataren nach geendigtem Feldzuge ihren Weg durch die Walachey nach ihrer Heimath nehmen, und versuchen, ob sie unerwartet sich der walachischen festen Plätze bemächtigen könne. Aber der Woiwode merkte des Sinans und der Tataren Absicht, liess 2 000 siebenbürgische Hungaren, die auf seine geheime Veranstaltung an der Gränze bereit standen, zu sich kommen, stellte den walachischen Landständen die Gefahr, die ihnen drohete, in einer Versammlung [. . .] vor, bekam ihre Einwilligung zum Beytritt zu dem sogenannten grossen Bunde, und liess an einem einigen Tage zweytausend Janitscharen [. . .] todtschlagen. Auf diese grausame Eröffnung der Feindseligkeiten folgte ein Heereszug gegen Dschiurdschiu, und da diese Stadt im ersten Angriff erobert ward, so wurde auch in selbiger alles, was lebte, und nicht in das Schloss geflohen war, niedergemetzelt, darauf aber die Stadt abgebrennet. Die Besatzung dieses Schlosses hatte das Glück, sich ihrer Feinde zu erwehren, und der Woiwode, der sich vor selbigem nicht lange aufhalten konnte, zog endlich nach Bukurescht zurück. Hier überraschte ihn im November plötzlich in seinem Palast ein Kadilisker mit 2 000 der besten türkischen Kriegsleute und vielen andern Soldaten, um den Winter in der Walachey zuzubringen, oder eigentlicher, um sich des Woiwoden zu bemächtigen. Dieser forderte ein Geschenk von 10 000 Dukaten und Lebensmittel für sein Heer, und begab sich unter einer Begleitung von 1 000 Mann nach dem Palast des Woiwoden, unter dem Schein, dem Woiwoden einen ehrenvollen Besuch abzulegen. Allein dieser war kurz zuvor entwischt, und hatte sich in das Lager der Hungaren geschlichen, welches unweit der Stadt auf einem vortheilhaften Platz stand. Der Kadilisker verstellte sich, und liess ihn fragen, was er für Ursachen habe, ein so kostbares Heer zur Zeit des Friedens zu unterhalten? und er antwortete mit gleicher Verstellung: er habe es bisher gebraucht, um sich gegen einen gewissen Peter, den Sohn des ehemaligen Woiwoden Alexanders, der nach der Walachey strebte, in Sicherheit zu setzen, und jetzt, da dieses nicht nöthig sey, fehle es ihm am Gelde, um die Soldaten abzulohnen. Der Kadilisker befahl ihm, sie sogleich zu entlassen, weil ihre Speisung den Unterthanen zu schwer falle, und versprach, am nächsten Morgen eine Tonne Goldes zu der Bezahlung des Soldes ihm zuzusenden. Hierauf stellte sich der Woiwode sehr froh, nahm das Anerbieten des Geldes an, und verleitete den Kadilisker, zu glauben, dass er so thöricht seyn werde, sich seines Schutzes am nächsten Morgen leichtsinnig zu berauben. Inzwischen liess er am Abend den besten Theil der Hungaren in einem Thale sich unvermerkt der Stadt nähern, und plötzlich diese an verschiedenen Orten anzünden, und in die Strassen stürmen. Die Türken lagen, da das letzte geschah, im tiefen Schlaf, sprangen grösstentheils nackt hervor, und eiltem dem Palaste zu. Allein sie wurden grösstentheils, ihrer tapfern Gegenwehr ohngeachtet, niedergestossen, und der schwache Palast wurde durch schweres Geschütz durchlöchert. Der Kadilisker warf seine Schätze aus den Fenstern, um die Raubbegierde der Hungaren und Walachen zu mässigen, und versprach ein sehr grosses Lösegeld, wenn man ihm und den Seinigen das Leben schenkte. Allein der Woiwode liess kein Mitleiden Statt finden, und ruhete nicht eher, bis dass die zunehmende Feuersbrunst alle versteckte Türken herausgetrieben hatte, und diese niedergemetzelt waren. Darauf sandte

er den Obersten seiner Hungaren, Albrecht Kiral, nach der Donau, der am 10 December die türkische Stadt Flok oder Orazflosci eroberte, plünderte und abbrennete, allein das Schloss unangefochten liess. Auf eben diese Weise verfuhr sein Herr, der ihm folgte, mit der Stadt Oroschik, deren Verwüstung aber mehrere Leute kostete, weil die Besatzung und einige andere türkische und bulgarische Rotten, die zusammen über 7 000 Mann ausmachten, ihm entgegen kamen, und ihm auf der gefrornen Donau eine blutige Schlacht lieferten. Weil die unglücklichen Einwohner dieser Städte reiche Handelsleute waren, so erhielten die Verwüster eine so grosse Beute, dass sie sie nicht mit sich führen konnten, sondern über die Donau zurückkehren mussten, um selbige an einen sichern Ort abzusetzen. Nachdem dieses geschehen war, gieng der Woiwode noch einmal über die gefrorne Donau, besiegte den Sandschak von Dristra, der ihn auf dem Strome empfieng und abzuhalten gedachte, und zerstörte auch die alte und wichtige Handelsstadt Dristra. Dieser Frevel und diese Kühnheit setzte den Sultan Mohammed in Erstaunen, und verrückte ihm seinen Entwurf, den er zu der Bezwingung des hungarischen Reichs gemacht hatte. Denn diese konnte nicht gelingen, wenn die Heere, die sie bewirken sollten, nicht aus Siebenbürgen, Moldau und Walachey mit Lebensmitteln versehen wurden. Er ernannte daher Bogdan, den Sohn des ehemaligen moldauischen Woiwoden Jankol zum Woiwoden der Walachey, befahl dem Karai, Chan der perekopischen Tataren, mit 30 000 Mann heimlich bey Diu sich in die Walachey zu schleichen, und den Woiwoden zu überfallen, und sandte ein weit grösseres türkisches Heer mit dem Bogdan, unter der Anführung des Bassa Ahmed nach Oroschik. Der Chan kam in die Wallachey, verheerte das flache Land, und lagerte sich bey Dschiurdschiu, um den Türken den Uebergang über die Donau zu erleichtern. Allein der Woiwode brachte ihm bey Stenest eine Niederlage bey, und erbeutete 7 000 gefangene Christen, überfiel darauf mit grossem Geschrey am Abend das türkische Lager, und erbeutete dieses nebst dem Geräthe der Tataren, die, ohne den Säbel zu ziehen, flohen. Nachdem dieses dem Woiwoden gelungen war, rückte er über das Eis vor das Schloss Oroschik, und hatte das Glück, den Ahmed nebst den übrigen vornehmsten Feldherren in einer Schlacht zu tödten. Sein Gegner, Bogdan, floh nach Konstantinopel, und entsagte allen Ansprüchen auf die Walachey. Inzwischen war der Oberste der Hungaren, Kiral, in die Moldau eingedrungen, und eroberte und verwüstete viele feste Plätze am moldauischen und bulgarischen Ufer der Donau, bis an den Einfluss dieses Stroms in das Meer, nämlich Wistowa, Oreschowa, Cernawoda, Rosgrad, Baba, Oblocziza, Smihel oder Ismail und Moncastro. Der Sultan wollte seine Absicht durchsetzen, liess einen gewissen Stephan (der vielleicht der ehedem gegen Michael erwählte Woiwode war) zum walachischen Woiwoden bestellen, und sandte selbigen mit einem Heere nach der Walachey. Aber auch dieser Woiwode ward durch eine unglückliche Schlacht, die ihm Kiral lieferte, um seine Hoffnung gebracht und zurückgewiesen, und der Sultan büsste gleich nachher die Gränzstadt Turtukai ein. Bald darauf entdeckte der Woiwode, dass sich unter seinen Unterthanen einige heimliche Freunde der Türken fanden, die einen Aufruhr zu erregen suchten, und das Volk auf den Wahn brachten, dass es besser sey, dem Woiwoden die Herrschaft zu entreissen, als unter seiner Regierung die zu schweren Folgen der türkischen Feindschaft zu erwarten. Zu diesen eigennützigen Leuten gehörten verschiedene Besitzer fester Schlösser, und auch einige Kriegsleute im Banat. Daher war die Gefahr, die sie

erregten, gross, und konnte nur durch eine geschwind vollstreckte und vorsichtige Unternehmung abgewandt werden. Der Woiwode wählte die glücklichsten Maassregeln: denn er sandte den Kiral unerwartet vor Braila, einer türkischen Festung, aus welcher die Aufrührer die nöthige Unterstützung zu erhalten hofften, und liess selbige, nachdem sie durch das schwere Geschütz erobert war, schleifen. Darauf liess er durch 5 000 Servier und Walachen den offenen Ort Krajowa besetzen, um sich des Bans Mathäus (Matha) zu versichern, der nun, da er seine Uebermacht fühlte, sich als seinen getreuesten Unterthan geberdete. Nachdem durch diese Thaten die innern und verborgenen Feinde entkräftet und geschreckt waren, wandte Kiral seine Waffen gegen die türkischen Nachbarn, um auch diese zur Ruhe zu zwingen, und verbrennete ihre Stadt Nikopolis. Allein der Aga Farkas rächte den Schaden durch die Vertilgung eines walachisch-hungarischen kleinen Heeres von 3 500 Mann, welches er durch erkaufte Verräther unweit Widin in einen Hinterhalt lockte und zu Grunde richtete.

Der Woiwode liess sich durch das Glück seiner Waffen nicht so sehr verblenden, dass er glaubte, er werde dem Sultan widerstehen könneu, wenn dieser die Heere, die er bisher in Hungarn gebraucht hatte, nach der Wallachey gehen liesse. Daher war seine vornehmste Sorge diese, dass er die Walachen mit einem andern mächtigern Volke so genau verbinden möchte, dass dieses gezwungen sey, die Walachey als sein Eigenthum aus Eigennutz zu vertheidigen. Ein solches Volk konnte der Lage nach dasjenige seyn, das unter der Hoheit des siebenbürgischen Fürsten Sigismund stand. Daher überredete er seine Bojaren, dass sie nebst ihm mit diesem Fürsten über den Schutz in Unterhandlung traten. Der Fürst hatte durch seine Ermahnungen und Versprechungen dem Woiwoden Muth gemacht, das türkische Joch abzuwerfen, und war gewissermassen zum Beystande verpflichtet. Allein er wollte diesen unter keiner andern Bedingung leisten, als unter der, dass die Walachen ihre Freyheit aufopferten und seine Unterthanen würden. Diese Forderung war hart, insbesondere in Betracht des Woiwoden, der seine Unabhängigkeit in eine blosse statthalterliche Gewalt verwandeln sollte. Allein Noth und Besorgniss überwanden den Nationalstolz und den Ehrgeiz des Woiwoden, und die Walachen riefen den Sigismund als ihren erblichen Oberherrn aus. Sigismund, der sehr wankelmüthig war, und sich nach einem ruhigeren Leben sehnte beschloss bald hernach, Siebenbürgen nebst der Walachey und Moldau, dem ehemaligen Oberherrn oder dem zeitigen Könige der Hungaren zu überlassen, und fertigte zu diesem Geschäfte einige walachische, moldauische und siebenbürgische Staatsbeamte auf den hungarischen Reichstag ab. Diese legten den Grund zu einem Vertrage, vermöge dessen der Kaiser des siebenbürgischen Fürsten Erbe wurde, den Fürsten aber zu einem teutschen Reichsfürsten erhob, damit das teutsche Reich ihn schützen müsse, obgleich seine sämmtlichen Länder ein unabhängiger Staat blieben. Der kaiserlich-fürstliche Erbfolge-Vertrag ward von den siebenbürgischen Ständen (am 6. April) genehmigt, und sollte gültig seyn, sobald Sigismund ohne Kinder versterben würde. Vermuthlich hatte Sigismund dem Kaiser versprochen, dass er die Walachey so genau als möglich seinem Staate einverleiben wollte; denn er berief den Woiwoden Michael, den walachischen Erzbischof, die Bischöfe und die vornehmsten Bojaren zu sich auf den Landtag zu Weissenburg (Karlsburg), und errichtete mit ihnen einen Vergleich über die walachische Regierungsform [...].

[. . .]. Kaum war diese wichtige Handlung geendigt, als sich schon ein sehr grosses Heer von mehr als hunderttausend Türken, unter der Anführung des alten, versuchten und fast immer siegreichen Grossvezirs Sinan, in Bewegung setzte, um in die Walachey einzubrechen. Daher musste der Woiwode in sein Vaterland zurückeilen, und sein neuer Oberherr ward genöthigt, Anstalt zu machen, die Walachey zu beschützen. Der Woiwode sah voraus, dass die siebenbürgische Hülfe nicht geschwinde genug erscheinen könne, und sandte daher seine Gemahlinn, Kinder und Schätze nach Hermanstadt (Sabinova) in Sicherheit. Er brachte ferner achttausend Mann zusammen, und rückte mit selbigen nach Maguren (Magurelle), einem Orte, der zwey Meilen von Bukurescht, auf dem Wege nach Dschiurdschiu, liegt. Der Bassa Sinan lagerte sich gegen Dschiurdschiu über, und liess eine Schiffbrücke über die Donau schlagen. Allein er streifte von Zeit zu Zeit auf die Werkmeister und Arbeiter, vernichtete die angefangene Brücke, verwahrte mit seinen Leuten das Ufer des Stroms, und hinderte den Sinan, über die Donau zu kommen. Endlich, da Sinan schon einen Monat vergeblich mit den Versuchen, seine Absicht auszuführen, zugebracht hatte, gelang es einer der von ihm ausgesandten türkischen Rotten, zwey Tagereisen weit von Dschiurdschiu über die Donau zu setzen, und dem Woiwoden in den Rücken zu fallen. Der Angriff derselben ward durch andere türkische Kriegsleute unterstützt, die der Bassa auf Schiffen über die Donau sandte, und der Woiwode sah sich gezwungen, seinen Feinden das Donauufer zu lassen. Sobald dieses geschehen war, wurde die Brücke vollendet. Der Woiwode verschwand, und Sinan begab sich mit seiner ganzen Macht nach Kalvierim, wo er auf einer Anhöhe sein Lager aufschlug. Bald hernach zeigte sich in einer Entfernung von fast zwey Meilen, hinter einem Walde auf einer Anhöhe, das Lager des Woiwoden. Zwischen beyden Lägern war ein Morast und Gebüsche, durch den ein schlüpfriger Weg, oder vielmehr eine Brücke von Balken und Erde, lief. Diese wurde an beyden Seiten durch Anhöhen eingeschlossen, daher auf selbiger nicht mehr als 12 000 Mann Platz hatten. Der Woiwode, dessen Leuten die Schleifwege dieses gefährlichen Platzes bekannt waren, wagte es, durch selbigen mit den sechzehntausend Männern, die er damals hatte, vor Anbruch des Tages zu gehen, und das sehr vortheilhaft angelegte und befestigte Lager des Sinans, in welchem über 200 000 Mann unter den Waffen waren, anzugreifen. Seine Kühnheit hatte nicht den besten Erfolg; denn die Otschmanen trieben ihn zurück, und nahmen ihm elf Kanonen ab. Er wich mit Vorsicht, und stürzte sich einst vor den Augen der ersten Reihen seiner Leute, die immer im Zurückgehen fochten, in das feindliche Heer, stach einige Anführer nieder, und eilte mit einigen Zeichen seines Sieges unbeschädigt zurück. Dieses dreuste Wagestück verstärkte den Muth seiner Leute, und gab ihnen gleichsam neue Kräfte, um den Feind in einer Entfernung von einer halben Meile von türkischen Lager aufzuhalten. Endlich gelang es dem Obersten der Hungaren oder Siebenbürger, das schwere Geschütz, das er noch behauptet hatte, an einen Ort zu bringen, von welchem er eine Seite des türkischen Zuges beschiessen konnte. Dieses that er mit einem solchen Nachdruck, dass eine grosse Oeffnung entstand. Zweyhundert Kosaken und eben so viele Hungaren nahmen die Lücke wahr, stürzten sich in selbige hinein, und richteten mitten im türkischen Heere eine grosse Verwüstung an. Der Woiwode umzingelte sogleich die, die von den Hungaren im Rücken angegriffen wurden, und brachte nun das ganze türkische Heer in die Flucht. Sinan musste die

Flucht ergreifen, wurde von seinen Leuten niedergerennt, und von einer Brücke herab in einen Strom gestossen, verlor einige Zähne, und entkam kaum dem Tode. Der Woiwode erhielt seine Kanonen, eine grosse Beute, und die grüne oder heilige Fahne des Mohammed, von welcher die Otschmanen geglaubt hatten dass sie nicht eingebüsst werden könnte. Auf der Wahlstatt fand man über 3 000 ermordete Türken, und die Flüchtlinge benahmen denen Türken, die im Lager zurückgeblieben waren, den Muth. Der Woiwode wollte seinen Sieg fortsetzen, und das Treffen am folgenden Tage erneuern, und beschoss das Lager in der Nacht nach der Schlacht mit seinem Geschütze. Allein einer seiner ehemaligen Freunde, den er unter den übrigen türkischen Gefangenen antraf, veranlasste ihn durch den genauen Bericht, den er ihm von der Stärke und Beschaffenheit des türkischen Heeres gab, seinen Entschluss zu ändern, und sich geschwinde zurückzuziehen. Er gieng daher vor Bukurescht über nach Tergowischte, nahm aus dieser Stadt die mehresten Einwohner mit sich, und begab sich nordlicher sechs Meilen weit in das Gebirge, wo er sich bey den Bruchstücken des ehemaligen Schlosses Negrawoda verschanzte [...]. Sinan eroberte inzwischen das Schloss Braila, besetzte darauf Bukurescht und Tergowischte, und liess durch bulgarische und walachische Bauren um den Palast des Woiwoden in der letztern Stadt einen Wall von Erde, der mit Pfählen und anderm Bindwerke von innen gefüttert war, aufführen. Nachdem er diese neue Festung vollendet und mit Lebensmitteln reichlich versehen hatte, theilte er sein Heer, bestimmte die eine Hälfte zu der Vertheidigung dieses Platzes und der Walachey überhaupt, und machte Anstalt, mit dem zweyten grössern Theile desselben in Siebenbürgen einzudringen. Zu eben der Zeit kam der siebenbürgische Fürst mit etwa 15 000 Siebenbürgern, Florentinern, Kosaken, Schlesiern und andern Teutschen zu dem Woiwoden, und das Gerücht von dieser Vereinigung brachte den Bassa Sinan so sehr aus seiner Fassung, dass er, ohne den Feind zu erwarten, von Tergowischte nach Bukurescht zurückgieng. Der Woiwode begab sich vor die neue Festung, in welcher Ali Bassa und Mehemet Beg mit viertehalbtausend wohl versuchten Türken sich befanden, und liess sie stürmen. Die Besatzung wehrte sich mit desto grössern Muth, weil Sinan sie mit der Erdichtung getäuscht hatte, dass er sich bloss in der Absicht zurückziehe, um die Siebenbürger mitten im Angriffe unvermuthet zu überfallen, und mit geringerer Mühe zu überwältigen. Allein sie konnte dem Grimme der Belagerer [...] nicht widerstehen, sondern verlor am dritten Tage der Belagerung den Platz und ihr Leben. Sobald Sinan, der gar nicht geneigt gewesen war, sie zu entsetzen, ihr Unglück hörte, liess er unter die grosse Kirche zu Bukurescht Pulver bringen, und dabey glimmende Lunten legen, dass sie zu der Zeit, da die Siebenbürger die Kirche erreichen konnten, das Pulver anzündeten. Allein er verfehlte auch hier seinen Zweck; denn der Fürst und der Woiwode vermieden die verheerte Gegend und also auch diese Stadt, und zogen auf das eilfertigste seitwärts gerade nach der türkischen Brücke bey Dschiudschiu. Das türkische Heer kam ihnen mit Mühe zuvor, und war noch nicht völlig über die Brücke gekommen, als sie sich schon zeigten. Sie griffen sogleich das Gepäcke, welches noch zurück war, an, und zerschossen die Brücke. Dadurch entstand eine allgemeine Unordnung unter den zurückgebliebenen Türken, welche zum Theil niedergehauen wurden, grösstentheils aber in die Donau und in die Stadtgraben stürzten, und die letzteren mit ihren Leichnamen ganz ausfüllten. Etwa 2 000 von ihnen

waren in das Schloss zu Dschiurdschiu entronnen, und suchten ihr Leben so theuer als möglich zu erkaufen. Allein da das ihnen bestimmte Pulver bey dem Gepäcke des Heeres geblieben, und durch einen Zufall aufgeflogen war, so wurden sie bald besiegt und ermordet. Nachdem Sinan diesen letzten Unfall mit angesehen hatte, gieng er mit dem Ueberrest seines Heeres nach Konstantinopel, wo ihn Scham, Gram und Verdruss über die Verweise des Sultans noch in selbigem Winter in das Grab brachten. Der Woiwode sandte ihm einen Theil seines Heeres nach, und dieser belagerte Oruzcich und Nikopoli, schleifte Peluin und gieng darauf zurück. Endlich endigte der Fürst diesen Heereszug damit, dass er im Angesicht der walachischen Kriegsmänner dem Woiwoden feyerlich die Regierung in seinem Namen übertrug, und ihn ermahnte, das mit ihm geschlossene Bündniss getreu zu halten, und die Walachey zur Ehre der christlichen Religion gegen die türkischen Angriffe bis auf das Aeusserste zu vertheidigen. Der Woiwode beschäftigte sich im Winter und Sommer des nächsten Jahrs mit der Verminderung des grossen Elendes, in welches der mittlere Theil der Walachey durch diesen Krieg gerathen war. Denn er verschrieb Lebensmittel und Saatkorn aus Siebenbürgen, vertheilte beydes unter die Landleute, die er aus den Wäldern wieder hervorgeholt hatte, und erbaute auf den Brandstellen der Städte und Dörfer für das erste kleine Hütten zum Schutz der neuen Einwohner gegen Kälte und schädliche Thiere.

Der Sultan gerieth über den grossen Verlust den er erlitten hatte, und über die Schande, die diesen begleitete, fast in eine Wut, und bot alles auf, was ihm Hoffnung zur Bezwingung der Walachen machte. Der Begjlerbegj von Ofen musste gleich nach Sinans Rückkunft dem Kaiser Rudolf Hoffnung zu einem vortheilhaften Frieden machen, und ihn dadurch zu bewegen suchen, dass er dem Woiwoden das Bündniss aufkündigte, und dem Sultan verstatte, selbigen als einen aufrührischen Unterthan zur Strafe zu ziehen. Ein anderer Staatsbeamter ward befehligt, eine Verschwörung in der Walachey durch Bestechung zu erregen, und den perekopischen Tataren ward angedeutet, dass sie in die Walachey einbrechen, und zu dem grossen türkischen Heere stossen sollten, das in Hungarn gegen den Kaiser fechten würde. Diese drey Entwürfe hatten einen verschiedenen Erfolg. Der Kaiser wies den Begjlerbegj mit seiner Zumuthung ab. Die Verschwörung kam zu Stande, und die sechstausend Tataren und Türken, die ehedem in Dobrudsche zu geschwinden Streifzügen ansässig gemacht waren, wurden angewiesen, in Begleitung dreytausend anderer Türken über die Donau zu setzen, und sich des Woiwoden und seiner festen Plätze zu versichern. Allein, da diese an zwey Orten in die Walachey eindrangen, wurden sie von einem walachischen Heere, welches sie schon erwartete, eingeschlossen und zu Grunde gerichtet. Denn der Woiwode hatte die Verrätherey entdeckt, und die Urheber derselben, nämlich den Kanzler Kiessar und den ersten Bojaren Dimitri drey Tage vor der Ankunft der Türken viertheilen lassen. Der Chan der perekopischen Tataren kam in die Moldau, hatte aber nicht das Herz, sich durch die siebenbürgischen und walachischen Gränzwachen durchzuschlagen. Daher nahm er seine Zuflucht zu der Arglist, und liess dem Woiwoden durch den moldauischen Woiwoden Jeremias, gegen ein Geschenk von ein Paar tausend Dukaten, seine Vermittelung der Aussöhnung mit der Pforte antragen. Der Woiwode wusste, dass sein neuer Oberherr oder der siebenbürgische Fürst Sigismund schon im Anfange des Jahres

gesucht hatte, sein eigenes Land nebst der Walachey an den Kaiser zu vertauschen, und, weil dieser solches nicht hatte annehmen wollen, mit dem Gedanken umgieng, es den Polen oder gar dem Sultan abzutreten. Daher hielt er sich nicht für verpflichtet, gewissenhafter als sein Herr zu verfahren, sondern nahm das Anerbieten des Chans an. Der Chan gab vor, dass er vom Sultan zu einem Friedensschluss bevollmächtigt sey, und verlangte, dass die geworbenen Kriegsleute des Woiwoden [. . .] hinweggeschafft werden sollten. Diese Bedingung wurde genehmigt, und nachdem der Friede vom Chan und von den walachischen Gesandten beschworen worden war, entliess der Woiwode die ausländischen Soldaten, und übersandte dem Chan das Geschenk für seine Vermittelung. Allein sobald der Chan Nachricht erhielt, dass die abgedankten Völker über die Gränze gegangen waren rückte er plötzlich in die Walachey ein, lagerte sich zwischen Buseo, Braila und Bukurescht, und sandte nach allen Seiten grosse Rotten aus, die die fürstlichen Einkünfte und Gelder raubten, alles zerstörten und niederbrennten, und vorzüglich sich bestrebten, den Woiwoden auszuspüren und gefangen zu nehmen. Die zweyhundert Kosaken des Woiwoden, die die Gränze hatten verwahren sollen, entliefen mit ihrer gemachten Beute in ihr Vaterland, und nur vierzig beobachteten ihre Pflicht, und kamen zu dem Woiwoden. Dieser brachte eilfertig genug innerhalb den ersten acht Tagen sechstausend Mann zusammen, und führte selbige gerade nach Giergicz (Gurguiz), wo die Zelte des Chans standen. Allein dieser entlief, sobald er nur etwas von einem walachischen Heere vernahm, in sein Vaterland, und wurde nachher von dem Sultan bestraft, weil er unterlassen hatte, zu seinem Heere zu kommen. Da der Woiwode sich an diesen Flüchtlingen nicht rächen konnte, so liess er seinen Grimm an den Bulgaren aus, und beunruhigte selbige durch manchen glücklichen Streifzug. Endlich gieng er selbst mit 12 000 Mann über die Donau vor Nikopoli, und zerstörte und schleifte diese Stadt bis auf den Grund. Der Sandschak des dazu gehörigen Bezirks zog sich in das Schloss zurück, focht mit grossem Muth, und bot zugleich ihm ansehnliche Geschenke, und einen Brief des Sultans, durch welchen ihm und seinem Sohne die Walachey auf Lebenszeit verliehen werden sollte, an, wenn er die Belagerung aufhübe. Der Woiwode erwog, dass das Schloss fester sey, als er geglaubt hatte, und erfuhr, dass am 14 October Erlau an den Sultan übergegangen war, und dass das zurückgehende türkische Heer schon bey Sophia stehe. Daher hielt er es für klüger, sich zurückzuziehen, und verliess Nikopoli unter verschiedenen vortheilhaften Bedingungen. Bey seiner Rückkunft in sein Gebiet stiess er auf eine Rotte von 500 Türken, die schon vielen Schaden angerichtet hatten, nun aber von ihm insgesammt niedergehauen wurden. Im Anfange des nächsten Jahrs, brachte endlich der Fürst von Siebenbürgen den Vergleich zu Stande wodurch er der hungarischen Krone sein Land nebst der Walachey überliess. An diesem nahm auch der Woiwode Theil, denn er war, da er geschlossen ward, bey dem Fürsten, und liess seinen Abgeordneten zugleich mit dem siebenbürgischen Botschafter nach Prag abgehen. Die Veranlassung zu dem Entschlusse des Woiwoden, diese Veränderung der Oberherrschaft gut zu heissen, lag in dem Besuch eines türkischen Staatsboten, der ihm eine rothe Fahne zum Merkmal der wieder erlangten Gnade des Sultans [. . .] überbrachte. Dieses Geschenk hatte der Woiwode sich nicht getrauet auszuschlagen; denn die sehr grossen Zurüstungen des Sultans, und die Nachlässigkeit und der Geldmangel des Kaisers, zugleich auch die Absicht des siebenbürgischen Fürsten, die Waffen nicht mehr zu gebrauchen,

machten den Woiwoden kleinmüthig und geneigt, sich wieder unter die türkische Hoheit zu begeben. Dennoch trat er heimlich zu dem Kaiser über. Sein alter Muth kehrte wieder zurück, da zehntausend Servier und Raizen plötzlich sich gegen den Sultan empörten, Feristan oder Kladovo eroberten, und ihn für ihren Oberherrn erklärten, und zugleich der Kaiser Rudolf ihm einiges Hülfsgeld zusandte. Allein, da der durch diesen Aufstand geschreckte Sultan ihm durch einen angesehenen Beamten viele Schmeicheleyen zuentbieten liess, und seinem Ehrgeiz dadurch ein angenehmes Opfer brachte, dass er nicht befehlsweise, sondern bittweise seinen Beystand verlangte, so steckte er den Säbel in die Scheide, und bot dem Sultan die Hand zu der Freundschaft oder vielmehr zu seiner Unterjochung dar. Eine seiner Bedingungen war die, dass er zu keinem Heereszuge gegen christliche Feinde der Pforte verpflichtet seyn wollte. Diese gestand ihm der Sultan zu, und sandte ihm einen Firman oder Bestellungsbrief über die Walachey für sich und seinen damals dreyzehnjährigen Sohn Peter auf Lebenszeit, und mit selbigem eine Erlassung des rückständigen Zinses, und eine Herabsetzung des alten Zinses bis auf die Hälfte. Er liess sich darauf durch den Staatsboten oder Tschawsch nach altem Gebrauch zum Woiwoden öffentlich einweihen.

Durch diese Handlung wich er einer Gefahr aus, die ihm der polnische Kron-Grosskanzler Zamoiski bereitete. Denn dieser bekannte Staatsmann suchte sein Land an sich oder wenigstens an die Krone Polen zu bringen und ihm seine Woiwodschaft zu rauben. Um dieses zu bewerkstelligen, stellte Zamoisky den kaiserlichen Abgesandten 1596 eine Schrift im Namen, der mehresten Senatoren seines Reichs zu, in welcher er vorschlug, dass man in Siebenbürgen, in die Walachey und in die Moldau, weil die Woiwoden nicht stark genug wären, um diese Länder zu vertheidigen, polnische Kronsoldaten aufnehmen, oder vielmehr diese Staaten der polnischen Republik zum Schutz abtreten möchte. Er forderte für diesen angeblichen Dienst 80 bis 100 000 Thaler als ein Hülfsgeld, und erbot sich, einen Schein auszustellen, dass die Republik durch diesen Schutz kein neues Recht auf diese Länder erhalten könne. Allein zugleich machte er es zu einer unabänderlichen Nothwendigkeit, dass der Kaiser dem Woiwoden Michael seiner Stelle entsetzen, und einen andern Mann zum Woiwoden verordnen müsse. Dieses sollte in der Absicht geschehen, damit die Republik, die, vermöge ihrer mit der Pforte geschlossenen Verträge, keinen offenbaren Rebellen, wie Michael sey, vertheidigen dürfte, Gelegenheit nehmen könne, sich mit den Staatsbedienten der Pforte über die Walachey in Unterhandlungen einzulassen, und diese so lange fortzusetzen, bis dass das zu der Abhaltung der Türken nöthige Heer beysammen sey. Dieser zamoiskysche Vorschlag machte einigen Eindruck bey dem Kaiser; allein einer der Räthe, dem er zu einer Prüfung übergeben war, veranlasste den Kaiser, dass er ihn verwarf. Denn dieser machte es sehr wahrscheinlich, dass des Zamoisky wahre Absicht sey, den Fürsten von Siebenbürgen hinwegzuschaffen, desselben Staaten an sich zu bringen, und den Woiwoden Michael zu zwingen, dass er entweder unter die polnische Lehnshoheit trete, oder auch sein Land verlasse. Zamoisky hatte geäussert, dass die Pforte beschlossen habe, die Walachey in ein oder mehrere Sangiakate zu verwandeln. Dieses zog der kaiserliche Rath in Zweifel, weil die Pforte sich gegen die Krone Polen verpflichtet hatte, dass zwischen Polen und dem türkischen Gebiet eine halbfreye christliche Provinz bleiben solle, und weil es gewiss sey, dass, sobald die Walachey

unter türkische Hoheit geriethe, die Einwohner zum Theil in die benachbarten christlichen Länder wandern, zum Theil aber von den stets hineinstreifenden christlichen Heerscharen bald zu Grunde gerichtet werden würden, und dann die Pforte keinen Nutzen von dem Lande haben könne. Der Rath vermuthete ferner, dass der zamoiskysche Vorschlag sich gar nicht auf ein geheimes Verständniss mit der Pforte gründe, und dass die zamoiskysche Parthey gewillet sey, den walachischen Woiwoden, so wie sie es kurz zuvor mit dem moldauischen Woiwoden gemacht hatte, erst für ihre Krone in Huldigungspflicht und unter die Steuer zu nehmen, dann aber auch ihn anzuhalten, dass er zugleich dem Sultan Zins gebe und unterthänig sey. Er fügte endlich diesen Bemerkungen das Gutachten hinzu, dass der Kaiser die teutschen Reichsstände veranlassen müsse, Geld und Soldaten zum Dienst des Fürsten von Siebenbürgen herzugeben, und dass es besser sey, den Polen anzudeuten, dass sie sich in die siebenbürgisch-walachischen Angelegenheiten gar nicht mischen sollten, als ihnen eine Art des Scutzes anzuvertrauen. Der Woiwode Michael erfuhr, wie es schien, die zamoiskysche Absicht, und fürchtete, dass der wankelmüthige Kaiser ihr endlich dennoch beytreten werde. Daher bemühte er sich unter der Hand durch den siebenbürgischen Kanzler Josika, einen Aufstand in Siebenbürgen zu erregen, und dadurch den Fürsten Sigismund zu zwingen, dass er den mit dem Kaiser geschlossenen Tauschvertrag aufheben müsse. Dieser Vorsatz kam nicht in Erfüllung; denn Josika ward gefangen genommen, und der Kaiser erhielt vom Fürsten Sigismund alles Land, das er besass, und nahm die Huldigung an. Der Woiwode hoffte nun, wieder unabhängig zu werden, und schloss in Gesellschaft der kaiserlich-siebenbürgischen Regierungsräthe einen Vertrag mit dem alten Chan der Tataren, Kasi Geray Chan, wodurch er selbigem Hülfe gegen den Sultan, der ihn vertreiben wollte, versprach, und dagegen die Versicherung erhielt, dass die Tataren nimmer wieder auf seine Unterthanen in der Walachey und Bulgarey streifen sollten. Bald nachher wurde ein grosses türkisches Heer aufgeboten, und so vertheilt, dass ein Theil Hungarn, und das andere Siebenbürgen zu gleicher Zeit erreichen und angreifen konnte. Der Woiwode fürchtete mit Recht, dass der Sultan seinen ihm ertheilten Firman vernichten werde, sobald nur sein Heer sich in der Walachey würde festgesetzt haben. Daher versprach er der kaiserlich-siebenbürgischen Regierung, dass er sich dem Kaiser unterwerfen wollte, wenn dieser ihm Soldaten und Geld sende, oder wenigstens sich verpflichte, die Pfänder einzulösen, auf welche er Geld zu den Kriegskosten borgen müsse. Der Kaiser bewilligte diese Forderung, und darauf huldigte er, nebst den hohen und niedern Bojaren, dem Kaiser und der hungarischen Krone mit grosser Feyerlichkeit in der St. Nicolauskirche zu Tergowischte. Dieses geschah unter Bedingungen, die weit leidlicher waren als die, die Sigismund ihm abgedrungen hatte. Denn der Erzbischof und die Bojaren erklärten, dass sie sich wieder unter die alte Lehnshoheit des Reichs begäben, [...] und der Kaiser verlieh die Walachey dem Woiwoden Michael und seinem Sohne und allen dessen männlichen Nachkommen als ein Erblehn. Der Woiwode wurde von allem Zinse freygesprochen, und nur nach alter Weise zu einem freywilligen Geschenk verpflichtet. Der Kaiser übernahm, so oft ein Türkenkrieg geführt werden würde, die Besoldung eines walachischen Heeres von 5 000 Mann, und im Nothfall den Sommerunterhalt und halben Winterunterhalt für noch andere

5 000 Mann, auch die Kosten des Pulvers, Geschützes und anderer Kriegsbedürfnisse. Er schenkte dem Woiwoden ein Schloss und Gebiet in Hungarn, um dahin zu fliehen, wenn er etwa unter der türkischen Macht erläge. Er verstattete den walachischen Beamten, die Ueberläufer und Missethäter in seinem Gebiete zu verfolgen und zur Strafe zu ziehen. Er versicherte, dass die griechische Religion und der geistliche und Klosterstand bey allen seinen Vorrechten erhalten werden solle. Er gab den walachischen Kaufleuten das Recht, gegen Bezahlung des Zolles, ohne alle Abgaben in seinen Staaten ihr Gewerbe zu treiben, und setzte fest, dass, wenn Michaels männliche Erben ausgestorben seyn würden, derjenige als Woiwode vom hungarischen Könige beliehen werden solle, der von den Bojaren und Ständen dazu erwählt worden, und ein geborner Walache griechischer Religion sey.

Diese kaiserlich-hungarische Hoheit dauerte nur kurze Zeit: denn da die Siebenbürger den Fürsten Sigismund bald nachher überredeten, wiederum ihr Oberherr zu werden, und dieser die Regierung ihres Staats seinem Vetter, dem Cardinal Andreas Bathor, abtrat, so nahm der neue Regent wieder den Titel und das Wapen der Walachey an, und betrachtete den Woiwoden als seinen Unterthan. Der Woiwode verabredete mit dem kaiserlichen General-Kriegsobersten und siebenbürgischen Statthalter, Georg Basta, insgeheim einige Maassregeln zu der Vertreibung des Cardinals, und da dieser Prälat seine Absicht zu früh entdeckte, und ihn ermahnte, sie aufzugeben, so entschuldigte er sich, so gut er konnte, und huldigte nebst den Bojaren dem Cardinale als seinem Herrn. Der Cardinal hielt ihn nun für einen treuen Diener, und erlaubte ihm, sich in den sächsisch-siebenbürgischen Städten mit allerley Kriegsbedürfnissen zu versehen, die er dem Vorgeben nach zu einem Zuge gegen die bulgarischen Türken gebrauchen wollte. Inzwischen setzte der Sultan seinen siebenbürgischen Heereszug aus, und bot dem Cardinal Siebenbürgen und die Moldau und den Frieden gegen einen mässigen Zins an. Dieser Lockung konnte der Cardinal nicht widerstehen; daher sandte er einen tüchtigen Mann nach Konstantinopel, um den Frieden zu berichtigen, und den Sultan zu bewegen dass er mit ihm gemeinschaftlich die Walachey zu erobern suchte. Dieser Staatsbote fiel in des Woiwoden Michaels Hände, und ward ermordet, damit der Cardinal nicht erfahre, dass sein geheimer Anschlag entdeckt sey. Die bey ihm gefundenen Briefschaften wurden sogleich dem Kaiser zugesandt, und dieser befahl dem Woiwoden, dass er sich des Cardinals bemächtigen solle. Um diesen Auftrag vollziehen zu können, ersuchte er den Cardinal um die Erlaubniss, ein Hülfsheer durch Siebenbürgen zum kaiserlichen Heere in Oberhungarn führen zu dürfen. Der Cardinal schlug dieses Gesuch ab, und erinnerte ihn an sein Versprechen, in die Bulgarey zu fallen. Er brachte darauf eine beträchtliche Kriegsmacht, unter dem Schein, sie in der Bulgarey zu gebrauchen, zusammen, näterte sich den siebenbürgischen Städten, um die gekauften Kriegsbedürfnisse abzuholen, und eroberte plötzlich Kronstadt. Sobald ihm dieses gelungen war, machte er (am 23 .October) bekannt, dass er gekommen sey, um die dem Kaiser getreuen Unterthanen bey ihren Huldigungseiden zu erhalten, bekam darauf grossen Zulauf, und befahl dem Cardinal in des Kaisers Namen, dass er Siebenbürgen verlassen sollte. Inzwischen hatte der Papst Clemens VIII. einen Nuntius nach Siebenbürgen gesandt, um den Cardinal mit dem Kaiser auszusöhnen, und von seiner Verbindung mit dem Sultan abzuziehen. Dieser Nuntius fand sich bey dem Woiwoden ein, und suchte

ihn durch Bitten und Vorstellungen zum Rückzuge zu bewegen. Der Woiwode blieb aber fest bey seinem Entschluss, und behauptete, dass der Cardinal, weil er sich dem Sultan habe unterwerfen wollen, sein Land verwirkt habe. Der Nuntius betheuerte, dass der Kaiser diesen Fehler verziehen, und sich mit dem Cardinal ausgesöhnt habe. Allein da der Woiwode sich auf einen schriftlichen kaiserlichen Befehl, mit dem dieses Vorgeben nicht bestehen könne, berief, und den kaiserlichen Brief des Nuntius sehen wollte, so konnte diesen der Nuntius nicht zeigen. Der Woiwode rückte daher vorwärts, in die Gegend von Hermanstadt, und liess den Nuntius, der zum Cardinal zurückgegangen war, und mit seinen Papieren zurückkam, gefangen nehmen, und sein Heer in Schlachtordnung stellen. Er gebot darauf noch einmal dem Cardinal, das Fürstenthum abzugeben, und lieferte, da er abgewiesen ward, eine sehr siegreiche Schlacht. Aus dieser floh der Cardinal nach einer tapferen Gegenwehr; allein der Woiwode sandte einen beträchtlichen Theil seines Heeres in kleinen Rotten nach allen Gegenden aus, und bekam durch diese, nicht den lebenden Cardinal, wie er gewünscht hatte, sondern sein Haupt, welches er nebst dem Körper sehr feyerlich begraben liess. Sein Sieg machte einen so grossen Eindruck auf die Türken und Tataren, die zur Hülfe des Cardinals herbeygekommen waren, dass viele von diesen christlich wurden, und sich als Pflanzbürger nach der Walachey versetzen liessen. Er hatte selbst nicht vermuthet, dass die Bezwingung des Cardinals ein so leichtes Geschäft seyn würde, und daher den Obersten Basta, der zu Kaschau war, ersucht, mit Geld und Volk eiligst nach Siebenbürgen zu kommen, und mit ihm gemeinschaftlich den Cardinal zu vertreiben. Aber nun, da Basta am fünften Tage nach dem Siege erschien, hätte er ihn gern wiederum zurückgebracht, und suchte, da er dieses nicht konnte, seine Gewalt so viel als möglich einzuschränken. Daher weigerte er sich, den Basta als General-Capitain von Siebenbürgen zu erkennen, und litt nicht, dass die Städte die teutschen Besatzungen des Basta einnahmen. Zu dieser Unternehmung bedurfte er der Zuneigung seiner neuen Unterthanen, und da er sich nicht auf die Treue der Vornehmeren und der Bürger verlassen konnte, so wandte er alle seine Aufmerksamkeit auf das, was ihn bey den Landleuten in Gunst setzen konnte. Er sprach nämlich die gemeinen Zekler wieder von der Dienstbarkeit der Edelen los, der sie von Sigismunden schon einmal entzogen, aber gleich wieder unterworfen worden waren, und bat den Kaiser, dass er den Siebenbürgern alle alte Vorrechte bestätigen und neue verleihen, vornehmlich aber sie von ausländischen Beamten und obrigkeitlichen Personen befreyen möchte. Er begünstigte auch die Walachen, die zu den alten siebenbürgischen Einwohnern gehörten, und überhaupt alle Bauren, in Betracht des Verhältnisses gegen ihre Gutsherren [. . .]. Er siegte endlich über den Basta. Denn das Leibross, das Siegel, das Schwerdt, die Streitkolbe und die vier Hauptfahnen des Cardinals, die er dem Kaiser in Pilsen zum Neujahrsgeschenk überreichen liess, machten einen so starken Eindruck auf den Kaiser, dass dieser ihn zu seinem Rath, Statthalter in Siebenbürgen, und General-Capitain des Heeres in Siebenbürgen und in den angränzenden Oertern ernannte. Basta bot nunmehr alle seine Freunde am kaiserlichen Hofe auf, um gegen ihn den Verdacht einer Verrätherey zu erregen, und brachte nach vieler Arbeit es dahin, dass ein kaiserlicher Commissarius, Petz, ein Doctor der Rechte, nach Siebenbürgen kam, der die Statthalterschaft dem Woiwoden ab-, und ihm zusprach. Ueber dieses Verfahren

gerieth der Woiwode in den heftigsten Zorn, und da er so gut gewaffnet war, dass er für das erste jeder Gewalt trotzen konnte, so scheute er sich nicht, den Kaiser öffentlich der Treulosigkeit und Undankbarkeit zu beschuldigen, und die Siebenbürger zu bedauern, dass sie aus der Herrschaft eines schwächern unter die Macht eines mächtigern Tyrannen gekommen wären. Der Sultan, dem sein Sieg über den Cardinal eine neue Furcht für seinen Waffen erregt hatte, gab einem Gränzbassa, Huraja Aga, Befehl, ihn zu überreden, dass er den Frieden erneuere und Siebenbürgen seiner Hoheit unterwerfe. Dieser Aga kam zu ihm, da der kaiserliche Abgeordnete noch bey ihm war. Daher empfieng er ihn mit aller Pracht und unter der Lösung des schweren Geschützes, um den Abgeordneten recht aufmerksam auf sein Ansehen und Macht zu machen. Er lehnte zwar den Antrag des Aga ab, hielt aber dieses geheim, und gab dem Abgeordneten, der ihm seine Befremdung über des Agas feyerlichen Empfang äusserte, die Antwort, sein Betragen gründe sich auf des Gesandten Recht. Dieser Bescheid setzte den Abgeordneten in Besorgniss, und veranlasste selbigen, an seiner Besänftigung zu arbeiten. Er hielt sich nun mehr hart, und verlangte dafür Genugthuung, dass man ihm, der auf eigene Gefahr und Kosten Siebenbürgen für den Kaiser erobert habe, einen Mann, der vor des Kaisers Feind aus Siebenbürgen weit genug geflohen sey, vorziehe. Man verlangte eine genauere Bestimmung dieser Genugthuung, und er forderte für sich und seinen Sohn die teutsche Reichsfürstenwürde nebst Siebenbürgen und den hungarischen Festungen, Huszt, Nagybanya und Grosswaradein, wie auch die nöthigen Kriegskosten, die Auslösung, wenn er gefangen werden sollte, und ein Jahrgeld von hunderttausend Thalern auf den Fall, wenn er durch die Türken sollte vertrieben werden. Wenn dieses ihm bewilligt, und Basta abgerufen würde, so versprach er dem Kaiser alles Land zwischen Hungarn und dem schwarzen Meere in kurzer Zeit zu unterwerfen. Gleich nachdem er dieses geäussert hatte, zeigte sich eine neue Gelegenheit, den Kaiser von der Wichtigkeit seiner Unternehmungen zu überführen. Denn der polnische Kron-Grosskanzler Zamoisky liess durch den moldauischen Woiwoden Jeremias die Moldauer aufbieten, und wollte mit diesen und seinen Kronvölkern des Cardinals Tod rächen, und Siebenbürgen für den ehemaligen Fürsten Sigismund erobern. Der Woiwode Michael kam ihm aber zuvor, und rückte plötzlich mit 50 000 Mann in die Moldau ein. Sobald seine Ankunft ruchtbar ward, entlief Jeremias nach Polen, und bat von dort aus den Sultan um Geld und Soldaten, wurde aber nur auf die Unterstützung der Gränzbassen vertröstet. Der Woiwode Michael gewann die Herzen der Moldauer um desto eher, da Jeremias sich durch eine unerträgliche Steuer bey seinen Unterthanen verhasst gemacht hatte. Daher ward die Moldau und Besarabien durch einen einigen Sieg, den er bey Orthuni erfocht, sein Eigenthum, und nachdem er den Feind bis in Podolien und die russischen Provinzen verfolgt, und überall die Huldigung in des Kaisers Namen empfangen hatte, setzte er seinen Sohn Peter zum Statthalter, und kehrte nach Siebenbürgen zurück. Inzwischen hatte der Kaiser den Ausspruch seines Abgeordneten genehmigt, und den Basta zum General-Capitain von Siebenbürgen ernannt. Dennoch trachtete er durch List oder Gewalt diese Bestellung ungültig zu machen. Die Bürger und Edelen versprachen sich vom Basta eine bessere Behandlung als sie von ihm erhalten hatten, und arbeiteten seiner Absicht entgegen [...]. Die Stände sandten nun zu ihrem neuen Statthalter Basta, und liessen ihn antreiben, bald zu kommen. Basta gehorchte ihrer Einladung, nahm von der Stadt Klausen-

burg Besitz, und begann seine statthalterschaftliche Regierung damit, dass er alle Walachen, Raizen und Juden, die er in dieser Stadt fand, niederhauen liess. Der Woiwode sammlete 18 000 Mann, und besetzte mit selbigen den engen Zugang bey Miriszlo, der zwey Meilen von Weissenburg liegt. In diesem griff ihn Basta an, und besiegte ihn so vollkommen, dass er nach einem Verlust von 4 000 Mann nach Kronstadt fliehen musste. Aber dennoch liess er den Muth nicht sinken, sondern da er hörte, dass Zamoisky ein grosses Heer zusammengebracht habe, und in die Moldon einbrechen wolle, so führte er den Ueberrest seines Heeres nach der polnischen Gränze ihm entgegen. Er traf sehr bald auf seinen Feind, und nach einigen Tagen wagte er eine Schlacht am Serethstrom, die zwar entscheidend, aber nicht für ihn, sondern für Zamoisky und dessen Lehnmann oder den Woiwoden Jeremias war. Er begab sich darauf nach Siebenbürgen; allein die Stände, die sich für ihn nun nicht mehr fürchteten, stellten auf einem Landtage eine Untersuchung seiner Regierung an, und behandelten ihn als einen Beklagten. Er sandte zwar einige Männer, die ihn vertheidigen sollten; allein die Stände wollten diese nicht hören, warfen sie aus ihrem Versammlungshause hinaus, und peinigten einen derselben, Novak Baba, der zwar ein berühmter Kriegsmann war, aber von ihrem neuen Commendanten angefeindet wurde, unter dem Vorwande, dass er den Cardinal getödtet habe, fast zu Tode, und verbrennten ihn darauf lebendig auf den Markt. Diese That überzeugte den Woiwoden, dass Siebenbürgen für ihn verloren sey; daher wanderte er in sein Vaterland, fand im Gebirge Moyses Szekely, einen seiner ehemaligen Kriegsbedienten, der nun an der Spitze eines polnisch-moldauischen Heeres stand, wurde von selbigem abermals geschlagen, und entkam mit Mühe nach Bukurescht. Hier fasste er den Entschluss, gerade zum Kaiser zu gehen, und diesem Monarchen einen richtigen Begriff von dem Verhältnisse seiner neueroberten Staaten gegen Polen beyzubringen. Mit Mühe erhielt er dazu Erlaubniss vom Hofe, und da er (am 25 December 1600) Wien erreichte, fand er dennoch ein Verbot, für das erste nicht weiter zu reisen. Zamoisky näherte sich nach jenem Siege der siebenbürgischen Gränze, und Basta gerieth in grosse Besorgniss, dass er abermals durch ihn nach Oberhungarn möchte vertrieben werden. Er sandte daher einige geschickte Männer an ihn, und veranlasste diese durch grosse Versprechungen, alle ihre Kräfte anzuwenden, um ihn zum Rückzuge zu überreden. Zamoisky verlangte, dass man den Woiwoden Michael als einen Friedensstörer, der polnische Unterthanen beraubt habe, zur gesetzmässigen Bestrafung ausliefern, und Siebenbürgen der polnischen Krone abtreten solle, da diese die siebenbürgische Provinz als eine Vormauer behalten müsse, und des Kaisers Kräfte nicht zureichten, sie gegen die Türken zu vertheidigen. Hierauf antwortete Basta bloss mündlich durch seine Abgeordneten. Ein zweyter Vorschlag des Zamoisky war dieser: Man solle von kaiserlicher Seite zugeben, dass die siebenbürgischen Stände einen neuen Woiwoden wählten, und dass dieser öffentlich unter die Hoheit des Sultans, zugleich aber heimlich unter den Schutz und die Lehnspflicht des Papstes und der Kronen Polen und Hungarn trete. Auf diesen Einfall liess sich Basta gleichfalls nicht ein, und endlich gelang es seinen Abgeordneten, den Zamoisky zu überlisten und zurückzuführen.

Das kleine Heer, welches Zamoisky dem Moyses Szekely anvertrauet hatte, überzog die Walachey, sobald Michael nach Wien gereiset war, und setzte, mit Genehmigung einiger Bojaren, Simeon Movila, den

Bruder des moldauischen Woiwoden Jeremias, zum Woiwoden ein. Dieser Fürst fand bey vielen Walachen keinen Beyfall, und herrschte eigentlich nur über fünf Oberämter, die den Moldauern am nächsten lagen. Die mehresten hohen und niedrigen Bojaren wurden sehr misvergnügt, dass sie unter der Hoheit einer entfernten Macht stehen sollten, die man in dem Verdacht hatte, dass sie insgeheim die türkischen Absichten begünstige, und verlangten vom Kaiser, dass er ihnen den Michael oder einen andern eingebornen Woiwoden zusenden, und sie gegen fremde und insbesondere gegen die polnische und türkische Macht vertheidigen sollte Dieses Gesuch erregte Aufmerksamkeit, und veranlasste den Kaiser, dass er den Woiwoden Michael zu sich nach Prag kommen liess. Inzwischen hatten die siebenbürgischen Stände (am 25. October) alle Verordnungen des Michaels vernichtet, alle neue Einwohner aus walachischem und armenischen Geblüte des Landes verwiesen, und also auch die Provinzialverbindung der Walachey mit ihrem Staate aufgehoben. Sie hatten ferner, da der Kaiser ihnen keinen Statthalter, der, ihrem Verlangen gemäss, den Basta ablösete, sandte, abermals ihrem Sigismund (am 4. Februar 1601) gehuldigt, und die Gemahlinn, Kinder und Schätze des Woiwoden Michael, die in ihrem Lande zurückgeblieben waren, in das Schloss Fogarasch gebracht, um durch deren Vorenthaltung dem Michael vortheilhafte Friedensbedingungen abzuzwingen. Basta zeigte sich nun wieder unthätig, und daher sehnte sich der Kaiser nach dem Woiwoden Michael, der endlich (am 23. März 1601) am Hofe zu Prag erschien. Der Woiwode gebrauchte alle seine List und Beredsamkeit, um dem Kaiser alles Land jenseit der Theiss abzuschwatzen, und er nahm den Kaiser so sehr ein, dass dieser dem Ehestande so sehr gehässige Monarch geneigt wurde, sich mit seiner Tochter zu vermählen. Er wagte es, dem Kaiser eine Vertheidigungsschrift zu übergeben, in welcher er geradezu dem Kaiser sagte, dass seine Treue und sein Diensteifer mit Undank belohnt werdem und dass er dadurch, dass der Kaiser den Verläumdern zu viel Gehör gebe, gezwungen worden sey, bald, um sich wichtig zu machen, bald aber, um der ihm zubereiteten Gefahr auszuweichen, sich zu stellen, als wolle er sich den Türken unterwerfen. Man merkte in Prag nun wohl, dass Basta aus Eigennutz, und nicht aus Eifer für seinen Kaiser, den Michael angeklagt und gestürzt habe. Allein des Michaels so oft beschworne und wieder vernichtete Verträge über die Huldigung erregten einen Verdacht gegen Michaels Treue und Ehrlichkeit, der durch die Wendung, die Michael seinen anstössigen Handlungen zu geben suchte, nicht unterdrückt ward. Daher währte es lange, ehe man ihm Geld und Leute anvertraute, und als endlich Sigismunds türkische Einsetzung zum siebenbürgischen Woiwoden (im August) seine Abfertigung beschleunigte, wurde ihm aus Mistrauen auferlegt, sogleich seine Gemahlinn und Kinder als Bürgen seiner Treue nach Schlesien zu senden, wo ihnen der Kaiser ein einträgliches Landgut schenkte. Diese waren zwar noch im Gefängnisse zu Fogarasch; allein die Siebenbürger brachten sie nebst dem Schatze, sobald sie vernahmen, dass Michael als kaiserlicher General-Capitain zu ihnen komme, auf das hungarische Schloss Zatmar, und setzten sie in Freyheit. Der Kaiser befahl dem Schlosshauptmann von Kaschau, Ferdinand Gonzaga, den Woiwoden zu begleiten und mit dem Basta auszusöhnen, und dieser brachte es so weit, dass Basta dem Woiwoden, den er jetzt nicht entbehren konnte, die Hand gab. Basta und Michael brachten nur 18 000 Mann zusammen, besiegten dennoch mit diesen über

35 000 Siebenbürger, und trieben den Sigismund wiederum aus seinem Lande. Der neue walachische Woiwode, Simeon Movila, wollte nach dieser Begebenheit sein Schicksal nicht erwarten, sondern verliess die Walachey, ehe noch Michael ihn aufsuchen konnte. Sobald das kaiserliche Heer die Oberhand behauptet hatte, erneuerte Basta seinen Hass gegen den Woiwoden, und reizte diesen ehrgeizigen Mann durch das Vorgeben, dass er ihm (dem Basta) vom Kaiser untergeordnet sey, zu einigen übereilten Schritten [...]. Endlich entfuhr dem Michael in einem Zanke der Ausdruck : er habe das Land erobert, und also sey er mehr als Basta und der Kaiser berechtiget, es zu besitzen. Diese unvorsichtige Aeusserung wurde vom Basta für Hochverrath erklärt, und Basta glaubte durch selbige berechtiget zu seyn, den Woiwoden hinwegzuschaffen. Daher machte er den Entwurf, ihn gefangen nehmen, und dabey so reizen zu lassen, dass er, unter dem Schein einer Art von Selbstvertheidigung könne getödtet werden. Vermöge dieses Vorsatzes liess er den Woiwoden in sein Zelt zu einer Berathschlagung fordern. Der Woiwode verwarf seinen Befehl, und darauf sandte er zwey Fahnen Teutsche und eben so viele Walonen zu ihm, um ihn gewaltsam herbey zu holen. Diese trafen ihn in einer Unterredung mit Ludewig Rakoczy, dem Obersten seiner hungarischen Fussvölker, an, und indem der eine ihrer Anführer ihm etwas in das Ohr sagte, stiess ihm der zweyte oder der wallonische Hauptmann seine Helleparte durch den Bauch, dass er fast todt niederstürzte. Der Hauptmann der Teutschen hieb ihm darauf das Haupt ab, und die Gemeinen plünderten einen Theil des walachischen Lagers, zogen ein todtes weisses Pferd vor des Woiwoden Zelt, und setzten sein Haupt auf des Pferdes Hals, um ihm die ärgste Beschimpfung anzuthun. Die walachischen, thracischen und bulgarischen Reuter, auf welche sich der Woiwode verlassen hatte, waren zum Plündern und Aufsuchen der Anhänger des Sigismund ausgesandt. Einige Walachen ergriffen zwar die Waffen, und wollten den Tod ihres Herrn rächen ; allein da Basta mit seinen Kürassirern ihnen entgegen gieng, und ihnen einen Brief vorlas, in welchem der Woiwode den Bassa von Erlau zu sich eingeladen hatte, um ihm wichtige Geheimnisse, die selbiger sogleich den Sultan überbringen sollte, anzuvertrauen, so liessen sie sich beruhigen, und traten endlich in des Basta Dienst. Andere, die diesen Brief für erdichtet hielten, mochten es nicht wagen, die Waffen zu ergreifen. Der alte siebenzigjährige Ban von Krajowa, dessen schwerstes Verbrechen dieses war, dass er den Kaiser von dem Ungrund vieler Verläumdungen, die Basta vom Woiwoden hatte aussprengen lassen, überzeugt hatte, wurde im Gefängnisse so lange gemartert, bis dass er endlich sein Leben aufgab. In der nächsten Nacht nach dem Morde wagte es der Oberste der Schlesier, Johann Scheckenhauser, den Leichnam und das Haupt des Woiwoden auf den Platz seines Zeltes begraben zu lassem, vermuthlich, weil ihn die vielen grossen und klugen Unternehmungen dieses erst drey und vierzigjährigen Helden, mit dessen Tode die Hoffnung, die Walachey dem türkischen Joche auf beständig zu entziehen, verschwand, rührten, und eine Achtung einflössten, der er, so gut es ihm möglich war, durch diese Beerdigung ein Genüge zu leisten trachtete. Basta berichtete seine That dem Kaiser in einem Briefe, und gab vor, dass der Woiwode zwar gegen seine Absicht getödtet worden sey, dass er aber, laut gefundener Briefe, das Leben verwirkt gehabt habe. Er entschuldigte auch den Umstand, dass er einen vom Kaiser neuverordneten obersten Feldherrn, ohne vom Kaiser den dazu nöthigen Befehl zu erwarten, habe gefangen nehmen lassen wollen,

mit der Gefahr, die aus dem mindesten Verzuge entstanden seyn würde. Allein der Kaiser sah die wahre Veranlassung dieser Ermordung dennoch ein, und berührte in der Antwort den Mord gar nicht, weil die That einmal geschehen war, und er glaubte, dass er den Basta nicht entbehren könne [. . .].

ISTORIA UNIVERSALĂ DE LA CREAȚIE PÎNĂ ÎN VREMEA DE ASTĂZI, CARE CUPRINDE TOATE IMPERIILE ȘI STATELE CUNOSCUTE, SCHIMBĂRILE LOR, CONSTITUȚIILE STATALE, LEGILE, RELIGIILE, DATINILE ȘI OBICEIURILE, PROGRESUL CULTURAL, ARTELE ȘI ȘTIINȚELE, COMERȚUL ȘI NAVIGAȚIA, ÎMPREUNĂ CU CRONOLOGIA LOR, MONUMENTELE LOR VECHI, CLĂDIRILE PUBLICE ȘI RARITĂȚILE DEOSEBITE ALE NATURII ȘI ARTEI

[. . .]. Faima bunelor sale calități ⟨ale lui Mihai Viteazul⟩ s-a răspîndit în întreaga țară și a devenit în cele din urmă atît de puternică, încît voievodului ⟨Alexandru⟩ [1] a început să-i fie groază. De aceea voievodul ⟨Alexandru⟩, văzînd că ar putea să fie răsturnat ușor de el, hotărî să-l înlăture; deoarece însă aceasta nu se putea face ușor cu forța publică, puse deci asasini fățarnici care trebuiau să-l prindă în secret sau să-l ucidă. Banul ⟨Mihai⟩ auzi de sentimentele și de mînia lui și, deoarece, cu toată simpatia poporului său, nu se simțea sigur la Craiova, a dispărut și a călătorit [2], fără a fi observat, la Constantinopol, pentru ca în numele tuturor valahilor să stăruie pentru înlăturarea de la domnie a voievodului ⟨Alexandru⟩. În aceeași vreme, probabil potrivit unei înțelegeri prealabile, au plecat la sultan și boieri, precum și alți cîțiva valahi de vază și și-au unit plîngerile cu acelea ale banului; deoarece, totodată, și diferiți negustori turci, cărora voievodul ⟨Alexandru⟩ le răpise mărfurile, au cerut satisfacție, scoaterea din domnie a lui Alexandru fu hotărîtă numaidecît. Boierii pretindeau ca sultanul să-i acorde banului Mihai fie demnitatea de voievod, fie o altă demnitate în afara Valahiei, unde ar putea să fie în siguranță de uneltirile lui Alexandru; Mihai însă ceru demnitatea de voievod, deoarece era fiul și moștenitorul unui voievod [3]. Întîmplător, el găsi la Constantinopol un grec [4] bătrîn, bogat, care fusese odinioară, pe vremea tatălui său, ban al Craiovei, iar acum se arătă ca prieten; prin acesta obținu bani și sprijin și în sfîrșit reuși cu cererea sa. De îndată ce au ajuns în capitală plîngerile prezentate la Poartă, Alexandru pierdu orice curaj și fugi din țară. Reprezentanții rămași în țară l-au ales pe un anume Ștefan (Stoia) ca succesor al lui, dar acesta se dădu, de asemenea, la o parte, de îndată ce se întoarse Mihai.

Principele Mihai făcu ca prima sa acțiune să fie de a se înțelege cu creditorii turci, pe care predecesorul său nu-i putuse mulțumi. Deoarece însă îi lipseau banii, reuși doar să impună limite abuzurilor lor, dar nu și să-i alunge din țară. Această neputință îl răni în mod neobișnuit, căci turcii cauzară multe pagube atît lui, cît și supușilor săi, raportau despre tot ce întreprindea, adesea cu minciuni scornite spre dezavantajul său, către demnitarii de stat ai Porții, și aduseră mulți oameni în țară, de aceea țara se umpluse în curînd cu mulți ieniceri, care făceau incursiuni de pradă fără permisiunea sa și nu se supuneau ordinelor sale. Tătarii

învecinaţi şi turci înarmaţi făceau incursiuni după bunul lor plac în şi prin Valahia şi nu putură fi respinşi la graniţă, deoarece acei mahomedani care locuiau în Valahia împiedicau acestea. De aceea, aproape în fiecare lună, apăreau noi trupe, care făceau incursiuni, care sugeau ţara şi rămîneau iarna în ţară, făcînd să li se dăruiască hrană şi îmbrăcăminte, mărind şi mai mult prin aceasta vechile datorii. Slujitorii Porţii nu dădeau nici o ascultare plîngerilor şi reclamaţiilor voievodului, ci, dimpotrivă, căutau să stoarcă de la voievod şi de la adversarii săi sume de bani pentru ei înşişi. De aceea principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, îl îndeamnă pe voievod, în secret, să-i urmeze exemplul şi să se alieze cu împăratul roman contra sultanului, aşa că voievodul luă hotărîrea să ia în considerare această propunere, cu boierii săi, la o ocazie potrivită. Sigismund îl atrage şi pe voievodul moldovean, Aron, în alianţă cu el şi îi promise, pe lîngă aceasta, voievodului Mihai, pentru sine şi în numele împăratului, sprijin în bani şi trupe, de îndată ce ar îndrăzni să scuture jugul turcesc [5]. Toate acestea au fost întreprinse cu cea mai mare prudenţă şi în taină. După aceea, însă, probabil printr-un boier care îşi uitase obligaţia, ajunse la urechea marelui vizir, Sinan paşa, care îşi propuse ca, după încheierea campaniei din Ungaria, să ocupe brusc Valahia şi s-o transforme într-o provincie turcească sau într-un sangeac. Cu această intenţie, Sinan plecă la Raab, întîrzie însă în faţa acestei cetăţi pînă la 29 septembrie [6], cînd trecu timpul, şi nu mai putu întreprinde nimic în Valahia. Între timp, după încheierea campaniei, o hoardă foarte puternică de tătari trebuia să apuce drumul spre ţara lor prin Valahia şi să încerce dacă n-ar putea pune stăpînire, pe neaşteptate, pe cetăţile valahe. Dar voievodul observă intenţia lui Sinan şi a tătarilor, dispuse să vină la sine 2 000 de unguri transilvăneni care, la cererea sa secretă, stăteau gata la graniţă, arătînd dregătorilor valahi ai ţării, într-o adunare [. . .], pericolul ce-i ameninţa, obţinu aprobarea lor să adere la aşa-numita mare alianţă şi făcu ca într-o singură zi să fie ucişi 2 000 de ieniceri [7] [. . .]. După acest groaznic început al ostilităţilor urmă o campanie militară împotriva Giurgiului şi, deoarece acest oraş fu cucerit de la primul asalt, au fost măcelăriţi toţi care trăiau în acest oraş şi care nu se refugiaseră în cetate; după aceasta oraşul fu incendiat. Garnizoana acestei cetăţi avu norocul să se apere de duşmanii săi, iar voievodul, care nu putea zăbovi timp îndelungat în faţa cetăţii, se retrase în cele din urmă la Bucureşti. Aici l-a surprins, în noiembrie, brusc, în palatul său, un cadiu cu 2 000 de soldaţi [8] dintre turcii cei mai buni şi cu mulţi alţi soldaţi, pentru a petrece iarna în Valahia sau propriu-zis să pună stăpînire pe voievod. Cadiul pretinse un dar de 10 000 ducaţi şi alimente pentru armata sa şi, însoţit de 1 000 de soldaţi, se duse la palatul voievodului, simulînd că vrea să-i facă voievodului o vizită de cinstire. Dar acesta plecase cu puţin mai înainte şi se furişase în tabăra ungurilor care îşi avea locul nu departe de oraş, într-un loc avantajos. Cadiul s-a prefăcut şi puse să fie întrebat pentru care motiv întreţine o armată atît de costisitoare într-o perioadă de pace? Iar el răspunse cu aceeaşi prefăcătorie că o folosise pînă acum pentru a se pune în siguranţă împotriva unui anumit Petru [9], fiul fostului voievod Alexandru, care năzuia să pună stăpînire pe Valahia, iar acum, aceasta nemaifiind necesară, îi lipsesc banii pentru a răsplăti pe soldaţi. Cadiul îi ordonă să concedieze armata numaidecît, deoarece hrănirea ei este prea costisitoare pentru supuşi, şi promise ca în dimineaţa următoare să-i trimită un butoiaş de aur pentru plata soldei. La aceasta voievodul

s-a arătat foarte bucuros, primi oferta de bani şi îl făcu pe cadiu să creadă că ar fi atît de prost să se folosească, într-un mod atît de uşuratic, de protecţia sa, dimineaţa următoare. Între timp, făcu ca seara, cea mai bună parte a ungurilor să se apropie de oraş pe neobservate, într-o vale, iar apoi brusc să aprindă oraşul în mai multe părţi şi să năvălească pe străzi. Turcii, care dormeau adînc, cînd se întîmplă aceasta, săriră cea mai mare parte dintre ei goi şi se grăbiră la palat. Dar în cea mai mare parte au fost ucişi, cu toată apărarea lor vitejească, iar palatul slab a fost ciuruit de artileria grea. Cadiul aruncă comorile sale prin fereastră, pentru a potoli pofta de pradă a ungurilor şi valahilor şi promise o sumă foarte mare de bani ca răscumpărare, dacă i se dăruieşte viaţa lui şi alor săi. Voievodul nu admise însă nici un fel de milă şi nu s-a odihnit pînă cînd incendiul crescînd nu i-a scos la iveală pe toţi turcii ascunşi, iar aceștia fură măcelăriţi. După aceasta, îl trimise la Dunăre pe mai marele ungurilor săi, Albert Király, care cuceri, la 10 decembrie, oraşul turcesc Floci sau Oraşul de Floci [10], îl prădă şi îl aprinse, dar cetatea o lăsă necucerită. În acelaşi mod procedă şi stăpînul său, care i-a urmat, cu oraşul Rusciuc, a cărui distrugere a costat mai mulţi oameni, deoarece garnizoana şi alte cîteva trupe turceşti şi bulgare, care împreună erau de peste 7 000 de oameni, i s-au opus şi au dat pe Dunărea îngheţată o luptă sîngeroasă. Deoarece locuitorii nefericiţi ai acestor oraşe erau negustori bogaţi, distrugătorii obţinură o pradă atît de mare, încît nu puteau s-o ducă cu ei, ci trebuiră să se întoarcă peste Dunăre ca să aşeze prada într-un loc sigur. După ce se întîmplase aceasta, voievodul merse încă o dată peste Dunărea îngheţată, îl învinse pe sangeacul Dîrstorului care îl întîmpină pe fluviu şi voia să-l oprească; şi distruse, de asemenea, şi vechiul şi importantul oraş comercial Dîrstor. Această acţiune şi această temeritate îl uimiră pe sultanul Mehmed şi-l făcură să abandoneze proiectul pe care-l făurise de a supune Regatul ungar. Căci aceasta nu putea reuşi, dacă armatele care trebuiau s-o realizeze nu erau aprovizionate cu alimente din Transilvania, Moldova şi Valahia. De aceea îl numi pe Bogdan, fiul fostului voievod moldovean Iancu [11], ca voievod al Valahiei, ordonă lui Ghirai [12], hanul tătarilor de la Perecop, să se furişeze în secret, cu 3 000 de oameni, pe la Diu şi să năvălească în Valahia, iar cu Bogdan trimise o armată turcească mult mai mare, sub comanda lui Ahmed paşa de la Rusciuc. Hanul veni în Valahia, pustii cîmpia şi îşi aşeză tabăra la Giurgiu, pentru a uşura turcilor trecerea peste Dunăre. Dar la Stăneşti[13] voievodul îl înfrînse şi eliberă 7 000 de prizonieri creştini, iar după aceea năvăli cu mari strigăte, seara, în tabăra turcească, o prădă, luînd şi echipamentul tătarilor, care fără a scoate sabia au fugit. După ce îi reuşi aceasta, voievodul trecu Dunărea pe gheaţă în faţa cetăţii Rusciuc şi avu norocul să-l ucidă pe Ahmed, pe lîngă alţi comandanţi de seamă, într-o bătălie [14]. Adversarul său, Bogdan, fugi la Constantinopol şi renunţă la toate pretenţiile asupra Valahiei. Între timp, comandantul ungurilor Király pătrunse în Moldova [15], cuceri şi pustii multe localităţi întărite pe malul moldovean şi bulgar al Dunării, pînă la vărsarea acestui fluviu în mare, şi anume Vistova, Hîrşova, Cernavoda, Razgrad, Baba<dag>, Oblucița, Smil sau Ismail şi Moncastro. Sultanul voi să-şi impună voinţa, numi pe un anume Ştefan [16] (care era probabil voievodul ales odinioară împotriva lui Mihai) ca voievod valah şi îl trimise cu o armată în Valahia. Dar şi acest voievod îşi pierdu orice speranţă în urma unei bătălii nefericite pe care o avusese cu Király şi a fost respins, iar sultanul pierdu

numaidecît după aceea orașul de frontieră, Turtucaia [17]. Curînd după aceea voievodul descoperi că printre supușii săi se găseau cîțiva prieteni tainici ai turcilor, care căutau să provoace o răscoală și au ațîțat poporul că ar fi mai bine dacă i s-ar lua voievodului domnia decît să se aștepte sub domnia sa la urmările cele mai grele ale dușmăniei turcești. Printre acești oameni egoiști se numărau diferiți proprietari ai unor castele întărite și, de asemenea, cîțiva războinici din Banat. De aceea primejdia pe care o provocau ei era mare și a putut fi înlăturată numai printr-o acțiune executată rapid și cu prudență. Voievodul alese cele mai fericite măsuri : căci îl trimise pe Király pe neașteptate în fața Brăilei [18], o cetate turcească [19], din care conspiratorii sperau să obțină sprijinul necesar ; și făcu ca fortificațiile acesteia ⟨Brăila⟩ să fie dărîmate, după ce fusese cucerită prin artileria grea. După aceasta puse ca 5 000 de sîrbi și valahi să ocupe orașul deschis Craiova pentru a se asigura împotriva banului Matei, care acum, cînd îi simțea supraputerea, se făcea a fi cel mai fidel supus al său [20]. După ce prin aceste fapte dușmanii interiori și ascunși au fost făcuți neputincioși și au fost speriați, Király își îndreptă armele sale împotriva vecinilor turci, pentru a-i forța și pe aceștia la liniște, și le-a incendiat orașul Nicopole. Dar aga Farcas răzbună paguba prin distrugerea unei mici armate valaho-ungare de 3 500 oameni, pe care prin trădători cumpărați a atras-o în cursă nu departe de Vidin și a distrus-o [21].

Voievodul nu se lăsă orbit prea mult de norocul armelor sale, încît să creadă că i-ar putea rezista sultanului, dacă acesta ar trimite în Valahia armatele, pe care le folosise pînă acum în Ungaria. De aceea, principala lui preocupare a fost ca pe valahi să-i alieze cu un alt popor puternic, în termeni atît de preciși, încît acesta să fie forțat să apere Valahia ca pe moșia sa, spre folos propriu. Un astfel de popor nu putea fi în situația dată, decît acela care se găsea sub suzeranitatea principelui transilvănean Sigismund. De aceea îi convinse pe boierii săi să înceapă împreună cu el negocieri cu acest principe, cu privire la protecție. Principele îi insuflă curaj voievodului, prin îmbărbătările și promisiunile sale, că va înlătura jugul turcesc și obligîndu-se oarecum să-i dea ajutor. Dar el n-a voit să accepte această condiție decît dacă valahii își sacrificau libertatea și deveneau supușii săi. Această pretenție a fost dură, în special în ce privește voievodul, care trebuia să-și transforme independența sa într-o simplă putere a unui locțiitor. Dar nevoia și îngrijorarea au depășit mîndria națională și ambiția voievodului, iar valahii îl proclamară pe Sigismund ca domnitorul lor suprem ereditar [22]. Sigismund care era o fire oscilantă și își dorea o viață liniștită, se hotărî, curînd după aceea, să cedeze Transilvania, împreună cu Valahia și Moldova, suveranului de odinioară sau regelui actual al ungurilor și în acest scop trimise cîțiva demnitari valahi, moldoveni și transilvăneni la dieta ungară. Aceștia puseră temelia unui tratat în virtutea căruia împăratul devenea moștenitorul principelui transilvănean, pe principe însă îl ridica la rangul de principe imperial german, pentru ca Imperiul german să trebuiască să-l protejeze, deși toate țările sale rămîneau un stat independent. Tratatul de succesiune imperial-princiar fu aprobat de stările transilvănene (la 6 aprilie) și trebuia să fie valabil de îndată ce va muri Sigismund fără copii. Probabil Sigismund îi promisese împăratului că voia să încorporeze Valahia, cît mai precis posibil, în statul său ; pentru că îl convocă pe voievodul Mihai, pe mitropolitul valah, pe episcop și pe boierii de seamă,

la sine, la dieta din Alba Iulia și încheie cu ei o înțelegere privitoare la forma de guvernare valahă [23].

[...]. Abia s-au încheiat aceste tratative importante, că s-a și pus în mișcare o armată uriașă de peste 100 000 de turci, sub comanda bătrînului mare vizir Sinan, încercat și aproape întotdeauna victorios, pentru a năvăli în Valahia. De aceea voievodul trebui să se întoarcă în patria sa, iar noul său suzeran a fost nevoit să se pregătească să protejeze Valahia. Voievodul prevăzu că ajutorul transilvănean n-ar putea să apară suficient de rapid și de aceea își trimise soția, copiii și tezaurul la Sibiu (Sabinova) în siguranță. A adunat apoi 8 000 de oameni și s-a îndreptat cu ei spre Măgurele, o localitate la două mile de București, situată pe drumul spre Giurgiu. Sinan pașa își așeză tabăra spre Giurgiu și puse să se construiască un pod de vase peste Dunăre. Însă, din cînd în cînd, el ⟨Mihai⟩ năvălea peste meșteri și muncitori, distrugea podul început, apărînd cu oamenii săi malul fluviului și împiedicîndu-l pe Sinan să vină peste Dunăre. În sfîrșit, deoarece Sinan a încercat în zadar, timp de o lună, să-și îndeplinească intenția, îi reuși unei trupe turcești trimise de el să treacă peste Dunăre la o distanță de 2 zile de marș de Giurgiu și să cadă în spatele voievodului. Atacul acestora a fost sprijinit de alte trupe turcești, pe care pașa le trimise cu vasele peste Dunăre, iar voievodul se văzu constrîns să lase malul Dunării în mîna dușmanilor săi. De îndată ce se întîmplă aceasta, podul a fost terminat, voievodul se retrase, iar Sinan cu întreaga sa forță a mers la Călugăreni unde își instală tabăra pe o înălțime. Curînd tabăra voievodului apăru aici pe o înălțime la o distanță de aproape două mile, în spatele unei păduri. Între cele două tabere erau o mlaștină și tufișuri prin care trecea un drumeag sau mai degrabă un pod din trunchiuri de copaci și pămînt. Acesta a fost închis de ambele laturi prin ridicături de pămînt, de aceea pe el nu aveau loc mai mult de 12 000 de oameni. Voievodul, ai cărui oameni cunoșteau potecile acestui loc periculos, a îndrăznit să pornească cu cei 16 000 de oameni pe care-i avea, înaintea zorilor zilei [24] și să atace tabăra foarte avantajos instalată și întărită a lui Sinan, în care erau peste 200 000 de oameni. Temeritatea sa n-a obținut cel mai bun succes, deoarece otomanii îl respinseră și îi capturară 11 tunuri. El se retrase cu prudență și sub ochii primelor rînduri ale oamenilor săi, care luptau retrăgîndu-se, s-a năpustit brusc în armata dușmană, ucise cîțiva comandanți și se grăbi înapoi nevătămat cu cîteva semne ale biruinței sale. Această dovadă de temeritate vitează a întărit curajul oamenilor săi și le-a insuflat numaidecît forțe noi pentru a opri dușmanul la o distanță de o jumătate milă de tabăra turcească. În sfîrșit, comandantul ungurilor sau transilvănenilor [25] reuși să aducă tunul cel greu, pe care îl mai stăpînea încă, într-un loc din care putu trage într-o parte a coloanei turcești. Făcu aceasta cu așa putere încît s-a produs o mare deschidere, pe care o ocupară 200 de cazaci și tot atîția unguri, pătrunzînd în ea și producînd o mare pustiire în rîndurile armatei turcești. Voievodul a încercuit în același timp pe aceia pe care ungurii îi atacaseră din spate și puse astfel pe fugă întreaga armată turcească. Sinan a trebuit să se pună pe fugă, a fost călcat în picioare de oamenii săi, și împins de pe pod în fluviu pierdu cîțiva dinți și abia scăpă de moarte. Voievodul își primi tunurile, o mare pradă și steagul verde sau sfînt al lui Mohamed, despre care otomanii credeau că n-ar putea să-l piardă. Pe locul bătăliei s-au găsit peste 3 000 de turci uciși, iar fugarii i-au descurajat pe turcii care rămăseseră în tabără. Voievodul voia să-și continue biruința și să

pornească din nou bătălia în ziua următoare şi trase asupra taberei, în cursul nopţii de după bătălie, cu artileria sa. Dar unul dintre foştii săi prieteni, pe care îl întîlni printre ceilalţi prizonieri turci îl determină, printr-o relatare precisă despre forţa şi compoziţia armatei turceşti, să-şi schimbe hotărîrea şi să se retragă în grabă. Plecă de aceea de la Bucureşti spre Tîrgovişte, luă cu sine majoritatea locuitorilor din acest oraş şi se îndreptă şase mile spre nord departe în munţi [26], unde s-a întărit cu şanţuri la ruinele cetăţii de odinioară Negru vodă.

[. . .]. Între timp [27], Sinan cuceri cetatea Brăilei, ocupă apoi Bucureştiul şi Tîrgoviştea şi puse ţăranii bulgari şi valahi să execute în jurul palatului voievodului din acest ultim oraş un val de pămînt, căptuşit pe dinăuntru cu stîlpi şi alte mijloace de legătură. După ce a terminat această cetate nouă şi a prevăzut-o din belşug cu alimente, îşi împărţi armata, hotărî ca o jumătate să rămînă pentru apărarea acestui loc şi a Valahiei, în general, pregătindu-se cu cea de-a doua parte, mai mare, a armatei, să pătrundă în Transilvania. Tocmai în această vreme [28], veni principele transilvănean cu aproximativ 15 000 de transilvăneni, florentini, cazaci, silezieni şi alţi germani la voievod, iar zvonul despre această reunire îl zăpăci atît de tare pe Sinan paşa, încît, fără a mai aştepta duşmanul, se retrase de la Tîrgovişte la Bucureşti. Voievodul se duse în faţa noii cetăţi [29], în care se găseau Ali paşa şi Mehmed bei cu 4 500 de turci bine echipaţi şi puse să fie atacată. Garnizoana se apără cu un curaj cu atît mai mare cu cît Sinan o amăgise cu născocirea că el s-ar retrage doar în intenţia de a se năpusti, prin surprindere, asupra transilvănenilor, în timpul atacurilor şi să-i distrugă cu puţine eforturi. Dar ea nu a putut rezista furiei asediatorilor.

[. . .]. De îndată ce Sinan, care nu fusese nicidecum înclinat s-o despresoare, auzi despre nenorocirea ei ⟨a garnizoanei⟩, puse să se aşeze sub biserica cea mare din Bucureşti pulbere şi să se pună fitiluri pentru ca, în momentul cînd transilvănenii vor ajunge la biserică, să se aprindă praful. Dar nu şi-a realizat scopul nici aici; căci principele şi voievodul evitară regiunea pustiită şi deci şi acest oraş şi s-au îndreptat cu cea mai mare grabă lateral, direct spre podul turcesc de la Giurgiu [30]. Armata turcească le-a venit în întîmpinare, cu greu, şi încă nu trecuse complet peste pod, cînd ei au apărut. Atacară numaidecît bagajele, care erau în urmă, şi traseră în pod. Prin aceasta a rezultat o mare dezordine în rîndurile turcilor care, în parte, au fost măcelăriţi, cea mai mare parte însă s-a prăbuşit în Dunăre şi în şanţurile oraşului, umplîndu-le pe acestea din urmă complet cu cadavrele lor. Aproximativ 2 000 dintre ei s-au refugiat în cetatea Giurgiului şi au căutat să-şi răscumpere pielea cît mai scump posibil. Dar deoarece pulberea destinată lor rămăsese în bagajele armatei, explodînd printr-o întîmplare, au fost curînd învinşi şi ucişi. După ce văzuse şi acest ultim accident, Sinan se îndreaptă cu restul armatei sale spre Constantinopol, unde ruşinea, mîhnirea şi necazul pentru dizgraţia sultanului l-au dus în mormînt, încă în iarna aceea [31]. Voievodul trimise în urmărirea lui o parte a armatei sale, care asedie Rusciucul şi Nicopole, apoi distruse Plevna, după care se întoarse. În sfîrşit, principele încheie această campanie militară prin aceea că în faţa luptătorilor valahi îi transmise în mod sărbătoresc voievodului domnia în numele său şi îl îndemnă să păstreze cu credinţă alianţa încheiată cu el şi să apere Valahia spre onoarea religiei creştine împotriva atacurilor turceşti pînă la eforturile extreme. Voievodul s-a ocupat în cursul iernii şi al verii anului următor cu alinarea mizeriei mari în care ajunsese partea centrală a Valahiei

datorită acestui război. Primi din Transilvania alimente şi seminţe, le împărţi oamenilor săi pe care îi readusese din păduri şi construi pe locurile incendiate ale oraşelor şi satelor mai întîi mici colibe pentru protejarea locuitorilor împotriva frigului şi animalelor sălbatice.

Pentru această mare pierdere ce suferise şi pentru ruşinea ce o însoţea, sultanul izbucni furios şi luă toate măsurile care îi nutreau speranţa de a înfrînge pe valahi. Beilerbeiul de la Buda trebui ca imediat după retragerea lui Sinan să-i dea împăratului Rudolf speranţa într-o pace avantajoasă şi din aceasta să caute a-l determina să denunţe alianţa cu voievodul şi să-i permită sultanului să-l pedepsească pe acesta ca pe un supus rebel. Un alt demnitar al statului primi ordinul să stîrnească o conspiraţie în Valahia prin mituire, iar tătarilor din Perekop le-a indicat să năvălească în Valahia şi să se alăture armatei turceşti mari, care ar lupta în Ungaria, împotriva împăratului . Aceste trei proiecte avură rezultate diferite. Împăratul îl respinse pe beilerbei cu propunerea sa îndrăzneaţă. Conspiraţia se realiză, iar cei 6 000 de tătari şi turci, care făceau permanent incursiuni rapide în Dobrogea, au primit indicaţia ca, însoţiţi de alţi 3 000 de turci, să treacă Dunărea şi să-l captureze pe voievod şi să ocupe locurile sale întărite. Dar aceştia, pătrunzînd în Valahia, în două locuri, au fost înconjuraţi şi distruşi de o armată valahă, care îi aştepta. Căci voievodul descoperise trădarea şi pe autorii acesteia şi anume pe vornicul Chisar şi pe marele boier Dimitrie, şi, cu trei zile înainte de sosirea turcilor, puse ca aceştia să fie tăiaţi [32].

Hanul tătarilor de la Perekop veni în Moldova, nu avu însă curajul să pătrundă printre trupele de pază de la frontierele Transilvaniei şi Valahiei. De aceea recurse la şiretenie, puse să i se facă voievodului propunerea, prin voievodul moldovean Ieremia, ca în schimbul unui cadou de cîteva mii ducaţi să-i mijlocească împăcarea cu Poarta. Voievodul ştia că noul său suzeran, principele transilvănean Sigismund, încercase deja, la începutul anului, să schimbe propria sa ţară şi Valahia cu împăratul şi, deoarece acesta nu voise să accepte aşa ceva, nutrea ideea s-o cedeze polonilor sau chiar sultanului. De aceea nu se socoti obligat să procedeze mai conştiincios decît suzeranul său, şi primi oferta hanului. Hanul pretinse că era împuternicit de sultan să încheie pace şi ceru ca trupele recrutate de voievod [. . .] să fie concediate. Această condiţie a fost aprobată şi, după ce pacea a fost întărită prin jurămînt, voievodul renunţă la soldaţii străini şi îi trimise hanului darul pentru medierea sa. De îndată ce hanul primi ştirea că trupele concediate trecuseră frontiera, pătrunse brusc în Valahia [33], îşi aşeză tabăra între Brăila, Buzău şi Bucureşti şi trimise cete în toate părţile care jefuiră veniturile şi banii principelui, distruseră totul şi incendiară, străduindu-se, îndeosebi, să-l găsească pe voievod şi să-l facă prizonier. Cei 200 de cazaci ai voievodului, care trebuiau să apere frontiera, fugiră cu prada făcută în patria lor şi numai 40 îşi respectară obligaţia şi se întoarseră la voievod. Acesta a adunat, în decursul primelor 8 zile, 6 000 de oameni şi s-a îndreptat cu ei la Gherghiţa, unde erau corturile hanului. Acesta fugise însă în patria sa, de îndată ce auzise doar ceva despre o armată valahă, şi fu pedepsit apoi de către sultan pentru că nu se alăturase armatei sale. Deoarece voievodul nu s-a putut răzbuna împotriva acestor fugari, îşi vărsă mînia împotriva bulgarilor [34] şi îi tulbură pe aceştia prin cîteva incursiuni norocoase. În sfîrşit, se îndreptă cu 12 000 de oameni peste Dunăre, în faţa Nicopolei, distruse şi rase pînă la temelie acest oraş [35]. Sangeacul regiunii mărginaşe se retrase în cetate, luptă cu curaj mare şi oferi în acelaşi

timp daruri mari şi o scrisoare a sultanului prin care urma să i se acorde lui <Mihai> şi fiului său Valahia pe viaţă, dacă ridică asediul. Voievodul chibzui că cetatea este mai puternică decît crezuse şi află că la 14 octombrie, Erlau [36] trecuse la sultan şi că armata turcă, care se întorcea, este deja la Sofia. De aceea socoti mai înţelept să se retragă şi părăsi Nicopole beneficiind de condiţii avantajoase. La întoarcerea sa pe teritoriul propriu, dădu peste o trupă de 500 turci, care cauzaseră deja multă pagubă, care fu măcelărită de el pînă la ultimul om. La începutul anului următor [37], în sfîrşit, principele Transilvaniei a încheiat înţelegerea, prin care ceda ţara sa împreună cu Valahia coroanei ungare[38]. La aceasta participă şi voievodul, deoarece el se găsea, în momentul în care se încheia înţelegerea, la principe, şi lăsă ca solii săi să meargă la Praga împreună cu solul transilvănean [39]. Prilejul pentru hotărîrea voievodului, de a aproba această schimbare a suzeranităţii, se datora vizitei unui sol de stat turcesc, care îi adusese un steag roşu ca semn al graţiei redobîndite a sultanului [. . .]. Acest dar voievodul nu s-a hotărît să-l respingă; căci pregătirile militare foarte mari ale sultanului şi delăsarea şi lipsa de bani a împăratului, precum şi intenţia principelui transilvănean, de a nu mai folosi armele, l-au descurajat pe voievod şi l-au făcut să încline să se împace din nou cu suzeranitatea turcească. Totuşi, în secret, trecu de partea împăratului. Vechiul său curaj s-a reîntors, deoarece se revoltară brusc împotriva sultanului 10 000 de sîrbi şi alţi slavi din sud, cuceriră Feristan sau Cladova [40] şi-l proclamară pe el ca stăpînul lor suprem şi, totodată, împăratul Rudolf îi trimise ceva ajutor în bani. Dar sultanul speriat de această răscoală puse să i se ofere multe linguşiri printr-un funcţionar de seamă şi îi aduse un sacrificiu plăcut ambiţiei lui, acela că nu-i ceru ca ordin, ci ca rugăminte, ajutorul, încît puse sabia în teacă şi oferi sultanului mîna spre prietenie sau dimpotrivă pentru subjugarea sa. Una din condiţiile sale era aceea ca să nu fie obligat la nici o campanie militară contra duşmanilor creştini ai Porţii. Sultanul îi acordă aceasta şi-i trimise un firman sau scrisoare de învestire pe viaţă asupra Valahiei pentru el şi pentru fiul său Petru, în vîrstă de 13 ani, atunci, pe viaţă, şi odată cu aceasta scutirea pentru tributul restant, precum şi o reducere a vechiului tribut pînă la jumătate. El se lasă după aceasta învestit public ca voievod, potrivit vechiului obicei, de către solul sultanului sau de ceauş [41].

Prin această acţiune el evită o primejdie pe care i-o pregătise marele cancelar al coroanei polone, Zamoyski. Căci acest cunoscut bărbat de stat încerca să lege această ţară de el sau cel puţin de coroana Poloniei, iar lui să-i răpească voievodatul. Pentru a realiza aceasta, Zamoyski a predat solilor imperiali, în 1596, o scrisoare în numele mai multor senatori ai regatului său, în care propunea ca Transilvania, Valahia şi Moldova, voievozii acestora nefiind suficient de puternici pentru a-şi apăra ţările, să primească soldaţi ai coroanei polone sau, şi mai mult, aceste state să fie cedate pentru a fi protejate de poloni. Pentru acest pretins serviciu el cerea 80 000 pînă la 100 000 taleri, ca un ajutor bănesc, şi se oferi să semneze un atestat că Polonia nu poate obţine prin această protecţie nici un alt drept nou asupra acestor ţări. Totodată însă a declarat că e o necesitate necondiţionată ca împăratul să-l scoată din domnia sa pe voievodul Mihai şi să numească pe un alt bărbat ca voievod. Aceasta, ar trebui să se petreacă în intenţia că Polonia nu poate să apere, date fiind tratatele sale încheiate cu Poarta, un rebel dovedit cum este Mihai, putînd să se folosească de ocazie pentru a începe negocieri cu demnitarii de stat ai Porţii referitor la Valahia, continuîndu-le pînă cînd se va fi

concentrat armata necesară pentru oprirea turcilor. Această propunere a lui Zamoyski a făcut oarecare impresie asupra împăratului; dar unul dintre consilieri căruia i se predase, pentru a o examina, îl determină pe împărat s-o respingă. Căci această ⟨propunere⟩ vădea probabil că intenţia adevărată a lui Zamoyski era de a înlătura pe principele Transilvaniei, de a acapara el statul acestuia, iar pe voievodul Mihai să-l forţeze ca să devină fie vasal polon, fie să-şi părăsească ţara. Zamoyski declarase că a determinat Poarta să transforme Valahia în unul sau mai multe sangeacuri. Consilierul imperial se îndoia de aceasta, deoarece Poarta se obligase faţă de coroana polonă că între Polonia şi teritoriul turcesc trebuie să rămînă o provincie creştină semiliberă; şi deoarece este sigur că, de îndată ce Valahia ar ajunge sub suzeranitate turcească, locuitorii ar emigra în parte în ţările creştine învecinate, iar în parte ar fi distruşi curînd de către trupele creştine, ce făceau incursiuni permanente, şi atunci Poarta n-ar putea să aibă nici un folos din această ţară. Consilierul mai presupunea că propunerea lui Zamoyski nu se întemeiază pe o înţelegere secretă cu Poarta şi că partidul lui Zamoyski este hotărît să-l oblige la vasalitate şi tribut faţă de coroana sa pe voievodul valah, aşa cum făcuse cu puţină vreme mai înainte cu voievodul moldovean, iar apoi să-l facă ca totodată să plătească tribut şi să-i fie supus şi sultanului. El a adăugat, în sfîrşit, la aceste observaţii aprecierea că împăratul ar trebui să determine organele imperiale să dea banii şi soldaţii în serviciul principelui Transilvaniei şi că ar fi mai bine să li se arate polonilor că n-ar trebui să se amestece în afacerile transilvănene şi valahe, decît să li se încredinţeze un fel de protecţie. După cît se pare, voievodul Mihai a aflat de intenţia lui Zamoyski şi îi era teamă că şovăielnicul împărat ar consimţi totuşi la ea. De aceea s-a străduit ca pe sub mînă, prin cancelarul transilvănean Jósika, să provoace o răscoală în Transilvania, şi să-l forţeze prin aceasta pe principele Sigismund să anuleze tratatul de schimb cu împăratul [42]. Această propunere nu s-a îndeplinit, căci Jósika a fost făcut prizonier, iar împăratul primi de la principele Sigismund toată ţara, pe care o stăpînea, şi primi jurămîntul de vasalitate. Voievodul spera acum să devină din nou independent şi a încheiat, împreună cu consilierii imperiali transilvăneni, un tratat cu bătrînul han al tătarilor, Gazi Ghirai, prin care el promitea acestuia ajutor împotriva sultanului, care voia să-l alunge, primind în schimb asigurarea că tătarii nu vor mai face niciodată incursiuni împotriva supuşilor săi din Valahia şi Bulgaria. Curînd, după aceea, s-a ridicat o armată turcească mare şi a fost astfel împărţită, încît o parte putea să ajungă şi să atace Ungaria, iar cealaltă Transilvania. Voievodului îi era teamă, pe bună dreptate, că sultanul va distruge firmanul acordat lui, de îndată ce se va fi stabilit armata sa în Valahia. De aceea promise guvernului imperial transilvănean că vrea să se supună împăratului, dacă acesta îi trimite soldaţi şi bani sau cel puţin s-ar obliga să răscumpere garanţiile pe baza cărora ar urma să împrumute bani pentru cheltuielile legate de război. Împăratul a aprobat această pretenţie, după care el a făcut jurămînt de supunere, împreună cu boierii săi mari şi mici, împăratului şi coroanei ungare, într-un mod sărbătoresc, în biserica Sf. Nicolae de la Tîrgovişte [43]. Aceasta se petrecu în condiţiile care erau mult mai suportabile decît cele pe care i le impusese Sigismund. Căci mitropolitul şi boierii au declarat că ei se supun din nou suzeranităţii imperiului [. . .], iar împăratul acordă Valahia voievodului Mihai şi fiului său şi tuturor descendenţilor bărbăteşti, ca o feudă ereditară. Voievodul a fost scutit de orice tribut şi obligat numai la un cadou benevol,

după obiceiul străvechi. Împăratul s-a obligat ca, ori de cîte ori s-ar purta un război cu turcii, să dea solda pentru o armată valahă de 5 000 de oameni, iar în caz de nevoie întreţinerea de vară şi jumătatea întreţinerii de iarnă pentru alţi 5 000 de oameni, precum şi costul pulberii, artileriei şi a altor trebuinţe ale războiului. El îi dărui voievodului un castel şi un teritoriu în Ungaria, pentru a se refugia acolo, dacă ar fi înfrînt de puterea turcească. A permis dregătorilor valahi să urmărească pe teritoriile sale pe fugari şi răufăcători şi să-i pedepsească; a asigurat că se va păstra religia grecească şi clerul mănăstiresc cu toate privilegiile sale; acordă negustorilor valahi toate drepturile, contra plăţii vămii, fără nici un fel de prestaţii în statele sale, putînd să-şi practice liber profesiunea şi a stabilit ca, dacă s-ar stinge moştenitorii pe linie bărbătească ai lui Mihai, regele Ungariei să primească ca voievod pe acela pe care l-ar alege boierii şi stările şi să fie un român de religie grecească.

Această suzeranitate imperială-ungară dură doar scurtă vreme; căci transilvănenii îl convinseră curînd după aceea pe principele Sigismund să devină din nou domnitorul lor [44], iar acesta cedă domnia vărului său, cardinalul Andrei Báthory [45]; noul domnitor preluă din nou titlul şi însemnele Valahiei şi îl consideră pe voievod ca supus al său [46]. Voievodul s-a înţeles cu comandantul general imperial şi locţiitorul transilvănean, Gheorghe Basta, să ia cîteva măsuri secrete, pentru alungarea cardinalului, şi deoarece acest prelat descoperi prea devreme intenţia sa şi l-a avertizat să renunţe la ea, el s-a scuzat, cît a putut mai bine, şi împreună cu boierii a depus jurămînt faţă de cardinal, ca faţă de un domn al său. Cardinalul îl socoti acum un vasal credincios al său şi îi permise să se aprovizioneze în oraşele săseşti din Transilvania cu tot felul de trebuinţe pentru război, pe care el pretindea că vrea să le folosească într-o campanie împotriva turcilor din Bulgaria. Între timp, sultanul a oprit campania sa în Transilvania şi a oferit cardinalului Transilvania şi Moldova, precum şi pacea contra unui tribut redus. Acestei momeli cardinalul nu-i putu rezista; de aceea trimise un bărbat iscusit la Constantinopol să ratifice pacea şi să-l determine pe sultan să caute ca împreună cu el să cucerească Valahia. Acest sol a căzut în mîinile voievodului Mihai şi a fost ucis, pentru a nu afla cardinalul că fusese descoperită propunerea sa secretă. Scrisorile găsite la sol fură trimise numaidecît împăratului, iar acesta îi ordonă voievodului să-l prindă pe cardinal. Pentru a putea îndeplini această sarcină, îi ceru cardinalului permisiunea de a putea să conducă o armată prin Transilvania, ca ajutor armatei imperiale din Ungaria Superioară. Cardinalul respinse această cerere şi îi reaminti promisiunea de a intra în Bulgaria. După aceasta, el concentră o putere militară considerabilă, sub pretextul de a o folosi în Bulgaria, se apropie de oraşele transilvănene, pentru a lua materialele de război cumpărate, şi cuceri brusc Braşovul [47]. De îndată ce reuşi aceasta, făcu cunoscut (la 23 octombrie) că el a venit pentru a obliga pe supuşii credincioşi ai împăratului să-şi respecte jurămîntul de vasalitate; obţinu după aceasta mulţi aliaţi şi îi ordonă cardinalului, în numele împăratului, să părăsească Transilvania. Între timp papa Clement al VIII-lea trimise în Transilvania un nunţiu [48], pentru a-l împăca pe cardinal cu împăratul şi a-l abate de la legătura cu sultanul. Acest nunţiu a venit la voievod şi a încercat prin rugăminţi şi insistenţe să-l determine să se retragă. Voievodul rămase însă ferm în hotărîrea sa şi declară că, deoarece cardinalul voia să se supună sultanului, şi-a trădat ţara. Nunţiul susţinu că împăratul i-a iertat această

greşeală şi s-a împăcat cu cardinalul. Cum însă voievodul s-a referit la un ordin imperial scris, care nu se împăca cu cele relatate de sol şi voia să vadă scrisoarea imperială a nunţiului, nunţiul n-a putut să i-o arate. De aceea, voievodul îşi continuă înaintarea în regiunea Sibiului şi puse să-l facă prizonier pe nunţiu, care se întorsese la cardinal şi revenise cu hîrtiile, şi îşi aşeză armata în ordine de bătaie. El propuse după aceasta încă o dată cardinalului să cedeze principatul şi, fiind refuzat, dădu o bătălie plină de izbîndă [49]. Din aceasta, cardinalul fugi, după o apărare vitejească; voievodul trimise însă o parte considerabilă a armatei sale împărţită în grupuri mici în toate direcţiile şi prin aceasta îl captură pe cardinal nu viu, cum dorise el, ci capul lui, pe care el puse ca împreună cu corpul să fie înmormîntate cu mare pompă. Victoria sa făcu o atît de mare impresie asupra turcilor şi tătarilor, care veniseră în ajutorul cardinalului, încît mulţi dintre aceştia devenira creştini şi au fost colonizaţi în Valahia. El însuşi n-a bănuit că înfrîngerea cardinalului ar putea să fie o chestiune atît de uşoară şi de aceea îi ceruse generalului Basta, care se găsea la Caşovia, să vină cu bani şi trupe în grabă, în Transilvania, şi împreună cu el să-l alunge pe cardinal. Acum, însă, Basta apărînd la cinci zile după victorie, l-ar fi întors înapoi cu plăcere şi a căutat, neputînd face aceasta, să-i limiteze cît mai mult posibil puterea. De aceea a refuzat să-i recunoască lui Basta calitatea de căpitan general al Transilvaniei şi nu admise ca oraşele să primească garnizoanele germane ale lui Basta. Pentru această acţiune avea nevoie de simpatia noilor săi supuşi şi, deoarece nu se putea bizui pe fidelitatea nobililor şi a orăşenilor, şi-a îndreptat atenţia asupra a ceea ce i-ar fi putut aduce favoarea oamenilor din sate. Şi anume el eliberă din nou pe secuii de rînd din iobăgirea faţă de nobili, care li se retrăsese deja înainte de Sigismund, dar curînd fuseseră din nou supuşi, şi îl rugă pe împărat să confirme şi să acorde transilvănenilor toate vechile privilegii şi altele noi, mai ales, însă, să-i elibereze de funcţionarii şi de dregătorii străini. El îi favoriză şi pe valahi, care făceau parte dintre vechii locuitori transilvăneni [50], şi în general pe toţi ţăranii în raporturile lor cu moşierii [. . .]. El birui, în sfîrşit, împotriva lui Basta. Căci armăsarul personal, sigiliul, spada, buzduganul şi cele patru steaguri principale ale cardinalului pe care le trimise împăratului la Pilsen, ca dar de anul nou, făcură o impresie atît de puternică asupra împăratului, încît acesta îl numi consilier al său, locţiitor în Tansilvania şi căpitan general al armatei din Transilvania şi din localităţile limitrofe. Basta îi mobiliză acum pe toţi prietenii săi de la curtea imperială să provoace o suspiciune de trădare împotriva lui. Şi, după multă trudă, a reuşit ca un comisar imperial Pezzen, doctor în drept, să vină în Transilvania, care contestă demnitatea de locţiitor al voievodului şi i-o promise lui. În urma acestui procedeu, voievodul deveni foarte furios şi, fiind atît de bine înarmat, încît putea să încerce orice acţiune de forţă, n-a ezitat să-l acuze public pe împărat de lipsă de credinţă şi de recunoştinţă şi să regrete că transilvănenii au ajuns de sub puterea unui tiran mai slab sub aceea a unui tiran mai puternic. Sultanul, căruia biruinţa sa asupra cardinalului îi provocase o nouă teamă pentru armatele sale, îi dădu unui paşă de la frontieră, lui Huraia aga, ordinul să-l convingă să reînnoiască pacea şi să supună Transilvania suzeranităţii sale. Acest aga veni la el într-un moment cînd delegatul imperial se mai găsea la el. De aceea îl primi cu toată pompa şi cu tirul tunului celui greu, pentru a face atent pe delegat asupra prestigiului şi puterii sale. El respinse de fapt propunerea făcută de aga, dar o păstră în secret şi îi dădu dele-

gatului, care își exprimase nemulțumirea sa în legătură cu primirea sărbătorească a agăi, răspunsul că comportamentul său se bazează pe dreptul solilor. Această comunicare îl făcu pe delegat să fie îngrijorat și îl determină să acționeze pentru împăcarea lui. Dar el se menținu ferm și pretinse satisfacție pentru faptul că i se prefera lui, care cucerise pentru împărat Transilvania, cu primejduirea și cheltuiala sa, un bărbat care fugise destul de departe din fața dușmanului împăratului din Transilvania. Se impunea o determinare mai precisă a acestei satisfacții și el pretinse pentru sine și fiul său demnitatea de principe imperial german, pe lîngă Transilvania și cetățile ungare Hust, Baia Mare și Oradea Mare, precum și cheltuielile de război necesare, răscumpărarea lui, dacă ar cădea prizonier, și o sumă anuală de 100 000 taleri pentru cazul cînd ar fi alungat de către turci. Dacă i s-ar aproba aceasta și ar fi rechemat Basta, el îi promitea împăratului să-i supună în timpul cel mai scurt întreg teritoriul dintre Ungaria și Marea Neagră. De îndată ce exprimase aceasta, i se oferi o nouă ocazie să-l seducă pe împărat cu însemnătatea acțiunilor sale. Căci marele cancelar al coroanei polone, Zamoyski, puse pe voievodul moldovean Ieremia să-i ridice pe moldoveni și voia cu aceștia și cu trupele sale să răzbune moartea cardinalului și să cucerească Transilvania pentru fostul principe Sigismund. Voievodul Mihai i-o luă însă înainte și pătrunse brusc în Moldova, cu 50 000 de oameni [51]. De îndată ce s-a auzit despre sosirea sa, Ieremia fugi în Polonia și îl rugă, de acolo, pe sultan, să-i trimită bani și soldați, dar a fost consolat doar cu sprijinul pașilor de la frontieră. Voievodul Mihai cuceri inimile moldovenilor cu atît mai repede cu cît Ieremia se făcuse urît din cauza unor dări insuportabile. De aceea Moldova și Basarabia deveniră printr-o victorie, pe care o obținu la Hotin [52], posesiunea sa și, după ce îl urmări pe dușman pînă în Polonia și în provinciile rusești și primise peste tot, în numele împăratului, jurămîntul de supunere, îl puse pe fiul său Petru ca locțiitor, apoi se întoarse în Transilvania. Între timp împăratul aprobase propunerea delegatului său și îl numi pe Basta în calitate de căpitan general al Transilvaniei. Totuși Mihai a încercat prin șiretenie și forță să facă nevalabilă această hotărîre. Orășenii și nobilii nădăjduiau de la Basta un tratament mai bun, decît primiseră din partea lui, și au acționat împotriva intențiilor sale [. . .]. Stările au trimis atunci la noul lor locțiitor, Basta, și l-au îndemnat să vină curînd. Basta s-a supus invitației lor, luă în stăpînire orașul Cluj și își începu funcția de locțiitor, punînd să fie uciși toți valahii, sîrbii și evreii, pe care îi găsi în acest oraș. Voievodul adună 18 000 de oameni și ocupă cu ei trecătoarea strîmtă de la Mirăslău, situată la 2 mile de Alba Iulia. Aici l-a atacat Basta și l-a învins [53] atît de categoric încît, după pierderea a 4 000 de oameni, Mihai a trebuit să fugă la Brașov. Totuși nu-și pierdu curajul, ci, auzind că Zamoyski concentrase o mare armată și voia să pătrundă în Moldova, își duse restul armatei spre granița polonă împotriva lui. Întîlni foarte curînd dușmanul și după cîteva zile a îndrăznit o mare bătălie pe rîul Siret care a fost de fapt hotărîtoare, dar nu pentru el, ci pentru Zamoyski și vasalul acestuia [54], voievodul Ieremia. Se duse după aceasta în Transilvania, dar la o dietă, stările, cărora nu le mai era teamă de el, propuseră o anchetare a guvernării sale și îl tratară ca pe un acuzat [55]. El trimise de fapt cîțiva bărbați, care trebuiau să-l apere; dar stările n-au voit să-i asculte, îi alungară din clădirea adunării și pe unul dintre ei, pe Baba Novac, care de fapt era un vestit războinic, dar era dușmănit de noul comandant, l-au ucis sub pretextul că el l-ar fi ucis pe cardinal, l-au chinuit aproape de moarte, iar apoi l-au ars de viu în piață [56]. Această

faptă l-a convins pe voievod că Transilvania era pierdută pentru el, de aceea se îndreptă spre patria sa, dar în munţi îl întîlni pe Moise Székely, unul dintre foştii săi războinici, care însă acum era în fruntea unei armate polono-moldovene; a fost din nou bătut de acesta şi cu greu a ajuns la Bucureşti [57]. Aici luă hotărîrea să meargă de-a dreptul la împărat şi să-i prezinte acestuia o expunere corectă a relaţiilor dintre statele sale nou cucerite şi Polonia. Cu greu a obţinut permisiunea în acest scop din partea Curţii şi cu toate că a ajuns la Viena (la 25 decembrie 1600) a găsit totuşi o interdicţie de a călători numaidecît mai departe. Zamoyski se apropie, după acea victorie, de frontiera transilvăneană, şi Basta ajunse în mare încurcătură, că va fi alungat de el în Ungaria Superioară. De aceea trimise cîţiva oameni abili la el şi le-a ordonat acestora să facă uz de mari promisiuni, de toată puterea lor, pentru a-l determina la retragere. Zamoyski pretinse să i se predea voievodul Mihai ca un perturbator al păcii, care prădase supuşi poloni, pentru pedepsirea lui legală, iar Transilvania să fie cedată coroanei polone, deoarece aceasta trebuie să păstreze o provincie transilvăneană, ca un avanpost, forţele împăratului nefiind suficiente s-o apere împotriva turcilor. La aceasta, Basta răspunde numai oral, prin solii săi. O a doua propunere a lui Zamoyski era următoarea: partea imperială trebuie să permită ca stările transilvănene să aleagă un voievod nou şi ca acesta să se declare public sub suzeranitatea sultanului, totodată, în secret, sub protecţia şi vasalitatea papei, a coroanei polone şi a Ungariei. Basta n-a consimţit nici la aceasta, iar solilor săi le reuşi, în sfîrşit, să-l înşele pe Zamoyski şi să-l facă să se întoarcă.

Mica armată pe care Zamoyski i-o încredinţase lui Moise Székely îi birui pe valahi de îndată ce Mihai plecase la Viena, şi cu aprobarea cîtorva boieri îl instală pe Simion Movilă, fratele voievodului moldovean Ieremia, ca voievod [57]. Acest principe n a găsit nici o adeziune la numeroşi valahi şi de fapt domni numai peste cinci ţinuturi, situate mai aproape de moldoveni. Cei mai mulţi boieri mari şi mici au fost foarte nemulţumiţi că urmau să fie supuşi sub suzeranitatea unei puteri îndepărtate, care era bănuită că în taină favorizează intenţiile turceşti, şi cerură împăratului ca să le trimită pe Mihai sau pe un alt voievod autohton, ei apărîndu-se împotriva puterii străine şi, în special, împotriva puterii polone şi turceşti. Această cerere stîrni atenţie şi-l determină pe împărat să-l lase pe voievodul Mihai să vină la el la Praga. Între timp, stările transilvănene au anulat toate dispoziţiile lui Mihai (la 25 octombrie), au alungat din ţară pe toţi locuitorii noi, de sînge valah şi armean; şi au anulat legătura specială a Valahiei cu statul lor. Mai departe, deoarece împăratul nu le trimise nici un locţiitor, care, la cererea lor, să-l schimbe pe Basta, au depus jurămînt din nou lui Sigismund (4 februarie 1601) şi au adus pe soţia, copiii şi comorile voievodului Mihai, care rămăseseră în ţara lor, în cetatea Făgăraş, pentru ca prin reţinerea acestora să-i smulgă lui Mihai condiţiile de pace cele mai favorabile. Basta se dovedi acum din nou inactiv şi de aceea împăratul îl dorea din nou pe voievodul Mihai, care apăru în sfîrşit (23 martie 1601) la curtea din Praga. Voievodul făcu uz de întreaga sa şiretenie şi putere de convingere, pentru a-i smulge împăratului întreaga ţară de dincolo de Tisa şi-l convinse pe împărat în aşa măsură, încît, acest monarh, atît de urîcios, refractar căsătoriei, a înclinat să se căsătorească cu fiica lui. El îndrăzni să-i predea împăratului un memoriu în care se apăra şi în care îi spunea împăratului de-a dreptul că fidelitatea şi zelul său de a-l servi sînt răsplătite cu nerecunoştinţă; prin faptul că împăratul acordă prea multă ascultare calomniatorilor, el este constrîns

să se prefacă, cînd făcînd pe importantul, cînd pentru a evita primejdia, ce i se pregăteşte, că vrea să se supună turcului. La Praga s-a observat, desigur, că Basta îl reclamase şi îl răsturnase pe Mihai din interes personal şi nicidecum din zel pentru împăratul său. Dar, tratatele lui Mihai, cu privire la omagiul de supunere, atît de des întărite cu jurămînt şi anulate din nou, stîrniră o suspiciune împotriva fidelităţii şi cinstei lui Mihai care n-a fost înlăturată prin tălmăcirea pe care încerca Mihai s-o dea acţiunilor sale. De aceea, după timp îndelungat, înainte de a i se încredinţa bani şi oameni, iar cînd în cele din urmă instalarea de către turci a lui Sigismund ca voievod transilvănean (în august) s-a confirmat ca îndeplinită, i s-a impus, din lipsă de încredere, să-şi trimită numaidecît soţia şi copiii, ca garanţie, pentru credinţa sa, în Silezia, unde împăratul le dărui o moşie importantă. Aceştia se găseau, de fapt, încă în închisoare la Făgăraş ; dar transilvănenii îi aduseră, împreună cu tezaurul, de îndată ce aflară că Mihai vine la ei în calitate de căpitan general imperial, în cetatea ungurească a Sătmarului, punîndu-i în libertate. Împăratul ordonă căpitanului cetăţii Caşovia, Ferdinand Gonzaga, să-l însoţească pe voievod şi să-l împace cu Basta, iar acesta obţinu ca Basta să-i dea mîna voievodului, de care acum nu se putea lipsi. Basta şi Mihai concentrară numai 18 000 de oameni, înfrînseră [58] totuşi cu aceştia peste 35 000 de transilvăneni şi îl alungară din nou pe Sigismund din ţara sa. Noul voievod valah, Simion Movilă, n-a voit să-şi aştepte, după acest eveniment, destinul, ci părăsi Valahia înainte ca Mihai să-l fi putut căuta. De îndată ce armata imperială îşi afirmă superioritatea, Basta îşi reînnoi ura împotriva voievodului şi-l împinse la unele acţiuni pripite pe acest bărbat ambiţios prin pretenţia că el 〈Mihai〉 i-ar fi subordonat lui 〈Basta〉, după dorinţa împăratului [. . .]. În sfîrşit, în toiul certei lui Mihai îi scăpă expresia „el a cucerit ţara şi deci el este mai îndreptăţit s-o stăpînească decît Basta şi împăratul''. Această exprimare imprudentă fu declarată de Basta ca înaltă trădare şi Basta crezu că prin aceasta este îndreptăţit să-l lichideze pe voievod. De aceea concepu planul de a-l face prizonier şi prin aceasta să-l irite în aşa măsură, încît, sub aparenţa unui fel de autoapărare, să poată fi ucis. Datorită acestei intenţii, puse ca voievodul să fie chemat în cortul său, la o consfătuire. Voievodul respinse ordinul său, iar la aceasta 〈Basta〉 trimise două companii de germani şi tot atîtea de valoni, la el, să-l aducă cu forţa. Aceştia îl găsiră într-o conversaţie cu Ludovic Rákóczy, comandantul infanteriei sale ungare. Şi în timp ce unul dintre ofiţerii lor îi spuse ceva la ureche, cel de-al doilea sau căpitanul valon îl străpunse şi îl lovi cu halebarda în burtă, încît s-a prăbuşit aproape mort. Căpitanul german îi reteză atunci capul, iar oamenii de rînd au jefuit o parte din tabăra valahă, tîrînd un cal mort în faţa cortului voievodului şi îi puseră capul pe gîtul calului pentru a-i adresa cele mai rele sudălmi. Călăreţii valahi, sîrbi şi bulgari, pe care voievodul se bizuise, fuseseră trimişi să prade şi să-i caute pe partizanii lui Sigismund. De fapt, cîţiva valahi apucară armele şi voiră să răzbune moartea domnului lor ; dar Basta cu cuirasierii lui le-au luat-o înainte şi le-a citit o scrisoare în care voievodul îl chemase la sine pe paşa de la Erlau, pentru a-i încredinţa secrete importante, pe care apoi paşa ar urma să le predea sultanului, aşa, încît valahii se liniştiră şi intrară în cele din urmă în serviciul lui Basta. Alţii, care considerau născocită această scrisoare, nu puteau îndrăzni să recurgă la arme. Bătrînul ban de Craiova [59], în vîrstă de 70 de ani, a cărui cea mai gravă crimă era că îl convinsese pe împărat de netemeinicia multor calomnii, pe care Basta le proferase împotriva voievodului, a fost chinuit în închi-

soare pînă cînd în cele din urmă îl părăsi viaţa. În noaptea următoare asasinatului, colonelul silezienilor, Ioan Schneckenhaus, a îndrăznit să pună să fie înmormîntat cadavrul şi capul voievodului [60] pe locul cortului său, probabil, deoarece pe el l-au impresionat numeroasele acţiuni mari şi înţelepte ale acestui erou abia de 43 de ani, prin moartea căruia dispăreau speranţele de a smulge în mod durabil Valahia de sub jugul turcesc, şi i-au inspirat respect, pe care a căutat să-l manifeste, pe deplin, prin această înmormîntare. Basta relată acest fapt împăratului în scrisoarea sa şi a pretins că voievodul fusese ucis, de fapt, contrar intenţiei sale, dar că, conform scrisorilor găsite, îşi jucase viaţa. El s-a scuzat prin împrejurarea că a voit să facă prizonier un general suprem numit de împărat, fără să aştepte ordinul necesar în acest scop de la împărat, cu primejdia ce ar fi luat naştere din cea mai mică amînare. Dar împăratul a văzut totuşi adevăratul motiv al acestui asasinat şi n-a amintit în răspuns deloc asasinatul, deoarece faptul fusese deja consumat şi socotea că nu se poate dispensa de Basta.

[1] Alexandru cel Rău, domn al Munteniei (1592–1593).

[2] În 1593.

[3] Mihai Viteazul.

[4] Banul Iane Epirotul, despre care alte izvoare narative spun că era unchiul lui Mihai dinspre mamă. V. n. 4, p. 102.

[5] În februarie 1594, Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, încheie un tratat cu imperialii, în vederea luptei comune împotriva turcilor; la 6/16 august, un tratat similar este semnat şi de Aron vodă, domnul Moldovei; în toamna aceluiaşi an, aliaţii elaborează planul luptei unitare contra Imperiului otoman.

[6] Cetatea Raab s-a predat lui Sinan paşa (19/29 septembrie 1594), deşi dispunea de cantităţi suficiente de alimente şi muniţii.

[7] La 3/13 noiembrie 1594.

[8] Un corp de ieniceri, venit din Ungaria sub pretextul de a ierna în Muntenia; în fruntea lui se afla un cadilischer (mare judecător al oastei otomane), care a fost încartiruit în casele vistierului Dan.

[9] Probabil unul din fiii fostului domn Alexandru cel Rău, pretendent la tronul Munteniei.

[10] V. n. 1, p. 319.

[11] Iancu Sasul, domn al Moldovei (1579–1582).

[12] Gazi Ghiray al II-lea, zis Bora (Viforul), han al Crimeii (1588–1596; 1597–1608), a fost mazilit de către marele vizir Cagăloğlu Sinan paşa, în 1596, în locul lui fiind numit Fetih Ghiray. Noul vizir Damad Ibrahim paşa (25 noiembrie–5 decembrie 1596; 24 octombrie –3 noiembrie 1597) anulează hotărîrea lui Sinan paşa şi reînscăunează pe Gazi Ghiray, ceea ce provoacă tulburări sîngeroase în hanatul Crimeii şi, în ultimă instanţă, asasinarea lui Fetih Ghiray şi a întregii sale familii.

[13] V. n. 17, p. 286.

[14] La Rusciuc (15/25 ianuarie 1595); Mihai Viteazul trece Dunărea pe la Mogosin (Marotin), atacă şi arde Rusciucul; paşii Hasan şi Mustafa sînt ucişi, iar artileria otomană capturată.

[15] Influenţat de istoriografia feudală maghiară, Gebhardi pune în mod greşit pe seama trupelor transilvănene iniţiativa luptelor antiotomane din iarna anului 1594 şi primăvara anului 1595.

[16] Ştefan Surdul a fost numit domn în Moldova, nu în Muntenia.

[17] După cele mai multe mărturii, armata otomană destinată înlocuirii lui Aron Tiranul cu Ştefan Surdul în Moldova a fost atacată şi distrusă la Oblucita (Isaccea) de către oastea moldovenească, sprijinită de cazaci şi de un corp de transilvăneni comandaţi de Albert Király. După bătălie, trupele lui Király se desprind de oastea lui Aron şi la întoarcere ard Silistra şi Turtucaia, iar trupele moldovene atacă Cetatea Albă, cuceresc Ismailul şi asediază, pînă în iunie (1595), Tighina.

[18] Brăila este asediată şi cucerită, la sfîrşitul lunii martie 1595, de trupele muntene şi transilvănene, comandate de banul Manta şi Albert Király.

[19] În sensul de raia a Imperiului otoman; Brăila a fost ruptă din trupul Munteniei (1538–1540) şi inclusă în sistemul de cetăţi cucerite de otomani, pe malul stîng al Dunării, prin intermediul căruia sultanul controla pe domnii ţărilor române.

[20] Această informaţie transmisă de Gebhardi este falsă.

[21] Autorul face o confuzie; aga Farcaş a fost trimis de Mihai să atace Vidinul, însă cade într-o cursă şi este înfrînt (16 iunie—sau 16 iulie 1596).

[22] V. n. 5, p. 387.

[23] Mihai a refuzat să se prezinte la dieta de la Alba Iulia şi să presteze jurămîntul de vasal, întrucît nu se considera cu nimic mai prejos decît principele Transilvaniei. Formal, el a acceptat actul de supunere semnat de boierii săi din două motive: avea mare nevoie de sprijinul militar al Transilvaniei şi ştia că tratatul nu avea forţă executorie.

[24] 13/23 august 1595.

[25] Albert Király.

[26] Mihai şi-a aşezat tabăra la Stoeneşti.

[27] Septembrie 1595.

[28] La 20 septembrie/1 octombrie 1595.

[29] De la Tîrgovişte.

[30] Aliaţii ajung la Giurgiu la 15/25 octombrie 1595.

[31] La 9/19 noiembrie 1595, Sinan paşa este mazilit şi înlocuit cu Lala Mehmed paşa, însă, abia după o lună, Sinan este numit pentru a cincea oară mare vizir (21 noiembrie—1 decembrie 1595; 25 martie—3 aprilie 1596).

[32] După 5/15 august 1596.

[33] În octombrie 1596.

[34] Autorul se referă, de fapt, la garnizoanele şi trupele otomane din sudul Dunării, atacate de Mihai Viteazul în campania respectivă, şi nu la poporul bulgar, pe care domnul român l-a ocrotit cu fiecare prilej. În acţiunile sale antiotomane de peste Dunăre, Mihai Viteazul a colaborat strîns cu bulgarii, chiar şi pe plan militar, şi pentru a-i feri de răzbunarea turcilor pe cei ce luptaseră alături de el i-a împămîntenit masiv în Ţara Românească. V. n. 9, p. 346.

[35] Această acţiune a avut loc după 8/18 noiembrie 1596.

[36] După un asediu de numai 21 de zile, turcii cuceresc la 3/13 octombrie 1596 puternica cetate Agria (Erlau).

[37] 1597.

[38] Tratativele duse de Sigismund Báthory, la Praga, la începutul anului 1597, au avut drept scop obţinerea ajutoarelor necesare continuării războiului cu Poarta, aşa cum principele convenise cu Mihai Viteazul în întrevederea de la Alba Iulia (decembrie 1596—ianuarie 1597); este drept că pînă la urmă aceste negocieri degenerează în tratative menite să stabilească preţul pentru care Sigismund Báthory era dispus să cedeze Transilvania împăratului. Despre Muntenia nici nu mai putea fi vorba după victoriile răsunătoare ale lui Mihai împotriva turcilor; tratatul din mai 1595 devenise caduc.

[39] Între 19/29 decembrie 1596 şi 27 decembrie 1596/5 ianuarie 1597 Mihai face o călătorie in Transilvania, pentru a-l convinge pe Sigismund Báthory de necesitatea continuării luptei cu Imperiul otoman şi obţinerii sprijinului militar şi financiar al imperialilor. Sigismund se oferă să plece la curtea imperială din Praga şi acceptă să fie însoţit de solia munteană desemnată de Mihai în persoana banului Mihalcea Caragea şi a sasului braşovean, Schunckabunk.

[40] În iunie 1597.

[41] La 10/20 iulie 1597.

[42] V. n. 3, p. 345 şi n. 1, p. 353.

[43] La 31 mai/9 iunie 1598.

[44] La 10/20 august 1598 Sigismund Báthory sosise la Cluj.

[45] Andrei Báthory a fost numit de dietă principe al Transilvaniei la 29 martie 1599.

[46] În virtutea tratatului de la Tîrgovişte din 16/26 iunie 1599; ca o manevră diplomatică, pentru a nu provoca reacţia aliaţilor lui Andrei Báthory (Ieremia Movilă, Jan Zamoyski şi, în ultimă instanţă, sultanul), Mihai se recunoaşte vasal al principelului Transilvaniei. V.n. 5, p. 183 şi n. 3, p. 469.

[47] V. n. 8, p. 68.

[48] Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.

[49] La Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).

[50] Afirmaţia lui Gebhardi cu privire la vechimea românilor pe pămîntul Transilvaniei este categorică.

[51] În aprilie—mai 1600; trupele muntene care pătrund în Moldova numărau aproximativ 28 000—30 000 de oameni.

[52] V. n. 19, p. 68.

[53] Bătălia s-a dat la 8/18 septembrie 1600.

[54] Mihai intenţionase să treacă pe la Oituz în Moldova şi să-l întîmpine acolo pe Zamoyski, însă înaintarea rapidă a armatei polone l-a obligat să mute teatrul de operaţii la sud de Carpaţi. În luptele de la Sărata, Năeni, Ceptura şi Bucovel (octombrie 1600) este înfrînt şi silit să se retragă.

[55] Mihai va trece doar prin Transilvania cu prilejul călătoriei la Praga, dar nu s-a prezentat la nici o dietă.

[56] La Cluj, 26 ianuarie/5 februarie 1601.

[57] Gebhardi prezintă confuz, şi în parte fals, evenimentele de după înfrîngerea lui Mihai în Transilvania.

[58] La Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

[59] Mihalcea Caragea.

[60] V. n. 9, p. 39.

HISTOIRE
DE L'EMPIRE D'ALLEMAGNE,
ET PRINCIPALEMENT DE SES RÉVOLUTIONS,

Depuis son Établissement par CHARLEMAGNE *jusqu'à nos jours ; précédée d'une Introduction Historique, & suivie d'une Exposition du Droit Public, des Loix, des Constitutions, du Gouvernement Civil & Politique de cet Empire.*

TOME VI.

A PARIS,

Chez HERISSANT le Fils, Libraire, rue des Fossés M. le Prince, vis-à-vis le petit Hôtel de Condé.

M. DCC. LXXI.

Avec Approbation & Privilége du Roi.

[ANONIM]

În lucrarea *Histoire de l'Empire d'Allemagne et principalement de ses révolutions*. . ., fără indicarea numelui autorului, se descriu evenimentele petrecute în Imperiul german în perioada cuprinsă între secolele IX şi XVIII.

Ediţia folosită : *Histoire de l'Empire d'Allemagne et principalement de ses révolutions, depuis son établissement par Charlemagne jusqu'à nos jours : précédée d'une Introduction Historique et suivie d'une Exposition du Droit Public, des Loix, des Constitutions, du Gouvernement Civil et Politique de cet Empire,* tome VI, Paris, Herissant le Fils, 1771, p. 263—266.

HISTOIRE DE L'EMPIRE D'ALLEMAGNE ET PRINCIPALEMENT DE SES RÉVOLUTIONS, DEPUIS SON ÉTABLISSEMENT PAR CHARLEMAGNE JUSQU'À NOS JOURS; PRÉCEDÉE D'UNE INTRODUCTION HISTORIQUE ET SUIVIE D'UNE EXPOSITION DU DROIT PUBLIC, DES LOIX, DES CONSTITUTIONS, DU GOUVERNEMENT CIVIL ET POLITIQUE DE CET EMPIRE

[. . .]. Durant ces mouvemens, l'Empereur s'appliquoit à étouffer des troubles survenus en Transilvanie. Sigismond Batori Vaivode de cette Province, avoit abdiqué sa dignité en faveur de l'Empereur, l'avoit reprise contre la foi donnée, puis s'étoit retiré en Moldavie pour éviter la vengeance de l'Empereur. Les Etats du pays à qui son abdication n'avoit point été agréable s'assemblerent à Clausembourg pour en délibérer. Après qu'on eut recueilli les voix, il se trouva que la plus grande partie des Seigneurs étoient d'avis qu'on rappellât Sigismond Batori, et qu'on le reploclamât Vaivode de la Province. En conséquence on fit signifier à tous les Ordres de l'Etat de le reconnaître & de lui obéir désormais. Un certain Ischiack, homme forbre, entreprenant & d'un courage extraordinaire, qui commandoit dans l'absence de Batori, fit arrêter la femme & les enfants de Michel Vaivode de Valachie, à qui l'Empereur promettoit la dignité de Vaivode de la Province. Celui-ci en ayant reçu la nouvelle, écrivit à l'Empereur, que connoissant par une longue & fâcheuse expérience le génie violent & perfide des Transilvains, leur derniere révolte ne l'etonnoit pas ; mais que si Sa Majesté Impériale vouloit lui accorder des troupes, il se flattoit qu'ayant une connoissance parfaite du pays, il rangeroit sans difficulté les seditieux dans le devoir. L'Empereur ne balança point à lui accorder ce qu'il demandoit. Il lui envoya un corps

de troupes considérable, avec ordre de se joindre à un certain Baste, qui aspiroit comme lui à la dignité de Vaivode de Transilvanie. Ces deux Généraux entrerent dans cette Province, taillerent en pieces l'armée de Batori, qui venoit reprendre son Gouvernement, & le mirent en fuite après lui avoir pris cent dix drapeaux & quarante pieces de canon de différens calibres. Clausembourg ouvrit aussi-tôt ses portres à l'armée victorieuse. On fit prêter un nouveau serment de fidélité aux bourgeois; & pour punir leur révolute, on les condamna sans restriction à entretenir à leurs dépens la garnison qu'on mit dans la Place. Michel & Baste dont l'intelligence étoit parfaite avant le combat, se brouillerent bientôt après. Baste fit assasiner son rival, pilla sa tente, & fit courir le bruit qu'on avoit trouvé dans ses papiers le projet d'un Traité avec les Ottomans. Il paroît que la Maison d'Autriche ne fut point fachée de cet assasinat; mais les raisons de la conduite nous sont encore inconnues. Rodolphe écrivit dans toutes les Cours pour se justifier de la mort du Prince Michel, & en rejetta tout l'odieux sur une troupe de Soldats qu'il prétendoit que celui-ci avoit insultés, tandis que tout le monde sçavoit que Baste étoit l'auteur de la mort, & que l'Empereur ne pensoit pas même à l'en accuser. Batori, après sa défaite, s'étoit retiré dans de vastes déserts où il erra long-temp fugitif & tremblant, sans s'arrêter dans aucun endroit; mais enfin las de traîner sa misere de montagne en montagne, il écrivit à Baste pour lui proposer un accommodement qui fut rejetté. Ce Général n'ayant plus de concourrent profita de sa victoire, & conquit en deux mois presque toute la Transilvanie, sans que l'Empereur mit le moindre obstacle à l'ambition de ce traître, qu'il eut dû faire périr par la main d'un bourreau.

ISTORIA IMPERIULUI GERMAN ȘI ÎN SPECIAL A REVOLUȚIILOR SALE, DE LA ÎNTEMEIEREA SA DE CĂTRE CAROL CEL MARE PÎNĂ ÎN ZILELE NOASTRE; PRECEDATĂ DE O INTRODUCERE ISTORICĂ ȘI URMATĂ DE O EXPUNERE A DREPTULUI PUBLIC, A LEGILOR, A CONSTITUȚIILOR, A GUVERNĂRII CIVILE ȘI POLITICE A ACESTUI IMPERIU

[. . .]. În timpul acestor frămîntări, împăratul [1] se străduia să înăbușe tulburările survenite în Transilvania, Sigismund Báthory, voievodul acestei provincii, renunțase la înalta sa funcție în favoarea împăratului, o reluase în ciuda jurămîntului de credință depus, apoi se retrăsese în Moldova, pentru a evita răzbunarea împăratului. Stările din acest ținut, cărora abdicarea sa nu le fusese pe plac, se adunară la Cluj pentru a delibera cu privire la acest eveniment. După înregistrarea voturilor s-a văzut că cea mai mare parte dintre nobili erau de părere să fie rechemat Sigismund Báthory și să fie reproclamat voievod al provinciei. În consecință, s-a făcut cunoscut tuturor categoriilor sociale din stat că de aici înainte să-l recunoască și să-i dea ascultare. Un oarecare Csáky [2], om viclean, întreprinzător și cu un curaj extraordinar, care comanda în absența lui Báthory, puse să fie arestați soția și copiii lui Mihai voievod al Valahiei, căruia împăratul îi promitea rangul de voievod al provinciei. Acesta, primind vestea, scrise împăratului că, cunoscînd în urma unei lungi și neplăcute experiențe spiritul viclean și perfid al transilvănenilor [3], nu-l

mira ultima lor revoltă; dar că, dacă maiestatea sa imperială ar vrea să-i acorde trupe, el pretindea că, deoarece cunoștea perfect ținutul, va restabili fără greutate supunerea printre răzvrătiți. Împăratul nu ezită cîtuși de puțin să-i acorde cele cerute. El îi trimise un corp de trupe considerabil cu ordinul de a se alătura unui oarecare Basta, care aspira, ca și el, la rangul de voievod al Transilvaniei. Acești doi generali intrară în această provincie, nimiciră [4] armata lui Báthory, care își reluase funcția de guvernator, și îl puseră pe fugă după ce i-au luat o sută zece drapele și patruzeci de tunuri de diferite calibre. Clujul își deschise imediat porțile armatei victorioase. Tîrgoveții fură obligați să depună un nou jurămînt de credință și pentru a-i pedepsi pentru revolta lor fură condamnați să întrețină în întregime pe cheltuiala lor garnizoana care fu instalată în fortăreață. Mihai și Basta, care se înțelegeau perfect înaintea bătăliei, se certară curînd după aceasta. Basta puse să fie asasinat rivalul său, îi jefui cortul și răspîndi zvonul că se găsise printre documentele sale proiectul unui tratat cu otomanii. Casa de Austria n-a fost, se pare, supărată din cauza acestui asasinat, dar motivele atitudinii sale ne sînt încă necunoscute. Rudolf scrise la toate curțile, pentru a se justifica de moartea prințului Mihai, și aruncă vina întregii mîrșăvii asupra unei trupe de soldați, despre care pretindea că acesta din urmă i-ar fi insultat, în timp ce toată lumea știa că Basta era autorul morții sale și că împăratul nici măcar nu se gîndea să-l acuze de acest lucru. Báthory, după înfrîngerea sa, se retrăsese în niște pustietăți nesfîrșite, unde rătăci mult timp fugar și temător, fără să se oprească în nici un loc; dar, în cele din urmă, sătul să-și mai tîrască viața de mizerie din coclauri în coclauri, el îi scrise lui Basta, pentru a-i propune o conciliere, care fu respinsă. Acest general, nemaiavînd concurent, profită de victoria sa și cuceri în două luni aproape întreaga Transilvanie, fără ca împăratul să pună cel mai mic obstacol ambiției acestui trădător, pe care ar fi trebuit să-l dea pe mîna unui călău [...].

[1] Rudolf al II-lea.
[2] Ștefan Csáky. V. n. 24, p. 69.
[3] Al nobililor maghiari din Transilvania.
[4] La Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

GLOSAR

Bei *(bey)*, căpetenie, nobil, titlu al unor comandanţi şi guvernatori de provincie *(sangeacbei, beilerbei)*, desemna şi nobili, comandanţi creştini, inclusiv domni români.
beilerbei *(beylerbeyi)*, „beiul beilor", guvernator de provincie, la început au existat doi guvernatori cu acest titlu : beilerbeiul Anatoliei şi cel al Rumeliei, ulterior, numărul lor s-a mărit.
beilic *(beylik)*, ceea ce aparţine beiului, statului, sub această denumire erau cunoscute reşedinţele din Bucureşti şi Iaşi ale trimişilor oficiali ai Porţii în ţările române.
berat, diplomă, brevet, act de posesiune, de învestitură (inclusiv pentru domnia din ţările române).
cadiat *(kaza)*, unitate administrativă componentă a unui sangeac.
cadiu *(kadi)*, judecător, conducătorul unui cadiat.
caimacam *(kaymakam)*, locţiitor.
capuchehaia *(kapu-kethüda, kapu-kehaya)*, reprezentant al unui mare dregător, mai ales din provincie, pe lîngă conducerea centrală otomană, aceeaşi denumire o purtau şi reprezentanţii domnilor români la Poartă.
capugi *(kapuci)*, portar; gardieni ai porţilor palatului sultanilor, îndeplineau şi alte servicii.
chehaia *(kahya, kethüda)*, persoană de încredere, reprezentant, intendent, căpetenia unei corporaţii.
chindie *(ikindi)*, ora mediană dintre prînz şi apusul soarelui, cînd musulmanii trebuie să facă una din cele cinci rugăciuni zilnice.
defterdar, „cel ce ţine registrul", funcţionar al fiscului, intendent al finanţelor.
delibaş *(delibaşi)*, căpetenie a unei categorii de oşteni călări (din Rumelia, apoi şi din Anatolia), compusă din musulmani şi creştini. A fost desfiinţată în 1829.
eialet *(eyalet, vilayet)*, provincie, era compusă din mai multe sangeacuri.
emir, căpetenie, principe, înseamnă şi poruncă, ordin, dispoziţie.
firman *(ferman)*, poruncă, decret, edict emanat de la padişah.
gazi, luptător în războiul sfînt islamic (gaza).
ghiaur *(gâvûr, kâfir)*, necredincios, nemusulman, creştin.
haraci, dare financiară, plătită anual de nemusulmani statului islamic (otoman); s-a confundat cu gizie *(cizye)*, care era capitaţia achitată de bărbaţii maturi nemusulmani.
capudan *(kapdan-i derya)*, amiral.
mahzar, memoriu, cerere adresată oficialităţilor.
mare vizir *(vezir-i azam, sadr-azam)*, cancelar, prim ministru al guvernului otoman.
menzil, poştă, popas.
mirmiran *(mir-i mirân)*, „emir al emirilor", guvernator de provincie (v. beilerbei).
mirliva *(mir-i liva)*, „emir al unei liva" (sangeac); sangeacbei, conducătorul unui sangeac, unitate administrativă componentă a unui vilaet.
muhafîz, paznic, apărător, comandant al unei cetăţi, al unei regiuni militare.
mutasarrîf, posesor al unei funcţii, al unui titlu de proprietate; după *Tanzimat* (1839), conducătorul civil al unei unităţi administrative compusă din cîteva cadiate.
raia *(reâyâ)*, supuşi, contribuabili, desemnează îndeosebi populaţia creştină din Imperiul otoman.
sangeac *(sancak)*, steag, drapel, unitate administrativă compusă din mai multe cadiate.
serascher *(serasker)*, comandant de armată, titlu acordat comandantului unei companii militare, care nu era condusă de marele vizir.
serdar, titlu acordat marelui vizir, atunci cînd comanda o expediţie militară la care nu participa sultanul.
serhat *(serhad)*, hotar, regiune de la hotare.

INDICE

M

N

Ş

T

Ţ

U

V

W

Z

Redactor: HILDA MAZILU
Tchnoredactor: MELUŞ TUREAC

Bun de tipar 26.08.1983. Format. 16/70 × 100
Coli de tipar 32,75
C. Z. pentru biblioteci mari 9(498) «1592 : 1601» (00—12)
C. Z. pentru biblioteci mici 9(498)

c. 89—I. P. Informaţia
Str. Brezoianu nr. 23—25, Bucureşti
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lei 52